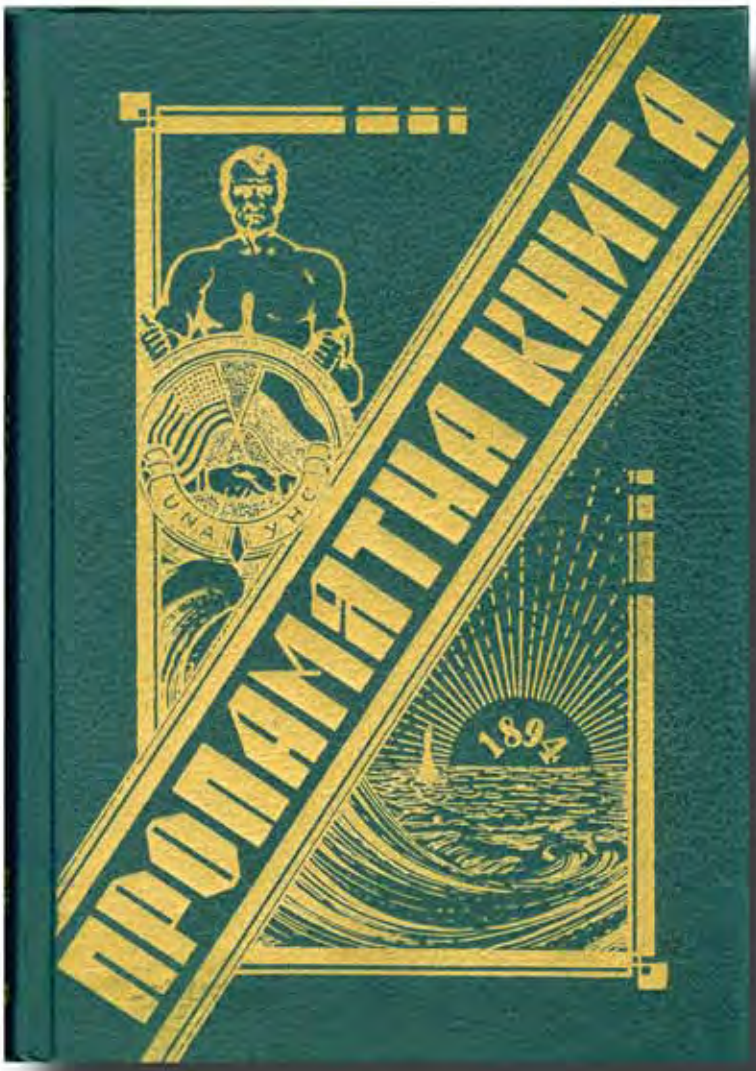
ПРОЛЕТАРСКА КНИГА
1894

Український Народний Союз
Ukrainian National Association
2200 Route 10
Parsippany, NJ 07054 USA
(973) 292-9800
www.unamember.com

Jubilee Book

of the

Ukrainian National Association

In commemoration of the Fortieth Anniversary of its existence

1936
Printed in the United States of America
By the Svoboda Press, Jersey City, N. J.

ПРОПАМЯТНА КНИГА

ВИДАНА З НАГОДИ
СОРОКЛІТНЬОГО ЮВИЛЕЮ
УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО СОЮЗУ

ЗРЕДАГУВАВ
Д-Р ЛУКА МИШУГА

ДЖЕРЗІ СІТІ, НЮ ДЖЕРЗІ
НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
1936

Copyright, 1937, by
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
Printed in the United States.

Щоб швидко знайти потрібну інформацію - робіть ПОШУК (Find або Search)

ЗМІСТ:

Стор.

ПЕРЕДМОВА 1

ОСТАП ГРИЦАЙ: ТВЕРДИНЯ ЗАМОРЯ (Вірш). 4

Д-р ЛУКА МИШУГА: ЯК ФОРМУВАВСЯ СВІТОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО ІМІГРАНТА В АМЕРИЦІ 6

А. До появи часопису „Свобода": Вступ. — 1. В світ за очі (8). — 2. Новий світ (12): Ню Йорк, Н. Й. Америка на переломі. Робітнича справа. Церква. Американізація. Край контрастів. — 3. Початки української іміграції (27): До часу першої зорганізованої громади. Перед появою „Свободи".

Б. Ідеольогічні основи „Свободи": Вийшла орати (47). — 1. Хто ми і де ми? (51): Наша правда. — 2. Соборність у практиці (54): а) Українці в Бразилії. б) Українці в Канаді. в) На Гавайських островах. г) На Филипинах. ґ) В Злучених Державах. д) З Зеленої України. е) Буковина. є) Закарпаття. ж) Галичина. з) Велика Україна. — 3. Америка й американізація (104): Вільний край. Горожанство. Чи ми пропали? Бизнес. Осідати на фармах. По американськи. Відношення до словян. Литовці і білорусини. Ірляндці. Жіноча проблема. Льояльність для Америки. — 4. Культурно-освітні змагання (132): Учітеся, брати мої. Видавництва. Просвітна комісія. На ріжних ділянках. Для молоді. — 5. Нарід, церква і духовенство (148): Будьте апостолами правди, науки і патріотизму. Два роди священиків. Релігійна нетерпимість. Москвофільство. Будування церков. За кріпку церковну організацію. Непорозуміння. Теперішнє становище: американське. — 6. Робітниче питання (161): За робітничі організації, освіту й боротьбу. Страйки і страйколоми. Допомога фразами, чи ділами? Робітничий фронт.

В. Закінчення: Що ми бажали передати? (171)

ВАСИЛЬ ЩУРАТ: ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ 177

ДМИТРО ГАЛИЧИН: ЗАПОМОГОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ДАВНИНУ І ТЕПЕР 178

Початки запомогових організацій і їх цілі (178). — Запомогові організації в Америці (181). — Реформи в запомогових організаціях (182). Запомогові організації під державною контролею (185). — Питомі ознаки запомогових організацій (186). — Значіння запомогових організацій (187). — Український Народний Союз (188).

СТЕПАН МУСІЙЧУК: ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ 192

Д-р ЛУКА МИШУГА: УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ 193

Вступ. — Основоположні ідеї й організаційні початки (194). — Союзова ідея — в початковім практичнім застосуванні (197). — Поширення програми (199). — Чистка (200). — За народній характер (201). — Розбиття (203). — Реформа — зворотною точкою (204). — До злуки (206). — Закінчення.

Стор.

МАТВІЙ КОСТИШИН: В СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ У. Н. СОЮЗУ (Вірш) 208

МИКОЛА МУРАШКО: КОНВЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ 209
Чого вчили конвенції У. Н. Союзу (209). — Конвенції (211). — Закінчення (230).

РОМАН СЛОБОДЯН: У. Н. СОЮЗ У МОВІ ЧИСЕЛ 231
Скільки було членів У. Н. Союзу і в яких місцевостях з кінцем 1935 року (231). — Чи не безмежне поле для дальшої праці? (235). — Скільки померло членів і скільки вони виплатили до У. Н. Союзу, а скільки виплачено їхнім родинам (235). — Скільки виплачено допомог від 1. січня 1915 р. до 31. грудня 1935 р. (245). — Скільки померло членів і на які недуги (246).

САВА ЧЕРНЕЦЬКИЙ: ЗИМА І ВЕСНА НА УКРАЇНІ (Вірш). 249

СТЕПАН МУСІЙЧУК: ОСІННІЙ СКОН (Вірш). 249

ЕВГЕН ЛЯХОВИЧ: МОРАЛЬНИЙ ВКЛАД У. Н. СОЮЗУ 250

ДМИТРО ЗАХАРЧУК: СВЯТА НІЧ (Вірш). 254

САВА ЧЕРНЕЦЬКИЙ: СУЧАСНІ ЖОВНІРИ (Вірш). 254

СТАРА ІМІГРАЦІЯ В ЖИВИХ СПОМИНАХ: 255
Денис Голод: Спомини старого імігранта (255). — Дмитро Капітула: Що значило колись бути імігрантом (260). — Теодосій Таланаш: З моїх споминів (270). — о. М. Піаторецький: Короткі спомини (276). — Денис Пиро: Сповідь з минулих літ (278).

ДМИТРО ЗАХАРЧУК: ЧУЖИНА (Вірш). 286

МИКОЛА ГОРІШНИЙ: З ЛИХОМ МИ РОСЛИ, БРАТАЛИСЬ (Вірш). 286

о. ПЕТРО ПОНЯТИШИН: УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА Й У. Н. СОЮЗ 287

ОМЕЛЯН РЕВЮК: РОЗБІЙ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОГО ІМІГРАНТА 300
Імміграція без політичної думки (301). — Політична байдужність (301). Перші організації (303). — Боротьба за народність (304). — Боротьба за правопис (306). — За національне імя в світі (307). — Національна й суспільна справа (308). — Нація, що назріває на імміграції (310). — Організація зусиль (313). — „Церковно-народні" організації (313). — Нецерковні організації (314). — Федерація Українців і Народній Комітет (317). — Обединання Українських Організацій (320). — Прогнози будучности (323).

БОГДАН ЛЕПКИЙ: В СВІТ ЗА ОЧИ (Вірш). 324

ОСИП СТЕТКЕВИЧ: УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО В АМЕРИЦІ 325
Перші поклики (325). — Перші школи, вчителі й підручники (328) — Громадянство й школа (329). — Другий період українського шкільництва (333). — Третій період (337). — Теперішній стан (342).

ОМЕЛЯН РЕВЮК: НАШІ ЛІТЕРАТУРНІ Й МИСТЕЦЬКІ НАДБАННЯ В АМЕРИЦІ 343
І. Літературна діяльність: Перші історики української літературної діяльности імміграції (343). — Поезія (344). — Оповідання (347). — Повість (349). — Драма (350). — Популяризація науки (351). — Наукова література (351). — II. Будівництво й хатня обстанова (353). — III. Малярство й різьба (354). — IV. Ужиткове мистецтво (357). — V. Народній танець (358).

Стор.

МИКОЛА ДАНИЛЬЧЕНКО: ОРГАНІЗАЦІЯ НАШИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИЛ В АМЕРИЦІ ... 360

ДМИТРО ЗАХАРЧУК: ЦАРІВНА СНІВ (Вірш). ... 364

ЛЕВ ЯСІНЧУК: СТАРОКРАЄВИМ ОКОМ НА УКРАЇНСЬКУ ІМІГРАЦІЮ В АМЕРИЦІ ... 365

Вступ. — Причини й спонуки виходництва (365). — Чи Еміграція виправдала себе у службі своєї нації? Що дала українська імміграція Америці (367). — Еміграція для себе (368). — Еміграція на службі нації (369). — Еміграція для Рідного Краю (371). — Майбутні взаємовідносини краю й еміграції (377).

МАТВІЙ КОСТИШИН: ВСТАВАЙ! (Вірш). ... 380

Д-р ВАСИЛЬ ЩУРАТ: ЯК ВІН ПОВСТАВ (Гимн американських українців). ... 381

СТЕПАН МУСІЙЧУК: ПІОНІРАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ (Вірш). ... 382

ОЛЕНА КИСІЛЕВСЬКА: ЩО НАМ ДАЛА, А ЩО МОЖЕ ДАТИ НАША ЗАМОРСЬКА ІМІГРАЦІЯ ... 383

ДМИТРО ДОРОШЕНКО: ЗІПЕРЕД ТРИДЦЯТЬОХ РОКІВ ... 389

Д-р ОСТАП ГРИЦАЙ: З ЗАЛІЗА І З КРИЦІ. ... 391

ВІКТОР КУРМАНОВИЧ: БОРІМОСЬ І ПОБОРЕМО. ... 396

Союзова армія. — Наука не пішла намарно. — І імміграція теж.

ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА: В СВІТ ЗА ОЧИ (Вірші). ... 398

Відлітають лебеді. — Рідна нива. — Гірке слово.

ЕВГЕН ОНАЦЬКИЙ: ЗА КОРДОНАМИ БАТЬКІВЩИНИ. ... 399

Еміграція — явище трагічне (399). — Від еміграції економічно-допомогової до політично-національної (400). — Італійський уряд і італійська імміграція. — „Українці за кордоном" (402). — Опіка над еміграцією колись і тепер (403). — Плекання ідеї соборництва (405). — Опіка над молоддю. — Постійний зв'язок (406). — Нашій батьківщині (407).

с. СЕВЕРИНА, Ч. С. В. В.: ЕМІГРАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІМ ПИСЬМЕНСТВІ ... 408

МАТВІЙ КОСТИШИН: НЕ ПРОЩАЙ (Вірш). ... 411

Д-р ОЛЕКСАНДЕР СУШКО: „АМЕРИКАНІЗАЦІЯ" Й УКРАЇНІЗАЦІЯ. ... 412

ТЕОДОСІЙ КАСЬКІВ: РІДНА ПІСНЯ І РІДНИЙ ТЕАТР ... 420

Наша пісня в початках (420). — Від прибуття Українського Національного Хору (424). — Українські театральні вистави (426).

МИХАЙЛО ГАЙВОРОНСЬКИЙ: НАША МУЗИКА В АМЕРИЦІ. ... 431

ПЕТРО ТУРЧИНСЬКИЙ: І ЗНОВУ ВСТАНЕ (Вірш). ... 439

Д-р ОЛЕКСАНДЕР СУШКО: КОНФЛІКТ МІЖ СТАРОЮ І НОВОЮ ІМІГРАЦІЄЮ І МИ ... 440

Д-р Л. МИШУГА: МАТЕРІЯЛЬНИЙ ВКЛАД ІМІГРАЦІЇ В РІДНИЙ КРАЙ 449

ВАСИЛЬ ГАЛИЧ: РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ ... 451

Розміщення (451). — Скільки є українців у Злучених Державах (455). — Число українців в Америці в 1936 р. (456).

МАТВІЙ КОСТИШИН: СТРІЛЕЦЬКИЙ ЛУХ (Вірш). ... 457

ДМИТРО ЗАХАРЧУК: ЧОМУ? (Вірш). ... 457

Стор.

ГОЛОС МОЛОДОЇ ГЕНЕРАЦІЇ (англійською мовою):

БУДЬ ГОТОВ! Переклад В. Семенини частини поеми І. Франка „Великі Роковини". 459

СТЕПАН ШУМЕЙКО: УКРАЇНЦІ 460

„На нашій — не своїй землі" (460). — Київська князівська доба (461). — Козаччина і гетьманщина (465). — Українська Народня Республика (474). — Теперішній стан (478). — Література: усна словесність (482), письменство (484), інші культурні традиції (489). — В Америці (493): змагання молоді заховати українську спадщину.

СТЕПАН В. МАМЧУР: КУЛЬТУРНІ ПЕРЕМІНИ СЕРЕД АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ. 498

І. Дефініція нації й культури (498): 1. Назва „українець". 2. Чи існує расова вищість? 3. Культурні різниці. — ІІ. Природній процес українських культурних перемін в Америці (501): 1. Положення імігранта. 2. Дефініція „природнього". 3. Зразки перемін української культури. — ІІІ. Скільки задержано з української культури і скільки перебрано з американської (504): 1. Переміни, спричинені зміною території, держави, культурної бази, економічного життя і т. п. 2. Трудність змінити набуту українську культуру й обичаї. Вага суспільної організації для їх задержання. — IV. Техніка раціональної українізації й американізації (506): 1. Наскільки людина може раціонально впливати на природній процес (506). 2. Як успішно зберегти українську культуру (507). 3. Раціональні засоби приспішення американізації (508). — V. Оцінка пропагованих чи практикованих американізацій і українізацій: 1. Американізаційні „програми" (509). 2. Українізаційні змагання (510).

ОЛЕСЬ: ЯКА КРАСА — ВІДРОДЖЕННЯ КРАЇНИ (Вірш). (Переклав В. Семенина) 512

ЛЕСЯ УКРАЇНКА: НЕ СПІВАЙТЕ МЕНІ ЦЕЇ ПІСНІ (Вірш). (Переклав В. Семенина). 512

ОСИП Д. СТЕТКЕВИЧ: УКРАЇНСЬКА МОВА 513

МАРІЯКА А. БОДНАР: У. Н. СОЮЗ — ЯК ЙОГО БАЧИТЬ МОЛОДЬ. 520

ОСТАП ПАТРОНИК: ЧОМУ НАМ НАЛЕЖАТИ ДО У. Н. СОЮЗУ? 523

Т. ШЕВЧЕНКО: ЗАПОВІТ (Вірш). (Переклала Е. Л. Войнич). 527

Т. ШЕВЧЕНКО: ВЕЧІР (Вірш). (Переклав В. Семенина). 527

ГРОМАДИ І ВІДДІЛИ. 529

У. Н. СОЮЗ: ЧЛЕНСТВО Й МАЄТОК 748

ПОКАЖЧИК 749

CONTENTS

Page

PREFACE ---------- 1

OSTAP HRYTSAY: THE BULWARK BEYOND THE SEAS (poem) ---------- 4

Dr. LUKE MYSHUHA: DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-AMERICAN OUTLOOK 6

A. Before the appearance of the "Svoboda": Introduction. — 1. Out into the unknown (8). — 2. The new world (12): New York City. America at the crossroads. The labor problem. Church. Americanization. Country of contrasts. — 3. Beginnings of Ukrainian immigration (27): Up to the organization of the first community. Prior to the publication of "Svoboda." B. Basic principles of "Svoboda": Breaking the ground (47). — 1. Who are we and where are we? (51): Our truth. — 2. Uniting the Ukrainians (54): a. In Brazil. b. In Canada. c. In the Hawaiian Islands. d. In the Philippine Islands. e. In the United States of America. f. From Green Ukraine (in the Far East). g. Bukovina. h. Trans-Carpathian Ukraine. i. Galicia. j. Greater Ukraine. — 3. America and Americanization (104): A free country. Citizenship. Have we perished? Business. Settling on the farms. The American way. Relations with other Slavs. Lithuanians and White Ruthenians (so-called White Russians). The Irish. The woman question. Loyalty to America. — 4. Cultural-educational strivings (132): Learn, my brothers. Publications. Committee on Adult Education. In various fields. For the youth. — 5. People, Church and Clergy (148): Be apostles of truth, enlightenment, and patriotism. Two types of clergy. Religious intolerance. Russophilism. Building of Churches. Strengthening ecclesiastic union. Misunderstandings. The present attitude: American. — 6. The labor question (161): In favor of labor's union, education, and struggle for rights. Strikes and strike-breakers. Helping with words or deeds? Labor front.
C. Conclusion: What we sought to express (171).

VASILE SHCHURAT: ANTHEM OF UKRAINIAN-AMERICANS ---------- 177

DMYTRO HALYCHYN: FRATERNAL ORGANIZATIONS IN THE PAST AND PRESENT ---------- 178

Their beginnings and aims (178). — In America (181). — Reforms (182). Under state control (185). — Their characteristics (186). — Their significance (187). — The Ukrainian National Association (188).

Page

STEPHEN MUSIYCHUK: ANTHEM OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION ---- 192

Dr. LUKE MYSHUHA: THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION ---- 193

Introduction. — Its basic principles and founding (194). — Putting the principles into practice (197). — Enlarging its program (199). — Weeding out undesirable elements (200). — The people's will (201). — Dissension (203). — The Reform—the turning point (204). — Towards unity (206). — Conclusion.

MATHEW KOSTYSHYN: THE FORTIETH ANNIVERSARY OF THE U. N. A. (poem) ---- 208

NICHOLAS MURASZKO: CONVENTIONS OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION ---- 209

What they taught (209). — Conventions (211). — Conclusion (230).

ROMAN SLOBODIAN: THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION IN THE LIGHT OF STATISTICS ---- 231

Number and location of members of the Ukrainian National Association at the close of 1935 (231). — An unlimited field for further endeavors (235). — How many members died, how much they paid into the Ukrainian National Association, and how much was paid to their beneficiaries (235). — Amount of sick benefits paid from January 1, 1915 to December 31, 1935 (245). — Number and causes of death (246).

SAVA CHERNETSKY: WINTER AND SPRING IN UKRAINE (poem) ---- 249

STEPHEN MUSIYCHUK: THE DEATH OF AUTUMN (poem) ---- 249

EUGENE LACHOWITCH: THE MORAL INVESTMENT OF THE U. N. A. ---- 250

DMYTRO ZAKHARCHUK: HOLY NIGHT (poem) ---- 254

SAVA CHERNETSKY: SOLDIERS OF TODAY (poem) ---- 254

MEMOIRS OF EARLY IMMIGRANTS ---- 255

Dennis Holod (255). Dmytro Kapitula (260). Theodosius Talpash (270). Rev. N. Pidhoretsky (276). Dennis Perch (278).

DMYTRO ZAKHARCHUK: FOREIGN LAND (poem) ---- 286

MIKOLA HORISHNY: IN MISFORTUNE WE GREW (poem) ---- 286

REV. PETER PONIATISHIN: THE UKRAINIAN CHURCH AND THE U. N. A. 287

EMIL REVYUK: DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-AMERICAN POLITICAL OUTLOOK ---- 300

Without political orientation (301). — Political indifference (301). First organizations (303). — Struggle to preserve national consciousness (304). — Clash over orthography (306). — For the recognition of the Ukrainian national name (307). — National and social affairs (308). — Development of Ukrainian nationality in America (310). — Organization of efforts (313). — "Church-National" organizations (313). — Secular organizations (314). — Federation of Ukrainians and the Ukrainian National Committee (317). United Ukrainian Organizations of America (320). — Forecast (323).

Page

BOHDAN LEPKY: OUT INTO THE WIDE WORLD (poem) ____ 324

JOSEPH STETKEWICZ: UKRAINIAN SCHOOLS IN AMERICA ____ 325
First appeals (325). — Early schools, teachers, and textbooks (328). — Society and the School (329). — The second period (333). — Third period (337). — The present status (342).

EMIL REVYUK: UKRAINIAN LITERARY AND ART ACHIEVEMENTS IN AMERICA ____ 343
I. Literature: First Ukrainian literary commentators (343). — Poetry (344). — Short stories (347). — Novels (349). — Drama (350). — Popularization of science (351). — Scientific literature (351). — II. Architecture and interior decoration (353). — III. Painting and sculpture (354). — IV. Applied arts (357). — V. Folk dances (358).

MIKOLA DANILCHENKO: ORGANIZING UKRAINIAN ECONOMIC RESOURCES IN AMERICA ____ 360

DMYTRO ZAKHARCHUK: QUEEN OF DREAMS (poem) ____ 364

LEV YASINCHUK: HOW THE OLD COUNTRY VIEWS UKRAINIAN IMMIGRATION IN AMERICA ____ 365
Foreword. — Causes of emigration (365). — How well has the Ukrainian emigration served the Ukrainian cause? What have the Ukrainians contributed to America (367). — The emigration taking care of itself (368). — Emigration in the service of the nation (369). Emigration in the service of the old country (371). — Future relations between the old country and the emigration (377).

MATHEW KOSTYSHYN: ARISE! (poem) ____ 380

Dr. VASILE SHCHURAT: HOW THE UKRAINIAN-AMERICAN ANTHEM AROSE. 381

STEPHEN MUSIYCHUK: TO THE PIONEERS OF THE U. N. A. (poem) 382

OLENA KYSILEVSKA: WHAT OUR EMIGRATION HAS GIVEN US AND WHAT IT CAN GIVE US ____ 383

DMYTRO DOROSHENKO: THIRTY YEARS AGO ____ 389

Dr. OSTAP HRYTSAY: OF IRON AND STEEL ____ 391

GENERAL VICTOR KURMANOVICH: FIGHT AND CONQUER ____ 396
The "army" of the U. N. A. — The lesson was not wasted. — The immigration will be there.

ALEXANDER KOLESSA: POEMS ____ 398
Swans Flying Away. — Native Soil. — The Bitter Word.

EUGENE ONATSKY: BEYOND THE BORDERS OF THE FATHERLAND ____ 399
Emigration—a tragic aspect (399). — From an economic to a political emigration (400). — Italian view on emigration. — "Ukrainians abroad" (402). — Care of immigrants in the past and present (403). — Fostering the ideal of Unity (405). — Care of youth. — A permanent contact (406). — Serving our fatherland (407).

SISTER SEVERINA (of the Order of St. Basil): EMIGRATION IN UKRAINIAN LITERATURE ---- 408

MATHEW KOSTYSHYN: FIGHT INJUSTICE (poem) ---- 411

Dr. ALEXANDER SUSHKO: "AMERICANIZATION" AND UKRAINIANIZATION 412

THEODOSIUS KASKIW: UKRAINIAN SONG AND THEATRE IN AMERICA ---- 420
Beginnings (420). — The Ukrainian National Chorus (424). — Ukrainian theatrical presentations (426).

MICHAEL HAYVORONSKY: UKRAINIAN MUSIC IN AMERICA ---- 431

PETER TURCHYNSKY: HE SHALL RISE AGAIN (poem) ---- 439

Dr. ALEXANDER SUSHKO: THE CONFLICT BETWEEN THE OLD AND NEW IMMIGRATIONS AND OURSELVES ---- 440

Dr. LUKE MYSHUHA: MATERIAL SUPPORT OF THE OLD COUNTRY BY OUR IMMIGRATION ---- 449

VASILE HALYCH: DISTRIBUTION OF UKRAINIANS IN THE UNITED STATES 451
Distribution (451). — How many Ukrainians in the U. S. A. (455). — The latest figures (456).

MATHEW KOSTYSHYN: THE WARRIOR SPIRIT (poem) ---- 457

DMYTRO ZAKHARCHUK: WHY? (poem) ---- 457

VOICE OF THE YOUNGER GENERATION

(English section)

IVAN FRANKO: BE READY (Poem, translated by **Waldimir Semenyna**) ---- 450

STEPHEN SHUMEYKO: THE UKRAINIANS ---- 460
Historical Tradition: "Our Land, But Not Belonging To Us" (460). — Kingdom of Kiev (461). — The Ukrainian Kozak State (465). — The Ukrainian National Republic (474). — Present Status (478). Literary Tradition: Oral Literature (482). — Written literature (484). — Other Cultural Traditions: Language. Music. Dance. Costume. Home Arts. Architecture. Fine Arts. Religion (489—492). — In America (493). — Their Youth (496).

STEPHEN W. MAMCHUR: UKRAINIAN CULTURE CHANGE ---- 498
I. Definition Of Race And Culture (498): 1. The term "Ukrainian." 2. The myth of racial superiority. 3. Cultural differences between groups. — II. The Natural Process Of Ukrainian Culture Changes In America (501): 1. The immigrant situation. 2. "Natural" defined. 3. Ukrainian culture change indicated by changes in specific and typical culture traits. — III. Degree Of Ukrainian Culture Retained, And American Culture Absorbed (504): 1. Degree of American culture absorbed, indicated by processes of change of typical categories of culture. 2. Degree of Ukrainian culture preserved, expressed in terms of mores and social organization. — IV. Effective Rational Ukrainianization And Americanization Techniques (506): 1. Range within which man can rationally effect natural processes. 2. Effective rational techniques of preserving Ukrainian culture. 3. Effective rational techniques of accelerating Americanization. — V. Appraisal Of Rational Americanization and Ukrainianization Policies Practiced Or Advocated (509): 1. Americanization "programs." 2. Ukrainianization activities.

Page

OLES: WHAT CHARM—A NATION'S RESURRECTION (Poem, translated by **Waldimir Semenyna**) ---- 512

LESYA UKRAINKA: PLEASE DON'T SING (Poem, translated by **W. Semenyna**) ---- 512

JOSEPH D. STETKEWICZ: THE UKRAINIAN LANGUAGE ---- 513

MARY ANN BODNAR: THE ASSOCIATION, AS A YOUNG MEMBER SEES IT 520

STANLEY PATRONICK: WHY WE SHOULD BELONG TO THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION ---- 523

TARAS SHEVCHENKO: THE TESTAMENT (Poem, translated by **E. L. Voynich**) 527

TARAS SHEVCHENKO: EVENING (Poem, translated by **W. Semenyna**) ---- 527

HISTORY OF UKRAINIAN COMMUNITIES, AND BRANCHES OF THE U. N. A. (In Ukrainian) 529

U. N. A.: MEMBERSHIP AND ASSETS ---- 748

INDEX ---- 749

* * *

MAP OF UKRAINE ---- XVI

СВІТЛИНИ

о. Іван Волянський, 35.
Д-р Володимир Сіменович, 37.
о. Григорій Грушка, 41.
Памятник на могилі о. Грушки, 43.
Перша сторінка першого числа *Свободи,* 50.
Теодосій Талпаш, 54.
о. Іван Константкевич, 56.
Іван Ґлова, 85.
о. Нестор Дмитрів, 89.
Редактори і друкарі *Свободи* в 1897, 95.
Олексій Шаршонь, 103.
о. Микола Стефанович, 111.
о. Антін Бончевський, 119.
Іван Ардан, 127.
о. М. Підгорецький, 143.
о. Стефан Макар, 145.
Константин Кирчів, 153.
о. Лев Левицький, 165.
Дмитро Капітула, 169.
Т. Лабовський, 173.
Антін Цурковський, 175.
о. Петро Понятишин, 179.
Єп. о. С. С. Ортинський, 189.
Дім У. Н. Союзу, 191.
Андрій Ґела, 215.
Василь Гришко, 261.
Осип Стеткевич, 269.
Михайло Угорчак, 273.
Василь Левчик, 275.
Іван Ваверчак, 283.
Володимир Лотоцький, 285.
Д-р Семен Демидчук, 319.
Марія Білик, 323.
Андрій Савка, 331.
Олена Кисілевська, 335.
о. В. Сполітакевич, 347.
Микола Росолович, 351.
Різьба О. Архипенка: Т. Шевченко, 355.
Пляка О. Архипенка: „Україна", 357.
Танок „Запорозький Герць", 359.
Семен Ядловський, 361.
Іван Каштанюк, 373.
Степан Милянович, 379.
о. Микола Струтинський, 387.
Дмитро Андрейко, 393.
Теодор Грицей, 395.
Омелян Рекрут, 401.
Онуфрій Шараварко, 403.
Григорій Пипюк, 405.
Д-р В. Клодницький, 419.
Юлія Баволяк, 421.
Петро Маційовський, 423.
о. Валентин Балог, 424.
Юліян Павчак, 425.
Василь Гасій, 426.
Микола Мурашко, 427.
Марія Ольшаницька, 429.
Володимир Малєвич, 429.
Роман Слободян, 432.
Дмитро Галичин, 433.
Омар Е. Малицький, 435.
Антін Пашук, 435.
Головні радні У. Н. С. (1933—37), 436.
Л. Дж. Вулф, 437.
Степан Шумейко, 439.
Омелян Ревюк, 442.
Д-р Л. Мишуга, 443.
Відзнаки У. Н. Союзу, 457.
Картини з вистави в Шікаґо, 546.
Картина з походу в Дітройт, 562.
Український Народній Дім в Елизабеті, 580.
Персонал канцелярії й друкарні, 588.
Е. Рузвелт і українські жінки, 629.
Дім 63 від. У. Н. С. в Форд Сіті, Па., 698.
Дім Укр. Ам. Горожан у Філядельфії, Па., 722.

Українські танцюристки, 497.
Старе покоління, 522.
Картун з „Юкраініен Віклі", 528.

Крім вище наведених світлин поміщено в частині „ГРОМАДИ І ВІДДІЛИ" (Ст. 529—748) 102 світлини ріжних відділів У. Н. Союзу.

Окладинка, відзнака У. Н. Союзу і наголовок — роботи артиста-маляря Івана Кучмака.

Мапа України: стор. XVI.

СПРАВЛЕННЯ ЗАВВАЖЕНИХ ПОМИЛОК

На стороні	рядок згори	подано	має бути
24	17	Лотославський	Лютославський
46	9	В. Заклинський	Ростислав Заклинський
211	45	Глова	Ґлова
221	22	грамод	грамот
223	32	Украïнському	Українському
223	34	народньому	Народньому
228	28	Ромісничій	Ремісничій
235	33	**Скільки**	**2. Скільки**
245	31	Ця третя	ця друга
245	38	**Скільки**	**3. Скільки**
246	39	**Скільки**	**4. Скільки**
273	28	(зомовлення)	(замовлення)
308	42	нацональности	національности
316	33	Украïнський	Український
317	7	Січинськ о	Січинського
351	7	Стефан	Степан
352	29	Ґембаль	Ґамбаль
375	8	Шемтицького	Шептицького
385	42	італійським	українським
410	21	**Стефана**	**Степана**
414	26	(Jognes)	(Jogues)
427	44	Фанківна	Франківна
432	6	„Зенґерферрайн"	„Зенґерферайн"
432	53	отрастися	отрястися
438	20	курсе	курси
440	19	Скадинавії	Скандинавії
484	19	of Zolotoust, Ilarion,	of Ilarion,
486	23	T. R. Livesay	F. R. Livesay
492	Note	[8]"The Russian School for	[8] "The Russian School of
529	11	Украïнська	Українська
545	44	Академія	Академія
594	35	Народній Дім	Робітничий Дім, 57-59 Beacon St.
425	під світлиною	У. Н. Союзу (1920)	У. Н. Союзу (1914)
426	„ „	У. Н. Союзу (1910)	У. Н. Союзу (1920)

ETHNOGRAPHIC MAP OF UKRAINE

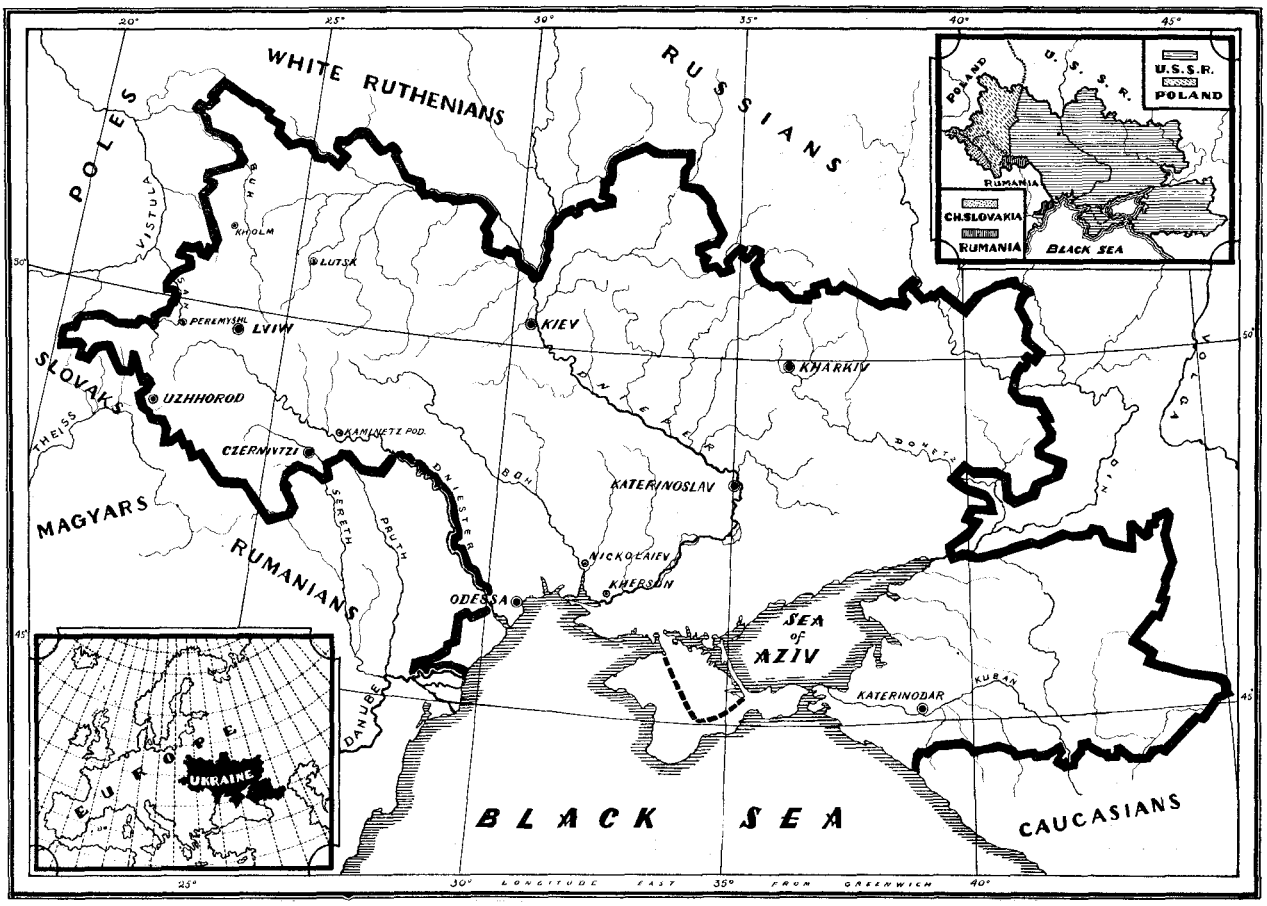

LOWER INSERT: UKRAINIAN TERRITORY IN EUROPE UPPER INSERT: DISMEMBERMENT OF UKRAINE AFTER THE WORLD WAR

AREA OF UKRAINE

(In square kilometers)

Under U. S. S. R.	773,400
Under Poland	132,200
Under Rumania	17,600
Under Czechoslovakia	14,900
Total	938,100

NUMBER OF UKRAINIANS IN UKRAINE AND ELSEWHERE

1)

Under U. S. S. R.	35,026,000
Under Poland	6,257,000
Under Rumania	1,100,000
Under Czechoslovakia	569,000

2)

In the United States of America	700,000
In Canada	270,000
In other parts of the world	370,00
Total	44,292,000

The above figures were taken from a survey prepared by Prof. V. Kubiyovich and published in the Ukrainian General Encyclopaedia (Lviw), Vol. III, pp. 409—423.

ПЕРЕДМОВА

ГОЛОВНИЙ уряд У. Н. Союзу видав 1. січня 1934 р. відозву, якою проголосив 1934-тий рік Ювилейним Роком Українського Народного Союзу. Разом з тим видано поклик у справі Ювилейної Кампанії для приєднування нових членів, як і поширення серед громадянства Союзових ідей. Для цеї цілі видано теж книжечку *В сорокліття Українського Народного Союзу.*

А на річних нарадах головного уряду У. Н. Союзу в лютім 1935 р. вирішено видати ще Пропамятну Книгу, щоб зібрати в ній уже обширніші відомости про працю У. Н. Союзу і його орґану *Свободи* на полі орґанізування й освідомлювання української іміґрації в Америці.

Головні урядники виходили з цього заложення, що історія У. Н. Союзу і *Свободи* це властиво історія української іміґрації в Америці. Супроти цього вважали потрібним зібрати принаймні дещо такого матеріялу, який відтворював би перед нами ту епоху з життя української іміґрації в Америці, що зачалася заснуванням У. Н. Союзу і сягає по сьогоднішній день.

Справу виданя Пропамятної Книги поручив головний уряд редакційній комісії, зложеній з членів екзекутиви У. Н. Союзу і редакції *Свободи,* себто з таких осіб: Микола Мурашко, інж. Володимир Малєвич, Роман Слободян, Дмитро Галичин, Омелян Ревюк і д-р Лука Мишуга. Редакційна комісія на своїм засіданні з дня 7. березня 1935 р., прийшовши до порозуміння щодо матеріялу, який мав би ввійти до Пропамятної Книги, доручила мені її зредаґування.

Поминаючи те, що члени редакційної комісії допомагали своїми завважами розвязати тяжку справу, як і який саме матеріял у ту Книгу зібрати, кожний з них, як це видно зі змісту Книги, вложив ще окремий свій труд.

При редаґуванні п. О. Ревюк допомагав обробляти й упорядкувати ввесь зібраний матеріял, п. Степан Шумейко допомагав при редаґуванні анґлійської частини, а п. Осип Стеткевич пильнував чистоти мови і переводив коректу.

Книга виказує теж імена всіх тих Шановних Громадян у старім краю і тут в Америці, що послужили добрій справі своїм трудом і знанням.

Та окремо приходиться дати признання тим соткам наших українських робітників в Америці, головно урядникам відділів У. Н. Союзу, зглядно секретарям тих відділів, що доложили труду і допомогли нам зібрати статистичні дані про відділи У. Н. Союзу й про наші громади. Це перший раз в Америці довелося зібрати такий матеріял.

Книгу ту приходилося нам видавати у тяжких умовинах. Виявилося наглядно, що про українську іміґрацію в Америці є дуже мало зібраного й належно обробленого та провіреного матеріялу. На кожнім кроці стрічалися ми з труднощами, коли приходилося провірювати дати і числа, а то навіть деякі важні події, чи діяльність навіть передових американсько-українських діячів. У тім усім головним українським джерелом наших інформацій були протоколи річних нарад головних урядів У. Н. Союзу, протоколи нарад екзекутив У. Н. Союзу, протоколи конвенцій У. Н. Союзу, календарі У. Н. Союзу, понад 40 річників *Свободи* й інші видавництва У. Н. Союзу та *Свободи*, як теж іще живучі свідки нашого минулого.

Зазначимо, що редакційну чи видавничу працю виконували ми попри щоденні наші обовязки в редакції чи в орґанізації. Підчас цеї праці ми відразу пізнали, що її не можливо виконати так, як ми собі цього бажали, бо треба літ часу, щоб можна добре опанувати той величезний матеріял, що станув перед нашими очима й що властиво не був досі ані належито розсліджений, ані зглиблений. Та всежтаки ми старалися навіть серед таких обставин принаймні вторувати нашою працею шлях тим, що ще за нашої па-

мяти чи по нас візьмуться до дальшої праці над науковим дослідженням української іміґрації в Америці.

А вкінці — що для нас найважніше — бажали ми дати нашій, тут родженій, молоді короткий спогад про те, хто і чим були її батьки й матері, як жило, що думало й чого доконало старе покоління, та які ідеали бажалоб воно передати як свій заповіт своїм дочкам і синам в Америці.

Зазначуємо далі, що та наша молодь, що забрала голос у тій Книзі, пишучи по анґлійськи, знає теж і українську мову. І розуміє та відчуває, що й до українських будучих поколінь в Америці відносяться слова Лібельта:

Мова є кровю, що кружляє по народньому тілі. Виточіть з чоловіка кров, то разом з нею скінчиться життя людини. Виточіть з народу мову, то разом з цим закінчиться його існування.

В тій Книзі, виданій зприводу 40-ліття праці У. Н. Союзу, себто сорокліття праці старого покоління, бажали ми теж довести до тісного зближення старого покоління, що вийшло зі старого краю, з молодим, тут родженим і тут вихованим поколінням. А зробили ми це в такім переконанні, що коли мова про людяність, про посвяту чи службу громадській справі, якщо люди дійсно ідейні й розумні, то ледви чи є яка дійсна прірва між старим і молодим поколінням, між тими, що родилися в старім краю, і тими, що виросли в Америці.

Д-р Лука Мишуга.

ТВЕРДИНЯ ЗАМОРЯ

СЛОВО В 40-ЛІТТЯ ІСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ В АМЕРИЦІ.

Ген, ген океаном,
Під рев бурунів,
На спінених хвилях
Безодням у слід,
Хоч душі нам шарпав
Трівожний сумнів,
Ми плили колисьто
За долею в світ.

За нами наш край мрів
Розпнятим Христом;
Хати, повні смутку,
У горю рідні,
Покинута церква,
Дзвініця з хрестом,
Ограблене поле
І ліс в далині . . .

А горді палати,
Чужацьких катів
Прощали нас блеском
Препишних вікон . . .
Та хоч і глумливо
Їх блеск нам мигтів,
Ми в серці здушили
І скаргу і стон.

„О Рідная Земле! —
Так туск в нас ридав —
Ми й ген чужиною
Будемо Твої!

Дамо й розіпнятись
За міць Твоїх прав,
Щоб знали про Тебе
Й найдальші краї!

„Нам компасом — звага,
Керманичем — гарт,
Вітрилами — порив
Горіючих душ!
І з пеклом боротись
З нас кожен ще варт,
А Ти нас, о Земле,
До чину воруш!"

І морем і морем,
Під рев бурунів,
На спінених хвилях
Безодням у слід,
Стоптавши у серці
Трівогу й сумнів,
Ми плили здобути
Незнаний нам світ.

Світ, де не темнилиб
Нам ввесь небосхил
Насилою чужі
Подвижники тьми . . .
Й де знову боротись
Набралиб ми сил
По пограничім бою —
В те вірили ми.

Світ вольного духом,
Нового життя,
Світ замислів смілих
Героїв діла!
І в час, де не було
Нам вже вороття —
З е м л я В а ш и н ґ т о н а
Н а м з а х и с т д а л а.

За морем, за морем
Там наш новий світ,
За морем нову ми
Вітчизну знайшли . . .
Край Волі післав нам
Назустріч привіт,
Й мов сонце нам блисло
Крізь темні імли.

І враз ми твердиню
Взялись видвигать:
Т в е р д и н ю з а м о р я,
Твердиню навік,
Твердиню сильнішу
І сто й тисячкрать,
Ніж вражії сили
По кожен їх бік.

„О Рідная Земле! —
Так труд в нас гремів —
Тобі видвигаєм
Твердиню твердинь!
Щоб була страшна Ти
Для всіх ворогів
І там ген, де праліс
І морськая синь".

Гей! Сорок років так
Трудились ми тут,
Мойсеєвих сорок
Років жертвувань . . .
А ж п о д в и г о м - ч и н о м
Звершився наш труд,
Й возстала твердиня
Незломних змагань.

ВКРАЇНСЬКА ТВЕРДИНЯ —
НАРОДНИЙ СОЮЗ!
Твердиня заморя,
Ґраніт бастіон . . .
Де раньше безпуття,
Пустиня і груз —
Сьогодні Союз там.
Не зміг нас демон!

Ростиж нам, Союзе,
І стовпом нам стань,
Як стовп, що Мойсею
Обітом горів!
Щоб в хвилю грядучих
Визвольних змагань
Ти вказував путь нам
До збройних рядів.

До збройних, залізних,
Незломних рядів
За волю Вкраїни,
За волю краю!
Хай бухне пожаром
Наш порив і гнів,
І стане ввесь нарід
З д о л е ю н а п р ю.

Остап Грицай.

Д-р Лука Мишуга.

ЯК ФОРМУВАВСЯ СВІТОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО ІМІҐРАНТА В АМЕРИЦІ

А. ДО ПОЯВИ ЧАСОПИСУ „СВОБОДА"

ВСТУП.

ДНЯ 15. вересня 1893 р. появилося на американській землі, в місті Джерзі Сіті, Ню Джерзі, перше число українського часопису *Свобода*. Вже в перших його числах видвигнено потребу негайного заложення української народньої орґанізації, яка перебралаб провід у нашім народнім житті, а заразом давалаб українським іміґрантам в Америці можність забезпечити себе і свою родину від нещасливого випадку чи смерти. Таким чином повстав дня 22. лютого 1894 р. теперішній *Український Народний Союз*.

Ті дві народні інституції — *Свобода* й У. Н. Союз — були звиш сорок років головними подвижниками українського народнього життя в Америці. І тому саме їхню історію можна сміло вважати історією української іміґрації в Америці. Вони спільно американську Україну будували, спільно з нею терпіли й радувались і були її речниками та представниками. Бо злучилися разом тільки ради великої, спільної цілі: служби ідеалам своєї нації.

Наступні рядки цеї праці будуть намагатися хоч частинно зясувати, як переводжено в життя ті ідеали, що їх положено в основи цих обидвох інституцій. Перед нами будуть переходити роки за роками. Будуть минатися ріжні громадські діячі. Будуть ломатись інколи характери передових одиниць. Будуть намагання заломити основні засади. І будуть сунути важкі хмари, щоб закрити чи задушити ті установи за їхню вірну службу ідеї. Буде й таке, що викаже, що цеї ідеї не хотіла часами розуміти власна суспільність. що засад, на яких побудовані ті дві установи, не розумів

чи не старався зрозуміти навіть той Рідний Край, якому вони завжди так вірно служили і якому далі служать. Та проте кінець кінців все це викаже хіба тільки те, що підкреслив наш робітничий американсько-український поет (М. Костишин) у своїм вірші, написанім з нагоди 40-літнього ювилею У. Н. Союзу, в якім він пише, що Союз:

Всякі злидні переніс,
І на свято ювилею
Прапор в цілости приніс.

А коли ми тепер розгортаємо картини минулого, то, поминаючи інші причини, робимо це ще й тому, що думаємо, що роля *Свободи* й У. Н. Союзу ще не закінчена. Українське життя в Америці розростається з кожним роком в шир і глиб. І виростають і поза У. Н. Союзом і *Свободою* нові сили, що перебирають від них частину праці. Та, що не говоритиб, то треба признати, що У. Н. Союз і *Свобода* ще далі заважують на українсько-американськім народнім житті. Щобільше, нам здається, що ледви чи помиляємося, коли твердимо, що такі відносини будуть тревати так довго, як довго житиме правдивий український дух в Америці.

Нам теж здається, що американська Україна саме тепер потребує тих установ можливо більше ніж у минувшині. Цеж відчинилося нове поле для нової діяльности, бо доростає на наших очах нове покоління з української крови, що роджене на американській землі. І чи не треба тепер нових піонірів для нової піонірської праці, щоб приєднати молоде покоління для української ідеї? Нам здається, що по десятках літ національного освідомлювання старого покоління треба тепер знову вести давню роботу, тільки в інших обставинах і на інший лад. За ту роботу вже взялись У. Н. Союз зо *Свободою* і зо своїм тижневиком „**Ukrainian Weekly**".

Це зачинається новий період українського життя в Америці. А будучи на склоні старого періоду, ми отсе хочемо передати хоч одробину з тих ідей і тої праці старого покоління, з яких зродилося те все, що зветься українським національним дорібком в Америці. Бо тільки пізнавши минуле, зрозуміємо сучасне. Зачинаємо від того, як старе покоління покидало старий край.

1. В СВІТ ЗА ОЧІ.

З усіх іміґрантів, що прибували до Америки, таки найнещасливішим був український іміґрант. Іміґрантами інших націй опікувалися держави чи нації, або хоч якісь реліґійні чи політичні ґрупи. А українською іміґрацією ніхто не опікувався. Тому вона була: припадкова, доривочна, безплянова. Була така, як читаємо в *Свободі:*

Їхав наш чоловік за море — „в світ за очі" — шукати хліба, не зраджуючи своїх плянів нікому в селі, хіба Іцкові чи Мошкові, котрому продав свою кучу, чи городець, чи загін на кошти подорожі. Поза границями Галичини заопікувалися вже ним „совісні" аґенти і з великої „прихильности до українського селянина" завели його або просто в неволю до кольоністів-плянтаторів, або в бразилійські ліси та моклякн, або до Канади.

Так воно виглядало в перших десятках нашої іміґрації за море.

Як подає проф. О. Сушко, то доперва від 1911 р. почали підніматися в Галичині голоси, які зачали підходити до справи іміґрації в науковий спосіб. Але й тоді, як це стверджує автор статті, яку поміщено в Записках Наукового Товариства ім. Шевченка (т. 105, кн. 5, Львів, 1911), не було ще навіть одної думки щодо причин, які викликували іміґрацію. Не звернено тоді ніякої уваги на „психічні" мотиви іміґрації й тому автор статті домагається, щоб студії над іміґрацією були всесторонні, себто, щоб обіймали „прояви всякої натури соціяльної, економічної, політичної, правнодержавної й культурної". За ученим Каром він запримічує, що є загальні причини іміґрації, без ріжниці країв і національностей, а це „убогість людности, непропорціональний обєм великої посілости, брак зарібків, получений звичайно з низьким станом торговлі й промислу, ліцитації, а вкінці неосвіченість". Попри них кожний край має ще свої окремі причини, якими для Галичини були: брак освіти, алькоголізм і лихва та прикре економічне положення. Крім цього треба ще взяти під увагу застрашаюче роздроблювання дрібних селянських господарств. Рік-річно повставало в Галичині коло 30,000 нових ліліпутних парцель, таких маленьких, що вже годі було власникам тих парцель з них вижити. Ставало тяжче жити через велике число цілком зайвих купців-посередників, як теж через загальний зріст людности, що не мала де заробити і мусіла йти за границю, бо в краю не було заробітків, а як були, то такі, що, згідно зі звідомленням теребовельського старости з 1896 р., діставали робітники денно по 16 до 24 сотиків, а найвище від 30 до 40 сотиків, себто три до вісьмох американських центів.

Неграмотність була застрашаюча, а через те неможливо було навчити селян краще використовувати видатність землі, а це теж погіршало положення селян. Яке воно було тяжке, видно найкраще по тім, що в тих часах пришадало на рік від 2,500 до 3,000 ліцитацій селянських ґрунтів за суми нижче $40. Нищив наших селян ще й нахил до до процесування, нищила їх далі теж язва пиянства, так знаменито змальована Василем Навроцьким у книжці „Що нас коштує пропінація", виданій іще в 1876 р. Давалася в знаки і зле зрозуміла побожність, що казала нашим людям у Галичині відкладати половину року на свята, бо, як виказала львівська анкета з 70-тих років, було в галицьких повітах 100 до 120 неробучих днів, в 22 повітах 120 до 150, а в 16 повітах аж 150 до 200.

Всі ті явища спричинювали крайню нужду, а вона виганяла людей зпід рідної стріхи і з рідного села чи міста.

Поети й письменники вже описали ту траґедію, яку переживали іміґранти, що покидали рідну землю й ішли шукати кращої долі за морем. Та ці їх описи є тільки блідою відбиткою правдивих терпінь. Бо властивого горя, що мучило серце і душу іміґранта вже тут на американській землі, ще ніхто не описав. І то з цілком простої причини. Не було такого таланту між нами. Тому й не було кому правдиво змалювати ту, таку просту і звичайну річ, яку тут кожний на кожному кроці оглядав, а яка зветься: траґедія іміґрантського життя. Тому та велика і драматична картина з життя цеї частини українського народу, що її вигнало з рідного краю горе, є майже закрита. І вже ніколи відкритою не буде. Вона пішла до гробу разом зі старшим поколінням української іміґрації в Америці. А слаба згадка про це залишилася ще хіба на тих пожовклих листках *Свободи* зперед 40 років, листках, що вже розсипаються. Листки ті сумом повиті, бо відомости, які вони подавали, були часто-густо слізми облиті, особливо коли описувано, як то одного в копальні засипало, а другому в фабриці руку чи ногу відтяло, або як лишалися діти-сироти, що їх добрі люди між себе розбирали, щоб під хатами не жебрали, або щоб їх до чужих сиротинців не забирали, де мусілиб пропасти для свого народу і своєї віри.

Свобода переповнена віршами наших робітників, і то писаними гіркими слізми, а в тих віршах описується виїзд з краю. Всі вони — це одна безмежна туга за рідним краєм. До самої гробової дошки нагадують собі вони те, про що писав Сава Чернецький:

Коли я край свій кидав в розпуці
І плив у незнані, далекі краї,
То чув біль в серці, а сльози пекучі
І очи і лиця зросили мені.

(Сучасні жовніри).

Як ми рідний край свій батьківський кидали, описує поет новіших часів (С. Мусійчук), тоді доли, ліси й темні бори, яри і підгіря, рівнини і гори, і ниви тужливі нас прощали і рідні ріки пісню прощальну шуміли, а рідні стріхи на прощання до нас прихилялись, як батько та ненька нас старими руками благословляли.

Так співає про це американсько-український поет, додаючи, що, прощаючись:

Вони то просили, у сльозах молили,
Щоб ви на чужині по божому жили.

Та дійсність була така, що це тільки так видавалось іміґрантам, що їх так сердечно прощає рідний край. Це тільки тоді, як вони ночами втікали, як перекрадалися щасливо через границі, їм здавалося, що сама природа так їм бідним сприяє. Це тільки їхнє зболіле серце у своїй уяві бачило, як німі плоти і стріхи рідні плакали за ними, відчуваючи їх біль. Це тільки їм здавалося, що неможливож не відчувати тих, котрих ніщо інше, а тільки крайня нужда виганяла в далекий світ.

Та по правді справа та не виглядала так поетично. Щобільше, вона бувала часами навіть нелюдською, особливо тоді, коли тих, що з такими ніжними почуваннями покидали рідний край, називали „блудними синами". А були часи, що навіть батьки народу мали їх за таких, закидуючи їм, що покидають українські села й зменшують тим робом наш національний стан посідання. Значить, іміґранти — непатріоти. А польські дідичі чи московські поміщики гляділи на ту справу іншими очима. Їм жалко було, що отсе не стає дешевого робітника до роботи на панських ланах. І вони теж заявилися проти іміґрантів, перетягаючи на свою сторону уряди.

Значить, замало було довгими роками мучитися, щоб заробити хоч на частину корабельної карти, замало було терпінь, коли приходилося продати останній кусень поля, а то й прадідну хату, щоб роздобути грошей на дорогу, бо крім цього треба було ще витерпіти багато наруги від своїх і перебороти перешкоди від влади.

Пускався наш селянин у далекий світ, роздумуючи над тим, чи це справедливо ліцитувати бідному чоловікові останню корову чи забирати хату. Відїжджав зі згадкою за тими, що спочивають під липами на цвинтарі. Відїжджав із журбою за жінку і діти, що їх оставляв. А молодшим може не сходила з думки ще й та дівчина, що то до серця припала. Відїжджали в світ, не вміючи здебільша ні читати ні писати. І не знаючи, з якого народу походять, та де цей нарід живе, скільки його і яка його історія й культура.

Знали тільки, що родились і жили в горах, які були для них рідним краєм. Любили ті гори. І горячо любили свою мову і пісню. Шанували передані їм батьками звичаї й обичаї, придержуючись їх вірно підчас свят, весіль, хрестин, поминків і т. д., та найбільше були привязані до своєї церкви і свого обряду.

В містах вони не бували. В фабриках не робили. Тільки чули, що по містах живуть люди інакше, „по панськи", та що по фабриках великі заробітки, не то що на верховині.

Світогляд їх не був книжковий, а селянський, стисло звязаний із всемогучою природою, що мала на всі сумніви і скомпліковані питання одну відповідь: Така воля Божа! Яке лихо не булоб, треба терпіти і мовчати. Але, покидаючи рідний край, поступили в однім наперед. Відважилися в житті на такий крок, що був свого роду бунтом, що був визовом, киненим — проклятій долі. Але правда й те, що на той бунт вплинули теж фантастичні казки про щасливий край за морем, що то їх розносили по українських селах ріжні аґенти корабельних компаній. Та безсумнівно був певний відсоток і таких, що пускалися в світ шукати будьякої долі, коби тільки іншої від тої, що в ній душилися в рідним краю.

Цілий світогляд тих іміґрантів, що виїжджали з рідного краю, обертався тільки біля одного: якнайскорше заробити якнайбільше гроша. Але не про гріш ішло. А про поле і хату. За той гріш можна було вратувати кусник прадідного поля і рідну хату від ліцитації, або можна було докупити трошки поля. А як у кого вже не було ні поля ні хати, то можна було заробити стільки, щоб стати наново, або й перший раз господарем у селі. Так розумів справу наш іміґрант і так теж розуміли тоді іміґрацію й ті найсвідоміші з проводу в рідним краю, що ставилися до цеї справи з ширшим світоглядом, що розуміли її велику вагу під економічним оглядом. Цеж завдяки їй можна було ратувати селянські ґрунта, пропалі в руках жидівських лихварів, або збільшити український земельних стан посідання закупном безземельними чи малоземельними іміґрантами ґрунтів від польських чи жидівських дідичів.

Новий край, до якого вибирався наш іміґрант, його не цікавив. Він цікавий був тільки на гроші, які там міг заробити. Ґазет чи книжок він тоді не читав. Чув тільки про „Сонники". І того одного радо слухав, коли хто читав зі „Сонника". Що це є „читальня" — не знав. Про театральні вистави, концерти, відчити чи віча — не чув.

Ніякими громадськими справами він ніколи не займався. Суспільних питань ніхто ніколи з ним не обговорював. Не знав він теж нічого про якісь робітничі орґанізації й не чув про якісь страйки. Але суспільне горе відчував. Тільки ратунку не бачив. Тому шукав його — в коршмі, де запивався часто до непритомности —

з розпуки і безрадности. Але був навіть і в тій біді дуже „гоноровий" і тут в Америці. Навіть за дрібну зневагу, нанесену дуже часто в коршмі, або при чарці, не давав прощення, видавав останній цент на процес, „за образу чести".

І ось із тими прикметами (говоримо тут про загал, а не про одиниці) зявилися наші іміґранти в Новім Світі, де їм — по волі чи неволі — треба було зачати будувати нове життя.

2. НОВИЙ СВІТ.

Коли слухати оповідань наших найстарших іміґрантів, що то перші торували нашій іміґрації шлях до Америки, то волосся стає на голові. Так пише *Свобода* з 17. жовтня 1895 р., додаючи, що можна було доказати в Америці чудес, якби і пізніші іміґранти були виказували таку саму велику силу волі й таке завзяття, як мали їх наші піоніри. Бо колись, як оповідає один з перших іміґрантів у *Свободі,* бувало так:

Заки українець, приїхавши до Америки, допитався до своїх краянів, мусів перетерпіти всяку нужду і біду, голод і холод, а часто переплачував це життям і гинув десь у незнанім місці, в лісній ярузі, а тіло його накрила хіба впала зогнила деревина.

Нераз кілька іміґрантів насліпо пускалися пішки в далеку дорогу до краянів, бо, маючи кілька центів, дорожили ними як міліонами, бо це вистарчало тільки на хліб, щоб у далекій, незнаній дорозі і між чужими людьми та в несвоїм краю з голоду не згинути. У ясний день божий ховались бідолахи наче розбійники по лісах, бо якби був їх хто стрінув на битім шляху в підраній гунці, в чорній полатаній сорочці, з запалими від голоду очима, невмитих, з довгими кудлами, то втікав би з переляку, або стріляв би, як до дикунів. Та бідний іміґрант знав це, але не зважав на те, а з вірою в Бога, з одним зогнилим качаном кукурудзи, або кусником спліснілого хліба, що його деякий фармер викинув, ішов сотки миль, через ліси і дебри, драпаючись по скалах, перескакуючи потоки, поки дійшов до своїх людей, що його вмили, прибрали, нагодували і про роботу для нього постаралися. Як ті перші християни за панування поганських царів і їх намісників жили в безнастаннім страху і трепеті, скриваючись у катакомбах, непевні за своє майно і своє життя і життя своїх дітей, таксамо і наші браття в перших початках української іміґрації не були ні на хвилину спокійні за своє життя.

НЮ ЙОРК, Н. Й.

Та не всі знали, куди рушитися з Ню Йорку. І не всі мали відвагу рушитися, не маючи ніде кревних чи знайомих. Та бували виняткові випадки і з такими іміґрантами, що не були „без язика" і без цента. Один такий випадок описує *Бузько* (Юліян Чупка), автор знаменитих оповідань з життя перших іміґрантів, друкованих у *Свободі* і виданих окремо як *Образки з Америки.* Там читаємо, що був і такий іміґрант (як *Бузько),* що по приїзді до Ню Йорку міг заїхати до „**Oesterreichisch Ungarisches Burghotel"**

і там при барі несподівано почути спів пісні *Як ніч мя покриє* та довідатись на запит, що пісня „Зіроньки сіяють, тебе виглядають, колиж, ах, колиж ти прийдеш" походить „Aus meiner Heimat" (з моєї вітчини), якою для німецького співака є — Галичина. Бувало й таке, що як довго ставало ще привезених з краю грошей, то можна було, попиваючи з товаришем „з вітчини" вино, „радити день і ніч над такою дурницею, якби то найскорше стати міліонерами і перестати вже раз журитися такою дурною квестією, що будемо завтра їсти, пити, в чім ходити і тим подібними прозаїчними річами, котрі так потрібні для удержання життя навіть таких великих людей, як нас двох галицьких фільософів". Бувало, що до таких двох „товаришів" з Галичини долучувалася ще й „товаришка", теж з Галичини, і те тріо виступало згодом по салунах як „тирольські співаки"; а як їм знудився німецький репертуар, то співали *А в нашої попаді три кутаси на заді* і т. п. Можливо, що бувало й таке, як виходить із згаданих спогадів. Та назагал дійсність була така, що нашого іміґранта, що залишався в Ню Йорку, забирав до себе якийсь галицький жид. Цеж з ним одним міг наш іміґрант розмовитись. Тут держав він іміґранта так довго, поки не обчистив його з останнього цента. Щасливим був хіба тільки той, хто до того часу міг уже дістати десь якусь чорну роботу та приміститися десь у якімсь закамарку, річ ясна, в найгіршій дільниці міста.

Якжеж виглядав тоді той новітній Вавилон, цей славний Ню Йорк?

Ален Невінс пише, що другого такого поганого міста під мешкальним і гігієнічним оглядом не було тоді в цілім християнськім світі.[1] Але особливо небезпечним був той Вавилон для молодих наших дівчат, що приїжджали без усякої опіки. Навіть не можна собі уявити, що то діялося в початках нашої іміґрації, коли *Свобода* ще в 1909 р. жалується, що стільки наших дівчат пропадає на віки, попавши невинно і несвідомо в руки поганців-аґентів торговлі дівчатами, які схоплюють їх відразу при висіданні з корабля і запродують до публичних домів у неволю, з якої нема вже ніякого виходу.

Вже в 60-тих роках нараховує цитований вище автор у самім Ню Йорку яких 12,000 проституток. Пізніше відносини не поправлялись ні в Ню Йорку ні деінде, бо перепис з 1880 р. виказує, що 185 міст зголосили, що мають публичні доми, а решта не хотіла дати на це відповіди.

[1] A HISTORY OF AMERICAN LIFE (the Emergence of modern America 1865—1873 by Allan Nevins, New York, 1932, p. 319):

„New York had a hundred thousand slum dwellers, sheltered in nearly twenty thousand tenement houses, many of which were the vilest rookeries. In some districts there was a congestion wich had probably never been equaled in any other city of Christendom".

В Ню Йорку бували тоді такі часи, що ним правила Темені Гол, у якої екзекутивнім комітеті засідали: один засуджений убивник, один звільнений від обвинувачення за вбивство, чотири професійні шулєри (картярі), 6 членів ґенґстерської (розбишацької) банди і т. д.[2] Тодішній Ню Йорк схарактеризував один подорожній у такий спосіб: „Велика пані в балевім костюмі, з брилянтами в ухах і з пальцями, що їй вилазять з чобіт".[3] Так говорили і про цілу Америку.

В 1881 р. відраджували приятелі Теодорові Рузвелтові навіть кандидувати до нюйорської леґіслятури, бо політика в Ню Йорку і в стейті не була ведена джентельменами, але „шинкарями, кондукторами від кінних трамваїв і їм подібними". Найгірше, що так мало хто протестував проти того всього.

Та були винятки. Такі, яких тоді ставили перед суд, а яким тепер ставлять величаві постументи. Це був славний проповідник, презбитеріянин д-р Чарлз Ґ. Паркгорст (Dr. Charles H. Parkhurst), що то виголосив 14. лютого 1892 р. в своїй церкві (Madison Avenue Presbyterian Church) славну проповідь, звернену проти корупції міських урядовців. Візваний перед суд для переведення доказу, обходить з нараженням життя 3 тижні доми розпусти і злочинств і виступає у новій проповіді з 284 заприсяженими зізнаннями, що виказують, що є спілка між злочинцями та проституцією і найвищими урядовцями міста та поліцією; що злочинство — це властиве ремесло поліцаїв; що сам посадник міста і його „ґенґ" (шайка) ведуть провід у тім злочинстві; що ті, що називають себе сіллю землі, не дбають про ніяку чесноту, а тільки про свою кишеню; що Темені Гол висталяє всі уряди на продаж, та що вибори в місті є нічим іншим, а тільки нагодою для поліцаїв поповнювати яке хочуть злочинство, річ ясна, в інтересі Темені Гол.[4]

Та наш іміґрант бачив високі будівлі, душився в сопуху сутерин, відчував на кожнім кроці порядок, опертий на ґрефтярстві й корупції, але не знав, звідки те все береться та як перед тим боронитися.

І певно в голові сина українських гір аж роїлося від ріжних питань, які мимоволі насувалися, коли він приглядався до нюйорського життя, себто до життя в тім „кітлі народів", який, не зважаючи на шалений рух і чудові хмародери, назвала Ребека Вест „найбільш монотонним містом у світі". І здається нам, що ніхто краще від нашого селянина, прибулого тоді до Америки, не відчув правдивости слів, що їх висказує Валдо Френк (Waldo

[2] N. Y. EVENING POST, April 3, 1890.

[3] A lady in ball costume, with diamonds in her ears, and her toes out of her boots.

[4] THE NEW YORK TIMES MAGAZINE, November 17, 1935, p. 8, 17.

Frank), пишучи, що Америка це край без радости, та що це ніде так не впадає в очі як у Ню Йорку.[5]

І здається нам далі, що й наш селянин відчував при висіданні з корабля в Ню Йорку те, що відчув молоденький італійський іміґрант (пізніший іміґраційний комісар), коли чув, як від його батька домагалися виказання певної суми грошей: „Що це за світ, де людей судять по тім, скільки вони мають грошей?" [6]

АМЕРИКА НА ПЕРЕЛОМІ.

В часі, коли до Злучених Держав зачали напливати масово українські іміґранти, наступали в американськім житті величезні зміни. Америка зачала осідати. Навіть індіян уже спацифіковано й приковано до осідку. І пропадав той, такий характеристичний в історії розбудови Америки час, що оспіваний в поезії, описаний у безчисленних повістях, а тепер ще передаваний інколи на екрані, коли то популярним був клич „Go West, young man, go West" (іди на Захід, молодий чоловіче, йди на Захід), коли не могло бути затісно жити, бо було ще багато вільної землі й коли було ще для кожного широке поле до розмаху й ініціятиви. Та тепер „covered wagon" (критий віз) зачав переходити до історії, а з ним і вандрівка на „Вести".

Край з відчиненими дверми (open country), що давав кожному змогу забагатіти, ставав спомином минулого, а з тим спомином зачала завмирати і славна американська приказка про Америку як край нагоди — „land of opportunity". Думка, що кожний може стати міліонером, була вже — байкою. І байкою зачало видаватись те, що кожний робітник може стати працедавцем. Іншими словами: стабілізувався новий лад.

Були це часи, коли вже почали загоюватися рани між Полуднем і Північчю, що так розятрилися були підчас Горожанської Війни. Тоді вже і хліборобське Полудне почало упромисловлятися на зразок Півночі, а ціла Америка зачала набирати характеру промислової країни. З тим характером давалися заразом відчувати на цілім житті краю і нові господарські засади: кожний тільки за себе; успіх за всяку ціну. Згідно з характеристикою Вилсона, цю епоху знаменує „переміна людей на машини". До цього він додає ще гін до спеціялізації й поспіху як тих чинників, що цілковито перемінили „колись такий простий собі світ".

Річ природня, що разом з тим почав змінюватися й американський характер. Цеж нервовість стала національною хворобою.

[5] „America is a joyless land, and nowhere is this so crying—clear as in the places of New York — Broadway, the „movies", Coney Island — where joy is sought". (THE NEW YORK WORLD. Arranged by Harold Bruce and Guy Montgomery. New York, 1927).

[6] „What sort of world was this, where people were judged by the amount of money they had?" (IN THE SHADOW OF LIBERTY, by Edward Corsi).

Давня хліборобська і сільська Америка почала уступати місце новій: міській і промисловій. Почали як гриби по дощі виростати чи збільшатися міста. Почала розростатися комунікаційна сітка: від океану до океану.

А до того всього треба було величезної маси робітників, і то таких, що згідні булиб робити за будьяку ціну. Таких нових невільників потребував новий промисл, що сильно розростався. Це був промисл, що дбав тільки за себе. Такими невільниками мусіли ставати теж українці, що почали масово в тім часі напливати.

Зазначимо, що початок цього нового періоду американського життя стрінувся теж і з гострою критикою. Дехто вважає його найгіршим часом, який колинебудь Америка переживала. Називають його часом, який не знав ніяких поривів великого патріотизму, що знаменував давні епохи американської історії, а знав тільки грубий і бездушний матеріялізм, опертий на фільософії: успіх за всяку ціну.[7]

Вен Лун вважає цю епоху упадком американської цивілізації. Він каже, що батьки краю, давні кольоністи, в часі від Революції до Горожанської Війни — за час яких 90 років — довели вкінці край до порядку. Не створили вони щоправда в тім часі літератури і не видали нічого особливого на полі штуки, але зачали творити специфічну американську культуру, зачали жити і думати по американськи, опираючи свою життєву фільософію на пошані до свободи і рівности. Як теж зачали змагати до цього, щоб дати звичайному чоловікові нагоду влаштувати своє життя краще, ніж це було досі колинебудь і денебудь можливе. І роблено те все в імя — Америки, відчуваючи, що Америка повинна вести перед у світі в людяности і в змаганні допомогти цілому світові стати вільним.

Та саме в тім часі, як зачали приїжджати до Америки українські іміґранти, ота американська цивілізація почала, на думку Луна, заломлюватися. Він каже, що американські полководці Горожанської Війни були жахливими різниками (**terrible butchers**) і винищили всю благородну, ідейну американську молодь, бо вона погинула підчас тої війни на полях боїв, або від недуг. А її місце заняло потім те бездушне молоде покоління, що викручувалося від війни.[8]

Оте заховане покоління одідичило величезні природні багатства й широкі простори землі, на яких треба би було йому працю-

[7] It produced a philosophy with a healthy enough basic principle: the necessity and desirability of the survival of the strongest and the best; but when the doctrine appeared in practice, it was bare, unrelieved selfishness-fierce, cruel, anti-social". (LOUIS ADAMIC: Dynamite, New York, 1931, p. 22).

[8] „The slackers, the young blood who had waited until they were sent for, the „indispensable" young legal and commercial luminaries who had bought some one else to do their dying for them while they remained safely at home". (AMERICA, by Hendrik Van Loon, 1927, pp. 419-20).

вати, згідно з традицією. Та, на жаль, ті, що булиб розуміли цей традиційний „клич землі", і що булиб відчули своїх батьків, згинули під Ґетисбурґом чи деінде. По них прийшли ті, що втратили правдивий звязок із землею, що не відчували „**touch of the soil**", що не вміли і не хотіли цеї землі використовувати, але хотіли з неї тільки великі зиски тягнути. Ось і для цеї цілі, пише Ван Лун, зачали вони масово спроваджувати з Европи дешевих робітничих рабів.

Ту епоху атакували теж гостро Рузвелт, Браєн і Вилсон, і то головно за те, що вона душила економічно „звичайну людину", та що „великий бизнес" і „політичні боси" були її представниками.[9] А було проти чого підносити голос, коли були такі відносини, що ґрупа з 6 капіталістів (**C. T. Yerkes, F. F. Ryan, W. L. Elkins, P. A. B. Widener, W. C. Whitney, Thomas Dolan**) мала в своїм посіданні всі стріткари (трамваї) таких міст як Ню Йорк, Філядельфія, Пітсбурґ, Шікаґо, і понад сотки інших міст по ріжних стейтах, як теж контролювала ґаз і електрику в 80 місцевостях. А сферу інших істересів поділили між себе Вандербілти, Морґани, Ракефелери й інші фінансові можновладці. Зачалася великанська концентрація капіталів в руках кількох промислових і фінансових ґруп. А що інтереси тих людей заважували на політиці, то не диво, що ця політика не могла бути чистою та що загал почав цілковито відвертатися від політики, як справи низької і нечесної. Хоч, щоправда, той загал і так ніколи не оказував великої охоти до політики. Він приймав демократію так, як приймає електрику, телєфон і т. п. Хтось має за нього думати про ті річи і їх достарчувати.[10] Тому і думали за населення ріжні „політичні менаджери". Того роду політику відчувалося вже в тих часах, коли прибували перші наші іміґранти. Тоді то через „джаб" смертельно пострілено президента держави, Ґарфілда. Тоді теж почали виходити на яв страшні надужиття при роздачі чи продажі державних урядів.

---

[9] Theodore Roosevelt, Bryan and Wilson represented each within his party: „a mood, in which the common man regarded himself as oppressed, as in danger of becoming stratified economically, a mood of revolt against organized wealth, of resentment against the union of „big business" and the boss system in politics". (OUR TIMES. — THE TURN OF THE CENTURY (1900-1904), by Mark Sullivan, p. 102).

[10] „The average American in the 1880's accepted democracy as he accepted the telephone, sanitary plumbing and the electric light, expecting someone to furnish him with as much of them as he needed, or could afford, and keep them in good running order". (A HISTORY OF AMERICAN LIFE, by Arthur Meier Schlesinger, Volume X, p. 387).

РОБІТНИЧА СПРАВА.

В часі, коли український селянин вступав до американської фабрики, американський робітник вів уже тяжку й затяжну боротьбу за мінімальні робітничі права та коротші години праці. Саме тоді робітничі орґанізації, як „**Knights of Labor**", „**The Brotherhood of Locomotive Engineers**" і „**The American Federation of Labor**", засипували конґрес петиціями (роки 1887—1889) у справі знесення недільної праці.

Боротьба ця була дуже тяжка ще й з того боку, що трудно було робітникам знайти прихильників, які попиралиб робітничі домагання. Як це виглядало в практиці, пізнати найкраще по тім, що коли юнія пекарів віднеслася до 500 духовників у Ню Йорку і Бруклині, щоб станули в обороні робітників і заявилися на проповідях проти примусової недільної праці, знайшлося тільки пів тузина таких священників, що відважилися на такий крок. А не зробили цього сотки священників головно тому, що боялися втратити багатирів-промисловців, що своїми жертвами чи вкладками піддержували церкви. Для характеристики того часу вистарчить надмінити, що наприклад лютеранська церква в Ошкош, у стейті Вискансин, у лютім 1894 р. виключила з членства юнійних робітників, подаючи як причину те, що бути членом робітничої орґанізації, значить нарушувати закон божий.[11] Та бували й інші випадки. От славний проповідник Вашинґтон Ґледен іще в 1884 р. брав активну участь у майнерськім страйку по стороні майнерів (**Hocking Valley coal strike**) і обороняв конечну потребу існування робітничих орґанізацій та право орґанізувати себе тим, що живуть із заробітної платні. Та це були винятки. І тому робітничий провідник Семюел Ґомперс обвинувачував духовенство, що воно „віддає свій інтелект і талант на услугу плютократичним гнобителям бідних". Становище католицької церкви в Америці до робітничої справи було в тих часах іще теж не дуже ясне. Бо наприклад нюйорський архиєпископ Кориґен не попирав робітничої еманципації. Навіть робітнича орґанізація „**Knights of Labor**" була осуджена дуже гостро в Римі. Її заборонено в Канаді, і то папським декретом. Тільки завдяки дуже впливовому кардиналові Ґібонсові з Балтімор вдалося це все в Римі скасувати (1886 р.). Аж доперва папська енцикліка „**Rerum Novarum**" виступила виразно в обороні праці і заявилася за пристосування до неї христіянської етики, що у великій мірі скріпило становище робітників.

Та ця велика боротьба, яка велася між 1880 і 1890 роком між американськими промисловими велитнями, була доброю шко-

[11] „. . . .trade unionists were excluded from the church (Lutheran) on the ground that membership in a labor organization violated the law of God". (Ibid., p. 331).

лою для робітництва. Воно переконалося, що великий бизнес консолідується коштом незорґанізованого робітництва. Вислідом цього був скорий зріст Американської Федерації Праці, що під проводом Семюела Ґомперса ставала речником зорґанізованого робітництва. Але, як сказано, все те попередила тяжка боротьба, яку оплачувало робітництво дуже часто не тільки голодом, але і кровю.

У звязку з тим згадаємо, що коли наші перші майнери зайшли до пенсилвенійських майн (копалень), то там доживала свого кінця тайна орґанізація майнерів-ірляндців „Ди Молі Меґвайрс" (**The Molly Maguires**), що терористичним способом спрятувала зі світа немилих „босів" (власників, наставників), щоб таким способом добути кращі умовини праці. Та кінець прийшов їй тоді, як знайшлися зрадники в рядах самої орґанізації, що видали головних провідників. Орґанізацію вкінці зліквідовано, а проводирів покарано смертю. Та орґанізація не була для робітництва тим, чим повинна була бути. Та проте по її провідниках, як їх вивішано, залишилися леґенди як по мучениках за робітничу справу. Терористичні акти, як убивання наставників і власників копалень, вважали „Ди Молі Меґвайрс" таким самим убиванням, як є ним убивання ворога на війні. У них ті, що вбивали, мусіли бути дуже побожними людьми. Кожний з них мусів належати до римо-католицької церкви і бути високо моральним (**of good moral character**), бо цього вимагав статут орґанізації.

Далі згадаємо теж і за те, що в памяті робітництва був іще славний процес з 1886 р. за бомбовий вибух підчас робітничого віча на Геймаркет Сквер (**Haymarket Square**) у Шікаґо, який використовувано для здушення робітничого руху. Ще були в їх памяті слова анархіста Лінґа (**Lingg**), одного з обвинувачених у тім процесі, що сказав суддям отверто в очі, що він є ворогом такого порядку, який існує, та що робітники динамітом відплатяться тим, що до них будуть стріляти, коли вони виходитимуть на страйк, добиваючися кращих умовин праці. Закінчив він своє слово ось як:

Запевняю вас, що я згину на шибениці щасливо, бо я є певний того, що сотки і тисячі, до яких я промовляв, запамятали собі мої слова. І як ви повісите нас, то запамятайте собі, що вони вас рознесуть бомбами. А тепер можете мене за те повісити. (Louis Adamic, Dynamite, 1931, New York, p. 79).

„**Arbeiter Zeitung**" (з 8. квітня 1885) дораджувала в тій боротьбі робітникам „наслідувати страйкарів з Квінси і стріляти до босів" замісць до робітників-страйколомів. Вона вчила їх іще такого (18. березня 1886): „Як ми не візьмемось до революції, то оставимо своїм дітям нужду і кайдани".

Такі промови і такі ґазети та брошури, що їх розкидувано між робітництвом, робили своє. Пособлювали їх поширюванню — голод і безробіття. Тому, беручи те все разом, не диво, що робітничі заворушення-страйки ставали щораз частішою появою, і більш кривавою.

Страйки не вдавались, бо робітництво не було належно зорґанізоване. Крім того й самі робітничі орґанізації падали жертвою свого власного рекітерства. Робітничі ряди зачали заповнюватися провокаторами і шпигунами, яких насилали компанії, щоб здеморалізувати робітництво та вбити в зародку робітничі змагання до орґанізування себе в робітничі юнії.

В тім часі зачав процвитати і страйколомський бизнес. Розпочали його в першу чергу корабельні компанії, що зачали спроваджувати на замовлення фабрикантів страйколомів з Европи, а з Далекого Сходу китайських кулів. Проти цього протестувало зорґанізоване робітництво й ліберально думаюче громадянство. Довіз китайських страйколомів вдалося здержати при помочі закону. Та европейських „невільників" далі спроваджувано, і то під гаслом, що Америка є звязана традицією давати захист — переслідуваним! Ось на якій засаді опиралися тоді фабриканти і компанії, коли спроваджували з Европи масово таких іміґрантів як українські.

Бизнес достави компаніям узброєної сторожі й промислових шпигунів для оборони своїх інтересів перед робітниками зорґанізував перший Ален Пінкертон (**Allan Pinkerton**), що був членом „Юнайтед Стейтс Сікрет Сервіс" (Секретна Служба Злучених Держав). Він відчинив бюро в Шікаґо в 1854 р., а вмираючи в 1884 р., полишив пів міліона долярів маєтку двом синам, Виліємові і Робертові, які продовжали батьківський добрий інтерес і зробили імя Пінкертонів відомим не тільки в Америці, але й у цілім світі.

На рік перед появою *Свободи,* себто в 1892 р., було 15 детективних приватних аґенцій у Шікаґо, а ще більше було їх у Ню Йорку. Половина тих бюр займалася головно доставою промисловцям шпигунів і страйколомів, удержуючи для цеї цілі цілі арсенали зброї й муніції, а крім цього спеціяльно витренувану ґвардію, що складалася зі звичайних бандитів, розбишак і вбивників. Описуючи ватаги Пінкертона, тайний державний аґент Роберт Брус (**Robert Bruce**), зізнаючи перед конґресовим комітетом, подав таке: „**They were the scum of the earth. There is not one out of ten that would not commit murder; that you could not hire him to commit murder or any other crime**".

Ось так робітництво, домагаючися кращих умовин праці, стрінулося з опором тих, для яких продуковано багатство і які собі до помочі притягали згадані детективні приватні аґенції, суди

і військо. Це все є знаменито зясоване в книжці Едварда Левінсона „I Break Strikes", у якій він представляє діяльність Перла Л. Берґофа, короля страйколомів.[12]

Яка це була боротьба, видно найкраще по страйку братства залізничих машиністів („Brotherhood of Locomotive Engineers"), що 1877 р. оголосило залізничій компанії „Philadelphia-Reading" страйк, підчас якого в сутичках зі страйколомами в Балтімор, Рединґ, Шікаґо, Пітсбурґу, Комберленд згинуло 77 людей. Поминаючи тих, що з тої самої причини згинули в 1886 р. в Шікаґо при страйку робітників „McCormick Reaperworks", як і тих, що згинули в тім самім році при вибуху бомби в Геймаркет, згадаємо ще окремо за „Homestead Strike", бо він припадає на рік перед появою *Свободи* (1892). В тім році вигасла була в Гомстед, Па., умова між „Carnegie Steel Company" й „Amalgamated Association of Iron, Steel and Tin Workers". Вибух страйк. Компанія спровадила Пінкертонових „ґонменів" (опришків) і при першій сутичці зі страйкарами вбито 10 осіб і втроє стільки ранено смертельно. Та робітникам вдалося ґонменів „взяти в полон", запакувати до товарових ваґонів, у яких їх привезли як страйколомів, і вислати додому. Повідомлені про це робітники інших міст витали тих переїжджаючих страйколомів на стаціях окликами ганьби, обкидуючи ваґони камінням. Зприводу того страйку в фабриці Карнеґія почали курсувати пісні про ґонменів Пінкертона і про Карнеґія —„філянтропа"-міліонера, що позамикав фабрики і доводив робітництво до голодової смерти, щоб його тим способом змусити згодитися приняти обкроєну заробітну платню. Ось початок такої пісні, який цитуємо зі згаданої вище книжки:

'Twas in a Pennsylvania town not very long ago,
Men struck against reduction of their pay,
Their millionaire employer with philanthropic show
Had closed the mills till starved they would obey...

В тім самім році, коли засновувано У. Н. Союз (1894), вибух „Pullman Strike", а компанія спровадила для зломання страйку 3,600 приватних детективів, головно розбишак такого типу, про яких уже була мова, і поробила їх урядовими особами „deputy marshals of the United States". Бренен, начальник шікаґовської поліції (Chicago Superintendent of Police, Brennan) назвав тих „маршалів" громилами, злодіями і бувшими засудженцями — „thugs, thieves and ex-convicts".

[12] „By 1885 the United States had become the first manufacturing country in the world. The new wealth of the nation did not filter down to its producers, however, except in a thin and unsteady stream. Unwilling to depend upon chance or generosity, the labor movement gave battle. The great Riots of 1877, the Homestead battle and the Pullman strike were but a few of the instances in which the agony of labor broke out in revolt. To stifle these rebellions, three factors were brought into play: the private detective agencies, the courts and the military". (I BREAK STRIKES, the Technique of Pearl L. Bergoff, by Edward Levinson, New York, 1936, p. 18).

Та траґедія була ще в тім, що між тими страйколомами було багато невинних людей, між ними й українських несвідомих робітників, яких підступом стягали до фабрик, нічого їм не кажучи, що там вибух страйк. Положення такого нашого страйколома було розпучливе. Він навіть не міг утекти, бо знав, що як його зловлять страйкуючі, то побють і хто знає, чи з життям вийде. Про це добре знали аґенції, що вербували страйколомів і використовували їхнє положення в такий спосіб, що не тільки наражували їх на смерть чи каліцтво, що не бувало рідкістю, але ще обдирали їх і з тої мізерної страйколомської заплати, яку їм зобовязалися платити. Найбільшою жертвою падали тут словяни, бо були темні й неосвідомлені з робітничими питаннями. Крім цього й мови анґлійської не знали і не могли навіть розвідати, що властиво з ними діється. А коли дізнавалися, тоді вже було запізно.

В цитованій уже книжці про короля страйколомів Берґофа подано, що його фірма, яка при відчиненні в 1907 р. не могла ще зліпити кінців докупи, виплатила в 1925 р. трьом своїм спільникам титулом платень і дивіденд повних 10 міліонів долярів. Сам Перл Берґоф одержував від 1914 р. річну платню в сумі $100,000, значить, більше ніж президент Злучених Держав, а крім цього річні бонуси і дивіденди на суму від $200,000 до $400,000. А коли відходив на „тимчасовий відпочинок" у 1925 р., мав маєтку на суму $4,000,000. Цікаве і те, що сам Берґоф уважав, що він робить дуже добру роботу, бо помагає вдержувати „порядок у краю" і попирає промисл. Навіть подавав, що він за ту роботу діставав признання від найвище поставлених осіб.

Компанії не щадили гроша на зломання робітників, що змагали орґанізаційно добиватися кращих умовин праці. Відомі нам цифри з новіших часів. Ось у 1910 р. **„The Philadelphia Rapid Transit Company"** втратила за два місяці страйку $2,374,961, хоч страйкуючі домагалися підвишки заплати, яка коштувалаб компанію $350,000 річно. Щоб зломити страйк у 1916 р., **„The Interborough Rapid Transit Company"** в Ню Йорку видала $2,025,481, а **„Brooklyn Rapid Transit Company"** видала в 1920 р. з тої самої причини $2,483,483, замикаючи ще півріччя з дефіцитом на суму $2,237,690. А страйк тревав усього один місяць. Про все те нагромаджено багато цікавих відомостей у згаданій книжці й в інших, що в ній цитовані. Згадуючи про те, так би сказати мимоходом, хочемо ствердити, що робітничі полекші, або от хочби восьмигодинний день праці, який принято перший раз у 1901 р. при заключуваних урядом контрактах, здобувано шляхом довгої й завзятої боротьби, яка спалахнула значно саме в тім часі, коли до Америки почав напливати масово український робітник, що з природи річи теж був втягнений у ту боротьбу.

ЦЕРКВА.

Той елємент, що приїздив тоді до Америки з українських земель, був — церковний. Реліґія була його природньою потребою, а церква — природньою установою. Ходити до неї, її попирати і її слухати, було теж у природі тих людей. Українці з Великої України були вихована в православній вірі, а ті, що приїздили з Галичини і Закарпаття, були католиками грецького обряду.

Назагал панувала в Америці засада, яку проголосив іще Фридрих Великий, а яка визнавала, що „всякому можна старатися дістатись до неба в такий спосіб, який йому найбільше підхожий.[13]

Можнаб сказати, що панівною церквою була тоді церква протестантська. У 80-тих роках були ще такі відносини, що наприклад у 13 дільниці протестантського Бостону не було для 22,000 мешканців ні одної протестантської церкви, а в середині міста Шікаґа на яких 60,000 мешканців не було ні протестантської церкви, ні католицької.

З усіх церков найбільше притягали до себе іміґранта-робітника римо-католицька церква і жидівська.[14] Вони знали ще найкращий спосіб, як дістатися до його серця. Зате протестантський проповідник нарікає (1887 р.), що як прийти в неділю до протестантської церкви, то видно на відправі тільки адвокатів, лікарів, купців і бизнесменів з їхніми родинами, але не видно робітника, ні його родини.

В Америці було тоді понад 150 ріжних реліґійних конфесій. Армія Спасення („Salvation Army") саме тоді (1879 р.) поширила свою діяльність з Лондону на американську територію. І ось український іміґрант мав нагоду приглядатися незнаним йому „жовнірам", що з музикою проповідували на вулицях низам Христове євангеліє. До його слухів доходило й те, що є така церковна інституція як „Christian Science", що виліковувала недуги і в своїх відозвах голосила, що „думка спричинює недугу" та що недуга це ілюзія хворої голови.

АМЕРИКАНІЗАЦІЯ.

Як зачала напливати з Европи масово іміґрація, почало разом з тим виринати питання, що має статися в Америці з тим ріжнородним напливовим елементом. Уже в 1875 р. було на 40 міліонів населення сім і пів міліона мешканців, роджених поза Америкою. Архиєпископ Айрленд (Ireland) із Сейнт Пол давав на це просту відповідь: „Кожний поселенець повинен на американській

[13] ...that everyone should be allowed to go to heaven in his own way. (A HISTORY OF AMERICAN LIFE, by Arthur Meier Schlesinger. Volume X., p. 320).

[14] Ibid., p. 332: ...of the older faiths the Roman Catholic and the Jews alone knew how to attract and hold the laborer and the immigrant newcomer.

землі якнайскорше замериканізуватись". А ліберальний проповідник Ф. Г. Райт, як подає в цитованій уже книжці Едвард Корсі, казав, що „злиття чужинецької крови з американською є ціннiстю, бо спинює національне звиріднення". Та зате люди такого вливового значіння як Елігу Рут (**Elihu Root**) гляділи на імігрантів як на тих варварів, що то колись залили були Рим і довели до упадку і звиріднення римський нарід.

Та як би не було, анґльо-саксонська раса, яка досі становила в Америці рішальну перевагу, зачала чутися загроженою в своему стані посідання, у своїй культурі, бо напливало чимраз більше імігрантів з не-нордійської раси. Отже зачали були писати про те, що в Америці „загибає велика раса", себто раса нордійська.

Не можна тут добачувати нічого дивного з американського боку, коли 22. листопаду 1908 р., як цитує Е. Корсі, поляк Гнат Падеревський, відомий світовий пяніст, заявив, що чужинецька імігрaція загрожує силі і характерові американського народу, а проф. Лотославський з Москви заповів, що Америка захворіє на „політичну нестравність", як вона захоче засимілювати чужинецьке населення.

Для вияснення треба згадати, що тоді прибували до Америки великі маси народу головно з словянських країв і полудневої Европи, а в самім тільки 1907 р. прибуло до Америки 1,285,349 чужинців.

Та виринуло зокрема ще й муринське питання. Цеж зачався тоді еманципаційний рух серед муринів, бо положено основи під „**Normal and Industrial Institute**", що то потім так широко розвинувся. Заложив його славний муринський еманципатор Букер Т. Вашинґтон (**Booker T. Washington**).

На муринів глядів тоді білий культурний загал менше-більше так, як це подає Вен Лун, що каже, що в теорії тим чорним, жовтим чи мідяної краски істотам треба признати право на життя. А в практиці можнаб це визнати тільки тоді, якщо вони знатимуть „своє місце" і будуть займатися тільки чищенням чобіт чи пранням білля для своїх панів.[15]

Яке було тоді відношення до муринів, видно найкраще по тім, що білі робітники не хотіли приймати чорних робітників не то до робітничої юнії, але навіть до праці. Задля цього одного було між 1882 і 1898 роком аж 39 страйків з боку білих робітників. І навіть тоді, коли президент Т. Рузвелт запросив до Білого Дому на обід муринського провідника Букера Т. Вашинґтона, ще злінчовано 214 муринів (роки 1900—1901).

[15] Theoretically the European and the American recognize the fact that black and yellow, and copper-colored creatures also have the right to exist. In practice, however, they prefer such creatures when they „know their place" and shine their boots for them or do their masters' laundering. (AMERICA, by Hendrik Van Loon, 1927, p. 412).

Навіть дуже культурні й людяні американці типу таких як Вилієм Ален Гвайт (William Allen White) обстоювали вищість анґльо-саксонської раси і визнавали, що тільки вона одна вміє собою правити, що вона одна має правити світом та що вона одна є вибраним народом, що таке є її призначення і що так має бути.[16]

Згідно з тим, нащадки тих, що перші висіли в Плимут на американський беріг, вважали себе законними господарями краю. Вони обстоювали, що їхня мова має бути мовою краю, а їхні ідеали і їхні моральні засади мають бути приняті тими, що схочуть на тій землі осісти.

На таких пришельців як український іміґрант гляділи ті, що походили з анґльо-саксонської раси, як на тих, що їм треба дати тут можність жити. Це повинно бути, на їх думку, для тих іміґрантів вповні вистарчальним, бож вони того не мали в своїм рідним краю.

Треба признати, що перше покоління таких іміґрантів, як наші українські, це все спершу приймало мовчки, бо і так тих справ не розуміло. Подібно, як не розуміло, що це за край і які тут родинні звязки, коли тут за один тільки рік (1888) статистика виказує аж 29,000 розводів, або що тут не допускають до Юнії (1890 р.) цілого стейту Юта — бо в нім толєроване многоженство.

КРАЙ КОНТРАСТІВ.

Та правда така, що як тепер, так і тоді, годі було пізнати Америку з книжки чи з оповідань. Її треба, як це визнає Кайзерлінґ, завжди наново „відкривати", і то кожному зокрема. А як це тяжко мусіло приходити нашому іміґрантові, людині здебільша сентиментальній, можна уявити собі з того, коли зважимо, що Кайзерлінґ характеризує Америку як країну без душі. Каже, що ті люди, що прийшли сюди з Европи, залишили душу в Европі, а до Америки привезли тільки тіло й тому тільки фізично опановували Америку, а не дбали про її „душу". Поминаючи того роду фільософічні міркування, які для нашого іміґранта були недоступні, він усежтаки був приневолений стикатися тут з деякими проявами, що мусіли його дивувати. Бо ось у тім багатім краю було ще в 1900 р. понад 6 міліонів неграмотних, як виказував перепис, хоч з державних і приватних джерел видавано величезні суми на шкоди і наукові установи. Він теж відчував, як з нього витискають у фабриці чи детам останній піт при роботі за нужденну заплату, а з другого боку чув, що власники тих же фабрик сиплять грубими

[16] EMPORIA GAZETTE, March 20, 1899:

Only Anglo-Saxons can govern themselves.

...It is the Anglo-Saxon's manifest destiny to go forth as a world conqueror... This is what fate holds for the chosen people. It is so written. It is to be.

міліонами на будову шпиталів, церков, музеїв, бібліотек і т. п. До нього доходили слухи, як багатирі платили по $10,000 за одну вечерю для 75 осіб, як платили по $75,000 за одну льорнетку і як тримали слугу і кариту для — малпи. Але разом з тим впадало в вічі те, що підчас голоду вся американська суспільність поспішила з великими жертвами на допомогу безробітним і голодуючим.[17] Бо так було, наприклад, у часі паніки з 1893 р., коли то вулицями міст переходили „куріні голодних", або в 1894 р., коли Джекоб Коксі (**Jacob Selcher Coxey**) йшов „походом на Вашинґтон".

Щобільше, як у 1891 р. вибух голод у Росії, то фармери з Айови і західніх стейтів слали туди через Червоний Хрест багато збіжжя. Таке саме було і з Вірменією. Слухаючи про те, мимоволі находила на нашого іміґранта згадка про те, що йому приходилося в старім краю, що то мав „душу", — теж голодувати, але там тим його голодом ніхто не журився і ніхто його там не ратував.

Наш іміґрант відразу пізнав, що в Новім Світі тяжко пробиватися крізь життя. Але він теж чув, що в цім краю навіть президентами держави ставали сини звичайних і бідних людей. До нього доходили слухи про маґната Карнеґія (**Andrew Carnegie**), в якого заводах він можливо й працював, а який був з походження теж іміґрантом, сином бідного ткача. Він чув, що Ракефелер (**John D. Rockefeller**), який добивався міліярдового майна, був собі звичайнісеньким дрібним урядовцем; що вчений Пупін (**Michael Pupin**) був пастухом у Сербії, та що славний редактор і видавець Пуліцер (**Joseph Pullitzer**) прибув до Злучених Держав теж як іміґрант, і то „голий як турецький святий".

З одного боку в Америці дуже гостро критиковано тоді Анґлію за її війну з бурами в Африці, пишучи, що „малий хлопчина з брилянтами не може дати собі ради з великим і досвідченим вломником",[18] розуміючи під тим вломником Анґлію, а з другої сторони оправдувано анексію Филипин Америкою. Сенатор Беверідж (**Beveridge**) просив Бога, щоб мамона й легке життя не зіпсули американської крови до цієї міри, щоб американці боялися пролити кров у таких справах як загарбання Филипин та щоб не вміли постояти за свій прапор і його „імперіялістичне призначення".

---

17 Thus, while capitalistic greed ground the faces of the poor under its iron heel, individual potentates of wealth lavished millions upon hospitals, libraries, colleges, churches, museums and art galleries for the good of all. While the panic palsied the country's industrial energies and turned hordes of the jobless into the streets, an extraordinary outburst of philantropic relief effort attested the essential humanness of the American character... (THE RELIEF OF THE UNEMPLOYED DURING WINTER OF 1893-94, **Journal of Social Science**, XXXII, 1894).

18 A small boy with diamonds is no match for a large burglar with experience. (LIFE, November 5, 1900).

А підчас кубської війни Вилієм Ален Гвайт писав виразно, що Кубі треба дати деспотичний уряд, та що там не буде кінця анархії, поки остров не наповниться єнками.

Та, не зважаючи на те, вимовний Браєн триумфував зі своєю славною бесідою про принципи, що одинокі заважують і в Америці й одинокі являються вічними. А до тих принципів належала в першій мірі та свобода, про яку так багато говориться в американській конституції, яка по суті противиться імперіялістичним зазіханням і яка вважає поневолення чи підбиття іншого народу безправством.

Навіть в американських шкільних підручниках так толкували американську конституцію. Та, пише Вен Лун, прийде час, коли і в Америці вчитимуть, що Америка не дуже то звертала увагу на моральні засади, а зростала в такий спосіб, що нехтувала дуже часто тим, до чого зобовязалася договорами, послугувалася жорстокістю і захланністю, не держачись ніяких етичних принципів. Бо чим є ті принципи супроти законів природи? Та чи це неправда, що голосив Бісмарк, що „світом рядить сила, а не право"? Ось так висказуючись, Генрик Вен Лун заповідає, що вже „праправнуки могтимуть про такі справи говорити цілком щиро й отверто, і не будуть потребувати боятися, що їх за те назвуть брехунами".[19]

Дійсно, дивним і незрозумілим виглядав цей Новий Світ, та ще й з такими думками, для того, хто прибував з українських земель.

3. ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІҐРАЦІЇ.

ДО ЧАСУ ПЕРШОЇ ЗОРҐАНІЗОВАНОЇ ГРОМАДИ.

Читаємо в *Свободі* з 6. лютого 1913 р.:

Минуло з горою 30 літ від часу започаткування нашої еміґрації з Галичини до Америки. Історик, що схоче представити вірно ті часи першої іміґрації, буде мати немало труду позбирати всі дані матеріяли та відповідно їх використати. Йому прийде це тим тяжче, що навіть перші річники наших часописів та інших публікацій запропастились. Нема їх в жадній публичній українській бібліотеці, а коли дехто з приватних людей ще й має деякі матеріяли, то хто знає, чи з хвилею їх смерти не запропастяться і ті одинокі памятники.

Тому навіть історія не могтиме зареєструвати початкових проявів національного життя американських українців, тимбільше, що ніхто з живучих ще найстарших іміґрантів, що моглиб написати багато з власних спостережень, не береться, наскільки нам відомо, за таку працю.

*

* *

[19] I hope that my great-grandchildren may be able to speak in such a fashion without revealing themselves as hopeless liars. (AMERICA, by Hendrik Van Loon, 1927, p. 413).

Коли так було з цею справою в 1913 році, то якжеж вона може виглядати тепер, двацять кілька літ пізніше, коли вже повмирали і ті, що могли ту історію списати?

Були ріжні спроби провірення, коли прибули до Злучених Держав перші українські поселенці. Та всі ті спроби залишилися спробами, і нічим іншим. Можна догадуватись по іменах деяких чужинців, що брали участь по стороні Америки в її боротьбі за незалежність, що між ними були й українці. І ледви чи можна вважати правдоподібним те, що подає о. Агапій Гончаренко в статті *Країна козаків в північній Америці, або Аляска,* яку помістив коломийський *Народ,* і якої зміст передала теж *Свобода.*

Гончаренко пише, що при кінці 18-го століття була знана козакам дорога з Камчатки на Курильські острови, відки вони на байдаках заплили аж до Сан Дієґо і Мендосіно в Каліфорнії й Асторії в Ореґон. Та Росія злучилася тоді з Анґлією і вигнала тих смільчаків з їх байдаками назад на Камчатку. В 1724 р. Росія виправила німця, капітана Берінґа, шукати нових земель, а його провідниками були камчатські моряки-козаки. Їм це приходило легко, бо вони ті землі знали. І в часі, коли Берінґ вилежувався, козак Чернихів з іншими козаками шукали островів і їх знаходили. На них осідали сімї вільних камчатських поселенців, а острови ті названо Алевтськими. Коли ґубернатор Аляски запитав поселенців, хто вони, вони відповіли: Козаки. Коли Росія продала в 1867 р. Аляску Злученим Державам, тоді цар видав указ, щоб козаки верталися назад на Камчатку. Але вони цього не послухали і остались на Алясці в числі яких 20,000, що жили на островах Атиґнака, Кадіяка і на Алевтськім архипелязі. Американці думали спершу, що це індіяни, а потім пізнали, що це потомки славних українських лицарів-козаків.[20] Оповідання це звучить для нас дуже приманливо, але наукового потвердження на це нема. Про козаків згадує ще Гончаренко в 1899 р. в американській ґазеті **„Oakland Enquirer"**, що виходила в Окленді, у стейті Каліфорнія (де він проживав), у статті **„The Cossacks, an enslaved people"**. (Козаки, поневолений нарід). Під „козаками" розуміє він тут взагалі українців. Переклад тої статті передала *Свобода.*[21]

[20] *Свобода,* ч. 11, 1894.

[21] *Свобода,* ч. 8, 1899. В тій статті знаходимо між іншим таке:

Чимало є ще таких людей, що вважають козаків за дикунів, розбишак та хижих звірюк. Щоб увіковічнити насильства на поляках і жидах, грізний цар Москви вжив найманих дикунів, називаючи їх козаками. Тими звірюками в дійсности є татари, калмуки і москалі. Правдиві козаки не служили охотно пажерливому цареві, щоб поповняти чорні вчинки. Це був нарід вищого полету духа і високо розвиненої моралі.

Різьбарство, що було вироблюване в козацьких селитьбах України (давніше край скитів), показує лучність з грецькою і єгипетською цивілізацією.

Безперестанній вандалізм, це засада москалів. Вони нищать усі памятки великих документів кожного ними поневоленого народу, щоб потомки тих підданих племен не дізналися про своє походження, та щоб вкінці назвали себе москалями. Колиб так замісць цього москалі вглиблялися в памятники історичного народу, як і чому він повстав, вони булиб

Подібні статті писав Гончаренко про Україну й українців і пізніше. Він перший подав в Америці згадку про Шевченка анґлійською мовою.

Ось через те треба вважати Гончаренка першим імігрантом з української землі, що був свідомим українцем.[22]

мудріші, більш людяні і менше звірські, ніж досі. Як еспанці під Пізаром вигубили інків у Перу, збуривши їх святині, памятники, а навіть цілі міста, тесаме вчинили москалі з козаками на Україні.

Москалі хочуть вмовити в цілий світ, що козаки не ліпші від шмати, якою обтирається ноги; але козаки, мешканці України, мали свою фльоту перед мурами Візантії. І далеко перед заняттям москалями Аляски козаки з Камчатки доплили аж до Сан Дієго і Мендосіно.

Рільничий промисл козаків славився цілими століттями. Їх архитектура дійшла була до великої досконалости. Їх міста були чисті, а їх мешканці промислові й меткі. Вони ніколи не визнавали іншої форми правління крім демократичної.

Суспільне життя козаків стояло й стоїть вище від московського. В тім лежить їх сила. Як кажеться в одній з їх пісень: „Козацька сила стала могутня, бо наші смільчаки мають одну душу і одно серце".

Вигляд козаків дуже ріжниться від московської породи; це така ріжниця як між італійцем і німцем. Їх ранішня й вечірня молитва благає для України Мацінія і Ґарібальдія, щоб їх визволили з московського ярма.

Козаки завжди мужно билися, коли хто давив людскість. Їх широкі груди були покриті численними ранами, бо здержували азійські орди перед їх наїздом на Европу, чим хоронили европейську цивілізацію перед варварством.

Простягаючи по приятельськи руку до зрадливого московського царя Олексія, в імя релігії, а не народности, допустили до цього, що наш національний характер померк через московських тиранів.

І тому ми тепер поділені й давлені, не маючи ні свого імени, ні краю.

Число козаків числить тепер 25 міліонів, а замешкують вони край від Уралю поза Карпати. Цілий край над берегами Чорного моря належить до них. Вони це знають і відчувають, що та Україна, поки краплиночка крови лишиться в їхніх жилах, мусить остатися при них. Вони знають і те, що москалі з розмислом вигрaбували козацький нарід і скривали від світа багаті скарби їх предків.

Ми невдоволені з московського ярма і готові повстати в обороні нашої незалежности. Ці наші почування ніколи не загинуть. Нашою теперішньою релігією є релігія мучеництва, але завтра буде вона релігією побіди.

Я вірю, що працювати для визволення козаків, значить тесаме, що відкрити джерела загальної свободи і поступу. (Підписано: *Агапій Гончаренко,* козак вільної України).

[22] Ближче про нього:

1) *Україна в Америці,* Народ, 1893, чч. 19 і 20.
2) *Спомин Агапія Гончаренка,* українського козака-священика. Видав М. Павлик, Коломия, 1894.
3) *Календар з 1901 р.* Друкарня *Свободи,* Олифант, Па.
4) *Календар У. Р. Союзу,* Скрентон, Па., 1935 р., ст. 112-122.

Агапій Гончаренко родився 19. серпня 1832 р. в селі Кривені на Київщині. Походив зі священичої родини. В 1853 р. вступив у черці в Печерську Лавру, а 1857 р. призначено його до православної церкви при російському посольстві в Атенах у Греції. Тут він звязався з гуртком російських революціонерів і зачав донисувати до часопису *Колокол,* що його видавав у Лондоні славний російський революціонер Олександер Герцен. Потім, утікаючи перед царськими шпигунами, мандрував по Туреччині, прожив якийсь час у Лондоні, був на Афонській Горі і там висвятився на священика. Потім виїхав до Єгипту, де з намови російського консуля виконано на нього замах. По довшій блуканині опинився в 1865 р. в Ню Йорку. Тут учив грецької мови та правив православні богослужения. Займався ґравіруванням на металях і на дереві й з того жив. Заробивши трохи грошей, виїхав до Сан Франсіско, щоб там відкрити друкарню. Як Злучені Держави купили від Росії Аляску, заанґажували Гончаренка, щоб він помагав новій владі порозумітися з тамошнім населенням. Для цеї ціли почав він в 1868 р. видавати анґлійською і російською мовою *Аляска Геральд.* У першому числі з 1. березня 1868 р. поміщено статтю, затитуловану: „CURIOUS IDEAS OF THE POET TARAS SHEVCHENKO". Є це свобідно переданий зміст того місця з поеми *Кавказ,* де говориться про те, як „Од Молдаванна до Фінна — на всіх языках все мовчить, бо благоденствує"... Ту частину поеми видрукувано в одним з дальших чисел по російськи. А далі поміщено там початок *Посланія* і *Думи мої.*

Та Гончаренко в скорому часі розійшовся з американським урядом, бо зачав виступати проти визиску місцевого населення військовою американською владою.

Найстаршим іміґрантом із Західньої України буде правдоподібно Іван Макогон, родом із Залісся в Галичині, що прибув до Злучених Держав у 60-тих рр. минулого століття.

Про цього Макогона оповідає Юліян Чушка у своїх *Образках з Америки,* як то він вибрався до Колорадо по золото, де заощадив коло шість тисяч долярів, а потім осів у Денвер, де одружився з дочкою власника готелю, сплатив власників і сам став власником готелю, якому дав таку назву: „Occidental Hotel, I. Mac Ohon, Proprietor".

Найкращий дослідник нашої найдавнішої минувшини в Америці, о. Нестор Дмитрів, пише про наших перших поселенців *(Свобода* ч. 21, 1904) між іншим таке:

Річ певна, що наші найстарші іміґранти поселилися малими купками, головно по фармах Нової Анґлії, в стейтах Месечусетс і Вермонт, а також у Конетикот і Ню Йорк. Про них не знаємо, бо вони малими купками поосідали, звичайно як робітники в фармерів, а що вони там остались і не мандрували, як це ще досі роблять фабричні робітники, то це тому, що вони рільники зі старого краю, полюбили ту роботу, бо вона їм була по серці і по душі. Колиб так хто хотів переїхатися по східніх стейтах, колиб хотів заглянути в околиці Бостону, знайшов би там багато нашого народу, особливо з угорської сторони, і той нарід уважав би я нашими найпершими іміґрантами, котрі прийшли до Америки ще перед 1870 роком. Від року 1875 почалась масова іміґрація наших людей з Галичини і з Угорщини до Пенсильвенії. Частина їх лишилась у портових містах, як Ню Йорк і Філядельфія, а згодом розходились по поблизьких містах. А частину нашого народу везли аґенти на далекий Захід, але таки найбільша часть лишалася в Пенсильвенії.

Властива українська іміґрація зачинається на більшу скалю доперва від 1877 р., коли то зачато спроваджувати з Закарпаття, що тоді було під Угорщиною, українців та словаків як страйколомів до копалень вугілля в Пенсильвенії. Потім зачали іміґрувати лемки з західньої Галичини, а доперва в 90-тих роках мин. ст. зачалась українська іміґрація зі східньої Галичини і Буковини, як теж із земель Великої України, що була під російським забором.

З цього виходить, що в часі, коли почато видавати *Свободу* як український часопис, майже вся наша іміґрація в Америці складалася з наших селян із Закарпаття і з Лемківщини, значить, з тих українських земель, де панувала майже цілковита неграмотність і куди не доходило майже ніяке світло українського національного освідомлення.

Ота наша іміґрація не мала яких 20 років ні одного українського т. зв. інтеліґента, не беручи під увагу згаданого о. Гончаренка, котрий на ділі не мав властивого звязку з отими нашими

Видавництво *Аляска Геральд* припинилось у 1872 р., а в 1873 р. почав Гончаренко видавати по російськи журнал *Свобода,* але без успіху, бо вийшло всього кілька чисел. Потім він поселився на хуторі, близько Гейвардс, у повіті Аламеда. При вході до хутора, на фіртці, умістив великими буквами напис *Україна.* На тім хуторі він і помер 3. травня 1916 р.

іміґрантами, а обертався серед російських кол, або серед „малоросів", яких було тоді ще небагато.

Як бачимо, то прибулий із карпатських гір наш нарід був оставлений в Америці сам собі. А що це був нарід реліґійний і не міг обійтися без церкви і священика, то не диво, що відразу попав під вплив словацьких священиків, що говорили мовою, зближеною до говору українців із Закарпаття, і тим були їм ближчі.

Згадаємо, що перший словацький священик, о. Ясковіч, прибув до Америки в 1880 р. Перший властивий словацький орґанізатор, о. С. Фурдек, прибув зі старого краю, але покінчив школи в Америці й тут висвятився на священика в 1882 р. Знав він добре відносини в старім краю, знав і відносини американські. А попри те володів знаменито анґлійською мовою. Маючи до помочі цілу низку словацької інтеліґенції, особливо кваліфікованих учителів, що виїхали до Америки у великому числі разом зі словацькими селянами, взявся він разом з ними до орґанізування словаків у словацькі орґанізації, втягаючи до них масово й українських селян, що були тоді без свого проводу.

Для орієнтації в тодішніх відносинах згадаємо і за польську іміґрацію, яка втягала під свій вплив велику частину галицько-української іміґрації.

В часі, коли зачали напливати до Америки українські іміґранти, поляки в Америці вже здобули були для себе великі симпатії завдяки таким іменам як Косцюшко й Пуласький, як і тому, що підчас горожанської війни служили в американській армії польські революціонери, недобитки невдалого польського повстання з 1863 р.

Крім цього треба памятати, що першою польською іміґрацією була польська політична іміґрація по невдалім польськім повстанню з 1831 р. Отих іміґрантів спровадили тоді самі американські орґанізації, що симпатизували з польськими визвольними змаганнями і польськими революціонерами. Їх то удержувано з жертв, збираних між американцями по цілім краю. Вони теж зорґанізували в 1842 р. першу польську орґанізацію з бувших польських повстанців під назвою *Стоваришення Поляків в Америці.* У своїй пропаґанді представляли вони українські землі як польські. Заходом цеї орґанізації влаштовано в 1844 р. в Ню Йорку величне свято „14-тих роковин польської революції", на якім головний їх орґанізатор, повстанець Калусовський, виголосив промову, що в ній підкреслив таке:

Всюди в світі, як в Америці так і в Европі, мають поляки таких, що з ними симпатизують. Це значить, що їх справа визволення є чиста і свята. Голос симпатії американців, як і подібні голоси інших народів, мусять дійти до польської землі і відбитись о гори Карпати (!) і два польські моря (!) (Балтійське і Чорне).

Польща не воскресне через польських королів і їхні коншахти. Нарід визволить Польщу. Віра в її визволення це — несмертельність Польщі. Америка чудовий край і гостинний. Але поляк не сміє поважитися думати, що він є тут чим іншим як гостем. Бо вітчиною поляка може бути тільки Польща. Тамтуди над Вислу і Дніпро (!) треба йому споглядати. Дорога є американська свобода, але дорожча вітчина — Польща. Нема і ніколи бути не може збратання між поляками і їхніми сусідами, грабіжниками, що розшарпали польські землі. Всі ми є діти Польщі й рівні, без огляду на те, хто під якого стріхою родився і чи ходив до школи у бернардинів чи у василіян, чи хто з шляхотського роду чи з такого, який був — з гайдамаками. Америка подібна до Польщі. Чиж широкі степи України не нагадують степів американських? Шукаймо приятелів, але числім виключно тільки на свої власні сили. Це треба повторювати народові: сьогодні, завтра і завжди.

Усі ті повстанці, як бачимо, гляділи і тут в Америці на Польщу як на ту, що вже знівелювала усі границі між Україною і Литвою і злила три народи в один польський нарід. Окремого українського народу вони не визнавали.

Ще згадаємо, що польські повстанці з 1831 р. повели широку акцію для збирання фондів для Комітету Польського в Парижі, що виконував функції польського уряду. З Америки висилано пізніше допомогу в грошах і повстанцях для попертя польського повстання з 1863 р.

Польська зарібкова іміґрація, і то головно з Галичини, почалася десь у 50 роках минулого століття. Першу польську оселю стверджує о. Вацлав Крушка в своїй *Історії Польщі в Америці* в р. 1855 в стейті Техсас. Перший польський костел в Америці побудовано в 1856 р. в Техсас, у польській оселі *Панна Марія*.

В часі, коли прибув до Америки перший український священик, нараховували вже на американській землі до пів міліона поляків. Вже було багато польських священиків, польських орґанізацій, а між ними була така запомогова орґанізація як *Звйонзек Народови Польскі* (1880 р.), яку заложено відповідно до пляну людей, що були найбільшими умами революційної Польщі та що закінчили статут цеї орґанізації в Америці таким уступом: „Як жити, то для Польщі; а як терпіти і вмирати, то за Польщу!" Орґанізація та голосила, що коли край мовчить, коли угодове „гаддя" сичить, то вона мусить протестувати, ратуючи честь вітчини. Орґан цеї орґанізації, *Згода*, дуже гостро критикував політику краківської ґрупи в краю за її угодове становище супроти Австрії чи інших окупантів польських земель, як теж і за те, що замість плекати в польській суспільності духа бунту проти окупантів і потребу підготови до революційнго нового зриву, та партія вчила польську суспільність приноровлюватись до обставин. Орґанізацію

ту і її орґан згодом „виклято", за те, що приймали до орґанізації поляків без огляду на їх віру та критикували польське католицьке духовенство, особливо т. зв. *змартвихвстанців* (воскресенців), за те, що проповідували, що є одна тільки вітчина, за яку кождий обовязаний вічно памятати, це є та, що — в небі, та що вчили, що тільки „чудо з неба" може спасти Польщу, а не повстання і революційне виховання польських мас. (Про ті справи розписується широко: **Stanislaw Osada „Historya Zwiazku Narodowego Polskiego", Chicago, 1905**).

Для нас тут важне те, що в часі, коли ми були в Америці без усякого проводу вже які два десятки років, поляки мали тут у тім часі сотки такої інтеліґенції, на яку польський нарід міг тільки здобутись і яка мала ясний державницький ідеал. І ось та інтеліґенція здобувала між американцями симпатії для справи відродження Польщі.

А для нас особливо важне те, що всі ті поляки, яких вони не булиб ліберальних поглядів, на ділі не визнавали ніякого українського народу як народу окремого від польського. А такого, щоб наш нарід хотів бути самостійний і мати свою, окрему від Польщі, державу, навіть не пришускали. Для них щось таке не могло навіть існувати.

Ситуація ускладнялася ще й з того боку, що ті елєменти з нашого народу, що прибули тоді до Америки, самі не знали ні своєї правдивої назви, ні свого роду, ні свого національного ідеалу. Тому й американці брали їх за австріяків або поляків. Ту баламуту скомплікувала ще й російська пропаґанда, що підтягала наших іміґрантів під російську назву і російський прапор.

Як виглядали українсько-польські взаємини в практиці, на місцях, пізнати найкраще з тих описів, що їх подає о. Стефан Макар у своїх начерках *про українські кольонії (Свобода,* 1897 р.). Згадуючи про *Шамокін, Па.*, куди зайшли перші наші іміґранти десь коло 1880 р., подає о. Макар ось що:

В Шамокіні застали українці поляків з Познанщини, до котрих звичайно вдавалися в комірне, бо, як „ґрінори", не знаючи анґлійської мови, з ними лиш могли порозумітися. Та поляки ті, що мабуть перший раз побачили таке диво як українець, не могли вийти з дива, що це за звір, і стали їх дрочити ріжного роду прізвищами, поштуркувати, робити їм всілякого роду пакости, а коли котрий з українців показався на місто, то не тільки, що самі кидали за ним камінями, викликуючи „гунґеріен", але ще й анґлійських людей намовляли до того. Кождий з українців мусів належати до польської парохії, а то й колєкту точно сплачувати, бо кождий поляк під утратою неба не смів держати ніякого українця, котрий не належав би до польської громади.

Вкінці українці взялися будувати свою власну церкву. Та як тільки польський священик Кльоновський довідався про те, наступної неділі

вчистив проповідь, кидаючи громами на українців, що посміли відлучитися від польського костела, а при кінці проповіди підняв руки догори, просячи в Бога: „Русіні бендон ставяць божніцен! Просьми Боґа, жеби сен їм помєшали єнзикі як пши бабільонскей вєжи".

Та не помогли заклинання: нарід діпняв свого („Свобода" ч. 45, 1897).

Живучи в таких обставинах, бідні наші іміґранти, що були „чорним кретом у копальнях Пенсильвенії", вислали до старого краю, як подає *Діло* з 1894 р. „дивне і наївне" письмо. Ось воно:

Ми тут, владико, зайшли самі, хоч незрячі. Але не зовсім ми ті самі, що „в краю", бо до того щось нам бракує. Бракує нам Бога, котрого ми розумілиб, котрого лиш по свому моглиб чтити. Ти, владико, отець нам і тут, бо отець української церкви, хоч ми з заходу України, і не з твоєї дієцезії. Тож просимо: дай нам з краю духовних, дай благословення на будову церков, хай на чужині маємо все, чим свята наша Україна.

На те, як подає *Діло,* вислано зі Львова таку відповідь: Зложіть перше гроші до банку. Ну, і український іміґрант зложив. А коли це сталося, тоді львівський митрополит, пізніший кардинал Сильвестер Сембратович, вислав до Америки *о. Івана Волянського,*[23] що, прибувши разом з дружиною, осів у містечку *Шенандоа* в Пенсильвенії, де відправив на свято св. о. Николая, в четвер, *19 грудня 1884 р.,* перше наше богослуження. Там зорґанізував *першу українську парохію,* як теж *першу українську церкву* (в 1885 р.), якій надано назву св. Михайла.

Цю першу українську парохію можна вважати першим орґанізаційним завязком серед українського народу в Америці. Це й підніс Михайло Павлик у своїй статті *Русини в Америці,* поміщеній у ч. 1. львівського часопису *Товариш* з 1888 р., додаючи, що таке твердження не є нічим дивним, бо „українська церква в Америці відразу мусіла бути прибрана у всі світські культурні прикраси, практиковані в Америці і в українських читальнях у Галичині", й тому „годі її навіть рівняти з якоюнебудь церквою на цілій Русі-Україні".

Заслугою о. Волянського було те, що й підніс пізніше редактор *Свободи* о. Грушка, що він перший почав обїздити українські оселі в Америці й заохочувати іміґрантів будувати свої церкви, деб „могли почути і слово рідне і деб могли знайти розраду серця

[23] о. Іван Волянський роджений 1857 р. в священичій родині в селі Яблонові коло Копичинець. В Америці був до 1889 р. В 1892 р. знов повернувсь, але остався недовго. В 1896 р. їздив розсліджувати життя наших переселенців у Бразилії. Там у Ріо де Жанейро померла йому жінка на жовту пропасницю. Подав обширні відомости про місцевости з убивчим кліматом у Бразилії як осторогу, куди не треба їхати (*Свобода,* ч. 12, 1897). Підчас української визвольної війни був місіонарем па Холмщині. Помер у 1926 р. як парох Дичкова, повіт Тернопіль, Галичина. Ближче про його діяльність:

I) *Ювилейний Альманах Укр. греко-кат. Церкви.* Філядельфія, 1934, ст. 12-13.

II) о. К. Андрухович: *З життя Русинів в Америці. Коломия, 1904.*

III) *Свобода,* ч. 21, 1904, ст. 11. 14.

в неодних злиднях". Він обїхав тоді всі важніші українські кольонії від Ню Йорку аж до Міннеаполіс, Мінн., і Колорада. В 1887 р. побудував церкву в Кінґстон, Па., а в 1889 р. в Філядельфії, Па.

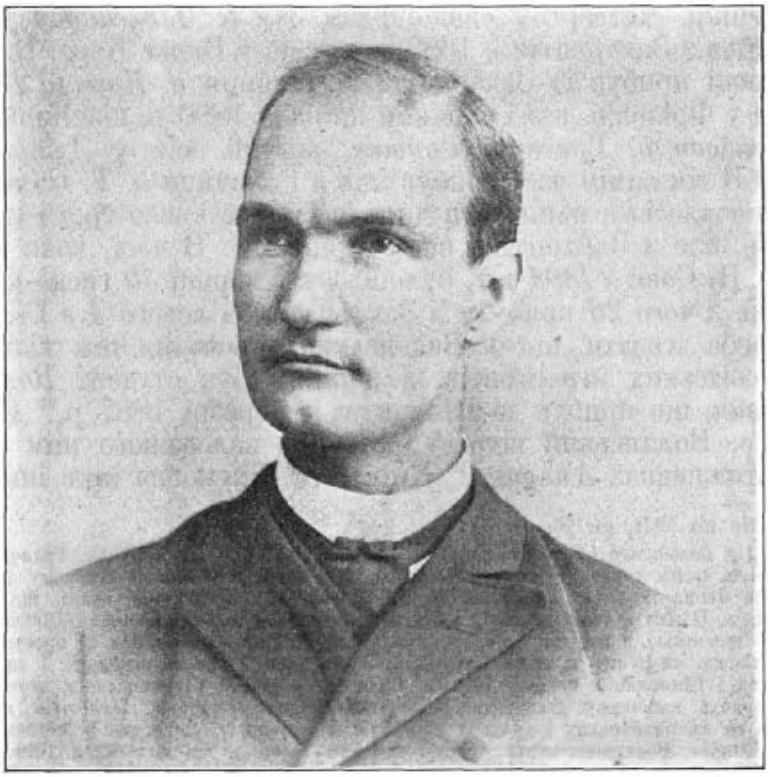

о. Іван Волянський
перший український церковний і народній орґанізатор в Америці.

ПЕРЕД ПОЯВОЮ „СВОБОДИ".

З приїздом о. Волянського почато орґанізувати по ріжних місцевостях церковні комітети (звані теж *церковні ради*) для будови церков і в той спосіб положено *перший завязок під орґанізацію українських громад.* В розмірно короткому часі поорґанізовано парохії й побудовано церкви в таких громадах, як **Jersey City, N. J. (1887), Olyphant, Pa. (1888), Shamokin, Pa. (1890), S.S. Pittsburgh, Pa. (1891), Mt. Carmel, Pa. (1891), McAdoo, Pa. (1891), Philadelphia, Pa. (1893), Ramey, Pa. (1893).**

Статистичне бюро з 1890 р. вже подає, що в Пенсильвенії було *10 греко-кат. орґанізацій з 7,400 членами.*[24]

В 1887 р. прибув о. Волянському до помочі другий український священик з Галичини, *о. Зиновій Ляхович,* та він того самого року помер. На його місце прибув *о. Кость Андрухович* з Галичини. Четвертим священиком був *о. Олександер Дзубай,* що прибув з Закарпаття в 1889 р. та осів у Вилкс Баре, Па. В тім самім році прибув із Закарпаття василіянин *о. Кирило Гулович,* що осів у Фріленді, а з Галичини приїхав 1890 р. пізніший основник *Свободи о. Ґригорій Грушка,* котрий осів у Джерзі Сити, Н. Дж. В тім самім часі прибув іще з Галичини *о. Т. Обушкевич.* Потім почало вже напливати чимраз більше число греко-кат. священиків, але з Закарпаття під Угорщиною. В часі, коли основувано У. Н. Союз *(1894 р.),* було вже в Америці *30* греко-кат. священиків, з чого *26* прибули з Закарпаття, а всього *4* з Галичини.

Треба згадати, що о. Волянський спровадив теж кілька молодих світських інтеліґентів, а першим був студент *Володимир Сіменович,* що прибув до Шенандоа в березні 1887 р.[25] Йому то віддав о. Волянський відразу редакцію заложеного ним українського тижневика *Америка.*[26] Крім того Сіменович став іще дяком

[24] Як під [23] П, ст. 13.

[25] *Д-р Володимир Сіменович* родився 4. січня 1859 р. в місті Бучач, Галичина. Ходив до ґімназії, а потім учився в кадетській школі, яку покинув і скінчив ґімназію при помочі інструктора Івана Франка, якому за науку платив обід у *людовій кужні,* що коштував 10 *крейцарів.* В Академічній ґімназії у Львові він уладив перший вечерок Шевченка. Влаштовував студентські вандрівки, в яких брав участь і Іван Франко. На ті прогульки зїздились українські студенти з цілої Галичини. В Америці скінчив медицину і практикував у Шенандоа і Шамокін, а потім у Шікаґо. Брав живу участь у громадськім житті. В У. Н. Союзі розвинув найбільшу діяльність, редаґуючи книжки і часопис *Просвіта* для молоді. Дописував до американських і краєвих українських часописів. Викладав у медичнім університеті в Шікаґо. Редаґував перед смертю часопис *Україна,* що виходив у Шікаґо. Помер 1932 р. Ближче про його діяльність диви: Д-р Володимир Сіменович: *З мого життя.* Календар У. Н. Союзу, 1931, Джерзі Сити, Н. Дж., ст. 69-72.

[26] В *Свободі* з 1912 р. (ч. 36) поміщено надісланий з краю спомин о. Волянського *З давніх літ,* де він про видавання своєї ґазети подає між іншим таке:

„В короткім часі по моїм приїзді почало зголошуватись до мене багато людей з інших місць — для заспокоєння своїх духових потреб, так, що небавом зродилася в мене гадка, щоб для вдержання єдности нашого народу видавати ґазету рідною мовою. Але як до того взятись, коли не було ані редактора, ані якого письменника, ані друкарні з нашим письмом у цілій Америці. Зачав я проте сам учитися друкарства, спровадивши собі спершу малу ручну прасу з анґлійським письмом; опісля спровадив я українські черенки *кирилицю* з друкарні ставропиґійської, котрі мали ту недоґідність, що були трохи вищі від звичайних анґлійських букв, отже разом тяжко було друкувати. Тою кирилицею зачав я друкувати першу ґазету, котру я назвав *Америка.* Друкарства ходив я вчитися до друкарні Геральда, а потому вчив я своїх хлопців. Першими моїми помічниками в друкарні були: Ґригорій Дольний, молодий дяк нашої церкви, і ще молодший хлопець Василь Сарич. Ми складали черенки в себе, а друкували зразу на якійсь старій ручній прасі, котру я купив у Ню Йорку.

„Ґазета виходила на чотирьох сторінках невеликого формату.

„Редакцію провадив я сам. Ґазета виходила два рази на місяць, але при моїх безпастанних, густо-часто далеких душпастирських подорожах і на те не ставало часу. Деколи помагала мені в редаґуванню моя покійна жінка, особливо в т. зв. „редаґуванню ножичковім" під заголовком *Вісти зі старого краю,* котрі нераз були зладжені, поки я приїхав з якої місії. Те все діялося в 1886 році.

„Яка доля стрінула *Америку* по моїм відїзді, цього докладно подати не можу. Знаю лише, що *Америка* перестала небавом виходити, а на її місце появилася *Свобода*".

і заложив у Шенандоа *перший український мішаний церковний хор*. Разом з о. Волянським і його дружиною зорґанізували вони *першу драматичну трупу*, з якою виступали спершу в Шенандоа, а опісля в деяких інших місцевостях Пенсильвенії. Трупа та, як оповідає д-р Сіменович у своїм спогаді, складалася з литовців, поляків, мадярів і одного француза-американця, а в штуці були „співи, танці, жид і Бог зна що, бо пододавано все, що тільки могло наших людей забавити".

Д-р Володимир Сіменович,
перший світський народній робітник-інтеліґент в Америці і голова Просвітної Комісії У. Н. Союзу.

о. Волянський і о. Ляхович та Сіменович вписалися теж в члени тайного товариства робітників і вуглекопів „**Knights of Labor**", а члени цього товариства взяли потім участь у похороні о. Ляховича.

Разом з о. Волянським почав Сіменович закладати *народні кооперативні торговлі* в Шенандоа, Плимуті, Фріленді, Гейзлетоні й Олифанті.

До помочі при веденню тих крамниць, що були зорґанізовані на лад старокраєвої *Народньої Торговлі*, спровадив о. Волянський іще грьох молодих студентів, а то *Яновича, Копровського* й *Вислоцького*. Та торговлі не дописали і пожерли багато гроша приватних людей, як і церковного. І ще дали притоку до великого роздору, бо вбільшости побанкротували. Ще більша шкода була моральна, бо крамниці довели до непорозуміння між о. Волянським і „паничами" (так називали тих студентів-молодиків з краю, що завідували крамницями) та о. Андруховичем, якому знову завідателі крамниць закидували, що він хоче загарбати крамниці у свої

Про цю першу ґазету пише о. Н. Дмитрів (*Свобода*, ч. 1. 1901) таке:

„Яке було в перших початках мізерне життя тутешніх українців, така була, і мусіла бути, їхня ґазета. Вона була мізерна як своїм змістом так і зверхньою формою. Нарід наш, лемки, дуже малим числом письменний, не міг відчувати потреби читання ґазети. Вся увага й охота народу були звернені на орґанізацію церковних громад і на будову церков.

руки. А. о. Андрухович твердить у своїх споминах, що торговельні крамниці мусіли побанкротувати, бо їх вели люди, що не мали купецької практики. О. Дмитрів називає це „забавкою в бизнес". О. Андрухович зазначує ще те, що не треба було зачинати праці між народом від торговельних спілок, а від школи і читалень, бо нарід був неграмотний і національно цілком неосвідомлений. Цеж були самі лемки, бо інших українців тоді в Америці не було. До цього можна додати, що цеї просвіти треба було хочби на те, щоб наші люди зрозуміли, що таке страйк, і не ставали страйколомами, бо за це побивали їх айриші (ірляндці) в білий день на вулицях, кидаючи за ними камінням, що тяжко було нашим людям показатися на вулиці.[27]

Як уже згадано, почало від 1898 р. напливати велике число священиків з Закарпаття. Були це люди *мадярського виховання і мадярської культури,* що говорили між собою тільки по *мадярськи,* не мали найменшого поняття про правдиве минуле нашого народу, не знали, хто ми і чиї ми діти, а навіть не хотіли того знати, та сторонили від тих галицьких священиків, що поставили в Америці перші орґанізаційні кроки та побудували перші церкви. Вони не визнавали ніякої України з Львовом і Києвом, а визнавали тільки один центр — Будапешт, столицю Угорщини, а нарід туманили Росією й одним російським народом від Камчатки до Карпат. Між тими священиками зачало приходити до завзятої боротьби за парохії. Бо кождий новий священик, що прибував з краю, хотів засісти на парохії вже зорґанізованій. В ту боротьбу втягано світських людей, а тимсамим творилися по громадах „партії". Доходило до терть, а то й до бійок і взивання поліції. Наприклад у такій маленькій місцевості як Гейзлетон, Па., було в 1894 р. аж три греко-кат. парохії, з трьома церквами і трьома парохами, і, як пише Юліян Бачинський, уся „діяльність тих трьох парохів зводилась до того, що кожний з них виклинав у церкві двох інших, на-

---

„По 'відїзді о. Волянського до Галичини перестала й *Америка* виходити. На її місце і її черенками видає о. К. Андрухович *Рускоє Слово.* Та друга з черги ґазетка виходить від січня 1891 р. до кінця грудня 1891 р., також у Шенандоа, Па. Вона ще міверніша від попередньої. Аж у 1892 р. видав о. Гр. Грушка одно число ґазетки *Новий Світ,* якої мені не довелось бачити".

Потім появився *Американскій Русскій Вьстникъ,* який почало видавати *Соединеніе* в 1892 р., а в *Свободі* ч. 4. з 1901 р. знаходимо таку характеристику цеї ґазети (пише о. Н. Дмитрів):

„Ця ґазета виходить раз на тиждень двома мовами: русскою і русско-словацькою. Головне завдання цеї ґазети: боронити греко-кат. православну віру, греко-кат. Соединеніе, греко-кат. русску народність та греко-кат. попів. Про мову і зміст цеї ґазети нема що говорити. Мова така чудацька, якої нема ніде на світі. Пригадую собі, як раз писав до мене редактор *Галичанина,* що мови *Вєстніка* і сам редактор не розуміє".

Як відомо, ця ґазета виходить досі. І досі відносини не змінились, а є так, як це описав о. Дмитрів тому десятки років.

[27] Д-р В. Сіменович: *З мого життя.* Календар У. Н. Союзу, 1931, ст. 71.

силаючи один на одного поліцію. І всі три видирали собі взаїмно парохіян".[28]

Згадуючи про тих священиків, пише о. К. Андрухович таке:

„Ті угро-рускі священики, котрі зайшли до Америки, це з малими винятками люди, у котрих нічим віра, нічим нарід. Їм не треба ані шкіл ані читалень, словом — ніякої орґанізації. У них ідеал: бочка вина з **Magyar kiralyi** і доляри, котрі набувають у чесний і нечесний спосіб. За тим русином прийшли вони до Америки, щоб від нього брати і лише брати". Навіть тут в Америці проповідували вони до нашого народу по мадярськи або по словацьки. І не диво, що під впливом і наукою таких священиків називали наші люди з Закарпаття (тоді Угорська Русь) своїх братів з Галичини *поляками,* а галичани у відплату називали закарпатців *унґварами.* І так повстали дві партії: „галичани", що ділилися на українців і москвофілів, і „угорські русини", які ділилися на мадяронів, москвофілів і словакофілів. Одначе всіх їх лучила віра, але й тут не було згоди. Галичани казали про священиків з Закарпаття, що „вони так правлять, гейби по сходах скакав", та не терпіли, що вони виголошували проповіди по мадярськи і словацьки, або ломаною церковщиною.[29] Таке пише про тодішні відносини священик, покликуючись у передмові на засаду Кромвеля: *Малюй мене таким, яким я є* (**Paint me as I am**).

До цього треба ще додати перешкоди, які робили о. Волянському й іншим нашим священикам айриські (ірляндські) єпископи, що на доноси польських священиків забороняли їм сповняти священичу службу. Аґітація йшла головно з тої причини, що українські священики *жонаті,* а тут католики такого не чували і навіть не хотіли про те чути. І не хотіли знати, що була якась Унія з Римом, та що греко-кат. священикам вільно женитися.

У звязку з тим подає о. Н. Дмитрів (*Свобода,* ч. 21, 1904) ось що:

До таких самих учених, а може злобних мудрагелів належав і айриський архиєпископ Патрик Раєн з Філядельфії. Тому то архиєпископові поїхав представитись о. Волянський, а юрисдикції від нього не жадав, бо мав її від свого митрополита, С. Сембратовича. Архиєпископ Раєн, довідавшися, що о. Волянський жонатий священик, не тільки не хотів його знати, але ще наказав своїм римо-католицьким священикам у Шенандоа, польському, литовському й айриському, щоб його з амвони викляли. І так виглядав перший акт любови і толєранції латинського клєру супроти нашого законного священика, супроти нашого обряду, супроти нашого народу. Це був перший крок, перший початок до переслідування латинськими властями церковними нашої церкви, обряду і нашого народу.

[28] Юліян Бачинський: *Українська іміґрація в Зєдинених Державах Америки.* Львів, 1914, ст. 290.

[29] о. В. Андрухович: *З життя Русинів в Америці,* ст. 25-26.

Супроти цього не можна дивуватися, що „українського священика висмівано, а коли він ішов улицею, то плювали на нього, мов на якого прокаженого, та що похоронити українця на католицькім цвинтарі було найбільшим осквернением для того місця". (о. С. Макар у ч. 48 *Свободи* з 1897 р.).

В 1890 р. розіслано з Риму до всіх католицьких єпископів в Америці зарядження, що в Америці не можуть мати місця жонаті католицькі священики, а як такі є, то мають покинути Америку.[30]

Це неприхильне становище Риму і айриських єпископів до нашого жонатого священства було причиною, що наш нарід не хотів записувати церковного майна на єпископів. І так, наприклад, приходилось о. Волянському записувати церкви на себе і свою жінку, а з цього повиходили потім замішання і дуже прикрі непорозуміння, хоч тут не було по стороні о. Волянського ніякої вини.

Під напором айриських єпископів і, як пише о. Дмитрів, інших „приятелів" митрополит вкінці відкликав о. Волянського до краю. Цей відклик вніс між наш нарід величезне замішання, яке тревало дуже довгі літа. А з нього зачала користати *російська православна місія,* яка дістала з Росії до диспозиції спеціяльні фонди на пропаґанду між греко-католиками з Галичини і Закарпаття. Вона зачала перетягати огірчених поступованням Риму й айриських єпископів греко-кат. священиків на православя, перетягаючи зі священиками і громади. І так 1891 р. перейшов з громадою на православя греко-кат. священик у Міннеаполіс, Мінн., *о. Олексій Товт* із Закарпаття, даючи тим початок до нового хаосу, бо допускаючи московський вплив між нарід і царські рублі як засіб денаціоналізації українських імігрантів в Америці. Православна місія перебирала на себе довги, що тяжіли на церкві, й оплачувала священика і тим способом перетягнула до себе багато наших громад.

Це все не булоб їй удалося, якби не те, що священики з Закарпаття, що були жонаті, не хотіли вертатись назад до краю, як цього вимагало розпорядження, видане в Римі. Вони то воліли, як пише о. Дмитрів, скочити до православя, ніж вертатись додому, бо „американський доляр мав для них надто притягаючу силу". Бо друге розпорядження Риму, щоб записувати церковне майно на айриських єпископів, не мало на них ніякого впливу. Вони і без цього записували це майно дуже радо й радо піддавалися під владу айриських єпископів. До таких належав навіть і о. Товт, що то перший перейшов на православя. Хоч у того останнього грала при переході найбільшу ролю — амбіція.

Роздор між священством і реліґійна боротьба відбивалися дуже погано на цілім тодішнім житті іміграції. Це пізнати найкра-

[30] *Также,* ст. 83.

ще по долі заснованого о. Волянським у січні 1885 р. першого між українською імігрантівю *запомогового братства св. о. Николая* в Шенандоа. Вже прийшло було в *1887 р.* в Олифанті до зїзду подібних братств з 6 місцевостей (Шенандоа, Шамокін, Гейзлетон, Фріленд, Кінґстон, Олифант) і до оснування централі *Сполученє Братств руських в Америці*, яке мало виплачувати родині померлого $500 посмертного і яке ввійшло в життя 1. січня *1889 р.* і мало до року вже 14 братств. Але через церковні роздори таки зараз упало. Крім того не стало ініціятора і провідника о. Волянського, якого відкликано до краю.

З того хаосу, який настав, зачали користати... сусіди. Українських імігрантів зачали затягати до таких запомогових словацьких товариств, як „**Katolicka Jednota**", „**Narodni Slovensky Spolek**" і „**Pennsylvanicka gr. kat. i rim. kat. Jednota**", де наші люди, особливо ті, що походили з Закарпаття, почали словачитись і переходити на римо-католицизм.[31]

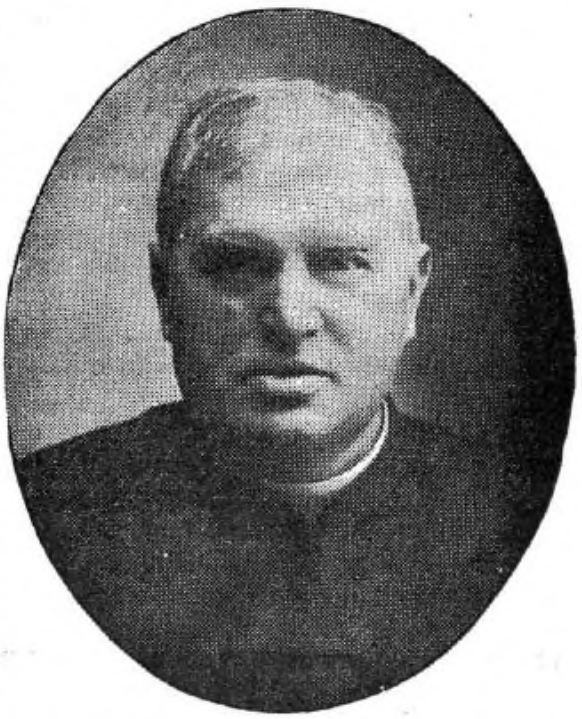

о. Григорій Грушка,
перший редактор „Свободи".

Щоб тому зарадити, рішили греко-кат. священики з Галичини і з Закарпаття заснувати окреме греко-кат. запомогове товариство, яке впроваджено в життя в лютім 1892 р. під назвою *Сосдиненіє греко-кат. русских Братств сіверной Америки*, а від березня тогож року почав виходити орґан цього товариства, *Американскій Русскій Вєстнік*, писаний мішаниною церковно-словянською, видаваний мадяронами, що пропаґував орієнтацію на „один русский народ".

Жертвою повсталого хаосу впало тоді вже досить значне число українських імігрантів. Скільки, годі відповісти, бо тяжко означити навіть приблизно, яка велика була наша іміграція. Іміграційне Бюро зачало видавати статистичні викази за національностями

[31] Ю. Бачинський: *Українська іміграція в З. Д. А.* Львів, 1914, ст. 313.

доперва від 1899 р. А за попередні часи вчислювано українських іміґрантів до іміґрації з Австро-Угорщини і Росії всуміш з іміґрантами інших національностей тих держав. У 1889 р. вже начислюють 20,000 наших людей в Америці,[32] а Ю. Бачинський, намагаючись підійти до цієї справи справедливо, обчисляє, що між роками 1877 і 1887 прибуло до Америки 33,886 українських іміґрантів, а від 1888-1898 вже 74,379 нових. У *Свободі* з 5. грудня 1895 р. нараховують уже коло 300,000 наших іміґрантів з Закарпаття і Галичини. Значить, у часах, про які тепер говоримо, було вже в Америці цілком певно значне число українських іміґрантів. Тільки ще раз зазначуємо, що це були майже самі лемки і закарпатці. Нарід той, не винісши з краю, де голодував, ніякої освіти, і будучи тут позбавлений ідейного проводу, представляв собою розпучливий образ. Провідники-священики жерлися між собою і тим наносили тільки неславу нашому імені. А коли таке було перед самою появою *Свободи* з провідною нашою верствою, то питається о. Андрухович: „Щож тоді говорити про цілком темну масу"? І відповідає на це так:

„У неї свобода значить: зложитися на віску, або на пиво, спровадити скрипкаря або гармонію, пити, танцювати, в карти грати, битися й позиватися".

Корінь того лиха, як подає й о. Андрухович, був у темноті, неуцтві.

Єнки брали цей нарід за „худобу". Хоч поправді в тім не було нічого особливого, бож тоді писали в американській пресі назагал про всіх іміґрантів не анґльо-саксонського походження не іншими словами, вживаючи, як подає Едвард Корсі, для характеристики іміґрантів таких епітетів як: **criminal, social dregs and rogues, immoral, vicious off-scoundrings.**

Та як би не було, а треба було комусь зачати боротьбу з усім тим лихом. І ось саме для цієї цілі, себто на те, щоб піднести обезцоленого нашого українського іміґранта духово й морально, щоб його просвітити і піднести його вартість перед американським світом, а крім того освідомити національно й тим уратувати для української національної ідеї — зачато видавати часопис *Свобода.*[33]

З приводу 20-літньої річниці *Свободи* надіслав був о. Грушка зо старого краю привіт, якого висилка через недугу автора при-

[32] В. Корольов: *Українці в Америці.* Київ, 1909, ст. 78. В тій книжці є теж подана дуже обширна література, з якої можна довідатись і про українську іміґрацію в Америці. Найбільше є там джерел російських (ст. 108-109).

[33] Перше число вийшло в Джерзі Сіті, Н. Дж., 15. вересня 1893 р. Заложив і редаґував її *о. Григорій Грушка,* український греко-кат. священик. У *Свободі* ч. 1. з 1901 р. описані початки цього видавництва так:

„Початки були трудні. Трохи черенок замовлено за грубі гроші в Ню Йорку, та нікому було знати, скільки їх треба, щоб зложити маленьку ґазетку. Складачів не було. Охочі хлопці вчились і складали, як уміли. До друкарні вожено форми на тачці. Бувало так, що злобний уличник перевернув тачку, тай бувай здоров з ґазетою. Та всежтаки, як на ті обставини, вона не дуже лихо презентувалась".

Памятник на могилі **о. Григорія Грушки** в Пеняках, Західня Україна.

пізнились, і тому він видрукуваний уже по його смерти як *голос зза могили.*[34] Сам о. Грушка затитулував привіт словами: *Думай і ділай.* Читаємо там між іншим таке:

Свобода — це клич, котрий від сімох віків гомонить по цілій европейській Україні; свобода — це бажання, котрим живуть українці в Америці.

Свобода, цей гармонійний звук поневоленого народу, скликує вже

Особу самого редактора *Свободи* характеризує в посмертній згадці *(Свобода,* ч. 23, 1913 р.) о. Н. Дмитрів у такий спосіб, що називає його „першим дійсним патріотом на американській Україні". І вірить, що „імя о. Григорія Грушки буде записане великими і значними буквами в історії американської України". І так воно є. Та тільки ще з тим додатком, що й *о. Нестор Дмитрів* буде записаний як *Нестор* американської України.

[34] *Свобода,* ч. 23, 1913.

двацять літ українських переселенців до гурту, до громадянської праці культурної посеред себе і для себе.

Двацять літ — то замала, навіть дуже незначна доба часу в розвою народу, але щодо переселенців, то це шмат часу, в котрім можна пребагато корисного здійснити для добра іміґрації.

Успіхи цеї праці дійсно поважні: це розбудження народніх українських почувань серед бідних наших робітників, котрі пішли далеко за океан у незнану чужину шукати щасливішої долі для себе і своїх родин, покидаючи і родичів і братів і сестер, ближчу і дальшу родину, громаду знайомих і приятелів, однак несучи в своїм серці спомини жалю і розпуки, що на рідній батьківщині, на рідній материнщині зазнали неволі духа і браку праці, хоча земля рідна широка й багата і хоча мали і добрий дух і сильні до праці руки.

Ця розпука, цей жаль за втратою рідної вітчини спричинили, що наші переселенці бажали самі себе згуртувати, нову Україну оснувати, і діло своє почали з Богом, ставляючи всюди, де була більша громада, величні церкви, де могли почути і слово рідне і де могли знайти розраду в серцях у неодних злиднях.

Якась туга, якийсь сум стискав серце, коли українець з браку своєї ґазети довідувався про себе самого чи то з польських чи словацьких ґазет, де наші справи нераз дуже брехливо представлювано.

Отже в тих обставинах зродилася в мене мрія видати власний часопис, писаний українським серцем, українською мовою, навіяний українським духом.

Не зважаючи на всякі труднощі й перешкоди, постановив я видавати українську ґазету, називаючи її „СВОБОДА", бо український нарід від віків бажає свободи. Врадуваний, що маю вже назву ґазети, замовив я в фабриці за 25 долярів наголовок „Свободи", котрий до тижня мені зладжено і віддано. Але що далі почати? І знову тяжкий сумнів упав на мою душу, що не дам собі ради з таким поважним ділом. Нова розпука, що зачата робота скінчиться нічим, що заслабі мої сили довершити задуману ціль. Але тоді прийшов мені несподівано з поміччю п. Дионисій Салай, котрий як знавець завів мене до торговлі друкарських причандалів, де за 100 долярів за його вказівкою справив я все потрібне до друкування ґазети. При тім наче Робінсон з великою втіхою вернувся я до своєї домівки в надії, що вже всупереч усім перепонам мій плян таки здійсниться. Бог поміг, статті знайшлися, а п. Салай, як перший складач „Свободи", укладав черенки і так вийшло перше число „Свободи", яке майже вмить переселенці розібрали, даючи тим наглядний доказ, що українська ґазета була дуже потрібна.

З піднесеним чолом, з подвійною витревалістю видавав я дальші числа „Свободи". Небавом прийшла радісна новина, що гурток священиків і декотрих освічених і свідомих робітників задумав оснувати свій народній „СОЮЗ", бо наші братства церковні і хмара поодиноких робітників належали до словацьких сполків, єднот і т. д., і в цей спосіб підпомагали своєю кервавицею чужинців, нераз настроєних проти українців дуже ворожо. Ах! Як це легко задумати свій „Союз" завязати, але як тяжко, як трудно діло зділати!

Тут мала „Свобода" вдячне поле до праці і з молодечим серцем і горячим запалом поперла гарні змагання основників „Союзу".

Судилося „Свободі" боротися зо своїми рідними ворогами, але вона вийшла побідницею, бо ідейну, чесну працю мусить окрашати явна слава як найпевніший вузол у суспільній діяльності.

І тому „Свобода" торжествує заслужений свій празник, ювилей двацятьлітніх відповідальних трудів у заморській країні при зичливім узнанні всього українського народу. А ті короткі спомини з недавньої минувшини хай будуть милою заохотою, щоб у кожній українській хаті **була своя „Свобода"**, щоб кожний українець в Америці був членом **свого „Союзу"**.

Підписано: **о. Григорій Грушка,** парох Пеняк.

Ось так, згадавши останні передсмертні слова першого редактора *Свободи*, розвернім сторінки тої *Свободи* і пригляньмося, як це вона намагалась промовляти до серця і розуму української іміграції в Америці.*

---

* До історії *Свободи:*

ОСІДОК:

Від 15. вересня 1893 р. до 19. червня 1895 в Джерзі Сити, Н. Дж.
Від 18 липня 1895 до 15 червня 1896 в Шамокін, Па.
Від 2. липня 1896 до 12 липня 1900 в Мавнт Кармел, Па.
Від 1. серпня 1900 до 2 липня 1903 в Олифант, Па.
Від 9. липня 1903 до 29 листопаду 1906 в Скрентон, Па.
Від 20. грудня 1906 до 6 квітня 1911 р. в Ню Йорку, Н. Й.
Від 13. квітня 1911 р. — в Джерзі Сити, Н. Дж.

ВІД ДВОТИЖНЕВИКА ДО ЩОДЕННИКА:

До 1. березня 1894 р. виходила *Свобода* як двотижневик, а як тижневик до серпня 1914 р. Від 8. серпня 1914 р. виходила три рази на тиждень до кінця 1920 р. А від 3. січня 1921 р. виходить як щоденник.

ВЛАСНИКИ:

Перша конвенція У. Н. Союзу (1894 р.) визнала *Свободу* орґаном Союзу. Але власником ґазети був о. Ґригорій Ґрушка. В 1895 р. відкупили від нього ґазету о. Н. Дмитрів і о. І. Константкевич і перепесли її до Шамокін, Па. Від 1900 р. виступає як власник Іван Ардан. Від серпня 1907 р. власником є Спілка (Ексчендж). Від неї відкупив У. Н. Союз друкарню і ціле видавництво на свою виключну власність у липні 1908 р. за суму $16.855.

Зпочатку удержувано *Свободу* добровільними жертвами. У. Н. Союз доплачував місячно $30, а від 1897 р. $50. Від 1902 р. платив по 10 центів за кожного свого члена. Від 1921 р., коли *Свобода* стала щоденником, платять члени за часопис по 30 центів місячно.

НАПРЯМ:

Девята конвенція У. Н. Союзу (1906 р.) рішила, що напрям *Свободи* має бути *українсько-народній з тоном гострим, радикальним,* з тим, щоби більша частина часопису була присвячена *нашим національним справам.*

РЕДАКТОРИ І СПІВРОБІТНИКИ:

До 1895 р., заки *Свободу* перенесено до Шамокін, редаґував її *о. Ґригорій Ґрушка.* До квітня 1897 р. редаґував *о. Нестор Дмитрів* з *о. Іваном Константкевичем.* Найбільше писав о. Дмитрів. По його відїзді до Канади перебрав редакцію *о. Стефан Макар.* Дописували: д-р Юліян Чупка, Денис Пирч, а зі старого краю головно Михайло Павлик, а по нім Михайло Лозинський і Володимир Гнатюк. Були теж анонімні дописувачі з Галичини, Буковини і Закарпаття. Від 1900 р. стає редактором *Іван Ардан* (підписується від 1904 р. як видавець і редактор) і є ним до 1. серпня 1907 р. Від 8. серпня тогож року стає редактором *Антін Цурковський* і є ним до 27. жовтня 1910 р. Співробітниками були: Сава Чернецький, Ж. Бичинський, О. Стеткевич, А. Цурковський, Гордієнко, Лютницький, Юліян Бачинський, Андрій Камінський, Юліян Ситник. Безплатними співробітниками були: Антін Бончевський, Стефан Макар, П. Тимкевич, М. Підгорецький, Н. Дмитрів, М. Стефанович. Для *словацької* частини був приділений: Андрій Гела. Були постійні дописувачі з Канади і Бразилії. А з Великої України такі, як Дмитро Дорошенко, депутат Л. Герус і анонімні.

Від 3. листопаду 1910 р. до 30. листопаду 1911 р. був редактором, відповідальним перед конвенцією У. Н. Союзу, *Осип Стеткевич,* а від грудня 1911 р. до 19. вересня 1912 р. був ним *Антін Цурковський.* Від 26. вересня 1912 р. до 14. серпня 1919 р. був знов *Осип Стеткевич* відповідальним редактором. Від 16. серпня 1919 р. до кінця 1920 р. був ним *Володимир Б. Лотоцький.* (Працював у *Свободі* як співредактор від січня 1914 р. до 1. червня 1916 р., і від 1. листопаду 1917 р. до 1. квітня 1926 р.).

Між 1910 і 1920 р. були між співробітниками: А. Цурковський, В. Лотоцький, Богдан Дуткевич, Г. Семешко, Юрій Сірий, Г. Кисіль, М. Величко, д-р Семен Демидчук, В. Білинський. З краю найбільше дописував В. Заклинський.

В 1920 р. конвенція У. Н. Союзу установила *редакційну комісію,* до якої вибрано: о. Миколу Струтинського, Дмитра Андрейка і Миколу Мурашка. В *Свободі* з 4. січня 1921 р. комісія проголосила, що *ведення редакції поручено Володимирові Б. Лотоцькому й Омелянові Ревюкові.* Співробітничив: о. Микола Струтинський. В 1925 р. стали співробітниками: д-р Лука Мишуга й Осип Стеткевич.

В 1925 р. конвенція знесла редакційну комісію як окреме тіло, а її права й обовязки передано екзекутиві У. Н. Союзу з тим, що один з редакторів має бути відповідальний перед конвенцією й головним урядом У. Н. Союзу.

Від квітня 1926 р. став редактором д-р *Лука Мишуга* на місце уступившого Володимира Б. Лотоцького.

Від 1926 до 1933 р. був відповідальним редактором *Омелян Ревюк,* а від 1933 р. є ним д-р *Лука Мишуга.*

Між 1926 і 1933 р. були співробітниками: Володимир Кедровський, Микола Сироїдів, Василь Бобрів.

В 1933 р. став редактором для *Юкраїнієн Віклі Степан Шумейко.* Співробітничили в *Юкраїнієн Віклі:* Володимир Семенина й Іван Росолович.

Між 1921 і 1936 р. були кореспондентами *Свободи:* Радянин (Н. Гехтер), д-р Михайло Ловинський, Вячеслав Будзиновський, Антін Лотоцький, Богдан Лепкий, д-р Кирило Трильовський, д-р Володимир Левицький, д-р Остап Грицай, д-р Дмитро Донцов, В. Богуш, Василь Бобрів, д-р Володимир Клодницький, Лев Ясінчук, Евген Онацький, Панас Феденко, Улас Самчук, Евген Ляхович, А. Бойків.

СВОБОДА В 1936 Р.:

Завідатель: Микола Мурашко.

Редакція: Омелян Ревюк і д-р Лука Мишуга від *Свободи* і Степан Шумейко від *Юкраїнієн Віклі;* Осип Стеткевич: поправа рукописів і складу.

Дописувачі: О. Сновида, Юрій Горовенко, В. Т. (всі три: псевдоніми), д-р Остап Грицай, Евген Онацький, Улас Самчук, Антін Лотоцький.

Друкарня: Управитель: Йосиф Сілецький (при *Свободі* 24 роки). *Складачі:* Степан Гладкий (29 років при *Свободі),* Володимир Кушнір (бувший десятник Укр. Гал. Армії), Іван Левицький, Дмитро Кравець і Евген Парницький.

Адміністрація, книгарня й експедиція: Марійка Боднар, Степан Шимон, Теодор Гіль, Іван Напованець і Степан Туренчак.

МАЄТОК „СВОБОДИ":

З днем 31. грудня 1935 р. оцінено вартість 6 друкарських машин, 4 лінотайпів, книгарні й канцелярії на $49,909,37.

ПЕРЕЛОМОВІ ХВИЛІ „СВОБОДИ":

Перші роки, коли треба було її підтримувати добровільними жертвами, були найтяжчі. Потім пішов її скорий зріст. У 1914 р. читали *Свободу* коло 20,000 членів У. Н. Союзу і коло 4,000 посторонніх передплатників зі Злучених Держав і Канади. Через реформу в У. Н. Союзі й аґітацію проти неї втратила *Свобода* в 1915 р. коло 14,000 передплатників. Згодом добачує помилку і *Свобода* знову починає зростати в нових тисячах передплатників. В 1917 р. підчас світової війни канадійська цензура не допускає *Свободи* до Канади і вона тратить відразу коло 5,000 канадійських передплатників. Одначе цей новий удар додав завзяття до нової акції й *Свобода* почала наново рости і стала щоденником.

Згідно з урядовим ствердженням, виданим з кінцем 1935 р., друкується *Свободу* денно пересічно в 15,000 примірників. У такім самім числі виходить кожної суботи і *Юкраїнієн Віклі* анґлійською мовою. Тепер знаходиться *Свобода* в новій переломовій хвилі, яку переживає в Америці вся чужинецька преса, себто та, що не друкується анґлійською мовою.

Б. ІДЕОЛЬОГІЧНІ ОСНОВИ „СВОБОДИ"

ВИЙШЛА ОРАТИ.

У ТЯЖКУ ХВИЛЮ зродилася *Свобода* як перший народній український часопис на американській землі. Щоб зрозуміти це сміливе на тодішні часи явище, треба взяти під увагу, що навіть тепер, по стільки десятках літ поступу української справи, маємо ще в Америці яку половину нашого народу, зараженого москвофільством. По існуванні української держави в Европі й по геройських зусиллях нашої нації до визволення, по величніх українських маніфестаціях в Америці, що нараховували по десять тисяч люда, по численних публікаціях про Україну й український нарід анґлійською мовою та по тім, що вже є імя України і на американських шкільних мапах — маємо ще тепер бачато ґазет в Америці, видаваних для нашого народу в протиукраїнськім дусі, й маємо ще тепер пропаґанду, яка вчить наш нарід уважати найстрашнішим своїм ворогом Україну й українців. А коли тепер іще так тяжко дістатися до того збаламученого народу, відгородженого китайським муром від усього, що українське, то якеж було положення *Свободи* тому сорок кілька років, коли вона мала до діла майже виключно з національно цілком неосвідомленим народом, у якого саме тому так легко було вмовити, що українство це „чортове діло", це зрада свого народу і своєї віри та ідеї — „один русский нарід від Спижу по Камчатку". За цю ідею був же всемогучий цар московський і його амбасадори та консулі в Америці! Та ще й православне духовенство, що то його цар вислав, щоб стало опікуном „бідного русского робітника". Крім того Росію в Америці добре знали, а з нею знали, що значить і назва „русский". Отже було чим величатись і до кого признаватись!

І про Польщу знали в Америці. І добре розуміли, що значить назва „польський", бо сотки польських революціонерів та інтеліґентів зробили розголос польському імені навіть довго передтим, поки зачав іміґрувати до Америки польський селянин чи робітник.

Навіть такий малий народець як словацький, і цей зумів тоді станути в Америці національно твердою ногою, бо не було в нього роздвоєння хоч щодо назви, а крім цього мав він між собою

з самого початку поважне число світської інтеліґенції й духовенства.

Тільки один одинокий, національно цілком неосвідомлений еміґрант з Закарпаття та наш лемко з Галичини — були довгі роки без усякого свого рідного проводу. Зате до опіки над ним зголосилися московські аґенти й польське духовенство. Зверталися до нього й словацькі провідники, а вкінці зачало забирати його під свою владу в мадярському дусі виховане духовенство з Закарпаття.

Оті опіки відбивалися на народі дуже погано. Попри те через тертя і непорозуміння в наших власних рядах упав престіж перших українських працівників, що себе взаїмно, і то дуже часто неслушно, обвинувачували за промахи, яких при піонірській праці прямо неможливо було виминути.

Та щастям було те, що в тім часі, коли появилося перше число *Свободи,* вже було в Америці невелике число „подоляків" (яких лемки називали „бойками"), котрі походили з тих галицьких сіл, що були вже національно більше освідомлені, та в котрих були вже читальні *Просвіти.* Ці вже звикли в старім краю читати українську книжку і ґазету. І ось з горсткою свідоміших лемків і з горсткою отих „подоляків" розпочато при помочі *Свободи* першу дійсно правдиву народню роботу, в якої основу положено українську національну ідеольоґію, що її пригадував постійний цитат (поміщений нагорі під назвою часопису): „В своїй хаті, своя правда і сила і воля — *Тарас Шевченко*". Про започаткування своєї праці писала *Свобода* (в перших своїх числах) таке:

Кожний розумний і дбалий господар, коли вийде орати свою ниву, першим його старанням є, щоб ниву переорати, вичистити з каміння, з непотрібного буряну і з буйного пирію, що криється під скибою. Колиб хто не доложив свого старання й праці до очищення свого загону, тоді даремна вся його робота.

І ми, видаючи нашу „Свободу", пішли за прикладом старого досвідченого господаря-рільника. Насамперед купили ми плуг, то є: українську друкарню, і вийшли орати на американсько-українську ниву, яка до цих пор облогом лежала.

Ми хотіли таки зараз сіяти зерно правди, волі й просвіти, але прийшли до пізнання, що так бути не може і даремна наша праця і видатки, коли не постараємося перше очистити українсько-американську ниву від каміння, будяків і непотрібного буряну.

Темнота народу, його легковірність дати обманюватися ріжним фальшивим пророкам, здирство й ненаситність гроша деяких долярових місіонарів, що вештаються між українським народом — це те каміння непотрібне, будяки.

Орючи ту ниву, треба було *Свободі* в першу чергу просвічувати нашу іміґрацію щодо її української назви і її українського походження, а заразом пробувати переконувати й американський світ про те, що ми не росіяни, поляки, греки, австріяки,

словаки, чи що там. Але з тим українізмом треба було підходити до нашого народу здалека. Треба було бути дуже обережним з назвами *український* і *Україна,* щоб не дати ворогам нової зброї у їхній акції відчуження народніх мас від їх правдивих провідних синів.

Подібної боротьби за свою власну назву не зазнав тут ніякий інший нарід. Була вона особливо тяжка тому, що найбільшим ворогом нашим була темнота, та що ті, що їх наш нарід вважав своїми провідниками й опікунами, були на ділі московськими чи мадярськими платними аґентами, або людьми можливо доброї волі, але засліпленими московською і мадярською пропаґандою.

В порівнанні з тими колодами, польські перешкоди були ще найменші.

Читаючи перші статті *Свободи,* завважуємо, що наші піоніри не вибирались орати народню ниву з голими руками. Вони мали готове й здорове зерно, мали добре знання національної справи. З їхніх статтей видно, як вони вчилися пізнавати лад у новім краю, та як застановлялися добре над тим, чим є наш чоловік в Америці, і чим є Америка. І видно, як вони намагалися ту придбану науку передавати українському іміґрантові в такій формі, щоб він міг її стравити.

З їхніх статтей можна пізнати, що вони вглиблювалися в соціяльні питання і в американське життя, що вони багато читали і багато думали, та що намагалися все те, що вважали гарним на землі Вашинґтона, вщіпити в душі українських іміґрантів, а то й перещіпити на українську землю в старім краю.

Вони пильно слідили за життям нашого народу на всіх наших землях та змагали до цього, щоб тим землям віддати нашого іміґранта, як вертається до краю, людиною по можности освіченою, поступовою та громадською.

Свобода, видвигаючи ці ріжні проблеми, намагалася їх тоді розвязувати. Представляючи нашій іміґрації національну ідеольоґію, намагалася переконати її, щоб приняла ту ідеольоґію за свою. Тим чином творила з невиразної маси живе українське тіло й обєднувала його з усіми розбитими частями нашого народу довкола одного українського, соборницького ідеалу.

А як вона те все тому сорок чи більше років переводила і на яких підставах будувала американську Україну, та що вкладала в душу українського робітника, про те розкажуть нам отсі пожовклі листки *Свободи,* що вже розсипаються нам під руками, коли їх переглядаємо. З них іще й сьогодні несеться полет і розмах. З них видно, що *Свобода* була свідома історичної місії української іміґрації в Америці. З них теж несеться мужній визов ворогам українства: хоч мало нас тут в Америці, *то наша сила росте у правді наших дум.*

СВОБОДА

Учите ся братія чоє, другоє читайте
И чужому научуйтесь, Своєй не цурайтесь.
Бо своєй нетъ издалечку ни слезы ни волі
Шевченко

ЧАСОПИСЬ ДЛЯ РУСКОГО НАРОДА ВЪ АМЕРИЦѢ

Число 1. ДЖЕРСІ СУТЪ, Н. Д. 15 Вересня 1893. РОДЪ 1

БРАТЯ РУСИНИ!

Пришолся сей перший кунчерь нашої часописи въ тимъ самій світъ, кдѣ ніколи до Васъ, братіе русскіе, братовичі, голосонь: Прійметъ и зовсѣмъ нас свою „Свободу“!

Русини!

Якъ колись давно въ неволѣ, въ чайдахъ, сотавъ царскій народъ пойдъ привлеченъ поетскихъ деспотовъ. Очаровавъ, такъ до сего дня сердце, кольо въ невольничомъ ярмѣ поль чужимъ цепомъ русскій родъ!... Надъ нимъ послалъ Богъ Майстора, що освободитъ изъ неволи

Не лѣсъ еще народъ сямъ не буде свѣтлѣ то, щобъ якъ найскорше розорвати путы и цепи, що грудьми отдалуть сѣмъ воздухомъ свободы!

Но куда дорогу до краєчку бесцѣ—дѣйшуваци якъ стрѣнять тую такъ желѣзну свободу?

Распятій за насъ на крестѣ Спаситель сказавъ: „истина освободитъ васъ“ Правда одинокимъ пыть дана свободу. Се рѣчь перворожена цѣлотысячъ тіи люде стались свободными, которы знайомили правду, познали свою годность, народне достоинство, свою прва Богомъ и природою дана, сердце въ себе душевне ярмо потѣкаетъ, ярмо тѣлесного гнету и такъ стались свободными, вольними пенами своей земли, свого дѣланія, народного розвою въ сѣмъ, въ вшыцко и въ богатствѣ. Такій народъ знайомо днесь народомъ сильнымъ незалежнымъ, богатымъ, который въ запаленою походною просвѣщенія и поступу въ рукахъ лише и рослѣнне зерно цивилізації и людности въ найтемнѣйшихъ кадуни дикой Африки.

Му днесь Русины питаемъ ся чому нѣмцѣ, французы, американцѣ суть кольвекъ и богатокъ народомъ и людми обдарти на богатой уродженъ земли чужимъ одежемъ гнесь богатъ новой привилѣ вотъ и прійшо мутило до чужу скрадати спадщу а самъ въ голоду гинемо? а по горшенъ ще нѣмѣть и, которы народъ дѣйшовъ не можно пакдали можемъ дуже пытать въ Америцѣ сѣмъ цѣлотысячнымъ сталимъ цѣлотысячъ чужихъ учоныхъ експлоаторовъ, а насъ чуть одинъ якъ могутъ-бо мы потомъ ще не будемъ

Нѣмъ не ідеалъ сямъ не буде свѣтлѣ то, щобъ якъ найскорше розорвати путы и цепи, що грудьми отдалуть сѣмъ воздухомъ свободы! Но куда дорогу до краєчку бесцѣ—дѣйшуваци якъ стрѣнять тую такъ желѣзну свободу?

Русинъ бурлака на чужой земли нѣмому не нинъ ресѣмъ чужій, не сѣдомше якъ нѣма кдѣ праву того, народа де заблукавъ. Въ которомъ часѣ, трепочи мовъ той пробенокъ чадъ землю, за тяжко заробленымъ грошь самъ посудзивать собѣ русин царини безмалой чужой помочи, цезмалдалій русскі братства взаємной помочи—словомъ, русинъ скинувши только съ себе попатиму сушку, показавъ що въ него за сила на коли чужій го не гнете, не загарне въ ярмо нѣмцѣ.

Народе Русскій!

Ты сомказъ ден яка въ тобѣ сильна вѣра, яка у тебе терпеливость! яка у тебе сосполюбность!

Слава, слава да честь, тобѣ о народе мій! Кто ту въ Америцѣ твой хлѣбъ ѣсть а о твое добро, о чтою просвѣ ту не дбаєъ, да будетъ Богомъ, и людми проклятъ!

Ты во власныхъ силахъ а пыль дорогою, котра веде до праведи и правда до свободы. На теперь обладанъ ся за профѣшенемъ, кольо бы хтѣвъ Тебе въ храму свободы.

Тымъ проходимкомъ вшыцко есть часопись „Свобода“

Нашою задачею есть: пробудити русскій народъ, боронити его честь отъ врагівъ ганьбити, показати дорогу до поступу, до цивілізації, до добробыту.

Дальше—старань будо обовязкомъ справляти вѣсни надъ всѣмъ що покращенія то есть вѣчу, обрядъ и моду.

На кождѣ будемо старатися поднимать свою честь и якъ русскій народъ лучшій сѣмъ одну великую громаду якого дѣлають вшыцкого рода братства, словомъ, кождымъ способомъ, которы тутъ въ Америцѣ, щобъ поставати поздъ другихъ народовъ, которы выкристалися уже дуплу долю для себе.

Родимцѣ!

Судьба и доля перший праціцко - руской газеты тутъ въ Америцѣ, зависить отъ Васъ Кладого русина патріота есть святимъ обовязкомъ вшыцкимъ „Свободу“ поатриповати и сѣмъ причиняти до ей розвитку до ей истнованія.

Подайте имъ помочну руку въ такъ святой справѣ, а мы съ Богомъ вдамъ пытати истины и истины, доведе до свободы, котра одни освободитъ насъ якъ сказано въ дочатку

ВѢСТИ ИЗЪ СТАРОГО КРАЮ.

Сего року постигло страшне нещастье лишу Лемковщину и волину Буковину, де чорось велики и части лиця та -ками, рѣка Сѣрет, Прутъ и другіи. Выступили изъ своихъ береговъ и за, стичишихъ шкодъ та поспѣшать ратити свои воды по кѣбодзлѣ-ныхъ пыляхъ такъ, що цѣлы праці и кашы русскихъ хлѣборобыть вѣтели въ цыкуть ныль водою - Сумна картина представляється очамъ тымъ которы буде свѣдокомъ сей катастрофѣ. Де недавно панувавъ ребошне збожа съ своими бѣлими хатами та пышносемымъ—сказати такъ якось кокомутне озеро. Рогатыли фалѣ несходили нѣмого только горішні, нормальні комѣ, несучи пасовиськ кровъ хаты, лопы и весь господарскій добытокъ. Вшыто людей страшенъ нетолько свою пользу працю, свою худобу свою хатъ- але

ОБРАЗЪ ТЕМНОТИ.

Въ одномъ малорускомъ селѣ котре здѣсь дупеся умерла стара баба ,котру всѣ люди знали села мали за чаровницю, або бозорку.

Отъ хаты до хаты отъ сосѣдѣ до сосѣда рознесласе скоренною вѣсть що стара Мария чаровница уже недовго ноги на тимъ свѣтѣ уже и плыла.

Неописана радѣсть обгорнула цѣле село. Старѣ и молоди зомлѣлися до корчмы и тымъ пра горѣлцѣ та инчѣ отправляли тризны помнки за душу чаровницѣ—думаючи що уже больше не встане зъ гробу. Но буде ходити по селѣ той людимъ шкоду творити. Опухали ся Лупестіане - Якъ разъ за той радостный день, здоля норова у одного сосѣда. Всѣ що бували въ корчмѣ пѣли за тую

Перша сторінка першого числа „Свободи“.

І. ХТО МИ І ДЕ МИ?

НАША ПРАВДА.

Розпнятий за нас на хресті Спаситель сказав: *Істина освободить вас!*[1]

Отими словами відізвалася *Свобода* у своїм першім числі до нашого народу в Америці, вказуючи на першу нашу потребу: пізнати правду. Бо тільки ті, що знають свою національну правду, можуть пізнати своє національне достоїнство, свою гідність і свої права, дані їм Богом і природою, можуть скинути з себе духовий і фізичний гніт і стати свобідними й вільними панами на своїй землі.

Німці, французи, чи американці є вільні й багаті народи, а ми, українці, бідні й обдерті, хоч живемо на найбагатшій землі в світі, бо складаємо свій кривавий піт і свою працю до чужої стодоли, а самі гинемо з голоду. А що гірше, ми навіть метрики, народньої назви не маємо. Бо коли кожне дике імя в Африці означене певним сталим імям, то нас чорт зна як звуть. Ми невільники і нас кличуть за нумером, як треба дати останню корову на податок, або кров свою проливати на чужих нивах та на чужу користь.

Чому це так? Бо тоді, коли інші народи, що є тепер вільні і багаті, спокійно працювали на своїм полі над народнім самопізнанням, українець мусів віками стояти на варті і проливати свою кров на полі битви з дикими татарськими і бісурменськими ордами, щоб своїми грудьми охоронити европейську цивілізацію від азійських варварів. І тому не ставало снаги на скріплення й обєднання українських сил, а тимсамим не було змоги нашим предкам передати своїм синам і внукам народню незалежність. І тому наш нарід опинився в неволі, як колись опинився в неволі нарід жидівський.

Який жеж вихід з цього? Жидам післав Бог Мойсея як визвольника з єгипетської неволі. Та нам його не пішле, коли нарід сам не буде дбати про те, щоб якнайскорше розірвати невільничі кайдани. Памятаймо, що *Бог не сотворив нас рабами, але злі і хитрі люди нас ними зробили. Та на те дав Бог розум, щоб ми могли постояти за нашу честь і скинути невільниче ярмо, наложене на наші карки. Наша неволя це не воля божа, тільки воля сильного злодія, котрий захопив у свої пазурі наше добро й пустити його не хоче, і доти не пустить, доки йому силою не відбереться.* Правда, це *не так легко дасться зробити, особливо, коли нарід темний, котрому вічно трублять, що це така воля божа і що так має бути.* Бо тільки *на темноті народу полягає власть тих, що поробили нас невільниками, рабами на власній землі.*[2]

[1] *Свобода*, ч. 1, 1893.

[2] *Тамже*, ч. 44, 1894.

Але всежтаки чи можемо ми це змінити в нашу користь?

Так. Бо незломна є сила українського духа. А віра українська є твердша від ґранітних скал віковічного зеленого Бескида. Таж українець як тільки відітхнув свобідним повітрям тут на американській землі, хоч нікому незнаний, усім чужий і несвідомий, відразу показав, що в нього сила, бо вже сам своїми власними заходами почав себе орґанізувати, сам побудував стільки церков, сам позакладав стільки братств. Тільки тепер треба йому ще провідника, щоб завів його в храм свободи. А тим провідником є саме *СВОБОДА!*

Як провідниця ставить вона першим обовязком кожного українця: *ЛЮБИТИ СВОЄ.*[3] *Але як у поодинокій людині є вже вроджена любов до життя, до існування, таксамо і в кожнім народі є природня любов до власного існування народнього.* А в першу чергу є любов до своєї мови. Тому той чоловік з нашого роду, що покидає самовільно свою мову і бере чужу за власну, не має серця, тільки камінь. Стидатися цеї мови, значить стидатися рідної матери, а в додатку тої української матери, що нас своїми грудьми кормила, хоч сама нераз була жадна куска чорного хліба, що в день не мала спокою, а в ночі не знала сну, тільки ангелом, сторожем добрим пересиджувала при нашій колисці, гіркими заливаючися сльозами, коли собі думала, яка то нас жде доля на крутій стежці життя.

Треба любити свою мову, а з нею і тих, що цею мовою говорять. А хтож вони і де вони ті рідні браття і сестри, що говорять одною і тією самою українською мовою?

А ось заливається гіркими сльозами українець-салдат над безлюдним берегом океану біля Владивостока, чи бродячи по снігах Сахаліна. А на його *Україні* рідній, там над Дніпром, доля наша хіба по степах гуляє і з буйним вітром розмовляє, бо нарід наш, темний і несвідомий, клонить голову перед царським ідолом. Чомуж це так?

Це питання, над яким ми у теперішніх часах можемо спокійно й отверто застановитися тільки тут на свобідній американській землі, бо там на рідній Україні жандарми закувалиб того, хто посмів би поставити нашому бідному народові такий запит. Тому саме це наш обовязок пояснити Америці й світові, що рідна Україна наша над Дніпром закута в кайдани. Що той нарід, що дав світло Христової науки північним народам, сьогодні при кінці 19. століття не може навіть мати одної ґазети своєю рідною українською мовою, та що там на Великій Україні дикий варвар з півночі „з собачою мордою в червоній рубасі риє наче та свиня наші могили" і викидає з них кости наших прадідів.

[3] *Тамже,* ч. 2, 1893.

А наша *Галичина?* Колись предки наші весело там жили. А сьогодні: не стало там вівса, не стало для нашого лемка навіть кори на хліб, бо пани забрали ліси; опустіли поля і люд преться до Америки.

А *Закарпаття?* Інтеліґенція і священство перейшли в мадярський табор і служать, як бугай, на розмноження мадярів. Зі свічкою не можна знайти такого, щоб хоч назвав себе „русин". А селянин наш, бідний і обідраний, тільки на Великдень їсть вівсяну паску.

А *Буковина?* І там тасама чудова українська мова і там тасама гірка доля. І там наш гуцул хіба тільки облизує діжу з бриндзі, яку забрали на пироги румунські цигани і наші „тверді" з — консисторії. Там ренеґат — православний митрополит Морар Андрієвич — видає до духовенства обіжник, в якім заказує йому читати ґазети, книжки і брошури, видавані українською мовою.[4]

І чи не важкий хрест несе український нарід? Та, падаючи під тим хрестом, крізь сльози говорить: Вірую і жду воскресення мертвих.[5] Вірю, що прийде визволення поневоленого українського народу. Вірю в те — як вірю в Бога!

Політика ворогів нашого народу розділила наш нарід. Але тут на американській землі треба нам себе пізнати і подати руки до праці — брат братові. А тоді американська Україна буде рости, кріпитись одною великою вірою в воскресення України знад Дніпра і Дністра, від Карпат до Кавказу. І прийде хвиля, коли браття наші з рідного краю крикнуть до нас:

Приходіть, українські козаки з вільної землі, зза моря, битися за свободу прадідної землі. Поможіть нам! („Свобода" ч. 42, 1894).

В такім дусі — пише *Свобода* — буде від нині виховуватися в Америці українське покоління, набираючи того духа з такої української історії, яка не написана і не видана під оком поліційної московської чи якої іншої ворожої цензури, але яка була списувана віками українською кровю. Та історія нас переконає, що пролита українська кров не пішла намарно, що прийде час, що ті всі наші муки будуть нагороджені, що слава наша понесеться водами Дніпра, Дністра, Буга і Сяну, що дух волі понесеться з шумом лісів карпатських, а тоді: *старий Київ облечеться в давню славу, а преподобний Нестор встане зо свого гробу і допише останню сторінку своєї історії: І НИНІ УКРАЇНА СВОБІДНА.*[6]

[4] *Тамже,* ч. 15, 1894.
[5] *Тамже,* ч. 10, 1894.
[6] *Тамже,* ч. 1, 1895.

II. СОБОРНІСТЬ У ПРАКТИЦІ.

а) *Українці в Бразилії.*

Якжеж помагати отій святій справі звідси, з Америки? Таж треба в першу чергу збирати наш нарід докупи, обєднувати його біля нашої ідеї.

І тому несеться відозва *Свободи* до Наших Братів у Бразилії,[7] отих перших вигнанців з рідної землі, що перші виїхали в далекий світ і ще досі там без опіки. Висилаємо числа *Свободи* даром на всі тільки відомі адреси наших письменних людей у Бразилії, бо:

Так ми хотіливб, щоб вони не забували своєї мови і віри, щоб читали українські газети і книжки, щоб ходили до української церкви і дітей своїх по українськи навчали.

Теодосій Талпаш, перший головний предсідник У. Н. Союзу.

А потім іде довгими літами постійна рубрика в *Свободі* п. з. *Вісти з Бразилії,*[8] де наші іміґранти змальовують довгу низку картин з бразилійсько-української траґедії. Вісти ті зачинаються таким листом о. Кизими:

Вже наші кольоністи зачинають по гіркій біді приходити до себе. Дочекалися потрохи кукурудзи і гарної фасолі — от і все. Але вже з голоду не будуть гинути, як гинули. Багато, дуже багато наших людей вигинуло, а що дітей пропало в руках бразилійців, то один Бог знає! Тати і мами продавали свої діти за кілька мільрейсів, або за трохи муки, а що жінок і дівчат пішло на злу дорогу, то не порарахував би!

Лист чорний, дуже чорний. Тому о. Бончевський, друкуючи його, не хотів ніяк повірити, щоби було так зле. Друкуючи листи наших селян, що в усім нещастю добачують тільки таку розвязку, що „то така воля божа!" — він радить їм не уповати надто на волю божу, а йти за іміґрантами інших народів, що вміли використовувати й найтяжчі обставини життя та вибиватись.

Або такий допис: *Ми дістали те, чого нам бракувало: лісу і землі. То вже досить маємо на чім працювати* — пише наш селянин з Бразилії. Але *нема нічого готового, треба на все старатися наново. Все облітає, що ми привезли з собою, до останнього.* А втриматися не легко, бо: *Небагато знали ми, пощо ми їхали. Ми не були такі мудрі. Знали тільки, що в вітчині не*

[7] *Также,* ч. 19, 1897.
[8] *Также,* ч. 30, 1898.

могли утриматися, та треба втікати в світ за море. І гірко ошукався той, хто собі обіцяв за морем золоту гору лупати і ховати та збивати в торбу, або готові пироги та розкіш.

Але неодин в краю служив, не мав кутика, як пишеться в іншім листі, а тут *пан, має ліс, поле, дерево й вродилося дещо.*

В іншім знову: *Вродилася тільки чорна фасоля і кукурудза та дещо з городовини. Жита і пшениці ще нема. Нема питльованого хліба, тільки на жорнах мелемо кукурудзу і печемо хліб. Як би так у Варяжі* (це пишуть з Сокальщини — Ред.) *побачили, що мешкаємо в буді і хліб з кукурудзи їмо, тоб то насміялися з нас! Та ми тим не журимося.*

Оттак на сторінках *Свободи* виливали свої чувства наші браття з Бразилії, описуючи свої осяги, кожну свою нову церкву чи школу, як і те, що так трудно описати, як то прибували перші наші священики і як *у відвічнім лісі голосили слово боже* та як українське серце переймалося тоді радістю.

Зі *Свободи* йшли всі остороги для тих, що живуть у Бразилії, чи тих, що тамтуди хотіли їхати. Звідси через *Свободу* інформовано наших українців, що жили в бразилійських пралісах, що „Бразилії грозить революція!", що бразилійські гроші падають, що „Парана не веде вже кольонізації", що бразилійські єпископи за намовою польських священиків не допускають українських священиків, що з краю везуть для них книжки. *Свобода* заповідає їм і те, що везуть їм насіння, якого там не знають. Це привезена українськими селянами до Бразилії гречка, якої там перше не знали, а яка дає три збори до року! Звідси повідомлювано бразилійських українців, як поляки будують нову Польщу в Парані, а разом з тим подавано, де і які є українські кольонії, щоб наш нарід там себе пізнав і з собою в звязку був.

Духовим і орґанізаційним звязковим була в тих давніх часах, як пише один з дописувачів, тільки одинока *Свобода,* бо вона одна доходила до відвічних лісів бразилійських і до поселених там українських громадян. Вона теж подавала точні відомости про польські кольонії в Бразилії (списані поляком проф. Сємірадзьким), бо в тих кольоніях було теж поважне число українців з Галичини, яких треба було втягнути до звязку з українськими громадами.

Вона теж впливала на вироблення світогляду бразилійських українців, не жаліючи часами і гіркого слова. Коли *Ґазета Польска,* видавана в Бразилії, почала 1906 р. друкувати протести з підписами поляків і українців-іміґрантів, в яких були вірнопіддані заяви льояльности „найяснішому панові", себто австрійському цісареві Франц Йосифові, *Свобода* з 26 жовтня 1906 р. відозвалася

до бразилійських українців в статті *Раби на вільній землі* між іншим ось як:

Чим горщок накипить, тим його й чути. Правду цеї поговірки бачимо в житті дуже часто, особливо на українцях в Америці. В старім краю товкли нашому українцеві все в голову про доброту та прихильність „найяснішого тата", і ось він, наслухавшися цього, і в Америці не годен позбутися тих „високих ідей" і готов кидатися на кожного, хто відважиться повстати проти „маєстату найяснішого тата".

о. Іван Констанкевич,
перший головний секретар У. Н. Союзу.

Ми не можемо надивуватися рабству галицьких рутенців, що навіть тут на вільній землі лижуть руку, яка їх била в краю і через яку вони мусіли аж за море втікати. Є це сумне свідоцтво політичного виховання всіх тих українців, що підписували повищі протести, а ще гірше свідоцтво для тих, що їх так виховали.

Свобода раз-у-раз обговорює в бразилійських дописах з місць, як вдержати український характер заснованих нашими іміґрантами осель, накликуючи наших людей братися до ремесла і промислу та до торговлі, бо з браку наших торговців та ремісників напливає до наших осель чужий елемент, який опановує дуже скоро наші оселі й надає їм неукраїнський характер. Самі знаємо, писала *Свобода,* яку велику шкоду поносимо в старім краю через те, що в наших містах на нашій землі так мало маємо своєї інтеліґенції й свого міщанства, своїх ремісників і торговців. А в Бразилії спричинюємо такий самий стан з власної байдужности, бо *українець не дасть навчитися, що з купецтва і ремесла можна скорше доробитись як з управи бараболь, фасолі й т. п.*

б) *Українці в Канаді.*

Але в Канаді теж уже були наші браття. І теж без опіки. І ото рішає У. Н. Союз вислати *одного з найдіяльніших своїх членів, о. Нестора Дмитрова, до Канади для провірення відносин, у яких доводиться жити нашим українським поселенцям.*[9] І так виїхав співробітник *Свободи* о. Н. Дмитрів як перший український священик до Канади і перший зачав містити в *Свободі* потрібні інформації про тамошні наші громади,[10] а описи ті *Свобода* видала ще й окремою книжечкою *(Канадійська Русь)*. Як ті описи виглядали, пізнаємо от хочби з опису відвідин іміґраційного дому у Вінніпеґу, який відвідав о. Дмитрів в товаристві першого українського іміґраційного урядника К. Геника (народнього вчителя з Коломийщини):

Я застав тут наших кільканацять родин в головній части з борщівського повіту, що лише стид приносять нашій нації. Сидять уже декотрі по кілька місяців. В одягах краєвих, з волоссям довгим, брудні, нужденні. Ані суди Боже намовити їх, щоби поперебиралися. Кажуть, що віру свою загублять. А одна жінка загрозила свому чоловікові, що втопиться, або повіситься, як він посміє собі волосся обстригти.

Або:

Приходить родина з Галичини. Чоловік, жінка і 8 дітей. По дорозі всі гроші видали. Агенти видерли в них останній цент. Голі, босі, брудні, бідні, чисті жебраки заїжджають до іміґраційного дому. Заряд іміґраційного дому ломить руки і не знає, що почати з тими нещасливими людьми. Добрі люди скидаються по пару центів і родина має на якийсь час на виживлення.

Та вкінці знайшли чоловікові роботу. Заробляє по 50 центів денно. Життя дуже дешеве. І він живе — у його поняттю — по панськи. Та ані думати не хоче покидати місто і йти на фарму! А це зле, бо незабаром добрих дарованих фарм не буде.

Та є потіха. Є нею наші дівчата. Ті найскорше виучують анґлійську мову і *світова культура дуже швидко їх чіпається.*

А які дівчата, такі будуть газдині, такі будуть матері; а які матері, такі будуть будучі діти, така буде наша будучність у Канаді.

Та це в будучності. А тепер пересувається перед нами в описах одна картина за одною, одна болючіша від одної, як ті перші переселенці йдуть на *гомстед* (наділ), на „святу земленьку", в тім зрезиґнуванні, що коли *нам уже гаразду не буде, то бодай наші діти не будуть такими жебраками як ми.*

[9] Звіт з IV конвенції У. Н. Союзу, *Свобода*, ч. 25, 1897.

[10] *Свобода*, ч. 17, 1897.

Не бракує в тій драмі і таких сцен, як в іміґраційнім домику в Дофін, де зібралися французи, шведи, німці, російські жиди, потляндці, поляки, ну й українці. Ось народ той розбирається і ладиться до спочинку:

Один свище, другий щось балакає і сміється, там у куті хреститься побожний француз, а на середині хати, як у себе вдома, лупить поклони наш мужик, аж гук розходиться по хаті. Народи дивляться на ту ґімнастику. Не розуміють, що це значить. Сміються, аж за боки хапаються. А вкінці ґадають собі, що воно так перед сном мусить бути.

Таке і тим подібне висланник *Свободи* й У. Н. Союзу підглянув. Йому треба було підглянути всі ті лихі сторони, що не дають нашому чоловікові піднятися вгору і дістати належний пошанівок. Треба було потішати і розраджувати людей, вандруючи від кольонії до кольонії серед відвічних степів і лісів, треба було годинами і днями блукати серед снігів і бродити у водах, щоб добитися вкінці до добутку нашого селянина, де „постіль, стіл і лавка, на якій сидить ґазда, це ціла хата".

А ось нова картина:

Річка вється поміж лісисті береги. За річкою невеличка хата, коло хати віз, що служить тимчасом за комору, під возом кухонне знаряддя, а один горщок прикритий „Свободою". Стайня також досить обширна: 2 корови, 2 телят, 2 воли, на дворі два плуги — початок ґаздівства.

Або:

Боже святий! Чи міг наш чоловік коли сподіватися, що його дітей таке добро чекає? 113 морґів лісу! Осичина, ліщина маленька, подекуди мізерний дуб, рідко дуже соснина. Земля знаменита. Горошок дикий, дике жито й овес у хлопа. Земля чорна, пшенична, від віків листям на локоть нагноєна. Корчунок ліса дуже легкий, бо коріння тримається на верха. Випас худоби, колиб тільки вона була! Вода здорова, повітря дуже здорове. Простори величезні — таж то 160 акрів, 113 морґів галицької доброї, дарової землі!

Тільки до того всього треба конечно: гроша і розуму. Хто його не має — читаємо в *Свободі* — хай не їде до Канади, а лишається — в Галичині!

А ось і перша українська Служба Божа між тими іміґрантами. Це в кольонії *Теребовля* над річкою *Дріфтінґ*, у маленькій хатинці, що заповнена людьми вщерть. Ось понеслися слова *Благословенно царство*, і всі в плач — як мала дитина. Але ще гірший був плач, як згадалося за те лихоліття, що вигнало нас за море шукати кращої долі — для наших дітей.

А потім посвячення поставленого нашими кольоністами на горбку хреста на памятку свободи, посвячення першого українського хреста в канадійських лісах, на канадійській землі.

Але як це може бути, — питає *Свобода* — щоб і тут на тих преріях, де стільки землі, могли наші люди між собою процесуватися за землю, як у старім краю? Як це може бути, щоб не стидалися жебрати, коли можна заробити? Як це можливо, щоб матері жалувалися на своїх дочок, що є на службі в місті, що вони їх цураються? А поправді вони їх не цураються, тільки цураються *бруду і босих ніг з болотом на три цалі,* або батьківських *довгоносих, бойківських постолів чи брудної сорочки з розпором на грудях.*

Тому добре, коли наша дівчина, що повернеться з міста, робить революцію в домі своїх родичів! Оце наш поступ і наша гордість — ця *наша гірська дівчина,* що стала справжня *лейді.*

Може то прикро — пише *Свобода* — про такі річи писати і раз-у-раз їх пригадувати. Але таке є завдання *Свободи.* Бо вона не тільки шукає свого народу по всіх закутинах, але теж дбає про його долю, про те, щоб він ставав культурнішим і поступовішим, та щоб його таким усюди вважали. Ці *Образки з Канади*[11] чи постійні дописи є повні ріжних наук, переданих образами з правдивого життя і переплітуваних описом ось таких вражінь, які робила Канада на перших наших переселенців:

Таж це край, що можна собі піти з рушницею і тільки вимірив — стрілив, а дві курки тільки крилами стрепотіли. І криміналу за те нема. Не то, що в старім краю. Інші порядки. Якби так описав кумові в краю, то не повірив би, що тут полюй, паси, коси, де хочеш, дров не купуй і податків не плати. Чи можуть бути більші чудеса на світі? Навіть молока тут відьма не відбирає! Не зайшли прокляті відьмиска з краю до Канади. Не годні були через воду перебратися. Їхали, але змлоїло їх на воді й назад до Галичини повертались. А багато того насіння повимирало на морі. Ні одна не діждала побачити Канаду.

Додамо ще, що в дописах канадійських іміґрантів до *Свободи* були завжди подавані подрібні інформації, де ще можна добру землю за дешеві гроші купити, де і як наші поселенці розгосподаровуються, де, як і що зародило, хто і де свіжий приїхав з краю, як теж подавано остороги для тих, що *при пиві сидять у старім краю,* щоб не їхали ні до Канади, ні до Америки, бо тут *гальб нема часу пильнувати, тільки треба робити.*[12]

З усіх тих дописів, поминаючи ті всі великі труднощі, які приходилося поборювати українським піонірам у Канаді, всетаки повіває думкою, що *Канада добрий край і будучність для наших людей є в Канаді.* Таке пише нераз *Свобода,* подаючи довгими роками ріжні поради й остороги щодо поселення в Канаді. Але

[11] *Свобода,* ч. 8, 1898.
[12] *Тамже,* ч. 43, 1899.

заразом звертається вона до Рідного Краю з такими, товстими буквами видрукуваними словами: *ЯК ХТО МОЖЕ ЖИТИ В ГАЛИЧИНІ АБО БУКОВИНІ, ХАЙ НЕ ЇДЕ ДО КАНАДИ, БО НАЙЛІПША ЧУЖА ЗЕМЛЯ НЕ ЗАСТУПИТЬ СВОЄЇ РІДНОЇ, ЯК МАЧУХА НІКОЛИ НЕ ЗАСТУПИТЬ РІДНОЇ МАТЕРИ.*[13]

(Примітка: Про теперішній стан української іміґрації в Канаді зібрав дані *проф. Іван Боберський* у статті *Українці в Канаді,* поміщеній у календарі *Провідник,* виданім у Вінніпеґу, Ман., на рік 1936. Там теж подано, що першими українцями, що приїхали в Канаду, були Іван Пилипів і Василь Ілиняк, які приїхали в 1891 р. з Небилова, повіт Калуш, Галичина).

в) *На Гавайських островах.*

А тепер перегляньмо листки *Свободи* з 10. лютого 1898. Там пише о. Н. Дмитрів про *Гонолюлю.* Це згадка за Гавайські острови і те, що там від року караються як контрактові робітники, а властиво як дійсні раби, 34 українські родини з Борщівщини. До роботи ведуть їх як арештантів, а працюють вони серед нестерпної спеки й нужди. *Свобода* подає деякі ймена тих осіб і їхні адреси.

В 1900 р. вже начисляє *Свобода* 350 українців, порозкидуваних по ріжних Гавайських островах тому, щоб — не робили бунту. Працюють вони серед нестерпучої спеки по 14 годин і мусять носити на поле до роботи плуги, які важать по 160 фунтів. Часами треба їх нести і 3 милі. Хто захорує, на того накладають кару від 5—10 долярів, або 20 днів арешту. Чоловіки заробляють по 50 центів денно, жінки по 25. Довідуємося, що в 1898 р. держали 37 наших людей за „непослух" по 10 місяців у тюрмі. А коли люди не видержували і втікали, то це був „бунт". Та кудиж і втікати, коли море довкола!

Зі сторінок *Свободи* пливуть слова потіхи для тих нещасних невільників, бо пороблено ратункові заходи через австрійський консулят, як теж іншими шляхами, серед сенаторів і конґресменів та в *Ліґ фор Сошел Сервіс,* і серед людей, що то поборюють суспільну нужду. Так намагалася *Свобода* облекшити долю наших іміґрантів на Гаваях. Її редактор, І. Ардан, подає квестіонар, який повинен виповнити кожний український іміґрант на Гаваях, щоб знати точно, як і хто його використовує.

Заразом взиває *Свобода* наших послів в австрійськім парляменті, щоби подбали, щоб австрійська влада за наші податки хоч давала іміґруючим принаймні такі інформації, щоб вони не попадали в неволю.[14]

[13] *Тамже,* ч. 24, 1897.
[14] *Тамже,* ч. 6, 1900.

Завдяки тим заходам уневажнено законом з 15. червня 1900 р. вимушені контракти наших іміґрантатів з плянтаторами і від цього часу вони вже мали хоч більшу свободу руху та можливість кращого заробітку. Довго це тревало, поки можна було добитися цього. Але всетаки ті, що були при *Свободі*, знайшли нашим людям шлях до виходу з цього гавайського пекла.[15]

г) *На Филипинах.*

А ось іще один подув із Тихого океану. Це з Филипин — з терену війни. І тамтуди доходить *Свобода* і звеселяє серце українського вояка, що служить в американській армії. Ось Федір Кохан (**Fetsko Kochan, Co. H. 21st U. S. Infantry, Manila, Philippine Island**) описує про те, які тут ллють дощі. Та каже, що на них не звертають уваги. Саме підчас дощів бувають найбільші битви:

Нераз випало, що по тижневі мусіли ми посуватися в болоті, а кульки лиш хлюп, хлюп. То з одної сторони було добре, бо як впала куля з гармати, то не тріскала, але застрягала в болоті; а з другої сторони було гірше, бо годі було летіти до штурму, а кулі не жартували.[16]

Або відпочинок. Всі в шатрах. Одні жартують, другі люльки курять, а треті в карти грають.

А я у кутку лежу
І серцем своїм сумую,
Бо ніде нашого слова
Тут біля себе не чую.
Аж тут *Свобода* нежданно
Із почти люба прийшла ми,*
Роздер — і тихо читаю,
Ніби лист дрібний від мами.
А вона стала, сердечна,
Як ластівка та промовляти,
Тай про долю нашу убогу
На світі божім казати.[17]

---

[15] В додатку до цього згадаємо ще про киевлянина Миколу Судзиловського, що, переслідуваний царською поліцією, втік до Америки і лікарював під прибраним імям (N. K. Russel) та в девятьдесятих роках прибув на Гавайські острови, а в 1900 р. ввійшов до гавайського сенату, де його вибрано головою (див. *Календар У. Р. Союза,* Скрентон, Па., 1936, ст. 80—92). На його внесення ухвалено розпарцелювати праліси в його кавовій плянтації в окрузі Олаа під *гомстеди* українським іміґрантам. Та, не маючи ніякого капіталу, не могли використати наші іміґранти цієї нагоди, бо треба було корчувати і з чогось жити. Розпучливі змагання побороти ті непоборні труднощі описала (як подано в згаданім календарі) американська вчителька: Lillian Shrewsbury Merick, Paradise of Pacific, January, 1912, pp. 33—39.

[16] *Свобода,* ч. 19, 1900.

[17] *Тамже,* ч. 43, 1899.

* Ми = мені.

А в тій *Свободі,* що там приходила, було багато і за війну на Филипинах. Було написане, що її ведеться для охорони американських і анґлійських капіталістів, що позааанґажовували великі капітали в Китаю і хотілиб мати під боком американську військову опору. Було там і про місланництво анґльо-саксонської раси просвічувати народи і *робити їх учасниками свободи і правдивої культури.* А разом з тим і про филипинську „дич", яка на ділі і в очах *„Свободи" нею не була.*[18]

Читаючи це, наш жовнір зачинає думати. І думки ті пересилає до *Свободи:*

Мов машина набиваю ґвера та стріляю раз-у-раз у місце, звідки піднімається дим. І так собі думаю: а може якраз стоїть проти мене там між филипинцями якийсь добряга чоловік. Десь там вдома полишив він жінку тай кількоро дітей дрібних. Все покинув і пішов боротися за свій рідний край. Може якраз та куля, що її посилаю, саме його трафить і він упаде мертвий. Ой, як то буде плакати його жінка за ним, як будуть заводити діти і проклинати того, що позбавив життя їх тата. Страшно стало, що стільки нещастя я своїм карабіном неодній родині наробити можу.

І питає себе український жовнір: *Навіщож властиво продав я свою волю?*

Стоїть він під український Святий Вечір, схований між скалами, і *скидає по одному* филипинцеві з коней. Стріляє, а вкінці перестає, бо мучить його думка: *За що властиво я тут борюся? А чи пішов би я так битися за українську справу? А чейже вороги нищать нас, женуть у світ за очі, а ми те все зносимо спокійно, як раби, невільники.* Сюди, до Филипин, до краю, про який українець ніколи не чув, він пішов битись, і то проти народу, якого не знає і який йому нічого злого не зробив.

Оттакі думки раз-ураз мучать українського жовніра на Филипинах, а ті думки піддає йому *Свобода.* Роздумуючи над ними, він уже сам приходить до такого висновку:

Боже мій, Боже! — міркую я. — *Скільки то наших українців оттак у світі за чуже добро на чужих полях поклали свої голови, розсіяли українські кости! Колиж, коли прийде той час, що під українським прапором позлітаються українські вірли боротися за волю і долю України?*

Та прийде час, що по *лютій тяжкій зимі зазеленіє наша українська нива, встелиться цвітами, бо вже сходить і для нашого бездольного народу велике сонце: ВОЛЯ І СВОБОДА.*[19]

[18] *Тамже,* ч. 44, 1899.
[19] *Тамже,* ч. 34, 1902.

ґ) *В Злучених Державах.*

Та в першу чергу треба було обєднати тих українців, що жили в стейтах. Треба було провірити, де і як вони живуть, як розвиваються економічно, просвітно і політично і які вони є під оглядом моральним. Розглядаючись у тім всім, *Свобода* запевняє розпорошених наших іміґрантів словами Стефана Макара, що ми ще *докажемо тої штуки, що з часом створимо одну велику українську родину в Америці, що могтиме погордитися тим, що стала на ноги власними силами.*[20]

Свобода вірить у те, що згодом вдасться навіть притягнути українських іміґрантів з Закарпаття до одної спільної української родини. І тому саме У. Н. Союз рішив на X. конвенції видавати *Свободу* ще окремо по *словацьки.* Цю „словацьку Свободу" видавано довгі роки. За кожним разом друковано її в кількох тисячах примірників, латинськими буквами, тому, що мадяронські провідники навіть не дбали про те, щоб навчити свій нарід уміти читати своє рідне письмо.

Свобода розуміла, що та обєднальна робота піде помалу, бо *ми бідні люди, котрим у дорогу до Америки дали в краю темноту, нужду і служальство.* Та заразом вона стверджує, що наш нарід позбувається тих хиб, і без нічиєї помочі, а *лише силою якоїсь вродженої інтеліґенції* стає культурний.

Описуючи добрі й злі прикмети нашого іміґранта, як теж передаючи перші історії наших кольоній в Америці, *Свобода* ясно здає собі справу ще й з того, що тим „улекшує працю будучому історикові" нашої іміґрації. А виказуючи тим робом наші здобутки, додає іміґрантам заохоти до дальшої праці.

Майже в кожнім числі часопису подається відомости, надсилані з ріжних місцевостей, у яких живуть наші люди. З них довідуємося, які де є роботи і який заробіток — з порадою, чи варто туди їхати. В них подають, де хто вмер, хто покалічився при роботі, де страйкують і т. п.

Йдуть довші оповідання з іміґрантського життя, як *Тимко Гаврилюк* Н. Дмитрова,[21] чи *Образки з Америки* Бузька,[22] чи такі, як *Святий Вечір в Америці* П. Тимкевича [23] і багато інших, що витворюють українську спільноту.

Свобода не тільки освідомлює національно, але помагає орґанізувати громади, будувати церкви, закладати читальні чи школи, а навіть постійно допомагає нашим жінкам відшукувати пропалих чоловіків, чи чоловікам жінок. Вона помагає українцеві знайти

[20] *Тамже,* ч. 45, 1897.
[21] *Тамже,* чч. 36—43, 1897.
[22] *Тамже,* ч. 12, 1896 (початок).
[23] *Тамже,* ч. 3, 1896.

українку за жінку. Вона старається подавати все, що тільки треба нашим людям знати чи розуміти.

Ось зразки:

ТРЕНТОН, Н. ДЖ.[24] На днях відбулось посвячення дзвонів латинським єпископом для української церкви. Кажуть люди, що ті дзвони будуть мати хрипливий голос.

ЕЛИЗАБЕТ, Н. ДЖ.[25] Братство св. о. Николая мало баль. На цей радісний день прибуло багато братств, між котрими найважнішу ролю грало Бр. св. Петра і Павла з Джерзі Сіті. Як поїзд станув на місці, стація була битком набита ріжними людьми. Як тільки наше братство розвинуло американський, а потім український прапор, і готовилось до походу по місті, всі закричали „гурра". Поздіймавши капелюхи, кожний пхався ближче, де був український прапор, щоб йому приглянутися, бо такого гарного ще не бачили.

Вертаючись нічним поїздом, братство було зневажене кількома айриськими льовфрами, котрі почали вживати поганих слів і грозити кулаками. Та наші хлопці не довго стерпіли синам зеленого острова, що ще не засмакували українського кулака. В одну мить викинули їх з поїзду з потовченими ребрами і порозвалюваними головами. Рани вязали собі вже на рейках.

ШАМОКІН, ПА.[26] Заходами о. Констанкевича заложено гарний хор і читальню. Це дуже гарно. Щасть Боже!

МЕЙФІЛД, ПА.[27] Тутешні люди в трьох місяцях зложили $3,500 і заплатили довг церковний. Тепер церква не довгує нікому. В кількох днях заплатили $400 за дзвони. Завели в себе свою банду, що може грати і перед монархом.

ДЖЕРЗІ СИТІ, Н. ДЖ.[28] Тут наші браття українці зачинають братися таки добре до діла і пізнали, чого їм треба, щоб мати честь і повагу в інших людей. Пару днів тому заложили собі політичний клюб, до котрого на перший раз вступило досить людей.

ШАМОКІН, ПА.[29] У нас біда. Не тільки що робота слабо йде, але що гірше: в нас появилась ґрипа, на яку багато людей умирає.

Наш краян Іван Глова купив тут дім за $19,000.

ЙОНКЕРС, Н. Й.[30] Пішла поголоска, що тут рушила робота. Наші робітники збіглися до того міста зі всіх сторін за роботою. Та яке було їхнє розчарування, коли замісць роботи дістали камінням по голові від тамошніх бомів (посіпаків).

МАВНТ КАРМЕЛ, ПА.[31] Українці з Мавнт Кармел, Па., шлють своїм братам у Канаді щиро-українське спасибі за щедру жертву в сумі $44.50, зібрану на їх церкву.

ШЕНАНДОА, ПА.[32] Шенандоа, або Шенандор, як наші люди називають, було заложене в 1863 р. Першими мешканцями новозаложеного міста були велші і німці, а пізніше прибули поляки, литовці

---

[24] *Тамже*, ч. 1, 1893.
[25] *Тамже*, ч. 2, 1893.
[26] *Тамже*, ч. 4, 1893.
[27] *Тамже*, ч. 5, 1893.
[28] *Тамже*, ч. 6, 1893.
[29] *Тамже*, ч. 1, 1894.
[30] *Тамже*, ч. 2, 1894.
[31] *Тамже*, ч. 4, 1894.
[32] *Тамже*, ч. 13, 1894.

й українці. Шенандоа є центром вугілля на цілу округу. Для нас, українців, це місто є важне тим, що в нім першім почало розвиватися самопочуття українців, тут була заложена перша українська церква і тут жив перший український священик. Колиб так далі було йшло, як перше, то тепер сталоб осередком американсько-української просвіти. Але, на великий жаль, Шенандоа не минула чума мадяронства, котра посушила зелені парости українського дерева.

ДЖЕРЗІ СИТІ, Н. ДЖ.[33] Василь Дитко, родом з Волівця, тяжко покалічив Петра Фусяка в сальоні (коршмі) при музиці. Поліція шукає його. Так то наші люди роблять, не маючи ні стиду, ні чести.

ОЛИФАНТ, ПА.[34] Заложені українські школи в Олифант, Шамокін і Мавнт Кармел дуже добре розвиваються.

ПІТСБУРҐ, ПА.[35] Нашому краянові Іванові Пастирчикові дав Бог дитину. Тому, що о. Полянський іще не вернувся з краю, понесли хрестити до польського костела. Як куми вернулися з костела, почалася гостина. Було багато запрошених гостей, між котрими були і 4 поляки, а решта були самі українці. При такій нагоді є в нас звичай збирати дар для новонародженої дитини. Кум Андрій А... взяв на себе обовязок зібрати колекту для дитини, але, вставши, не промовив по українськи, як Бог приказав, але так: „Мої добзи людзі, ото єст так: взенлісьми з дому нехшесціяніна, а пшинесліcьми хшесціяніна, то прошеми цось даць для неґо". Та бесіда каліченою польською мовою не сподобалася Гарасимові Варянці, котрий досадно сказав: „Якби ви були привели дитину християнина-українця, тоб я дав центи, а на ляха не дам". От як наші люди свого цураються і себе на сміх виставляють!

ПІТСБУРҐ, МОНТАНА.[36] На дворі погано і сумно. В душі чоловіка невесело, особливо мені, українцеві-сироті, між лісами, горами і між чужими. Доходили до мене вісти, що наші краяни малиб охоту попробувати щастя на далекім заході, бо чули, що тут золото і срібло лопатами згортають на тачки тай возять до фабрик, і що на день можна заробити до 5 долярів. Колиб кому з українців прийшло на гадку і до серця пускатися в далекий світ сюди за роботою, то кажу щиру правду: ради Бога хай остається там, де є, як не хоче марно згинути з голоду в дикій пустині далекого заходу. Тут така нужда і біда, що трудно описати. І я перше не вірив, поки не змірив. Тепер знаю і другим не раджу сюди йти. Що за гаразд для нашого чоловіка! Між вічними горами, лісами, в дикій пущі, десь-не-десь по 20 миль стоять кілька хатин, збитих з дощок. Як де яка майна вугляна чи золота робить, то приходиш вечором з роботи до курної порожної шанди (шопи) і мусиш сам собі лахи прати. Не знаєш, брате, коли тут неділя або свято, а завжди ліниво та однаково тягнуться дні за днями і ночі за ночами. Ні де вийти, ні з ким розмовитися рідним словом, щоб тугу розігнати та хоч на часок серце звеселити. Чоловік у тій пустині мало не здичіє. Сум і жаль душу огортає, як спімну собі рідне село та наші, хоч бідні, але веселі гори. Нераз склоню голову на груди і зтиха плачу. Якби не люба „Свобода", якої ожидаю як діти на батька з ярмарку, якби не ці книжечки, що мені о. Констанкевич прислав, то я був би вже давно здурів, або з нудів умер. — Андрій Гербут.

[33] *Тамже*, ч. 18, 1894.
[34] *Тамже*, ч. 24, 1894.
[35] *Тамже*, ч. 32, 1894.
[36] *Тамже*, ч. 33, 1894.

ШАМОКІН, ПА.[37] Шамокінська огидна шмата „Польска і Літва" кидає наклепи на українців, спокійних тут робітників, висміває українську церкву, плює на святий трираменний хрест, старається кидати гноєм морального зіпсуття на українських ревних священиків-патріотів. А той, що це пише, підписує себе „з крві і косьці русін". У відповідь на те о. Грушка визиває того „русіна-патріотен" на публичну дискусію, бо йому, як священикові, ніщо інше не випадає. „Колиб я був у цивільнім стані, тоб я того „патріотен" визвав на козацький герць, в котрім дригнув би ногами, як та зелена жаба", пише о. Грушка. А далі: „Ми католики, але польським єзуїтським католицизмом ми бридимося і його відрікаємося". По заклику „Тепер вилази з буди, ти „русіне патріото" поміщено підпис: Григорій Грушка, український священик, доцент фільософії і богослов апробований папою Львом XIII, видавець і редактор „Свободи".

БОФАЛО, Н. Й.[38] Між тисячами поляків знаходиться на Іст Бофало і мала громадка українців, котрі ходили до польських костелів, де вінчались і діти на польське хрестили, бо то все одно, як їм повідали — польські священики. Але сила українського духа непоборна. Ту силу можна на якийсь час придушити, притлумити і ріжними підступами та хитрощами ослабити, але її цілком знищити і зломити — ніколи в світі! Хоч бофальські українці платили на польські костели, хоч і деякі і з польками подружилися, хоч їм було заказано в костелі хреститися по українськи, то таки в серці своїм вони не змінились і не відреклися бути українцями. Тому чотири місяці взялися до будови своєї церкви. Постаралися про потрібні папери, виробили собі самі плян, самі і будували і нині на рівній і гарній площі стоїть гарна українська церковця в Бофало.

МАВНТ КАРМЕЛ, ПА.[39] Священик-мадярон заслужив собі в польського священика на назву „почціви ксьондз". Чи знаєте, добрі люди, яке значіння має той титул, висказаний польським „ксендзем", ворогом усього, що українське? „Почціви ксьондз" значить той, що вирікся української народности, чоловік без чести і характеру, падлюка, перекінчик, скотина, підніжок і посміховище того, в кого просить ласки. Гідні пожалування люди, що держать у себе такого „почцівеґо". Ми кажемо: геть з такими!

ВАШИНҐТОН, Д. К.[40] Бути в Римі, а не бачити папу римського, здавалосяб дивним. Таксамо бути в Америці, а не бути у Вашинґтоні. Оглядаючи капітоль, я став говорити зо стареньким ніґром, котрий мав 80 років і замітав сходи капітолю. Між іншим сказав мені старець, як дістав від мене кілька центів на тютюн, що він чується дуже щасливим замітати сходи до храму свободи, бо сьогодні він і його внуки є вільними. Чуючи ті слова старенького ніґра, я почув біль під серцем і, обернувшись на бік, обтер сльози, бо подумав собі: Боже, Боже! Чи дожию я літ того ніґра, і чи побачу я Україну свобідною? Ах, тоді я сходи її капітолю вмивав би горячими від радости слізми. З тою думкою пішов я далі, може яких десять бльоків від капітолю, до мешкання апостольського делеґата, архиєпископа Саттолія. Дорогі риси лиця того високого церковного достойника були мені вже давно знані, ще за богословських часів, і я був його учеником, коли

[37] *Тамже,* ч. 39, 1894.
[38] *Тамже,* ч. 36, 1894.
[39] *Тамже,* ч. 37, 1894.
[40] *Тамже,* ч. 43, 1894.

теперішній апостольський делеґат викладав фільософію і доґматику св. Томи. Приняття було якнайсердечніше. Предметом розмови було положення українсько-американської церкви, котрої добро дуже лежить на серці апостольському делеґатові. Між іншим він заявив, що буде старатися, щоб українська церква процвитала і пишалася своїм чудовим обрядом на вільній землі. Апостольський делеґат знав теж усе, що писалося в „Свободі", і звернув увагу редактора на деякі хиби. Вкінці апостольський делеґат був ласкав дати редакторові „Свободи" поручаюче письмо до тутешніх єпископів, щоб йому допомагали там, де йде про добро українських вірних в Америці.

НЮ ЙОРК, Н. Й.[41] Дня 19. січня цього року над Ню Йорком лютувала сніговиця і сильно дув холодний вітер, гейби хотів усе поперевертати догори ногами. На третій вулиці вже під вечір стало пусто. Де-не-де появлялася якась жива особа і щезала в сніжній темряві. Коло одної з ліхтарень стояло двоє дівчат і розмовляли по українськи. Одна була гарно вбрана, а друга була ще в краєвих лахах і заливалася слізми. Ті дівчата зустрілися несподівано. Та, що гарно вбрана і вже довший час в Америці, йшла вулицею і стрінула другу дівчину, що, опершись у стовп ліхтарні, гірко плакала, а зітхаючи раз-у-раз повторяла: О, Боже мій, о, мамо моя!

Українка пізнала українку.

„Чого плачеш?" — питає перша.

„Ох, сестричко! Бог тебе либонь прислав сюди на мою потіху. Постривай, усе розкажу.

„Приїхало нас багато з наших сіл сюди до Америки. Хто де мав якого знайомого, то знайомий прийшов і взяв його з собою, а нас троє дівчат з села Ліщин позабирали жиди в ріжні сторони міста. Голодна і перемерзла приїхала я на дрантивім жидівськім возі на третю вулицю. Зараз одна жидівка взяла мене на службу за 5 долярів на місяць. Коли я пристала, тоді жидівка казала мені віддати все, що маю. Я мала завиті в шматочці краєве зілля і 11 долярів. Жидівка все взяла. Я робила тяженько і тільки дві години позволила жидівка на ніч спати, а потім гнала до роботи. Руки мені попухли і зчорніли за два дні. І я не могла більше робити, а де наші люди бувають, я не знала. Я впімнулася за своїх 11 долярів, а жидівка мене вигнала на вулицю, і яке щастя, сестро, що ти мене тут подибала".

Покривджена дівчина зветься Анна Войтович і походить із села Ліщин.

МЕЙФІЛД, ПА.[42] Священик взяв 14 долярів за Службу Божу і правив — без кадила. „Свобода" радить віднестися з тим до церковної ради, бо вона в „церковні справи не мішається!"

ІНДІЕН ТЕРИТОРІ, ОКЛАГОМА.[43] „Свободу" дістав д. Кічак у більшій скількости, щоб пороздавати між наших земляків на далекім Заході.

ЕЛМАЙРА, Н. Й.[44] Аж сюди далеко на північ зайшов наш українець і аж тут шукав він кусника хліба, якого не міг знайти в батьківщині. Тут знайшов хліб, тут знайшов землю, що сердечно

[41] *Також,* ч. 3, 1895.
[42] *Також,* ч. 8, 1895.
[43] *Також,* ч. 10, 1895.
[44] *Також,* ч. 24, 1895.

пригорнула його до свого серця, що повитала його мов рідну дитину. Щоби тільки та дитина була розумна і вміла вдячно користати з пестощів матери. Коли я прощався з прекрасною Елмайрою, насунулись мені на голову ті чорні хмари, що повисли над нашою бідною батьківщиною, а тут стільки землі, стільки дару божого, хоч лопатою горни, щоб тільки були в нас світлі люди, щоби була розумна орґанізація. А поки того не буде, згинемо в боротьбі за азбуку, а мудріші люди займуть у світі ті становища, які мудрішим належаться.

БОФАЛО, Н. Й.[45] Дня 10 вересня відбувся тут другий зїзд, або, як поляки самі охрестили, „Другий Сейм делеґатів Унії Польскої в Америці". Ми про те не згадуємо, але скажемо кілька слів з нагоди вечірнього походу, що відбувся в честь того зїзду. На таблиці, що її несло одно братство, добачено куріоз такого змісту: „Зрадником краю і зневажником Бога вважавсяб той, хто посмів би розривати Польщу, Русь і Литву". Бідна „Русь" попала аж в параду польську! Хтож був би наївним розривати! Литві вже було забагато того солодкого, вікового звязку з поляками, бо останніми часами появився між литовцями значний національний рух. Принаймні тут в Америці тішаться вони неабиякою народньою орґанізованістю. Україна вже давно оголосила себе повнолітньою і йде власними силами, простується і міцніє. З сентенції „Польща, Русь і Литва то одна молитва" лишилась хіба сама Польща. Тож нема й що розривати!

НЮ ЙОРК, Н. Й.[46] Де перебуває Ілько Ридзанич, що виїхав з краю ще перед 8 роками з села Мохначки в Галичині і покинув жінку і родину та не дає про себе знати?

ДЖЕНІВА, Н. Й.[47] Михайло Галайко, власник готелю і ресторану, літ 25, хоче одружитися з українською дівчиною, молодою і вродливою. Котра наша дівчина схотілаб вийти замуж, хай напише лист і пішле фотоґрафію.

МІННЕАПОЛІС, МІНН.[48] „Бузько" передає з „Міннеаполіс Рікордер" з березня 1891 р. опис карного процесу проти Ванька Кораля в такім перекладі:

„Вчора відбулася карна розправа проти Ванька Кораля за поліґамію. Ванько Кораль лишив свою жінку в Галичині, в Австрії, приїхав до Америки, де одружився в Джерзі Сіті, Н. Дж., другий раз, а пізніше в Тейбл Крік, Мішіґен, третій раз. Його арештовано через жінку число 2, яка випадково дізналася про нього і його жінку число 3. Ванько перед судом признався до всього і тому, як теж через довший арешт у слідстві, суд присяжних засудив його тільки на три роки тюрми".

Історія ця, зужиткована „Бузьком" пізніше в оповіданню, подає, як то по відбуттю кари Ванько вертається до своєї батьківщини і „застає свою хатину, свої поля, свої верби, свою Маринку, свої діти, але, на жаль, замісць двоє — четверо".

ЕЛМАЙРА, Н. Й.[49] В Елмайра відбулися хрестини нового міста, але без віски і пива, яке дістало імя „Елмайра, Н. Й." В Елмайра

[45] *Тамже*, ч. 28, 1895.
[46] *Тамже*, ч. 29, 1895.
[47] *Тамже*, ч. 30, 1895.
[48] *Тамже*, ч. 14, 1896.
[49] *Тамже*, ч. 10, 1896.

є 10 фабрик і всі тепер добре роблять. Як хто може робити при полотняних фабриках, хай пише до: Mr. A. Kuryla, 220 West 13 St., Elmira Heights, N. Y. Там є вже церква готова, а як тільки згромадиться більше число людей, то спровадять собі священика і заведуть лад, як і по інших наших місцевостях.

МЕЙФІЛД, ПА.[50] Робота йде дуже лихо. Роблять по три дні в тижні, по 3 кводри. Багато людей наплило з краю, але мало хто з них дістав роботу.

ДЖЕРЗІ СИТІ, Н. ДЖ.[51] Де є Фецко зі Смільника (видумане імя), з роду чех, видає себе тепер за руского попа, а часом за єпископа. Був польським боніфратром (камфотром), звідки викинули його за пиятику. Вступив до василіян, а відти приволікся до Америки. Був якийсь час у Канаді, але з причини студени втік до Злучених Держав. Видає себе за доктора, продає всілякі олії і мира, а останніми часами дописує постійно до „Американско-Русского Вєстніка". Є високого росту, добре збудований, коло 37 років життя. Його легко пізнати по брудних рукавах від сорочки та по тім, що затинає деякі слова по чеськи. Любить наїстися й напитися за чужі гроші. Хто знав би такого чоловіка, хай дасть знати до редакції „Свободи".

ПАСЕЙК, Н. ДЖ.[52] Дня 10. квітня б. р. Сидір Куриляк, літ 22, з села Регетова Вижнього, зістав убитий при стинанні дерев у лісі в Пасейку. Покійний мешкав у Джерзі Сити. Вмер наш брат українець у далекій чужині, а не було при нім нікого, хтоб щиро запладав, хто занявсяб його похороном, і не було тих братів-козаків, котрі, як співає пісня:

Його труну провожали,
Щиро-ревно плакали.

Не було і тих, що пішлиб до адвоката та допитались, у кого працював Покійний та чи не мусить працедавець заплатити за його похорон та дати підмогу його нещасній жінці й дітям. А Покійний був жонатий і полишив жінку та двоє дітей. Щож мають вони тепер робити, зіставши без підмоги, не маючи навіть цента, щоб віддати Покійному останню прислугу, провести його з почестю в далеку дорогу, туди, звідки ніхто ще не вернувся. Ось так жив чоловік, працював, кохав, і вмер на чужині. Поховають його чужі люди на чужій землі і буде стояти сумна могила без хреста і ніхто з братів навіть не прийде його відвідати, бо якби хто і хотів, то не знайде могили нещасного, похованого на міських мочарах. А запитаймо: Чи так мусіло бути? Чи не моглоб статись інакше? І от нам здається, що колиб отсей Сидір Куриляк, що вмер такою наглою смертю, був вмер як член братства, справа булаб виглядала зовсім інакше. Був би він похований своїми братчиками і вони гарно заопікувалисяб його похороном. Вони заопікувалисяб і його вдовою та сиротами. Вони пішлиб до адвоката, розпиталиб, у якій компанії він робив і чи не мусить компанія сплатити його вдові і сиротам. Потім і братство видалоб від себе вдові і сиротам запомогу, а від „Союзу" дісталасяб друга запомога і тоді їм не прийшлосяб жебрати під вікнами шматка хліба. Маємо надію, що той живий приклад байдужности може порушить не тільки джерзіситських українців, але й українців по інших місцях і покаже їм на живі очі вартість братства й „Союзу".

[50] *Тамже*, ч. 11, 1896.
[51] *Тамже*, ч. 3, 1901.
[52] *Тамже*, ч. 12, 1896.

ШАМОКІН, ПА.[53] Майже всі наші старші люди є вже горожанами американськими, а останнього тижня вибрали горожанські папери понад 100 наших людей з Шамокін. Суддя Сейвидж висказався дуже похвально про українців. Казав, що таких спокійних і солідних горожан не має Америка між іншими чужинцями. Ніяких скандалів, дуже рідкі процеси, а під теперішню пору — ні одного українця в окружнім аресті. З повним признанням висказуються американці про українців, що стають чесними горожанами того вільного краю, котрий приняв їх гостинно, а своїми законами заручив їм усяку свободу слова і діла.

д) *З Зеленої України.*

Чи сподівався наш жовнір, що служив на Филипинах, що там над Тихим океаном, недалеко від нього, теж стоять українські жовніри, що там на Сибірі є теж українські заточенці, що там є теж наші іміґранти, для яких не ставало місця навіть на найбагатшій землі в Европі — на Великій Україні?

Може тяжко булоб у тих часах дістати звідти яку відомість про якесь українське життя, якби не українська пісня, що — не вмре, не загине. І ось *Свобода* з 2. січня 1895 р. доносить про допис нашого поета Павла Граба з Сибіру про те, як йому там *серед суворої та безплодної природи тужно за своєю рідною та за Україною.* З того допису довідується український іміґрант в Америці, що на Сибірі нема майже кутика, деб не можна було почути української пісні. Він розповідає, як над Каспієм в азійськім містечку Асхабаді ціла касарня співала українські пісні, та що в найкращім сибірськім місті, Іркутську, є товариство співаків, де співають самі українські пісні й де дають концерти тих пісень. Розповідає далі, що по сибірських містах їздять українські театральні трупи і всюди лунає там українське слово й українська пісня.

А ось, як доносить *Київська Старина,* на Сибірі в Томську святкують українці Шевченківські роковини (1899 р.) і пишуть, що вечір випав велично.

А з Владивостоку пишуть, що там повстало товариство з українських залізно-дорожників і виставило пєсу *Назар Стодоля,* яка дала нечуваний дохід, бо 700 долярів! Там і готують другу виставу, *Гайдамаки.*

І ще пишуть, що й над Амуром багато українців. І там теж чути українське слово. Читаючи про те все, пише *Свобода,* так і відчувається:

Не скує душі живої і слова живого! Воно прокидається й оживає навіть там на Сибірі й там будує гніздо для другої: Зеленої України.

[53] *Тамже,* ч. 3, 1894.

е) *Буковина.*

Обєднуючи наш нарід на американськім континенті національно й орґанізаційно, *Свобода* намагається теж задержати рівночасно й якнайтісніший звязок з кожною частиною українських земель.

Болить у неї серце за нашу Буковину. Бо тут, головно в Канаді, вона переконується, якими нещасними істотами являються саме наші бідні іміґранти з Буковини, з якими і влада має найбільше клопоту, бо вони найтемніші й найбільш занедбані. Та винує вона за ту темноту і невідрадні відносини на Буковині не тільки румунських ворогів і політику православної церкви, але і наш провід та підкреслює, що *найбільше треба нарікати на свою глупоту,* на спір за азбуку, на своє розбиття, на свою темноту.[54]

Погані вісти надходять раз-у-раз до Америки з буковинської землі. Але згодом заясніло, як згадується за поїздку професора львівського університету М. Грушевського, що то *скріпив віру в серцях синів зеленої Буковини в кращу будуччину українського народу,* і що його витали славно й величаво всі прихильники *самостійности українського народу.*[55]

Для *Свободи* надсилає тоді буковинський поет Данило Млака (Сидір Воробкевич) поезію, як привіт для українських іміґрантів в Америці. В ній він висказує подив для тих, що не лякалися чужих земель і чужих людей і пішли в світ шукати кращої долі, щоб доробитись добра. Пише, що слізми заливається, як читає, що в Америці наші люди дорожать своїми звичаями і своєю мовою, що памятають за свій рідний край та моляться українською мовою.

А кінчить поет свої побажання американським українцям тим, що просить українську пісню, щоби полетіла за море й сказала, що:

.....з Буковини,
Де Черемош, Прут шумлять,
З сердець поклони щирі
Як ластівочки летять
До них, що їм желаєм
Ми всякого добра,
Щоб їх не дотикала
Ніколи зла судьба.[56]

В заплату за це *Свобода* завжди памятала за нашу чудову зелену Буковину і її долю, а твори соловія Буковини, Юрія Федьковича, не сходили з її шпальт від самих початків. Найменший

[54] *Тамже,* ч. 19, 1894.
[55] *Тамже,* ч. 2, 1895.
[56] *Тамже,* ч. 27, 1895.

прояв її життя, найменша рана — знаходили тут за морем відгомін. Вона завжди нагадувала те, що писав до неї перший її буковинський кореспондент; що *український нарід Буковини не від нині провадить очайдушну боротьбу зі своїми ворогами і дав докази, що вміє бодро та сміло відпирати ворожі наступи.*[57]

І повторяла те, що писав до неї Іван Продан у дописі з Чернівець іще 7 лютого 1894 року, що *румуни стараються, правда, взяти нас під ноги, але твердий дух український, українська віра і пісня незабутнього нашого Федьковича все переможуть.*

Свобода завжди вірила в ту перемогу, але під таким застереженням, коли не буде продовжуватись на Буковині та „політика", що бє поклони перед урядом, яка проповідує науку вірнопідданчого рабства, яка *визнає для буковинського українця за найвищий закон приказ влади,* яка не буде зганяти українських селян на „подяку" намісникові краю за те, що „сповняє обовязки", бо це є *огидне чорно-жовте лакейство.*

Та *Свобода* таки певна, що на Буковині переможе те молоде покоління, що в змаганнях до здійснення української ідеї не піде слідом батьків-угодовців і прислужників влади, що не буде шукати опори в зайди-намісника, а *в народній смідомості й просвіті рідного народу. Це молоде покоління це й запорука кращої будуччини* нашої Буковини.[58]

є) *Закарпаття.*

Гей, браття, закарпатські українці! Вставайте зі сну і в Америці й на Закарпатті, та подаймо собі руки до чесної праці для народу і боротьби за свої народні і людські права, а тоді певно нас не зломить ніяка сила: ні мадярська, ні російська, ні польська ні ніяка інша.

Так кінчить Михайло Павлик низку фейлєтонів, друкованих у *Свободі* (чч. 23 до 32 з 1896 р.) під заголовком *Народній рух австро-угорських Русинів,* які зачинає так:

Сто двацять років тому сталось українцям велике національне лихо: розірвано Галичину з Україною. Найбільша частина українців лишилася під Росією, а нас, галичан, загорнено під Австрію. Правда, що зате ми, галицькі українці, опинилися в Австрії під одним дахом з буковинськими й угорськими українцями, та з цього не вийшла між нами спільність, бо стіни між нашими домівками були надто грубі.

Та ось тепер американська Україна може відіграти історичну ролю. Вона може повалити стіни, що нас ділили. Вона може пригадати побаламученим братам із Закарпаття, що вже в 1830 р.

[57] *Тамже,* ч. 15, 1894.
[58] *Тамже,* ч. 6, 1903.

закарпатський українець Михайло Лучкай видав у Пешті граматику живої, народньої української закарпатської мови, а в 1831 р. видав проповіди, написані українською мовою. І то коштом еспанського князя Люкки, що то мав добра на Угорщині та опікувався словянським богослуженням і українською літературою!

Закарпаття і долі закарпатських наших братів не можна нікому з нас забути *немов пораненого брата* — писала *Свобода* словами М. Драгоманова. Та ми самі мусимо нести тому братові допомогу. Драгоманів пробував допомогти просвіті й поступові Закарпаття при помочі, як він писав, „патентованих інтернаціоналістів" і віднісся в тій справі до угорської соціялістичної партії (1877 р.), але без успіху.

Відносини на Закарпатті були з українського становища для багатьох такі безнадійні, що галицький мандрівник на Закарпаття, В. Охримович, писав (у *Народі* з 1895 р.), що *закарпатські українці засуджені природою й історією на змадяризування*. Та інші дослідники, як В. Гнатюк та Й. Роздольський, запротестували проти такої безнадійности.

У відродження закарпатських українців вірив свято і василіянський монах о. М. Каровець. До цього відродження, писав він, треба лише *трохи доброї волі і праці зі сторони наших свідомих інтеліґентів на Закарпатті.*[59] Отсе є той пункт, на який *Свобода* звертала найбільшу увагу. Не так у мадярськім шовінізмі, як у безхарактерности закарпатської інтеліґенції, головно закарпатського духовенства, добачувала вона найбільше лихо. А переконувало її щодо цього те священство з Закарпаття, що було в Америці, що між собою не говорило інакше як по мадярськи, і що ненавиділо все, що українське, приймаючи навіть московщину, щоб тільки не своє рідне.

Москвофільство чи русофільство нашого народу не відродить, бо хорого треба лікувати здоровим, правдивим ліком, а не отрує — писав о. Каровець. А тим ліком була українська ідея. І саме з нею вистушила *Свобода* і вдарила в першу чергу з цілою силою в „інтеліґенцію", себто в тих священиків із Закарпаття, що то підшилися в Америці ради долярів під „руску" назву, а на ділі були тими, що відцуралися своєї мови й історії, або симпатизували з тими, що запроваджують чи запроваджували мадярську мову в церквах та школах і видають молитовники та шкільні книжки латинськими буквами.[60]

[59] *Также*, ч. 44, 1913.
[60] *Также*, ч. 10, 1894.

Свобода писала:

„Гей, князю Корятовичу! Встань, небоже, і подивись на своїх паскудних дітей! Передовий відділ пішов служити в гонведи, а нарід, голодний, босий і обдертий, розходиться по світі за шматком хліба".[61] А в церкві замість відправляти святою словянською мовою, верещать в кобилячо-татарськім наріччі, священики відцурались народу, а єпископи трублять у трубу уряду.

Що гірше: *старі карпатські дуби валяться,* а на їх місце виростає мадярська тернина. І тут *Свобода* згадує, як по довгій боротьбі за святі наші права на Закарпатті уснув на віки Анатолій Кралицький, ігумен Свято-Николаївського монастиря в Мукачові, якому лекше буде в гробі лежати, ніж *глядіти на огидні і лукаві діла юродивого нинішнього покоління, наскрізь пересякненого мадяризмом.* Каже вона далі про нього, що він перед смертю гірко плакав, видячи, як *священики й єпископи пішли на службу мадярам.* Цього праведника *Свобода* прощає такими словами:

Праведная душе,
В Бога пробувай
І ліпшої долі
Для Руси благай![62]

Навязуються тоді тісніші звязки з Закарпаттям. Вже надходять і оригінальні дописи, але вони навіяні смутком, як от:

Тут нема українського життя, лише трупом чути з нашого Закарпаття. Як нині вийде з семинарії якийсь молодий священик і вміє по нашому читати, то це велике чудо. Ось як гине наше Закарпаття під гнетом внуків Арпада.[63]

Жалується ужгородський *Листок,*[64] що мадяри називають наших людей „buta oros" (дурний русин), а характер нашого народу — підлий і низький. Жалується він далі, що священство дбає тільки про маєтки і т. п. *Свобода* передає це й додає, що коли треба кого за те все ганити, то інтеліґенцію Закарпаття. Як може бути наш селянин на Закарпатті просвічений, пише вона, коли сам редактор *Листка,* Фенцик, такий назадницький, якби виховався в середніх віках, і навіть не знає того, що знають у цілій Европі, що коли хто хоче вчити селянина, то мусить до нього говорити його рідною мовою. А мова *Листка* є мішанина московщини з церковщиною!

Освічені українці з Закарпаття *мусять отверто стати на народнім ґрунті і вживати народньої мови, мусять стати людьми характерними і не скубати бідний нарід як вівцю, але любити його як свою душу* — писала *Свобода* в 1895 році.

---

[61] *Тамже,* ч. 4, 1893.
[62] *Тамже,* ч. 11, 1894.
[63] *Тамже,* ч. 2, 1895.
[64] *Тамже,* ч. 6, 1895.

Перше: не треба служити чужим богам. Друге: треба йти за здоровим розумом, а той заведе до свого народу і до своєї рідної мови. Інакше буде далі так, як описує освічений селянин із Закарпаття:

У нас світські люди майже без винятку покидають свій нарід і ціле своє життя працюють проти інтересів того народу, з якого вийшли. Новішими часами почало йти тою самою дорогою і духовенство. Нині вже нема в нас „угро-руских" священиків, а є лише греко-католицькі „плєбани", котрі перестали вважати себе „угро-рускими".

Між нашими священиками є, на жаль, мадярські поети, мадярські письменники, журналісти. А мадярська література не потребує їх услуг, бо чейже вона й без того досить багата, а в останніх часах дістала в свій табор ще й масу жидів. Але такого письменника, який старавсяб розвивати мову того народу, серед якого він має жити і працювати, між нами майже нема. Чейже селяни не стануть розвивати літературну мову, коли світська інтеліґенція, а навіть духовенство їх покидають![65]

Та інакше виглядалаб справа, якби так уся інтеліґенція Закарпаття пішла на службу свого народу, коли би працювала в користь культури того народу.

Та поки це станеться, *Свобода* взиває галичан іти на поміч братам із Закарпаття. Приміром такої помочі являється між іншим і той протест, який виготовив Іван Франко, що його підписали найвизначніші українські галицькі патріоти та що його перекладено ріжними европейськими мовами, між ними й мадярською, що то в нім запротестовано проти гнету закарпатських українців з боку Мадярщини. Сталося це в 1896 р., коли Мадярщина святкувала тисячний рік своєї державности. В тім протесті нагадується світові, що український нарід служив культурі вже тоді, як предки теперішніх мадяр були *пострахом західньої Европи і нищителями її культури.*[66]

У тім протесті зазначено далі, що наш нарід на Закарпатті не може навіть сам запротестувати, бо тому відламові українського народу *відібрано можність промовити самому в своїй обороні, заткано уста, щоб криком розпуки, стогоном потоптаної і зневаженої гідности людської не псував гармонії пишних торжеств тисячеліття мадярської єдности і мадярської слави.* Та коли цій одній вітці нашого народу заткано уста, то не замовчить друга вітка того самого народу, яка заповідає, що буде заступатися за братів із Закарпаття з тою святою вірою, що ніяка тиранія не є тривка, та що їй мусить прийти кінець.

Свобода звернулася зо спеціяльним апелем до наших іміґрантів із Закарпаття, щоб вони не слухали свого проводу, а протесту-

[65] *Тамже,* ч. 20, 1895.
[66] *Тамже,* ч. 31, 1896.

вали з У. Н. Союзом проти мадярського поневолення так, як протестують за них наші браття з Галичини. Притім треба знати, що *Соєдиненіє*, орґанізація тихже іміґрантів, і його орґан „Американско-Русскій Вєстнік", не то що не піднесли протесту, а ще величали мадярське свято як своє рідне та підкреслювали, що ради цього ювилею можна надіятися, що закарпатський нарід дістане мадярського єпископа, ніби вже для тих „русинів", що вже цілком забули свою мову!

Згадуючи про це, *Свобода* підкреслює, що так писати чи говорити може тільки *платний аґент мадярського уряду* або людина, що *зійшла з глуздів*. Тому відзивається вона до простих робітників, що *під простою опанчею заховали рідне слово й щире українське серце*, щоб вони не звертали уваги на своїх провідників-зрадників, а пішли разом зо словянами і своїми братами з Галичини протестувати проти мадярської системи гнету.[67]

Боротьба з мадяронами в Америці, що з одного боку попирали цей гнет, а заразом ще й ширили москвофільство, належала десятки літ до головних завдань *Свободи*. У тих числах *Свободи*, які видавано від 1909 до 1912 року латинськими буквами, поміщувано головно ті матеріяли, які відносилися до освідомлювання іміґрантів з Закарпаття, щоб ще й тим способом підлікувати *пораненого брата*.

В 1893 р. дописувач із Закарпаття, описавши тяжке положення нашого народу, питається в Бога і людей:

Коли вже раз буде кінець нашій неволі, нашим мукам? Коли прийде до нас апостол правди і науки і палким словом розігріє наше замерзле серце, щоб воно билося в наших українських грудях, але для українського народу і загального добра?

Відповідь на те дає сам дописувач, коли додає, що, не зважаючи на тяжкі обставини, всежтаки:

Ми віруємо, що й на Закарпаття прийде апостол правди і науки.[68]

ж) *Галичина.*

Головну і в українськім житті рішальну частину української іміґрації в Америці творять ті наші іміґранти, що вийшли з Галичини. Це ті, про яких виїзд з рідної землі пише Михайло Лозинський таке:[69]

В останніх десятках літ минулого століття обхопила була українське селянство в Галичині якась прямо еміґраційна горячка. Тисячами і тисячами валив нарід з краю. Тікав з проклоном на устах

[67] *Тамже*, ч. 31, 1896.
[68] *Тамже*, ч. 7, 1893.
[69] *Тамже*, ч. 21, 1904.

для старокраєвих порядків. Кидав рідну землю з розпучливою фразою: „Хоч не ліпше, аби інше" — той самий нарід, що був такий консервативний, що так тяжко було його рушити, садив наосліп на чужину, не питаючи, що там його жде, щоби лише втекти з галицького пекла.

Найважнішою причиною тої еміґрації були: *економічна нужда,* а також *політичний гнет* народніх мас. Оті тисячі могли би були зробити переворот-революцію і в Галичині й змінити порядки, але, як пише Лозинський:

До боротьби, до революції, треба ідейного підготування, треба орґанізації, треба знати, за що битись і як битись, а в тих, що еміґрували, ні одного ні другого не було.

Насувається питання: чи не *перемінити би* психіку тих людей ось тут в Америці, де є велика свобода в порівнанні зо старим краєм?

Свобода з 1904 р. застановляється над тим і підходить до цеї справи так:

Український нарід в Европі, як під австрійським цісарем так і під російським царем, змагає до того, щоб відзискати свободу, незалежність, якої ідеалом являється політично незалежна, самостійна Україна.

Коли так є, то українці в Америці повинні би помогти здійсненню цеї ідеї грошевими допомогами тим усім, що змагають у краю до цеї цілі. Але видвигають у *Свободі* ще й такі думки, що українці в Америці моглиб віддати старому краєві *в боротьбі з москалями і поляками великі прислуги тим, що в Америці можнаб зорґанізувати революційні видавництва, туди моглиб утікати переслідувані російським або австрійським урядом наші люди і т. д.*

Повищі думки в справі ось такого ідейного перевиховування галицьких іміґрантів лягли в *основу Свободи* вже в самих її початках. Вона застановлялася над тим, як це може бути, щоб галицький селянин міг прийти до такого висновку, що треба йому втікати наприклад до Бразилії, хоч знав, що там ледви сотний знайде дійсну полекшу. Вона каже, що ледви чи є на світі другий такий нарід, щоби був так привязаний до рідної землі як український. Він жеж видержував віками татарські чи інші дикі наїзди, а землі не покидав. Бувало прадідів наших сікли за кожду пядь української землі, але вони її не лишали, щоб не попала в чужі руки. А *бувало збитий, скатований двірськими посіпаками, скровавлений і з голоду опухлий українець-невільник, на руках і ногах воліся з польського лану, добуваючи останніх своїх сил, щоб на своїй межі вмерти.*

Та тепер той бідний наш галицький селянин таки покидає свою землю, бо до цього розпучливого кроку довели його польське панування на його землі й австрійський уряд, що тому пануванню потурає.

Найважніша тут справа: з е м л я. І тому саме *Свобода* невпинно взиває галицького іміґранта в Америці висилати кожний заощаджений гріш до старого краю, щоб там за нього відкупити той ґрунт, який продано на кошти виїзду до Америки, або взиває його купити чи докупити ґрунту.[70] Бо коли через іміґрацію зменшується наш національний стан посідання в людях, то — пише *Свобода* — повинен хоч збільшитися перехід землі до рук українських селян. Бо справи маються так, що наш нарід у Галичині не має належних йому прав ні пошанівку щодо мови, не має інших прав, а як тепер іще й *земля наша піде в жидівські руки або в руки недобитків польського повстання, тоді ми пропали на все.*[71]

Подруге, мусимо мати з нашими братами в Галичині одну спільну ціль. Бо хоч тут в Америці інші відносини ніж у Галичині, хоч силою обставин наше народнє життя в Америці мусить мати інші форми, то в спільних українських справах ми не можемо йти самі, й тому *виміна гадок між Старим і Новим Краєм є необхідна й конечна.* А коли тепер заноситься на те, що може бути видвигнене українське державне питання як в Австрії так і в Росії, то *ми повинні хоча вчасти приложити руку до розвитку тих історичних подій.*[72]

З ким жеж у краю нам працювати для спільної цілі? Відповідь *Свободи:*

З усіми тими, що не хочуть як жебраки і раби *просити для українського народу окрушин ласки, котрі спадають з політичної трапези верховодячої польської партії в Галичині.*[73] Міліоновий нарід український, писала тоді *Свобода, не потребує ласки від нікого, крім від Бога.* Він має домагатися тільки свого права.

При тій нагоді згадує *Свобода* за селянську депутацію з брідського повіту, вислану до митрополита Сембратовича з протестом проти „нової ери", себто проти угодових пертрактацій з польськими панами. А коли митрополит, вислухавши її, відповів, що він відповідає за свої вчинки тільки перед Богом, то депутація додала: *і перед народом і перед осудом історії.*

---

[70] *Ті американці, що вертаються до краю, повинні користати з доброї нагоди та купувати землю, щоб не допустити мазурів до Східньої Галичини. Колиб ви свої гроші складали в старім краю, то можнаб річно парцелювати між наших людей десять тисяч або й більше морґів.* Заразом подано фільварки, які є в парцеляції, їх положення, рід землі, її ціна і т. д. І порада: звертатися в усім до українських інституцій у краю, головно до парцеляційного товариства *Земля. (Свобода,* ч. 36, 1912).

[71] *Свобода,* ч. 25, 1895. [72] *Тамже,* ч. 6, 1913. [73] *Тамже,* ч. 4, 1894.

Передаючи це, *Свобода* дає від себе таку пораду: Нам треба оглядатися тільки на *власні сили* і навіть поради не питати в тих українців, що може в серці є щирими українцями, але в політиці є рабами, або є так *стиснені польською політикою,* що не можуть самостійно діяти.[74] Це, каже вона, треба собі добре запамятати, а разом з тим і те, що Австрія знає нас, коли треба давати податок майна і крови. Полякиж узнають нас за поляків грекокатолицького обряду, а українську мову за наріччя польської мови. А ми, затративши память про славні діла і безсмертні подвиги наших прадідів, знайшлися в такім положенні, що затратили поняття про свободу, народню честь, пожертвування себе для рідного краю, та стали нерішучими, рабськими і склонними хилитися, куди вітер віє, та безрозсудно уповати на боже провидіння.[75] Отсе є найбільше лихо, що нищить нашу Галичину.

Оте лихо ми привезли з собою й до Америки. Але тут воно мусить щезнути! Піднесім хоч тут в Америці голови, бо з того галицького *„прийдіте поклонімся"* вже й галицькі горобці сміються. А таке „поклонімся" видно вже хочби з цілого поведення українців супроти цісаря, що прибув до Львова й оглядав семинарію й український павільон на виставі.[76] Ота собача вірність чужим не дає нам викресати кращу долю, бо ми все тільки „Прийдіте поклонімся" співаємо і співаючи по дурному свою долю проклинаємо.[77] Ми не навчені думати про поважні справи, про правдиве добро, бо українець *за пусте, дурне гризеться, свариться, а про те, про що варто подумати, нема кому; деруться люди за шапку попа, а церква горить і не йдуть її гасити.* От чужина преться в нашу Гуцульщину. Задумують будувати стацію кліматичну в нашій Ворохті, а щож ми на те? Нічого, бо інтеліґенція наша в Галичині остається далі нерухливою, неповоротною, непідприємчивою. І чи далі маємо сидіти з заложеними руками і нарікати на гірку долю і ворогів та їздити до „найяснішого пана" на скаргу, як про це пише нюйорська ґазета „**Morning Journal**" з 17. грудня 1895 р.? Це сором читати в американській пресі про таку українську депутацію до цісаря зі скаргою на кривди, заподіяні українському народові поляками, на яку цісар зареаґував хіба тим, що розсердився на священиків, що взяли участь в тій депутації!

Чи це не сміх і не іронія? — пише *Свобода.* Передові польські мужі, що були передше засуджені австрійськими судами за віроломність на шибениці, тепер є міністрами австрійського цісаря, а наші священики, що так ревно впоювали у своїх вірних вірність до австрійського престола, діждались у відплату —

[74] *Тамже,* ч. 8, 1894.
[75] *Тамже,* ч. 25, 1894.
[76] *Тамже,* ч. 38, 1894.
[77] *Тамже,* ч. 45, 1894.

догани від цісаря. Але памятаймо, що таки священство найбільше завинило, що наш нарід такий покірний, що так вірно служить своїм ворогам, бо воно вчило його тої покори і віри в цісарську ласку. Зате воно тепер само покутує. Але який же вихід з того? Є вихід, і то такий:

Нам, хлопам, треба тепер самим взятися до діла і постояти за свої права. Отці духовні хай держаться требника, а ми про себе подумаємо. Бог високо, а цісар далеко, та хоч і дійдеш до нього, то не припустять, тому наша річ: ратуватися самим.

Нині нашому хлопові всеодно: чи вмерти по дорозі до Бразилії, чи з честю згинути на полі боротьби за свої святі права.[78]

Але всежтаки це страшно бути проти волі „найяснішого пана". Це *Свобода* знала. І ось тут треба було їй братися до ріжних способів, щоб хоч трохи освідомити тих, що мають знову вертатися в „цісарський" край — на галицьку землю! І ось тому автор гумористичних оповідань, *Бузько,* розповідає, як то він раз вибрався як „репортер" від *Свободи* до Відня відвідати цісаря. Оте знамените оповідання представляє, ніби жартом, але переконливо, що цісар на ділі не має сили і ніякої пільги українцям дати не може, що навіть *Свободу* тільки крадьком може читати і тільки з неї одної трохи правди довідується. Ось тому радить у секреті переказати українцям від нього таке:

Хай вони самі за себе стараються як в Америці так і в краю, бо як вони самі за свою шкіру не будуть дбати і купи не будуть триматися, то певно між ними ніколи не буде гаразду.[79]

Попри ту сміховинку *Свобода* намагалася доказувати нашим іміґрантам у серіозний спосіб, щоб не вірили в те, що цісар добрий, що це цісар у 1848 р. „з власної охоти подарував панщину", бо поправді цісар зробив це зі страху перед революцією і віденськими міщанами, що повісили його міністра Лятура. Говорять, що цісар „добрий", ті, які „пускають цього тумана" у відплату за те, що дістають пенсії з „цісарської каси". А *нині такі часи, що за гроші брат брата продасть.*

Чи це правда, що австрійські цісарі люблять українців? — питає *Свобода* і відповідає:[80]

Це також брехня, бо за те, що ми, українці, були цісареві вірні, нас мали за дурнів і сміття, коли поляки і мадяри, що бунтувалися проти цісарської самоволі, нині мають силу і значіння. Нині такий світ, що лише той щось значить, хто має розум і силу. А такому плюгавцеві, що лиже руки і ноги панські, самий пан наплює в зуби і копне його ногою.

Ще одно питання: Чи може нам бути під Австрією ліпше? Відповідь: Тоді, як на долоні волосся виросте.

---

[78] *Тамже,* ч. 42, 1895.
[79] *Тамже,* ч. 51, 1896.
[80] *Тамже,* ч. 9, 1903.

То може нам треба просити опіки в московського царя? Кажуть, що він наш „русскій цар" — пише „Свобода".

Відповідаючи, що цар навіть не є „русским" з походження, „Свобода" каже, що зі становища робучого люду цар є розбійником. І тому, щоб він був навіть українцем, то це не значить нічого. Коли цісар в конституційній державі, як в Австрії або Німеччині, є розбійником, звязаним конституцією і парляментом, то в Росії цар як самодержавець є нічим іншим, а тільки опришком, котрий замісць 12 товаришів має міліонову армію з війська. А що царі є опришками, то пізнати найкраще по тім, що вони зробили з українським народом і з тою умовою, яку з ними заключив гетьман Богдан Хмельницький, а в якій було застережене право, що Україна має сама собою порядкувати.

Та чи нема між нами уже добрих людей, щоб нас витягнули з того нещастя? Є в нас люди з добрим серцем, але з дурним розумом, відповідає „Свобода".

А щож каже нам „мудрий розум" робити попри те, що треба просвічуватись і себе орґанізувати, щоб нам визволитися з ярма?

Відповідь на те питання дає *Свобода* в статті з 26 лютого 1903 р., що присвячена памяті Юрія Вашинґтова. Кажеться там таке:

Нам треба бути революціонерами, такими бунтівниками, як був ним Вашинґтон.

А Вашинґтон це був революціонер, що підняв цілий американський нарід до бунту проти англійського ярма.

Це був герой, що своєю енерґією і пожертвуванням цілого життя добув волю і долю для Злучених Держав.

А чи годні ми тесаме зробити? Так, ми, кількадесять-міліоновий нарід, можемо це зробити! І тому:

Нашим обовязком є збирати фонди, щоби підпомагати той рух, що хоче замісць цісарів і царів завести такий лад у старім краю, який є в Злучених Державах. А коли вибє година боротьби, ми маємо стати в рядах борців-революціонерів і боротися за волю-долю рідного краю. Тому, згадуючи день уродження борця за волю, Вашинґтона, піднесім грімкий оклик:

Хай живе память Юрія Вашинґтона!
Хай живе свобода!
Хай живе революція!
Хай живе республика-Україна!

Щоб так сталося, як ми собі бажаємо, *треба трохи хлопського розуму*. А в першу чергу не треба бути „цісарською дитиною", що на цісарський приказ („бефель") стрілялаб до рідного батька і рідної мами, як це буває навіть при хлопських страйках. А хто з наших людей сумнівається в правду того, що пише *Свобода*, то хай він запитається думки американця на питання: Чи то булоб добре, якби ми так у Галичині і в інших українських землях

[81] *Также*, ч. 10, 1903.

піднесли революцію проти того гнету, який там панує, і *силою відперли кривду та завели такий лад як тут?*[81]

Вячеслав Будзиновський доповнює ці погляди описом новітніх революцій, являючись противником масових і явних вибухів, які ворог може легко здавити, а зате подає, що тепер *розпочинаються революції при помочі нищення майна гнобителя і при помочі скритовбивств, доконуваних на орґанах поборюваної держави чи поборюваного уряду.* Каже, що *таку революцію роблять не маси, а поодинокі особи, або дрібні комітети.* Нові методи революції є теж *для революціонерів менше небезпечні, лекші до виконання і тому можуть бути успішніші.*[82]

Разом з тим подається широкі відомости про заворушення в Росії, про бунти селян і серед армії, щоби переконувати нашого іміґранта, що *нарід то сила,* тільки, як у нас, покищо — дрімуча. *Свобода* започаткувала теж збірку на допомогу *Українській Революційній Партії,* пишучи:

Тепер, коли в Росії кипить, коли там змагається назадництво з поступом, воля з неволею, темнота зі світлом — чи ми маємо мовчати і байдужно до того всього приглядатися? Якіж ми патріоти? Чи не є тоді тільки фразами наші балакання про любов до України? Хто справжній патріот, хто бажає волі Україні під Росією, хай негайно зложить лепту на престол Вітчини, бо два рази дає, хто скоро дає, і хто в час дає. Не забуваймо і на те, що, помагаючи українським революціонерам, ми рівночасно поможемо визволитись усім іншим націям, що стогнуть у ярмі російської бюрократії, та причинимося до скріплення сили українського елєменту в Австрії, а навіть в Америці.[83]

Але що властиво означають ті слова: *революція і революціонери?* І на те *Свобода* відповідає:

Революція — це акція за зміну ладу. Ведуть її ті, що невдоволені з існуючих відносин. А найбільшим апостолом революції є звичайно порожній і голодний шлунок, бо він з природи перший протестує проти такого „порядку", в якім людина змушена голодувати, а то й рідний край покидати ради кусника хліба. Який би не був золотий колись лад, то тепер є такий, що на горі є багатирі і пануючі, а внизу нуждарі і поневолені. Ті, що нагорі, кажуть, що такий порядок є природній і що це є „святий обовязок" такий лад боронити. Бо:

Все, що маємо, походить з ласки Бога. Його мудрости подобалося, що одні є бідні, а другі багаті. Бурити той лад — значить буритись проти волі Бога. З волею божою треба годитись. Кого Бог поставив на вище становище, тому нижчі винні послух і пошану. Кара за непослух — пекло, місце вічних мук. А всі терпіння на землі, і голод і нужда і недостаток, є нічим супроти терпінь, які нас ждуть

[82] *Тамже,* ч. 29, 1904.
[83] *Тамже,* ч. 29, 1905.

у пеклі. Мудрости божій уже так подобалося, що одні є бідні, а другі багаті, і тому порядкові не треба противитись.[84]

Апостоли отого „святого порядку" назвали боротьбу проти нього — революцією, а тих, що впоминалися за хліб, за потоптану справедливість — революціонерами. Тому не треба лякатися цеї назви, хочби революцію названо навіть самим чортом. Факт є, що така революційна боротьба вже зачалась, та що українському народові, голодному, бідному і поневоленому, треба стати по стороні революції, бо *ліпшої долі не вижебраємо, ні просьбами не вимолимо.* Крім того треба памятати, що *покора, щоправда, небеса пробиває,* але до ситого і пануючого — не промовляє! Так званий *віками освячений лад* не є ділом божим, але ділом людей. А що люди створили, те й можуть змінити. Що одним вільно було зробити, то другим вільно знищити, якщо воно для них шкідливе. А *Бог певно не хотів, щоб один носив на голові золоту корону, а другий подерту шапку.*

Ось у Ляцькім упали трупом наші селяни і то за таку малу зміну „святого ладу" як наради в справі заведення виборчої реформи! До українських селян, що хотіли радити над своєю долею, стріляло військо як до псів, бо польсько-австрійська влада бажала заховати „старий лад".

Як довго, український хлопе, будеш зносити це лихо спокійно? — питається *Свобода.*[85]

Чи можна в такім положенні не стати революціонером? Чи труни в Ляцькім, чи сецесія нашої молоді, що покинула львівський університет за зневагу української мови, або та боротьба в університеті між польською і українською молоддю не вказують на те, що українському народові лишається тільки *шлях боротьби-революції,* якщо хоче позбутися гнобителів?

У звязку з крівавими подіями в Галичині розпочала *Свобода* збірку на *Боєвий Фонд.* Зібрані в той спосіб фонди висилано, як виказують проголошувані звіти, на піддержання *боєвої акції.* Зібрані гроші висилано всім трьом галицьким партіям: національно-демократичній, радикальній і соціялістичній.[86] Накликувано тоді іміґрацію зложити на боєвий фонд у Галичині $5,000.

Свобода вияснює, що це тяжко вести пропаґанду за допомогу боєвій акції, бо можна таки від самих наших людей за таку пропаґанду ще й по голові дістати, але це є нашим обовязком *несвідо-*

[84] *Тамже,* ч. 9, 1906.
[85] *Тамже,* ч. 12, 1906.
[86] *Тамже,* ч. 19, 1906.

мих навчити. А за це *заплатою буде та свідомість, що ми зробили свою роботу.* Тому:

З подвоєною енергією та завзятістю возьмімся до праці з тою свідомістю, що кождий доляр, зібраний на Боєвий Фонд, це один удар більше в голови гнобителів українського народу в краю, це цеголка більше до відбудування вільної України.[87]

Тільки і тут завжди памятаймо, що *наше національне питання розвяжеться не в Галичині, але на Україні.*[88] Тому теж памятаймо на фонд, який дає матеріяльну піддержку Революційній Українській Партії на Великій Україні. Тому *збираймо наш народній податок на підмогу братів наших українців (з Наддніпрянщини), що стають до кривавої боротьби за свої права. А прийде час, що нарід український, коли видобудеться з кайданів, простягне до нас свобідну руку і подякує нам, що ми не забули за нього, коли він був у потребі.*

В *Свободі* з 24 травня 1906 р., в якій оголошено започатковану збірку на *Боєвий Фонд,* виказано в звіті, що зібрано вже на ту ціль $1,170.31. У відозві, що поміщена в тім самім числі, читаємо між іншим таке:

Коли будете читати ту відозву, там, у старім краю, чути тяжкий стогін і плач. Увесь нарід український стогне, бо не годен розбити тюрми, не годен добути собі волі, свободи. Саме тепер, коли ми безжурно ладимося до балів і забав, там у краю ляцькі посіпаки справили українцям червоний, кривавий баль. Полилася невинна кров українських дітей, жінок та старців! По арештах мучаться найкращі українські патріоти. Держать їх там у холоді та голоді, а вдома плачуть голодні діти. Той плач бездольних дітей, той стан невинних українських арештантів, що терплять за народнє діло, несеться до нас за море і кличе: Поможіть нам! Вдови і сироти по тих, що порубані й постріляні невинно на розказ наших катів, взивають нас: Поратуйте нас! А невинно пролита кров українських мучеників із свіжих могил кличе до нас: Ми впали за долю українського народу, ми голови свої поклали за святе діло, дітей осиротили, життя віддали за рідний край, а виж, браття, ви, американські українці, що гадаєте вчинити, чим і як послужити своїй Вітчині?

Один славний американець сказав мудре слово: що лише той чоловік годен стати добрим тутешнім горожанином, котрий заховує щиру память і любов до свого рідного краю.

Нуже, браття, покажім, що й у нас серце не з каменя!

Негайно ухвалім на братських мітінґах десятину на боєвий фонд у краю!

На балях, хрестинах, весіллях і при кожній нагоді складаймо і збираймо. Скликуймо віча для тої святої ціли! Розрухаймо цілу американську Україну, працюймо всі враз!

Не годні ми стати до боротьби в краю, але годні ми грішми допомогти Вітчині!

---

[87] *Таможе,* ч. 28, 1906.
[88] *Таможе,* ч. 30, 1906.

Акт з 12. квітня 1908 року, коли то за вбитого селянина Кагання впав ґраф Потоцький, був для *Свободи* тільки природньою послідовністю, тим, що мусіло статися в Галичині скоріше чи пізніше, що було тільки відплатою, *терором* за терор, за економічний і політичний гнет. І тому саме намісник ґраф Потоцький згинув з рук молодого студента Мирослава Січинського в такий спосіб, як гинули російські ґубернатори з рук російських революціонерів.

Іван Ґлова,
головний предсідник У. Н. С. (1895—1897) і перший головний касієр.

Як супроти московського так і супроти польського режіму не лишалось українцям нічого іншого, як хапатися за терор. Крім того ще й Відень *викривлював українську душу,* бо зводив її з революційного шляху боротьби на парляментарний. А чого знову можна було тоді добитись українцям в австрійськім парляменті, можна пізнати найкраще з заяви посла д-ра Володимира Охримовича, який, складаючи мандат, сказав:

„Я зневірився у слушність парляментарної роботи, я втратив надію, щоб у парляменті можна щось добре для народу зробити".

Це були якраз ті слова, які *Свобода* писала від самих початків свого існування, а якими доказувала, що в такім краю, де, як писав Іван Франко, панує „свинська конституція", неможливо боротися конституційними способами. Заіменування по ґрафі Потоцькім намісником Галичини д-ра Бобжинського, речника ягайлонської ідеї „Польска од моржа до моржа", було для *Свободи* нічим іншим, тільки *провокацією українського народу* з боку Відня, і то провокацією, яка вже сама виправдує терор як крок розпуки. Маючи це на увазі, *Свобода* не погоджується з осудом такого акту як вбивство ґр. Потоцького в такий спосіб, як це зробила українська церковна влада в Галичині. *Свобода* признає рацію, коли та влада виступає проти нарушення заповіди *Не убий!* Але робить застереження і каже, що коли вже виступати з таким осудом, то треба виступати не тільки тоді, коли гине польський ґраф, але і тоді, коли падають жертвою прості люди, себто, коли

не заховується заповіди *Не убий* при страйках, чи при виборах, коли то жандарми, обороняючи польсько-шляхотське панування, вбивають невинних українських селян.[89]

Свобода твердить, що коли церковна влада не забирає голосу в обороні вбитих підчас Баденівських виборів з 1897 р., чи тих, що їх убито в Ляцькім, Горуцьку і підчас страйків, то хай хоч не виступає проти страйкуючих і селян і тих, що боронять українських народніх інтересів. Хай тоді держиться невтрально і хай до світських справ не мішається.

В часі, коли велась ось така дискусія, надійшла нова сумна вістка з Галичини. *І знову свіжа кров, нові могили.*[90] Це жандарми вбили двох українських хлопців, дві українські жінки й одну українську дитину. Сталося це внаслідок спору нахабного польського ґрафа Коритовського за ловлю риб у річці Сереті з двома українськими громадами: Чернихів і Янківці. Описуючи цю траґічну подію, *Свобода* кінчить статтю ось так:

Впали українські селяни трупом. Українські посли негайно внесли у Відні інтерпеляцію. Міністри вислухають, жандарми дістануть нагороду і все буде добре. І так буде доти, доки нарід не візьме керми сам у свої руки і з Габсбурґами не зробить того, що зробив у своїм часі французький нарід з Бурбонами.

Та *Свобода* не хоче годувати наш нарід пустими фразами про „революцію", про „робучий народ", про те, що „кривда нам діється".

Вона веде і „реальну політику". І тому далі настає на те, щоб викуплювати в краю ґрунти з рук польських чи жидівських дідичів. Оголошує раз-у-раз ріжні місцевости, де парцелюють панські ґрунти, або де є нагода перебрати землю в українські руки, як от:

Купуйте поле в Іваню. Це славна Заліщиччина, де родиться тютюн, виноград і морелі. В Іваню є 350 морґів ліса і свій камінь, церква, школа. До стації 4 км., а до Заліщик 14 км. Почта Устєчко над Дністром. За морґ платиться від 800 до 1,200 корон. За ліс таксамо.[91]

Разом з такою пропаґандою веде іншу: закликає до постійних датків на допомогу жертвам польської тиранії. Бо *не словами, а долярами можна дуже багато допомогти нещасній рідній країні.* А це *хіба лекше, ніж наставляти груди на баґнети!*

Свобода теж одинока в Злучених Державах розкинула тисячі петицій, зібрала коло 30,000 підписів і заслала їх на руки австрійського цісаря, просячи в імені американських українців знести кару смерти на Мирослава Січинського.[92] А роблячи це, зазначує, що знає, що за ту „просьбу" будуть її бити ніби

[89] *Також*, ч. 21, 1908.
[90] *Також*, ч. 24, 1908.
[91] *Також*, ч. 36, 1912.
[92] *Також*, ч. 42, 1909.

„поступовці", що то будуть домагатися „жадати", а не „просити". Та *Свобода* відповідає на те, що, не створивши дійсної сили, треба вважати гострі „жадання" нічим іншим, тільки „киванням пальця в чоботі". Тому, взиваючи далі до революційної підготови наших мас, вона вказує, що така підготова це шлях до творення такої сили, яка *„жадає"*.

А позатим вона збирає жертви для родин убитих українських робітників у Мікіз Ракс, що впали жертвою страйку і капіталістичного визиску. Збирає на фонд ім. Олени Січинської, на памятник Т. Шевченка в Києві, для сиріт по М. Каганцеві і т. д.

І вчить теж *не лякатися тих жертв, що падають на шляху до створення нашої сили,* щоби потім при помочі цеї сили здобути свої права. Бо:

Як у велику будівлю будівничий вкладає найкращий камінь на угольну підвалину, таксамо і наша Мати Україна кладе голови найкращих синів на вуглову жертву під свою святиню свободи. Великі діла вимагають великих жертв.[93]

Обговорюючи криваві події у львівськім університеті, *Свобода* пише:

Хтось може сказати, що смерть одної або двох осіб не значить багато. Це залежить від обставин. Я візьму, наприклад, сірник і запалю ним циґаретку. Але я можу тимсамим маленьким сірником підпалити і 100 фунтів динаміту. Яка це страшна ріжниця! Як мужик забє по пяному мужика колом у коршмі, то це не викликує великого вражіння поза селом. Але як польські студенти вбють в університеті українця, то це значить стільки, якби хто підложив сірник під купу динаміту.

Ось дивіться, що значать малі річи. В році 1770 у Бостоні в Америці впали перші трупи за волю Злучених Держав, а в 1776 р., то є шість літ пізніше, кілька людей перебралися за індіян і викинули з анґлійського корабля чай у море. Це така на око дрібна річ, а проте це сталося неначе з тим сірником, що спричинив вибух революції і вкінці прогнав анґлійців з Америки. А в нашій історії така на погляд марна річ, як викрадення польським шляхтичем Богданові Хмельницькому жінки, спричинила повстання на Україні. Річ ясна, що цей самий факт не був причиною повстання, але була це неначе остання крапля, що доповнила чашу народнього горя.

Молодіж університетська грає і грала в житті народів надзвичайно велику ролю. Австрія, а тимсамим і Галичина дістала конституцію не з ласки цісаря, а тому, що студенти віденського університету враз з робітниками зробили бунт і уряд і цісар австрійський так того студентського бунту перепудилися, що надали конституцію. І російські студенти і студентки від кількадесятьох літ кладуть голови в обороні прав усього народу.

А так як у Відні, так свого часу в Берліні студенти піднесли прапор революції і вибороли для Німеччини конституцію.

[93] *Тамже,* ч. 40, 1910.

І в нас у недавній давнині, бо в році 1906, хто як не студенти влаштували рільничий страйк, злучилися з народом, його повели, підносили на дусі і заохочували до витревалости?

Від студентів залежить часто вся доля народу. Чим більше того студентства, чим воно патріотичніше, тим скорше буде нарід поступати в боротьбі за свої права. Студенти це живчик народнього тіла.

Про вагу студентів-патріотів знають наші вороги, тому вони так завзято опираються заведенню українського університету, бо з числом наших патріотичних професорів університетських зросте наше студентство не тільки в силу правдивої науки, але ще більше в патріотизмі, в посвяті для народу.[94]

І тут треба шукати причини, чому гине у львівськім університеті студент Адам Коцко, вбитий у боротьбі з польськими студентами за право української мови.

З тим убивством пригадалась кров Стасюка з 1897 р., Скочиліса з 1902, кров 6 селян у Ляцькім, 3 селян у Горуцьку, кров Марка Каганця і багатьох інших.

І понеслися статті й відозви в роді такої:

Український народе вільної землі Вашингтона! Не переходи мовчки повз ті могили, в яких лежать скошені голови найкращих твоїх синів і святих мучеників! Загреми своїм протестом, і то таким, щоб аж світ задріжав від твого голосу! Хай дзвін розпуки, жалю і народньої кривди зза океану не відбивається байдужно об твої вуха. Це дзвін, який ще сьогодні радує наших запеклих, звірських ворогів, але він може задзвонити їм колись на „вічную память"! Хай тут вільне українське серце задріжить на згадку безмежної кривди, яка діється нашим братам на рідній землі. Хай тут твердий, спрацьований робітницький пястук зціпиться і хай понесеться звідси принаймні грімкий протест поза океан.

А з тим протестом хай іде *діло,* будова нової сили: *негайна збірка тисяч долярів на допомогу студіюючій українській молоді в краю,* що жертвою крови, своїм життям торує собі на своїй поневоленій землі шлях до української святині науки.

Та ось кінчиться війна на Балкані. Чиж там не полягли тисячі? Чи тисячі не вернулись покалічені? І чи їх жертвами не окуплена тепер свобода тих, з яких донедавна пасміхалися, яких мали за нарід пастухів?

Надходить час, коли і наша доля буде рішатись. Але темний не зможе використати такої хвилі. Тому для доброго прикладу конвенція У. Н. Союзу призначує $3,000 на допомогу *Рідній Школі* в рідним краю. Нічого дивного, що це сталося, бо кождий *любить свою вітчину, яка дала йому життя, хочби та вітчина була йому не рідною мамою, а мачухою.* А коли ми помагаємо нашому народові в старім краю визволитися з темноти і неволі,

[94] *Таможе,* ч. 40, 1910.

то тільки *йдемо слідами інших поневолених народів, які з чужини відродили свою вітчину. Ірляндці (Айриші) здобули свободу для Ірляндії лише через Америку. Литовці поставили перший Народній Дім у Вильні за гроші, що їх зложили литовські іміґранти в Америці. Тесаме робимо й ми, українці, коли стараємося допомогти старокраєвим інституціям.*[95] Памятаймо, що *ми не маємо змоги закладати своїх шкіл ані на Україні під Росією, ані на Угорщині, тільки в одній Галичині. А що Галичина це той одинокий край, де плекається українське слово, українську науку, і культуру, це підносить наше українське імя і нашу силу в цілім світі, тому ми повинні прийти з поміччю „Рідній Школі" в Галичині.* Бо і це є поміч у боротьбі за кращу долю нашого народу, за його визволення. Притім треба памятати, що з Америки мусить іти постійна поміч на кожну акцію, що скріпляє українство на рідній землі. І ось тому число за числом і рік за роком ідуть звіти про *жертви на добродійні цілі, що остаються під зарядом „Свободи"*.

о. Нестор Дмитрів,
другий головний секретар (1895) і довголітній головний контрольор У. Н. С. та редактор „Свободи".

Наприклад *Свобода* ч. 11 з 1914 р. пригадує: 1) Жертви на фонд *Рідна Школа* в Галичині. 2) Квадратові метри на Український Город у Львові. 3) Жертви на українську приватну ґімназію в Збаражі. 4) Жертви на курси вищої освіти для Т-ва *Просвіта* у Львові. 5) Жертви на ювилейний дар І. Франкові. 6) Жертви на українську бурсу в Горлицях. 7) Жертви на українську приватну

[95] *Також*, ч. 41, 1912.

ґімназію в Рогатині. 8) Жертви на шкільно-просвітній фонд в Америці. 9) Жертви на фонд *Рідна Школа* в Америці. 10) Жертви на фонд ім. Січинського. 11) Жертви на виборчий фонд у Галичині. 12) Жертви на українську бурсу в Надвірній. 13) Жертви на українську бурсу в Сяноці.

Вже перше десятиліття існування *Свободи* виказує великий зріст жертвенности американських українців на старий край, не тільки на підмогу своїм родинам, але й на церкви, бурси, видавництва та ріжні інші фонди. Жертви ті великі, коли взяти під увагу, що їх дають ті, що самі живуть у надзвичайно тяжких матеріяльних обставинах. Не зважаючи на те, *Свобода* стверджує, що й тут можнаб добути ще більше для краю, а коли цього не зроблено, то причина така:

Нам здається, що значна часть вини за те спадає таки на наших старокраєвих патріотів, котрі, за винятком одиниць, зовсім не інтересуються справами американської України, або щонайбільше байдужно приглядаються, як вона, на їх думку, конає. Нема сумніву, що европейська Україна може мати претенсії до американської України, але не можна забувати, що й американська Україна має і мусить мати претенсії до европейської України. А коли американська Україна сповнила свій обовязок супроти старої Вітчини бодай частинно, то европейська Україна досі не почувалася майже до ніякого обовязку супроти своєї дочки на чужині. Дати американській Україні інтеліґентних, свідомих, чесних і повних посвяти опікунів і проводирів — ось що є обовязком европейської України. На сповнення цього обовязку жде американська Україна довго-довго, та, на жаль, досі безуспішно.[96]

Але ті провідники далі не приходили. І *Свобода* далі з тими скромними силами, що були, служить як американській так і европейській Україні. І серед тої праці заповідає, що наближається день воскресення українського народу. Так пише *Свобода* під Великдень 1913 року. Але заразом дораджує тим, що співають пісню *Воскресенія день, просвітімся, людіє,* застановитися над значінням тих слів, а тимсамим прийти до переконання, що *без просвіти і науки не може бути воскресення нашого народу.* І пішла широка акція за допомогу *Рідній Школі* в старім краю в дусі віршованого клича американської України:

Дарма, що нас ділять кордон й океани:
Ми духом всі рідні, всі прагнемо волі!
При спільнім зусиллі пірвемо кайдани
Страшної темноти, ганьби і неволі![97]

Тільки попри освіту не можна забувати ще за одно:

Американці *респектують* цей нарід, що плекає свої традиції, що кожної хвилі готов *зі зброєю в руках* обороняти свої права

[96] *Таможе,* ч. 24, 1903.

[97] *Таможе,* ч. 22, 1913 (автор О. Неприцький Грановський).

і привілеї. А ми нарікаємо на мілітаризм, осуджуємо його, поборюємо.

Чи це розумно? І то в часах, коли *всілякі міждержавні та міжнародні конфлікти будуть полагоджувані за поміччю куль та баґнетів!* [98]

Надходить грізний час і головний уряд У. Н. Союзу рішає при помочі *Свободи* і *Просвітної Комісії* орґанізувати в Америці *Січи,* щоб і тут на американській землі *воскресли між нами славні колись полки козацькі.*

Було це на передодні 1914 року.

з) *Велика Україна.*

Маючи до діла головно з „галичанами", *Свобода* намагалася від самих початків звертати їх думки в сторону Києва. Вона знала, що наш іміґрант дійсно щиро лине думкою до своєї рідної землі. Але знала й те, що цею землею є для нього тільки той клаптик землі, що лежить по однім чи по другім боці Карпат. Звідти жде він вістей. Тому *Свобода* відразу приучувала нашого іміґранта до того, що й там над Дніпром є хтось, що теж за нього памятає, і шле йому привіт, і то з далеких степів запорозьких, з побажанням, щоб той привіт дійшов до всіх, що живуть від Карпат до Кавказу, і до тих, що їх доля закинула в „Сибір неісходиму", і до Америки.

До всіх звертається цей голос і взиває в імені України: *Прокиньтеся, Брати мої, вставайте!*[99], бо: *Мадяри хочуть помадярщити і зовсім роздавити бідну і зубожену закарпатську Україну. Поляки зі всеї сили прутъ до цього, щоб ополячити сердешну Галичину, волохи, щоб поволошити, а про москалів — нічого й казать, самі добре знаєте. Москва хоче зовсім задушити навіть і саму думку про право на самостійну культуру українську.*

Але чи це повинно нас лякати? Ні, ще треба яко мога більше працювати для кращої долі України. І треба памятати і міцно вірити, що *тридцять-мільоновий нарід не вмре, і не може вмерти, хоч як би то дуже комусь цього бажалось.* І *як би нас не шматували і не розмежовували, нічого нашим ворогам не поможе, бо всежтаки ми далі один і той самий нарід від Карпат по Кавказ: одно тіло, одна душа, одно серце.* А коли це *політика,* то її добре треба нам знати!

Та попри політику ми не повинні ані на одну хвилину забувати про *економічне питання,* бо:

Народ, у котрого вирвуть з рук хліб насушний, вирвуть силу економічну, то вирвуть з тим і його політичну силу і вагу.

[98] *Тамже,* ч. 39, 1913.
[99] *Тамже,* ч. 42, 1897.

Тому треба братися жвавіше до орґанізації народньої маси і на полі економічнім, а для цього найкраще користуватися спілками (кооперацією).

Хай наука буде провідником нашим у нашій подорожі до поступу і збудування кращої долі для України, а робота та хай ведеться в дусі національно-демократично-поступовім, бо тільки таким повинен і може бути національний український рух. Іншим він не може бути в нас. Такий уже заповіт дала нам історія.

Хай у політиці буде нашим ідеалом орґанічне зєднання з масою робучого люду, чи то селян, чи робітників.

Хай головною метою наших думок і змагань і всього життя нашого буде „найменший брат".

Хоч пропало славне Запорожжя, то не пропала слава; і як наша слава не помре, не поляже, так і наш нарід не вмре, а буде жити, і тому варт його ділу служити і віддати йому свої сили і своє життя.

Нема тої сили, щоб спинити нарід у його поступовому русі, коли в нім прокинувся дух свободи і національної свідомости.

Хай наше любе, чисте, безкрає українське небо буде зразком того великого простору і розмаху в роботі для нашої рідненької сироти, занеханої і всіми забутої України.

Ось таким вітром повіяло тому 40 років з Великої України на українського іміґранта в Америці. Іміґрант той іще не знав, звідки цей подув, але відчував, що він теплий, що він — з рідної землі! І тому, коли тільки була яка нагода перехопити які вістки з України, вони зараз зявлялися на сторінках *Свободи*. Особливо такі:

В харківській ґубернії, в містечку Святі Гори, заселенім українцями, повстав спір між тамошнім поміщиком і селянами. Селяни зруйнували канцелярію поміщика і вбили 5 його слуг, черкесів. Також помер один селянин від ран. Харківський заступник ґубернатора вислав цілий полк козаків і відділ поліції. Поарештовано селян.[100]

Подавано теж у *Свободі* багато вістей про Росію, а з них виходило наглядно, який там гнет, яка це тюрма народів та як там переслідують усе, що українське. У звязку з тим появляються в *Свободі* ориґінальні дописи з України, а в тих дописах подають такі відомости, як:

З ХАРКОВА, УКРАЇНА. — Е. Чикаленко написав три книжки про господарку і вони видрукувані російською мовою. Книжки такі гарні, що вчений комітет у Петербурзі ухвалив їх розповсюднювати між хліборобами. Міністер хліборобства звелів ті книжки мати у книгозбірнях усіх шкіл, які існують на Україні під кермою цього міністерства. На підставі цього і всі наші земства допустили ті книжки до своїх народніх шкіл. Але міністер внутрішніх справ угледів у тих книжках, що написані українською мовою, сепаратизм, річ небезпечну для імператорської влади, і заборонив їх.[101]

З нагоди десятьлітнього ювилею У. Н. Союза (1904 рік) надіслано на адресу редакції *Свободи* чимало привітів від най-

[100] *Тамже*, ч. 34, 1894.
[101] *Тамже*, ч. 4, 1901.

визначніших громадських діячів на Великій Україні. Найбільший наш композитор, Микола Лисенко, надіслав фотоґрафію з таким двостихом під нею:

З цілим світом братаймося,
Катам в руки не даймося!

А Олена Пчілка надіслала збірку українських взорів з такою дописко́ю:

В редакцію „Свободи" для заокеанських братів-українців посилає Олена Пчілка взори, що їх зібрала на Волині, близько Галичини.

Інші, як Борис Грінченко, М. Коцюбинський, Ганна Барвінок і т. д., надіслали дещо зі своїх творів.

* * *

Кінець 1905 р. приніс деякі політичні полекші українству в Росії. І *Свобода* зачинає доходити вже й на Велику Україну. Згодом дістає звідти постійні інформації від *власного кореспондента*, яким був тодішній молодий студент *Дмитро Дорошенко* і якого дописи появляються під рубрикою *З УКРАЇНИ РОСІЙСЬКОЇ.*[102] Читаємо в них про український парляментський клюб у державній думі й про бажання українських послів-селян *заснувати в думі фракцію на підставі програми української радикально-демократичної партії, яко найбільш задовольняючої потреби українців хліборобів.* Читаємо там, що українські посли-селяни *почувають себе чужими серед трудової ґрупи, що переважно складається з москалів.* Читаємо, що деякі українські посли-інтеліґенти покищо вагаються вийти з російської конституційно-демократичної партії і прилучитися цілком до української радикально-демократичної орґанізації послів у думі. Вони думають, що для української справи важно, щоб у складі російської конституційно-демократичної партії, найвпливовішої тепер у думі, знаходились і українці, щоб у потребі мати за собою підпору *кадетів*, як звуть скрізь у Росії конституційних демократів. Як слушно доводить *Громадська Думка*, таке поступування послів показує, що вони держаться тоїж *давньої* тактики української інтеліґенції, що наробила вже так багато лиха справі українського національного визволення: *Вони не хочуть самі стати цілим і незалежнім орґанізмом; вони хочуть бути частиною чужого орґанізму.* Вони думають, що так більше досягнуть. Алеж досягає чогось тільки той, хто має силу; а має силу тільки той, *хто сам собі росте й розвивається*, а не той, хто прилипне до чогось більшого, дужчого і не вміє животіти і робити сам.

Ми читаємо далі, як *у нас на Україні йде невпинна боротьба старого ладу з новим*, як іде боротьба за *землю і волю*, як зроста-

[102] *Также*, ч. 33, 1906.

ють аґрарні розрухи на Україні, як палають панські маєтки, як рубають панські ліси, як поширюються страйки і як *українська преса, що народилася серед гуркоту революції і сама здобувала собі перші кроки революційним шляхом, являється дуже важним чинником у ділі розвитку політичної й національної свідомости українського народу* і як *трохи не вся Україна стогне під тягаром військового стану, а доля кожного українського видання залежить від примхи якогось сатрапа, котрому надано необмежене право над життям кожної людини, що живе на території його сатрапії.*

Ще далі читаємо, що всежтаки і в тих обставинах виходять нові українські часописи, закладають щораз нові *Просвіти,* видають українські книжки для народу, шкільні підручники і дитячі книжки.

Всі ті відомости доходять до *Свободи* просто з самої України і входять просто до серця й розуму отих наших лемків чи закарпатців, що з роду не чули, що є якась Україна на світі!

А ось іще якийсь *Г—й* присилає допис про *учительські курси в Києві*[103] й про резолюцію в справі української школи, а в тій резолюції читаємо таке:

Історія української просвіти показує, що до кінця XVIII. віку українці мали свою школу. Вся Україна вкрита була школами нижчими і середніми, а в Києві була вища школа, академія. Всі ті школи удержував і оплачував сам нарід своїми власними ґрішми, без запомоги від держави. Чужоземці, які були на Україні, починаючи від XVII. віку, дуже хвалять велику освіченість і культурність тодішніх українців. Як дуже була поширена тоді освіта, показує те, що до зєднання України з Москвою було на Україні не менше як 24 друкарні, а в московській державі була тоді тільки одна. При кінці XVIII. віку петербурський уряд заборонив українські школи і завів московські. Дітей туди приводили силою при допомозі поліції, Просвіта страшно впала. Наприклад у половині XVIII. віку на території Чернигівського полку було 134 школи, одна школа на 746 душ, а через 120 літ (кінець 70. років) на тійже території було вже тільки 68 шкіл, одна школа на 6,730 душ. Чужомовна школа відріжняла інтеліґенцію від народу. Народ остався блукати в темряві, а інтеліґенція і до нашого часу живе чужинцем серед свого власного народу. Хоча тепер уже шкіл більше, та наука в них чужомовна. Це суперечить усім основам раціональної педаґоґії. Без народньої мови не може бути народньої просвіти. Чужомовна наука відриває дитину від родини і через те вносить у нарід духове каліцтво. Яка біда від такої школи, давно вже показали кращі російські педаґоґи, а найкраще — Ушинський.

Зважаючи на те все, а також і на те, що 30-міліоновому українському народові повинні бути забезпечені його національні права і поперед усього його національна школа, ми, учасники педаґоґічних курсів у Києві, народні вчителі з усієї України та інших ґуберній, постановили:

[103] *Также,* ч. 36, 1906.

1. Початкова школа повинна бути розширена на шість років. Вся наука в ній повинна відбуватися рідною українською мовою. Тільки після того, як ця мова буде вже вивчена, можна у вищих клясах почати вчити державну мову, як один з предметів науки.

Редактори і друкарі „Свободи" в 1897 р.
(З лівого боку направо: співробітник Денис Пирч (головний секретар У. Н. С. в роках 1900—1904), друкар Денис Мурдза, редактор о. Стефан Макар, друкар Василь Фекула).

2. По вчительських семинаріях та вчительських інститутах уся наука повинна зараз же відбуватись українською мовою. Для тих учителів, які вже тепер є по школах, треба, щоб прочитані були курси української мови, української історії й української літератури. Всі вчителі повинні знати мову того народу, якому вони дають просвіту.

3. По всіх інших середніх та вищих школах на Україні наука повинна також відбуватись українською мовою, але треба заводити це не відразу, а ступнево. Зараз же треба, щоб там учено української мови і літератури, історії й ґеоґрафії українського народу.

В іншім дописі з України кореспондент *Свободи* розписується, що серед нашої інтеліґенції на Україні піднявся великий рух за націоналізацію школи. Внесено багато петицій до уряду з тисячами підписів і з домаганням уведення української мови до шкіл, але уряд відповідав відмовно. Перед у тій акції вели українські народні вчителі й *Просвіти.*

Та повіяло знову холодним духом і репресіями на українську пресу. І читаємо, що на Україні по селах *страшенні екзекуції, адміністраційний терор, арешти, мордування, тисячі процесів, які кінчаться роками тюрми за простий страйк на роботі в панських маєтках.*

Та, не зважаючи на репресії, всюди чуди, що всеросійський Молох тріщить, що вже захиталося військо, остання опора реакції. Чуємо вже про розрухи на Україні — в Полтаві.

Ось царат розвязує державну думу, а це викликує на Україні ще більше обурення. Народ зачинає розуміти, що отсе йому приходиться брати долю у власні руки. І тому кореспондент *Свободи* заповідає, що в скорому часі *будемо свідками великого перевороту, що цілковито змінить уклад народнього життя на Україні.*[104] А приспішить це ще вічний голод у Росії. Бо ось знову надходять страшні вісти про голод, а з голодом ідуть розмови про те, що селянська земля не має вже сили годувати тих, що на ній живуть і працюють, та що тому вся земля повинна належати трудящому народові. Бо *народ завше був тої думки, що земля належиться йому, а тепер ця думка, після довгих літ голоду, зміцніла.*[105]

Надходять нові сумні вісти. Кореспондент *Свободи* доносить, що серпень випав фатально для української преси: замовкла під тиском урядових репресій *Вільна Україна,* зупинився на 26. числі *Шершень.* Заарештовано між іншими Сергія Єфремова, відомого українського письменника і редактора *Нової Громади.* Вкінці припинено *Громадську Думку,* одинокий український щоденний часопис. Виарештовують усіх визначніших українських діячів. А чорносотенні погромні орґанізації розвинули якнайінтензивнішу діяльність. Терен їх праці — наша Україна:

Київ і Одеса це два їх осередки, де купчаться всі ті „монархічні партії", „Союзи русского народа" й інші. Тут видають такі розбишацькі часописи як „Киевлянин".

---

[104] *Тамже,* ч. 37, 1906.

[105] *Тамже,* ч. 38, 1906 (з київського щоденника *Громадська Думка).*

Орґанізують товариства „активної боротьби з революцією", які видають засуди на поступових діячів і всіх, що виступають проти уряду.

Великі монастирі, т. зв. Лаври, Київська і Почаївська, служать центрами тої аґітації, де друкують погромні брошури й відозви та ширять серед тисяч прочан.

Та всетаки всі познаки вказують на те, що:

Р е в о л ю ц і я й д е! І ми переживаємо тільки один з її моментів, коли революційна енерґія пішла в самий глиб народніх мас, щоб вибухнути звідти страшним пожаром![106]

Свобода намагається інформувати наших іміґрантів точно про *терор і революційну боротьбу в Росії.* Вона виправдує невдачі замахів, безпляновість революційної акції, веденої в надзвичайно тяжких обставинах, як теж виправдує неминучість такої боротьби з царатом. Користи з такої акції представляє так:

Ґенерал ґубернатори, поліцмайстри, ґенерали, комісарі, офіцири жандармерії, навіть міністри — те все люди, що сьогодні непевні дня, ні години, в котрій спаде на них кара смерти. Гинуть один за одним ті кровожадні пси царські, гинуть з рук безпощадних борців революції. А коли нераз атентати не зовсім удаються, як наприклад на ґенерал-ґубернатора Варшави Скалона, або на міністра президента Столипіна, то всетаки вони є грізним memento для ворогів міліонових мас люду.

Бо пімста революції не щадить нікого. І коли нераз у боротьбі падуть жертвою люди, що ніякої діяльної участи в звірствах царату не брали, то ті жертви падуть тяжкою зморою на душу верховодів реакції, на всю буржуазію, на ті знікчемнілі верстви суспільности, що стоять — хоч і пасивно — в таборі царизму. Нема сумніву, що того роду терористичні арґументи промовляють дуже сильно й переконливо до сумління реакційних сфер.[107]

Всі ті відомости з Великої України переконують українського іміґранта в Америці, що і серед тих репресій таки піднімається той народ, що, як пишеться у відозві *Рідного Краю,* забув, як його звуть. І серед тих несприятливих умов починається нове політичне, громадське, свідоме життя. І *без своєї освіти, без провідників, без певної культурної зброї, зрабований, знесилений виходить на боротьбу за соціяльне та культурне поліпшення свого життя.*

Та виринає питання: чи здолає наш нарід побороти перешкоди?

На нього можна відповісти тільки: МУСИТЬ! Бо *інакше український нарід жде ще гірша доля.*[108]

[106] *Тамже,* ч. 39, 1906.
[107] *Тамже,* ч. 40, 1906.
[108] *Тамже,* ч. 43, 1906.

В огляді 1906 року робить *Свобода* з того всього такий висновок:

Російська Україна завдяки подихові революції воскресла до нового життя. Українські часописи й товариства виростали як гриби по дощі, друковано українські книжки, а свідомість народня росла не днями, а годинами, так, що ті російські українці, котрі живуть в Америці не довгий іще час, не можуть собі уявити, чи це сон лише, чи справжня дійсність.[109]

Не забуваймо, що все те писалося в *Свободі* тоді, коли в Америці велася завзята московська пропаґанда, звернена проти українства, коли православна місія і москвофільські часописи *Свєт, Вєстнік, Поступ* і *Правда* писали про Росію як про „рай на землі", і коли по всіх наших громадах і церквах ішла боротьба за українську національну душу.

Разом з відомостями з Великої України *Свобода* розкриває московську пропаґанду при помочі церкви в довгій низці статтей, затитулованих *Причинок до історії православної місії в Америці.*[110] Далі йде друга низка статтей про те, *Як повстали москвофіли* і довга розвідка на тему *Звідки взялись і що означають назви „Русь" і „Україна"?*[111] Йде завзята полєміка з тими православними попами в Америці, що не можуть з дива вийти, що Росія допустила до такої „глупости", щоб там могли появлятись „прошвіти" (себто *Просвіти)* й українські часописи. Таке пише православний піп А. Г. Товт у *Свєті.* Відповідаючи тим попам, закінчує *Свобода* полєміку словами Куліша:

О божевільна Русь! Який би з тебе
Великий світ повстав серед народів,
Колиб у темній темряві у тебе
Сліпорождений піп не верховодив.[112]

Приходять дальші цікаві дописи з України. Навіть надходять із самого Петербурга. Доносять *Свободі* про гостру критику уряду членами другої державної думи. І пишуть, що не треба бути пророком, щоб добачити, який буде тому всьому кінець, та що станеться так, *як заповів Шевченко,* що:

Розкуються незабаром
Заковані люди...

Появляються дописи *По цей і той бік Збруча,* а в них заповідається, що незабаром *помоляться на волі невольничі діти.*[113]

Українець (дописувач *Свободи* з України), розбираючи точно *Земельне питання в Росії,* пише, що вже *нарід перестає дивитись на царя як на батька, а просто дивиться на нього як на*

[109] *Тамже,* ч. 1, 1907.
[110] *Тамже,* ч. 45, 1907.
[111] *Тамже,* ч. 38, 1907.
[112] *Тамже,* ч. 15, 1907.
[113] *Тамже,* ч. 16, 1907.

дармоїда, такого, як і інші пани, що позабирали землю. А українські селяни кажуть, що *як дитині, яку мати породила, належаться груди матері, так їм належиться земля.*[114]

Свобода стверджує ще таке чудне явище:

Там у Росії голод на землю, а на американській землі москвофіл Гладик веде в редагованій ним газеті „Поступ" пропаганду, щоб українські іміґранти в Америці брали манатки на плечі і їхали у Сибір, бо там російський уряд дає „100 десятин даремної землі, крім того зерно і всяке інше насіння, дає і віз і плуг і борони і воли, одним словом усе, що потрібне до господарства".[115]

На це відповідає *Свобода* дописами, в яких очевидці, що були на Сибірі, розповідають про брехні *Поступу* та про те, що коли і є які обіцянки в Росії, то тільки *на папері.*

Появляються далі оригінальні статті, писані для *Свободи* послом до другої державної думи *(Л. Герус),* у яких описується, *Що довело селян в Росії до руїни*[116] і простується брехні, які подавали *Світ, Поступ* та *Правда* про суспільне життя в Росії, як теж згадується про галицьких селян, що поїхали за намовою якогось Гладика *доставати фарми в харківській Губернії,* а тепер сидять *на харківськім вокзалі* (залізничім двірці) *без ніяких засобів та не можуть знайти Гладика, щоб від нього відібрати свої гроші.* Вкінці дізналися, що *Гладик живе в Америці, видає Поступ і продає шифкарти.*

Правда, що землі в Росії багато. Тільки народ її не має. А що земля в руках царя, великих князів та ріжних менших панів і підпанків, тому *нарід майже що дня викурює панів з їх замків, котрі підпалює.* У вируку панам Гладик наганяє наших людей купувати фарми в Росії! А якжеж міг би працювати американський український робітник на тих полях, де йде народня боротьба, де ллється народня кров? Таж великий російський письменник *Лев Толстой* пише, що *не може довше мовчати* на вид мордованого царським урядом народу, котрий хоче їсти хліб, добутий своїм потом і трудом, і жадає землі, захопленої тими, що ні сіють, ні орють, а збирають. Толстой просить кривавий царський уряд повісити його так, як цей уряд вішає голодних, безземельних селян.

До цього дописувач *Свободи* додає ще таке:

І тепер можна поспитати, чи є совість у тих людей, які в таку страшну годину народньої нужди і горя мають чоло захвалювати, що там у Росії є райське життя! Таке може робити тільки той чоловік, що проміняв свою людську душу за якусь собачу. Тільки такий чоловік може посилати людей туди, на ту землю, яка залита людською кровю.

---

[114] *Тамже,* ч. 17, 1907.
[115] *Тамже,* ч. 46, 1908.
[116] *Тамже,* ч. 38, 1908.

Селяни, злучені змовою проти пана, вважають панських завушників і тих, що купують землю пана по його ціні, як своїх найгірших ворогів, таксамо, як в Америці страйкуючі робітники — скебів.* А як в Америці шанують скебів — це звісно.[117]

А ось голос з України (з *Землі і Волі)* стверджує, що український нарід під Росією почав уже нову дату свого духового відродження, що хоч перша хвиля революції розбилась, то в затишку, нишком, непомітно, ростуть уже потрохи і поволі нові сили і нове завзяття, що підіймуть хвилі народнього моря вище від найвищої, найбільш непереможної загати. Вже й українські селяни і робітники пізнали, що *рідна мова, рідна книга, рідна просвіта й школа — це могутня зброя до боротьби з темнотою і насильством.* І ми свідками, як:

Ніби після довгої і лютої зими починається потрохи на російській Україні провесна духового відродження українського люду. Проміні сонця самосвідомости й умового прояснення починають осяювати найдальші закутки, проникати у глиб народній ґрунт. **Уже не до Різдва йде, але до Великодня.**[118]

Але в часі, коли вже прояснювалося, коли *В. Королів* розписується в *Свободі* широко про діяльність київської *Просвіти,* про видану в Києві книжку *Про Канаду* та задуману (і пізніше видану) книжку *Українці в Америці,*[119] зачинає йти новий наступ на українство. І доносять з України про *Важкий удар:*

Одеський сатрап, патрон і приятель галицьких кацапів, ґен. Толмачев, добув у міністерстві дозвіл на закриття одеської „Просвіти". Та російський уряд даремно дурить себе, коли гадає, що вспіє задавити духа народу медвежою лапою.[120]

„Удар" відчувається, бо вже є менше дописів у *Свободі* з Великої України, а ті, що є, то без підписів. Царські аґенти зачинають користати з придушення й оживляють в Америці протиукраїнську пропаґанду. У відповідь їм друкує *Свобода* повість *Обрусителі.* А з російського тижневика *Запроси жизни* передруковує статтю славного професора *А. Поґодіна,* в якій він стає в обороні української мови і культури. Поґодін робив це поправді на те, щоб зберегти Україну для „єдиної Росії", але важне було, що він заповів, що колись будучий історик буде змушений ствердити цілком певно тільки одно, а саме те, що *всі зусилля Росії здавити український рух були безсильними.*[121] Це був сильний „удар" у сторону москвофілів!

* Scab — струп, парх; так в англійській мові називають згірдно страйколомів.

[117] *Тамже,* ч. 40, 1908.
[118] *Тамже,* ч. 18, 1908.
[119] *Тамже,* ч. 14, 1909.
[120] *Тамже,* ч. 51, 1909.
[121] *Тамже,* ч. 14, 1910.

А ось іншого роду сумна вістка. Не стало *Марка Кропивницького*. А трохи пізніше читаємо:

Ростуть наші могили. Чорна українська земля вкриває одного провідника за одним, ховаючи у своїм нутрі тих, що клали свою душу для рідні. Бо ледви прогомоніли жалібні дзвони по смерти „батька українського театру", коли відчинилася знову сира могила, щоб приняти найкращого сина України, Бориса Грінченка, поета, повістяра, драматурґа, вченого, етноґрафа, невтомного народнього діяча національного відродження російської України.[122]

Та народні діячі минаються, але українська справа відроджується. А це важне, бо наближається важний момент. Це чути в повітрю — *війну*.

Царі-кати чують її прихід, бо вислали *своїх аґентів під покришкою батюшків і на землю американську*. А *Київлянин* лютує, що австрійський цісар говорив на делеґаціях з українським послом до парляменту, Миколою Васильком, і розпитував його про українські справи, та що австрійський уряд зачав допускати українців вже аж до посад у міністерствах. На те придніпрянський *Сніп* відповідає дуже просто: Нічого діяти: *Лазар — український народ — воскресає!*[123]

Пояснюється теж, чому то Росія так ревно „опікується" Галичиною. Це вона:

Потребує забрати собі Галичину, бо їй треба знищити українців і тут, треба і тут перевернути наших людей на москалів. Тому вона посилає в Галичину народнім зрадникам-кацапам міліони рублів, тому вона заливає Галичину своїми шпигами, тому зорґанізувала Москва з тих шпигів у Галичині ще й партію політичну.

І тому, де лише дасться і як лише дасться — в ґазетах, відчитах, брошурах, розмовах треба пригадувати нашим темним, одуреним москвофільською наукою селянам, що:

Росія — це ґвалт і насильство.
Росія — це національна неволя.
Росія — це пекло для селян і робітників.
Росія — це темнота, гніт і національна смерть для нашого народу.[124]

Чи не правда? Таж от доносять, що москалі вже пятий раз сконфіскували *Ще не вмерла Україна* на нотах![125] Але чи це спинює український рух? От адвокат *Міхновський* пише українською мовою подання до суду, і хоч суд ці подання відкидає, то чи не свідчить це про свідомість і завзяття? А чи це не зріст свідомости, коли кореспондент *Свободи („Батуринський Чернець")*, пишучи про „чорносотенну третю думу" і про нові вибори, зазначує, що кождий російський посол, *хтоб він не був, поступовець чи реакціонер, завжди матиме на першому пляні інтереси Росії.*

[122] *Тамже*, ч. 21, 1910.
[123] *Тамже*, ч. 16, 1912.
[124] *Тамже*, ч. 8, 1912.
[125] *Тамже*, ч. 36, 1912.

Тому: *всякий український голос, поданий не на українського кандидата, є зрада своєї батьківщини.* Гасло поступових українців може бути тому тільки одне:

На чужинців нема чого покладатись і треба робити все самим![126]

Та не всі так думають на Україні. Є такі, що накладають з російськими поступовцями. *Сніп* (видавець: д-р Міхновський) є проти цього. Він є за такі кандидатури, як от подільський єпископ *Парфентій,* одинокий єпископ-українець у Росії, що не ставився байдуже до українства, а допомагав йому і переклав св. Євангеліє українською мовою, але зате засланий російським Синодом у Тулу. Зате *Рада* (київський уміркований український щоденник) радаб не розгнівати російського уряду, який і так не дає дихати, і дорадджує: *Дай, Боже, спершу синицю спіймати в руки, а потім будемо ловити і журавля в небі.* Вона радаб *випрошувати* від уряду якоїсь ласки, коли нам треба памятати, що *прав, а не ласки ми, українці, домагаємось!*[127]

Свобода відчуває, що міжнародня атмосфера стає неможливо, і пише, що *Війна неминуча.* Але щож нам тоді робити? яке заняти становище?

У відповідь на те маємо голоси молоді з Наддніпрянщини, які, як пише *Свобода,* можна передати найкраще словами Олеся:

Ми не кинемо зброї своєї,
Аж загоїмо рани віків.[128]

А в редакційній статті *Свободи* підкреслюється, що якіб не зайшли міжнародні комплікації, українські симпатії не можуть бути з Росією, яка давить Україну![129]

В тім часі *надходить 300-літній ювилей Романових.* Ось привіт *Свободи* тому ювилеєві:

Проклинаємо нині ту хвилю, коли славний гетьман козацький Богдан Хмельницький, знесилений довгими війнами з проклятої памяти єзуїтсько-шляхетською Польщею, зневірений у власні сили, не бачучи ніде ратунку для України, злучився з Москвою.

300-літній ювилей панування царів Романових є для нас, українців, чорним ювилеєм московського грабунку на Україні, ювилеєм нашої неслави та майже 300-літньої неволі московських опришків і злодіїв на нашій землі.

Та:

Будемо надіятися, що прийде час, коли ця кривава мара царату зникне з нашої землі, коли, як казав Шевченко, „царя до ката поведуть".

Той ювилей — буде нашим найбільшим святом![130]

---

[126] Як під 124.
[127] *Тамже,* ч. 38, 1912.
[128] *Тамже,* ч. 36, 1912.
[129] *Тамже,* ч. 51, 1912.
[130] *Тамже,* ч. 18, 1913.

І надходять нові статті з України, які заповідають, що так буде, що йде революція, тільки ще не знати, чи це станеться за місяць, рік, чи за два роки.[131]

Чує це й російський уряд. І тому так настає на те, щоб здушити *свята 100-літніх народин Тараса Шевченка.* Боїться і тої вітки українського народу, що в Галичині. І туди насилає нову хмару своїх аґентів. Навіть приходить там до великого процесу за шпіонажу проти московських аґітаторів Семена Бендасюка, Василя Колдри і православних попів та аґітаторів Гната Гудими і Максима Сандовича, що за російські рублі баламутили темних селян і перетягали їх до Росії.

Українці стояли здалека від цього процесу, але важне те, що лава суддів присяжних, яка в цілості складалася з самих поляків, що ворожо відносяться до українців, заперечила вину обвинувачених, хоч та вина була доказана.

Та важніше було те, що там на Україні відбувалися процеси проти українських селян і студентів за відозви, що їх розкидувано по селах і що в них писалося про *відірвання „Малоросії".*

Вкінці звязки *Свободи* з Великою Україною зачинають уриватися. В Сараєві вибухає бомба і зачинається війна.

Свобода пише, що це буде братовбивча війна:

Одначе ця війна, що зросить українську землю кровю її рідних синів, може принести Україні визволення,[132] бо нема сумніву, що *Росія буде скоро розбита.*

Олексій Шаршонь, заст. головного предсідника (1900), головний касієр, а тепер: головний радний У. Н. Союзу.

Тоді й понеслася по американській землі відозва *До українського народу в Злучених Державах,*[133] яка зачинається так:

Переживаємо тепер велику хвилю, яка може бути п е р е л о м о в о ю в житті цілої Европи, а зокрема в житті 40-міліонового українського народу.

Теперішня війна в Европі може довести до повного перевороту в европейських державах, може довести до основної їх перебудови, може дати почин, що народи, котрі стогнали досі в тяжкій неволі, будуть покликані до нового, самостійного державного життя. Можуть повстати по війні нові національні держави, між ними й Україна.

Самостійна українська держава — це мрія кожного свідомого українця.

[131] *Также,* ч. 44, 1913.
[132] *Также,* ч. 31, 1914.
[133] *Также,* ч. 49, 1914.

З уваги на те бажаємо Росії розгрому і розпаду: за переяславський договір, зломаний царями, за Полтаву, за гетьманів наших понижених, за зруйнування Запорозької Січи, за кости козацькі, на яких побудовано Петербург, за скування душі — рідної нашої мови, за Сибір і тюрми, за сльози жінок і дітей українських. За сотки літ знущань і неволі.

Закінчено відозву згадкою за дух Тараса, що в 100-літні роковини кличе до синів України: *Вставайте, кайдани порвіте!* І згадкою за тоді ще живого Івана Франка, а з ним і за те, що:

Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмре!

3. АМЕРИКА Й АМЕРИКАНІЗАЦІЯ.

ВІЛЬНИЙ КРАЙ.

"**Free country**" — це Америка. З чим не приступив би до нашого іміґранта, і чого від нього не зажадав би, завжди знайдеться такий, що відповість, що тут нема „мусу", нема приказу, бо це „вільний край". Та що тут ніхто не має нікому приказувати, а кождий може робити, що йому захочеться. Оті два слова („фрі контрі") які наші іміґранти вимовляють з анґлійська, були для *Свободи* й У. Н. Союза „каменем преткновенія" від самих початків їхньої праці над піднесенням української іміґрації в Америці. Ось що писала *Свобода* в 1894 р. про те, що наші люди розуміють під „вільністю":

Пити по салунах (коршмах) без памяти, по ночах грати в білярд, битися, сваритися, по вулицях або подвірях ножами колотися, тратити марно гроші.

Та, писала вона, це не є вільність, але „сваволя, ганьба, стид і ознака, що наші люди не доросли до вільности". Тому, хто не має розуму й освіти, хай слухає того, що йому *Свобода* каже, якщо не хоче і тут в Америці остатись надалі таким самим неотесою, неуком і жидівським наймитом, як був ним можливо в старім краю, і як не хоче наносити ганьби собі й українському ймennю.

Свобода розуміє під *американською вільністю* таке:

Кожний має свободу старатися за роботу для утримання себе і своєї родини при житті, щоб мав що їсти, в чім ходити і де мешкати. Крім того кожний має свободу, щоб старатись ублагороднити своє серце, душу і розум. Кожний має свободу вчитися читати, писати, набирати освіти і знання з наукових книжок. Є свобода думання і змога те думання обявляти словом, чи то в ґазетах.[134]

[134] *Тамже*, ч. 17, 1894.

Пиянство, байдужність до всього доброго й просвітного, охота до всього злого, до процесів, до зухвальства — це не американські прикмети, а старокраєві; це ті, що там у краю доводили наш нарід до жебрачої торби.

Вільність є дана на те, щоб заробити собі на життя і на все потрібне, щоб щадити набудуче, щоб не бути тягаром для інших у часі хвороби, а вразі смерти щоб не доводити до цього, щоб жебрали на похорон.

Правда, як кажуть наші люди, тут нема старости, жандарма, поліцая, війта, екзекутора, економа і тої всієї вражої сили, що їм так доїдала в старім краю. Щодо цього є тут воля, але нема такої волі, щоб ґаздині не заплатити за утримання і втікати без сліду в інше місце. Не вільно набирати на борг у склепі, а потім не заплатити і теж утікати. Не вільно впиватись і валятися по вулиці, щоб опісля переспатися в арешті й ще заплатити кару. Не вільно кричати в поїздах, попивши, ні навіть не вільно йти серединою вулиць громадами, як бувало в краю, і кричати „Чекай, Марино", чи як там. Бо все те не є по „американськи", не є по джентельменськи, а є тільки такою „свободою", яка нас перед американцями на сміх виставляє.

В Америці мусять наші батьки змодифікувати теж своє відношення до своїх дітей. Це не американський підхід батька чи матери до дитини, коли їй кажеться „так має бути, бо я приказую". Тут мусить бути опертий авторитет на переконанні, а не на приказі й примусі. Тут і дитина може мати рацію, тут і батько чи мати можуть помилятись і признаватись отверто до цього перед дитиною.

Разом з тим *Свобода* змальовує теж траґічні картини з поведінки цеї молоді, що, покликуючись на *фрі контрі,* не вміє пошанувати тих спокійних завваг, що виходять із щирої душі її батьків, що добачують зло й радіб охоронити свою „замериканізовану" дитину, що вже по анґлійськи добре говорить і вважає себе "American boy",[135] грає в мячик і пристає з „американцями", стає з Ваня *Дзяном,* утікає з хати на „легкий" заробіток і кінчить десь... у криміналі. Ось так пропадають наші діти, пише *Свобода,* разом з багатьома іншими, що так, як і вони, розуміють американську свободу.

Правдива американська вільність вказує українському імігрантові, щоб він, як уже заробив який цент, вписався до орґанізації, до братства, щоби платив на читальню, школу, Народній Дім і т. п., бо хто так поступає, такого в Америці шанують і люблять. Американська свобода дорадяує імігрантові купувати книжки, читати ґазети і ходити до вечірніх шкіл, де даром може навчитись

[135] *Также,* статті С. Макара „American Boy" в чч. 49 і 50 з 1899 р.

анґлійської мови. бо як навчиться хоч кілька слів по анґлійськи, тоді навіть і роботу скорше знайде. Є тут теж свобода на ощадність, щоби потім за ощаджений гріш купити собі дім чи фарму, чи взятися до бизнесу. Є свобода стати американським горожанином і користати з горожанських прав, є свобода закладати політичні клюби і належати до них, є свобода займатись українськими народніми справами, є свобода мати українську церкву й українську школу і є свобода вірно служити українській ідеї.

Бути вільним, значить теж бути чесним, трудолюбним і ощадним, памятаючи, що:

Правдива вільність
То не сваволя:
Як в першій добро є,
Так в другій недоля.[136]

Та треба памятати, що зі свободи може розумно користати тільки освічений чоловік, бо „темному і непросвіченому народові дати повну свободу, значить малій динині дати гостру бритву або динамітову бомбу як забавку".

Свобідний чоловік теж знає, що життя це змагання, але в такім розумінні, як це розумів американський поет Лонґфелло, котрий писав:

In this world of the battle
Be a man, not a cattle!

Або по нашому:

В борні цього світу
Будь смілий мужчина!
А не як в ярмі ходяча
Безумна скотина![137]

Уважайте — пише *Свобода* — на те, що нас згубили і до народнього нещастя допровадили наша податливість, рабський послух і дурне рахування не на власну, але на чужу поміч. Тому хай буде в нас памятна американська засада **"help yourself"** — помагай собі сам.

Памятаймо, що те, що ми скинули опанчу, а наділи американське „панське" вбрання, ще нас не зміняє. Треба заховати надалі те добре й благородне, що було під *опанчею,* а до верхнього американського вбрання треба додати дечого такого, що вказувалоб, що ми культурні люди, що маємо товариську огладу, що жиємо по людськи і по людськи мешкаємо. Це не є ніяка зміна, коли чоловік їсть замісць картопель, що були для нього в краю ледви чи не одинокою стравою, тепер мясо, або пє замісць води вино, пиво, чи віску, а в голові в нього темно-темно, а в хаті не-

[136] *Также,* ч. 18, 1894.
[137] *Также,* ч. 13, 1894.

харно, сварка, лайка і бійка, а сам він є далі „лінивим, недбалим і нехарним русином",[138] що мешкає десь поза містом у поганій частині, що її американці прозивають "Hungarian" (мадярською).

Не стидаймося добачувати свої власні хиби, бо правдиві американці вміють теж здорово себе критикувати. От у місячнику "Forum" [139] професор Гарвардського університету Нортон радить американцям не дуже чванитися великими здобутками і записувати на свій рахунок те, що їм дала природа, а дораджує радше звернути увагу на те, що в багатьох стейтах з корінним американським населенням панує велика неграмотність, що ще досі не введено шкільного примусу, що ще досі *бубнення напамять* вважається найкращою методою навчання, що більшість американців не має відчуття заспокоювання культурних потреб, до яких треба зачисляти театр і музику, що вони неотесані, нечемні, ароґантні й т. п.

І не треба теж з погордою глядіти на Европу та думати, що все, що американське, то вже найкраще, найлішше і найкультурніше. Бо багато слушности є і в тім, що подає у своїй їдкій критиці славний анґлійський письменник Джордж Б. Шо, коли пише про американські відносини між іншим таке:

Відносини в прядільнях у Каролайні, де дрібних дітей визискують аж до останньої краплі крови, є багато поганіші, ніж ми їх мали в Менчестер в Анґлії, але 100 літ тому. І ми знайшли спосіб проти цього зла, про який і американці знають, але не хочуть його застосувати, бо не хочуть бути свобідні. Вони хочуть тільки згортати доляри, але яким способом їх згортають, це їм байдуже. Вправді я іронію незвичайно люблю і ціню, та, не зважаючи на те, не маю найменшого потягу оглядати статую Свободи, що стоїть при вїзді до нюйорського порту. Їхати до Америки, це значить те саме, що в цивілізації вернутись назад ціле століття.[140]

Такі думки мають ту вартість, що вони вказують і нам, що треба ставитися критично і до Америки і до американців. І приймамати те, що добре. А таких добрих сторін є в Америці багато. Наприклад: виховування дітей самостійно думати і діяти. В старім краю все примусово, тут добровільно. Там навіть часто не вільно триматись іншої церкви (як у Росії), а тільки „державної", бо інакше переслідують. Є ще й такі розходження:

В Америці вчать по школах усього дуже практично. Всього, себто річей, що потрібні до життя.

Там багато удаваного, фальшивого і примусового, а тут кожна народність і церква розвиваються свобідно відповідно до звичаю, світогляду і стану освіти своїх членів.

Американці менше кладуть ваги на обряди, а більше на розвій розуму, серця і релиґійно-морального почуття.

---

[138] *Также*, ч. 2, 1896.
[139] *Также*, ч. 16, 1896.
[140] *Также*, ч. 8, 1909.

В старім краю не дбають за бідних навіть на Різдво і на стид та ганьбу багато жебраків ходять хата від хати, простягаючи руку по милостиню. Тут кожне місто має т. зв. "poor house" (дім для вбогих), а кожна церква, чи братства й товариства дбають за своїх убогих членів, влаштовують у свята даремні обіди і т. п.

В Америці є окремі добродійні чоловічі й жіночі християнські товариства, котрих члени відвідують убогих, дають їм теплу страву, вугля, одіж.[141]

До добрих сторін американця належить теж і його відношення до ґазети. Оту добру прикмету треба рішучо від нього перебрати й українському іміґрантові.

Правдивий американець скорше обійдеться без хліба ніж без ґазети, яку мусить мати що дня. А нашого стати що тижня на бочілку пива, але двох долярів на цілорічну передплату ґазети нема. На гучне весілля, на спросини, на поправини, на музику стати; на ґазету чи книжку — нема. По хрестинах нераз перед хатою валяється більше бочок з пива ніж було всіх кумів та нанашків, бо на те доляри є, а говори, проси, представляй нашому чоловікові вагу ґазети — не помагає. В неділю відпочиває навіть худобина. Їсть і набирає сили до праці на наступний тиждень. Від худобини ріжниться культурний чоловік тим, що, відпочиваючи, читає ґазету чи книжку. В старім краю судили чоловіка по одязі та капелюсі. А в Америці всі ходять майже однаково. *Тут пізнають культурного чоловіка в першу чергу по тім, чи читає ґазету.*

Американець, вернувшися з роботи, перше добре вимиється, потім їсть вечерю, а далі сідає на ґанку і читає ґазету. Кожний з нас бачить те на власні очі. І шкільні діти читають. І жінка-американка читає. Вона навіть не повірилаб, що в Галичині живуть „дами", що роками не видять ґазети. Та „нам тепер не до Галичини, хай там собі здорові жиють і без ґазети, як їм з тим добре; нам іде про нашого чоловіка в Америці".[142] Є одно виправдання. В краю не було для багатьох нагоди навчитися читати. Але та нагода є тут. Є в нас багато чесних, грамотних робітників, що не уступають інтеліґенцією американцям. Вони допоможуть побороти неграмотність наших іміґрантів і тим чином „замериканізуватися" з доброго боку.

Не бракувало в *Свободі* крім тих „проповідей" іще й ріжних образів, схоплених з живого життя, а передаваних у формі оповідань, у яких змальовується, в чім ми в Америці поступили, а в чім недомагаємо. А бували і такі оповідання, як отсей виняток з розмови, веденої в салуні між старим іміґрантом і щойно прибулим „ґрінором" (зеленим):

Випили ми. Він знову торочить про всіляку всілячину, а я очей не зводжу з американців. За кождим їх порушенням пасу очима.

[141] *Также*, ч. 3, 1901.
[142] *Также*, ч. 29, 1895.

Дивлюсь, а далі не втерпів:

— Паньку! А це що таке? Диви, як він далеко плюнув, той американець, а таким якимсь жовтим! Що це?

Панько поглянув на мене таким якимсь немилосердним поглядом, начеб хотів сказати: ех, ти дурню, щож ти знаєш, як ти ще того не бачив? А потім до мене з серцем:

— Та то, дурню, „чю"! Вони всі це гризуть, навіть жінки!

Я вже нічого не кажу — стидаюся, а далі з цікавости не втерпів:

— Паньку! Та деж би вони „цю" гризли? В нас „цю" кажуть, шануючи твої слухи, на безроги. То воно щось інше мусить бути.

— Ех, „ґрінор"! Бодай тебе! „Чю" це такий солодкий тютюн. Американець бере його на зуби і гризе.

Я аж підскочив з великої втіхи.

Но, то тут, брате, таксамо як у нашім селі. Бо й у нас хлопи гризуть тютюн, тільки, що не називають це „цю", а по просту „баґа". О, вже ті американці на половину впали в моїх очах.[143]

ГОРОЖАНСТВО.

Та назагал ішли статті за статтями, що добирались у ріжних справах до української впертости і терпеливости, до серця і розуму. За один з перших обовязків нашого іміґранта в Америці вважала *Свобода вибирання американських паперів,* себто добування американського горожанства.[144]

Свобода журиться, що є між нами багато таких „бовванів", що знають на все тільки одну відповідь: Хай буде, як бувало. Або дають такі поради, як отсе підслухала *Свобода* (але тому сорок років!):

І в а н: Здоров, куме Миколо! А куди це так квапно спішите?

М и к о л а: Та от зібралося нас кількоро та йдемо взяти гамериканські папери, бо днесь можна їх на корті дістати. Кажуть люди, що це придасться, а зашкодити не зашкодить. Усе з паперами може чоловік мати тут сміліше око, ніж без них.

І в а н: Та бо то, куме, мовляв той, не так воно в світі йде, як ви собі мислите і як вам десь хтось набалакав. Послухайте но ви мене, а не пожалуєте, і ще до того й подякуєте. Треба знати, що жаден „Отче наш", виговорений прошаком на кермеші, не йде до неба і що не все правда, що в селі гуторять. Та чи вам ті, мовляв той, американські папери дадуть їсти, чи що? От, видите я за три роки уже на четверту, мовляв той, капітуляцію в Америці і без найменшого кусника паперу живу, роблю і хліб їм тай не без того, що і до краю кілька стівок післав. А вам забагається, мовляв той, якихсь там ще американських паперів. Подумайте но ви собі: чи мало паперів лишили ми вдома на полиці на снідання мишам: то з староства, то з бецирку, то від штрайгапту? Може не правда, куме, як мовляв той, що через тії папери в старім краю мусіли я, ви, і так другий і третій, втікати до Америки? Ще й тут хочете набрати якого лиха та безголовя через

[143] *Також,* ч. 17, 1897.
[144] *Також,* ч. 34, 1895.

американські папери? Я чув на мої власні вуха, же треба присягати і відрікатися цісаря, краю, рідного села, власної жінки, корови і тих кілька пацят та овечок, що ще ребрами світять на батьківськім подвірю. Ану, слиб вас там жандарм злапав з такими паперами, то думаєте, що не пахлоб вам Івановою хатою, гарештом, а то й шибеницею?

Ось так, пише *Свобода,* наш Микола дається перетягати такими дурницями на сторону Івана, а ті гроші, що мають іти на оплату паперів, ідуть на оплату віски в салуні! Оттакі Івани, назадники й дурні, є найбільшою перешкодою в нашім поступі в Америці. Через них не можна завести кращих порядків у суспільстві, через них не можна поправити долі робітничої кляси.

Свобода остерігає в 1895 р. ось так:

Америка не завжди матиме відчинені двері для іміґрантів із старого краю. Прийде час, що буде в Америці так тісно жити, як нині в Европі. Блажен муж, котрий матиме тоді американські папери в кишені. Бо не знати, які можуть вийти гострі закони проти іміґрації.

Приблудою, бурлакою, заволокою, волокитою називають у старім краю того, хто не осів на місці. За такого мають в Америці того, хто не стає горожанином. Такого визискують тут на кожнім кроці, і як він хоче добиватися права, проганяють як собаку. Бути горожанином, значить бути свідомим своїх прав і обовязків і бути рішеним принести і жертву крови для вітчини. Такими повинні ми бути в Америці, якщо хочемо мати тут поважання. А розповівши в кількох числах точно про користи з горожанських паперів та подавши у формі питань і відповідей відомости, які треба мати, щоб здати ісшит на горожанина, *Свобода* кінчить тим, що: „Дурному і лопатою в голову не вложиш, а до мудрого не треба довго балакати. Тай дурних горожан Америка не потребує!"

Ще одно дораджує *Свобода:* щоб до краю доносити, що до Америки найкраще приїздити перед 18 роком життя, бо тоді відразу можна дістати горожанські папери і крім того не треба буде марнувати 4 роки на цісарській військовій службі в краю, бо це глупота. Тільки, приїхавши сюди хлопцем, не можна вертатись до краю, бо „вхоплять до війська, а там фрайтер буде бити й американського обивателя!"

І ще на одно треба звернути увагу. От у Гарисбурґу видали закон (1895 р.), що при державних роботах будуть заняті тільки ті, що є горожанами. З приводу цього пише *Свобода:*

Це перший крок, а далі прийде ще щось нове. А ще діждемось і таких часів, що ніде не дадуть роботи чужим підданим. А тоді, українче, що зробиш? Будеш плакати, нарікати, що всі напосілися на твою долю! Всі будуть винуваті, тільки ти ні.[145]

[145] *Тамже,* ч. 38, 1895.

Треба нам ставати американськими горожанами, треба брати участь в американськім політичнім житті й треба закладати свої політичні клюби, бо тут в Америці ми повинні зробити поступ і під політичним оглядом. А в краю ми були слабими політиками. Наше краєве політиканство визначали: брак рішучости, свідомости своєї цілі, солідарности. Загніздилося теж сильно й хрунівство. Ті самі хиби видно у відношенні наших людей і до американської політики. Бо справи маються так:

Більшість наших горожан голосує за склянку пива та циґаро (ковбаси та дриглів тут не дають). Деякі, впливовіші, дістають за свої голоси від 50 центів до 5 долярів, своєрідні політичні наганячі й аґітатори від 25 до 50 долярів, а деякі навіть дістають і маленькі уряди. Це стид, це скандал. Так не повинно бути, скаже дехто, і правду має. Але на тім не кінець. Не досить обурюватись на зло, а треба ще його направити.

о. Микола Стефанович,
головний предсідник (1902) і головний секретар У. Н. Союзу.

Якжеж направити це лихо? Річ зовсім проста: орґанізувати й освідомлювати людей політично. Маємо вже, слава Богу, кілька українських політичних клюбів, та, на жаль, деякі з них не лише що не приносять користи, але наносять шкоду і ганьбу українцям, бо їх предсідники, чи інші урядники, беруть за голоси своїх членів гроші, а за те американці називають такі клюби "boodle clubs" (перекупні, хрунівські клюби), а їх членів "voting cattle", себто худобою, що голосує. Такі клюби треба вирвати з рук несовісних людей, а якщо це не вдається, треба закладати нові клюби, які не малиб на цілі продажу українських голосів, а дбалиб про політичне освідомлювання членів та булиб для українського робітника правдивою політичною школою. Такі українські клюби, порозкидувані по ріжних місцевостях в Америці, моглиб згодом получитися в одну орґанізацію і взаїмно собі помагати. Такі злучені клюби моглиб ви-

давати книжечки відповідного змісту, порозуміватися, як голосувати в часі виборів і т. п. Бо інакше, як справи так далі підуть, то українець, побувши якийсь час в Америці, як вернеться до краю, стане не чим іншим, а лише добрим хрунем. А якби так той українець був в Америці добре освідомлений політично, то, вернувшись до краю, став би там борцем за права свого народу, борцем за правду.[146]

На хрунівство нема в Америці ніякого виправдання. В краю наш чоловік, будучи голодним і ласим на кусень мяса, користав з нагоди і брав, що йому платили за голос, але й це робив лиш той, що був темний і несвідомий. А в Америці чейже такого голоду, ні біди нема, щоб можна виправдувати продаж голосів. А коли такі річи діюдься між нашими людьми, то треба це викорінити. І то саме при помочі ідейних клюбів.

Політична освіта й участь в американськім політичнім житті уріжноманітнилиб тутешнє наше життя, втягнулиб нас у вир американського світу. А цього так треба, бо:

Колиб хто думав, що українці в Америці живуть поправді американським життям, той дуже помилившсяб. Американське життя і життя американського українця, то два окремі світи. Американське життя є життям торговлі, політики, спорту, а життя американсько українця є життям замкненим, сухим і надзвичайно тяжким. Одна українсько-американська пісня так малює в коротких словах сумну долю тяжко працюючого українця-іміґранта: „Та так мя запрягли, та так мя запрягли, як коня до штверци, як коня до штверци, як вола до ярма". В такім житті для нього розради небагато, а й світ, який перед його очима розстелюється, дуже невеликий. Той світ не є світом американським, повним руху і всепливучого життя, а радше стісненим, вузьким. Справами ширшого значіння американський українець звичайно не займається, а коли й займається, то хоче, щоб хтось інший залагоджував всі його справи, навіть найбільш пекучі.

Українець багато не думає: бере, що вже готове, без огляду на це, чи те, що вже готове, є для нього відповідне, чи ні. Він бере, „те готове" на себе і звичайно аж по часі розуміє, що дуже часто смішно в „готовім" ходити.[147]

Отой брак самостійного думання є причиною, чому тут в Америці дістала до нашого народу такий широкий доступ москвофільська язва, чому „цареславіє" перетягнуло стільки нашого народу на „готове" і наробило стільки баламути.

---

[146] *Также*, ч. 41, 1901.
[147] *Также*, ч. 5, 1903.

ЧИ МИ ПРОПАЛИ?

Оті всі спостереження насували на багатьох людей дуже сумні міркування. Дехто не радив навіть прикладати багато уваги до тутешнього життя, а всю увагу сконцентрувати на край. Бо „якаб не була наша будучність, то там, де ми маємо свою рідну землю, зрошену кровю наших прадідів, де кувалась віками наша історія, де ми живемо нашим рідним життям, а не фікційним, як в Америці, — там наше найпевніше пристановище і туди ми повинні звернути всі наші гадки і всю нашу народню роботу". Тому і кожний гріш, зложений на патріотичну ціль, повинен іти тільки в рідний край.

Та *Свобода,* хоч переконувалася на кожнім кроці, як молоде покоління затрачує всякий звязок зі старшим, не думала тими катеґоріями, що з нас за яких 50 років і сліду в Америці не стане, як писали дописувачі, а бралася таки будувати дійсну *американську Україну.* Поза українським життям і українською наукою зачинає вона друкувати зладжений Стефаном Макаром *Українсько-анґлійський провідник,*[148] у якім подає по українськи й анґлійськи найконечніші відомости з анґлійської мови для щоденного вжитку, як теж розговори при шуканні роботи, на почті, на залізниці, в банку, в склепі, в лікаря, кравця, шевця, голяра, в ресторані, в товариській зустрічі й т. п. Разом з тим друкувала вона і перший *Українсько-анґлійський словарець.* А скінчивши те, зачинає друкувати по анґлійськи спеціяльну рубрику *Для наших дітей* [149] з ілюстраціями, щоб тим чином притягнути лекше нашу молодь до українського часопису, зацікавити її українським життям і підховувати тим способом нових носіїв українства в Америці. Маючи це на увазі, треба було теж дбати і про те, щоб та молодь була забезпечена, щоб мала фах у руках.

Ось тому *Свобода* заохочує нашу молодь, щоб училась шоферства. Д-р В. Сіменович подає всі потрібні інформації, збирає зголошення перших українських шоферів в Америці, допомагає їм навчитись того фаху і дістати заняття. „Та шоферство" — пише д-р Сіменович в 1910 р. — „це тільки переходовий стан до кермування літаючими машинами. Ґенерал-майор Ф. Бел заповідає в *Шікаґо Америкен,* що за 5 літ літаючі машини так будуть видосконалені, що в одній машині могтимуть поміститися крім вантажу ще яких 5 людей". І так воно буде, запевняє тоді д-р Сіменович нашу молодь і українського іміґранта, пишучи таке:

Будучи в 1900 р. в Парижі на виставі, бачив я там ледви один автомобіль, нескладний. На самій виставі, ані в цілій Франції, ані в Парижі я не бачив автомобіля на вулиці. Та в 1904 р. я вже сам купив собі автомобіль.

[148] *Тамже,* числа від 11—30, 1900.
[149] *Тамже,* ч. 31, 1900.

Час в Америці не спить, тому: „Не гайтесь, українці, а хто може, хай береться до науки". І до таких фахів як шоферство, летунство. А дівчата, чи жінки, повинні ставати „норсками", себто доглядачками хорих. От у Шікаґо вже одна наша дівчина скінчила школу для норсок і вже є два місяці при старенькій пані й гарно заробляє! І тут треба зголошуватися по поради до *Свободи*, а д-р Сіменович подасть інформації.[150]

БИЗНЕС.

Живучи в Америці, не можна не звернути уваги на ту величезну ролю, яку тут відограє бизнес. І тому вже в 1899 р. взиває *Свобода* до заложення українського банку в Америці, або хоч позичкового товариства. Читаємо там:

Між нами, українцями в Америці, маєток громадський і приватний зріс уже до такої поважної суми, що ми вже сміло можемо подумати про заснування банку.[151]

Свобода виказує українські фонди, якими обертають чужі, хоч „українці могли би втяти тусаму штуку". Біда тільки, що:

Наші люди не вірять банкам, а ще дотого своїм. Мовляв, люди поскладають свій тяжко запрацьований гріш, а потім знайдуться такі, що розкрадуть людську працю.

Свобода доказує, що це хибне переконання, бо вона не дорадже закладати приватний банк, а тільки такий, який був би під стейтовою контролею і в якім провадив би спершу бизнес американець, що розуміє діло, а „українець мав би практикувати", щоби підовчитись діловодства.

Та до цього може прийти тільки тоді, коли ми на тім полі американізуємось і позбудемось нерозумного упередження до бизнесу. От такого, як виясняє такий випадок:

В місті Б. траплялось купити на ліцитації за малі гроші млин. Один мудріший каже до своїх: Браття українці! Нас тут є досить і кожний має гроші. Скиньмося по $200 кожний і купім цей млин. Та понеслися голоси: „А от що ще йому забаглося. Ет, куме, не слухайте. То жидівське діло, а нам, робітникам, не до цього". І так один за одним. І що сталося? Німецькі робітники зложилися, купили млин і роблять добрий інтерес. Самі є власниками млина, самі працюють, а крім робітничої платні ще й доходом діляться, так, що за кілька місяців вернулися їм ті гроші, що кожний з них вложив, а тепер дороблюються щораз більше. Один українець, діставши працю в тім самім млині, сказав якось до своїх земляків: „Які ми, куме, були дурні, що самі млина не взяли". Ось так мудрий орудує грошем і дороблюється ще більше, а непрактичний, боязливий і необоротний і ті гроші марно тратить, що їх тисне в куферку.[152]

---

[150] *Тамже*, ч. 25, 1910.
[151] *Тамже*, ч. 41, 1899.
[152] *Тамже*, ч. 38, 1894.

Взиваючи до бизнесу, *Свобода* подає *Поради нашим молодим бизнесменам.* Між тими порадами є такі:

Є це злий звичай продавати товар, за який заплата має наступити наступної суботи. Звичайно така субота ніколи не приходить.

Пильнуй сам свого бизнесу, а до інших не мішайся.

Не вір тому всьому, що тобі розповідає подорожній аґент.

Купуй те, що можеш продати.

Купуй товари, яких люди домагаються.

Коли фірма продає тобі нижче постійної ціни, не купуй забагато, бо можливо вирине якась новість, що побє ціну на твій товар і не буде на нього збуту.

Заховай копію замовлених товарів, дату, реченець, ціну і т. д., а це заощадить багато клопотів у будучності.

Переглядай точно рахунки.

Чим менше даси на борг, тим краще для тебе. Товари продавай за готівку, бо це улекшить тобі сплачування залеглих рахунків.

Те, що оголошуєш, май на складі.

Не купуй забагато товару. Не купуй того, що не в моді. Купуй не багато, а часто.

Не намовляй до боргу, особливо тих, що не в силі заплатити.

Не хочеш поборгувати, май відвагу сказати: ні. Але скажи це чемно.

Вага і міра мусять бути точні і справедливі.

Як хто тобі скаже, що деінде дістане дешевше, не вдавайся з таким у дискусію.

Учися розуму й ощадности, будь чесним і справедливим, а певно доробишся маєтку.

Свобода поборює всіми можливими способами привезений із краю звичай не мати довіря до свого в бизнесі, бо це теж — не по американськи.

ОСІДАТИ НА ФАРМАХ.

Свобода хоче закріпити наш стан посідання в Америці, накликуючи наших людей осідати на фармах, але робить наших іміґрантів уважними на те, що „фармерство в Америці не така проста справа, як комунебудь здається". Тому дораджує:

Коли ви рішились іти на фарму тому, що вам подобається фармерське життя, і маєте силу, добре здоровля, доростаючі діти, ну і доляри в кишені, то ніколи не купуйте відразу своєї власної фарми, але виарендуйте, або станьте у фармера бодай на один рік до роботи. Чому? Тому, що фармерство в Америці в багатьох справах відмінне від фармерства краєвого, а подруге тому, що кожна околиця має свої спеціяльности, до яких треба навикнути і їх навчитись. Словом, хочби ви були фармером з діда прадіда, якщо хочете фармерувати денебудь в Америці, вам прийдеться ще багато навчитись, а звісна річ, що ліпше вчитись на чужім, ніж на своїм. Памятайте, що коли ви

виарендуєте фарму, або будете робити в фармера, то ніколи стільки не втратите, як колиб ви купили фарму на власність, а потім показалося, що ви не годні на ній вижити.[153]

Дарування землі в Мексику викликало дискусію на тему ґрупового осідання на землі й творення українських фармерських кольоній у такий спосіб, як їх потворено в Канаді. *Свобода* постійно порушує ті справи, бажаючи знайти вихід з того, щоб „українці вічно не гарували по майнах".[154] На її сторінках ведеться на ту тему довгими роками дуже оживлена дискусія. Головно йде про те, щоб зискати не так економічно як *національно*, бо:

На кольоніях живе нарід компактною масою, звязаний ціпко народніми традиціями, звичаями, привязаний до землі, тож не дасться так скоро винародовити, як у промислових центрах, де його заливає чужий елємент. Кольонії, це пункт опору, це національні твердині, в яких зберігається характер і індивідуальність кожної нації поза межами своєї вітчини.[155]

Крім цього, як пише один з дописувачів, на кольоніях буде можна заховати краще добрі сторони української вдачі, бо тепер людей наших, як світських так духовних, не пізнати в порівнанні з тим, якими вони були в старім краю. „Лоскіт, свист, шум і тріскіт фабричних машин", підземні нори з розтріскуванням скал, і той міський поспіх — геть змінили з природи мелянхолійну і вражливу вдачу нашого іміґранта.

Підносяться голоси, щоб ті, що заробили гроші в Злучених Державах, а хочуть осісти на землі, осідали в Канаді й зміцняли там ті українські стійки, які вже здобуто.

В *Свободі* з 20. січня 1910 р. читаємо на ту тему такий голос:

Наш нарід зачав кольонізувати Канаду тому яких найбільше 15 літ. Від того часу до нині маємо вже багато кольоній у трьох провінціях Канади, а іменно в Манітобі, Саскачевані та Альберті. Наші фармери, котрі матеріяльно стоять дуже добре, вже нині дійшли і в чужих до певної поваги. А всі вони прийшли майже з голими руками, так, що канадійський уряд мусів роздавати їм муку, картоплю, цукор, каву, чай і інше даром, щоб охоронити їх від голодової смерти. Але гляньмо нині на тих бідаків! Тисячі ваґонів пшениці, виробленої українськими руками, йдуть на світові збіжеві ринки. Так наші фармери в „ледоватій" країні зрівналися з обшарниками в Галичині, бо багато з них вже нині мають по дві-три фарми, а навіть є такі, що мають і по шість фарм (960 акрів). У Канаді як земля так і клімат підійшли зовсім нашим людям і тому вони добилися так скоро кращої долі. Ось стільки про матеріяльну сторону. Тепер гляньмо з іншої сторони на кольонізацію в Канаді. Наш нарід здобув

[153] *Тамже.* І. Ардан: *Хочете йти на фарми?* Ч. 49, 1909.

[154] *Тамже,* ч. 11, 1906.

[155] *Тамже,* ч. 48, 1909.

уже собі по школах в Канаді двомовну систему, та наше покоління вчиться таксамо добре по анґлійськи як і по українськи. Нині маємо в Манітобі поверх 40 учителів українців у таких школах. А це неабиякий здобуток на чужині. Дальше, маємо нині дві державні, англійсько-українські вчительські семинарії, а крім цього на матрикуляції маємо 25 учеників, котрі по кількох літах стануть лікарями, адвокатами та вчителями по середніх школах. В політичнім житті наш нарід відграє немалу ролю в Канаді, бо в багатьох околицях він при всяких виборах віддає більше глоосів ніж всі інші народи. Крім цього в Канаді дуже легко стати горожанином, бо по трьох літах кожний дістає горожанський папір дуже легко. Ми вже тепер маємо багато своїх чисто українських громад, що їх тут звуть „мюнисипалами", і річ певна, що незабаром будемо мати і своїх послів у провінційних парляментах.

А чого то можнаб іще доконати, якби так до Канади приїжджали наші люди з капіталом! Тому хай український гріш не йде до Мексика, а до Канади, на скріплення того українства, яке вже там є.

Справу кольонізації розбирала і конвенція У. Н. Союзу. А до стейту Вірджінія їздила спеціяльна комісія, до якої належав і редактор *Свободи* і в якої імені о. П. Понятишин зложив обширний звіт про можливости творення українських кольоній у тім стейті.[156] А коли з тих усіх справ не виходило те, чого можна було надіятися, то причина є тасама, яка буває з багатьома іншими, навіть найважнішими нашими справами, які не знаходять попертя, а тільки вбивчу критику з боку тих, що не є спосібні до ніякої позитивної роботи, а вважають себе вперто „правдивими провідниками робучого люду".[157]

ПО АМЕРИКАНСЬКИ.

Цею цілою акцією хотіли У. Н. Союз і *Свобода* наших людей іще трохи „замериканізувати" в тім напрямі, щоб зробити їх рухливішими, підприємчивішими, бо звичайно так тут буває, як це подає один з дописувачів:

Наш чоловік дуже обережний фінансіст, хоч по більшій части на тій обережности таки дуже зле виходить. Як інші народи закуплять десь, наприклад, доми, лоти (будівельні парцелі) або фарми за пів дармо, то аж тоді доперва рухається і наш чоловік і вже сміло платить, але втрое дорожче.[158]

Постояти за свої права — це по американськи. Тому *Свобода* орґанізує протестаційні акції проти законопроєктів, які виринають у конґресі, а які звернені проти іміґрантів та ставлять їх нарівні зі злочинцями. Вона друкує відповідні петиції до

[156] *Тамже*, ч. 13, 1910.
[157] *Тамже*. Стаття о. О. Пристая: *Чим скорше до діла*. Ч. 50, 1909.
[158] *Тамже*. Демко Хомин: *Ще в справі кольонізації*. Ч. 12, 1910.

Вашинґтону і взиває наших іміґрантів їх підписувати і висилати до *Свободи*, яка передасть їх делеґації, що буде вислана до президента з протестом.[159] Бо „в імя людскости, в імя патріотизму ми не сміємо залишити нічого, щоб допустити до ухвалення тих диких законів. Ми тисячами підписів мусимо проти них протестуватп. Того жадає від нас наше власне добро, цього жадають від нас з роздираючим серце плачем ті жінки і діти, яких ті закони не допускають до рідних батьків". Такі проєкти, які вніс у 1910 р. конґресмен **Hayes** і сенатор **Overman**, домагаючися загострення іміґраційних приписів, вказують, що в Америці є ґрупа людей, яка „людину, вроджену в Европі, не вважає взагалі за людину".[160] Проти таких „американців" протестують теж правдиві й культурні американці разом з іміґрантами. Але наші люди навіть залінивi підперти як слід отих американців, що стоять у їхній обороні. Вони навіть залінивi готову петицію підписати і вложити до коверти та вислати до *Свободи*. І коли до редакції надійшло тільки двісті підписаних протестів, вона пише:

І чиж це не обридлива байдужність, гниль і лінивство? І чи дивниця, що наш нарід деруть з усіх боків, рвуть і плюгавлять, коли цей нарід не почувається навіть настільки до людської гідности, щоб хоч пальцем кивнути проти цього? Нас плюгавлять, ухвалюванням драконських законів плюють нам в очі! А ми? Ми спокійно на те все глядимо, бо лінивство у нас загніздилося, байдужність до того ступня ввійшла вже в нашу кров і кість, що не позволяє нам навіть жертвувати для спільного добра одну мінуту. Бо стільки треба часу, щоби петицію витяти з часопису, підписати, вложити в коверту, заадресувати її, а вже, йдучи до роботи, кинути в почтову скринку. І чи так поступає нарід, що хоче мати поважання у чужих?[161]

ВІДНОШЕННЯ ДО СЛОВЯН.

В подібний спосіб бореться *Свобода* і з тими, що не підпирають її акції, веденої в тім самім часі в справі признання нашому народові його прав при переписі населення, де не узгляднюється народности, а визнається тільки політичну державну приналежність.

Оту акцію треба було вести разом з іншими народами, як словаками, словінцями, хорватами і сербами (тими, що були тоді під Австрією), яких національности теж не узнавано і вписувано як "**Austrians**" і "**Hungarians**", коли в тімсамім часі недержавний нарід польський, що був під Австрією, Росією і Німеччиною, вписувано при переписі під рубрику "**Poland**", хоч Польщі не було, а чеський нарід під "**Bohemia**", хоч така держава не існувала.[162]

[159] *Також*, ч. 9, 1910.
[160] *Також*, ч. 4, 1910.
[161] *Також*, ч. 10, 1910.
[162] *Як вище.*

Як бачимо, акція була ведена головно спільно зі словянами. *Свобода* визнавала таку спільну словянську акцію на американськім ґрунті за потрібну, але тільки в таких випадках, де в Америці зі словянами не поступається в дусі американських засад рівности, де висувається расові упередження, чи такі кривди як при державнім переписі, поповнювані головно урядовими чинниками з незнання европейських відносин і національних питань.

о. Антін Бончевський,
головний предсідник (1900) і головний секретар
У. Н. Союзу.

Та інша справа, чи треба нам в Америці витворювати якусь спеціяльну *словянську ґрупу*. А як треба, то як тоді ставитися до цього американським українцям? Бо якаж може бути спільність з поляками, які не визнають у своїх ґазетах, як "Polak w Ameryce" чи "Jutrzenka", навіть української мови, які не хочуть

навіть чути про те, що редактор *Свободи* скінчив українську ґімназію, в котрій 8 років учився всіх предметів українською мовою, хоч попри неї знає теж майже всі европейські мови.[163]

Свобода не хоче навіть полємізувати з польською пресою в Америці, бо, на її думку, американська „польська журналістика не має ні засад, ні переконань, ні поглядів: хто більше дасть долярів, тому вірно служить, аж поки не вичерпаються доляри".[164] Вона взиває польських священиків і інших польських непрошених опікунів, щоб залишили американських українців у спокою і „дбали про себе, та своє сміття замітали, бож його так багато й воно таке огидне".

Свобода вважає, що всі *пансловянські концепції* зводяться на ділі до *панросійських*. Крім цього годі поляків уважати за словян, бо їх політика в Австрії йде проти словянських інтересів. Їх радше „можна назвати навіть ворогами словян".[165] Чехи зітхають до Росії, а "narod sobe a pro sebe — це їх патріотична девіза". Серби і болгари теж загіпнотизовані Росією. Поляки „радіб і в Америці старшувати над іншими і накидувати їм свою культуру й опіку і навіть тут не в силі ніколи нічого навчитись". А проводирі кушки російського народу, що прибув до Америки, заняті православною і всеросійською пропаґандою. Тільки словаки, хоч упосліджені й гнетені в Евроші, тут надзвичайно скоро піднялися й навіть при помочі українського гроша поклали сильні підстави під свої численні орґанізації. За те останнє *Свобода* їх не винує, бо *розумного не винують, а з дурного насміваються.*

Всесловянська справа стала в Америці особливо актуальною в 1904 р., коли то за почином Гинека Досталя, редактора чеського часопису "Hlas (виходив у Сейнт Луіс) пробовано влаштувати на всесвітній виставі в Сейнт Луіс *Всесловянський і Журналістичний Зїзд*, який мав би оборонити Росію, що на неї зачато в Америці нападати, а далі боронити чехів, яких називають в Америці „циганами", а ще далі взагалі словян, яких тут уважають „варварами". У виданій у тій справі відозві визнано на домагання „українських малоросів" як самостійний нарід словянський „нарід малоруський, що числить трицять міліонів".[166]

До цього треба додати, що разом з тим почали всюди виростати „словянські комітети" як гриби по дощі. *Свобода* вияснює це дуже просто. Основують те все ті, що їх у старім краю називають „виборчими наганячами і махерами". Бо... „наближаються вибори на президента, супроти чого ріжні людці хотять позувати на представників словян, бо, як такі, вони зможуть більше заробити, ніж коли би були лише редакторами чи урядниками орґанізацій".

[163] *Также*, ч. 26, 1895.
[164] *Также*, ч. 28, 1895.
[165] *Также*, ч. 37, 1895.
[166] *Также*, ч. 25, 1904.

Позатим не добачує *Свобода* у всесловянськім руху в Америці нічого серіозного й ідейного. Це туман (блоф), пущений в рух для добивання торгу з републиканською чи демократичною партією і продавання голосів словян.[167] Цей рух має теж ту велику хибу, що утотожнює всесловянську ідею з всемосковською, а ті дві ідеї є зовсім від себе відрубні, а навіть противні. В розумінні *Свободи:*

Ідея всесловянська змагає до національного і культурного піднесення всіх словянських народів. Вона змагає до того, щоб словянські народи не нищили себе, але помагали собі взаїмно, а вкінці, щоб, визволившися зпід своїх теперішніх гнобителів, злучилися разом в одну спілку, в одну федерацію на підставі рівности.

Коли всесловянська ідея змагає до скинення ярма, до волі, до самостійного розвитку кождого словянського народу, то всеросійська ідея змагає до того, щоб словянські народи, замісць теперішнього ярма, яке двигають, взяли на себе ярмо російське.[168]

Саме в тім ціле нещастя, що є між американськими словянами так багато людей, котрі цього не розуміють. Вже через те, що словянський рух іде під прапором всеросійської ідеї, що з кожних таких словянських зібрань шлють привіти до московського царя, американські українці за таким рухом не підуть. Бо:

Кайдани, золоті чи залізні — однаково гнетуть. Нам нема чого розривати одні кайдани, а пхати свої руки в другі. Ми не хочемо міняти панів; ми хочемо бути самі собі панами. Ми хочемо волі, а не нового підданства. Ми хочемо самостійности, а не нових опікунів.[169]

Оті і їм подібні аргументи заважили пізніше, в 1918 р., на тім, що *Свобода* заявилася проти *Словянського Легіону,* а була за те, що „Українці мають нагоду воювати як американські вояки в армії американській, а не потребують іти разом з кацапами шукати цеї нагоди аж у чехів чи сербів.[170] Бо:

Хто любить свободу, хто любить цей край, хто любить ту републику, той любить і прапор цеї републики.

Кождий українець, що живе в Злучених Державах, радо вступить до армії цеї републики і кождий батько українець чи мати українка, котрих син поляже за звіздистий прапор, буде мати собі це за найбільшу честь, бо вони знають, що він віддав своє життя в обороні волі, в обороні тих великих ідей, за які стоїть американська република, в обороні усіх поневолених народів у старім світі, яким Америка хоче помогти вибитися вже раз на волю.[171]

---

[167] *Також,* ч. 26, 1904.
[168] *Також,* ч. 27, 1904.
[169] *Як вище.*
[170] *Також,* ч. 102, 1918.
[171] *Також,* ч. 96, 1918.

ЛИТОВЦІ І БІЛОРУСИНИ.

Були теж спроби використати американський ґрунт для пропаґанди поневолених народів: українського, литовського і польського. В 1901 р. відбувся навіть зїзд представників часописів і орґанізацій тих трьох народів, на якім був від литовців відомий литовський патріот і піонір д-р Іван Шлюпас, а від українців о. М. Стефанович. Принято там засаду: вільні з вільними, рівні з рівними. Висказано бажання, щоб ті три народи йшли разом до спільної цїли, а „в рідним краю щоб один одному не ставив жадної перешкоди в природніх його границях". Як ідеал виставлено: „людова республика Польщі, Литви і Руси, оперта на засадах федераційних". Для тих цілей рішено видавати анґлійською мовою місячник „**Freedom**" (Воля).

Свобода повірила в щирість тих, що цей проєкт укладали, але до його зреалізування поставилася досить скептично, що й показалось потім цілком оправданим. Зокрема піднесла вона такі завваги:

Ідеалом кожного народу мусить бути в першу чергу його власна самостійність, значить: для поляка найвищим ідеалом буде завжди самостійна Польща, для литовця самостійна Литва, а для українця самостійна Україна. Федераційна республика, зложена з України, Литви і Польщі, це така річ, якої ми собі тепер ще не годні уявити, тай і не знаємо, чи вона взагалі буде потрібна. Можливо, що обставини так зложаться, що як українці так і поляки та литовці матимуть зовсім окремі республики, а можливо, що на сході Европи повстане федераційна республика, в якої склад крім України, Литви і Польщі ввійдуть ще й інші народи. Все те є річи, про які ми тепер ще нічого певного сказати не можемо й тому найкраще полишити їх вирішення — будуччині. А на тепер вистарчить, як кожда з тих трьох народностей буде боротися всіма силами за свою власну самостійність і буде поводитися справедливо з іншими, бо сьогоднішні обставини є того роду, що боротьба за волю одного народу є рівночасно боротьбою за волю інших.[172]

Та природно найкраще навязувалися відносини з *литовцями і білорусинами*. Тих останніх було небагато, але зате литовці прибули до Америки скорше від українських імігрантів і в тім часі, коли зачала виходити *Свобода*, вони вже мали багато орґанізацій і часописів. У *Свободі* з 1896 р. (чч. 9, 10, 11) у фейлєтоні

[172] *Таже*, ч. 10, 1901.

Литвини в Америці,[173] написанім литвином (криптонім „Іван", мабуть д-р Іван Шлюпас), автор зазначує на початку, що литовці живуть в Америці по місцевостях разом з українцями в згоді, разом працюють у майнах і по фабриках і малощо ріжняться щодо своїх добрих прикмет і хиб. Він змальовує багато навіть дуже поганих сторін литовської іміґрації й каже, що робить це тому, щоб українці знали про них і їх викорінювали між собою. Таке поступування вважає братнім, щирим і добросусідським. Разом ті недомагання спільно поборювати, щоб тут в Америці придбати чести литовському й українському ймення. Головно йде йому про спільну акцію відучування наших іміґрантів від судових процесів, бо от „часами спір повстане за 5 центів, як це було кілька літ тому в Шенандоа, а коштує процесуючих $50". Часто звичайна образа при склянці пива буває пімщена строго. І тому „побиті голови, покрівавлені руки або ноги є щоденною річчю по литовських кольоніях". А все те головно через пиянство.

Та сама причина (пиянство) провадить до родинних непорозумінь і часто бачимо руїну родин саме з цеї причини. Там жінка покинула діти і чоловіка, там чоловікові завернулося в голові і пігнав за гарною дівчиною, лишаючи жінку з дітьми в голоді й холоді. Виховання дітей є на звірячім ступні: нема найменшого поняття про гиґієну, про потреби молодого орґанізму, про потребу чистоти. Тому саме так багато дітей умирає між литовцями, що рідко в якій родині знайдеться дозріваюча громадка дітей. А що вже говорити про родинні драми, коли батько чи мати попються — ціла околиця є свідком цього, до чого доводить у бідній хаті пиття без міри. А як часто трапляються і вбивства![174]

А між інтеліґенцією литовською в Америці: „Одні клонять голови перед Білим Орлом, другі топчуть нашу Поґонь, а треті деруть шкіру з бідної маси. Тільки мала, дуже мала горстка людей працює для добра загалу, на користь бідного й темного робітника й змагає до поліпшення долі пригнобленого, переслідуваного й умираючого народу".

---

[173] З цього фейлєтону подамо ще таке:

Ствердивши, що злука України і Литви з Польщею принесла обидвом народам згубу, нещастя й упадок, автор описує спільну долю під Росією, де як українцям так і литовцям не можна було мати навіть своїх шкіл. Далі згадує про пробудження литовського духа між литовцями, що опинилися під Німеччиною і появу тамже в 1883 р. першого литовського патріотичного орґану „Auszra" (Зоря). Далі подає автор про участь таких литовців як Косцюшко та Немцевич у визвольній американській війні та про те, що більшими масами зачали прибувати литовці до Америки від 1863 р. Вже в 1879 р. появилася „Gazeta Lietuwiszka", видавана в Ню Йорку сполученим М. Тваровським. З інших часописів згадується за „Wienybe" (1886), „Lietuwa" (1893) і т. д. Було тоді вже яких 8 литовських ґазет ріжних напрямків, присвячених суспільним, політичним, економічним і релігійним справам. Їм треба завдячувати, що „литовець став литовцем і перестав служити чужим богам" та створив сотки литовських орґанізацій. Не було тільки „рідної літературної мови" і кожда ґазета писала інакше, вживаючи провінціональної мови тої околиці, з якої походив редактор.

[174] *Свобода,* ч. 10, 1896.

Не лишається ніщо інше, а хіба вилити ті жалі перед приятелем і йому висказати ту всю правду — пише при кінці фейлетону литовський автор, що намагається спільно з приятелем, себто з українським іміґрантом, гоїти спільно рани. І так тоді дійсно було. Тому литовський діяч Любарт Стеллі сказав у 1904 р. з приводу десятьліття У. Н. Союзу щиру правду, коли писав:

Мало є на широкім світі народів, котрі жилиб у таких однакових обставинах, котрі малиб таких самих ворогів і такі самі цілі. Такими є українці й литовці. Однакові потреби, спільні цілі і терпіння найбільше лучать ріжні народи, навіть не зважаючи на ріжниці, які випливають з походження. Спільні потреби, однакові цілі й умовини життя, в яких обидва ці народи знаходяться, повинні ще більше зближити українців з литовцями, а то тимбільше, що їх лучить до певної міри і минувшина.[175]

ІРЛЯНДЦІ.

Але є тут в Америці ще один нарід, на який радить *Свобода* звернути увагу, і з яким дораджує бути в тіснім звязку. Про нарід цей пише вона ось як: „Ми, українці, кинені долею за море, стрінулися тут з народом, котрий під багатьома оглядами подібний до нас. Тим народом є айриші, або як їх звуть у старім краю — ірляндці". Оті айриші, а зокрема їхня боротьба за визволення, є часто темою писань *Свободи.* Між іншим пригадується, що ірляндські бунти горіли чи не найсильніше тоді, коли й український нарід за Хмельницького повставав проти своїх гнобителів. *Свобода* вказує, чого можуть доконати такі провідники поневоленого народу як айриські „некоронованні королі": **O'Connell** і **Parnell.** І поясняє, що хоч айриші забули материну мову і приняли мову ворогів, то, як каже один учений, здається тільки на те, щоб „уміти проклинати ворогів їх власною мовою". Та це сталося саме завдяки згаданим провідникам.

Українські іміґранти стрінулися тут з нацією, яка не знала своєї рідної ірляндської мови. Та Ірляндці тільки говорили по анґлійськи, але в серці були великими ірляндськими патріотами. Вони щедро підпомагали рідний край, а особливо змагання цього краю до визволення. Ірляндське духовенство піддержувало в ірляндських іміґрантів національну гордість і почуття, що не тільки вони, але й їхні нащадки мусять остатись раз назавжди ірляндцями.

Айриші такі поневолені як і українці, писала *Свобода.* Але є між ними одна велика ріжниця. Айриші мали за ворога Анґлію, себто державу, яка заєдно чогось учиться, яка вміє витягнути консеквенцію з невдач, яка вміє цінити і противника. А цього не

[175] *Також,* ч. 21, 1904.

мав український нарід. І тому айриші добивалися полекш, а український нарід попадав у ще дужчу неволю. Але:

Горі імієм серця! Здобутки айришів, виборені кривавим потом, хай будуть прикладом і заохотою в боротьбі за волю рідного краю. Гіркі відносини, гніт і неволя вибили на українськім селянині такі ознаки, як і на айришеві. Темнота, неохота до науки, недовірчивість, безхарактерність і склонність до пиянства характеризують і українця, але є надія, що українець того всього позбудеться, живучи на вільній землі, як цього тепер позбуваються звільна й айриші.[176]

Іншими словами: треба й щодо цього — *американізуватись*.

ЖІНОЧА ПРОБЛЄМА.

Ота „американізація" заторкнула в самих початках ще одну дуже важну справу. Є нею жіноче питання. Український іміґрант, який тоді приїжджав до Америки, чув про неї тільки з того боку, що тут існує „бабське право".

За це „право" приходилося *Свободі* говорити дуже часто в своїх початках, коли вона остерігала наших дівчат перед моральним упадком. Вона писала, що правдива українська дівчина була в старім краю „дуже й дуже скромною, соромливою і побожною". Такою є теж наша дівчина і в Америці. Але:

Є і такі, хоч мало, що починають тут жити по свому, на власну руку і — американізуються, то є починають ходити по нічних музиках, які жид чи словак справляє десь по пивницях, до яких сходиться всяка зволоч на розпусту. Ті дівчата стають дуже ліберальними щодо своєї чести і кінець кінців пускаються на злу дорогу, тратять честь, сором, і свій дівочий вінець скромности і чистоти кидають у болото. А така дівчина, як трохи підовчиться по анґлійськи говорити, то вже довідається від старшої в тім ремеслі, як то робити, щоб якого хлопа чи молодця заскаржити до суду і примусити його, щоб з нею женився, бо треба їй доконче батька до новонародженої дитини. Тоді наша американка скаржить трьох хлопців, бо надіється таки одного з них злапати, що або оженитьсь з нею, або заплатить за вінець.[177]

Від такої „американізації" ратує *Свобода* нашу іміґрацію і наше жіноцтво. А зате поручає таке американське розуміння жіночого питання:

Не буде кращого ладу, поки не дамо жінці рівних політичних прав. Не бракує нам поважання до жінок, але маємо наскрізь фальшиве розуміння про права жінки. Жінка має ті самі права, що й ми. А як вона не має права голосувати, то звідкіля мають мати це право чоловіки? Ми певні, що усунемо багато злого з нашого суспільного життя, якщо жінка осягне цілковиту політичну рівність і свободу. І чомуж вона не малаб цього осягнути? Заперечувати таку політичну рівність є злочином, якого допускається звіряча сила на слабшій фізично істоті. Жінка має більше почуття чести ніж мужчина. Її голосу не буде можна

[176] *Тамже*, ч. 9, 1901.
[177] *Тамже*. ч. 40, 1894.

купити при виборах за склянку віски. Ми вбираємо жінку в дорогоцінности, а держимо її в політичній залежности. А хочемо бачити ті часи, коли вберемо жінку в той найдорожчий жемчуг, яким є політична рівність. Годимося з Інґерсолом, котрий раз сказав, що кожний славний чоловік мав славну матір. Зате на батька кожний є добрий! [178]

Освідомляючи в такий спосіб українське громадянство, зачинає *Свобода* втягати українську іміґрантку в громадську працю, запрошуючи до допомоги в цій справі провідні жінки зі старого краю і даючи їм спромогу промовляти до наших жінок в Америці. Ось що пише в *Свободі* Евгенія Ярошинська:

Мої дорогі сестри! Від вас залежить так багато, можна сказати: будучність нашого народу за морем. Бо коли ваші мужі підуть на зарібки, щоби придбати для хати добра, лишитеся ви з тою дрібнотою дома і будете її навчати. Памятайте на те, що ви маєте берегти наш найдорожчий скарб: нашу українську народність. Бережіть її щиро, кріпко, не дайтеся нікому на підмову, не вважайте на нічиї підлесливі слова, не дивіться на те, якби хто сміявся з вас, що ви бороните своєї народности, а держіться її, гордіться нею. Так учіть і своїх дітей, а заслужите собі на вдячність як у них, так і в цілого народу. Найкращим вашим памятником буде те, що ваші діти будуть щирими українцями, вірними традиціям свого народу, котрі, як здвигнуть стяг волі, скажуть: „Ми сильний, вільний, український нарід, а що ми стали ним, це завдячуємо нашим матерям.[179]

Наталія Кобринська теж відзивається через *Свободу* до української жінки в Америці, пригадуючи їй, що вона вже від 1884 р. кличе: „Будіться, сестри, ставайте до праці для своєї й народньої свободи". А деж може наша жінка — пише Кобринська — краще вимаципуватись, як не в Америці? Деж краще моглаб вона прислужитись українській жінці й культурі, як не в Америці, якщоб вона зацікавила американський світ гарними й артистичними виробами нашого жіноцтва. І кінчить Кобринська своє слово таким зазивом до своїх сестер в Америці:

Не забувайте за свій рідний край, за свої полишені сестри. Не зривайте з ними зносин і помагайте їм, наскільки вас на те стане. Завязуйте жіночі товариства „Промислової Помочі", щоб створити ринок збуту для ручних виробів нашого жіноцтва. Тим піднеслиб ви дійсно дрібний промисл наших жінок, а оригінальні, нові мотиви української стосованої штуки вивелиб на широкий світ попиту і збуту. Помагайте і тим жінкам, що таксамо як ви були примушені лишати свій край і шукати зарібку за морем. Ви певно і самі відчуваєте далекосяглість таких орґанізацій, як взагалі потребу підмоги вашим сестрам в Америці і в рідним краю, бо всетаки ви діти Матери-України.[180]

---

[178] З промови Е. В. Дебса, *Свобода*, ч. 33, 1897.
[179] *Свобода*, ч. 21, 1904.
[180] *Як вище.*

Ті зазиви не остались без відповіди. Вже рік пізніше відбувається в Ню Йорку *перше жіноче віче*, на якім візвано наше жіноцтво в Америці закладати курси для науки читання й писання, заложити жіночий часопис, оснувати Дім для Українських Дівчат і т. п. У своїм вступнім слові сказала тоді Емілія Струтинська між іншим таке:

Чи в силі ми, українські жінки взагалі, а тим і американські, вже раз краще подумати про себе? Чи годні ми поставити собі якусь ціль, кращу ціль у своїм житті, до якої всі ми змагалиб, запалились би, ціль, яка крім буденних наших обовязків розкрилаб нам наші очі, порушила наше серце на недолю як нашу так і свого народу, і яка наложилаб на нас примус більше думати про свій нарід, більше його любити, більше слідити за його життям, поділяти його долю і недолю?

Іван Ардан,
головний секретар У. Н. С. (1897) та головний контрольор і редактор „Свободи".

Правда, що трудно нам те все зробити нині, трудно нам так скоро видвигнутися з тої неволі, з тих кайданів, які на нас, на українське жіноцтво, обставини наложили, не легко нам побороти ті пересуди, які все ще оббиваються об наші вуха, що, мовляв, жінці, а ще українській жінці, не до політики, не до віча, не до письма! Таж світ перевернувсяб догори ногами, якби жінки мішались до політики!

Історія численними фактами вказує, що лише ті народи були сильні і славні, що мали жіноцтво свідоме й патріотичне.

Ми тепер тут в Америці, в краю вільнім, свобіднім. Перед нашими очима снуються ріжні народи, народи просвічені. Та ми вже неодно від них переняли. Ми тут інакше жиємо, як у старім краю, інакше їмо, інакше вбираємось, інакше мешкаємо. Переймім від них те, що є най-

важніше, те, що становить ключ до всього доброго, гарного, те, що дасть нам вдоволення, що очі нам відчинить на світ Божий — переймім від них письменність, переймім просвіту.[181]

Заступниця предсідника У. Н. Союзу Марія Черемшак теж відзивається в 1908 р. спеціяльною відозвою до жіноцтва, підкреслюючи таке:

Як хочемо, щоб українські діти були добрими, працьовитими, твердими, патріотичними і поступовими, то в першу чергу треба старатися, щоб матері такими були.

До цього часу мало хто про це думав. Українські жінки і дівчата спали сном блаженних. Мужі їх сваряться то за віру, то за попів, то за „йор" чи „йори", а діти, пущені самопас, ростуть бурянами.

Тих кілька сестрицтв то ще замало, щоб заспокоїти всі потреби жіноцтва.

Те, що мають інші, мусимо й ми мати, ми, українки, і будемо мати, як тільки візьмемося за руки.

Правда, кажуть, що „баби" ніколи не годні разом погодитися. Я вірю, що годні, коли їм справді йде про якусь добру річ, коли їм дійсно лежить на серці добро і будучність свого народу.

Памятайте, що як хто собі постелить, так і виспиться. І як ми далі будемо такі байдужні, то підоймуть нас на сміх не лише свої, але й чужі й на нас упаде прокляття наступних поколінь, що наша байдужність спричинила упадок американської України. Покажім, що хоч ми обставинами приковані до фабрик, до кухні, то, не зважаючи на те, ми бажаємо більше світла, ми хочемо йти вперед; а поступаючи так, певно здобудемо собі честь на американській землі, а нашому народові кращу будуччину.[182]

В *Свободі* виказувано ролю, яку відгравали визначні жінки в українському житті й світовому. Виказувано орґанізаційний і політичний змисл таких жінок як княгиня Ольга, Катерина II чи Марія Тереса. А заразом подавано й таке:

Крім тих „високо уроджених" жінок є ще велике число інших, які придбали собі безсмертну славу, як наприклад Іванна д'Арк, названо Орлеанською Дівицею. Вона станула з білим прапором на переді недобитків французьких і повела їх до боротьби тоді, як ні один чоловік не важився станути отверто до бою з непереможними анґлійцями і вратувати Францію від загибелі. У Франції поставили їй у місті Орлеані величавий памятник. Такої то слави діждалася дівчина з селянського роду за свою велику любов до пригнобленої вітчини. У часі великої революції, що вибухла в Парижі в 1789 р., брали жінки живу участь навіть у кривавих боях. Зпоміж жінок провідниць найславніші є: Теорань де Мерікур, яка домагалася створення окремого жіночого бойового відділу; Олімпія де Жуж, що після „проклямації людських прав" видала „проклямацію прав жінки і горожанки", якої перший параґраф говорив: „Жінка родиться вільною і має тесаме право що й мужчина"; Роза Лякомба, що заснувала „Братнє товариство революційних амазонок" і була першою його головою.[183]

[181] *Тамже*, ч. 24, 1905.
[182] *Тамже*, ч. 47, 1908.
[183] *Тамже*, ч. 39, 1910.

Є тисячі прикладів, які стверджують, що жінки є спосібні до політичної й усякої публичної праці — писала тоді *Свобода* й накликувала:

Ніхто так як жінка не потрапить впоїти в дітей любов до свого рідного й заохотити їх на ціле життя до завзятої боротьби за права свого народу. Тому, браття товариші, просвічуйте своїх жінок і дочок, давайте їм читати ґазети і книжки, зацікавлюйте їх усіми народніми і політичними справами, якими самі займаєтесь і за які боретеся. Може серед тих прибитих домашньою працею жінок і дівчат є неодна велика орґанізаторка, яка причиниться до переваження ваги долі й гаразду на сторону української народньої справи.

Два роки пізніше на жіночім вічу в Ню Йорку орґанізаторка А. Луців підкреслює як потребу більшого освідомлення українського жіноцтва те, що американці не схочуть мати між собою темних жінок, бо от ґубернатор стейту Ню Джерзі накликує американські власти, щоб не допускали до Америки італійців та словян, бо це непросвічений і темний елємент.[184] На тім вічу натавровано теж незнання чи неохоту нашого жіноцтва удержувати чистоту по своїх помешканнях. Бесідниця говорила:

Коли муж такої жінки прийде з брудної фабрики додому і застане таку саму, брудну хату, а крім того брудну жінку і діти, він замісць перевести той дорогий вільний час від роботи в пожиточний спосіб, замісць прочитати щось повчаюче і дітей повчити — тратить привязання до родини та йде до коршми топити свою журбу в пиві й горівці; а добра і харна жінка то й злого мужа наставить на добру дорогу.

Піднісся тоді ще й голос одного з тих робітників, що то пильно приглядались до нашого життя в Америці й добачували лихо в тім, що деякі робітники на американський лад надто „надскакують" коло своїх жінок, головно молодих, і по тяжкій праці замісць прочитати ґазету, або книжку, помагають жінкам начиння мити чи робити іншу кухонну роботу і тим доводять до того, що „голубка, колись працьовита, що любувалася в чистоті, через глупоту чоловіка, як то кажуть, розпесниться і злінивіє". Отой дослідник дораджує нашим людям, що тяжко працюють фізично, братися підчас відпочинку до духової розривки, книжки чи ґазети, а жінкам, які бунтуються проти цього, радить таке відповідати:

Ми знаємо, що домашня робота є тяжка і скучна. Та не забувайте, що вам при митті горшків, чищенні білля і т. п. в хаті вугіль чи каміння не розторощить голови, ні не поламає ребер, як нам у майнах. Знаємо, що ви, жінки, сповняєте тяжкий обовязок, виховуючи діти, але памятайте, що ви при тім не є наражені кожної хвилі на вибух ґазів, випалення очей, поломання рук і ніг у фабриці. Крім того у вас завжди знайдеться якась хвилинка в день, коли ви можете

[184] *Также*, ч. 15, 1912.

відпочити, та ще книжку чи часопис прочитати. Тому будьмо вирозумілими людьми.[185]

Не забуваймо, що як є в світі злі мужі, так є і злі жінки. Тому, коли критикуємо поведення злих чоловіків, мусимо з рівним правом критикувати і поведення та вдачу злих жінок. І мусимо памятати таке:

Подружжя для простого і в поті чола працюючого робітника є, так сказатиб, квестією цілого його буття під оглядом економічним. Він заробляє заледви стільки, що цей заробок вистарчає йому лиш на заспокоєння його необхідних життєвих потреб. Отже добра і господарна жінка при вмілім веденні дому може свому мужеві упримнити його злиденне життя; навпаки, зла і лінива подруга вбиває в своїм мужі всі людяні почування і причиняється до його морального занепаду. Як багатому чоловікові не смакує зварений жінкою обід, то він піде собі до ресторану і там зїсть ліпший. Коли в хаті багатого чоловіка нелад, він найме служницю, а служниця зробить за гроші те, чого не зробила господиня дому з простого лінивства. Та не так воно діється у простого робітника. Як жінка не зварить йому на час їсти, він іде голодний до праці. Як не випере сорочки, він ходить у брудній. Як не замете і не прибере хати, він тікає до салуну, бо там ліпший порядок.[186]

Та брутальністю, поневіркою, лайкою і биттям не можна направити злої жінки, бо „брутальність творить брутальність, а шімста родить шімсту". А треба добиратися до її душі з розсудком і спокоєм. Особливо треба так поступати з тими жінками, що з несвідомости відтягають чоловіків від громадської роботи, від членства в читальнях, Січах чи запомогових братствах. *Українська замериканізована жінка не може бути гасителькою сонця-правди, а мусить стати „провідною зорею" в родиннім і громадськім житті.*

В такий спосіб „американізовано" українську жінку-іміґрантку. І треба признати, що вона дуже скоро пішла вперед. А коли йде про допомогу визвольним змаганням Рідного Краю, то дійсно сповнилися ті слова, якими зверталася *Свобода* в 1915 р. до українського жіноцтва в Америці в справі Різдвяного Дару для Українських Січових Стрільців, коли писала:

Кожду нагоду використайте, щоб зібрати бодай кілька як не кількадесять долярів для нашого молодого Козацтва завзятого.

Будьте і Ви завзяті та докучливі: не уступіться з порожньою рукою від нікого!

---

[185] М. Беля: *Дещо про життя та лихі навички робітників в Америці. Свобода,* ч. 25, 1910.

[186] *Свобода,* ч. 40, 1912.

Довгі роки освідомляючої праці *Свободи* не пішли на марно. Українська жінка в Америці вже добре розуміла вагу таких слів. І вже розуміла, що:

Хвиля, в якій повстало наше Січове Стрілецтво до боротьби за скинення залізних кайданів з України, належить до найкращих хвиль у житті цілого народу; а хвиля, в якій кождий з нас подав тому Стрілецтву бодай маленьку поміч, належить до найкращих хвиль у житті кождого з нас![187]

ЛЬОЯЛЬНІСТЬ ДЛЯ АМЕРИКИ.

Але все те, про що так багато пишеться в *Свободі*, таки надто віддалене від Америки. Так нам здається. А миж живемо в Америці, й хто знає, чи на завжди тут не останемось. Виходить, що ми ніби говоримо, що „американізуємось", а з другого боку властиво тільки „українізуємось". Ми цього може й не завважилиб, якби не підносилися щораз частіше ріжні американські голоси, що то бажалиб цілковито віддалити іміґранта від тої землі, звідки він вийшов. Крім цього зачалася світова війна, а з нею і кампанія за потребу насильної і якнайскоршої асиміляції чужинецького елєменту.

Свобода виступає проти цих змагань насильної асиміляції. Вона виказує, що національна відрубність іміґрантів не противоречить ідеалам американізму. Вона твердить, що іміґрант до цього ідеалу дійде далеко скорше, як він матиме змогу говорити своєю рідною мовою і читати свою власну ґазету. Це певне, що той, що тут набув горожанство, як подає німецький журналіст Віктор Рідер, вміє краще цінити американські інституції й привілеї, ніж ті, що їх у спадку дістали, ніби як те, що їм належиться з природи. І —

Це є причина, чому уроженець чужого краю є часто ліпшим горожанином ніж уроженець Америки. Добро, набуте дорогою спадку, має завжди для чоловіка меншу вартість, ніж добро, тяжко запрацьоване самим власником. Тому чужинець, що стає американським горожанином, глибше відчуває добро, яке йому дає тутешній край, ніж роджений американець.[188]

Свобода виявила ще своє відношення до тих ідеалів американізму й Америки тоді, коли прийшла вирішальна хвиля й Америка пішла до війни. Тоді вона писала:

Українські іміґранти! Памятайте про свої обовязки супроти Вільної Землі Вашинґтона, на якій ви знайшли захист і добробут. Памятайте, що ми мусимо бути льояльні супроти нашої прибраної Свобідної Вітчини! Памятайте, що Америка не була для нас мачухою, а навпаки, заопікувалася нами наче рідними дітьми.

---

[187] *Також*, ч. 142, 1915.

[188] *Ідеали американізму. Свобода*, ч. 76, 1916

Українці! Памятайте, що вашим святим обовязком є любити свобідну Америку й боронити слави американського прапора.[189]

Колиж Америка вступає в світову війну, писала *Свобода,* а царат — найбільший наш ворог — упав, то:

Стоячи льояльно з Америкою у війні, ми можемо надіятися, що вона попре на мировій конференції наші національні домагання. А першим і найважнішим нашим домаганням є: Злука українських земель в одну цілість.[190]

4. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗМАГАННЯ.

УЧІТЕСЯ, БРАТИ МОЇ.

Першою українською просвітньо-народньою установою в Америці була читальня, яку засновано в 1887 р. в Шенандоа, тодішнім осередку українського життя. Та це було відокремлене явище, бо систематична праця на освітнім полі зачалася доперва з появою *Свободи.*

Зачинаючи видавати тому 40 років анґлійсько-український *Самоучок і Словар, Свобода* писала:

Ми вважаємо своїм обовязком не тільки заохочувати українців до науки, але й дати їм усі залежні від нас засоби. Одним з найкращих засобів до просвіти буде Самоучок, котрий дасть можність нашим робітникам пізнати анґлійську мову, а тимсамим стати людьми, котрі зрозуміють обставини життя того краю, в якім жиють, як теж навчить їх бути правдивими горожанами, а не попихачами в руках політикерів.[191]

Цитуючи *Учітеся брати мої, думайте, читайте, Свобода* стверджує з болем серця, що мало хто є між нашими людьми в Америці, щоб чув про автора тих слів, щоб чув про Тараса Шевченка, українського Мойсея, що „був післаний небом для бідних невільників, кріпаків-українців". Мало хто знає про того мученика за правду і волю, що заповів, що нарід наш тоді буде вільний, коли буде просвічений. В Америці маємо свободу йти слідами Шевченка і вчитись, але ми з тої свободи маємо таку користь, як „сліпий з окулярів". Тому *Свобода* закликає:

Учітеся! Закладайте читальні, а там темна маса нашого народу побачить світ, там навчиться, як у світі жити, як дбати про гідність вільної людини. В читальні навчиться наш брат думати про те, який тепер є устрій суспільно-економічний, чого домагається робуча маса від своїх працедавців, чому повстають страйки, яке треба заняти становище нашому робітникові в боротьбі з ненаситними капі-

189 *Свобода,* ч. 42, 1917.
190 *Таможе,* ч. 43, 1917.
191 *Таможе,* ч. 13, 1894.

талістами, як і де має забезпечити український робітник свою родину, які чесноти повинні прикрашувати душу українського робітника.[192]

Тільки тоді, коли всі ми складатимемо центи на видавання просвітніх книжок для народу і коли вдержуватимемо людей, що понесуть між робучий наш нарід світло правди й науки, засвітить сонце і в наше українське віконце — говорив о. С. Макар на концерті в Мейфілд, влаштованім з нагоди четвертої конвенції У. Н. Союзу в 1897 р. Вже тоді поставлено вимогу, щоб галицькі й закарпатські українці злучилися разом як діти одної матери, та щоб у згоді спільно як бджоли трудилися, закладали братства, а при них читальні. Треба придбати собі науку. Бо:

Це не вистарчає знати письмо, а треба вміти з того письма користати, бо саме письмо то тільки ключ до всякої науки. Той, хто в школі навчився письма, хай не має себе за вченого, за мудрого, бо що йому з того, що він має ключ до великої скрині з дорогим скарбом, коли його не збирає охота ту скриню відчинити і він свій ключ сховав, або в землю закопав. Що йому з того, що його в школі навчили читати, а він, скінчивши школу, пішов до свого заняття і вже навіть не подумає про те, щоби придбати собі яку книжку, або ґазету, щоб усе далі поступати в науці й збільшити своє знання.

Той мудрий чоловік, хто шукає мудрости і про неї старається. А мудрий сам із себе не візьметься, бо один чоловік не годен з самої *одної голови того добути, що видумали тисячі* і міліони людей, що списали тисячі і міліони розумів у всяких найстарших і нових книжках.

А що то за люба річ: гарна пісня і звучна музика. То немаловажні річи; то головні засоби до ублагороднення чуття чоловіка. А крім того українець без пісні, як риба без води. Гарний хор у церкві підносить духа побожности в людей і надає прикраси нашому церковному обрядові, а звучна пісня в товаристві, при забаві підносить духа до уміркованої і пристойної веселости. Те саме є з музикою.

Наші українці вже зробили в тім напрямі примірний початок, бо от чесні молодці в Мейфілд, Шамокін, Олифант, Шенандоа позакладали собі банди, хори, читальні і радіють, що вони тут не останні в цивілізаційнім поступі. І за то їм честь і слава, що не забувають на далекій чужині за честь і славу українського народу. І так хай буде всюди в нас, а до того всього приведуть нас добре зорґанізовані братства, школи і читальні, злучені з наукою співу і музики.[193]

Від самих початків вела *Свобода* постійну і завзяту кампанію за закладання читалень, бо думала при їх помочі поширювати освіту. Вона пише, що не хоче вірити, щоб ми валялися в Америці гнилою колодою, і тому в кожній громаді повинні бути обовязково *церква і читальня*. Оте маленьке слово „читальня" є на ділі дуже великим, як стає дійсністю, бо „наче ватра огріває серця своїх членів, піднімає їх вище брудів щоденного життя, просвічує їх

[192] *Як вище.*
[193] *Тамже*, ч. 27, 1897.

розум, дає духову силу, дає людям почуття, що вони не тільки дбають про їжу, як звірі, але дбають також і про власну душу".[194]

Разом з тим друкує *Свобода* взірці статутів для читалень та подає ріжні ради, як закладати читальні і як їх вести. В такий самий спосіб веде вона акцію ще й за будову Народніх Домів, а в першу чергу за Народній Іміґраційний Український Дім для охорони прибуваючих до Америки українських іміґрантів. І хоч та праця йшла пиняво, бо, як писала тоді *Свобода,* американські українці це головно лемки або закарпатські українці, а як такі, вони в старім краю про читальні не чували, то в 1905 р. вже читаємо, що „впродовж кількох останніх місяців засновано кілька читалень, а в кількох інших місцях ведеться аґітація, або пороблено вже почини до такого заснування".[195]

Ведено постійну акцію в справі закладання *шкіл і ліквідації неграмотности,* визначуючи навіть спеціяльні нагороди для тих учителів, що вивчать грамоти принаймні 10 неграмотних.

Свобода піддавала ще *Під розвагу розумним людям,* щоб посилати дітей до вищих шкіл. Поправді наш чорнороб, пише *Свобода,* як посилає діти до школи, то на короткий час, бо не може сам родини виживити, але є і такі, що стягаються з останнього цента, щоб діти посилати до вищих шкіл, бо „бажалиб видіти своїх дітей, як то кажуть, людьми, а не чорними невільниками капіталістів.[196] Крім того, як писав о. Н. Дмитрів, нам „дуже треба світської інтеліґенції, бож від неї залежить наша будучність в Америці". Тому пропонує:

> Кождого року на Різдвяні й Великодні Свята зарядити в кождій парохії колєкту на стипендії для бідних хлопців. Зібрані гроші посилати до У. Н. Союзу, бож це товариство має на оці теж і просвітньонародні ціли. Колиб так у кождій парохії зібрано два рази в році хочби невеликі суми, то до осени 1899 р. ми моглиб на початок дати хоч двом хлопцям спромогу вчитися в вищих наукових заведеннях. А таких хлопців, навіть дуже спосібних хлопців, знайдуться в американській Україні сотки.[197]

Та не було ще тоді кому відзиватися на такі проєкти. Зачав їх згодом здійснювати У. Н. Союз. А покищо *Свобода* зводить боротьбу зі своїм громадянством, що держиться такого розумування: „Хіба я розуму не мав би, щоб давати на чиї діти! Хай іде робити тяжко на хліб, як мої діти". А чи розумна така мова? — питається *Свобода.* І відповідає:

> Візьмім такий приклад. Ми маємо тепер двох українських почтарів: Олексій Шлянта в Мейфілд, Па., й Іван Глова в Екселзіор, Па. Чи не мило тобі, брате, як зайдеш на почту і як там до тебе заговорить свій чоловік по українськи і як від нього можеш усе добре довідатися?

---

[194] *Також,* ч. 10, 1894.
[195] *Також.* ч. 6, 1905.
[196] *Також,* ч. 49, 1898.
[197] *Як вище.*

І чи ти не величаєшся, що це українець? А коли маєш яку справу до суду, чи не йдеш до свого і чи він тобі не розтолковує все даром, за що мусів би ти добре чужому заплатити?[198]

А от у Пенсильвенії становить український нарід яких три проценти населення, а чи не повинен він мати тоді на 100 публичних урядників трьох зі свого роду? Бож ми не гірші від айришів. Отже і тут треба нам людей освічених, щоб можна було ставити їх кандидатами на такі уряди. І тому треба всім нам помагати нашій спосібній молоді кінчити найвищі американські школи.

Все це таки робило своє. Таки зараз по тих покликах зібрано дрібними жертвами на *Шкільний Фонд* сто долярів.[199] Ту справу порушено теж у просвітнім рефераті про орґанізацію наших шкіл в Америці, виголошенім на *Першім американсько-українськім народнім вічу,* яке відбулося в Джерзі Сити, Н. Дж., 1. січня 1900 р.

В 1904 р. *Свобода* проголошує *конкурс,* що роздасть безплатно *12 курсів Міжнародніх Кореспонденційних Шкіл,* що обіймають стеноґрафію, книговодство, реторику, історію Злучених Держав і т. п., тим 12 дівчатам чи хлопцям, що призбирають до 1. вересня того року найбільшу суму грошей на *Український Народній Фонд в Америці,* призначений на українські *школи, стипендії* і т. п.[200] В тім самі часі відчинено в Ню Йорку *Українську Бурсу,* себто науково-виховний інститут, який віддано під управу о. Павла Тимкевича й перенесено до власного дому в Йонкерс, Н. Й.[201] Метою бурси було виплекати нове покоління, нову українську інтеліґенцію, яка, покінчивши школи, „радо і з душею пішлаб на службу тому народові, з якого вийшла". Та надто великі матеріяльні витрати, а ще більше недуга і смерть о. Тимкевича не дали розвинутися тій прекрасній інституції.

ВИДАВНИЦТВА.

Не зважаючи на величезні трудноші й брак фондів, приступила *Свобода* вже в своїх початках і до видавання *книжечок для народу.* Першою такою книжкою була *Розмова русина з поляком,* яку видано 1896 р. в Шамокін, Па., і якої ввесь наклад відразу розхоплено.[202]

В перших роках свого існування видала *Свобода* два календарі (перший з них зладив Н. Дмитрів 1897 р.). Від 1901 р. видавав У. Н. Союз такі календарі аж до 1935 р. Крім цього видано тоді такі популярні книжечки:

Як чорт заслужив кусника хліба. Бузько: **Образки з Америки.** М. Павлик: **Народній рух австро-угорських русинів.** Н. Дмитрів: **Кана-**

[198] *Також,* ч. 8, 1899.
[199] *Також,* ч. 49, 1899.
[200] *Також,* ч. 30, 1904.
[201] *Як вище.*
[202] *Також,* ч. 3, 1901.

дійська Русь (Часть перша). Ст. Макар: **Конституція Злучених Держав Америки.** Д-р Ю. Чупка: **Дещо про права і суди в Злучених Державах, особливо в державі Пенсилвенія.** Ст. Макар: **Оповідання.** Нестор Дмитрів: **Тимко Гаврилюк. Про відступників від російського православя і їх переслідування.** Ст. Макар: **Американський Шляхтич.** Ст. Макар: **Рускоанґлійський провідник. Дорога до свідомости. Як повстав світ.**[203]

В 1904 р. заходом тих, що редаґували *Свободу*, зачав виходити просвітньо-науковий місячник *Слово*, як *видавництво ім. А. Бончевського*. Що місяця виходила одна книжечка.

В звіті з 1905 р. подано, що за той короткий час уже видано було 9 книжечок, а крім цього видала в тім самім часі ще й *Свобода* окремо 10 книжечок і календар.

В 1906 і 1907 році виходять книжечки під фірмою *„Читальня"*, що є просвітнім видавництвом імени Антона Бончевського. Їх зміст пізнати по таких наголовках:

Про нутро землі. Америка (пісні). **Реліґійні вірування старинних народів. Які то є люди на землі. Життя, зарібки, орґанізації в Злучених Державах. Хто з чого живе. Книжка рахункова. Страйк** (сценічний образ). **Стародавні казки й оповідання. Робітничі пісні. Як мужик ходив до царя правди шукати. Степові люди,** і т. д.

Хоч ті видавництва довго не вдержалися, всежтаки видали кількадесять корисних книжечок і збільшили своєю появою попит на українську книжку. Той попит спричинив і те, що вже в 1904 р. відкрито в Скрентоні Українську Книгарню. Просвітня робота зростала, а з нею зростало й число читалень та шкіл для старших іміґрантів, що не вміли читати ні писати.

Свобода піднесла також і ту справу, щоб домагатись українських книжок по американських бібліотеках. Заряди бібліотек віднеслися до цього домагання прихильно, як от в Ансонії, Конн. Та біда була з нашими людьми. Книжок наших часто не спроваджувано тому, бо „наші люди такі скорі до книжки, як віл до карити" — жалується дописувач *Свободи*.[204] Але це було ще 1900 р.! Тоді ще багато наших людей, особливо старші й жінки, „боялися книжки або ґазети, як чорт свяченої води", — як пише один з дописувачів. Та згодом це миналося.

ПРОСВІТНА КОМІСІЯ.

В 1912 р. дванацята конвенція У. Н. Союзу рішила повести освітню справу в Америці на широкі розміри, оснувавши *Фонд Шкільний в Америці*, призначений на *просвіту і школи в Америці*, а опертий на оподаткуванні членів У. Н. Союзу в такий спосіб, що кожний член був обовязаний платити при розметі на цей фонд по 3 центи місячно. Орудування тим фондом віддано *Просвітній*

[203] *Як вище.*
[204] *Также*, ч. 4, 1900.

Комісії, зложеній з сімох членів враз з головним урядом У. Н. Союзу.[205]

Комісія взялась орґанізувати українське вчительство, щоб завести одностайну науку по українських школах, як теж орґанізувати архів і музей. Вона розписала негайно конкурс на популярні відчити і книжки з історії, ґеоґрафії й етнольоґії України, а далі з політичного, літературного, театрального, просвітнього й економічного поля. Іменовано в краю заступницею Комісії письменницю Олену Кисілевську (Ольга Галичанка) і дано їй повновласть замовляти відчити та закуплювати предмети народнього мистецтва для Америки. Розписано теж конкурс на допомоги українським убогим студентам (кам), що вчаться в американських вищих школах.

З приводу смерти Миколи Лисенка писала *Свобода* так:

Чим для нашої літератури Тарас Шевченко, тим для української музики М. Лисенко. Та нема нічого злого, чого чоловік не міг би обернути на свою користь. От тому смерть Лисенка повинна звернути нашу увагу в Америці на скарби української пісні, на створення Центральної Музичної Бібліотеки ім. Лисенка й одного головного драматично-музично-співацького центру для проводу в нашій праці на полі нашої музичної культури, для допомоги орґанізуванню хорів, банд, орхестр, драматичних кружків. „Просвітна Комісія" проголосила навіть збірку на виконання цеї програми, щоб хоч такою роботою втрата, яку понесла Україна через смерть Лисенка, не пішла намарно.[206]

В Свободі подала Просвітна Комісія У. Н. Союзу точні дані, як має виглядати Центральна Українська Бібліотека в Америці, та що мало би бути в Українськім Музеї в Америці і в Українськім Архіві, що мали би бути при У. Н. Союзі.

Свобода писала:

Заложені нами інституції не будуть власністю ані одного товариства, ані одної ґрупи чи партії, але будуть власністю всього народу як тут за синім океаном, так і там у ріднім краю. Тими інституціями ми поставимо себе в ряди культурних народів, тож варто для такої великої ціли не пожалувати труду ані офіри. Згуртуймо всі свої духові й матеріяльні сили в одно, а в короткім часі наші надії стануть дійсністю.[207]

Виготовлено теж плян заложення *Українського Базару* з виробами старокраєвого народнього мистецтва, як теж рішено повести широку пропаґанду через *Свободу* й іншими шляхами

---

[205] Членами Просвітної Комісії були: д-р В. Сіменович, Е. Струтинська, Д. Андрейко, о. В. Балог, А. Горбаль, Ю. Павчак і д-р І. Кошистянський. Комісія уконституувалася так: д-р В. Сіменович, голова; Е. Струтинська, секретарка; А. Горбаль, касієр. На тринацятій конвенції У. Н. Союзу в 1914 р. ввійшли до Просвітної Комісії: о. Володимир Сполітакевич, Дмитро Андрейко і Володимир Лотоцький. Перший став головою, другий секретарем, а третій касієром. (Диви *Свобода*, ч. 50 з 1913 р. і ч. 62 з 1914 р.).

[206] *Також*, ч. 1, 1913.

[207] *Як вище.*

в справі закладання *позичково-будівельних товариств* (**Building and Loan Associations**).[208]

Уряд У. Н. Союзу одобрив всі ті пляни, відступив для їх пропаґанди орґан і фонди, що їх збирав з розметом.

Та, на жаль, всі ці добрі думки не дуже тоді промовляли до нашого громадянства. І тому знаходимо в *Свободі* такі докори:

Почуття гіркого сорому палить нерви кожної щирої людини, коли подумаєш про ту нашу прокляту байдужність.

Яку поміч дали ми досі Просвітній Комісії?

Нічого ми не зробили, і навіть, як справи тепер стоять, не думаємо нічого робити. А чому? Бо ми сотворені для „вищих цілей", до всякого — політикування, критикування, глузування. Нащо нам, мовляв, якоїсь просвітної комісії, коли ми і без неї високо просвічені.

Нам байдуже, чи хто буде ображений нашими гіркими, але правдивими словами. Ми маємо дбати про те, щоб нашому народові дати правдиву культуру, щоб вивести його з єгипетської неволі, щоб поставити його на тім ступні цивілізації, який йому слушно належиться, згідно з людськими і божими правами. Геть з мертвими колодами, геть з соломяними патріотами.[209]

Вкінці надійшли з краю перші реферати. *Гнат Хоткевич* з України надіслав дуже цікаву працю під наголовком *Що таке театр і як нам відноситися до театральних представлень*, а два відчити про *Історію відродження галицької України* надіслав *В. Гнатюк*. Закуплено вже частину матеріялу під *буквар*. І вислано з обїздкою фахового вчителя, Дмитра Андрейка, суддю В. Книгиницького й Ю. Павчака (з чарівною лямпою), щоби провірили просвітню працю і стан української школи по місцевостях, а далі, щоб орґанізували членів до товариства *Американська Просвіта*. Впродовж 1913/14 р. відбуто понад 100 просвітніх віч. Замовлено теж у краю українські музичні твори для музичної бібліотеки, як теж замовлено найпопулярніші українські драматичні твори, щоб допомогти піднести рівень наших аматорських вистав і концертів.[210] Виплачено теж кілька стипендій студіюючій українській молоді.

Переглядаючи числа тодішньої *Свободи*, ми бачимо, що по всіх місцевостях таки почався просвітній рух і всюди почато збирати жертви на просвітні цілі. Але властивої програми не можна було виконати, бо загал не був як слід підготований до такої просвітної праці, а ті, що повинні були розуміти цю справу, не відзивалися. Та треба теж надмінити, що програма, накреслена Просвітною Комісією, була така величезна, що вимагала апарату якогось міністерства просвіти... Ця завелика програма таки відстрашувала людей забирати голос у такій справі, яка переходила

[208] *Тамже*, ч. 6, 1913.
[209] *Тамже*, ч. 25, 1913.
[210] *Тамже*, ч. 27, 1913.

наші тодішні слабі сили, розбиті ще незгодою між світським і духовним проводом. Всежтаки і в тих обставинах зібрано багато відчитів, оброблених найкращими науковими й публіцистичними силами в краю, і ті відчити розсилано по громадах. Закуплено багато світляних образів для чарівних лямп, з якими їздили прелєґенти. Були виготовлені, хоч неприняті, два букварі.

З днем 15. січня 1914 р. розпочато видавництво місячних книжечок, а для молоді щомісячного журналу *Цвітка* (Floweret).[211]

Журнал цей одержували члени Молодечого У. Н. Союзу даром. Крім цього XIII конвенція У. Н. Союзу в Бофало, Н. Й., ухвалила давати всім членам видавані Просвітною Комісією книжки.

Розпочато теж серію видавання творів красного письменства *Світові перлини.* Журнал *Цвітку* редаґував *Д. Андрейко,* а книжечки — *О. Неприцький Грановський.* Для спопуляризування української справи анґлійською мовою замовлено в Лондоні більшу скількість таких книжок про Україну й українську справу: **1. Bedwin Sands "The Ukraine" і 2. Jaroslav Fedorchuk "Memorandum on the Ukrainian Question in Its National Aspect".**[212]

Закуплено й по спеціяльно дешевій ціні вислано українським бібліотекам такі видання Української Народньої Ради: **„The Ukraine and the Ukrainians," "The Russian Plot to Seize Galicia," "Russia, Poland and Ukraine").**[213]

Розпочинаючи книжкове видавництво в 1914 р., подає Просвітна Комісія у вступнім слові до першої книжечки між іншим таке:

Як не затулиш ногою розливу моря, як не заслониш долонею світла сонця, так і ніяка сила не здержить світла науки, світла просвіти, світла правди від того народу, який бажає їх посісти. Ось таким наро-

[211] В ч. 1. *Цвітки* читаємо у вступнім слові *До любих діточок* між іншим таке:

Як усяка цвітка розцвистися може лиш у золотім сяйві сонця, у сяйві і світлі, так і ви, любі діточки, взоруючись на цвітці, прямуйте всіми силами до світла і сонця. Навчайтесь усього доброго, щоб колись, коли виростете, було з чим вийти у світ. Любіть одно одного і любіть працю. Як звикнете тепер працювати, то це стане для вас у життю за найпевніше й найбільше багатство.

А передовсім, ростучи, не забувайте за цю землицю, на якій виросла наша ЦВІТКА, не забувайте за нашу рідну українську мову. Памятайте кожну хвилину, що ви діти великого й славного колись народу, що його тепер вороги закували в тяжкі кайдани, зробили невільником на його власній землі. Довго жив наш нарід у темряві, довго пропадав у кайданах, та ось прийшла слушна година. Там, у нашій далекій вітчині, нарід наш пробудився і кличе до нас, а діточки, що живуть на нашій землі, стали також закликати своїх братіків і сестричок до праці над собою, до науки і світла. А в тій вашій праці-науці дороговказом стане вам наша ЦВІТКА і поведе та підтримає вас через перші ступні життя, щоб ви могли колись зацвісти пишними, правдивими цвітками для слави і добра нашого рідного краю та й цеї землиці, на якій нам тепер приходиться жити.

В такім напрямі була редаґована *Цвітка.* Містила вона теж і наші пісні в нотами. В 1914 р. вийшло 12 чисел, у 1915 — 9 чисел (деякі подвійні), в 1916 — 6 чисел (що другий місяць), в 1917 р. — 6 чисел.

[212] *Свобода,* ч. 31, 1914.

[213] *Також,* ч. 111, 1915.

дом, що бажає просвіти, стали і ми, українці, проживаючі в Америці. Доказом того є обставина, що наш нарід вибрав при Українськім Народнім Союзі Просвітну Комісію. Це сталося не через примхи кількох людей; це дух часу, могутній і непоборний, неуступаючий перед ніякою ворожою силою в світі. Та інакше й не могло бути. Нині на землі американській чоловік, як не вміє читати і писати, чоловік темний і непросвічений, ховається перед світом так, як ховається злодій зі своїм сумлінням.

Випускаючи книжечку за книжечкою, Просвітна Комісія має на меті внести в темну хату працюючого люду проміння сонця, світло знання, відчинити перед нашим народом ту велику скарбницю науки, з якої інші народи вже віддавна черпають повною жменею.

Скромна ця перша наша книжечка, як слабенькі є перші кроки дитини. Але як з немічного дитяти виростає сильний чоловік і духом і тілом, так і з нашої першої книжечки виросте колись велика скарбниця духового життя нашого люду в Америці.

Ціле видавництво з 1914 р. було *В честь столітніх роковин уродин Тараса Шевченка.* Так було виписане на окладинках усіх, виданих у тім році книжечок. А були це такі книжечки:

Різдвяна Ніч, Гоголя. **Що то є книжка. Початки козаччини. Тарас Шевченко. Свято Весни. Вода в природі, Як закладати читальні й вести бібліотеки. Вогонь на услугах чоловіка. Богдан Хмельницький у Галичині. Про Христофора Колюмба. Історія заложення Злучених Держав. Жінка і її значіння в суспільнім житті. Американські трости.**

У всіх тих книжечках був іще постійний додаток на кожний місяць про *Дні нашої слави й недолі,* де обговорювано всі важніші наші історичні події, як теж поодинокі історичні постаті й наших духових творців.

Крім цього *Свобода* продовжувала далі ще й видання таких книжечок, як:

Невольник, Карпенка Карого; **Наталка Полтавка,** Котляревського; **Свекруха,** Л. Лопатинського; **Два домики й одна фіртка,** Л. Лотоцького; **Вихованець,** Л. Янчука; **Страйк,** Н. Струтинського; **Зоря нового життя,** А. Кащенка; **На відпуст до Києва,** П. Стеценка й т. д.

Як бачимо, були це твори, призначені для аматорських вистав. Тим заповнювала *Свобода* іншу ділянку просвітньої діяльности своєї й У. Н. Союзу.

В поклику Просвітної Комісії з 1915 р. читаємо, що Комісія вже видала 17 книжечок і висилає ті книжечки разом з 28 книжечками *Свободи,* себто разом 45 книжечок лише за $1.50 для відділів У. Н. Союзу, щоб тим дати по відділах початок *місцевим відділовим бібліотекам.*[214] Для тих бібліотек оголошено ще спеціяльну знижку на Кобзар Шевченка.

В річнім звіті тої Комісії виказано, що вона видала *зворотних стипендій для молоді* на суму $2,130, а за час від 1. жовтня 1915

[214] *Тамже,* ч. 73, 1915.

р. до 30 вересня 1916 р. розіслала між членів *понад 57,000 просвітніх книжечок.*[215] Крім цього вислала для шкільних бібліотек спеціяльно дібрану серію книжок, її заходами влаштовано по ріжних місцевостях *74 популярні відчити,* ілюстровані світлянними образами.

Не зважаючи на ту працю і великий грошевий вклад, вложений у ту акцію У. Н. Союзом, не осягано цілком задоволяючих результатів. Вкінці для ощадности треба було дальше редаґування передати членові редакції *Свободи,* а те, що мало виходити як популярно-наукові книжечки, друкувати в *Свободі* під назвою: *Сторінка Просвітної Комісії У. Н. Союзу.*[216] Зачато цю сторінку в *Свободі* з ч. 1 з 1917 р. популярною розвідкою д-ра Івана Раковського *Про землю, сонце і звізди,* з численними, дуже гарними ілюстраціями. Другою була розвідка В. Лункевича *З життя первісного чоловіка і сучасних дикунів,* теж багато ілюстрована.

Ота широко закроєна акція, обчислена на довгий час, дістала несподівано великий удар. У. Н. Союз мав через заведення асекураційних реформ величезну втрату, і то наслідком несовісної аґітації й темноти. В часі, коли накладано на членів Союзу по 3 центи на кожного на просвітню акцію, було тоді в Союзі понад 20,000 членів. Але пізніше зменшилося те число через вище згадані причини до 6,000 членів. Підносячи це на річнім засіданні, голова Просвітної Комісії, *о. В. Сполітакевич,* виправдував зменшення активности Комісії, додаючи, що проте освітня робота зробила своє, тільки що це тяжко доказати, скільки людей через цю акцію дійсно просвітилося. А в тім часі вже розійшлося було між членами У. Н. Союзу й іншими *131,000 виданих Просвітною Комісією книжок.*[217] Зі звіту о. Сполітакевича з діяльности за 1916/17 рік подамо ще такі уступи:

Праця на полі шкільництва. Праця наша на тім полі мусіла бути дуже обмежена. Кождий знає, що наші школи в Америці це школи при церкві, школи парохіяльні. До шкіл парохіяльних Просвітна Комісія У. Н. Союзу не могла мати багато приступу без дозволу настоятелів цеї школи, то є священиків і єпископа. В справі ведення роботи на тім полі Просвітна Комісія вдавалася до бл. п. єпископа, а іменно я сам був три рази і, наскільки мені відомо, секретар був також, як теж листувався з бл. п. єпископом та просив помочі в тій справі. По смерти єписокопа Комісія удалась до о. адміністратора, як теж порозумілася з українською Народною Радою, одначе всі ті труди не увінчались успіхом і не принесли користи.

Просвітна Комісія уложила теж „Буквар", якого однак видати не могла, бо це коштувало би багато гроша, а школи букваря не принялиб, бо в Філядельфії видано інший буквар, якого в школах уживають. Просвітна Комісія зробила з цього букваря дарунок Това-

[215] *Тамже,* ч. 131, 1916.
[216] *Тамже,* ч. 133, 1916.
[217] *Тамже,* ч. 144, 1917.

риству Дяковчителів, яке жертвувало його нашим Сестрам у Філядельфії й ті тепер уже його друкують.

Просвітна Комісія дала 61 школам, що зголосилися, кождій школі збірку книжечок в числі 65 вартости $15 за $2.10.

Бібліотеки відділові. Таких бібліотек повстало 85. В склад такої бібліотеки входило 67 книжечок, вартости $13, а віданих за $2.50.

Уладжувано популярні відчити, яких було до 80. Зміст тих популярно-наукових відчитів: про шкідливість алькоголю, про користь з освіти, про культуру і цивілізацію і т. п. Також при помочі світляних образів переповіджено повість Гоголя Тарас Бульба, Шевченкові Гайдамаки, розказано про Гуцульщину та кілька байок для дітей.

Всюди, де прошено Просвітну Комісію в справі заложення читальні, Комісія ніколи не відмовила помочі, але зовсім безплатно їхав член Комісії на власний кошт і закладав у даній місцевости читальню.

Просвітна Комісія уділила за час трьох останніх літ зворотних стипендій на суму $2,330, з чого У. Н. Союз з фонду народнього виплатив $1,850.

За ту всю працю Комісію і У. Н. Союз критиковано. Але, говорив о. Сполітакевич:

Критиків у нас завше було, є і буде подостатком. Ніхто одначе з тих критиків за три минулі роки ані разу не віднісся до Просвітної Комісії й не вказав на зле і недобре в роботі, подаючи заразом спосіб ліпший і корисніший.

НА РІЖНИХ ДІЛЯНКАХ.

Чотирнацята конвенція У. Н. Союзу, що відбулася в жовтні 1917 р., знесла Просвітну Комісію, а ведення просвітної акції поручила головному урядові й *Свободі,* відповідно до фондів, на ту ціль призначених.

Дальші події розвивалися в такий спосіб, що видавнича й просвітня та політична акція були продовжувані іншими установами. Та слід надмінити, що відродження української держави по обидвох боках Збруча зосередоточило цілу акцію американської України біля цеї справи, себто біля матеріяльної й моральної допомоги пропаґанді за визнання української держави в світі. Спершу велася та праця в злуці з Українською Дипльоматичною Місією, висланою урядом Української Народньої Републики (У. Н. Р.), а по ній з дипльоматичним Представництвом Західньо-Української Народньої Републики (З. У. Н. Р.), що мало свій осідок у Вашинґтоні.

Усі тодішні видання анґлійською мовою мали характер більш пропаґандивно-інформаційний, включно до виданої Народнім Комітетом книжки С. Рудницького „Ukraine".

По них перебрало провід у тій ділянці *Обєднання Українських Орґанізацій в Америці*. Але й тут треба підкреслити, що вся та праця була і є зложена на плечі тих, що є тісно звязані з У. Н. Союзом і *Свободою*. Всі життєві справи українського народу в краю і тут в Америці, включно до просвітніх, знаходили і знаходять далі грошеве попертя в У. Н. Союзі, що відступає також свій орґан для пропаґанди порушуваних *Обєднанням* культурно-гуманітарно-політичних справ.

Згадаємо, що *Свобода* далі продовжувала друкувати кожного року калєндарі й видавати книжки своїм власним накладом. Тим останнім займалася *Редакційна Комісія* (1920 р.).[218]

о. М. Підгорецький,
головний орґанізатор У. Н. С. (1904)
і головний контрольор.

Свобода призначила теж поважні суми на закупно творів новіших наших письменників і повела нову пропаґанду за українську книжку в українську хату.

Ще на одну справу звернено у в а г у. Ото *Свобода* зачала наставати на те, щоб усе важніше, що діється на місцях в українськім житті, подавати до американської преси. Вона теж подавала по анґлійськи коментарі при таких подіях, як рішення Ради Амбасадорів з 15 березня 1923 р. в справі Галичини, замордування Ольги Басарабової, польська „пацифікація", повішення українських революціонерів Біласа і Данилишина, насаджування Москвою голоду на Україні, засуду у варшавськім процесі з 1936 р. і т. д. Ішло про те, щоб правдивим і розумним способом виказувати, що на українських землях діються такі події тому, що там винищується у варварський спосіб

[218] Видала повість о. М. Струтинського *При битій дорозі*.

культуру старого українського народу, а навіть нищиться його фізичне існування. Наставано теж на те, щоб у свята української культури, Шевченка чи Франка, були поміщувані в американській пресі відомости про наших ґеніїв, а з нагоди Різдва чи Великодня — відомости про наші традиції. Все те вже тепер прийнялось.

ДЛЯ МОЛОДІ.

Та найважнішою справою було те, як підійти до підростаючої в Америці української молоді, як розбудити в ній любов до українства і як зацікавити її українським часописом, українською книжкою. українською культурою й затягнути її до активної участи в українськім житті, як теж до маніфестування свого походження і своїх українських питоменностей на американській арені. В першу чергу треба було думати, щоб краще підховати хоч ту молодь, що вже є в рядах У. Н. Союзу. В той спосіб почав виходити від 1927 р. при *Свободі* по анґлійськи тримісячний журнал „**The Ukrainian Juvenile Magazine**" („Український Молодечий Маґазин"),[219] видаваний за гроші У. Н. Союзу. Його ціль зясовано в редакційнім звіті на XVIII конвенції У. Н. Союзу (1933 р.) ось як:

При видаванні журналу анґлійською мовою редакція поклала собі за ціль не накидатися зі своїми думками молоді, а представити їй у відповідний спосіб, яка гарна українська земля, котру так люблять її батьки, яка гарна українська природа, яка славна українська історія й боротьба за існування укрїнського народу, які мудрі українські мислителі, які глибокі українські письменники, яка зворушлива українська музика, яка гарна українська мова, одіж, хата і так далі.

Заразом зазначено, що в журналі не матимуть місця пусті американські „джоки" (жарти), з яких дитина не може набрати правдивого поважання до українського народу й української ґазети. Як теж не буде там місця на „кенований стоф" (крам у бляшанках), який можна дістати за кілька долярів, а яким заповнені американські ґазети. Українізування української молоді рішено оперти на правдивій освіті. Журнал здавав собі добре справу з того, що він має промовляти до людей, які виховані в Америці. А —

Це виховання складається з виховання в родині українського іміґранта та виховання в українському житті, школі, товаристві, на вулиці, тощо. Молоді люди, що перейшли через таке виховання, певно

---

[219] Перше число вийшло 1. грудня 1927 р. В нім між іншим такі статті: *Боплян про козаків.* Гоголь: *Українська ніч. Народня казка про правду і неправду. Ігор Нарбут* — з ілюстраціями. Останнє число вийшло в липні 1933 р. В нім поміщено: *Українська участь у світовій виставі в Шікаго.* М. Грушевський: *Українська галицька справа. Іван Нечуй-Левицький. Коваль і смерть,* народня казка з Закарпаття. Виняток з повісти І. Левицького *„Хмари". Волинь. Як вимовляти українські слова по анґлійськи.*

ріжняться і від американців і від іміґрантів. Крім американського життя вони знають іще й інше життя, з якого вийшли їхні батьки. Одначе життя батьків не цікавить їх у цілости, бо вони не виховані так, як їх батьки. Пробиватися в американському житті їм може лекше як іміґрантам, але трудніше, як дітям американських уроженців. Тому видавництво для тих молодих дітей це одна з найтрудніших справ, а видавництво для дітей серед таких спеціяльних умов іще тим більше трудна справа.

Отсей маґазин (журнал) містив оповідання з української історії, картинки з історії української літератури, народньої й штучної, описи українських земель і т. п. Він теж заохочував дітей до артистичної продукції, до писання дописів, поезій, рисування образів, тощо. Крім того поміщувано в кожнім числі ноти одної української народньої пісні, укладу М. Гайворонського.

о. Стефан Макар,
редактор „Свободи",
головний контрольор (1897)
і духовний отець Союзу (1906).

Та редакція *Свободи* завважила, що того всього замало й тому почала ще іншу роботу:

Наперед ми зачали поміщувати звідомлення чужих ґазет про Україну та українців. З них українські діти пізнали, що українська справа, це справа, якою цікавиться світ. Далі діти побачили, що українська визвольна боротьба має в світі широкі симпатії. Потім дано нагоду дітям поміщувати про себе і своє життя всякі вістки, по анґлійськи. Діти могли читати вістки про орґанізацію клюбів, про спортові виступи, про свої концерти, закінчення шкільних років, надання академічних ступнів, то що.

Далі дозволено дітям висказувати свої думки зовсім свобідно, щоб діти скидали з себе страх перед публичним виступом і набирали відваги говорити свої думки, почування та змагання й обстоювати їх розумними арґументами, як це практикується в американськім житті.

XVIII. конвенція У. Н. Союзу визнала корисність отої культурно-освітньої праці над українською молоддю в Америці й рішила збільшити ту частину цеї праці, яка ведеться анґлійською мовою. Таким чином перемінено чвертьрічний журнал на тижневик „Ukrainian Weekly"),[220] що почав виходити як додаток до *Свободи.*

Придержуючись давніх традицій, можна було тепер мати більше місця для нових ідей і нового матеріялу. В програмовій статті „To our youth" зазначено, що це орґан для молоді та що молодь буде в нім господарити і мати вирішний голос.

The Ukrainian Weekly is for the youth. The youth alone shall be its matter. Its voice alone shall be heeded here.

The Ukrainian National Association has undertaken to bear extra cost of this publication, in order to give our youth the opportunity of having an exclusive organ of its own; written in its own style and language; wherein it can meet, exchange its thoughts and ideas, come to a better understanding of each other, and perhaps point out those paths of endeavor which shall lead to a newer and better life.

В *Свободі* ми намагались — і далі намагаємось — вияснювати старшому поколінню ті зміни, які заходять між старшим і молодшим поколінням, які тим виразніші в українсько-американськім середовищі, що тут маємо до діла з поколінням, що родилось і виросло в старім краю, і тим, що виросло на американській землі й під американським впливом. Вказувано, наприклад, старшому поколінню, що молодь в Америці привикла до „джентельменства", до того, що хтось є *містер,* чи *міс,* чи *місіс,* без огляду на те, де хто працює: в канцелярії, в копальні чи в фабриці. Через те так тяжко їй вияснити оте, ще не викорінене з нашої старшої ґенерації „хлополанство", ділення нашої суспільности тут в Америці на „хлопів" і „панів".

А далі:

В анґлійській частині ми намагаємося виправдувати старше покоління, і то самою молоддю. Ми вказуємо на ті труднощі, які приходи-

220 Перше число появилося з датою 6. жовтня 1933 р. Містить воно між іншим такі статті: *Наш поступ в Америці. Україна в американській пресі.* Переклад пісні *Реве та стогне. Протест проти виголоджування України Совєтами. Як українець Кульчицький урятував Відень у 1683 р.* і т. д.

лося старому поколінню (що виросло в старім краю на селі) побороти в Америці, в фабриці й у місті, серед чужого народу і чужої мови. Ми вказували теж, що деякі наші хиби це наслідки того, що старші вихо-валися в школі рабства, неволі й гнету. Звідси походить на зависть, коли хто мається краще від другого, коли хто вибивається.

Юкраініен Віклі намагається піддержувати в молоді інтерес *до Листопадового Свята і до Свята Злуки, до Крут і до Базару, до Шевченка і Франка, до Києва і Львова, Черновець і Ужгороду.*

В тім часописі промовляє до нашої молоді в Америці наша старокраєва молодь, вправді не словами, але своїми терпіннями, своєю посвятою і своєю геройською поставою, коли стоїть перед польським судом за вірну службу українському народові: чи тоді, як її вішають за українство, чи розстрілюють, як от у Совєтах. *Юкраініен Віклі* вказує теж молоді на той великий поступ, який зробило в Америці старе покоління, а заразом і на той великий духовий, а то й матеріяльний капітал, який залишає стара україн-ська іміґрація своїм дітям в Америці.

Все те, що пишеться в *Юкраініен Віклі,* доходить не тільки до нашої молоді в Америці. Цей *Український Тижневик* анґлійською мовою читають учителі й учительки по американських школах, куди наші діти цей часопис заносять. Він доходить до університетів і до таких установ, як „Інтернешенел Інститют". А це значить, що багато культурних американців мають тепер нагоду дістати прав-диві відомости про Україну й українців, про українську культуру й українські змагання.

Щоб закріпити в молоді ті ідеї, які передається в *Свободі,* а зокрема в *Юкраініен Віклі,* рішено на річнім засіданні голов-ного уряду (в лютім 1935 р.) закупити 3,500 примірників виданої *Обєднанням* книжки „**Spirit of Ukraine**" та роздати даром між молодь, що є в рядах У. Н. Союзу. Зроблено це в тім переконанні, що коли наша молодь прочитає ту книжку і пізнає *культуру та національні надбання свого народу, то заразом вона пізнає, за що варт любити і шанувати свій нарід і Україну.*

5. НАРІД, ЦЕРКВА І ДУХОВЕНСТВО.

БУДЬТЕ АПОСТОЛАМИ ПРАВДИ, НАУКИ І ПАТРІОТИЗМУ.

Свобода виходила в самих початках з такого заложення:

Одинокими просвіченими українцями в Америці є українські священики. На них спочиває властивий тягар відповідальности за будучність нашого народу. І тому треба всіми засобами наставати, щоб вони своє положення розуміли, а разом з тим щоб сповняли своє завдання.

Перший редактор, о. Грушка, пише, що він свідомий того, що *Свободу* багато священиків проклинають і виклинають по церквах враз з редактором, але *Свобода* на те не зважає, заявляючи публично:

Проклинайте нас, але любіть правду, будьте ревними і безкорисними священиками, будьте щирими другами і добродіями українського народу.

Переймітьcя серцем і душею духовими і морально-просвітніми потребами нашого народу, піднесіться вище багна користолюбства і присвятіть себе всеціло тим ідеалам правди, волі і добра, за які терпів і вмирав Бог і чоловік Христос.

Живемо в країні, де панує свобода, і тут священик не потребує бути сліпим оруддям політики (в розумінні австрійсько-польської, мадярської чи московської. — Ред.). Тому чиніть добро і будьте апостолами правди і науки, але не тої правди і науки, які в старім краю потверджує поліційна цензура, а тої, що жива і чиста і знаходиться в євангелію.

Навчіть українця українською мовою, як на вільнім світі жити, чуже шанувати, а своє понад усе любити.

В церковних науках старайтеся дати ясне поняття не тільки про те, як чоловік має поступати, щоб осягнути свою найвищу ціль, до якої призначений, але щоб як людина міг і тут на землі яко-тако жити, користаючи зі свободи у відповідний спосіб, та щоб прийшов під нашим проводом до переконання, що Христова наука не противиться інтересам робучої кляси.

Учіть нашого робітника так, щоб він не був завжди німим на свою кривду і кланявся кождому посіпаці, як вернеться до старого краю.[221]

Як *Свобода* зачала виходити, було вже в Америці коло 30 священиків, що мали обслугувати наш нарід. Але мало було між ними „зі щирим українським серцем". Величезна їх більшість походила з Закарпаття і була *мадярами грецького обряду.* Друга

[221] *Свобода,* ч. 39 і 40, 1894.

відреклась українського народу і перейшла в московський табор, приймаючи російське православя. І як одні так другі були на ділі перешкодою на шляху просвічення нашого народу. Вони були проповідниками *обскурантизму* (назадництва) і *рабства в Америці*, вчили наших людей „цілувати кайдани неволі на вільній землі".

Це все боліло *Свободу*. Вона була тої думки, що в ніякім стані в світі не можна так багато доброго зробити, як в стані священичім. Бо:

Священик, коли перенятий духом Христа і коли жиє серед бідного, нужденного, покривдженого народу, має широке поле до діяння доброго і ніхто в світі не може йому перешкодити присвятити себе в користь інших.

Свобода хотіла, щоб священство в першу чергу переконало наш нарід про вагу і величезне значіння такої народньої орґанізації, якою є *У. Н. Союз*. Але щоб це сталося — пише *Свобода* — треба „перенятися великістю і далекосяглістю цієї ідеї: злучити розсіяних українців в одну родину, в якій стоялиб непохитно всі за одного, а один за всіх".[222]

Вона пише, що нарід зі своєї сторони зробив усе, що було в його силах. Він страшенно тяжко працював, заки доробився якого цента в Америці, і в тих обставинах тягнувся, як міг, а не жалував гроша на будову церкви і приходства і на плату для священика. А беручи вже тільки це під увагу:

Справедливість вимагає, щоб священики віддячувалися тому народові тим, що не обмежувалиб круга своєї діяльности тільки в церкві,але щоб працювали для його добра також поза церквою.

Коли священик скінчить у церкві, тоді повинен зачинати працю в ш к о л і. Церква без школи не осягне своєї ціли. Отсе є поле для українських священиків: закладати школи, як вечірні для дорослих, так і денні для дітей. Але тій справі треба віддатись тілом і душею, всіми силами.[223]

Свобода не хоче мішатися до духовних чинностей священика, бо ті справи належать до його сумління й до духовної влади. Але цеї останньої тоді не було. І тому вона мусить пригадувати священству, що в першу чергу йому самому треба зорґанізуватись і створити *священиче товариство*. Крім того священики, пише *Свобода*, вважають себе громадянами, а навіть величають себе часто патріотами. І це заставляє *Свободу* пригадати священикам, щоб „кождий заглянув до свого рахунку розходів на *народні ці-*

[222] *Також*, ч. 26, 1894.
[223] *Як вище*.

ли",[224] а тоді доперва переконається неодин, який пустословний є той виславлюваний патріотизм. А далі:

Не жадаємо, щоб усі як один брали участь у народнім житті, бо можна бути добрим священиком, свої священичі обовязки найточніше, найсовісніше і найрозумніше сповняти, а не мати спосібностей до активного громадянського життя. Але бути одиницею в суспільності, яка нарівні з простим робітником сповнялаб свої народні обовязки, цього ми від священиків обовязково вимагаємо і будемо вимагати

І тому *Свобода* вимагає від священиків *прикладу* в жертвенности на народні потреби, а далі належання до народніх орґанізацій, таких як *Союз,* та попертя тих орґанізацій серед вірних.

Свобода домагається від священиків, щоб не творили спокуси в боротьбі за парохії, щоби бизнес не був у них найважнішою справою. Бо:

Не будь особистого, еґоїстичного бизнесу, не діялисяб такі деморалізуючі сцени, як в Скрентон, Па., коли священик (угрорус) бунтував проти місцевого священика, пропонуючи парохіянам, що буде їм служити як парубок за $25 місячно.

Не діялись би такі деморалізуючі сцени, які діються нині в Дон, де аж три священики стоять проти себе і певно виторговують на ліцитації ціну на чинитьби, так як фармери на „маркеті" (торзі).

Ось що розбиває церковні громади. Тут годі кричати тільки на православя, бо:

Православя, яке є в Америці й морочить голови царями, деспотами і всякою мертвеччиною, мусить упасти, коли ми будемо люди живі, чесні, щирі й свідомі своїх високих цілей, свідомі того, що ми винні свому народові.[225]

ДВА РОДИ СВЯЩЕНИКІВ.

Приглядаючися священству, що було тоді в Америці, *Свобода* подає, що є два роди священиків: одні, що трудяться для народу, яких є дуже мало, і другі, що тільки про себе дбають і про доляри. Тому дораджує вона нашому робітникові таке:

В святім письмі стоїть: Не всякому духові вірте, але наперед спробуйте його. Спаситель говорить: „Будьте мудрі, хитрі й проворні як змиї, а чисті, простодушні і невинні як ті голуби". Отсі дві правди запамятайте собі в житті, дорогі браття.

Особливо радить *Свобода* памятати на те, коли мається до діла зі священством мадяронсько-цареславного покрою, що тільки старається наш нарід дурити, щоб лекше видерти від нього тяжко запрацьований гріш. Це ті священики, що то продають св. о. Ни-

[224] *Тамже,* ч. 34, 1896.
[225] *Тамже,* ч. 47, 1896.

колая з „брадов і без бради" за ріжний „прайс" (ціну): з бородою за 35 центів, а без бороди за 25 ц.[226]

Свобода подає один за одним факти, як „мадярські прихвостні" здирають нарід, беручи $22 за Службу Божу з „**welkim hlasom**", як відмовляють похорону, коли помер безробітний, за якого годі заплатити, бо й на домовину прийшлося краянам складатись.

Обговорюючи такі випадки і подаючи, де це було, вона пише:

Господи святий. Ти бачиш ту кривду і терпиш, і як довго ще будеш терпіти тих ненаситних і безсердешніх торговців у Твоїх святих церквах? Як довго ще буде нарід зносити самовладу тих, що й Тебе самого, Боже, продалиб на розпняття за кілька кводрів? [227]

А от у Шенандоа робота йде недобре. А тут іще прийшла інфлюенца, і то така, що „отець духовний ховають по двоє на день". І беруть по $12 за похорон дитини (рік 1894). Це обурює редактора *Свободи* (о. Грушку) і він виступає з такими заввагами:

Чи це справедливість брати $12, відчитавши за годину похорон? І за такий короткий час брати $12, на які майнер мусить працювати цілий тиждень, а часами і два, розбиваючи вугільне каміння під землею, переплачуючи нераз тих $12 життям?

Розважте самі, а переконаєтесь у вашім сумлінню, що вашими ділами ви не будуєте, але руйнуєте; не притягаєте людей до Христа, але відпихаєте; не пасете ваших овечок, але їх скубете і дурите. Ви не служите Богу, але мамоні. Ви не повинуєтеся Христові, але противитеся Йому. Добрий пастир душу свою віддає за свої вівці, а ви хотілиб, щоб денно вмирало й по десятеро, а тоді доперва сипались би доляріки у вашу кишеню. Ви гадаєте, що ті невинні ангелики, котрих ви за $12 похоронили, будуть молити Бога за вас, дивлячися з неба, як їх бідні родичі стоять над гробами і сумують за ними.

Ви голосите, добродію, на проповідях, щоб люди не привязували серця до марних дібр світа цього: до гроша-мамони, а старалися бути справедливими унаслідниками неба; але ви самі через ваше поступування виявляєте охоту бути тільки гоноровим, титулярним обивателем небесного царства. До вас можна сказати так, як той циган відповів prevelebnem-у:

Одного разу мали вішати цигана на шибениці, і то перед полуднем. Священик, що виправляв цигана на смерть, став його потішати словами: „Янку, не бійся нічого, за пів години будеш у небі на обіді". На те сумно відповів циган: „Pane velkomożnyj! Я, простий і невчений циган, не буду знати, як знайтися на тім обіді при небеснім столі, то будьте такі добрі й ви підіть за мене на той обід".

Ви, отче духовний, коли вірите в загробне, безсмертне життя і вірите, що царство небесне можна дістати тільки добрими ділами милосердя, то покажіть це не словами, а ділами: беріть за дитинячий похорон 3 доляри.

Вкінці покажіть себе перед українцями патріотом і дайте хоч $100 на Народній Дім, деб українець-скиталець міг знайти пристано-

[226] *Також*, ч. 25, 1895.
[227] *Також*, ч. 34, 1894.

вище, як приїде з краю, не знаючи мови, ні не маючи тут брата чи приятеля, та не маючи де подітись, як та сирота в далекій чужині. Запренумеруйте собі „Свободу", впишіться до „Союзу", читайте українські ґазети, проповідуйте слово Боже згідно з наукою Христа, а не страшне людей пеклом, коли не дають вам долярів.[228]

За таке писання мадярони виклинали *Свободу*. А вона їм відповідала, що вона довго їх просила, щоб вони говорили до нашого народу в церкві і в дома по українськи, а не по мадярськи, та щоб той нарід шанували і про його добро дбали. Та закарпатські священики відповідали на цю пригадку доносами до Риму та виклинанням *Свободи* в церквах, і то двома мовами: мадярською і словацькою.

Ось так ішов бойкот на *Свободу*. Піднято крик, що вона виступає проти священства. Рішено її знищити, якщо вона не перестане критикувати священство. Надходив кінець *Свободі*. Вже не було чим і зецера (друкарського складача) заплатити. Тоді редактор написав, що вже знає лік на це нещастя. Буде добре, тільки треба *Свободі* заявити таке:

Від сьогодні будемо писати акафисти кожному, хто краде й обдирає український нарід. Будемо хвалити тихих патріотів, котрі поїхали погуляти по світі, а на Народній Дім не дали ані цента і т. д.[229]

Ось тоді булоб *Свободі* добре. Але що булоб тоді з українським життям в Америці? Кудиб воно пішло? І чи, „якби так кота не стало, не гулялиб собі тоді миши?!"

Біда була ще й у тім, що саме ті священики, що йшли за *Свободою*, не знаходили часто в народу розуміння для їх відданости народові. Навпаки, цей нарід, особливо той, що був цілком непросвічений і походив із Закарпаття, шанував більше таких священиків, що ним поневіряли, що про нього не дбали, що не узнавали ніякої народньої праці. Це видно найкраще зі статті, яку помістив С. М. (о. Стефан Макар) під заголовком *Який має бути піп?* [230] В ній він описує, як раз запитав свого інтеліґентнішого парохіянина, що люди думають про нього. Ось відповідь:

Хто розумніший, то каже, що ви людяний піп, стараєтеся про все, що можете; але більша часть немало покручує носом. Недавно зайшов я до салуну випити склянку пива. Було там кілька наших людей і вони вели між собою таку бесіду:

„Мені здається, що наш піп не є справедливий піп", говорив один. „Тай мені таксамо", підхопив другий. „Хіба то так піп робить, як наш? Приходжу я до нього за орудкою, стукаю до дверей і входжу, тремтячи на цілім тілі. Кланяюся низенько, хочу цілувати в руки, а він не дає, лише просить сідати тай питає лагідно, як дитина, чого мені треба. Кажу вам, куме, що так зі мною бесідував, як от я з вами".

[228] *Тамже*, ч. 24, 1894.
[229] *Тамже*, ч. 21, 1894.
[230] *Тамже*, ч. 41, 1901.

„Гого!" — відозвався третій. — Вже то я знаю, чого він такий лагідний, як ягня: він нас боїться, бо певно не покінчив усіх шкіл. А дивіться, як сусіднього попа всі бояться, з яким пошанівком до нього приходять. Позавчора споміг наш піп якусь хору бабу тай голосить, що буде якусь школу будувати і ще там щось обіцює людям, але то лише на те, щоб нам приподобатися".

„Ой, нема то як наші єґомосць у старім краю були, або хочби і тут в Америці той з Айвантавн", прилучився до бесіди інший. Бувало як маєш до них яку орудку, то заки зважишся піти, то тіло тремтить два дні. До покоїв не пускали жадного хлопа. В літі залагоджували справи на ґанку, а в зимі в кухні. Як говорили, то треба було стояти стовпом, ані пари з уст, а як хто не в пору відозвався, то такого як не луснуть рукою, аж в очах заіскрилося. Гідні були єґомосць, тож усі їх боялись і шанували".

„Або і божа відправа того нашого попа", розпочав один з гурту на ту саму тему. „Хіба то відправа, як належиться? Що мені там з того, що він наказує на добре, але який у нього спів? Та то вам у нашого старого єґомосця був раз голос! Бувало як стануть, як рикнуть, то аж шиби бриньчали, тоді аж миліше чоловікові молитися було".

Константин Кирчів,
головний предсідник У. Н. Союзу (1904—1908 і 1917—1921), завідатель „Свободи" і головний контрольор.

„Так, так", потакували інші. „Хоч наш піп ніби нікому зла не зробив, то всеж він якийсь такий, як інші прості люди".

Подаючи ту розмову, *Свобода* радить нашим людям добре застановитися над тим, *який повинен бути піп*. Радить їм позбутися того, що привезли з собою з краю, де могло неодному дивним видаватися, що *вчена та посвячувана голова* заходиться з простим хлопом. Вона радить їм звертати увагу не так на те, як хто вміє „ричати", а на те, як священик ґаздує їх маєтком, як їх учить жити в світі, як старається про освіту старих і молодих.

РЕЛІҐІЙНА НЕТЕРПИМІСТЬ.

І ще одна велика біда між нами: реліґійна нетерпимість. Вона теж стає причиною ненависти і сварні між українцями. Тому *Свобода* відзивається:

Дорогі браття, так не робіть і не сваріться між собою за те, хто уніят, а хто православний. Бож обидвох вас одна мати Україна родила й обидва ви рідні браття й обидва в одній українській церкві хрещені.

Брат на брата, і то рідні, дивляться на себе мов заїлі собаки тому, що один не хоче узнавати папу римського, а другий визнає.

Пощо тут сваритися, собі самим на шкоду і народньому ділу? Один одного шануйте, любіть, не ображайте один одного переконань, а всі разом обєднуйтесь коло „Союза", щоб собі взаїмно помагати й оживляти в Америці українського духа.[231]

Ми мусимо памятати, що в Америці є українці двох віроісповідань: уніяти і православні. Але, пише *Свобода* в 1894 р., це не є ніякою перешкодою, щоб ми не могли разом як один український нарід працювати, орґанізуватись і про своє дбати, як це роблять у таких випадках інші народи в Америці. Бо „того й сам папа не заборонить, щоб українці разом лучилися, браталися та спільно радили над своєю нуждою і бідою".[232]

Але бути православним це одно, а належати до російської цареславної церкви — друге. Проти тої церкви, де царська воля вважається божою волею, *Свобода* виступала якнайрішучіше, бо та церква враз з її духовенством була на услугах найбільшого ворога українського народу: російського царату, що нищив український нарід, що баламутив його і тут в Америці.

МОСКВОФІЛЬСТВО.

Разом з тим цареславним православям була тісно звязана боротьба з москвофільством. Довгі й довгі роки ледви чи не кожне число *Свободи* приносило якусь статтю або новинку на цю тему. В статтях, поміщених у числах 34—40 з 1901 р. під наголовком *Дещо з історії російської православної місії в Америці*, оголошено по анґлійськи документи, які виказували вбивства й ошуства попів, що були поліційними аґентами. Обширно й документально обговорено москвофільство в *Історії москвофільства в Америці* (числа: 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 21, 22, з 1903 р.). Їх автор, *Американський руснак*, прийшов вкінці до висновку, що москвофільських лідерів зпід стягу таких часописів, як „Американско-Русскій Вѣстникъ", „Правда" чи „Свѣтъ", змінити не можна, бо їх гаслами є: „сліпота, глупота, зрада і завада", а їх ціллю

[231] *Тамже*, ч. 8, 1894.
[232] *Тамже*, ч. 33, 1894.

є: нарід туманити і сліпити, його зраджувати і недопускати до нього ніякого поступу".[233] А щоб люди не пізналися на їхній роботі, то вони її прикривають гаслами: „Учися, молися, трудися, трезвися", якими хочуть *заворожити* нарід, щоб він не пізнався на їхній роботі.

Москвофіли внесли розлад у реліґійне життя нашого народу, бо поставили на першім місці обряд, а не реліґію, а чейже „обряд панує тільки в церкві, а реліґія в церкві й на світі".

Оті всі ворожі наступи, включно з ірляндськими, обговорив дуже основно *о. П. Понятишин* в цілім циклю статтей, затитульованих *Наша церква і її вороги в Америці.*[234] На вступі зазначено там таке:

З одної сторони атакують нас цареславні, а з другої сторони метають на нас свої стріли айриші (ірляндці), і наша бідна церква опинилася в битві на два фронти між двома ворожими вогнями. Обидва ці вороги, що в звичайних обставинах життя розходяться як Авраам і Лот у протилежні сторони, якимсь дивним дивом, начеб завязали між собою спілку, приятельство, маширують на нас ріжними дорогами.

БУДУВАННЯ ЦЕРКОВ.

Свободі приходилося дійсно воювати на два фронти, щоб ратувати існування нашої церкви. Тому саме вона присвячувала тоді так багато місця церковним справам. Тому взивала громади вибирати розумні т. зв. *церковні ради* і не віддавати нікому чужому церковного майна під заряд.

Свобода помагала теж будувати церкви. Але заразом взивала громади не перебирати на себе при таких будовах надто великих фінансових тягарів.

Вже в 1896 р. появилася стаття *Не будуйте каплиць!* [235] В ній пишеться, що „незадовго буде в Америці більше церков, ніж українських родин". З усіх сторін — пише *Свобода* — надходять такі „відрадні вісти":

Там українці будують церкву, там купили ґрунт під церкву, там посвячення церкви, там знову задумують будувати церкву, там хочуть продавати церкву, а там процесуються за церкву і т. д.

Оті вісти, пише *Свобода,* вказувалиб, що ми дійсно такі сильні матеріяльно й морально, що можемо в кожній місцевості поставити собі спокійно свою святиню. А тимчасом справи представляються

[233] *Тамже,* ч. 22, 1903.
[234] *Тамже,* чч. 11—28. 1908.
[235] *Тамже,* ч. 28, 1896.

якраз навпаки. Бо погляньмо, як ті церкви будують. Ось вам приклад:

Збереться купка українців, подекуди не більше як 20 родин, тай рада в раду, ухвалюють через піднесення рук, що нам треба своєї церкви, бо ми не гірші від інших; ми такі самі ґазди, як інші, ми годні дещо показати.

Як трапиться сумлінний священик, до якого піде вибраний комітет на пораду, то він відрадить будувати церкву; а як священик *практичний*, чи там *бизнесовий*, то ще „дорадить людям лізти в сіти, приговорить їм до амбіції й поблагословить". І так повстають *каплиці*, які добрі там, де на далеку далечінь нема української церкви, але є непотрібним тягаром для кількох родин, коли в сусідстві вже є українська церква.

Розповівши про те, як нарід натягають усі ті, що будують ту каплицю, подає *Свобода* такий образ:

Вже стоїть святиня, дім божий, з двома віконцями, зліплена з тоненьких дощок, часто без підмурування. Посвятили, покричали по ґазетах, і нарід радується, але не надовго. Розуміється, що кождий хоче бути старшим, кождий хоче мати більше право до церкви від другого, бож і він свій цент вложив і найбільше находився біля будови. Дальше треба кождого місяця заплатити довжну рату за церкву і покрити інші видатки, як наприклад направу даху, бо вже в третім місці вода затікає, тай треба бодай найпотрібніше до церкви справити. Навіть українська терпеливість вривається, зачинаються непорозуміння, сварки, гніви, проклони, і дім Божий, замісць бути домом молитви, стає кісткою незгоди й роздору між парохіянами. Священик, що дорадживав будову, втратив довіря в тих, котрі прозріли й пізнали, що їм не треба було брати на себе такого тягару. Творяться дві партії. Партія, ворожо успособлена до священика, запрошує другого і вчинився аж тепер гаразд. Нарід деморалізується, тратить останній, тяжко запрацьований гріш, на ніщо інше не звертає уваги, а тільки на ті нещасні події і про ніщо інше не говорить і про ніщо інше не думає, а тільки про своє нещастя.

Кінець того: ліцитація каплиці. І там, де відправлювано Службу Божу, стоять бочки з пивом і віскою. Оттак, пише *Свобода*, люди, що кермуються власною користю, пхають наш нарід до будови каплиць, або таких церков, яких фінансовий тягар є понад їхні сили. І тому вона відзивається до народу, щоб він розважив її слова, а тоді цілком певно буде поступати розумніше.

ЗА КРІПКУ ЦЕРКОВНУ ОРҐАНІЗАЦІЮ.

Щоб завести лад у нашім церковно-народнім житті, *Свобода* настоювала на те, щоб священство заопікувалося спільно й зорґанізовано долею нашої церкви в Америці. Вона назвала *Кроком вперед* конвенцію делеґатів церковних громад і священиків, на якій раджено над тим, щоб наші церковні громади не животіли

кожна для себе, а злучилися разом, в Злучених Державах і Канаді, для *витворення єдности в науці, поступованні, праці й практичнім житті, для успішного провадження спільних інтересів та обовязків усіх церковних громад, для взаїмної помочі моральної й матеріяльної, для усунення всяких безпорядків, для провадження місій і шкіл.*[236] Тоді, то, себто 30. травня 1901 р., на нарадах у Шамокіні вибрано *Духовну Раду* з 6 священиків для справ чисто духовних і обрядових та *Шкільну Комісію* з 5 членів і комісію видавничо-статистичну. Таким чином повстало тоді *Товариство українських церковних громад у Злучених Державах і Канаді. Свобода* підносила раз-у-раз вагу такої орґанізації, помістила її статут і взивала громади та священиків до неї приступати. У відозві, яку видала ця нова орґанізація, читаємо таке:

Наші церковні громади в Злучених Державах і Канаді то так, як ті розпорошені та потомлені вівці, що порозбігалися по безкраїм степу, не можучи віднайти себе. Вониж бідні, потомлені, мекають, шукають одна одної, але не знають до себе дороги. А так блукаючи, упадають поволі з сил, поки не забере їх чужий ґазда, або поки марно не згинуть.

Заходило ще одно питання: чи мають бути допущені до таких справ *світські люди?* Орґанізація відповіла: так! Бо:

Треба знати, що з народом ми сила, а без народу — н і щ о. Нарід обганяє своєю кріваницею всі видатки церковні, тож і слушно належиться йому голос в управі своїм маєтком, своєю долею.

Ми мусимо враз з народом як браття працювати над своєю долею.

Послухаймо, що каже св. апостол Павло в І. листі до коринтян: „Не може око сказати руці: не треба мені тебе, або знов голова ногам: не треба мені вас".[237]

Всі ми разом мусимо працювати. І коли терпить один член, терплять з ним усі члени; а коли славиться один член, радуються з ним усі члени.

Але під цею працею *Свобода* не розуміє того, щоб священик, прибувши до громади, ішов до салуну, щоб там „представитися салуністові", що є головним *босом* у парохії, „предсідником, секретарем і касієром", та що „будував церкву коло салуну" і звик рішати, хто має бути священиком. А таке домагання бувало. І бувало таке, що як священик не йшов такому салуністові на руку, тоді його *вижирали,* себто відривали замки від дверей церкви, нападали на приходство і виганяли священика. „Це річи не з повітря взяті, але, на жаль, з правдивого життя" — пише *Свобода.*[238]

[236] *Тамже,* ч. 24, 1901.
[237] *Тамже,* ч. 28, 1901.
[238] *Тамже,* ч. 10, 1908.

І береться ту владу викорінювати як владу *ненародню,* як таку, що не має нічого спільного з таким порядком, що признає голос тим, що дійсно дбають про нарід і церкву і про престіж як одного так і другого.

Свободі не було на руку порушувати раз-у-раз церковно-народні справи, а то часто навіть чисто церковні, та так складалися відносини, що на ній спочивав теж і тягар будови церковної орґанізації. Вона сама завела навіть ширшу дискусію про потребу духовного часопису для українців в Америці, щоб ні в *Свободі* ні там „не мішати світських річей з духовними".[239] Бо з такої мішанини виходить баламута.

По переведеній дискусії *Свобода* заявляє, що прийшла до переконання, що в Америці таки доконче треба окремого духовного часопису. Вона певна, що такий *греко-католицький часопис українською мовою* скоріше чи пізніше в Америці появиться. Та додає, що це не значить, що як той часопис появиться, то вже не треба буде мати українцям в Америці окремого *щоденного робітничого, незалежнього і народнього часопису.*[240] Ні. Такого часопису треба буде далі. Ним мусить бути *Свобода,* бо без неї життя в Америці не могло би плисти ширшим руслом.

Та заки такий духовний часопис буде, треба було *Свободі* далі займатися чисто духовними справами, бо не мішатися до них, значилоб потурати хаосові. І тому *Свобода* мусіла пропаґувати *священичий конґрес,* як теж піддавати ріжні проєкти, як можнаб створити *українську дієцезію в Америці.* Вкінці ще дорадґувала, яку треба вести акцію, щоб дістати до Америки українського єпископа. А ця акція була надзвичайно складна. Через неї *Свобода* й У. Н. Союз наробили собі багато ворогів. Але щож було робити, коли в українській церкві в Америці були, як описує о. Понятишин, такі елєменти, через які наша церква була подібна до того воза в байці, до якого запряглися лебідь, рак і щука, й де лебідь рвався летіти, рак пхав віз назад, а щука тягнула віз у воду.[241] Тягнути цей віз мусіли *Свобода* й У. Н. Союз. І тому слали ріжні меморіяли і домагалися вперто українського єпископа й української дієцезії в Америці.

Вкінці цей єпископ приїхав. Дня 27. серпня 1907 р. Був ним *о. Сотер Ортинський.* Зміст його привітальної промови переданий у *Свободі* в такий спосіб:

Його номінація наступила проти волі всіх римо-католицьких єпископів в Америці й 12 кардиналів у Римі. Як він був у Римі, зажадали від нього дотичні власти, щоб він зрезиґнував з єпископ-

239 *Тамже,* ч. 6, 1905.
240 *Тамже,* ч. 8, 1905.
241 *Тамже,* ч. 39, 1906.

ства. Він віднісся до своїх приятелів у Галичині, а ті порадили йому тепер не резиґнувати, бо буде ще досить часу до резиґнації, коли її конче буде треба.

Він монах і не має нічого до страчення, а двері монастиря все стоять для нього отвором. Привіз зо собою любов до своєї рідної церкви і свого бідного народу, а маючи в своїй натурі рішучість і святу завзятість, візьметься до зорґанізування дієцезії, котрої досі не має, але має надію, що при помочі Божій і співучасти священиків та любови народу його праця увінчається добрим успіхом. Перед ніякими перешкодами не думає уступати.[242]

НЕПОРОЗУМІННЯ.

Свобода відступила новоприбулому єпископові свої сторінки для його урядових оголошень. Підпирала всі його збірки, зокрема ті, що були призначені на ратунок уже побудованих церков, яких громади не були всилі вдержати.[243] А вислана єпископові телєґрама з річного засідання У. Н. Союзу додала йому, як подає сам єп. Ортинський, „бодрости духа до успішної й невтомної праці для добра нашого бідного українського народу".[244] *Свобода* вела акцію, звернену проти булі, яка не була корисною ні для єпископа ні для українців, а У. Н. Союз покривав кошти цеї протестаційної акції. Вкінці У. Н. Союз заіменував єпископа покровителем і першим почесним членом.[245]

Що так наладнані відносини не осталися такими аж до кінця життя покійного єпископа С. Ортинського, це річ жалю гідна. В тім *Свобода* не винувата, бо вона обороняла ті принципи, на яких її заложили наші священики-піоніри, ідеалісти і народовці, що виразно наставали на те, щоб вона назавжди осталася народнім часописом і була в народніх і світських руках. Самі священики, перші редактори *Свободи*, виразно писали, що це не є добре, що вони, священики, є її редактори, бо краще булоб для справи, якби ними були світські інтеліґентні сили. Але таких тоді не було. Ті самі думки вложено теж в основи У. Н. Союзу, як орґанізації народньої, і такої, до якої можуть належати всі українці, без огляду на віру.

Пізніше за о. П. Понятишина, що по смерті єпископа Ортинського став адміністратором укр. греко-кат. дієцезії, відносини поправились. Адмін. о. Понятишин зріс зо *Свободою* і знав добре її духа. І довів до того, що дієцезія йшла рука в руку зо *Свободою* і з У. Н. Союзом у всій народній праці.

Не було теж конфлікту з українським православним владикою о. Іваном Теодоровичем, ні з о. Йосифом Жуком, теж українським православним єпископом.

---

242 *Тамже*, ч. 36, 1907.
243 *Тамже*, ч. 13, 1908.
244 *Тамже*, ч. 42, 1907.
245 *Тамже*, ч. 29, 1908.

Непорозуміння зайшли і за другого українського греко-кат. єпископа, д-ра Константина Богачевського. А зайшли вони через ріжниці в поглядах на конкордат, культ І. Франка і т. п. І ці непорозуміння зрозумілі для всіх тих, що знають ідеольоґію *Свободи,* побудовану тими українськими католицькими священиками, що влаштовували в Америці ще тому 40 років перші свята в память Тараса Шевченка, що десятки літ тому вшановували Івана Франка ювилейними статтями і ювилейними видавництвами, та що гостро критикували політику Риму, *якщо вона йшла на шкоду українського народу і нарушувала його церковні привілеї.*

Про становище *Свободи* до церковних справ писав цей часопис у 1912 р. таке:

В справах церковних прибирала „Свобода" гострий, радикальний тон. І не дивниця. Цеж ішло про життя-буття її власників-видавців, якими були українські священики. А тутешня римо-католицька ґієрархія дуже ворожо відносилась до кожного українського священика, що приходив з краю. Внаслідок того були численні процеси, ворожнеча і ненависть, та дійшло навіть до того, що вважано зрадником народньої справи того українського священика, що відважився піти до айриського єпископа по юрисдикцію. Все те неначе в зеркалі відбивалося в „Свободі".

З приходом українського єпископа до Америки „Свобода" стала одиноким часописом, що сміло й отверто станув до боротьби з усіми ворогами єпископа. Аджеж це був єпископ-українець...

Ось таке було властиве відношення *Свободи* до церкви і церковної єрархії.

Та згодом обставини змінилися. Вийшло неодно таке, що не повинно було бути. Почали теж виходити церковні чи церковно-народні орґани. Орґанізація церкви уформилася. Супроти цього *Свобода* була вже природньо звільнена зі своєї місії на церковному полі. Вкінці часопис заняв таке становище: *церковні справи полишити до полагодження покликаним до цього чинникам.*

ТЕПЕРІШНЄ СТАНОВИЩЕ: АМЕРИКАНСЬКЕ.

Від того часу *Свобода* до церковних справ не мішається. Та проте забирає голос у таких нібито реліґійних справах, що мають політичну закраску. І далі: бореться не тільки зі світськими, але й духовними рабами, що не мають віри в силу нашого народу. Вона вважає, що це є „чесна боротьба, яка веде наш нарід до поступу і визволення з духового й фізичного рабства".[246]

Вона не є ні *попівською* ні *антипопівською* ґазетою. Ні *католицькою* ні *православною.* Вона не стоїть на службі ніякої віри, церкви, чи секти. Ні не каже, котра віра краща, бо такими справами займаються спеціяльні реліґійні, церковні чи сектантські

[246] *Тамже,* ч. 169, 1929.

орґани. Вона виходить із заложення, що народи в світі збираються в громадській праці без огляду на реліґійні переконання. А крім того:

Ми живемо в Америці, в якій церква відділена від держави, і пора і нам навчитися відділювати справу церковну від запомогової орґанізації та від національної політики в орґані. Пора нам зрозуміти, що національна політика українського народу вимагає того, щоб українці одної віри дивилися на українців інших вір як на українців, як на своїх людей, а не як на чужих і на ворогів. Не вірою міриться українство українця, а його працею для України. В українській історії є православні князі, гетьмани, і є провідники, що зачисляли себе до католиків. Українське відродження завдячуємо й католикові Шашкевичеві і православному Шевченкові.[247]

Тому буде для нас найкраще, — пише *Свобода* — коли будемо держатися тої засади пошанування всякої віри, яку вперше перевела американська республика, а яку нині визнають усі поступові народи світу.

6. РОБІТНИЧЕ ПИТАННЯ.

ЗА РОБІТНИЧІ ОРҐАНІЗАЦІЇ, ОСВІТУ Й БОРОТЬБУ.

„Хай проклята буде та година, в якій мене мати на світ привела!" Скільки то разів вирветься цей, повний розпуки, проклін з уст похиленого над працею робітника, з котрого чола спливають каплі чорного поту на тверду скалу! Чому добуваються з його грудей ці страшні слова прокляття? Чи може не платять йому за роботу долярами, яких вартість така висока на світовім ринку? Чи зневолюють його силою до праці? Таж йому вільно не йти до роботи, як йому так подобається! Так, це правда, але правда й те, що над головою робітника висить невблаганий меч Дамокля — голодової смерти, якби перестав працювати. Тому робітник мусить працювати постійно, без упину, аж до кінця життя без перерви і відпочинку.

Щоб не діждатися страшної будуччини (голодої смерти), робітник забуває на все, сверлує в скалах діри, розбиває динамітом камінні велити, що стояли сотками тисяч літ, виковує вулиці й вулички в вугільних покладах, риє мов кертиця в темнім підземеллі, забуваючи, що на кожнім кроці чигає на нього смерть або каліцтво, забуваючи, що кожної хвилі може усунутись відлам скали або вугілля і придавити його своїм тягаром, або вибух зрадливого ґазу може кожної хвилі перетяти нитку його життя, або скалічити і зробити жебраком на віки. І чиж можна тут дивуватися, що робітник проклинає годину свого уродження?

Гляньте на робітників, як вони опускають вугільні закопи! Чорні, покриті вугільним порохом, подібні до підземних духів; рівчаки брудного поту засохли на лицях, в ніздрях, вухах і легенях осіла грубою верствою вуглева мучка, груди пожадливо втягають свіже повітря, очна зріниця побільшується, бо не призвичаєна до блеску заходячого сонця, а руки такі поорані й тверді, що з трудом складаються в пястук

[247] *Тамже*, ч. 122, 1931.

і не в силі погрозити тим, що змушують його до тої тяжкої долі. Цей вид пояснює наглядно кожному думаючому чоловікові, що ще не втратив до решти свого сумління, що ще не запродався в неволю багачам за марну мамону, чому робітник проклинає годину свого народження.[248]

Так розпочав свою промову д-р Ю. Чупка дня 4. вересня 1899 р. на вічу майнерів (вуглекопів) у Шамокін, Па., яке скликано заходом майнерської робітничої орґанізації „United Mine Workers". Отсей дописувач *Свободи* вояснював українським майнерам, що лише *праця* творить на світі *вартости,* та що:

Як робітник прийде до переконання, що вся продукція й кождий маєток повстають виключно через працю робітника, тоді те переконання станеться підвалиною його будучого щастя. Бо від тої пори робітник буде призадумуватися над тим, як задержати випродукувану собою часть вартости для себе, як тому перешкодити, щоб йому її не видерли, не обциганили його та не витуманили цеї чесно запрацьованої части.

Та осягнути це можна тільки при допозі *робітничих орґанізацій* згідно з розумною українською приповідкою, що громада — великий чоловік. Робітничі орґанізації та страйки це найкращі засоби охорони робітника від визиску. Як робітники це зрозуміють, тоді „запанує радість у хатах робітничих, тоді робітник не буде проклинати години свого уродження". Тоді запанує радість і в хаті — українського робітника.

Так виглядали одні з перших писань *Свободи* зперед 40 років. Поза такими статтями вона ще друкує в фейлєтонах під заголовком *Хто з чого живе?* [249] вияснення, хто живе з власної праці, а хто з чужої, хто удержується з власних рук, а хто з чужих. В іншім фейлєтоні друкує Свобода Івана Вулмена (**John Woolmen**) *Слово остороги для багачів,*[250] яке зачинається таким вступом:

Бажання маєтку для самого маєтку спиняє зріст морального життя тай допроваджує до того, що маєтки дістаються до рук самолюбних людей, що має лихий вплив на суспільні відносини.

Свобода пояснює, звідки це походить, що *Робітники без роботи;*[251] що один має далеко більше ніж потребує, а другий не має що до уст узяти; що один панує, а другий бідує. Чомуж це так?

Бо багач має свої фабрики, а бідний мусить у нього робити. Багач є паном, а робітник Іваном. А Іван, як хоче жити, мусить просити у пана роботи І пан йому дає, але як може мати з нього зиски. Колиж він бачить, що з Івана нема зисків, бо ті товари, які Іван виробив, не мають часово покупу, тоді він відправляє Івана з роботи без найменшого жалю і смутку.

---

[248] *Також*, ч. 38, 1899.
[249] *Також*, ч. 14, 1898.
[250] *Також*. ч.ч. 45 і 46, 1899.
[251] *Також*, ч. 48, 1899.

Потім описує *Свобода* всі ті роки, коли „штапувала" (припинялась) робота, як до Америки зачали прибувати українські імігранти. І поясняє дальші причини безробіття, злучені зо світовою господарською конюнктурою. Вона описує жіночу і дитячу працю, як і те, як з нужди дівчата-робітниці йдуть до публичних домів. Та додає, що в старім краю того всього не було:

Там було село. Там було літо, осінь зима і весна. Там було поле, луки, луги й гай. Там була інша праця, праця коло ґрунту. Там на весну орали, сіяли, садили; в літі були сінокоси: косили траву, громадили сіно, возили і — співали. Прийшли жнива: жали, клали копи, возили до стодоли — співали. А прийшла осінь і зима з довгими вечорами, всі збиралися в хаті: жінки пряли кужіль, шили, а при них діти. Коло вогню курив няньо (батько) файку і казав байку з давніх часів, або оповідав дещо про страхи. А тут усе змінилося.[252]

Тут задля якихось вищих сил, які називають капіталістами, отой селянин, що прибув сюди зі старого краю, став робітником, себто *простим товаром, який можна, як і інші річи, купувати.*

Та щож це за біда, той *капітал,* про який усюди стільки мови?

Хочеш знати, яка це потвора?
Поглянь на нарід, покривджений, бідний.
На це не треба аж зору сокола,
Лиш подивитись уважно довкола
І пізнати устрій суспільний.
Поглянь! І тут знайдеш кількасот робучих,
Що 'му несуть в жертву свого життя кришку.
Для потреб конечних, для дітей плачучих
Даються ловити до сітей могучих
І витворюють праці надвишку.
Хоч з надвишки праці пролетаріяту
Капітал родився, взяв життя і силу,
Однак, невдячний, родичам в заплату,
Зїдає добробут, уменшує плату,
Завчасно тручає в могилу.[253]

Ой, чуємо той *капітал,* бо от припинено роботу в фабриці. А ось і почування безробітного українського робітника:

І щож я дам дітям дрібним,
І щож я дам жінці?
Хіба коріння зпід землі
І лика по жмінці!

Ой, тяжко мені! Потемнів
Вже в очах світ білий,
Серце завмерло, бідний ум
Мучиться зболілий.

Ой, хібаж я, ой, хібаж я
Піду тай втоплюся,
Най річка затопить мене,
Най вже не журюся.[254]

---

252 *Тамже,* ч. 50, 1899.
253 Сава Чернецький: *В фабрици, Свобода,* ч. 19, 1900.
254 *Свобода,* ч. 8, 1899.

Та чи топитися це дійсний ратунок для робітника? Ні, кажеться в іншій поезії, в якій хочеться вирвати робітника з туги, а запалити його до боротьби за свої права:

Коб в мене був гук
Пісень, що, як лук,
Людські серця вражалиб,
Яб цілий співав рій
Пісень славних про бій
І в ряд до бою всі сталиб.[255]

І чиж можна стояти осторонь від боротьби, коли вона ведеться на світі від часу, як тільки появилися на землі люди? В фейлєтонах *Робітнича справа,*[256] В. Зарічного, описується ту боротьбу, в усіх її видах, від часів диких до капіталістичних. І згадується там теж про дійсно траґічну боротьбу робітників з робітниками. Бо кожний з них боїться, щоб йому інший не видер праці, бо є такі робітники, що завжди охочі продати сильні руки і сильний хребет за платню, за яку купує картоплю, як той ірляндський робітник у Карлайла, що то конкурує з анґлійським і задоволяється, як *за омасту має сіль і як спить у першім ліпшім свинськім хліві, або й у собачій буді.* А подібне діється і в Злучених Державах, де *проти анґлійця з більшими життєвими потребами виступає українець чи словак з давніми своїми старокраєвими навичками і як такий може продавати свою працю дешевше від анґлійця, бо не має таких життєвих потреб і такого розуміння, як той останній.*[257]

СТРАЙКИ І СТРАЙКОЛОМИ.

От з таких причин, пише *Свобода,* приходить до ненависти між анґлійським і українським робітником в Америці. З таких причин анґлійський робітник погорджує українським, бо український стоїть на перешкоді в боротьбі за поліпшення робітничої долі, себто за кращу заробітну платню і за кращий пошанівок робітника. А та боротьба ведеться головно при помочі *страйків.*

Певно, що можнаб обійтись і без боротьби і без страйків і без проливу крови, так щож, коли не можна промовити до серця і розуму капіталістів, бо їм у голові тільки інтерес і зиски. Вони уступають, то правда, але тоді, коли робітник грозить, скликає на нараду інших своїх товаришів, і коли вони всі гостро промовляють та по вулицях маширують для демонстрації, коли виходять на страйк.

І як не страйкувати, коли в Каламазу, як говорить один з найбільших робітничих орґанізаторів, Евген В. Дебс, платять робітникові за 10 годин денної праці 50 центів, за які він мусить

[255] *Як вище.*
[256] *Свобода,* ч.ч. 30—34, 1897.
[257] *Тамже,* ч. 32, 1897.

удержати трос чи четверо дітей, себе і жінку? І то в часі, коли в тих самих фабриках працюють 13-літні дівчата, й то при машинах, і коли багатьом з них бракує на руках по кілька пальців! В таких обставинах політична воля є нічим, зате матиме вона дійсне значіння тоді, як зникне економічний гніт, коли край матиме порядок, який хотів бачити Линколн, себто, в якім *життя вартувало би більше ніж маєтки, а людина булаб цінніщою від доляра.*[258] Доки це не станеться, то промови про владу „з люду, для люду і через люд" будуть лише пустою теорією. І пустим балаканням буде мова про непорушність конституції, коли судді й т и м у т ь назустріч фабрикантам і видавати судові накази (injunction), з в е р н е н і проти робітництва, що змагає законними засобами поліпшити свою долю.

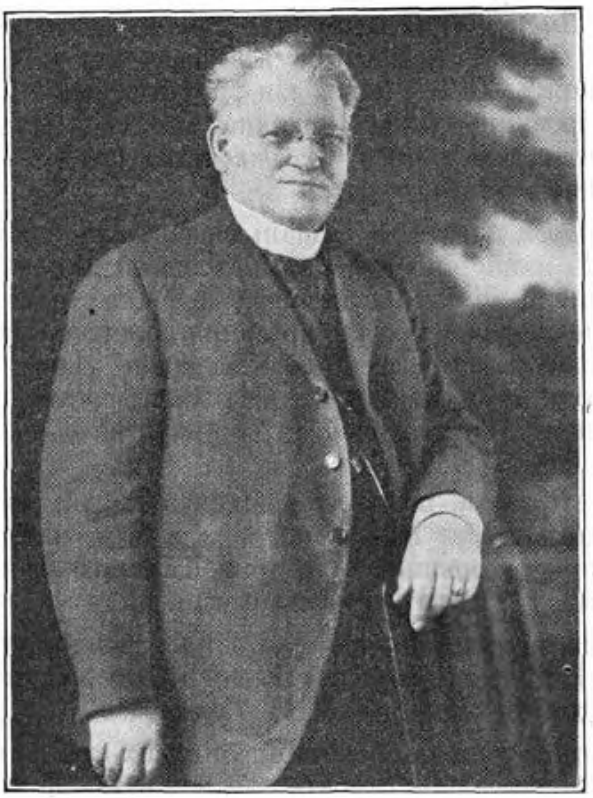

о. Лев Левицький,
головний контрольор У. Н. С.
(1906)

А таким законним засобом є страйк. Багато людей не знають, що страйки є викликані цілою низкою кривд. Але публика, загал, над тим не застановляється. Вона бачить тільки невигоди, які має через страйк. Та потурати таким кривдам, це значить не жити духом 1776 року. Не розуміти страйкуючих, значить не розуміти Джеферсона, що сказав: *Хай Бог змилосердиться над нами в хвилі, коли Америці забракне відпорности проти тиранії.* А Патрик Генрі голосив, що ставити опір тиранії, значить бути послушним Богові. Вашинґтон був теж бунтар проти тиранії. Батьки Америки говорили, що як не можна добути свободи без війни, то хай буде війна, щоби потім їхні діти і внуки могли жити

[258] Промова Е. В. Дебса, *Свобода*, ч.ч. 32—37, 1897.

в спокою. Як не можна страйкувати, то як міг Генкак (**Hancock**) з товаришами, перебрані за індіян, викидати в бостонській пристані ладунки чаю з кораблів у море? І як могли матері в часі американської революційної війни бойкотувати анґлійський чай? А чп інакше поступають новочасні робітники, коли виходять на страйк? А коли вони тим протестують проти визиску, проти завеликого нагромадження маєтків у руках одиниць, то тим вони зближують Америку до ідеалу батьків цього краю, до ідеалу Джеферсона, що сказав: *Потребуємо держави, в якій не булоб ані дуже багатих ані дуже бідних.* Та щоб це все розуміти, треба бути робітникові просвіченим. Тоді доперва він зрозуміє, хто і як його ошукує, а з тим і зрозуміє думки Линколна, коли він заповідав, що *можна ошукувати всіх якийсь час, декотрих увесь час, але не можливо ошукувати всіх увесь час.*

Щойно скінчила *Свобода* писати на згадані теми, а вже доходить вість про вбивство 25 майнерів і ранення 55 близько містечка **Lattimer, Pa.**[259] Ото стріляли помічники шерифа до бідних робітників з Гейзлетон, головно словянських, що прийшли переконувати своїх товаришів, щоб страйкували разом з ними за кращі умовини праці. Стріляли нібито тому, що робітники не послухали відчитаного робітникам „інджонкшен", що не вільно їм вступати на компанічні ґрунти.

Крівава подія ясно говорила, що коли робітнича справа має іти вперед, то не обійдеться без боротьби і без жертв, навіть жертв крови. Але пролита кров повинна бути принаймні визискана на освідомлення робітника, а в тім і українського.

Свобода взиває до протестаційних віч і до збірки фондів для вдів і сиріт по вбитих у Латімер і на кошти процесу проти вбивників. Колектором тих фондів стає секретар У. Н. Союзу.[260]

А на вічах закликають до дальшої боротьби, до нових страйків. Значить, знов може политися кров і скосити чиєсь життя. Дехто цього лякається, ховається. А між такими є й український робітник. І до таких *Свобода* відзивається у вірші *Деж ви?* [261]

Деж ви, нужди і голоду діти,
Брудні, задимлені, порохом вкриті,
У котрих лиця потом обілляні,
Згорблені плечі, руки з мозолями?

Де ви, захланности людської раби,
Що терпеливі, мов віл в ярмі,
Голодні, темні, трупи пів живі,
Що боїтеся глянуть догори?

259 *Свобода*, ч. 38, 1897.
260 *Тамже*, ч. 43, 1897.
261 *Тамже*, ч. 43, 1899. Автор „А."

Нуж! Піднесіть ті похилені лиця,
І руки свої вгору піднесіть,
А в руках ваших хай заблисне криця
І дальше сміло кайдани ломіть!

Ви боїтеся? Вам страшно дуже
Підземних льохів, „хліба і води?"
Страшно арештів, судів та лоєрів,
Панської нагайки, шерифа стрільби?

А не страх жити цілий вік в неволі,
Не знати, що це правда, свобода,
Двигать кайдани та зносити болі
Голоду, нужди, хоч би і що дня?

В доповненню до цього видають книжечку *Капітал і праця,* написану о. Антоном Бончевським, предсідником У. Н. Союзу, де обговорюється ті всі справи в популярно-науковий спосіб.

Де не розгорниш тодішню *Свободу,* всюди тільки відомости про страйки. І то криваві. А найгірше й найтраґічніше те, що підчас тих страйків треба дуже часто боротися з робітниками страйколомами („скебами"), між якими ледви чи не найбільше число становлять українські робітники. Аж два референти виясняли це нашим робітникам на першім українськім вічу в Америці. А потім далі розбирає *Свобода* цю справу, особливо при ріжних нагодах, обговорюючи *Робітниче питання,*[262] а з ним капіталістичний устрій та його витвір: пролєтаріят. Пишеться там про ролю машини, про становище фахового й нефахового робітника, про робітничу клясу, про лібералізм, соціялізм, заводові спілки (trade unions), а особливо підноситься вагу робітничих юній як тих, що допомагають робітникам вести боротьбу і видержувати при страйках.

ДОПОМОГА ФРАЗАМИ, ЧИ ДІЛАМИ?

Та, не зважаючи на те освідомлювання українського робітника при помочі *Свободи,* вже і в тих давніх часах не бракувало „критиків", що вважали, що тому , що *Свобода* не є соціялістична, то є „попівська і клєрикальна", і тимсамим замало дбає про робітників. В річнім редакційнім звіті з 1909 року є згадка про тих, що воюють бомбастичними фразами і ратують робітників пустим криком: *Робучий народе, тобі діється кривда.* Такі писання називає *Свобода* „самохвальбою псевдоробітничих часописів". Вона виказує свої робітничі почування не словами, але ділами. Вона питається:

Коли поплила наша кров, коли повалилися трупи наших робітників в Мікіз Ракс, то що зробили для них ті всі часописи, що

262 *Также,* ч.ч. 41, 42, 43, 45, 47, 1908.

голосять, що аж до зануди „ми є одинокі оборонці робітників"? Кругле ніщо. Ба навіть не завдали собі труду обширніше написати про всі лайдацтва.

І знову *Свобода,* та „попівська, клєрикальна" *Свобода,* одинока не лише словом, але й ділом іде в поміч угнетеним, визискуваним капіталістами братам, і то не лиш українцям, але загально всім робітникам у Мікіз Ракс, без ріжниці на їхню народність, стоячи тим ідейно на ціле небо вище навіть від тих часописів, що на своїм шильді виписують соціялістичні кличі, а ділами . . .[263]

Двацять літ пізніше в конвенційнім редакторськім звіті подибуємо між іншим теж подібне:

Стільки саме чесної критики є в тих закидах комуністів та соціялістів, що мовляв, орґан У. Н. Союзу не писав про робітничі справи, не писав про пасейський страйк, або про вуглевий страйк. Цей закид є чиста неправда. Доказ неправдивости цього закиду може знайти кожний читач, що візьме до рук „Свободу" з часу тих страйків. Бо „Свобода" писала про ті й інші страйки. „Свобода" збирала жертви на один і на другий страйк. І члени редакції „Свободи" збирали від інших і самі жертвували на ті страйки. Це факти. Чомуж тепер комуністи і соціялісти твердять завзято, що „Свобода" не писала? Вони так кажуть тому, що вони під писанням про страйк розуміють тільки одно писання: писання відповідно до комуністичного євангелія чи соціялістичного тальмуду.[264]

Та конвенція У. Н. Союзу не ухвалювала вести ґазети за комуністичними чи соціялістичними засадами. Вона означила напрям *Свободи* як український, національний і демократичний.

Свобода виказувала при описах страйків, що їх використовують комуністи для комуністичної пропаґанди і тим шкодять страйкам і робітництву. Вона вказувала, що *американське робітництво є чуже соціялізмові і комунізмові* і звертала увагу, що *зайво є творити соціялістичні й комуністичні орґанізації серед чужинецьких робітників, коли родовиті американські робітники є проти таких орґанізацій.* Супроти цього вона виясняла, що *всякі робітничі демонстрації в робітничих справах не можуть мати успіху ні серед американського громадянства ні робітництва, якщо їх орґанізатори не скинуть із себе марки соціялізму і комунізму.*[265]

Взиваючи робітників боронити свої інтереси, добиватися підвищення платні, боронитися проти заходів обнижити платню, проти зниження платні, погіршення умовин робітничої праці, тощо, *Свобода* підкреслювала, що:

У нашому народі на іміґрації крім робітників є ще люди інших кляс. Багато наших людей займається торговлею. Є вже професійні

263 *Тамже,* ч. 42, 1909.
264 *Тамже,* ч. 199, 1929.
265 *Тамже,* ч. 123, 1931.

люди, і буде їх щораз більше, як підросте молодь; і є вже люди, що пробують орґанізувати бизнеси як підприємці. Їм усім ґазета теж мусить щось дати, бо нарід, коли має стати модерним народом у повному розумінні слова, мусить видавати з себе всі творчі кляси.[266]

Свобода вважала своїм обовязком зціплювати всі ті кляси в одну українську цілість, голосячи, що вартість людини залежить у суспільнім житті від того, чи вона може працювати в гармонії з іншими, та що освіта людини не є закінчена, коли вона не вміє жити зі своїм окруженням.

РОБІТНИЧИЙ ФРОНТ.

В часах останньої, досі найбільшої в історії Америки господарської крізи *Свобода* знову вияснювала відношення капіталу до праці, і то в світлі нових змагань перемінити те відношення у свого роду спілку. Вона вияснява причини, звідки повстає те дивне явище, що зроджує в часах найбільшого в Америці безробіття пошесть страйків, і атакувала підприємців за „отверту шапу" (принимання до праці неюнійних робітників), за їх боротьбу з юніями, за відмову робітникам укладатися збірно про умови праці через своїх, ними самими вибраних представників.

Дмитро Капітула, головний предсідник У. Н. С. (1908—1917) і теперішній головний контрольор.

Машина, писала *Свобода,* не є тут ворогом робітника, як він часто думає, коли його усувають з роботи. Ворогом безробітного є *устрій,* який допускає визиск робітника і безконтрольну продукцію. В річнім редакційнім звіті з 1934 р. читаємо ще таке:

Ми звертали увагу робітництва, що тепер держава і капіталісти переживають велику крізу і що саме тепер є добра нагода використати той критичний момент на скріплення робітничої сили і видвигнення робітничих домагань. Ми казали, що як держава може видавати міліярди долярів на вбивання людей підчас війни, то може теж видати міліярди на боротьбу з нуждою і депресією. І твердили, що коли теперішня господарська система не дописує, то треба йти за єпископом Менінґом і поставити домагання, що треба знайти таку промислову систему, в якій усі зможуть справедливо користати з божих дарів. Ми теж заступали погляд нюйорського посадника Ля Ґвардії,

[266] *Также,* ч. 171, 1933.

що коли нинішня економічна система не може нас виратувати з депресії, то пощо далі держатися такої системи?

В наших статтях уважали ми страйки, як і війни, за небажані. Але заразом оправдували їх тоді, коли не було іншого виходу з ситуації. Тоді взивали ми наших робітників видержувати в страйках. Вказували їм на ріжні підступи підприємців розєднувати робітників. Вказували на такі величезні шкоди, які завдають робітники робітникам, коли, як от у Пенсилвенії, одні признають „Юнайтед Майн Воркерс", а другі, як от ославленої Фрикової Коксової Компанії, компанійну юнію „Індепендент Бродергуд" (Незалежне Братство).[267]

Свобода вказувала робітникові, що це є обовязком держави подбати, щоб мав працю той, хто хоче працювати, та щоби працюючий був забезпечений на випадок безробіття, старости, каліцтва чи нещасливої пригоди. Але треба тут памятати, що робітники мусять добути собі навіть ті права, які вже є їм признані, бо права є писані для тих, що їх уміють добиватися. Значить, навіть і тут треба боротись. І це мусить робітник добре памятати, що як у національній так і в соціяльній боротьбі: *не боротися, значить боротися по противній стороні, значить утікати перед національним чи робітничим ворогом і здавати йому позиції без боротьби.*

Разом з тим *Свобода* розкривала погубну роботу комуністів при робітничих страйках, чи в робітничих юніях. Вона вказувала на те, що та їхня робота йде робітникам на шкоду, бо розбиває їх зорґанізовані лави й ослаблює їх силу. Вона вчила робітників пізнавати причини невдач робітничих страйків. А коли заломлювався який страйк з вини робітничих демаґоґів, то *Свобода* взивала робітництво вдоволятися часово меншими здобутками, ніж доводити непотрібно до цілковитої програної і деморалізації в робітничих рядах.

Вона обстоювала допомогу страйкуючим з боку уряду в такім виді, як її дається безробітним.

Потребу федерального обезпечення на старість вважала *Свобода* ще важнішою справою ніж обезпечення на випадок безробіття, бо безробіття *може* прийти, а старість — *мусить*.

Вона виказувала визиск робітника з боку найбільшого й наймодернішого промислу в Америці — автомобільного, вказуючи на боротьбу Американської Федерації Праці, зглядно робітничих юній, з автомобільними промисловцями.

Всі ті справи обговорювано основно в річних редакційних звітах. І з них ясно виходить, що *„Свобода" була завжди дійсною робітничою ґазетою, речником працюючого люду.*[268]

---

[267] *Тамже*, ч. 89, 1934.
[268] *Тамже*, ч.ч. 86, 92, 1935.

В. ЗАКІНЧЕННЯ

ЩО МИ БАЖАЛИ ПЕРЕДАТИ?

Про українську іміґрацію в Америці є дуже мало зібраного матеріялу. Щобільше, можна сказати, що нема майже ніякого, коли думаємо притім про такі книжки, чи хочби брошури, які булиб оперті на провірених джерелах, подіях і статистичних датах, а заразом давалиб образ правдивого життя, а що важніше, представлялиб нам ті ідеї, на яких будовано американську Україну. Наша праця намагається виповнити хоч у дечому ту прогалину. І саме тому переглянули ми понад 40 річників *Свободи,* шукаючи потрібного для цього матеріялу. Переглянувши те все, як теж і інші джерела, ми намагалися виробити собі певний погляд на все те, чим досі жила наша іміґрація та хто і яку пайку свого духа вкладав у її розвій. Заходило тільки питання, як ці думки передати на папір.

Ми думали поділити історію нашої іміґрації хронольоґічно на дві чи три доби і відповідно їх схарактеризувати, видвигаючи тут певні особи чи інституції, що заважували на нашім житті. Думали теж, чи не булоб добре поділити цю історію відповідно до певних подій.

Вкінці всі ці способи залишено. І зосереджено найбільшу вагу на те, щоб саме життя вийшло по можности таким, яким воно було. Ми намагалися представити те життя в легкій формі й говорити про нього точнісенько мовою того часу, в якім це життя творилось, і мовою тих ідей, які тоді на американській землі виринали. Тому саме наш погляд на це життя є доповнюваний раз-у-раз цитатами, і то такими, які могли би бути нашими власними словами, якби ми висказували тільки наш власний погляд про те життя, не вживаючи ніяких цитатів.

Ми бажали передати *характер доби.* І це було для нас найважніше. Крім того ми переконалися наглядно, що те, що було положене в основу *Свободи* й У. Н. Союзу, є у великій мірі актуальне і сьогодні. Щобільше, ще багато з давньої програми не є виконане. Виконати це в цілости прийдеться вже новим силам, новому поколінню. Тому теж і йому треба знати, як творився світо-

гляд американського українця, який був цей наш іміґрант, прибувши до Америки, і який він є сьогодні. Ми старалися виказати, що сталося з його прикметами й думками, привезеними зі старого краю, і тими, що він їх набув в Америці. А притім залежало нам іще на тім, щоб, читаючи це, молоде покоління, котре бачить своїх старокраєвих батьків живими, пізнало, які величезні труднощі її батьки в Америці перебороли та який зробили поступ.

Обговорена нами доба зачинається від того, що хоч на сторінках *Свободи* поправді появилося вже в перших числах слово *Україна,* то проте навіть і *Свобода* не могла довгий час того слова постійно вживати, як і не міг його вживати офіційно й У. Н. Союз. Треба було ще довгий час уживати слова *руський* і *Русь,* або щонайвище *Русь-Україна,* щоб українською назвою не посилити в тих темних початках аґітації, яку вело на американській землі проти українського руху священство з Закарпаття, а далі російська православна місія, а ще далі таки наші москвофіли ріжної масти. А, як знаємо і як це вже було доказане, то й польська іміґрація, навіть та революційна, теж не визнавала ні України ні української назви.

Всежтаки можна одно сміло й певно твердити: що *з появою Свободи народилась Україна в Америці.*

В *Свободі* появплися перший раз на американській землі нашою мовою слова *Україна* й *український.*[269]

Започаткований *Свободою* народній рух приніс нам уже в самім початку перший на американській землі *концерт в память Т. Шевченка.*[270] З народженням *Свободи* понісся теж перший раз на американській землі український національний гимн *Ще не вмерла Україна.*[271] Вона перша поручила американським українцям „бойовий гимн" *Не пора.*[272] Зі *Свободою* появилася відразу і *перша в Америці книжка українською мовою. Свобода* теж поклала перші основи і під першу на американській землі чисто народню установу: *Український Народний Союз.*

Всі ті початки були покладені малесенькою горсткою, можна сказати, що таки одиницями, але фанатично відданими українській народній справі й праці над національним освідомленням і просвіченням нашого іміґранта в Америці.

Шлях, якпм ішло це освідомлення, такий складний і такий тяжкий, що треба би писати не одну книжку, якби ми хотіли передати основно ріжні фази тої боротьби, яку приходилося через ту працю зводити з чужими і своїми, з світськими і духовними. А про ті фази згадали ми нераз тільки кількома реченнями. Та

[269] *Тамже,* ч. 2, 1893.
[270] *Тамже,* ч. 9, 1898.
[271] *Тамже,* ч. 17, 1894.
[272] *Тамже,* ч. 41, 1902.

нам здається, що коли не можна писати великих праць про ті змагання, то хай хоч коротко буде передане те, що найважніше, себто те, коли і яка справа виринала і як *Свобода* до них ставилася. Бо це, як вона ставилася, кінець кінців таки заважувало на світогляді подавляючої більшости того нашого народу в Америці, що його досі не відірвано цілковито від українських почувань.

Сьогодні *Свобода* дожила до цього, що вже здійснилося багато дечого з того, над чим вона працювала та що передбачували ті наші піоніри, що то в найтяжчих часах не сумнівались у велику будучність нашого народу в старім краю і тут на американській землі. Додамо ще, що вся та праця, яку описано, не йшла на ділі так гладко, як виходить з написаних рядків. Як до *Свободи* так і до інших піонірів закрадався часами сумнів. І через те вони часами заганялися в ріжних справах і хвилево губилися в мішанині думок. Все те було. Та ніколи не було заломлення у великих, засадничих, для нашого народу життєвих справах. Кожна боротьба, про яку ми згадували, а яку вела *Свобода*, була для української іміґрації великою наукою, поступом уперед, бо нарід учився розріжняти правду від неправди, поступ від назадництва.

Т. Лабовський,
головний рекордовий секретар У. Н. С. (1906—1914).

Зачинала *Свобода* свою освідомляючу працю від опису Шевченкового свята в одній малій місцевости і в маленькій галі, а дожила такого часу, коли прийшлось описувати їй такесаме свято, але вже в Ню Йорку, на Бродвею, в одній з найкращих концертових галь, з сотками співаків і співачок на сцені, і то українців і українок, роджених в Америці. Діждалася цього, що нема тепер уже й одної української громади в Америці, в якій рік в рік не святкувалиб урочисто памяти Шевченка.

Зачинала вона від пропаґанди за перше українське віче в Америці, а дійшла до того, що нотує українські демонстрації по найбільших містах Америки з участю по 20 і більше тисяч демонструючих — в обороні поневоленої України.

Зачала від того, що її виклинали по церквах за слово *Україна*, а дожила до того, що те слово вже є сьогодні на шпальтах щоденної американської преси.

Зачала від пропаґанди за першу українську школу під церквою, а сьогодні розписується про потребу впровадження курсів української мови по американських школах і університетах.

Зачала своє існування від того, що не було чим складача в друкарні оплатити, а сьогодні вартує десятки тисяч долярів і є орґаном народньої установи, що має понад 4 міліони долярів маєтку.

Часи змінилися до тої міри, що діти тих батьків, що їх колись тут обкидували камінням, заступають тепер Америку на міжнародніх Олімпійських ігрищах і виграють перші нагороди. А український спів тих дітей, чи їхній український народній стрій, чи їхній український танок, з якими всюди і так часто виступають, здобувають для них і для українського ймення найвищі признання.

Тепер маємо вже своїх професорів і в американських університетах. Маємо між собою своїх дириґентів зі світовою славою. Маємо знаменитих композиторів. Маємо світової слави скульптора і маляря, якого твори є окрасою американських музеїв. Маємо вже й американців, що студіюють українську мову і перекладають наші твори.

Що за величезні переміни! І то за час усього кількадесять літ! Чи не здійсняється на наших очах те, що заповідала *Свобода*, і то в часі, коли було всього чотири молоденькі українські священики в Америці й один молоденький студент і коли треба було зачинати роботу від курсів грамотности по громадах, щоб мати для кого *Свободу* видавати, та щоби було кому її читати?

Сьогодні маємо вже в Америці не чотирьох, а сотки священиків. Сьогодні тут не один, а тисячі світських інтеліґентів, що вже покінчили американські школи. Чи не велике поле до нового попису, до нових змагань? А земля виправлена, тільки щоби було кому далі орати і нове зерно засівати. Коби тільки вдержався між нами дух наших піонірів, тоді чудес можнаб доконати.

От такі думки літали в голові, коли ми ту працю писали і вдумувалися в те, скільки завзяття і благородного пориву вкладали в нашу американську Україну ті, що її будували.

В нашій праці нема багато такого, що належить до новішої доби.

Але це нас не турбує, бо це вже нова історія. Вона не пропаде. Вона вже записана. І її легко буде прослідити тим, що по нас прийдуть. Але память про минуле гине на наших очах. І ось тому ми звертали головну увагу на те минуле, про яке так мало знаємо, хоч воно не таке ще давнє. А крім того це минуле так багато подібне до сучасного, якщо під тим сучасним розуміємо змагання закріпити українство в Америці, коли думаємо про виховування молодого покоління в ідеї потреби вірної служби українській

справі й коли бажаємо бачити наших наступників упертими і послідовними в допомозі нашим братам у рідній Україні.

Ми звертали увагу на те, що заважувало на нашім житті, що його формувало. Хоче хтось уявити собі живий образ того, що переходила українська іміґрація в Америці, хай складає собі цілість з тих ріжноманітних живих образів, які подані в тім начерку, з розмислом саме для цеї цілі.

Антін Цурковський,
редактор „Свободи" (1908).

Отсе кінчиться стара доба *Свободи* й американської України. Доба, в якій заважували в американсько - українськім житті ті, що вийшли з української землі. Це вони те життя будували. А тепер приходиться ствердити, що вже зачалася друга доба, в якій з природи річи ріпшальним чинником буде нове наше покоління: тут роджене і виховане.

Роля *Свободи* в формуванні світогляду старшої ґенерації вже так якби скінчилась. Ми дожили тої хвилі, що відродилася на наших очах наша *Українська Держава.* Ми навіть мали в столиці Америки Дипльоматичне Представництво Української Держави. *Сповнилося* те, що заповідала *Свобода* від самих своїх початків, що *в огні революції повстане Вільна Україна.* І згідно з тим вихованням, якого ми тут в Америці набрались, ми тій ідеї української державности, яка хвилево заломалась у своїм здійсненні, далі служимо і з тою ідеєю підемо до гробу, спокійні за будучність нашого народу.

Тому 40 років *Свобода* писала: Все, що маємо в Америці, завдячуємо тільки *самим собі.* І тут теж справджується засада,

що нарід може лише собі сам помогти.[273] Та засада вже ввійшла в кість і кров великої частини нашого народу в Україні. Й у тім бачимо запоруку світлої будучности України.

Та тепер виринає питання: А хтож формуватиме світогляд молодого українського покоління в Америці? Оте питання поставили собі вже давно У. Н. Союз і його орґан *Свобода*. І підхопили *Український Тижневик*, яким намагаються формувати світогляд молодого покоління в такім напрямі, щоб воно відчувало природню потребу заховати в своїм серці ті ідеали, які були найдорожчим скарбом для його батьків.

Свободі не вдалося врятувати національно всього нашого народу в Америці й надати йому свій світогляд. А не вдалося це через тих, що їх М. Грушевський називає *дезертирами українства*. Це ті, що перетягнули на свою сторону великі маси несвідомого національно нашого народу в Америці головно — в російський бік. Це ті, що їх затягнули до чужої хати. Це ті, що — як пише Грушевський — лишилися навіки людьми без народности, без вітчини, без усього того, що дає чоловікові національний елемент, національне життя. Бо нації не можна зліквідувати як яке торговельне підприємство.

Та *дезертири підуть собі, а народність лишиться далі й без них. І будьмо певні, що не пошкодить це народности, але більше пошкодить це дезертирство самим дезертирам.*[274]

Таких дезертирів не забракне і в новій добі. Хоч як прикро думати про це, але ми відчуваємо вже тепер розпуку тих ідейних провідників, що вже виросли чи виростають на американській землі, коли вони бачитимуть, як дезертирують від українства — діти українців. Певно, що таке дезертирство буде шкодою в нашім американсько-українськім житті. Але, як писав М. Грушевський, така втеча від українства є не лише соромна, ганебна і малодушна; вона є теж пуста, безплодна і малодушна. Бо *від себе — не втечеш*. Зате ті, що лишаться, будуть чесними спадкоємцями американсько-українського духового і матеріяльного дорібку, як теж будуть співвласниками з цілим українським народом усього українського інвентаря, мови українського народу і його літератури, всіх його артистичних засобів, всього дорібку його народньої творчости, всієї української лицарської минувшини і світлої традиції. Будуть жити з українським народом у старім краю спільною памяттю про чесні невдачі і благородні перемоги на полі боротьби за людське право, за свободу і поступ, і житимуть теж стражданнями і болями найліпших синів і дочок українського народу і їх трпюмфами на безкровній арені людського духа.

---

[273] *Тамже*, ч. 23, 1896.
[274] *Тамже*, ч. 42, 1917.

ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ.

1.

Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітчино!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти. світиш нам водно.
Світи нам, вітчино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слушную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

2.

Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав знід рідних стріх,
На перший поклик, хочаб знід хмар,
Ми злетимо до них.
Поклич нас, вітчино, поклич,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слушную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

3.

Не даром ми тепер живем
У вітчині свобод;
Ми знати будем, як без ярем
Живе й росте народ.
Вставай лиш, вітчино, вставай
І нас клич, Україно,
Ми здобудем заморський наш край
У слушную годину —
Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Василь Щурат.

Дмитро Галичин.

ЗАПОМОГОВІ ОРҐАНІЗАЦІЇ В ДАВНИНУ І ТЕПЕР

Початки запомогових орґанізацій і їх ціли.

ЗАПОМОГОВІ або добродійні орґанізації, це братерські стоваришення членів, що лучаться разом для спільного забезпечення, для спільної охорони своїх власних спільних змагань і інтересів. Їх питомою прикметою є принцип взаїмної помочі на випадок смерти, недуги, нещастя, принцип братерства, рівности, людяности й справедливости.

Запомогові або добродійні орґанізації, це братерські стоваришення членів, що лучаться разом для спільного забезпечення, для спільної охорони своїх власних спільних змагань і інтересів. Їх питомою прикметою є принцип взаїмної помочі на випадок смерти, недуги, нещастя, принцип братерства, рівности, людяности й справедливости.

На таких засадах є побудовані тепер запомогові орґанізації. Та ті засади не нові. Бажання взаїмної помочі й охорони, орґанізований запомоговий рух сягає так далеко, як далеко сягає людська память. Упродовж століть змінялись тільки форми та спосіб ведення запомогових орґанізацій, але їх провідна ціль і головні засади оставалися завжди такі самі.

Корнеліюс Волфорд (**Cornelius Walford**), визначний історик і дослідник життєвого обезпечення, твердить, що початків запомогових орґанізацій треба шукати ще в давніх стоваришеннях, званих цехами (ґільдами) та чинами (орденами). А що цехи по переданні славного історика Момзена (**Mommsen**) існували ще перед заложенням Риму, то виходилоб, що початки запомогового руху сягають до часів яких 700 до 800 літ перед Христом.

Король Нума, наслідник Ромуля, що оснував Рим у 753 році перед Христом, поділив був усіх людей, відповідно до їх роботи та заняття, на окремі стоваришення-братства, яких ціллю було несення взаїмної помочі та спільна охорона спільних інтересів.

Римська Колеґія, прототип ґерманських і саксонських цехів, мала також у своїй основі принцип взаїмного й спільного обезпечення.

Одною з найбільших орґанізацій з виразними ознаками добродійної орґанізації була в тих часах орґанізація для почитання Діяни й Антіноуса. Члени тої орґанізації платили правильно вкладки, а тих вкладок уживано на покриття видатків, получених зі святочними обходами в честь богів, а також на похорон померлих членів.

Аб Ландіс (Abb Landis), дослідник історії запомогових орґанізацій, пише, що ще на сотки літ перед Христом греки мали такі орґанізації, що платили запомогу на випадок недуги й на похорон. Це були приватні орґанізації, признані державою. Вони мали свої окремі закони та правила, які постановляли про вибір урядників, про плачення вкладок членів та про відбування зборів. Такі орґанізації були поширені головно по містах і називалися: сини Мінерви, Юпітера, Бакха й т. п. У законах Сольона згадується про добродійні орґанізації Греції, що вже 400 літ перед Христом сповняли для людей добру й корисну прислугу.

о. Петро Понятишин,
дієцезальний адміністратор
і директор „Свободи" (1908).

Найстарші добродійні орґанізації, звані похоронними, знаходимо серед китайців. Початки тих похоронних товариств сягають іще часів, не записаних історією. Вони ще й досі існують та служать тим самим цілям, для яких були призначені й у давнину, а саме, виплачують на випадок смерти члена відповідну суму гроша на покриття похоронних видатків.

Від упадку Риму аж до часів Реформації завдання добродійних орґанізацій сповняють виключно цехи (ґільди). У тих часах повстають ріжного роду цехи, як: торговельні, купецькі, напів-релігійні й інші. Попри свої специфічні цілі, для яких окремі цехи існували, себто попри оборону своїх фахових інтересів, вони всі

мали в засаді придержуватися принципу спільної помочі в ріжних нещасливих випадках, як, наприклад, недуги, старости, вбогости, смерти, втрати від огню, води й т. п. Цехи в тих часах були могутні орґанізації, що відогравали визначну ролю в розвитку західньої Европи. Їх широкі впливи сягали й обнимали майже кожну ділянку життя поодиноких народів. Майже кожне село в Франції, Анґлії та Німеччині мало своє товариство або й кілька товариств. Багач і бідний, пан і слуга були членами тих цехів та засідали разом на зборах. Кажуть, що навіть королі Генрик IV, VI і VIII були членами цехів.

Через історію усіх цехів тягнеться червоною ниткою одна їх спільна риса, а саме, натиск на потребу систематичної спільної помочі. Давати поміч бідним, нещасним, хорим, опущеним, поміч у подорожуванні, а також в осягненні справедливости, отсе була їх ціль. В однім з найстарших документів про цехи, які знає історія, та ціль є означена так: „Коли хтось із членів цеху попаде в нещастя, чи вбогість, то він має йти до домів своїх братчиків-членів, які повинні приняти його та вгостити так, начеб він самий був господарем дому. Він має вийти з цього дому ситий, приодітий, задоволений; а тої помочі, що він дістане, не можна вважати якоюсь ласкою, а навпаки, такою, що вона йому належиться. Ніякий братчик не може бути таким смілим, щоб зробити щонебудь злого чи прикрого іншому братчикові. А коли зробить, то буде викинений з цеху на все".

Крім давання помочі цехи мали також на ціли дбати про духовий і моральний рівень своїх членів, про виховання, освіту, плекання характерів, послух законам та вірну службу свойому народові й державі. Щоб стати членом якогось цеху, то при приниманні звертано найбільшу увагу на те, чи дотична особа провадить чесне й моральне життя. Отсе була найважніша передумова приняття в члени.

В часах Реформації починається занепад цехів. Багато з них розвязано королівськими указами, а інші розпалися, коли до них закралась корупція, упривілейованість та нерівність прав.

В Анґлії цехи розвинулись у так звані приятельські товариства (**Friendly Societies**), які й до сьогодні існують. Таких приятельських товариств нараховують тепер в Анґлії коло 11,000, а їх членство виносить понад 7,000,000. Одно з найстарших приятельських товариств, під назвою "**Count de Winton Society**", яке тепер існує, має вже за собою понад 760 років, бо було основане ще в 1168 році. А багато інших мають по кількасот літ існування. Їх головна ціль, а саме, запомога на випадок недуги, каліцтва, смерти, осталася така сама, як була в найдавніших часах. Правда,

вони переходили ріжні ступні розвою і реорґанізації, одначе не щодо своїх цілей, а тільки щодо способу та метод ведення орґанізацій. Теперішні анґлійські приятельські товариства відповідають своїми цілями й своєю будовою зовсім американським запомоговим орґанізаціям (**Fraternal Organizations**).

Ці приятельські товариства підготовили ґрунт для властивих асекураційних компаній в Анґлії, яких початок сягає кінця сімнацятого століття. У році 1699 зорґанізувалась перша асекураційна компанія під назвою "**Mercers' Company of London**". Вона виплачувала запомогу для вдів та сиріт. Кілька років пізніше, а саме, в 1706 році дістала чартер друга асекураційна компанія під назвою "**Amicable Society for a perpetual Life Assurance**". Обидві ці компанії, а таксамо й інші, що опісля повстали, пережили непевну карієру, та довго не вдержались. На солідніших уже основах була оперта "**The Society for Equitable Assurance of Lives**", яку основав у 1756 році Едвард Ров Морес (**Edward Rowe Mores**) і яку вважають за першу властиву асекураційну компанію в Анґлії.

Запомогові орґанізації в Америці.

Американські зопомогові орґанізації розвинулися зовсім незалежно від анґлійських приятельських товариств. Тутешні піоніри запомогового руху не знали нічого про ті товариства. На те вказує примітивний спосіб ведення й орґанізування тутешніх запомогових товариств у початках. Бо в тих часах, коли тут в Америці повстають перші запомогові орґанізації, анґлійські приятельські товариства вже були в повному розквіті та мали за собою досвід довгих літ. І коли би перші піоніри тутешніх запомогових орґанізацій були обзнайомлені з історією приятельських товариств в Анґлії, то булиб заощадили собі багато трудів, невдалих спроб, розчарувань та фінансових утрат.

Тутешні запомогові орґанізації повстали з природнього бажання людей кооперувати для спільного добра й щастя, для охорони своїх найближчих. Завязки життєвого обезпечення в Америці сягають другої половини 18-го століття. У 1759 році основано в Філядельфії, Па., товариство „**The Presbyterian Ministers' Fund**", що обезпечувало євангелицьких проповідників. Першу грамоту запомогової орґанізації видав 2-січня 1771 року "**Moravian Order of Unitas Fratrum**" в Бетлегем, Па., отже ще на 25 років скорше, ніж основано першу властиву асекураційну компанію, а саме, "**Insurance Co. of North America**" у Філядельфії, Па., 1796 року. Ця грамота „Моравського Ордену" передбачала, на випадок смерти члена, виплату певної суми гроша для вдови й спріт.

Та доперва в другій половині 19-го століття запомоговий рух набирає розгону та поширюється майже по всій Америці. Ідеольоґічну підготову для поширення цього руху дає о. Джан Джордан Опчорч (**Father John Jordan Upchurch**). Він пропаґує систему запомогових орґанізацій, вказує на великі користи такої системи та на ролю, яку запомогові орґанізації можуть відограти в піднесенні соціяльного й культурного рівня американського робітника. Він береться також до практичної праці в тому напрямку та основує 27-го жовтня 1868 року запомогову орґанізацію під назвою: Ейншент Ордер оф Юнайтед Воркмен (**Ancient Order of United Workmen**). В основу цеї орґанізації він ставить такі цілі: злучити робітників ріжних занять в одно спільне тіло для охорони й береження їх інтересів проти всяких зазіхань на їх права; піднести працю до того ступня та здобути їй такі права, які їй справедливо належаться; на випадок смерти члена виплачувати запомогу для його осталої рідні та на покриття похоронних видатків.

Пять років по оснуванні цеї першої властивої запомогової орґанізації повстають іще дві запомогові орґанізації, а саме: Артізенс Ордер оф Мютюел Протекшен і Найтс оф Онор (**Artisans' Order of Mutual Protection**, і **The Knights of Honor**). Опісля число запомогових орґанізацій зростає з кожним роком, а вже найбільше таких орґанізацій повстає у роках від 1890 до 1900. У тих роках, а саме, 22-го лютого 1894 року, повстає також *Український Народний Союз*, у Шамокін, Па.

Під теперішню пору запомогових орґанізацій в Америці є понад 200. Вони представляють велику силу як у членстві так і маєтку. Десята частина всього населення Америки є обезпечена в тих орґанізаціях. Бо, як виказує статистика за 1934-тий рік, то тільки 120 орґанізацій із загального числа понад 200 обезпечують коло 8,000,000 людей та посідають маєток на суму $1,100,000,000, коли ввесь маєток усіх запомогових орґанізацій виносив у 1903 році тільки $55,000,000. Тепер майже в кожній місцевості Америки знаходимо відділи тих ріжних запомогових орґанізацій. Понад 120,000 відділів тих ріжних орґанізацій вкривають густою сіткою всю Америку. Майже кожна національна ґрупа має свої окремі запомогові орґанізації. Крім того є теж орґанізації, відповідні до ріжних віроісповідань, як католицькі, протестантські, жидівські й інші.

Реформи в запомогових орґанізаціях.

Хоч цілі запомогових орґанізацій були завжди такі самі, то спосіб ведення та пляни, на яких ті орґанізації були збудовані, підлягали постійно ріжним змінам. Ті зміни відбувалися щодо способу плачення вкладок, будови резерви та способу адміні-

стрування. Заходили також ріжні зміни в законах та правилах, що ними кермувались запомогові орґанізації. Та найважнішою зміною, яку в часі свого розвою переходила майже кожна запомогова орґанізація, була зміна в способі плачення вкладок. Бо саме від способу плачення вкладок залежав увесь розвій та зріст сили запомогових орґанізацій. Бо правильно обчислена й на наукових дослідах оперта вкладка рішає саме про забезпеку та певність дотичного обезпечення.

Ціла наука життєвого обезпечення є основана на правдоподібності смерти людей. Ми не можемо передбачити, коли одна особа помре, але, слідкуючи за великим числом людей, можемо винайти, що певне число людей умирає у ріжних віках. Ту правдоподібність смерти людей називаємо законом смертности. Закон смертности опертий на так званій табелі смертности, яка виказує число смертей, що їх можна сподіватися впродовж певного періоду часу між певним числом осіб у відповідному віці. Першу табелю смертности опублікував 1692 року анґлійський астроном Едмунд Гелі (**Edmund Halley**), який зладив ту табелю зі статистики мешканців міста Бресляв на Шлеську. Очевидно та перша табеля не була докладна, і треба було довгого часу, заки виготовлено таку докладну табелю смертности, на якій тепер є оперті обчислення вкладок і резерви асекураційних компаній та запомогових орґанізацій.

І хоч у часах, коли повстали перші запомогові орґанізації в Америці, наука життєвого обезпечення вже знала докладні табелі смертности, то, не зважаючи на те, запомогові орґанізації в обчислюванні вкладок не брали зовсім під увагу табелі смертности. У початках вкладки були звичайно оперті на біжучих смертних випадках. Зобовязання за померлих членів розділювано по рівній частині на кожного члена, без ріжниці на його вік. Ніхто не звертав уваги на те, що на старості літ смертність мусить більшати, а тимсамим член буде змушений платити вищу вкладку якраз у такому віці, коли для нього це буде найтяжче зробити. І коли деякі запомогові орґанізації розпались, то причина майже завжди була одна й тасама. Ті орґанізації брали занизькі вкладки, жили з дня на день, не звертаючи ніякої уваги на вимоги табелі смертности, а тимсамим поступали в такий спосіб, котрий якраз противився здоровим засадам життєвого обезпечення. Вони не робили оцінки вартости грамот, не знали нічого про асекураційних знавців від обчислень (актуаріїв), не будували резерви, а тимсамим не творили тої сили, яка є підставою певности обезпечення.

Перший крок і поступ, який зробили запомогові орґанізації щодо певности забезпечення, був перехід до плачення вкладок відповідно до віку при вступі і приняття так званої „Нешенел

Фратернел Конґрес Тейбел оф Морteліті" з 4% (**National Fraternal Congress Table of Mortality**). Цю табелю смертности впроваджено в життя 1899 року. Та й у тім випадку не брано ще під увагу, що замало є обчисляти вкладки за віком вступу, але що важне й конечне є також те, щоб ті вкладки були обчислені так, щоб з них можна було будувати резерву набудуче. Доперва по якімсь часі та по ріжних невдалих спробах запомогові орґанізації приходять до того переконання, що повну стабілізацію і властивий поступ вони зможуть осягнути тільки тоді, коли свої обчислення опиратимуть на такій табелі смертности, яка даватиме повну запоруку на тревалу й запевнену будучність. І до тої тревалої та запевненої будучности, до будування і творення потрібної резерви, вони доходять через уведення в життя Емерікен Екшіріенс Тейбел оф Морteліті з 3½% (**American Experience Table of Mortality**). Ця табеля смертности уложена так, що бере під увагу 100,000 людей від 10 року життя і подає, скільки з тих людей помре в кожному році аж до 96 року життя, коли три останні особи повинні вмерти. Нею користуються тепер майже всі запомогові орґанізації. Від часу введення цеї табелі запомогові орґанізації вступають на нову й певну дорогу. Вони переводять цілковиту реорґанізацію у способі провадження всього свого бизнесу, будують потрібну резерву та вводять ріжного роду грамоти, що давалиб членам можність, уразі потреби, користи зі зложених грошей на обезпечення ще за життя. Бо давніше грамоти передбачали виплату запомоги тільки на випадок смерти.

Пробний етап розвою запомогових орґанізацій вже скінчився. Сьогодні вже ніхто розумний не пробує вести орґанізації насліпо, себто брати на себе такі зобовязання, яких не можливо сповнити, або знов установляти добровільно якісь вкладки, не питаючися, чи ці вкладки вистарчать на сповнення взятих зобовязань. Про те, які мають бути вкладки, щоб виконати дані зобовязання, навчає спеціяльна асекураційна рахункова наука, що називається актуаризмом і доступна тільки тим людям, що знають вищу математику (рахунки). Орґанізація, що взяла на себе зобовязання, не взявши під увагу цеї науки, скоро мусить опинитися перед банкротством, бо не зможе виповнити своїх зобовязань. Навіть така орґанізація, що вже існує довгі літа, коли заводить у себе нові роди обезпечення, себто готовиться приймати на себе нові зобовязання супроти своїх членів, у таких нових клясах обезпечення встановляє тільки такі вкладки, які їй порадять люди, що все своє життя займаються, як своєю спеціяльністю, розрахуваннями власне таких вкладок для запомогових орґанізацій (такі асекураційні рахмістри в Америці називаються *актуарії*, "actuaries"). При розрахунку цих вкладок актуарій бере під увагу, як високе є зобовязання орґані-

зації, а потім, коли по всякій правдоподібності прийдеться орґанізації це обовязання виконувати та скільки гроша вона до цього часу збере з вкладок та відсотків. Якби яка навіть твердо вже стояча орґанізація, заводячи в себе нові роди запомог, не вживала актуаріїв для розрахунку вкладок, а встановила собі висоту вкладок так навгад, то такі вкладки можуть підорвати її таксамо, як нерозрахування вкладок на простісеньке посмертне поставило неодну орґанізацію перед альтернативою: вибирати між скорим банкротством або скорим підвищенням вкладок за розрахунками актуаріїв.

Запомогові орґанізації під державною контролею.

Провадження бизнесу запомогових орґанізацій є сьогодня контрольоване й реґульоване законами, правилами й приписами стейтових асекураційних властей. У початках оснування запомогових орґанізацій такої контролі зовсім не було. Та згодом самі запомогові орґанізації почали домагатись державної контролі для охорони своїх власних інтересів перед такими орґанізаціями, які під покришкою братерства хотіли робити всякі бизнеси, що не мали нічого спільного з ідеєю запомогового руху. Таксамо й асекураційні компанії старались часто ставити перешкоди запомоговим орґанізаціям у їхньому розвої. Отже і з цеї сторони треба було відпирати ріжні закиди та напади, а будучи під державною контролею, цей наступ асекураційних компаній можна було лекше відбити.

Найбільше старань і праці в напрямі заведення державної контролі та в ухваленні таких стейтових законів, які булиб корисними для розвою запомогових орґанізацій, положив Нешенел Фратернел Конґрес оф Америка (**National Fraternal Congress of America**), який зорґанізувався в 1886 році. Це є провідна орґанізація, у якій є заступлені майже всі важніші запомогові орґанізації. Делеґати поодиноких орґанізацій зїжджаються що року на конґрес для виміни думок, радять над способами поліпшення обезпечальної системи та укладають пляни для поборювання всяких спроб зі сторони деяких стейтів завести якісь некорисні зміни в правах, що прислугують запомоговим орґанізаціям. Тій зверхній, провідній орґанізації треба приписати те, що сьогодня запомогові орґанізації є на здоровій та солідній основі. Бо власне цей конґрес пропаґував завжди, що запомогові орґанізації, якщо мають постійно й тревало існувати, мусять приняти таку систему, яка запоручувалаб певність обезпечення. Конґрес старався та вливав на те, щоби по ріжних стейтах законодатні власти завели однакові права й закони для реґулювання запомогових орґанізацій. Він завжди був на

сторожі, чував над загальним добром та правами запомогових орґанізацій. Його заходами, а таксамо заходами представників „Злучених Запомогових Орґанізацій", ухвалено в 1912 році в Ню Йорку *Ню Йорк Канференс Бил* (New York Conference Bill). Цей *бил* став законом для запомогових орґанізацій, і його ввели в життя, тільки з деякими незначними змінами, майже всі стейти. Він відноситься до реґулювання і контролі, а таксамо до всіх підставових прикмет запомогових орґанізацій. Заки його ухвалено, то запомогові орґанізації реґулювали дві інші постанови, а саме: Юніформ Бил і Мобіл Бил (Uniform Bill і Mobile Bill). І власне всі важніші точки з тих двох попередніх постанов включено до „Ню Йорк Канференс Бил".

Питомі ознаки запомогових орґанізацій.

„Ню Йорк Канференс Бил" обнимає всі закони, правила і прикмети, які є питомі запомоговим орґанізаціям. У першій мірі він постановляє, що хоч запомогова орґанізація обезпечує членів таксамо як і асекураційна компанія, то проте законне відношення між членами й орґанізацією є тут зовсім інше. Бо в запомоговій орґанізації орґанізація не виступає як обезпечальний чинник з одної сторони, а члени, як ті, що є обезпеченими, з другої сторони. Бо, маючи на увазі, що члени становлять орґанізацію, вони тут виступають рівночасно як ті, що обезпечують, і як ті, що є обезпеченими. Далі цей *бил* постановляє: кожна запомогова орґанізація мусить мати репрезентативну форму правління; не може бути збудована на уділах для зисків, а тільки для спільної користи своїх членів і їх спадкоємців; мусить мати відділову систему з ритуалістичною формою праці; спадкоємцями можуть бути особи тільки з обмеженої законом кляси (головно свояки по крови); посмертне мусить бути виплачене тільки спадкоємцям, і до нього не має законного права ніякий віритель, без ріжниці, чи це буде віритель обезпеченого чи спадкоємців); найвищим законодатним тілом має бути конвенція, що повинна відбуватися принаймні раз на чотири роки; не вільно голосувати через заступників; усі права й обовязки членів та орґанізації мусять бути обняті статутом орґанізації; кожного члена обовязують права, приписи та правила не тільки ті, що були в силі в часі його вступу до орґанізації, але також ті, що будуть змінені чи ухвалені колинебудь у будуччині в часі його членства; всі справи членів мають бути полагоджувані за посередництвом відділів; урядники відділів, вибрані членами, є аґентами й заступниками членів, а не орґанізації; відділи можуть мати свої окремі каси та виплачувати з них членам запомоги на випадок недуги чи на похорон; відділи мусять відбувати

збори принаймні раз на місяць; ті вкладки, які є призначені до посмертного фонду, не можуть бути нарушені на якусь іншу ціль; якщо члени якоїсь орґанізації платили занизькі вкладки, або коли якісь інші обставини спричинилиб те, що резерва не булаб вистарчальною на покриття посмертних запомог, тоді орґанізації прислугує право або зменшити суму обезпечення, або відповідно збільшити вкладки. Вкінці цей *бил* постановляє про поділ ріжних фондів, про оцінку вартости грамот, про річні звіти для стейтових асекураційних властей, про інвестиції і т. і.

Значіння запомогових орґанізацій.

Хоч запомогові орґанізації зрівналися тепер з асекураційними компаніями, коли йде про саме обезпечення, його роди, кляси та привілеї, то їх первісні, питомі прикмети, яких не має ніяка асекураційна компанія, не затратились. Бо підставою запомогових орґанізацій і тепер є братерська злука членів для одної спільної ціли. Бо в засаді тих орґанізацій і тепер є попри обезпечення дбати про духовий і моральний рівень своїх членів, про їх освідомлення та знання. Бо їх підставою далі є принцип людяности, справедливости й розуміння життєвих питань. Бо їх вплив зазначується далі не тільки в житті поодиноких членів, що належать до тих орґанізацій, але також у житті всього народу. Запомогова система стала тепер могутнім фактором у розвитку соціяльного, політичного, культурного й економічного життя нації. Репрезентативна форма правління та відділова система сприяли якраз найбільше такому розвиткові. Бо при помочі цеї системи запомогові орґанізації мали можність пропаґувати серед своїх членів розуміння ідеалів американського народу, ідеї демократизму, свободи й рівности, пропаґувати послух законам, пошану до установ та форми правління. І коли сьогодня демократизм стоїть твердою ногою в Америці, то в тім значна заслуга запомогових орґанізацій. Бо саме запомогові орґанізації, підготовляючи й виховуючи практично й постійно своїх членів у демократичних засадах, причинились до поширення демократичних ідей може більше, ніж навіть самі політичні партії, які на ділі тільки доривочно та в часі виборів ведуть відповідну працю у тому напрямі. Отже міліони людей, обезпечених у запомогових орґанізаціях, це сильна опора демократичного устрою Америки. Запомогові орґанізації стали сьогодня тими орґанізаціями, у яких виховується солідний, характерний, культурний, поступовий, будуючий тип американського горожанина. На ньому будувалась і далі будується могутність і сила Америки.

Український Народний Союз.

Історія запомогових орґанізацій за останнє півстоліття це також історія У. Н. Союзу. Його історія є тасама й щодо початків його оснування і щодо реформ та реорґанізацій, котрі він переходив за час свого існування, і щодо його цілей та завдань, питомих його прикмет та його значіння.

Отець Джан Джорден Опчорч, основуючи першу властиву запомогову орґанізацію в Америці, поставив в основу цеї орґанізації як головну ціль: охорону праці й охорону робітничих інтересів. Справу обезпечення він ставив доперва на другому місці.

Основуючи У. Н. Союз, піоніри нашої орґанізації, головно оті „попики радикали", як їх тоді називано, мали також на увазі в першій мірі охорону інтересів працюючого українського іміґранта, якого треба було просвітити і навчити, що, стоячи самий, він не зможе боронити своїх інтересів, бо до цього треба орґанізації, треба спільних зорґанізованих зусиль. Тою сильною зорґанізованою одиницею мав стати власне У. Н. Союз. У ньому український іміґрант мав навчитися, як поліпшити свої життєві обставини, як боротися за свої права робітника, мав пізнати вагу, силу та значіння орґанізованости, а попри те забезпечити себе також проти всяких нещасливих випадків, каліцтва, недуги, смерти.

Коли мова про реорґанізацію та ріжні реформи, які переходили запомогові орґанізації, то й у тім випадку історія запомогових орґанізацій є історією У. Н. Союзу. Бо У. Н. Союз переходив також ріжні кризи, заводив реформи, улїпшував свої системи, переорґанізовував себе так довго, аж доки не знайшов тої підстави, тої сильної основи, яка поставила його на перше видне місце між усіми запомоговими орґанізаціями та запевнила йому певну й тревалу будучність. Від однакової місячної вкладки для всіх членів він перейшов до розметової системи, до плачення вкладок, опертих на біжучих смертних випадках. Опісля він замінив розметову систему плаченням вкладок за віком вступу кожного члена, впровадивши в життя Нешенел Фратернел Конґрес Тейбел оф Морте-літи з 4 відсотками. Вкінці улїпшив та змодернізував і ту систему в такий спосіб, що запровадив нові роди обезпечення, а з ними й наймодернїшу табелю смерти, а саме Америкен Експірієнс Тейбел оф Морте-літи з 3½ відсотками.

Принявши цю табелю смертности, У. Н. Союз почав будувати таку резерву, яка вже була вистарчальною не тільки на покриття смертних запомог, але також на те, щоб член, уразі потреби, міг користати з неї навіть за свого життя. Отже реформи, які переводив У. Н. Союз, вийшли на користь орґанізації і її членів. Вони спричинили те, що сьогодня У. Н. Союз опертий на кріпких,

солідних, фінансових основах, а його члени мають повну запоруку й певність свого обезпечення. Вони видвигнули У. Н. Союз на перше місце між усіми запомоговими орґанізаціями.

Колиж говорити про ціли та завдання У. Н. Союзу, то щодо цього знаходимо в історії цієї орґанізації справжній і вірний образ історії багатьох інших запомогових орґанізацій. Нести поратунок у біді та нужді, в чорній годині сліз та розпуки, двигнути українську іміґрацію з душевної темряви, розбудити в ній приглушене почуття гідности людини, перетворити її з раба у вільну людину, відчинити їй очі до правди, знання, освіти, волі, дбати про духовий і моральний рівень своїх членів, про плекання їх характерів, вщіплювати в них розуміння, пошану, любов до народу й краю, у якому живуть, плекати патріотичні почування, жертвенність і любов до того народу, з якого вони вийшли — отсе ціли й завдання У. Н. Союзу. Вони теж вірно й правдиво відбивають ціли й завдання найкращих і найідейніших запомогових орґанізацій від найдавніших часів.

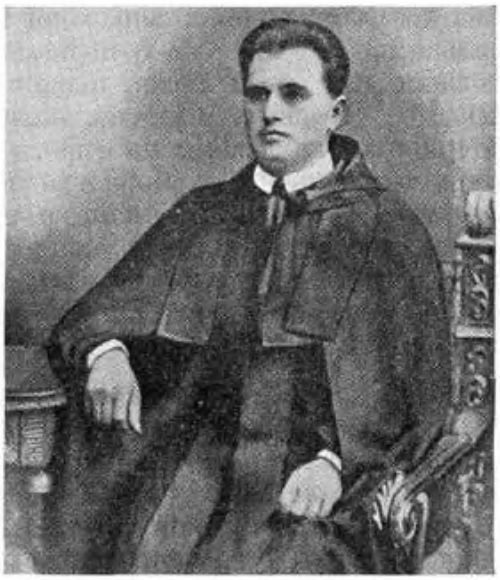

о. С. С. Ортинський,
Перший український епископ в Америці, покровитель і почесний член У. Н. С. (1908).

Вплив запомогових орґанізацій проявляється майже в кожній ділянці людського розвою. Запомогові орґанізації своєю діяльністю між членами впливають корисно на загальний розвій народу в напрямі культурного, економічного й політичного поступу. А У. Н. Союз полишив щодо цього незатерті й тривкі сліди праці, які назавжди остануться записаними в історії нашого народу як світла творча сторінка, як епізод великих досягнень української іміґрації.

Від заложення У. Н. Союзу започатковується нова доба в історії розвитку української іміґрації, доба боротьби з темнотою, несвідомістю, байдужністю, доба, якої гаслом було перетворити українську селянську масу на робітничу клясу, свідому своїх прав і завдань, пристосовану до тих вимог, які ставив перед нею тутешній спосіб праці, чи то в глибинах копалень вугля, чи то знову по ріжних фабриках. Важке це було завдання, але У. Н. Союз

його виконав. З неорґанізованої і темної маси, яка тут була перед 40 роками, він, за час свого існування, витворив десятки тисяч карних, свідомих та ідейних одиниць. Він став провідником української іміґрації в Америці, а його історія стала історією всієї іміґрації, бо за час його існування не було ані одної важної акції, яка тут велася на полі культурного, економічного, політичного й національного поступу, якої ініціятива не виходилаб від нього й якої він не переводив би в життя. Його члени вели перед у кожній громадській праці.

Та не тільки У. Н. Союз розбудовував наше життя тут на іміґрації. Він також давав почин до кожної праці, яка була скерована до матеріяльної і моральної підмоги Рідному Краєві. Матеріяльна поміч У. Н. Союзу полягала в тому, що він та його члени зложили досі сотки тисяч долярів на Рідну Школу, визвольну боротьбу, Просвіту, інвалідів, політичних вязнів, на голодуючих, потерпілих від повени, на сироти й удови, на будову народніх домів, читалень і т. п. Моральна поміч проявлялася знову в пропаґуванні українського імени, в пропаґанді визвольних змагань українського народу серед американців, у висвітлюванні правди перед світом про ті злочини, яких допускається Польща, червона комуністична Москва чи інші окупанти, винищуючи та вигублюючи міліони нашого народу пацифікаціями чи голодом.

І так члени У. Н. Союзу будували тут в Америці церкви, народні доми, закладали школи, орґанізували політичні горожанські клюби, улаштовували національні свята, вистави, віча, маніфестації, протестаційні походи, складали самі й збирали від інших жертви на поміч Рідному Краєві. І взагалі нема такої ділянки в нашому житті тут на іміґрації, якої члени У. Н. Союзу не булиб творцями, в якій вони не бралиб живої й активної участи, до якої вони не докладалиб не тільки свого часу і праці, але також свого тяжко запрацьованого гроша.

У. Н. Союз став тим збірним пунктом, до якого збігались і збігаються всі галузі розбудови нашого життя. Він повстав з життя і для життя українського іміґранта, і таким він досі остався. Це живчик і серце української іміґрації. Як довго це серце бється живим темпом, українська іміґрація робить поступ і йде вперед.

Своєю невтомною працею У. Н. Союз створив такі великі матеріяльні та високо моральні й ідейні цінности, що вони потрапили задовольнити вповні потреби української іміґрації під кожним оглядом. Що більше! У тих цінностях міститься також та жива сила, яка потрапить задовольнити й потреби молодого покоління, дітей українського іміґранта. Треба тільки молодому поколінню ближче познайомитися з тими цінностями та з їх силою. Треба

тільки використати ту силу та пристосувати її до вимог теперішнього часу. Треба тільки стати в ряди орґанізації та, присвоївши собі її цінности, плекати їх, розвивати, а притім творити своє, власне, нове.

Благородні досягнення людства виросли з тих ідеалів, які були положені в основу запомогових добродійних орґанізацій. Так твердять дослідники значіння запомогових орґанізацій у житті поодиноких народів. А ми знову доказуємо фактами, що благородні досягнення української іміґрації в Америці виросли з тих ідеалів, що були положені в основу *УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ*.

Дім У. Н. Союзу.

Перших 10 років існування У. Н. Союзу не мала орґанізація свого приміщення. Книги містилися в домі секретаря, чи інших головних урядників. Постійний льокаль відкрито доперва в 1905 р. Була це маленька крамничка при вулиці Сусекс у Джерзі Сіті, Н. Дж. Дня 12-го грудня 1910 р. куплено на власність дім у Джерзі Сіті, Н. Дж., під ч. 83 вулиці Гренд за ціну $13,500. По переведенню перерібки взято дім у посідання на початку 1911 р. Тут приміщено теж і друкарню *Свободи*. В 1927 р. закуплено сусідній будинок за $11,369.36. В 1928 р. збурено старий дім Союзу і забудування на закупленій сусідній парцелі й побудовано на них новий огнетривалий Дім У. Н. Союзу за ціну $115,236.84, який обнято в посідання 15-го грудня 1928 р.

Степан Мусійчук.

ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ.

Ликуй, Вкраїно, стороно кохана!
Привіт Тобі зза моря шлемо свій,
Ликуй, Заморська Вітчино прибрана,
Що нас приняла за своїх дітей!

Ми під зоряним станули прапором
І обєдналисъ всі, як один муж,
Під Вашинґтона зєднані прапором
В наш Український Народний Союз.

Наш жовто-синій стяг національний.
Це стяг Союзу, знамя Свободи,
Під ним покров свій має рід наш славний,
Під ним єдналисъ прадіди й діди.

Союз, мов сонце, з темноти нас вивів,
В його рядах старий і молодий.
Док цвисти буде Вашинґтон і Київ,
Не згине Батько-Союз дорогий!

Д-р Лука Мишуга.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

(У. Н. С.)

*В С Т У П.**

ЧИСЛЕННИХ статтях, що їх написано в ціли спопуляризування ідеї *У. Н. Союзу,* пробовано на ріжні способи віддати коротко, а зрозуміло властиву істоту цієї орґанізації. І коли її вияснювано старшій ґенерації, то порівнювано *У. Н. Союз* з галицькою *Просвітою,* з львівським товариством *Дністер,* чи з давніми нашими братствами. Як *Просвіта* вносила в ріднім краю між наш нарід освіту і національне освідомлення, як *Дністер* рятував селянина від руїни на випадок пожежі і як давні братства були підпорою української церкви як української національної інституції — так усе те, разом узяте, сходилося частинно в тій інституції, що повстала в 1894 р. в Америці під назвою *Руский Народний Союз.*

Та треба відразу зазначити, що ця орґанізація є витвором специфічно американським і її не дасться поправді порівняти з ніякою інституцією в старім краю з тої простої причини, що там таких інституцій не було й нема. Але порівняння щодо галицької *Просвіти* влучне цілком певно щодо цього, що як *Просвіту* називають матірю всіх українських народніх орґанізацій у Галичині, так і *У. Н. Союз* можна сміло назвати батьком усіх українських товариств у Злучених Державах Америки.[1]

---

* Найобширніший матеріял про *У. Н. Союз* є зібраний у звітах з конвенцій *Союзу* і річних парад головного уряду, які друковано кожночасно в *Свободі.* Вшесь інший матеріял є порозкидуваний у річниках *Свободи* та в *Календарях Союзу.* Щодо цих останніх, то треба відмітити особливо *Календар У. Н. Союзу з 1914 р.,* в якім *о. Нестор Дмитрів* помістив *Короткий начерк історії розвою Рускаго Народнаго Союзу* (ст. 86—112 і від ст. 194—230), а далі *Календар* з 1919 р. (ст. 16—32) і з 1929 р. (ст. 26—43).

[1] *Календар У. Н. Союзу,* 1914, ст. 17.

ОСНОВОПОЛОЖНІ ІДЕЇ Й ОРҐАНІЗАЦІЙНІ ПОЧАТКИ.

Колиж хто про своїх, а найбільш про домашніх не дбає, той відцурався віри і гірший від невірного — читаємо в посланіях ап. Павла. На ті слова покликується один з дуже щирих і жертволюбних американсько-українських народніх робітників і Союзовців, о. Лев Левицький, коли пише в 1911 р. статтю про *У. Н. Союз*, заохочуючи українських робітників в Америці ставати в *Союзові* ряди.[2] Тим він найкраще віддав духа й наміри тих, що клали тому 40 років підвалини під сьогоднішній *У. Н. Союз.*

Не дбає про своїх найближчих той, хто не хоче думати про те, що може кожної хвилі розпрощатися зі світом і лишити рідню, яка живе з праці його рук, без усяких засобів до життя. Не дбає той, хто не хоче розуміти, що тут на чужині нема рідні, тут ніхто не подасть ласкавого хліба, ніхто не споможе, ніхто не заступиться. Тут одиноким рятунком для бідного чоловіка чи його рідні може бути в наглих і нещасливих випадках — обезпечення на життя. Чоловік, обезпечуючись на життя, не дбає про себе, але головно про добро своїх найближчих, своєї родини. Тим сповняє він закон божий, тим він являється благородною і культурною людиною. І тому обезпечення на життя треба зачислити до найпляхотніших помислів людського ума. Це теж практичне застосування народньої мудрости, вираженої в приповідці: *Береженого Бог береже.*

В старім краю була варстатом праці земля, що переходила з роду в рід. А в Америці варстатом праці стала фабрика й копальня, що не належали до тих, що працювали, і не давали тимсамим ніякого забезпечення працюючим робітникам. Отже треба було шукати забезпечення деінде — в асекурації, і то в такій, яка ведеться не для зиску людей, що вкладають у неї свої капітали, а для зиску членів. А саме такими асекураціями є робітничі товариства обезпечень на життя — орґанізації запомогові або союзи. Вони для робітників кращі тому, бо ними правлять самі робітники, бо в них власниками являються самі робітники, бо в них материя мова членів є мовою розговірною й урядовою в орґанізації.

Ось біля такої ідеї, під гаслом *В лучности сила,* пробовано обєднати і наш нарід в Америці. Перші наші піоніри навмисно не видвигали інших справ, складніших, щодо яких могли бути ріжні думки. Вони порушили тільки таку справу, щодо якої не повинно би бути ріжниці думок. Так повстала в 1892 р. орґанізація під назвою *Соединеніе греко-каѳолическихъ русскихъ Братствъ,* основана „угрорусинами" враз із горсткою галицьких москвофілів.

[2] *Календар У. Н. Союзу,* 1911, ст. 141—147.

До неї приступили заложене о. Волянським братство св. о. Николая з Шенандоа й інші, вже тоді існуючі церковні братства галицьких українців з Шамокін, Па., Олифант, Па., Мейфілд, Па., і т. д. Належали до нього й перші українські священики з Галичини, між якими був і о. Іван Констанкевич, що став членом контрольної комісії *Соєдиненія*. Саме як контрольор ствердив він злу господарку робітничим майном і доказував це на конвенції *Соєдиненія* в Скрентоні в 1893 р.[3]

На те дістав від мадяронського священика відповідь, що він „ґрінор" (зелений) і, як недавно прибулий, не знає і не розуміє, як в Америці ведуться діла. На це о. Констанкевич відповів: „Гляньте но, отче, крізь отсе вікно. Там, як бачите, стоїть при дорозі стовп: він певно довше в Америці ніж ви, а проте він лише стовп і більш нічого".[4] Галичани відразу пізнали, що їм не по дорозі з мадяронами, що дбали лише про свою кишеню. По згаданій конвенції зїхалися в Джерзі Сіті, Н. Дж., в домі о. Григорія Грушки о. Констанкевич з Шамокін, Па., о. Обушкевич з Олифант, Па., й о. Амвросій Полянський з Пітсбурґ, Па., і відбули нараду, якої однодушним вислідом було, що галичанам треба заснувати свою власну запомогову орґанізацію. Начерк статута виготовив о. Полянський, а зредаґували його всі згадані чотири священики та передали о. Грушці до видрукування.

У звязку з тим появилася в *Свободі* з 1. листопаду 1893 р. стаття о. Грушки п. з. *Нам треба народньої орґанізації*. У тій статті пишеться між іншим таке:

> Я є потрібна для риби вода, для птаха крила, як спрагненому вода, як голодному хліб, як накінець кожному треба повітря, таксамо і для нас, розсіяних тут українців, треба народньої орґанізації, то є такого братства, такого всенароднього товариства, до котрого кожний українець, деб він не був, деб далеко не жив, повинен до цього братства, до цеї великої української родини, фамілії, належати.

В слід за тим виступило з *Соєдиненія* шамокінське братство св. Кирила і Методія, і тоді приступлено практично до заложення рідної запомогової орґанізації. Для цеї цілі скликано до Шамокін, Па., перші збори на день 22 лютого 1894 р. Там і заложено *Руский Народний Союз*. Сталося це в американське свято Юрія Вашинґтона — Батька свого Краю — немов тим заповідаючи, що подібним українським Батьком стане для української іміґрації в Америці — *Союз*.

Ті народини *Союзу* відбулися серед великих урочистостей, церковних і світських, серед палких промов, виголошених на вели-

[3] *Свобода*, ч. 44, 1934.

[4] Диви Т. Талпаш: *З моїх споминів*, і *Свобода*, ч. 44, 1934.

чавім концерті й при обіді за столом, при якім засіли представники американців, литовців і поляків. І, як описує очевидець, був іще й баль та коломийка, до якої станули 60 пар. Разом з такими українцями, як о. Констанкевич, о. Грушка і В. Сіменович, сиділи разом о. Товт (вже тоді православний) і такі москвофіли, як о. Обушкевич і о. Полянський, що то обстоювали, щоб у статуті Союзу було писане слово „руский" через два „с" — ніби на те, щоб притягнути до *Союзу* лекше наших іміґрантів із Закарпаття.[5]

Хоч та „ідилля" з тими москвофілами, що пристали до *Союзу,* дуже скоро розвіялась і вони виступили з *Союзу,* заподіявши йому при виході ще й значну на ті часи фінансову шкоду, то на самім початку вони настільки підходили до ідеї властивих союзових піонірів, що відчували потребу несення просвіти між нарід, чого не було між мадяронами з *Соєдиненія.* Вони теж погоджувалися з українськими піонірами, що це має бути робітнича запомогова орґанізація, в якій булиб відчинені двері для робітника і якою керувалиб робітники. Тільки що москвофіли леліяли тоді в своїх серцях думку, що таки та орґанізація буде під їх впливами і в їхніх руках.[6] А українські піонірі свідомо клали основи під таку свою хату, в якій має бути українська правда, що змагає витворити українську силу і волю

Маючи на увазі ту місію *Союзу,* писала тоді *Свобода:*

Веселися, Україно Мати, бо твої діти вже не пропали в Америці, бо вони ось наче з гробу встали, пізнались, обнялись, обєднались і

.....„Союз" заложили:
Братня любов, спільна поміч
Ввіки їх скріпили.

Це перший раз пробудився між українськими іміґрантами в Америці справжній громадський інстинкт, відчулася потреба не тільки збирати доляри для себе й рідні, але потреба, як кажеться в одній з тодішніх поезій, щось і для України придбати. Союзовий клич, це був *перший громадський клич до громадського обєднання,* який відзивався до наших іміґрантів-робітників (без огляду на те, чи хто є „уніят чи православний") ось так:

Поєдинчо
Сил не тратьмо,
Лиш в „Союзі"
Дружно-братньо

Всі до плуга!
Зорем ниву,
Кинем зерно,
Та щасливо.

[5] Друкуючи статут, о. Г. Грушка викинув те друге „с". Див. *Календар У. Н. Союзу* з 1914 р., ст. 86.

[6] *Календар* У. *Н. С.,* 1914, ст. 94.

СОЮЗОВА ІДЕЯ — В ПОЧАТКОВІМ ПРАКТИЧНІМ ЗАСТОСУВАННІ.

Від перших відділів *Союзу* вимагалося відразу, щоби при них повставали читальні, а о. Грушка зобовязався висилати тим читальням *Свободу* даром. Позатим клали найбільшу увагу на те, щоб рятувати нарід матеріяльно на випадок смерти чи нещасливих випадків. Ішло про те, щоби було бодай за що поховати нашого робітника тут в Америці, та щоб лишилося ще дещо й для його бідної вдови і сиріт у старім краю, чи в Америці.

Ось зараз по заложенню *Союзу* читаємо в *Свободі* таке:

Смерть Союзовця Івана Барни.

Член „Союзу" і член шамокінського братства зістав убитий в майнах (копальні) в Шамокін, Па., дня 10. вересня 1894 р. Покійний оставив жінку і діти. „Союз" виплатив негайно нещасній вдові 400 долярів посмертного. Земля Тобі Пером, Брате, мученику праці. Хай Господь прийме душу Твою до небесного „Союзу" праведних.

Похорон, який мав померлий Союзовець Іван Барна, був дуже величавий і кожний, хто був свідком сумного похоронного обряду, сказав: справді „память праведного з похвалами''. В печальнім поході на цвинтар ішла українська музика, приграваючи жалібні марші. За музикою український хор, за домовиною ступало шамокінське братство з 213 членами, а позаду численний нарід.

Прощай, брате Союзовче,
В далеку дорогу.
Діти кинув сиротами
І нещасну вдову!
Та спокійний будь ти духом,
Рідня не загине!
Ти за життя постарався
Про хліб для родини:
У „Союзі" і у братстві
Ти платив данину,
Щоб підмога твоїм була
У чорну годину.
Над твоєю могилою
Сумують всі браття,
Що смерть люта тебе взяла
У свої обняття.
Похоронна пісня несеться,
Серце розриває —
В нову майну, Союзовче,
Гробар тя спускає.
Ой, не вийдеш з неї скоро,
До дому не вернеш;
Під землею землю копав,
В землю ся обернеш!
Тож востанне прощай, брате,
У вічну дорогу!
І за розвій тут „Союзу"
Молись в небі Богу.

В такий спосіб прощав о. Грушка в *Свободі* тодішніх Союзовців і такими віршами вів теж „аґітацію" за Союз. І треба ствердити, що ті похорони були тоді великим аґітаційним середником. Бо того, що не був Союзовцем, дуже часто не було за що поховати і не було кому на похороні бути.

Для доповнення наведеної вище картини додамо ще один образ, знятий — у старім краю, як він представлений в оповіданню *З Союзу:*[7]

Поїхав чоловік до Америки і пропав. Переднівок. Час, у якім хоч гинь з голоду. Гляне Мариська на діти, висушені як тінь, і серце

[7] *Календар У. Н. Союзу,* 1919, ст. 34—36.

рветься з болю. І навіть не чує, як старий Демко, сільський листонош, стоїть перед нею і чекає, поки вона піднесе голову догори та побачить його. А приносить він їй новину з Америки:

„Твій уже небіжчик — хай Господь Бог дасть йому царство небесне! — На колеї забило".

„Забило?" — А вона сподівалася скорше смерти на себе, на ціле село, ніж на нього.

А Демко далі:

„Та забило, а ти дістанеш за це великі гроші. Так писав Микола Марунчин. Писав, що твій належав до якогось-там Союзу, що платить посмертне аж по тисячу долярів. Тисячу долярів! — розумієш? Таж то гроші! То маєток!"...

Ще Демко не докінчив, а вже через фіртку кличе Юстина Круха:

„Марисько! Ходіть но сюди; маю щось вам сказати! Та знаєте, що ваш полишив вам такі гроші зі Союзу? Таж то тисячу долярів! Тепер вам і хлопа вибрати, якого схочете, і чи то до него, чи він до вас"...

Мариська вже не слухає, а летить до хати, засуває двері і, не стелячи, кидається на ліжко, де діти, чекаючи на вечерю, в голоді позасипляли.

Що то за Союз, який роздає такі гроші по смерти? Чому він їх дає? Чи знає він її біду? А він, її чоловік, виринає з нічної пітьми, приближається до неї і говорить:

„Молися за мене і за Союз. За той Союз, що його створили люди для спільної помочи таким, як ти. Молися за той Союз, що за окрушину місячного зарібку нашого робітника переймає на себе тягар сплати посмертного, втираючи сльози немічним і потребуючим тоді саме, коли помочи їм найбільше потрібно".

Ось такими способами, і сотками їм подібними, освідомлювано нашого робітника щодо ваги орґанізації, кооперації й асекурації. І треба було вмовити в цього робітника, що ми можемо власними силами асекураційну інституцію збудувати і її вести. Бо з рідного краю привозили наші перші іміґранти тільки недовіря в наші власні сили. Крім цього ті наші іміґранти були головно селяни з гір, що не мали в краю нагоди пізнати силу і вагу орґанізації. Кожний з них привик боротися з природою, а не з людьми, і то боротися самому, а не масово, як напр. фабричний робітник. І тому, коли на нашого іміґранта наставали, щоб він пристав до орґанізації, то він більше думав над тим, як від орґанізації втекти, ніж до неї приступити. Що добре було для мого батька, то добре й для мене — відповідав наш робітник, коли його намовляли вступити до *Союзу,* і — не вступав. Попри те він і не думав оставатися в Америці й тому твердо давав ще й таку відповідь: „Ет, нащо мені якихось братств, Союзів, чи ще там що вигадали".

А зависть, ота стара хлопська язва, не казала йому дбати про облекшування долі тих, що по нім прийдуть, і тому він давав іще

й таку відповідь: „Тут прийде хто інший по мені до Америки, то най так бідує, як я бідував".

Ось з чим треба було боротися!

І знов мусіли піоніри справи виясняти, словами наших великих людей, що ця зависть, що хтось може скористати з нашого діла, походить теж з нашого рабства й приниження. Треба було виясняти, як ця зависть убиває живу силу нашого народу і держить його в рабстві.[8]

Опір проти орґанізації був страшний. „Місячні вкладки" вважано за „податок", подібний до „цісарського", від якого саме наші робітники втікали з краю і який ненавиділи. Тільки величезне завзяття перших наших піонірів могло знайти силу звести з тим опором боротьбу, *Союз* заложити і програму його з року на рік збільшати.

ПОШИРЕННЯ ПРОГРАМИ.

Як тільки відпали від *Союзу* москвофільські й мадяронські причепи, а з краю почали приїжджати як нові сили „попики-радикали", зачав *Союз* ставати на свої властиві ноги. Вже в конвенційній відозві з 1895 р. сказано, що ми в Америці зібралися в *Союзі* в одну українську родину на те, щоб *стати всі як один муж за наші українські народні права, щоб світло правди і науки повести поміж рідних братів, котрих доля розкинула кольоніями по цілій Америці. І треба нам обрахуватись, як далеко ми зайшли; треба нам призадуматись над нашою культурною ролею в Америці; треба нам застановитись над економічним положенням."*[9]

Не легко було порушувати такі справи серед тодішніх членів *Союзу*. Цеж були головно лемки, що дбали тільки про обряд, бо тільки обряд вважали синонімом народности. Позатим інші справи їх не обходили. А тут уже на третій конвенції *Союзу* (1896 р.) порушують справу Іміґраційного Дому, порушують справу кольонізаційну. Рік пізніше, на четвертій конвенції, вже обговорюють протест проти катів „визутих з усякої чести і совісти", через яких полилася при галицьких виборах українська селянська кров.[10] Вже тоді порушено справу, що треба „збирати гроші і всіми законними способами впливати на Галичину, щоб українські селяни чимраз більше просвітно й політично освідомлялися".[11] На конвенції в 1898 р. не тільки дебатують над асекурацією, над приходами і розходами, але до програми входить теж виклад про наше народнє положення, другий про робітничу справу, а третій

[8] *Свобода*, ч. 44, 1934.
[9] *Календар У. Н. С.*, 1914, ст. 96.
[10] *Як вище*, ст. 104.
[11] *Як вище*, ст. 106.

про народній зрив за Хмельницького.[12] На річнім засіданні головних урядників *Союзу* 1899 р. були на деннім порядку до зреферування між іншим такі справи: *Теперішнє положення американських українців, їх потреби і як їм зарадити. Наші просвітні справи. Положення американського робітника й українці. Жіночі орґанізації і їхнє значіння в суспільнім житті.* Далі порушено часописну і книжкову справу, справу заснування українських шкіл і справу фонду на допомогу українським убогим студентам.

І так можна би продовжати в безконечність, ідучи рік за роком, як *Союз* перебирав на себе обовязки найріжнороднішої натури, які не мали нічого спільного з асекурацією, а які зате були життєвими справами нашого народу в Америці. Десятки літ так бувало, що властиві, себто асекураційні, справи *Союзу* забирали дуже мало часу на конвенціях чи нарадах головних урядників. А зате раджено за кожним разом і по кілька днів над „політикою", себто над національним освідомлюванням нашого народу в Америці й над його культурним і економічним піднесенням та політичним виробленням, а далі над політичною і матеріяльною допомогою Рідному Краєві. Звичайно вся та „політика" була обговорювана тоді, коли обговорювано *Свободу,* яка вважалася речником ідеольоґії Союзу. І тому всі ті справи обговорили ми ширше в іншій праці.[13]

ЧИСТКА.

В *Свободі* з 12. червня 1902 р. читаємо в редакційній статті, що в наступнім тижні відбудеться в Джерзі Сити, Н. Дж., VII. головна конвенція *У. Н. Союзу,* на яку, „як чути, зїдеться чимало москвофільських хрунів, котрі хотілиб *Союз* захопити в свої руки, а коли їм це не вдасться, тоді його розбити". Та *Свобода* надіється, що „чесні делеґати, що приїдуть на конвенцію, до цього не допустять", як теж заманіфестують, що в *Союзі* нема місця „для зрадників українського народу".

Розправа з москвофілами зачалася зараз на самім початку конвенції, бо в конвенційній салі був присутній В. Гладик, тодішній редактор москвофільської „Правди", що ширив неправдиві вісти про *Союз* і підривав тим у людей довіря до *Союзу.* Делеґати рішили, що В. Гладик має винестися з салі, що й сталося. У звязку з тим перейшли ухвали, що перестає бути членом *Союзу* той, хто робить на його шкоду чи на шкоду американської України.

Згадана конвенція поділилася на два табори. Москвофільський табор домагався, щоб *Союз* називався по анґлійськи

[12] *Як вище,* ст. 108.

[13] Див. статті: *Конвенції У. Н. Союзу* і *Як формувався світогляд українського іміґранта в Америці.*

"Russian", щоб часопис був видаваний етимольоґією та щоб зірвати з „радикалами, соціялістами й анархістами". Табор радикальний був проти назви „Рошен" і стояв за фонетику. Між численними телеґрамами, що їх вислали на конвенцію москвофіли, були такі:

„Радьте на добро русского народа, но не попов радикалов, що отреклись віри отцев своїх і народности і їх дурной України. І. Г. Борух". — „Радьте для добра і слави американских русских роботников, проч з українцями фонетикарями соціял-радикалами, най жиє згода, любов, най жиє Русь. Товариство ім. Йоана Наумовича".[14]

Це була перша конвенція, на якій дійшло до гострої сутички згаданих двох таборів. Москвофіли програли на цілій лінії, зерно відділилося від полови, і Союзовці станули офіційно на чисто народнім, себто українськім ґрунті. Період компромісів з мадяронами чи москвофілами скінчився. Зачався період чисто український, а з ним і скорий зріст орґанізації.

ЗА НАРОДНІЙ ХАРАКТЕР.

Як уже згадувано, ті священики, що укладали статут *Союзу*, виразно підкреслили, що це є *народня інституція*, в якій рішальним чиником має бути український робітник. Зазначено теж, що до неї може належати кожний українець, котрий погоджується на статут, і годиться визнавати рішення більшости, без огляду на те, чи він „уніят" чи „православний". І треба признати, що священики-піоніри самі дбали про те, щоб цей народній характер *Союзу* був захований у цілости. Колиж потім слово „православний" стало серед нашої іміґрації рівнозначне зі словом „москвофіл", а знову ті з наших, що переходили на римо-католицизм, ставали поляками, то поставлено на якийсь час вимогу, що членами *Союзу* можуть бути лише „греко-католики". Та згодом ті, ось так наладнані відносини почали змінятися. Як відомо, *Союз* допомагав в орґанізуванні церковних громад, у будуванні церков, ставав в обороні греко-кат. обряду, допомагав в орґанізуванні священства, висилав делеґації й меморіяли в справі надання для Америки українського греко-кат. єпископа, покривав видатки цеї акції, відступив у своїм орґані першому українському єпископові місце на урядові розпорядження, збирав гроші для цьогож єпископа на орґанізування дієцезії, зробив його почесним членом, завів у себе уряд духовного отця і т. п. Та згодом ставало ясним, що того всього замало. Ґрупа близьких дорадників першого українського єпископа в Америці піддала єпископові нещасливу думку посягнути по *Союз* в такий спосіб, щоб взяти його „у свої руки".

[14] *Календар У. Н. О.*, 1914, ст. 205—206.

Порадили єпископові, що був тоді в тяжкій боротьбі з мадяронами, що тим чином „зросте його сила й авторитет". Оте перебрання „у свої руки" зачалося на XI. конвенції *Союзу* в Клівленді, на якій був присутній єп. Сотер Ортинський як покровитель і почесний член *Союзу* і як звичайний делеґат відділу. Будучи ще й головою статутової комісії, він предложив конвенції зміну назви *Союзу* на *Греко-католицький Руський Союз в Америці.* На галі повстав тоді, як оповідає у своїм спогаді один з *Союзових* піонірів, Семен Ядловський, шум, гук і крик. Та внесення — перейшло.

„Нащож ми будували отой Союз народнім?" — питався по конвенції С. Ядловського один з найкращих священиків, які колибудь були в Америці, о. М. Стефанович з Пітсбурґа, що не був на конвенції. „Кудиж ділася наша довголітня праця *народня?"* — питався далі о. Стефанович. Та так думала вся свідоміша частина Союзовців, так думав і головний уряд *Союзу.* Спротив проти цеї ухвали був дуже сильний. Зчинився величезний заколот. Та спинило його вияснення адвоката, що ухвала була вирішена в незаконний спосіб. В дійсности вона ніколи не ввійшла в життя.

Свобода з 10 листопаду 1910 р. радіє, що „необдумана акція" зо зміною назви скінчилася, що залишилася стара і дорога назва, бо під „народнім прапором" *Союзу* як гуртувалися досі, так і далі будуть гуртуватися всі свідомі національно американські українці. Стаття кінчиться словами: *Оставте народнє народові!* Це останнє знайшло ще свій вираз на XII конвенції в Вілкс Бери, Па., що вирішила, що *що заложене з народом і для народу, хай останеться в руках народу.*[15]

До цього треба додати, що ця „необдумана акція" могла була бути з місця зліквідована, якби уряд був відразу поставився до неї неґативно, а не держався невтрально, як це згадує С. Ядловський.

Притім зазначимо ще таке, що в протоколах в справі оснування теперішнього Українського Робітничого Союзу (як вони подані в Календарі У. Р. Союзу за рік 1935, ст. 46—48) читаємо, що комітет, який заложено в Клівленді для протесту проти згаданої переміни назви *Союзу,* удавався в цій справі за порадою до адвокатів в Клівленді й у Ню Йорку, а ті заявили, що „конвенція за державними законами була важна, а тимсамим і її ухвали були важні". Через те, пишеться в протоколі, мусілося залишити протести. а взятися до „позитивної праці", себто „занятись оснуванням нової орґанізації". Як бачимо, то інші старі Союзовці думали інакше. Вони таки протестували далі. Уряд *Союзу* пішов теж до адвокатів за порадою і, як бачимо, добився цього, що *Союз* остався тим, чим був.

[15] *Як вище,* ст. 18.

Для справедливого вияснення цеї важної події подамо ще, що С. Ядловський зазначує в своїх спогадах „ради правди", що єпископ Ортинський упав у цій справі жертвою своїх найближчих дорадників. Він каже далі, що тоді загально говорено, що ті дорадники навмисно хотіли впхати єпископа в конфлікт із *Союзом* і народом, бо хотіли зломити його силу, знаючи, що нарід не піде за єпископом, а стане в обороні своєї орґанізації й своїх прав. Далі подає С. Ядловський, що на ділі члени й уряд *Союзу* відносилися до єпископа дуже прихильно і він без усякого примусу був би тішився в *Союзі* „довірям, впливом і загальною повагою".

РОЗБИТТЯ.

Які причини не булиб, що довели до ухвали зміни назви *Союзу,* то одно є незаперечним фактом: що ця подія потягнула за собою далеко йдучі наслідки. Таки на самій клівлендській конвенції з опозиції, що була проти зміни назви *Союзу,* покладено властиві основи під теперішній *Український Робітничий Союз.* Повстав розбрат, бо почалась конкуренційна боротьба, яка була злою тому, що підривала вже віддавна існуючу орґанізацію, яка дала почин усьому народньому життю в Америці. Саме від неї, себто від нашого *Союзу* почато відривати вже ним зорґанізованих членів.

Трохи пізніше донесла *Свобода* про заснування в Філядельфії ще одної запомогової орґанізації: Союз Руських Греко-Кат. Церковних Братств „Християнська Любов" в Америці (пізніше *Провидінє).*[16] Оснував цю орґанізацію єп. Ортинський за намовою тих самих дорадників, що дораджували зміну назви *У. Н. Союзу.* І заложив її зараз по відбуттю конференції з адвокатами, підчас якої виявилося, що зміна назви *У. Н. Союзу* не може бути переведена, бо є законні перешкоди. Тоді також єпископ виступив з членства в *У. Н. Союзі.*[17]

Маючи тепер до діла з наступами на *У. Н. Союз* з двох боків, від „поступовців" і „попів", намагалася *Свобода* на всі способи впливати на духовенство, щоб воно не відступало від народньої орґанізації й простолюддя, а „поступовців" взивала не бунтувати нарід проти *У. Н. Союзу* демаґоґічними протипопівськими кличами, використовуючи нещасливий випадок зо зміною назви. Вона писала:

Хто хоче нової орґанізації, хай собі її здоров закладає. Нова українська орґанізація, а хочби й дві, нашій загальній справі не пошкодять. Більше улиїв — більша пасіка; більше орґанізацій — більша сила народня і більше загального добра. Можна бути членом У. Н.

[16] *Свобода,* чч. 38, 39, 1911.

[17] *Як вище,* ч. 45, 1911.

Союзу і можна вписатись до нового українського товариства. Одно другому не вадить.[18]

Ось так ліберально віднісся *Союз* до тих, що бралися закладати нові конкуренційні запомогові орґанізації. В поширенню нашої орґанізаційної сіти добачував він зпочатку добро української іміґрації. Добачив лихо доперва тоді, коли нові орґанізатори намагалися будувати нові орґанізації коштом *У. Н. Союзу,* відмовляючи людей ставати членами *У. Н. Союзу,* або відриваючи від нього цілі відділи. Таким розбивачам давала *Свобода* у відповідь таке:

Панове, не туди дорога! Хочете бути членами У. Н. Союзу — будьте. Хочете виступити з Союзу і пірвати з ним усякі звязки, котрі вас досі з цею орґанізацією лучили, виступайте... Хочете нової орґанізації, в якій не заносилоб „церковним кадилом", заложіть собі, най Бог помагає. Хочете бути членами обидвох українських орґанізацій, будьте! Маєте пхатися до чужих, навіть ворожих нам орґанізацій, то краще залишити тяжко запрацьований ґріш у руках свого народу.[19]

Все те — писала *Свобода* — можна робити, тільки не можна робити такої „патріотичної" роботи, щоб розбивати те, що вже є зорґанізоване, бо це не годиться з правдивим патріотизмом і з американським карним законом. Про те розбивання згадує о. Н. Дмитрів у своїм начерку історії *У. Н. Союзу,* в якім подає таке:

Внаслідок аґітації нового Р. Н. Союзу, що оснувався по кліфлендській конвенції, виступили з нашої орґанізації 10 відділів, а роздвоїлись 11. Число дорослих членів старого Союзу зменшилося впродовж року на 1,016, а число дітей на 12.[20]

РЕФОРМА — ЗВОРОТНОЮ ТОЧКОЮ.

Та найбільшу крізу перебув *Союз* по XIII. конвенції, яка відбулася в 1914 р. в Бофало, Н. Й., і на якій теж ухвалено й теперішню назву орґанізації. На ній перейшла дуже важна ухвала в справі переведення асекураційної реформи.

Для пояснення зазначимо, що в початках нашої орґанізації, щоби притягнути до неї наших людей і при ній їх задержати, заведено такі малі членські вкладки, що за них можна було дістати таке обезпечення, яке вистарчало тільки на покриття похоронних коштів. І треба було довго освідомлювати членів, поки вони зрозуміли, що треба піднести висоту вкладок, щоб можна виплачувати таке обезпечення, яке вистарчалоб на оплату похоронних коштів, а крім того і на запомогу для родини покійного. Коли ті вкладки почали видаватися членам зависокими, заведено на IX.

[18] *Свобода,* ч. 47, 1910.
[19] *Як вище.*
[20] *Календар У. Н. Союзу,* 1914, ст. 229.

конвенції в 1906 р. „необмежений розмет". Розметова система полягала на простім пляні: кожного місяця *Союз* обчисляв, скільки він має заплатити запомог через смерть членів, а потім ділив цю суму між своїх жиючих членів. Коли були більші видатки орґанізації, то річ природня, що члени мусіли платити більші вкладки. Добре було тут те, що та система привчала наших людей точно платити вкладки. Та щодо бизнесу, то досвід показав, що розметона система не була ніяким поліпшенням орґанізації. Це не був поступ, бо орґанізація не будувала каси, а члени не мали ніякої запоруки, що дістануть у потребі запомогу. Всі ці злі сторони добачували добре провідники тих орґанізацій, що позаводили розметову систему. Бачили це й провідники *У. Н. Союзу*. Тому виступили в 1914 р. з проєктом реформи, щоб завести в *У. Н. Союзі* таку систему плачення вкладок, яка уможливилаб будувати в орґанізації всі потрібні фонди, а заразом давалаб усім членам запоруку, що зобовязання орґанізації супроти членів будуть дотримані. Система та полягала на плаченню такої сталої вкладки, якої висота булаб обчислена відповідно до віку члена. Згідно з цею реформою мали платити старі члени вкладки від того віку, який осягнули з днем 1 січня 1915 р.

Ота, сьогодні для всіх така зрозуміла реформа стала товчком до дуже завзятої кампанії проти *У. Н. Союзу,* веденої в демаґоґічний спосіб з боку конкуренційних орґанізацій, що далі стояли при розметовій системі. Вони запевняли членів *У. Н. Союзу,* що реформа непотрібна, та що взагалі її ніколи не буде треба. Зачався катастрофальний перехід членів *У. Н. Союзу* до інших орґанізацій, що далі держалися старої асекураційної системи. Та *У. Н. Союз* був рішений вилержати цей удар в надії, що загал скоро переконається, що *У. Н. Союз* зробив добру і чесну роботу. Незабаром державний закон зробив кінець демаґоґії, змусивши й інші орґанізації піти тим самим шляхом, яким пішов *У. Н. Союз* як піонір.

З реформою почала відразу зростати каса *У. Н. Союзу,* а зі зростом маєтку *Союзу* почавсь і новий скорий зріст членів. І ось так момент, що мав статися гробом *У. Н. Союзу,* як це йому заповідали, стався новою, сильною підвалиною під новий розвій орґанізації. В додатку 1925 р. введено три нові роди обезпечення з вартісними зворотами, а в 1932 р. переведено ще одну реформу, яка вже зрівнала *У. Н. Союз* з наймодернішими асекураційними орґанізація, даючи йому змогу давати членам позички, або зворот готівкою, чи виплачену грамоту, або безплатне продовження обезпечення. Крім того змодернізовано ще й *Молодечий Департамент.*

ДО ЗЛУКИ.

Провіривши добрі й лихі сторони існування кількох запомогових українських орґанізацій, *Свобода* вважає таку акцію (ще в 1911 р.) роздробленням наших народніх сил, бо старий *Союз* не є переповнений, а нові орґанізації не виставляють такої нової програми, яка виправдувалаб їхнє існування.[21] На такім роздробленню наших сил не потерпить ніхто інший, а тільки сам наш нарід, пише тоді в *Свободі Член старого і нового Союзу* і взиває провід обидвох орґанізацій, щоб „схаменулись і пробудились" і *в якнайкоротшім часі злучили оба Союзи в одну, сильну, велику народню орґанізацію.*[22]

„Wake up!" (збудіться),[23] пише *Приятель обох Союзів* і звертається до „патріотів" та каже, що це буде для них найбільшою честю і заслугою, якщо доведуть до злуки обидвох Союзів. Та з цих добрих намірів нічого не вийшло. Замісць злуки почалася боротьба. На XV. конвенції *У. Н. Союзу* в 1920 р. знов піднеслися голоси за злуку Союзів. Перейшла ухвала, що одобрила цю справу. Вибрано для цеї справи окремий Комітет Злуки, який видав у справі злуки відозву, звернену: *До Хвальних Урядників Головних, Місцевих і Членів Українського Народного Союзу, Українського Робітничого Союзу, Провидіння й інших Запомогових Орґанізацій.*[24] В тій відозві проситься загал членів українських запомогових орґанізацій забрати слово в справі цеї злуки і за посередництвом орґанів своїх орґанізацій висказати свої гадки.

І з цього теж нічого не вийшло. Тасама справа виринула й на останній конвенції У. Р. Союзу. І поступила настільки вперед, що вже відбулись офіційні наради представників обидвох Союзів. А така злука є сьогодні більш потрібна ніж у минувшині. Наступає той час, коли треба буде мати до розпорядимости великі матеріяльні й духові ресурси, щоб можна було при їх допомозі вдержати українське існування в Америці. Виростає нове покоління, яке ніяк не може мати розуміння для тих ріжних арґументів, що ними дехто намагається виправдувати потребу існування ріжних українських допомогових орґанізацій, і то орґанізацій малочисельних та зо слабими матеріяльними засобами. Воно теж не хоче розуміти, щоб можна визнавати велику українську ідею, а не хотіти для добра цеї ідеї зробити те, що тут на американській землі зможе ту ідею скріпити. Тому треба надіятися, що в імя нашої будучности в Америці таки прийде до злуки тих, для яких добро нації є найвищим приказом.

---

[21] *Свобода*, ч. 41, 1911.
[22] *Также*, ч. 42, 1911.
[23] *Также*, ч. 43, 1911.
[24] *Также*, ч. 153, 1920.

ЗАКІНЧЕННЯ.

Те, що тут зібрано, уявляє собою тільки деякі важніші моменти з історії *У. Н. Союзу.* Про те, чим був *У. Н. Союз* для американських українців й української справи в Америці й у старім краю та про його духовий вклад у наш нарід і в нашу справу, знайде читач багато матеріялу по інших статтях *Пропамятної Книги.* Нема стільки місця, а може й потреби, передавати ті величезні перешкоди, які треба було *Союзові* поборювати, щоб надати нашій іміґрації ідейне, поступове обличчя. Зазначимо, що 1914 року, себто до часу впровадження нової реформи, мав *У. Н. Союз* 25,335 членів. По впровадженню цеї такої розумної й корисної реформи зменшилося це число в дуже короткім часі внаслідок несовісної аґітації й несвідомости малощо не до 6,000 членів. А наступна конвенція з 1917 р. виказувала ще тільки 11,735 членів. Це був страшний удар в орґанізацію. Та коли тепер поглянути спокійними очима на ті критичні хвилі, то годі за них винувати цілковито наших іміґрантів. Лишаючи демаґоґічну аґітацію на боці, треба визнати, що потреби такої реформи не хотіли розуміти й іміґранти інших націй. Провід багатьох таких орґанізацій ішов членам на руку й отягався з реформою, а через те багато з тих орґанізацій провалилися.

Це, що *У. Н. Союз* видержав ту велику крізу, виявило, що в ньому є велика моральна сила. В слід за тою силою почала зростати скоро й сила фінансова. При старім способі обезпечення мала орґанізація по 20 перших роках свого існування маєтку на суму $261,729.46. Так було в 1914 р. По реформі, й по других 20 роках існування, себто в 1934 р., маєток *У. Н. Союзу* виносив уже $3,747,851.60.

Беручи під увагу отсі фінанси, збудовані в часі, коли ґрасувала тяжка інфлюенца, коли тисячі банків крахували, коли депресія і безробіття дуже сильно підкосили українських робітників в Америці, як теж памятаючи на ту величезну політичну боротьбу, яку треба було звести, щоб виробити з нашої іміґрації одно велике, національно свідоме, патріотичне й поступове тіло, треба таки прийти до того висновку, який міститься в ювилейнім числі *Свободи* з 1934 р., а в якім читаємо таке:

Історія кріз у Союзі, щаслива розвязка тяжких питань наповняють нас довірям у власні сили. Коли ми передержали Союз 40 літ, то вже знайдуться люди, які передержать його й імя України дальших 40 літ, а опісля ще далі — без кінця . . . Тяжкі хвилі й переходи Союзу в минувшині кличуть нас не піддаватись, а боротися з вірою в повну перемогу.

Матвій Костишин.

В СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ У. Н. СОЮЗУ.

Сорок літ минуло невсипущих трудів,
Як Союз, наш батько, до життя повстав.
Сорок літ, як в славу свойого Народу
Убогі основи до життя поклав.

Він перший, як батько, довкруги поглянув
На широке поле в країні вільній;
Він перший опіку взяв над еміґрантом
На тій же землиці, як рідній — чужій.

Він перший дав гасла до свого Народу,
Приносив розраду в убогі хати;
Він перший у нужді кожного потішив,
Неодну сльозину обтер в сироти.

Він перший засіяв єдність на чужині.
Скарб для України великий зберіг;
Він перший відважно став на шлях тернистий,
З вірою в побіду злидні переміг.

Він зберіг, як перли, долю еміґранта,
Сорок літ без стриму біджався над ним,
Щоб тут на чужині українське серце
Для рідної неньки не сталось чужим.

— — — — — — — — — — — — — — —

Честь тобі, наш батьку, Народний Союзе,
Честь вам, піоніри, жийте много літ!
Ваш успіх вславився, що здвигнув святиню,
Ваш труд і посвяту оцінює світ.

Розвивайся, батьку, в славу України,
Сильним, непобідним вічно, вічно жий,
Ставай щирим батьком у кожній хатчині
Та в нужді убогих крихітку загрій.

Погоїв ти рани, обтер гіркі сльози,
В темряві ти ясним сонічком світив;
Для свого Народу, що тільки був всилі,
Ти світлом науки все йому відкрив.

Шануймо Союз наш, народню святиню,
Віддаймо для нього пошану хоч тим,
Що день сорокліття, цього перелому,
Для всіх нехай буде навіки святим!

Микола Мурашко.

КОНВЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

СТАТУТ У. Н. СОЮЗУ зазначує, що законодатна влада цеї орґанізації належить конвенції. Під словом „конвенція" розуміють в Америці звичайно надзвичайне зібрання представників народу, краю, політичних партій, освітніх, робітничих, запомогових, добродійних чи інших подібних установ, які скликують для спільного обговорювання і вирішування важних орґанізаційних справ, або справ загального характеру, що мають особливе значіння для нації чи держави. В подібний спосіб треба глядіти і на ту конвенцію делеґатів українських братств, що відбулася 22 лютого 1894 р. в місті Шамокін, Па., і що на ній заложено У. Н. Союз як запомогову орґанізацію життєвого обезпечення.

Делеґатами на цю конвенцію, а тимсамим „батьками" У. Н. Союзу були, як це тоді описано, представники українських „робітників і тонкої плівки української інтеліґенції-пролєтаріяту".

Чого вчили конвенції У. Н. Союзу.

Конвенції вчили делеґатів і членів нашої орґанізації рядити У. Н. Союзом і радити над добром своєї орґанізації та потверджувати те, що в орґанізації було добре і корисне для членів У. Н. Союзу і всієї української нації, а осуджувати й направляти те, що було недобре і шкідливе.

Конвенції виробляли делеґатів на добрих, характерних і чесних провідників, а крім того вчили їх глибокого розуміння орґанізаційних справ з тим, щоб вони це набуте знання передавали потім членам по громадах.

Конвенції вчили теж наш загал, як нам глядіти на наші політичні справи, а зокрема, як допомагати визвольним змаганням українського народу в Україні.

На конвенціях У. Н. Союзу делеґати вирішували не лише ділові, асекураційні справи У. Н. Союзу, але теж радили над народніми, церковними, громадянськими, робітничими, освітніми, шкільними та іншими справами.

Бо хоч ті народні, церковні, громадянські, робітничі, освітні і шкільні справи в розумінні з чисто асекураційно-запомогового інтересу може й не належали до конвенцій орґанізації асекураційної, яка в першу чергу повинна все мати на увазі лише чисто асекураційне діло і його інтерес, то всетаки ті всі справи були для членів і не-членів У. Н. Союзу життєві і дуже тісно звязані з цілим нашим українським життям. У. Н. Союз був усе тою орґанізацією, якої провідники й члени займалися, побіч своїх чисто Союзових справ, ще справами народніми, себто справами загального характеру для добра українського народу.

Тому на конвенціях У. Н. Союзу делеґати, які теж працювали по своїх громадах над згаданими справами, мусіли ті справи порушувати й обговорювати, бо це були справи таксамо важні, як і справи Союзу. Тими справами українці в Америці інтересувались, бо вони були життєві і необхідні.

Ті всі справи, разом з інтересом життєвого обезпечення нашої орґанізації, давали У. Н. Союзові життєву силу, хоч може нераз і дуже бурливу, якої не мала й не має ніяка інша подібна запомогова орґанізація.

Коли провірюємо конвенційні наради У. Н. Союзу з останніх 40 років, то мусимо ствердити, що кожна конвенція продовжувала й удосконалювала та поширювала між українцями в Америці те велике діло, яке започаткували „батьки" — делеґати першої наради з 1894 р.

Очевидно, що на конвенціях У. Н. Союзу, як і на інших подібних зібраннях, у своїх і чужих, не все вирішувано всі справи добре. Багато разів вирішувано і зле, деколи може навіть зі шкодою для самої орґанізації. Але ті всі злі рішення ніколи не були зроблені зі злої волі делеґатів, а тільки з причини браку основного знання і розуміння деяких важних орґанізаційних справ, які для делеґатів були неясні і незрозумілі.

У конвенційних нарадах і рішеннях ми можемо тепер добачити деякі недостачі, як брак основного і практичного знання й розуміння в приниманню відповідних наукових табель смертности для певного і модерного обезпечення, в ухвалюванню і приниманню невистарчальних членських вкладок у старім роді обезпечення. Ми можемо добачувати недостачу в самій структурі У. Н. Союзу, в способі самого ведення нашого асекураційного інтересу, а саме в тому, що ми віддаємо до вирішення демократичними способами чисто технічні справи, як висота вкладок, висота посмертних виплат і допомог. Вирішення таких питань не залежить від рішення зборів, але від рахункових обчислень. Через те й доходило до таких фактів, що члени запомогової орґанізації у своїому орґанізаційно-демократичному правлінню постановляли одно, а державні асекураційні власти наказували інше.

Ми можемо добачувати ще багато інших недостач у конвенціях У. Н. Союзу, але не можемо не добачити того, що в тих наших перших орґанізаторів У. Н. Союзу була велика завзятість і любов та посвята для своєї орґанізації. А тепер ми маємо більше фахового знання, маємо за собою славну 40-літню історію, маємо чотиро-міліонове майно і понад 30-тисячну Союзову родину з добрим імям, але зате бракує нам посвяти й ідеалізму наших піонірів.

Ми не можемо не добачувати того, що всі конвенції У. Н. Союзу були завсіди сторожем нашої орґанізації і виховником великої Союзової родини, яка все несла й досі несе львину пайку всього українського орґанізаційного, народнього й громадянського життя в Америці.

Українське народнє життя в Америці викликувало велике заінтересування на кожній конвенції У. Н. Союзу. Голоси, підношені делеґатами на конвенціях у ріжних народніх справах, у великій мірі заважували на цілім житті всієї нашої іміґрації.

Наради на конвенціях У. Н. Союзу про самі ділові справи орґанізації булиб, так би мовити, сухими нарадами, якби не ті всі інші життєві народні справи, яким можемо завдячувати, таксамо як і діловим справам, розвиток У. Н. Союзу. Правда, багато разів ті народ-

ні життєві справи, обговорювані на конвенціях і після конвенцій між членами У. Н. Союзу, „виступали зі своїх берегів" і наносили деколи У. Н. Союзові навіть шкоду, одначе вони теж полишили по собі на Союзовому орґанізаційному ґрунті і дуже врожайний намул, який видав зо себе великі орґанізаційні плоди.

Річ природня, що не можливо тут передати навіть дрібної частини з нарад конвенцій У. Н. Союзу, з яких ті, що відбувалися в останніх двох десятиліттях, тревали по цілому тижневі.

Не можливо теж передавати багато важного матеріялу, що був обговорюваний на річних засіданнях головних урядів чи екзекутивних комітетів У. Н. Союзу, на яких вирішувано цілий комплєкс найріжнородніших справ, і то дуже часто для нашої нації чи іміґрації життєвих, бо на це не стає місця. Тому обмежимося тільки до дрібки тих дат, цифр чи ухвал, з яких можнаб собі виробити хоч малий образ того, як розвивався У. Н. Союз у бизнесово-орґанізаційному змислі.

1.

Перша конвенція У. Н. Союзу відбулася в Шамокін, Па., дня 30. травня 1894 року, себто три місяці по зорґанізуванні Союзу. Всіх делеґатів на першій конвенції було 17. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями д-р Володимир Сіменович і Денис Пирч.

Принято ухвалу, яка постановляла, що Союз буде виплачувати $400 посмертного по члені і $200 по жінці члена за місячною оплатою 50 центів. Ця ухвала, як показують звіти тодішніх урядників, була принята без ніякого обчислення асекураційного знавця, що обчисляє вкладки членів на підставі табелі смертности, ні не була обчислена процентово до тодішнього майна Союзу, яке виносило всього $220.35.

Беручи це під увагу, стане зрозумілим, що зобовязання Союзу супроти своїх членів, яке перебрав тоді на себе Союз, себто $400 посмертного по члені і $200 по жінці члена (колиб вона скорше померла тут в Америці чи в старім краю), було дуже ризиковне і небезпечне для існування Союзу.

Це ризико не було оперте на ніякій бизнесовій калькуляції, а тільки на сентиментальних почуваннях тодішніх урядів і делеґатів, які приняли за підставу мабуть те, що висказав тоді о. Григорій Грушка на принятті делеґатів першої конвенції, коли сказав, що „через сильну і незломну волю перших патріотів почате діло стало історичним фактом, і що Союз, заложений на міцних підвалинах народньої любови й патріотизму, стоятиме та розвиватиметься, доки не візьме у свої обійми всіх американських українців". Ці слова були тоді дуже важні і цінні, бо саме на таких словах перших членів Союзу зачато будову нашої орґанізації.

На конвенції ухвалено одноголосно, щоб „Свобода" була орґаном Союзу.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Теодосій Талпаш, заступник гол. предсідника Михайло Євчак, гол. секретар о. Іван Констанкевич, гол. касієр Іван Глова; контрольна комісія: о. Г. Гулович, о. Т. Обушкевич, о. О. Товт, о. Григорій Грушка; заступник контр.: Гр. Гук; головні радні: Андрій Пивоварник, Юрій Хиляк, Як. Даньковський, Теодор Хомяк, Олексій Галабурда, В. Сіменович; заступ-

ники головних радних: О. Курила, М. Адзима, Петро Шиманський, Стеф. Дранько, К. Кобан.

На піврічнім засіданню головного уряду, яке відбулося в Шамокін, Па., дня 15. січня 1895 року, подано до відома, що приходів у 1894 році було $1,142.75, а розходів $1,007.22 та що в Союзі було 505 членів, з яких 66 виключено з Союзу за неплачення місячних вкладок.

Звіти головних урядників виказували, що перший рік існування Союзу був дуже тяжкий, бо тоді не було кому для Союзу працювати. Одинокими робітниками (аж до другої конвенції) були: о. Грушка, редактор „Свободи", і о. Іван Констанкевич, секретар Союзу.

2.

Друга конвенція відбулася в Олифанті, Па., дня 30 травня 1895 року. Головою конвенції був о. А. Полянський, а секретарем о. Н. Дмитрів.

Загального майна в Союзі було $605.60. Правосильних членів, котрі були обезпечені в Союзі з кінцем 1894 р., було 439, а що майно Союзу виносило $605.60, то було це малощо не стільки, скільки треба було на виплату посмертного для одного члена на випадок смерти.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Іван Ґлова, заступник гол. предсідника Теодосій Талпаш, гол. секретар о. Н. Дмирів, гол. касієр Юрій Хиляк; контрольна комісія: о. К. Гулович, Гр. Ґук, М. Даньчак; заступник контр.: о. В. Мартяк; головні радні: о. Т. Обушкевич, А. Шлянта, К. Кобан, С. Федоровський, Ф. Мурдза, А. Марко; заступники гол. радних: о. І. Констанкевич, о. А. Полянський, о. В. Молчанин, Яків Ґамбаль.

На піврічнім засіданню головного уряду, яке відбулося в Мт. Кармел, Па., дня 1. січня 1896 року, подано до відома, що головний уряд Союзу підвищив посмертне з $400 до $500.

3.

Третя конвенція відбулася в Мт. Кармел, Па., дня 2. червня 1896 року. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями о. Іван Ардан і Дмитро Капітула.

Звіти виказували, що за перших два роки померло 6 членів та що Союз виплатив $2,300 посмертного.

Коли порівняти смертність із числом обезпечених у Союзі членів, яких тоді було понад 500, то смертність виновила тоді пересічно 12 членів на тисячу. На підставі реєстру Союзу пересічний вік тодішніх членів виносив 35 років, а на підставі досвідної табелі обезпечення на ціле життя смертність у віці 35 літ виносить 10 членів на тисячу. Отже на підставі такого обчислення вкладка тодішніх членів Союзу не повинна була бути 50 центів, а пересічно один доляр місячно на обезпечення на суму $500.

З протоколу третьої конвенції можна виразно пізнати, що делєґати, застановившися добре над дальшою будучністю Союзу, рішили, щоб до Союзу принимати лише таких членів, котрі мають не менше як 16 літ, а старших — не більше як 45 літ, і в цей спосіб зменшити смертність у Союзі.

Рішено, щоб за жінки членів, котрі мали більше ніж 45 літ, посмертного не платити.

Ухвалено створити залізний фонд, відтягаючи з кожної місячної вкладки члена 10 центів.

Ухвалено видати коштом „Союзу" календар на 1897 рік.

Важніші ухвали третьої конвенції виразно вказують нам, що вже тоді делеґати добре розуміли, що Союз не міг виплачувати такої високої суми посмертного за оплатою 50 центів місячної вкладки. Тому конвенція рішила, щоб жінкам членів повище 45 літ не виплачувати посмертного. А зате ухвалено виплачувати підмоги хорим і покаліченим членам.

Ухвалено теж створити залізний фонд, котрий порішено стягати при кожній місячній вкладці по 10 центів що місяця.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Іван Ґлова, заступник гол. предсідника Олексій Курила, гол. секретар о. Микола Стефанович, гол. касієр Юрій Хиляк; контрольна комісія: о. Н. Дмитрів, Олексій Шлянта, Кость Кобан; заступник контр.: Мойсей Демчко; головні радні: о. Т. Обушкевич, о. І. Констанкевич, о. І. Ардан, Т. Талпаш, Василь Криницький, Дмитро Капітула; заступники гол. радних: Гр. Гук, Йосиф Коваль, Теодор Хиляк, Яків Руданич, Іван Дунай.

4.

Четверта конвенція відбулася в Мейфілд, Па., дня 8. червня 1897 р. Всіх делеґатів було на конвенції 15. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями Д. Пирч і Д. Ванько.

Звіти виказали, що Союз зріс у майні і членах. У Союзі було тоді 1,019 членів, а майно виносило $2,944.93.

Порішено, щоб на видатки і на подорож для делеґатів члени платили по 25 центів річно.

Ухвалено, що на кожних 20 членів Союзу члени мають право вибирати одного делеґата на конвенцію.

Дальше ухвалено, що членом Союзу може були лиш українець. Щодо членів інших народностей, що були в братствах, порішено, що можна їх принимати до Союзу лиш тоді, коли вони належать до братства і разом з братством приступлять до Союзу.

Бо головного уряду вибрані: головний предсідник Іван Ґлова, заступник гол. предсідника Петро Секерак, гол. секретар о. Іван Ардан, гол. касієр Юрій Хиляк; контрольна комісія: о. Стефан Макар, Ю. Криницький, Кіндрат Котанчик; головні радні: о. Т. Обушкевич, Мойсей Демчко, Йосиф Коваль, Олексій Шлянта, Денис Пирч, Дан. Павлишак; заступники гол. радних: Михайло Копчак, Антін Онущак, Гавр. Дзядик, Теод. Майкшак.

5.

Пята конвенція відбулася в Шенандоа, Па., в днях 7. і 8. червня 1898 р. Всіх делеґатів було 24. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями о. Бончевський, Д. Пирч і Д. Капітула.

Зі звітів виходило, що за один рік нових членів прибуло 574, а майно Союзу збільшилось до суми $5,688.57. Всіх членів, обезпечених у Союзі, було тоді 1,593.

Принято ухвалу, щоб принимати до Союзу і діти членів від скінченого першого року життя.

Суму посмертного піднесено з 500 на 600 долярів. Ухвалено теж, щоб ті члени, котрі не могли платити по 50 центів місячно, могли бути членами Союзу і платити по 25 центів місячної вкладки. Але вони були управнені лише до половини посмертного, себто до $300.

Принято ухвалу, щоб усі члени на випадок, колиб хто з них був убитий у фабриці, копальні вугля, чи при іншій праці, мали право до посмертного зараз по приступленню до Союзу. Колиж новий член умре природньою смертю, то має право до посмертного аж по 90 днях його приналежности до Союзу. Ця ухвала відносилась лише до таких нових членів, котрі самі поодиноко вступали в члени Союзу. А ті члени, котрі приступали до Союзу і були також членами братства, що належало до Союзу, мали право до посмертного по 30 днях приналежности до Союзу.

Ухвалено, що головні урядники мають бути бондовані (давати запоруку), що конвенція має відбуватися що два роки, а річне засідання головного уряду Союзу — що року.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Юрій Хиляк, заступник гол. предсідника Іван Добош, головний секретар о. Антін Бончевський, заступник гол. секретаря Денис Пирч, гол. касієр Кіндрат Котанчик; контрольна комісія: о. Іван Ардан, Константин Кирчів, Осип Коваль; головні радні: Антін Каня, Олексій Шлянта, Антін Онущак, Теодор Вахна, Семен Русин, о. Стефан Макар; заступники гол. радних: І. Глова, Тимко Гавран, Григорій Полянський, Іван Сидоряк, о. М. Підгорецький.

6.

Шеста конвенція відбулася в Пітсбурґу, Па., в днях 12. до 14. червня 1900 р. Головою конвенції був о. М. Балог, а секретарями Іван Бурштин і Василь Гришко. Всіх делеґатів було 41.

Звіти виказували, що всіх членів у Союзі було тоді 3,067, а майна $10,184.40.

На тій конвенції делеґати знову застановлялися над членськими вкладками і вступним від нового члена. Вони вже добре розуміли, що 50 центів вступного і 50 центів місячної вкладки було замало, щоб Союз міг вивязатися зі своїх зобовязань, які перебрав, себто з виплати $600 посмертного для кожного члена. Тому порішено, що вступне від нових членів, від 16 до 25 літ, має бути 50 центів, від 25 до 35 літ $1.00, від 35 до 45 літ $1.50.

Щодо самих місячних вкладок членів, то конвенція ухвалила підвищити вкладки з 50 центів на 70 центів місячно для кожного члена, бо за 50 центів Союз не міг виплачувати такої великої суми.

Дальше ухвалено, що назва Союзу має бути змінена в анґлійській мові з "Russian" на "Little Russian National Union".

Ухвалено, що кожне братство Союзу має висилати одного делеґата на конвенцію.

До головного уряду вибрані: головний предсідник о. Антін Бончевський, заступник гол. предсідника Олексій Шаршонь, головний секретар Денис Пирч, заступник гол. секретаря К. Кирчів, гол. касієр Олексій Шлянта; контрольна комісія: о. Іван Ардан, Кіндрат Котанчик, Антін Онущак; головні радні: Василь Гришко, Филимон Гуретяк, о. Нестор Дмитрів, А. Добош, Гарасим Курила, Петро Рончковський; заступники гол. радних: Іван Бурштин, Денис Голод, Тома Копча, Дмитро Коробчак, Іван Париляк.

На річнім засіданню головного уряду, яке відбулося в Бофало, Н. Й., дня 11. червня 1901 р., ухвалено, щоби принимати до Союзу членів з Канади, якщо ті члени будуть орґанізуватися в братства і разом з братствами приступлять до Союзу.

7.

Сема конвенція відбулася в Джерзі Сити, Н. Дж., в днях від 18. до 20. червня 1902 р. Головою конвенції був о. М. Стефанович, а секретарями С. Ядловський і В. Гришко.

В Союзі було тоді вже 60 місцевих відділів, а до тих відділів належало 3,384 членів, старших і дітей. Делеґатів вислали на конвенцію 31 відділів з 57 голосами. Майно Союзу виносило тоді $14,252.19.

Сема конвенція важна в історії У. Н. Союзу тим, що деякі делеґати, котрі були москвофілами, робили на конвенції велику аґітацію, щоб захопити Союз у свої руки, але з тої аґітації, хоч яка вона була завзята, нічого не вийшло, бо свідомі делеґати українці не допустили москвофілів до головного уряду Союзу, вибравши урядниками самих свідомих українців.

Ухвалено, що урядниками у місцевих братствах і Союзі мають бути лиш українці.

Ухвалено, щоби платити з каси Союзу за кожного дорослого члена по 10 центів місячно на „Свободу", як орґан Союзу.

На семій конвенції перший раз відбулося тайне голосування при виборі головних урядників.

Ухвалено асиґнувати з каси Союзу для українських студентів у Львові $50.

Андрій Гела
Головний організатор У. Н. С. (1908) і редактор т. зв. словацької „Свободи".

До головного уряду вибрані: головний предсідник о. М. Стефанович, заступник гол. предсідника М. Кравчишин, головний секретар Денис Пирч, головний касієр Олексій Шаршонь; контрольна комісія: о. М. Підгорецький, Константин Кирчів, Іван Гардий; головні радні: М. Турок, Денис Голод, А. Добош, М. Пачута, М. Грацонь, Іван Сабат; заступники гол. радних: Олексій Горбаль, Михайло Югас, Омелян Шпак, Олександер Валевський, Микола Добровський.

8.

Восьма конвенція відбулася в Шамокін, Па., в днях від 30. травня до 2. червня 1904 р. Головою конвенції був о. С. Макар, а секретарями о. П. Понятишин і Й. Кульчицький. Усіх делеґатів було 48, а з почесним правом голосування були: о. Константкевич, о. Струтинський, о. Макар, о. Ардан, о. Тимкевич, о. Улицький, о. Дмитрів і о. Злоцький.

В 1904 році Союз святкував 10-літню річницю свойого існування. Отже восьма конвенція була ювилейною конвенцією. Святковано її дуже величаво і торжественно богослуженням і посвяченням двох прапорів Союзу: американського й українського.

З нагоди восьмої конвенції влаштовано теж величавий похід делеґатів і учасників, що ним заманіфестовано перший раз перед американцями українську орґанізаційну силу, а ввечір на концерті — красу української пісні. З цього приводу видано теж ювилейне число „Свободи" на 20 сторін з дуже гарним і патріотичним змістом, як теж із 37 ріжними знимками з історії Союзу.

У звіті головного предсідника, о. Стефановича, подано делеґатам до відома, що за два роки, від 1902 до 1904, в Союзі померло 106 членів. Звіт предсідника виказує, що за 10 років існування Союзу померли 134 чоловіки і 85 жінок та 22 дітей. Отже за перших 10 років померли 241 членів, по котрих Союз виплатив посмертного на суму $94,578. Крім цього Союз виплатив своїм членам надзвичайних підмог на суму $5,463. Коли до цього додати ще загальні видатки адміністрації Союзу, які виносили за 10 років $27,157, то Союз виплатив за 10 років $127,198. Всього приходу за 10 років було $145,193. Коли відняти загальні розходи від загальних приходів, то лишалося в Союзі по перших 10 роках майна $17,993.34. Ця сума припадала на 5,857 членів, які були тоді обезпечені в Союзі. Себто припадало тоді по $3 на кожного члена.

Увалено, що всі дорослі члени один раз на рік, у грудні, платять на залізний фонд „Союзу" по 25 центів.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Константин Кирчів, заступник гол. предсідника С. Митренко, гол. секретар Семен Ядловський, заст. гол. секр. Й. Кульчицький, гол. касієр О. Шаршонь, заст. гол. кас. А. Янкович; контрольна комісія: о. О. Улицький, І. Воргач, М. Турковський; головні радні: О. Валєвський, М. Дембицький, А. Сорока, А. Семаницький, К. Кобан, Іван Париляк; заступники гол. радних: Й. Сенько, І. Посипанко, М. Домбровський; головний орґанізатор У. Н. Союзу о. М. Підгорецький.

З протоколу восьмої конвенції можна пізнати, що делеґати застановлялися над справою майна Союзу і шукали способу, якби збільшити те майно. Вони добре розуміли, що по три доляри на члена це зовсім замало, щоб уважати обезпечення за добре і певне. Тому конвенція рішила, щоби вступне від нових членів підвищити і якось ту справу так унормувати, щоб можна збільшити майно Союзу. І тому ухвалено, щоби вступне від нових членів було від 25 центів до $10. З чисто бизнесового боку така ухвала була недоцільна, бо для запомогової орґанізації, яка все має на меті дістати якнайбільше нових членів, не було вказаним братися до приєднування нових членів з тим, щоб вимагати від тих членів заплати $10 як вступного. Так ми тепер моглиб думати. Та тоді у делеґатів було інакше розуміння будування орґанізації і тому така ухвала була можлива.

9.

Девята конвенція відбулася в Скрентон, Па., в днях від 25 до 28 червня 1906 року. Всіх делеґатів було 72. Головою конвенції був о. М. Стефанович, а секретарями С. Калакука і Т. Лабовський.

Зі звіту серетаря довідуємося, що в Союзі було тоді 139 відділів і 7,888 членів. Майно Союзу виносило $23,705.34.

Девята конвенція була важна в історії Союзу тим, що на ній порішено знести місячну вкладку по 70 центів від члена, а принято і введено в Союзі „необмежений розмет". Рішення девятої конвенції про „необмежений розмет" усі довголітні члени Союзу добре тямлять, бо вони такий „необмежений розмет" платили 8 років, себто аж до кінця 1914 року.

Рішено піднести посмертне до $1,000, як теж вирішено, що кожний член має платити до фонду резервового 2 центи, до фонду запомогового 1 цента і до фонду народнього 1 цента.

Ухвалено, що покровителем У. Н. Союзу має бути св. Володимир.

Девята конвенція важна ще й тим, що на ній рішено приняти фонетичний правопис для „Свободи" і Союзу.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Константин Кирчів, заступник гол. предсідника Іван Париляк, гол. секретарі С. Ядловський і Т. Лабовський, гол. касієр Олексій Шаршонь, духовний отець Союзу о. Стефан Макар; контрольна комісія: о. Лев Левицький, Осип Стеткевич, Стефан Калакука; головні радні: Михайло Беля, Матвій Семенюк, Андрій Овсак, Теодосій Талпаш, Ф. Поливка, Лев Моніта.

На річнім засіданню головного уряду, яке відбулося дня 10. і 11. вересня 1907 р., виплачено на допомогу академічній молоді у Львові $50, які ухвалила девята конвенція.

10.

Десята конвенція відбулася в Філядельфії, Па., в днях від 7. до 10. липня 1908 р. Всіх делеґатів було 121. Головою конвенції був о. Л. Левицький, а секретарями о. П. Понятишин і В. Гришко.

Фінансовий звіт виказує, що всього приходу за два роки було $217,284.28. Розходу було $171,213.02. Отже загального майна осталося $46,071.26.

На тій конвенції у фінансовім звіті подано перший раз докладний розділ майна Союзу в окремих фондах. Було $21,017.50 у фонді сирітськім, $16,646.27 у фонді резервовім, $1,567.03 у фонді народнім, $1,647.03 у фонді запомоговім і $5,193.43 у фонді адміністраційнім.

У звіті рекордового секретаря подано, що всіх членів у Союзі було тоді 10,266.

Ухвалено, що нових членів можна принимати до Союзу лише до 45-го року життя.

Порішено, щоб головний уряд Союзу покликав знавців друкарського діла, щоб ті знавці дали свою оцінку на вартість друкарні „Свободи", яка в той час була приватною власністю „Рутеніен Ексчендж Ко.", і щоб на підставі тої оцінки уряд Союзу відкупив друкарню „Свободи" на власність Союзу.

Головний уряд виконав це рішення і купив друкарню і „Свободу" дня 21 липня 1908 р. за суму $16,855.

Ухвалено теж, щоб друкувати „Свободу" латинською й українською азбукою, бо **угорщани,** як теж багато галичан, не хотіли вписуватися до Союзу лише з тої причини, що не вміли читати „Свободи", друкованої українськими буквами.

Конвенція припоручила головному урядові, щоб уряд зорґанізував теж Молодечий Союз. Цей молодечий Союз мав уряд зорґанізувати на підставі правних вимог чартеру і статуту з тим, що він має бути під управою головного уряду та творити одну цілість із Союзом.

На тій конвенції іменовано першого американсько-українського єпископа, С. С. Ортинського, почесним членом і покровителем Союзу.

Ухвалено одноголосно $200 на підмогу для Івана Франка, як того, що **присвятив ціле своє життя для праці над освідомленням свого народу.**

Ухвалено протест проти всіх гнобителів українського народу в старім краю і тут на чужині.

Ухвалено теж, що конвенція пересилає своє щире співчуття всім українським борцям і мученикам за українську справу в Галичині.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Дмитро Капітула, заступник гол. предсідника Т. Кульчицький-Гут, заступниця гол. предс. Марія Черемшак, гол. секретарі С. Ядловський і Т. Лабовський, гол. касієр Олексій Шаршонь, духовний отець Союзу о. М. Балог, головний орґанізатор Андрій Ґела, директор „Свободи" о. Петро Понятишин, завідатель „Свободи" К. Кирчів; редактори „Свободи" А. Цурковський і А. Ґела; контрольна комісія: о. Д. Добротвір, Михайло Бабій, Василь Гришко; головні радні: Михайло Бєля, Петро Ярема, Іван Ґлова, Андрій Стефанович, Олексій Горбаль, Михайло Чеґін.

На річнім засіданню головного уряду, у вересні 1909 р., ухвалено $200 на підмогу для українських страйкарів у Мікіс Ракс, Па.

Ухвалено вибрати комітет для опрацювання **Букваря** й **Читанки,** які екзекутивний комітет Союзу мав дати видрукувати в Галичині. До комітету були вибрані: Д. Андрейко, О. Стеткевич, П. Кирилюк, А. Ґела й о. П. Понятишин.

11.

Одинацята конвенція відбулася в Клівленді, Огайо, в днях від 20. до 23. вересня 1910 року. Всіх делеґатів було 202. Головою конвенції був о. Л. Левицький, а секретарями М. Поляк і П. Кирилюк. На конвенції був приявний почесний член і покровитель Союзу, єпископ С. С. Ортинський, котрий був теж звичайним делеґатом.

Одинацята конвенція важна в історії Союзу тим, що на ній принято ухвалу про зміну назви **Руський Народний Союз** на **Греко-католицький Руський Союз,** що переперли делеґати, які пішли щодо цього на руку єпископові, котрий був на тій конвенції головою статутової комісії. Тоді настоювано на переміну Союзу на таку орґанізацію, яка була би підчинена раз на завжди кожночасному єпископові. На підставі принятої тоді ухвали про зміну назви Союзу на **греко-католицький** ухвалено далі, що делеґатом на конвенцію може бути лише **русин греко-католик** та що духовний отець Союзу має берегти, щоб кожний член Союзу обовязково сповняв великодню сповідь. Ухвала щодо зміни назви орґанізації не ввійшла в життя з причини незгідности з чартером У. Н. Союзу і зо стейтовими законами. Давню назву орґанізації задержано надалі.

У звіті рекордового секретаря подано, що в У. Н. Союзі було тоді 14,430 старших членів і 1,767 дітей.

У звіті фінансового секретаря подано, що майно У. Н. Союзу виносило тоді, разом зі „Свободою", $100,388.96.

Ухвалено, що „Свобода" має виходити українською мовою на 12 сторін, а словацькою мовою (латинськими буквами) на 8 сторін, що редакторів „Свободи" і їх платню назначує головний уряд, та що Союз має вступити в члени „Словянського Іміґраційного Дому" в Ню Йорку з річною вкладкою $500.

Ухвалено зібрати між делеґатами добровільними жертвами дар для пані Олени Січинської на закупно книжок і часописів для М. Січинського. На цей дар зібрано між делеґатами $212.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Дмитро Капітула, заступник гол. предсідника Іван Мартон, заступниця гол. предсідника Марія Черемшак; головні секретарі: С. Ядловський і Т. Лабовський, гол. касієр Олексій Шаршонь, головний орґанізатор Ілько Моранець, духовний отець о. М. Балог; контрольна комісія: Василь Гришко, Е. Гвоздик, о. В. Балог; головні радні: Іван Ґлова, А. Стефанович, Й. Ялечко, С. Митренко, В. Левчик, М. Добош, управитель друкарні „Свободи" К. Кирчів.

У 1910 році, 12. грудня, куплено власний дім для Союзу.

На річнім засіданню головного уряду, яке відбулося перший раз у власнім домі, у вересні 1911 року, ствердженo, що з уваги на невдоволення деяких делеґатів з останньої конвенції і з приводу принятої ухвали про зміну назви Союзу та з причини аґітації „Нового Союзу", який зорганізовано по клівлендській конвенції, зі Союзу виступили 10 відділів, а 11 відділів роздвоїлися в членах. Частина членів приступила до „Нового Союзу", а частина осталася вірна старому Союзові. Дальше ствердженo, що впродовж 1911 року загальне число членів у Союзі зменшилося на 1,016.

12.

Дванацята конвенція відбулась у Вилкс Бери, Па., в днях від 9 до 14 вересня 1912 року. Всіх делеґатів було 229. Головою конвенції був о. Д. Хомяк, а секретарями А. Кріль і О. Шараварко. На конвенції був присутній делеґат Рідної Школи зі старого краю, С. Демидчук.

У Звіті фінансового секретаря подано, що майна в Союзі було тоді $140,530.87, а в звіті рекордового секретаря подано, що всіх члечів, обезпечених у Союзі, було 14,917.

На тій конвенції ухвалено, що редактора „Свободи" вибирає конвенція, та що редактор і завідатель мають бути членами головного уряду Союзу.

Дальше ухвалено, що головний уряд має зреорґанізувати Молодечий Союз у такий спосіб, щоб виплачувати посмертне по членах Молодечого Союзу $100 від одного до шестого року життя, а $300 від шестого до шіснацятого року життя. Вкладки для членів Молодечого Союзу призначено по 25 центів місячно.

Порішено вибрати „Просвітну Комісію" з сімох членів для поширення освіти між членами Союзу.

Фонд народній конвенція знесла, а зате ухвалила на фонд резервовий 7 центів і на фонд шкільний 3 центи.

До „Просвітної Комісії" були вибрані: д-р В. Сіменович, пані Е. Струтинська, о. В. Балог, Д. Андрейко, д-р І. Копистянський, О. Горбаль і Ю. Павчак.

Порішено принимати до Союзу нових членів без огляду на їх реліґійні переконання, якщо не перевищали 45 років життя.

Ухвалено на Рідну Школу в Галичині $2,500, на освітні ціли для угорської Руси $500, на фонд ім. М. Січинського $500 і на фонд о. М. Стефановича $500.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Дмитро Капітула, заступник гол. предсідника Василь Сувак, заступниця гол. предс. Марія Білик; головні секретарі: Михайло Угорчак і С. Ядловський, гол. касієр Олексій Шаршонь, духовний отець о. Дмитро Хомяк, завідатель „Свободи" А. Савка, редактор „Свободи" Осип Стеткевич; контрольна комісія: о. Вал. Балог, Степан Милянович, Йосиф Ялечко; головні радні: Іван Ґлова, М. Ваверчак, В. Каськів, П. Мотало, о. М. Данилович і Андрій Гальчак.

На засіданні екзекутивного комітету в жовтні 1912 р. ухвалено „Просвітній Комісії" У. Н. С. $2,000.

На засіданню екзекутивного комітету в квітні 1914 року ухвалено видати відозву в справі голодуючих у старім краю.

На засіданню головного уряду в травні 1914 року ухвалено вислати привітне письмо на Шевченківський Здвиг Січей і Соколів у Львові.

13.

Тринацята конвенція відбулася в Бофало, Н. Й., в днях 7. до 12. вересня 1914 року. Всіх делеґатів було 312. Головою конвенції був **Т.** Талпаш, а секретарями В. Гришко й А. Шостак. З технічних причин конвенція дібрала до помочі голові о. В. Балога, який провадив конвенцію.

Тринацята конвенція була найважнішою з усіх попередніх 12 конвенцій. На ній ухвалено змінити назву з **Руського Народного Союза** на **Український Народний Союз** (Ukrainian National Association). На тій конвенції знесено „необмежений розмет", про який ми вже згадували в описі про девяту конвенцію, а принято перший раз реформу, яка зобовязувала всіх тодішніх членів платити місячні вкладки на підставі National Fraternal Congress Table of Mortality відповідно до віку кожного члена в 1915 році. З приняттям реформи У. Н. Союз станув перший раз за 20 літ свойого існування на законнім і чисто бизнесовім шляху, який уможливив йому дальше існування.

Згідно з принятою реформою порішено, щоб нових членів принимати до Союзу від 18 до 50 літ життя, а членичь до 40 літ життя. На підставі новопринятої табелі ухвалено, що члени можуть обезпечуватись у Союзі на суми: $100, $250, $500, $750, $1,000, $1,500 і $2,000, а членици на $100, $250, $500, $750 і $1,000.

Крім цього ухвалено, що кожний член, без ріжниці на його місячну вкладку на саме посмертне, має платити що місяця: 17 центів на фонд адміністраційний, з якого порішено оплачувати адміністрацію і „Свободу", на фонд резервовий по 10 центів, на фонд запомоговий 5 центів, на фонд народній 3 центи.

Зі звіту рекордового секретаря виходило, що в Союзі було тоді 20,549 членів, а в Молодечім Союзі 4,786 дітей.

У фінансовому звіті подано, що майно Союзу виносило тоді разом з ріжними фондами, друкарнею і „Свободою" $261,729.46. З цієї суми припадало до посмертного фонду $101,406.23.

Головна причина, яка заставила головний уряд і конвенцію приняти в 1914 р. реформу, була така: асекураційні власти ріжних стейтів, яких горожани були обезпечені в Союзі, рішучо зажадали від У. Н. Союзу, щоб Союз мав такий рід обезпечення, який, згідно з законом асекураційних властей, відповідав би такій запомоговій орґанізації, якою виявляв себе У. Н. Союз. Інакше У. Н. Союз мав перестати провадити свій бизнес у тих стейтах. Стейтові асекураційні власти так рішучо зажадали від У. Н. Союзу тої реформи тому, що асекураційний закон вимагав тоді, таксамо як вимагає і тепер, щоб кожна запомогова орґанізація, яка обезпечує членів на посмертне в ріжних стейтах, мала в своїх фондах таке велике майно, яке давалоб можність оцінити грамоти всіх членів не нижче від 100%. А якаж була оцінка грамот У. Н. Союзу в 1914 році? Отже на річнім засіданні головного уряду, в січні 1915 року, предложено звіт асекураційного знавця про те, який повинен бути резервовий фонд У. Н. Союзу в 21-шім році його існування. Зі звіту цього знавця виходило, що резервовий фонд, який тоді мав значіння фонду посмертного, повинен був виносити в 1914 році $595,351.06. А було лише $101,406.23. Отже бракувало для законної оцінки грамод членів У. Н. Союзу, в 1914 році, $493,944.83.

Як бачимо, оцінка грамот у 1914 році була дуже мала і незгідна з асекураційним законом. Супроти того У. Н. Союз мусів приняти реформу, бо стара система не відповідала вже тоді модерному і певному обезпеченню.

По принятті реформи настало між членами велике негодування. Були невдоволені головно старші члени Союзу, що на підставі реформи були зобовязані платити вкладки не від того віку, який мали в часі приступлення до Союзу, а від віку, який кожний з них осягнув у 1915 році. Головний уряд Союзу мав тоді багато клопотів, бо було повно ріжних нарікань зо сторони членів, котрі були не лише невдоволені зо зміни, яку конвенція приняла, але були теж підбурювані іншими запомоговими орґанізаціями і їх орґанами та поодинокими людьми, що ворожо відносилися до У. Н. Союзу. Вислідом цього всього була постанова, що всі ті члени, котрі хотіли платити свої місячні вкладки від того віку, який вони мали в часі приступлення до Союзу, мусіли згодитися на обдовження своїх грамот, на так звані „ліни".

На тринацятій конвенції ухвалено вислати резолюцію до президента Злучених Держав, Вудрова Вилсона, та до амбасадорів Анґлії, Франції, Росії, Німеччини й Австрії у справі припинення світової війни й освободження українського народу.

Ухвалено для „Української Народньої Ради" в Америці $1,000 і $500 для „Червоного Хреста Українського Рятункового Комітету" у Відні.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Дмитро Капітула, заступник гол. предсідника Іван Ваверчак, заступниця гол. предс. Марія Білик; головні секретарі: М. Угорчак і С. Ядловський, гол. касієр Олексій Шаршонь, завідатель „Свободи" Андрій Савка, редактор „Свободи" Осип Стеткевич; контрольна комісія: о. Валентин Балог, Василь Левчик, Юліян Павчак; головні радні: Іван Ґлова, Андрій Стефа-

нович, Василь Гришко, Микола Ваверчак, Теодосій Талпаш і Степан Мельник.

На річнім засіданні головного уряду, в жовтні 1915 року, ухвалено „Соймовому Комітетові" в Ню Йорку на кошти „Сойму" $255.

У звіті голови У. Н. Союзу на річнім засіданні в жовтні 1916 р. подано, що „Українська Народня Рада" в Америці, затверджена і доповнена 13-тою головною конвенцією У. Н. Союзу, за ввесь час своєї діяльности зібрала на „Фонд Визволення України" $24,785.08.

З цієї суми переслано на руки Юліяна Романчука у Відні для вдів і сиріт, потерпілих у війні, $21,650, а на руки д-ра В. Охримовича для засланих українців на Сибірі $575. На видавництва англійською мовою в Америці про українську справу видано $2,491.54. Разом $24,716.54. Отже осталося з загальної суми $68.54.

Дальше подано в звіті, що У. Н. Рада зібрала на ..Фонд Січових Стрільців" $978.69, з чого переслано сиротам по Січових Стрільцях на руки управи Січових Стрільців $750 і на захист Січових Стрільців $150. Отже тут теж із загальної суми осталося $78.69.

Ці обі осталі суми, $68.54 і $78.69, управа У. Н. Ради передала „Федерації Українців" у Злучених Державах.

На засіданню екзекутивного комітету, в квітні 1917 року, ухвалено з нагоди „Українського Дня" в Америці на фонд жертвам війни $1,000.

Ухвалено, щоб У. Н. Союз став спомагальним членом Американського Червоного Хреста з одноразовою вкладкою $100.

14.

Чотирнацята конвенція відбулася в Гарісбурґу, Па., в днях від 22 до 27 жовтня 1917 р. Всіх делеґатів було 118. Головою конвенції був К. Кирчів, а секретарями Т. Яворський і С. Калакука.

Звіти виказують, що У. Н. Союз по бофаловській конвенції стратив багато членів та пережив велику зміну. З одної сторони мав Союз великий упадок в членах, а з другої виказував великий зріст майна. Як упадок членів треба було вважати болючою втратою, так знову зріст майна був дуже важним надбанням для У. Н. Союзу. Саме від 1914 року У. Н. Союз почав зростати у фінансову силу, а пізніше теж і в загальному числі нових членів.

У звіті фінансового секретаря подано, що загальне майно У. Н. Союзу в 1917 році виносило $432,012.56. Отже майно У. Н. Союзу збільшилося за три роки по реформі на суму $186,508.55.

У звіті рекордового секретаря подано, що в У. Н. Союзі було тоді 9,822 старших членів і 1,913 дітей.

Ухвалено, що нових членів можна приймати до У. Н. Союзу до 55-го року життя, а членичь до 50-го року життя.

Порішено, що конвенції мають відбуватися що 3 роки в жовтні; що видатки всіх делеґатів (по одному з кожного відділу) мають бути заплачені з каси У. Н. Союзу; що президію до переведення конвенції вибирають самі делеґати. Давніше президію покликав головний предсідник Союзу.

Ухвалено, що до переведення в орґанізації таких справ, яких сама конвенція не зможе вирішити, треба вжити референдуму, на підставі якого ці справи вирішуватимуть самі члени.

Порішено теж скасувати спосіб принимання дітей до Молодечого Союзу, обнятий параґрафом 174, який конвенція скасувала.

Ухвалено, що головний уряд Союзу має складатися з 18 людей, між котрими мають бути 3 жінки. „Просвітну Комісію" знесено, а її працю припоручено екзекутивному комітетові.

Зменшено фонд резервовий з 10 центів на 5 центів, а зате ухвалено 5 центів на фонд конвенційний.

Ухвалено вислати до президента Америки письмо з заявою лояльности й проханням ужити свого урядового впливу у відповідних мировых кругах для справедливого вирішення української справи.

Ухвалено вислати ґратуляції Українській Центральній Раді в Києві, її президентові й ґенеральному секретаріятові, желаючи їм повного успіху в їх боротьбі за здобуття волі українському народові.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Константин Кирчів, заступник гол. предсідника Андрій Стефанович, заступниця гол. предс. Марія Білик, гол. секретарі М. Угорчак і С. Ядловський, гол. касієр Василь Левчик, завідатель „Свободи" Андрій Савка, редактор „Свободи" Осип Стеткевич; контрольна комісія: Дмитро Капітула, Микола Росолович, Олекса Трач; головні радні: Роман Слободян, Григорій Кривовяз, Василь Гришко, Михайло Петрівський, Омелян Рекрут, Іван Пеленський, Анна Дерунда і Меланія Кравчишин.

На засіданню екзекутивного комітету У. Н. Союзу, в травні 1918 року, ухвалено $100 на фонд американського Червоного Хреста, який тоді переводив збірку такого фонду.

В липні 1918 року головний рекордовий секретар, М. Угорчак, уступив зі свого уряду, а на його місце покликано С. Миляновича.

На річнім засіданню головного уряду У. Н. Союзу, в травні 1919 р., ухвалено „Українському Народньому Комітетові" в Ню Йорку, Н. Й., $5,000.

Ухвалено вислати від головного уряду У. Н. Союзу привітну телеґраму Симонові Петлюрі, а протестаційну телеґраму до Парижа й Вашинґтону.

На засіданні екзекутивного комітету, в травні 1920 року, ухвалено переслати $2,000 „Укранїському Горожанському Комітетові" у Львові й Відні, з грошей, котрі були ухвалені на річнім засіданні „Українському народньому Комітетові" в травні 1919 року.

В травні 1920 року рекордовий секретар, С. Милянович, уступив зі свого уряду, а на його місце покликано Романа Слободяна.

15.

Пятнацята конвенція відбулася в Філядельфії, Па., в днях від 11 до 16 жовтня 1920 року. Всіх делеґатів було 199. Головою конвенції був О. Мерещак, а секретарями О. Логин і О. Шараварко.

Зі звіту головного предсідника виходило, що фінансовий секретар С. Ядловський і завідатель „Свободи" А. Савка в травні 1920 р. предложили предсідникові свої резиґнації зі своїх урядів, з причини малої платні, яку одержували від Союзу. Уряд цієї резиґнації тих двох урядників не приняв і вони дальше остались при уряді.

Всіх членів у 1920 році було в У. Н. Союзі 12,237, котрі були обезпечені на суму $9,583,250. Майна в У. Н. Союзі було тоді $586,317.-98, а в Молодечім Союзі $16,473.55.

Ухвалено змінити „Свободу", що виходила тричі на тиждень від 1915 року, на щоденник. На покриття видатків, получених з ви-

даванням „Свободи" як щоденника, ухвалено, що кождий член обовязаний платити на „Свободу" 30 центів місячно. Ухвалено теж вибрати редакційну комісію з трьох членів; до неї ввійшли: о. М. Струтинський, М. Мурашко і Д. Андрейко.

Припоручено екзекутивному комітетові зреформувати Молодечий Союз, бо стара форма показалась невідповідна до дальшого розвою Молодечого Союзу.

На тій конвенції принято одноголосно резолюцію в справі злуки всіх українських запомогових орґанізацій в Америці в одну велику сильну запомогову орґанізацію, а до переведення в життя цієї ухвали конвенція вибрала комісію з 5. членів, до котрої ввійшли: Ю. Павчак, Савчук, Шквір, Братусь і Баюс. Ця комісія пробувала виконати ту ухвалу і порушувала злуку українських запомогових орґанізацій на сторінках орґану У. Н. Союзу, як теж старалась обговорити справу злуки з урядами інших українських запомогових орґанізацій. Та з цього нічого не вийшло, бо орґани дотичних орґанізацій віднеслися до цеї справи неприхильно, а декотрі виступили навіть ворожо і з лайкою на адресу У. Н. Союзу і його комісії. І так добру думку про злуку українських запомогових орґанізацій, піднесену на пятнацятій конвенції У. Н. Союзу, відкинули таки самі ті орґанізації, бо вони такої злуки не хотіли.

Зміна „Свободи" на щоденник була переведена від січня 1921 року. Реформа Молодечого Союзу, переведена через референдум, увійшла в життя з днем 1. липня 1921 року.

Ухвалено $5,000 на фонд убогих і потерпілих у війні українців у старім краю.

Ухвалено вислати до президента Америки й секретаря (міністра) закордонних справ писемний протест проти віддання Східньої Галичини Польщі.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Семен Ядловський, заступник гол. предсідника Теодор Грицей, заступниця гол. предс. Марія Ольшаницька, гол. секретарі Іван Каштанюк і Роман Слободян, гол. касієр Василь Левчик, завідавель „Свободи" Андрій Савка; контрольна комісія: Василь Гасій, Іван Ваверчак, Степан Милянович; головні радні: Константин Кирчів, Михайло Петрівський, Микола Шевчук, Володимир Яськевич, Степан Баюс, Степан Кудрик, Анна Стадник і Марія Мельник; редакційна комісія: о. Микола Струтинський, Дмитро Андрейко, Микола Мурашко.

В травні 1921 року на засіданні екзекутивного комітету ухвалено, щоб з нагоди виїзду до Вашинґтону української делеґації для протесту перед американським конґресом і президентом проти поневолення України й ляцьких розбоїв над безборонним українським населенням делеґувати від У. Н. Союзу С. Ядловського й О. Ревюка.

На засіданні екзекутивного комітету, в липні 1921 року, ухвалено $3,000 на „Позичку Національної Оборони Галичини", як теж ухвалено видати від головного уряду відозву в справі закупна бондів „Національної Позички Галицького Уряду".

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1922 року, ухвалено для Українського Національного Музею у Львові $50 і для Ліґи Горожан українського роду в Філядельфії, Па., $100. Ця Ліґа старалась у Вашинґтоні про увільнення Галичини з польської окупації та про признання Галичині незалежности.

У травні 1922 року порішено на засіданні екзекутивного комітету, що У. Н. Союз має стати членом орґанізації Обєднання Українських Орґанізацій в Америці.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1923 року, ухвалено на „Фонд Негайної Помочі" для уряду Західньої України $500. Ухвалено $250 на підмогу повоєнним сиротам у Галичині. Ухвалено $100 на підмогу українським студентам у Відні і $100 на Сиротинець у Філядельфії.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1924 року, ухвалено для Українського Національного Музею у Львові $50, Рідній Школі $100, Ремісничій Бурсі $100, на політичні ціли в Америці $100, інвалідам $50, студентам технічних шкіл $50, Січовим Стрільцям $50, повоєнним сиротам $50, політичним вязням $50, письменникам $35, вдові Івана Франка $15 і на Сиротинець у Філядельфії $150.

16.

Шіснацята конвенція відбулася в Рочестер, Н. Й., в днях від 6 до 11 квітня 1925 року. Всіх делеґатів було 282. Головою конвенції був Омелян Ревюк, а секретарями О. Рекрут і В. Гришко.

Зі звіту головного предсідника довідуємося, що в 1922 році У. Н. Союз витав у власнім домі митрополита Андрія Шептицького, єпископа Івана Теодоровича, Український Національний Хор з Великої України та його славного дириґента Олександра Кошиця, і що причинився багато до Позички Національної Оборони та заснування орґанізації „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці".

У звіті рекордового секретаря подано, що впродовж чотирьох років до У. Н. Союзу прибуло 58 нових відділів, що в У. Н. Союзі було 17,011 старших членів, котрі були обезпечені на суму $14,003,650, і 9,510 дітей.

Звіт фінансового секретаря виказував, що майно У. Н. Союзу від 1914 до 1925 року збільшилось до суми $1,334,415.47. Оцінка грамот членів У. Н. Союзу представлялась на підставі обчислень асекураційного знавця так: в 1917 році 86%, в 1920 році 100.6%, в 1921 році 106%, в 1922 році 117%, в 1923 році 114%, в 1924 році 117%. Як відомо, У. Н. Союз мав тоді тільки один рід обезпечення, від $100 до $2,000, себто т. зв. „звичайне обезпечення на ціле життя", платне по смерти члена.

Перед шіснацятою конвенціею багато членів і делеґатів домагалися, щоб в У. Н. Союзі запровадити більше родів обезпечення, так, як це мають інші запомогові орґанізації. Супроти того ухвалено впровадити в У. Н. Союзі ще три нові роди обезпечення, а саме:

Клясу зворотного обезпечення, платного за життя члена з обмеженим плаченням вкладок упродовж 20 літ.

Клясу життєвого обезпечення, платного по смерти члена з обмеженим плаченням вкладок упродовж 20 літ.

Клясу життєвого обезпечення, платного по смерти члена з обмеженим плаченням вкладок до 70 року життя.

Тепер ті кляси є знані в Союзі як E, P, O.

Ухвалено теж, що редакційна комісія має складатися з пятьох членів головного екзекутивного комітету, а не з трьох членів, яких конвенція досі вибирала.

Принято новий статут Молодечого Департаменту У. Н. Союзу.

Припоручено нововибраному головному урядові виготовити плян щодо Сиротинця і дати членам цю справу до вирішення через референдум.

Ухвалено на допомогу українським ремісничо-промисловим бурсам у Галичині: станиславівській $500, львівській $500, радехівській і жовківській по $200, і $600 на інші бурси по інших місцевостях, як такі повстануть.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Теодор Грицей, заступник гол. предсідника Михайло Угорчак, заступниця гол. предс. Марія Ольшаницька, гол. секретарі Іван Каштанюк і Роман Слободян, гол. касієр Василь Левчик, завідатель „Свободи" Семен Ядловський; контрольна комісія: Омелян Рекрут, Онуфрій Шараварко, Григорій Пипюк; головні радні: Теодор Михальчук, о. Володимир Сполітакевич, д-р Михайло Клим, Михайло Петрівський, Василь Гришко, Микола Шевчук, Дмитро Братусь, Степан Матчак, Анна Стадник і Марія Мельник.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1927 р., ухвалено вибрати комітет Сиротинця, якому припоручено занятись опрацюванням дальшого пляну щодо Сиротинця й збірки фонду на ту ціль. До комітету ввійшли: М. Угорчак, О. Ревюк, Г. Пипюк і С. Матчак.

Ухвалено на Рідну Школу $100, інвалідам $100, політичним вязням $100, студентам $100, Тов. „Просвіта" $50 і Музеєві у Львові $50.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1927 р., ухвалено на старокраєві цілі: на Рідну Школу $200, інвалідам $100, політичним вязням $100, Тов. Просвіта $50, на памятник Івана Франка $50, Музеєві у Львові $50 і на Лемківську Бурсу в Сяноці $50.

Дня 10. грудня 1927 р. головні урядники У. Н. Союзу, редакція і робітники „Свободи" влаштували 25-літній ювилей праці Семена Ядловського, що 25 років працював для У. Н. Союзу як його головний урядник. Від У. Н. Союзу витав ювилята М. Угорчак і інші головні урядники, які висказували ювилятові признання за його працю. Дякуючи всім за признання й щирі побажання, ювилят сказав між іншим таке: „Впродовж 25 літ моєї праці для орґанізації я ніколи не думав про ніяке признання. Мені орґанізація платила і я був обовязаний для неї працювати. Я все памятав на заповіт, який передав мені о. Стефанович, коли передавав у мої руки уряд секретаря У. Н. Союзу: „Тут передаю тобі печатку і сироти. Вважай і все памятай за У. Н. Союз і його сироти". Я приняв на себе цей обовязок і старався його виконати. Сьогодні, по 25 літах праці, можу тільки подякувати орґанізації й усім членам У. Н. Союзу, що дали мені можність праці й матеріяльної екзистенції. І так, як я був вірним слугою Союзу досі, так ним остануся й далі".

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1928 р., ухвалено на Рідну Школу $200, на Ремісничу Бурсу у Львові $100, на ґімназії в Дрогобичі і в Копичинцях по $50, інвалідам $200, політичним вязням $200, Тов. Просвіта $50, Музеєві у Львові $50 і на бурсу в Сяноці $100.

17.

Сімнацята конвенція відбулася в Нюарку, Н. Дж., в днях від 13 до 18 травня 1929 року. Всіх делеґатів було 330. Головою конвенції був Омелян Ревюк, а секретарями д-р Володимир Клодницький і Степан Гладкий.

Зі звітів виходило, що, за чотири роки, від 1925 до 1929, У. Н. Союз зріс на 6,831 нових членів, що майно У. Н. Союзу виносило $2,196,884.17 та що збудовано новий дім У. Н. Союзу, в якому Союз і „Свобода" мають своє приміщення.

На конвенції був приявний делеґат „Рідної Школи" Л. Ясінчук, котрий передав конвенції У. Н. Союзу привіт від „Рідної Школи" в старім краю і подякував за моральну і матеріяльну піддержку цієї установи.

На 17-тій конвенції змінено постанову про вибір делеґатів, продовжуючи реченець з 30 днів на 60 днів від дня проголошення конвенції.

Ухвалено, що відділ У. Н. Союзу, котрий має менше як 25 членів, може злучитися в справі вибору делеґата на конвенцію з іншим відділом, котрий теж має менше як 25 членів. Як обидва злучені відділи матимуть не менше як 25 членів, тоді матимуть право на вибір одного делеґата.

Ухвалено, що головний і відділовий урядник У. Н. Союзу, усунений зі свого уряду з причин, поданих у §424 статуту Союзу, не буде потім управнений до поновного вибору на якийнебудь уряд упродовж трьох літ.

Обговорено справу проєкту про реорґанізацію Молодечого Союзу. Головне було тут те, щоби переходячих членів з Молодечого Союзу вилучувати в окремі відділи для молодих членів, якими то відділами сама молодь управлялаб і в цей спосіб уможливилаб перехід Союзу з рук батьків до рук дітей зовсім природньо і непомітно, без замішання. Ухвалено передати нововибраному урядові цю справу, щоб він занявся виробленням пляну в цій справі й предложив той плян відділам до вирішення.

Ухвалено на старокраєві ціли: на Рідну Школу $1,000, на Дім Інвалідів у Львові $200, на визвольну боротьбу $750, „Просвіті" на Лемківщині, в Сяноці і в Горлицях, $200, Тов. „Просвіта" у Львові $100, Національному Музеєві $100, політичним вязням $100, письменникам $200, Сирітському захистові С.С. Василіянок у Львові $50.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Микола Мурашко, заступник гол. предсідника Василь Гришко, заступниця гол. предс. Юлія Баволяк, гол. секретарі Іван Каштанюк і Роман Слободян, гол. касієр Василь Левчик, завідатель „Свободи" Семен Ядловський; контрольна комісія: д-р Володимир Клодницький, Григорій Пипюк, Онуфрій Шараварко; головні радні: д-р Михайло Клим, Володимир Малєвич, Теодор Михальчук, Степан Заблоцький, о. Володимир Сполітакевич Олександер Питляр, Павло Стадник, Степан Слободян, Анна Боївка і Марія Ольшаницька.

На засіданні екзекутивного комітету, 15 вересня 1929 року, яке було скликане з причини смерти завідателя „Свободи" С. Ядловського, порішено з огляду на його заслуги для орґанізації й народньої справи зарядити збірку добровільних пожертв на збудування памятника померлому і на залізний фонд імени С. Ядловського.

На річнім засіданні головного уряду, в лютім 1930 р., ухвалено вислати до старого краю: на Рідну Школу $300, Сокіл Батько $250, „Просвіта" $100, Визвольна боротьба $100, Пластова Орґанізація $100, Інвалідам $100, Ремісничим Бурсам $100, Політичним вязням $100, Музей у Львові $50, студентам у Подєбрадах $50 і сиротам $50.

Ухвалено запротестувати проти большевицьких і польських затій на знищення української культури й переслідування найвизначніших українських культурних діячів, яких окупанти запроторили до тюрем.

На річнім засіданні головного уряду, в лютім 1931 р., ухвалено $200 на видання книжки англійською мовою про ляцькі звірства підчас „пацифікації" в Галичині.

Ухвалено на старокраєві цілі: на Рідну Школу $200, Інвалідам $200, на Визвольну боротьбу $200, Політичним вязням $100, „Просвіті" $100, Ремісничим бурсам $200, Тов. Луг $50, Пластові $50, Соколові Батькові $50, Музеєві у Львові $50, Сиротинцеві у Львові й Дрогобичі по $50.

На засіданні екзекутивного комітету, в листопаді 1931 р., обговорено плян допомоги безробітним членам і переведення реформи на виміну грамот усіх членів зі старого роду обезпечення на новий, який покривав би не лише ризико смерти члена, але уможливив би давати членам У. Н. Союзу позички, або зворот готівкою, виплачену грамоту, або обезпечене продовження. Цей новий плян зміни грамот обчислено в такий спосіб, щоб те, що член уже вложив до старого роду обезпечення лише на саме обезпечення, зарахувати кожному членові як його резерву, з якої член міг би колинебудь користати. В 1932 році головний уряд на своїм річнім засіданні одобрив цей плян екзекутивного комітету і рішив передати його членам до приняття чи відкинення через референдум.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1932 р., ухвалено вислати до старого краю: на Рідну Школу $200, Інвалідам $200, на Визвольну боротьбу $100, Політичним вязням $100, „Просвіті" $100, Ромісничій Бурсі у Львові і Сяноці по $100, Сиротинцеві в Дрогобичі $50, Сиротам у Львові $50, Музеєві $50, Соколові Батькові $50, Пластові $50, Бурсі в Товмачі $50.

18.

Вісімнацята конвенція відбулася в Дітройт, Міш., в днях від 15 до 20 травня 1933 року. Всіх делеґатів було 297. Головою конвенції був О. Е. Малицький, а секретарями Д. Галичин і І. Годованець.

Зі звітів виходило: в Союзі було 19,831 старших членів і 12,015 дітей, що в 1932 році головний уряд ухвалив визичити з фонду народнього і запомогового суму $25,000 на зарятування і підмогу безробітним членам, що переведено реформу переміни старого роду обезпечення на новий рід, що майно У. Н. Союзу впродовж чотирьох років зросло на понад один міліон долярів, що нових членів, старших, прибуло 3,848, а дітей у Молодечому Союзі 4,379, та що орґан У. Н. Союзу, „Свобода", не мав ніяких процесів, ні клопотів, які то давніше коштували Союз багато орґанізаційного гроша. Загальне майно У. Н. Союзу виносило тоді $2,941,338.92, а майно Молодечого Союзу — $314,966.96.

На тій конвенції був присутній асекураційний дорадник У. Н. Союзу, Л. Дж. Вулф, який вияснив докладно нову реформу і причину, чому У. Н. Союз мусів ту реформу перевести.

Ухвалено змінити й поправити отсі параґрафи у статуті У. Н. Союзу: 5, 13, 22, 28, 35, 39, 47, 55, 62, 67, 98, 109, 112, 121, 123, 136, 154a, 167, 183, 210, 212, 219, 236, 241, 304, 326, 327.

Ухвалено знести уряд окремого касієра У. Н. Союзу, а обовязки касієра рішено передати головному фінансовому секретареві, який має бути секретарем і касієром У. Н. Союзу.

Ухвалено, щоб головний предсідник У. Н. Союзу працював постійно в канцелярії і сповняв ті обовязки, які на нього накладає статут орґанізації.

Ухвалено, щоб У. Н. Союз оплачував з головної каси лікарів за оглядини нових кандидатів.

З огляду на те, що конвенція змінила й поправила багато параґрафів у статуті, з причини приняття нової реформи, ухвалено видрукувати зовсім новий статут У. Н. Союзу.

Ухвалено покищо здержати видавання календаря. Припоручено нововибраному головному урядові наладнати справу анґлійського видання для молоді, яким тепер є „Юкраініен Віклі".

Ухвалено на участь українців у Світовій Виставі в Шікаґо $1,000, на виступ козаків на Світовій Виставі $300, Рідній Школі $1,000, на Визвольну боротьбу $500, на Українську Вищу Школу в Стемфорді $500, Академії Наук у Києві $300, Інвалідам $200, „Просвіті" в Сяноці $200, Ремісничій Бурсі в Горлицях $200, Письменникам $200, Музеєві у Львові $100, „Просвіті" у Львові $100, Політичним вязням $100, Ремісничій Бурсі в Товмачі $100, Захистові у Львові $50 і Сиротинцеві у Дрогобичі $50.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Микола Мурашко, заступник гол. предс. Володимир Малєвич, заступниця гол. предс. Марія Ольшаницька, гол. секретарі Дмитро Галичин і Роман Слободян, завідатель „Свободи" Петро Маційовський; контрольна комісія: О. Е. Малицький, Дмитро Капітула, Антін Пашук; головні радні: Степан Слободян, Григорій Євусяк, Тарас Шпікула, Іван Лисак, Іван Ваверчак, Олексій Шаршонь, Микола Бусько, Ілія Гузар, Анна Боївка й Олена Придун.

На надзвичайнім засіданню головного уряду У. Н. Союзу, в липні 1933 року, порішено приступити до видання анґлійського тижневого додатку до „Свободи" під назвою „Юкраініен Віклі" (Український Тижневик).

Обговорено справу кредиту членам Молодечого Союзу при переході до старших членів, яким конвенція признала як вплачену однорічну вкладку в клясі W. Супроти того головний уряд рішив, щоб кожному членові Молодечого Союзу в клясі I, що належить до Союзу не менше як 5 років, зарахувати цей кредит до котроїнебудь кляси з тим застереженням, що член має доплатити ріжницю річної вкладки в даній клясі.

На засіданню екзекутивного комітету, у вересні 1933 року, ухвалено $200 на видання книжки англійською мовою „Спирит оф Юкрейн". У грудні 1933 року ухвалено видати від головного уряду У. Н. Союзу відозву в справі святкування 40-ліття У. Н. Союзу.

На річнім засіданні головного уряду, в лютім 1934 року, обговорено справу злуки У. Н. Союзу з У. Р. Союзом. В цій справі головний уряд рішив, щоб екзекутивний комітет У. Н. Союзу вів дальші переговори з урядом У. Р. Союзу, що тепер підніс ту пропозицію, з тим, щоб при обговорюванні цієї справи підкреслювати обовязкове збереження питомих прикмет і традицій У. Н. Союзу.

Ухвалено: на Рідну Школу $250, на Українську Католицьку Вищу Школу в Стемфорд, Конн., $200; на Визвольну боротьбу $150, Лемківщині $250, Інвалідам $100, Політичним вязням $100, Музей у Празі $100, Музей у Львові 50, Селянській Бурсі в Товмачі $50, на твір Архипенка, призначений для Музею у Львові, $50; Науковому Тов. ім. Шевченка у Львові $100, на видання книжки англійською мовою $100, для Сиротинця у Філядельфії $100.

Ухвалено поставити памятник для о. Г. Грушки, що був основником У. Н. Союзу.

На засіданню екзекутивного комітету, в грудні 1934 року, ухвалено дати дівиденди всім тим членам, котрі обезпечили себе в нових родах обезпечення від 1925 року, а саме у клясах Е, Р, О.

На річнім засіданні головного уряду, в лютім 1935 р., ухвалено: на Визвольну боротьбу $700, Рідній Школі $700, Лемківщині $300, Інвалідам $200, Політичним вязням $100, „Просвіті" $100, Сиротинцеві С.С. Василіянок $100, Музеям у Львові і Празі по $50, Воєнним вдовам $50, Захоронці у Львові $50, Дівочій Бурсі $50, Письменникам $50, Сиротинцеві в Філядельфії $150 і для Школи в Стемфорді $100.

Ухвалено для Стрілецької Громади $50 на видання книжки з обсягу української воєнної літератури, а українським авіяційним школам у Шікагу і Клівленді по $25.

Ухвалено $850 на закупно 3,400 примірників книжки „Спирит оф Юкрейн" для роздачі як дарунок від У. Н. Союзу для цеї молоді, що є у Союзових рядах.

Ухвалено видати „Пропамятну Книгу" з нагоди 40-літнього існування У. Н. Союзу та зібрати в ній матеріяли щодо діяльности організації, як і те, що обіймає українське життя в Америці та змальовує відношення американських Українців до старого краю.

Закінчення.

Так складалося наше життя в Америці, що конвенції У. Н. Союзу були для американських українців довший час одинокими свого роду репрезентаційними тілами, на яких вирішувано всі важніші справи, що тільки виринали в нашім народнім чи навіть і церковнім житті. В останніх часах народне життя в Америці розрослось і вже повстали інші народні установи, як напр. Обєднання Українських Організацій в Америці, що перебрали багато на себе тої народньої праці, яка давніше входила в програму конвенцій У. Н. Союзу. Можливо, що в будучності конвенції У. Н. Союзу перейдуть іще дальші реформи і стануть більш організаційними. Та дух їх не повинен і в тім випадку відійти від давньої традиції служити своїми нарадами й ухвалами не тільки американській Україні й У. Н. Союзові як фінансовій інституції, але й загальній українській ідеї.

———o———

Роман Слободян.

У. Н. СОЮЗ У МОВІ ЧИСЕЛ

У ЦІЙ статті не буду говорити до читачів живими, сильними, поетичними словами, але говоритиму числами, стовпцями цифр які, на мою думку, заслугують на ближчу увагу не тільки тому, що їх складання забрало багато більше часу й праці, як забралоб звичайне писання про ці справи, але тому, що ці цифри мають питому собі живучість і таку силу, якої не можуть мати звичайні слова. Щоб цю живучість і силу пізнати, треба в першу чергу ці цифри перестудіювати.

1. Скільки було членів У. Н. Союзу і в яких місцевостях з кінцем 1935 року.

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
1. Chicago, Ill.	678	369	1,047	198	195	393	1,440
2. Cleveland, O.	507	475	982	182	175	357	1,339
3. New York, N. Y.*	714	298	1,012	149	122	271	1,283
4. Philadelphia, Pa.	446	307	753	195	132	327	1,080
5. Rochester, N. Y.	364	249	613	95	85	180	793
6. Jersey City, N. J.	375	191	566	113	85	198	764
7. Newark, N. J.	357	207	564	82	81	163	727
8. Perth Amboy, N. J.	296	230	526	95	77	172	698
9. Elizabeth, N. J.	256	165	421	101	101	202	623
10. Detroit, Mich.	241	133	374	80	73	153	527
11. Allentown, Pa.	154	156	310	98	83	181	491
12. Scranton, Pa.	192	143	335	65	64	129	464
13. Chester, Pa.	174	139	313	90	68	158	471
14. Wilkes-Barre, Pa.	169	102	271	95	104	199	470
15. Hamtramck, Mich.	207	114	321	53	66	119	440
16. Ambridge, Pa.	149	125	274	60	59	119	393
17. Woonsocket, R. I.	150	108	258	56	42	98	356
18. Youngstown, Ohio	142	93	235	60	46	106	341
19. Syracuse, N. Y.	139	94	233	51	43	94	327
20. Brooklyn, N. Y.	141	71	212	50	42	92	304
21. McKees Rocks, Pa.	123	85	208	45	41	86	294
22. Pittsburgh, Pa.	125	78	203	35	42	77	280
23. St. Clair, Pa.	81	89	170	59	50	109	279
24. Carnegie, Pa.	96	61	157	66	47	113	270
25. Holyoke, Mass.	128	61	189	35	43	78	267
26. Bayonne, N. J.	131	65	196	42	22	64	260
27. Wilmington, Del.	115	72	187	40	32	72	259
28. Ansonia, Conn.	134	62	196	25	26	51	247
29. Minneapolis, Minn.	98	83	181	31	28	59	240
30. Yonkers, N. Y.	118	46	164	40	34	74	238
31. Carteret, N. J.	88	64	152	43	36	79	231
32. Passaic, N. J.	88	63	151	37	38	75	226
33. Northampton, Pa.	68	70	138	41	40	81	219
34. Auburn, N. Y.	112	72	184	17	14	31	215

* В рубриці Ню Йорк подано число членів тільки з дільниці Мангатан, себто з одної з пятьох дільниць Великого Ню Йорку. В часі друку книжки ця дільниця перейшла щодо числа членів У. Н. Союзу з третього місця цеї таблиці на перше.

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
35. Bethlehem, Pa.	77	67	144	36	34	70	214
36. Centralia, Pa.	83	52	135	44	33	77	212
37. St. Louis, Mo.	88	68	156	32	23	55	211
38. Shamokin, Pa.	111	55	166	32	12	44	210
39. McAdoo, Pa.	84	64	148	38	19	57	205
40. Johnstown, Pa.	87	40	127	28	39	67	194
41. Ford City, Pa.	79	53	132	29	32	61	193
42. Mahanoy Plane, Pa.	68	64	132	38	22	60	192
43. Monessen, Pa.	83	53	136	31	24	55	191
44. Campbell, Ohio	85	62	147	20	23	43	190
45. Buffalo, N. Y.	98	32	130	27	18	45	175
46. Mt. Carmel, Pa.	71	45	116	22	33	55	171
47. Wheeling, W. Va.	58	58	116	23	27	50	166
48. New Haven, Conn.	79	49	128	14	23	37	165
49. New Kensington, Pa.	80	44	124	26	14	40	164
50. Easton, Pa.	56	55	111	20	26	46	157
51. Akron, Ohio	62	43	105	22	30	52	157
52. Palmerton, Pa.	57	46	103	26	27	53	156
53. Lorain, Ohio	46	45	91	30	27	57	148
54. Hazleton, Pa.	43	26	69	40	33	73	142
55. Curtis Bay, Md.	65	32	97	19	22	41	138
56. Bridgeport, Pa.	43	44	87	29	21	50	137
57. Trenton, N. J.	48	32	80	29	27	56	136
58. Berwick, Pa.	32	54	86	23	26	49	135
59. Baltimore, Md.	61	30	91	22	21	43	134
60. Olyphant, Pa.	71	30	101	15	16	31	132
61. Lancaster, Pa.	61	26	87	22	23	45	132
62. Frackville, Pa.	58	39	97	19	15	34	131
63. Aliquippa, Pa.	44	36	80	31	19	50	130
64. Utica, N. Y.	54	32	86	24	19	43	129
65. Taylor, Pa.	55	44	99	14	16	30	129
66. Astoria, N. Y.	62	35	97	13	17	30	127
67. Millville, N. J.	56	35	91	19	16	35	126
68. Providence, R. I.	56	47	103	13	8	21	124
69. Ramey, N. Y.	50	23	73	28	20	48	121
70. Boston, Mass.	59	26	85	22	8	30	115
71. McKeesport, Pa.	56	25	81	16	16	32	113
72. Bridgeport, Conn.	46	34	80	12	21	33	113
73. Olean, N. Y.	29	33	62	29	22	51	113
74. West Pullman, Ill.	37	41	78	14	20	34	112
75. Woodhaven, N. Y.	48	31	79	17	16	33	112
76. Bentleyville, Pa.	46	32	78	13	18	31	109
77. E. St. Louis, Ill.	55	38	93	8	7	15	108
78. Rhone, Pa.	52	18	70	23	13	36	106
79. Rossford, Ohio	42	34	76	18	12	30	106
80. Binghamton, N. Y.	44	20	64	26	15	41	105
81. Toledo, Ohio	37	32	69	19	14	33	102
82. Cohoes, N. Y.	52	20	72	12	17	29	101
83. Avoca, Pa.	39	31	70	13	18	31	101
84. Ormrod, Pa.	38	22	60	21	18	39	99
85. Minersville, Pa.	56	14	70	20	9	29	99
86. Stapleton, N. Y.	48	28	76	13	10	23	99
87. Rankin, Pa.	26	22	48	27	23	50	98
88. Clifton, N. J.	48	28	76	11	10	21	97
89. Sayre, Pa.	48	31	79	5	12	17	96
90. Herkimer, N. Y.	38	29	67	10	19	29	96
91. Paterson, N. J.	41	16	57	18	20	38	95
92. Hartford, Conn.	53	13	66	19	7	26	92
93. Derry, Pa.	27	43	70	18	2	20	90
94. Little Falls, N. Y.	27	26	53	19	15	34	87
95. Troy, N. Y.	38	18	56	18	7	25	81
96. Hudson, N. Y.	37	28	65	8	3	11	76
97. Lakewood, Ohio	33	21	54	13	8	21	75

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
98. Desloge, Mo.	36	20	56	12	7	19	75
99. Amsterdam, N. Y.	39	22	61	4	9	13	74
100. Muskegon Hts, Mich.	37	27	64	4	5	9	73
101. Iselin, Pa.	21	10	31	19	23	42	73
102. Seymour, Conn.	33	26	59	4	10	14	73
103. Jamaica, N. Y.	32	25	57	9	7	16	73
104. Phoenixville, Pa.	29	20	49	9	14	23	72
105. Bristol, Pa.	23	14	37	15	18	33	70
106. Milwaukee, Wis.	30	20	50	8	10	18	68
107. Port Jervis, N. Y.	23	17	40	16	11	27	67
108. Bound Brook, N. J.	22	29	51	10	6	16	67
109. Breslau, Pa.	21	17	38	10	17	27	65
110. Gary, Ind.	27	20	47	8	10	18	65
111. Great Meadows, N. J.	28	19	47	10	6	16	63
112. Stamford, Conn.	32	25	57	3	3	6	63
113. Shenandoah, Pa.	38	12	50	5	8	13	63
114. Ramey, Pa.	21	17	38	11	13	24	62
115. Raritan, N. J.	26	16	42	9	11	20	62
116. Kansas City, Kan.	20	18	38	16	6	22	60
117. Manville, R. I.	35	22	57	2	1	3	60
118. New Britain, Conn.	34	9	43	9	8	17	60
119. Frankford, Pa.	28	13	41	6	13	19	60
120. Elmira, N. Y.	22	20	42	6	10	16	58
121. Yorkville, Ohio	27	14	41	5	12	17	58
122. Mahanoy City, Pa.	19	18	37	11	10	21	58
123. Mayfield, Pa.	25	14	39	7	11	18	57
124. Watervliet, N. Y.	23	10	33	16	8	24	57
125. Westbury, N. Y.	28	12	40	6	10	16	56
126. Titusville, Pa.	18	16	34	11	11	22	56
127. Smoke Run, Pa.	21	16	37	11	8	19	56
128. Manville, N. J.	21	16	37	5	11	16	53
129. S. Plainfield, N. J.	18	12	30	15	8	23	53
130. Altoona, Pa.	25	3	28	19	6	25	53
131. Manchester, N. H.	17	18	35	13	5	18	53
132. New Alexandria, Pa.	21	10	31	13	9	22	53
133. Spring Valley, N. Y.	19	16	35	12	5	17	52
134. Coatesville, Pa.	24	7	31	7	12	19	50
135. Donora, Pa.	19	9	28	11	10	21	49
136. Bristol, Conn.	14	6	20	21	8	29	49
137. Slickville, Pa.	29	10	39	7	2	9	48
138. Nesquehoning, Pa.	9	5	14	20	13	33	47
139. Nazareth, Pa.	15	6	21	9	16	25	46
140. W. Newton, Pa.	21	14	35	5	4	9	44
141. Bronx, N. Y.	21	15	36	4	2	6	42
142. Barnesboro, Pa.	11	23	34	3	5	8	42
143. Southport, Conn.	17	14	31	5	6	11	42
144. Whippany, N. J.	15	8	23	7	11	18	41
145. Nanticoke, Pa.	23	6	29	5	6	11	40
146. Hempstead, N. Y.	19	8	27	6	6	12	39
147. Fulton, N. Y.	20	9	29	4	5	9	38
148. W. Hammond, Ill.	14	8	22	5	10	15	37
149. Plains, Pa.	18	8	26	5	6	11	37
150. Crompton, R. I.	19	8	27	6	4	10	37
151. Durhamville, N. Y.	15	8	23	11	3	14	37
152. Lackawanna, N. Y.	15	11	26	6	4	10	36
153. W. Harvey, Ill.	18	10	28	6	2	8	36
154. Coaldale, Pa.	12	6	18	12	5	17	35
155. Northumberland, Pa.	16	11	27	4	3	7	34
156. Locust Pt., Md.	7	11	18	8	7	15	33
157. Riverhead, N. Y.	17	5	22	4	6	10	32
158. Niagara Falls, N. Y.	17	9	26	1	5	6	32
159. Rahway, N. J.	10	10	20	6	6	12	32
160. Emerald, Pa.	11	1	12	11	8	19	31

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
161. Sykesville, Pa.	14	7	21	2	7	9	30
162. Central Falls, R. I.	18	9	27	1	2	3	30
163. Glastonbury, Conn.	19	10	29	—	—	—	29
164. Etna, Pa.	10	8	18	7	3	10	28
165. Linden, N. J.	13	7	20	5	2	7	27
166. Lundys Lane, Pa.	11	6	17	5	5	10	27
167. Whitestone, N. Y.	16	7	23	2	1	3	26
168. Yatesboro, Pa.	13	9	22	2	2	4	26
169. Iselin, N. J.	6	2	8	10	8	18	26
170. Peekskill, N. Y.	15	11	26	—	—	—	26
171. Derby, Conn.	13	7	20	2	3	5	25
172. Glen Lyon, Pa.	16	9	25	—	—	—	25
173. Export, Pa.	13	11	24	—	—	—	24
174. Danbury, Conn.	14	3	17	5	2	7	24
175. Tams, W. Va.	12	1	13	3	8	11	24
176. Latrobe, Pa.	10	5	15	5	4	9	24
177. H. on Hudson, N. Y.	12	7	19	3	1	4	23
178. Simpson, Pa.	10	8	18	4	1	5	23
179. Hammond, Ind.	13	3	16	4	3	7	23
180. Edwardsville, Pa.	10	12	22	—	1	1	23
181. Sharon, Pa.	6	3	9	9	5	14	23
182. Westchester, N. Y.	17	3	20	2	—	2	22
183. Oxford Furnace, N. J.	8	2	10	4	8	12	22
184. Madison, Ill.	12	6	18	1	2	3	21
185. Erie, Pa.	8	3	11	4	5	9	20
186. Woodbine, N. J.	8	2	10	6	4	10	20
187. Manchester, N. Y.	5	5	10	5	4	9	19
188. Bellefonte, Pa.	10	1	11	5	3	8	19
189. Williamstown, N. J.	8	7	15	3	1	4	19
190. Zanesville, Ohio	5	5	10	2	6	8	18
191. Sublet, Wyo.	9	—	9	3	6	9	18
192. E. Chicago, Ind.	6	6	12	4	2	6	18
193. New Castle, Pa.	14	2	16	1	1	2	18
194. Plainfield, N. J.	14	4	18	—	—	—	18
195. Joliet, Ill.	14	3	17	—	—	—	17
196. Peoria, Ill.	11	5	16	—	—	—	16
197. Zeigler, Ill.	7	2	9	4	2	6	15
198. Canton, Ohio	6	6	12	3	—	3	15
199. Forbes Road, Pa.	11	4	15	—	—	—	15
200. Farrell, Pa.	8	5	13	1	1	2	15
201. Jeannette, Pa.	4	11	15	—	—	—	15
202. New Brunswick, N. J.	9	4	13	—	—	—	13
203. Broadalbin, N. Y.	5	5	10	3	—	3	13
204. Lublin, Wis.	10	3	13	—	—	—	13
205. Phoenix, Ill.	5	4	9	2	1	3	12
206. Portland, Ore.	6	4	10	1	1	2	12
207. Far Rockaway, N. Y.	4	3	7	1	2	3	10
208. Coscob, Conn.	4	3	7	1	2	3	10
209. Toronto, Ont., Canada	10	—	10	—	—	—	10
210. Wallingsford, Conn.	6	4	10	—	—	—	10
211. Jessup, Pa.	3	3	6	1	2	3	9
212. Maplewood, N. J.	8	1	9	—	—	—	9
213. Vandergrift, Pa.	2	2	4	3	—	3	7
214. Homer City, Pa.	6	—	6	—	—	—	6
215. Amherst, Mass.	3	3	6	—	—	—	6
216. Butler, Pa.	4	2	6	—	—	—	6
217. Leechburg, Pa.	2	4	6	—	—	—	6
218. Thomaston, Conn.	3	3	6	—	—	—	6
219. Kempton, W. Va.	2	2	4	—	—	—	4
РАЗОМ	12,793	8,190	20,983	4,561	4,047	8,608	29,591

Чи не безмежне поле для дальшої праці?

Перша табелька представляє членство У. Н. Союзу за місцевостями. В цій табельці всі члени з кожної місцевости, до котрих і до скількох відділів, братств чи сестриць вони не належалиб, почислені всі разом в одну групу так, що з табельки читач може прочитати, скільки членів мав У. Н. Союз у тій місцевості з кінцем 1935-го року. Притому всі місцевості впорядковані за числом членів: наперед іде місцевість Шікаго, що має найбільше число членів, за нею місцевість Клівленд, що має найбільше членів по Шікаго, і так далі. З цеї табельки можемо побачити, як кожна місцевість працює для У. Н. Союзу. Природня річ, що це можна сказати аж тоді, як це число членів зрівняємо з числом нашої іміґрації в даній місцевості.

Табелька розділює членство на старших членів та молодечий департамент, а потім кожний департамент за полами, так, що з неї можна вичитати, скільки в кожній місцевості є всіх членів У. Н. Союзу, а окремо, скільки є старших і скільки молодих; потім, скільки серед старших є чоловіків і скільки жінок, а серед молодих — скільки хлопців і скільки дівчат.

Нічого й казати, що ця табелька нам покаже, скільки ще лишилося вільного поля для дальшої праці. Наприклад, дуже повчальне порівняння між числом чоловіків та числом жінок. Назагал можна сказати, що кожний член є жонатий. Значить, при повній орґанізованості нашої іміґрації повинно би бути стільки членок, скільки є жінок, а це стільки, як чоловіків. Та щож ми тут бачимо замісць цього? Жінок є тільки дві третини числа чоловіків. Значить, що серед жінок, що стоять через своїх чоловіків близько У. Н. Союзу, є незорґанізованих принаймні 4,000.

Або порівняння рубрики дозрілих членів з рубрикою дітей. В Америці назагал на кожну родину припадає троє дітей. Значить, на кожних двох дозрілих членів повинні би припасти три члени Молодечого Департаменту. А до цього ще далеко. Значить, що залишається ще для нашого громадянства величезне поле, покищо — незоране.

Скільки померло членів і скільки вони вплатили до У. Н. Союзу, а скільки виплачено їхнім родинам.

Другу табельку зладжено для тих, що зацікавлені життям по відділах. Ця табелька показує число членів, що померли в кожнім відділі У. Н. Союзу від заснування по день 31-го грудня 1935-го року; далі суму, на котру ті члени були забезпечені в У. Н. Союзі; ще далі суму, яку посмертний фонд У. Н. Союзу виплатив родинам тих членів; та накінець суму, що вони заплатили до посмертного фонду У. Н. Союзу.

В нумерації відділів подибуємо деякі числа два або більше разів. Це тому, що ті числа мали колись відділи У. Н. Союзу в дотичних місцевостях, але тих відділів уже тепер нема. Вони перестали існувати і ті числа дано потім іншим відділам, в інших місцевостях. Остання місцевість з таким самим числом відділу — це відділ У. Н. С. з кінцем 1935 року. Напр.: Колись відділ 3 У. Н. С. був в Олифанті, Па., а тепер в Елизабеті, Н. Дж.; колись 40 відділ У. Н. С. був у Скрентоні, Па., потім в Едвардсвіл, Па., а тепер в Ірі, Па.

З порівняння суми обезпечення з сумою виплачених посмертних запомог побачимо, що сума виплачених запомог не виносить усе

повної суми обезпечення. На це складалися ріжні причини. Деколи член мав довг („лін") на своїй грамоті. Деколи посмертне виплачено на основі залагоди („компромісу") У. Н. Союзу із спадкоємцями.

Неменше повчальне порівняння рубрики суми виплачених посмертних запомог з наступною рубрикою, що подає суму всіх вкладок померлих членів на посмертний фонд. Отже побачимо, наприклад, що У. Н. Союз виплатив до кінця 1935-го року родинам членів 1-го відділу У. Н. Союзу суму $132,311.46, тоді, як ті члени до своєї смерти вплатили до каси Союзу на посмертний фонд $20,920.95. Це порівняння є вимовною відповіддю на балачку усяких ворогів У. Н. Союзу, свідомих і несвідомих, що, мовляв, члени до У. Н. Союзу більше платять, ніж їм цей Союз виплачує.

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
1	Shamokin, Pa.	160	133,900.00	132,311.46	20,920.95
2	Mt. Carmel, Pa.	50	41,700.00	41,100.00	6,331.23
3	Olyphant, Pa.	51	37,800.00	36,950.00	3,315.56
3	Elizabeth, N. J.	4	2,000.00	2,000.00	128.14
4	Jersey City, N. J.	52	36,500.00	36,500.00	4,241.00
5	Mt. Carmel, Pa.	17	11,200.00	11,200.00	1,424.12
5	Astoria, N. Y.	10	6,250.00	6,250.00	576.57
6	Brownsville, Pa.	13	10,400.00	10,400.00	277.97
6	Hastings on Hudson, N.Y.	2	1,500.00	1,250.00	95.40
7	McAdoo, Pa.	46	37,900.00	37,450.00	4,251.01
8	Elmira Heights, N. Y.	7	4,700.00	4,700.00	274.45
8	Yonkers, N. Y.	18	14,750.00	13,625.00	1,725.06
9	St. Clair, Pa.	34	30,450.00	30,450.00	3,245.27
10	Ansonia, Conn.	46	38,900.00	38,600.00	5,936.02
11	Waterbury, Conn.	5	4,000.00	4,000.00	206.86
12	Yonkers, N. Y.	35	28,200.00	28,200.00	4,513.52
13	Troy, N. Y.	6	3,700.00	3,700.00	167.51
13	Watervliet, N. Y.	18	14,250.00	14,250.00	2,590.57
14	St. Louis, Mo.	19	13,400.00	12,700.00	678.15
14	New York, N. Y.	6	3,750.00	3,750.00	279.93
15	Buffalo, N. Y.	4	2,900.00	2,900.00	227.72
15	Bridgeport, Pa.	6	6,000.00	5,100.00	335.60
16	Lansford, Pa.	42	29,500.00	29,500.00	2,335.67
16	Spring Valley, N. Y.	2	1,500.00	1,500.00	50.42
17	West Pawlet, Vt.	8	7,000.00	7,000.00	411.59
17	Youngstown, Ohio	3	2,500.00	2,500.00	321.55
18	Seymour, Conn.	17	13,850.00	12,950.00	1,563.72
19	Pricebury, Pa.	10	6,100.00	6,100.00	315.65
19	Homer City, Pa.	4	4,000.00	2,990.30	83.45
20	Jessup, Pa.	15	10,900.00	10,900.00	978.73
20	Hamtramck, Mich.	11	9,250.00	8,750.00	1,377.49
21	Mayfield, Pa.	15	9,000.00	9,000.00	537.76
21	Binghamton, N. Y.	1	500.00	500.00	37.62
22	Manor, Pa.	2	1,200.00	1,200.00	29.00
22	Brooklyn, N. Y.	10	9,500.00	9,500.00	1,134.41
23	Homestead, Pa.	11	8,500.00	8,500.00	328.26
23	Derby, Conn.	7	6,250.00	5,350.00	1,028.55
24	Shamokin, Pa.	3	2,600.00	2,600.00	221.58
24	Rankin, Pa.	10	9,750.00	9,250.00	1,045.68
25	Trauger, Pa.	4	2,700.00	2,700.00	205.28
25	Jersey City, N. J.	8	6,500.00	6,410.92	1,086.34
26	Bellvernon, Pa.	4	2,200.00	2,200.00	110.57
26	Tams, W. Va.	3	3,000.00	3,000.00	436.43

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
27	Glen Lyon, Pa.	10	7,500.00	7,500.00	631.60
27	Newark, N. J.	10	7,000.00	7,000.00	888.17
28	Mahanoy Plane, Pa.	61	53,200.00	53,056.91	4,731.03
29	Rhone, Pa.	33	31,400.00	31,400.00	4,767.78
30	Breslau, Pa.	16	13,500.00	13,085.65	1,477.98
31	Eleanor, Pa.	2	1,600.00	1,600.00	100.21
31	St. Clair, Pa.	17	14,000.00	13,100.00	2,021.93
32	Trauger, Pa.	8	4,900.00	4,900.00	358.65
32	Forbes Road, Pa.	7	5,000.00	5,000.00	462.26
33	Northampton, Pa.	35	22,200.00	22,200.00	1,386.08
33	Chicago, Ill.	4	2,000.00	2,000.00	213.19
34	Old Forge, Pa.	9	6,800.00	6,800.00	413.87
34	Lorain, Ohio	10	7,000.00	7,000.00	714.99
35	Whitney, Pa.	2	1,200.00	1,200.00	31.50
35	Philadelphia, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	10.62
36	Scottdale, Pa.	3	2,600.00	2,600.00	89.30
36	Rochester, N. Y.	7	4,500.00	4,375.00	591.93
37	Chisholm, Minn.	9	5,900.00	5,900.00	395.37
37	Elizabeth, N. J.	4	1,750.00	1,750.00	195.59
38	Auburn, N. Y.	36	30,650.00	29,300.00	5,803.22
39	Syracuse, N. Y.	17	14,250.00	14,250.00	1,540.70
40	Scranton, Pa.	15	8,400.00	8,400.00	405.64
40	Edwardsville, Pa.	5	4,400.00	4,400.00	202.71
40	Erie, Pa.	3	1,750.00	1,250.00	38.41
41	Jeannette, Pa.	11	9,300.00	8,311.20	763.93
42	Passaic, N. J.	19	12,950.00	12,924.65	877.02
43	Simpson, Pa.	11	9,600.00	9,384.64	1,225.46
44	Mt. Carmel, Pa.	3	1,800.00	1,800.00	193.79
44	Northampton, Pa.	9	8,750.00	7,750.00	1,581.67
45	Philadelphia, Pa.	23	19,450.00	17,950.00	3,290.46
46	Plymouth, Pa.	33	24,300.00	24,300.00	1,549.56
46	New York, N. Y.	3	2,500.00	2,500.00	624.95
47	Ambridge, Pa.	5	3,800.00	3,800.00	232.00
47	Milwaukee, Wis.	1	1,000.00	1,000.00	42.80
48	McKeesport, Pa.	15	10,700.00	10,700.00	429.19
48	Plains, Pa.	17	16,250.00	16,250.00	2,084.81
49	Powhatan, W. Va.	3	3,000.00	3,000.00	152.61
49	Toronto, Ont.	2	1,500.00	1,500.00	22.16
50	Desloge, Mo.	3	1,500.00	1,500.00	43.50
50	Lorain, Ohio	5	3,750.00	3,750.00	1,028.14
51	Yatesboro, Pa.	13	13,000.00	12,804.00	1,816.61
52	Holyoke, Mass.	7	5,050.00	5,050.00	576.11
53	Pittsburgh, Pa.	49	31,300.00	31,300.00	2,200.17
54	Terryville, Conn.	2	700.00	700.00	64.79
54	Jersey City, N. J.	6	4,500.00	3,100.00	262.57
55	Carnegie, Pa.	8	5,000.00	5,000.00	241.12
55	Baltimore, Md.	5	5,000.00	5,000.00	787.67
56	Allegheny, Pa.	7	3,800.00	3,800.00	108.22
56	Wheeling, W. Va.	16	12,200.00	12,200.00	1,139.56
57	Cohoes, N. Y.	15	11,200.00	11,200.00	1,362.19
58	Ramey, Pa.	13	9,600.00	9,600.00	551.89
58	Utica, N. Y.	7	4,000.00	3,875.00	533.75
59	Leisenring, Pa.	9	6,300.00	6,300.00	487.66
59	Bridgeport, Conn.	9	6,000.00	5,625.00	766.89
60	Baltimore, Md.	2	400.00	400.00	175.14
60	Lundys Lane, Pa.	2	1,500.00	1,468.35	215.75
61	Dunlo, Pa.	11	8,600.00	8,600.00	620.28
61	Latrobe, Pa.	4	3,750.00	3,750.00	842.15
62	Monessen, Pa.	9	6,000.00	6,000.00	363.32

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
62	Lopez, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	23.65
62	Philadelphia, Pa.	8	6,000.00	6,000.00	700.71
63	Ford City, Pa.	48	40,450.00	40,313.02	3,932.22
64	Paterson, N. J.	5	3,000.00	2,750.00	399.83
65	Elizabeth, N. J.	34	29,300.00	28,575.47	3,957.74
66	New York, N. Y.	15	11,400.00	11,000.00	1,662.62
67	Butler, Pa.	7	4,800.00	4,800.00	232.66
67	Ansonia, Conn.	10	9,400.00	8,400.00	1,253.74
68	Ansonia, Conn.	3	2,000.00	2,000.00	211.72
68	East Chicago, Ind.	2	750.00	750.00	138.42
69	New York, N. Y.	10	8,000.00	8,000.00	2,297.39
70	Jersey City, N. J.	33	25,700.00	25,133.39	3,881.63
71	Franklin Furnace, N. J.	6	5,000.00	5,000.00	191.65
71	Mahanoy Plane, Pa.	9	7,900.00	7,891.66	1,023.78
72	Alden Station, Pa.	8	6,800.00	6,800.00	424.12
72	Titusville, Pa.	9	5,000.00	5,000.00	990.74
73	Providence, R. I.	4	3,500.00	3,500.00	254.37
74	Granville, N. Y.	3	3,000.00	3,000.00	108.63
74	New Castle, Pa.	3	2,500.00	2,500.00	239.75
75	Mount Carmel, Pa.	7	4,500.00	4,500.00	458.09
75	Detroit, Mich.	6	4,000.00	4,000.00	792.22
76	Newark, N. J.	29	19,800.00	19,800.00	3,054.13
77	Yorkville, Ohio	10	9,000.00	8,095.40	1,125.70
78	Minersville, Pa.	66	53,800.00	53,249.00	5,124.07
79	Garret, Pa.	3	3,000.00	3,000.00	558.60
80	Pleasant Valley, Pa.	3	2,400.00	2,400.00	113.69
80	West Hammond, Ill.	5	3,500.00	3,500.00	345.98
81	Curtis Bay, Md.	19	15,650.00	15,598.00	2,612.92
82	New Alexandria, Pa.	12	9,050.00	9,050.00	521.01
83	Carnegie, Pa.	2	550.00	550.00	38.30
83	Philadelphia, Pa.	6	3,250.00	3,250.00	495.07
84	Canonsburg, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	99.03
84	Southport, Conn.	2	750.00	750.00	75.71
85	Hazleton, Pa.	31	25,950.00	25,918.59	2,388.36
86	Olyphant, Pa.	35	30,950.00	29,425.00	4,776.62
87	Lancaster, N. Y.	15	14,400.00	14,236.70	2,234.13
89	Simpson, Pa.	7	5,000.00	5,000.00	494.39
89	Etna, Pa.	1	500.00	500.00	9.12
90	Centralia, Pa	25	21,450.00	21,450.00	2,592.12
91	McKees Rocks, Pa.	24	20,650.00	20,106.10	1,976.44
92	Taylor, Pa.	7	5,900.00	5,900.00	204.04
93	Newburgh, Ohio	5	2,000.00	2,000.00	60.40
93	Central Falls, R. I.	2	750.00	750.00	30.52
94	New Britain, Conn.	6	5,500.00	5,500.00	271.13
94	Hamtramck, Mich.	10	7,750.00	7,375.00	815.58
95	Beaver Meadows, Pa.	8	6,200.00	6,200.00	329.55
95	Nazareth, Pa.	8	7,000.00	6,000.00	1,154.85
96	Pittsburgh, Pa.	22	18,400.00	18,400.00	1,935.34
97	Marion Heights, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	213.84
97	Passaic, N. J.	3	3,000.00	2,939.00	228.30
98	Shenandoah, Pa.	28	22,500.00	22,500.00	3,899.68
99	Wilkes-Barre, Pa.	39	31,350.00	27,356.04	3,488.84
100	McKeesport, Pa.	1	600.00	600.00	3.00
100	Gary, Ind.	6	6,000.00	6,000.00	542.18
101	Canonsburg, Pa.	1	500.00	500.00	30.41
101	Export, Pa.	4	2,250.00	2,250.00	500.14
102	Cleveland, Ohio	36	32,050.00	30,703.26	4,274.61
103	Export, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	53.65
103	Milwaukee, Wis.	7	5,000.00	4,214.00	761.03

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
104	Perth Amboy, N. J.	45	36,600.00	34,870.96	3,500.91
105	Wilmington, Del.	2	700.00	700.00	93.33
105	Nicetown, Pa.	21	15,700.00	15,700.00	2,466.61
106	Chicago, Ill.	36	25,300.00	24,097.07	4,164.35
107	Sayre, Pa.	5	3,400.00	3,400.00	275.99
107	East Hammond, Ind.	3	3,000.00	3,000.00	457.50
108	New York, N. Y.	11	5,900.00	5,900.00	201.94
108	Lakewood, Ohio	5	5,000.00	5,000.00	550.89
109	Bentleyville, Pa.	11	8,700.00	8,700.00	1,143.11
110	Leetsdale, Pa.	2	1,400.00	1,400.00	100.92
110	Vandergrift, Pa.	7	6,000.00	5,750.00	525.72
111	Allegheny, Pa.	3	3,000.00	3,000.00	115.33
111	Joliet, Ill.	3	3,000.00	3,000.00	271.55
112	Cleveland, Ohio	22	14,000.00	14,000.00	1,308.73
113	Derry, Pa.	22	19,800.00	19,779.78	1,893.30
114	Dunmore, Pa.	10	8,800.00	8,800.00	343.95
114	Taylor, Pa.	5	4,500.00	4,000.00	609.46
115	New Philadelphia, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	155.57
116	Woonsocket, R. I.	2	750.00	750.00	38.18
116	Trenton, N. J.	3	2,000.00	2,000.00	280.49
117	New York, N. Y.	17	13,700.00	13,614.32	1,872.67
118	Johnstown, Pa.	4	2,500.00	2,500.00	89.98
118	N. S. Pittsburgh, Pa.	1	750.00	750.00	39.36
119	Latrobe, Pa.	8	4,600.00	4,600.00	181.32
119	Campbell, Ohio	1	500.00	250.00	5.00
120	Spangler, Pa.	3	2,400.00	2,400.00	144.79
120	Aliquippa, Pa.	10	10,000.00	9,500.00	1,379.58
121	Trenton, N. J.	21	16,800.00	16,800.00	948.78
121	Rome, N. Y.	2	1,500.00	1,500.00	353.04
122	Trenton, N. J.	5	3,800.00	3,800.00	193.39
122	Taunton, Mass.	4	2,000.00	2,000.00	189.08
123	Scranton, Pa.	11	10,400.00	10,395.60	604.28
124	Ormrod, Pa.	17	14,050.00	13,150.00	1,218.15
125	Chicago, Ill.	4	2,000.00	2,000.00	326.67
126	Beaverdale, Pa.	5	4,400.00	4,400.00	157.86
126	Minersville, Pa.	2	1,500.00	1,500.00	47.56
126	Slickville, Pa.	3	2,750.00	1,750.00	356.28
127	Buffalo, N. Y.	11	8,900.00	8,860.82	1,589.83
128	Lorain, Ohio	4	2,900.00	2,900.00	470.82
129	Sykesville, Pa.	3	2,400.00	2,400.00	270.56
129	Whitestone, N. Y.	2	1,750.00	1,750.00	255.52
130	Pittsburgh, Pa.	2	800.00	800.00	136.25
130	New York, N. Y.	17	9,750.00	9,250.00	1,498.04
131	Beaver Meadows, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	23.74
131	Muskegon Heights, Mich.	2	2,000.00	1,500.00	116.40
132	McKeesport, Pa.	11	8,700.00	6,700.00	811.70
133	Newark, N. J.	21	17,200.00	16,750.00	2,636.76
134	Ernest, Pa.	6	4,400.00	4,400.00	330.43
134	Carnegie, Pa.	4	3,500.00	3,500.00	337.52
135	Smoke Run, Pa.	11	7,600.00	7,545.64	807.11
136	Carnegie, Pa.	14	11,650.00	11,650.00	1,174.21
137	Lackawanna, N. Y.	2	1,400.00	1,400.00	158.85
137	Easton, Pa.	9	5,500.00	5,433.00	1,007.06
138	Glastonbury, Conn.	4	2,000.00	2,000.00	514.02
139	Oil City, Pa.	8	6,800.00	6,800.00	398.72
139	Chicago, Ill.	9	4,500.00	4,500.00	705.49
140	Youngstown, Ohio	11	9,050.00	9,016.40	837.93
141	Little Falls, N. Y.	2	1,400.00	1,400.00	73.55
141	Detroit, Mich.	4	2,500.00	2,500.00	350.70

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
142	Elizabeth, N. J.	22	15,500.00	15,500.00	2,387.40
143	Windber, Pa.	7	5,800.00	5,800.00	273.00
143	New York, N. Y.	2	1,500.00	1,500.00	88.89
143	Great Meadows, N. J.	4	2,250.00	1,875.00	191.00
144	New York, N. Y.	10	8,000.00	8,000.00	653.43
145	Altoona, Pa.	5	3,500.00	3,215.00	424.34
146	McKees Rocks, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	27.94
146	Hamtramck, Mich.	7	6,000.00	5,989.50	862.03
147	Allentown, Pa.	30	26,300.00	26,300.00	4,390.55
148	California, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	14.10
149	Lackawanna, N. Y.	6	4,800.00	4,766.00	428.78
150	Irvone, Pa.	1	600.00	600.00	27.00
150	Pittsfield, Mass.	3	2,000.00	1,150.00	75.50
151	Allentown, Pa.	7	5,000.00	5,000.00	512.11
152	Homestead, Pa.	11	6,200.00	6,200.00	332.33
152	Newark, N. J.	2	1,000.00	1,000.00	96.84
153	Berwick, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	38.56
153	Kempton, W. Va.	4	4,000.00	2,100.00	404.21
154	Dunmore, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	40.63
154	New Britain, Conn.	4	3,500.00	3,500.00	490.55
155	Perth Amboy, N. J.	26	20,150.00	19,639.86	2,308.05
156	Sheffield, Pa.	4	2,800.00	2,800.00	98.48
156	Chester, Pa.	6	3,750.00	3,750.00	222.89
157	Donora, Pa.	7	5,800.00	5,800.00	276.53
157	Ben Wood, W. Va.	11	10,250.00	8,750.00	936.14
158	New Kensington, Pa.	3	2,000.00	2,000.00	31.91
158	Creekside, Pa.	3	2,400.00	2,400.00	26.37
158	Racine, Wis.	2	1,000.00	1,000.00	80.68
158	Brooklyn, N. Y.	1	1,000.00	1,000.00	376.52
159	Herkimer, N. Y.	1	400.00	400.00	15.95
159	Wilmerding, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	19.10
159	Scranton, Pa.	13	11,500.00	11,275.00	1,526.91
160	Jamaica, N. Y.	17	13,000.00	12,275.00	1,864.27
161	Tower City, Pa.	6	6,000.00	6,000.00	100.53
161	Ambridge, Pa.	11	8,750.00	8,719.76	1,200.34
162	Scranton, Pa.	13	10,900.00	10,900.00	638.52
163	Leetsdale, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	73.25
163	Philadelphia, Pa.	10	7,250.00	7,250.00	732.58
164	North Hadley, Mass.	1	500.00	500.00	54.06
164	West Berwick, Pa.	3	2,000.00	2,000.00	421.50
165	Burnside, Ill.	2	900.00	900.00	35.12
165	Chicago, Ill.	3	3,000.00	3,000.00	542.81
166	Frankford Heights, Ill.	3	2,000.00	1,550.00	107.93
167	Cumbola, Pa.	2	1,500.00	1,500.00	19.03
167	Toledo, Ohio	4	3,000.00	3,000.00	482.17
168	Perth Amboy, N. J.	17	10,900.00	10,900.00	1,062.64
169	Scranton, Pa.	3	1,700.00	1,700.00	204.89
169	Haselton, Ohio	1	500.00	500.00	50.02
169	Edwardsville, Pa.	5	4,000.00	3,550.00	362.88
170	Chauncey, Pa.	1	200.00	200.00	8.05
170	Jersey City, N. J.	25	19,150.00	18,626.22	2,461.81
171	Pittsburgh, Pa.	5	2,000.00	2,000.00	158.62
171	Holyoke, Mass.	3	2,250.00	2,250.00	585.29
172	Fredericktown, Pa.	1	400.00	400.00	59.31
172	New York, N. Y.	2	1,000.00	1,000.00	98.62
172	Whippany, N. J.	1	500.00	500.00	40.30
173	Cleveland, Ohio	7	5,900.00	5,900.00	1,239.17
173	Wilmington, Del.	1	500.00	500.00	20.24
174	Oxford, N. J.	9	8,400.00	8,351.23	988.15

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
175	Detroit, Mich.	10	5,900.00	5,900.00	1,059.12
176	Scranton, Pa.	2	1,250.00	250.00	41.72
177	Providence, R. I.	13	9,250.00	8,930.00	968.13
178	Manchester, N. H.	3	2,500.00	2,500.00	241.76
179	St. Louis, Mo.	27	23,850.00	22,842.09	3,720.64
181	Manville, N. J.	5	3,500.00	3,500.00	363.71
182	Dixonville, Pa.	2	900.00	900.00	19.11
182	Clifton, N. J.	5	4,500.00	3,600.00	376.05
183	Sunderland, Mass.	1	400.00	400.00	17.28
183	Farrell, Pa.	1	1,000.00		24.96
183	Chicago, Ill.	8	7,500.00	7,500.00	1,063.21
184	Whiting, Ind.	2	800.00	800.00	37.01
184	New York, N. Y.	1	500.00	500.00	32.76
185	Hazleton, Pa.	2	1,400.00	1,400.00	50.30
185	Mayfield, Pa.	15	16,500.00	16,500.00	2,324.80
186	McAdoo, Pa.	23	19,550.00	19,550.00	4,783.28
187	Ford City, Pa.	3	2,400.00	2,400.00	22.26
187	Taylor, Pa.	7	7,000.00	7,000.00	1,631.09
188	Ginter, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	43.51
188	Durhamville, N. Y.	2	1,500.00	1,500.00	155.60
189	Southfork, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	81.72
189	Centralia, Pa.	2	1,500.00	1,500.00	186.72
190	Newark, N. J.	2	1,400.00	1,400.00	29.64
191	Troy, N. Y.	14	11,500.00	11,500.00	1,251.10
192	Herkimer, N. Y.	6	3,400.00	3,400.00	401.51
193	Red Star, W. Va.	1	400.00	400.00	36.11
193	Taylor, Pa.	14	13,250.00	13,250.00	2,767.15
194	Minneapolis, Minn.	1	400.00	400.00	18.31
194	New York, N. Y.	3	2,000.00	2,000.00	416.53
195	Peekskill, N. Y.	9	6,900.00	6,877.86	528.60
196	Whiting, Ind.	6	5,400.00	5,400.00	164.16
196	Jersey City, N. J.	3	2,500.00	2,446.00	415.80
197	Swoyers, Pa.	4	3,400.00	3,400.00	88.55
197	Madison, Ill.	4	3,000.00	2,200.00	354.12
198	Port Jervis, N. Y.	9	8,000.00	8,000.00	854.96
199	Whiting, Ind.	1	1,000.00	1,000.00	58.80
200	Woodhaven, N. Y.	10	6,000.00	5,875.00	851.00
201	Whippany, N. J.	2	1,500.00	1,500.00	11.78
201	Coaldale, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	187.48
202	Auburn, N. Y.	7	5,750.00	5,750.00	1,156.99
203	Brooklyn, N. Y.	9	6,400.00	6,340.00	828.51
204	New York, N. Y.	7	4,400.00	4,400.00	646.87
205	Emerald, Pa.	4	2,300.00	2,300.00	364.87
206	Woonsocket, R. I.	21	18,000.00	18,000.00	2,601.52
207	Jeannette, Pa.	2	600.00	600.00	50.10
207	South Deerfield, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	220.20
208	Kingston, Pa.	6	5,400.00	5,400.00	155.98
209	Carteret, N. J.	26	21,450.00	21,450.00	2,993.73
210	Westchester, N. Y.	1	1,000.00	1,000.00	306.24
211	Stapleton, S. I., N. Y.	13	9,750.00	9,750.00	1,497.46
212	Cleveland, Ohio	4	3,400.00	3,400.00	162.82
212	Wheeling, W. Va.	4	3,000.00	3,000.00	551.64
213	Bayonne, N. J.	29	25,500.00	23,500.00	3,770.26
214	Chicago, Ill.	2	1,000.00	1,000.00	27.16
215	New York, N. Y.	7	6,500.00	6,439.50	2,105.74
216	West Pullman, Ill.	4	2,500.00	2,000.00	317.29
217	Rochester, N. Y.	45	26,300.00	25,800.00	3,434.19
218	Campbell, Ohio	24	21,900.00	20,400.00	2,375.78
219	Bakerton, Pa.	3	3,000.00	3,000.00	40.87

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
219	Newark, N. J.	2	1,000.00	1,000.00	258.42
220	Chicago, Ill.	12	10,000.00	9,989.70	1,601.81
221	Chicago, Ill.	33	25,400.00	24,950.00	3,054.52
222	Mahanoy City, Pa.	3	2,500.00	2,500.00	90.95
222	Thomaston, Conn.	1	1,000.00	1,000.00	19.50
223	Wilkes-Barre, Pa.	18	14,150.00	13,243.20	1,906.22
224	Coal Ridge, Ohio	4	2,500.00	2,500.00	370.45
225	Desloge, Mo.	8	6,900.00	6,900.00	457.57
226	East Hammond, Ind.	1	1,000.00	1,000.00	7.28
226	Smoke Run, Pa.	3	2,500.00	2,500.00	612.14
227	Derry, Pa.	1	400.00	400.00	14.27
227	Ramey, Pa.	5	4,000.00	3,946.81	1,001.64
228	St. Clair, Pa.	9	8,150.00	8,102.21	557.76
229	Scranton, Pa.	38	34,700.00	33,839.06	3,791.78
230	Youngstown, Ohio	15	12,750.00	12,550.00	2,057.02
231	Scranton, Pa.	2	800.00	800.00	31.14
231	Nesquehoning, Pa.	3	3,000.00	2,600.00	437.04
232	New Alexandria, Pa.	1	500.00	500.00	14.03
232	Donora, Pa.	2	1,250.00	1,250.00	154.28
233	Passaic, N. J.	2	900.00	900.00	13.72
233	New York, N. Y.	13	9,250.00	9,250.00	791.45
234	Elizabethport, N. J.	24	16,050.00	16,050.00	2,235.66
235	**Rossford, Ohio**	**13**	9,900.00	9,400.00	1,351.90
236	Ambridge, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	11.19
236	Sayre, Pa.	3	2,250.00	2,250.00	256.90
237	Chester, Pa.	19	15,550.00	15,550.00	980.75
238	New Alexandria, Pa.	1	400.00	400.00	14.64
238	Windsor Locks, Conn.	1	500.00	500.00	2.87
238	Boston, Mass.	5	3,250.00	3,250.00	440.65
239	Philadelphia, Pa.	30	25,200.00	25,048.70	4,353.80
240	Chicago, Ill.	1	200.00	200.00	11.19
241	Newark, N. J.	2	600.00	600.00	39.72
241	Providence, R. I.	2	2,500.00	2,500.00	87.41
241	Woonsocket, R. I.	2	1,250.00	1,250.00	173.36
242	Hawthorne, Ill.	1	400.00	400.00	39.80
242	Frackville, Pa.	10	8,000.00	8,000.00	915.42
243	West Pullman, Pa.	15	12,750.00	11,750.00	1,736.63
244	Bellefonte, Pa.	5	5,000.00	5,000.00	1,162.05
245	Trenton, N. J.	9	9,250.00	9,250.00	505.37
246	Crompton, R. I.	4	2,700.00	2,700.00	226.17
247	Wilmington, Del.	23	17,200.00	16,750.00	1,951.53
248	Coatesville, Pa.	7	5,400.00	5,400.00	791.48
249	Nanticoke, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	2.87
249	Barnesboro, Pa.	1	250.00	250.00	45.60
250	N. S. Pittsburgh, Pa.	7	5,200.00	5,200.00	257.66
250	Coscob, Conn.	1	1,000.00	1,000.00	332.19
251	Cleveland, Ohio	15	14,400.00	14,400.00	1,824.43
252	Northampton, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	16.37
252	Chicago, Ill.	2	1,000.00	1,000.00	95.68
253	Lopez, Pa.	3	2,400.00	2,400.00	118.51
253	Ludlow, Mass.	6	3,750.00	3,250.00	367.64
254	New Britain, Conn.	13	11,500.00	11,464.83	3,423.16
255	West Newton, Pa.	13	10,400.00	10,380.53	1,113.44
256	Riverhead, N. Y.	1	1,000.00	1,000.00	97.00
257	Jersey City, N. J.	5	2,250.00	2,250.00	331.68
258	Pittsburgh, Pa.	5	4,000.00	4,000.00	312.72
259	Chicago, Ill.	12	7,500.00	7,250.00	1,136.43
260	Taylor, Pa.	3	2,500.00	2,500.00	64.04
261	Taylor, Pa.	4	4,000.00	4,000.00	107.58
261	Far Rockaway, N. Y.	2	1,250.00	1,250.00	138.55

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
262	Ansonia, Conn.	6	4,500.00	3,575.00	490.56
263	McKees Rocks, Pa.	1	400.00	400.00	16.15
263	Fulton, N. Y.	4	2,750.00	2,250.00	569.37
265	Taylor, Pa.	5	5,000.00	5,000.00	164.54
265	Minersville, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	135.90
266	Amsterdan, N. Y.	4	2,000.00	2,000.00	197.00
267	Kingston, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	105.10
267	Westbury, N. Y.	3	1,750.00	1,750.00	255.67
268	Duquesne, Pa.	2	1,400.00	1,400.00	40.14
268	Frankford, Pa.	1	500.00	500.00	30.66
269	East Chicago, Ind.	2	2,000.00	2,000.00	92.08
269	Rochester, N. Y.	5	2,500.00	2,500.00	254.97
270	Jersey City, N. J.	20	14,900.00	14,000.00	2,318.03
271	Treskow, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	7.61
271	Elmira, N. Y.	1	500.00	500.00	22.08
272	Delano, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	9.24
273	Hudson, N. Y.	14	11,750.00	11,750.00	1,732.34
274	Youngstown, Ohio	8	8,000.00	7,995.40	696.86
275	Perth Amboy, N. J.	5	4,400.00	4,400.00	145.00
275	Jersey City, N. J.	2	2,000.00	2,000.00	413.12
276	Ambridge, Pa.	32	26,150.00	23,375.94	3,603.95
277	Hartford, Conn.	6	5,150.00	4,900.00	423.62
278	Wilkes-Barre, Pa.	17	15,150.00	15,150.00	1,748.11
279	Glen Campbell, Pa.	1	400.00	400.00	29.28
280	Stockton, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	26.11
280	Scranton, Pa.	6	5,500.00	5,500.00	440.19
281	Manchester, N. Y.	1	400.00	400.00	106.77
281	Bayonne, N. J.	4	3,500.00	3,500.00	488.25
282	Syracuse, N. Y.	13	11,000.00	11,000.00	1,430.58
283	Auburn, N. Y.	8	7,000.00	7,000.00	858.36
284	East St. Louis, Ill.	2	2,000.00	1,500.00	214.63
285	Farrell, Pa.	6	3,500.00	3,500.00	477.81
286	Jersey City, N. J.	4	4,000.00	4,000.00	566.27
287	Carnegie, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	25.34
288	South Bethlehem, Pa.	15	11,100.00	11,100.00	911.75
289	Scranton, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	13.77
289	Rochester, N. Y.	2	1,000.00	1,000.00	133.46
290	Curtis Bay, Md.	3	3,000.00	3,000.00	352.04
291	Brooklyn, N. Y.	5	4,500.00	4,500.00	1,228.88
292	Detroit, Mich.	17	13,800.00	12,925.00	1,258.32
293	Duquesne, Pa.	2	1,400.00	1,400.00	38.34
293	Brooklyn, N. Y.	8	4,500.00	4,500.00	296.37
294	Madera, Pa.	2	1,400.00	1,400.00	52.72
294	Rahway, N. J.	2	1,000.00	1,000.00	93.36
295	Akron, Ohio	11	8,500.00	8,050.00	1,038.16
296	New Kensington, Pa.	20	17,750.00	17,750.00	2,298.86
297	Drawesburg, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	3.37
297	Barnesboro, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	80.07
299	Buffalo, N. Y.	2	1,500.00	1,500.00	124.92
300	Johnstown, Pa.	31	24,900.00	24,563.40	3,609.16
301	Chicago, Ill.	18	12,250.00	10,800.00	853.36
303	Oelwein, Iowa	2	1,500.00	1,500.00	118.84
303	Derry, Pa.	6	4,000.00	4,000.00	475.75
304	Heilwood, Pa.	3	3,000.00	3,000.00	24.20
304	Buffalo, N. Y.	2	2,500.00	2,500.00	339.52
305	Horning, Pa.	3	3,000.00	3,000.00	129.73
305	Mahanoy City, Pa.	6	5,000.00	5,000.00	553.82
306	Cumbola, Pa.	3	2,500.00	2,500.00	69.38
306	Linden, N. J.	1	1,000.00	1,000.00	286.90
307	Wilkes-Barre, Pa.	1	500.00	500.00	11.66

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
308	E. St. Louis, Ill.	10	7,500.00	7,250.00	1,222.46
309	Clayville, N. Y.	1	400.00	400.00	88.42
309	Syracuse, N. Y.	1	1,000.00	1,000.00	5.99
309	Saginow, Mich.	4	1,700.00	1,200.00	26.15
310	Hazleton, Pa.	3	2,400.00	1,834.00	48.24
310	Brooklyn, N. Y.	4	3,500.00	3,500.00	437.32
311	Jessup, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	22.83
312	S. Plainfield, N. J.	3	2,000.00	2,000.00	319.33
313	Trenton, N. J.	1	1,000.00	1,000.00	12.23
314	Hazleton, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	268.62
315	Perth Amboy, N. J.	4	4,000.00	3,964.01	751.63
316	Rochester, N. Y.	9	6,000.00	5,550.00	863.49
317	Syracuse, N. Y.	10	5,550.00	5,550.00	923.28
318	Northampton, Pa.	11	8,000.00	8,000.00	1,222.23
319	Newark, N. J.	1	200.00	200.00	7.04
319	Nanticoke, Pa.	2	1,250.00	1,250.00	71.64
320	Baltimore, Md.	10	8,400.00	8,400.00	1,159.08
321	Phoenixville, Pa.	7	5,000.00	4,500.00	571.37
322	Gary, Ind.	3	2,000.00	2,000.00	139.49
323	Kansas City, Kan.	2	1,250.00	1,250.00	22.76
324	Philadelphia, Pa.	10	6,000.00	6,000.00	600.86
325	Butler, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	24.34
325	Brooklyn, N. Y.	3	2,500.00	2,500.00	300.51
326	Avoca, Pa.	16	14,900.00	14,900.00	1,746.98
327	Hempstead, N. Y.	1	500.00	500.00	85.36
328	Bound Brook, N. J.	1	1,000.00	1,000.00	184.15
329	Butler, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	606.06
330	Little Falls, N. Y.	9	5,650.00	5,650.00	375.56
331	Millville, N. J.	1	1,000.00	1,000.00	246.40
332	Raritan, N. J.	10	7,300.00	6,800.00	826.58
333	Berwick, Pa.	5	5,000.00	5,000.00	341.28
334	Cleveland, Ohio	7	6,250.00	6,250.00	1,488.18
336	Cleveland, Ohio	14	10,500.00	10,500.00	1,391.24
337	Woonsocket, R. I.	1	500.00	500.00	11.96
337	Baltimore, Md.	1	1,000.00	1,000.00	159.82
338	Monessen, Pa.	19	18,000.00	18,000.00	2,035.24
339	Philadelphia, Pa.	9	8,500.00	8,500.00	1,239.20
341	Cleveland, Ohio	7	7,000.00	7,000.00	1,123.88
342	Carteret, N. J.	13	10,500.00	10,375.00	1,601.62
343	S. Amherst, Ohio	1	500.00	500.00	43.92
344	Bound Brook, N. J.	6	6,000.00	6,000.00	524.65
345	Minneapolis, Minn.	7	6,500.00	6,500.00	1,093.39
346	Philadelphia, Pa.	2	1,500.00	1,500.00	48.10
347	Millville, N. J.	3	2,000.00	2,000.00	121.94
349	Eckley, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	12.23
349	Manville, N. J.	4	3,250.00	3,250.00	285.64
350	Stamford, Conn.	6	3,500.00	3,500.00	444.71
351	Niagara Falls, N. Y.	5	3,500.00	3,500.00	359.45
352	Chester, Pa.	6	4,500.00	4,500.00	756.79
354	Phoenix, Ill.	7	4,750.00	4,737.92	739.75
355	St. Joseph, Mo.	1	500.00	500.00	71.10
357	Northumberland, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	445.36
358	Cleveland, Ohio	2	1,000.00	1,000.00	76.37
359	Newark, N. J.	1	500.00	500.00	18.70
360	Leadwood, Mo.	2	2,000.00	2,000.00	31.07
360	Leechburg, Pa.	5	5,000.00	5,000.00	278.06
361	Donora, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	13.27
361	New York, N. Y.	15	13,250.00	13,250.00	2,471.12
362	Bristol, Pa.	6	3,250.00	3,250.00	485.39

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних запомог на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
363	Olean, N. Y.	6	3,750.00	3,750.00	233.62
364	Cleveland, Ohio	10	8,750.00	8,500.00	988.47
365	Mahanoy Plane, Pa.	18	15,650.00	15,650.00	2,161.47
366	Freeland, Pa.	3	1,800.00	1,800.00	37.23
367	Rochester, N. Y.	13	9,000.00	9,000.00	996.05
368	Philadelphia, Pa.	1	200.00	200.00	7.82
369	Palmerton, Pa.	9	7,500.00	6,250.00	582.82
370	New Haven, Conn.	15	9,250.00	9,250.00	1,113.42
371	Newark, N. J.	4	3,000.00	3,000.00	688.87
372	Plainfield, N. J.	1	250.00	250.00	42.24
373	Lansford, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	30.56
378	Woodbine, N. J.	2	2,000.00	2,000.00	701.48
379	Chicago, Ill.	11	8,250.00	8,000.00	948.79
380	Taylor, Pa.	10	9,750.00	9,245.20	764.31
381	Danbury, Conn.	3	1,500.00	1,250.00	99.95
382	Frackville, Pa.	2	2,000.00	2,000.00	65.21
383	Bridgeport, Pa.	2	1,500.00	1,500.00	259.86
384	Carnegie, Pa.	16	12,500.00	11,000.00	1,259.28
385	Minneapolis, Minn.	6	3,500.00	3,500.00	275.99
388	Chester, Pa.	13	10,000.00	10,000.00	1,475.29
390	Bristol, Conn.	2	2,000.00	2,000.00	125.45
391	Jersey City, N. J.	2	1,500.00	1,500.00	75.30
392	Sublet, Wyo.	3	2,250.00	2,250.00	175.88
393	Cleveland, Ohio	3	2,500.00	2,500.00	223.79
396	Pittsburgh, Pa.	9	6,500.00	6,500.00	1,004.58
400	Iselin, Pa.	5	4,000.00	4,000.00	630.87
401	Sykesville, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	58.50
402	Kato, Pa.	1	1,000.00	1,000.00	21.97
	Разом	4,793	$3,766,150.00	$3,682,180.23	$445,203.68

Ця третя табелька відповідає на закиди, що запомогові орґанізації обдирають людей, що вони беруть від своїх членів більше, як треба. Через те, що вкладки за звичайні обезпечення спираються на такі самі табельки смертности та при таких самих зобовязаннях мусять показувати менше-більше такі самі вкладки, дехто виступає навіть проти таких додатків до звичайних вкладок, як наприклад оплата на запомоговий фонд.

Скільки виплачено допомог від 1. січня 1915 р. до 31. грудня 1935 р.

Імя і назвище:	Сума запомоги:	Імя і назвище:	Сума запомоги:
Василь Стецула	$ 500.00	Яким Орисик	$ 600.00
Дмитро Музика	500.00	Іван Борис	620.00
Дмитро Оришко	500.00	Дмитро Гнатів	650.00
Ілько Дубик	500.00	Дмитро Бойко	650.00
Йосиф Мадай	510.00	Василь Кохан	650.00
Стефан Кузмяк	525.00	Михайло Горбатий	675.00
Марія Корпан	525.00	Григорій Борецький	675.00
Іван Дзят	545.00	Михайло Брага	675.00
Григорій Романків	550.00	Юрій Манько	720.00
Василь Притула	550.00	Петро Предзімірський	770.00
Петро Лисиґанич	550.00	Стефан Лещишин	775.00
Іван Добуш	550.00	Онуфрій Кучма	780.00
Микола Білий	550.00	Микола Ільків	850.00
Дмитро Мирка	550.00	Матвій Шевчук	875.00
Андрій Дячик	560.00	Стефан Матлаґа	875.00
Леон Вах	570.00	Іван Мисливий	900.00
Іван Коруна	575.00	Іван Фариняк	945.00
Михайло Яцула	575.00	Юрій Кипчар	1,000.00
Катерина Кук	600.00	Разом	$23,970.00

Не маючи змоги задля браку місця вичислити всіх членів і всі запомоги, зазначу, що за час від 1-го січня 1915 р. до 31. грудня 1935 р. У. Н. Союз запоміг 3,002 членів із запомогового фонду на загальну суму $249,257. Між тими членами є вище згаданих 37 членів, що їх стрінули ріжні надзвичайні нещастя і що їм У. Н. Союз уділив запомог на суму $500 і вище.

При перегляданню цеї табельки треба мати на увазі те, що тих запомог поданим тут членам не заплачено з посмертного фонду, але з запомогового, до котрого члени платили 5 або 8 центів місячно. Ці суми це найкраща відповідь, яку У. Н. Союз може дати тим людям, які вважають себе морально управненими говорити: „Я належав до Союзу 28 літ, а за той час дістав усього 50 долярів запомоги". Цього роду люди кидають такі закиди несвідомо, або тільки тому, що знають, що як вони так скажуть, то ніхто не візьме олівця в руки й не почислить, скільки саме гроша вони зложили до У. Н. Союзу за ввесь час свого членства.

Автім, на основі свого статуту У. Н. Союз не дає членам запомоги на основі самого тільки членства. Крім членства треба ще мати причину, основу для запомоги, отже недугу або каліцтво. Є члени, які були по кількадесять літ в У. Н. Союзі, платили точно свої вкладки, а запомоги ніякої не діставали. Бо якраз через те, що багато членів платять вкладки до запомогового фонду, а з нього ніколи запомоги не беруть, інші члени можуть узяти багато більше, деколи сто разів більше, ніж вони вложили. Це не є ніяка кривда для тих, що не хорують і не мають каліцтв та запомог не беруть. Якраз у цьому лежить увесь секрет запомогової орґанізації, що всі люди єднаються в ній у тому розумінню, що будуть платити до неї вкладки на забезпечення тих, що цеї запомоги будуть потребувати. Ті, що не мають недуги ні каліцтва, і запомоги не потребують, на орґанізацію не нарікають, але дякують Богу, що вони запомоги не потребують, і просять Бога, щоб ніколи не мали причини брати запомогу. Повною винагородою за їх 5 або 8 центів місячно є та певність, що на випадок, якби їм сталася недуга або каліцтво, члени У. Н. Союзу через свою головну канцелярію поспішать їм із допомогою таксамо радо й щедро, як вони вже спішили на допомогу іншим, або їх родинам, як їм траплялося нещастя.

Український Народний Союз як кооперативна запомогова орґанізація оперта на засаді: Один за всіх, всі за одного!

Скільки померло членів і на які недуги.

За час від 1897 до 1904 р. померли 161 членів У. Н. Союзу. Причини цих смертей були:

Сухоти	26	Убиті поїздами	10
Убиті в копальнях	24	З невідомої причини	90
Запалення легенів	11		

За час від 1905 до 1914 року померли разом 1,300 членів У. Н. Союзу. Важніші причини цих смертей були:

Сухоти	326	Згинули при роботі	61
Запалення легенів	188	Пухлятина	42
Убиті в копальнях	107	З покалічення у копальнях	37
Недуги серця	97	Тиф	30
При породах	83	Рак	26
Убиті поїздом	69	Дихавиця (астма)	23

За час від 1915 до 1924 року померли 910 членів У. Н. Союзу. Важніші причини цих смертей були:

Сухоти	219	Убиті поїздом	30
Запалення легенів	196	Гострий нефрит	26
Інфлюенца	135	Дихавиця (астма)	22
Недуги серця	85	Параліж	16
Убиті в копальнях	54	Пухлятина	12
Рак	32	При породах	12

За час від 1925 до 1935 року померли 1,822 члени У. Н. Союзу. Важніші причини цих смертей були:

Недуги серця	369	Кровотоки	63
Сухоти	318	Убиті автами	56
Запалення легенів	262	Гострий нефрит	47
Рак	211	Дихавиця (астма)	47
Самогубство	67	Убиті поїздами	28
Убиті в копальнях	64	Від алькоголю	25

Ця остання табелька, чи властиво група табельок, звертає увагу власне на тих членів У. Н. Союзу, що померли і щодо смерти котрих організація має певні документи. Для такої організації, як У. Н. Союз, якої зобовязання залежать від смерти членів, це дуже важна справа, в якім числі члени вмирють і з яких причин вони вмирають. Цікаво це для цілої організації й для кожного з нас, членів. Ось лиш подивімся, що в них говориться.

У першій табельші подано, з яких причин умирали члени Українського Народного Союзу від 1897-го до 1904-го року (за перших три роки існування Українського Народного Союзу організація таких даних не має). Бачимо, що найголовнішими причинами смерти були тоді: сухоти, випадки в копальнях, запалення легенів та випадки на залізницях. Порівняймо з тим причини смертей у роках від 1905-го до 1914-го. Побачимо, що перші причини немовби такі самі, але з певними змінами. Сухоти все ще остаються причиною, що потягає за собою найбільше смертей. Ми знаємо, що це наслідки слабого відживлювання наших людей іще в старім краю; наслідки страшних злиднів, на які наші люди були засуджені під страшним польським, мадярським і московським панованням. Випадки в копальнях, що були другою з черги причиною в першім періоді існування нашої організації, тепер посуваються на третє місце: видно, що в першім періоді наші люди падали жертвою копальняних випадків, бо не знали умовин праці в копальнях. За кілька років вони вже трохи в копальнях обулись, отже число випадків у копальнях розмірно зменшилось. Запалення легенів остається далі ще важною причиною, що можна приписати в значній мірі теж непривичности наших людей до американського змінливого підсоння. Випадки від залізничих поїздів розмірно теж зменшилися: це видно, що наші люди мало вживали залізниць і не розуміли небезпек залізничого руху; тепер вони вже почали скоро з залізницями обуватися й відповідно до цього число випадків на залізницях стало розмірно спадати.

Коли в першій табельці наші люди при смерті членів не подавали інших відомих причин, то тепер уже почали подавати більше. І ось появляються між ними на видному місці недуги серця. На мій здогад, недуги серця в тих часах були між нашими людьми в рідним краю мало відомі. В Америці ширилися вони через специфічно американські умовини: надмірна праця при непривичних роботах; поспіх,

питомий для американського промислового життя; журба й туга за рідним краєм.

Висувається далі наперед як причина смерти порід. Звісно, це чисто жіноча причина смерти. Коли в першій табельці її не було, то, як це можна догадатися, тому, що наших жінок в Америці тоді було ще дуже мало. Факт, що стільки жінок умирало при породі дітей, показує, скільки то правди мають ті, що люблять говорити, що Союз це тільки для чоловіків, бо, мовляв, жінки в фабриці й у копальні не працюють і вмирають „своєю смертю". Ця рубрика показує, що й для жінок треба було У. Н. Союзу.

У дальшій табельці зібрано найважніші причини смерти серед членів У. Н. Союзу в роках від 1915-го до 1924-го. Як бачимо, сухоти й запалення легенів далі держаться як найважніші причини, але за ними висувається третя причина: інфлюенца. Звісно, це тому, що в тому періоді припадає пошесть інфлюенци (1917—1919). Далі бачимо, що випадки в копальнях розмірно ще більше зменшуються: видно, що наші люди ще краще навчаються вистерігатись нещасливих випадків у копальнях. І державна влада теж старається за безпеченство робітників, бо робітничі орґанізації добились ухвалення законів про захорону при праці. Зате висувається наперед як важна причина смертей недуги серця: це певно наслідок тяжкої праці у воєнних часах.

За останній період (від 1925-го до 1935-го) наступили ще дальші зміни. На першому місці як найголовніші причини смерти появляються недуги серця. Це відай годиться з загальним станом здоровля в Америці в часах прогибіції: це „самогонка", яку пили люди, що не можуть обійтися без алькоголю, підривала слабші серця й гнала людей у гріб. За нею йдуть старі „співтовариші": сухоти й запалення легенів, а за ними висувається наперед рак, ця недуга, що нині в Америці забирає так багато жертв.

Наступна рубрика теж замітна. Самогубства в попередніх табельках появились аж у періоді від 1915-го до 1924-го року. Було їх тоді всього 10. Це покривається з загальним спостереженням науки, що люди селянського походження, та ще католицької і православної віри, поповняють самогубства дуже рідко. Варто би розслідити, чому треба приписати таке високе число випадків самогубства в періоді по 1925-тім році. Чи завинили цьому тяжкі переходи війни? Чи має це щось спільного з неможливістю вертатись до рідного краю? Чи звязане з прогибіцією, депресією, чи з якими іншими причинами?

Бачимо далі, що випадки в копальні розмірно сильно зменшились. Приписати це можна почасті тому, що в копальнях тепер відай є занятих багато менше людей, як давніше, та що в копальнях заводиться щораз більше машинерію. Висувається зате наперед число випадків від авт. Це вже певно не випадки від чужих автомобілів, але випадки на власних автомобілях. Видно, наші люди вже починають щораз більше їздити автами, а вслід за тим мають щораз більше нещасливих випадків.

Появляється вже спеціяльна рубрика: смерти від алькоголізму — памятка прогибіції. Шлунковий боляк забирає теж поважне число людей: видно, американська пожива має свої жертви. Зате смерти при породах зменшуються: звісно, як це пояснити. Колись наші люди кликали до породів „баби"; тепер уже кличуть лікарів, а то й ідуть на породи до шпиталів, і тому число смертей від породів багато нижче.

Ось так кожна рубрика це лекція про життєвий досвід, а рівночасно з тим лекція, як поступати нам, що осталися живими. Вона нам показує передовсім, які недуги грозять нам як спеціяльній імігрантській групі. Треба нам дивитися, щоб не дістати сухіт. Треба вистерігатися всяких простуд, з котрих виходять запалення легенів. Треба вважати на серце й треба вважати на шлунок. Треба, очевидно, поводитись обережно при праці в фабриці, копальні й у дорозі автом чи залізницею. Очевидно, найкраще цьому запобігти, даючи оглядатись лікареві не аж тоді, як захворіємо, але вдаючися до лікаря по лікарський огляд кожного року. Треба вистерігатися надмірного вживання алькоголю та зовсім закинути пити „самогонку". Жінок, що мають родити дітей, треба посилати до лікарів або до шпиталів.

Словом, треба памятати, що ми живемо нині в зовсім інших обставинах, як ми жили колись у старім краю. Інша їжа, інакше мешкання, інакше повітря, інакше підсоння. Тому й поводитися тут треба деколи інакше, ніж у старім краю. Треба вчитися, як тут жити. Як будемо вчитися, як треба, тоді й мудрість буде своя. Тоді й жити будемо довше, і житися нам буде краще, і будемо більше працювати для себе, для своїх родин і для свого народу. І як будемо здоровіші, тверезіші, уважніші, то з цього теж буде рости в силу У. Н. Союз, наш спільний Батько.

Сава Чернецький.

ЗИМА І ВЕСНА НА УКРАЇНІ

I.

Паде сніжок із небес,
Вкрив собою край увесь:
Біліється ліс і поле,
Лиш невкрите людське горе
Чорніє до днесь.
Куди глянеш, всюди лід,
Наче бляха, поверх від,
Лиш замерзнуть ще не може
Людське горе, людські сльози
Й пливуть цілий рік.
Затихає край увесь,
Спочивати він кладесь,
Лиш не втихли плач і стони —
Це ридають міліони —
Їх сон не бересь.

II.

Та сталося — прийшов час,
І кона зима нараз.
Птах з вірею прилітає
І надія воскресає,
Сум тяжкий погас.
Зеленіє поле й ліс,
Нове життя слідно скрізь:
Все зривається до лету,
Нема снігу, нема леду,
Немає і сліз.
Прийшла весна, наче грім,
Прояснила уми всім,
Й замісць плачу, замісць стонів
Чути поклик міліонів:
До бою ходім!

1910 р.

Степан Мусійчук.

ОСІННІЙ СКОН

Шелестить листя під ногами
На битій стежці через ліс
І до землиці, мов до мами,
Лебедить жалібно, без сліз.

Шепоче ніжно, мов співає
Пісеньку тиху і сумну,
Наче дитина повідає
Чарівну казку про весну.

І плаче листя, вяне, мліє,
Тулиться близько до землі,
В обіймах ненечки німіє
В згадках, як було на весні.

: : :

По голих гіллях, мов по струнах,
Вже свище вітер сумний тон,
А хмара вихром диким суне,
Несе життя буйного скон.

Прийшли сніги і заверюхи,
Імлою землю покрило;
Не чуть ніде живого духа,
Де рай-життя колись цвило.

Не чути листя під ногами
На сніжній стежці через ліс,
Землиця плаче за листками,
Що впали марно тут без сліз.

Евген Ляхович.

МОРАЛЬНИЙ ВКЛАД У. Н. СОЮЗУ.

ГОРДІСТЮ наповняється серце кожного американського українця, коли він вичитає десь у старокраєвій, чи якійсь іншій українській пресі, що „наша еміґрація в Америці у тяжкій хвилі відродження української державної думки здала іспит зі своєї національної зрілости". В тих словах міститься глибоке признання. В них міститься прихильний осуд цілого українського життя в Америці.

Зпоміж учителів, що підготовляли український загал до цього „іспиту зрілости", на першому місці на американському ґрунті стоїть Український Народний Союз. Беручи під увагу літа У. Н. Союзу, його традицію, його майно, а понадусе його моральний вклад, що він враз зі своїм орґаном „Свободою" в українську еміґрацію за сорок літ вложив — можна без перебільшення сказати, що даний У. Н. Союзові епітет „Батько", який серед нашої еміґрації принявся і поширився, дійсно йому прислугує.

Полишім у цьому місці на боці його майно і матеріяльні заслуги, а спинімся на його моральному вкладі і відсотках того вкладу.

Моральний чинник відграє завжди основну ролю в житті і розвою кожної інституції, кожної орґанізації, кожної держави. Без нього неможливе життя ні одної збірної установи. Моральна основа для орґанізації являється тим, чим для нашого тіла „дух", „душа". Але таксамо як слово „душа", так і слово „мораль" є дуже невловне, дуже неокреслене, і в житті ріжно його розуміють та ріжно вияснюють.

Моральними чинниками, що лягли в основу здвигнення Українського Народного Союзу, були: національний сентимент, кровне посвоячення, взаїмна любов, страх перед чужими і довіря до власної раси. Ті чинники були моральним цементом, що споював наших, вирваних з рідного ґрунту еміґрантів біля того малого осередка, що потім зріс у велику громаду з десяток тисяч людей.

Економічні мотиви, себто забезпечення родини на випадок смерти і т. п., грали також важну ролю. Та заважували моральні чинники. Без них, без національного сентименту, без посвоячення крови й містичної любови до свого народу — Союз був би не розвинувся. Чисто економічні мотиви нашої еміґрації булиб задавили американські старі асекураційні інституції, що були фінансово сильніші і могли дати тим, що шукають виключно матеріяльного забезпечення, кращі умови, ніж міг їх дати Союз, що знаходився ще в пеленках. Конкурувати з ними, виключно в економічній площині, У. Н. Союз тоді не міг. А проте Союз

зростав! Зростав, бо вигрівало його тепло рідного серця.

Національний сентимент був найголовнішою моральною основою Союзу, і ті, що складали в ньому свої гроші, знали, що рівночасно з тим вони творять моральний скарб, моральний збірник, у якому будуть зберігатись і консервуватись українські національні почування і традиції.

Силу національного сентименту знали добре перші творці Союзу, що клали перші підвалини під його будову. „Свобода", що пропагувала заложення Союзу, не обмежувалась у своїй пропаганді тільки до економічної сторони, але клала вагу якраз на національний бік, на скріплювання патріотизму, збереження питомих національних цінностей і піддержування цього духового тепла, яке потім творило придатний ґрунт для розросту Союзу.

Але навіть і нині занадто велике підкреслювання фінансових завдань Союзу; занадто холодне розчислювання його зисків чи матеріяльних користей його членів; занадто велике відмежовування його від політики (розуміючи під політикою національну чуттєву напругу); вкінці занадто різьке відмежовування його від старого краю, цього найголовнішого джерела, звідки еміґрація все черпала й черпатиме національні почуття і моральні соки — не принеслоб Союзові користи. Переконуючи члена, що Союз є виключно економічною інституцією, з завданням служити виключно нашим практичним, матеріяльним потребам, — ми вказуємо тимсамим йому шлях до інших інституцій, які можуть з економічного і чисто користолюбного боку теж цілком добре задоволяти наші практичні потреби. Та національний сентимент, почуття кровної спільноти, особиста дружба, що довгі роки тисячі наших еміґрантів зо Союзом вязала, це такі цінности, з якими чужі інституції конкурувати не всилі.

Скільки то зборів відбулося по ріжних відділах Союзу, розсипаних по Злучених Державах Америки, за отих сорок літ! А скільки людей брало в них участь! І скільки ріжних справ вони обговорили! Скільки національного підйому викликували оті збори чи конвенції! На тисячах отих мітінґів наші еміґранти підучувались до суспільної зрілости. Вони вчилися творити, завідувати й розбудовувати демократичну інституцію. А демократичний лад є один з найтяжчих. Бо коли з одного боку він позволяє всім членам висказувати в усіх справах свою гадку, то з другого боку вимагає від них уміння з мішанини тих преріжних, часто суперечних гадок, створити одну гадку, одну волю, один висновок, один напрям. Коли якась суспільність вміє виконувати тільки першу половину, себто вміє тільки балакати та свобідно висказувати свою опінію на ріжні теми, то це ще не значить, що вона стала спосібною до демократичного ладу. Спосібною вона стає щойно тоді, коли вміє виконувати також цю другу половину, себто вміє з передискутованих і розкавалкованих суспільних справ створити назад одну духову цілість. Коли тієї збірної цілости вона назад створити не потрапить, то тоді в суспільності настає анархія, яка остаточно мусить довести до диктатури — своєї, або, ще гірше, чужої.

Будуючи такі демократичні інституції як ось У. Н. Союз, наша еміґрація двигалася щабель по щаблі до своєї культурної зрілости. Зачинати вона мусіла дуже знизу, бо більшість наших еміґрантів виїхала з краю прибита нуждою, з почуттям особистої нижчости, без ніякої суспільної освіти, часто зовсім неграмотна. І ось ті люди, станувши на землі Вашинґтона й відітхнувши свобідним повітрям, узялися відразу

за будову своїх інституцій, ставляючи їх на демократичному ладі; ладі, який соціольоґи вважають найтяжчим. Без ніякої підготови, ведені тільки інтуіцією й підсвідомими рухами нашого національного характеру, взялися вони за тяжке діло, на яке можуть нині глядіти з задоволенням і гордістю.

Ця гордість це вже відсотки морального скарбу, зложеного членами в Союзі, скарбу, що в десятеро перевищає матеріяльні надбання. Будуючи великі речі, наша еміґрація набирала пошани до себе, обтрясала себе з прикрого почуття расової нижчости, вщепленої гнетом і довгим пануванням іншої раси, й зі свойого обличчя стирала тавро рабства. Через працю нашої іміґрації проявилась наша стара культура і цивілізація, яка за довгі віки гнету заховалася була в підсвідомих закутинах нашої національної душі. Це та культура, яку відчувають західньо-европейські чужинці, коли говорять: „У зустрічі з українцями ви набираєте відразу переконання, що говорите зі своїми людьми".

Кожний, хто будує рідну інституцію, будує рівночасно самого себе. Активна участь у ній робить його співтворцем великого діла. Пасивна участь у чужих інституціях робить його тільки погноєм для чужої творчости. Це мусять памятати члени, коли беруть під увагу користи з членства в Союзі. Це мусять памятати провідники економічних інституцій в Америці та класти головну вагу на ціонально-моральний чинник. Зріст національного почуття, зацікавлення старокраєвими справами, активна підмога визвольним змаганням нашого народу не тільки не перешкаджають розростові наших економічних інституцій, але є джерелом їх сили.

Що національно- чуттєвий чинник є головною опорою наших економічних інституцій, доказує також і це, що з замкненням еміґрації до Злучених Держав та з припиненням свіжого допливу зо старого краю провід тих інституцій поважно застановляється над тим, що далі робити. На яких моральних підвалинах будувати дальше їх існування, коли старі члени пічнуть чимраз більше вимирати? Хто займе їх місце? Чим дасться притягнути молоду ґенерацію, що вже роджена в Америці, й, зрозуміло, до справ українського народу не може мати того почуття, що її батьки мали?

Культурна традиція народів і питомі риси національного характеру в американському кітлі не пропадають з першим поколінням. В Америці ще нині можна подибати міста, з яких пробиває виразна німецька, голяндська, французька, чи еспанська культура, хоч їх мешканці забули вже не тільки свою первісну мову, але часто навіть походження. Подібно і в інших краях. В Анґлії до нині збереглися кілька відрубних типів, серед яких можна відріжнити кельта, саксонця, нормандця. Їх підхід до певних справ, умове принимання деяких зверхніх явищ і емоційна реакція на ці явища до нині зберегли свою питому відрубність, хоч усі вони вже, яких тисячу літ тому, злилися в одну патріотичну анґлійську націю.

Роля наших американських інституцій не повинна й не сміє кінчитися з вимертям старої іміґрації. Вона мусить продовжуватися. Ми мусимо передати будучим поколінням всю нашу культурну традицію й усі добрі прикмети нашого національного характеру, так, щоб через кілька віків в одній і скупченій американській нації відбилися десь також ті дрогання душі, якими ми нині живемо.

Можна сперечатися, котрі саме риси нашого національного характеру є найбільше вартісні: чи наше замилування до пісні; чи любов до танків і мальовничих строїв; чи може наша поетично-сумовита вдача, яка через схрещення з практичним американізмом моглаб дати зрівноваженого й корисного типа; чи вкінці нащ патріотизм, ідеалізм і безкорисна охота помогти нашим братам у старому краю відзискати свою державність, якими то прикметами нині просякла наскрізь певна частина нашої еміґрації.

Остання гадка звучить трохи парадоксально: бо як може бути корисним для американської нації патріотизм нашої еміґрації, коли той патріотизм звернений у бік старого краю, а не нового? Але, придивившися ближче останній прикметі, можна з переконанням сказати, що якраз ця остання риса, себто наш патріотизм і ідеалізм, на дальшу мету буде найкращим вкладом в американську цивілізацію.

Ми знаємо, що не всі родовиті американці є добрими американськими патріотами. Часто трапляються і серед них такі, що дивляться на свій рідний край виключно як на джерело доходу й особистого добробуту. Коли те джерело внаслідок якихось надзвичайних причин висихає, враз з ним висихають також їх любов до краю і патріотизм. Причини такого наставлення лежать у родинних традиціях, які вчили дивитися на рідний край як на дійну корову, яку треба любити тому, що вона дає молоко. З хвилею, як вона те молоко перестане давати, зникає також причина, щоб її дальше любити.

Кожний нарід має певний відсоток таких людей. Маємо їх ми, мають і американці. Люди цього покрою не хочуть розуміти, що хоч рідний край є джерелом, з якого кожний громадянин черпає свій добробут та особисті користи, то рівночасно той сам рідний край деколи може стати вівтарем, на якому кожний громадянин мусить скласти свої безкорисні жертви.

Америка знаходиться в такому щасливому, чи нещасливому, положенню, що їй, як нації, не грозить ніяка більше небезпека. Раз один з американських суспільних діячів був навіть заявив, що „таке положення є американським національним прокляттям". Бо брак зверхньої небезпеки притуплює жертвенні, ідеалістичні прикмети серед громадян, а на їх місці розбудовує користолюбні.

Читаючи світову пресу, нераз можна подибати описи про те, як европейські студенти живо цікавляться політикою, закладають тайні орґанізації, йдуть до тюрми за свої ідеї, або навіть підносять революцію; американські студенти, забезпечені назверх відсутністю поважного ворога, а з середини знаменитою американською конституцією, переважну частину своєї молодечої енергії звертають у бік спорту, танців, музики, забав. А історики кажуть, що відсутність ідеалістичних і перевага користолюбних моментів на довшу мету все відбивалася зле не тільки на політичному полі нації, але також на науковому, культурному, мистецькому, — коротко, на цілій цивілізації.

Маючи це на увазі, наші американські патріоти можуть з радістю витати факт, що наша роджена тут молодь починає чимраз більше цікавитися старокраєвими справами, захоплюватися їх ідеями, брати активну участь у визвольній боротьбі нашого народу. Їх участь у цій боротьбі навіває їх ідеалізмом, творить у них певні характерні цінности, що заховаються в них до смерти, і ставши родинною традицією, перейдуть до дітей і внуків. Згодом забудуться назви, україн-

ська держава стане доконаним фактом, нащадки нашої еміґрації забудуть навіть українську мову, але ідеалізм, зачерплений нині з кітла боротьби, що ведеться на рідних землях, передаватиметься з покоління в покоління й у їх серцях творитиме патріотичне, безкорисне наставлення для справ їхнього рідного краю. „Рідний край це не тільки джерело добродійств, але також вівтар!" Це гасло просякне їх кости й у критичних, переломових хвилинах, в які впродож історії кожна нація мусить колись попасти, вони повернуть стократно той труд і енергію, що їх нині з Америки витрачуємо для підмоги старому, рідному краєві.

Україна, її романтизм, її тяжке політичне положення, її боротьба з наїзниками, її катакомби жертв, її герої, що так мужньо ставлять чоло наїзникам, це чинники, які чимраз більше зворушують нашу, тут роджену молодь. Чим більше вона захоплюватись буде тими справами, тим більше, відчуватиме потребу користати і черпати з тих моральних скарбів, які за час довгих літ її батьки в У. Н. Союзі зложили.

Дмитро Захарчук.

СВЯТА НІЧ.

Ніч. Сніг біліє,
Ясні зорі,
Небо мріє.
Тихо геть довкола:
Це летить
Святий Микола.

„Прийде, мамо, в хату,
Чи лише йде
У палату?"
„Пожди... не знаєм...
Трошки, доню,
Зачекаєм"...

Сава Чернецький.

СУЧАСНІ ЖОВНІРИ

Коли я край свій кидав у розпуці
І плив у незнані, далекі краї,
То чув біль у серці, а сльози пекучі
І очи і лиця зросили мої.

Бо жаль, непевність і сумніви злючі
Обсідали душу, неначе рої:
В чужині горе й злидні неминучі,
Запроторю долю і літа свої.

В тій хвилині зір мій на корабель впав,
Що сміло боровся, филі розпирав.
І нові надії до серця вступили:

Боротись треба, боротись що сили,
Боротись довго без страху, без міри,
Бо еміґранти — сучасні жовніри.

Так, еміґранти сучасні жовніри,
Борці, що ідуть боротись з бідою
За хліб насущний, одробину віри,
Що знайдуть щастя у тім лютім бою.

А бій ведеться страшний, загорілий!
На смерть і муки всі летять юрбою
І хоч лиш сотний дібеться до ціли,
Ніхто надії не теряє в бою.

О, ти надіє, ненько еміґрантів,
Одна ти ходиш за ними усюди
Й осолоджуєш їх муки і труди.

Лише ти другом тих борців, скитальців,
З тобою серце із туги не мліє
І вмерти лекше з тобою, надіє.

1914 р.

СТАРА ІМІҐРАЦІЯ В ЖИВИХ СПОМИНАХ*)

СПОМИНИ СТАРОГО ІМІҐРАНТА

Минає 55 літ, як я живу в Америці без перерви, і на тій основі я можу відай уважатися найстаршим живучим американцем з українського роду. Я памятаю річи, які певно ніхто з живих не памятає, і тому я збираюся подати їх тут, заки вони зійдуть зі мною зі світу. Може хтось колись розкаже своїм дітям те, що я тепер розказую.

Хто для нас відкрив Америку.

Їхати до Америки намовив мене чоловік, котрого я вважаю першим українським іміґрантом. Може першим українським іміґрантом до Америки він не був, бо мабуть були якісь іміґранти й перед ним, але він рушив іміґрацію з нашого краю до Америки, так сказатиб, став для нас Колюмбом, що відкрив Америку.

Я був іще малим хлопцем, — ще й десять літ мені не було, — як у 1878-мім році розійшлася в моїй околиці, на Лемківщині, чутка, що Павел Хиляк з села Луги, в парохії Ждиня, горлицького повіту, прийшов з війська й вибирається в далекий край за море, в Америку. Дід і батько цього Хиляка були свідомі й багаті люди, відомі господарі й ремісники, теслі й столярі. Його батько дав був його до школи до Горлиць і він умів добре німецьку й польську мову. Дяк у Ждині навчив його читати церковне письмо.

Прийшов він з війська „фірером" (десятником), мав шість звізд і в селі називали його офіциром. Вернувся в осени 1878 р., на св. Михайла оженився, а вже у великім пості покидає свою жінку-красуню й вибирається в світ. Узяв він собі до компанії двох товаришів: Василя Млинарика з села Ждині та Кипріяна Квочку з села Смереківця. Перший з них умів читати церковне письмо, а другий був неграмотний. Оба були нежонаті парубки.

Коли священик заповів у церкві, що Павел Хиляк, син Семена Хиляка, вибирається до Америки та що в церкві буде його Служба Божа, зібралася в церкві велика сила народу. В той день я до школи не пішов, бо хотів бачити, як чоловік до Америки вибирається. Маса народу привалилася до хати Семена Хиляка. В хаті була перекуска. Старий батько став проповідь говорити. Змовив „Отченаш", а потім став сина благословити. Наказував синові, щоби лист написав, як прийде до моря. Всі люди плакали, як батько говорив. Потім батько просив сина, щоб написав лист, як переїде через море. І син тоді це обіцяв. Розказували люди на прощанню, як Павел Хиляк довідався про Америку від своїх товаришів-чехів, що з ним у війську служили. Як його багаті родичі хотіли його задержати в краю та оженили його. І як

*) Спомини Д. Голода, Д. Капітули, Т. Талпаша й о. М. Підгорецького записав з їх уст ред. **Омелян Ревюк.**

він їм сказав: Я, тату, оженюсь, але до Америки мушу піти. Казали мені, що це добрий край.

Таке говорили люди, і видно було, що вони страхалися, що то буде з чоловіком, що перший за море вибирається. Я знав про Америку зі школи, і мені ще більше було цікаво, що з того буде. І я зачув потім, що Павел Хиляк написав свому батькові один лист з Гамбурґа, а потім з Америки, як уже переїхав до Америки через море. 28 днів їхав Хиляк з товаришами морем, але все пішло добре, Працював у цукроварні, і видно добре йому велося, бо за пару місяців уже свого брата Осипа спровадив до Америки та оба вже працювали в цукроварні.

Почав я відтоді ждати на свої роки, щоб до Америки поїхати. Як мені пішло на 17-тий рік, я став тоді батькові казати, що хочу їхати до Америки. Я випросив у батька, щоб дав гроші. Батько позичив у стрия 150 ґульденів і я приїхав до Америки. Тут я мав адресу Павла Хиляка, на Морис стріт у Джерзі Сіті, і я, як тільки обмився в шваґра Осипа Сисака, зараз зробив Хилякові несподіванку. При тій нагоді він мені розказав про свою подорож до Америки.

Як він приїхав був до „касельґарди",[1] йому і його товаришам дали право жити там 14 днів. Та вони виходили на прохід до парку. Коли раз вийшли до парку всі три, до них приступили два жидки. Зачали з ними говорити по польськи.

„Чи ви русини?"

„Русини з Галичини".

„Шукаєте роботи? Я вам можу дати", один жидок каже. „Тут є цукроварня. Я знаю пана. Німець. Я вам роботу знайду. Дасть вам. Але ціла справа буде вас коштувати по 10 долярів, бо ми мусимо йти через море".

Вони побалакали з собою на боці й сказали, що дадуть.

Жидки взяли їх на „елевейтор"[2] і висадили на 23-тій вулиці. Вийшли. Пішли на „феру"[3] залізниці Лакавана.

„Тепер ви тут мусите дати по 10 талярів", сказали їм, „бо ми мусимо вам шифкарту купити".

Дали гроші. Жид купив „тикети"[4] на „феру", всіх перепустив, три іміґранти й два жиди. Коли приїхали до Гобокен, жиди їх запровадили до німецького ресторану, та не до „бари",[5] але заднім входом, і казали дати їм пити, що хотіли: пива, горівки, та купили їм суху перекуску. Потім сказали їм: „Пана нема дома, а є тільки служба. Як пан прийде, то побесідуєте з ним, і він вам роботу дасть, бо він усю справу знає".

Павел Хиляк і товариші чекали й чекали довго. Як прийшов „бас",[6] „вейтер"[7] показав їм його. Хиляк став говорити з ним по німецьки. Він розказав притім цілу справу про жидів, а старий німець слухав поважно, а потім ногою тупнув і крикнув: „Фердамтер юд!" (Проклятий жид). Потім сказав: „Будьте спокійні. Вечором прийдуть „формани", мої знайомі, і ви роботу дістанете. Не пропадете".

---

[1] Castle Garden, округлий форт у Батері Парку на полудневім краю острова Мангатан у Ню Йорку, спершу Castle Clinton, збудований 1807 р., згодом був фортом, потім місцем забав, городом, від 1855 до 1890 р. іміґрантською стацією, а тепер акварій.

[2] Elevated train—надземна залізниця.

[3] Ferry—судно до перевозу осіб.

[4] Ticket—білєт, квиток.

[5] Bar—прилавок, шинквас.

[6] Boss—власник, директор, наставник.

[7] Waiter—ресторанний послугач, кельнер

Вечором посходилися до „салуну"[8] німецькі робітники і „баси" з цукроварні та обговорили цілу справу. Ту ніч три іміґранти переспали у Гобокені, в готелі, а на другий день рано німці прийшли по них і забрали їх до Джерзі Сіті, дали їм хату в себе й дали їм роботу в цукроварні.

Стали вони робити в цукроварні. Брали 14 центів на годину. Робили 11 годин на день. Робили на „доку",[9] де приходили кораблі. Робили, щадили. Потім почали спроваджувати родини. Як люди зачули, що в Америці є багато роботи, рушили в Америку: горнулися до неї, як дикі гуси до теплого краю. Так почалась еміґрація з горлицького повіту.

Цей Хиляк потім, як батько його вмер, поїхав зі своїм братом Осипом до краю, продав батьківщину і пішов до Герцеґовини. Там люди не були добрі, і він знов продав маєток і вибрався до Росії. І там не було добре, і він вернувся до рідного краю й коло Надвірної став нафту копати. Закопав увесь маєток і вернувся до Америки. І знов робив у цукроварні, а накінець купив собі „салун" при вулиці Есекс у Джерзі Сіті, а потім купив там дім. Тут він уже жив до своєї смерти в 1924-тім році.

Початки „Свободи".

о. Грушка, парох Джерзі Сіті, любив усе ширити книжки серед наших людей. Бувало спровадить він книжок з „Просвіти" й розпихає між людей. Менші книжки дає даром, більші позичає, беручи за це 10 центів оплати. Дасть іміґрантові таку книжку й запише собі на карточці, прибитій у себе на стіні, імя позичаючого та наголовок книжки.

Та звичайно таке бувало, що візьме чоловік книжку, дасть кілька центів оплати, і тільки вже о. Грушка цю книжку й бачив. Каже о. Грушка: „Не добре з книжками. Треба нашому народові ґазети. Мусимо заложити ґазету. Пішлю гроші до Ставропигії й спроваджу черенки".

Одного дня о. Грушка присилає до мене свого кухаря, що йому варив їсти, щоб я прийшов до нього. Я прийшов під ч. 247 Ворен стріт, де о. Грушка мав 4 кімнати (кухню і їдальню на першім поверсі, а дві кімнати на другім). Я застав у мешканню великі зміни. В їдальні був зроблений стіл і полички при стіні. Ще місяць тому, як я здавав о. Грушці звіт з колєкти серед парохіян, тут було чисто, а тепер справжня фабрика: коло стола стояли Денис Салій і Сидір Ференц. Оба складали черенки. Салій, видно, вже вмів, а Ференц учився від нього. О. Грушка дивився, чи вони складали добре. Складали руками.

О. Грушка заговорив до мене: „Піди на „ярд"[10] і привези „вільбару",[11] що я її купив. Зложимо отсі чотири таблички на „вільбару" і повеземо до анґлійської друкарні".

Пішов я на подвіря, дістав тачку й притягнув під двері. Зложили ми „таблички" (форми) на тачку.

„Дивися добре", каже о. Грушка, „щоб не перевернути „вільбари" і не висипати табличок, бо як ті зернятка розсипати, то вже їх не можна сіяти. Прийдеться нам обом наново збирати".

[8] Saloon—коршма, шинк.
[9] Dock—причал.
[10] Yard—двір, подвіря.
[11] Wheelbarrow—тачка.

Повіз я тачкою таблички дорогою, а о. Грушка йшов хідником попри мене. Прийшли ми так під один дім на вулиці Монтґомері. Я лишився на дворі, а о. Грушка пішов до середини, до анґлійської друкарні. За якийсь час з дому вийшов робітник і забрав форми до середини. О. Грушка вийшов за якийсь час потім і каже до мене: „Ти робиш тепер наніч?"

„Так", кажу.

„Як так, то прийди завтра в 1-шій годині та поїдеш з „вільбарою" до цеї самої „шапи"[12] і привеземо готову ґазету".

На другий день — це було 15-го вересня 1893-го року — пішов я з о. Грушкою до „шапи" на вул. Монтґомері. О. Грушка знов пішов до середини, а я лишився з „вільбарою" на вулиці. За якийсь час робітник виніс два пакунки, завинені папером і обвязані шнуром, і зложив їх на тачку. Потім виніс 4 таблички й зложив теж на тачку.

Як тільки ми привезли це на 247 Ворен стріт, о. Грушка чим скорше кинувся шукати ножа. Розрізав шнур на однім пакунку, розвинув папір і виняв ґазету. Розвинув ґазету й став з нею бігати по хаті, тішачися нею, як мати тішиться дитиною, коли дитина розбавиться. „Вже маємо ґазету!" — кричав він.

Потім положив ґазету на стіл і став дивитися, чи все в ній так, як сподівався. Потім каже мені: „Ти ходиш поміж люди, по хатах, колєктувати ґроші на парохію, то знаєш, де живуть наші люди. Бери сто чисел і рознеси їх між людей. Дай кождому ґазді одно число. Як де є „бордери",[13] дай кождому теж одно число. Як не вміє читати, не давай. Як кому даси ґазету, запиши, кому дав: імя, назвище й адресу. Як чуєш, що люди говорять про ґазету, добре чи зле, нічого не протився, все запиши і мені скажи".

Так я й розніс перше число „Свободи". І робив, як о. Грушка мені казав.

За два тижні я зробив те саме з другим числом. Тоді з мене люди стали сміятися. У цукроварні, на „доку", де я працював, наші люди почали мене піднимати на сміх перед чужими людьми. Бувало візьме собі наш чоловік якийсь папір під паху й кричить: „Голод нюйорську ґазету продає!"

Я сказав про це о. Грушці й о. Грушка говорив про це на проповіди. „Що ви, люди, такі? Адже Голод ґазети не продає, але даром вам дає. А зрештою й продавати ґазети не стид".

Як охрещено Союз.

Як я жив у Джерзі Сіті, мене зробили в парохії церковним колєктором. Я був молодий, нежонатий, мав багато сили й охоти до роботи. Я ходив кождого місяця по членах парохії та збирав місячні вкладки на парохію. Потім я ішов до мешкання пароха, диктував йому, хто заплатив, а він записував собі у парохіяльну книжку.

Раз у січні 1894-го року (було це вже день по 10-тім місяця) я прийшов до мешкання о. Грушки, щоб здати йому звіт з колєкти. Я застав у нього більше священиків. Були там крім о. Грушки ще о. Константкевич з Шамокін, о. Обушкевич з Олифанту та о. Полян-

[12] Shop—робітня.
[13] Boarder—столівник.

ський з Пітсбурґа. Я поздоровив усіх священиків по християнськи, поцілував у руку, а потім кажу до о. Грушки: „Я прийшов з колєктою, отче, але бачу, що ви маєте тут церковні наради, то я прийду колисьінде".

На це о. Константкевич каже: „Пане Голод (він знав уже мене особисто), то не є церковні збори. Ми зібралися, щоб заложити братство для наших галицьких русинів, і ми хочемо, щоб і ви були на цих нарадах. А як будете хотіти щось сказати, то можете й слово забрати. Сідайте".

Я сів, потім о. Константкевич говорив далі: „Отці, я скажу вам, чому нам треба заложити товариство для наших галицьких русинів. Я був минулого року на конвенції Соєдиненія, у Скрентоні. Не як священик, але як делеґат від свого товариства. Як я прийшов на конвенцію, то чув, що конвенційний голова говорив до зборів по словацьки. Багато делеґатів собі говорили по словацьки, а наші священики з Угорщини говорили до себе по мадярськи. Я слухав це довго, а потім попросив слова. Як мені дали слово, я зачав говорити по нашому: Стид і ганьба вам, пане голово, — кажу я, — що ви говорите по словацьки! А ще більший стид вам, панове отці духовні, що ви говорите по мадярськи! Руський хліб їсьте, а по мадярськи говорите! Я зганьбив теж делеґатів, що все це слухають і нічого на це не кажуть. Я скінчив і сів. Ніхто мені не відбирав слова, і ніхто мені не перебивав, і я все сказав, що мав сказати. Ніхто проти мене не говорив. До кінця конвенції я вже сидів і нічого не говорив. Я виїхав з конвенції з думкою, що наші люди там не можуть більше лишитися. Я зараз повідомив своє братство в Шамокіні, щоб до Соєдиненія грошей більше не посилало. Я повідомив ще три інші наші братства, що належали до Соєдиненія, щоб вони грошей туди не посилали. І всі ці чотири братства грошей не посилають. Вони приступлять до нашої орґанізації, як ми її заложимо. Від вас тепер залежить, чи нам треба таку орґанізацію будувати, і яка вона має бути".

Усі годилися на те, що треба будувати орґанізацію. Тоді о. Константкевич питається: „Якої орґанізації нам треба? Церковної, чи народньої?

О. Обушкевич встав і каже, що краще буде церковної. На це о. Грушка, що ввесь час ходив по хаті (він був чоловік низького росту, але гарячий, рухливий і дуже отвертий; про нього о. Макар казав мені: то малий Гриць, але розумний), каже: „А я кажу, що народньої! Я вже навіть цю орґанізацію охрестив! Я вже маю для неї назву: Руський Народний Союз! Чи добре я її охрестив?"

Всі сказали, що добре, і так при охрещенню о. Грушкою й лишилося.

Почали радити над тим, як зібрати перші збори Союзу. О. Грушка тоді каже: „Як ви вже маєте в околиці Шамокіну стільки братств, готових приступити до Союзу, а в нас у Джерзі Сіті є тільки одно таке братство, то зберімся в Шамокіні".

Всі пристали на те. Стали радити, коли будуть збори. Незадовго мали бути американські свята: уродини Линколна й уродини Вашинґтона. Казали, що Линколна так іще не знають, як Вашинґтона, і тому постановили зібратися на день уродин Вашинґтона.

Раді, що довели скоро до рішення таку справу, всі ще довго розмовляли.

Денис Голод.

ЩО ЗНАЧИЛО КОЛИСЬ БУТИ ІМІҐРАНТОМ

Я приїхав до Америки в жовтні 1888 року, коли мені було 15 літ життя. Я мав у Гоні Бруку, в Пенсилвенії 30-літнього тіточного брата, котрий був в Америці які три роки та працював у копальні.

Корабель „Вера" лінії „Норд Дойтшер Ллойд", котрим я приїхав, привіз мене з Бремен до Ню Йорку. Я мав при собі не тільки корабельну карту, але й куплений у старім краю залізничий білет до міста Авденрід, у стейті Пенсилвенія.

По приїзді корабля до нюйорського порту іміґрантів забрали малим кораблем до іміґраційної стації, що звалася тоді „касельґарда". Там мене питали, куди їду та скільки маю грошей. Я розміняв там австрійські гроші на американські і дістав сім долярів.

Випустили нас з „касельґарди" й завели до теліги на двох колесах, запряженої одним конем. Станули ми на возі, коло десять осіб, обвели нас шнуром та повезли. Віз задержався незадовго перед якимсь домом. Нас вивели з воза та повели до пивниці. Дали нам тут ковбаси й хліба й казали заплатити собі доляра. Проводар повів нас до порому, і ним ми поїхали на стацію Пенсилвенійської залізниці в Джерзі Сити.

Виїхали ми відти коло 6-тої години вечором. Коло 11-тої вечором поїзд приїхав до Гейзлетону. Висіло нас на стації троє: я, ще один українець та одна литовка. Як поїзд відїхав, стаційний урядник загасив ґазову лямпу й випхав нас зі стації на двір, потім замкнув стацію на ключ і пішов собі геть. Ми крутилися на дворі коло стації, на снігу, що був яких 5 цалів завглибшки.

Десь так за пів години до нас підійшов якийсь чоловік і запитався, чи ми говоримо по словацьки. Відповідаємо, що говоримо. „Чи ви приїхали зо старого краю? Куди їдете?" „Я, кажу йому, їду до Авденріду". „Я теж до Авденріду, але я знаю дорогу й іду пішки. Як хочете йти зі мною, то підемо разом". „Ні", кажу йому, „я маю залізничий білет, то поїду залізницею". „Як хочеш", каже він, „їхати залізницею, то мусиш ждати. На такий тебе поїзд всадили, що мусиш тут ждати до 9-тої години рано". Кажу я тоді словакові, що і я піду з ним. І мій товариш українець теж готов іти з нами. І литовка собі пішла з нами.

Пішли ми. Йшли дорогою через гори. На дворі було зимно. Наша литовка загубила обцас і штильгукала всю дорогу. Кожний з нас ніс у руці валізку.

Увійшли ми за добру годину які три американські милі дороги. Коло якоїсь хати, що стояла в лісі, словак задержався. Перед домом, зараз коло дороги, стояв збірник води. Словак каже: „Я йду далі, а ви підождіть тут до ранку, щоби вам показали дорогу; або йдіть до того дому, застукайте та просіть вас переночувати. Це мої люди й вони вас приймуть переночувати, а завтра підете далі шукати своїх краянів".

Показав нам рукою на дім і пішов далі. Як він пропав у пітьмі, ми завагалися, що робити. На мене мій товариш і литовка дивилися як на провідника і я пустився до хати. Ледви ми ввійшли кілька кроків, і як тільки наші черевики заскрипіли на „слейтбенку",[1] як до нас кинулися зпід хати собаки. Ми думали, що собаки кусливі, як у нас, у краю, і не хотіли з ними дертися. Не мали ми при собі ніякої палиці

[1] Slate bank—лупковий насип.

на оборону, і кожне з нас мало на собі нове одіння, що нас багато коштувало й що в ньому ми думали довго ходити. Ми відступили та станули на „слейтбенку". Кажемо собі: постоїмо тут до ранку. Та за якої пів години ми вже змерзли в ноги так, що я вже рішився, що краще з собаками битися, ніж далі там стояти.

Став я підходити до хати. Як собака пустилася до мене, я почав її заспокоювати тихим голосом. Собака вспокоїлась і я міг підійти до хати. Застукав у двері. По часі двері трохи відхилились і хтось спитався: Хто то?

„Це я," кажу. „З краю".

Питається голос далі: „Звідки з краю? Як ви сюди дісталися? А де той чоловік, що вас сюди привів? А хто ще з вами?"

Як я все розказав, відхилилися двері більше й чоловік виглянув на двір. Побачивши певно, що я молодий хлопець, що маю з собою валізку, що все певно так є, як я кажу, питається, як виглядає мій товариш. Кажу, що такий великий, як я. Каже тоді піти закликати мого товариша й дівчину.

За хвилю я привів своїх товаришів під хату. Чоловік завів нас у кімнату. Засвітив лямпу. При слабім світлі лямпи ми побачили стіл, збитий з дощок, коло нього стілець, теж з дощок, в куті піч. В іншому куті шафа з чарками.

Чоловік сказав нам: „Хочете, сідайте на цей стілець. Не хочете, постійте до рана".

Я взяв столик, підсунув до печі, сів, дівчина сіла в куток, мій товариш у другий. Наш господар загасив лямпу й пішов до другої кімнати. Ми лишилися в темноті.

Василь Гришко
Головний контрольор (1908) і заст. гол. предсідника У. Н. С. (1929).

Коло 6-тої години рано в хаті зробився рух. Почали вставати люди й збиратися до роботи. Засвітили світло, почали митися, варити каву. Наливали „пейли" [2] та виходили. Ми троє встали, збилися в кутику, щоб нікому не заваджати. Ніхто до нас нічого не говорить.

Як усі пішли до роботи, ґазда каже своїй жінці: „Дай їм кави, а як розвидниться, покажи їм „бреху":[3] най ідуть шукати своїх краянів.

Як розвиднілося, вона дала нам по чарці кави й по кромці хліба, а потім каже: Ідіть тепер до „брехи".

„Пані", кажу, „я не знаю, що це таке „бреха".

„Це там, де куриться", каже вона. „Ідіть туди, а там спитайтеся за своїх краянів".

Пішли ми всі троє разом. Прийшли до „брехи". Підходить якийсь чоловік, говорить щось до мене, а я не розумію. Я виймаю папір з адресою й показую йому. Читає, а потім показує рукою в напрямі другої „брехи".

---

[2] Pail—путня.
[3] Breaker—ломач, будинок, де ломлять і сортують вугілля.

Приходимо до другої „брехи". Показую знов адресу. Показують мені дорогу в напрямі якихось шоп. Підійшли ми до них. Це була якась італійська кольонія в кущах. Жінки нас не розуміли і знову показали нам дорогу в напрямі іншої кольонії. Приходимо до неї. Бачу чоловіка перед хатою, підходжу, виймаю папір з адресою й показую йому. Цей поглянув на папір і повів мене до „брехи". На дворі робили люди. Він став щось говорити з чоловіком, що видно був наставником. Цей закликав якогось робітника й той підійшов до мене й став питатися по нашому, куди я йду. Я сказав. „До Івана Кобана? Я знаю", каже він. „Він живе в Гоні Брук. Ідіть туди до Гоні Брук, поки не зайдете до „шанд" [4] таких, як та, до таких низьких домиків. Як знайдете воду, що пливе дорогою, ідіть нею, поки не дійдете, де вона виходить з „пайпи".[5] Там жінки приходять з цілої місцевости брати воду. Там ви спитаєтеся за Гончака, а Гончак вам покаже, де живе Кобан".

Коли я прийшов до води, там я застав уже паню Гончак. Вона закликала до своєї хати нас усі троє. Дала нам кави, — це вже була десь третя година по обіді. Литовська дівчина осталася вже там, бо якісь люди обіцяли відвести її до краянів, а я зі своїм товаришем пішов до Івана Кобана, що жив недалеко, семий чи восьмий дім.

Я прийшов до Кобана й у нього замешкав.

* * *

Це було в середу. У четвер було свято св. Димитрія. Я остався вдома, а в пятницю пішов шукати роботи.

Сестрінець узяв мене в пятницю рано до „брехи", поговорив з „босом" і я дістав роботу „слейту пікувати", себто вибирати каміння, з вугля. „Бас" показав мені „бреху" і казав мені туди йти. Я направився йти до гори по мості, котрим їдуть вози, але на мене накричав якийсь чоловік:

„Ти куди йдеш?"

„На „бреху", на роботу. „Бос" мені казав сюди йти".

„То не сюди йдеться. Тут тебе може забити".

„А кудиж іти до „брехи"?"

„Іди довкола. Там є сходи".

Приходжу на „бреху". „Боса" там іще не було. Англійські хлопці мене побачили і кричать:

„Джан, ворк? Файн! Ком гір!" [6]

Посадили мене на лавку, показали, як держати ноги, як вибирати вугля, коли воно йде попід ноги. Зачав я робити, а вони так з мене сміються!

Як прийшов „бас" від „брехи", крикнув на мене: „Гват ар ю дуінґ гір?" [7] І казав мені встати з лавки й ждати. Як прийшов „великий бас" і сказав тамтому, що мені має дати роботу, той посадив мене на лавку й казав робити. По якімсь часі прийшов до мене й звернув мені увагу, що я зле роблю. Помахуючи прутиком, каже: „Це — „слейт". Це — кидати".

Я помахав головою, що буду так робити.

Я почав робити, як він мені казав. Почав я відкидати каміння на бік, а вугля пускати далі. Як я потім пробував устати, мене потягнули кишені назад додолу. За той час, як до мене говорив „бас", мої американські товариші в роботі накидали мені повні кишені каміння.

---

[4] Shanty—колиба, шопа.

[5] Pipe—рура.

[6] Іване, роботи? Гаразд! Ходи сюди!

[7] Ти що тут робиш?

Робода тревала від 7-мої години рано до 6-тої ввечір, з одногодинною перервою на обід. Я брав за цих 10 годин праці 60 центів. Таку заплату я брав шість місяців. Опісля я дістав 70 центів за днину, а потім 80 центів. Це вже була найбільша заплата за таку роботу на „бресі". Тут я робив три роки.

Випадок у копальні.

По році роботи на „бресі" мене перенесли на двір. Я став „гічером на верху": мав „гічувати",[8] вози й троки,[9] себто привязувати до линви вози з вуглям та „троки" з „слейтом". Діставав за 10 годин такої роботи 1 доляра й 20 центів. Я робив при тій роботі пізніше на ніч. Одної ночи, як я переходив через „плейн", себто по похилости, по котрій спускається або підноситься вугля, моя нога попала між дві шини і я не міг її ніяк витягнути. На мене наїхав згори „трок", ударив мене, звалив на землю й перейшов через мене. Як віз уже перейшов понад мене, другий робітник дав знак, „басові", що був унизу, яких сто стіп під землею. Цей вийшов з хлопами на „плейн" і вони занесли мене до „енджін гавзу".[10] Знайшли порожний ваґон та припхали ваґон до „брехи", що стояла якої чверть милі далі. Коло „брехи" знайшли драбину (у тім часі ще не було в „брехах" готових ношів для ношення ранених), зложили мене на драбину і чотири чоловіки стали до драбини. Вони підняли мене та понесли до дому, причому по дорозі пятий придержував мене, щоб я не скотився з драбини. Принесли до дому й лишили. Лікаря не кликали.

Я пролежав півтора місяця, заки встав. За якенебудь відшкодування за той випадок ніхто й не згадував.

Як я вилікувався, вернувся до роботи, але „бас" не хотів мене приняти до роботи, бо казав, що я видно нездібний до роботи, коли дався потовкти. Тільки „з ласки" мене приняв. Як нічна робота скінчилася, казав мені робити внизу: ладувати вугля до ваґонів. Це була затрудна робота для мене і я її скоро покинув. Дістав роботу в іншій майні[11] за „лейбра": мав ладувати вугля до ваґонів. Пізніше став „драйвером":[12] мав керувати двома мулами. Там платили за 10 годин 1 доляра й 62 центи — найбільша платня, яка була в той час у майнах.

З „драйвера" я став „родманом", що поправляє шини й залізничні пороги, а потім „тимберменом", що ставить стовпи, які підпирають майну та захороняють перед заваленням. Ще пізніше я став „попрунером", що доглядає рури з водою, котрі висилають воду з майни на поверхню землі. Накінець я став „брадіджменом" та мав доглядати рури, котрими йде до копальні свіже повітря.

На цім я скінчив свої роботи в майнах.

---

[8] Hitch—зчіпляти.

[9] Truck—вантажний віз.

[10] Engine-house—будинок, де стоять льокомотиви, льокомотивня.

[11] Mine—копальня.

[12] Driver—візник, погонич.

На роботу в бизнесі.

У січні 1898-го року почав я робити в „ґросерні" [13] п. Дена Баволяка в Плезент Гил, що нині називається вже Мекаду. Платили на місяць 20 долярів і харч. Я складав товари в маґазин, приготовляв „ордери" [14] для розвоження по домах, себто важив, пакував, приготовляв усе потрібне вечором, а на другий день розвозив возом, запряженим двома кіньми, по хатах. Притім я діставав нові замовлення, „привозив ордери". Треба було встати рано. В 6-тій годині я починав чистити коні, кормити, тощо. Так я працював до 10-тої години. Робота в середині була нудна й нецікава, але робота на дворі була краща.

Тут я робив три роки, поки не взявся до власного бизнесу.

Не буду далі оповідати свого життя, а скажу тільки побіжно, чим мені ще приходилося бути. В лютім 1901-го року я покинув працю в крамниці, а в травні оженився з Юлією Галаган та розпочав власний готелевий бизнес, котрий я провадив до половини 1926-го року, коли я цей бизнес виарендував.

Поза готелевий бизнес я провадив канцелярію корабельних карт і висилку грошей до всіх частин світу, як також канцелярію публичного нотаря, котру проваджу й досі. Крім цього від 1918-го року дотепер веду бюро статистики уродин і смертей для стейту, а від 1926-го р. занимаюся теж вогневою асекурацією.

Життя-буття іміґранта.

Як я прийшов до Гоні Бруку, в тій місцевості було всього коло 300 душ населення. В тому числі наших людей з Угорщини й галицької Лемківщини було не більше як 50 осіб. Решта це були айриші, велші, тощо, яких ми всі називали без розбору „анґліками".

Наші люди жили тоді в „шандах", десь далеко від середини місцевости. Туди, де жили „анґліки", нашого чоловіка не пускали жити. „Шанди" стояли звичайно десь у долині.

У „шанді" були звичайно дві кімнати. В одній була піч, склад горнят, горшків та іншого кухонного начиння. Друга станція була більша. В ній були ліжка для ґазди та стіл, при котрім їли „бордери", та „причі", де вони спали.

Хата звичайно не мала повали. Це поправді була шопа. Стояли дошки насторч, півтора цаля завгрубшки, кожда дошка прибита до фундаменту й до „фрейму".[15] Над „фреймом" підносився дах. Так званих „ведерборд" [16] не було; щілини були забиті даховими латами. Дах був ґонтяний. Як падав сніг, задувало. Та від дощу захороняло. Такі доми будували копальняні компанії. Як хто замовив таку хату, то компанія виставила йому, а він потім за це платив 6 долярів на місяць. „Причі" у хаті ставили люди самі — з тих бервен, що приносили собі з „брехи". Кожний „бордингер" купував собі полотно на сінник, давав ґаздині вшити мішок, купував у фармера житньої соломи за 25 центів, набивав сінник соломою, і постіль готова. Для накри-

[13] Grocery—крамниця з корінними товарами.
[14] Order—замовлення.
[15] Frame—зруб.
[16] Weather-board—дошки, що заходять одна на одну, щоб не протікало.

вання купували „деку" з бавовни, „квілт"[17] або „бленкет".[18] Подушок не було. На кулаці спали. Хто переносився, брав на плечі „штружляк" і ніс на другий „борд".

У хатах крісел не було. Були столи й стільці, зроблені з дощок, забраних з „брехи". Куплене ліжко мав звичайно тільки ґазда.

Воду брали всі люди одної місцевости з одної рури, в одному місці, де вода виходила вгору рурою. Хто брав воду, розкручував руру і, набравши, закручував. Зимою вода плила постійно, щоб не замерзла.

Товари до домів привозили звичайно „шторники".[19] Різники привозили мясо. Вуглева компанія давала вугля. Вугля викидали звичайно на вулицю, де воно стояло відкрито. Як ґаздиня потребувала вугля, виходила з „пейлом", набирала вугля й несла до хати. Хто до цього права не мав, вугля не брав.

За „борд"[20] „бордингґер" платив на місяць 5 і пів до 7 долярів. За це він мав право до їжі, крім цукру, масла й „джелі".[21] Мав хліб, каву й росолове мясо (пів фунта) на вечерю, а фунт до роботи. Мясо було правильно „каліфорнія шовлдер", шинка. Іншого мяса не доставляли. Від салітри в мясі скоро почали в мене боліти зуби і я просив ґаздиню, щоб давала іншого мяса, але інші „бордери" спротивилися, казала ґаздиня, бо це було би цента на фунті більше. І я мусів їсти далі те, що мені шкодило.

Крім „борду", себто харчу, „бордингґер" платив іще ґаздині 2 доляри на місяць за мешкання. Як ґаздиня мала на „борді" 18 „бордингґерів", то вона заробила 36 долярів, тоді як пожарник у „майні" мав найбільше від 40 до 50 долярів місячної платні. Вона мала прати й варити їдло, стелити постіль, тощо. Пізніше вже були мешкання, де були ліжка, але там платилося більше. Як я перенісся до мешкання до п. Баволяка, то там були вже ліжка й ми платили там по 12 долярів на місяць.

Майнерський день.

Життя „майнера" в тих часах було кожного дня однакове. Пів до 6-тої трубіла труба в копальні. Найдальше в 6-тій годині вставалося. Чим дальше було йти до роботи, тим раніше треба було вставати. Кожний мав бути в копальні пів до 7-мої, щоби почати роботу в 7-мій годині.

Вставши рано, „майнер" мився, брав каву й пив. Як мав свій цукор, пив з цукром, як не мав, пив несолоджену. Потім кождий набирав собі мяса до свого „пейла". Кожного дня один хлоп по черзі крає мясо. Ґаздиня накладає стільки тареликів, скільки є „бордингґерів". Той, що крає, крає так, щоб кожний мав рівну порцію худого й товстого. Хто хоче їсти тепер, може собі зїсти. Що не зїсть, бере до „пейла".

Як приходить з роботи „майнер", здіймає сорочку, клякає на підлогу коло шафлика з горячою водою і миється. Ґаздиня йому часто мила плечі.

---

[17] Quilt—колдра.
[18] Blanket—коц.
[19] Store—крамниця, склеп; шторник—крамар.
[20] Board—харч.
[21] Jelly—конфітури, повидло.

Вечором він їсть вечерю. Є росіл і пів фунта мяса. Бувають пироги, галушки, бараболі. Хліба кожному, скільки хоче.

У неділю ґаздиня робила „мачанку" з запражки. Рано, помолившися перед образами, мачали хліб. До обіду, хто мав свою, куплену, муштарду, додавав собі її до мяса.

В неділю всі терпіли через нудьгу. Товариств не було. Церква вже була тоді в Гейзлетоні, а це було 5 миль від місця, де я жив. Хто хотів іти до церкви, мусів іти пішки до неї і з неї. Це не було безпечно.

Вечорами шилося зі шкіри такі рукавиці на пальці, щоби вугля не калічило пальців, і по тім звичайно йшлося спати. Коли часу вільного було більше, звичайно люди говорили казки, грали на гармонії, скрипці, деколи купували пива, танцювали. Найчастіше бралися за карти. Літом, як була гарна погода, виходили в ліс, але там звичайно знов бралися за карти.

Жіночого товариства не було. Все мужчини з мужчинами. Як коли таке трапилося, що в копальняній „печі" [22] появилася жінка (приїхала, наприклад, з Ню Йорку), і ми її побачили з „брехи", то всі покидали роботу й бігли до вікон дивитися як на яке найбільше чудо. Хто хотів женитися, мусів писати до своїх знайомих до старого краю, або до своїх краянів в інших місцевостях, або їхати туди шукати жінки.

Зносини з іншими людьми переривали звичайно „анґліки". В тих часах американці, себто старші іміґранти, мали страшну ненависть до наших людей, себто до пізніших іміґрантів. Вони закидали нам, що ми приїхали псувати їм роботу.

З Гоні Бруку на почту, що тоді була в Авденріді, треба було перейти якої пів милі. Коло почти на розі вулиць завше було збіговище, попри котре тяжко було перейти. Як на дворі лежав сніг, хлопчиська кидали на чоловіка снігом. Літом — камінням або болотом. Часто зимою вкладали до снігової кульки камінь і кидали. Щоби попри них перейти, треба було добре схилятися й голову руками закривати. Взявши почту, треба було добре бігти.

Як хто пішов по напиток, того теж нападали.

„Джан", кричали за ним, „ґів мі чу!" [23] Потім забирали від нього фляшку з горівкою, пили, а його часто ще й побили. Потім уже, як хто хотів іти до Гоні Брук по горівку, то брав зо собою товариша. Він самий ніс фляшку, а товариш ішов з добрим дручком для оборони.

Як наших людей стало більше, то почали ходити ґрупами й бити тих американських голодранців. Про те, щоби віднестися до суду або до поліції, ніхто й не думав. Хто знав, що в Америці є суди й поліція, коли такі річи діються?

Зборів, відчитів, свят, концертів не було. Книжок наших теж не було. І не було ґазет, а по анґлійськи ніхто не вмів читати. Правда, в Шенандоа почала виходити „Америка", але не багато було з неї читати. І не цікавилися люди громадським життям, бо ніхто не думав в Америці жити. Кожний думав, що приїхав тільки грошей заробити й до краю назад вертатись. Багато з нас мали довги — за подорож, тощо. Треба було їх сплатити. Кожний скупився до всього. До всього треба було силувати. Кожний немовби говорив: моя хата з краю. Як

[22] Patch—мале сільце, присілок.
[23] Іване, дай мені жвачки.

почали орґанізувати церкву, то й тоді люди говорили: Моя церква в старім краю.

За банки люди не знали. Грошей туди не складали. Тримав кожний при собі, в ремені, або сіннику, або давав ґаздині. Ґаздині звичайно цих грошей доглядали дуже чесно.

Та коли кожний думав про те, як йому вертатися до краю, життя робило своє. І він зачинав поволі привикати до Америки. Як був жонатий у старім краю, спроваджував жінку й діти. Як був нежонатий, шукав собі жінки. Думки про поворот він іще ніби не кидав, але все її на дальшу будучність відкладав. А як узяв собі роботу, що виглядала на стале заняття, як оженився в Америці, та ще як стали рости тут діти, то хочби й що він говорив, вертатися в старий край він уже не міг. Як їхав туди, то хіба в гостину.

Тоді він починав уже думати про те, як учитися про американське життя, як орґанізувати громадську орґанізацію, церкву, школу, ґазету, клюб, а ці орґанізації знову виповняли його життя так, що він і подумати не мав часу про те, щоб до краю навсе вертатись.

Праця в товаристві.

Щоб читачі могли собі уявити, що значило орґанізувати й удержувати орґанізацію в тих часах, подам коротеньку історію одного товариства, з котрим я звязаний цілий час свого життя в Америці.

Братство св. Володимира зорґанізовано в 1887-мім році в місті Гейзлетон, Па. До того братства вступили коло 17 лемків з Гоні Брук, невеличкої місцевости, віддаленої які 4 милі від Гейзлетону на полудне (там, де нині є Келайрес). Хоч наше братство не мало нічого спільного з „руським штором" у Гейзлетоні, упадок цеї крамниці сильно відбився на розвою братства. Через упадок загального довіря до своїх людей почало падати наше братство. Члени братства, що жили в Гоні Брук, дістали в свої руки прапори братства й вели далі братство в Гоні Брук. Тимчасом братство в Гейзлетоні впало.

Коли почала розбудовуватися нова місцевість Плезент Гил (пізніше вона прибрала собі назву Мекаду), і в 1891-шім році збудовано там малу деревляну українську церкву, братство св. Володимира перенеслося до Плезент Гила і там осталося на все. Братство орґанізувало самих тільки лемків, добре один одному відомих, „самих своїх". Платило членам 5 долярів запомоги на тиждень на випадок недуги.

Десь у 1892-гім році братство вступило до Першої Словацької Католицької Єдности. Та братство не довго встоялося в цій центральній орґанізації, бо вже на найближчій конвенції, що відбулася в Клівленді, між делеґатами виринуло таке сильне непорозуміння, що частина пенсилвенійських делеґатів, до котрих пристав і делеґат від братства св. Володимира, зараз по повороті з конвенції почала орґанізувати іншу центральну орґанізацію: Пенсилвенійську Римо-і Греко-Католицьку Єдноту. У цей спосіб і братство св. Володимира опинилося в новій орґанізації, в котрій делеґат братства став заступником головного предсідника. Ця нова орґанізація була теж своїм характером словацька.

На другій річній конвенції нової орґанізації, що відбувалася в Нантикоку, Па., головний предсідник орґанізації, словак, привитався з заступником головного предсідника, представником нашого братства, словами: „Як ся маєте, Грицю?" Це привитання так образило заступника головно предсідника, що він, вернувшися з конвенції, став уже

ворогом словацької орґанізації — тимбільше, що на конвенції урядником його вже не вибрано.

На рік 1895-тий предсідником братства вибрано мене, хоч більшість членів походила з угорського боку. На початку того року до мене прибув о. Нестор Дмитрів з Мавнт Кармел, Па. Підчас гостини о. Дмитрів говорить до мене: „Капітуло! Ти предсідник братства, і ти позволяєш йому належати до словацької орґанізації, як є своя власна? Ганьба тобі! Прошу не називатися русином!"

Я на це сказав, що постараюся, щоби братство св. Володимира перевести до Руського (тепер Українського) Народного Союзу.

У той час сталося таке, що касієр братства, забравши дві місячні вкладки від членів, не відіслав їх до головної канцелярії центральної словацької орґанізації. Це дало мені добру нагоду. Як братський предсідник, я заявив на зборах: „Браття, найліпше буде, як ми позбудемося таких касієрів та словацьких орґанізацій і як не будемо по два рази вкладок платити. Це можна зробити так, що ми ухвалимо вписати братство св. Володимира до Союзу". Мою пропозицію принято одноголосно. Рішено вибрати нового касієра й грошей до словацької орґанізації не посилати, а зате приступити до Союзу. Так то сталося, що в червні 1895-го року братство св. Володимира в Плезент Гил, Па., з понад 50 членами приступило до Р. Н. Союзу й стало його відділом 4-тим.

При кінці 1898-го року члени братства, завидуючи своїм, стали говорити: „Треба скинути Капітулу з предсідника! Він уже ним є задовго!" До них підходили головні урядники угорського „Соєдиненія", щоб забрати братство до себе. Наші люди далися на підмову і шептали їм, щоб скинули мене з предсідника. Вони вибрали предсідником одного угорського русина, а цей зараз по виборах каже: „Браца, поцо нам буц у радикалах, кед маме свою чисто руску орґанізацію, Соєдиненіє?"

Тепер наші галицькі лемки побачили, що вони зробили, та було вже запізно. Прийшлося орґанізувати нове братство з таких членів, що не належали до бр. св. Володимира. Коли бр. св. Володимира перейшлоб до Соєдиненія, тоді всі наші люди, що належали до братства св. Володимира, мали перейти до новозорґанізованого братства. В цей спосіб повстало братство Покрови Пресв. Богородиці.

Братство св. Володимира відступило 1898-го року від У. Н. Союзу, а 1899-го приступило до Соєдиненія. Галицькі лемки в більшости виступили з братства св. Володимира та вступили до братства Покрови Пресв. Богородиці, котре негайно вступило до Р. Н. Союзу, де стало 7-мим відділом.

Братство розвивалося гарно й при кінці 1914 року мало 200 дорослих членів.

По головній конвенції У. Н. Союзу в Бофало (1914) делеґати, вернувшися з конвенції, розповіли на зборах братства про реформу, яку переведено на тій конвенції. Сказали, що вже не будеться платити розмету, але сталу вкладку за літами. Делеґати подали: „Ми на конвенції були безсильні. Урядники зробили все, що хотіли. Вони сказали, що цього вимагають стейтові закони і так має бути. Нас, делеґатів, не винуйте!"

Члени обурилися. Не помагали ніякі пояснення, бо й делеґати й відділовий уряд стали ворогами Союзу. У січні й лютім 1915-го року братство не вислало до головної каси У. Н. Союзу грошей, а в березні було суспендоване. Тимчасом лідери завели братство до одної амери-

канської орґанізації, а ця незадовго збанкротувала так, що спадкоємці по померлих членах лишилися без належної їм запомоги.

Я опинився без відділу. Став орґанізувати новий. Мені вдалося переконати 14 членів, що У. Н. Союз є дійсна й певна запомогова орґанізація й з ними зорґанізовано новий відділ, братство Сошествія св. Духа, що стало відділом ч. 7. У. Н. Союзу, на місце попереднього. Братство розвивалося гарно й нині вже знов числить до 200 членів.

Праця в головнім уряді Союзу.

Тимчасом мені часто приходилося служити не тільки місцевій громаді, але й цілій орґанізації.

Перший раз я був на конвенції У. Н. Союзу в Мавнт Кармелі, Па., в 1896-тім році. Там я був конвенційним секретарем і був вибраний головним радним У. Н. Союзу. Другий раз делеґатом був я на конвенцію в Мейфілді, Па., третій раз на конвенцію в Шенандоа, Па. (1898), четвертий раз на конвенцію в Скрентоні (1906), пятий раз на конвенцію в Філядельфії (1908). Там я був вибраний головним предсідником У. Н. Союзу. На XI-тій головній конвенції (в Клівленді, Огайо, 1910) я був знов вибраний головним предсідником Р. Н. Союзу, потім утрете на XII-тій конвенції в Вилкс Бери, Па. (1912), і вчетверте на XIII-тій головній конвенції в Бофало, Ню Йорк (1914). На XIV-тій головній конвенції (в Гарисбурґу) я не приняв кандидатури на уряд предсідника, а конвенція вибрала мене головним контрольором У. Н. Союзу. Я був на XV-тій конвенції як контрольор, а на XVI-тій (у Рочестері, 1925) як делеґат від 7-го відділу та працював у комісії просьб і скарг. На XVII-тій конвенції (у Нюарку, Ню Джерзі, 1929) я був знову делеґатом, був членом і предсідником комісії просьб і скарг, а на XVIII-тій конвенції (в Дітройті, 1933) був знову членом і предсідником комісії просьб і скарг та був вибраний головним контрольором, який то уряд сповняю досі.

Осип Стеткевич
Редактор „Свободи" (1910).

Довголітнє членство в братстві й У. Н. Союзі, многоразовий вибір на уряди у відділі та до головної управи орґанізації давали мені багато нагоди до праці. Нераз мене це коштувало багато труду, та я за це не то що не маю найменшого жалю, але нині щиро сказати можу, що ніщо так мило не згадується, як праця для загального добра.

Дмитро Капітула.

З МОЇХ СПОМИНІВ

Америкою зацікавився я ще тоді, як служив в австрійській армії в Полі, над Адрійським морем, а потім при австрійській жандармерії в Босні в перших роках після окупації Босни австрійською армією. Писали мені до війська про життя в Америці браття Степан і Петро Мурдзи з мого родинного села Лабови, пов. Новий Санч.

Вернувшися з армії й жандармської служби в рідне село, я став порівнювати життя, яке мене ждало на господарстві, з життям в Америці, яке мені описували Мурдзи в своїх листах з пенсилвенійських копалень угля. Мій батько був заможний господар, але нас було 6 синів, і з них я був найстарший. Батько був заможним господарем, але якими господарями будемо ми, його сини? — думав собі я.

І так у 1880-тім році, маючи 23 роки життя, я вибрався самий до Гамбурґа, де купив собі корабельну карту до Америки. Прибувши на цей бік, я купив в „касельґарді" білєт до Шамокіну, в Пенсилванії, де жили мої краяни Мурдзи. Заплатив я тоді за цей білєт — памятаю, як нині — 3 доляри й 16 центів. Було це 4-го квітня, коли я всів на пенсилвенійську залізницю й поїхав на захід у незнаний край.

Шукаю краяна.

Приїхав я до Шамокіну рано. Я писав Степанові Мурдзі, щоб вийшов по мене на залізницю, але як я приїхав на стацію, нікого не було. Вийшов я з клунками на вулицю незнаного мені міста, в незнанім краю, і розглядаюся, не знаючи, що почати, куди повернутися. Переходить коло мене чоловік, що мені виглядав на нашого, отже я й питаюся його, де мешкає Степан Мурдза.

„Гват?" — питається він мене замісць відповіди.

„Не гваткай", кажу я йому, „а говори по людському, як до тебе говорять!"

Завів він мене до одної „ґросерні". Видно, думав, що цей певно буде знати, де живе Мурдза, бо Мурдза певно до нього приходить купувати їсти. Власник цеї крамниці, німець, Шуман на імя, побачивши мене, врадувався мною, як рідним батьком. Розпитався, звідки я, що за один, що хочу робити. Поставив мене на крамничну вагу й зважив мене. Побачивши, що я важу 204 фунти, аж по стегнах ударився: „Ось таких нам в Америку присилайте!"

Питаюся я його за Мурдзу. Ні, він Мурдзи не знає, але каже, щоб я не дивувався, що краян на залізницю не вийшов. В Шамокіні почтарі почти не розносять, бо то ще замале містечко. Кождий самий по свою почту ходить до почтового уряду, а звичайно хто робить, то має час хіба раз на тиждень піти на почту по листи. Дуже можливо, що й таке сталося з моїм краяном.

Де мешкати? Де робити?

Цей німець знайшов мені мешкання в одного словака, в котрого було на „борді" більше словаків. Щоправда, я хотів мешкати в свого чоловіка, але таких тоді ще не було.

Знайшовши мешкання, я негайно почав думати про те, як дістати роботу. Почав питатися свого господаря. Цей сказав мені, що тепер за роботу дуже тяжко, але він буде старатися для мене її роздобути,

одначе мені прийдеться почекати. Притім він сказав до іншого словака по німецьки, чи не поспитавсяб він якогосьтам німця за роботу. Я зрозумів, що вони між собою говорили, й усміхнувся. Словак, з котрим господар говорив, побачив це й каже до господаря: „Почекайте, бо він мабуть розуміє по німецьки!" „Так", кажу їм, „я розумію й по німецьки".

„Коли так", кажуть вони мені, „то ви дістанете роботу вже в понеділок". У них був знайомий „бос", німець з роду, що бере тільки німців.

І в понеділок рано вони пішли говорити з тим „босом" (він називався Антон Йонґ) і того самого дня я став на роботу за „лейбра" (простого робітника) до копальні. Робота була звичайна, для мене не трудна. Я робити не боявсь, і як мав який клопіт з майнами (копальнею), то хіба той, що довго мені треба було в копальні працювати, поки я навчився ходити так, щоб головою не бити до повали.

Перша „пейда".

Вісімнацять днів я працював у копальні за „лейбра" у того німця, заки я дістав першу свою заплату в Америці.

Каже мені мій „бос" у день місячної пейди (платні): „Ви робили в мене 18 днів. Як початкуючому, я вам можу заплатити тільки по 9 долярів на тиждень. Як лишитеся в мене надалі, то я відтепер буду вам платити по 10 долярів на тиждень. Добре?"

Я згодився, не показуючи по собі, що в мені діялося. Якби він був знав, що я собі тоді думав, коли я почув, що маю дістати по 9 долярів на тиждень! Якби він був знав, як я скоро переміняв у своїй голові ці 9 долярів на австрійські гроші, яким великим паном я почувся!

Чи я хочу в нього на довше лишитися? Хто за такі гроші не лишивсяб?...

І я лишився в нього далі робити. І робив, як мул. Знаю, що мій німець був з моєї роботи вдоволений, бо ніколи мене не напоминав.

Друге місце.

Робив я так у Йонґа три місяці. По трьох місяцях каже до мене інший німець, Франк на імя, що він готов мені дати 12 долярів на тиждень, як я піду робити до нього. Я згодився на пропозицію, але кажу Франкові: „Ви мені даєте гарну раду, але позвольте, що я вперед піду й скажу Йонґові про це. Він перший дав мені роботу в Америці, то не випадає, щоб я його покидав, не оповівшись йому".

„О, певно, що так", каже мені Франк. „Ідіть".

Кажу я Йонґові, що мені Франк пропонує 12 долярів на тиждень та чи він погнівається на мене, як я піду.

„Погніватися на вас за те, що ви підете робити за кращу заплату?" — каже мені Йонґ. „О, ні, в Америці ви йдете там, де краще, і ніхто за це на вас гніватися не може. Я самий пішов би на іншу роботу, якби мені хто заплатив більше".

І став я робити в Франка за 12 долярів на тиждень, а він по 3 місяцях підніс мені заплату на 15 долярів тижнево. Це була в тих часах така велика заплата, що мені ніхто не вірив, як я це людям оповідав, а вірили мені аж тоді, як я їм показав „стейтмент" (заяву) від „боса" (наставника, управителя).

Стріча з краяном.

Десь так по місяці свого побуту в Америці я стрінув свого краяна, Степана Мурдзу.

Стрінув зовсім припадково. Їду вечором вулицею, а він іде проти мене. У тій самій хвилі, як я його пізнав, він пізнав мене. Можете собі представити, як ми звиталися. В тих часах у місті Шамокіні було наших людей не більше як 20. Тому то й куди чоловік не йшов, шукав краяна. Як стрінув краяна, то витав його, як рідного брата, хочби не знати які вороги були в краю. Як стрінулися знайомі, то на привитання обіймалися, що мало не душилися. Сльози ставали чоловікові в очах, як почув рідну мову. Зараз пішли до „салуну" (коршми), частували себе, розказували про своє життя, а найбільше про рідний край.

Життя було таке скучне, що нині чоловік уявити собі не може, як можна було його видержати. Дотого всі були нежонаті люди. Між нашими людьми в цілім Шамокіні не було ні одного чоловіка з жінкою: все самі парубки або чоловіки, що полишили жінки в старім краю. Це було й причиною несталости цеї іміґрації. Хоча з краю приїжджали все нові люди, то зате „старші" іміґранти постійно відїжджали. Побуде тут чоловік кілька місяців, „відробить дорогу", як це називалося, заробить дві або три „стівки" (себто кількасот ґульденів) і вже його ланцом не вдержиш в Америці. Нераз я говорив їм і переконував, щоб лишилися надовше, заробили більше гроша, але це не помагало.

Не можна цьому дивуватися дуже, коли взяти під увагу, що не було тут ніякого громадського життя.

Орґанізують свою церкву.

По якімсь часі мого побуту в Шамокіні сталася велика подія серед нашого народу: зорґанізовано першу в Америці Українську (вона називалась, очевидно, Руська) Народню Торговлю. Працювали в ній д-р Володимир Сіменович, п. Янович і п. Карпович, а директором був Антін Вислоцький.

Та не це була потреба, яку ми відчували найбільше пекучо, а те, що наші люди не мали своєї церкви. Мешкали наші люди звичайно по домах поляків, що були старші від нас іміґранти та вже трохи з Америкою зжилися. Польські власники домів для „бордерів" (столівників) поводилися з нашими людьми грубо. Були це звичайно бувші двірські форналі, що, добившися гроша в Америці, думали, що вони Пана Бога за ноги зловили. Вони правильно заставляли наших людей платити по 50 центів на костел, а в неділі ґазда вів з костела в свою хату кількох форналів таких, як він самий, та казав нашому чоловікові принести пива. Як наш „бордер" приніс „кеґ" (бочілку), то ґазда пив зо своїми гістьми, а нашому чоловікові лише десь-колись дав випити склянку його власного пива.

Ходили наші люди до польських костелів, платили там правильну колєкту, давали ріжні жертви й драчі, але поважання однаково не мали. Польські ксьондзи все говорили про них з погордою. Польський парох у Шамокіні інакше про нас не говорив, лише так:

„І ви, цо маце чарне пискі, русіні".

Можете собі представити нашу радість, як до нас нарешті завитав наш власний священик, о. Волянський. Перша відправа від-

булася в місті Шенандоа, і наші люди з цілої околиці посунули до тої церкви.

Не знаю, звідки то взялося стільки наших людей, що ми набили повну церкву. Видно, що зійшлися люди з усіх усюдів.

Ще в самий передодень відправи до Руської Народньої Торговлі в моїй присутності приходить польський ксьондз та питається, чи це правда, що приїжджає наш священик. „Правда", кажуть йому. „А позволенє маце"? „Маємо", кажуть. „А сконд?" „А звідкись маємо" кажемо. „А ми, поляци, не позволіми".

Сварка, яка розгорілася з цього приводу, була така гостра, що Тилявський, що працював у крамниці, схопив поляка й викинув за двері й ще трутив його так, що цей упав насеред дороги на лице. Ми приготовилися „на всякий випадок", але з польського боку ніякої перешкоди не було. Ми все відправили в порядку, а поляки ані не показалися. Начеб їх зовсім не було.

Клопоти з айришами.

Мали ми теж немало таких клопотів з айришами (ірляндцями).

Спершу наші люди в Шамокіні це були самі українці з Лемківщини й Закарпаття. Допервa пізніше стали йти люди з Поділля.

Зчасом ставало нас щораз більше таких, що не хотіли вертатися зараз до рідного краю. Вони й зачали думати про женячку. Спершу замовляли дівчат зо старого краю, і дівчата приїжджали „на ордер" (замовлення). Знав іміґрант якусь дівчину в старім краю і писав їй, щоби приїхала. Як післав гроші, то дівча їхало з підскоком. Далі почали приїжджати до нас з інших околиць в Америці, знаючи, що там можна одружитись. А потім, як майнери довідалися, що в деяких околицях, як наприклад у Пасейку, в стейті Ню Джерзі, є багато дівчат, то їхали туди, як на ярмарок.

Михайло Угорчак
Головний секретар (1912—1921) і заст. гол. председника У. Н. С. (1925).

З айришами мали ми раз таку пригоду: Відбувалося весілля одного нашого краяна. Як тільки почалося, на салю входить банда айришів. Кажуть усім нам виходити. Хто не хотів, того викинули. Засіли потім до стола, їли нашу їжу, пили наші напитки.

Але це був перший і останній раз. Як було друге весілля, ми вже були зорґанізовані, і як тільки котрий айриш наблизився до нашої галі, то вже наперед дістав. Ми скоро пізнали, що вони дикі, як довго їх боятися; як їх не боятися, вони боягузи. Як ми це пізнали, то вже з ними давали собі раду. А ще як уряд зловив розбишацьку шайку айришів Мекґвайрерів та повісив 18 з них, одних у Сонбері, інших у Патсвилю, то ввесь страх перед айришами пропав.

Початок запомогової орґанізації.

Коли зорґанізувалося запомогове товариство „Соединеніе", я приступив до нього й був вибраний на його конвенції касієром. Дав мені председник, п. Жінчак-Смит, торбу на гроші та казав, що я маю

записувати приходи й розходи. До „Соєдиненія" належали й галицькі й „угорські" товариства. Воно обіцяло посмертне в сумі 400 долярів.

Як касієр, я відразу попав у суперечки з угорськими грекокатолицькими священиками, що правили тоді „Соєдиненієм". Як я тільки дістав яку десятку від котрогось відділу, то зараз у мене зявлявся священик, один або другий, і брав ці гроші на свої потреби. Одному треба було щось справити до церкви, іншому жінку з краю спровадити і т. д.

Кажу я тоді Жінчакові-Смитові: „Пане председа, так бути не може. Що скажуть на це люди? Який звіт я дам на конвенції? Адже вони не тільки беруть гроші, але й ніяких „ресітів" (посвідок) мені не дають".

Жінчак покивав головою, гейби хотів сказати, що так не повинно бути, але знову лишив справу на мене, а самий нічого не робив. Пішов я тоді до нього ще раз, віддав йому касієрську торбу, передав 50 долярів готівки та зложив на його руки свій уряд.

Говорив я про це потім свому парохові, о. Константкевичеві. О. Константкевич сказав: „Треба це прослідити". За якийсь час сказав мені, що він розпитував і розсліджував та переконався, що в „Соєдиненію" правлять попи. „Це не для нас орґанізація", каже він. „Нам треба народньої орґанізації".

На конвенції в Скрентоні о. Константкевич критикував уряд „Соєдиненія" за касові непорядки. „Як це ви так ґаздуєте", говорив він, „що збираєте гроші й збираєте, а в касі нічого не маєте?"

На це йому відповів один угорський священик: „Ви, отче, ще „ґрінор" (зелений), і того не розумієте. Лишіть це нам, бо ми довше в Америці і цю справу добре знаємо".

У відповідь на це о. Константкевич показав рукою крізь вікно і сказав: „Бачите цей стовп телеґрафічний? Він іще довше в Америці ніж ви, а що він знає? Ви говорите до мене як до дурня, що в Америці потребує вчитись, а я приїхав до Америки вже з освітою..."

Та це проводирів „Соєдиненія" не переконувало, а їх упертість тільки переконувала галичан про неможливість сидіти далі в „Соєдиненію". І так виринула думка орґанізувати наш Союз, а о. Константкевич і о. Грушка скликали до Шамокіну перші збори цеї нової орґанізації. Братство св. Кирила й Методія відступило від „Соєдиненія" й закликало інші товариства відступити від нього та заложити свій „Руський Народний Союз". Мене вибрано предсідником, о. Константкевича секретарем, а Ґлову касієром. Членів відразу було 150. Ми встановили посмертне в сумі 400 долярів.

Почали ми урядування, а мадярони почали проти нас боротьбу.

Наперед запізвали братство св. Кирила й Методія в суд за незаплачені за 3 місяці вкладки. Ми справу програли, а кошти процесу й програної заплатили ми обидва з о. Константкевичем.

Почали ми орґанізувати нових членів. Листувалися з людьми по ріжних місцевостях, умовлялися прибути на якийсь день і тоді відбували збори та говорили, чому людям треба запомогової орґанізації.

Бувало всіляко. Ось приїхали на пікнік до Джерзі Ситі. Одні витали нас, а другі збиралися бити. „Ага, радикали! В Бога не віруєте! Прийшли нас від церкви відвертати!" Подібне траплялось і по інших місцевостях, куди ми їздили аґітувати. А їздили на власний кошт.

Навіть у самому Шамокіні, де сиділи і предсідник і секретар і касієр, не все йшло так, як можна було сподіватися.

Та тут сталося нещастя, котре показало нашим людям вартість орґанізації. Стався випадок у майні: погиб відомий усім громадянин Шаршонь, член братства св. Кирила й Методія.

Товариство відразу занялося похороном. Всі члени не пішли до роботи, а на похорон. Вділи на себе товариські відзнаки, пішли на похорон, уставлені в ряди. Несли свої прапори. Пішли на залізницю і з тілом поїхали до Шенандоа, де покійного поховано.

Василь Левчик

Головний радний У. Н. Союзу (1910), головний контрольор (1914) і головний касієр від 1917—1933.

На наступний братський мітінґ зявилися всі члени як один. І кожний приніс зо собою вкладку. З настрою на зборах видно було, що в товаристві настав новий дух. Люди зрозуміли не тільки що їм орґанізації треба, але й те, що наша орґанізація зробить для них те все, що вона їм обіцяє. Наші люди зрозуміли, що ми потрафимо робити те, що інші. Ми повірили, що власними силами можемо збудувати свою запомогову орґанізацію та нею добре ґаздувати.

Я мав ще честь бути предсідником Союзу одну канденцію. На другій конвенції я передав уряд у руки І. Глови. Урядування коштувало мене багато труду й гроша. Але жалю мені за тим нема. Як я дивлюся, що за сила виросла з таких малих початків, то мене огортає не жаль, а гордість. що до зросту тої сили і я причинився своєю лептою.

Теодосій Талпаш.

КОРОТКІ СПОМИНИ.

I.

Штовхнули мене поїхати до Америки вістки з Америки, які ми читали з великою цікавістю в духовній семинарії. Нестор Дмитрів дістав цікавий лист з Америки від своїх краянів. Ми зацікавилися тим і стали студіювати Америку. Ми представляли собі Америку як велике поле до акції, бо в тім краю є велика політична й горожанська свобода. Ніхто вас у роботі не спиняє.

Друге, сама цікавість, як живуть в Америці наші люди, не давала нам спати. Ми представляли собі, що Америка тече медом і молоком: не треба багато робити, а маєте великі зарібки. Ми знали теж, що в Америці є свобода совісти й релігійна толєранція. Це молодих свободолюбних священиків дуже манило. На четвертім році ми змовилися їхати до Америки.

II.

Я був сотрудником і катедральним проповідником у Перемишлі.

В 1897-мім році були вибори і я голосував на д-ра Івана Франка, що кандидував у перемиській окрузі на посла до сойму. Другого дня по виборах закликав мене єпископ Чехович і каже: „Я знаю, на кого ви голосували".

„То прошу сказати".

„Я знаю, що ви голосували на Франка".

Парох, о. Подолинський, теж закликав мене до себе до канцелярії й каже мені, що намісник Бадені знає, що я голосував на Івана Франка й що я через те в намісництві зле записаний. Я кажу: „Я цілком не дбаю, як я є записаний, бо я зробив так, як мені совість наказувала". Я поїхав негайно до о. Бончевського, сотрудника в Белзці, і ми обидва змовилися, що поїдемо до Америки без огляду на те, які будуть перешкоди.

III.

Мали ми їхати як тільки полагодимо пашпортові й шифкартові справи. В Америці вже був о. Дмитрів, і до нього ми писали по інформації. Нам писали з Америки, що нам певно буде парафія. Я й о. Бончевський постаралися за духовні поручаючі листи від митрополита, кардинала Сильвестра Сембратовича.

При тій нагоді ми відвідали у Львові Івана Франка. Він казав нам: „Їдьте щасливо, трудіться для народу, але не очікуйте від нього вдячности".

IV.

Ми приїхали до Америки 22-го грудня 1897-го року.

Український Народний Союз і „Свобода" були тоді осередком усього культурного життя й тісно з ним тоді звязаного церковного руху.

Я осів у Джерзі Сити, ставши парохом по о. Ардані, а о. Бончевський став священиком в Ансонії.

Церковне й національне життя виглядало дуже бідно. Ніде не видно було свідомого українця. Першою ціллю молодих священиків було національне освідомлення народу, що складався майже виключно з лемків, національно зовсім несвідомих. До освідомлення вживали передовсім церкви, себто церковної проповіди. На проповіди говорили, хто ми є.

Як хто зі священиків мав якусь думку, то писав куренду й розсилав її по всіх священиках, котрі через своє розкинення на великім просторі не могли легко зїжджатися. Копія цеї куренди приходить по черзі до кожного священика, і цей підписується під курендою, чи він на неї годиться. Як згодився, то підписував своє імя, а до того ще додавав жертву, яку складав на ту ціль. Такими курендами порішено, де мають відбуватися відчити, віча, де мають бути основані читальні. Порішувано збирання постійних вкладок на видавання „Свободи" та ріжних брошур, порішувано аґітацію за опіку над іміґрантами. Курендами взивали священиків старатися, щоб люди писали до ґазети дописи з місцевостей про життя, встановляли аґентів для передплатників для „Свободи" та для орґанізування відділів Союзу й парохій, спроваджували священиків. Часто священики збирали курендами гроші на закупно корабельних карт для інших священиків з краю.

V.

Зараз у першім році ми мали тяжку боротьбу з москвофілами, неграмотністю й несвідомістю.

Угорські священики були москвофіли. Були й москвофільські священики з Галичини. Російська місія піддержувала боротьбу проти нас російськими грішми.

Відносини між українськими священиками були дуже товариські. З московськими й православними священиками ми властиво не зносилися, як з ворогами. Ми всі були свідомі українці. Всі були шкільні товариші, з того самого року. Всі були тих самих політичних і релїґійних переконань. У суспільних справах ми всі теж були таких самих поступових поглядів. Солідарність проявлялася в одноцільній акції по всіх громадах. Ми помагали собі матеріяльно. Як хто влаштовував віче, ми зїжджалися йому на поміч. Розділювали реферати поміж себе. Як починали якусь акцію, все перші складали на неї гроші. Не було зрештою звідки взяти тих грошей. Союз не мав іще тої сили, що має тепер. Ґазета грошей зібрати не могла. В народі зібрати теж було неможливо. Якби ми були не дали, ніхто інший був би не дав.

VI.

Відколи я приїхав до Америки, кожного місяця збирали ми гроші на видавання „Свободи". Кожний український священик почувався до обовязку давати на „Свободу" найменше 5 долярів на місяць. Так піддержувано „Свободу" в її тяжких початках.

Згадаю, що я порозумівся з Іваном Криловським, управителем друкарні ім. Шевченка у Львові, щоб нам прислали до Америки для „Свободи" найкращого друкара, й так приїхав до нас Андрій Савка, що потім став управителем „Свободи" і причинився немало до її розвою.

о. М. Підгорецький.

СПОГАДИ З МИНУЛИХ ЛІТ

Просять мене, щоб я, як старий американець, написав дещо до „Ювилейної Книги", а саме щось цікаве про „Союз", як він закладався, бо я тоді при тім був.

Лемків бере еміґраційна горячка.

Зачну від того, хто перший вказав нашим людям дорогу до Америки. Це був ніхто інший, тільки наші лемки, бо вони перші зачали еміґрувати до Америки вже більше як пятьдесять літ тому. І то нараз, начеб їх яка горячка опанувала. До полудня косив, або вівці пас, а по-полудні вже їде. „А ти куди?"—питаються його. „Ба, чуєте, до Гамерики, лем ся бою, жеби мня не зімали". Тоді їх ловили жандарми, а саме молодих хлопців, бо хтож буде цісареві служити? І їде лемко в світ за очі без ніякого провідника, немов десь на ярмарок або на відпуст до сусіднього села. Людина, що ніколи кроком не була зі свого рідного села, тепер пускається сама в далеку дорогу, за широкі моря, у незнані світи. Справді, це неабияка відвага. Плачуть жінки за мужами, а мами за синами й остерігають, саме як у тій пісні співається:

Не їдь, не їдь, любий сину,
Не їдь, не їдь на чужину,
На чужині хто там знає,
Яка доля тя чекає.

Але це нічого не помагало. І справді, не одного там лиха доля стрінула. Бо чимало з них поклали свої голови у пенсильванійських глибоких майнах або в пітсбурських залізних фабриках.

І автор починає думати про Америку.

Памятаю, як нині, бо я вже тоді ходив у Яслі до ґімназії, як бувало на вакаціях приходять до мене жінки, щоб їм листи з Америки читати та відписувати. І майже в кожному листі було писано, що посилають до дому гроші. В одному листі, а це забавне було, писав чоловік жінці, що його в Америці президентом вибрали. І зажурилася бідна жіночка, бо боялася, що Ванцьо її вже певно більше не схоче, коли став таким великим паном. Але потім показалося, що це не той президент, що у Вашинґтоні сидить, але від братства св. Михайла. А в другому знов листі писав синок своїй мамі, що йому в Америці дуже добре, бо, каже, наш єґомосць у старім краю й на Великдень того не їдять, що він в Америці кожного дня. Має все мясо на мясо тай дугану (тютюну, скільки хоче, бо тут циґара, каже, навіть по вулиці валяються. І я, начитавшися всякої всячини у тих американських листах, уже й собі почав мріяти про Америку, коли там так добре.

Здійснилася мрія.

Минуло ще з пару років, аж нарешті я вже скінчив школу й кликали мене вже тоді паном професором. Дістав я посаду в горлицькому повіті, на Лемківщині, де я вродився. В короткому часі я дався пізнати в цілому повіті, записався до урядничого касина в Горлицях, навіть запізнався з паном старостою, котрий ворожив мені, що колись буду інспектором. І як на початок, мені не зле зачало поводитись. Аж нарешті прийшли вибори до австрійського парляменту. Тоді австрійським премієром був зажертий лях Бадені. Я замішавсь у вибори. Очевидно, я тоді був ще молодий, як то кажуть, дурний як той

молодий пес. Дався вибрати за делеґата до голосування й голосував проти волі пана старости. Відтоді зачалися мої переслідування. Одного разу підчас шкільної візитації між мною й інспектором прийшло до гострої перепалки і я, стративши над собою контролю, шпурнув книжкою інспекторові в голову. І, не чекаючи довго, що з того буде, я таки того самого дня ввечір чим скорше на залізницю й за два тижні я вже був у Джерзі Ситі. Це було під кінець квітня 1890 року. І так нарешті здійснились мої мрії про Америку.

У гостині в о. Грушки.

В Джерзі Ситі був тоді парохом о. Г. Грушка, котрого я знав ще зі Львова. Побачивши мене, він дуже втішився й привитав мене сердечно. О. Грушка це була добра й щира душа й американська Україна не може його забути, бо він був батьком „Свободи".

І я в о. Грушки забавився якийсь час, бо він не хотів мене так зараз від себе пустити. А він тоді був одиноким нашим священиком на цілий Ню Йорк і Ню Джерзі. Майже кожного дня діставав телеґрами зі всіх усюдів, що його кликали наші люди як священика. І де їхав, то й мене з собою брав. Я йому тоді буцімто за дяка був, хоч на дяківстві я не дуже розумівся, але всетаки в дорозі я йому придався. Забавне було, як нас одного разу угорські русини закликали на „контри" правити Службу Божу тай дітей похрестити. Церкви там ще не було, то треба було в хаті правити. Приходимо, а хата ще не прибрана була. Господар пішов десь по хатах за образами й ми мусіли досить довго чекати. Нарешті прийшов господар і перепрашає: „Нех пребачи пан превелєбни, дораз будзе, лем святих повішиме. Фрас (чорт) би то улапел, цо ми ше за німи находзелі". Ми потім з того нераз сміялись, як то наші руснаки „святих вішали".

Та ще їздили ми з о. Грушкою й по місті Ню Йорку й оглядали всякі американські дива. Були ми й на „Куні Айленд", де цілий Ню Йорк ходить купатися. Там такий крик і гармідер, що годі описати. Щось подібне як на наших старокраєвих відпустових ярмарках, тільки на більшу скалю. Повно всяких комедіянтів, мантіїв та шахраїв, що показували всякі штуки. З того всього ще найбільше подобалося нам, як то один китаєць грав на спідніх штанах. Порозвішував на шнурах випрані підштанці, сорочки та панчохи, попричіпляв до них з середини дзвіночки так, щоб їх не видко було, й потрясав ними, ну, й з того повставала правдива музика. А вжеж найбільше бавило це нашого дяка, що тоді з нами був.

„А диви, диви!" —кричить. — Як чайнамен[1] на ґацях грає!"

І так ми ще викупалися в морі й о. Грушка потім відпровадив мене на Пенсильванійську стацію, звідки я таки зараз відїхав до Шенандоа, де вже чекав на мене о. Волянський. Він якраз тоді мав відїжджати до старого краю, але чекав іще на о. Обушкевича, що мав заняти його місце. А о. Обушкевич був з того самого села, що я, отже о. Волянський хотів довідатися від мене, що властиво за причина, що він так довго зволікає з приїздом. І я йому оповів усе, як воно було, та ще запевнив його, що о. Обушкевич є вже в дорозі до Америки. Він спочатку боявся їхати до Америки та просив мене, щоб я йому написав, як приїду до Америки, як воно тут є. І я йому зараз написав

[1] Chinaman—китаєць.

таки ще з Джерзі Сіті, щоб їхав сміло, бо в Америці священикам добре, та ще, жартуючи собі, додав, щоб собі добру кишеню на доляри зрихтував.

О. Волянський.

Отця Волянського відкликав Рим до краю за те, що в нього була законна жінка. Це була велика страта для американської України, бо о. Волянський якраз надавався до Америки. Вчена, здібна й енергійна людина, великий орґанізатор і працівник як у церкві так і поза церквою тай чоловік з великим хистом до бизнесу. Він навіть зорґанізував для наших людей в Америці кооперативні крамниці або, як їх нині називають, „ланцюхові крамниці". Було їх зпочатку пять: в Шенандоа, Шамокіні, Гейзлетоні, Олифанті та в Мейфілді. Бизнес зачав іти знаменито. Люди не тільки купували в тих крамницях, але й гроші заносили до крамниць, замісць до банку. Також через ті крамниці посилали гроші до старого краю. І як тільки о. Волянський відїхав до краю, то крамниці відразу зачали впадати. Тай таки в короткім часі пропали. Ще найдовше з тих крамниць утрималася крамниця в Шамокіні. Шкода, велика шкода, бо колиб ті крамниці осталися були до нині, то був би вже міліоновий бизнес. Управителів тут не можна винувати, що гроші покрали, або щось подібне. Лиш треба просто сказати, що вони не знали, як діло попровадити. Сіменович, що був управителем крамниці в Олифанті, казав мені, що одного тижня люди принесли до його крамниці більше як двацять тисяч золотом і просили, щоб їх за уділовців приняти до крамниці, або відложити їм гроші, бо вони ще тоді з банками не мали нічого до діла. Та він грошей не приняв, бо боявся, щоби потім людям не пропали. Тоді люди занесли ті гроші до жида Шпіца, котрий також уже мав крамницю в Олифанті. Це був собі простий жид з Лемківщини й люди мали до нього довіря, бо гроші в нього ніколи не пропадали. Тай він з тими грішми бизнес робив. Набудував чимало домів в Олифанті, й ті люди, що у нього гроші відкладали, таки в тих домах мешкали та йому чинш платили. Отже жид знав, що зробити з грішми, а наші не знали. Сіменович потім, коли крамниця вже мала впадати, лишив усе й пішов учитися на лікаря.

У панства Волянських я затримався ще з пару днів, чекаючи на о. Обушкевича. Добрі це люди були й надзвичайно гостинні. У них все були якісь гості. Навіть уже й американці до них заходили, бо вже могли порозумітися по анґлійськи. Пані Волянська це була дуже симпатична жінка, правдива лейді.

Нарешті приїхав о. Т. Обушкевич. Але в Шенандоа не остався, бо о. Андрухович, що був сотрудником при о. Волянськім, не хотів уступитися з парохії. І прийшли шамокінці тай запросили о. Обушкевича до Шамокін, де вже була побудована церква, тільки священика не було. Та й я собі з ними поїхав.

В Шамокіні я таки зараз на початку пізнався з Теодосієм Талпашем. Це був собі молодий іще мужчина, вродливий і сильної будови тіла, вус у нього чорний, козацький, а в голові здоровий хлопський розум. Він говорив також і по німецьки та по мадярськи, бо навчився, як служив на Угорщині при війську. Робив тоді в готелю Вадертбілта за бартендра.[2] А що був дуже сильний, то нераз бувало бє в готелю айришів (що нашим людям тоді дуже докучали), аж з них дрантя

[2] Bartender—шинкар.

летить. І за те потім айриші боялися його й мали перед ним респект. А наш чоловік уже ніде не піде склянки пива випити, тільки до Талпаша, бо він кожного чесно обслужить, порадить, а коли треба, то й поможе. За те його люди любили й поважали. Та й я з ним заприязнився таки з самого початку й ми потім все були собі добрими та щирими приятелями.

Питання роботи.

Я рвався тоді дуже до роботи, вже навіть до копальні хотів іти, та він мені каже: „Вас не треба в копальні. Ви вчений чоловік, привчіться по анґлійськи, то не будете потребувати в Америці тяжко робити. І він таки зараз знайшов мені роботу в однім великім склепі, як наші лемки називають: там, де лахи (одежу) продають. По анґлійськи я ще тоді не знав, але з „босом"[3] міг порозумітися по німецьки. За один місяць я вже привчився бизнесу й наші люди вже приходили до мене купувати, що їм треба було. А мойому „босові" тільки того й треба. І таки на другий місяць підвищив мені „пейду" [4] та зрівняв мене з іншими клєрками,[5] що в нього вже віддавна робили.

Питання забезпечення родин.

І робив я в тім склепі близько два роки. Та якраз тоді наші угорські русини заложили „Соєдиненіє", до котрого приступили й наші галичани. Найперше пристало шенандорське братство, потім шамокінське, згодом олифантське й мейфілдське. Тільки джерзіситське братство ще не пристало. Рішено також видавати ґазету з назвою „Американський Руський Вістник", що мав бути орґаном „Соєдиненія". Ґазета мала виходити в Маганой Сіті, бо там мешкав предсідник. Редакторами вибрано Павла Жатковича з угорської сторони й мене з галицької. Жаткович, як старший редактор, мав писати передовиці й провадити секретарство „Соєдиненія", а я знов, як молодший редактор, мав писати новинки й провадити кореспонденцію.

„Поляк" і „мадяр" видають ґазету нашим людям.

І ми таки зараз забралися до роботи, хоч про ґазетярство не мали найменшого поняття. Анґлійськими ґазетами ми ще тоді не могли послуговатись, а інших під рукою не було, ну й пиши тут, як хочеш. Та й не знати було, якої мови вживати. По українськи, так як я вчився в школах, мені не можна було писати, бо ґазета мала друкуватися „на твердо-русском язикє". І я старався писати менше-більше так, як тоді „Общество Качковського" писало. А Жаткович знов, обложившися російськими, церковними та мадярськими словарами, добирав ріжних можливих і неможливих слів і писав довжезні передові статті, а що слово то „что" й „как", та ще що другий і третій рядок то „нашоє милоє Соединеніє". І так без кінця „чтокав" та „какав" і мучився, бідака, що аж жаль було дивитись на нього. І з тої нашої писанини вийшло потім якесь таке страшне язичіє, що най то Бог заварує! А ще до того ми безнастанно сперечались. Він до мене, що я зпольська пишу, а я йому знов, що він змадярська. Він мене поляком називає, я його мадяром. І такі буцімто компліменти сиплемо собі. Та ще добре, що того нашого „мудрого" писання хоч ніхто не читав. А члени „Соєдиненія" бодай стільки хісна з тої

[3] Boss—управитель, начальник, наставник.
[4] Pay-day—день виплати; тут—виплата, зароблені гроші.
[5] Clerk—субєкт, урядовець.

ґазети мали, що їм жінки до них лончі[6] завивали, як ішли до роботи. Та бо й не знали тоді наші люди ґазети читати. Крім молитовника ніколи нічого іншого не читали. Хіба часами „божого листа", як десь хто дістав.

Зайшов я раз до нашої крамниці, а там сидить собі на прилавку наш краян та читає „Вістника", складаючи букву за буквою, і то в голос. Зближаюся до нього, дивлюся, а він читає собі з лівої сторони до правої впоперек через усі шпальти. Мене збирає на сміх, але якось стримуюсь та чекаю, що з того вийде. Нарешті він затримався на одному слові, складає буквами: живіте, іже, добро — жид. Гей, дивіться, куме, кричить урадуваний, тут є жид, жид у ґазеті! І так нарешті дочитався краян до жида. Та я тоді беру від нього ґазету й показую йому, як треба ґазети читати, тай читаю йому. Ну, як, кажу, зрозуміли тепер, що я читав? „Паночку солоденький, та де мені, простакові, таке розуміти", каже до мене, „таж то дуже по вченому й глибоким язиком написане". Я потім на другий день оповідав це Жатковичеві. Тож то сміявся, так йому це подобалося.

І як би воно там не було, але Жаткович сам був гарний чоловік: щирий, товариський і дуже забавний. Я його все поважав, хоч ми й не годились у роботі. А говорив прекрасним ґуцульським говором, так, як говорять коло Мармароша. Та він, здається, й звідти походив. Та що з того! Коби він так писав був, як говорив! „Соєдиненіє" повинно поставити йому великий памятник, бо чимало він напрацювався коло нього й поправді він його збудував.

Нарешті ми ледви якось зліпили перше число нашої ґазети й відітхнули, як та жінка небога по тяжкому породі. І вже друкар зачинає збивати докупи форми, аж тут нараз ноги під тяжким столом подаються й грим! — розсипався цілий наклад по друкарні. Катастрофа страшна, ані японського землетрусу не треба. А най же тебе ясний... закляв друкар та чим скорше до поблизького салуну й відразу впився. Казав мені, що відразу випив дві віски одну по одній. А наш редактор, мій товариш у нещастю, бігає по кімнаті, рве на собі волосся та клене по мадярськи, що аж лячно було слухати, й Духнович, що висів собі спокійненько над редакторським столом, мало що не впав зі стіни на підлогу. Я знов сиджу собі на кріслі та регочуся, що редактора ще більше злостило. „То ви", каже мені, „всьому тому винні, бо я не хотів у пятницю роботи зачинати". Бачите, пятниця то був у нього нещасливий день. І він в це твердо вірив. Нарешті ми якось поволі заспокоїлись і запряглись наново до роботи. Та найгірше було з друкарем, бо він мусів перше черенки сортувати, через що ґазета дуже опізнилась.

І так я робив при „Вістнику" щось більше як рік. Але робота ця ніяк не була по моїй душі. І я вже хотів її покидати, аж тут Жаткович пропонує мені, щоб я поїхав на якийсь час у нюйорські околиці між наших людей, де можнаб назбирати цікавих новинок до ґазети, придбати передплатників та ще притягнути деякі братства до „Соєдиненія". „А як", каже, „приїдете назад, то тоді я поїду на тиждень-два в пітсбурські сторони".

Мені це дуже сподобалося й таки того самого дня, наладувавши валізку „Вістниками", я махнув впрост до Джерзі Сити. Приходжу я до о. Грушки, а він відразу на мене: „А ти сякий-такий, як бачу, то ти вже до гонведів, до мадярського війська звербувався. Слухай, як

[6] Lunch—перекуска, полуденок.

тебе люблю, але коли мені підеш з тим шматтям (тут показав на пачку „Вістників", що я приніс зо собою) між моїх людей, то постараюся, щоб тебе наші хлопці хоч добре побили!" От і привитав мене, думаю собі. Та я й того сподівався, бо він дуже не рад був, що я при „Вістнику", де, мовляв, самі мадяронн, а він мадяронів, себто священиків з угорської Руси, дуже ненавидів. „Ти каже, наплюй на мадярських медведів і останься тут при мені, а ми собі заложимо свою ґазету тай будемо мати свою орґанізацію". Потім, узявши одно число „Вістника", розложив на столі й каже: „Дивіться, добрі люди, що це за диковина!" — тай читає й сміється до розпуку. А на першій стороні в самім наголовку був образок, досить добре нарисований. З одної сторони Толстой оре двома кіньми, з другої сторони два майнери[7] біля вуглевого воза, а на верху американський орел з розпростертими крилами держить у шпонах американський прапор тай іще щось, подібне до трираменного хреста. А на самім верху велика звізда. Джерзіситський дяк, що тоді також був між нами, питається о. Грушки: „Єґомосць, а що то, прошу, цей образок означає?" Тоді о. Грушка, подумавши трошки, каже до дяка: „Дивися (показуючи пальцем): Один майнер стоїть дурно, другий щось там пхає, одним конем кацап оре, а другий здихає; сизий орел держить прапор й якусь костомаху, звізда йому присвічує у його розмаху". І тоді всі в сміх. І так мені мого „Вістника" спаплюжили, що я, дивлячись на нього, не міг його пізнати, чи це він, чи не він. А дяк, той збиточник, що то я колись у „Свободі" писав, зараз таки записав собі це, й потім з тим ходив поміж людей та говорив, що це я таке видумав. Та й Жаткович десь про те довідався й нераз бувало, коли здибається зо мною, то все грозить мені кулаком: „Ти, каже, поляку, я тобі голову розвалю, як ти будеш сміятися з мого „Вістника"! Та ми таки оба потім жартували собі з того.

Іван Ваверчак
Заст. голов. предсідника У. Н. С. (1914) і теперішній головний радний.

Хрещення „Свободи".

Я потім остався ще якийсь час в о. Грушки й ми таки зараз рішили видавати ґазету. Тільки не знали ще, як її назвати. Правда, о. Грушка видав був передше одно чи два числа „Нового Світу", але ця назва не була відповідна до нашої будучої ґазети. Тоді я відзиваюся: „Що тут аж так довго думати. Ми тепер живемо в Америці, в краю свободи, а ми, українці, повинні прямувати до свободи, отже назвім її „Свободою". „Ґурраа!" — закричали всі. „Най жиє Свобода!" Тай щоб наші прадідні звичаї не загибли, приніс дяк із поблизького салуну бляшанку пива, й ми поздоровкались так, як має бути, як Бог приказав, потім заспівали „Многая" й „Ще не вмерла" й уже по хрестинах.

Незабаром зачала „Свобода" вже виходити під редакцією о. Грушки, котрий не то, що був славним проповідником, але й писати знав: як що напише, то вже варто читати. Наші люди тоді не могли дочекатися почти, коли їм мала прийти „Свобода", так її полюбили.

[7] Miner—вуглекоп.

Опісля я поїхав до Шамокіну, представив цілу справу, що ми уплянували в Джерзі Ситі, й у короткому часі скликано до Шамокіну мітінґ, зійшлися делєґати від братств і відразу заложили „Союз". А як той мітінґ відбувся, то вже „Свобода" про те нераз писала. І всі ті наші братства, що були пристали до „Соєдиненія", тепер відлучилися й приступили всі до „Союзу". Наші люди й так не любили бути в „Соєдиненію", бо там тільки вічно сварилися, прозиваючи одні одних то унґарами то поляками.

Отже так повстав „Союз", що числив зпочатку лиш кількасот членів, а тепер є тисячі. Та й це треба знати, що „Союз" це не є собі якась-там фінансова бездушна асекурація, але велика українськ родина: „Союз" — батько, а „Свобода" — мати, й це повинен собі кожний, хто належить до тої великої родини, запамятати. Батько подбає за тебе, а мати приголубить і навчить тебе, як любити й шанувати свою велику рідню — нашу Україну.

Заслуга священиків для „Союзу".

Тут хочу ще пригадати, що до розвою „Союзу" чимало причинилися й наші священики, котрі якраз тоді приїхали з краю. Це були гарні, ще молоді хлопці й гарячі українські патріоти. Вони всі щиро працювали для добра „Союзу". Наші москвофіли прозивали їх „попиками-радикалами", мабуть тому, що котрийсь із них, здається о. Макар чи о. Стефанович, цілувався прилюдно з простим робітником-майнером, а це в очах москвофілів було великим „пониженієм і оскорбленієм священического достоїнства"! Та з того виходилоб, що майнерські доляри пахнячі, але сам майнер таки смердить.

Та й о. Теофан Обушкевич, старий москвофіл і консерватист, теж якось не міг погодитися з тими „попиками", виступив із „Союзу" й заложив „Общество". Та як би воно собі там не було, але при тім усім о. Теофан був собі чесний чоловік, поважний і примірний священик, людина віруюча й наскрізь релігійна. У своїй парохії, деб він не був, все любив мати читальню й хоральний спів, бо й сам був музикальний. Він перший в Устю Руськім, на Лемківщині, заложив був читальню й хоральний спів, що славився, як лемко каже, на цілі гори. За те його варто тут згадати і його память ушанувати.

На державній посаді.

Опісля я поїхав до Олифанту. Я вже привчився настільки по анґлійськи, що вже міг давати початкові лекції з англійщини. І я заложив собі приватну школу. Мій добрий та щирий приятель, Юрко Хиляк, відступив мені даром над своїм склепом кімнату і я відразу розпочав науку. Люди горнулися до школи, а мене це ще більше заохочувало до праці. Директор від олифантських шкіл, професор Коминґз, зацікавився моєю школою й прийшов до мене. Прислухувався, як я вчив, і дуже йому сподобалося. Тай таки зараз радить мені, щоб я здавав екзамен, щоб я міг потім учити в публичних школах. І зарекомендував мене суперінтендентові пенсильванійських шкіл, дав мені потрібні інформації й книжок позичив, і я в короткім часі приготовився, перейшов екзамен, дістав учительське свідоцтво і потім учив в Олифанті пять літ, тай ще й секретарював у „Союзі". Головним секретарем „Союзу" мене вибрано два рази: на конвенції в Пітсбурґу, а потім вдруге в Джерзі Ситі. Та все булоб добре, колиб не олифантська парафіяльна війна. Люди від довшого часу сварилися

та билися за попів. Та і я був замішний до того, чого потім не міг віджалувати, бо мені не треба було „файтуватися" (боротися) за попів, але більше дбати за себе. Та й ті парафіяльні сварки чимало шкодили також і „Союзові".

Нова мандрівка в світ.

Якраз тоді дістав я з Канади листа, в котрім просили мене канадійські українці, щоби приїхати до них за вчителя. Вони вже мали по кольоніях побудовані школи, тільки своїх учителів не було. Директор школи в Олифанті намовляв мене не їхати, бо там, каже, дуже зимно. Але я таки рішився їхати й, узявши валізку в руки, поїхав. Думаю собі: буде що з того, то добре, а як ні, то вернуся назад. Приїхавши до Вінніпеґу, я таки просто пішов до міністерства просвіти. Міністерський секретар подивився на мене й, оглянувши докладно мої свідоцтва, каже: „Дуже добре, нам якраз тепер таких людей треба". І таки на третій день післали мене на кольонію, де я вчителював пять місяців. Потім спровадили мене знов назад до Вінніпеґу за вчителя до вчительської семинарії. Канадійський уряд мав тоді клопіт з нашими людьми. Школи для них побудовано, а вчителів не було. Англійських учителів наші люди не хотіли, бо їх не розуміли, а своїх не було. Тоді уряд взявся на спосіб: назбирано зпоміж наших фармерів щось більше як трицять хлопців, що навіть декотрі з них мали по кілька ґімназійних кляс, і заложено для них спеціяльну школу, т. зв. „Teachers Training School", щось у роді вчительської семинарії. Ученики діставали повне удержання й усе, що їм потрібне було до науки. Вчителем у тій школі був я й один англієць. І по трьох роках науки вийшов із тої школи перший „бонч"[8] канадійсько-українських тимчасових учителів. Це були гарні й здібні хлопці. Декотрі з них, що пішли потім до вищих шкіл, є тепер адвокатами, лікарями, інспекторами й т. д.

Володимир Лотоцький, Редактор „Свободи" (1914)

Ну, й так я потім забавився в Канаді довший час. Учив по ріжних школах, а найдовше перебував у місті Вінніпеґу. Аж нарешті я затужив за Пенсильванією, бо я в ній наче вродився. Тай вкінці й канадійські морози вже зачинали мені докучати, отже я забрався назад до Америки.

Ще одна мандрівка.

Приїжджаю до Пенсильванії, а вона вже не та, що давно була, та й люди вже не ті. Старі мої приятелі та знайомі вже минулись, а молоді мене не пізнали. І я тепер як той „ґрінор", що доперва з краю приїхав. Тай з жалем я забрався дальше на схід.

Тепер мешкаємо над самим морем. Маємо тут досить гарний город, маленький садочок тай ще й невеличкий курничок. Є, слава Богу, своя городовина, своє яблочко та й своє яєчко. І, як той москаль каже: „нічево сєбє — жівйом".

[8] Bunch—вязка, гурток.

Каже мені жінка курок пильнувати, а я сяду собі на березі та задивлюсь у широке море й полину думкою ген-ген далеко за море, аж у нашу любу Україну. Або знов зачитаюсь у „Свободі", як то вона гарненько та вміло промовляє нашим людям до серця й розуму, а тимчасом кури вже на городі, порпаються, аж любо. Жінка кричить та свариться. „Видиш, небоже: якби ти, каже, менше в газетах сидів, а більше роботи пильнував, то був би нині дещо мав і не бідував. Були би гроші в банку й ти не потребував би тепер за курми вганяти". „Так воно, так, кажу, але видиш, моя дорогенька, банки побанкротували, та може би й нам гроші пропали. А так не мав нічого, то й нічого не стратив, то хоч чоловікові не жаль". „Але ти мені тут дуже не фільософуй, сварить жінка, а там курей пантруй, щоб мені на грядки не йшли". Та я вже нічого не кажу, бо відай Пан Біг і на те жінку сотворив, щоб на чоловіка сварила. Тай, прутик у руки, курочки заганяю й собі співаю:

„Казали мі кури пасти,
На городі в маці;
Кури яйця потратили,
Я дістав"... і так далі, й так далі.

Та відай уже буде досить тої моєї балаканини, бо боюся, щоб дуже шановних читачів не знудити. Що знав, то сказав, і як знав, так написав, а за решту — вибачайте.

Денис Пирч.

Дмитро Захарчук.

Ч У Ж И Н А.

Ні, і сто раз ні!
Щастя в чужині
Нема в нікого.
І літа минуть
І сльози кануть
І щож вам з того?

Чи не що дня вам
В уяві все там
Мріє рідний край?
А на чужині
Чуєтесь чужі,
Чуєте одчай.

Микола Горішний.

З ЛИХОМ МИ РОСЛИ, БРАТАЛИСЬ.

З лихом ми росли, братались,
Як з сестрою рідний брат;
Нам тюрма була за маму,
А за тата лютий кат.

Буки спину нам чесали
Цілі ночі й цілі дні,
Руки й ноги нам вязали
Й пекли часом на вогні

З лихом ми ще від колиски:
Де лиш ми, там і воно,
Любить нас воно сердечно,
А ми любимо його.

Лихо нас загартувало,
Як в огні штабу коваль;
Ми вже так зміцніли з нього,
Як найтвердша в світі сталь.

Гей, гартуй нас, лихо, далі,
Дай відваги, дай нам сил,
Щоб до бою з ворогами
Ми дістали міцних крил.

Щоб нас буря не зломила
В життю нашім ані раз.
Гей, гартуй ще трошки, лихо,
Вже не дуже довгий час...

о. Петро Понятишин.

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА Й У. Н. СОЮЗ

СЕРЕД української іміґрації в Злучених Державах існують дві головні установи, що з ними вяжеться тісно ціла її історія. Цими установами є Українська греко-католицька Церква й Український Народний Союз. Із тих двох наших установ Церква є трохи старша, бо їй минуло вже 50 літ.

Що правда, є ще в Злучених Державах і інші наші церковні та світські орґанізації, але вони повстали значно пізніше, коли українська народня нива в Америці була вже зорана і справлена. Тому згадані орґанізації не можуть мати для української іміґрації в Америці такого значіння як Церква й У. Н. Союз.

Тим не маю наміру обезцінювати якінебудь тутешні наші установи; я лише думаю, що всякий неупереджений спостерігач української іміґрації на землі Вашинґтона мусить признати, що Українська Католицька Церква й У. Н. Союз варті особлившої уваги, бо вони зробили найбільше добра для згаданої іміґрації.

Як би я хотів подрібно й докладно говорити про все те, що Церква й У. Н. Союз зробили для української справи в Америці, то треба би хіба писати предовгу розвідку. А що пишу тільки статтю, тому обмежусь до того, що важніше. Ця стаття не є теж історією співробітництва Церкви й У. Н. Союзу для нашого народу в Америці, а є властиво тільки коротким нарисом роботи згаданих установ, написаним людиною, що була свідком тієї роботи, або брала в ній активну участь.

Добавлю ще й те, що оце моє писання торкається головно давніших часів, бо новітні події занадто ще свіжі, щоб про них можна було вже сьогодні виробити собі критичний та безсторонній погляд.

I.

Зо своєї природи церква є духовною, реліґійною установою. Завітньою її місією є ґуртувати людей усього світу до Христового Царства та вести їх до вічного спасіння. Значить, Христова Церква є по своїй суті всесвітньою установою та й нема на землі другої подібної їй установи. Однак історичні обставини українського народу склалися так, що віра й народність, в засаді два ріжні поняття, злучились у ньому разом, через що Христова Церква серед українців стала теж установою народньою. Слушно замічає наш великий історик Михайло Ґрушевський, що по втраті нашої державної незалежности Українська Церква заступала нам ідею нашої державности цілі століття.

Що церква й народність дійсно злучені в нас із собою, це знаємо з життєвої практики. Хто є членом української Церкви, той вважає себе теж членом української народности. Знаємо з практики, що хай лише наш з крови та кости українець перейде до польського костела, то вже вмовляє в себе наче хоробу, що він поляк, хоч по польськи не вміє й слова поправно сказати.

Оцей подвійний, себто духовний і народній характер мала українська Церква теж на новій, американській землі від самого початку свого існування. Наша Церква в Америці не тільки служила Богові й освячувала душі, але й освідомлювала наших переселенців національно. А це освідомлювання полягало в тому, що Церква вщіплювала в уми та серця своїх вірних почуття окремішности і самостійности нашого народу. В такий спосіб наша Церква в Америці стала, так сказати, школою українства. Розуміється самособою, що наші поселенці в Америці, засновуючи у своїх громадах церкви, хотіли в першій мірі задовольнити свої душевні потреби. Та попри те наша Церква робила (та й робить) також і народню роботу. Адже Христова віра навчає, що народність походить від Господа Бога таксамо, як і всякі інші земські добра та що свою народність треба любити і шанувати.

А У. Н. Союз основано в першу чергу на те, щоб наші поселенці в Америці могли взаїмно собі помагати на випадок смерти, недуги чи нещастя. Значить, У. Н. Союз був від самого свого початку в першій мірі обезпеченевим товариством. Слід примітити, що в Америці, країні з високо розвиненою промисловістю, ідея самопомочі є незвичайно поширена. І не треба було довго чекати, щоб наші люди пізнали теж цю правду, що в лучности велика сила, щоб вони як слід зрозуміти американську засаду, що її влучно висловив Венямин Френклин: Help your self and God will help you (помагай собі сам, то й Бог тобі допоможе). Тому й почали відразу наші американські поселенці горнутися до своєї запомогової орґанізації та її цінити. Наші люди вважали собі за честь бути членами У. Н. Союзу й гордилися, носячи його відзнаку.

Але У. Н. Союз не обмежував своєї діяльности тільки до матеріяльної помочі своїм членам, лише від самого початку свого заснування став він теж наскрізь національною патріотичною установою. У. Н. Союз поклав собі саме ціллю плекати й ширити українську національну свідомість серед наших іміґрантів в Америці. Це мав він уже зазначене у своїм статуті. Мені здається, що не помилюсь, коли скажу, що наші патріоти, основуючи Союз, кермувалися напевно більш ідеєю українського націоналізму ніж думкою самопомочі його членів.

Як воно врешті й не булоб, а українська гр.-католицька Церква й У. Н. Союз зійшлися на точці українства й освідомлювання нашого народу в Америці в українськім дусі разом і вели цю роботу спільними силами.

І звідки головно грозила національна небезпека нашим поселенцям в Америці?

Яких 10 до 15 років перед світовою війною шаліла як на нашій рідній землі так і серед наших поселенців у Злучених Державах завзята російська пропаганда, щедро пособлювана тодішнім царським урядом. Зокремаж російська провославна церква в Америці звернула була свою увагу на наших іміґрантів, намагаючися за всяку ціну їх

оправославити, а тимсамим і обмосковщити. Річ зрозуміла, що для російських місіонарів наша Церква була сіллю в оці, тому, що вона (Церква) була двигункою українського руху в Америці.

І щоб нашу Церкву підкосити, православна російська місія будувала за „пособія" з Росії свої храми для наших іміґрантів і наставляла своїх батюшок, даючи їм, розуміється, удержання. Наші поселенці, мало під національним оглядом освідомлені, а до того й убогі, падали легко жертвою російської аґітації. Особливо наші добрі лемки давалися затягати до російських православних церков і пропадали для нашого народу.

Тому цим загрозливим затіям з боку російської православної місії ставили українська Церква й У. Н. Союз дуже енерґійний опір. У цій оборонній акції згадані наші установи творили один обєднаний, солідарний фронт під гаслом: за віру і нарід. Ця солідарність виявлялася тим, що обидві наші установи поборювали все і всюди дуже різко російське православя, вияснюючи нашим поселенцям в Америці, що це є те православя та до чого воно прямує. На цю тему появлялось у „Свободі", орґані У. Н. Союзу, багато статтей та дописів, а наші священики повчали в церквах наших іміґрантів засад католицької віри, при чому не забували теж вияснювати, що наш нарід і нарід московський не є те саме.

Ця спільна акція виявлялася ще й у тому, що всюди, де існували вже наші церкви, основувано також братства чи відділи У. Н. Союзу. І навпаки, траплялося й таке, що по наших оселях орґанізовано насамперед відділи У. Н. Союзу, які пізніше давали почин до засновування наших парафій. І багато є сьогодні наших церков в Америці, які завдячують своє заснування відділам У. Н. Союзу. У цій акції йшло про те, щоб через основування наших церков як і орґанізування відділів У. Н. Союзу закріпити наші громади і не дати до них приступу російським батюшкам або їхнім аґентам. Бувало й таке, що треба було попросту вишукувати ті місцевости, де осідали наші іміґранти, та засновувати там як не церкви (якщо наших людей було замало), то бодай відділ У. Н. Союзу, бо в проволоці була небезпека. По наших громадах вешталися російські батюшки або москвофільські аґенти, і як їм удалося збаламутити наших поселенців, то вони вже пропадали для нашої народности. А коли можна було ще їх рятувати, то хіба з тяжкою бідою.

Таким чином Церква помагала У. Н. Союзові, бо, просто кажучи, її інтерес вимагав, щоб У. Н. Союз зростав. А знову У. Н. Союз помагав Церкві, бо йому залежало на тім, щоб вона була міцна. Але, поправді кажучи, У. Н. Союз помагав Церкві більше ніж Церква Союзові. Це моє твердження не буде дивовижним, коли взяти під увагу, що в тих часах „Свобода", орґан У. Н. Союзу, була хоч не урядовим, то зате дійсним орґаном нашої Церкви, яка тоді свого окремого орґану не мала. „Свобода", як вище сказано, багато писала в обороні нашої Церкви і тим робила їй величезну прислугу. На українського іміґранта друковане слово мало тоді ще вплив майже непереможний.

Годиться теж сказати, що статті чи дописи у „Свободі" в обороні нашої Церкви наражали іноді У. Н. Союз на коштовні судові процеси. Мені нпр. ще й сьогодні робиться жалко, як згадаю, що на самий Свят-Вечір 1909 р. тодішній редактор „Свободи" Антін Цур-

ковський та її завідатель Константин Кирчів опинилися були в нюйорській тюрмі за те, що у „Свободі" появився був допис, який обвинувачував російського монаха Арсенія в неморальному вчинку. Річ зрозуміла, що допис помістила була „Свобода" на те, щоби показати, яку моральну вартість мали російські місіонарі, що намагалися накинути своє православя нашим іміґрантам. Щоправда, на судовій розправі не міг згаданий монах очиститися від зробленого йому закиду та й суд увільнив обвинувачених, але всеж таки вони терпіли за церковну справу, а У. Н. Союз мусів платити адвокатів.

Але хоч і як намагалися російські батюшки знищити нашу Церкву в Злучених Державах, проте вийшла вона горою. Наші грекокатолики, назагал кажучи, держалися міцно в цій боротьбі з російським православям за свою Церкву і народність. Добрий приклад тодішніх світських проводирів, що разом із священиками боронили нашу Церкву ревно і завзято від ворогів, робив безперечно своє. Якби так тодішні наші духовні і світські проводирі були сварилися з собою, то певно була би вийшла для нашої Церкви і народности величезна втрата. Та, видно, правду має народня приповідка, що згода будує...

II.

В тих часах дуже важним питанням для українців в Америці була справа настановлення єпископа для української гр.-кат. Церкви. Тутешні латинські єрархи, що під їхнім зверхництвом знаходилися тоді наші церковні громади, дивилися на нашу Церкву не конче то прихильно, тому, що вони, не маючи досі ніякої стичности з нашою Церквою, не розуміли ні нашого обряду, ні наших звичаїв. Не треба й мабуть говорити, що через те виходили між тутешніми єрархами і нашим духовенством ріжні тертя та непорозуміння.

Це й було причиною, що наші священики в Америці створили собі були свою орґанізацію, щось в роді Консисторії, та назвали її „Духовною Радою". Сталося це на зїзді священиків і делеґатів від церковних громад у Шамокіні, Па., в році 1901.*) Її головою був бл. п. шамокінський священик о. Іван Констанкевич, а писарем пок. о. Стефан Макар із поблизького Мавнт Кармелю, Па. Члени: о. Н. Дмитрів, о. М. Балог, о. І. Ардан, о. П. Тимкевич. Думка створення Духовної Ради вийшла від У. Н. Союзу, або, точніше кажучи, від його орґану „Свободи". А мотив до оснування тієї Ради був такий, щоб наші громади, які орґанізували в себе церкви, мали до кого вдаватися за священиками. Ця Духовна Рада назначувала на поодинокі наші громади священиків, що приїжджали зо старого краю, але юрисдикцію старалися вони, річ природня, дістати від дотичних латинських (айриських) єпископів. Годиться добавити, що лише деякі священики виконували свої духовні чинности без юрисдикції від латинських єпископів; самі основники Духовної Ради таку юрисдикцію мали.

Та наші священики розуміли досконало, що без єпископа католицька Церква немислима. Тому, не можучи наладнати своїх взає-

*) На зїзді засновано церковно-народню орґанізацію „Товариство руских церковних громад у Злучених Державах і Канаді", до якого відразу приступили 15 парохій і 10 священиків. Зїзд вибрав Головну Раду, зложену з 3 людей духовних і 3 світських, а Духовну Раду вибрано з 6 священиків. Ближче про ці справи диви: „Свобода" з 1901 р. чч. 23 і 24.

мин з тутешніми єпископами, почали вони робити заходи, щоб дістати свого власного єпископа. Ці старання нашого духовенства про українського єпископа знаходили в У. Н. Союзі дуже сильну та енергійну підтримку. „Свобода" трактувала зовсім слушно настановлення єпископа для нашої Церкви в Америці не тільки як церковну справу, але і як справу народню. Як воно врешті й не було, а те, що сьогодні українські греко-католики мають свого єпископа з повною юрисдикцією на цілі Злучені Держави, треба в дуже великій мірі завдячити У. Н. Союзові.

З приходом першого українського єпископа, бл. п. Степана Сотера Ортинського, почався новий період у церковно-народніх відносинах нашої імігрaції в Америці. Становище нашого першого владики було дуже незавидне. Поперше, бл. п. Сотер не мав зараз повної юрисдикції над нашими церквами, тільки був залежний від айриських єпископів. Подруге, наші закарпатські брати-руснаки не хотіли признавати пок. Сотера над собою тому, що він був українець. Розуміючи це тяжке положення нашого єпископа, У. Н. Союз постановив підтримати його всіми силами. Передовсім орган У. Н. Союзу, „Свобода", брав єпископа в оборону перед ріжними нападами на нього в угорській чи російській пресі, а конвенція У. Н. Союзу, що відбулась у Філядельфії в 1908 р., займенувала його одноголосно та серед загального захоплення почесним членом і покровителем Союзу, обіцюючи йому всяку можливу поміч.

Але цей доказ доброї волі з боку У. Н. Союзу став мимохіть причиною непорозуміння. Треба знати, що У. Н. Союз був наскрізь світською народньою організацією; значить, до нього могли вступати як українці католики, так і православні або й зовсім безконфесійні. Тому йменування владики Ортинського покровителем У. Н. Союзу ставило його в досить неприємне положення, бож відомо, що католицький єпископ з природи свого становища не може бути покровителем такої організації, що до неї можуть належати теж не-католики. Виринула тоді думка, щоб змінити статут У. Н. Союзу в цім напрямку, щоб набудуче членами У. Н. Союзу могли бути тільки українці греко-католики. За цей плян вхопилися головно священики, бо саме в агітації проти єпископа наші угроруси почали були воювати тим аргументом, що, мовляв, єпископ Ортинський став покровителем організації, що ставиться байдуже до католицької Церкви.

Слід примітити, що на бурхливій конвенції в Клівленді, О., 1910 р. ухвалено постанову, чи краще зміну статуту в такім напрямку, що набудуче У. Н. Союз може приймати як членів тільки українців католиків. Таким чином У. Н. Союз мав стати українською греко-католицькою організацією. Кажу „мав стати", але в дійсности таким ніколи не став, бо обставини склалися так, що ця постанова конвенції не ввійшла в життя. Та хоч постанова конвенції щодо конфесійного характеру У. Н. Союзу лишилась тільки на папері, проте наробила вона багато лиха. Самий факт, що таку постанову приняла конвенція, вистарчав уже на те, щоб значна частина членів виступила з У. Н. Союзу й оснувала собі окрему організацію під назвою „Руський Народний Союз" (пізніше „Український Робітничий Союз") із головним осідком у Скрентоні, Па. Був це перший розлам серед одноцілого досі українського табору в Америці.

З другого боку, єпископ Ортинський не міг вдоволитися принятою, але не переведеною в життя постановою конвенції щодо

віроісповідного характеру У. Н. Союзу, тому небавом опісля заснував свою окрему, народньо-церковну орґанізацію, відому тепер під назвою „Провидіння". В такий спосіб на місце одної української запомогової орґанізації, що нею був досі У. Н. Союз, повстали ще інші дві. Ця приключна зо зміною У. Н. Союзу на гр.-кат. орґанізацію, як теж оснування „Провидіння" викликали між бл. п. Сотером і У. Н. Союзом роздор, що довів до гострої часописної полеміки.

До побільшення цього непорозуміння причинилося в значній мірі ще й заснування за почином бл. п. Сотера Ортинського політичної установи, що називалася „Руська Рада". Вона мала метою приєднати угроруських священиків і вірних до українського національного руху, а зовсім не прямувала до того, щоб зосередити українське життя в Америці в руках духовенства. Та заснування цієї політичної орґанізації, що, мимоходом кажучи, небаром цілком заснітилась, долило тільки оливи до вогню. Наші світські передовики були тієї думки, що серед американських українців зродилася нова клєрикальна партія. Тому часописна полєміка, яка з цих причин розгорілася, виходила деколи поза межі доброго тону.

Як поглянути тепер на це непорозуміння з віддалі вище двох десятків літ, то справді треба дивуватися, чому воно взагалі зчинилось. Бл. п. єпископ Ортинський був безперечно гарячий український патріот і ніколи навіть на думку йому не приходило брати народню роботу виключно у свої руки або йти наперекір роботі наших світських інтеліґентів в Америці. З другого боку наші світські передові люди були теж щирими патріотами та рівночасно добрими членами української гр.-кат. Церкви. Вони признавали вагу Церкви в національному житті та шанували авторитет влади.

Колиж таке непорозуміння між пок. Сотером і У. Н. Союзом було взагалі можливе, то підставової причини треба шукати в цій обставині, що ні самий владика, ні священики, його дорадники, ні тодішні урядники У. Н. Союзу не подумали наперед серіозно, чи воно було розважно іменувати католицького єпископа почесним членом і покровителем орґанізації, що зовсім не мала віроісповідного, католицького характеру. А коли філядельфійська конвенція у своїм захопленні українським єпископом обсипала його „гонорами", то цим треба було вже й вдоволитись і зовсім не домагатися зміни У. Н. Союзу на церковну, віроісповідну орґанізацію. У. Н. Союз, або краще його орґан „Свобода" не підкопувала віри, не ширила демораліза́ції, ані взагалі не ставилася ворожо до Церкви. Зрештою У. Н. Союз мав тоді в головнім уряді духовного отця і навіть священика директором друкарні, то й обидва ці священики могли аж надто добре „цензурувати" „Свободу", щоб у ній не появилася яка „єресь". Але, як видно, помилка має до себе те, що часто любить мститися... Так сталося й тут. Бачучи дуже ворожий настрій великої частини делеґатів уже з самого початку конвенції в Клівленді проти переміни У. Н. Союзу на віроісповідну орґанізацію, я радив бл. п. владиці полишити У. Н. Союз у спокої. Та сталось інакше.

Та як остаточно воно й не було, а для загалу американських українців звада між бл. п. Сотером і У. Н. Союзом була жалю гідним явищем, але поправді то вона не нанесла шкоди ні для нашої Церкви ні для народньої справи. Була тільки гаряча часописна полєміка, а коли серед неї бл. п. владика несподівано помер (в березні 1916 р.), то в „Свободі" зараз появилась посмертна стаття, в якій, не зважа-

ючи на згадану попередню часописну боротьбу, визнано покійного єпископа великим та заслуженим українським патріотом.

III.

Після смерти бл. п. Сотера Ортинського поставлено (11. квітня 1916 р.) мене адміністратором українських гр.-кат. вірних в Америці. Я здавав собі добре справу, що Українська гр.-кат. Церква й У. Н. Союз не можуть ворогувати між собою, лише обидві ці установи, що від перших початків свого існування стояли так близько до себе, повинні жити в мирі та згоді. Боротьба між Укр. гр.-кат. Церквою і У. Н. Союзом являлася для мене неприроднім, дивовижним явищем.

Тому постановив я прийти з У. Н. Союзом, чи пак з його управою, до порозуміння. Перший крок до зближення зробив я сам. Було це дуже легко. Я запросив провідників У. Н. Союзу на нараду та запропонував їм співділання і всяку можливу поміч у народній роботі. А щодо чисто церковних справ, то я станув на становищі, що У. Н. Союз і його орґан „Свобода" не повинні до згаданих справ мішатися, тільки полишати їх церковній владі. Це моє предложення приняв головний уряд У. Н. Союзу дуже симпатично і слід мені з натиском підкреслити, що за ввесь час моєї адміністрації єпархією (від квітня 1916 р. до вересня 1924 р.) провідні люди У. Н. Союзу відносилися до церковної влади завжди щиро, льояльно, дійсно по джентельменськи.

Оці нормальні, а скажу навіть, дуже приязні відносини, що навязалися між адміністрацією Укр. гр.-кат. Церкви та управою У. Н. Союзу мали добрі наслідки як для Церкви так і для української народньої справи. Мир і гармонія в нутрі українського табору та моральна піддержка такої поважної установи як У. Н. Союз, дали мені можливість звернути всю свою увагу на оборону нашої Церкви від нахабности російського православя, як також на орґанізування наших парафій по цих українських громадах, де що досі їх не було. Щоправда, були це переважно громади менші, але з ними треба було щось зробити, бо інакше булиб вони скоріше чи пізніше зовсім для нас пропали.

І сьогодні приходиться мені з приємністю сказати, що в цій церковній роботі мав я настільки успіх, що припинив загарбування наших зорґанізованих уже парохій російськими батюшками та заснував цілу низку нових наших церков. Пок. Семен Ядловський, мій довголітній приятель і тодішній головний фінансовий секретар У. Н. Союзу, давав мені, бувало, адреси урядників відділів У. Н. Союзу на цих наших оселях, де ще не було наших церков, а навіть на моє прохання сам листувався з урядниками місцевих відділів у церковних справах. Така прислуга пок. С. Ядловського була, здається, дрібничкою, але всеж вона вказує, які тісні були тоді взаємини між Укр. гр.-кат. Церквою й У. Н. Союзом.

Наладнання відносин між Українською гр.-кат. Церквою й У. Н. Союзом мало теж добрі наслідки для роботи на народнім полі. Тоді, як відомо, шаліла світова війна, що на неї покладали українці, як в Европі так і на розсіянні сущі, великі надії. Українці передбачували зовсім слушно, що з цією війною буде звязане будівництво української держави. У квітні 1917 р. пішли Злучені Держави на війну по стороні аліянтів і для американських українців відкрилася велика нагода помогти своїм землякам в Европі в їхніх змаганнях до своєї

державности. В тій ціли треба було конечно створити якусь установу політичного характеру, що могла би бути спражньою речницею бажань і змагань тутешніх українців перед міродатними чинниками у Вашинґтоні.

Така політична установа дійсно створилась під назвою Український Народній Комітет (УНК). У його склад входила Українська гр.-кат. єпархія, У. Н. Союз і Провидіння. Я думаю, що не буде це ухилом від поставленої теми, коли я щось більше скажу про У. Н. Комітет; адже Церква та У. Н. Союз, як вище сказано, були частиною УНК, отже діяльність У. Н. Комітету можна теж уважати діяльністю Церкви й У. Н. Союзу.

Головою У. Н. Комітету вибрано мене, а заступником голови бл. п. Семена Ядловського. Очевидно, що управу У. Н. Комітету становили представники нашої єпархії й урядники вище згаданих організацій, але головну ролю грали єпархія й У. Н. Союз. Як адміністратор укр. гр.-кат. єпархії я мав уже слушний титул виступати, де було треба, в імені переважаючої більшости українців, що були згуртовані в Укр. гр.-кат. Церкві; значить, я не потребував ставати головою У. Н. Комітету. Одначе представники У. Н. Союзу та Провидіння думали, що єпархіяльний адміністратор матиме більшу повагу й авторитетність говорити у Вашинґтоні в імені всього українського загалу, коли він, адміністратор, стане теж головою У. Н. Комітету.

У короткім часі У. Н. Комітет обхопив своєю організацією майже всі наші громади в Америці, розбудивши їх вічами, та розвинув пропаґанду і широку діяльність. Він відкрив у Ню Йорку постійне бюро, заанґажувавши до нього родовитого американця, що був добре ознайомлений з українськими справами та мав доступ до американської преси. Цей американець мав завданням інформувати через пресу американську публичну опінію про змагання українського народу. У. Н. Комітет навязував зносини з подібними установами інших недержавних народів (виключаючи поляків), щоб спільними силами добиватися політичного визволення. У. Н. Комітет старався при ріжних нагодах депутаціями, меморіялами, петиціями, приватними листами до авторитетних політиків і. т. п. впливати на американський федеральний уряд у користь нашої справи. Зокремаж щодо У. Н. Союзу годиться сказати, що він дуже значно допомагав у роботі УНК, бо завсіди висилав своїх представників до спільних депутацій до Вашинґтону, скликував віча, посилаючи на них своїх промовців, відступив свій орган „Свободу" до диспозиції УНК, не щадив гроша на спільні видатки і взагалі до кожного діла на кожний поклик був готовий.

Не можна мабуть заперечити, що майже чотирилітня діяльність УНК була виявом великої політичної активности американських українців. Ніколи передтим ані потім американські українці не були такі обєднані, такі солідарні і такі діяльні в підпомаганні своєї державної справи в Европі, як саме за час існування У. Н. Комітету. Треба теж сказати, що УНК здобув собі значіння, а до певної міри й впливи в міродатних колах у Вашинґтоні. І не тільки американська преса, університети, ріжні комітети, добродійні та політичні американські організації, але й політичні та військові власти у Вашинґтоні звертались нераз до УНК як до речника і представника українських імігрантів по інформації в ріжних українських справах.

Та найбільшим, на мою думку, досягом УНК треба вважати виєднання так званого „Українського Дня" на цілу Америку, що відбувся в квітні 1917 р. Тодішній президент Вудров Вилсон не вважав себе управненим видати на власну руку поклик до американського народу в справі помочі жертвам війни на українських землях, тільки треба було насамперед постаратися за відповідну ухвалу обидвох палат американського конґресу, що взивали би президента видати такий поклик. Стараннем УНК така ухвала в американськім конґресі перейшла.

У звязку з тим Українським Днем приходить мені на гадку дуже характеристична приключка. У бюрі конґресмена Дж. Гемила, що вніс був у конґресі резолюцію в справі Українського Дня, приготовлявся вже після цієї резолюції текст проклямації (відозви), що мав її президент підписати та назначити цей День. Присутні у бюрі були: конґресмен Гемил, Вілліям Дж. Кернс, єпархіяльний адвокат з Нюарку, Н. Дж., секретар конґресмена Філіпс, о. Вол. Довгович, тодішній голова Провидіння, і я. Коли текст резолюції був уже устійнений та мав переписатись на чисто, появивсь у бюрі представник У. Н. Союзу, бл. п. Семен Ядловський. Йому предложено текст, щоб він сказав свою гадку. Перечитавши цей текст, пок. Ядловський згодився в цілости з його змістом, але несподівано для всіх нас завважив, що добре було би при слові „Ruthenian" (воно приходило в тексті, бо тоді послугувалися ним загально в Америці) вставити бодай в дужках ще й слово „Ukrainian". Річ природня, що ми здавали собі добре справу з того, що треба було вводити в життя термін „Ukrainian" як назву для нашого народу, але, маючи звернену всю увагу на зміст проклямації, ми не впали на думку, що саме траплялася добра нагода вкласти згаданий термін в урядову проклямацію американського президента. Та коли ми, себто о. Вол. Довгович і я, мали, сказатиб, підсвідому думку щодо слова „Ukrainian", то пок. Семен Ядловський, добачивши в даному менті ясно його вагу і доцільність, зробив конкретно дуже влучну заввагу. Нам обидвом українцям, присутнім у бюрі конґресмена Гемила, здавалося, начеб хтось посадив нас, як то кажуть, на сто коней. Я так думаю, що колиб У. Н. Союз нічого більше був не зробив для Українського Дня, а тільки те, що на внесок пок. Ядловського слово Ukrainian увійшло до тексту проклямації президента Вилсона, то це одне було вже великою прислугою для української справи.

Дуже важним ділом УНК була висилка делеґації від американських українців на мирову конференцію в Парижі, чи пак у Версаю. Річ самозрозуміла, що ця делеґація не виступала як окреме, самостійне тіло, лише стояла у звязку з нашими старокраєвими делеґаціями (наддніпрянською і наддністрянською) і льояльно з ними співдіяла. А мотив висилки української делеґації з Америки на конференцію у Версаю був такий, щоби вразі потреби помогти українській справі через впливи на американську мирову місію, що вибралась була до Парижа під проводом президента Вилсона. І щоб евентуально американсько-українська делеґація могла мати такий вплив на американську мирову місію, входив до нашої делеґації крім д-ра Кирила Білика також американський конґресмен і досвідний юрист Джеймс Гемил з Джерзі Ситі. Згаданий конґресмен мав тоді широкі — як то кажуть — плечі в американського уряду, особливо у Білому Домі, та був добре ознайомлений з українськими справами.

Проти тієї американсько-української делеґації на мирову конференцію у Версаю підносилися з деяких українських кол в Америці досить терпкі докори. Походило це звідси, що наше американське громадянство не здавало собі як слід справи з того, яке було відношення паризької конференції до української справи взагалі. Тому, що про діяльність американсько-української делеґації в Парижі не було в нас мови, хочу коротесенько згадати про її діяльність. Бож і ця робота УНК це головно робота Церкви й У. Н. Союзу.

Для українців, без огляду на те, де вони не жилиб, українська справа є одна і неподільна. Говорячи точніше, метою політичних прямовань українців є одна, незалежна, соборна Україна. Але не так думала про українську справу паризька конференція. Вона ставилась інакше до справи Великої України, а інакше до справи Галичини.

Як відомо, паризька конференція складалася з представників держав антанти, до якої належала теж Росія. Вона була навіть заступлена на конференції амбасадором Ізвольським, одним з найбільше впливових тодішніх дипльоматів. Домагатися від тієї конференції, щоб вона згодилася на розбір Росії та визнала самостійність української держави над Дніпром, здавалося річчю зовсім безнадійною. Тому, коли американсько-українські делеґати зверталися до американської мирової місії в справі незалежности України, стрічалися вони з відмовою. Зате американська місія була готова піддержати українців, як би вони були домагались автономії для Великої України в рамках російської держави. Виразно заявив це українським делеґатам член американської місії, міністер закордонних справ, Роберт Ленсінґ, і про це згадує він навіть у своїх споминах. Але на таке вирішення справи не хотіла чи не могла згодитися наддніпрянська дипльоматична місія під проводом Гр. Сидоренка. Бачучи безвихідність положення, американсько-українські делеґати радили наддніпрянській дипльоматичній місії приняти пропозицію Ленсінґа. Звідси пішли зовсім неоправдані слухи, начеб то американсько-українська делеґація не підтримувала української справи, лише вела русофільську політику.

Інакше представлялася справа з Східньою Галичиною. Ця українська земля була частиною Австро-Угорщини, що її саме як переможену державу паризька конференція розбирала на кавалки. Згадана конференція стояла недвозначно на становищі самоозначення Східньої Галичини (Західньої України) та була навіть готова визнати незалежність західньо-української держави. Справа такого визнання була предметом переговорів між галицько-українськими представниками і спеціяльними комісіями паризької конференції для поладнання українсько-польського конфлікту. Одначе переговори розбилися через те, що галицькі представники домагалися, щоби паризька конференція наказала Польщі евакувати Львів та звернути його Українцям. Слід примітити, що проти цих переговорів виступила була теж наддніпрянська делеґація (під проводом Гр. Сидоренка), яка заняла була таке становище, що української справи не слід ділити на дві частині, тому й не можна домагатись окремого визнання самостійности Галичини. Галицька делеґація тоді поділилась. Одна частина обєдналася з наддніпрянською делеґацією і разом з нею побивалася, хоч і безнадійно, за визнання Великої України незалежньою державою, з тим, щоб опісля прилучилася до неї Галичина. А знову друга частина обстоювала таки самостійність Західньої України і робила в цім напрямку відповідні заходи. Тимчасом

прийшла окупація Галичини Польщею. Американсько-українська делеґація, виходячи знову з практичного становища, що ліпше дістати щось як ніщо, прилучилася до тієї частини галицької делеґації, що домагалася незалежности Галичини. З того приводу накинувся дехто в Америці на американсько-українську делеґацію, що, мовляв, вона „зрадила" ідеал української соборности. Так, начеб визнання Галичини самостійною державою могло було пошкодити українській справі!

Американсько-українська делеґація старалася на мировій конференції в Парижі помогти українській справі, як уважала за найліпше. За невдачу української справи на мировій конференції в Парижі — американсько-українська делеґація не відповідальна. Вона своє зробила.

IV.

Після мирової конференції у Версаю УНК почав швидко падати. Причиною було те, що через цілковите знехтування домагань українського народу з боку згаданої конференції наше громадянство в Америці попало в розчарування та зневіру. Цю зневіру використали большевики, які почали вести серед нашого народу свою розкладову роботу. Але хоч після нашої програної у Версаю УНК втратив ґрунт під ногами, проте українська народня робота в Америці йшла далі.

В травні 1921 р. відкрив д-р Лонгин Цегельський з уповажнення уряду Західньої Української Републики (що перебував тоді у Відні на вигнанні), дипльоматичну місію у Вашинґтоні. Цею місією кермував опісля від кінця 1921 р. до осени 1923 р. д-р Лука Мишуга. Згадана місія мала завданням добути признання Західньої Української Републики урядом Злучених Держав та зорґанізувати поміч американсько-українського громадянства для цієї Републики та її уряду. Ця місія надавалася саме дуже добре до того, щоб тепер, коли УНК втратив своє значіння, зайняти місце цього Комітету, себто стати чинником, біля якого могла би зосередитись українська народня робота. Одначе, щоб наша місія могла дійсно стати осередком такої роботи, мусіли згуртуватись довкола неї та її піддержати наші тутешні установи. Полишена на свої власні сили, місія не могла би була нічого вдіяти. І таку підтримку дали їй у першу чергу Церква й У. Н. Союз.

Церква помагала місії в такий спосіб, що я, як епархіяльний адміністратор, старався, коли була потреба, дістати послухання у міністра закордонних справ (State Secretary) або й у самого президента для українських депутацій, а знову представники нашої місії виготовляли пропамятні письма (меморіяли) для згаданих депутацій. Так на особлившу увагу своїм змістом заслуґує меморіял, написаний д-ром Л. Цегельським, що його вручено тодішньому міністрові закордонніх справ, Карлові Е. Гюзові, на послуханні в справі окупації Галичини польською армією; а коли якись час пізніше митрополит Андрій Шептицький мав послухання у згаданого міністра Гюза, то матеріялу на це послухання достарчив митрополитові д-р Л. Мишуга.

Також познайомлював я представників місій з визначними сенаторами, особливо з членами сенатського комітету для закордонніх справ, що мав тоді велике значіння у Вашинґтоні. На мої розпорядження правлено панахиди за поляглих наших героїв у війні з Польщею, збирано по церквах пожертви на інвалідів, сироти чи інші потреби в старім краю та посилано до Вашинґтону протести проти польських надужить у Галичині. Слід теж примітити, що з ініціятиви д-ра Луки

Мишуги почато від 1921 р. святкувати тут Свято Першого Листопаду, як день української державности, в цей спосіб, що по наших церквах відправлювано панахиди за поляглих борців-героїв за українську справу, переводжено в церквах збірки на наших воєнних інвалідів, влаштовувано святочні академії чи концерти і т. п. Розуміється само собою, що в справі святкування Листопаду видав я тоді ще відповідне заряджения до нашого клиру і вірних.

Згадаю ще, що наші світські орґанізації, себто У. Н. Союз і Провидіння, піддержували місію головно в цей спосіб, що їхні орґани, „Свобода" й „Америка", відкрили були свої шпальти для статтей, комунікатів і покликів до українського громадянства, що їх звичайно пересилала дипльоматична місія. Ці писання в орґанах наших орґанізацій мали головно метою розвіяти це пригноблення, що було налягло на українське громадянство в Америці через нашу програну у Версаю.

Внаслідок підтримки української дипльоматичної місії у Вашинґтоні та співдіяння в порозумінні з нею наших поважніших установ могла вона вивязатися зо свого завдання краще, ніж можна було сподіватися. Слід примітити, що обставини, серед яких приходилось місії працювати, були дуже несприятливі. Згідно з міжнароднім звичаєм, американський уряд не міг признати місії, тому, що Західньо-Українська Република не була визнана. Через те представники нашої місії не могли мати послухань ні в американського президента, ні в його міністрів. Одначе місія доводила міністерству закордонних справ про все, що діялось у Галичині, через основні меморіяли, що їх доручувано шефові европейського відділу в цім міністерстві. Ці меморіяли робили своє враження у згаданім міністерстві; його симпатії були по нашому боці. Але Америка замирилась була, як відомо, з Німеччиною й Австрією окремо від своїх аліянтів та відтягнулася в цілости від европейської політики. Тому не можна було сподіватися, щоб американський уряд міг нам помогти. А коли я був на послуханні в міністра Гюза, як згадано вище, то він дав недвозначно до зрозуміння, що українцям лекше добитись автономії в Польщі, ніж самостійности, та що на зреалізування автономії Америка дасть радо свою моральну піддержку через дипльоматичний натиск на Польщу та її союзницю Францію.

Хоч американський уряд не признавав офіційно Західньо-Української Републики, то в дійсности числився з існуванням нашої дипльоматичної місії у Вашинґтоні. Доказом цього було хочби те, що американський уряд признавав пашпорти, видані нашою місією для мешканців Галичини, хоч вона була вже довгий час під польською займанщиною.

Співділання Церкви з У. Н. Союзом заважило теж незвичайно багато у розписанні так званої Позички Негайної Оборони для уряду Західньо-Української Републики, яку то акцію вів тодішній представник місії, д-р Л. Мишуга. За час понад одного року ця позичка дала коло 140 тисяч долярів, що було неабиякою поміччю для нашого уряду, який, вигнаний з Галичини, сидів у Відні та не мав ніякого джерела доходу. Як єпархіяльний адміністратор, я видав був відозву до українських греко-католиків, щоби піддержали цю позичку якнайгорячіше. У. Н. Союз на початок тієї позички виасиґнував три тисячі долярів, а „Свобода" накликувала заєдно наше громадянство, щоб воно розкупило бонди тієї позички.

Але прийшов день 14. березня 1923 р., коли Рада Амбасадорів

у Парижі вирішила справу Галичини так, що віддала її під владу Польщі. Внаслідок такого вирішення наша дипльоматична місія у Вашинґтоні мусіла розвязатись, бо політична її діяльність скінчилась. На українське громадянство налягли знов апатія і пригноблення. Та на щастя перед роком завязалася в Америці, теж при співпраці Дієцезії, нова українська установа під назвою „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці", якої першим головою став пок. о. Лев Левицький.

Згадана орґанізація, що існує і досі, й то головно завдяки У. Н. Союзові й „Свободі", дуже заслужилася збиранням між нашим громадянством пожертв на всякі цілі в старім краю, як теж своєю політичною акцією та видаванням книжок і брошур.

Ось так представляється в найзагальніших рисах українська народня робота, в якій головну участь брали Українська гр.-кат. Церква й У. Н. Союз у тих часах, що про них я згадував на початку отсеї статті. Здається мені, що ця робота була досить визначна та що обидві наші головні й найстарші установи, себто Церква й У. Н. Союз, поклали великі заслуги для українського народу в Америці. Згадані установи — це дві міцні кріпости українства в Америці. Це українство вони в дійсности створили та виховали в нім наш загал. Цим двом нашим установам треба в першій мірі завдячити, що сьогодні український нарід живе на землі Вашинґтона своїм доволі буйно розвиненим життям. Якби так в Америці не було ні Української гр.-кат. Церкви ні У. Н. Союзу, то не буде це перебільшенням, коли скажу, що далеко більша частина наших переселенців була би розсіялася по польських, московських, угорських чи яких інших церквах та орґанізаціях і була би пропала для українського народу.

Обєднана праця Церкви й У. Н. Союзу виявила свою силу найкраще підчас світової війни. Ми не були великі числом, ми не мали слави ні імени в світі, ми були бідні, ми не мали приятелів ні впливів, та, не зважаючи на те, ми давали про себе більше чути і своєю справою викликували в Америці більше заінтересування ніж інші, краще розвинені або краще ситуовані тутешні народности. Напр. інші народности старалися теж мати свій день (Tag Day) в Америці, але вони не могли цього добитись. А ми, хоч, правду кажучи, мало хто про нас у Вашинґтоні чував, таки мали свій Український День.

Що українська народня робота в Америці могла вінчатися якимтаким успіхом, до того причинилася ця обставина, що відносини між Церквою й У. Н. Союзом були як слід наладнані. У. Н. Союз розумів добре вартість і потребу співділання з церквою. А знову Церква рахувалася з тим, що У. Н. Союз є найбільшою й найповажнішою українською світською установою та що варта мати його за приятеля і союзника. Тому саме за час моєї адміністрації єпархією старався я не давати зо свого боку причини до незгоди. На мирних взаєминах виходили тоді дуже добре як Церква так і У. Н. Союз. Обидві ці установи зискували на значінні та повазі, бо наші люди вчилися їх шанувати і цінити. Витворилося почуття єдности, а навіть щирости та особливого довіря, без якого неможлива ніяка прилюдна робота. Зросла віра в свої обєднані сили та захоплення для української справи. Росла жертвенність на народні цілі, а український нарід в Америці консолідувався та починав розуміти національну карність і солідарність, словом, ставав доспілим, культурним громадянством. У повнім розумінні цього слова.

Омелян Ревюк.

РОЗВІЙ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОГО ІМІҐРАНТА

———o———

ПРОСЛІДЖУВАТИ розвій політичного світогляду хочби якого народу, хочби якої частини народу або ґрупи народів, є все цікавою справою. Адже під розвоєм політичного світогляду в широкому поняттю треба розуміти не що інше, як великий і широкий процес освіти великої маси людей, що зміряє до відкриття доріг до конструктивної участи цих людей у загальному життю окружаючого їх світу. Є це процес не в розумінню судового доходження, а процес у розумінню цілої низки змін, явищ і дій, у яких усіх видно якесь одно спільне прямування.

Розвій політичного світогляду має на меті знайти найкращі способи політичної праці й акції, а політична акція має вплив на широкі круги громади. Тому розвій політичного світогляду справа цікава. Коли для чоловіка цікаве прямування одної одиниці, то наскільки цікавіше буде прямування великої маси людей. І не тільки цікава, але й важна для всякої людини, бо вона може зачіпити своїм впливом і людей, до цього світогляду непричетних. Політичний світогляд українського іміґранта, наприклад, мав вплив не тільки на тих українських іміґрантів, що в його розвою не брали участи, але й на мешканців Америки, що до української іміґрації ніяк не належали, ба навіть на українських і не-українських людей поза Америкою.

Та нікому історія політичного світогляду українського іміґранта не буде така цікава, як саме нам, українським іміґрантам. Найцікавіша вона для тих, що пережили цей процес від самого початку, від самої вихідної точки того процесу до його остаточної фази, до теперішности. Власне цим теж цікавий цей процес, що він почався ще за нашого життя, всього кількадесять літ тому, та що поодинокі ступні, фази цього процесу можна прослідити з досить великою певністю, по документах, які з цього процесу залишилися.

Часописи, книжки, інституції, що повстали підчас розвою політичного світогляду іміґрації, це всетаки тільки прояви, а не самий процес розвою. Вони мали безперечний вплив на процес розвою, але процес розвою багато ширший, ніж ґазети й інституції. Ґазети мали вплив, але ледви чи вони становили найглибший вплив. По всякій правдоподібності, найглибшим впливом були самі життєві переживання. Читання ґазет, слухання відчитів, проповідей і тим подібне було теж переживанням, але, звісно, далеко не таким глибоким, як переживання ріжних ситуацій іміґрантського життя-буття.

Вихідною точкою в історії розвою політичного світогляду української іміґрації в Америці, самозрозуміло, є початок самої укра-

їнської іміґрації в Америці. Адже не міг розвиватися політичний світогляд в українських іміґрантів, як їх в Америці ще не було. Одначе заки українські люди стали іміґрантами, заки прибули до Америки, вони вже існували поза Америкою й у них там уже розвивалися погляди, з яких потім виріс їх політичний світогляд на іміґрації. Через те для зрозуміння розвою політичного світогляду української іміґрації треба зрозуміти політичний світогляд українського народу в часах іміґрації.

Іміґрація без політичної думки.

З другого боку знов не можна сказати, щоб в українського іміґранта почав вироблятися політичний світогляд зараз по його приході в Америку. Зараз по приході до чужого краю іміґрант (не тільки український, але всякий іміґрант) займається наперед справами чисто приватними. Він мусить наперед рішити питання чисто приватної, особистої натури, заки візьметься думати про громадські справи. Він мусить наперед вирішити питання, що відноситься тільки до нього, а доперва, вирішивши трохи згрубша ті справи, береться вирішувати справи натури загальної, справи, що дотикають не тільки його, але великого числа людей. Він наперед мусить вирішити справу мешкання, справу одіння, справу поживи, а передовсім справу особистого зарібку. Доперва потім він починає думати глибше про родинні, а далі про орґанізаційні і політичні справи. Виняток від цього становлять тільки ті політичні іміґранти, що приїжджають сюди, маючи вже матеріяльне забезпечення.

Тому від початку іміґрації до початку розвою її політичного світогляду все упливає певний протяг часу, коротший у таких людей, що легко вирішили приватні питання, а довший у тих людей, що поволіше вирішували ці приватні питання. В українців цей протяг часу був довший, бо український іміґрант опинявся в Америці в обставинах наскрізь інакших від обставин, серед яких він жив у рідним краю. Справжню особисту революцію переходив український іміґрант, дістався до Америки! Тому йому й забрало так багато часу, поки він почав займатися публичними, себто неособистими, загальними справами.

Український іміґрант довго ще по своїм приході не застановлявся над загальними справами свого існування ще й тому, що велика любов до землі не давала йому навіть думати про те, щоб він мав на все лишитися в Америці. Він мріяв про поворот до рідного краю. Він жив самий, звичайно без жінки, у типічнім чоловічім товаристві. Дмитро Капітула в своїх споминах описує, як виглядала така чоловіча громада, в спосіб, що годиться з описом, який подають соціольоґи. Наприклад, американський соціольоґ Едвард А. Росс, змальовуючи у своїх „Засадах соціольоґії" загальні признаки такої безжіночої суспільности, показує, чому в такій суспільності нема великого пошанування права, не ціниться високо людського життя, свого ні чужого, панує любов до грубої забави, нема інтересу ні до публичних справ, ні навіть до релігії.

Політична байдужність.

Уже навіть потім, як у таку громаду пробралося на стале оселення стільки жінок, що громади вже не можна звати чоловічою, коли в громаді вже поширилося почуття, що іміґранти не так скоро вернуться до рідного краю, навіть серед тих, котрі відчули, що вони

лишаться в краю на довго, все ще не бралася думка за громадську справу. Заважувало притому деколи загально в Америці заобсервоване явище, що люди, котрі добули собі матеріяльний успіх, котрі через те повинні би були перші почати думати про політичні справи, нераз публичними справами зовсім не займалися. Свій особистий успіх вони приписують собі самим, своїм особистим прикметам, і тому вони й чути не хочуть про публичні справи, начеб інтерес до публичних справ міг підсунути думку, що їх успіх можуть вони завдячувати не стільки самим собі особисто, скільки громадським порядкам у краю.

Рівнобіжно з цим політичним індиферентизмом згори йшов політичний індиферентизм здолу, себто рівнодушність до політичних справ людей, які так були прибиті буденними приватними справами, що на громадські не мали ні часу, ні охоти, ні енергії.

Та в пересічного іміґранта з самої природи річей мусіло виробитися з часом зацікавлення громадськими справами. Передовсім він привіз зо собою з рідного краю певні громадські навички. Це не був дикар, що ріс у лісі самотиною, але чоловік, що жив і звик жити в громаді. Йому треба було товариства. Він привик був до певних суспільних почувань і хотів їх знову проявити та знайти інших людей, що мали такі самі почування. Тому він тягнув до місцевостей і фабрик, де були його краяни. Тому він жив на „борді" у своїх краянів. Тому він ходив до „своїх" „салунів" і „шторів".

Він прийшов з рідного краю з глибокими реліґійними почуваннями. Він привик був до церкви й не міг без неї обійтися. Як тільки знайшов в Америці роботу й хату, він зараз шукав підхожої для себе церкви, щоб заспокоїти свої реліґійні потреби. Заставляло його до цього відчуття непевности. Найважнішою непевністю, яку мусів відчути в Америці дуже скоро, була непевність життя. Та він мусів рівночасно відчути, що йому треба йти ще далі в шуканню потіхи, забезпечення на випадок смерти. Він бачив, що в Америці робота може скінчитися каліцтвом і смертю. І тому думав про способи, якими можнаб забезпечити себе чи свою родину від тяжких наслідків випадків.

Навіть і на цьому ще не кінчиться почуття горя молодого іміґранта. Життя на іміґрації виробляло з іміґрантом дивні річи. З одного боку воно давало йому почуття людської гідности. Він скинув з себе стрій, по якім його в старім краю пізнавали як селянина, та пропав у загальній масі рівних людей. Він заробляв більше, ніж у старім краю міг мріяти. Він чув, що заробляє, як люди „вищих" верств. Він чув, що його не чіпається жандармерія за військову службу. Він чув, що до нього не присікається поліція за всяку марницю, як у старім краю. Він почувся вільною людиною. Та тут на це почуття насаджується інше, закрадається підозріння, а потім упевнення, що в Америці є якась нерівність. У його серце вкрадалося почуття кривди, яке все получене з думкою про нерівність. Він почувся нераз визискуваним. Він хотів знайти на це якусь зараду; а щоб знайти зараду, мусів наперед зрозуміти це життя в новім краю.

Звичайно, йому наперед підсувалася думка, що джерела всякого доспіху треба шукати в положенню родини, як це було в старім краю; але ця думка не могла довго встоятися, бо він мусів відразу пізнати, що вплив родини на добробут людини в Америці зовсім інакший, ніж у старім краю. Тоді підходила думка, що джерела

добробуту всякої людини треба шукати в особистих прикметах людини, в її працьовитости, ощадности, тверезости, тощо. Одначе й ця думка часто потребувала поправки, бо були люди, які всім тим не відзначались, а мали матеріяльний доспіх; і були люди й працьовиті, і ощадні, і тверезі, які доспіху не мали. І знання не все рішало про матеріяльний успіх. Він скоро добачував, що люди, які краще згуртовані й обєднані, мають кращий добробут, ніж люди, що ходять незгуртовані, необєднані, незорґанізовані.

Ось що виробляло життя в чужім краю з іміґрантом. Ось чому це кажуть учені, що життя на іміґрації побуджує людей до думання, до поступу й розвою. Та очевидно не цього він був свідомий. Він був свідомий потреби громади людей, де міг би висказати свої жалі, де міг би знайти зрозуміння своїх клопотів, як це було в краю, в родині, громаді, церкві.

З таких почувань і потреб іміґранта виростали перші іміґрантські орґанізації.

Перші орґанізації.

Як звичайно в усякій іміґрації, так і в українській, першою формою орґанізованого життя була церковна громада. Церковна орґанізація була в свідомости українських іміґрантів найважнішою інституцією, і лишилася довго ще одинокою формою орґанізації. В цій орґанізації вони хотіли повторити ту форму орґанізації, яку вони знали в рідним краю. Одначе в Америці вони зараз на вступі побачили, що тут діло основно інакше. В рідним краю вони заставали орґанізацію церковну вже готову, створену їх батьками й дідами. Тут їм треба було все починати з початку. Треба було знайти людей, що відчувають потребу церкви, треба було їх зібрати, треба було їх заставити скласти жертви на кошти орґанізації, на купно площі, на виставлення будинків, церкви й мешкання для священика, знайти й наняти священика і церковну прислугу; а зробивши це все, треба було придумати самим форму дальшого існування церковної громади та її ведення. Треба було самому встановляти видатки та збирати жертви на їх покриття. Треба було приймати нових членів, спроваджувати священиків, настановляти урядників, слуг церковних, тощо. Словом, треба було ґаздувати церквою. Були це для наших іміґрантів річи зовсім нові, до яких вони безпосередньо не мали підготовання. Одначе вони мали підготовання до ведення господарства і, виходячи з цього, вони вчилися ґаздувати в церковній громаді. Як звичайно, наука поступала дорогою проби й досвіду. Робили помилки і з тих помилок учились. У цей спосіб церковні громади стали першими встановами, в котрих іміґрант учився ґаздувати встановами, вчився практичної політики.

Навчившися трохи вести орґанізацію, іміґрант почав братися до наступної орґанізації, до „сполку", запомогової орґанізації, що мала на цілі забезпечувати членів та громади від матеріяльних втрат, від каліцтва й смерти. Це вже була зовсім нова справа; в рідним краю він не бачив навіть нічого подібного до цього. Бо хоч він може й знав забезпечення від вогню, граду або повени, то обезпечені в тих обезпеченевих товариствах не стояли з собою в ніякому громадському звязку. Отже це був по церкві ще один, дальший крок на полі орґанізованого життя.

Зараз у цих перших орґанізаціях українські іміґранти наткнулися на величезну масу обставин, що робили завдання ведення цих орґанізацій, у засаді просте й легке, справою складною й трудною.

Передовсім в Америці знайшлися попри себе й пристали до тих самих організацій, церковних і запомогових, імігранти з ріжних околиць української землі. Передовсім між найстаршими імігрантами були: українці з Закарпаття, далі лемки з Галичини та українці з Росії. Між цими трьома групами української імміграції були поважні ріжниці. Лемки й українці з Закарпаття знали одну церкву, але одні мали над собою мадярську державу й мадярських панів, а другі австрійську державу й польських панів. Лемки й українці зпід російської займанщини ненавиділи поляків, але вони мали інакші політичні досвіди, бо одні жили під австрійським урядом, а другі під російським. У всіх трьох групах популярною національною назвою було імя „руский", але під цим українці з Закарпаття й Лемківщини розуміли що інше, ніж українці зпід російської займанщини, для котрих „руский" було однозначне з московським або державно російським. Неменше поплутане було розуміння іншого терміну, а саме слова „православний". В одних це слово було дуже популярне; воно підсувало не тільки релігійну правовірність, але й релігійну єдність. Та лемки під православною вірою розуміли часто уніятську церкву, звязану з Римом, і тому православні з Росії бачили в уніятських лемках передовсім католиків, і малощо не поляків.

З цею мішаниною симпатій, з цими перехрещеними з собою звязками й течіями була повязана ще одна справжня мішанина, а саме питання мови. Це питання є завсіди питанням великої ваги в усякій культурній роботі, бо для відповідного ведення якоїнебудь громадської справи треба засобу порозуміння, яким є мова. На тлі мови відразу виринули серед українських імігрантів певні почування відрубности, наприклад від американців, ірляндців, мадярів і німців. Українці-католики, що з браку своїх церков приставали до римокатолицьких, скоро від них відступали, бо через мову не відчували в них тих релігійних почувань, по котрі вони до тих церков прийшли. Трохи довший був процес з виробленням почуття відрубности від тих церков і інших організацій, що вживали мов, зближених до української, отже польської, московської й словацької. Всежтаки, як наших людей набралося більше, то зчасом за мову зчинялися сварки в спільних католицьких церквах з поляками й словаками, та в православних церквах з москалями.

Боротьба за народність.

За конфліктом за мову пішли конфлікти за далеко важніші справи. З усякою мовою звязане національне почуття. З пошанування мови як засобу громадських зносин зчасом серед людей, які даної мови вживають, виробляється почуття національне. Це нове національне почуття не на руку тим, котрих мову вживали досі як загальну мову. Ось чому проти вживання української мови стали виступати з одного боку поляки, а з другого боку москалі. Одні й другі старалися заперечити українцям вживання їх мови, заперечуючи при тому існування відрубної української мови й відрубної української національности.

Подібні досвіди в американських церквах мали й інші національности. Самі словаки й поляки мали їх у німецьких і айриських (ірляндських) громадах ще до організації своїх церковних громад, та це їм не перешкаджало виступати проти українців, що підносили зовсім такі самі домагання. Звісно, ця „чуттєва сліпота" (як її називав американський фільософ Вилієм Джеймс у своїм відчиті „Одна

сліпота людських істот") обурювала почуття справедливости українців та відбивала їх від польських і словацьких громад. Одначе при старих громадах таки лишилася певна частина українців; це були ті, котрим убито в серце почуття суспільної нижчости українського народу. І це теж є загально людське явище, що побідний ворожий напад викликує в деяких людей такий параліж волі, що вони зовсім тратять охоту жити як окремий нарід; хоч вони ще не покидають бажання жити як одиниці, то хочуть, щоб їх брати за одно з напасниками або пануючим народом (пор. Charles S. Johnson: Shadow of the Plantation.) Поляки й москалі зручно грали на почуттю суспільної нижчости українців, доказуючи, що українці це хлопи. Відомо, з таким аргументом можна було підійти хіба тільки наївного українця, бо більше розвинений міг легко відчути з поведінки москалів і поляків, що й вони не були пани-аристократи, а частенько навіть не хлопи, а двірські форналі.

Щоби придержати українців при своїх національностях, москалі з одного боку, а поляки з другого боку хопилися надати при помочі церков своїм національностям авреолю святости. У польських церквах говорено про Матір Божу, королеву корони польської, а в московських церквах говорено про православного царя-батюшку, про російську народність та російську армію. Та якраз це вживання церкви для національности заставило свідомих українських священиків повести проти цих заходів свідому кампанію, що зміряла до організування окремих церковних громад для українських імігрантів. З реакції проти польських і московських заходів вони зовсім природньо дійшли до будування українських національних релігійних громад.

Церковна боротьба незвичайно скомплікувала розвій політичного світогляду українського імігранта. Вона тревала дуже довго, можна сказати, що ще й досі не покінчилась, хоч уже не має таких виразних зверхніх обявів, як мала давніше. Сфери впливів поодиноких церков уже розмежовані так, що вони мало коли входять зо собою в явний конфлікт. Стоять попри себе нині передовсім католицькі й некатолицькі громади. В католицькій церкві громади латинського обряду розділені від громад східнього обряду. Серед цих останніх, до котрих належать українці, громади, організовані національно свідомими українцями з Галичини, розділені від громад, організованих українцями з Закарпаття, серед котрих національно свідомих українців мало й серед мирян і серед священиків. Доживає тут віку цікавий тип національної півсвідомости, якась „русскість", що нібито признає єдність з „рускими", чи „руснаками", але під цими розуміє скорше москалів ніж українців, хоч не змагає до співжиття з москалями. Свідомих українців ці „рускі" чи „руснаки" ненавидять, як національних зрадників і релігійних противників, дарма, що до тої самої церкви належать сотки свідомих українців з Галичини та що до українства тепер на Закарапаттю починають хилитися в ріднім краю щораз ширші маси народу.

Зовсім на боці від цих церков стоять православні церкви. Російська православна церква була довго в Америці основою московського цареславного націоналізму. З упадком царату вона пішла на бездорожжя. Одна лишилася вірна цареславю, друга шукала опори в новім, большевицькім, уряді. Ще інші лявірували між одними й другими. Серед цеї церковної анархії почали нарешті організуватися свідомі національно православні українці в свої православні церковні громади.

Уживали для боротьби проти української свідомости й протестантських церков, але й тут попри побаламучені національно громади повставали теж громади національно свідомі.

Зовсім анальоґічна боротьба перевелася теж на полі запомогової орґанізації. Пішла ця боротьба за мову й національне обличчя ще до зорґанізування українських національних запомогових орґанізацій, а саме наперед у словацьких орґанізаціях, до котрих приступили найстарші українські іміґранти з браку власних, а потім у спільних орґанізаціях українців з Закарпаття й Лемківщини. Не що інше, а власне ця ріжниця в розуміню національної відрубности не давала українцям з Галичини перебувати з українцями з Закарпаття в одній спільній орґанізації, заставила їх відриватися від „Соединенія гр.-каѳ. русскихъ Братствъ" та засновувати іншу орґанізацію. Питання національности довело потім до ще одного відколення від „Соєдиненія" людей, що теж були невдоволені з мадярофільської політики „Соєдиненія", бо вважали себе виразно за частину одного московського народу. Ці зорґанізували для себе орґанізацію „Общество русскихъ Братствъ". Пізніше від „Соєдиненія" відкололася ще одна орґанізація, „Дружество гр.-каѳ. русскихъ Братствъ", а потім іще „Соединеніе гр.-каѳ. церковныхъ Братствъ".

Російська православна місія заложила ще свою окрему орґанізацію „Русское Православное Общество взаимопомощи". З нього вже повстала через розкол іще „Православная Любовь". Крім цього повстали ще „Самопомочь" та „Русско-народное Соединеніе", що називається „хлопско-роботничая организація для русскихъ безъ различія вѣроисповѣданія". Ця ґрупа орґанізацій гуртує українців, що не мають української національної свідомости, але признають себе частиною „одного русского народа".

Хоч вони ріжняться від першої ґрупи мадяронських орґанізацій, то становлять з нею одну ґрупу, в відріжненню від ґрупи свідомих українських орґанізацій. По національнім походженню переважного числа своїх членів усі ці орґанізації українські, але через політичне свідоме зріжничкування вони відчімхнулися від свідомих українських політичних орґанізацій та перейшли в табори, що до українства або байдужні або навіть ворожі. Через те вони вже не входять далі в цей огляд, котрий обмежується тільки до тих, що признали себе українцями.

Боротьба за правопис.

З боротьбою за мову й народність звязана тісно боротьба за письмо.

Прийшлося українським іміґрантам вести таку боротьбу не з людьми, що вживали латинської азбуки, бо в цьому напрямі в нас уже виробилася була традиція, що ми вживали словянської азбуки. Та прийшлося звести українським іміґрантам між собою боротьбу за те, чи вживати для письма стару форму правопису, що скидається трохи на церковний, а йшов за походженням слів, чи вживати для свого письма нового правопису, що не звертає уваги на походження слів, а на те, як вони нині вимовляються, що йшов за простою засадою: пиши, як чуєш, читай, як бачиш. Справа була чисто розумова й повинна була бути розвязана розумовими арґументами, себто треба було просто знайти, якими знаками віддавати найкраще кожний звук даної мови. Одначе такої розвязки не можна було знайти, бо за кожною з тих розвязок станули вже суспільні сили та могутні

політичні інтереси. За правопис, що йшов за походженням слів, станули москалі, котрі хотіли затягнути українців у свій національний табор; а проти нього станули свідомі українці, котрі хотіли, щоб їх правопис відповідав їх мові так, як московський відповідає московській мові. Прихильники „єдности русского народа" виступали проти розумового українського правопису, бо старий правопис закривав, що ті самі слова москалі читають в один спосіб, а українці в другий; а українці якраз тому виступали проти старого, а за новий правопис.

Щоби піддержати цю боротьбу проти здорового розуму, москвофіли втягнули в цю справу ще релігійний аргумент, представляючи стару азбуку як щось святе, ненарушне. На нещастя й серед українців були люди, що не розбирали цеї справи розумом, але відчували її почуттями. Тому й свідомі українські письменники й журналісти, щоб зовсім не відбитися від цих людей, мусіли йти на компроміс та вживати нераз азбуки, яку вони признавали перестарілою. В „Свободі", наприклад, появлялися статті про потребу заведення раціонального, фонетичного, правопису, появлялися навіть деколи цілі числа, друковані новим правописом, але по них знов ґазета верталася на цілі роки до старого, етимольоґічного, правопису.

Через це боротьба за азбуку, що в кожнім народі є нормальною справою (диви статтю про націоналізм в американській „Encyclopaedia of Social Sciences, Vol. XI.), продовжувалася ненормально довго. Не можна довжини цеї боротьби вважати корисним явищем для українського іміґранта. Нема сумніву, що вона відтягала його нераз від інших, важніших справ. Як українські письменні люди нарешті рішилися вживати раз на все нового правопису, то вони побачили, як це відразу прояснило атмосферу. Від того часу приходилось українцям іще раз справляти свій правопис, але ці зміни вже ніколи не викликали ніяких політичних потрясень серед української іміґрації. Українські іміґранти вже розуміли, що це справа чисто розумова. Вся українська преса й видавнича діяльність іміґрації спирається нині на одному правописі, коли тимчасом російська іміґрація, що колись чванилася перед українцями своєю правописною єдністю, нині цеї єдности не має, бо в них одні приняли новий правопис, справлений менше-більше на український лад, а другі ще далі держаться старого правопису, який вони називають святим, а з якого вже тамті москалі сміються як з безглузного.

За національне імя в світі.

Ступневий розвій національної свідомости українського іміґранта проявляється між іншим теж у його національній назві.

Коли перші українські іміґранти прибули до берегів Америки й іміґраційні урядники спитали їх, якої вони народности, то тільки винятковий іміґрант знав, як на це питання відповісти. Українцем не називав себе майже ніхто. Найкращою відповіддю була ще назва „русин" або „руснак", бо вона зазначувала ще хоч відрубність від усіх сусідів, головно словаків, поляків і москалів. Часто на це питання вони відповідали, стараючися закрити своє національне походження, отже представляли себе за москалів і поляків. Деколи подавали назву свого віроісповідання. Деколи назву держави.

Це явище, через котре ми нині не можемо докладно розслідити числа українських іміґрантів, було зрештою до певної міри нормальне, бо в Україні тоді національна свідомість стояла в масах іще низько (диви, наприклад, Іван Франко: Молода Україна). Та коли

в рідним краю почала підноситись національна свідомість та кристалізуватися в одній національній назві України й українців, що мала обняти одним символом увесь народ від Попраду по Кавказ, то й в Америці мусіло проявитися таке саме змагання. Коли перед самим собою й перед іншими народами в Европі український нарід хотів бути відомим під тим національним іменем, то таксамо український імігрант зовсім природньо проявив це бажання бути відомим у Новім Світі під тим одним національним іменем.

Добре задокументований розвій української національної свідомости відношенням української іміграції до записування своєї національної приналежности в офіційнім переписі населення Злучених Держав. Коли „Свобода" піднесла це питання з приводу перепису в 1910-тім році, вона порадила: „Всі русини всюди повинні записуватися, що говорять по руськи "Ruthenian language". (ч. 9. з 3-го березня 1910). Наскільки справа ще не була ясна, видно з того, що в ч. 12, з 24-го березня, треба було ще раз вертатись до цеї самої справи в полєміці з одною газетою в Америці та писати: „Щоб нас, русинів, не вписувано як поляків, або москалів, або мадярів, а лише русинами, і щоб не вийшло таке, що будуть в Америці всі народности, лиш русинів не буде, що може дуже легко статися тоді, коли один русин дасться записати як greek, другий, як hungary, інший як russian, а ще хто інший як polish або slavish". У 13-тім числі „Свободи" з того самого року забирає в тій самій справі голос Евген Гвоздик і радить: „Подавати також і народність, як у нас **руську,** по анґлійськи Ruthenian, не Russian, Little Russian або як там ще ми інакше звикли себе називати". Цей голос, звернений проти назви „литл рошен" замітний тому, бо Руський Народний Союз ще далі носив цю назву в своїм імени. У наступнім числі „Свободи" о. Петро Понятишин, тодішній директор друкарні, доказує, що за назву „Рутенієн" стоїть і те, що нею американці відріжнюють нашу народність від московської. Цим арґументом ми вже переходимо поза межі українського громадянства та міркуємо над нашою справою, оглядаючися притому на враження серед американців.

Як відомо, при наступнім переписі населення в Злучених Державах, що відбувся в 1920-тім році вже радили записуватися при переписі українцем, але не зроблено нічого, щоб українські імігранти могли так записатися.

Ще далі пішли українці при переписі в 1930-тім році, коли вони при помочі Українського Народного Союзу й політичної орґанізації „Обєднання" постаралися практично, щоби при тім переписі уряд помістив імя української народности на офіційних друках перепису (а саме в місці, де сказано, на які нацональности можна записуватись).

Національна й суспільна справа.

З того, що досі сказано, видно, як ріжні національні справи й питання з собою повязані, як вони з собою схрещуються, мотаються, сходяться, розходяться. На час вони заплутуються, здається, на все, просто безнадійно, але, дивись: уже в найближчім році скоюється якась подія, яка кидає на помотану справу стільки світла, що люди вмить її розмотують. Деколи провідники проповідують якусь справу предовжезний час, але їх погляди широко не приймаються. Нагло хтось, замісць переконувати ще далі, заводить новину й люди її приймають, спершу з певним спротивом, але потім до неї привикають і вважають новину зовсім природньою.

При розгляді назрівання української громадянської свідомости, української національної свідомости, історії розвязання таких питань, як мова, правопис, національне імя, могло би здаватися, що поступ ішов дуже поволі. Справді, було би краще, якби він був пішов скорше, одначе коли взяти під увагу українську іміґрацію такою, якою вона була, а не такою, якою вона повинна би бути на наші бажання, то ледви чи можна ждати чого іншого, як того, що було. Треба взяти під увагу факт, що до Америки прийшли наперед люди з національно найменше свідомих провінцій України. Далі факт, що вони прийшли на хвилеві зарібки, навіть не думаючи тут остатись. Далі факт, що це прийшли самі селяни й робітники, а інтеліґенції прийшла тільки малесенька жмінка. Далі факт, що ці інтеліґенти це були переважно духовники, зацікавлені вже з професії церковною справою. Навіть як прийшли духовники, зацікавлені в іміґрації з національного боку, то само життя заставило їх займатися передовсім церквою. Далі треба памятати факт, що церковною справою почали іміґранти займатись аж тоді, як вони задумали довше тут осісти, та що вона довгий час була головною публичною справою іміґрантського інтересу. Далі факт, що з церковною справою злучились інші справи, дуже трудні й замотані, які церкві приходилося розвязувати дуже трудно.

Та чи не найбільшою перешкодою, що здержувала іміґранта від скорого вирішування цих питань, було само таки життя іміґранта, котре ставило перед ним до розвязки ще інші політичні питання, які вже тісно до національної справи у вузькім розумінню не належали. Вже самі перші роки української іміґрації поклали перед українським іміґрантом питання його положення в американській суспільности. Це питання стояло йому все в голові, навіть по дорозі до Америки. Адже він мав у суспільности в ріднім краю певне, докладно означене становище, яке з одного боку йому давало певну повагу, а з другого боку певне почуття нижчости. Як буде матися справа в Америці?

В Америці він на це питання дивився очима свого досвіду в ріднім краю. Відповідно до цього досвіду іміґрант відчував потребу особистого відношення з боку своїх „босів", а тут він попав у таку велику масу робітників, що особисте відношення господаря до робітника було неможливе. Він побачив скоро, що хазяїн не цікавиться робітником поза його працею й заплатою. З одного боку, це було добре, бо робітник має свободу, але з другого боку, яку забезпеку має робітник на випадок нещастя? Ці чуттеві й умові вагання це типічні вагання людини, що переходять з одного суспільного порядку в другий, у цьому випадку з суспільного порядку, що попереджує заведення в краю капіталістично-промислового устрою, в устрій високо розвиненого капіталізму. Український іміґрант, що в своїй масі був селянином, заняв у цім устрою становище робітника. Цього становища він іще не розумів. Йому прийшлося цього щойно навчитись.

В його голові скоро проблиснула думка, що як робітник він знаходиться тут у такім самім положенню, в якім знаходиться старший від нього іміґрант словак, німець, ірляндець, чи хто там. Він добачував, що його хазяїн не питає його за національність, мову й віру. Він завважив, що хто говорив про американську політику, говорив про права американських горожан без ріжниці їх походження. Тимчасом практичне життя домагалося далеко йдучих винятків. Іміґрант бачив нераз на власні очі, ба навіть відчував нераз на

власній шкірі, що ні цеї робітничої ні горожанської солідарности, котрої його вчили, не признавали всюди. Він бачив, що в фабриці й копальні значила більше приязнь або особисте знайомство, краянство чи навіть кумівство, більше ніж знання, вправа або практика. Люди, що нині були американськими горожанами, але щойно вчора були „ґрінорами", нападали на нього, свіжого іміґранта, та побивали як дикуна, бо, мовляв, він збиває їм заплату. Іміґрант старався розплутати ці заплутані поняття, але заки знайшов відповідь на помотані питання, життя заставляло його до самооборони, найпростішої самооборони, на яку його стати, себто до найпростішої змови сильних хлопців на чужий напад ставити відпір, на чужий кулак показувати свій.

Допомогла йому вийти з цього хаосу українська свідома інтеліґенція, що прийшла з рідного краю. Ці інтеліґенти були з фаху переважно священики, але це не перешкаджало їм освідомляти іміґранта не тільки про національність, але про його інтереси як робітника. Це справді замітний факт в історії української іміґрації, що українські священики перші заговорили до українського іміґранта-робітника про боротьбу за кращу долю робітників, про боротьбу в фабриці, про страйки й локавти та про політичну оборону своїх прав, про горожанство й вибори, про американську конституцію й партійну систему, про вибір урядників і законодавців.

Нині, коли від тих часів минула третина століття, можна сказати без великого страху про помилку, що це освідомлювання іміґранта про його права як робітника пішло на скріплення української національної свідомости, бо український іміґрант набирав переконання, що його національні провідники боронять не тільки його культурних, але і його матеріяльних інтересів.

З цього історичного викладу не треба набирати переконання, що українська іміґрація розвязувала одно питання за другим. Коли тут говориться про одну справу за одною, то це не тому, що так справи „за порядком" розвязувано, а тільки тому, що не можна говорити про кілька справ рівночасно. В життю справа малась інакше. Життя ставить нараз кілька питань рівнорядно. Каже людині думати про ріжні справи й питання. Та людина звичайно не може всіх справ нараз розвязувати так, як їх життя ставить. Людина може розвязувати тільки якісь одні питання, лишаючи інші на пізніше. Очевидно, в тому порядку є певна льоґіка, певна засада. Люди звичайно беруться до розвязки найпекучіших питань, без розвязки котрих не можна приступати до розвязки дальших. Не вирішивши, наприклад, загально питання зацікавлення політичними справами, себто не набравши смаку до політики, іміґрант не міг приступати до думання про те, хто він такий, до якої нації він належить, яке її імя. Розвязавши ці питання, він з природи річей брався до розвязки дальших питань. Звісно, не всі люди серед нашої іміґрації однаково скоро розвязували ці питання. Як це загально буває в усіх народів, одні розвивалися скорше, інші повільніше.

Нація, що назріває на іміґрації.

Коли одні люди розвязали собі вже питання національної приналежности й прийшли до переконання, що вони український нарід, окремий від москалів і поляків, у них з природи річей виринуло питання: до чого вони як нарід мають прямувати? Звісно, стрінувшися в широкому світі з ріжними народами, вони побачили, що всі ці наро-

ди прямують до здобуття держави (або, як її вже мають, до її задержання). Та виступати з таким домаганням не все було політично. Сказати людям, політично невиробленим, котрі ще не мають навіть свідомости, якої вони нації, що вони мають боротися за самостійну державу, значило застрашити їх тим трудним, на їх погляд лячно трудним, завданням. Тому й приходилось інколи свідомим українським діячам заперечувати намір політичної самостійности та підносити потребу розвивання культурного націоналізму. (Навіть у „Свободі" з 27-го червня 1894-го року була стаття про нерозумність думки про самостійну Україну, а в тій статті говорилося про тісний звязок з Росією, духовний і матеріяльний). Одначе рівночасно свідомі українські діячі втягали українських іміґрантів у всесторонні акції, що в своїй остаточній послідовності мусіли довести український нарід до виставлення програми своєї державної самостійности. Адже не підготовляється дитину до самостійного життя пригадуванням їй того, що вона мусить колись відділитися від родини, але дозволяючи їй розвивати ті сили, що потрібні до такого життя.

Звісно, цей процес не малий. Дорога, яку мав пройти український нарід до цеї стадії розвою, далека. Мала вона немало етапів. Помагали в цьому подекуди питомі американські умовини, а з другого боку події в рідним краю. В Америці українські іміґранти пізнавали американські демократичні встанови, участь народніх мас в управі краєм. З рідного краю приходили вістки, які драматизували іміґрантові життєву правду, що він в Америці тішиться більшою свободою, як у рідним краю, та що в рідним краю люди вже теж додумувалися до таких самих висновків, до яких додумувались іміґранти поза краєм, себто до думки про потребу більшої участи народу в політичній управі краю. Прийшли з краю вісти про рільні страйки, що так пригадували страйки, які переводили робітники в Америці. Прийшли потім вістки про криваві сутички українських селян з жандармерією підчас виборів в Австрії, а потім вісти про революційний рух у Росії. Прийшли потім з Австрії вісти про боротьбу українського студентства за найвищу національну школу, боротьбу, в котрій узяли участь селяни, які не мали надії до цеї школи піти. Ще далі прийшли вістки про боротьбу за реформу виборчого права, себто за добуття таких прав нашому народові, які українські іміґранти вже могли дістати в Америці, ставши тільки американськими горожанами, а деколи навіть без цього. Крім цього приходили вістки про преріжну роботу на інших ділянках українського народнього життя, за які іміґранти ще живучи в краю навіть не чували. Може не всі розуміли, але майже всі відчули, що тут на їх очах український нарід виходить зо свого політичного дитинства, виростає, дозріває. Всякий, хто знає історію інших народів, не міг мати найменшого сумніву, чим з конечности закінчитися мусить цей політичний процес. Український іміґрант відчув, що його нація і його понижена кляса, котрої він часто стидався, стає скоро самосвідомою, орґанізується, перетворюється в суспільну силу, починає розвивати свої сили, потрібні до ведення самостійного життя.

Про цей процес остаточно вже пішли народні пісні й гимни, які в Америці стали таксамо популярні, як у рідним краю. Якби цей процес був потревав іще пів покоління, то ми були би в Америці свідками дозріння цього природнього процесу. Тимчасом у 1914-тім році прийшла несподівано війна. Як це звичайно буває з війною, во-

на прискорила одні процеси, а здержала інші. Війна підшепнула навіть мало свідомій людині великі зміни. Всякий зрозумів, що по війні буде інакше, ніж було до війни. Та коли в цьому всі годились, то не годилися в цьому, як задалеко підуть ці зміни. Під певним оглядом люди не уявляли собі таких великих перемін, які наступили. Мало людей припускали, наприклад, що через війну втратять престоли рівночасно цісарі Росії, Австрії й Німеччини. Як хто вже припускав щось подібне, то хіба упадок монархів з одної воюючої сторони. З котрої саме сторони цього ждати, це вже залежало від симпатій людини, себто від її почувань. Українські іміґранти (як це було й з іміґрантами інших народів) назагал своїми симпатіями розділились: українці зпід російської займанщини й москвофіли з австрійської займанщини симпатизували з Росією та мріяли про відорвання Галичини від Австрії. Українці з австрійської займанщини назагал ворогували з Росією та симпатизували з Австрією. Вони знали про Січових Стрільців, що пішли добровольцями до війни проти Росії в імя ідеї самостійної української держави, але українські іміґранти вважали цю ідею музикою дуже далекої будуччини. Тому в своїх практичних енунціяціях вони признавали ідеал самостійної української держави як остаточний, максимальний ідеал, а рівночасно підносили „практичні" домагання поширення автономних прав українського народу під кожною займанщиною зокрема.

Перший Український Сойм, що зібрався в Ню Йорку 30-го й 31-го жовтня 1915-го року, заявив у своїм меморіялі:

„Остаточна ціль українського руху є створення незалежної української держави, яка обнялаб теперішні землі, заселені українцями в східній Европі.

„Але, розуміючи це, що ця остаточна ціль може не здійснитися в близькій будучності, і з огляду на теперішні відносини, серед яких видвигнено справи безпосереднього значіння, українці бажають:

„Щоб в Австро-Угорщині з українських земель утворено на федеративних основах окрему провінцію, в котрій український нарід міг би мати самоуправу і без супремації поляків або їх шляхти міг би розвязати своє національне й економічне питання.

„Щоб у Росії, на підставі переяславського договору, який дотепер міститься в книзі державних законів, а якого не усунено, Україна дістала автономію".

У своїх резолюціях цей сойм взивав президента Вилсона, „щоб американський посол на мировій конференції проклямував в імені Злучених Держав, що кожний нарід є господарем свого краю і жаден не підлягає другому". В іншій частині сойм заявив, що „наша програма в українській справі є: українська република, оперта на найширших демократичних основах і на радикальній аґрарній реформі".

Коли Америка стала підготовлятися вступити у війну та почала виклепувати з американського населення боєву силу, почали тут розробляти як ідеал, що надається не тільки до управи краю, але впорядкування всього світу, принцип самоозначення всіх народів. Під впливом цеї пропаґанди український іміґрант набирав переконання, що йому вже тепер треба підносити як практичний клич найближчої будучности ідею самостійности української держави. Коли в 1917-тім році під ударами березневої революції впав царський уряд і стала формуватись українська самостійна держа-

ва, в українських імігрантів запанувало те переконання, що ідеал державної самостійности українського народу є здійснимим ідеалом. Коли нарешті Америка вступила у війну по стороні аліянтів, себто проти центральних держав, що тоді ще держали під своєю владою частину українських земель, та проголосила, що вона бореться за унеможливлення нових воєн, себто за впорядкування раз на все політичних міжнародніх питань, та що вона думає це зробити на засаді перев'дення до остаточних консеквенцій тої самої засади демократії, що вже лягла в основу політичного устрою Злучених Держав, тоді українські імігранти зрозуміли, що ще за їх життя повинна повстати соборна українська держава. З хвилею, як американський президент Вилсон проголосив ідею національної демократії своїм воєнним гаслом (War to make the world safe for democracy!), тоді, можна сказати, ідея самостійної соборної української держави стала раз на все провідною ідеєю національно свідомої імігрції.

Орґанізація зусиль.

Рівнобіжно з тим, як вироблялася національна ідеольогія української імігрції, вироблялася теж орґанізаця заходів за здійснення спільних ідеалів імігрції.

Ще ідеали української імігрції були на низькому ступні розвою, ще український рух в Америці займався тільки орґанізаціями церков, а вже почувалася потреба політичної орґанізації імігрантів. Уже в 1899-тім році один священик (о. Обушкевич) писав у „Свободі" (ч. 14.), що айриські єпископи не знають умови уніятської церкви з Римом і тому не можуть бути для нашого народу відповідними настоятелями, і що тому всі уніятські священики повинні злучитися для проводу. У 18-тім числі того року о. Ардан пропонував для цеї ціли скликання зїзду священиків і делеґатів церковних громад. В 21-шім числі о. Нестор Дмитрів пише вже про заснування церковно-народнього товариства.

„Церковно-народні" орґанізації.

У липні 1899-го року відбувся в Філядельфії зїзд священиків для нарад над „церковно-народніми справами". Було присутніх 7 галицьких і 21 „угорських" священиків. Основано товариство ґрекокатолицьких священиків ім. св. Кирила й Методія. Говорено про потребу нагляду над чистотою обряду. Говорено про потребу іспитованих дяків. Мали старатись у властей про єпископа. Мали боронити своїх церковних маєтків перед айриськими єпископами. „Маєтки церковні належать до громади", ухвалив зїзд, „і вони не повинні бути записані на єпископа". На нинішні погляди, порушувано виключно церковні справи. З нецерковних справ порушено тільки потребу оснування українського імігрційного дому.

На зїзді вибрано раду, до котрої зо свідомих українців увійшов лиш о. Підгорецький. До товариства зголосилися 32 священики. Справа не сходила зі шпальт ґазети, бо ще 21-го лютого 1901-го року „Свобода" писала про потребу церковно-народньої орґанізації. Редакція сподівалася, що незадовго скличеться церковно-народній зїзд. При кінці травня 1901-го року в Шамокіні, Па., відбувся зїзд делеґатів церковних громад і священиків. Головою був о. Підгорецький, секретарювали о. Павло Тимкевич і Дмитро Капітула. Було 19 делеґатів громад, та 8 галицьких і 2 угорські священики. О. Бончевський предложив плян орґанізації всіх церковних громад в одну церковно-

народню орґанізацію. Вибрано „Головну Раду" з 6 членів (3 світські, 3 священики), що мала завідувати церковними адміністраційними справами. Справами чисто церковно-духовного й обрядового характеру мала займатися Духовна Рада з 6 членів. Справами шкільними — „шкільна комісія" з 5 членів. „Комісія видавничо-статистична" мала займатися видаванням книжок і часописів та занятися зібранням і публикуванням статистичних відомостей про стан „руської церкви" й іміґрації в Злучених Державах і Канаді. Орґанізація мала мати назву: Товариство Руських Громад в Злучених Державах і Канаді.

У цьому поширюванню діяльности церковної орґанізації на чисто політичні, „світські", справи нема нічого специфічно українського ні ненормального. Діялися зовсім такі самі річи в інших народів і в інших інституціях. Суспільні дослідники навіть назвали „всеїдністю" прикмету всякої інституції поширяти свою діяльність поза свої первісні функції та поза свої намірені границі діяльности. Треба аж довшого досвіду, щоби показати інституції, що для неї краще буде держатися свого властивого поля ділання.

Це саме було й поширенням діяльности церков на політичні справи. Через цю злуку церкви й політики кульгала церква й кульгала політика. З загостренням боротьби між свідомими українцями, з одного боку, і мадяронами й москвофілами з другого боку, церковна орґанізація не могла сповняти як слід своїх завдань, ні не могла церква помагати як слід свідомій українській політиці. Чим більше ставало число політичних справ, якими цікавився український іміґрант, тим тяжче ставало церкві, без відповідної для цих справ канцелярії й орґану, займатись ними. Ці справи росли незвичайно скоро. Український іміґрант уже відкликався на такі справи, як заходи коло обмеження іміґрації з боку европейських урядів (напр. Австрії) та з боку деяких кругів в Америці (проєкти американських законодавців обмежити іміґрацію). Він став займатися поправою свого економічного добробуту на іміґрації та обороною своїх інтересів як робітника, купця й професіоналіста. Через ґазету зростало його зацікавлення справами рідного краю. Він знав уже більше про політичні справи Австрії чи Росії, як знав тоді, коли жив у тих державах. Він став відгукуватися на аґрарні страйки в Галичині, на революційний рух у Росії, на боротьбу за реформу виборчого права в Австрії, на політичні замахи в Росії та в Галичині.

Нецерковні орґанізації.

Як довго політичних справ було мало, так довго політичною акцією могла займатися церковна орґанізація. Як цих справ стало більше, тоді й священики й світські люди побачили, що церкві ними займатися не під силу. В міру того, як серед української іміґрації в Америці наростало почуття потреби одної орґанізації, що обнималаб усіх іміґрантів та заряджувалаб спільними справами всіх американських українців, ставало ясно, що цього завдання не може сповнити слабо звязана орґанізація парохій, яка властиво була лише слабким звязком парохів. У цьому огляді українські іміґранти перевели такий самий досвід, який мали й іміґранти інших народів, навіть іміґранти, на реліґійнім полі так обєднані, як поляки та словаки. (Про поляків говорять це виразно проф. Томас і Знанєцький у праці „Польський селянин в Европі й Америці"). В міру розросту політичного життя пункт тяжкости в політичних справах переносився з церков на інші орґанізації.

З них на перше місце як кандидатка для політичної акції висувалася запомогова орґанізація, бо вона була одинокою „супратериторіяльною орґанізацією", себто обнимала в одну цілість місцеві орґанізації, розкинені по всій території, на якій жили іміґранти української нації. Не було нічого лекшого, як замісць орґанізувати нову орґанізацію, дати нові завдання старій. І українська запомогова орґанізація вже була настільки скріплена, що вважала це нове завдання за підхоже для себе. Була це та сама „всеїдність" інституцій, що згадана вище. Ось так воно сталося, що наша запомогова орґанізація пробувала вести політичну акцію української іміґрації — через свої відділи, через свій пресовий орґан і через свій уряд.

Наслідки цеї злуки показалися досить скоро. Через те, що запомогова орґанізація взялася вести політику, церква не могла дивитись байдужно на запомогову орґанізацію. Церква хотіла впливати на політику запомогової орґанізації, а це можна робити лише добившися впливів у запомоговій орґанізації. Проти добування таких впливів у запомоговій орґанізації повстають люди, противні поширенню церковних впливів на політику, або на запомогові орґанізації. Через це, що в нашій іміґрації тоді ще не було виробленої практики дискутувати наперед намірені зміни чи реформи, переміна у веденню орґанізації на користь церкви викликала вражіння накиненої „контролі". Невироблення теж довело багато людей до того, що вони не знали іншого способу протесту проти немилої собі реформи, як покидати стару орґанізацію й будувати нову. На одній новій орґанізації не скінчилося: навчившися раз покидати стару орґанізацію й будувати нову, іміґрант почав покидати нову, як у ній щось не подобалося, а потім третю, і так далі. В цей спосіб з одної запомогової орґанізації, що представляла першу „супратериторіяльну" цілість, повстало за короткий час кілька орґанізацій, з котрих кожна мала свій зверхній уряд, місцеві відділи, називала себе центральною й конкурувала з кожною іншою. Через те, що кожна мала свій пресовий орґан та починалася звичайно з якоїсь політичної ріжниці, кожна старалася провадити якусь політику, голосити якісь політичні засади, інакші від засад інших орґанізацій.

Це розбиття політичної акції української іміґрації через перенесення політичної акції на запомогову орґанізацію, а потім через розбиття первісної української орґанізації на кілька, скоїлося якраз у самий передодень великої війни, коли вже ходили чутки про вибух війни, коли вісти вказували, що в тій війні буде рішатися доля українського народу. Українці в ріднім краю, свідомі того, що назрівають великі події, говорили, що вони хотіли би мати постійні звязки з політичною репрезентацією української іміґрації в Америці, але вони свідомі того, що зносини старого краю з одною ґрупою вважалиб в Америці за виступ проти інших ґруп (диви статтю „Потреба українського політичного товариства в Америці" в „Свободі" з 2-го жовтня 1913-го року). Замирення Америкою Росії з Японією показало на великий вплив Америки на світові події, а тимчасом українці ще не освідомили тої Америки про свою справу. Все вказувало на потребу повстання в Америці політичного товариства, що мало стати понад усіми запомоговими орґанізаціями та понад тими нібитопартіями, що їх ці запомогові орґанізації творили.

Та така політична орґанізація могла станути тільки при допомозі пресових орґанів запомогових орґанізацій, себто вона могла бути тільки міжорґанізаційна, чи надорґанізаційна орґанізація. Це

було дуже трудне завдання через конкуренцію між запомоговими орґанізаціями. Здавалося, що коли війна вибухла, то це нарешті заставить українських іміґрантів оснувати таке товариство. Адже вони бачили добре, що Росія пішла до війни з ціллю захопити західні українські землі, себто, що мілітарна перемога Росії покінчиться „злученням" усіх українців у московському ярмі. Крім того по всій Америці вставали іміґранти ріжних народностей та підносили домагання визволення своїх братів в Европі. Встали й польські іміґранти й у своїх домаганнях відбудування польської держави не крилися, що вони думають про Польщу в історичних межах: отже якби ця програма здійснилася, багато українців мали би попасти під польську кормигу.

Та запомогові орґанізації переходили тоді критичні часи в своїм асекураційнім бизнесі й кожна запомогова орґанізація пробувала користати з клопоту іншої. Через те урядники У. Н. Союзу пробували орґанізувати загальну політичну орґанізацію. У серпні 1914 року головний уряд У. Н. Союзу утворив тимчасовий комітет для створення Української Народньої Ради. Цей комітет предложив нарис орґанізації XIII-тій головній конвенції У. Н. Союзу (у вересні 1914-го року в Бофало, Ню Йорк) і вона створила таку Раду та вибрала до неї 10 членів (диви „Свобода" з 15-го вересня), з тим, що ці члени мають право дібрати собі ще інших членів з Союзу й зпоза Союзу, „щоб та політична орґанізація була справді загально-народньою".

На таких основах орґанізація розвиватися не могла, й самі ініціятори цеї орґанізації з часом прийшли до переконання, що треба шукати інших способів творення загально-народньої орґанізації. Дня 8-го жовтня „за почином Головної Української Ради в Відні", себто представника цеї Ради, висланого до Америки, відбулися в Джерзі Сіті наради делеґатів центральних запомогових орґанізацій (У. Н. Союзу, У. Р. Союзу, Провидіння, Гайдамаків, Української Громади та представників їх пресових орґанів). Постановлено створити тимчасовий комітет, що має покликати постійний комітет, а цей має скликати Перший Украиїський Сойм в Америці.

Проти цих заходів виступив єпископ Ортинський, котрого колись „Свобода" критикувала за австрофільське становище („Свобода" з 20-го серпня 1914-го року). В статті „Чорно-жовті патріоти" вона доказувала тоді, що „ми желаємо побіди Австрії й Німеччині над Росією не з любови до Австрії або її „старенького цісаря", але з ненависти до дикої, варварської Росії. Не потребуємо аж понижуватися до слуг того австрійського цісаря. Не потребуємо ставати рабами. Треба мати бодай крихітку національної й людської самопошани". Єпископ використовував те, що зборами проводив один протестант, та своїм виступом довів до того, що від комітету відступили навіть ті, що йому давали почин.

Єпископ Ортинський тоді почав орґанізувати свою політичну орґанізацію. Дня 8-го грудня за його почином відбувся в Філядельфії зїзд, що покликав до життя політичну орґанізацію, „Руська Народна Рада". Єпископ став її „покровителем і опікуном", а її урядниками священики й провідники „Провидіння".

Не зважаючи на це розбиття, серед української іміґрації час від часу переводжено спільні політичні або неполітичні акції, що обєднували українських іміґрантів без огляду на їх становище до церкви й приналежність до запомогової орґанзації. Час від часу зо старого краю приїжджали висланники збирати фонди на певні означені цілі,

як: допомога Рідній Школі, допомога в процесі Мирослава Січинського. Кожна така акція своїм успіхом являлася політичним капіталом, бо своєю вдачністю вона піддавала українським іміґрантам довіря до спільної акції. Коли в 1914-тім році Український Народний Союз та Руський Народний Союз (нинішній Український Робітничий Союз) і інші орґанізації перевели акцію добуття права побуту в Америці для Мирослава Січинсько о як для політичного втікача, а при тій нагоді видали ще першу більшу анґлійську публікацію про українську справу під наголовком "Ukraine's Claim to Freedom", то цей вислід став основою перших заходів для створення першої справжньої політичної орґанізації, а при тім міжпартійної й міжорґанізаційної та не опертої на церкви. Користаючи з присилки до Америки делеґата Загальної Української Ради в Відні, запомогові орґанізації взялися наперед за скликання першого українського сойму, себто зїзду представників місцевих орґанізацій. Ініціятори числилися з тим, що єпископ Ортинський виступить проти їх пляну сойму, як вони дадуть право репрезентації некатолицьким громадам, а ці громади виступлять проти сойму, як право репрезентації буде признане тільки католицьким громадам, і тому постановили не давати ніякої репрезентації церковним громадам, а тільки „світським".

Від нападів з боку Руської Народної Ради це їх не вхоронило. Ці напади, які пішли за те, що першого українського сойму не відкрито молитвою, що сойм не післав чолобитні до Риму, тощо, припинились аж зі смертю єпископа Ортинського.

За свого життя єпископ Ортинський дав українській іміґрації нагоду зрозуміти значіння людини, головно на впливовому становищі, на хід політичних подій.

Федерація Українців і Народній Комітет.

Це саме питання зачіпало в думці іміґрації в неменшім ступні події, що склалися в політичному житті української іміґрації вже по смерти єпископа Ортинського, а саме довкола існування орґанізації Федерації Українців у Злучених Державах, що її створено на Першім Українськім Соймі. В цій орґанізації й коло неї розвинулася була завзята політична боротьба, котрої почин і перебіг теж залежав багато від осіб, що взяли в ній живіщу участь. Нема сумніву, що при інакших дієвих особах ця політична боротьба була би випала зовсім інакше. Це ставило би тут завдання дати оцінку цих дієвих осіб. Але це часи розмірно ще недавні й тому про вих тяжко писати, бо на них не можна ще глянути з історичної перспективи. Крім того таке завдання побільшилоб цю статтю далі, ніж це в даних обставинах можливе.

Між урядниками й керманичами Федерації Українців, нової політичної орґанізації, створеної на Першім Українськім Соймі, виринули з часом ріжниці. Делеґат Загальної Української Ради у Відні заняв становище, ідентичне зо становищем цеї Ради. Інші вважали це становище, хоч для орґанізації на території під австрійською владою самозрозуміле, не підхоже для американських українців. Вони не вважали непорадним, щоб американські українці заявлялися за Австрію. Для противної ґрупи, що створилася коло делеґата Ради, не заявлятися за Австрію було однозначне з допомогою для Росії. Урядники одної й тої самої орґанізації розділилися скоро на два табори, що себе взаїмно поборювали. Кожний з них мав свої пресові орґани,

а за кожною ґазетою стояла її орґанізація. Боротьба розбила іміґрацію на два табори. Більшість української іміґрації з Галичини стояла на австрофільськім становищі. Прихильники цеї орієнтації з часом виступили з орґанізації, лишаючи її в руках протиавстрофільської ґрупи, а зате получилися з ґрупою „Руської Народної Ради" і створили Український Народній Комітет у Злучених Державах.

Український Народній Комітет і Федерація Українців годилися в тому, що ціллю українського національного руху є повна самостійність українського народу на всій національній території. Годилися вони теж (під впливом популярної тоді в Америці політичної фільософії) в тому, що Україна має бути демократичною републикою та що український нарід має вирішувати свобідно свою політичну систему. Вірили згідно в потребу дипльоматичної й фінансової допомоги в зусиллях українського народу за державу.

Та це не перешкаджало їм вести з собою завзяту боротьбу. Перебігали себе в публичних виступах перед Америкою. Видирали собі взаїмно заслуги за ріжні позитивні кроки, як наприклад „Український День", влаштований на зібрання фондів на допомогу жертвам війни. Робили одні одним ріжні закиди не тільки політичної, але й особистої, головно, фінансової натури. Не зважаючи на багато злих сторін, ця боротьба причинилася до оживлення політичного зацікавлення серед іміґрації. Кожна сторона старалася по змозі сил не тільки поборювати противників, але й працювати. Висилали протести. Видавали анґлійські брошури й журнали. Вносили меморіяли.

Можливо, що обидві сторони знайшли би були з часом дорогу взаїмного компромісу та обєднаної акції. Унеможливило мабуть таке порозуміння вступлення Америки до війни по стороні аліянтів. Виповідження Америкою війни Австрії заставило негайно Український Народній Комітет заняти проаліянтське становище. Це затерло ще одну ріжницю між Комітетом і Федерацією й повинно би було їх зблизити. Одначе це дало Федерації Українців, слабшій з двох орґанізацій, почуття моральної перемоги й самослушности, на яке Комітет уважав за потрібне відповісти доказуванням своєї льояльности Америці. Серед таких умовин говорити про якесь порозуміння було неможливо. Кожна орґанізація йшла далі по тій самій лінії безпощадного поборювання конкурентки. Коїлися в світі великі події, наступали великі перевороти, але ці ґрупи вибраного раз напрямку змінити не могли.

Ця боротьба певно зясувала іміґрації багато політичних питань, запізнала її з політичними ріжницями, одначе цю освідомлюючу роботу підривало те, що, ведучи боротьбу, кожна партія оглядалася не лише на українську іміґрацію, але й на американський уряд, що в той час пильно слідив за рухами серед іміґрантів. Кожна сторона збирала від української іміґрації жертви на закупно „бондів свободи" і кожна ждала від аліянтів і Америки здійснення всіх гарних кличів про демократію, світовий мир та самоозначення народів. Військової акції від іміґрації для здійснення цих ідеалів не ждали, немовби розуміли, що серед взаїмної гризні не під силу їм братися за акції, які були можливі тільки при обєднанню всіх сил іміґрації.

Зразу здавалося, що могучий український нарід від іміґрації ніякої допомоги не буде потребувати та, хто зна, чи ще їй допомоги не дасть. Немовби на її очах повстав з вікового просто сну український нарід та ступневими, але скорими етапами став будувати самостійну державу. Ця подія була неначе громом у заспалу індиферентну частину української іміґрації. Розбудилися до національної сві-

домости люди, що ніколи не думали про політичне життя. Навернулись до української струї, що давно вже українство покинули або до нього зрівнодушніли. Зявлялись масами на віча, наради, походи. Поплили щедро жертви до центральних орґанізацій.

І знов, маючи стільки нових прихильників, кожна з них не дбала за компроміс з противницею. Як свідомість змагання галицьких українців до обєднання з братами з Великої України піддавала думку обєднання спільних політичних сил, то лідери інтриґами розбивали заходи до злуки.

В американській суспільності в той час зайшли процеси, які відбилися теж глибоко на іміґрації. Як це звичайно буває в часах війни, керуюча державою національна ґрупа в своїм прямуванню до досягнення одностайности, застрашується всякими проявами ріжнородности, відмінности. Заголюкані до гістерії, деякі круги Америки стали вживати напрасних способів „наказу й заборони", щоб душити всякі прояви національних ґруп та цим способом замериканізувати іміґрантів. Газети піддано під цензурний догляд. Розведено спеціяльні заходи американізації. Як це звичайно діється, коли такою справою займаються люди без потрібного підготовання, всю увагу звернено на поверховні висліди, на зверхні прояви американізму, а не на розвій особистости й наставлень та на розвій конструктивної участи в суспільнім життю Америки. В цих заходах головну участь брали передовсім ґорговельні палати й тим подібні орґанізації, купецькі й фабрикантські, і через те цілий рух набрав був виразного протиробітничого характеру.

Д-р Семен Демидчук
Делеґат „Рідної Школи" (1912) і співробітник „Свободи".

І ці процеси не заставили іміґрації зревідувати свою тактику. Всі думали не про те, як протиділати цим заходам, але як до них пристосуватися. Тимчасом ці ґрубі заходи викликали серед іміґрантів відразу й обурення. Безчинність українських політичних орґанізацій у тій справі почала відбивати людей від них. На домір усього, з закінченням війни підчас мирових переговорів аліянти, на котрих поклались українські політики в Америці, забули на засади демократії й самоозначення народів та на 14 пунктів президента Вилсона. Українську державу завалила інвазія большевицької Росії, а аліянтська акція проти большевиків показалася безплодною. Большевицька армія загрозила Галичині, а аліянти й Америка дали дозвіл польським леґіонам переїхати з Франції до Галичини, нібито для боротьби з большевиками, а в дійсності для загарбання території західньо-української держави. Українська іміґрація відчула, що вона обдурилася, поклавши надії на аліянтів і Америку. Побачивши нову ситуацію, себто з одного боку польську армію, що йшла на підбій України, а з другого боку большевицьку армію, що йшла на Галичину з кличами національного визволення, велика частина української іміґрації станула чуттєво за большевиків. Народній Комітет і Федерація втратили значну частину своїх прихильників. Перестали напливати жертви. Большевицькі маси, що самі терпіли від громильських нападів аґентів уряду, вживали те-

пер громильських способів проти національних віч і діячів. Читачі ґазети наставали на редакції „орієнтуватися на революцію". Виринули непорозуміння і серед провідників Федерації і серед провідників Комітету і через ті непорозуміння розмарновано цей політичний капітал, яким була свідомість активної політичної роботи для української справи.

Переміна ситуації в Европі знову перемінила ситуацію в Америці. Як большевики не дали обіцяного визволення галицьким українцям, а притому стали обмежувати національне життя Великої України, тоді й українські імігранти зрозуміли, що ті, що орієнтувалися на большевиків, упали жертвою своїх почувань. Рівнобіжно з тим приходило отверезіння серед американців. Як забувалася війна, забулися страхи перед національною ріжноманітністю Америки. Торговельні палати, купці і промисловці забували свій інтерес до скорої американізації імігрантів. Інтеліґентні люди звернули Америці увагу, що насильне й роблене на швидку руку асимілювання імігрантів не тільки не є ніякою асиміляцією, але й шкодить їй, бо звертає увагу від основ на поверховности, від сути на подробиці. Серед загальної критики стали критикувати й усе це самодурство, що загнало їх у війну. Добре цю реакцію проти давніх почувань здефінював багато пізніше, бо аж у 1932-гім році, проф. д-р Джан Дж. Б. Морґан, котрий писав: „Ми знали, що війни не можуть принести ніякого добра ні одній ні другій стороні, а проте ми (себто американці) глупо кинулися до цеї найбільшої війни в історії та дурили себе думкою, що бемося за „демократію" та „загальний мир", але ледви чи й він бачив у 1917-тім році те, що йому нині здається, що він тоді бачив.

Ту саму критику треба віднести й до політики української імігрції. Нині, коли ми це вже давно лишили за собою, нам легко говорити, як це повинно було бути, легко нам бути, як то кажуть, розумними заднім умом, але зовсім інша справа була жити в тих часах та розумно поступити. Це одна справа, нині, кільканацять літ по тих подіях, українцеві критикувати ріжні орієнтації української імігрції, а американцеві критикувати ріжні напрямні американської суспільности, а інша справа пережити ті часи та опертися загальним почуванням і серед загального масового чуттєвого руху заховати холодну розвагу.

Обєднання Українських Орґанізацій.

Уже охололи почування серед американського громадянства, вже воно поволі верталось до повоєнної реконструкції, а тимчасом українську імігрцію ще далі термосила неполагоджена дефінітивно державна приналежність західньо-українських земель. Ці землі, що правда, вже були заняті грубою рукою польської мілітарної сили; що правда, большевицький уряд уже віддав Польщі титул на ці землі в Ризі, але український нарід Галичини не годився на це, ще проявляв докази протесту, а український уряд цеї землі з імігрції ще далі вів дипльоматичну акцію проти того, щоб аліянти признавали ці землі дефінітивно Польщі. На цю акцію галицький уряд попросив українську імігрцію зібрати сто тисяч долярів та вислав у тій ціли в Америку своїх представників. Українська імігрція в Злучених Державах більше ніж виконала цей заклик і тоді уряд ще візвав до додаткової збірки в сумі 30 тисяч долярів, яку імігрція теж виконала. Успіх цеї акції був позитивним вкладом в імігрцію, зневірену у власні сили переживаннями останніх років. Імігрція відчула в акції певну позитивну

силу, живучість, і хоч акція за західні землі не вдалася дипльоматично, бо аліянти й Америка остаточно в березні 1923-го року признали ці землі дефінітивно Польщі, то внутрішньо іміґрація цей капітал з цеї активности не змарнувала, бо згуртувала людей, що обєдналися були для неї, для дальшої спільної оборони українських земель проти займанців.

26—27-го жовтня 1922-го року відбувся в Філядельфії „Український Національний Конґрес", зложений з представників 7 центральних орґанізацій: Українського Народного Союзу, Провидіння, Народної Помочі, Згоди Братств, Січової Орґанізації, Ліґи Горожан і Ліґи Ветеранів. У своїх резолюціях конґрес признав своєю головною ціллю допомагати змаганням українського народу до здійснення ідеалу зєднання всіх українських земель в одну соборну українську державу, допомагати самооборонній акції українського народу проти окупантських утисків, помагати голодуючим в Україні. Конґрес заявився теж за переведення 4 правильних щорічних збірок на піддержання Рідної Школи в Галичині. З чисто американських справ порушено тільки дві, а то освіту для дозрілих людей, а саме в звязку з Українським Людовим Університетом, та потребу оснування українського банку в Америці. Конґрес занявся спеціяльно справою української пропаґанди. На цьому конґресі порушено теж справу постійної допомоги для таких справ та ухвалено завести так званий національний податок українців у Злучених Державах: кожний свідомий українець мав складати місячно по 25 центів у своїм товаристві на народні цілі. Обєднання мало скликувати правильні українські народні конґреси для обговорення політичних справ української іміґрації.

Конґрес затвердив створення політичної української орґанізації, Обєднання Українських Орґанізацій у Злучених Державах, що мало виконувати постанови цього конґресу, а в своїй орґанізаційній структурі спиралося на ці 7 центральних орґанізацій.

З ухвал цього конґресу багато показалися неможливими до переведення. Спеціяльно національного податку не можна було довго вдержати. По першім запалі прийшло знеохочення й люди почали складати на цю ціль щораз менше й менше. Через те стало конечним займатися збірками на ріжні цілі. Число цих цілей зростало, поки вони не обняли майже всіх ділянок публичного життя рідного краю й европейської іміґрації.

Непрактичним теж показалося спирання політичної орґанізації на центральні орґанізації, серед котрих панує звичайна орґанізаційна завись. Через неї одна запомогова орґанізація мала упередження до кожної іншої запомогової орґанізації й остаточно ці центральні запомогові орґанізації відступили або виразно, або перестали попирати Обєднання, лишаючи при ньому тільки один Український Народний Союз. Ліґа Горожан і Ліґа Ветеранів з часом стратили значіння, яке вони мали в часах першого українського конґресу, а Січова Орґанізація відступила від Обєднання в часі другого національного конґресу, коли Обєднання не захотіло перейти з демократичної платформи на монархістичну. Супроти цього показалася конечною переміна орґанізаційної структури Обєднання: замісць спирати його на центральні орґанізації, сперто його на місцеві орґанізації, що висилають допомогу рідному краєві через централю Обєднання.

Не зважаючи на ці труднощі, Обєднання вело свою акцію. Воно з часом уже збирало жертви на кожну акцію в ріднім краю, що тільки помагала піддержати боротьбу українського народу проти окупантів та розвивати його орґанізаційні сили. Деякі ціли спиралися майже виключно на допомогу, що її в Америці орґанізувало Обєднання. Воно піддержувало ріжні акції на европейській імігрції, як наприклад Музей Визвольної Боротьби в Празі.

За час свого існування Обєднання зібрало й вислало на ріжні народні ціли коло чверть міліона долярів. Хоча це сума невелика, то зібрати її прийшлося серед великих труднощів і завзятих зусиль. Коли взяти під увагу, що Федерація Українців і Український Комітет лише за два роки зібрали були половину цеї суми, то будемо мати поняття про ці труднощі. Закиди, якими провідники цих двох орґанізацій себе колись обкидали, даються відчувати ще й нині. Та вони власне заставляють Обєднання бути скрупулятним у збиранню всяких збірок та в розпоряджуванню фондами стисло за волею жертводавців.

Обєднання відкликалося на ріжні потреби моменту, як наприклад: польська пацифікація Галичини, коли Обєднання повело широко закроєну на цілу імігрцію акцію протестів та акція проти виголоджування українського народу большевицьким урядом. При тій нагоді Обєднання повело ширшу пропаґандну акцію й для цеї ціли видало кілька більших публікацій та начеркнуло цілу низку дальших на будуччину.

Практичне життя видвигало перед конґреси Обєднання щораз то нові справи, як справу українського шкільництва в Америці, справу орґанізації хорів, кольонізації, робітничих юній. Заходили притому ріжні політичні питання загальної натури, які треба було розглядати основними рефератами. В цей спосіб Обєднання стало немов би парляментом української імігрції, в котрому дебатують політичні питання загального інтересу та дають напрямні загального характеру для дальшої діяльности української імігрції.

Як Обєднання сперлося на місцеві орґанізації, в Америці повстали ще інші орґанізації. Частина прихильників Федерації Українців воскресила її під іменем Оборони України, що якийсь час проявляла деяку акцію для допомоги української соціялістично-радикальної партії в Галичині та для збірки на будову Українського Робітничого Дому у Львові. У Філядельфії створено теж окрему політичну орґанізацію, що проголосила, що буде збирати жертви на українські народні ціли в ріднім краю та пересилати їх даром, а потім подібна орґанізація повстала в Питсбурщині. Кожна з них, як і Союз Гетьманців Державників, пробували на свій лад відривати прихильників Обєднання. Обєднання пережило й перетревало всі ці орґанізації. В цей спосіб українська імігрція в Злучених Державах дістала нарешті політичну орґанізацію, що перетревала вже майже половину покоління, — явище політичне досить рідке не тільки в українській, але й у всякій імігрції.

Не сходячи зо своєї первісної плятформи, Обєднання знайшло можливість співпрацювати з ріжними іншими політичними орґанізаціями, подекуди відмінними щодо свого політичного світогляду й своєї орґанізаційної структури, як наприклад з Орґанізацією Державного Відродження України, що повстала в звязку з Військовою Орґанізацією, та з Орґанізацією Українських Націоналістів і займається передовсім допомогою визвольній боротьбі.

Прогнози будучности.

Життя імігрції в Америці заставляє цю імігрцію брати щораз живішу участь в американськім суспільнім життю й американській політиці. Депресія заставила імігрцію займатися живо політикою краю, переконавши її, що від цеї політики залежить велика частина її добробуту. Крім того в Америці можливі всякі політичні перевороти, від котрих може буде залежати вже не розвій, але й само самостійне політичне життя української імігрції та її участь у політичнім життю українського народу в рідним краю.

Марія Білик
Заст. гол. предсідника У. Н. С. (1912—1921)

Стара ґенерація, що родилася в рідним краю й знає його з власного досвіду, поволі й постійно вимирає, і їй на зміну в українськім життю на імігрції приходить друга ґенерація, роджена вже в Америці. Яка буде ця участь, це стає перед старою ґенерацією в даний момент питанням першорядної ваги.

Життя в Америці зрештою відбиває загальний розвій світу, політичний і суспільний. В світі назрівають події, що поставлять перед знаком запитання не тільки політичний устрій, але й суспільний. Назріває світова кріза, багато гостріша від кризи першої світової війни. Яку ролю відограє в цій кризі український нарід взагалі, а українська імігрція в Америці спеціяльно? — отсе питання, яке цікавить нині всяку думаючу людину в українській імігрції. Чи вспіємо ми використати до вершка своїх сил ці всі нагоди, які нам дасть будуча історія? Чи зуміємо ми використати свій немалий уже нині політичний досвід для досягнення остаточного ідеалу, до якого український нарід пре з непереможною силою, як зрештою всякий живий нарід? Що зробить ще своєю зорганізованою силою й своєю умовою й чуттєвою силою для України українська імігрція?

Деяку відповідь на ці питання вже дає нам отся історія політичної думки в українській імігрції. Хоч вона мала в собі багато неясних моментів, то не є вона сумніша від історії подібних імігрантських груп. Почали ми через свою історичну долю досить низько, але дійшли досить високо. Пробудились ми до політичного життя досить пізно, але працювали деколи завзято і, не зважаючи на всі перешкоди, зробили зовсім поважні поступи. Це нам дає зовсім добре основану надію, що в надходячій світовій кризі ми відограємо багато значнішу ролю, ніж відограли в останній, та що вложимо багато більший вклад у працю й боротьбу коло здійснення ідеалу повної української самостійности.

Богдан Лепкий.

В СВІТ ЗА ОЧИ

Прийшли жиди, купили нашу хату
І все, що в хаті було. Сторгували
І положили гроші на заплату
І хату — взяли...
Остатки лахмаття,
Що було в скрині і що було в хаті,
Все я зібрала і скликала діти.
Сумні прибігли і кажуть до мене:
„Лишімся тутки. Та лишімся, нене.
„Нам тутки добре..." — Ох! Добре вам,
[діти?
Кожде з вас голе, босе, неогріте;
І так вам добре?... Ні. Не час просити.
Кожде з вас їсти хоче, хоче жити.
А як?... питаю... Гейже в світ за очи,
Коли нас рідний край живить не хоче.
На віз ми сіли.. Щаслива дорога
У світ далекий, геть за ріки, море.
Прощайте, рідні села і ліси і бори.
Мені вас жаль, — жаль дуже: Так щож,
[милий Боже,
Коли нас рідна земля виживить не мо-
[же...
На віз ми сіли... Ранок був холодний
І вітер завивав і прошибав нам тіло.
„Мені так зимно, я такий голодний",
Каже до мене мій малий несміло.
„Вернімся, мамо". — Цитьте, мої діти.
Там хліба більше, сонце краще світить.
Лиш тихо будьте. — І беру на руки,
А серце рветься і скимить з розпуки.
Минаєм церкву стару при дорозі
Й коло церкви цвинтар із хрестами.
А діти в голос: „Ми хочем до Бозі,
Хочем до тата". І вчіпились мами
І так просили, так сумно кричали,
Що від їх просьби самі коні стали.

Ввійшли ми в церкву, на коліна впали.
І перед Всевишнього троном
Мої маленькі так смирно лежали,
Таким припали перед Ним поклоном
Мої дрібненькі, безталанні діти,
Як ті прибиті бурею і громом
Весняні квіти.
„О Ти, Пречиста, свята Божа Мати.
„І Ти втікала з батьківської хати.
„І Ти страждала, пробита мечами.
„Зглянься над нами.
„Ми не кидаєм родинної стріхи
„Задля маєтків, ані задля втіхи,
„Але що жити нам не хочуть дати.
„Прости нам, Мати.
„На руках наших виросли мозолі
„І серце наше зїли люті болі,
„А хліба, хліба не можем дістати.
„Прости нам, Мати.
„І Ти, Всевишній, що правиш над сві-
[том
„І печалишся мушкою і цвітом
„І пташкам стелиш на галузці ложе,
„Прости нам, Боже.
„Ти дикі дебри призначив звірині
„І рибці дав Ти ріки, води сині;
„А ми ідемо по світі шукати
„Для себе хати..."

Вийшли ми з церкви. А білі берези
Шуміли сумно і листя як слези
З вітром летіло. І діти просили:
„Ходім, мамуню, до тата могили".
А та могила на окопі була;
Над нею верба рамена нагнула,
А що не було хрестика з дубини,
То виріс тамки чорний корч тернини
І витяг в небо свої віти голі:
Свідчив про муку і про хлопські болі.
І бідні діти, наче пташенята,
Припали разом до могили тата
І кличуть сумно: „Гей, ци цуєс, тату?
„Насі мамуня взе продали хату.
„Хату продали, обійстя, комори,
„І їдуть з нами далеко — за море.
„Пейсатий Моско купив насу хату...
„Будь здоров, тату".
„Будь здоров". Сльозами
Батька прощали і в зимну могилу
Бідні з розпуки били головами.
І всі просили матери на силу:
„Не їдьмо, мамо, не кидаймо тата".
І в тую хвилю розпука крилата
На нас злетіла і під свої крила
Мене нещасну із дітьми вхопила.

Я встала перша. — Час, діти, в дорогу.
Зірвались, ще раз помолившись Богу,
Землі святої вхопили в шматину
І з тим пустились у чужу чужину.

Осип Стеткевич.

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО В АМЕРИЦІ

Перші поклики.

Як В АМЕРИЦІ почали денебудь творитися самостійні українські громади, то першим їх ділом було: зорґанізувати свою власну церкву. Кожна церква становила ядро, біля якого росло й розвивалось усяке народнє життя — все те, що давало поживу для людського духа. Отже наперед повставали парохії, а згодом — ріжні інші товариства, головно запомогові. Наші іміґранти на першім місці клали свої власні потреби, а вже згодом почали думати і про свої діти. Така політика була в перших початках оправдана, бож перший наш поселенець в Америці не мав тут родини, а щойно пізніше почав закладати родинне гніздо. Як призбиралася в громаді горстка дітей у шкільнім віці, то треба було думати, як і де ті діти вчити.

Загал ставився до шкільного навчання доволі байдужно і не дуже дбав, що станеться з доростаючими дітьми. Понайбільше чекали на те, щоб дитина якнайскорше виросла із шкільного віку (16 літ) та йшла на заробок... До того часу шкільний примус змушував родичів посилати свої діти до вселюдної американської школи, а потім — потім буде те, що Бог дасть...

Та між іміґрантами траплялися свідомі українці, котрі дуже добре розуміли, що українська дитина без української школи не виросте на пожиток Україні.

Але ширша акція в справі рідної школи зачалась аж тоді, як за неї заговорила „Свобода". І тому саме я переповім коротенько дещо з того, що вона писала про вагу освіти рідною мовою в 1894 році:

Ч. 5, 1. березня: В передовиці „Нам треба школи" читаємо між іншим таке: Не той правдиво нещасливий, кого батько-мати сиротою кинули, жадного маєтку не лишили, але той справді нещасливий, хто зріс без ніякої науки та просвіти і, темний на душі, тягне своє бідолашне життя аж до гробової дошки. Маєток, лишений дітям родичами, або пізніше дороблений тяжкими трудами та невсипущою працею й ощадністю, може знищити вогонь, забрати вода, може накінець через людську зависть і шахрайства попасти в чужі руки; але те, чого чоловік змалку навчиться і збагатить свій розум наукою і корисним знанням, усього того ніхто від нього не видре. — Хоч діди і прадіди полишали хороші маєтки своїм унукам та правнукам, то не дали розуму, не дали шкільної науки — і їх добро опинилося в чужих руках. — Хоч не лишите своїм дітям розлогих фарм і купи грошей у банках (бо на це вас не стати), лишіть їм більший і певніший скарб — скарб науки. Постарайтеся про українські школи, кинувши по пару центів на ту ціль. Ваші діти, внуки і правнуки будуть вас споминати і за ваші душі Бога молити. Памятайте добре на

це, що ми на світі не живемо тільки для себе, але й для інших. — З того всього, що було досі сказано, написано і надруковано, наша „Свобода" підносить свій голос — не в пустині, але голос до українського народу, до українських батьків: Памятайте на виховання ваших дітей, старайтеся совісно сповнити святий обовязок, наложений на вас — дати діточкам просвіту! Бо як занедбаєте зробити це, то тяжко будете відповідати в день страшного суду перед Богом! Постарайтесь про українські школи, закладайте українські школи!

Незабавом потім бачимо вже успіхи цеї пропаганди. „Свобода", ч. 12, з 20. квітня, подає в передовиці „Ми жиєм" таке: У Шамокін, Па., є вже читальня й українська школа: одна і друга розвивається вельми хорошо. — В Мт. Кармел незадовго відбудеться торжественне відкриття читальні і школи. — Закладайте читальні! Як вам трудно прийдеться, то вдавайтеся по пораду до секретаря „Союзу" в Шамокін, або до редакції „Свободи".

Ч. 13, з 27. квітня, подає ось що: В Мт. Кармел заходами о. Констанкевича, ревного українського священика, заложено читальню й українську школу для старших і дітей. — В Пітсбурґу о. Полянський заложив школу і вчить сам дітей. — В Шамокіні й Олифанті таксамо є українські школи, читальні й орхестри. — В тім самім числі є теж стаття „Бери на розум", де говориться про закладання читалень.

В ч. 21, з 4. червня, знаходимо такі слова: До молодих хлопців українців в Америці. Хлопці-козаки! Не даймося, щоб з нас, українців, якінебудь люди насмівалися, що ми сякі або такі. Покажіть, що ви, молоді, можете зробити. Де є український хор, горніться до співу; де є українська трубна орхестра, вступайте до неї й трубіть на честь України! До української школи спішіться, не зважайте на слоту і болото! До „Союзу" як не вписалися, йдіть і впишіться, бо не належати до „Союзу" — це смертельний народній гріх.

Ч. 24, з 25. липня, доносить: Заложені українські школи в Шамокіні, Олифанті, Мт. Кармелі і Шенандоа дуже красно розвиваються. А ч. 26., з 8. серпня, доносить, що пару днів тому відкрито школу і читальню в Джерзі Сіті. Далі в ч. 43, з 5. грудня, в передовиці „До українських родичів в Америці" читаємо ще таке:

Обовязком родичів учити дітей вдома говорити по українськи, щоб дитина в родиннім кружку говорила тою мовою, що батько й мати, і щоб вона знала, що походить з українського роду. — Старайтесь, українські родичі, запалити вогонь любови до рідної прадідної землі і завзято боротися за волю України в серцях ваших синів, поки рабами ляжете в невільничу яму. — Від виховання молодого покоління залежить доля народу. Якби нині в Галичині вільно було виховувати в школі нове покоління в правдивім патріотичнім українськім дусі, то лях з української части Галичини не був би послом до сойму чи парляменту, але замітав би вулиці Львова з нумером на шапці.

Повищі голоси (дуже неповні) я навів тільки для характеристики, щоб читач бачив, яких аргументів уживала „Свобода" в первопочинах, щоб заохотити українського імігранта в Америці до просвіти. Ясна річ, що колиб я хотів винотовувати тут і подавати хоч коротенький зміст з численних статтей, покликів, дописів, новинок і оповісток — усього того, що писалось про освітні справи у „Свободі" від її заснування аж по нинішній день, то треба би писати другу „Пропамятну Книгу", більшу від цієї...

Та все те, що писалося в „Свободі" про українську школу в Америці, було висловом патріотичних почувань одиниць, але загал до тої справи ставився доволі холодно. Всеж таки по деяких громадах священики довели до того, що при церквах засновано бодай якітакі українські школи.

Нехіть нашого простолюддя до просвіти мала свою причину, яка кожному з нас добре відома. „Свобода" знала цю причину дуже добре, тому наш бідний нарід оправдувала.

В передовиці „Свободи" (ч. 28, з 19. вересня 1895 р.) п. з. „Як виглядають наші бідні українські школи в Америці і скільки вони рідному народові хісна приносять" читаємо: „Українці перенесли себе зо старого краю такими, якими вони в бідній Галичині були. Нарід був бідний і темний. До Америки приплило багато українців, котрі не вміли ні читати, ні писати. Розуміється, що світогляд таких темних людей був дуже вузенький. Поза копальнею вугля вони нічого більше не бачили. Мешкали звичайно далеко від міста, по так званих „печах" (присілках) і там заводили собі галицьке або угорське село. А що їм тут поводилося ліпше, як на батьківщині, то почали у вільні від праці дні, напр. у неділі, уладжувати собі „празники" з віскою і пивом. Вони забавлялися так, як уміли". Тяжко було вимагати від таких людей дійсного розуміння ваги освіти та школи.

Та побіч оправдань знаходимо часто й докори. І так у числі 41. „Свободи", з 7. жовтня 1897 р., є стаття „Закладайте школи!" В ній між іншим говориться таке: „Стара то вже пісенька, що наші українські люди в краю не люблять школи, вважають її за накинений тягар, і як лиш можуть, то відхрещуються від неї — як від нечистого. То правда, що там у краю, хоч на ті школи народ сипле центи, то не має з них великої користи, бо дитину мучать там усякими Вандами і Кракусами, тай учительки там декуди такі, що й самі не вміють добре писати по українськи, не то вже говорити. Люди те бачать тай набирають огиди до школи. Ліпше, кажуть, най дитина пасе худобу, то бодай буде з неї якийсь пожиток для господарства.

„Так байдужно люди відносяться до школи, ну, тай уряд не дуже там про неї дбає, то тому в краю стільки неписьменних; але як же обяснити собі байдужність до шкіл в Америці? Таж тут нема ніяких інспекторів, котрі би втикали свій ніс до наших шкіл, а ми самі ґазди і ми самі як собі установимо так і буде. І хоч ми бачимо, як то зле, як чоловік неписьменний, то таки є ще багато місцевостей, у котрих нема українських шкіл. І хоч тих людей і упоминається й заохочується, бо „Свобода" вже нераз про це писала, то вони собі ані в гадці того не мають. От якби хто змилосердився, прийшов, дав свої центи на лавки, заплатив учителеві, то тоді може би що й було, а так самим якось трудно забратися.

„Люди звертають нераз свою увагу на менше важні річи, видають гроші нераз на непотрібне, а на таку важну справу як школа то нема. І потому дивуватися, що діти не бесідують із собою по українськи, тільки по англійськи. Нічого дивного. Звідкиж дитина набере почуття українства, як не ходить до української школи? З повітря не вхопить!"

В дискусії над цією справою заговорив і голос зо старого краю. Іван Гримало зі Львова пише („Свобода", ч. 1, 2. січня 1896 р.): „Моя рада така: **американські українці мусять витворити інтеліґенцію зпоміж себе.** Треба діти посилати до анґлійських шкіл, щоб училися всього, чого там учать, але крім того треба заложити школу україн-

ської мови, щоб ученики могли докладно пізнати своє рідне. Вже там, як це зробити, ви будете знати ліпше ніж я, але те повторяю: витворюйте інтелігенцію зпоміж себе, коли вона вам потрібна, а на приїзд зо старого краю не спускайтеся. Правду сказати, когобудь з інтеліґенції ми висилати американським українцям у дарунку не повинні; кого доброго знов не повинні пустити, бо він нам тут також дуже потрібний".

Перші школи, учителі й підручники.

В 1894 році були вже українські школи в отсих місцевостях: Шамокін, Мавнт Кармел, Пітсбурґ, Олифант, Шенандоа (в стейті Пенсильванія) і в Джерзі Сити (стейт Ню Джерзі).

Наука в тих школах відбувалася звичайно вечором (по 2 години), а подекуди в суботу в день (бо в суботу дітвора до американських публичних шкіл не ходить).

Щоб зрозуміти, яка була вартість тих шкіл, треба приглянутися ближче всім тим чинникам, що становлять збірне поняття школи.

Першим і найважнішим чинником є очевидно вчитель. Відома річ, що який учитель, така і школа. А які кваліфікації мали наші вчителі?

Ще в 1905 р. читаємо в редакційній статті „Свободи" (ч. 38, з 21. вересня) п. з. „Наші школи" про невідповідні шкількі приміщення, а далі таке: „Тай хто вчить у тих наших українських школах? — Люди, що по більшій части самі ще повинні ходити до школи; люди, що самі не зміють поправно писати й читати, а про інші предмети шкода й говорити. Деякі з них так „високо" вчені, що навіть писаного самі не вміють прочитати, а лиш друковане, вживають у бесіді Бог зна якої мови, а одиноким їх педагогічним середником — патик! Мабуть не дуже відбігнемо від правди, кажучи, що всіх українських учителів в Америці, які справді заслугують на цю назву, можна сміло порахувати на пальцях двох рук!"

Десять літ передтим писала „Свобода" (ч. 28, з 19. вересня 1895 р.) ось-такі слова: „Науку читання і писання поручено в початках „нужди ради" дякам, може з оглядів матеріяльних, бо робітник не всилі був удержати і священика і вчителя і дяка.* Отже в одній особі дяковчителя чоловік мусів сповняти між нашим народом в Америці найважнішу по церкві задачу. Іноді навчить навіть такий учитель читати і лихо писати по українськи, а батьки, вдоволені, що дитина скінчила академію, брали хлопців з собою до тяжкої роботи в копальні і карієра скінчена... От і стільки принесли користи, а радше сказати шкоди, наші народні школи".

„Не треба казати, — читаємо в 41 числі „Свободи", з 7. жовтня 1907 р. — що в школі може вчити хтонебудь і колинебудь, бо наука не обмежується лиш до читання і писання, але дитину треба повчити про інші річи, котрі їй пізніше в життю придадуться".

Та справедливість вимагає зазначити, що між українськими дяковчителями в Америці були теж люди з добрим серцем і з доброю головою. Своєю сумлінною працею, своїм характером і своїм тактом

* В ч. 22 „Свободи", з 29. травня 1902 р., подибуємо ось-таке „Листування Редакції". **„Учителям у старім краю,** котрі мають охоту прибути до Америки і запитують нас про інформації, відповідаємо, що наш нарід іще не має таких шкіл, у яких міг би дати утримання вчителям. В Америці український учитель мусить іще знати дяківство і провадити хор, щоб міг зробити життя.

вони зискали собі загальну пошану, а в навчанню і вихованню дітвори набрали стільки практики, що могли легко ставати до суперництва з деякими фаховими вчителями і могли їх без труду побороти.

Розуміється, що дяки-самоуки (а таких було по наших парохіях найбільше) не могли навчити когось того, чого самі не знали. От я пригадую собі одного такого „вчителя". Називався Кирило (назвища вмисно не подаю). Шкільні діти кликали його „пан професор" і він тим дуже гонорувався. Він свого імени не писав „Кирило" (бо це було би по хлопськи), але „Кырылъ". Як бачимо, робив у тім слові лиш дві помилки, бо по етимольоґічному пишеться „Кирилъ". Інший такий „пан професор" дуже тішився, як проваджений ним хор обдарував його батутою, яку він усюди називав „диригентурою".

Кожний учитель (і добрий і злий) був собі в своїй школі автократ і диктатор. Що хотів, те й робив. Його ніхто не контролював, бо ніяких контрольорів чи інспекторів не було. Кожний учив відповідно до своєї власної методи, а понайбільше без ніякої методи.

Шкільні підручники — о, це вже була морока! Кожний учитель учив з такого підручника, який йому подобався, а зглядно, який припоручили йому його хліботавці. Угорські руснаки мали свої шкільні книжки, православні (властиво цареславні) — свої, кацапи — свої, галицькі „радикали" — свої. Бувало таке, що діти приносили до школи ріжні книжки — залежно від того, до якої „партії" належали їх батьки.

Щодо шкільних приміщень, то справа стояла (так воно лишилося здебільша й досі) дуже мізерно. „На цілу американську Україну є заледви кілька шкільних будинків, а найчастіше відбувається шкільна наука по темних, непривітних пивницях під церквами, або по приватних тісних домах. Чи може українська дитина подобати собі таку школу після того, як висидить 5—6 годин в англійській школі, чи може радо спішити до неї? Вкінці, чи не робимо ми кривди нашим дітям, змушуючи їх сидіти у подібного роду школах, особиво їх слабому, нерозвиненому здоровлю?" („Свобода", ч. 38, з 21. вересня 1905 р.).

Громадянство й школа.

А як дивилося наше громадянство на школу? У цитованій вище „Свободі" (стаття „Наші школи") читаємо: „Школа в нас, американських українців, це остання річ, на яку звертаємо нашу увагу. Є громади, де люди і десятки тисяч долярів поплатили на церкви, цвинтарі, плебанії (приходства) й інші річи, а про школу ані гадки. Є місцевости, де є українські братства, крамниці, по кілька готелів (коршем), але про школу нікому й не сниться. А чейже школа важніша від усіх названих вище інших річей, бо коли ми не виховаємо наших дітей в українськім дусі, то вони нас відцураються і покинуть не лише наші братства й орґанізації, але покинуть також церкву, до котрої їх батьки належали".

Громадяни дуже бунтувалися, як їм хто пропонував заплатити на місяць кільканацять центів на вдержання або піднесення школи. Дяковчитель був у громаді на те, щоб у першій мірі мав „добрий" голос. Дальшим його обовязком було вчити хор (нераз і кілька ріжних хорів), по можности й орхестру, виучувати й уладжувати ріжні театральні вистави, а врешті палити в церковній і приходській печі (це останнє було звичайно лише по малих громадах). На самім кінці була вечірня школа, до котрої приходили нараз понад сто дітей! У деяких громадах бідний дяковчитель мусів учити 400 або й більше дітей. Чого в таких випадках можна було навчити дітвору хочби й ідеальному вчителеві?

Послухаймо, що пише про нашу шкільну справу дописувач, що називає себе простим робітником („Свобода", ч. 51, з 16. грудня 1897): „Ми тут проживаємо на вільній американській землі, але з тої вільности мало користаємо, бо нам народня справа не в голові, не так як в інших народностей, бо дуже мало поступу в нас. А деж знайти джерело до того поступу? Деж би віднайти ключ до того вільного всім скарбу? — В школі. В школі, браття! Бо школа мати наша, котра нас може всього навчити. В школі можна знайти ключ до всякого вільного скарбу, котрий є відкритий для кожної народности, а ми, українці, дуже мало про те дбаємо, бо нас так навчили в старім краю, щоб їм було лекше з нами навертати по вподобі, як з худобою, бо вченого і просвіченого трудно баламутити, бо не дасться. — Тому, що тут майже не маємо світської інтеліґенції, отже, браття любі, берімся самі до роботи, поки час, і по можности закладаймо школи, а так собі можемо помогти. — Не забуваймо на школу, маму нашу, котра нас може на людей вивести, котра нас може поставити нарівні з іншими народами. — Де може бути школа і церква в добрім порядку, то добре; а де має церква підло стояти, то нехай буде добра школа, а в ній розумний учитель, що міг би вчити дітей і старших, як маємо в світі жити і поступати. — Думаю, що не милюся, коли скажу, що школа є такої ваги, як і церква. Як чоловік у школі навчиться, то і в церкві є з нього ужиток".

На зїзді гр.-кат. руських священиків у Філядельфії (18. липня 1899 р.) були наради про біжучі справи, а по нарадах ухвалено ріжні резолюції. З тих резолюцій наводжу тут точку 26: „На останку вивязалася досить оживлена дискусія про заснування руських шкіл та про підручники, з яких мають учитися діти. Внаслідок тої дискусії запала ухвала, що в кожній громаді **мусить бути** рідна школа, а розклад науки і добір підручників покищо лишається виборові місцевого священика, котрий зарядить усе відповідно до обставин".

Дня 1. січня 1900 року відбулося в Джерзі Сити перше українсько-американське віче. Просвітній реферат виголосив о. С. Макар. „Референт, беручи приклади з життя, зілюстрував погляди наших людей на віру, школи, родину, і доказав, що життя в Америці вимагає інших поглядів від поглядів наших людей, коли хочуть жити і розвиватись у вільнім краю". („Свобода", ч. 2, з 18. січня 1900 р.).

На зїзді священиків і делеґатів від церковних громад (30. травня 1901 р.) вибрано Шкільну Комісію, до котрої ввійшли: о. А. Бончевський, М. Бачинський, О. Зволинський, В. Тилявський, М. Барна.

На народнім вічу в Йонкерс, Н. Й., (23. листопаду 1903 р.) шкільний реферат виголосив о. П. Тимкевич. Реферат тревав близько годину. Вислухали його вище 500 людей. Референт поставив отсі резолюції: 1) Всенародне віче в Йонкерс, Н. Й., взиває українських родичів, щоб своїх дітей перед часом, означеним законами, не відбирали зо шкіл, але щоб усіми силами старалися посилати до шкіл доти, доки бодай не покінчать уселюдних шкіл. 2) Всенародне віче в Йонкерс взиває заряд Шкільного Фонду (той Шкільний Фонд існував уже кілька років. — О. С.), щоб він, з причини загального вбожества українських поселенців в Америці, уділював запомоги і нагороди не тільки тим, що вже ходять до університетів, але також і школярам із нормальних шкіл, почавши від 5-тої кляси. 3) Всенародне віче в Йонкерс поручає зарядові Шкільного Фонду відкрити Українську Бурсу в однім

з більших міст в Америці, і то вже з початком нового шкільного року, то є 1904—1905. — Усі ті внесення принято,

Подібний реферат мав о. Тимкевич на народнім вічу в Олифанті (22. січня 1904 р.). Там принято отсі резолюції: 1) Поборювати анальфабетизм через вечірні школи в Америці; 2) Уділяти нагороду тим учителям і взагалі кожному, хто навчить читати 10 неписьменних людей; 3) оснувати бурсу для українських дітей, щоб могли вчитись у вищих школах, і то в Ню Йорку, вже з початком наступного шкільного року, у вересні; 4) Доки не відкриється бурса для дівчат, то уділяти тимчасом убогим, а здібним українським дівчатам стипендії для науки v вищих школах; 5) Потверджено ухвали віча в Йонкерс щодо посилання дітей до публичних шкіл; 6) Перестерігати наших людей, щоби перед часом не відбирали своїх дітей зо школи, але щоб вони, ті діти, кінчили курси, приписані стейтовими законами.

Андрій Савка
Завідатель „Свободи" (1912—1925)

В 30. числі „Свободи", з 28. липня 1904 р., появилась ось-така відозва (подаю в скороченню): „Преважне діло! Перша Українська Бурса отвирається. В імя Боже зачинаємо преважне, святе діло народнє — отвираємо в Ню Йорку з днем 15. вересня 1904 р. Українську Бурсу, то є інститут науково-виховний під покровом св. Николая. До цеї Бурси будемо приймати українських хлопців у віці 10 літ і вище, щоб виховувалися на людей науки і праці, а притім на щирих патріотів українських, котрі опісля мають служити і працювати для свого народу та для слави Божої. Ціль Бурси приспорити українському народові в Америці в якнайкоротшім часі якнайбільше власної патріотичної інтеліґенції, без котрої кожний нарід є наче військо без офіцирів, наче дерево без цвіту, наче господарство без господаря. — Кожна дитина за невеличкою оплатою дістане в тій Бурсі помешкання, харч, потрібну услугу, а що найважніше: старанний, правдиво вітцівський нагляд та поміч у науці. Діти будуть ходити на науку до публичних шкіл американських. Вдома у вільних годинах будуть учитися: релігії, св. письма, українського читання і писання, церковного співу і музики, української історії й ґеоґрафії та письменства (літератури).*

Дня 4. червня 1905 р. відбулося в Ню Йорку жіноче віче, на якім у начерку статуту для жіночої орґанізації подано, між іншими,

* Бурсу відкрито 10. жовтня 1904 р., принявши до неї 14 хлопців з ріжних сторін Америки. Куплено для неї дім в Йонкерс, Н. Й., і там її ведено до 1907 р. головно завдяки посвяті настоятеля Бурси, о. Павла Тимкевича, що віддавав цій справі свій гріш і труд, як це видно з відозви, яку поміщено в „Свободі" з 17. січня 1907 р. Розбіжність думок щодо доцільности Бурси, як і байдужність громадянства були причиною її ліквідації.

такі ціли: Ширити просвіту між українським жіноцтвом в Америці через закладання курсів для науки читання і писання, засновування жіночих читалень і видавання в міру можности часописів і книжок, що займаються жіночими справами. В ухвалених на тім вічу резолюціях одна взиває українське жіноцтво до закладання курсів для науки читання й писання та взагалі до якнайенергійнішої діяльности на полі просвіти, а друга — взиває українські матері, щоби більше дбали про фізичне, моральне й духове виховання своїх дітей і не запрягали їх перед часом до тяжкої роботи.

Дуже цікаве народнє віче відбулося 26 і 27. червня 1905 р. в Мікіспорті, Па. Про школу реферував о. Макар. Виходячи з того, що просвіта це наймогутніша зброя в руках кожного, а особливо поневоленого народу, о. Макар предложив утворити дві комісії: одну для виховання дітей і молодіжи, другу для освіти старших. Перша комісія має назву едукаційної. Вона мала би складатися з усіх українсько-американських учителів і людей, відданих вихованню молодіжи, малаб старатися про те, щоб усюди по українських кольоніях засновувано школи для дітей, щоб усі школи мали добрих, відповідних учителів, щоб науку по українських школах ведено за одною системою і пляном, щоб у них уживано однакових книжок і підручників. Крім цього та комісія малаб старатися про видавання відповідних шкільних книжок, про фонд для спомагання вбогих шкіл і вчителів та про те, щоб усе українсько-американське вчительство зорґанізувати в одно тіло, та щоб учителі від часу до часу збиралися на сходини для поради над справою виховання дітей.

В 28. числі „Свободи", з 13. липня 1905 р., о. Макар помістив „Відозву до всіх пп. учителів парафіяльних шкіл у Злучених Державах". Наводжу з неї важніші уступи: „Кожний із здорово думаючих людей пересвідчений про те аж надто добре, що одною з найважніших у нас справ є заснування шкіл для дітей. Бо і щож нам з церков, орґанізацій та інших інституцій, коли молоде покоління виростатиме без знання українського письма та без виховання в українськім дусі? Аджеж колись треба буде в той спосіб веденій молодіжи проповідувати в церкві анґлійською або якоюсь іншою мовою, лише не своєю; колись та дитина, вроджена з українських родичів, буде дивитися на українців як на щось смішне і чуже їй вихованню. Щоб запобігти наперед сумним наслідкам, які могла би потягнути за собою байдужність деяких родичів до школи, я на вічу в Мікіспорт, Па., подав ось який плян: Всі вчителі існуючих уже тепер шкіл повинні злучитися в одно товариство, немовби учительську юнію. Це товариство вибирає зпоміж себе комітет з сімох, котрий творить щось у роді шкільної ради, чи, як хтось хоче звати, виховної комісії. До тої комісії можуть увійти три особи світліші зпоза вчительства. Задачею тої шкільної ради є: 1) Зноситися з учителями всіх шкіл і жадати від них звіту з їх діяльности. 2) Засновувати чи спонукувати людей до заснування школи в місцевостях, де є священик, або й де нема його. 3) Подавати вчителям плян науки для дітей нижчого й вищого ступня. 4) Постаратися про підручники для науки так, щоб діти в усіх місцевостях училися з однакових підручників. 5) Постаратися про відповідні книжечки і ґазетки для дітей, а покищо спроваджувати їх з краю. 6) Постаратися заводити для дітей відповідні забави, театральні вистави і т. п. 7) Заснувати семинарію для дяковчителів, для молодіжи, вихованої в Америці. 8) Котра громада потребує дяковчи-

теля, повинна про нього просити згаданий комітет, а той має про нього постаратися: чи то спровадити його з краю, чи то вибрати котрого з тих, що перебувають тут в Америці. 9) Учителі, що хотять обняти місце дяковчителя, мусять зголоситися до комітету і піддатись іспитові. 10) Комітет чи шкільна рада збирає по цілій Америці добровільні жертви, розпродує шкільні книжки і т. п., а з тих грошей запомагає тих учителів, котрим громада не всилі заплатити відповідної нагороди, висилає по школах своїх інспекторів у часі шкільного року, на іспити і т. д. — Як вибрати комітет? Всі учителі, котрих я знаю, як напр. Костюк, Ялечко, Каськів, Стеткевич, Бабій, Паздрій, Гела і т. д., і ті, котрих я не мав чести пізнати, а котрі хочуть приступити до цього товариства, най напишуть до мене і подадуть свої адреси. Тоді я запропоную 7 членів того комітету і вишлю обіжник до кожного, щоб голосував на предсідника, касіера, секретаря і виділових. Колись треба буде скликати зїзд усіх учителів, але покищо вибір цею дорогою вистарчальний".

Справу української школи в Америці пробував іще рушити т. зв. „Головний Український Народній Комітет", що видав окрему відозву, поміщену в „Свободі" з 27. липня 1905 р., в якій обговорює справу виховання нових кадр американсько-української інтелігенції. Для зібрання відповідних фондів на цю справу запропонував був Комітет основувати по місцевостях „Товариства Українських Патріотів". В тім самім часі „Свобода" порушила наново справу школи, вдаривши особливо в те, що наші люди, замість посилати дітей до школи, пхають їх до такої роботи, що „вбиває їх спосібности, руйнує здоровля, ломить молоде життя". В числі з 17. серпня 1905 р. вона кличе: „Пора вилазити з „гунґеріянського"* болота на світ божий, а це можливо зробити лише через освіту, через науку".

Серед цього нового розмаху до поправи освітньої справи в Америці зайшла подія, яка заважила й на цій справі. Прибув перший український єпископ.

Другий період українського шкільництва.

З прибуттям до Злучених Держав українського єпископа о. Сотера Ортинського розпочався період другий.

В ч. 40. „Свободи", з 3. жовтня 1907 р., знаходиться відозва єпископа Ортинського: „До відомости всім гр.-кат. Священикам Злучених Держав Америки". Єпископ запрошує все гр.-кат. духовенство на **конвенцію,** котра відбудеться 15 і 16. жовтня 1907 р. в Ню Йорку, в церкві св. Георгія, Іст 20 вул.

На тій конвенції ухвалено (винотовую те, що нас тут інтересує): по малих громадах закладати дешеві галі (салі) на школу, котра рівночасно послужить і за церкву; видати один етимольоґічний** рус.-ам. учебник і катехизм на взір існуючих анґлійських учебників (в тій ціли вибрано комітет з 9 священиків, котрі мали покликати кваліфікованих світських людей); в кожній парохії має бути школа парохіяльна; утворити духовну семинарію, а при ній школу для дяків; жаден дяк не може бути принятий ані усунений без затвердження

* Американці, особливо айриші (ірляндці), лаяли наших і взагалі словянських людей погірдливими назвами: „гунгеріян" (мадяр) і „полак" (поляк).

** В усіх українських школах в Америці вчили з підручників, друкованих фонетикою. Етимольоґічний правопис ухвалено тому, що за нього заявилася подавляюча більшість духовенства (угроруського і москвофільського з Галичини).

єпископа; владика назначить комісію з 3 священиків і 2 дяків для екзамінування неіспитованих дяків; дяки стараються про посаду через конкурс, розписаний під наглядом єпископа; кожний дяк має уміти співати за напівом угроруським і галицьким.

На зборах делеґатів від гр.-кат церковних громад, що відбулися в Ню Йорку 17 і 18. жовтня 1907 р., стверджено, що наші діти в Америці внаслідок недостаточної освіти в дотеперішнім способі навчання затратили почуття приналежности до свого народу і привязання до своєї гр.-кат. церкви. Владика звернув увагу родичів і священства, як і всіх тих учителів, що з дітьми стикаються, щоби плекали побожність у душах дітей українських та вчили їх любови своєї церкви, свого обряду і свого народу, а щодо вищої освіти талановитих хлопців і дівчат, то треба утворити шкільний фонд стипендійний, який би спомагав убогу, охочу до науки молодь.

Під проводом єпископа відбулася в Пітсбурґу, Па., 10 і 11. грудня 1907 р. конвенція гр.-кат. дяковчителів. На ній було 46 дяковчителів. Ухвалено, що справи шкільні має полагоджувати комітет, вибраний у Ню Йорку.

В ч. 33 „Свободи", з 13. серпня 1908 р., є надрукований осьтакий „Конкурс": Головний уряд У. Н. Союзу отсим розписує конкурс на написання отсих шкільних підручників для американсько-українських шкіл: 1) Буквар, 2) Перша читанка, 3) Малий катехизм. Підручники мусять бути писані фонетичним правописом, приноровлені до тутешніх обставин і писані на лад відповідних анґлійських книжок. Одначе в них мусять бути подані і короткі відомости про нашу стару вітчину (історія і ґеоґрафія). Катехизм мусить дістати апробату Преосв. Владики С. С. Ортинського. За найліпші праці двох перших підручників (Букваря і Читанки) визначується нагороду по $100, за Катехизм $50. Реченець назначено до 1. січня 1909 р.

Тут годиться зазначити, що вже на конвенції У. Н. Союзу в Мейфілд, Па., говорили про школу і припоручили вчителеві Д. Пирчеві зладити Буквар.

Про наші школи в Америці писали в тих часах учителі Дмитро Андрейко (цей найбільше), Евген Гвоздик, Осип Стеткевич, о. М. Данилович і багато інших, що підписували свої статті криптонімами. Всі ті численні статті підготовили ґрунт до всенароднього просвітнього віча, що відбулося в Філядельфії 15. вересня 1909 року.

Це віче попередила довга відозва („Родимці"), поміщена в 30 ч. „Свободи", з 5. серпня 1909 р. Її підписали: єпископ і члени комітету Д. Андрейко, О. Стеткевич, І. Париляк, А. Ґела. „Ми сваримося — пише єпископ — безпотрібно, а в тих сварах та гнівах і не бачимо, як незабаром станемо зовсім обдертими жебраками. Хто не має своїх шкіл і здорової власної просвіти, той вічний жебрак, дотого ще й сліпий. Тож увесь нарід, усі наші братства, всі орґанізації повинні взяти живу участь у тій нараді і покінчити успішно це найважніше діло".

У передовиці „Свободи" п. з. „Кілька слів з нагоди шкільного віча" (ч. 33, з 26. серпня 1909) є таке речення: „Якщо це заповіджене віче не осягне своєї цілі; як наше шкільництво останеться на теперішнім рівні, то це буде „заслуга" тих одиниць, яким доля дала в руки провід над меншим братом".

Філядельфійське віче було справді величаве; величаве не так може числом осіб, як одушевленням. Головував на нім єпископ Ортинський. Його вступна промова зелектризувала слухачів. На нарадах

панував увесь час дуже патріотичний і торжественний настрій. Заникли були під той час усі політичні, релігійні, чи клясові ріжниці, а запанувала одна загальна всенародня думка. Найбільше захоплювало присутніх те, що єпископ станув ясно на українськім народнім становищі і провадив віче не по церковному, але по народньому.

Частинку того щирого одушевлення знаходимо в передовиці „Свободи" (ч. 37, з 23. вересня 1909 р.) п. з. „Вгору знамя!" Читаємо в ній таке: „Одна з найбільших ран у суспільнім життю американської України гоїться. Від історичного віча в Філядельфії починається зворот у нашім народнім життю, зворот до ясної будучности, кращої долі. Коло 150 делеґатів (на ділі було 120 учасників, що репрезентували 48 місцевостей) приняли одноголосно і серед великого одушевлення отсю резолюцію: Зібрані делеґати узнають якнайпекучішу і найпотрібнішу народню справу оснування просвітнього товариства, яке має взяти в руки і вести наше просвітнє й економічне життя на чужині. Основане товариство названо „Просвіта". Його ціль: 1) в кожній парохії має бути читальня (не на папері, але жива). 2) В кожній читальні треба влаштувати курс неграмотних. 3) При кожній церкві мусить бути школа для дітей. 4) Заснувати вищу школу для вчительок і дяків, при якій буде 5) вищий курс нашої сторії й літератури для тих учнів-українців, що ходять до вищих анґлійських шкіл. 6) Оснувати вищу приготовну школу до духовної семинарії. Виділ новозаснованого товариства: Єпископ, предс.; Іван Ґлова з Шамокін, Па., заст. предс.; секретарем рекордовим (протоколярним) і секретарем фінансовим мають бути кожночасний учитель і кожночасний парох у Філядельфії; Іван Париляк з Ню Бритен, Конн., кас.; 6 референтів: Д. Андрейко, Е. Гвоздик, П. Кирилюк, О. Стеткевич (учителі), о. О. Павляк і о. П. Понятишин, яких працю поділено на 5 секцій: народніх шкіл, вищих шкіл, організацій просвітніх, видавничу і промислово-торговельну. Контролі: 1) Контроля стану наук (інспектор) — о. Д. Добротвор; 2) контроля фінансів — С. Ядловський; контроля стану гігієни — Т. Лабовський. Найвища децидуюча власть: „Совіт просвітний" — о. І. Констанкевич (духовник), А. Гела (світський) і ректор колеґії. Три шкільні референти: А. Цурковський на округу Ню Йорку, Шпікула на округу Пітсбурґа, о. Петрівський на округу Шікаґа".

Олена Кисілевська
Краєва відпоручниця „Просвітної Комісії" У. Н. Союзу.

На тім вічу були три реферати, виголошені фаховими вчителями. Перший реферат (виголосив Е. Гвоздик): Значіння просвіти в життю народнім взагалі, а в нас зокрема, тай далекосягла діяльність народніх шкіл. Другий реферат (виголосив О. Стеткевич): Як і чим боронитиб нам свого рідного на тій чужині. Третій реферат (виго-

лосив Д. Андрейко): Справа заснування Українсько-Народнього Союзу Педагогічного, чи якої іншої назви товариства просвітнього, тай головний начерк його діяльности і його адміністрації. З реферату Андрейка наводжу тут характеристику українського шкільництва в Америці: „Нинішнє наше шкільництво ніяк не може виповнити своєї задачі, бо брак йому головних підстав правильного розвою. Нема в нім найменшого ладу, карности і єдности; нема відповідних сил учительських, ні підручників, ні приборів, а категорія і наукова система наших шкіл цілком не відповідають народнім потребам. Наше шкільництво навіть не заслугує на цю назву; воно потребує основної, цілковитої реформи".

Андрейко пропонував у своїм рефераті таку реформу шкіл: Уложення якихсь прав, регулямінів та інструкцій для заряду наших шкіл; виготовлення відповідних підручників, плянів і наукових вказівок та придбання шкільних і вчительських бібліотек; місячні підготовні курси для теперішніх учителів; конференційні вчительські зїзди; зразкові практичні лекції та розвідки педагогічного змісту і писемні праці; відповідні шкільні друки; закладання бурс; позашкільне виховання молоді; колегія з вищими курсами навчання (вечорами); читальня зі школою анальфабетів і доповняючими курсами; заводовий вандрівний інструктор, щоб закладав читальні й опікувався та контролював їх розвій. Крім того він поставив такі пропозиції: 1) Вищий курс мови й літератури. 2) Зреформувати наші школи на 2-клясові з одноразовою цілоденною наукою. 3) Заложити препаранду або вчительську семинарію. 4) Завести підготовні курси для теперішніх учительських сил. 5) Орґанізувати читальні, школи для неграмотних і інші кружки й освітні товариства. 6) Оснувати бібліотечний музей. 7) Зорґанізувати друкарську спілку і видавати для дітей ґазетку, часопис для справ шкільних, а для справ загально просвітніх — науковий місячник.

На річнім засіданню У. Н. Союзу в Шікаґо, 8 і 9. вересня 1909 р., о. Понятишин заявив, що до того часу надійшли дві праці Букваря і Читанки, та щоб оцінити, котра з них буде відповідніша для вжитку наших шкіл, запропонував вибрати з фахових людей 5-членовий комітет, котрий має переглянути й оцінити надіслані праці. На внесення Кирчова до цього комітету були вибрані: Д. Андрейко, О. Стеткевич, П. Кирилюк, А. Ґела й о. Понятишин. Ухвалено, що по оціненню надісланих праць гол. екз. комітет У. Н. Союзу в порозумінню з вище згаданим оцінковим комітетом дасть видрукувати їх, і то, з оглядів технічних, у Галичині.

В ч. 46 „Свободи", з 25. листопаду 1909 р., поміщена відозва на цілу сторону п. з. „Родимці", підписана єп. Ортинським як предсідником і Д. Андрейком як секретарем. „Так бачиться, — читаємо там — ми ще живцем не завмерли... Дотеперішня мертвецька тишина то хвилевий сон, з якого якраз будимось і молодечим серцем рвемося до нового, кращого життя. — Хто бачив одушевлення вічевиків, той щиро переконаний, що день віча, то день нашого пробудження, нашої отями тай може і нашого суспільного відродження. — Це заклик вступати до заснованого в Філядельфії товариства „Просвіта", котрого ціллю буде подбати про просвітне й економічне піднесення нашої суспільности на чужині. — Зголошуйтеся в члени „Просвіти"; складайте грошеві жертви на „Просвіту" (епископ дарував на річ „Просвіти" дім у Філядельфії, вартости $6,000); закладайте школи

по всіх місцевостях і ставайте членами „Просвіти"; наші діти повинні відноситися до „Просвіти" з вдячним серцем".

Інша відозва, теж підписана єп. Ортинським і Андрейком (ч. 47. „Свободи", з 2. грудня 1909 р.), запрошує наш нарід у члени „Просвіти" і прохає грошевої підмоги. „Не соток, а яких 5 центів місячно запотребовує від вас „Просвіта".

Як бачимо, ціла та справа почала сходити на жебрацтво, тож „Свобода" (ч. 49, з 16. грудня 1909 р.) починає дорікати: „Про закладання шкіл не раз і не два писалося. Писано довжезні статті, заклики, просьби, зазиви. Писано просьби до наших просвічених одиниць, писано накликування і до народу. Все прогомоніло. Осталися лише чорні знаки від друкованого чорнила на папері і більш нічого".

У тім часі скоїлася в історії американської України далекосягла подія. На XI. конвенції У. Н. Союзу в 1910 р. за впливом єпископа названо Союз „католицьким", отже його марку народню заступлено маркою конфесійною. Нарід почав проти зміни протестувати. Вже на самій тій нещасній конвенції велика частина делеґатів збунтувалась і порішила заснувати нову українську орґанізацію з народньою маркою. До тої нової орґанізації пристало згодом багато наших людей, виступивши зо старого Союзу. Хоч той старий Союз остався при своїй старій назві й надалі (ухваленої на конвенції назви „католицький" не введено), то цей факт виступилих з нього членів до нього не навернув (боялися підступу в будучності), а то ще й довів до того, що навіть сам єпископ, що був звичайним і почесним членом У. Н. Союзу, відійшов від нього й оснував свою власну, католицьку орґанізацію.

Осьтак за одним махом повстали в американській Україні аж три запомогові орґанізації: старий Союз (нинішній Український Народний Союз), новий Союз (нинішній Український Робітничий Союз) і католицький Союз (нинішнє Провидіння). Замітна річ, що назва „народній" осталася таки далі при старім, себто сьогоднішнім нашім Союзі.

Між тими трьома українськими орґанізаціями повстала була завзята полеміка, що шкільну і взагалі освітню справу відсунула в глухий кут. Тоді всі дебатували про свої „Союзи", а думка про школи мусіла пождати на свою чергу. Скінчилося на тім, що всі школи парохіяльні пішли під заряд єпископа, а обидва Союзи лишилися без шкіл.

Третій період.

Коли парохіяльні школи опинилися під церковною владою, то здавалося, що У. Н. Союз не мав уже потреби займатися шкільним питанням. Та воно так не було, не могло бути! У. Н. Союз, маючи довголітній досвід, знав дуже добре, що зо старими іміґрантами він не потягне довго. Йому треба було молодої крови, і на це він звернув свою увагу.

На XII. конвенції У. Н. Союзу в 1912 р. ухвалено Шкільний Фонд в Америці, на який кожний член цієї орґанізації мав платити місячно по три центи. До орудування тим фондом вибрано Просвітну Комісію з 7 членів. На своїм першім засіданню (10. жовтня 1912 р.) ця Комісія оголосила дуже широку програму своєї діяльности. З цієї програми наводжу тут точку 4-ту: а) Зорґанізувати українсько-американське вчительство і завести одностайну систему

науки по тутешніх українських школах; б) Орґанізувати нові українські школи і помагати поодиноким громадянам у закладанню тих же; в) Виготовити шкільні підручники для тутешніх українських шкіл; г) Видавати часопис для молоді. З наведених точок Просвітна Комісія виконала лиш те, що в тодішніх умовинах було можливе. Члени цієї Комісії їздили по наших громадах і ширили просвіту всякими доступними способами. У. Н. Союз видавав місячні книжечки для старших членів і журнал („Цвітку") для дітвори. Були й чарівні ліхтарі з відповідними образками та цікаві відчити на ріжні теми.

Багато добра зробила та Просвітна Комісія У. Н. Союзу, але шкільної справи з місця не рушила... Та не треба думати, що наш Союз про наші школи не дбав і ними не цікавився. Всі Союзові урядники й орґан Союзу, „Свобода", при кожній нагоді закликали наш нарід, щоби посилав свої діти до українських шкіл. Якаб та українська школа не була, вона всетаки може чогось навчити нашу дитину. Крім того кожночасний уряд У. Н. Союзу, як тільки міг, давав (та й ще досі дає) незасібним українським дітям ріжні, більші і менші, стипендії, щоб вони кінчили вищі американські школи і ставали до народньої праці. Інша річ, що майже всі стипендисти У. Н. Союзу Союзові гроші взяли, школи покінчили, а за народню працю... забули.

Всесвітня війна попхнула думку нашої іміґрації на інші шляхи. Ми цікавилися тоді не Америкою, а Рідним Краєм. Ще довго по війні не хотілось вірити, що нема по що вертатися на рідну землю. А раз воно так, то годі було кластися живцем у могилу: живі мусіли живе гадати! Ось так то сталося, що, поплакавши „на ріках вавилонських", ми вернулися до своєї буденщини, між іншим і до своїх культурних потреб в Америці.

До роботи стануло тепер заложене в 1922 році Обєднання Українських Орґанізацій в Америці.

На річнім засіданню виконного комітету Обєднання, 27. жовтня 1926 р., мав Осип Стеткевич шкільний реферат, у якім подав під розвагу ось-такі точки:

1. Нехай Обєднання, само чи вибраною зпоміж своїх членів Шкільною Комісією, уложить відповідний шкільний плян і відповідну шкільну систему, що обовязували би всі українські школи в Америці.

2. Нехай Обєднання постарається, щоб усі наші народні часописи уділили на своїх шпальтах місця на докладне й всесторонне обговорення шкільної справи цілим громадянством. До цього треба заохотити нарід відповідною відозвою.

3. Нехай Обєднання виготовить відповідний шкільний реферат враз з відповідними резолюціями і нехай розішле цей реферат по всіх наших громадах в Америці, зглядно по всіх українських товариствах, де він має бути до означеного часу прочитаний, передискутований і відголосований. Коли референтом буде людина тямуча — то тим ліпше, бо такий референт справу припильнує й остаточно її як слід полагодить.

4. Шкільна Комісія Обєднання буде старатися між іншим придбати відповідні шкільні підручники, бо старокраєві, особливо Буквар, для нас не надаються.

5. Завізвати нашу суспільність до жертв на Шкільний Фонд, з якого будуть покриватися біжучі видатки, а евентуально зладження й видрукування потрібних шкільних книжок.

6. Поробити наших дяків учителями, себто подбати про те, щоб вони доповнили своє знання (найліпше в часі вакацій) і піддались обовязково відповідному вчительському іспитові, щоб дістати вчительське свідоцтво.

Річне засідання Обєднання перевело в тій справі таку ухвалу: Згідно з внесенням референта вибрано Шкільну Комісію, до якої ввійшли: О. Стеткевич, о. М. Струтинський і В. Кедровський, котрі мають право дібрати до себе в міру потреби дальших членів. Реферат О. Стеткевича піддається під прилюдну дискусію. Вислід дискусії візьме Шкільна Комісія під розвагу і виготовить плян науки, який буде теж оголошений у часописах та предложений конґресові Обєднання до затвердження. По затвердженню Обєднанням він буде обовязувати всі наші школи в Америці. Шкільна Комісія має також предложити Обєднанню плян нового Букваря, який надававсяб до вжитку американсько-українських шкіл.

На IV. Конґресі Обєднання (26. жовтня 1927 р.) О. Стеткевич виголосив реферат „Реорганізація української школи в Америці". Референт ствердив, що парохіяльні школи „приміщують звичайно в тісних та вогких церковних галях, у яких порядний господар боявсяб і картоплі держати". — Наші парохіяни, шукаючи для себе дяковчителя, вибирають такого чоловіка, що має „шумний" голос, не звертаючи ніякої уваги на його вчительські спосібности. Перший обовязок такого дяковчителя — співати „громогласно" в церкві; другий обовязок — учити і провадити церковний хор; третій обовязок — учити й виставляти ріжні театральні песи; четвертий обовязок — учити в школі дітей; пятий обовязок (це вже тільки в деяких парохіях) — опалювати й замітати церкву та приходський будинок. — У парохіяльних школах уживають таких шкільних підручників, яких хоче священик або громада. Референт питається: „Що та школа дала нам за 30 літ своєї діяльности? Де поділося те наше молоде покоління, яке вона виховала?" Далі говорить, що українські діти мусять навчитись у своїй школі любити і шанувати всіх своїх земляків, без огляду на їх релігійну приналежність. — Найважніші правила і постанови: Всі дотеперішні школи, вдержувані парохіями, відділними громадами, поодинокими товариствами чи окремими гуртками, не касуються, але заводять у себе одноцільну систему у вихованню та навчанню дітвори, відповідно до пляну, реґуляміну й інструкцій Шкільної Комісії, вибраної Конґресом Обєднання. Всі шкільні закони, що дотичать адміністрації і ведення школи, ухвалює Конґрес Обєднання, а виконує екзекутива цієї орґанізації. Школою на місцях заряджує місцева Шкільна Рада, зложена з відпоручників батьків шкільної дітвори, з представників тих товариств, які зложать на школу приписану статутом вкладку, і з репрезентантів загального числа поодиноких членів. Усі ті чинники разом творять філію „Рідної Школи", яка підлягає центральній орґанізації. Кожна місцева школа вдержується своїм власним коштом, себто дає відповідний будинок на науку, купує за свої власні гроші всякі шкільні прилади та наукові прибори й оплачує своїх учителів. — Всі вчителі, котрі вчитимуть по українських народніх школах, обовязані мати від центральної шкільної управи відповідний учительський цертифікат і мають підчинитися всім ухвалам і розпорядкам головної орґанізації. До одержання вчительського цертифікату треба мати приписане головною управою знання, а час для придбання відповідного знання для всіх дотеперішніх учителів назначує теперішній Конґрес Обєднання. —

Треба створити одноцільний плян навчання, однакову шкільну систему, однакові шкільні підручники і т. п.

Конґрес порішив:

Зважившн, що українське шкільництво в Америці не вистарчає нашим національним вимогам, а під науковим оглядом у деяких випадках не йде з духом часу та не відповідає вимогам модерної педагогіки і через те не сповняє як слід своєї задачі, — Четвертий Конґрес Обєднання отсим постановляє піднести згадане шкільництво і в тій цілн ухвалює згідно й однодушно отсі резолюції:

1. Українська школа має бути вільна від усякої партійности, а стояти лише на чисто національних основах. Її ціль і мета: виховувати українську дітвору в Америці на свідомих членів американської держави, а разом з тим на таких громадян, котрі дорожилиб своїм славним українським походженням, вітчиною своїх батьків і українською культурою та допомогалиб рідному краєві своїх батьків здобути незалежність.

2. Рідна Школа в Америці буде змагати до того, щоб наука була ведена такими вчителями, котрі підлягатимуть у всіх шкільних справах Обєднанню.

3. Шкільна Комісія, звана „Управа Рідної Школи в Америці", заводить по всіх українських школах однаковий плян навчання, одноцільну систему й однакові шкільні підручники.

4. Ті наші вчителі, котрим недостає фахового знання, мають упродовж двох років доповнити свою освіту шляхом самонавчання при допомозі Шкільної Комісії та на спеціяльних учительських курсах, уладжуваних у догіднім часі начальною шкільною управою.

5. На загальні шкільні видатки основується Шкільний Фонд, яким буде орудувати уряд Обєднання. Цей фонд складається з членських вкладок і з добровільних датків для української школи в Америці.

6. Школи, які входять у звязок з Обєднанням, в педагогічному відношенню цілковито підлягають Рідній Школі.

7. Конґрес закликає загал і окремі громади до якнайскоршого приєднання своїх місцевих шкіл до „Рідної Школи" в Америці.

8. Конґрес ухвалює, що батьки дітей платять річно до Шкільного Фонду 50 центів, без огляду на число посиланих до української школи дітей.

До управи Рідної Школи вибрані: В. Кедровський, голова; О. Стеткевич, заст. голови; Т. Каськів, касієр; П. Ковальчик, секретар; В. Білоруський, орґанізатор.

Шкільна Управа подала в 8. числі „Свободи", з 12. січня 1928 р., заяву, що вона своє завдання зможе виконати лише тоді, як зустріне підтримку від усього українського загалу в Злучених Державах, а в першу чергу від тих, що ведуть тут національні школи, або заінтересовані справами рідного шкільництва. Найбільші надії покладає Управа на старі кадри дяковчителів. Управа признає за найліпші шкільні підручники: Читанки Матвійчука,* Географію С. Рудницького, Історію І. Крипякевича і співаник Колесси. Найліпша мапа та, що видало видавництво Вернигора.

На річнім засіданню головного уряду Обєднання (26. жовтня 1928 р.) у звіті Шкільної Управи В. Кедровський ствердив, що на

*Учитель Микола Матвійчук зі Львова зладив для Америки чотири читанки (від 1—4 кляси) на замовлення книгарні „Свободи".

виданий Шкільною Управою заклик відгукнулося більше вчителів дитячих шкіл, що приняли до науки в своїх школах підручники, рекомендовані Управою. Найбільше орґанізаційного змислу виявили греко-католицькі дяковчителі, що заснували своє дяковчительське товариство й видають свій педаґоґічний журнал. Вони ухвалили провадити навчання в своїх школах з підручників, які рекомендувала Головна Управа, установляючи заразом певну систему навчання в своїх школах.

Представник дяковчителів, Т. Каськів, зложив на тім засіданню таку заяву: „Я був на зїзді дяковчителів у Вілкс Бери і хотів прихилити їх до цього, щоби школу віддати вповні під провід Обєднання. Але більшість була за те, щоби школа була під проводом Товариства Дяковчителів. Так справа стоїть тепер, а що буде далі, не знати. Дяковчителі не відносяться ворожо до Обєднання, а щодо книжок і системи, то переведено ті реформи, про які була мова на Конґресі Обєднання і які припоручає теж Головна Управа Рідної Школи в Америці".

На Конґресі Обєднання 3. листопаду 1933 р. ухвалено в справі українських шкіл в Америці ось-таку резолюцію:

Шестий Конґрес Обєднання заявляється за основну реформу української школи в Америці, за введення нових шкільних підручників, спеціяльно зладжених для української молоді в Америці, і то зладжених фаховими силами, які жиють в Америці й знають американське життя й американський спосіб навчання.

Конґрес заявляється за одну систему навчання в українських школах в Америці й за те, що треба змагати до того, щоб учителями в українсько-американських школах були фахові американські вчителі українського роду.

Конґрес розуміє, що така реформа української школи потребує довгі літа. Тому він заявляється, щоб негайно приступити до поліпшення тої школи, яка є, себто до провірення всього вчительського стану, заведення вчительських курсів і шкільних інспекторатів для кращої підготови тих учительських сил, які тепер ведуть науку.

Конґрес заявляється за негайну провірку всіх шкільних приміщень і усунення з них по змозі того всього, що разить українську дітвору в Америці.

Конґрес відзивається до всіх українських дієцезій в Америці, головних орґанізацій, поодиноких провідних діячів і української преси з проханням забрати в тих усіх справах школи голос та висказати свою думку, чи є вони згідні до кооперації в змаганнях рятувати Рідну Школу в Америці і чи годяться на спільну шкільну анкету, на якій можнаб остаточно вирішити спільно певні шкільні реформи і знайти способи, щоб ті реформи перевести в життя.

Та не треба забувати, що крім тих заходів Обєднання ще окремо наш У. Н. Союз, як і завжди, не спускав з ока справи української молоді в Америці. А що та молодь говорить по анґлійськи (хоч розуміє й українську мову), то У. Н. Союз видавав для неї (від грудня 1927 р. до липня 1933 р.) квартальник The Ukrainian Juvenile Magazine (Український Молодечий Журнал), а від 6. жовтня 1933 р. до сьогодня — Ukrainian Weekly (Український Тижневик). У цім тижневику забирає голос у ріжних українських справах наше молоде покоління, що починає жити своїм власним життям, але свойого

українського походження не вирікається. З того молодого покоління ми вже маємо в американських школах, нижчих і вищих, багато вчителів і вчительок, а по ріжних установах і підприємствах — ріжного роду урядовців.

Теперішній стан.

Як же властиво стоїть справа українського шкільництва в Америці сьогодні?

Школи парохіяльні не багато змінились. Українці греко-католики мають крім щоденних вечірніх шкіл кілька цілоденних, де вчать сестри василіянки. З вищих шкіл мають школу для сестер-служебниць у Філядельфії і середню школу (гай скул) у Стемфорді, Конетікот (посвячену у вересні 1933 р.).

Крім шкіл парохіяльних (католицьких і православних) є ще по деяких більших громадах школи приватні, вдержувані окремими батьками, що посилають до тих шкіл свої діти.

В школах парохіяльних учать далі дяки. Фаховий учитель міг би там удержатися тільки тоді, якби знав дяківство. Були тут колись такі вчителі, але на своїх посадах могли вдержатися лиш по кілька літ, а потім мусіли шукати іншого хліба.

Засноване в грудні 1907 р. дяковчительське товариство не вдержалося (галицькі дяковчителі не могли прийти до згоди з угроруськими півцоучителями). Нове товариство (Товариство Українських греко-католицьких Дякоучителів в Америці) заложено в жовтні 1913 р. Це товариство видавало від січня 1918 до квітня 1919 р. свій власний місячник (на 32 сторінки великої 8-ки) п. з. „Рідна Школа".

По школах уживають загально читанок, зладжених для Америки М. Матвійчуком, але католицькі школи почали вже видавати свої власні шкільні підручники.

Є тут кілька таких громад, що мають окремі шкільні будинки для української дітвори, а решта — як і давніше — учать дітей по церковних галях.

Назагал треба сказати, що наше шкільництво в Америці є доволі примітивне і тому не дає таких вислідів, які повинноб давати. А всеж таки воно видало деякі плоди. Побачити ті плоди можна по тутешніх хорах і театральних кружках.

Живе життя приневолило наших народніх провідників до того, що вони старій іміграції вже більше школою не докучають... Тепер те молоде українське покоління, що національно дійсно свідоме, ставиться до української школи далеко серіозніше, ніж його батьки. Наприклад, катедра української мови в Колюмбійськім університеті в Ню Йорку це діло нашої молоді. По багатьох товариствах вона закладає курси українознавства і цікавиться мовою й культурою своїх батьків. Говорить вона між собою по англійськи, але дух у неї український. Наші дорослі хлопці й дівчата, навіть ті, що по українськи говорити не вміють, не соромляться свого походження. Роблять це хіба діти таких батьків, котрі самі не знають, якого вони роду.

Молодь має свої власні клюби, а в тих клюбах обговорює ріжні українські справи, боронить українців там, де треба, словом та пером. Що так є, свідчать про це видавані нашою молоддю журналики, що появляються в ріжних місцевостях, як теж інші публікації, присвячені українській справі.

Омелян Ревюк.

НАШІ ЛІТЕРАТУРНІ Й МИСТЕЦЬКІ НАДБАННЯ В АМЕРИЦІ

У ЦІЙ СТАТТІ збираю в одну цілість ріжні прояви культурного життя української іміґрації в Злучених Державах, не обняті іншими спеціяльними статтями. Звертаю передовсім увагу на літературу, науку й мистецтво в найобширнішому розумінню цього слова. За первісними намірами редакції цеї книжки література, також і малярство мали бути трактовані теж у спеціяльних статтях, одначе це показалося пізніше неможливим до переведення й тому треба було всі ці статті зібрати в одну цілість.

В отсю статтю ввійшли кромі матеріялів, зібраних автором, матеріяли про танець, подані редакції в окремій статті Івана Пігуляка, вчителя українських народніх танців, та довший спомин Василя Гришка, одного з перших українських накладців в Америці, про перші приватні видавничі заходи на українській іміґрації в Америці.

I.

ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Одні з перших спроб вищого духового життя на іміґрації були на полі літератури. На цьому полі теж українська іміґрація проявляє все найбільше діяльности та за час свого існування надбала вже зовсім не марні вартости.

Перші історики української літературної діяльности іміґрації.

В перших трьох числах „Свободи" в 1901-шім році помістив був Нестор Дмитрів статтю під наголовком „Руське письменство в Америці", але тому авторові приходилось писати про ґазетярство та видавничий рух. Коли автор і згадував про „американських авторів", то тільки мимоходом і не запускаючися в їх оцінку.

Три роки пізніше появилась у великій московській енцикльопедії, званій „Енциклопедическій словар", виданій Брокгавзом і Єфроном у Петербурзі, стаття Івана Франка про українську літературу під наголовком „Южнорусская литература", а в ній при кінці був уступ, присвячений українському письменству в Америці, котрий свідчить про заінтересування автора духовими творами української іміґрації, з одного боку, та про значіння духової творчости в Америці для всього українського народу, з другого.

„На закінчення", писав Іван Франко, „скажемо кілька слів і про наймолодший паросток Південної Руси — про її американські кольонії. Галицькі й угорські русини мають в Америці три значні ґрупи кольоній, що мають разом коло пів міліона мешканців: у Злучених Державах, у Канаді й у Бразилії. Найстарші кольонії є в Злучених Державах, де багато русинів вспіли забезпечити собі незле існування, створити кільканацять церков і шкіл, завести друкарню, книжкову торговлю й органи преси. Першим піоніром української преси був перший український (уніятський) священик в Америці, Волянський, що видав там у 80-тих роках ґазетку „Америку". Тепер священик С. Макар видає там більшу ґазету „Свободу", а крім неї неперіодично низку брошур просвітнього й повістевого змісту. Свого вкладу в українську літературу Америка не дала; ні вірші Гр. Грушки, ні оповідання Дмитрова, не зважаючи на цікавий під культурним оглядом зміст (життя українських кольоністів в Америці), не вдоволяє артистичних вимогів. У Канаді й Бразилії українська преса покищо лиш у початках".

Так писав Іван Франко понад трицять літ тому. Десять літ потім Юліян Бачинський вже відпустив для справи „літературної творчости іміґрації" у своїй книжці про українську іміґрацію 8 сторінок, у котрих він малював уже попри загальні напрямні літературної творчости ще й силюетки деяких літературних діячів української іміґрації в Злучених Державах.

Поезія.

Іміґрація ставила українського іміґранта в нові життєві ситуації, які ворушили глибоко його почування. Він просто душився від повени цих почувань. Зовсім природньо, що він хотів їх висказувати, щоб облекшити своє почуття сумніву, самотности, горя. Ще в рідним краю він любив виливати свої почування множеством преріжних співанок і для нього не було нічого простішого, як почати робити те саме з своїми почуваннями на іміґрації. Артистична поезія не мала тоді на наших селян і робітників ще великого впливу, і тому літературна творчість українського іміґранта має в більшости етноґрафічний характер. Поетична творчість українського іміґранта наслідує відомі форми, як коломийки, колядки, тощо. Змістом вона передовсім старається віддати тугу за рідним краєм, за покиненою ріднею, за жінкою й дітьми. Розмальовується тяжке життя іміґранта на чужині, при чому автор свідомо старається викликати жалібний тон. З похоронних голосінь іде цей нахил до розжалоблювання та милосердя над самим собою, а від церкви, котрої діячі були теж часто поетами, іде нахил до моралізування, до морального проповідування. Поезії про рідний край так звичайно й набирають форми заклику не забувати за нього (наприклад поезія С. Сосенка „Не забудь" у ч. 28 „Свободи" 1897 р.).

Першим таким поетом був о. Григорій Грушка. Він починав писати поезії, вплітаючи їх у статті. Коли при писанні статті чувство в нього підносилося вище, він переходив з прози на поезію. Згодом він писав уже вірші, не звязані зо статтями. Та вони все ще мали характер статті, чи властиво кажучи, поетичної проповіди, бо в нього й стаття мала бути чимсь у роді писаної проповіди. В „Сво-

боді" з 5-го червня 1895-го року о. Грушка помістив заклик „До священиків", у котрім кликав:

Гей, браття, до чину,
Не годиться спати,
Вже сонце зполудня,
Пора й нам вставати

І взятись до праці
Та щирого труду
Во імя науки
Для нашого люду.

Він перший пробував відкликатися в поезіях на смерти великих людей у ріднім краю, хоча з цих поезій читач не міг відчути значіння оспіваної людини. Він відкликався до почування під впливом іміґрантського життя. У поемі „Майнерська сирота" він пробує малювати неділю майнерської дитини по смерти батька та, мабуть невдоволений з цієї спроби, вертається до цієї самої теми в „Пісні руского майнера" („Свобода" ч. 35, 1895 р.). Хоч образки тут конкретніші: село, подорож сушею, морем, по Америці — всетаки поема ледви чи може викликати вражіння в людини, що сама цього не переживала. В довшій поемі „Поворот майнера на родину" („Свобода" ч. 38, 1895 р.) він уже пробує розповісти подію, а саме поворот майнера до рідного села, і то на самий похорон своєї жінки, що вражає не так своєю траґічністю, як неймовірністю випадку й зайвістю траґедії.

Здається більша заслуга о. Грушки не так у його оригінальних поезіях, як у його численних передруках добрих українських поетів, напр. Федьковича, Шевченка й Франка. Він самий неначе подиктував моду на форму й зміст поезій, бо поезії іміґрантів довго держались і тем і настроїв, усталених о. Грушкою. Вони всі майже мішали поважний настрій з проповідництвом або сентименталізмом, а деколи переходили на сатиру, яка теж уже траплялася в о. Грушки. Видно цей вплив у поезіях С. Сосенка, Юрія Сиротюка, Бойка й інших. Видно його в дуже поважної ґрупи поетів з Канади, що тоді, не маючи своїх ґазет у Канаді, правильно гостювали в „Свободі", як наприклад Ф. Риболовський, Василь Ухач і інші. З часом у Канаді повстали спеціяльні канадійські ґазети й видавництва і відтоді українська література в Канаді розвивалася незалежно від української літератури в Злучених Державах і на українську іміґрацію в Злучених Державах впливу не мала.

В перших десятиліттях української іміґрації в Злучених Державах як поети вибиваються передовсім: Юліян Чупка, що писав поезії звичайно під псевдонімом Бузько, що старався писати про життя іміґрантів, згадуючи рідний край тільки тоді, як йому треба було підкреслити краще життя-буття в Америці контрастом з відомого іміґрантові життя в ріднім краю; далі о. Павло Тимкевич, котрий писав поезії рідко, але написав дещо справді вдало; та Сава Чернецький, що писав під ріжними псевдонімами (звичайно Сава Чалий та Далешнівський). Цей останній, мабуть найбільший літературний талант у передвоєнних часах, часто переходив на сатиру, що відограла тоді в громадському життю української іміґрації поважну ролю. Він відкликався на всяку подію з національного життя українського народу. Він подорожував багато й знав докладно життя української іміґрації і поетизував про ріжні його сторони.

З вибухом війни всі старі поети вже були давно замовкли. Причинилося до цього в першу чергу те, що поет не міг ніяк надіятися жити з поезії. В найкращому разі, як він міг удержатися з писання, то хіба як ґазетяр, а ґазетна робота своїм характером така

відмінна від творчости поета, що вона її просто забиває. Крім того рідний край якраз у тих часах переживав велике відродження зовсім модерної поезії. Твори цих нових поетів, писані на ріжні модерні теми, передруковувано зовсім свобідно й без нагороди авторам по кілька разів, і це певно теж відбилося некорисно на розвою своєрідної іміґрантської поезії.

Маючи такі гарні взірці поетичної творчости, невибагливі українські поети на іміґрації почувалися як сини супроти славного батька: вони відчували, що їм ніяк не можна надіятися не то дорівняти або й перевищити, але навіть наближитися до тих досконалих зразків.

Вибух світової війни розбудив нові почування, і для віддання їх почали повставати на зміну старим нові поети, як Олександер Неприцький-Грановський, Микола Величко, Дмитро Штогрин, Анастасія Рибак, Катерина Маланчук, Марія Сарабун, а з наймолодших Микола Горішний і інші. Поезія набирає згодом виразного патріотичного характеру, що зазначився головно підчас повстання самостійної української держави, а ще більше по її упадку.

В останніх часах в українській іміґрантській пресі стрічаємо велику масу іміґрантської поезії. Одну ґрупу становлять настроєві поезії з описами природи в ріжних порах року. Іншу ґрупу становлять поезії, що відгукуються на ріжні події в ріднім краю, як напр. смерть героїв визвольної війни. Дуже поважну ґрупу становлять поезії на ріжні національні свята, популярні в американській іміґрації, як: Листопадове Свято, Свято Злуки, Свято Героїв.

Петро Турчинський відкликується на ріжні великі події з української минувшини, близької й далекої (наприклад, „Смерть Івана Підкови"). Він пише теж гарну еротичну лірику, підписуючися або повним іменем, або П. Т.

Дмитро Захарчук, якого поезії появились окремою збіркою, це поет-самоук, талановитий і оригінальний щодо форми і змісту.

Степан Мусійчук, родом з Коршова, коломийського повіту, вибрався до Америки по скінченню 4-тої кляси ґімназії. Віршувати почав іще в ріднім краю. В Америці писав вірші далі, звичайно під впливом споминів про рідний край, та довго не важився подавати їх до друку. Вперше видрукувала його поезію „Рання Зоря", в 1919-тім році. Досі начисляє він уже понад 700 віршів, з чого по ріжних ґазетах друковано коло 280. Він збирається тепер видати збірку своїх творів. Ділить їх на такі части: присвяти й гимни, патріотичні, листопадові, в День Матери, релиґійні (різдвяні, великодні, тощо), бажання. Як самий каже, він пише, що йому „диктує думка та що потрібне для оживлення життя народу". Він пише й посилає до ґазети, але не домагається вперто поміщення. Він уміє писати і переробляти написане по кілька разів. За поезію він нагороди не ждав. Він написав теж довшу автобіоґрафію, яку сподівається колись видати друком. Він є автором гимну У. Н. Союзу.

Матвій Костишин родився 10-го серпня 1888-го року в Деговій, рогатинського повіту. Учитель сільської школи, Михайло Целевич, старався випхати його до вищих шкіл, але маєткові обставини родини хлопця не дозволили на це. Він мусів обмежитися самоосвітою, до котрої рвався з великою жадобою. Як йому попав „Кобзар" Шевченка в руки, він читав, плакав і перечитував. Брав живу участь у просвітнім руху в ріднім селі, відбув військову службу й 1913-го року виїхав до Канади. На іміґрації серед тяжких переходів він відкрив, що в читанню й писанню поезії можна знайти розраду на

іміґрантські злидні. По переїзді до Злучених Держав він використовує це відкриття свідомо для облекшення собі приватного, незвичайно тяжкого життя: скільки разів доля наводить на нього якесь лихо, він негайно засідає за стіл, береться за перо й виливає свої почування рядками. Він пише дуже багато. Рим і ритм йому ідуть без труду. Одначе він не пише під впливом хвилевих настроїв. Він може засісти до поезії й писати її, коли цього зайде потреба. Він дуже роботящий, і, ставши свідомим своїх недостач, не перестає все працювати над собою, над виправленням своєї мови, над знайденням найкращої форми. Через те в нього постійно поправляється форма, мова, глибина думки й почування.

Його вірші почали містити в газетах від 1918-го року. Сама „Свобода" помістила їх понад дві сотки. Він відкликується на всяку національну подію, на всяке національне свято. Це наче офіційний поет української іміґрації. Він теж мріє про видання своїх поезій окремою збіркою.

о. Володимир Сполітакевич
Голова Просвітної Комісії У. Н. С. (1914)

Оповідання.

Григорій Грушка не тільки перший з українських іміґрантів писав поезії, але й перший писав оповідання. Для цього роду літературної творчости були в Америці підхожі обставини. Іміґрація ставила іміґранта в нові ситуації, в яких спиралися з собою суперечні почування й зусилля. З конфлікту почувань виходить цікава чуттєва наука: читач набирає розуміння, котрі почування в данім конфлікті мають більше значіння. Тому й розвивається форма літературної творчости якраз у цих народів, що переходять через скорі, а різкі переміни.

Ось, наприклад, Грушка малює в оповіданні „Сила волі" українського іміґранта з Лемківщини, Микиту Карпа. В рідним краю його, сироту, приняв гробар і виховав за свого, а накінець оженив зо своєю дочкою. По смерти опікуна він примушений кидати хату, а, не маючи за що ставити нової, вибирається до Америки. Тут він став майнером. Одного разу, вернувшися вчасно з копальні, він бачить, як жид-перекупець заробляє торговлею гроші. Йому захочується стати й собі крамарем. Чи тільки жид має бути крамарем? Чому не міг би бути крамарем українець? Та він знає своїх людей і їх наставлення до крамарів. Вони не знають ніякого українця, що став крамарем, і з нього будуть сміятися. Жінка йому це теж каже. І щирий товариш теж. Цей сказав іншим і всі стали з Карпа сміятися. Та він своєї думки не кидає. Кажуть йому, що в торговлі легко гроші заробити, але й легко втратити, та Карпо хотів би заробити грошей, щоб докупити землі. Він знає, що гроші, вложені в землю, не пропадуть.

І ось вам образ ріжних почувань, що з собою стираються, прегарний завязок оповідання. Ціль оповідання показати, котрі почування важніші: чи почуття нижчости перед іншими народами, чи почуття рівности, чи страх перед насміхом людей, чи власне бажання доконати свого. Та це тільки завязок оповідання, а не само опо-

відання. Оповідання буде аж тоді, як автор нам покаже, як дієві особи вирішать свій чуттєвий конфлікт. Власне Грушка цього не дає. Його оповідання говорить багато про події в рідним краю, які до оповідання не належать, а не подає розвязки, якої читач жде.

По ньому виступив незадовго відомий уже нам Юліян Чупка, що писав під псевдонімом Бузько. Його перші виступи показали його освіченою людиною. Він був у Галичині адвокатом і став ним теж в Америці. Він мав живий спостерігальний змисл, умів оповідати живо та відчував добре, в чому лежить конфлікт почувань. Наприклад, одна з його дієвих осіб памятає, що в рідним краю праця поділена за полом, віком і суспільним станом людини та що за цих поділом одна праця вважається гідною, а інша негідною. Отже що тут робити людині в Америці, коли, маючи такі погляди, дістане роботу, що в рідним краю вважається негідною? Чупка написав таких оповідань більше, але не всі вони є оповіданнями в повнім розумінню цього слова, і він зовсім слушно назвав їх „Образки з Америки". Він малює немало побутове життя іміґранта. В одному оповіданню змальований ступневий упадок іміґранта, що, покинувши жінку в рідним краю, в Америці заживає коштом інших жінок. Його оповідання вийшли окремою збіркою, але автор скоро покинув літературу й занявся всеціло адвокатурою.

Багато обіцював теж як оповідач о. Степан Макар. У деяких своїх оповіданнях він зачіпає питання, що ще й до нині лишилися живими питаннями життя. В оповіданню „American Boy" („Свобода" ч. 49 і 50, 1899 р.) він порушує питання асиміляції. Автор видно намірився був дати образ деморалізації молодої людини через бажання уподібнитися до свого оточення, без глибшого зрозуміння цього оточення, а через перебирання поверховних і негативних наставлень. Взявшися за це гарне завдання, автор не вспів його виконати: читач дістає не літературний твір, а моралізуючу історію, щось у роді проповіди в формі повісти.

З інших його оповідань бачимо ще краще, як проповідник у Степані Макарі вбивав письменника. В оповіданню „Баль" автор починає зачіпати незвичайно цікаву тему, яку мусіло видвигнути життя на іміґрації: становище жінки в громадянстві; але оповідання якось замотується й читач не дістає відповіди на питання, до якого його самий автор приготував. Цього роду творчість певно не давала йому вдоволення й через те о. Степан Макар, давши оповідання, що робили найкращі обіцянки з усеї прозової творчости іміґрації, літературну роботу зовсім покинув.

Гарні обіцянки на літературному полі давав о. Нестор Дмитрів. Метка людина, що любила багато подорожувати, він назбирав багато досвіду. Він мав живі спомини з рідного краю й знав життябуття селян. Він відчув ще в рідним краю зударення двох культур і, приїхавши до Америки, проявив чутливість на ситуації, в котрих стираються з собою дві культури, ситуації, котрих у життю іміґранта незвичайно багато. В його оповіданнях власне змальовані часто такі зударення культур, звичайно української та американської, зглядно анґлійської (в Канаді). В оповіданні „Святий Вечір в Америці", наприклад, він малює боротьбу між старою, українською культурою й новою, американською, на тлі святкування Різдва. В іншім оповіданні він малює культурний занепад кольонії українських іміґрантів, що живуть без звязків з людьми своєї культури. В іще іншім

він звертається з певною критикою необачної любови до землі; засліплений нею, іміґрант гарує тяжко, щадить, посилає зарібки до краю, купує землю, але не забезпечує її для себе.

У чому була недостача цього автора, видно з його оповідання „Вийшла за меноніта". Тут змальовані наслідки того широко в Америці дебатованого явища „міжподружжя" (intermarriage). Якщо читач має упередження до менонітів і німців, він це оповідання відчує; як він цього упередження не має, то оповідання враження не зробить. Ще краще видно хиби його оповідань з оповідання „Assimilation", у котрім автор теж порушує це саме питання дружіння людей ріжних національностей, у цьому випадку подружжя українки з анґлійцем. Подружжя дає нагоду для сутички двох культур. Та чи розвязав автор цю сутичку вдоволяюче для читача? Автор кінчить оповідання так: „Assimilation! — крикнули анґлійські ґазети. Та колиб наша культура стояла так високо, щоб з таких подруж виходили діти з руським народним характером, вийшла би раса така, за якуб ми перед світом не постидалися. А так згинуть наші жінки, згине грядуче покоління з мішаних подруж у морю англійської цивілізації. Та бодай не будуть жебручими дідами, рабами без почуття гідности людської, але будуть людьми, а це вже вистарчить. Чи вистарчить?"

Отже де властиво стоїть автор? Чи він є за таке подружжя, за яке взявся писати, чи проти нього? Чи добре, щоб наші люди анґлійщилися, чи не добре? Чи він за продовжування української культури, чи за найскорше її знищення, бо вона рабська? Чи він за анґлійську культуру, бо вона вища? Чи вистарчає бути людиною з людською гідністю, чи не вистарчає? Такі питання підсуває автор читачеві своїм оповіданням, а деколи навіть їх виразно дефінює, але чи дає на них відповідь, а хочби матеріял, з якого читач самий добуде собі відповідь? Всякому ясно, що автор такої відповіди не дав. Замісць вивести читача з чуттєвої метушні, він увів його в цілий лябіринт почувань, що з собою перехрещуються.

Михайло Бєля любив малювати в своїх оповіданнях теж зударення культур, але не зударення української культури з американською, чи анґлійською, а української з польською або якоюсь іншою іміґрантською. В американських ґазетах писали теж про життя іміґрантів у Канаді канадійські письменники, як Мирослав Стечишин, Аполінарій Новак, Наталка Ф. Р. та Жигмонт Бичинський. З розвоєм у Канаді української преси ці письменники перестали впливати на українських читачів у Злучених Державах.

Зрештою з часом і в Америці гарно заповідаючийся паросток теж зівяв, — явище, замітне хочби тому, що якраз в американській літературі розвинулася чи не найвище власне ця вітка красної літератури.

Повість.

Коли так покінчилася справа з оповіданням, то можемо собі легко представити, як вийшла справа з повістю, для котрої написання треба більше часу, а на видання — більше капіталу. Такого накладця з більшим капіталом в Америці не було. Одиноким, що міг на це пуститися, був Український Народний Союз. „Свобода" видала була свого часу окремим випуском довше оповідання Нестора Дмитрова під заголовком „Тимко Гаврилюк". До видання повісти взявся Український Народний Союз з виданням повісти о. Миколи Струтинського під заголовком „При битій дорозі". Автор пробував дати

в ній образ переживань реемігранта в рідному краю підчас війни, та повість цього не дала, і ніхто вже в Америці повістей видавати не збирався. Деякі автори, що взялися за писання повістей (як, наприклад, канадійський українець Михайло Петрівський), не можуть знайти накладців на свої праці.

Драма.

Більше успіху могла сподіватися драматична література. Адже в кожній кольонії української іміґрації є принаймні один драматичний кружок. Є багато любителів сцени, що залюбки грають усякі штуки.

Добрий початок у цій ділянці дав Степан Макар своєю комедією „Американський шляхтич", у котрій він малював легковірність наших іміґрантів, їх пошанування до „панства", їх бажання проскочити в „пани", завдяки якому вони падуть жертвою всяких дурисвітів. Не зважаючи на невибагливу техніку штуки, вона довго тішилася популярністю на українській аматорській сцені в Америці. Він теж написав драму „Скупар".

Ще й до нині тішиться популярністю „Страйк", драма з життя українців у Галичині, о. Миколи Струтинського, котру грали аматорські кружки й у рідним краю. Популярна теж була довго в Америці штука „Січинський-Потоцький", що, як кажуть, є збірним твором кількох людей.

Анастасія Рибакова написала для У. Н. Союзу агітаційну драму „Сирота", а о. Степан Мусійчук пише теж для ріжних потреб, переважно для патріотичних обходів підхожі драми з боротьби українського народу за волю та театральні штуки для дитячих виступів. Його драма „В боротьбі за волю" вже вийшла друком.

Згадати треба теж діяльність на цьому полі о. Гієроніма Луцика, що, хоч русофіл з переконання, писав українські драми на замовлення українських театрів і накладців.

Назагал українська драматична штука ще не знйшла собі досі властивих доріг розвою. Вона покладається багато на драматичну продукцію рідного краю, а питомі питання іміґрації дає обробляти людям, що не виходять поза межі фолькльору або напушистої громадянської проповіди.

Як можна було сподіватися від усякої іміґрації, так і українська іміґрація повинна би була дати поважний вклад у скарбницю української культури, запозичений з чужих літератур, головно літератури того краю, в котрім ця іміґрація опинилася. Такі спроби й були, одначе їх не було багато. Читали переклади Марка Твейна, Брета Гарта, Купера, Аптона Сінклера, Джека Лондона, але ці переклади або були роблені людьми, які ще, будучи в рідним краю, цікавились американськими авторами (наприклад о. Володимир Держирука, перекладач багатьох оповідань Марка Твейна), або просто перебирано з рідного краю готові. Українська іміґрація в переклад американської й анґлійської літератури вложила небагато.

Трохи більше перекладали з інших мов, як польської, німецької, французької.

Популяризація науки.

Обставини іміґрантського життя, головно до часу, як іміґрант опанував анґлійську мову, розбуджували природньо попит за книжками, що популяризують ріжні здобутки науки. Передовсім великий був попит на книжки, що подавали інформації про права нового краю, та книжки з описом ріжних кольоній української іміґрації. Перші того роду книжки писали Юліян Чупка, о. Стефан Макар та о. Нестор Дмитрів, з котрих перший, як фаховий адвокат, писав про права Злучених Держав, а два другі описували життя-буття української іміґрації. Величезну масу праці піоніри українського ґазетярства положили коло зясування наукового положення робітництва в країнах з високо розвиненим капіталізмом. Потім коло популяризування природніх наук працював немало Антін Цурковський, продовжуючи працю, почату о. Степаном Макаром. Зі зростом популярности календарів і зростом їх обему багато таких праць пішло в календарі У. Н. Союзу й інших орґанізацій.

У часі війни вийшло кілька популярних книжечок, що обговорювали ріжні проблеми, звязані з війною. У. Н. Союз видав книжечку про життєве обезпечення в запомогових орґанізаціях, написану Омеляном Ревюком: „Пане Товаришу: чи ваша родина дістане запомогу по вашій смерти?" Вийшло кілька життеписів Івана Франка. О. Максим Кінаш приготував популярну історію української літератури.

Кілька разів в Америці заходилися ріжні люди й установи коло видання спеціяльного букваря для дітей української іміґрації. Деякі, покищо ще невдалі, спроби вже зроблено.

Микола Росолович
Головний контрольор
У. Н. С. (1917)

Наукова література.

Наукова література, зовсім природньо, стоїть іще нижче. З природи річей вона теж не твориться в українських інституціях, бо наукових інституцій не то українська, але майже ніяка іміґрація в Америці не має. Всетаки на іміґрації знайшлося кілька вчених, що займаються стислою наукою. В американських університетах працюють: український економіст Володимир Тимошенко, що видав уже в Америці розсліди над ріжними питаннями української народньої господарки; український аґроном Олександер Грановський, що час від часу видає праці з ділянки аґрономії; Василь Галич збирає матеріяли до історії української іміґрації в Америці; проф. Олександер Сушко видає цікаві матеріяли про праісторію української землі. Свого часу о. Онуфрій Ковальський видав свою працю про українську народню пісню. Отже, не зважаючи на те, що ці вчені ведуть свою наукову працю в рамах неукраїнських наукових інституцій, вони часто обертаються в обсягу українознавства. Це зовсім природнє явище й воно дає нам певність, що й набудуче, як українських учених стане більше, вони теж будуть передовсім причинятися до збільшування знання про Україну.

Всі праці цих учених написані анґлійською мовою. Тою самою мовою українська іміґрація видала вже досить поважну скількість

чисто пропаґандної літератури. Ця література почалася досить скоро інформаційними статтями в американських журналах (наприклад стаття Івана Ардана в журналі „Charities"). О. Павло Тимкевич давав про українців інформації Емілії Ґрін Болч для її праці про словянську іміґрацію. При нагоді концертів Шевченка й подібних обходів видавано часто принагідні статті про Україну й українців.

Світова війна викликала живе зацікавлення українською справою, і тоді українська іміґрація стала орґанізувати пропаґанду. Першою важнішою публікацією в тому роді була книжка „Ukraine's Claim to Freedom", видана заходами Українського Народного Союзу й нинішнього Українського Робітничого Союзу. Український Народній Комітет розвинув потім ширшу пропаґандну акцію та оснував був для цього спеціяльне бюро. Він видав анґлійський переклад Ґеоґрафії України проф. Степана Рудницького, перший зошит журналу „Ukraine" та менші публікації. Він став приготовляти теж більші публікації, які не вийшли через упадок Комітету. Федерація Українців постаралася за видання Карнеґівською Фундацією статті Мирослава Січинського про Галичину. З приїздом до Америки дипльоматичного представника Української Народньої Републики зорґанізовано пропаґандне бюро під назвою „Friends of Ukraine", котре видало цілу низку брошуру про українську справу. Потім з повстанням Обєднання велика частина пропаґандних видавництв вийшла з цеї орґанізації. Обєднання видало передовсім книжку про польську пацифікацію Галичини під заголовком „Polish Atrocities in Western Ukraine", зредаґовану Омеляном Ревюком, та книжку про голод на Україні; потім книжку про український вклад у світову культуру під заголовком „Spirit of Ukraine" та допомогло видати книжку проф. Дмитра Дорошенка про Шевченка. Український Робітничий Союз видав теж книжечку про пацифікацію Галичини та „Story of Ukraine" пані Марії Ґембаль. Українське Університетське Товариство в Ню Йорку видало по анґлійськи книжку проф. Колмена про українську літературу. Книжечка о. Льва Сембратовича під наголовком „Strangers Within Our Gates" показує, як можна говорити навіть про річи, що з Україною звязані тільки посередньо, а проте поширювати інформації про український нарід.

Велика маса інформацій про українські справи розкинена по американських журналах та по ріжних українських періодичних публікаціях, що останніми часами ростуть, як гриби по дощі.

Останніми часами стали вже появлятися в американських журналах оригінальні літературні твори письменників українського роду, наприклад оповідання Степана Кривицького в місячнику „Esquire" (вересень 1936). Рівночасно зацікавлення українською літературною творчістю проявляють так, що ріжні люди підготовляють переклади з української літератури (наприклад, пані Флоренс Рендел Лайвсей шукає накладця на свій переклад відомої повісти Квітки-Основяненка „Маруся"). На цьому полі теж незадовго можна сподіватися скорого зросту літературної продукції.

Роблячи підсумок усеї літературної діяльности української іміґрації, треба сказати, що вона ні велика своєю масою, ні сильна своєю силою. Сума літературної продукції української іміґрації в Злучених Державах буде мала, коли її порівняти з продукцією Америки і коли її порівняти з продукцією галицької України за той час. Причин слабого розвою літературної діяльности української іміґрації ба-

гато. Для кращого розвою не було підхожих чинників. Передовсім не було читачів. Велика маса іміґрантів — нечитальники. Ті, що вміли читати, не мали звичаю читати літературу правильно. Багато з тих, що вміли й хотіли би читати, не думали на іміґрації про читання, бо, думаючи тільки оставатись тимчасово в Америці, думали про те, як найбільше гроша заробити за найкоротший час. У багатьох читачів, охочих до читання, смак до читання не був іще вироблений: вони не ждали поважної літератури, а тільки фольклористичної або фантастичної. Василь Гришко в своїх споминах про перші видавничі змагання в Америці каже, що наші іміґранти любили читати казки про розбійників, життя святих, збірки жартів. На вироблення смаку читання в таких людей треба довшого часу, а нормальний процес розвою пірвали такі ударні події, як вибух світової війни та напір американської преси й книжки. Другий чинник, що рішає при розвою літератури, накладці, теж недомагав. Серед українських іміґрантів людей з досвідом у цьому напрямі не було. До видавання книжок брались аматори. Крім того люди без більшого капіталу, без якого вони не могли розвинути такої меткости, якої вимагало діло. Накінець люди, що збиралися писати, це були теж аматори. Для вироблення з них фахових письменників умовини були непригожі. Як тільки котрий з них занявся постійно якимнебудь фахом, він покидав писання. Вже найближче до письменницької карієри підходили люди, що ставали ґазетярами, та тут вони скоро побачили, що служба красному письменству і служба журналістиці — дві, зовсім відмінні річи, які з собою не годяться. Тому умовини для розвою української іміґрантської красної літератури були дуже непідхожі, і продукція мусіла бути слаба. Ці умовини не поправляються, а навпаки, погіршаються, і тому не можна сподіватися поправи. Зате можна ждати поправи української літературної діяльности англійською мовою.

На розвій літератури мав великий вплив розвій українського ґазетярства на іміґрації. Український іміґрант прийшов сюди, не маючи ще звичаю читати ґазету. Навчився він цього аж на іміґрації. Ця наука забрала багато часу, але український іміґрант навчився цього добре, коли від початку війни він почав читати й удержувати коло пів тузина правильних періодичних видавництв, а від кінця війни коло десять, у тому числі два щоденники та кілька ґазет, що появляються кілька разів на тиждень, причому „Свобода" в один час сягала тиражем до 25,000. Ця українська преса, що своїм розвоєм збуджувала вже подив американських дослідників, заспокоювала переважну частину потреб духового корму в іміґранта й заступала йому в значній мірі красне письменство.

II.

БУДІВНИЦТВО Й ХАТНЯ ОБСТАНОВА.

Українські іміґранти привезли з собою до Америки любов до певної форми церковних будівель, але зпочатку тієї форми до будови церков не вживали, вдоволяючися щонайбільше виставленням на звичайній церкві чужого стилю одної або більше бань. Доперва пізніше, коли вже іміґрація змоглася, почали церковні громади зовсім свідомо намагатися наслідувати старокраєвий стиль українських церков, примінюючи його тут в Америці до мурованих будівель. Найкращим

прикладом цього стилю є українська католицька церква св. Николая в Шікаґо.

До хатнього будівництва елєментів типічного українського будівництва досі ще не вживано. В найкращому разі вдоволяються вживанням типічних українських вишивкових мотивів для декорації будівлі. Одинокою спробою примінити елєменти українського стилю до принагідної будови було виставлення українського павільону на світовій виставі в Шікаґо 1933—34 р.

Те саме треба сказати й про хатню обстанову. Український іміґрант купує звичайну американську мебель. Завести в Америці українську народню мебель іще нікому не прийшло на думку.

III.

МАЛЯРСТВО Й РІЗЬБА.

Неменше нерозвинена українська різьба в Америці. Український різьбар Олександер Архипенко перебуває в Америці вже кільканацять літ, улаштував тут багато вистав, вів ріжні школи, але ні один українець його школи не покінчив.

Самий артист різьбив в Америці кілька портретів, виставив свої нові твори на світовій виставі в Шікаґо в 1933 р., вирізьбив „пляку" на ювилей Українського Народного Союзу та два погруддя Тараса Шевченка: одно для міського музею в Дідройті, Мішіґен (один примірник цього бюсту віддано за стараннем Українського Народного Союзу до Українського Музею в Стемфорді, Конетикот) та одно, зовсім іншої композиції, для міського городу в Клівленді, але й ця діяльність покищо не запалила нікого з іміґрації занятися різьбою.

Трохи краще представляється справа з малярством. Нині вже існує невеличка ґрупа українських малярів в Америці. Приписати це треба тому, що українська церковна штука послуговується для прикрашування церкви малярством, а не різьбою. Церковні малярі це були перші малярі на українській іміґрації в Америці. Коли такий церковний артист оголошував себе як артист-різьбар, то під цим і він і всі інші розуміли, що він виконує лише різьбарські прикраси в церкві, як: іконостаси, вівтарі, тощо. З часом такі різьбарі бралися до малювання церков, хоча часто до цього не мали фахового вишколу. Деколи за розмальовування церков брались американські уродженці, що знали, наприклад, рисівництво. З малювання церков вони звичайно переходили до прикрашування народніх „галь", малювання сценерії для аматорських кружків, тощо.

До цеї ґрупи треба зачислити: Е. Василенка, Д. Захарчука, Стеценка. Коло кінця другого десятиліття цього віку в кількох українських парохіях в Америці розмальовував церкви о. Гліб Верховський, український греко-католицький священик (москаль з роду), що знав візантійський церковний стиль краще, ніж хто інший в Америці. Найкраща його робота знаходиться в українській католицькій церкві св. Николая в Шікаґо.

Тимчасом з американських уродженців українського роду почали виростати малярі й рисівники, котрих талант розвивався вже під впливом американських шкіл. До них приставали українські артисти, котрі прибули до Америки молодими людьми, а в котрих нахил до

штуки проявлявся аж на іміґрації. Ті з них, що пробують занятися чистим малярством, як М. Мирош, Ю. Полюга або А. Паливода, мають немало труду удержати себе штукою. Звичайно сходять вони на декораторів, як Теодор Катамай, ідуть до фільмових підприємств, як Паливода, або займаються ґрафікою, як Микола Бервінчак, ґазетним „картуном", Даркович і Іван Росолович; або займаються композиціею одежі, як Олена Ґаб та Марія Нагірна.

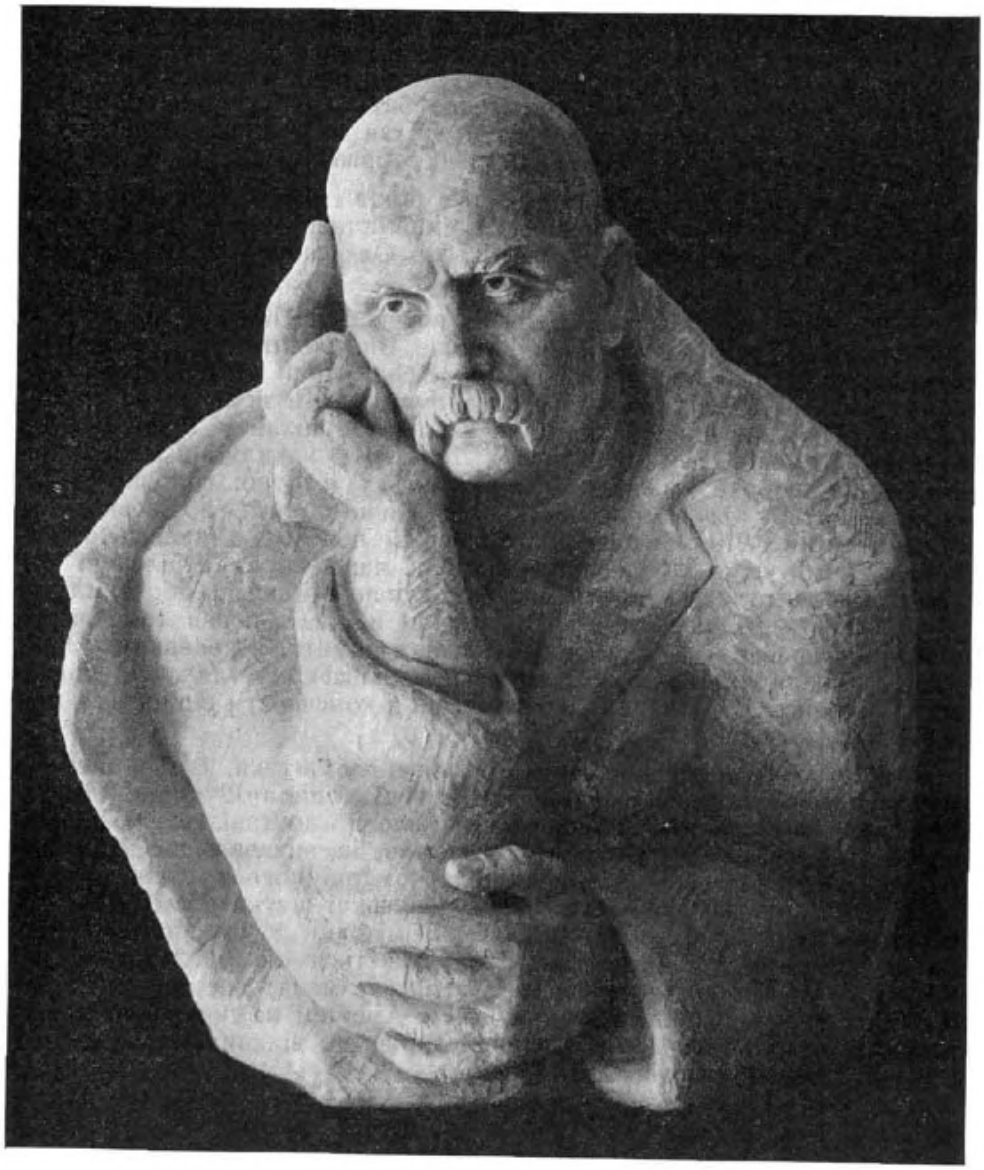

ОЛЕКСАНДЕР АРХИПЕНКО: ТАРАС ШЕВЧЕНКО
Різьба, призначена для Культурного Городу в місті Клівленд, Огайо.

М. Мирош, що вчився в краківській академії, виставив уже в Америці свої твори та звернув деякими увагу критики на себе. Даркович і Росолович роблять дуже поважні поступи на полі ґазетярського „картуну", а Бервінчак, не зважаючи на те, що всюди себе представляє самоуком, здобув собі вже широке признання своєю графікою, що головно змальовує життя майнерів твердого вугля в Пенсилвенії. Його „Працюючі майнери", „Мати", „Швачка" добули собі широку популярність. Амвросій Паливода, родом з Клівленду, дався пізнати ширшій артистичній публиці ще з своїх портретів, виставлених на виставі в Клівленді. По укінченню школи він дістав стипендію на один рік студій за границею, з чого шість місяців присвятив на малювання церкви в родинному селі свого батька в Галичині. Вернувся до Америки в саму найгіршу депресію, виїхав до Голівуду й тепер там працює як рисівник рухомих фільмових образків.

В Америці перебувала теж кілька років і виставляла свої твори в кількох містах відома українська емайлістка, Марія Дольницька, абсольвентка віденської академії. Різьбар Олександер Архипенко звісний теж як маляр.

Недавно до Злучених Держав переїхав з Канади абсольвент краківської академії штук, Іван Кучмак. Він родився в Заднишівці, підволочиського повіту, в Галичині, в 1899-тім році, відбув українську війну, був у польськім полоні, а по випущенню на волю віддався малярству. По скінченню краківської академії приїхав у 1926-тім році до Канади, а в 1934-тім до Злучених Держав. З нахилу він історичний маляр; він любить змальовувати українську історію, головно новочасну боротьбу за самостійність, спеціяльно долю Української Галицької Армії. Він малював кілька верзій переходу Української Галицької Армії через Збруч, пошесть тифу, марш хорих, стрілецькі бої, тощо. Він звертається проти всяких окупантів такими образами, як „Соловки" та „Пацифікація". В Америці він намалював теж багато краєвидів; краєвиди з краю він малював з памяти, а краєвиди з природи з Канади підбирав так, що вони українському глядачеві пригадують Україну. В Злучених Державах він з конечности віддається щораз більше комерційній штуці.

Кучмак любить займатись орґанізацією штуки. В Торонті він вів українську малярську школу, до котрої ходили 12 учнів. По переїзді до Ню Йорку він причинився немало до зорґанізування першої української малярської вистави. Ця вистава не виказала ще існування української малярської школи, не дала комерційного доспіху, але виказала вже початки народжуючоїся української штуки в Америці. Вона теж виказала байдужність української іміґрації до українських мистців та українського мистецтва. Якщо вдасться цю байдужність переломати, то нема причини, чому українське малярське мистецтво не могло би гарно розвинутися та щоби в Америці не повстала українська малярська школа, себто ґрупа малярів, що відкликаються на світ у певний, питомо український спосіб.

„УКРАЇНА"
Пляка, вироблена Олександром Архипенком з нагоди сорокліття Українського Народного Союзу в Америці.

IV.
УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО.

Українська іміґрація назагал послугувалася зпочатку вжитковим мистецтвом Америки. Серед загального заняття справами добування хліба перший іміґрант думав про твори свого вжиткового мистецтва тільки дуже рідко. Не було ще зрозуміння для цього мистецтва й у рідним краю, а тут з поняттям українського вжиткового мистецтва було звязане поняття суспільної нижчости.

Зацікавлення народніми стилями вжиткового мистецтва та піднесенням заінтересування українським ужитковим мистецтвом у краю знайшло скоро відгук серед української іміґрації в Америці. Стали поодинокі любителі спроваджувати сюди гуцульські деревляні вироби, килими, писанки, тощо. Задумали навіть виробляти українські килими в Америці та зробили в цій справі деякі початки в монастирі сестер василіянок у Філядельфії.

Коли по війні в Америці зросло зацікавлення народньою артистичною творчістю, серед української іміґрації стали дуже популярними українські вишивки, українське гончарство, українські писанки, у-

країнські плахти й килими й очевидно українські жіночі строї. Почали подекуди в Америці й творити. Пересаджувано сюди українське вишивання, пристосовуючи його до ріжних хатніх потреб. У ріжних місцевостях появились українські жінки, що розмальовували великодні писанки, наслідуючи притім українські взори, а деколи й виходячи поза них. Були теж проби примінювати елєменти гуцульського деревного орнаменту до ріжних предметів американської хати. Причинилися до поширення цього заінтересування українським народнім мистецтвом преріжні вистави українських народніх виробів, улаштовувані українськими іміґрантами й орґанізаціями по преріжних містах Америки. Покищо ця галузь мистецтва спирається в своїй масі все ще на продукцію рідного краю, а тимчасом ця продукція, не маючи більшого капіталу, потрібного для вдоволення величезного американського ринку, не може як слід обслугувати американського попиту.

Один з українців (В. Пуйда) пересадив до Америки вироби із скляних перел та спопуляризував їх серед дітвори американських народніх шкіл.

V.

НАРОДНІЙ ТАНЕЦЬ.

Український іміґрант, будучи ще в рідним краю, знав очевидно танець, себто вмів передавати свої почування ритмічними рухами свого тіла. З віками в Україні виробилися певні традиційні форми цієї штуки; в порівнянню з танцями інших народів українські танці стоять на високім ступні. Український іміґрант привіз ці танці з собою на іміґрацію, себто він заховав у своїй масовій памяті ці старинні традиційні народні танці. Він танцював їх на своїх забавах. Він деколи виводив їх на сцену. Одначе вищої форми цим народнім танцям він не надавав і не проявляв ніякої свідомої волі їх у себе на іміґрації далі розвивати й передавати молодшому поколінню або передавати в американську культуру.

Більше зацікавлення українськими народніми танцями, яке проявилося по війні, було відблиском подібного зросту зацікавлення ними в рідним краю, а по части теж відродженням народніх танців в інших народів, котрого прояви українські іміґранти мали нераз нагоду бачити. Товчок до ширшого розвою українського народнього танцю в Америці дав по своїм приїзді до Злучених Держав (у 1929-тім році) Василь Авраменко. За його переважно почином повстали по українських кольоніях по Америці школи українського народнього танцю, в котрих, кажуть, вчилися в один або інший час разом коло 6,000 осіб, переважно молоді. Були це школи справді українських народніх танців, бо вчили в них такі танці, як: козачок подільський, гопак колом, гречаники, коломийки, великодні гаївки, метелицю, весільний журавель, запорозький герць, катерина херсонка, чумак і інші.

Українські народні танці виставлено вже заходами Василя Авраменка та його учеників у ріжних більших містах Америки на більші сцени. З них найбільші виступи були в Дітройті, Клівленді, Філядельфії, а особливо виступ на сцені „Метрополитен Опера" в Ню Йорку. Замітна теж для вистави танцю обїздка 22 великих американських міст Українського Національного Хору під проводом Кошиця й національного танцю під проводом Авраменка в честь свята Джорджа Вашинґтона в 1932-гім році та виставлення українського танцю на Світовій

Виставі в Шікаґо в 1933—1934 р. Ці вистави причинилися багато до спопуляризування українського народнього танцю як серед українських іміґрантів так і серед не-українців, а мимоходом, через пресові відгуки на них, дали нагоду Америці запізнатися з українським народом. Про ці вистави відзивалися з признанням американські ґазети, а за ними й американські автори, що пишуть про вклад ріжних іміґрантів в американську культуру. Наприклад Ален Г. Ітон у своїй книжці "Immigrant Gifts to American Life" говорить про великий вклад української народньої штуки в скарбницю американської культури.

Дмитро Чутро старається зужити елементи українського народнього танцю для витворення українського балєту. Американська преса дала йому вже певні признання зприводу його балєту в опері „Мазепа". Останніми часами він відкрив у Ню Йорку школу балєту.

Українська іміґрація нині вже свідома краси своїх народніх танців та ваги їх дальшого розвою як для родженої тут української молоді так і для української справи взагалі. Можна теж сподіватися, що незадовго знайдуться артисти, музиканти й справжні балєтмайстри, що розвинуть український народній танець у вищі форми танцю, на які артисти інших народів розвинули свої танці з багато біднішого матеріялу. Українська іміґрація в Америці зробила вже для цього гарні початки, які занедбати було би злочином для свого власного розвою й великою втратою для скарбниці світової культури.

„ЗАПОРОЗЬКИЙ ГЕРЦЬ".

Микола Данильченко.

ОРҐАНІЗАЦІЯ НАШИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИЛ В АМЕРИЦІ.

УКРАЇНСЬКА іміґрація в Америці звертала багато більше уваги на політичні справи, ніж на економічні. Хоча преса не є все вірним дзеркалом цілого життя, всетаки й з нашої преси в Америці без сумніву видно якраз тенденцію класти більший натиск на політичні справи, ніж на економічні. Не входячи зовсім у розгляд причин, який міг би бути дуже повчальний і певно вияснив би зовсім природні причини цього явища, я обмежуся тільки до підкреслення цього факту й звернення уваги на наслідки цього явища. Не відмовляючи зовсім ваги й значіння для політики, я всетаки вважаю за відповідне підкреслити національну потребу звертати на економічні справи більше громадянської уваги.

Коли громадянство не присвячує такій важній справі відповідної уваги, вона розвивається без громадянської уваги. Самі діячі на полі, яке не має відповідного громадянського признання, відколюються від громадянства, не звертають уваги на його потреби. Коли громадянство знайдеться в критичнім стані, вони йому не помагають. Як громадянство не займається теж економічними справами, то воно не знає, що на економічнім полі зроблено. Через те на нього може робити враження, що в цій ділянці зроблено дуже мало, або зовсім нічого не зроблено. Таке почуття знеохочує інших людей даної суспільности, а передовсім знеохочує молодь: коли вона не знає про здобутки свого народу на економічному полі, то не можна дивуватися, що вона виростає з почуттям, що її нарід зовсім нездібний зробити тут щонебудь. У цей спосіб усе показує на потребу зробити певні підсумки національної праці української іміґрації на економічному полі.

Не підсумовуючи цеї праці, ми звичайно приймаємо за незаперечну правду ту думку, що наші здобутки на цьому полі дуже малі. Тимчасом ця думка не має підстави в дійсності. Як ми не давали економічній діяльности такого розголосу, який ми давали діяльності на політичнім полі, то це ще не значить, що цеї діяльности зовсім не було. Вона була, не зважаючи на те, що ми на неї не звертали свідомої уваги.

Уже на самому початку української іміґрації в Злучених Державах повстали українські бизнеси. І робили ці бизнеси не наші люди, що були в рідним краю бизнесменами, але наші люди, які бизнесу ніколи не робили. Крім того бралися вони за бизнеси, які в рідним краю були або зовсім невідомі, або були в погорді. Отже бралися за новину, бо відчували глибоко її потребу.

Такими першими бизнесами нашої іміґрації в Америці були передовсім „бордингґерство" і „салун". „Бордингґерів" наші люди в рідним краю не держали, а як де й держали (наприклад, вдови держали студентів), то не було цих людей на іміґрації. А щодо „салунового" бизнесу, то звісно, що коршмарство в старім краю вважалося чимось таким низьким, що українець не повинен за це братися. Тимчасом в Америці наші люди взялися до цих бизнесів і добре з ними справлялися. „Салуністи", наприклад, успіли не тільки затерти старокраєві упередження до коршмарів і коршми, але й перемінити „салун" на певного роду примітивний товариський осередок.

За цими бизнесами досить скоро пішли інші. Передовсім повстали ріжні крамниці, що торгували річами, необхідними для іміґранта, отже корінними товарами, („ґросері стор"), ґалянтерією („драй ґудс стор"), мясом („бучерня"), одінням, хатною обстановою, залізьзям, тощо. Деколи такі бизнеси падали, але деколи розвивалися до поважних величин. Деколи бизнеси орґанізовано на кооперативній основі, а потім переводжено їх на засади чисто приватної системи власности. Були випадки, що бизнеси банкротували, але думка, що наші бизнеси падали в більшій скількості ніж бизнеси інших народів, зовсім певно не основана на ствердженім розрахунком факті.

Семен Ядловський

Головний секретар У. Н. С. (1904—1921), головний председник (1921—1925), завідатель „Свободи" (1925—1929)

Інколи бизнеси падали не тому, що вони були невміло ведені, але просто тому, що час їх ужитку проминув. Наприклад, в міру того, як іміґрація старілася, як сюди щораз більше приїжджали жінки самотних чоловіків, як чоловіки женилися й заводили хату й родину, а далі й доми, став пропадати „бордингґерський" бизнес. Нині він майже невідомий, і то не тільки в нас, але просто в усіх іміґрантських ґруп. Сталося щось подібне з „салунами" підчас прогибіції. Хто не хотів переходити на „бутлеґера", себто безправного торговця алько-

гольними трунками, той виходив з того бизнесу, хочби він не знати як був у ньому вправний.

На місце старих повставали нові бизнеси. В міру того, як падали „борди", підносився будівельний, „контракторський", бизнес. Українська іміґрація видала з себе в ріжних місцевостях дуже справних будівничих.

З часом розвинувся в нас бизнес похоронний. У рідним краю це не був ніякий бизнес. Хоронили людину родина, столяр і гробар. Ніхто там спеціяльно цим не займався, і ніхто в це капіталу не вкладав, і на похорон ніхто не ждав. Тимчасом в Америці наші люди дуже скоро приглянулись американському способові роблення цього бизнесу, і знов українська іміґрація видала з себе довгу низку фахових і справних похоронників.

Кинулася частина наших людей до фармерства. Побачили дуже скоро, що в Америці фармерства не ведеться так, як у старім краю. Тут фармерство спеціялізоване, а не загальне. Тут фармер продукує не всі продукти, а тільки один, два. Тут фармерство спирається в великій мірі не лише на вмінню продукувати, але й на вмінню купувати й продавати. Тут фармерство — бизнес. І ось українські фармери дали собі раду з цим американським модерним фармерством, і ми маємо тепер українських фармерів, що продукують городовину під великими містами й висилають її моторовими возами до великих міст („трокове фармерство"), (наприклад Ґрейт Медовз, Ню Джерзі, та Ривергед на Лонґ Айленді), а попри них маємо значне вже число фармерів, що продукують кури, гуси, качки, чи то на заріз, на мясо, чи то на продукцію яєць (наприклад, Милвил, Ню Джерзі).

З „бординґерства", а деколи з „салуну" розвинувсь інший бизнес, ресторанний, що нині в українській іміґрації начисляє поважне число бизнесменів. Відомо, цей бизнес займає людині багато годин кожного дня, і через те може ресторанники не беруть великої участи в громадськім житті іміґрації, хіба що з рестораном получений „салун"; та це не повинно нам заслоняти факту, що нині ми маємо українських ресторанників у кожнім місті, де живе українська іміґрація, а в великих українських кольоніях, як Ню Йорк, Шікаґо, Філядельфія, їх начисляють на сотки.

В повоєннім періоді розвинувся серед української іміґрації як окремий бизнес „народній дім". Декотрі з них це громадські установи в чистім розумінню цього слова, інші це напів-громадські підприємства, а ще інші це чисто приватні бизнеси. Вони переходили на початку депресії тяжку крізу, але назагал удержалися, доказавши цим свою пожиточність.

У деяких містах Америки високо розвинувся серед української іміґрації бизнес чищення вікон. У деяких містах українські бизнесмени зібрали ввесь цей бизнес у свої руки.

Інша галузь промислу, популярна серед українців, це пекарство, дарма, що в рідним краю пекарством займалася властиво кожна господиня.

Українці зробили дуже гарні поступи в труднім бизнесі аптикарським, що крім звичайного купецького хисту вимагає ще дуже спеціяльного професійного приготовання.

За окрему ґрупу бизнесів треба вважати ремісничі бизнеси. Тут уже потрібне спеціяльне підготовання бизнесмена, принаймні щодо самого виробу, і на такий бизнес пускатися може тільки людина, що прийшла з таким підготованням з краю. Звісно, деякі старокраєві ремесла в Америці зовсім не мають основи. Наприклад, виріб черевиків, ковальство, боднарство мають зовсім інші, звичайно фабричні форми. Виступати на цих полях українські іміґранти, як молоді й незаможні, не могли навіть мріяти. Замісць шевських робітень повстають тут крамниці обуви. Зате в інших ремеслах, де ще заховалися старі форми ведення бизнесу, українські іміґранти участь беруть і добувають собі великого досіху. В кожнім більшім місті маємо добрих українських кравців, а українські кушнірі з Тисьмениці розвинули дуже ґарні бизнеси, з котрих деякі ґрають поважну ролю в кушнірському промислі.

Останніми часами видно серед української іміґрації деяке оживлення на полі видавання ґазет. Видно, що злий досвід з видаванням книжок у перших часах іміґрації не відбирає їм відваги. Слідно теж велике оживлення на полі орґанізації радіових годин; по ріжних пробах орґанізується їх тепер як приватний бизнес, який нині дає прожиток уже цілій низці бизнесменів по всіх більших містах, де живуть масово українці.

Великого теж успіху добилися деякі українські мясарі, а з них декотрі здобули собі в цьому промислі таке поважне становище, що служать зразком навіть для американців.

Те саме можна сказати про прання. Що в ріднім краю було заняттям кожної господини, в Америці стало основою спеціяльного підприємства. На цьому полі деякі українські підприємці здобули собі незвичайний успіх.

Немалий досіх добули деякі продавці корабельних карт, що звичайно орґанізують рівночасно правні інформації в старокраєвих справах, тощо. Маємо далі низку успішних продавців землі („ріел естейт"), продавців хатньої обстанови, фоноґрафів і радій.

І не можна теж забувати на будьщобудь успішну ініціятиву українського іміґранта на полі кооперації, головно асекураційної та будівляно-позичкової. Ми створили поважні асекураційні кооперативні встанови та збудували успішні будівельно-позичкові інституції.

Зібравши це все разом, ми мусимо прийти до переконання, що звичайні в нас нарікання та песимістичні вигляди набудуче зовсім не опираються на реалістичнім огляді минувшини. Якраз ця минувшина може нас заохотити до кращої праці на полі бизнесового підприємства. Можливости такої ініціятиви для українця ще далеко не вичерпані. Маємо ще велике поле до діяльности, і при добрій волі можемо ще більше поширити.

Передовсім нам можливо було би використати краще наше знання рільництва, себто пхнути до фармерства більше людей, ніж ми це досі зробили. Знання рільництва й любов до землі нашого селянина ще властиво зовсім не використані.

Далі, наші бизнеси не злучені ще з собою в спілки для спільного добра. Наші фармерські кольонії не використали ще як слід кооперативної форми бизнесу для закупна потрібного їм товару, ні для продажу своїх продуктів. Наші власники ресторанів і „ґросерники" не використали ще як слід спілкового бизнесу для колєктивного закупна товару й продажу.

Українська іміґрація, бизнесова й небизнесова, представляє собою величезний капітал, котрого ресурси при належитім використан-

ню могли би приносити величезні зиски українській іміґрації. Треба для цього українським бизнесменам кинутися до цих ділянок, в котрих українські бизнесмсни можуть добитися доспіху, себто на ті поля бизнесу, що досі невикористані українською ініціятивою, а подруге, зібрати в одну фінансову інституцію (або більше) грошеві ресурси української іміґрації.

За успіх такого пляну можуть посвідчити такі обчислення:

Якби взяти під увагу, що в Злучених Державах є коло 250,000 українських родин, або коло міліона осіб, а кожна родина видавалаб на своє життя пересічно коло тисячі долярів на рік, а на цих видатках крамарі зароблялиб тільки 10%, то українська іміґрація видавалаб річно коло 250 міліонів долярів, а бизнесмени зароблялиб на цьому 25 міліонів долярів річно. Українці з міста Ню Йорку, котрих число виносить 25,000 родин, при таких видатках витратили би в році коло 25 міліонів долярів. Якби тільки самі українські бизнесмени в Ню Йорку й околиці, котрих є певно коло тисячі, робили бизнесу на 1,000 долярів місячно, то вони робилиб річного бизнесу на принаймні 10 міліонів долярів. Якби лише ці гроші перейшли через український банк у Ню Йорку, то цей банк представляв би поважну фінансову силу. Через такий банк могли би переводити свої бизнесові трансакції не тільки місцеві й околичні бизнесмени, але й ріжні українські встанови, церкви, товариства, ба навіть центральні орґанізації з дальшої віддалі.

До цього треба ще додати, що ці чисті числа не вичерпують іще можливостей цеї економічної сили, яку такий банк представляв би, бо при нинішній бизнесовій орґанізації великі капітали дозволяють керувати багато більшими фінансовими засобами. Така бизнесова орґанізація, як банк, відповідно получена з іншими встановами, як асекурацією, дозволяє помножити основну силу капіталу багато разів.

Банк це тільки один приклад економічної встанови, якої нам іще треба, яка дає можливість широко розвинути економічно життя української іміґрації. Розвій цього життя лежить передовсім у матеріяльнім інтересі української іміґрації. Повний розвій економічних сил української іміґрації зрівноважив би духове життя та поставив би попри політичний рух всесторонній економічний рух. Високий розвій цього життя був би корисний якраз для політичного життя, коли колись українській іміґрації прийдеться знову взяти участь у новій боротьбі за право українського народу бути повним хазяїном на всій українській землі.

ЦАРІВНА СНІВ.

Снишся мені, царівно,
І мучать мене дні,
Коли зявишся знову
І казочку чудову
Розкажеш мені в сні.

Слова солодкі, милі,
Про весну, рідний край,
Про сплячу нашу силу,
Козацькую могилу,
Дніпро, степи, ручай.

Прийди, прийди, царівно,
В цю нічку в тихім сні
І казочку чарівну
Про рідну Україну
Скажи, скажи мені.

Дмитро Захарчук.

Лев Ясінчук.

СТАРОКРАЄВИМ ОКОМ НА УКРАЇНСЬКУ ЕМІГРАЦІЮ В АМЕРИЦІ.

Вступ.

Кожній людині й кожному людському згуртуванню цікаво знати, що говорять про його характер, про його працю-діяльність та осяги. Не буде воно зайве, навпаки, навіть може для загальної справи корисне, коли хтось, що мав нагоду приглянутися життю українців у Злучених Державах, скаже їм отверто свою думку про них. Хочу це зробити з нагоди 40-ліття Українського Народного Союзу в його Пропамятній Книзі, що то до її співпраці мене запросили.

Завважу, що такий погляд на ролю, значіння й обовязки іміґрації, як висловлений у цій праці, має в нас велика частина старокраєвого громадянства; може навіть і під впливом тих інформацій, що я подавав їх при ріжних нагодах.

Причини й спонуки виходництва.

І ТО ПОРОКИ, похибки й заблудження наших предків, чи неповна зрілість українського народу, чи — кажім — обставини або „лиха доля" спричинили, що велитенський простір Богом благословенної української землі ще й сьогодні не в силі прокормити українських дітей. Не стало місця для нащадків тих, що на тій землі родилися, що віддали їй свою силу, що їхні зужиті мязи й кости творили врожайний ґрунт.

Від часу, коли то мореплавство й загалом лучбові засоби наблизили до себе найдальші краї, ніяка земля не може жити зовсім відокремлено, замкнена в собі; ніякі ідеї, ніякі суспільні обяви не спиняються на межі тієї держави, де вони зродилися. Тому й зріст капіталізму мусів засягнути своїм крилом також українську землю, викликаючи на ній такі наслідки, що придавили болюче малоземельне й малоосвічене українське селянство. Воно не здавало собі справи, що це за обяв; воно не знало дошукатися причин такого явища, а хочби й було знало, то не мало ніякого способу для переміни ладу. І от — як звичайно в таких випадках — виринула думка тікати від лиха. Може не назавжди, може тільки на рік, два, придбати трохи гроша.

„Піду, піду в чужину,
Може долю я знайду!"

Немов для тих складена ця народня пісня, що їм було затісно.

Заспівали її українські діти й розбрилися по всіх усюдах. Ішли в невідоме, за моря, за ліси, за гори. Шукали не гостинности, але лю-

дяности; не багатства, але захисту; не пустої бездільности, але корисвого труду.

„Коли побачиш на пероні десь
Людей мов оселедців тих набито,
Жінок худих, блідих, аж серце рвесь,
Зівялих, мов побите градом жито,
Мужчин понурих і дітей дрібних
І купою брудні, старії фанти,
Навалені під ними і при них,
На лицях слід терпінь, надій марних —
Це еміґранти".

Так змалював долю еміґранта найбільший поет галицької землі, Іван Франко. Терплячий, витревалий український народ покидав рідну землю, бо вона „не година кілько народа здержіти тай кількі біді вітримати. Мужик не годен і вона не година" — пише Василь Стефаник у своїй мужицькій поемі. Недостачі і злидні додавали відваги на очайдушну дорогу. І плили наші діти „за світові води" на землю Колюмба творити господарську й політичну могутність нової держави, а при цьому сяк так забезпечити будучність власній родині. Були це майже без винятку селяни-рільники; на всякий випадок ті, що не могли признати непорушним правопорядок тодішнього світу; ті, що не мали охоти в імя існуючого ладу залишати злидні своїм наслідникам. Їх завзятість дасться прирівняти хіба до завзятости перших американських піонірів—французьких бунтівничих шляхтичів чи анґлійських пуританів. Ця завзятість допомогла їм перебороти всі труднощі: недостаток потрібних грошей на дорогу, державний лад в Австрії й Угорщині, що намагався обмежити виходництво в інтересі велико-рільничого й фабричного промислу, ба й нерозуміння суспільних явищ таки серед тодішньої української провідної верстви.

Наша провідна верства не числилася з тим, що еміґрація — це процес капіталістичного розвитку суспільства, викликаний відносним перенаселенням, що виступає всюди там, де цей капіталізм нищив при помочі машин ручне виробництво, де сільське господарство підпадає під вплив всесвітніх ринків, а де власна капіталістична промисловість слабо розвинена. Що так воно було і є, це виказують еміґрації Ірляндії,[1] Британії,[2] Німеччини,[3] Еспанії, Португалії, Швеції, Норвеґії, Бельґії, Голяндії, Швайцарії, Італії, Греції,[4] Фінляндії,[4] Угорщини, Австрії й інших держав. У державах, де зросла промисловість, меншала еміґрація, і навпаки. Особливо різко підкреслювали цю засаду господарські відносини на українських землях. Доки за царських часів у Великій Україні ще не було промисловости, українці йшли масово на Сибір. Але як зачали Україну упромисловлювати, хмари москалів посунули туди. Те саме в Галичині, що в часі найвищої еміґраційної горячки становила 2/5 австрійського залюднення, то її еміґрація в 1899—1900 р. становила 4/5 еміґрації з Австрії до Америки.[5] Доки Німеччина не

[1] Ratdek: Englische Auswanderung.

[2] Гиббинсъ: Промышленная исторія Англіи; Воблый: Заатлантическая эмиграція.

[3] Sombart: Der moderne Kapitalismus, II.

[4] Conrad: Handwoerterbuch der Staatswissenschaften, стаття „Auswanderung"; The Statesman's Year-Book (за 1907—11).

[5] Микола Стасюк: Еміґрація та її значіння в економічному житю України (ст. 353).

була промисловою державою, то еміґрація зросла в 1850 р. до 951,700 душ.[6] Коли промисловість зростала, то еміґрація з промислових околиць маліла й ішла поза границі держави головно з рільничих сторін. Сільське населення також вандрувало, але до своїх міст. Що більше: промислові околиці стягали до себе зарібкову еміґрацію з чужих держав (ішли також наші українці з Галичини).

Як би не було, господарські умовини показалися сильнішими. Коло 1870 року рушила українська еміґрація широкою струєю.

З держав, відки йшла еміґрація до Америки, одинока Австрія й Росія не мали еміґраційних законів, тому еміґранти були здані на самоволю адміністраційних чинників та перевізних спекулянтів. Уже Угорщина, відки йшли наші закарпатські українці, здобулася на державні закони, що поправді вважали виходництво за лихо для держави, але всетаки поважно брали в оборону еміґранта. Для мадярських політиків було ясним, що виходництво не дасться зовсім спинити без широких господарських реформ, а для цього не було ані пляну, ані охоти. Австрія обмежувалася до обіцянок, до „думання" над тією справою.

Сьогодні можемо з віддалі прослідити цілий той процес виходництва. Тоді завважимо, що названі ріжнородні перепони відбилися відємно на еміґрації. Позбавлена якоїнебудь найменшої, хочби лише моральної помочі власних земляків, еміґрація здавалася зовсім на долю чужих людей і чужого собі краю. Вона розсівалася по всіх американських просторах, бралася до робіт, де її визискували, записувалася за Бог зна кого, тільки не за українців (чи, як тоді говорилося, „русинів"), утруднювала собі взаїмнодопомогу й гуртування, а тимсамим витворювала умовини найбільше несприятливі для будучого суцільного розвитку. Бо еміґрація так як воздуховина (ґаз): напущена в меншу кадь — гусне, тісніє; в ширшій каді розріджується, розливається, а то й улетучується.

ЧИ ЕМІҐРАЦІЯ ВИПРАВДАЛА СЕБЕ У СЛУЖБІ СВОЄЇ НАЦІЇ?

Що дала українська еміґрація Америці.

Питання не тільки забезпеки держави, але й добробуту її горожан — це справа народин, справа т. зв. популяції. При відповідному державному уладі справа великої чисельности населення не є для держави загрозою; навпаки, вона навіть без високої воєнної техніки забезпечує край зокола. Висока чисельність населення одночасно збільшує добробут держави, поширюючи виробництво, що має заспокоїти потреби широких мас, і збільшує оборотовий капітал, а тимсамим дає населенню зиски, змогу жити в достатку.

Під тим оглядом має Америка багато завдячити еміґрації загалом, а українській зокрема, бо еміґрація довгий час рятувала спадаюче число народин, доки очевидно не підглянула американської тайни в тому ділі й не почала сама під тим оглядом „американізуватися".

Промисл і гірництво, що спираються на міліонах робітництва, завдячують у високій мірі свій розвиток українській еміґрації, що її члени визнані в Америці за совісних, солідних, витревалих, прихильних і незанадто вимагаючих.

[6] Кавтський: С.-Д. і торговельна політика.

Українські національні елементи зпоміж еміграції знайшли в Америці свободу для своїх національних і релігійних почувань і як громадяни з уродженим почуттям відповідальности, вдяки і справедливости розголошують добре імя своєї нової вітчини, перестерігають її порядків і противляться якомунебудь насильному способові зміни політичного ладу на тій землі. Ця обставина є найкращим свідоцтвом для нашого народу, що він не має в собі розкладових первнів, що в нього високо розвинені творчі сили та що він уміє виявляти чинну льояльність до держави, коли має в ній запоруку національної й особистої свободи.

В тому велитенському зборищі ріжномовних народів, у якому на наших очах витворюється велика окрема висококультурна американська нація, внесли українські приходці — свідомо, чи ні — цінні скарби своєї питомої національної культури. Своєю незрівняною піснею, що є виявом душі народу, своїми національними виробами й одягом, що відзеркалюють мистецькі прикмети нації, своїми національними танцями, що засвідчують таку живу й рухливу вдачу синів української землі як вдача американця, повного життєвої сили, українські еміґранти викликають не тільки признання, а то й подив, але й невидимим душевним звязком безперечно залишають свої цінні риски на молодій американській культурі.

Еміґрація для себе.

Вже в початках керувалась українська еміґрація в Америці інстинктом самозбереження. Не зважаючи на те, що вона не мала ніяких орґанізаційних осередків, що кермувалиб нею, вона — наскільки це було можливе — збиралася разом, от так, якби наполохана отара ягнят. Наслідком того повставали перші орґанізовані українські громади в Америці. Підо впливом американського духа, що окрилював наших еміґрантів, вони почали визбуватися свого питомого індивідуалізму, принесеного з роду, а переймали суспільницький індивідуалізм американця, витворювали в собі самостійність добровільної самодисципліни. Це дало їм змогу вже в початках насаджувати в новозорґанізованих українських громадах маркантні признаки українського села; вони будували свої власні церкви, що сьогодні оживлюють вигляд стандаризованих американських міст. Тим чином витворювали перші еміґранти підмінку рідного краю, що за ним тужили.

Освідомлені першими провідниками, під впливом горожанської свободи й під натиском стихійної душевної потреби, що пробивалася немов джерело зпід камінної поверхні, еміґранти почали думати про спільне життя, про свою будуччину. Внаслідок цієї вимоги пишаються сьогодні в Америці величаві суспільно-культурні огнища, себто Народні Доми. У тих домах та величавих нераз галях українських церков дзвенить українське слово, гладить серце українська пісня, промінює українська наука, кристалізується політична думка, виринають проєкти на поправу долі своєї нації, кріпиться еміґрація своїми орґанізаціями, приєднує молодь українською школою. Словом — це немов легені України; вона ними дише, а цей подих голубить старших і молодших та обєднує їх в одну українську родину.

Неначе гірський потік у часі зливи, росла в новому світі національна й соціяльна свідомість в українських приходців. Настало ще тісніше гуртування для вищих потреб, для будучности. Це дало по-

чаток до орґанізації найбільших у світі приватних українських підприємств, якими є українські допомогові товариства, започатковані Шановним Ювилятом, Українським Народним Союзом, що вже й мусів перетворитись у правильну обезпеченеву інституцію. Потреба тіснішого порозуміння на великих просторах створила українську пресу, що виросла на справжню трибуну української думки, бо промовляє чи не до більшого числа українців, як уся українська преса разом у старому краю. Без тієї преси булаб еміґрація напевно зниділа, загинула як українська частина. При помочі своєї преси вона не тільки всякала в себе рідні духові соки, але нерідко відживляла ще й своїх рідних на прадідній землі (Лемківщина).

Еміґрація — це немов той ніжний прилад, що запопадливо нотує навіть найслабші потрясення землі. Відчуваючи потреби власні в Америці з одного боку, а з другого боку стони й болі рідного материка, еміґрація творить американські й чисто українські світські й духовні, культурні й політичні орґанізації. А ті орґанізації ставлять собі завдання старатися не тільки про найвищий розвиток американських українців, але й помагати моральними й матеріяльними засобами вдержати вгорі ясний прапор Самостійности України, боронити його перед сплямленням і дбати, щоб наблизити той час, коли би можна цей прапор із Тризубом заткнути на властивому місці і на рідній території.

Своїм далекосяглим зором у будучність еміґрація старається заховати такі українські сили, що зможуть і схочуть ділати в користь України — постійно й у слушний час; таких нащадків, що дорожилиб дотеперішніми надбаннями й берегли в будуччині не тільки їх, але й їхній український національний характер. Для тієї мети створила українська еміґрація свою українську школу. Чи вона примітивна, чи високо поставлена, чи нижча, чи вища, вечірня чи постійна, але своя **рідна,** що має за ціль: влити в молодь українського духа.

Як згадаємо ці постійні й принагідні українські маніфестації, свята, вистави українського мистецтва, театри, хори; як дочислимо ідейну працю робітників, інтеліґентів світських і духовних, діяльність українських церков, монастирів і сиротинців, то зміркуємо, що еміґрація не змарнувала часу й обставин, але використала їх для власного й національного пожитку якнайкраще. Що могло бути більше, що цей процес міг початися вчасніше — це інша справа. Але причин цього треба вже пошукати не в самій еміґрації, тільки в її рідному пні.

Еміґрація на службі нації.

Нація вимагає служби для себе в кожної своєї одиниці. З оглядів доцільности й більшої видатности праця для інтересів нації повинна бути поділена; рівномірно чи ні —це інша справа. Кожний повинен стільки зробити, на скільки стає йому духових і матеріяльних засобів. Поділ праці може переводити або один спільний центральний орґан, або громадське відчуття, або ті, що знайшлися хвилево при проводі. Громадська опінія кожної нації вимагає, щоб і ті частини їй служили, що з якихнебудь причин відчахнулися від цілости. Тому кожна нація ставить вимоги й до своєї еміґрації. І в нас нерідко почується пригадку, що еміґрації інших народів помагали свому пневі (ірляндці, італійці, німці, японці, поляки, а навіть закарпатські українці).

Чи й галицька українська еміґрація в Америці має свої сторінки в історії розвитку своєї нації як цілости?

Не зважаючи на те, що двигнення самої еміґрації на вищий культурний, суспільний та економічний щабель є вже діяльністю в користь нації, слід пригадатиб ті заходи, що їх робила еміґрація, щоби принайменше у світовій опінії закріпити саме поняття української нації, її існування та змагання.

Вже в 1908 р., по скінченню процесу за вбивство галицького намісника, Андрія ґрафа Потоцького, демонстрували українці Ню Йорку перед австрійським консулятом і тим чином звернули на себе увагу як на якусь окрему національну ґрупу й на ті відносини, що в них жив український нарід під польським верховодством в австрійській Галичині. Коли в 1915 р. московський уряд видав указ про заслання Михайла Грушевського, тоді в жовтні відбули українці велике віче чи не в найбільшій тоді галі Ню Йорку, щоб запротестувати проти московського насилля з чільним українцем та вказати на національну єдність Галичини і Наддніпрянщини з одного боку, а з другого — на спільні почування всіх українців світу.

Велику й широку пропаґандну акцію вела еміґрація в р. 1921—1923 проти військової окупації українських земель (включно з 20-тисячною демонстрацією в Медисон Сквер Ґарден у Ню Йорку). Неменше голосну й інтензивну діяльність розвинула вона в часі т. зв. „пацифікації" Східньої Галичини в 1930 р. Цю акцію вела не тільки преса, не тільки вся свідома, але буквально й менше свідома українська еміґрантська маса. На реєстрацію заслугує енерґійний і масовий протест, уладжений 15. березня 1930 р. проти арештування й суду в Харкові над членами Союзу Визволення України. Всі ті демонстративні протести звертали з одного боку увагу американців — чи політиків, чи снобів, хоч з другого боку стягали чималі неприємности на демонстрантів до побоїв включно (від доморослих большевиків).

В 1922 р. бачили дня 6. червня мури палати конґресу у Вашинґтоні в міністра заграничних справ Карла Гюза поважну й численну українську делеґацію у справі долі Галичини.

Немале значіння мав український конґрес, уладжений 30. жовтня 1916 р. з маніфестаційним святом у честь Мазепи. А скільки самодисципліни, самовідречення й сильної волі треба було, щоб уладити „пікетування" (обношення таблиць) перед консулятами й амбасадами по ріжних містах Америки, не виключаючи Білого Дому у Вашинґтоні. З того приводу мусіла вся преса звернути увагу на українців і мимохіть популяризувати їхній стан і їхні повоєнні вимоги.

Ця то українська еміґрація, що не могла діждатися признання свого національного імени на рідній землі, добула таке признання своїми невпинними й упертими заходами, коли то президент Вудров Вилсон підписав 16. березня 1917 р. у Вашинґтоні грамоту, що проголошувала день 21. квітня того року Українським Днем.(Тоді зібрали українці в Америці $84,463.97).

Згадатиб іще добродійну діяльність еміґрації в часі війни в користь українських збігців з воєнної области. Великі суми гроша перейшли тоді від американських українців до українського Комітету у Відні. (Лише з Українського Дня в Філядельфії було $3,000, а від Українського Народного Союзу $3,000).

За часів української державности зібрав був Український Народній Комітет коло $150,000 на публікації анґлійською мовою, на ведення української політики й на висилку делеґатів на міжнародню кон-

ференцію до Парижа. В той час зібрала окремо коло $30,000 на ту ціль Федерація лівих ґруп.

А коли уряд Західньої Української Народньої Републики звернувся до цієї еміґрації за посередництвом свого висланника, д-ра Луки Мишуги, щоб зложити Національну Позичку, знайшлося на ту ціль доволі швидко $110,000, ба ще й з додатком „Негайної Допомоги" $30,000.

Як згадати ще масові виступи хору Кошиця, чи виступи Мих. Гайворонського з його орхестрою та обєднаними хорами, як взяти під увагу виступи інших хорів, що, як от у Шікаґо, здобувають раз-у-раз перші нагороди, чи величаві свята в честь Вашинґтона з 1932 р., орґанізування численних вистав, таких опер як у підготові П. Углицького, концертів, виступів школи танців В. Авраменка, показ різьби архимистця Архипенка, орґанізовані Р. Придаткевичем „Українського Трія" чи „Приятелів Української Музики", орґанізацію окремого павільону на Світовій Виставі Поступу в Шікаґо 1933 р., відслонення памятника в честь Шевченка в міськім музеї в Дітройті; як пригадаємо собі на численні українські школи, включно з найновішою середньою школою у Стемфорді, то стане ясним, що всі здобутки української еміґрації, осягнені надлюдськими зусиллями, зробили голосним саме імя українського народу й України, придбали їй чимало прихильників та привязали до Рідного Краю молоде покоління, роджене в Америці; викликали для того краю одушевлення й потребу та охоту служити йому всім серцем.

Еміґрація для Рідного Краю.

Працюючи для власного двигнення і для слави та будучности цілої нації, не забувала еміґрація про ту тіснішу землю, що на ній родилась.

Відсвіжені подихом вільного повітря під покровом звіздистого американського прапора й під опікою Свободи, що вже на океані стоїть як символ Америки, ожили придавлені горем еміґранти. З далекої чужини вони снували мрії про Рідний Край, пестили в серці думку про нього, жили його відрухами. Там бачили вони будучність коли не свою, то своїх найближчих. Підо впливом зразу підсвідомого, а згодом скристалізованого почуття спільноти кровного звязку з могутнім національним корінем, почала еміґрація ставати вразливою на всі старокраєві злидні, болі й жалі; почала втішати їх так, як це було здалека можливе: пересилати свої зароблені надвишки на потреби краю. Над підсиленням того почування працювали ті ідейні одиниці, що в силі вжитися в завдання еміґранта-**громадянина.** Над цим працюють цілі орґанізації, а головно „Обєднання". А по Рідному Краю розходилася свідомість, що за нами десь там у новому світі стоїть рідний брат і рідна сестра, стоїть велика частина народу, що спочуває з нами, на крилах злетілаб до нас, щоб тільки загоїти криваві рани на нашому тілі.

І скільки помислів виявили американські українці в тій ділянці! Попри матеріяльну піддержку своїх родин, вони надсилають свої дари головно для швидшого двигнення села, для насадження освіти в ньому, для надачі тому селу українського вигляду. Приходили гроші на будову народніх домів, на закупно будинків для Рідної Школи, на будову чи вивінування церкви, на справлення прилюдної бібліотеки, на удержання рідної школи на місці й загалом під найріжнішими ти-

тулами. Приходили ці посилки від окремих громадян, або й від орґанізацій односельчан, що в тій ціли лучились у „свої" гуртки. Все те виходило з внутрішньої підсвідомої потреби, з розбудженого патріотизму, що його піддержує українська преса, допомогові товариства й „Обєднання". Вони то плекають і розбуджують національну гордість, якої основою має бути: „кожний повинен помагати Рідному Краєві, бо сором бути сином поневоленого народу".

Якщоб не брати під увагу цієї допомоги, так сказатиб, на **льокальні** ціли, то годі з усією точністю встановити реченець, що започаткував допомогу американських українців на ширші, загальні потреби старого краю. Всеж таки здається не буде помилки, коли вкажемо, що якраз Український Народний Союз був першою орґанізацією, що відчув потребу помогти матеріяльно краєві і вислав був у 1910 і 1911 р. по $500 для **Рідної Школи,** що була тоді відділом „Краєвого Шкільного Союзу". Ця посилка була призначена на піддержання приватного українського шкільництва в Галичині.

Справою українського приватного шкільництва заінтересувались американські українці доволі живо ще до війни. Вони вчасно зміркували, що дозріваюче покоління треба **перевиховати:** вилікувати з надмірної чутливости, запалити до великих діл і знищити рабську улегливість, а натомісць дати йому твердість духа, загартувати до боротьби, витворити в нього сильну волю, кріпкий характер. Саме ці ідеї мала здавна Рідна Школа й прямувала до них усякими засобами, в головній мірі закладанням приватних шкіл. Уже сам факт, що нарід здобувся на відвагу рятувати свою молодь всупереч волі верховодячої польської сторони, що змагала до польонізації краю, до витворення типу „русина, що говорить по польськи", заслугував на увагу. Учащання до приватної української школи, що створилася для скріплення свідомого українського духа й такої скількости інтеліґентних провідників, якої народові було потрібно, було і є малощо не революційним кроком, першим проблеском, що свідчив про охоту визволитися зпід чужих культурних, соціяльних, а то й політичних впливів.

Тому то, як тільки Рідна Школа почала поширювати свої приватні школи, американські українці виявляли свої симпатії тій ідеї, як тільки були на місці ідейні провідники, що вміли еміґрантській масі ту ідею представити й вияснити. Так то в червні 1911 р. на всенародньому вічу в **Пітсбурґу, Па.,** рішили учасники оснувати фонд імени заслуженого громадського діяча, о. Миколи Стефановича, в сумі 10,000 австрійських корон і ще до війни в 1912 р. прислали на ту ціль 6,000 корон.[7]

Коли в 1912 р. обходили галицькі українці величаво ювилей свого культурного пробудника, Маркіяна Шашкевича, то Краєвий Шкільний Союз вислав до Америки свого представника, д-ра Семена Демидчука, щоб з тієї нагоди загріти українську еміґрацію до жертвенности в користь Рідної Школи. Американські українці ставилися дуже щиро до тієї ідеї й делеґатові вдалося дати Рідній Школі до розпорядимости $9,400.87,[8] зібраних в Америці.

Головна допомога Рідній Школі припала від американських українців у часі по війні, зразу за посередництвом „Горожанського Ко-

[7] Решту того фонду вислано до краю у 1935 році через „Обєднання".

[8] Гл. книжку Л. Ясінчука п. з. „50 літ Рідної Школи", стор. 205 (видана 1931 р. з нагоди 50-літнього ювилею товариства).

мітету" у Львові, а згодом прямо до каси самої Рідної Школи. Від 1921 до кінця серпня 1935 р. прийшло відти $87,357.20. Найбільша допомога, бо $20,200 прийшла в 1928/9р., коли то з доручення старокраєвих орґанізацій відвідував українські кольонії в Америці Лев Ясінчук. У той час складали для Рідної Школи деякі міста малощо не стільки, що нераз ціла еміґрація за ввесь рік (Шікаґо $1,757, Ню Йорк $1,445, Гемтремк $985, Ньоарк $722, Пітсбурґ $595, Дітройт $384, Філядельфія $358, і т. д.). Другу велику поміч дала українська еміґрація в Америці в ювилейному році (1931/2) Рідної Школи, коли то знов обїздив українські кольонії той самий делеґат. Не зважаючи на сам вершок пануючої тоді в Америці депресії, зложили Українці в той час $11,700. Сам Ню Йорк на одному ювилейному святі зложив нараз готівкою $1,628.

Відколи в 1922 р. зорґанізувалось „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці", від тієї пори головна частина всієї допомоги йшла через ту орґанізацію. І в тому між іншим незрівняна заслуга „Обєднання", що воно вміло піддержувати ідейність і духа американських українців до тієї міри, що їх матеріяльна поміч чи в часі найбільшої „просперіті" чи найтяжчої депресії вдержувалась на однаковій висоті, змінюючи тільки деколи предмет своєї спеціяльної опіки.

Іван Каштанюк
Головний секретар У. Н. С. (1921—1933)

Другим любимцем американської еміґрації — це **Українське Товариство Допомоги Інвалідам.**

Українське громадянство в Америці звернуло велику увагу на тих, що на їх зломане тіло впав особливо непосильний тягар неволі й суворої буденщини. Їх біль промовляє до нас: „це за розшарпану Україну". Їх тілесні рани пригадують незагоєні ятріючі рани народу. Інваліди українського війська потерпіли за честь нації, за всенаціональну справу. Це одиниці, що для них світляні дні ніколи не стануть самою тільки леґендою, бо ці дні звязані нерозривно з їхнім існуванням. Свіжі могили й рани Інвалідів творять леґенду Чину, а їх терпіння розяснюють ту леґенду й вона світить нації як провідна Зоря. Наші Інваліди нагадують нам, що у Великі Дні клала нація на жертву все, що мала найцінніше: кров, силу і здоровля своїх синів. Тому як для Інвалідів честю є їх каліцтво, так для нас повинно бути національною честю піддержувати їх матеріяльно, а тимсамим — морально.

Внаслідок покликів американської української преси і живої акції Жіночої Громади в Ню Йорку, а від 1923 р. наслідком акції „Обєднання" й загальної прихильности, американські дари для українських Інвалідів осягнули до серпня 1935 р. загальну суму $75,131.50. На 265

членів-добродіїв, що вплатили найменше по $100, є 165 зі Злучених Держав.

В ч. „Свободи" з 1. червня 1927 р. кинуло „Обеднання" клич „Збудуймо Дім Українських Інвалідів". У виданій у тій справі відозві читаємо: „Коли побудуємо Дім Українських Інвалідів, то вже тим одним ділом оставимо вічний памятник, який довгі і довгі літа буде документом, що у великій хвилі історичної визвольної боротьби американські українці були серцем і душею зі своїми братами в Рідному Краю. І лекше нам буде вертатись до рідної землі, лекше нам буде її відвідувати. Бо коли нас запитають: А де ви були, коли наша земля кровавилась, ми покажемо їм Дім Українських Інвалідів".

Цей клич підняла також Стрілецька Громада, видаючи й від себе подібні поклики.

Здійснюючи цей поклик на практиці, „Свобода" проголосила 16.червня 1928 р. даток $100 від Калини Лисюка з Ню Йорку, 18. червня від Михайла Дармограя з Філядельфії, а 19. червня $500 від д-ра Луки Мишуги. За ними пішли окремі громадяни та орґанізації з дарами по $100 і в 1932 р. закупило Українське Товариство Допомоги Інвалідам у Львові при вул. Потоцького ч. 48. великий дім на приміщення й на удержання українських інвалідів. А це удержання конечне. До цієї пори українські інваліди не мають помочі від нікого поза українською суспільністю. Зрештою, як пише Ол. Бабій:

„Не варт цей нарід волі мати,
Який не вміє шанувати
Своїх героїв і борців".

В 1922 р. стануло товариство „Просвіта" у Львові в доволі прикрих грошевих відносинах, не зважаючи на свої маєтки, з яких — що правда — кожний призначений на окремішню ціль. Це положення погіршилося ще з приводу перебудови будинку внаслідок вибуху бомби, підложеної якоюсь злочинною рукою. Тоді то „Просвіта", не закликаючи загалу до жертвенности на свої потреби, кинула в 1923 р. в Америці клич: допомогти „Просвіті" приступленням у члени й закупном її видань. Це гасло принялося зразу з одушевленням. До кінця 1923 р. вписалося вже 207 членів з Америки, до 1925 р. зросло це число до 1,019 членів (933 мужчини, 38 жінок і 48 дітей). Вписувались окремі громадяни й цілі орґанізації, а деякі надсилали списки по кількадесять осіб, прихильників тієї справи. Одні вступали у звичайні члени, одні у члени-добродії, інші у спомагаючі. І коли число їх то підносилося, то падало до половини (1932 р. спало до 348), тоді засвідчували американські українці свою память про діяльність „Просвіти", про її потребу й вагу щорічним даром з нагоди дня її оснування.

Кожний нарід виявляє свою живу діяльну любов до великого огнища своєї культури, що жевріє і палає у творах мистців, поетів, письменників, діячів науки й загалом творців нових цінностей національного життя. Зберігачем тих цінностей є **Національний Музей.** „Він стоїть на сторожі національної традиції і старанно зберігає все, що в національному житті заслугує на увагу своїм характером, типом, мистецьким стилем, або прямо висловом чи проявом національної думки або національного життя".[9]

[9] Зі статті галицького митрополита, Андрія Шептицького, поміщеної в „Літописі Нац. Музею за 1934 рік".

Музей вимагає чималих видатків на удержання будинку, персоналу й на придбання самих памяток. У цілому світі музеї є державними інституціями, але в нас мусить сам нарід удержувати музеї, бо ми... бездержавна нація.

На це конечне огнище звернули увагу теж американські українці, хоч не в такій мірі, як воно на це заслугує. Звязки Нац. Музею з українською еміґрацією почались по війні. Завдяки симпатії до його основника, митрополита А. Шемтицького, й не менше завдяки свідомости про вагу справи, вже в 1920 р. переслано більші жертви на допомогу Музеєві, а від 1922 р. пішли численні датки, а то від „Обєднання" $358, від Українського Народного Союзу $250, збірка о. Л. Чапельського в сумі $210.25 та інші; всі разом від 1920 р. на суму $1,653.-75. До того можна би ще дочислити гроші, зібрані на відлив різьби Архипенка, яку подаровано Нац. Музеєві від американських українців. Додамо, що удержання Нац. Музею це річ коштовна.

Щоб наладнати як слід це удержання, оснувавсь у Львові „Союз Прихильників Нац. Музею". І добру прислугу зроблять ті українці в Америці, що стануть членами цього товариства і тим підопруть велике культурне діло.

Для ширшого загалу не тільки в Америці, але може навіть у Рідному Краю буде неабиякою новиною, що Нац. Музей витиснув трохи свого культурного впливу на українське життя в Америці. Напр. одна з найгарніших гр.-кат. церков в Америці, в Шікаґо, Ілл., мальована в чисто візантійському стилі за порадою Нац. Музею. зглядно його директора, д-ра Ілярія Свєнціцького. Він то скликав був у тій справі нараду мистців і знавців діла і як висновок тієї наради вислав до Шікаґо дуже основні матеріяли.

Для музею, що його засновано при американсько-українському єпископстві, Нац. Музей подав свої основні поради, проєкти та переслав деякі орієнтаційні твори, придбані зокрема на ту ціль. Таксамо вислав Нац. Музей на власні кошти все потрібне одному громадянинові для плянованого у Філядельфії, Па., українського музею.

Без огляду на громадський обовязок заслугує на признання піддержка всіх біжучих життевих потреб свого народу. Одначе піддержка свого одинокого Нац. Музею є заразом свідоцтвом про особисту чи збірну культуру даних одиниць чи гуртів народу.

Та всі ті підмоги далеко не окреслюють цілої жертвенности американських Українців. Яким напр. цілющим ліком — у дослівному значінні — була визначна їх допомога **Народній Лічниці,** цьому завязкові української медицини, за ввесь час її існування, а особливо в році „пацифікації" Галичини! Таж у той час не було де примістити фізично пошкодованих Українців, і якби не Народня Лічниця, то хто зна, яке жниво булоб треба записати по тій сумній події...

Те, що ми в перших роках по нашій національній катастрофі видержали великі моральні страждання, нестерпні муки, що ми могли покрити надлюдські видатки на всякі жертви, — мусимо в першій мірі завдячити нашій американській еміґрації, що не щадила грошевих посилок на руки Горожанського Комітету у Львові.

Знають щедрість американських Українців і такі інституції старого краю, як **Товариство Опіки над Молоддю,** як **Наукове Товариство ім. Шевченка,** як **Товариство Допомоги Воєнних Вдів і Сиріт,** як **Товариство Вакаційних Осель,** як **Українська Захоронка,** як **Союз Українок.** Завдяки жертвам з Америки закупили у Львові **„Робітничий**

Дім". Ба, навіть українська краєва політика зазнавала прихильної уваги американських українців, коли вона не мала вузько партійної закраски.

Високому вирозумінню того значіння, що має розвиток рідної культури, а зокрема пізнання ваги Рідного Краю, треба приписати кілька **музичних творів,** що їх написали найвизначніші наші музики на конкурс „Обєднання" в 1932 р. Тій самій обставині треба приписати появу наукового вартісного твору про **„Богатство України"** д-ра Карла Коберського, написаного на конкурс Рідної Школи, проголошений з доручення й на кошт Стрілецької Громади. **„Світ Дитини"** теж багато завдячує еміґрації, бо от приміром Василь Тихий що скриває своє справжнє імя, зложив у 1934 р. через Рідну Школу річну передплату для його видавництв для 221 дитячих бібліотек. Словом, не було справи у старому краю, що має якесь відношення до скріплення нації, на яке не далиб своєї допомоги американські українці. Поправді неможливо подати загальну суму тієї допомоги. Воно й не конечне. Але не буде перебільшення, коли по деяких даних скажемо для орієнтації, що вона сягає міліона долярів!

Коли візьмемо під увагу, що під проводом нечисленних ідейних одиниць головну ролю у громадянському американсько-українському житті беруть робітники, і як би так прирівняти українські досягнення нашої американської еміґрації, що ще не має навіть 100 літ, з нашими досягненнями тут, у краю, де ми живемо постійно з діда-прадіда на місці, узгляднюючи при цьому всі обставини, то порівняння не випалоб на некористь еміґрації. Бо що інше добре закорінений пень на рідному ґрунті, що має споконвіку цілі покоління огородників-пістунів, а що інше мала жмінка упосліджених, вигнаних з Рідного Краю лютою недолею, розсіяних по просторому континенті Америки. А всеж таки, чи ми маємо хочби одну таку самостійну фінансову інституцію, як американські допомогові товариства, а особливо як Український Народний Союз? Чи ми здаємо собі справу з того, як то тяжко вдержати при собі сіру національно неосвідомлену масу серед чужого принадного добробуту? Чи за такий розмірно короткий час ми були би в стані виховати покоління, що, не знаючи рідної землі, що, живучи серед вимріяних вигод нової батьківщини, полюбилоб ту невдячну жорстоку землю своїх батьків? Тимчасом не буде перебільшене особисте враження, що якби українська еміґрація жила в Америці у збитій масі на одному, хочби невеличкому клаптику землі, вона була би в стані витворити умовини для своєї відрубної, хочби лише сфедерованої держави.

Чи Америка відкриє ще коли свої брами для еміґрації?

При сьогоднішніх найдивачніших струях годі щонебудь ворожити. Але воно не виключене, як зважити, що американський промисл, гірництво, а навіть рільництво потребує численних дійсно робітних, запопадливих рук, а їх в Америці нема подостатком, ще й при низькому розродчому нахилі американців.

Деякі побоюються, щоб у такий час, борони Боже, не йшла нова українська еміґрація, бо це — на їхню думку — ослабить численність тих галичан, що внаслідок обставин, у яких живе українська нація, припалаб їм у майбутньому національному розвитку роля немов національних старшин. Задля тих побоювань слід би заздалегідь подбати, щоби при еміґраційних можливостях до Америки не йшли

українці, бо вони там пропадуть. Та чи ці побоювання слушні, оправдані і справедливі? Чи дійсно еміґрація нічого народові не помогла, хоч і сама у великій частині пропала?

Вже зясування того, якою цінністю є українська еміґрація для Америки, не говорячи про те, що вона придбала для себе, і які заслуги має вона для нації і старого краю, вказує, що еміґрація так, як казковий лебідь: розриває свою грудь і висисає власну кров; сама приносить себе в жертву, щоб міг розвиватися, дужчати і кріпшати загал народу. Адже кожна українська інституція завдячує поважну пайку своєї розбудови добродійності та цій несвідомій (ірраціональній) тязі, себто любові до Рідного Краю. А ціж інституції в свою чергу розбудовували і скріплювали нарід. Коли еміґрація виявляє сьогодні таку діяльну прихильність, хоч вона вийшла із старого краю у великій більшості національно неосвідомлена, то наскільки більше можна по ній надіятися, коли вона вийшлаб освідомлена.

Поправді це все покищо тільки теоретичні балачки. Всеж таки слід і це мати на увазі, що в сьогоднішніх умовинах не ми управильнювалиб нашу еміґрацію, навіть якби вона була відкрита. Тоді вже подбали би про забезпеку й упорядкування еміґрації ті, що менше полохливі, що менше дорожать одиницями, як цілістю. Еміґрант це так, як жовнір на фронті: або видержить, або пропаде, щоб тільки справа поправилася. Зрештою, одинокою обороною перед еміґрацією в будуччині — це: збільшити промисловість землі, народу. Тоді буде теж можлива й поплатна поправа господарської системи, бо при зрості міст було би більше запотребування всякого роду хліборобських продуктів. Тоді булаб теж еміґрація з українського села. Але вона спрямовувалась би більше до українського міста.

Майбутні взаїмовідносини краю й еміґрації.

І хто то нашою еміґрацією у Злучених Державах не інтересувався! А вже найбільше Росія, всеодно: царська чи сталінська. Колись намагався царський уряд гуртувати приходців з Галичини коло релігійного православя, а тепер сталінський уряд не жаліє коштів на гуртування коло нової релігії: комунізму. Видно, що велике значіння має еміґрація. Певно! Бо якіж то можливисти криє вона в собі на тепер і на будучність! То й Рідний Край мусить також виявити живе заінтересування своїми дітьми, що вийшли з дому; бо це не дрібна безвартісна горсточка втікачів, але поважна частина народу. Вона дала живі докази, що український нарід не є цей, щоби про нього протекційно говорити, мовляв: „з такого народу все ще можна щось зробити". Еміґрація вже доказала, що наш етнічний пень живий; що він має не тільки відпорну, але й творчу силу. Допоможиж, Рідний Краю, тій еміґрації не тільки піддержати загально національні справи старого краю, де створюються основи для завязку власної державности, але й одночасно поможи тій же еміґрації консолідуватися й закріплюватися як справжній американській Україні.

Завданням Рідного Краю мусить бути й те, щоб дати еміґрації змогу задержати українську з походження молодь при своїй нації; а знаючи потреби тієї нації, дати еміґрації цілу програму виховання. Щоби молодь мала реальну опору у своїй рідній нації, треба би допомогти еміґрації моральною силою Рідного Краю створити якнайбільше широко-суспільних, твердих і солідних економічних чи фінансових

установ, що могліб удержувати навіть живі звязки з відповідними установами старого краю.

Старий край мусить допомогти створити американській еміґрації власний місцевий авторитет, що не був би витвором і речником потреби інтересів тільки якоїсь одної ґрупи, але такий, що відбивав би в собі всі змагання цілої нації. Цей авторитет мусів би мати таку силу, що міг переломлювати решткн української вибуялої індивідуальности, традиційний бунт маси, зроджений з довголітньої неволі, переломити рівнодушність слабодухів, викорінити „чесноту" підлоти й розбишацтва, перетоплювати своєю волею і своїми починами всіх людей українського походження в активних українців. Критика становища еміґрації в одній чи другій справі мусить бути щира, незадиркувата й непекуча. Еміґрація вражлива, розжалоблена. Треба мати на увазі, що, осуджуючи деякі обяви без основного знання відносин, можна вбити „гуску, що зносить золоті яйця", і зразити щирих людей до самої справи. При фінансовому звіті за 1930 р. на річному засіданні Виконного Комітету „Обєднання" в жовтні 1931 р. сказав мені тодішній скарбник, Володимир Кедровський: „Хто підриває довіря до Обєднання, той підриває допомогову акцію американської еміґрації для Рідного Краю". Сказав він ці слова з приводу критики львівського щоденника „Діло", що було закинуло, буцімто Обєднання пересилає гроші зібрані на край — не на краєві цілн.[10]

Треба в Ріному Краю дбати, щоб еміґрація мала силу і спроможність на випадок потреби чи національного катаклізму переховувати в себе національну традицію й національні ідеали. Зовсім невиключене таке становище й такий час, що наша еміґрація зможе й повинна би мати просто необчислиме й непередбачене тепер значіння.

Українська еміґрація в Америці сама знайшла свій доволі правильний шлях. Особливших порад вона й не конечно потребує. Вона в останніх літах навіть почала вже зовсім поважно дорожити тим, чим дорожив здавна старий край: — молоддю. Ця молодь, вихована в Америці, вже береться до праці, горнеться до української справи без ніяких майже зовнішніх впливів, тільки під впливом власної амбіції. Українці мають добре імя як солідні робітники, як добрі платники, як нарід мистецької вдачі. Всеж таки треба працювати над тим, щоб ту молодь тісно звязати з рідною нацією; не самими тільки матеріяльними вузлами, але й чисто ідейними. Требаб, щоб принайменше деяка частина могла українську культуру пити таки з самого джерела.

У 1929 р. автор цієї праці видвигнув думку (гл. книжка „За океаном" на стор. 104 [11]), щоб обмінюватися дітьми. Поважних спроб у тому напрямі не було. Діти Рідної Школи у Львові писали листи на адресу дітей тієї української школи в Америці, що її автор тієї праці вказав як „найпевнішу". Одначе звязків не наладнано. Один канадійський студент (тепер адвокат), Лазарович в Едмонтон, Алберта, студіював один рік україністику в українському університеті у Празі (але

[10] Годиться запримітити до цього згідно з правдою, що референт мав слушність, бо саме того року (1930), не зважаючи на велитенську суму 18,975 дол., зібраних на „боєву акцію", зложили американські українці ще окремо на стисло „краєві" справи 17,475 дол., отже найбільшу суму з дотодішніх останніх 5 літ. На добавок, нема в Америці другої організації, що робилаб це краще, доцільніше, чи з більшою самопосвятою. — Авт.

[11] Я назвав це справою незвичайної ваги. Цю думку розвинув теж д-р Демидчук у ч. 244 „Діла" з 2. XI. 1932. — Авт.

не у Львові). Коли не можна з матеріяльних і політичних причин нашим студентам старого краю студіювати в американських університетах, то всеж таки моглиб американсько-українські студенти студіювати у львівському університеті, хочби тільки як надзвичайні слухачі. Це не тільки потрібне, але в будучності може показатися чимсь надзвичайним. Адже при американській конституції талановита людина може сягати по найвищі впливи в державі, може добитися як не рішального, то впливового голосу в американській, а то й у світовій опінії. Для таких звязків треба би в Америці створити навіть громадський фонд, а край повинен би підготовити інституцію, що ті звязки облекшувала би й управильнювала.

Українська суспільність в Америці повинна підшукувати таланти між українською молоддю. Треба талановиті одиниці видвигати й заблиснути ними, щоб звернути трівку увагу найціннішої духової американської верхівки.

З огляду на ті можливости, що стоять перед українською еміґрацією в Америці, вона не повинна роздроблюватись. Єднаючися, витворюючи єдиний національний авторитет, еміґрація повинна створити свій питомий національний закон, що обовязував би всі еміґрантські ґрупи без огляду на те, для яких цілей чи з яких мотивів вони творились. Авторитетне тіло, створене силами еміґрації при моральній помочі старого краю, мусить добути силу переводити такий закон на практиці у відношенні до кожної української одиниці.

Степан Милянович
Головний контрольор У. Н. С.
(1912—1914 і 1921—1925)

Якби еміґрація плекала самі тільки чуттєві елементи, або давала їм перевагу, то це не давало би запоруки успіхів у користь всенаціональної справи. Еміґрація мусить дати перевагу конструктивній праці. Бо колиб вона напр. плекала — скажім — тільки ненависть хочби й до завойовників, колиб вона обмежувалася до самих протестів хочби проти найбільше розбишацьких злочинів наших національних противників, то, не бачучи корисних вислідів, може еміґрація зневіритися й упасти духом. З тих причин не добре було би без підготування великого чину щоденною працею йти за гаслом, чи держатися такої засади, що для будучности українського народу треба принести в жертву теперішність, коли та будучність спиралась би тільки на самих міркуваннях. Тому конечне, щоби провід мав ясний плян праці, знав свою ролю і вживався в неї. З другого боку, еміґрація не повинна зражуватися ніякою недоцінкою хочби навіть з боку старого краю. Вона не сміє затрачувати охоти до праці з тієї причини, колиб обставини лише звільна кращали, або може навіть переходово гіршали. Найліпші дріжджі хлібові не поможуть, якщо тісто відповідний час не вистоїться. Чим повільніше буде здійснюватися наше сподівання, тим воно буде основніше, тривкіше й сильніше.

Неменше теж важно памятати, що постійна, неповоротна еміґрація повинна у свою ролю вжитися й не посягати без шкоди для справи по всенаціональний провід. Вона мусить вдоволитися співпра-

цею; а цю співпрацю наладнати при загальному вирозумінні умовин і можливостей праці та спільно обдуманого пляну. А цей плян має мати на меті націю як цілість, та еміґрацію як її частину. Як край не має права різкою критикою ослаблювати авторитету проводу еміґрації, так навпаки — еміграція повинна піддержувати провід народу в Рідному Краю навіть тоді, коли його ходи булиб часом для необізнаного загалу незрозумілі, а тимсамим на погляд невтаємничених — невластиві. В таких випадках треба не дипльоматичної вирозумілости, не батьківської вибачливости, ані слабосилого потурання політичним надужиттям, але переконної, глибокої живої віри в інстинкт нації, в її Генія.

——o——

Коли українці в Америці побачать себе в цьому зеркалі, то їм може буде дивно почути нераз з деяких старокраєвих кругів недоцінюючі чи й осуджуючі погляди про ролю еміґрації. Одначе цьому вони не повинні дивуватися, так, як не може дивуватися старий край, що не всі американські українці причинилися й причинюються до досягнень еміґрації. Для неї повинно вистати, коли загалом знаходяться гурти, що її вартість і вагу в нашій національній розбудові добачують і відповідно цінять.

Матвій Костишин.

ВСТАВАЙ!

Вставай! Вставай! Чиж ти не чуєш?...
Жахливий клич летить з запілля.
Вставай! Готуйсь на гучний бенкет,
Бач — там приладжують весілля.
В ряди! В ряди ставай відважно,
Не дай знущатись голоті,
Поглянь, що роблять з твоїм братом:
Там кат що хвилі при роботі.
Тюрми, Соловки, „стєнки", стричок,
Голод, нагайка, наглі суди...
Вставай під прапор жовто-синій!
Не жди, не жди, що завтра буде.
Вставай! Вставай на клич, на гасло:
У тебе сила є багата,
Забудь партійність і незгоду,
Не стій в дорозі проти брата.
Держи тризуб і стяг наш рідний —
Це символ слави й перемоги
Під ним кипить борня завзята,
Під ним набереш сили й змоги.
Під ним кується наша доля:
Чи нам ще жити, чи умерти,
Вставай! Не дай живого серця,
Не дай катам його роздерти!

Д-р Василь Щурат.

ЯК ВІН ПОВСТАВ.

(Гимн американських українців).

ОСЬ, ОСЬ і 25 літ мине від хвилі, коли українська еміґрація в Америці почала співати два гимни з музикою С. Людкевича, присвячені їй рідним краєм, а видані коштом і заходом Краєвого Шкільного Союзу „Рідна Школа" у Львові 1013 р. Один з тих гимнів, якому завдяки американському „Букварeві" пощастило дістатись аж у гуртки наших найменших, це мій, що починається словами: **„Далека Ти, а близька нам, кохана Вітчино!"** Нераз запитуваний, як той гимн у мене повстав, як узявся в мене, я міг відповісти лиш тільки, що зложив його, спонуканий Краєвим Шкільним Союзом, який на 1913 рік обрав мене був членом свойого Тіснішого Комітету. Тільки всього, але воно — замало. Бо неодно могло повстати в мене за чиєюсь спонукою; чому одначе повстало таке, а не інакше, це — здається мені — буде куди важніше. Так теж і важніше буде знати, чому згаданий мій гимн повстав як вислів якоїсь боєвої мрії, вислів готовости до бою за Україну, що чується також з другого гимну, О. Грицая. Відкиж узялася в 1913 р. ця боєва мрія? До того часу в Галичині й не снилося нікому защіплювати її за океаном...

Майже до кінця XIX. ст. як українська еміґрація в Америці так і рідня її на українських землях малощо інтересувалися собою як члени одної нації. Між ними звязки були передовсім родинні, якщо взагалі піддержував їх матеріяльний інтерес. А ті звязки такі маловажні видавалися для української нації, що про них і не згадувано в українській пресі; не згадувано ні в перших річниках „Зорі Галицької", ні в американських часописах із середини минулого століття. Зате аж сміх збирав певно, коли читалося в „Галичо-руськім Вістнику" з 1850 р., що його редаґував наш поет Микола Устіянович, таку вістку з Америки:

„Ню-Йорк Геральд" доносить о прибитію великого множества мадярських виходцев до Ню-Йорку; помеже ними находився також знаний із Комарна Уйгазі со своєв родинов. Меже тими присленьцями звернула особливо одна Полька іменем Апольонія Ягело увагу Американців так, же теперішнює обитаніє виходцей Астор Гоусе через цілісенький день обляжене було цікавим тлумом народа".

Он що цікавило нас і наших за океаном у 1850 р. Не наші виходці, якими певне були тоді лемки з над галицько-мадярської границі, але полька Апольонія Ягело!

Інше зацікавлення й іншими, важнішими, бо національними справами виявилося, як це вже виказав Юліян Бачинський у своїй книжці

про „Українську імміґрацію в Зєдинених Державах Америки" (Львів, 1914), геть, геть пізніше, бо вже під кінець минулого століття. А притоку до того нового зацікавлення дали такі політичні факти, як баденівські вибори в Галичині 1897 р., сецесія українських студентів із львівського університету 1902 р. й інші з нею звязані справи до смерти Коцка включно, а найбільше може справа М. Січинського. Щойно про ті події заговорилося в українській пресі в Америці голосніше може, ніж у Галичині. Щойно тоді почали серед української еміґрації в Америці появлятися не лиш грошеві збірки на підмогу рідному краєві, але й орґанізації національного характеру в цілі скріплення звязків з ним для співпраці в обсягу політичних і культурних задач українського народу. Тоді теж на зазив Краєвого Шкільного Союзу, що вислав був до Америки свойого делеґата С. Демидчука, зложено там на потреби „Рідної Школи" поважні жертви. Й це було безпосередньою причиною, що Краєвий Шкільний Союз подумав, якби то йому віддячитися своїм заморським братам, і між іншим подбав про скромний дарунок для них у формі двох гимнів. А що воно було в добі боєвих настроїв, викликаних згаданими краєвими подіями, то й не дивниця, що ті боєві настрої з рівночасними надіями, покладаними на заморських братів, знайшли свій вислів і в мойому гимні. Мав биж він сьогодні вже перестарітися й надаватися до архіву?...

СТЕПАН МУСІЙЧУК.

ПІОНІРАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Як ви рідний край свій батьківський кидали
Й за море, в далеку дорогу збирались:
Прощали вас доли, ліси й темні бори,
Яри і підгіря, рівнини і гори,
І ниви тужливі у мряці сіріли
І ріки вам пісню прощальну шуміли.
Хаток рідних стріхи до вас прихилялись,
Маленькі віконця зпід стріх виглядали:
Вони вам шептали прощальную мову
І щастя бажали в далеку дорогу,
А батько і ненька під тими хатками
Вас благословляли старими руками.

Вони вас просили, у сльозах молили,
Щоб ви на чужині по божому жили:
Щоб ви не упали у блуд, у погорду,
Щоб не відцурались краю і народу.

Би чули ту мову, ці рідні звуки,
І серце в вас рвалось із болю і муки;
Та доля лукава вас гнала в чужину
Шукати полекші собі і родині.

Пішли ви... Все зникло: хатки і садочки,
І рідні гори, долини, горбочки,
Лиш мова прощальна в ухах все дзвеніла,
Що в праці в чужині життя рідне гріла.

І вас не лякали ні „майни", ні „шапи",
Ні гучні фабричні залізні варстати,
Ні блиски модерних міст, ні хмародери —
На новий, чужий шлях вони вас не звели.
Бо звуки землиці, батьків заповіти
Ви в серцях пестили немов самоцвіти,
І ви не стидались ні слова, ні чину,
А вірно любили свій рід й Україну.

Ви разом збирались, як рідні діти,
Щоб заповіт Неньки своєї сповнити;
І в доказ любови діло ви вказали:
Союз Український ви тут заснували.
І, як Запорожжя, коші наші давні,
Цвитуть тут Союзу відділи преславні.
Де серце вкраїнське одно тільки бється,
Там слава Союзу голосно несеться:
Прапор жовто-синій над Союзом має
І Неньки Вкраїни славу зберігає.

Олена Кисілевська.

ЩО НАМ ДАЛА, А ЩО МОЖЕ ДАТИ НАША ЗАМОРСЬКА ЕМІҐРАЦІЯ

I.

МЕРИКА! Яка далека, а водночас близька, дорога країна. Якими тонесенькими, а заразом сильними ниточками звязані ми з нею! Скільки дорогих, близьких коханих вона нам забрала! І мене, коли ще була молоденькою дівчинкою, розлучила вона з найближчим другом-братом Володимиром. Потягнув його у вир еміґраційного життя перед 52-ма роками клич про рятунок, що його кинув Рідному Краєві перший священик на еміґрації, о. І. Волянський. „Людей нам тут треба, — писав — інтелігентних людей. Будівничих нового життя на еміґрації. Інакше може вона для нас пропасти!"

І як жовнір на заклик старшини, став до праці серед першої еміґрації брат, д-р Володимир Сіменович. Через наше жваве листування я наче переживала довгі літа процес духового розвитку й зросту сили та свідомости нашої еміґрації. Захоплювалася радісними, повними запалу вістками: Церкви будуємо! Господарське життя розвиваємо! Інституції одні по одних закладаємо!

І про основу Українського Народного Союзу, що оце святкує сорокліття своєї великої, хосенної орґанізаційної роботи, у свойому часі мала я перші, повні сподівань вістки. Попри хліб, що його добував еміґрант кривавою працею, забажав він піднести і рівень своєї освіти.

Тут уже перша моя співпраця з братом. Він — голова Просвітної Комісії при Українському Народному Союзі, що має стати наче народнім університетом за морем; я — тут представниця тої Комісії на Рідний Край. Листування. Наради. В той час не мала ще Америка відповідних наукових сил. Їх мусів дати Рідний Край. Там стація надавча, тут відбірна й виконавча. Завязуємо Просвітну Комісію і тут при товаристві „Просвіта".

Інформую, вишукую референтів, доставляю їм на провінцію матеріялів, підручників.

Праця починає набирати розгону! Коли нагло: війна! Розлітаються, гинуть люди, не тільки наші реферати й матеріяли. По війні інші часи, інші духові потреби. Інші кличі. Коротка, але світла доба нашої самостійности. Найвище напнятий душевний підйом.

Сліпуче ясна хвилина. Така велика, що віддих тамувала, сліпила очі своїм сяйвом. Голова крутилася на тій заворотній височині...

І враз... упадок, страшніший від усіх досі пережитих болів....

Довгого треба було часу, щоб хоч трохи успокоївся той страшний вир, що в нього впала ціла нація. Довгий час минув, заки зачали ми складати докупи розбите, поруйноване. Від підстав. Від перебудування власної душі. Від світогляду.

Хто був винен? Це перше питання. Де була риса фундаменту, що спричинила руїну будови? Як будувати, яку ґранітову підставу дати, щоб відновити будівлю, щоб вона знов не розвалилась?

Приходимо до висновку: між іншими важними причинами чи не найбільшою була байдужність, інерція, брак найвищого патріотизму в широких масах нашого жіноцтва. Мати Україна не виховала синів-дочок так, щоб вони не дали собі вирвати з рук прапору здобутої вільности, що волілиб радше смерть, як неволю.

В майбутньому жінка українка має стати камяною Каріятидою, що на своїх плечах удержує храм волі народу. Так було в інших народів, так мусить і в нас бути. Це закон, якого нема права переступити.

Цеї думки брат був давно. І мене в цих ідеях виховував. Але інша річ вірити, а інша — робити.

До успіхів праці треба трибуни, звідкиб можна проголошувати все нові ідеї, все нові кличі! Тож пробує брат видавати в Америці часопис для жінок. Не вдається. З тим більшим запалом беремося обидвоє до праці на полі, яке дає нам редаґування „Жіночої Долі". Цей часопис, який повстав з ініціятиви коломийського українського жіноцтва, мусить бути мостом між Рідним Краєм і еміґрацією. Мусить єднати жіноцтво в спільній, згідній праці для добра нації. Через брата в Америці і сина в Канаді вдається мені наладнати звязки з жіночими орґанізаціями за морем. Тодішні провідниці жіночих орґанізацій: п. О. Лотоцька в Америці й п. Савеля Стечишин у Канаді зрозуміли вагу цеї справи. Прилучаються до нас і провідниці та члени інших жіночих кружків та жіночих секцій при товариствах загальних. Леди проломлені! Співпраця наладнується! З радістю помагаємо собі взаємно! Жіноцтво на еміґрації пізнається з жіноцтвом рідноґраєвим і навпаки. Оці близькі, дружні відносини між редакцією і заморськими читачками дозволяють мені здійснити велику мрію мойого життя: відвідати нашу еміґрацію там, у неї вдома, в новій її батьківщині.

Це дає нагоду поділитися думками, переповісти, чого від них чекає Рідний Край, і вислухати, чого вони надіються і жадають від Рідного Краю.

Оці мої звязки з Америкою і Канадою дають мені відвагу висказати свої думки на тему: що нам дала, а що може й мусить дати еміґрація.

II.

Що дала нам заморська еміґрація?

Багато! Вже сама свідомість і докази того, що там далеко за морем, на багатій, вільній землі наші сестри й брати відчувають те, що й ми, кріпить, підносить наші сили в Рідному Краю. Факт, що кожне наше слово, навіть те притишене обставинами слово, кожний наш поклик, відбивається у Вас грімким відгомоном, дає нам тут відвагу, надію.

Всі Ваші культурні надбання, Союзи, Інститути, Просвіти, Рідні Школи, Союзи Українок і всякі інші культурні й освітні орґанізації є не тільки Вашим надбанням, але й нашим.

Ваша молитва за рідний нарід у Вашій церкві за морем, Ваша пісня з естради великого світу, Ваше слово на народніх святочних зібраннях, взагалі кожна Ваша маніфестація у наших спільних, народніх справах вяже нас тісно з Вами й каже всім українським серцям битись одним бажанням, одним ритмом: і тут на Рідній Землі і там за морем. Слава Ваша є нашою спільною славою.

Не забуду того почування гордости, з яким я вступала там, за морем, у наші гарні, декуди просто пишні церкви, Народні Доми, Просвіти. Цеж здвигала їх часто невелика горстка переселенців, яких нужда, біда вигнала за море з рідної хати.

Може не розумієте Ви, там далеко, які почування викликають у нас вістки, що в новій батьківщині Ви маєте свою „Україну", свій „Київ", „Харків", „Одесу", „Львів", „Січ" і інші, такі милі для українського вуха назви місцевостей. Не знаєте, як це нам любо чути, що в тих місцевостях, містечках є площі Шевченка, вулиці Хмельницького, чи кого іншого з наших славних людей.

Це не є такого малого значіння, якби комусь здавалося. Молоде, нове українське покоління, що буде ходити тими площами, вулицями, що житиме в тих місцях з українськими назвами, в тому Києві, Україні, не забуде так легко, хто воно, якого роду! Задумається над тим, хто і в чию память надавав ці назви землі, що їх гостинно прийняла. І анґлієць, що мусить писати на адресі українську назву, з пошаною згадає тих людей, що дали такий доказ любови й памяти своїй батьківщині.

Ці всі факти дають доказ, що наші люди на новій, прибраній землі, хоч пересякли новою культурою, хотіли й хочуть закріпити, задокументувати свою єдність з европейською Україною.

Так! Ми з гордістю й радістю стежимо за всією культурною роботою українців в Америці й Канаді. (Про Канаду, хоч її значіння не менше від Америки, мені не приходиться тут ширше говорити).

Це все не тільки робить славу Вам, нашим землякам за морем; це прославлює, популяризує, зацікавлює широкий світ Україною. Тому це все мусить викликати почуття гордости й надії в усіх українців у старому европейському материкові.

Чи уявляєте собі, наприклад, почування нашої дитини й молоді в Рідним Краю, де вона не має права взяти в руки рушниці (навіть для спорту, чи забави), на вістку, що там за морем думають про наші військові формації? Що на тій великій, вільній, багатій землі мають українські військові прапори, що над тою землею розпинають крила українські літаки й на них видніється назва: „Україна", „Київ"?

Ми свідомі тут того, що Західньо-Українські Землі будуть тим італійським Піємонтом, звідки розпічнеться здобування й закріплення нашої самостійности. Але ми знаємо й те, що наша еміґрація мусить бути тою крапкою над „і", що в майбутньому надасть усьому властиве значіння. Вона, тільки вона, буде в силі дати нам те, чого в слушний час не могли дати старшини генерали чужинці, бо... своїх не було. Ті цінности, що їх уже нині виказує еміґрація, є запорукою, що ми тут, в Европі, не осамітнені.

Вашу самостійність думки, Ваш ширший погляд на світ, Вашу ініціятиву й змогу у значній мірі здійснити її цінить Рідний Край не менш як велику матеріяльну допомогову акцію.

Правда! Ваші великі пожертви на народні цілі були і є нашою підпорою, підтримкою всіх наших змагань з тяжкою долею. Не булоб їх, то куди вужчі круги обнімалаб своєю преважною роботою Рідна Школа. Куди слабше світилаб на ввесь край „Просвіта". Якби не ці Ваші матеріяльні пожертви, то не одної важної роботи не сповнилиб наші культурно-освітні, наукові інституції та товариства.

Ці пожертви осолоджують теж тяжку долю політичним вязням та інвалідам з української війни, вдовам і сиротам по наших героях з часів визвольної боротьби. Майже що пятий інтеліґент, що скінчив науки в найтяжчих, повоєнних часах, завдячує це тій підмозі, що Ви давали її через віденське, потім краєве „Товариство Прихильників Освіти".

А скільки існувань вратували Ви, людських існувань, спомагаючи Лемківщину по війні, а Гуцульщину в часі повеней і інших нещасть? Скільки домів Божих і народніх, читалень „Просвіти" по селах здвигнено завдяки Вашій допомозі? І жіноцтво, наш Союз Українок, могло не одної справи довершити на міжнардній арені завдяки зрозумінню й піддержці жіноцтва на еміґрації. Часопис „Жіноча Доля", що нині єднає кругом себе українське жіноцтво всіх земель, де живе український нарід, від часу свого існування багато завдячує піддержці своїх сестер зза моря. І тепер ювилейні пожертви, не так великі, як загальні, дозволили редакції з 1936 роком дати українському селу найкращий і найдешевший часопис для сільських господинь, що своєю дешевістю перевищає всі часописи в Польщі. Ці всі щедрі жертви, що їх дає заморська еміґрація на ріжні культурні, економічні й політичні цілі, мають велике значіння не тільки для Рідного Краю, але й для самої еміґрації.

Розуміємо їх не як сповнення формального обовязку зо сторони еміґрації, не як милостиню для Рідного Краю, але як співпрацю всіх діток одного народу в розбудові й утриманні життя того самого народу в найтяжчих його хвилинах. Це лежить в однаковім інтересі тих, що живуть на Рідній Землі, як і тих, що на еміґрації. Якби не було живого пня тут на Рідній Землі, то перестає жити, нидіє і та галузка, що опинилася за морем.

Крім матеріяльної помочі немалу ролю моглиб відограти в Рідним Краю інформації щодо громадянського життя не тільки українського народу, але щодо життя чужих націй. Вісти про досвіди та досягнення господарські, наукові, літературні, мистецькі, політичні. Знаю з власної редакторської практики, які цінні є всякі дописи, а то й приватне листування з нашими співробітницями. Знаємо, як цікаво цілий край читає вісті зза моря й по інших часописах. Більше число їх зблизилоб нас із тим світом, серед якого живе наша еміґрація, та збагачувалоб наше власне життя та знання безпосередніми вказівками.

До великого вкладу у наше національне життя треба зачислити діяльність Українських Бюр, що їх в Европі удержують українські добродії (Яків Макогон з дружиною) з Америки. Українське Бюро в Лондоні за кілька літ свого існування, посунуло багато нашу справу вперед на міжнародньому форумі. Анґлійську пресу читає цілий світ, а до того, що говорить анґлійська дипльоматія й наука, прислухуються всі культурні народи. Тому того, що анґлійці говорять про українські справи, мимохіть слухає цілий світ. Заснування, завдяки Українському Бюру, Анґльо-Українського Комітету, до якого ввійшли визначні

представники англійської дипльоматії й аристократії, це безперечно факт великого значіння для української справи.

Із тих усіх помічень, які подаю тут дуже, дуже побіжно, мусимо з радістю признати, що не пішла намарне праця перших патріотів, піонірів переселенців, не пішла надаремно велика всебічна патріотична й організаційна праця Українського Народного Союзу, який святкує 40-ліття своєї пожиточної роботи. Не пішла надаремно праця і всіх інших щиро патріотичних американських організацій, між ними і десятилітня праця „Союзу Українок" і інших жіночих орґанізацій. Вони довели до того, що сьогодні жінка, українська еміґрантка, бере живу участь у всій культурній патріотичній праці свойого народу.

Та попри ці всі світлі сторінки життя нашої еміґрації є деякі прояви, що нас засмучують. Наприклад, гострі політичні тертя та ворогування щирих патріотів на полі релиґійному. Дещо з того нам просто трудно зрозуміти. Правда, під цю пору надходять уже відрадні вістки, що їх Рідний Край приймає з найбільшою радістю. Боротьба на реліґійному полі успокоюється.

о. Микола Струтинський
Голова редакційного комітету „Свободи" (1921)

Одначе є ще одна справа, що найбільше непокоїть Рідний Край. Це вістки, що молоде американське покоління часто відчужується від українських справ, не цікавиться батьківщиною, не знає навіть рідної мови. Це справа найбільшої ваги й кожний патріот як у Рідним Краю так і на еміґрації мусить завдати собі питання: а що буде тоді, як не стане перших поселенців-піонірів, а на їх місце стануть ті родженні у новій, близькій їм батьківщині? Заборона припливу нової еміґрації не підсилює нашого життя за морем, тому вдержання освідомлення молодого покоління це для українців найістотніша річ. Багато людей за морем казали мені: — Так є в інших, так мусить бути й у нас!

А я скажу, як і там казала: — Ні! Сто разів ні! Нам не вільно навіть думати так! Не вільно погоджуватися з цим ані громадянству, ані батькам. Не вільно опускати рук. На таку розтрату народніх сил міг би може погодитись німець, італієць, чех, поляк. Це для державного народу ніяка загроза. Але не миритися з тим народові, котрий тількищо добуває волю. Навіть тоді, коли прийдеться закріплювати свіжо здобуту свободу, треба буде ще довгі літа молодих, дужих рук та світлих умів!

Що робити? Треба думати, треба радитись, як запобігти тому, щоб ми не тратили найліпших членів нашого народу, його молоді!

Передовсім не вірити, що так мусить бути! Чиж та патріотична, заморська молодь, яку вже маємо, а яка побачила світ уже на новій землі, чи не переконує вона нас найкраще, що так не мусить бути? А там, де є інакше, там напевно є якісь помилки у вихові, в окруженні страченої дитини. Розслідити й не допустити до того, щоб це повторилося! Робити наради з свідомою національною молоддю, з добрими зразковими родичами, що вміли як слід сповнити свої обовязки.

Хай молодь Ваша, там за морем, у всіх своїх плянах і починах не спускає з очей потреб европейської України. Хай студіює, вчиться тих фахів, які може от-от дадуть їй серед своїх широке й так дуже відповідальне поле ділання. Адже колись треба буде нам добрих вояків, справжніх військових старшин, механіків, техніків, піротехніків, моряків, летунів, ба й залізничників та шоферів. Вишколених фахівців, сильних, зо сталевими нервами й кулаками змагунів повинна дати батьківщині вільна заморська еміґрація. Кожним своїм словом, кожним ділом там між товаришами-чужинцями молодь Ваша мусить робити приятелів і прихильників українській справі. Та перш за всі і перш за всіх мусить сама з ентузіязмом відноситись до тої справи.

Старша ґенерація не сміє сама знеохочувати дітей до тієї України, яку чейже любить. Мусить для добра нації перестати сваритися між собою, деморалізувати власних діток народньою незгодою. Мусить уміти перед власними доньками, перед власними синами втримувати престіж власний, престіж нації. Треба знайомити молодь не зо злом, яке остаточно мусить бути в кожному народі, а з тим, чим наш нарід може похвалитись перед цілим світом. Показати їй славне, геройське минуле, давнє і найновіше. Треба її познайомити з світочами науки, з мистцями, з народом і його гарним мистецтвом.

При Народному Союзі повинна би повстати окрема комісія, що малаб за завдання помагати нашій молоді з Рідного Краю відвідувати Новий Світ, переводити деякі спеціяльно-американські студії. Хай і молодь заморська приїжджає, переводить студії з української ділянки у нас. Хай і молодь заморська бачить на власні очі нашу прекрасну землю, мальовничі народні строї, прегарні звичаї, хай приглянеться нашим культурним надбанням, що їх народ здобув власними руками, героїчними зусиллями.

Обмінюймося молоддю часово. Присилайте нам своїх славних спортовців, а ми посилатимемо Вам наших молодих літературних лавреатів. Всі, хто тільки має змогу, повинні старатися, щоб молодь американська з ріднокраєвою обмінювалася думками, навязувала кореспонденцію. І то не тільки збірно, як орґанізації, але й приватно, поголовно.

Редакція „Жіночої Долі" дає до розпорядимости молоді сторінки журналу „Світ Молоді".

Зацікавте свою молодь нашим народнім мистецтвом у Рідним Краю, тут, у хатах тих самородних ґеніїв, що його творять. А коли молоді тим і всім наших життям та народніми скарбами зацікавляться, то може потраплять покласти тверді основи нашому промислові, може потраплять відкрити йому вікно в ширкий світ... Може навчать і нас чогось такого, що моглоб нам принести змогу показати наші хисти тому світові, серед якого вони живуть. Коли цього молоді доконають, то піднесуть нас не тільки на господарському полі, але й скріплять духа народу.

Тоді й молодь, що нехтувала тим Рідним Краєм, тому, що його не знала, подивиться на нього іншими очима. Побачить, що для нього варто жити, а в потребі й життя для його волі віддати.

Того від еміґрації надіється Рідний Край.

Дмитро Дорошенко.

З ПЕРЕД ТРИЦЯТЬОХ РОКІВ

ПРИ КІНЦІ XIX. стол. українське громадянство в Росії ще дуже мало знало про українську еміґрацію з Галичини до Америки. Українські часописи, видавані в Австро-Угорщині, в Росії були заборонені, своїх ще не було, а російські часописи дуже рідко згадували про якісь події з українського життя.

Памятаю, що вперше довідався я про українських еміґратів в Америці зо статтей російського письменника Е. Матросова (що писав під імям Гр. Леліви) „Заокеанська Русь", друкованих у 1897 році в російському місячнику „**Историческій Вѣстникъ**". Замітку про цю статтю умістив український місячник **„Кіевская Старина"** — одинокий тоді орґан українців під Росією — писаний, розуміється, російською мовою. Я згадую про статі Матросова тому, що мабуть не один лиш я довідався з них про нашу заокеанську еміґрацію, а певно було більше таких українців мого покоління.

Від 1897 року я пренумерував львівську **„Зорю"**, яку висилано до Росії в замкнених ковертах, а від 1898 р. **„Літературно Науковий Вістник"**, який російська цензура перепускала аж до вересня 1901 року. З тих журналів можна було довідатися вже дещо більше про нашу американську еміґрацію, хоч то були здебільшого коротенькі звістки про ту або іншу книжку, видану в Америці, або про часопис. Довідався я тоді і про **„Свободу"**, але самої її не бачив аж до 1902 року. А сталося те таким способом. На початку 1902 року я перейшов на студії до петербурзького університету з варшавського, де студіював передтим. Весною 1902 р. відбувався в Петербурзі, як звичайно, великий концерт, присвячений Шевченковим роковинам. Це був перший взагалі Шевченківський концерт, який я бачив у своїм життю. Ці концерти відбувалися в Петербурзі дуже бучно — у великій салі, приходило дуже багато людей, бо українська кольонія в Петербурзі була велика, хоч свідомих українців було й не так то багато. Здебільшого то були „малороси", але на панахиду в Казанському Соборі по Шевченкові, а потім на концерт, являлося дуже багато і тих „малоросів", тим більше, що концерти бували дуже цікаві: виступали на тих концертах щонайкращі співучі сили з царської опери, де було багато співаків і співачок з України. Вони охоче брали участь у Шевченкових концертах, і тому слава про українські концерти йшла по цілій столиці. Звичайно, якщо весною (коли справляють Шевченкові роковини) перебувала в Петербурзі якась українська трупа, то її артисти теж виступали на Шевченкових концертах зо співами або деклямацією. І був іще такий звичай, що концерт зачинався кожного разу

короткою вступною промовою сеніора петербурзької громади, відомого українського письменника **Данила Мордовця.**

Так було і 1902 року. Перед початком концерту на естраду, прикрашену великим білим погруддям Шевченка, удекорованим зеленню й українськими рушниками, виступив старенький дідусь з довгою сивою бородою. Це був Мордовець. Ціла саля привитала його ряснними оплесками. Кожного року промовляв він своє вступне слово, і всі були цікаві: чи скаже він що нового, чи це буде повторення більшеменше того самого, що йому вже стільки разів доводилось говорити? Цим разом Мордовець сказав нове.

Вклонившися за звичаєм бюстові великого поета, він витяг з кишені число якогось часопису, розгорнув його і показав публиці. Це була американська **„Свобода".** — „Ось дивіться, сказав він: перед вами число українського часопису. Виходить він геть далеко від нас, аж за океаном; але це видають наші люди, нашою мовою, і дивіться — ось якраз число, присвячене Шевченкові! Аж ось куди залетіла слава нашого батька Тараса!" — і на цім побудував старий ціле своє вступне слово, й було воно дуже щире, тепле, так, що захопило всіх. Звісна річ, не міг він прилюдно сказати, що яка це дивна і неприродня річ, що на своїй рідній землі, в Україні, не вільно нам мати своїх часописів, та що сама „Свобода" в нас заборонена, хіба що котра там наукова установа, може бібліотека самої Академії Наук у Петербурзі, або що, сміє її діставати. Алеж усе ми й без слів розуміли, і мабуть мало знайшлося серед численної публики на концерті таких, яких не вразив сам вигляд українського часопису з Америки (та ще й з такою назвою, як „Свобода"!) — в той час, як українська преса була суворо заборонена в самім ріднім краї! Оцей відклик старого Мордовця до „Свободи" випав дуже влучно і справив велике враження.

Пройшло кілька років, і обставини в Росії дуже змінились. Настав 1905 рік, і ще перед проголошенням конституції 17. жовтня цензурні заборони ослабли настільки, що було можна спроваджувати зза кордону українські часописи. Своїх іще не вільно було видавати — аж до кінця 1905 року, але з Австрії чи з Америки вже можна було пренумерувати. Вже не пригадую собі, коли саме і як, але я став не тільки пренумератом „Свободи", а й її дописувачем-кореспондентом. В Україні та й у цілій Росії відбувалися тоді великі події: наростала революція, яка хоч і не повалила ще царського трону, то вже сильно ним захитала, і над Україною повіяв перший вітрець свободи. Цілком зрозуміло, що заокеанські земляки цікавились тим, що робиться в Україні, як вона оживає, як прокидається національний рух, — і я в своїх статтях писав про цей рух та про його перші прояви. Народилася й українська преса. В осени 1906 р. я переїхав до Києва і став постійним співробітником цілої низки молодих українських часописів. Писати до „Свободи" вже мені не вистарчало часу. Але вона вже й не потребувала, так як раніше, кореспонденцій з України, бо вже могла черпати всі звістки про українське життя безпосередньо з українських часописів.

Д-р Остап Грицай.

З ЗАЛІЗА І З КРИЦІ

„Гей, куйте шоломи, троянські мужі,
Утрое, вчетверо кладіть блискучу мідь!"
Леся Українка („Кассандра", І.)

І.

НА ВІДСТАЛЬ предовгих тисячеліть, епох далеких і віків безконечних проносяться відголосом віковічним гомони боєвих змагань, лицарських полків із заліза і з криці, що вже з першим заіснуванням державного ладу на світі здвигаються проти чужинецьких наїзників за волю рідної землі. І колишні боєві заклики й гасла тих пропамятних борців за рідний край розгомонюють ще завжди за світами минулого. Заклики тверді і гострі як шаблюки. Подихи вогню і крови, що то колись народам душі пожарами запалювали і гураґаном вихрів у бій поривали...

Слова-удари, слова-стріли, з вогню і з крови, з заліза і з криці.

Справді: Які вражаючі подвиги це, які невміручі спомини!

От вам троянська царівна Кассандра, що в безвістях найдавнішого минулого, в півказкових починах людської історії, сама одна, з глибин своєї невгомної журби про бідний нарід закликає його до грядучого, великого бою... От преславний фараон Єгипту, Рамзес Сезостріс, що під Кадеш, у бою проти могутніх хетітів, сам один, тільки з двома своїми львами, продирається крізь склублені ватаги ворожих їздців. От геллєнський лицар Леонід, що, пожертвувавшись із сотками товаришів всеціло й совершенно за волю рідного краю проти стотисячних полчищ перського наїзника, лишає світові заповіт, що та їх надлюдська посвята це лиш сповнений обовязок. А от ведені дружиною Газдрубаля жінки Картаґіни, що захоплені бажанням усеціло посвяти для рідного краю, відрізують собі волосся на линви для останніх воєнних кораблів вітчини. Жінки, яких вид трупів після зруйнування Картаґіни римськими наїзниками витискає вождові Риму, Публієві Корнелієві Сціпієві, потрясаючі сльози... А хіба не тремтить зі зворушення рука і суворому, такому скупому на слова Тацітові, коли він, розмальовуючи у своїому творі про Аґріколю повстання Бретанії проти Риму, кидає в лице римським наїзникам устами хороброго бретанського ватажка Ґальґака те незабутнє обжалування, що його можна іще й сьогодні приложити до всіх хижих наїзників у світі? — „О, ті розбишаки світу! — говорить про римлян Ґальґак — вони, які, якщо їм недостає до грабування суші, кидаються плюндрувати моря! Повні жадливости майна проти багатих, а пожадання влади проти незасібного противника, вони ненаситні ні скарбами сходу ні заходу, й однаково вони простягають руки за країнами народів, чи бідний цей

край, чи багатий. Отак плюндрування, вбивання і грабунок вони ложно зовуть володінням, а якщо яку країну перемінять у пустиню, то це в них **замиренням** зоветься". І як колись усевіща Кассандра до народу Трої, так той Гальґак накликує до бретанських земляків словами з заліза і з криці:

Куйте шоломи, готуйте мечі, бо година великої боротьби настала!

І розгомоніє тим закликом з заліза і з криці і Тевтобурський ліс, коли там германські полки Арміна готують ненаситному Римові смертельну погубу...

Отак уже тому дві тисячі літ, століття за століттям, скрізь, де розвивається перше життя народів стихійними, безконечними поривами до власного, вольного, державного існування. А далі? Від перших християнських століть аж ген до нашої теперішности сьогодні? Невже народи, осяяні благим промінням Христового заповіту любови, перестали двигатися збройними рядами на тих, що не давали волі їх життю і державним починам? Перестали у своєму змаганню до волі і її повної обезпеки кувати шоломи та втроє і вчетверо класти блискучу мідь, надіючись на те, що відтепер закон Христової любови вирішуватиме всякі свари з сусідами найкраще?

Ні, о ні!

Століття після Христа аж до сьогодні — це один-одинокий ряд боїв між народами за волю і за честь батьківщини. Бої, де все наново сяйвом пресвітлим видвигаються всесильні вибранці небес, благословенні провідники народу, в яких міць хотіння, міць слова і спромога чину — з заліза і з криці. Божі лицарі народу, яких заповіт во время люте один:

Куйте шоломи, готуйте мечі!

II.

Американські брати і сестри!

Коли я нині, з величавим Святом Сорокліття вашого Українського Національного Союзу маю змогу говорити до вас як один з постійних співробітників головного орґану Союзу, а саме нашої славної „Свободи", то я, розглядаючи вперше мій власний труд, вложений мною упродовж уже далі десятиліття (від 1927 р.) в наш журнал, можу зазначити з радістю і з гординею, що те найважніше, про що я вам писав із самого початку моєї діяльности у „Свободі", це були сповідання про подвиги з заліза і з криці, про чуда визвольного хотіння, словом: про визвольні змагання народів. Ви пригадуєте ряд моїх статтей про визвольну боротьбу швайцарів (1928 р.), шведів (1928.), нідерляндів (1929.) та про революцію в Бельґії? А чи тямите ще мої оповідання про подвиг Жанни д'Арк (1931 р.), про Джузеппе Ґарібальді та його хоробру дружину Аніту (1931 р.)? І скажу вам притім, дорогі земляки, що праця над отими моїми статтями про визвольні змагання народів для „Свободи", це для мене — як і взагалі вся моя праця для нашого часопису — на завжди один з найкращих і найдорожчих споминів мойого життя. В часі ось, коли лютування чужинецьких наїзників на нашу прекрасну землю ставало щораз страшніше, а з цим і свобода слова в нашій пресі у краю була щораз більше обмежувана, хібаж не являлось воно визволенням для українського письменника мати змогу промовляти до рідної суспільности з такої вольної трибуни, як сторінки нашої „Свободи", провідного орґану України на

вільній землі Вашинґтона? І то орґану щоденного, в якому можна було писати ширше і частіше про величавий шлях історії народів з їх безліччю світлих примірів геройської зваги і великодушної посвяти, суворости обовязку і необхідности його довершення, нікчемности і ганьби всякого рабства, і чудової краси всього, що було, є і буде визволенням з темряви рабства і неволі. Визволенням, зродженим з вогню і з крови, з заліза і з криці боротьби.

Бо, як каже наш великий поет:

Лиш боротись значить жить,
Vivere memento!

А до боротьби, до відпору, до оконечної розправи на життя і смерть з лютими наїзниками на нашу землю завзивали і завзивають нас нині водно страхіття тих пекол, що їх тепер витворюють наїзники на землях України. — Кажу це ще раз: просто з почуванням визволення доводилось мені, дорогі земляки, писати вам про те все у статтях, не душених ніякою цензурою і не нищених ніякою конфіскатою. У статтях, де серцю вільно було спалахнути всім вогнем любови до рідної землі з тим, що кожен заклик до бою з ворогом, і до жертв на наш оконечний і рішальний бій, відгукується у ваших серцях, в серцях усежертвенної української еміґрації в Америці стотисячкратним і невмовкальним відгомоном!

Дмитро Андрейко
Член Просвітної Комісії і редакційної комісії „Свободи" (1921).

Яке щастя для письменника мати таких читачів, як ви! І яке щастя для української нації мати таких громадян, як ви! Бо і в вашій любові до рідної землі є щось з заліза і з криці.

І може й тому так легко й радісно було мені упродовж десятьох років писати вам ті мої святочні передовиці у „Свободі", що їх ви зустрічаєте там що Різдва і що Великодня, і зі Святом Листопаду і зі Святом Героїв, і в роковини Шевченка і в роковини Франка... Легко й радісно, кажу, бо з кожною з тих статтей я почував чудотворну міць соборницької ідеї в народі, ідеї тісної приналежности всіх поокремих віток українського народу до одного спільного, рідного, материого пня ген там, де Дніпро і Дон, де Київ золотоверхий і могили блакитний степ криють, в Україні милій, нашій вітчині святій... Заправду, кажу вам, брати мої, що нема могутнішого засобу повного — нехай лиш і духового — обєднання народу під стягом одної любови й одної ненависти, одної посвяти й одного змагання, як саме обожання спільних святощів, од рода в род шанованих традицій народу. От з кожним Різдвом, коли я витав вас святочним привітом, я, заслуханий самотою на далекій скитальщині в нечутні відгуки давнодавно прогомонілих різдвяних коляд, що їх я чув колись на рідній землі ще дитиною, засідав з вами духом на ваших Свят-Вечорах і в Америці і в Канаді, і в Бразилії і в Аргентині і ген на Зеленому Клині, таксамо, як повна невимовної туги за рідними линула моя душа витати з Різдвом і революційне підпілля ген у краю, і вас запроторених братів і сестер у ляцьких та большевицьких криміналах, і скрізь усю-

ди, де рідна, українська людина. І була це, брати мої, туга не з зітхань і сліз, а туга з заліза і з криці. Туга, що рвала мене в рідну далечінь непереможно, і ломала кордони гір і лісів і далеких океанів. І не знала вона стриму, і не знала втоми.

І була та моя туга віща як Кассандра, і жертвенна як жінки Карта̀ґіни, й опанцирювалася вона проти ворогів України зброєю з заліза і з криці як Рамзес Сезостріс і як Леонід, як бретонський Ґальґак і як Армін збунтованої Ґерманії. Ви знаєте її, оту тугу, ви знаєте її, брати мої? О, я знаю і відаю, що й ви всі почуваєте її з кожним Різдвом і з кожним „Христос воскрес" на чужині, й за кожен раз, коли на святі Шевченка пронесеться хором „Заповіт", а в день Франка прошибнуть вас слова прольоґу до „Мойсея", а на Листопадовім Святі почуєте ще раз проголошення Незалежної Самостійної Української Держави. І плакала ота туга у вас у той похмурий грудневий ранок, коли у Львові ляхи вішали Данилишина й Біласа, і горіла вона в вас завзяттям, коли ви на відсталь океанів чули, що говорить Бандера ляцьким суддям, і молилася вона молитвою обожання, слухаючи, як Гнатківська і Лебедь пожертвували своє молоде кохання на вівтарі України. А хіба не розпалює вам вона душ ущерть за кожен раз, коли ви, українці землі Вашинґтона і канадійскої країни, українці бразилійських гущ і степів Арґентини й українці ген на найдальших окраїнах Далекого Сходу жертвуєте свою тяжку кервавицю на визволення України?

От вам і чудотворна міць соборницької ідеї, всецілої любови до рідної землі! І животворяща міць пошани, міць культу тих святощів та історичних традицій народу, яких память звязується в нас навіки з великими роковинами переломових подій у минулому України, а про які я не забував згадати вам і в кожній з моїх різдвяних і великодніх статтей для вас.

Бо культ рідної величі і рідної краси для нас важніший, ніж захоплення великими подвигами в народів чужих.

Особливож для нас на чужині, для нащадків України за морями й океанами.

Так, він важний-преважний цей культ.

Слухайте лиш, земляки, слухайте старі й молоді, жінки й чоловіки, ти молоде, і ви, діти! Слухайте всі!

III.

Коли треба нам гартувати душі вщерть, коли треба, щоб міць хотіння, міць слова і міць визвольного чину була в нас з заліза і з криці, і коли треба, щоб кожен з нас почував радісну готовість кувати шоломи й лаштувати мечі, то мусимо все наново звертатись до геройських подвигів у нашому власному минулому, в історії України, щоб надихуватися тут подихом віковічної сили рідного народу.

В нашій історії на відсталь предовгих тисячеліть, епох далеких і віків безконечних, проносяться луною віковічною гомони боєвих змагань, лицарських полків з заліза і з криці, що вже з першим заіснуванням державного ладу в нас двигаються проти чужинецьких наїзників за честь і волю рідної землі. І якщо я вам, дорогі земляки, згадав спершу про великих героїв у чужих народів, то лиш тому, щоб сказати вам тепер, що нема таких великих подвигів і таких великих ге-

роїв у ніякого народу, з якими не можна би порівняти подвигів і героїв України.

От вам жінка, княгиня Ольга, одна з найкращих володарок свойого часу, що сама одна довершує кривавої пімсти за вбивство її чоловіка. От її син Святослав, що не гірше як славлений Рамзес Сезостріс вміє перемагати тисячкратні полчища ворогів і, наступаючи на них з небезпекою повної погуби свойого війська, накликує до своїх лицарів словами: „Вже нам нема куди дітися; хоч-не-хоч мусимо стати проти них, отже не зробім сорому українській землі, а ляжмо тут кістьми своїми! Мертвомуж нема сорому, а як побіжимо, то буде нам сором! Отже стіймо кріпко!" А Леонідів, тих тричі незломних, що із своїх трупів творять батьківщині оборонний вал перед навалами чужинецьких наїзників, у нас, починаючи від геройських князів, аж ген до славних Запорожців, Стрільчиків - Січовиків, героїв Української Галицької Армії та преславних боєвиків з українського революційного підземелля — хіба нема? Хібаж не варт станути обік Леоніда ось хочби той простий козак 6-тої стрілецької дивізії, Щербак, що в імені 359 розстріляних большевиками під Базаром говорить віч-на-віч зі смертю твердо й несхитно: „Ми знаємо, що нас чекає, і ми не боїмося смерти, але до вас, москалі, служити не підемо"? А українські жінки — хіба нема між ними геройок великої посвяти, що своєю звагою і славу жінок Картаґіни притемнюють? Від княгині Ольги і Ярославни, аж ген до Віри Бабенко і Гнатківської! А Леся Українка — хібаж не українська Кассандра це, що сама одна, в часі зневіри й суму, закликає свій нарід до бою?

Теодор Грицей
Головний председник У. Н. С.
(1925—1929).

О, вони святі-пресвяті ті носії і носійки визвольних традицій і заповітів України! І я молю вас, брати мої, пізнавайте їх щораз глибше, любіть їх і чиніть за їх прикладом, щоб на перший поклик України до останнього бою ви грянули зза моря народом у зброї, легіонами Непереможних, і станули Матері оборонним валом з заліза і з криці.

ЧУЖИНА

Ні, і сто раз ні!
Щастя в чужині
Нема в нікого.
І літа минуть
І сльози пливуть
І щож вам з того?

Чи не що дня вам
В уяві все там
Мріє рідний край?
А на чужині
Чуєтесь чужі,
Чуєте одчай.

Дмитро Захарчук.

Віктор Курманович, генерал хорунжий.

БОРІМОСЬ І ПОБОРЕМО

Я ТЕЖ примусовий вигнанець з рідної землі, як оті всі наші старі іміґранти, що колись покинули Рідний Край і тепер доживають свого віку в Америці. І тому добре відчуваю біль тих українських іміґрантів в Америці, що так бажалиб вернутись на Рідну Землю, щоб хоч там умерти. А особливо добре відчуваю почування тих українських старшин і стрільців, що тепер перебувають в Америці й леліють думи про недавнє, таке славне наше минуле, як і те, щоб те все ще раз повторилось. І те останнє заставляє мене, як того, що був у проводі геройської Української Армії, скористати з цеї нагоди, що виходить Пропамятна Книга У. Н. Союзу, і сказати і від себе слово.

„Союзова Армія".

Читаючи час від часу американську „Свободу", завважую, що вона намагається на всі способи виховати американсько-українське молоде покоління на традиції нашої геройської боротьби. Бачу, що виховує молоде покоління на кличі „Власними силами" та впоює в наше громадянство переконання, що зі зброєю в руках доведеться українському народові ще раз, а може й більше разів, ставати до нової боротьби, поки наш нарід стане вільним і державним.

Розумні та добрі це думки. Думаю, що буде багато таких членів У. Н. Союзу, що, виховані на таких думках, візьмуть навість чинну участь у нашій будучій боротьбі за незалежність України. Та, не зважаючи на те, для нашої справи має надзвичайно велике значіння вже те, коли там в Америці підховається таке молоде покоління, що матиме розуміння потреби допомогти підготові до такої боротьби, що піддержуватиме морально, а то й матеріяльно у старім краю тих, що також так думають, що не піддаються окупантам українських земель, що й у спокійних часах гинуть за українську ідею як лицарі на справжній війні.

Я жовнір. І то вихований у чужій армії. А коли по розвалі австрійської монархії припала мені доля керувати українською армією за українські ідеали, доперва тоді зрозумів і відчув я той надзвичайний чар, який відчуває жовнір, коли бореться за свою рідну справу. Тому й не диво, що я і тепер далі мрію про українську армію, що я бажав би і серед теперішнього ніби „миру" бачити принаймні в уяві будучу українську армію і будучих українських жовнірів. І тому саме такий я радий, що в Америці існує „Союзова Армія", що може дати українській нації вразі потреби правдивих жовнірів, чи хоч в інший спосіб допомогти будувати дійсну Українську Армію.

Знаю, що багато американських українців служили в американській армії, себто по стороні аліянтів, коли велася світова війна. І були американці, що допомагали Польщі загарбати наші землі та помагали полякам удержати наш Львів. Та мені здається, що в будучій нашій визвольній війні вже буде інакше, якщо „Союзова Армія" подбає завчасу, щоб в Америці було краще розуміння наших визвольних змагань.

Наука не пішла намарно.

Як ми зачали настановляти свою владу на своїх землях, у Великій Україні по вибуху революції в Росії, а в Галичині по розвалі Австро-Угорщини, ми, як загал, не розуміли, що в таких справах рішають: багнети. Ми намагалися тоді зговоритися з нашими відвічними ворогами. Ми думали про те, який то найкращий лад завести. А вороги наші формували в той час — нову армію.

Згодом ми опамятались, але це вже було запізно. Наші повстанські загони боролися дуже часто з великим геройством, але не могли видержати наступу добре зорґанізованої ворожої армії. Ми мали таку молодь, що кращої світ не бачив, коли згадати про геройську смерть поляглих під Крутами. Наш похід на Київ — це геройська епопея. А наша офензива по проломі під Чортковом — це лавровий вінець слави в історії боротьби українського народу за свою землю і волю.

Та все те не принесло нам остаточного визволення. Є на те ріжні причини. Але одною з головних є те, що ми до світової війни не доцінювали значіння армії й жовніра. Я певен, що тепер уже зайшли щодо цього величезні зміни в нашім громадянстві, що вважаю великим здобутком, бо принаймні в будучності не будемо вже витрачувати часу на шукання шляхів до визволення, а знатимемо, що тут рішить: кріс.

В нас, українців, є добрі завдатки на добрих вояків. Хто бачив нашу Галицьку Армію, як вона, цілковито виснажена з сил, по тяжких офензивах переходила Збруч, а потім відразу приступила до нової офензиви на Київ. — той не може ніколи сумніватися в бойову вартість українського народу. Наддніпрянська Армія, що теж боролася в надзвичайно несприятливих умовинах, теж доказувала чудес. І ніщо інше, а тільки тиф добив нашу геройську Армію. Він був найбільшим ударом, і це треба мати завжди на увазі, коли хочемо видавати оцінку боротьби Української Армії з ворогами, які на неї наступали зі всіх сторін. І на це памятаймо, що коли вже Української Армії не стало, то ще й тоді український жовнір здобувся на геройський епізод. Це: Базар.

Зрошена кровю українського жовніра українська земля від Карпат по Кавказ певно видасть іще багато нових борців і нових героїв. Щоправда, вона їх і тепер видає. Йде тільки про те, щоб ціла нація зрозуміла, що в слушний час, як вибє година нового повстання, все має бути для українського жовніра, все для боротьби за українську державу.

Й іміґрація теж.

У тій годині мусить одночасно з українським народом на рідних землях станути теж до боротьби і вся наша іміґрація, а в першу чергу американська іміґрація, як найчисленніша і як та, що зможе дати велику допомогу тим, що зискає вмілою пропаґандою симпатії світу для слушности української справи. Щоб так сталося, треба, щоб в Америці були щодо тих справ одна думка й один провід.

Цього треба ще й тому, щоб молоде покоління набрало поваги до української справи, щоб воно в неї повірило, щоб її як слід розуміло, бо тільки тоді буде воно радо служити українській ідеї, навіть тоді, коли не стане старого покоління.

Олександер Колесса.
(Псевдонім Олекса Ходовицький).

В СВІТ ЗА ОЧИ...

ВІДЛІТАЮТЬ ЛЕБЕДІ.

Ранні зорі серед неба
Мерехтіли,
Як лебеді тиху воду
Сколотили.

Не лебеді злопотіли
Крилоньками;
Виходили бідні люди
З дітоньками.

У незнану вибиралися
Сторононьку,
Покидали свою рідну
Родиноньку.

Покидали рідні хати
Без опіки,
Вандрували за далекі
Гори, ріки.

„Може річку глибокую
Переплинем,
А у рідній сторононьці
Марно згинем.

„Ой чужая сторононька,
Чужі люди,
Та вже гірше на всім світі
Нам не буде!

„Ой далека сторононька
І незнана.
А у рідній, що заробим,
Все для пана.

„Опадають чорні руки
Від роботи,
Марно гинуть наші діти
Попід плоти.

„Та не жаль нам працювати,
Гарувати,
Щоби пальців із голоду
Не глодати!"

РІДНА НИВА.

Вийшли вони поза село
Аж на ниву,
Та згадали свою долю
Нещасливу.

Припав батько до облогу
І ридає
І себе й людей і світ ввесь
Проклинає.

„Або верніть молодую
Мою силу,
Або верніть батьківськую
Рілю милу!

„Візьміть решту мого поту
Із сльозами,
Верніть поле, загарбане
Лихварями!

„Встаньте, тату, встаньте, діду,
Обізвіться
Та за свою кривавицю
Заступіться!

„Гей, сусіди, сусідоньки,
Годі спати,
Поможіть нам рідну ниву
Відбивати!

„Ой поглухли бідні люди,
Поніміли
Та в неволі своє серце
Задавили!

„Рілеж моя, крівавице,
Не моя ти!
Тяжкож тебе, рідна ниво,
Покидати!"

Взяли вони землі грудку
У шматину,
Щоби було що покласти
В домовину.

По тім боці оглянулись
Із під гаю:
„Будь здоровий, нещасливий
Рідний краю!"

ГІРКЕ СЛОВО.

„Кудиж ви ся сірі гуси
Збираєте?
Доріженьки далекої
Не знаєте!"

„Однаково загибати
У дорозі,
Або дома із голоду
На морозі".

„Ой чого ви, бідні люди,
Виходили?
Панські стрільці всі дороги
Обступили".

„Нема в світі таких стрільців
І не буде,
Та щоби їх боялися
Бідні люди!"

„Ой верніться, бідні люди,
Від границі:
Дістанете за день жнива
Сніп пшениці.

„Ой верніться, бідні люди,
В свої села:
Без вас панам годинонька
Невесела.

„Ой верніться, бідні люди,
В свої хати:
Нема кому панам з поля
Позбирати!"

„Деж ви тоді, приятелі,
Пробували,
Як з голоду наші діти
Умлівали?

„Ой як ви нас принимали
На зарібки,
Не мали ви тоді серця
Ані дрібки.

„Не знали ми порятунку,
Ні потіхи,
Як жиди нас виганяли
Ізпід стріхи.

„Хоч голодно і холодно,
Болять ноги,
Не будемо вертатися
Із дороги.

„Не дай, Боже, за те кари
Та над вами,
Що пустили нас по світі
Ви з торбами!

„Хоч будете каятися
Без облуди,
Тоді для вас порятунку
Вже не буде.

„Бодай же ви не зазнали
Та ніколи,
Як то тяжко покидати
Рідне поле!

„Бодай же ви не зазнали
І навіки,
Як то тяжко йти світами,
Як каліки!

„Бодай же вам не снилося
Серед ночи,
Як то тяжко мандрувати
В світ за очи!"

Евген Онацький.

ЗА КОРДОНАМИ БАТЬКІВЩИНИ

Еміґрація — явище траґічне.

РІДНА ЗЕМЛЯ, рідна мова, рідні люди, рідна хата... спогади дитинства... спогади першої любови... У когож то не затужить серце, коли він на чужині згадує батьківщину?

Але іноді і в рідній хаті буває затісно, і як натиснуть злидні, а заробітку нема де знайти, йде людина в світ за очі, щоб собі та дітям якось на шматок хліба заробити.

Так і наші люди з багатої, та чужими людьми опанованої й визискуваної України, розбридалися в Азії по далеких Сибірах, ще дальших Зелених Клинах, палючих Туркестанах, запливали до Канади, до Злучених Держав Америки та до Бразилії чи до Арґентини. Розбридалися по далеких чужинах і розпливалися та часто безслідно зникали в чужемовному морі...

Питання еміґрації, себто виходу на чужину, є болюче для кожного народу. Бо якщо люди еміґрують, це значить, що не знаходять вони пристосування своїх сил на рідному ґрунті; це значить, що, не знаходячи відповідного заробітку вдома, вони несуть свої сили на службу іншому народові, іншій країні. А що для відриву від рідного ґрунту та мандрування в чужі, незнані країни треба чимало сили волі, ініціятиви й відваги, то еміґрують на чужину звичайно — дарма що неосвічені, але все характером своїм цінні люди, і втрата таких людей для кожного народу є болюча.

Але якщо для кожного народу питання еміґрації є болюче, то для українського народу воно впрост траґічне. Бо тоді, як інші народи, зорґанізовані у власних державах, мають бодай можливість у той чи інший спосіб зараджувати еміґраційному лиху, слідкувати за своїми виселенцями на чужині через своїх леґальних та уповноважених відпоручників, підпомагати їх, затримувати з ними якнайтісніший звязок, боронити їх від визискувачів та охороняти від винародовлення, український народ, позбавлений своєї держави, не має і досі цих можливостей. Впродовж довгих десятиліть дивиться він мовчки з розпукою, як **міліони** його синів кидають рідні хати та йдуть у безвість, гублячися безслідно в чужинецькому середовищі.

До часів української революції 1917—22 рр. еміґрувала з України сама неосвічена селянська маса, що залишалася без національних інтеліґентних провідників і тому фактично була полишена на поталу чужої національної стихії. Революція 1917—22 рр. не тільки розколихала по всіх усюдах українську національну свідомість, не тільки збудила до державного думання міліонові маси, що досі спали, здавалося, безпробудним сном, але й викинула на чужину сотки тисяч української інтеліґенції, що впродовж років зі зброєю в руці боронила У-

країну від злих напасників. Поразка української армії була національною катастрофою. Приневолений вихід на чужину національної інтеліґенції був великою трагедією. Але нема нічого злого, що — при добрій волі та щирих зусиллях — не можна було би, бодай почасти, направити на добре.

До української національної революції, як ми вже згадували, міліони української **несвідомої** маси вспіли вже осістися мало не в кожному місці земської кулі. Вони не фіґурували в офіційних статистиках, бо навіть не мали одного спільного ймення. Вони були несвідомі свого національного походження, своєї національної минувшини, і тим менше можливостей власної національної будучности. Вони памятали тільки, що походили з того і того місця якоїсь країни, що була для них батьківщиною, але для кожного з них носила окрему назву, — бо так хотіли наші національні вороги. І тому наші люди називали себе чи то „русинами", чи „руськими", чи „малоросами", чи „угроросами", чи „карпаторосами", чи навіть „поляками" або „румунами"; і тільки дуже небагато зпоміж них знали, що всі вони є — українці. Але ось прийшла революція. По всіх часописах цілого світу пролунало ймення України. По всіх усюдах зявлялись описи кривавої боротьби, що їх вели там, на полях анонімної батьківщини, що все частіше називалась Україною, героїчні борці за визволення свого народу і своєї землі з чужого національного, економічного й політичного ярма. А потім — прийшла поразка. Полилися до всіх старих осередків української анонімної чи псевдонімної еміґрації свіжі хвилі людей, що з гордістю й любовю несли своє національне імя. І нараз між тисячами й міліонами окремих одиниць та невеличких ґруп, порозкиданих злою долею по всіх кутках світу, почала снуватися золота нитка, що вязала серця докупи. Закипіла гаряча орґанізаційна робота. Почали рости як гриби, українські орґани преси. До давньої української еміґрації, що вирушала в світи, шукаючи шматка хліба, приєдналась нова еміґрація, що шукала способів бодай у деякій мірі причинитися до зреалізування ідеалу української державности, що за нього лилась і ллється кров на рідних полях.

Від еміґрації економічно-допомогової до політично-національної.

Від того часу в житті української еміґрації починається нова доба, що ставить перед нею нові завдання і нові обовязки. Досі українська еміґрація ставила перед собою завдання виключно економічно та взаємно допомогові. В цьому відношенню спеціяльно американська еміґрація осягла дуже багато, та я не вважаю відповідним над цим тут спеціяльно спинятися, бо цьому питанню будуть присвячені інші статті цієї „Пропамятної Книги". Хочу тільки відмітити, що від моменту появи серед української еміґрації активних учасників українського визвольного руху починається новий період життя української еміґрації, який можнаб назвати періодом „політично-національним", у противставленню до попереднього, який можна назвати „економічно-допомоговим". Натурально, і в цьому другому періоді момент економічно-допомоговий не зникне, і не може зникнути, але він мусить набрати значіння другорядного, **засобного:** людина мусить їсти, щоб жити, але не повинна жити, щоб тільки їсти. Вона мусить ставити собі інші, **вищі** завдання, а „їдженя" має служити тільки засобом для осягнення отої вищої мети.

Для української еміґрації цією вищою метою має служити **активна участь у творенню української державности.**

Українська земля поділена між чотирма займанцями. Український народ має насильно затулені уста і не може висловити на своїй власній землі своїх бажань, своїх ідеалів. Це має робити за нього українська еміґрація. Вона мусить перед лицем цілого світу плекати українські національні державницькі ідеали і не дозволяти нікому їх затьмарювати. І то не тільки плекати їх у своїх душах, але **наявно,** щоб кожний навіч особливо міг завжди переконатися в незломній волі українського народу дійти своєї волі на своїй землі. І то не тільки наявно на чужині, але силою всіх своїх можливостей домагатися, щоби про це наставлення української еміґрації знали якнайширше і якнайточніше всі шари українського суспільства під займанцями. Про це завдання української еміґрації писав свого часу дуже гарно ще покійний В. Липинський:

„Колиб Орликова еміґрація (перша українська еміґрація після Мазепиної невдачі. —Е. О.) змогла була продержатись і передати при помочі відповідної орґанізації свої ідеї не до закордонних архівів, а на територію України; і колиб вона могла була таким чином параліжувати деструктивні впливи тодішніх „хитрих малоросів", що в інтересах свого „смѣновѣховства" і зрадництва погорду та ненависть до еміґрації ширили, — історія наша напевно склаласяб інакше. І хай ті, що сьогодня несвідомо цькують чесну українську еміґрантську ідеольоґічну й орґанізаційну працю, памятають, що тільки такі зруйновані нації можуть воскресати, а не безсило в своєму гробі борсатись, які духа свого, хочби поза межами батьківщини, поза своїм тілом, живим зуміли заховати". (Листи, стор. 507).

Омелян Рекрут
Головний контрольор У. Н. С. (1925).

Зрештою таке завдання випадало на долю кожної еміґрації, що не поривала звязків з рідним краєм, і, наприклад, „велика частина італійського відродження — пише Паріні, — відбулася за кордоном, бо за кордон еміґрували і там обдумували неминучу долю батьківщини всі ті італійці, що в ту батьківщину вірили".

І це завдання вже від довгих років українська еміґрація в Европі і в Америці на себе цілковито перейняла. Раз-у-раз читаємо офіційні заяви зорґанізованого українства в Америці, в яких стверджується, що Українська Нація на рідних землях під цю пору перебуває в стані жахливого терору збоку чужих окупантів і є позбавлена можливости вільно й правдиво представляти свої національно-політичні цілі й ідеали перед міжнародніми політичними чинниками світу, та що тепер тільки українська еміґрація, що живе на вільній американській землі, може представити ніким не сфальшовану ролю й правдиве національно-політичне становище Української Нації на рідних землях і на еміґраціях. Разом з тим українська еміґрація теж далі заявляє, що лиш обєднаними зусиллями всіх членів нації й нашими власними силами можна буде довести до вирішення української справи в найближчому часі в формі Соборної і Суверенної Української Держави, та що цю

найвищу ціль нашого повного визволення буде можна осягнути лише способом безперервної й активної боротьби з окупантами.

З допомоги американської еміґрації визвольним змаганням Рідного Краю випливає цілком ясно, що українці в Америці глибоко відчувають кровний і національний звязок з рідним краєм та служать вірно українській ідеї. А це є великий здобуток для української справи.

Італійський уряд і італійська еміґрація.

Яку вагу привязують тепер народи до своїх іміґрантів, видно це яскраво по італійській фашистівській державі. До часу фашистівського режіму італійські еміґранти були цілковито полишені на самих себе. Ніхто ними не опікувався, щобільше, ними нехтували. З приходом до влади фашистівського уряду відношення італійських властей до італійських еміґрантів цілковито змінилося. В Римі, при міністерстві закордонних справ, виникла особлива величезна установа під назвою „Дирекція італійців за кордоном", і під проводом цієї дирекції по всіх державах світу почалася пильна робота над орґанізацією італійської еміґрації. Від перших часів свого перебування при владі Мусоліні проголосив, що вважає працю над орґанізацією італійської еміґрації за одно з найважніших і найтрудніших завдань фашистівського режіму, заявляючи одночасно, що „треба скасувати оте слово „еміґранти" і заступити його виразом „італійці за кордоном", бо в цій зміні назв коріниться глибокий змисл: він вяже всіх виходців з Італії з рідним краєм і наказує їм не забувати, що якеб громадянство вони не приймали, деб не знаходилися, вони все італійці й повинні завжди почуватись італійцями.

„Українці за кордоном".

І я теж думаю: не еміґранти, а українці за кордоном. Це значить: не людці, яким байдуже до всього того, що відбувається в рідній країні, аби тільки самому заробити та спокійно прожити, а палкі патріоти, що все залишаються вірні рідному народові і його національним ідеалам, та за них вічно думають і за них змагаються.

Але, скажуть мені, як можна залишатись українським патріотом, коли одночасно з тим нова батьківщина, ота, що прийняла еміґранта, дала йому роботу і можливість зажити спокійно родиною, теж вимагає від того еміґранта виявів його розуміння нових, придбаних ним громадянських обовязків щодо **нової батьківщини, де зрештою** ростуть його діти, і де ростимуть **його внуки й правнуки.**

А я на це відповім: одно другого **не** виключає. Кожна людина мусить плекати в собі почуття до рідного краю, до краю походження, де залишилися його родичі й могили пращурів, і почуття вдячности до нового краю, що дав їй роботу і захист. Цей подвійний обовязок до старого краю й до нової батьківщини окреслив Мусоліні в своїх заповідях „Італійцям за кордоном". Ось дещо з того:

„Фашисти, які знаходяться за кордоном, мусять шанувати закони тої країни, яка їх гостить. Вони мусять давати щоденний приклад цієї слухняности законам, і то не тільки своїм землякам, але — коли те необхідне — й самим громадянам.

„Вони не повинні розбурхувати непорозумінь в італійських кольоніях, але, навпаки, намагатися їх направляти.

„Вони повинні давати приклад чесности приватної й громадської.

„Шанувати представників Італії за кордоном.
„Боронити все італійське в минулості й сучасності.
„Допомагати всім тим італійцям, що потребують допомоги.
„Бути здисциплінованими".

Коли ми тут заступимо назву „італійці", „італійське" і т. д. назвою „українці", „українське" і т. д., то ці заповіди італійським фашистам за кордоном дадуться якнайкраще застосувати і до українців в Америці.

Опіка над еміґрацією колись і тепер.

Колиб ми хотіли порівняти характер нашої еміґрації з еміґраціями інших народів, то ми знайшлиб найбільше подібности в характері італійської еміґрації, бо італійські еміґранти, як і українські, складалися спочатку виключно з селян та робітників, що не знаходили праці в рідній землі. І дарма, що ці італійські селяни та робітники посідали вже свою власну італійську державу; та держава була ще така бідна і така безсила, що італійські еміґранти залишались фактично, як і українські еміґранти, без усякої офіційної підтримки й охорони. Ось як пише про це п. Паріні, найбільший знавець еміґрантської справи: „Ліберальна Італія ретельно охороняла для тих італійців, що не могли знайти собі роботи, оцю подвійну свободу: або вмерти з голоду в батьківщині, або жити слугами за кордоном. І таким чином витворилася була спеціяльна постать: еміґранта. Еміґрантом був той, хто блукав по світу зі своїми злиднями і з особливим, славнозвісним „червоним пашпортом"; червоним, бо в червоній оправі, для відріжнення від інших італійців, що мали пашпорт іншого кольору і не були еміґрантами, а „порядними особами". Еміґрантом був той, хто вичікував цілими годинами по передпокоях і по коридорах обідраних тодішніх італійських консулятів, аж поки не приходив пан консуль, завжди невідмінно скривлений і нервовий, і не заявляв, що Італія має інші справи і не має часу займатися тими, що з неї вже виеміґрували". (Паріні „Італіяні аль Естеро", 1935, стор. 21).

Онуфрій Шараварко
Головний контролюр
У. Н. С. (1925—1933)

А проте Італія й тоді мала чималу користь з тих своїх еміґрантів, користь, щоправда, виключно економічну. Досить сказати, що несприятливий комерційний балянс Італії з закордоном вирівнювався що року завдяки з одного боку туристичному рухові, а з другого боку завдяки всім тим грошам, що італійські еміґранти слали на батьківщину своїм батькам та родинам. „Завдяки грошам оцих найбідніших зпоміж синів — пише той самий Паріні — Італія змогла втримати свою монету на золотому рівні і вступити перше в лібійську, а потім у велику війну, з добрими резервами золота" (тамже, стор. 27).

„Та — додає він — ніхто тоді не запитував, скільки коштувала національну економіку оця фінансова вигода; ніхто не підраховував, скільки італійського капіталу можна булоб витворити **в середині** країни з отими силами, що вміли накопичувати такі суми грошей, знаходячись на економічній самоволі чужинців. Ніхто не запитував себе,

скільки сліз і крови коштували оці еміґрантські жертви. І ніхто головно не підводив духового балянсу, вираховуючи втрату отих міліонів душ, що вилонювалися з тіла нації".

В сучасний момент нараховують десять міліонів італійців за кордоном.

Італійський фашистівський уряд не залишився, подібно попереднім урядам, байдужим до долі оцих десятьох міліонів, розуміючи дуже добре, яку духову й політичну силу можуть вони дати рідній країні, якщо будуть відповідно зорґанізовані і підпоможені.

І тому, як ми зазначили вище, доля італійського еміґранта, з приходом до влади фашистів, цілковито відмінюється. Італійський еміґрант перетворюється в „італійця за кордоном", що, не вважаючи навіть на свою приналежність до іншої держави, може завжди знайти в офіційних італійських установах духову, а часто й матеріяльну допомогу.

Для нас, що бачили безправність і безпорадність італійського еміґранта в минувшині, подібну до безправности й безрадности українського еміґранта навіть у сучасності, варто приглянутися ближче до того, що саме робить італійський уряд для отих своїх „італійців за кордоном", бо в тій акції італійського уряду ми можемо знайти добрі вказівки до того, як мусітиме розвиватись і наша акція, коли ми здобудемо нашу державу, і навіть раніше.

На чолі цілої акції серед італійців за кордоном стоїть, як ми вище згадували, Загальна Дирекція Італійців за Кордоном, тісно звязана з міністерством закордонних справ. Ця дирекція завідує всіми справами, що торкаються виїзду за кордон італійців і їх повороту на батьківщину, завідує всіми італійськими школами за кордоном, влаштовує за кордоном вистави національного італійського мистецтва, ріжні курси для пропаганди італійської культури і т. п.

Італійський уряд не шкодує грошей на відкриття італійських шкіл за кордоном, і в минулому році нараховували більш як 300 тисяч учнів по всіх італійських школах за кордоном. За останні три роки відкрито за кордоном шість нових ґімназій та 35 початкових шкіл; вибудувано 42 народні доми, 58 спортових таборів (кемп); відкрито 92 катедри італійської мови й літератури при чужинецьких університетах; влаштовано сотки і сотки курсів італійської мови при народніх домах та чужомовних ґімназіях. Що року від 12 до 15 тисяч хлопців і дівчат з ріжних кінців світу, за вибором італійських консулятів, на кошт італійської держави приїздять до Італії на морські та гірські літнища, де вони вправляються фізично й духово. Мені самому приходилося нераз зустрічати цих малих гостей із закордону, що, приїхавши до Італії, не вміли ні одного слова по італійському, а відїздили не тільки володіючи вже італійською мовою, але й палаючи вдячністю та любовю до давньої батьківщини їх родичів, що робилася наново і їх батьківщиною.

„Цею нашою акцією, пише Паріні, ми хочемо, щоб усі італійці, як італійські громадяни так і ті, що вже перестали бути італійськими громадянами, і власне особливо ці останні, були горді, що походять з нашої славної раси, і щоб вони шанували її імя і її мову та зберігали й охороняли її традиції. Можемо з радістю ствердити, що італійці за кордоном всіляко йдуть нам у цьому назустріч. В обох Америках, Північній і Південній, італійська мова і культура зробили вра-

жаючі поступи, завдяки саме отій чудовій відданості й жертвенності американських італійців, що зустрічає всіляку підтримку Дирекції Італійців за Кордоном. (Тамже, стор 38).

Італійські консуляти поставили собі завдання вимовляти в тих державах, де знаходяться більші ґрупи італійців, спеціяльні права італійців на розвиток і студіювання рідної культури. Певна річ, завважує Паріні, спершу це не йшло так легко. Нерідко консулятам зазначали, що опікування чужими громадянами, хочби й італійського походження, не може входити в компетенцію італійських консулятів. Але, з огляду на те, що італійські консуляти підкреслювали завжди необхідність для всіх італійців за кордоном шанувати закони тої країни, де вони знаходились, і навіть служити в тому прикладом іншим громадянам, зрештою завжди знаходилася дорога до порозуміння, і права громадян італійського походження на спеціяльне плекання італійської культури знаходили визнання і повагу. Бо світ, як зазначує Паріні, все поважає тих, що вважають своїм обовязком викликати до себе повагу.

Григорій Пипюк
Головний контрольор У. Н. С.
(1925—1933)

Плекання ідеї соборництва.

Консуляти, з огляду хочби на свій офіційний характер, не могли перебрати на себе цілої опіки над італійцями за кордоном. Тому поруч з консулятами і в тісному співробітництві з ними виникли по всіх усюдах спеціяльні італійські орґанізації, що спеціялізувалися в зорґанізуванні ріжних культурних клюбів, товариств взаємної допомоги і т. д. і ставили собі за мету — згідно з висловом і наказом Мусолінія — „йти в нарід", себто стояти в якнайбільшому звязку з широкими масами італійської еміґрації. І тут треба відмітити особливо „соборницький" характер усіх тих орґанізацій.

В дофашистівськім періоді життя італійської еміґрації італійські еміґранти ґрупувалися й орґанізувалися головно в формі „земляцтв", і цей спосіб ґрупування знаходив свої історичні підстави в минувшині італійської нації, що впродовж століть була поділена між ріжними державами. Щойно в 1870 році майже ціла італійська нація обєдналася в одному італійському королівстві, але до великої европейської війни це формальне обєднання в одній державі не відбивалося на **духових і національних** відчуваннях ріжних відрубків італійської нації. Представники ріжних частин Італії не тільки висмівали одні одних, а дуже часто впрост ненавиділи та нехтували одні одними. Велика війна, що єднала в одному полку виходців з ріжних частин Італії, дала перше кріваве хрещення почуттю дійсної національної єдности, а італійський фашизм після війни зробив усе можливе, щоб це почуття національної єдности скріпити. Тому не тільки в нутрі країни він заборонив існування ріжних земляцтв, але поставив своєю метою повести з ними боротьбу і серед італійців за кордоном. До останнього часу орґанізації італійців за кордоном були або політичними клюбами, що відбивали в мініятурі партійні поділи дофашистівської Італії і кидали ґарібальдійців проти клерикалів, ліберальов проти радикалів,

або отими регіональними земляцтвами, що відділювали неаполітанців від піємонтців, ґенуейців від венеціянів і т. д. Всі вони були, як каже Паріні, без сумніву добрі італійц, але в цьому своїому поділі занадто часто схильні були відчувати більше партійне, ніж національне спільне. Орґанізації фашистів за кордоном повели рішучу боротьбу проти цього партійного й релігійного партикуляризму і зуміли в досить скорому часі витворити оте почуття національної спільности і солідарности, що збирало під національний прапор однаково виходців з півночі, як і з півдня; всі почали почувати себе братами й товаришами в правах і обовязках, в спільній національній радості і в спільному горю. І таксамо, як передтим усі анґлійці, без огляду на партію чи походження, завжди готові були, деб вони не знаходилися, збиратися під одним спільним британським прапором, так і італійці, внаслідок упертої праці фашистівських італійських орґанізацій, навчилися знаходити в італійському прапорі те спільне, що мало всіх їх єднати, без огляду на партикулярні інтереси. Бо, згідно з заповітом Мусолінія, де тільки знаходиться бодай один італієць, там усе має бути з ним ціла італійська велика родина, там усе має відчуватися биття одного великого італійського серця, там усе має відчуватись існування одного великого народу.

Опіка над молоддю.

Для закріплення отого великого звязку між синами одного народу, розкиданого по найдальших кутках світу, Дирекція Італійців за Кордоном видає спеціяльні орґани преси: „Леґіонарій" і „Тамбурин". Цей останній присвячений спеціяльно молоді і має на меті підтримувати в ній, уже народженій на чужині, невгасальну любов до далекої Італії, в якій кожний хлопець і кожна дівчина мусять, бодай раз за молодечі роки, обовязково побувати, щоби провести кілька місяців у величезних таборах молоді, звезеної з усіх кінців світу. Таким чином ця молодь не тільки пізнає саму Італію, вдосконалюється в її мові, в розумінні її історії, її культури і т. д., але завязує знайомства та приятелювання зі своїми однолітками, що живуть від його хати за тисячі й тисячі кільометрів, по найбільших столицях світу, як і по найменших містечках та селах. В цих таборах нема ріжниць ані станового, ані місцевого походження: всі ріжниці стирає одно спільне національне походження від батьків, що колись були італійськими громадянами і зберегли до останнього свою любов до батьківщини.

Постійний звязок.

Від часу до часу, і завжди обовязково у великі національні річниці, з Італії виїздять до більших осередків італійської еміґрації досвідчені вчені промовці і постійно тримають маси італійської еміґрації в **живому** словесному контакті з найактуальнішими проблемами Італії. Спеціяльні порозуміння з ріжними інституціями дозволяють переводити широку інформаційну і пропаґандну роботу через італійські фільми, що мають на увазі поширювати спеціяльно національний горизонт італійця за кордоном та знайомити його з італійським мистецтвом і культурою. Поряд з щолітніми подорожами молоді до Італії італійські просвітні орґанізації орґанізують також на виключно вигідних умовах, у вузькому співробітництві з італійськими залізницями та пароплавними товариствами, туристичні подорожі до Італії італійців за кордоном, що отримують таким чином періодичні „купелі іта-

лійства" та навязують давні звязки з рідними місцями. По всіх більших осередках світової культури з допомогою й участю Дирекції Італійців за Кордоном відкривають італійські бібліотеки та книгарні і не шкодують ніяких зусиль, щоб ширити італійську книгу та часописи за кордоном.

З цього побіжного огляду взаємовідносин, що намагається витворити італійська держава між італійцями за кордоном і їх давньою землею походження,ми можемо скласти собі деяке уявлення про ту величезну вагу, що її надає Італія проблемі еміґрації. „Величезна є будуччина італійців за кордоном, пише той самий Паріні, і незмірна може бути та їх допомога, що вони можуть принести своїй батьківщині в її розрості в світі".

Нашій батьківщині.

Парафразуючи ці слова Парінія, ми й собі скажемо: „Величезне є завдання й українців за кордоном, і незмірна може бути та допомога, що вони принесуть справді визволення своєї батьківщини".

І коли говорю про визволення батьківщини, думаю не тільки про політичне й національне визволення, що є тільки першим, але необхідним кроком до цілковитого визволення, але й про **економічне** визволення. Не треба забувати, що, звільнившись політично й національно від займанців, Україна потребуватиме багато грошей для своєї внутрішньої розбудови. Чужинці використовуватимуть ці перші моменти української державности, щоб займами під великі відсотки накинути нове ярмо на нову державу; і тут потрібна буде мобілізація всіх фінансових і економічних сил українського народу, щоб зробити цю фінансову залежність від закордону найменшою і найлекшою. І в цьому відношенню українці за кордоном, відповідно зорґанізовані, можуть також відіграти велику ролю, складаючи свої ощадности в українському національному державному банку. Краще буде українській державі давати добрі відсотки від капіталу своїм, українцям, ніж чужим хижим капіталістам. Але і для цього потрібно, щоб українці за кордоном знайшли й відчули свою економічну й фінансову силу; а це буде можливо тільки в тому випадку, якщо вони задержать українські національні почування та зорґанізуються в могутні громади.

Над італійцями чи іншими державними народами за кордонами є опіка їхніх держав чи урядів. Я навів образ того, як фашистівська Італія розвязує проблему еміґрації, бо, не зважаючи на те, як хто з нас ставиться до італійського фашизму, багато з цього можна застосувати і до українців, що живуть поза межами України. Та поневолений український нарід мусить іще більше дбати про свою еміґрацію ніж нарід державний. Це справа зрозуміла. Поправді Україна не може дати українській еміґрації того, що моглаб і повиннаб дати, якби була вільною, але треба, щоб у Рідним Краю зрозуміли глибоку вагу еміґрації й виконали супроти неї те, що є можливе. А на еміґрації треба виховувати нові покоління в такім ідеалістичнім дусі, в якім виховує американських українців Український Народний Союз зі своїми органами „Свободою" і „Юкраініен Віклі", що своїми жертвами і своїм ідеалістичним наставленням учать, як треба дорожити українським імям і допомагати здійсненню українських ідеалів.

с. Северина, Ч. С. В. В.

ЕМІҐРАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІМ ПИСЬМЕНСТВІ

ТРЕБАБ довшої студії, щоб обробити те все, що вже є в нашій літературі, а що є звязане з нашою заморською еміґрацією. Головна тема тих писань це нужда, що виганяла наших селян далеко за море. Бо нужда, а ніщо інше була головною причиною нашої такої численної іміґрації. А разом з нею ті казкові оповідання, що то облітали наші села про плодючу Бразилію чи золоту Америку й Канаду. І тому не диво, що всюди по наших селах (особливо в 90-тих роках минулого століття) понісся клич:

„.....Гейже в світ за очи,
Коли нас рідний край живить не хоче".

Так коротко схопив Богдан Лепкий оту траґедію в своїй чудовій поемі **„В світ за очи"**, даючи заразом бідним вигнанцям таку потіху:

„О, Ти, Пречиста, свята Божа Мати,
І Ти втікала з батьківської хати,
І Ти страждала, пробита мечами,
Зглянься над нами!"

А в одній з найстарших поем про еміґрацію зпід пера **Олекси Ходовицького** (1892 р.), затитулованій, як і попередня, „В світ за очи", обездолені наші селяни потішають себе ось як:

Може річку глибокую
Переплинем,
А у рідній сторононці
Марно згинем.

А крім цього їх кріпить надія, що буде змога допомогти бідній рідні:

Та хоч руки попідходять
Мозілями,
Буду знати, — що зароблю,
Все для мами!

А хоч усіх опановує великий біль розлуки, то таки факт, що їх ріля вже загарбана лихварями, не позволяє їм змінити постанови. Тим панам, що пробують задержати їх дома, вони вміють відповісти:

Деж ви тоді, приятелі,
Пробували,
Як з голоду наші діти
Умлівали?
Ой як ви нас принимали
На зарібки,

Не мали ви тоді серця
Ані дрібки.
Не знали ми порятунку
Ні потіхи,
Як жиди нас виганяли
Ізпід стріхи.

Читаючи поему Олекси Ходовицького (цебто **Олександра Колесси,** бо то він так підписався), так і чується відгомін колишніх радикальних думок, якими згодом осталого на своїй рілі бідолаху порушено й до аґрарного страйку.

Не інакше підійшов до тоїж теми пізніше й молодший поет Петро Карманський в своїй поемі „Еміґранти". В неї він вніс тільки трохи більше іронії, пишучи про виходців:

І де загориш, люта доле,
Нещасний люд? Чи відьма-горе
Піде за ним іще й за море
З ярмом рабства? Гірка недоле,
Лишись вже тут! Тебе пригорне
У нас вельможний пан неситий
І пявка-жид. А там, хто знає...
А може й там не зле гуляє
Шляхотський кнут?...

Як велике зубожіння села й економічна залежність його були першим джерелом еміґраційного руху, підсичуваним не тільки мріями про заморське щастя, але й пропаґандою радикальної партії, так другим, не менше сильним, була робота всяких пройдисвітів-обманців, що з еміґраційної гарячки народу задумали витягти для себе якісь зиски.

Згадатиб тут хочби еміґраційного аґента Джерґолєта, котрий 1895 р. обійшов майже всю Східню Галичину, переодягнувшися по мужицьки, а вдаючи з себе померлого архикнязя Рудольфа, та закликаючи наших людей за собою до Бразилії. В обманюванні наївних не бракло йому й помочі сільських арендарів, які, викуповуючи від обдурених решткн хазяйств, ділилися з обманцем величезними зисками. А яку сильну віру в себе вмів збудити по селах той обманець, доказом того хочби численні листи, писані селянами до архикнягині Стефанії з ріжних околиць Галичини, листи, в яких пишуть їй, що її муж, архикнязь Рудольф, не вмер, живе і шле їй привіт, а сам хоче повести їх до Бразилії. Сам же говорив їм:

В Бразилії царем я хлопським стану,
Там жиду доступу не дам, ні пану.
Це край багатий, оком не займеш,
Ніхто ще там ланцом не міряв меж.
Плідних земель безмірні там простори,
Буйні пасовиська, лісисті гори.
Там слуг нема з хрещеного народа,
Освоїш пять-шість малп і є вигода.

Виймаючи цей уступ **„Листу до Стефанії"** з поеми **Івана Франка „До Бразилії",** приходиться замітити, що цілий той лист — це тільки один із сотні подібних листів, які в цілн отуманення простого народу пускано в свойому часі по Галичині. Щойно ті, які впали жертвою обману, могли остерегти листами з Бразилії своїх рідних, щоб не ймили віри обманцям. Щойно вони могли змалювати їм той бразилійський рай, за який вони ніколи в світі не віддалиб уже галицького пекла. У Франковій поемі той рай так і змальований на основі одного з листів із Бразилії.

Боротьба з обманом народу є темою й драми Льва Лопатинського **„До Бразилії",** надрукованої вперше 1898 р. Побіда над об-

манцем — також фальшивим цісаревичем — Скубським і його помічником арендарем Мошком — то вже заслуга просвітної праці читальників. Після тої побіди за бразилійським раєм тужить у селі хіба ще один хлопчина, нерозумний Юрко, який втратив надію переїхатися залізницею й побачити море. Освідомлені читальниками старші селяни приходять до переконання, що з економічної неволі вирвати їх може тільки праця, без якої і за морем не буде раю. Вони й визволяються з рук лихваря, засновуючи в селі свою крамницю.

Крім зубожіння й економічної неволі, крім обману, що гнали несвідомих за море, можнаб іще надмінити й третє джерело еміґраційного руху: охоту збагачення.

В оповіданні **Тимка Бордуляка „До Бразилії"** не вдається гробареві Панькові Загуменному переконати свойого братанича Івана, що йому нічого шукати за морем. Він же дома мав іще чим прожити свою жінку й діти. Треба було аж йому самому засмакувати вимріяного щастя, щоби з каяттям і жебрацькою торбою вернутися до рідного села й після смерти стрика заняти його нужденну посаду — громадського гробаря.

Ясним промінням сонця на захмареному овиді еміґраційного світу в українськім письменстві можна вважати оповідання **Стефана Ковалева про „Американську крисаню".** Коли сподівання, звязувані часто з обіцянками виходців з рідного села, кінчаться звичайно так, як в оповіданні **Юрія Кміта „Лист до Америки",** де полишена дома жінка сама не знає вже, як прокляти мужа за його непамять, то Ковалів оповідає про гостину американця в рідному селі, американця, що, доробившися за морем, міг не лиш на якийсь час навідатися до своїх рідних, але й привезти їм гостинці. З тих гостинців найбільшою сензацією для цілого молодого села був капелюх, привезений для малого братанича — американська крисаня, зелена, з червоними стрічками, з блискучою спряжкою, з кругленьким зеркальцем, ще й з китичкою з золотої четини. Ледви міг дочекатися малий Стефан днини, коли йому до церкви позволено взяти ту крисаню — наперед до церкви, а там і до школи. Дочекався, але... але під школою де не взялася безрога; вхопила Стефанкову крисаню й тільки осталося з неї, що дрібні шматки — як і з американських долярів інколи. І погодився, рад не рад, малий Стефан з домашньою дідуневою крисанею.

Які не вириналиб у нашій уяві думки й почування в звязку з фактами, порушеними в українських писаннях на еміґраційні теми, найбільш траґічним завсіди буде момент останнього прощання з землею батьків, тою землею, що її всякому виходцеві довелося окропити не лиш своїм потом, але часто й кровю.

Найтраґічніший той момент став темою одного з найкращих творів **Василя Стефаника, „Камінного хреста".** Хто його ще сьогодні не знає? Переповідати його ні на що не здалось би. Це булоб так, як хтось схотів би переповідати пісню. Бо „Камінний хрест" це величня пісня болю, болю, що його усмирити можна тільки припавши до хреста, який ставимо на могилі того, з ким на віки розлучаємося.

На кінець того короткого начерку згадаю ще за два гимни американських українців, що їх видано в краю в 1913 р. заходами

„Рідної Школи" як дар рідної землі. Так і зазначено на видані: „Заморським Землякам—Рідний Край".

В гимні, написанім Остапом Грицаєм, є мотто „Для України живем". Там поет говорить устами імігрантів:

„Ми Українці до скону
В нас є сила козаків!
Не розлучить нас ні море,
Ні межі чужих країв!"

В гимні американських українців В. Щурата (музика С. Людкевича), який принявся серед українців в Америці, чути боєвий настрій:

„У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!"

І готовість послужити Україні:

„Поклич нас, вітчино, поклич,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слушную годину..."

Матвій Костишин.

НЕ ПРОЩАЙ!

Народе мій з козацької крови,
Кинутий в багно неволі і страждань;
Ніхто в терпіннях тебе не жаліє,
Ран твоїх не бачить, не чує ридань.
Кріпись і на кращу долю уповай,
В серці гартуй пімсту і кривд не прощай!
Глянь на Україну, на широке поле,
Там стрінеш могили понурі, сумні,
Що за правду й волю рядами встелились,
Стануть перед очі знов кріваві дні.
А клич, мов сон тихий: В повстанці ставай,
Ступай в слід за ними і кривд не прощай!
Згадай батьків сивих, їх зморщки глибокі,
Як ворожі буки орали їх спину,
І про тих нещасних матерей в неволі,
Що в тюрмах родили неодну дитину,
А дитя купали в сльозах: Памятай,
Гартуй в серці пімсту і кривд не прощай!
За вандальські вчинки, за красу дівочу,
Що злидні зривали, як з лелії цвіт:
Неодна покрита сліз пролила ріки,
Неодна з розпуки пішла на той світ.
Тож Галера бенкет все на думці май,
В серці гартуй пімсту і кривд не прощай!
Памятай: козацька в тобі кров гуляє,
А панська неволя завжди не буде.
Будь лиш вірним сином матери своєї,
То й кінець тортурам небавом прийде.
Лише в перемогу завше уповай,
В серці гартуй пімсту і кривд не прощай!

Д-р Олександер Сушко.

„АМЕРИКАНІЗАЦІЯ“ Й УКРАЇНІЗАЦІЯ

I.

ПІВНІЧНА АМЕРИКА завдячує свої перші кольонізаційні спроби скандинавсько-ісляндським „норманам” (слово походить від ґерманського „нортман”, то є „північний чоловік). Це тісамі сміливі мореплавці, що в середніх віках плюндрували багаті приморські міста західньої Европи та служили у військово-торговельних дружинах українських князів у Києві, Новгороді, Полоцьку й інших містах. Разом з українськими дружинниками наймалися вони теж у військову службу византійських царів; у Царгороді були вони добре відомі під іменем „Варягів” („Варанґі”).

Що між цими першими европейськими кольоністами Америки траплялися теж наші лицарські „русичі” з Києва та Новгорода, це більше як певне. На жаль, вісті про ці найдавніші виправи скандинавсько-ісляндських „норманів” до Америки все ще дуже скупі, хоч і важних джерел до історії таких виправ не бракує: вони переховуються в багатих архівах Ватикану в Римі (дещо з цих джерел вже видане друком), а не виключене, що зчасом знайдеться неодна важна подробиця і в руїнах середньовічних норманських осель у Ґренляндії. Знані є теж цінні рунічні написи, викувані руками середньовічних норманських мореплавців в Америці на камяних плитах, що заховалися по нинішній день у пущах північно-східньої части нинішньої Канади й Злучених Держав. Славний „кенсінґтонський” камінь, що його знайдено 1898 року в південній частині Міннесоти, є датований 1362 р. Це цінна памятка, що свідчить про одну з багатьох виправ сміливих північних відкривців Америки. У написі говориться про вісьмох „ґотів” (‚Goeter') і двацять двох „норманів” (‚Norrmen'). Цікаві вісті про нормансько-українські взаємини, зібрані зі старовинних скандинавсько-ісляндських „саґ” („саґи” нагадують наші „думи”), є опубліковані у першім тому Antiquites Russes d'apres les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves (1850).

Вкінці годиться заприміти, що конґрес Злучених Держав увіковічнив раз на все відкриття Америки норвезьким мореплавцем Лейфом Еріксоном року 1000 нашої ери.

Та вжеж малолюдна Ісляндія й Скандинавія ніяким чином не могли скольонізувати велитенського суходолу Америки у цих давно минулих віках. Невдалими були теж перші кольонізаційні спроби після відкриття Америки Христофором Колюмбом 1492 р. Сталося отже, що більші й трівкі европейські кольонії в Америці виросли щойно сто літ після Колюмба, т. є. з кінцем шіснацятого та з початком сімнацятого століття. Започаткували їх — як можна цього легко

догадатися — західньо-европейські народи: еспанці, французи й анґлійці.

Згодом еспанські кольонії сконцентрувалися в Мексику, Каліфорнії та Флориді, французи подалися до Канади, а анґльо-саксони почали поволі займати нинішні Злучені Держави Америки.

Перші анґлійські кольонії у нинішніх Злучених Державах повстали у Вірджінії. Коли коло року 1612 почали тут управляти на велику скалю тютюн і торговля тютюном з Европою стала джерелом великих доходів, приплив нових переселенців із західньої Европи збільшився дуже значно. 1619 року зявилися на тютюневих плянтаціях перші транспорти муринських невільників.

Та попри англьо-саксонів зявляються тепер ще й рухливі та запопадливі голяндці, що то заложили 1614 року „Новий Амстердам", нинішній Новий Йорк (Ню Йорк). Дуже скоро голяндці скольонізували великі простори східнього побережжя та зараз же зявилися біля них шведи, а там і німці та французькі й велські гуґеноти (1649 і 1683 р.). З півночі напливали канадійські французи.

Бачимо ось так, що вже літ тому двісті, а навіть триста, етнічний склад американських кольоністів був дуже сорокатий. Попри еспанців, французів та англійців зявляються вже тоді у великих громадах голяндці, шведи, німці й ірляндці (айриші), а певно не бракувало теж серед тієї багатоязичної мішанини й чубатих словян, головнож чехів („Чеські Браття"), поляків та українців. В дружині Марка Лєскарбота, що в роках 1606—7 відвідав Нову Францію (нинішня східня Канада), були й наші Rutheni, правдоподібно козаки з дружини наших перших єпископів католиків — Іпатія Потія та Кирила Терлецького, що відвідали Рим у роках 1595—6, а пастор Й. Конвей згадує, що 1659 р. голяндські кольоністи на острові Мангаттан „покликали поляка на управителя школи для навчання місцевої молоді". Цікаво запримітити, що дата 1659 дуже близька до нашого погрому під Берестечком та що „поляками" звались тоді у західній Европі й Америці без розбору всі ті, що родились у границях польсько-українсько-литовської держави.

Багатоязичним людським муравлищем була теж Північна Америка в часі кривавої революції за свободу тому літ сто і шістьдесять, та таким етнічним конґльомератом-збором ріжних народностей позістала вона і по нинішній день. Факт цей був джерелом так званого „американізму", що зародився та скристалізувався в точно сформуловану доктрину безпосередньо перед проголошенням незалежности славного Американського Союзу Злучених Держав на передодні великої американської революції.

Цікаво знати, що ще 1763 року один із батьків великої американської революції, Бенджемін Френклин, був гарячим британським патріотом та навіть дорадживав тодішньому британському премієрові, славному Віллємові Піттові, щоб Анґлія завоювала Канаду з отсих причин: „Не треба лишати французам і одної пяди землі в Америці", писав Френклин до Піта. „Я все був тієї думки, що великість будучої Британської Імперії лежить на американськім суходолі, та що анґльо-саксонська раса повинна володіти ним неподільно".

А одначе скоро після того той самий Френклин переходить у табор явних ворогів Анґлії та стає членом комісії, яку в осени 1776 р. вислав був конґрес до Парижа для здобуття французької підмоги якраз проти Анґлії! Та всеж хоч і незалежність Злучених Держав

признала була Франція (1778 р.), Еспанія (1779 р.) і Голяндія (1780), чимало із самих таки американських кольоністів, очевидна річ — британського походження — противилися завзято новопроголошеній незалежності, а багато з них воліли навіть покинути свою нову вітчину, ніж виступати проти англійського володіння. Й треба нам усім гаразд памятати, що незалежність та свободу Злучених Держав врятували тоді якраз отсі численні та багатоязичні іміґрантські народности, що під ту пору замешкували східне побережжя північно-американського континенту — в імя безсмертних кличів свободи, рівности та релігійної терпимости, які лягли в основу „американізму".

Одушевлені такими кличами репрезентанти тодішнього багатоязичного населення Злучених Держав Америки зложили оригінальну форму державної управи („правління"), що запевнювала широким масам якнайдальше посунену свободу та можливість самоуправи на основі власних законів та установ. Так і повстало славне американське **демократичне правління,** оперте на цім дійсно великім та дійсно безсмертнім документі, що увійшов в історію людської цивілізації під назвою **„Конституція Злучених Держав",** та був у цілости випливом великих гасел „американізму".

А з цього виходить ясно, що американізм ніяким чином не є твором англо-саксонського ґенія, а навпаки, є плодом збірної думки та мудрости тих численних і багатоязичних народів, які замешкували американські кольонії в сімнацятім та вісімнацятім століттю. Народами цими були анґло-саксони, голяндці, норвежці, шведи, ісляндці, німці, ірляндці, еспанці, французи, жиди та словяни. Памятаймо, що вже в половині XVII. століття єзуїт о. Жоґ (Joguec) налічував у самім Ню Йорку вісімнацять мов, якими говорили тодішні мешканці міста.

Ясним є теж те, що поняття „американізму" ніяк не можна утотожнювати з фантомом, то є: видуманим поняттям американського **„націоналізму".** Навпаки, його треба вважати символом **збірного братерства** ріжних і багатоязичних народностей, яких доля викинула на гостинний беріг Нового Світу в останніх чотирьох століттях, та які й живуть тут по нинішній день. Одушевлені величніми думками американізму, батьки Злучених Держав зложили свою славну **„Декларацію Незалежности"** (проголошена 4 липня 1776 р.). Від того часу світить над усіми нами — давніми і новими американськими іміґрантами — та сама ясна зоря свободи, рівности та збірного братерства, яка освітила уми і серця тих сміливих іміґрантів, що літ тому сто і шістьдесять складали монументальні параграфи „Декларації Незалежности". Ці ідеали захоплюють нас і нині з такою самою безопірною силою, з якою запалювали вони і батьків великого американського Союзу, бо ідеали ці, ідеали волі, рівности і братерства, промовляли з однаковою переконливою силою і до ґерманів і до романів і до словян; вони заохочували всіх ставати дружньо до спільного будівництва нашої спільної, великої, нової вітчини, що в ній всі почували себе рівноправними горожанами.

За останніх сто і шістьдесять літ наплинули до Америки міліони нових іміґрантів. Країна робила велитенські поступи, змінялись умовини співжиття та розвитку, зявилися нові люди, що вносили у скарбницю нової країни нові культурні цінности, нові думки та погляди, питомі їх народностям, расам. Усі вони мусіли вчитися мови англійської, що була мовою більшости населення та згодом стала

мовою урядовою, яка знаменито служила як могутній середник порозуміння всіх народностей, що з них складалось багатомільонове населення Злучених Держав.

Усі ті народности кооперували з подиву гідною згідливістю, бож усіх їх вязала спільність взаїмних інтересів та цілей, що згодом витворило **усуспільнення,** т. є. громадське згармонізування **ріжноманітних** народостевих ґруп у напрямі **американської державности.** Процес цей був тотожний з еволюцією — витворюванням одноцільного типу **американського горожанина,** якого обовязком було станути на сторожі **державної єдности** — одним, суцільним та нерозірваним фронтом.

Ось так то преславна „Декларація Незалежности", запевнивши всім переселенцям свободу, рівність та братерство, уможливила згідне співжиття ріжних національних, релігійних, а навіть і расових ґруп нової країни, та так і навчила їх лучитися в одно суспільне тіло в напрямі американської державности при могутній підмозі одної державної мови англійської.

Щоб цей багатомільоновий, багатоязичний та багатоконфесійний збір міг еволюціонізувати ще й у напрямі створення однієї американської **народности** — в дусі та розумінню европейським — то є народности суто етноґрафічної, про це ніхто із тямучих людей Америки і не подумав. Щось таке являлося всім фантастичною мрією, позбаленою всяких реальних підстав, бо всім розумним людям було ясно, що не тільки поодинокі національні ґрупи, що напливали до Нового Світу, але теж кожний їх поодинокий член, кожна новонароджена іміґрантська дитина була продуктом високо скомплікованого процесу **етнічного,** що творився в Европі, чи може радше в Евразії, — цілі віки, а навіть цілі тисячеліття — у довгій-предовгій низці незлічимих людських поколінь. Невжеж фізичні та духові признаки отсього віковічного й стихійного етнічного процесу далисяб затерти та викорінити тільки силою фізичного перенесення пишного евразійського квіту на новий ґрунт Америки, що, зрештою, еволюціонізувала під животворними промінням одного і того самого сонця та лежала в одній і тій самій ґеоґрафічній ширині? Ні, таке „чудо" являлося фізичною неможливістю — навіть на чарівнім американськім підложжю, як фізичною неможливістю являлося воно літ тому дві тисячі для великих кольонізаторів старинного світу — римлян, які й увіковічнили цю велику антропо-ґеоґрафічну правду у своїй чудовій приповідці: "Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt", — то є по нашому: „Підсоння, а не душу міняють ті, що вандрують за море" (Горацій, Epistolae).

II.

Клясичним прикладом служать нам у цьому напрямі канадійські французи. Відтяті від материнського пня в Европі впродовж більш як трьох сотень літ та відділені від рідного народу широким океаном, ще й окружені зі всіх сторін англьо-саксонським етнічним морем, заховали вони по нинішній день не тільки свою рідну, французьку, мову, свої пісні, танці, ношу, звичаї й обичаї, але навіть усі фізичні та духові питомености, характеристичні французькій расі. А проте вони творять прегарний тип канадійського горожанина-патріота, що свідомий гаразд **спільних ідеалів** розвитку та добробуту Канади — без найменших змагань сепаратистичних! Явище це зясував недавно передовий французько-канадійський діяч та письменник ось як:

„Звідтіля, з нашої заморської вітчини, привезли ми наші пісні і наші молитви. В наших грудях маємо серця людей з нашого краю — серця бодрі, живі, однаково схильні і до співчуття і до забави, серця найбільш людські з усіх серць людських!

„Усе, що ми принесли звідтіля — нашу мову, нашу культуру, наші чесноти, а навіть наші недомагання — є для нас святі, незмінні, та такими лишаться навіки. Такими й мусимо лишитися в країні, яку замешкали наші батьки (т. є. в Канаді); тут будемо жити, як вони жили, а наші думи та почування мусимо перелити у наших діток.

„В країні Квебек ніщо не сміє загинути, ніщо не може змінитися!"

Палкі отсі глаголи французько-канадійського пророка повинні глибоко запасти і в добрі, чесні та гарячі серця американських українців. І ми теж мусимо уформувати й унормувати наше збірне життя на американській землі на ідентичних, то є таких самих психічних основах та в день і ніч промовляти ось так до діток наших:

„Дітоньки! Високо цінуйте та шануйте вашу національну гідність, бо ви щасливі, що можете все і при кожній нагоді сказати: Ми є потомками великого, прадавнього, славного та висококультурного і лицарського народу, що заселив найдальші країни Европи й Азії, та у зарання людського збірного життя клав основи під теперішню блискучу людську цивілізацію.

„Ми є синами тих, що від віків захищали своїми грудьми всю західню Европу перед заливом азійського варварства; ми є нащадками тих лицарських і славних наших предків, що під Віднем рятували Европу й увесь культурний світ перед диким напором турків; ми є потомками тих сміливих середньовічних мореплавців, що у спілці зо своїми норманськими побратимами відкривали Америку і перед Христофором Колюмбом, і перед славними Fathers Pilgrims і перед Ляфаєтами, Косцюшками, Пуласкими та Стюбенами.

„Ми сини тих, що не знали ані лукавства, ані підступу, що все йшли шляхом правди та справедливости і не скривдили нікого в історії.

„Ми — нащадки тих, що не гарбали чужої землі, а лише боронили власної, прадідної землі перед заливом лукавих та неситих сусідів.

„Ми є членами другого найбільшого словянського народу на світі

„Тож високо несіть ваші чола, американські українці, та будьте гордими з тих безцінних скарбів, що їх дала вам рідна Україна! Величайтеся вашою чудовою минувшиною, вашою високою і просторою культурою та вашою милозвучною мовою, що її великі вчені ставлять нарівні з мовами грецькою й італійською.

„Любіть та не цурайтеся тієї мови, бо у цій чудовій мові та пісні нашій скиглить та плаче вся душа нашого багато страдального та всетаки лицарського народу; чути в ній і піднесений дискант наших безкраїх степів, піль та левад; і мужеський звук наших відвічних борів та — здається — небосяжний грім наших високих синіх гір... Гострим дисонансом відзивається у ній глухий позвук кайданів, що в них заковували нас наші переможці, але теж і клекотить у ній грім та брязкіт гострих мечів, що ними боронили наші лицарські предки волі та щастя отчизни своєї найдорожчої — України... Ах, як плаче та ридає у ній збірна українська душа, щоб ось за хвилину

залитись веселим гомоном золотого сміху та радости, що аж луна світами несеться.

„Ось такою чудовою мовою обдарив нас Господь, мовою, що є найчудовішою музикою на світі, а для нас стала скарбом нашим найдорожчим над усі скарби світу!

„Тож любіть, дорогі мої, отсю божеську мову батьків наших, заховуйте їхні гарні звичаї й обичаї, лучіться в одну братню сімю на далекій чужині, бо тільки в такий спосіб сповните найкраще ваш святий громадський і людський обовязок і супроти вашої нової вітчини і супроти всієї Соборної України та супроти всього культурного людства.

„Читайте часто та роздумуйте над Тарасовим „Посланієм":

„Учітеся, брати мої
Думайте, читайте,
І чужого научайтесь
Й свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люди цураються,
В хату не пускають".

„Так, любім та шануймо понад усе своє, та попри це учімся навіть від наших ворогів. А надівсе учімся від наших французьких сусідів у Канаді. Вчімся анґлійської мови, бо, як кажуть канадійські французи: "C'est une langue tres utile pour acheter ou vendre quelque chose". (Ця мова є дуже корисна при купні або продажу). Миж додамо: учімся цієї мови, бо це мова Шекспіра і Байрона, мова світової ваги!

„А у взаєминах з нашими сусідами будьмо все джентельменами. Канадійські французи вчать своїх діток ось так:

"Chacun pour soi et le bon sens pour tous. Aux Anglais ce qui est Anglais, — aux Francais ce qui est Francais. Cela, d'ailleurs n'empeche pas la cooperation dans un millieu bilingue." (Кожний для себе, але гарне почуття для всіх. Для анґлійців те, що анґлійське, для французів те, що французьке. Це остаточно не стоїть на перешкоді у співпраці серед двомовного середовища).

„У Злучених Державах це середовище не **двомовне, а багатомовне,** — маймо це на увазі все і при кожній нагоді. В часі великої світової війни ми показали себе добрими й вірними синами нашої прибраної американської вітчини, такими теж позістанемо навіки. Ми радо віддавали наш труд і наше життя для слави і величі Америки; ми з однаковою готовістю віддамо все наше майно, кров і життя наше за волю і щастя України. Бож не забуваймо ніколи, що серед багатомільонового людського муравлища в Америці ми творимо одну й виразно означену та схарактеризовану етнічну ґрупу, що посідає маркантні фізичні й духові прикмети. Такою ґрупою лишимося тут навіки — хочемо, чи не хочемо".

Хай отже все те, що ми принесли сюди зі старого краю, стане нам та всьому американському громадянству у великій пригоді. Хай знання кількох мов, а не тільки одної англійської мови, буде нашою могутньою зброєю в гострій життєвій боротьбі серед нового середовища. Не соромімся нашої прастарої, гарної й імпонуючої всім культурним людям традиції, культивуймо наше рідне мистецтво та стараймося зробити наше життя у новій нашій вітчині як-

найбагатшим та якнайкращим. Бож чи не гарно сказав один із чільних мужів Америки:

"Another language is an added avenue to the hidden intellectual and spiritual treasures of a people. Not suppression of native languages and sentiments among immigrant groups should be our aim but their development and utilization: because they will enrich our culture, enlarge our resourcefulness and increase our moral strenght." То є по нашому: „Інша мова є додатковою стежкою, що провадить до утаєних інтелектуальних та духових скарбів народу. Тому то нашою ціллю не повинно бути винищування рідних мов та національних почувань серед іміґрантських ґруп, але їх розвиток та зужиткування. Бож вони збагачують нашу власну культуру, збільшують нашу засібність та скріплюють нашу моральну силу".

А вкінці не забуваймо і того, що остаточно — не все щастя наше в самому долярі! Каже благородний американець:

"What beauty and poetry lies in business only? It is a dayly drab monotony." (Чи є краса та поезія в самому тільки бизнесі? Цеж марна і монотонна буденщина).

В цих словах є безодня великої правди. Ще досадніше ця правда висказана у св. Письмі:

„Аще кто речет, яко люблю Бога, а брата своєго ненавидит, лож єсть".

Памятаймо, що якраз отсі божеські глаголи поставив наш безсмертний Тарас на чолі свойого ґеніяльного „Посланія".

Будьтеж, дорогі браття та співтовариші гіркого еміґрантського сирітства, добрими американцями, але в першу чергу — будьте добрими українцями. Бо ніколи не буде добрим американським горожанином і патріотом той, хто не є добрим українцем; той, хто цурається та відрікається свого, хто плює на все, що рідне, матерне. „Погана та птиця, що рідне гніздо каляє", каже наша народня приповідка, а відомий американський фінансіст та бувший кандидат на президента Злучених Держав, Джан Дейвис, сказав ось ще недавно, бо 1924-го року:

„I like to look upon America not as a huge block of concrete, but as a beautiful tower built of many precious stones from many places." (Бажаю собі бачити Америку не як один могутній бльок, вилитий з цементу, але як прегарну вежу, збудовану з багатьох дорогоцінних каменів, звезених з ріжних країн). Отсі мудрі та прегарні слова повинна запамятати собі гаразд особливо наша американська молодь. Тим більше повинні вони дзвеніти в умах та серцях усіх наших передових людей. Нас рахуватимуть в Америці щодо числа за кілька десятків літ на грубі міліони. Це буде імпонуюча **чисельна** сила! А подумаймо собі, що за могутню **моральну** силу представляв би тоді оцей імпонуючий людський бльок, колиб ми ще **нині** почали кувати-формувати його в один солідний, знаменито споєний, солідарний, карний та високо культурний і національно свідомий моноліт — в одну могутню ґранітну брилу! І мусимо кувати-формувати оцей наш вартісний народній моноліт, почавши вже від нині, коли дійсно хочемо, щоб він став одним з тих „багатьох дорогоцінних каменів, звезених з ріжних країн", із яких має збудуватись нова Америка, отся чудова американська вежа, про яку мріє неодин американський Дейвис.

Отож і від нас самих залежить яким „цінним" стане в будові чудової американської „вежі" наш український будівельний камінь. Одначе в кожнім разі памятаймо гаразд, що наше „винародовлення", чи там навіть наша національна загибіль в Америці не є бажані ніким із тямучих людей, та і являється навіть у пресловутім американськім melting pot фізичною неможливістю на багато й багато десятків, а навіть сотень літ, що перед нами!

Тому то й не лякаймося „американізації", а навпаки, вростаймо всі глибоко та буйно в гостинну та багату землицю нашої великої прибраної вітчини — **американізуймося** та так і берімо якнайживішу участь у її бистро пульсуючім житті. Та попри це черпаймо щедро з невичерпної чарівної криниці прастарої та високої культури батьків наших славних, кріпім та сталім серця й уми наші могутнім та дужим духом наших лицарських прадідів, що то з піснею на устах ішли на певну смерть за волю і щастя вітчини, та так — задивлені у світлі і невмирущі ідеали великих мужів Америки й України — готуймося всі на останній великий подвиг, готуймося до останньої розправи за волю великої та — на жаль — усе ще поневоленої землі батьків наших за океаном!

Д-р Волод. Клодницький
Головний контрольор У. Н. С. (1929).

Можливо, що день цієї рокової розправи ближчий, ніж ми нині можемо це збагнути. Вірмо твердо, що тим разом буде це вже наш **Останній Бій.**

А коли — після рокової розправи — до землі припаде гарматній дим і ми з гордістю та честю поховаємо святії мощі тих, що полягли на кривавих боєвищах, ми з радістю заспіваємо божественну Пісню Перемоги, бо щойно тоді воскресне наша Україна — одна, велика та неподільна від Карпат аж по Кавказ. І щойно тоді випростуються наші спини, вогнем блиснуть наші очі, та „на волі помоляться невольничі діти". І почуємо ми себе тоді у сімї інших великих, вольних та щасливих народів як вольні з вольними і як рівні з рівними!

А до того — голосімо скрізь та при кожній нагоді на вольній американській землі, що ми, українці, маємо теж право до самостійного національного життя, та вважаємо нашим найпершим і святим обовязком прямувати всіми дорогами та способами до здобуття політичної незалежности нашої старокраєвої вітчини — України!

Голосім, аж поки і глухі нас не почують!

Ось такі підсумки дає нам аналіза високих та світлих ідеалів „американізації" й „українізації".

Теодосій Каськів.

РІДНА ПІСНЯ І РІДНИЙ ТЕАТР

(З історії українських хорів і аматорських вистав в Америці).

ПРИНЕВОЛЕНІ кидати рідний край, ми кидали землю, рідний кут, але повезли з собою дорогі спомини про зелені наші садки, хатки і городи, про наші обійстя, про нашу криничку і наш потік, до якого ходили, чи літо чи зима, жінки і дівчата білля прати. І живою стояла в нашій памяті церква, в якій ми молились, а може і „Вірую" чи „Апостола" читали. І памятали ми за читальню, в якій вечорами гомоніли співи, де йшли приготування до вистав.

І знали ми, що в найгірших злиднях мали ми одного вірного й могутнього друга: нашу пісню. В ній спліталися злидні з радощами. Згадуючи хрестини, весілля, похорони, коляду, гагілки, обжинки і т. д., ми згадували і пісню, ту сільську, з простою народньою мельодією. З нею ми виїхали зі старого краю і її зачали насаджувати в новім світі, як тільки сюди дісталися.

Наша пісня в початках.

Сорок років у минувшині це сорок років змагань також і на полі рідної пісні.

Перші українські співи почула Америка в українській церкві, а опісля на зібраннях і забавах. Це були початкові „самолівки". В них виспівував еміґрант свою гірку долю в новому краю і тугу за старим краєм. Хоральний спів пішов дуже скоро за тим і вже в „Свободі" з 1893 р. є про нього згадка. І так у грудні 1893 р. у „Свободі" записано, що шамокінські українці мають не тільки свою орхестру але й свій хоровий церковний спів, а то за стараннем о. Івана Константкевича. Тоді також занотовано, що олифантські громадяни зорґанізували дві орхестри. В Шамокіні на Великдень, 1-го травня 1894 р., співав хор під дириґентурою Володимира Сіменовича (пізнішого лікаря Сіменовича, що помер у Шікаго). Після богослуження о. Константкевич запросив цілий хор до себе на свячене і тоді говорили про Народній Дім.

На зїзді делеґатів Українського Народного Союзу (на 2-гій конвенції) в Шамокіні 30-го травня 1894 р. співали два злучені хори з 50 осіб: з Шамокіну й Олифанту. Дириґували: о. Обушкевич і В. Сіменович. „Хор співав дуже добре". Того самого дня був мабуть перший український концерт в Америці, а то концерт у честь делеґатів конвенційних, в Коломбія Гол у Шамокіні. Програма обіймала 14 точок: 1. Вступне слово, 2. „Щасть нам, Боже", 3. деклямація, 4. відчит В. Сіменовича, 5. „Хлопське весілля", 6. „Гуляли", 7. деклямація, 8. „Квод-

лібет" Лисенка, 9. „Як вийдем на високу гору", 10. „Край дармоїдів", оповідання, 11. „Широкий луг", 12. „Розмова глухих", вірш, 13. „Дурень, хто пропив", 14. „Погуляєм всю ніч". Точки в наводових знаках, що не зазначені, хто виконав, були хорові точки. Диригентом був о. Обушкевич, помічником — В. Сіменович.

З нагоди віча в Олифанті (1895 р.), як читаємо в „Свободі", відбувся „музично-декляматорський вечерок". Того року відбувся теж концерт у Пітсбургу з нагоди посвячення нової церкви. На конвенції У. Н. Союзу в Мейфілд (1897) часть концертову виконала „славна банда" з Олифанту під проводом Ювеналя Обушкевича і хор з Мейфілду під управою А. Терещука. Пісні були такі, як і на інших концертах передтим, але була і точка „Я в чужині загибаю". Коли її хор виконував, люди плакали.

Юлія Баволяк
Заст. голов. председінка У. Н. С. (1929)

Дня 4. лютого 1900 р. відбувся в Шамокіні музично - декляматорський вечерок у галі під церквою. Програма була модерна і багата. Виступали вже шкільні діти, що відограли оперету Лисенка „Коза дереза". З виконавців згадано: А. Лучковець і М. Мурдзу (дует „Тече вода"), „Помарніла наша доля" і хор відспівав: „На беріжку", „Гуляли", „Сонце вже сховалось". Був теж образ з живих осіб.

Перший раз спомянули на вільній землі батька Тараса теж у Шамокіні 30-го травня 1900 р. концертом, складеним із 14 точок. Промови були такі: Вступне слово — предс. тов. ім. Т. Шевченка, Михайло Колодій, відчит — о. С. Макар, деклямації: „Утоплена" (виконала М. Мурдза) і „Рідна Мова" (А. Каня). Хор виконав: „Верховино", „Широкий луг", „До Руси", „Гуляли", „На беріжку". Сольоспіви: „Помарніла наша доля" (М. К.), „Стоїть гора висока" (М. Мурдза), „Тече вода", дует (А. Лучковець і М. Мурдза), о. Іван Ардан показував картини при помочі магічної лямпи; шкільна дітвора відіграла оперету „Коза дереза". Хори були під управою М. Бачинського, акомпаніямент руках панни Галі Констанкевич. Про вступне слово кажеться в дописі, що було виголошене з жаром: „Перший раз на тій вільній землі святкує Русь-Україна свято того, що до волі зітхав, за волю співав".

В тім самім році поширилася музична й театральна праця по інших місцевостях, як: Олифант, Мейфілд, Мавнт Кармел, Пасейк, Ню Йорк, Йонкерс. Ішли вечерниці майже всюди з тою самою програмою. В 40-ві роковини Т. Шевченка (1901 р.) знову відбувся концерт у Шамокіні і на першому місці в програмі відспівали „Заповіт" на 8 голосів (Вербицького). Відчит мав о. А. Бончевський, а на закінчення співали „Ще не вмерла Україна" — вперше по 8 літах мозольної праці. В тому році відсвяткували роковини Шевченка також у Мавнт Кармел, Па., 2-го червня; відчит мав о. Макар.

В рр. 1902, 1903, 1904 почалася велика еміґрація із Східньої Галичини. Прибуло багато свідомих людей, священиків, учителів, дя-

ків, студентів. Вони поширили мистецку працю вкупі з орґанізаційною. Приїжджали з революційними піснями, з новим, боєвим гимном „Не пора", з піснями „Соколи, соколи!", „Ми гайдамаки", „За правду, волю, свободу". Пішла справжня „українізація". А тоді серед американської „руської" громади було доволі ще „старовірців", москвофілів-кацапів, може навіть і в переважаючій силі. Памятаю таку особисту пригоду: Як 23-літній юнак я опинився в Мікізпорт, Па., повний запалу й українського духа. Я не вмів орієнтуватися в тутешніх обставинах і завзято поборював москвофільство. Закликав я до читальні молодь і старших, щоб зорґанізувати хор. Тоді мало хто з нас думав бути в Америці довше як три роки. Хлопців-лемків скоро навчив я співати національні гимни. Коли я так з ними співав під церквою, приходить людина середнього віку, лемко-старовір і виганяє нас усіх за те з галі. Я не розумів ще добре лемківського говору, але хлопці відразу полапалися. Вхопили отого „основника парафії" за руки й за ноги, махнули ним кілька разів тай викинули з галі. Це була моя перша боротьба „за Україну" в Америці. За тим ішла музична й театральна праця. Найбільше запалу вкладали ми в приєднування членів до У. Н. Союзу і закладання Союзових відділів, а потім хорів, кружків театральних, читалень „Просвіти". Тільки недоставало провідників.

В тих часах люди любувалися військовим одностроєм. Оттак удалось мені зорґанізувати тов. „Запорозька Січ", від. 132 У. Н. С., тим, що дав членам однострій із шаблями та вивчив муштри, а притім учив історії козаччини. Був я там першим кошовим і члени все кликали мене „батьку кошовий". Наслухавшись про Запорожжя, задумали хлопці й собі утворити „Запорожжя" на Вестах (на Заході). Це були члени співацького й аматорського кружка.

В цій околиці був тоді на „угро-руській" парафії мій товариш з фаху, Андрій Ґела. Це було в Бредок, Пенсильвенія. Ми часто зїжджалися, уладжували співацькі виступи і помагали собі, чим могли. Який рік пізніше приїхав І. Костюк, теж добрий співак і дириґент. В трійку розпочали ми ширшу співацьку працю в околиці Пітсбурґа. Найбільшим приятелем такого діла був о. Стефанович з Пітсбурґа. Він сам був великим любителем хорального співу і знаменитим дириґентом, тож ставав нам до помочі при кожній нагоді.

Тоді появилась також думка зорґанізувати дяковчительське товариство з метою одноцільного поширення хорального й театрального аматорського мистецтва. Перше оголошення, підписане А. Ґелою, поміщено в „Свободі" в 1904 р. На заклик зїхалися майже всі дяковчителі чи там „півцовчителі" з „угро-руської странки". Але вони були москвофіли й нічого з ними не мож було зробити. Навіть про музику не мож було говорити і ми розїхалися з нічим, дожидаючи відповіднішої пори.

В травні 1904 р. була конвенція У. Н. С. в Шамокіні. Концерт був уже з добірнішою програмою. Виступали мішані й мужеські хори. Відтоді починає музичне діло підноситися на вищі щаблі, в поодиноких місцевостях працюють фахові дяковчителі-дириґенти. Ставили ліпші театральні штуки, уладжували концерти в честь Шевченка, Шашкевича, пізніше Франка. Добрий хор і добру орхестру мав Шамокін, де був дириґентом О. Стеткевич.

З прибуттям еп. С. Ортинського (1907 р.) відновлено знову думку заложення дяковчительського товариства. В грудні 1907 р. зїхали-

ся галицькі й закарпатські дяковчителі і товариство заложили. Але через ріжниці в поглядах на церковні, а головно на народні справи й на потреби українського народу воно не могло втриматися й ніякої роботи не зроблено. Коли число галицьких дяковчителів зросло, вони самі приступили до заложення окремого свого товариства, виробили статут і скликали перші загальні збори до Філядельфії на 12-го серпня 1913 р. Явилося 21 дяковчителів. У статуті сказано між іншим, що завданням товариства є старатися вишколити дяковчителів на дириґентів і режисерів та творити співацькі й аматорські кружки. Після того зїздилися члени на конференції, на яких обговорювали недостачі хорового діла і засоби піднесення музики й співу.

Відтоді музичне діло стануло на вищому ступні. Упродовж трьох літ товариство згуртувало 60 членів, що взяли громадну участь у похороні єп. Ортинського в березні 1916 р. Тоді пописався сильний мужеський хор під управою А. Ґели. Була про це похвальна згадка в американських ґазетах. Другий раз виступив цей хор у Філядельфії 9-го травня 1916 р. Від того часу наші хори кріпшали з кожним роком. товариство дбало про музично - хорові матеріяли і розповсюднювало їх по всіх українських громадах. В той спосіб поширено серед американських українців нашу музичну літературу.

Петро Маційовський
Завідатель „Свободи"
(1929—1935)

Не легкий був спосіб орґанізувати та вдержати хори. Тяжко було підобрати добрі голоси, а ще тяжче вишколити їх. Тому рідко в котрій громаді міг довше існувати добрий хор. В нас загально говориться та пишеться про співучість українського народу. Але підібрати голоси на концертові чи хочби церковні виступи, це інше діло. Дириґент мусить працювати 2 до 3 місяці наперед, нераз приходиться просто за чуприну брати співака, коли дириґент втратить контролю над собою; а коли приходить виступ, то вся праця нераз іде намарне, бо молоді члени хору якраз на цей день замовляють собі щось інше і на виступ не йдуть. Часто навіть не повідомлять про це дириґента. Можна собі уявити, в якім положенні знайдеться тоді управитель хору! А публика не бачить поодиноких співаків, тільки дириґентів і вся відповідальність паде на них.

Не менше важним ділом було виробити й саму публику. Поведінка публики здавна мала свою славу. Коли на концерти поприходили матері з малими дітьми, на галі чути було плач, бігання дітей, розмови, напімнення, сміхи. Мужчини курили, жінки реготались. Підноситься завіса, дитина заквилить. Пішла гармонізація хору!... Публика не бачить нічого іншого, тільки ту дитину. Мати остаточно виходить з дитиною з галі. А настрій пропав... Треба признати, що й під цим оглядом ми зробили велитенський поступ. А до того, крім напімнень у ґазетах та на зібраннях, причинився чи не найбільше Національний Хор Кошиця.

Поза Пітсбурщиною й Філядельфією, де ще до світової війни зорґанізовано гарні хори, були ще хори в Ню Йорку, Джерзі Сіті, Нюарку і Перт Амбою. Тут треба згадати великий хор при церкві св.

Юра, в Ню Йорку, ведений дяковчителем М. Гундичем, хор при церкві св. Петра й Павла в Джерзі Сіті, ведений А. Гелою (тепер його сином Василем) і хор при церкві св. Івана Хрестителя в Нюарку, ведений по нинішній час мною. В другім десятку нашого століття вибивається хор „Української Бесіди" в Ню Йорку, ведений молодим ще тоді М. Корикорою. Ці диригенти, спосібні управителі хорів та вроджені музики, виставляли зі своїми хорами деякі навіть трудні композиції, як наприклад кантату Лисенка („Бють пороги"), до яких треба було вже кращих солістів, зіспіваних співаків та супроводу орхестри. В хорових змаганнях як соліст був тоді молодий емігрант баритон М. Микитишин. В нюйорській околиці, що безперечно є центром культури в Злучених Державах, згромаджувалася найчисленніша українська кольонія, а між нею найбільше інтеліґентних та співолюбних сил. Було отже з чого творити хори й орхестру та добирати солістів. В Ню Йорку жив звісний люблений баритон-соліст Михайло Зазуляк, котрого продукції (як „Гетьмани", „Ой Дніпре", „Мені однаково", „Цвітка дрібная", „Помарніла наша доля" і т. і.) були прикрасою кожного більшого концерту в нюйорській околиці. На деяких концертах виступав також славний співак з Метрополитан Опери, Адам Дідур.

о. Валентин Балог
Головний контрольор
У. Н. Союзу (1914)

Від прибуття Українського Національного Хору.

Світову війну можна вважати орієнтаційною датою в розвитку нашого хорового мистецтва. Вже сама війна й участь у війні українців як свого роду окремої одиниці, а саме утворення Українських Січових Стрільців та участь їх по стороні центральних держав у боротьбі проти Росії (а то під гаслом здвигнення самостійної України) піднесли духа й національну амбіцію американських українців. Це вплинуло на загальне приспішення і скріплення темпа й обему їх громадського й культурного життя, а таксамо вплинуло й на розвиток хорового мистецтва. Але справжній перелім викликало аж прибуття до Америки Українського Національного Хору проф. О. Кошиця та десятків добірних хористів і солістів, головно виходців з Рідного Краю, між ними й таких спосібних диригентів, як Мих. Гайворонський. Прибули і такі оперові сили як Микола Карлаш, Михайло Швець, Марія Гребенецька, Марія Машир, що піднесли високо рівень українських вокальних продукцій, а з тим і артистичний смак української публики. Найбільше заслужилася тут триумфальна поїздка Українського Національного Хору по Злучених Державах Америки й по Канаді, що викликала „моду" на українську пісню навіть в американців та піднесла цю пісню в очах самих українців, що аж тепер зрозуміли ясно, який скарб Бог їм дав. Мистецьке виконання української пісні хором проф. О. Кошиця стало зразком і спонукою для існуючих уже церковних хорів. Вислідом цього було загальне піднесення рівня всіх місцевих хорів. Знайшлися місцеві диригенти-дяковчителі, що вивчили свої хори справді по мистецьки. Це приходило їм настільки лекше, що смак загалу піднісся і співаки-хористи, чувши хор Коши-

ця, самі вже трохи виробилися, як теж зрозуміли потребу праці й дисципліни в хорах. Отже останнє десятиліття є часом живого розвитку українського хорового співу в Америці. Хори й орхестри зложені заходами й вишколені заводовими та аматорами диригентами, як орхестра нашого композитора Мих. Гайворонського, як хори д-ра Вол. Левицького в Скрентоні, Ю. Бенецького в Шікаго, Константина Щита-Орлика в Дітройті, Атаманця в Дітройті, Сорочинського в Клівленді, здобувають собі лаври перед американською публикою, стейтові нагороди у хорових змаганнях та похвалах американської музичної критики. Побіч них вибиваються також численні місцеві хори під орудою своїх дяковчителів. Тепер навіть по менших місцевостях можна почути дуже гарні церковні хори. Зложені вони переважно вже з тутешнього молоднику, а тимсамим є вони поважним чинником у придержанню нашого молодого покоління при своїй українській церкві й народності.

Юліян Павчак
Головний контрольор
У. Н. Союзу (1920)

Для старшого покоління свій хор і своя рідна пісня були розвагою в тузі за рідним краєм. У молодого покоління це не тільки товариська розривка, але й школа українського почуття та любови до національної ідеї його батьків. Українська пісня, подібно як український танець і як український костюм, стала побіч української церкви й школи найсильнішим засобом реукраїнізації молодого, тут вихованого, покоління. Успіх цеї пісні дає йому почуття гордости на свій український рід, а спільні проби й виступи лучать молодих в одну громаду, як теж зближають до українського загалу.

Останньою фазою в розвитку українського хорового співу та ще новим ступнем вперед, чи радше сказати вгору по щаблях мистецтва, треба вважати недавні виступи злучених хорів з нюйорської околиці в силі 300 голосів. Зачалися ті виступи зразу під орудою місцевих дяковчителів Андрія Гели, Теодора Онуфрика, Михайла Фатюка, Василя Савицького, Василя Мельничука, Михайла Ядловського й автора отсих стрічок, що уладили в 1933—1934 р. цілу низку великих концертів у честь нашого композитора Михайла Гайворонського. Концерти ці уладжено збірними силами хорів з Нюарку, Джерзі Сити, Ню Йорку, Йонкерсу, Бруклина, Байони й Елизабету, але кожний під диригентурою іншого (місцевого) дяковчителя. Диригенти цих хорів звязалися в комітет, що має вести хорове діло спільними силами на ширшу скалю. Головою комітету є автор отсього огляду. Мистецький провід цих злучених хорів, чи хору, обняв проф. О. Кошиць, під котрого батутою влаштовано величавий концерт у честь Т. Шевченка в Тавн Гол у Ню Йорку 1935 р., а в 1936 р. „Свято української церковної пісні" в Карнегі Гол у Ню Йорку. Ця робота продовжується і є надія, що в майбутності зможемо повеличатися ще більшими успіхами.

* * *

На початку нашого огляду сказано, що вже минає 40 років нашого змагання на полі музичнім і театральнім в Америці. Від першої пісні „Щасть нам, Боже" аж до найбільших наших виступів у Тавн

Гол і Карнегі Гол у Ню Йорку під орудою проф. Кошиця це неабияка дорога. За той час ми значно поступили й дуже багато зробили. Від наївних, скромненьких „самолівкових" виступів ми дохоплюємося верхів хорового мистецтва. Та нам треба тепер іще більше працювати, ніж досі, а можливості перед нами величезні, необмежені. Вже сьогодня деякі українські хори мають славу взагалі найкращих хорів у Злучених Державах Америки. Задержім цю славу та додаймо до неї нові лаври. Здобудьмо імя найкращих хорів світу!

Українські театральні вистави.

Розповівши коротко історію розвитку наших хорів в Америці, хочу ще звернути увагу на театральні вистави. Від першого аматорського представлення „Знімчений Юрко" (1895, в Олифанті) і першої американсько-української драми „Американський Шляхтич" (в 1900 р.) аж до теперішнього часу репертуар нашого театрального аматорства змінився цілковито. Першими робітниками на цім полі були по громадах дяковчителі і священики. Технічні недостачі, як сценерії, режисерії, орхестри тощо, давалися болюче відчувати. Не було сил цьому лиху зарадити. Старим іміґрантам може й вистарчало те, що було, але українській молоді, тут родженій, треба було давати щораз щось ліпше. Та всеж і ті проби, які роблено на американській землі на ниві української театральної штуки, заслугують на увагу.

Василь Гасій
Головний контрольор
У. Н. Союзу (1910)

Вже той самий факт, що наші іміґранти, загосподарившися сяк так у нових обставинах, майже в кожній місцевості пробували своїх талантів на сценічних дошках, вказує не тільки на любов до свого рідного, але й на любов до мистецтва та потребу заспокоєння певних культурних вимог. Айриш ішов до салуну, анґльо-саксон на бейзболові змагання чи дужання борців та кулачників, італієць на свою параду з тисячами кольорових лямпок та з бандами, а наш український робітник чи малий бизнесмен ішов на виставу „Гриця", „Наталки", „Запорожця", „Катерини". І хоч ті вистави майже завжди аматорські, нераз дуже далекі від досконалости то вже те, що їх було так багато, свідчило гарно й про членів аматорських кружків і про нашу публику. Як одні так і другі шукали серіозної розривки та задоволення свого мистецького голоду.

Тужили за чимсь культурним. Та треба підкреслити, що мало було таких вистав, про котрі можнаб сказати, що краще, щоб їх не було. Сміття не вдержулалося на сцені. А що було краще, хоч би старе й дорожче, те встоялося та притягало глядачів. Це факт, що коли тепер виставляють добре обсаджені такі опери, як „Запорожець", „Катерина", чи „Мазепа" (Чайковського), то хоч ціни білетів звичайно досить високі, публики завжди повно на тих виставах.

Говорити про історію українських театральних спроб в Америці, значить, ствердити в першу чергу те, що в кожній майже значнішій українській громаді були ріжні аматорські гуртки, що ставили українські пєси, комедії, драми, мельодрами, оперети і т. д.

Репертуар їх був чималий, бо обіймав те, що входить у репертуар аматорських гуртків у старім краю, як і те, що належало до репертуару дійсних театральних дружин.

Коли говорити про спроби утворення постійного театру, то справу цю підняло перше нюйорське товариство „Запорозька Січ" (117-тий відділ У. Н. Союзу). Тодішній редактор „Свободи", Антін Цурковський, був душею драматичного кружка ім. Котляревського, що взявся при згаданім товаристві за виставлення 29. вересня 1907 р. „Невольника". Партитуру пєси кружок одержав від Мокрицького, дириґента капелі театру „Бесіди" у Львові. Режисерував А. Цурковський, хором і співами проводив Володимир Малєвич, орхестру доставив Смоленський.*) Ярину відограла Й. Кароль, коваля Павловський, бандуриста Малєвич, Степана Цурковський, а далі виступали ще Білобрам і Балко. Цей Кружок довший час ставив аматорські вистави, котрі тодішня нюйорська громада щиро попирала. Виставлено по черзі „Наталку Полтавку", „За батька", „Підгіряни", „Нещасне кохання" і „Хата за селом". Іван Ганачівський, тодішній голова „Запорозької Січи", найбільше положив праці при влаштовуванні тих вистав.

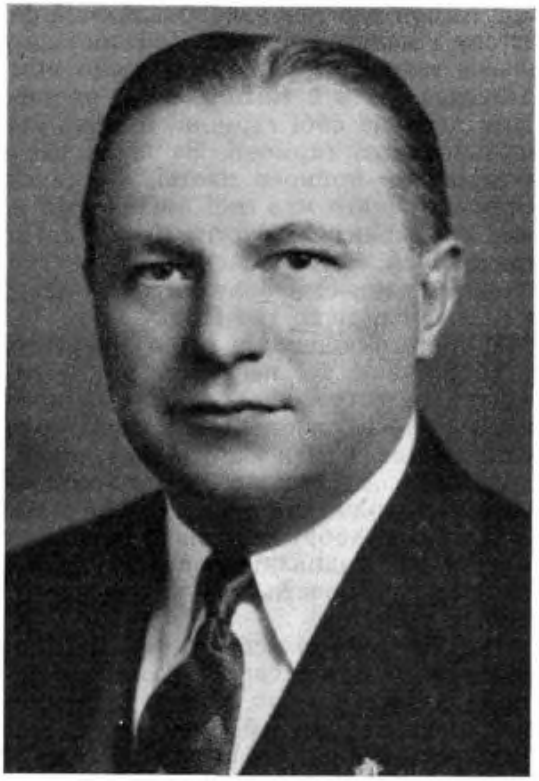

Микола Мурашко
Головний предсідник У. Н. Союзу.

Пізніше виринула між членами цього кружка гадка оснувати постійний театр. Основано його на уділах. Завданням його було нести українську штуку й культуру в найдальші кутки нашої іміґрації. Першим директором був Василь Мартинюк, заступницею директора Марія Фанківна (тепер пані Малєвич), касієром В. Лазаревич, режисером О. Боянівський, дириґентом А. Стисловський, а капельмайстром Смоленський. В перший репертуар увійшли „Запорожець за Дунаєм", „Чорноморці", „Безталанна" й „Сватання на Гончарівці". Дня 16. січня 1910 р. той театр виставив перший раз в Америці „Запорожця".

* Покійний Г. Смоленський був жид, родом з України, талановитий музик, заслужився для української музики й сцени поширенням української пісні й підпиранням українського театру в Америці. Дириґував орхестрами на виставах українських оперет і мельодрам. Видав друком вище сотки українських партитур. Цим поклав основу під масове поширення української пісні й театральних штук в Америці.

Грано його в Ню Йорку в чеській галі при 72-гій вулиці в такій обсаді: Одарка — К. Клицерівна, Оксана — М. Клицерівна, Карась — В. Малевич, султан — О. Боянівський, Андрій — В. Стешин, посол — В. Лазаревич.

В хорі виступало двацять осіб. З цеї вистави появилася дуже тепла рецензія в „Свободі". Але публика не дописала. Перший виступ приніс поважний недобір. Одначе трупа не знеохочувалася та виїхала з виступами на провінцію. Грано в Нюарку. Тут покійний о. С. Макар приняв театр дуже ввічливо. Саля була виповнена й недобору не було. Грано дальше в Перт Амбою, де тоді парохом був о. Й. Чаплинський, теж любитель театру, що дуже прихильно віднісся до трупи. Перт Амбой дав теж задовольняючий фінансовий успіх. Опісля давано виставу з малим успіхом в Елизабеті, а вкінці в Барен Айленді. Тут то зачався занепад трупи, бо не було чим заплатити орхестри, яка відмовлялася грати й виїхала перед виставою до Ню Йорку. Тоді один з трупи позичив собі гармонії й театр відограв востаннє цю оперу при акомпаніяменті гармонії. За ввесь час чотиромісячної праці ніхто з „акторів" не побирав платні. Працювали для ідеї, з вірою в будучий успіх. Дехто мав свої ощадности, які згодом вичерпались, а інші жили з мізерних особистих позичок. По останній невдачі не було досить грошей, щоби повернутись до Ню Йорку. Тоді касієр В. Лазаревич заставив свій золотий годинник, щоби було за що купити білети на поворот до Ню Йорку.

На тім скінчилася перша проба українського театру в Америці.

Причини цеї невдачі ясні. Загал української іміґрації не був тоді ще підготовлений до цього, щоб удержати справдішній театр. Малі аматорські вистави на місцях, поперті парохією чи якоюсь орґанізацією, могли дати якийсь фінансовий успіх, бо й кошти вистави були невеликі. Але інакше було з коштовнішими виставами мандрівного театру. Сьогодні ще далі існують тісамі труднощі, хоч публика вже розсмакувала добрі вистави. А щож доперва було тому 30 років! Тому дійсно треба подивляти запал і посвяту тих молодих людей, що рвалися тоді працювати для українського мистецтва й для української ідеї.

Одначе на тій спробі не скінчилося. Від 1907 року до сьогодні було чимало нових спроб, а осередком їх був завжди Ню Йорк. Це й природньо. Тут було найбільше відповідних саль і найбільше публики. Знайшлася вкінці й своя саля в Українськім Народнім Домі (217-219 Іст 6-та вул.) і хоч їй дуже багато бракувало й бракує, то всетаки це своя саля, де вже можна змістити понад 500 осіб. Замітне, що в усіх тих спробах визначну ролю, наскільки йде про самі театральні штуки, грали наддніпрянські українці, а між ними артисти-жиди з Великої України. Згадаю хочби ще живучих, як Семен Комишевацький і його дружина, Медові і покійний Смоленський. Для історичної правди треба записати, що ті українські артисти-жиди поклали чимало заслуги коло плекання української штуки в Ню Йорку та й поза Ню Йорком.

Другою пробою закласти постійний український театр була спроба Семена Комишевацького (1917 р.), що вів такий театр майже повні два роки в „Народнім Домі" в Ню Йорку. Крім самого Комишевацького грала там його дружина Марія Комишевацька, Н. Іванчуківна, А. Грещуківна, Григорій Шумський, Василь Лазута, Василь Карпович і інші. Репертуар цього гурту обіймав яких 30 пєс, що тоді були популярні на українських сценах в Европі, головно на сценах

Великої України. Рівень вистав був високий. Театр грав у суботи й неділі.

Рівночасно зорганізував свою трупу й Давид Медів із своєю дружиною (Соловєва). Його трупа грала кількома наворотами в „Народнім Домі", бувало й кілька місяців під ряд, що суботи й неділі. Побіч Медова й Соловєвої в склад його трупи входили: Радина, Орлова, Міліна, Портна, Весела, Веселий, Степкович, В. Лазута і інші. Це були головно заводові артисти-жиди. Ця трупа виставляє ще й тепер українську сценічну штуку між жидівськими імігрантськими масами нюйорського Іст Сайду, Бруклина, Бронксу, Нюарку, Філядельфії та інших міст. Дали вони сотки українських вистав, але „Наталка Полтавка" була завжди найпопулярнішою песою серед жидівської іміграції з українських земель.

Марія Ольшаницька
Заступниця головного предсідника У. Н. Союзу.

Володимир Малєвич
Заступник головного предсідника У. Н. Союзу.

Побіч тієї на пів фахової трупи існував тоді (1918 р.) в Ню Йорку другий, аматорський гурт при товаристві „Поморяни", що грав таксамо доволі постійно в „Народнім Домі" на переміну з трупою Медова. Керманичем цього гуртка спосібних аматорів був Кобзар. В склад цеї дружини входили: Гупалова, обоє Беньки, Карпович і інші.

Воєнна хуртовина та повоєнні перевороти пригнали до Америки сотні талановитих артистів із східньої Европи, між якими було чимало українців, а бодай „малоросів", що вже в Европі грали на українських сценах. Ті артисти принесли з собою вище сценічне вишколення, а деякі з них були досвідними артистами з оперовою минувшиною на великих сценах України й Росії. Прибули до Америки й деякі визначні українські музики й дириґенти. І ось зачинаються вже в часі світової війни нові спроби зложення постійної української трупи. Цим

разом ініціятива вийшла від товариства „Українська Бесіда" в Ню Йорку, котрого душею був Володимир Іваницький (звісний загально як „суддя Книгиницький"). Заложена цим товариством трупа мала такі сили: Мирон Корикора (диригент), Юлія Малєвич-Шустакевичева (бувша артистка Українського Театру „Бесіди" в Галичині — сопран), Михайло Зазуляк (баритон), Емілія Корнатова (мецосопран), М. Ольшевська (альто), Володимир Лазорко (тенор), Володимир Ярема (бас-баритон), Микола Шустакевич (тенор) і інші. Ця трупа грала „Запорожця" й інші оперети й мельодрами в Ню Йорку, Нюарку, Філядельфії, а вже по війні виставила вперше в Америці оперу „Катерина" Аркаса. Катерину співала Шустакевичева, матір — Корнатова. Диригував М. Корикора. Ця опера йшла в Ню Йорку три вечори під ряд (7., 8., і 9. січня 1922). Та сама трупа дала опісля „Катерину" в Філядельфії, а потім мабуть розвязалася.

В тім часі в Ню Йорку при „Народнім Домі" зачалися живі заходи коло орґанізації постійного театру з артистичних сил, що прибули з Европи. Головою „Народнього Дому" став Василь Лазута, бувший член трупи Комишевацького й Медова, а секретарем Іван Добрянський. Вони в 1923 р. заклали при „Народнім Домі" постійний театр. Зразу вів його коротко Ісаак Базяк опісля Володимир Кедровський, дальше оперовий співак Микола Карлаш, бувший співак опери в Києві та Українського Театру Садовського, а вкінці (1926 р.), Марія Машир (учениця школи Лисенка та співачка Київської Опери).

Під управою цих інтеліґентних та досвідних керманичів театр Українського Народнього Дому в Ню Йорку виростав справді на поважну та трівку інституцію. В репертуарі знайшлися самі найліпші української пєси. „Запорожця" чи „Катерину" повторювано чимало разів, а все при повній салі. За управи Марії Машир грано і такі нові річи, як „Ноктурн" Лисенка та „Сорочинський Ярмарок".

В тих літах найвищого розвитку українського театру в Ню Йорку (1923—1928) на нюйорській сцені виступали найкращі сили, які тільки були в Америці, а саме: Микола Карлаш, Михайло Швець, Юрій Бенецький, Троїцький, Гурський, Мірошниченко, Веселий, Котович і т. д., а з жінок: Марія Машир, Марія Гребенецька, Олександра Кочубей, Ліда Корецька, Троїцька, Марія Осадчукова, Діброва й інші. Побіч них виступали під орудою Марії Машир і давніші аматорські сили, як: Корнатова, В. Ярема, В. Лазута. Костюмовим ділом завідував В. Лазута, що сам власними руками пошив коло 200 добрих костюмів: селянських, козацьких та історичних.

На жаль, місцеві обставини і фінансова кріза захитали, а вкінці підкопали цей гарний театр. Від того часу нема в Америці постійного театру.

В останніх двох літах знов зайшли проби поставити українське театральне діло на вищий щабель. В Шікаґу пробує це Марія Машир. В Ню Йорку пробував це Дмитро Чутро при помочі проф. Павла Углицького як диригента, виставивши українською мовою на Бродвею Чайковського „Мазепу", яку повторено в Філядельфії, Вашинґтоні, Дітройті, Бофало й інших містах, при знаменитій голосовій та інструментальній обсаді й першорядних декораціях та костюмах. Та кошти цеї опери були завеликі, щоб так ведений театр міг удержатися.

Маймо однак надію, що по цих спробах зявиться таки постійна українська театральна трупа, що буде мандрувати по Америці, даючи добрі вистави. Публика вже є. Треба тільки інтеліґентного проводу, відповідних фахових сил, нового репертуару і фінансів.

МИХАЙЛО ГАЙВОРОНСЬКИЙ.

НАША МУЗИКА В АМЕРИЦІ

БАГАТО КОНЦЕРТІВ першорядних орхестр, ансамблів, солістів, хорів — за вступом, і безплатні концерти, удержувані адміністрацією публичного діла.

Далі: безліч радіо-концертів музичних орґанізацій при допомозі торговельних та промислових концернів і церковних та філянтропійних орґанізацій.

Далі: прекрасні музичні школи, приватні або на удержанні міст, де науку подають кваліфіковані вчительські сили, як і те, що в загально освітніх і фахових школах спів і музика належать до найважніших предметів.

За найновішими обчисленнями в Злучених Державах Америки є коло 60,000 шкільних орхестр і стільки хорів. Славні тут музичні лекції на радіо, ведені звісним дириґентом і композитором Волтером Дамрошем. Лекції ці передають що пятниці і їх слухають (головно) учні всіх нижчих і середніх шкіл.

Ось так дають тут людям милу розривку-заняття, музику, щоб тим робом допомогти виховати націю свідому відповідальности, уважну, здисципліновану та свідому своєї вартости.

Провід у ділі ведуть фахові музики вчителі, дириґенти, артисти співаки і солісти (інструменталісти). Більшість дириґентів це орґаністи, що належать до великого свойого товариства. Майже всі вони з вищою загальною і музичною освітою. Одною з важніших вимог членства є знання імпровізації на дану тему включно з укладом фуґи.

Майже кожна музична орґанізація має свою велику музичну бібліотеку. В програмах бачимо найбільше творів німецьких композиторів, дальше англійських та американських, французьких, італійських і інших. До більших виступів лучаться однородні (музичні або церковні) орґанізації в границях стейтів або і більших ґеоґрафічних смуг.

У слухачів найбільший попит має клясична музика і народні пісні Америки, Англії й інших націй. Джез уже майже пережився, а ультрамодернізм шукає дальше виявлення своєї здеґенерованости та нігілізму. Покутує тут іще в музиці так зване „блюс", що являється немов випаром гнилих та загублених душ, яким тільки самопожаління до лиця.

Америка, в якій пануе анґльо-саксонський елемент, любить і дорожить своєю народньою піснею, що повстала тут за останні три століття і звязана з американським побутом. Також у великій пошані є муринсько-американські пісні (спірітюалс) біблійного або моралізуючого змісту.

Є і так звана популярна пісня, та вона немов однодневка: спалахне, перелетить Америку і вже її не чути.

Національні групи, що не затратили своїх рис і не виреклися свойого, все оглядаються на свою стару батьківщину. І не анґльо-саксони, давно тут осілі, у розговорі майже виключно послугуються англійською мовою. Цікаве те, що залюбки співають пісню батьків у їх мові, часто дуже мало розуміючи кожне слово. Хіба загальний зміст їм відомий, та й це їм дуже рідне і своє. Буває і так, що пісню співають в англійському перекладі. На шотляндському хоровому фестивалі церковного гимну чув я, як співали деякі гимни: одну строфу по шотляндськи, а наступну по анґлійськи. З усіх сторін їдуть шотляндці на ці фестивалі (Ґіманфа Ґані), щоби бодай раз на рік разом заспівати, звеселити душу і пригадати собі та своїм дітям історію своєї рідної Шотляндії. Спів кілька-тисячної маси робив на

мене дуже сильне враження. Я зрозумів: цей фестиваль це очищуюча та обновлююча купіль душі шотляндця. Моглиб обійтися тільки англійським текстом, та цього не роблять. Їм рідна мова свята, її бережуть як найдорожчий скарб і передають з роду в рід. Мають вони і прекрасні хори, та поруч них масовий спів має в них своє велике завдання: споїти шотляндців в одно й обновити їх.

Німецький „Зенгерферрайн" також рік-річно улаштовує свої зїзди. Плекають вони більше художню ніж народню пісню і співають її рідною мовою. Німецька імігрaція давня, її розговірна мова — англійська, але пісня таки осталася в оригіналі. Їх хори мають у своїому складі і не німців, яким німецька мова дуже мало зрозуміла, а держать учасників і приваблюють нових хористів своєю товариською орґанізованістю. Крім щорічних зїздів улаштовують що кілька літ відвідини старого краю. Там собі заспівають, оглянуть Німеччину та свояків і відсвіжені вертаються. По таких відвідинах інакше звучить у них пісня: „Зай геґріст ін вайтер Ферне, Тайре Гаймат, зай геґріст!" („Будь поздоровлена, далека та дорога вітчино!).

Роман Слободян
Головний фінансовий секретар-касієр У. Н. Союзу.

Подібне діється й у шведській, французькій, литовській і іншій імігрaції. Усіх їх обеднує тут рідна пісня і не дає їм пропасти.

Досить виразно вдібилося наше музичне життя на сторінках „Свободи", в якій подибуємо часті згадки про концерти. З них бачимо, що це життя творилось у початках старокраєвими силами. Провід хору спочивав у руках старокраєвих учителів, які тут стали дяковчителями (якщо мали сякий-такий голос і знали церковні відправи), або в руках дяків, які тут мусіли вести хори і вечірню школу. Початки були гарні і навіть багато обіцяли. В програмах подибуємо навіть Лисенкові „Бють пороги", Вербицького „Заповіт", Колесси „Вулиця", Воробкевича „Огні горять" і інші твори, що їх могли виконувати лише розвинені сили. Тоді була одна тільки партія (національна) й одна церква. Що дальше — гіршало. Партії й церковні роздори роздрібнювали сили, хористи відпадали. А й наплив молодих та недосвідчених дяків не пособляв розвиткові нашого музичного життя. Біда, як кажеться, впарі ходить. Дістала наша імігрaція з України музиканта (Г. Е. Смоленський), який скоро зоріентувався в ситуації і перевидав майже всю нашу музичну літературу (головно нездалу), без розбору і повну друкарських помилок. Десять літ нищив він добрі початки, що й сьогодні тяжко ще отрастися з того.

Очуняла наша імігрaція аж 1922 р. Приїхав до Америки Український Національний Хор і його поява обновила й оживила наше хорове життя. Наш брат почув рідну пісню в прекрасній обрібці й у художньому виконанні, а чужа преса заговорила про цю пісню найкращими словами і тим неначе вказала правдиву вартість нашого народу. А далі, почувши виконання наших пісень досконалим хором, почали

наші хори вводити ті пісні у себе. Ноти спроваджено з Европи, а деякі можна було дістати з бібліотеки Українського Національного Хору.

Життя в хорах оживилося. Хори доповнились молоддю. Нові сили внесли в хор підйом і влекшили працю в хорі. Не диво: молодь, підхована в американській і нашій школі, оказалася добрим і дуже музикальним матеріялом. Наплив молоді до хорів заставив диригентів більше працювати й уважніше ставитися до музичних продукцій. Хорове життя по деяких громадах прекрасно розвинулось, а декуди зійшло на нінащо. Це залежало від якости диригента.

Маючи на увазі пожиток з музики для нашої іміграції, думаю в першій мірі про спів і взагалі про вокальну музику, бо вона приступніша і зрозуміліша ніж інструментальна. Загал іде за співом, бо в співі він учасником, — як не своїм голосом, то бодай ясною думкою пісні. Хор, ця збірна одиниця, що плекає пісню, захоплює слухача та зєднує його в одну лаву. Народня і стрілецька пісня має серед нашої іміграції найбільший попит. Із художніх, відносно, мало знаходять собі місце у програмах. Усі тутешні хори непрофесіональні та з невеликими голосами. На свої сили шукають відповідних творів, практичних і таких, що підносилиб духа іміграції, що булиб звизані з нашою славною минувшиною і з нашою героїчною боротьбою.

Дмитро Галичин
Головний рекордовий секретар У. Н. Союзу.

Розглядаючи програми концертів по 1922 р., подибуємо подавляючу більшість народніх пісень в обрібці Леонтовича, Лисенка, Колесси, Кошиця, Кумановського, Стеценка, Ступницького, Вериківського, Давидовського (хоч-не-хоч), і інших. Бачимо щораз більше стрілецькі пісні на хори і як сольоспіви, опрацьовані Гайворонським. Із художніх бачимо: Людкевича „Далека Ти, а близька нам", „Пою коня", „Чорна ріля ізорана". Я увів був його „Чи ми ще зійдемося знову", „Гаївку" (в перерібці на мішаний хор) і Українську баркаролю. Його сольоспіви в програмі мають наші артистки співачки М. Гребенецька і Марія Машир, Ф. Колесси, крім уже згаданиь, подибуємо „Як би мені черевики", його обрібку „Журавлів" і пісні на дівочі голоси. Лесенкові сольоспіви найпопулярніші, з хорових, крім народніх, бачимо „Гуса", „За сонцем хмаронька пливе", „Вічний революціонер", також деякі його дуети. Стеценкове „Вкраїно!" дуже співане, „Прометей" був часто у програмі квартету Українського Національного Хору. Січинського, Нижанковського, Лопатинського сольоспіви знані. У тутешніх програмах подибуємо деколи пісні декотрих диригентів, мовляв, вони і себе зачисляють до композиторів. З Великої України з новіших композиторів подибуємо в програмах Степового, Ревуцького, Вериківського, Козицького, Верховинця й інших, назагал дуже багато.

В хорах тепер щораз менше старших співаків. Бачимо майже всі нові дівочі голоси, свіжі і гарні, зате чоловічі невеличкі. Ці останні на свій ріст візьмуть іще кілька літ. Хори здебільша в руках старших диригентів, яким літа не дають молодечої меткости в праці і їх підбір пісень часто не в смак молодечому гуртові. Також і невеликий вибір хорової літератури спинює поступ. Наші новіші композитори мало числяться з практичною стороною композиції.

Музичні видавництва: Ждемо на популярну хорову літературу зі старого краю і надіємося, що вона буде відповідна, бо видання є тепер під редакцією зрілих та поступових наших композиторів.

Коли говорити про тутешні наші видавництва, то треба згадати, що багато перевидав їх Смоленський. Деякі твори (популярні) на фортепян видав Андрейко. Заходом Американсько-Українського Товариства Зєдинені Хори вийшло кількана-цять творів на однородний і мішаний хор. Українська Музична Накладня видала хорові та сольові твори Гайворонського, його також два кусники й альбом народніх пісень на скрипку з фортепяном, Барвінського народні пісні на фортепян, та принято (конкурсом) сольоспіви Лопатинського і Кудрика до видання. Популярні й народні пісні появлялись у журналах для молоді, видаваних Українським Народним Союзом.

Церковна музика: Твори Бортнянського, Вербицького, Седляка, Нанкого займають перше місце. Друкованих нот майже нема, тільки у переписах, повних помилок. Шкода, що галицькі народні церковні напіви, прекрасно опрацьовані Людкевичем і Кишакевичем, не введені по наших тутешніх церквах. Напіви загально звісні старшим, а йде про те, щоб уся церква бодай частину богослуження співала. У чужих церквах вся церква співає гимни, а у нас, немов навмисне, занехано прекрасний і важний звичай спільного співу. Найкращий хор не заступить і не дасть тієї радости, що дає спільне співання. До тихої Служби Божої треба нам більше гарних церковних пісень. Правда, о. Кишакевич дав цілу низку, а й жовківські василіяни видали збірники церковних пісень. Перед трицятьма літами видано при катедрі св. Юра у Львові для нашого вжитку майже виключно московську церковну музику, а вже недавно видано знов не багато ліпші для нас збірники. Приходиться спитатись: пощо нам годувати себе московським духом, коли в нас є свої високовартісні твори: Березовського, Веделя, Кошиця, Стеценка, Леонтовича, Вербицького, Козицького, Січинського, Кудрика й інших? Український Національний Хор привіз до Америки і спопуляризував нашу духовну музику. Почули ми наші канти і псальми Лисенка, Кошиця, Демуцького, Стеценка, Леонтовича й інших. Цих і других народні колядки і щедрівки дуже просвіжили і піднесли вартість наших концертів.

Окрема згадка належиться **Українському Національному Хорові,** що не тільки оживив нашу іміґрацію своїми концертами, але й досі чуємо корисний його вплив. Хоч і перестав він існувати як збірна одиниця, то його поодинокі члени стали інтензивними працівниками на нашому музичному полі. Український Національний Хор дав нашій іміґрації перш усього **Олександра Кошиця,** композитора і геніяльного диригента; через У. Н. Хор дістали ми прекрасних солістів: Марію Гребенецьку, Марію Машир, Петра Ординського, М. Гребенецького, В. Бажана, П. Троїцьку й інших, і диригентів: Г. Павловського, Л. Сорочинського, П. Корсуновського, Ю. Кириченка, Ю. Бенецького, Ю. Гасана, Орлика, Давиденка; та оставив він нам також знаменитих театральних артистів співаків.

Оруду хором О. Кошиця признали найбільші музичні критики за феноменальну. Визначніші прикмети маєстра Кошиця це надзвичайна музикальність, талант, виточений смак, культура і джерельне знання. Успіх О. Кошиця не тільки в його досконалій інтерпретації народніх пісень, але й у його власних композиціях — обрібках нашої народньої музичної творчости. Не тільки стоять вони поруч подібних творів Лисенка і Леонтовича, але часто випереджують їх гармонічним багатством і складнішою та достосованою до тексту своєю будовою.

В Америці веде тепер О. Кошиць Злучений Український Хор околиці Ню Йорку і Словянський Хор. Найбільше часу присвячує композиції, з яких більше як 30 появилися в анґлійськім перекладі Макса Т. Крона у видавництві Вітмарка. Кожна пісня має коротке пояснення, що зясовує історію, стиль і зміст пісні.

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ У. Н. СОЮЗУ (1933—1937):
Нагорі: Омар Е. Малицький, голова. Вдолі (зліва направо): **Дмитро Капітула,** головний контрольор; **Антін Пашук,** головний контрольор.

Імена співаків солістів, що виступають на наших концертах, — тих з Українського Національного Хору вже згадано. До цих імен треба ще подати імена звісних солістів і досі діяльних на нашій естраді, це: Ю. Шустакевичева, Мих. Зазуляк (помер у серпні 1936 р.), Г. Палажій, М. Карлаш, М. Швець. На наших концертах свого часу виступали і Сальомея Крушельницька, Адам Дідур (який усе підкреслює, що найкраще йому між нами), Стешенко, пяністка О. Назаревич, бандурист В. Ємець. Із чужинок співачки Альма Глюк, Далас, Босінґер і інші співають наші народні або художні пісні. З молодших співачок гарне імя виробляють собі Цимбалістова, Гнатків, Ковальська, Бодругівна й багато інших.

З інструменталістів-солістів на першому місці стоїть у нас артист скрипак Роман Придаткевич, який здобув собі прекрасні оцінки за свої виступи і чужих критиків. Крім сольових виступів дав він низку концертів по Америці із своїм тріом: скрипка Р. Придаткевич, сопран М. Гребенецька або молода тутешня наша співачка Й. Яремівна, і фортепян Оля Ткачуківна. Завдячуємо йому також ведення Товариства Приятелів Української Музики, яке запізнавало слухачів головно з тво-

рами наших новіших композиторів. Належить також піднести його композиторську діяльність. Крім скрипкових композицій та Смичкового Квартету, які ми чули, має він і більші твори на симфонічну орхестру та працює дальше над новими творами для естради і сцени. Його композиції відзначаються багатством ритму і гармонії, тематичною суцільністю і багатоголоссям. Мотивіка у Придаткевича наша та опрацьована сучасними методами. Його творам треба виробленого слухача, що може слідити за скомплікованою музичною думкою. Нашого слухача „бере" він рідним матеріялом, який і для чужинця являється свіжим цвітом, повним своєрідного національного аромату.

Теперішні головні радні Українського Народного Союзу.
Долішній ряд (зліва направо): **Тарас Шпікула, Іван Лисак, Олексій Шаршонь, Микола Бусько, Григорій Євусяк.**
Горішній ряд (зліва направо): **Ілля Гузар, Іван Ваверчак, Анна Боївка, Олена Придун, Степан Слободян.**

Говорячи про діяльність Р. Придаткевича, переходимо на такуж працю другого пропагатора нашої інструментальної музики по цей бік океану. Є ним композитор Павло Печеніга-Углицький. Його вокальні й інструментальні твори широко закроєні, надзвичайно мельодійні, виразисті і дуже ефектовні. Чули ми сольоспіви, що мають успіх і в Европі, його цікавий та теплий Смичковий Квартет, а моль, („Український"), побудований на українських мотивах з особливим вихіснуванням наших танкових ритмів; виконувано тут також його Українські Мініятури (на смичковий квартет) і сольовий кусень на віолю, а тепер сподіваємося почути його симфонічну поему „Україна", яка є музичною ілюстрацією Шевченкової поеми „Гайдамаки". Його тематика своєрідна з певними натяками на риси російської оперової музики. Є всякі дані до твердження, що природній нахил такого вислову заблисне повною красою у сценічному творі або також може розвинутися до вершин небуденний талант Углицького у симфонічних творах.

Треба ще зазначити, що майже кожна наша громада має вже свої молоді музичні сили (скрипаки, пяністи, співаки), які вирастають на серіозних музиків. Декотрі вже тепер є членами і більших орхестр, а інші ведуть свої ансамблі. Маємо вже таких, що покінчили музичні студії в каледжах. З видніших солістів належить згадати Пилипа Дубаса, В. Чосника, В. Стеткевичівну, Л. Каськівну, Ягелу, Кузів-Ревюкову, Грицеївну.

Українська консерваторія: Була спроба створити українську консерваторію в Ню Йорку. Вона мала у своїому складі вчителів: Р. Придаткевича, О. Назаревичівну, М. Стембера, Г. Павловського, М. Гайворонського і помічні сили. Головна мета: виховання наших молодих талантів. В науковому матеріялі зразки україн-

ської музичної творчости. Через погіршення матеріяльних відносин число наших учнів (музичних) в Америці дуже зменшилось. У кого визначніший талант, той легко може дістати науку, майже даром у ріжних музичних інституціях, які є на удержанні добродійних товариств або й урядових установ. Назагал: приватні музичні інститути не можуть конкурувати в Америці з добре вивінуваними тутешніми установами. Це треба мати на увазі і витягнути відповідний висновок.

Орхестри: В початках стрічаємо в наших громадах дуті орхестри (тут їх називають: банди). Одні з кращих банд були в Шікаго, Вунсакет, Пасейку й інших громадах. В тих бандах, що досі існують, учасники майже виключно тут уже роджені. Скоро повставали також мішані орхестральні гуртки, головно до театральних вистав і до танців. В останніх літах бачимо мандолінову орхестру (мандоліни, мандолі, мандочеля, мандобаси і тимпані), ведені Л. Сорочинським у Рачестер і Дітройт, та смичкові орхестри в Ню Йорку під проводом М. О. Гайворонського, в Пітсбургу під орудою Ягелла, чи в Філядельфії під проводом П. Дубаса.

Репертуар смичкової орхентри в Ню Йорку це твори українських композиторів: Лисенка, Леонтовича, Стеценка, Січинського, Ф. Колесси, Якименка, Бортнянського, Березовського, Придаткевича, Кудрика, Кужелі, Людкевича, Гайворонського й інших наших композиторів. Крім українських творів орхестра грає композиції американських і европейських творців. Виступає вона на концертах і на радіо.

Радіо, грамофон, фортепян: В радіових програмах беруть участь хори, орхестри, ансамблі, солісти; це старші і діти з народньою та художньою піснею і з іншими творами ріжної художньої вартости. Народні мотиви найпопулярніші, а народні наші пісні мають попит і між чужими. Для нас вона має особливе значіння, принесла нам і славу, допомагає удержати якнайдовше живучість та свідомість нашої іміграції. Кращі наші програми передають і великі стації Ню Йорку, Шікаго, Клівленду, Бостону, Філядельфії, Дітройту, Пітсбургу й інших міст. Здебільша наші програми ріжнородні. Належить ствердити щиро національний дух цих програм, також помисловість зарядців. Вже цілі роки ведуть діло, получене з великими видатками на заплату часу передачі і на заплату (часто все інших) учасників програми. Деколи і московські хори передають наші пісні в обрібках дуже сумнівної вартости.

Lee J. Wolfe
Актуарій У. Н. Союзу.

В „Свободі' появлялися нераз статті, що торкалися наших радіових програм, та заклики до наших слухачів домагатися від стацій передачі по можности більше українських творів. Зтакими голосами стації числяться. У статті „Свободи" з 19. жовтня 1929 р. пишеться: „Пора запізнатися нашій іміграції з новою музичною літературою наших композиторів, як і пора показати їх і чужим слухачам. Так, як жадати нам від радіових стацій передачі кращих творів, так теж повинні ми жадати від американських музичних видавництв друкування українських творів".

Ґрамофони в протилежности до радіових передач, які стоять під строгою громадською й урядовою контролею, не мають над собою ніякого батога. Досі три найбільші ґрамофонові компанії (Віктор, Бронсвік і Окег) видали більше як 600 українських плит. Вартість плити в компанії числилася скількістю продажу її, про художні вальори майже не дбано. Плити розходилися головно між убогим

населенням, яке за тані гроші шукало розради в рідному танці та в рідній пісні (байдуже, чи та пісня достойна, коби тільки „по нашому"). Про цю справу писав М. О. Г. у „Свободі" в статті „Як нам піднести нашу музичну культуру в Америці" між іншим таке: „Візьмім на увагу, скільки поганих пісень почути можна з ґрамофону! Слухаючи їх, питаємо себе, чи дійсно ми така пияцька і безсоромна нація, якою нас ті плити представляють... Треба знати, що видавці цих пісень числили на найнижчі інстинкти нашої іміґрації. Друге: ворог не спить і свідомо затроює нашу душу. Рада одинока: не купувати таких плит і протестувати проти поширювання їх. Щастя, що чужинці добре знають нашу пісню, бо колиб вони оцінювали нас по піснях з ґрамофону, то осуд був би для нас дуже немилий".

Механічний фортепян, що сам грає, коли заложити на його валок подірявлену звійку і пустити в рух (ногами або елєктрикою), дав нам коло 80 українських кусників, видання М. Сурмача в Ню Йорку. Фортепяни такі скоро перевелись, а їх механічну роботу краще сповняє ґрамофон.

Наші диригенти: Солідний наш дириґент, хоч і не сидів на лавці консерваторії, то своєю працею здобув собі немале музичне знання. Життя має свої потреби і воно дає людині змогу вийти на верх; але й не знає воно застою і все є у стадії розвитку. До розвиткуж треба все нових і свіжих сил і науки. Багато нових творів переросли сили наших дириґентів і вони без постороннього помочі не в силі дати собі з ними ради. Отже здались би вакаційні курсе для дириґентів.

За орґанізоване музичне діло: До справи орґанізованого музичного нашого життя в Америці у ріжний час всіляко підходжено. Та далеко не можна було зайти, бо замало було рук до проводу, замало відваги до науки, замалий матеріяльний стан дириґентів, а й непевність їхнього становища не давали розвести діла. Далеко позаду стоїть наша іміґрація на полі музичного життя в порівнянню із старо-краєвим. Коли, наприклад, ми тут здобулися на виступ хору в числі 300 осіб, то в краю злучений хор виступає в числі 1,200 осіб. Це було, наприклад, у Стрию в 1935 р. Хоч яка там матеріяльна скрута, то курси дириґентів таки відбуваються, а зїзди і спільні виступи не є там чимсь надзвичайним. Усі ті справи повинні бути в нас широко обговорювані в статтях на музичні теми, що й уже робиться.

Концерти: Від 1929 р. рік-річно відбуваються концерти з більшою скількістю учасників. Про перший такий концерт, влаштований хорами з Нюарку (дир. Т. Каськів), Джерзі Ситі (дир. А. Ґела), Перт Амбой (дир. Й. Буката), Йонкерс (дир. М. Фатюк), Бейон (дир. В. Мельничук), Елизабет (дир. С. Грабар), Картерет (дир. П. Щавінський) пише Р. Придаткевич у „Свободі" (ч. 60 з 1929 р.) між іншим таке: „Свято української музики влаштовано в Ню Йорку заходами Зєднених Українських Хорів. Саля заповнена 1,500 особами. Програма була зложена уміло і дійсно зі смаком, незадовга і виключно українська. Підноситься завіса. Повна сцена — 300 співаків. Дириґентом був Гайворонський, якого публика витає з ентузіязмом. Концерт почався Заповітом (М. Вербицького). Слухачеві, що почув безсмертні слова пророка з уст 300 співаків, виступають сльози. М. Стембер виконав, у своєму опрацюванні, зі смаком і блеском Рапсодію Лисенка. Колиб її таку видати, то був би це добрий вклад у нашу фортепянову літературу. Думу Гайворонського, яка так гарно підходила до свята, і Лисенкове „Безмежнее поле", виконав М. Карлаш. Припали вони слухачам до вподоби. Гарне і чарівне Лисенкове „Ой стрічечка" (в перерібці) відспівав дівочий хор. А якому українцеві не пішли мурашки по шкірі, почувши Стеценка „Вкраїно, Мати!", відспіване таким великим хором? Дівочий хор відспівав ще „Вечір", милу композицію Гайворонського, а мужеський — дуже сильну пісню Стеценка „Не тумани". Про виступ арт. спів. М. Гребенецької пише: „Першої кляси виконання і почуття гідности, нема в неї наміру за всяку ціну подобатись. Обі композиції Б. Кудрика співані були так щиро, що мусіли захопити серця слухачів. Публика витала не тільки велику співачку, а й свідому патріотку". А далі: „Милою несподіванкою був дебют панни Люби Каськів у „Сонатіні в старому стилі" Гайворонського, яка є дуже гарним придбанням для нашої бідної скрипкової літератури".

Цим концертом почав Гайворонський цілу низку концертів, які відбувались у дальших літах під проводом чергових дириґентів у їх місцевостях та з новою

програмою, зложеною головно із стрілецьких і народніх пісень. У 1935 р. обняв управу Зєдинених Хорів проф. О. Кошиць, культивуючи у них головно народню музику (світську і церковну). Подібні концерти з участю злучених хорів влаштовують теж інші наші громади, як у Філядельфії, Клівленді, Пітсбургу, Дітройті, Шікаго і т. д.

На великі концерти злучених хорів не часто можна собі дозволити. Завеликі видатки з одної сторони, а друге: праця в громаді займає багато часу. Яка є велика праця хору в громаді, пізнати найкраще по тім, коли згадаємо, що громади святкують: Свято Злуки, Листопадове Свято, Свято Шевченка і Франка, деколи Лесі Українки, Свято Героїв, а далі йдуть ювилейні свята ріжних товариств, Свято Матери, концерти дитячої школи, церковні концерти й інші. Це лише частина праці в громаді, з якої дуже мало остається в громадській касі, а дохід іде майже завжди на інвалідів, Рідну Школу, визвольну боротьбу, політичних вязнів, чи на „Просвіту" і Народні Доми в краю та інші старокраєві потреби.

Степан Шумейко
Редактор „Юкраініен Віклі".

Програмових концертів у нас іще відносно мало. Дуже цікавий був цілий цикль концертів, влаштованих заходами Приятелів Української Музики в Ню Йорку. Концерти запізнали слухачів з новими творами Якименка, Барвінського, Берндта, Гайворонського, Коляди, Козицького, Костенка, Кудрика, Лятошинського, Лиска, Печеніги-Углицького, Придаткевича, Ревуцького й інших. Були це твори на скрипку, віслю, фортепян і два фортепяни, фортепянове тріо, смичковий квартет, смичкову орхестру, також сольові і хоральні твори.

Великою перешкодою в уладжуванню таких концертів є те, що інструментальних творів у нас замало. Виростуть наші інструменталісти і з ними, певно, зросте число нових наших творів. Та уважний наш музик вже і тепер знайде прекрасні українські твори на ріжні інструменти. Треба тільки за ними питати і їх домагатися. І треба нашим музикантам знати про наш музичний осередок у Львові, під назвою СУПРОМ (Союз Українських Професійних Музик), через який легко можна дістати ріжні твори.

Кінчаючи цей короткий огляд нашого музичного життя в Америці, приходиться ствердити у нас щораз краще зрозуміння вартости музики не тільки як забавового чинника, але теж як виховного, орґанізуючого й освідомляючого. Буде для нас ще більша користь із музики, коли вона буде ведена пляново і сучасними методами.

Петро Турчинський.

І ЗНОВУ ВСТАНЕ!

Я вірю, вірю: час настане
Зіллються землі України
І край наш рідний знову встане,
Неначе з мертвих із руїни.
Від гір Кавказу аж по Сян,
З одною думкою й метою,
Народ розоре рідний лан
Своєю щирою рукою.

Усі страждання проминуть,
Минуться муки і печалі
І стане він на волі путь,
Мов меч, що викутий зо сталі.
Тоді народам світа всім
У їх короні, як перлина
Засяє сяєвом ясним
Соборна, вольна Україна.

Д-р Олександер Сушко.

КОНФЛІКТ МІЖ СТАРОЮ І НОВОЮ ІМІҐРАЦІЄЮ І МИ

I.

ІМІҐРАЦІЯ це загально людське явище, відоме в людській історії від найдавніших часів. Так звана „вандрівка народів", через котру з так званої Евразії перелилися в Европі цілі племена й народи, це властиво теж імігрція. Імігрція до Нового Світу взагалі, а імігрція до Злучених Держав спеціяльно, це лишень остання ланка в старому ланцюху історичних подій подібного роду.

Найдавніша імігрція до Нового Світу ріжниться від тих предавніх мандрівок народів Евразії тим, що це не був масовий рух народів-племен, але повільне переселювання одиниць та поодиноких родин. Імігрція до Америки була такою внаслідок повної ізоляції (відокремлення) суші Нового Світу від Старого.

Характер американської імігрції впродовж віків сильно змінявся. Перші більші гурти американських імігрантів, що лишилися тут та положили своє тавро на населення Америки, були люди англьо-саксонської раси, що прибули сюди, втікаючи від релігійної нетолєранції, та поселились у нинішній Новій Англії. За ними поплили маси, що шукали передовсім нових, кращих економічних умовин життя. Через 17-тий, 18-тий та 19-тий вік вона лишалась основно та сама: вона походила майже виключно з британських островів, Німеччини, Скадинавії, Голяндії та Франції. Вона мала переважно германський расовий характер; латинської, ні словянської, ні орієнтальної примішки не мала майже ніякої.

Була це імігрція з землі, що шукала землі. Тому й населення Америки аж до заснування Злучених Держав було рільниче. Таким лишилося воно й по здобуттю самостійности. До самих 1880-тих років воно було ще германське й суто рільниче.

У роках 1880—1890 увесь захід перейшов у руки великих залізничих компаній так, що з роком 1890 не стало вже в Злучених Державах вільних земель до залюднення. На цім і скінчилась доба **„старого"** імігрційного руху до Злучених Держав, та рівночасно почалась доба **„нової" імігрції.**

II.

Характер „нової" імігрції ріжниться радикально від характеру „старої" — **етнічно** та **економічно.** Нова імігрція напливала вже майже виключно з осередньої, південної та східньої Европи та всякала не в невичерпані — як здавалось досі — американські ниви, а навпаки, вливалась у великі американські індустріяльні міста та копальняні підприємства. Викликала її **велика індустрія** Злучених Держав та **великі копальняні підприємства** Сходу.

„Нова" імігрція вандрувала до великих міст та копалень Злучених Держав не тому, що ставила міське життя вище фармерського. Адже нові імігранти рекрутувалися майже виключно із суто рільничих елементів Европи (з винятком елементу жидівського), й праця на рілі булаб для них наймилішою. Та йти їм на благословенні ниви Злучених Держав було вже годі, бо вільних земель під заселення не було, а попит на кріпкого та витревалого фабричного й копальняного робітника був небувало великий.

Тут і лежало джерело нових, прецікавих та грізних комплікацій, що стали прокидатись у взаєминах між „новими" і „старими" імігрантами — з самого таки початку.

Комплікації ці були з природи річи неминучими. Нові іміґранти почали зразуж таки ґрупуватись у своїх нових оселях в окремі громади. Помагали їм у цьому ті самі міліонові американські компанії, що спроваджували їх з Европи: вони поселювали їх на відлюдних передмістях, де земля була дешева, та і доступ до фабрик та копалень був ближчий. Так виростали сотні нових „форенерських" осель, у яких люди продовжали жити собі „по давньому", своїм власним життям, т. є. таким життям, яке мало чим ріжнилося від того життя, до якого вони були привикли у своїх „старокраєвих" селах. Салун-коршма, а опісля „рідна" церква ставали першими осередками „духового" життя цих людей, й усім тим, що діялось поза рамами давної оселі, мало хто інтересувався. Згодом зявлялись усякого роду торговельні агенти, а там усякі патріотичні та робітничі агітатори й орґанізатори. Не бракло теж і всякого роду реліґійних (сектантських) „провідників". Назагал громада лишалася дальше сильно відмежована від „старого" американського середовища, яке за час свойого довшого побуту в Америці зуміло вже вибитися на кращі соціяльні, культурні й економічні умовини особистого і збірного життя та гляділо з несмаком і відразою на — звичайно — сильно занечищені та гірко занедбані передмістя. Згодом „старі" навчилися навіть ненавидіти своїх „нових" та „відсталих" і „заскорузлих" сусідів.

Читаємо в книзі одного освіченого американця, що ввесь поступовий „старий" світ Америки глядів на малокультурні товпи новонапливаючих іміґрантів та їхні оселі у Злучених Державах з нетаєним зачудуванням; старим американцям здавалося, що ці нові іміґрантські оселі були неначе чудом перекинені на високо поступове і культурне підложжя новітньої Америки — „з темних та мало культурних осель доби Єлисавети" (анґлійської королеви, 1558—1603).

„Нова" іміґрація зродила тяжку **„іміґраційну проблему"**.

Конфлікт цей викликала „нова" іміґрація в першу чергу своєю яскравою **примітивністю** та **відсталістю.** Тим вона відбивала різко від високого діяпазону суспільного поступу „старого" населення. Надтож питання комплікувалось і загострювалося ще й тому, що „старі" виводили себе від „культурних" анґльосаксонів і германів та гляділи з упередженням, несмаком, а там і з ненавистю на „менш культурних" переселенців походження італійського, словянського й орієнтального.

Перші покоління „нової" іміґрації цікавились усім тим мало. Одначе сучасні покоління відчули яскраво цей неприязний настрій „старих" до „молодих" переселенців. Отже не диво, що деякі з них проявили у своїм нутрі стихійний рух в напрямі **„американізації"**, т. є. в напрямі викорінення всяких ріжниць між „старими" і „новими" американцями, що — річ природня — мало на меті зрівняння усіх етнічних, суспільних і культурних елєментів багато-язичного та багато-конфесійного населення Злучених Держав в одну **соціяльну** родину, серед якої не булоб ніяких горожанських упереджень, ніяких ворожнеч, ніяких більш або менш упривілейованих уґруповань, але серед якої всі горожани творилиб одну рівновартну і рівноправну масу.

Усе те справи велитенської ваги для всіх мешканців цієї країни. Тим більше вони важні і для нас, українців. Ми мусимо запізнатися з ними дуже докладно, якщо хочемо як слід орієнтуватися серед незвичайно скомплікованих умовин великого краю, наладнати якнайкорисніше і для нас самих і для всього загалу наші власні домашні справи та забезпечити краще умовини життя бодай нашим власним дітям.

III.

Протиіміґраційний настрій і рух у Злучених Державах набрали зразу яскраво **расової** закраски. Інакше й не могло бути, бо був це рух „старої" — анґльосаксонської і тевтонсько-ґерманської іміґрації.

Дуже скоро з расовістю звязалась теж і **релігійна** ворожнеча, бо „нова" іміґрація викинула на американський беріг великі маси католиків, православних та жидів, отже якраз людей, які видалися суто протестантським масам „старої" іміґрації дивовижними фанатиками, назадниками і т. п. Понад усім тим в умах та серцях „старих" американців лунало отсе немилосерно лячне і брутально грізне питання: „Досі **ми** були панами цього краю, — а **хтож** буде його володарем у **недалекій будучности?! Ми і наші діти** — чи чужинці і чужинецькі діти?!"

В дійсности це творило властиву суть назріваючого конфлікту, та це й дало товчок до створення славетної А. Р. А., т. є. American Protective Association.

А. Р. А. — це одна із багатьох тайних та все ще могутніх організацій Америки, що поставила своєю метою параліжувати церковну силу, яка „не булаб створена та контрольована американськими горожанами". Організація виступала активно проти всіх, що, будучи залежними від такої „чужинецької церковної сили", посягали по „якінебудь уряди — національні, державні, або муніципальні".

Ще іншим завданням цеї організації було параліжувати усіма легальними способами основування й утримування так званих „сектантських шкіл".

Омелян Ревюк
Редактор „Свободи".

Ця організація повстала 13. березня 1887 р., та була широко поширена по всіх Злучених Державах і Канаді. Вона спровокувала сформування таких могутніх організацій католицьких, як: Американська Федерація Католицьких Товариств (American Federation of Catholic Societies), що оснувалась у Синсинаті, Огайо, 10. грудня 1901 року; The Knights of Columbus (Лицарі Колюмба); Catholic Action і багато інших.

Та вжеж найболючіший удар судився новоприбуваючим масам „нових" іміґрантів з боку зорганізованого робітництва Злучених Держав.

Хто як хто, але зорганізоване робітництво Злучених Держав мало підставу боятися все і все зростаючих міліонів „нової" іміґрації. Цеж раптом почали напливати у великі американські індустріяльні та копальняні центри орди дешевого робітника, що готов був працювати у Новім Краю день і ніч за значно нижчу ціну ніж місцевий „старий" робітник, — і якжеж можна було тут примінювати старі робітничі гасла — гасла „робітничої" солідарности, рівности та братерства? Такі гасла були тепер вигідні якраз капіталістичним підприємцям, яким на руку був дешевий робітник, але гасла такі не були зівсім до смаку „старому" робітництву, якому дешева компетиція-конкуренція европейського робітника грозила цілковитою економічною руїною! Надтож така нездорова компетиція викликувала грізне економічне пересилення якраз силою наглого обниження життевої норми, хоч можна було передбачити, що це останнє явище мусіло мати з природи річи чисто переходовий характер — бо „новий" робітник скорше чи пізніше еманципувався та неминучо домагався поліпшення своєї долі, отже і піднесення своєї життєвої норми до рівня „старого" робітника. Та це „старе" робітництво не хотіло і чути про ніякі оправдання, а чимраз то дужче почало домагатися радикального розвязання грізного „робітничого питання" у Злучених Державах **дорогою законодатною!**

Сталося отже скоро те, чого мало хто в Америці надіявся: і недостача вільних земель під заселення, і наплив великих мас „нових" іміґрантів, які не-

гайно ставали кадрами дешевого й так званого „незорганізованого" робітництва, викликували поволі, але тривко, радикальну зміну у світогляді „старих" американців та нестримно перли їх до так званих іміграційних обмежень (Restriction of Immigration).

„Зачиніть двері перед новими імігрантами" — ось такі кличі лунали тепер по всій Америці, й усі почали вірити, що лиш таким чином можна буде „рятувати загрожену економічну рівновагу" Злучених Держав. Так то зорганізоване робітництво Злучених Держав знайшлося несподівано на одній платформі з расовими та релігійними алярмістами!

Годиться одначе запримітити, що найвчасніші протиіміграційні заходи Злучених Держав не мали зівсім закраски стримувати імігрaцію. Навпаки, власти Злучених Держав не обмежували зівсім числа тих, що напливали до наших берегів, а лишень відмовляли вступу так званим „небажаним" одиницям („undesirables") з причин економічних (жебраки, тощо), моральних, або політичних. Згодом одначе, а передівсім під впливом глибоких перемін у життю та сентиментах мешканців Злучених Держав, викликаних великою світовою війною, наступила пора гострих протиіміграційних обмежень.

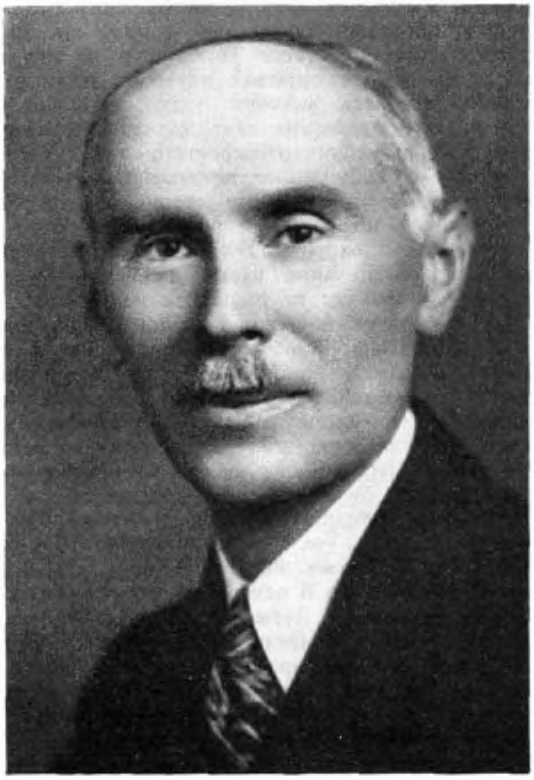

Д-р Лука Мишуга
Редактор „Свободи".

Зверхній характер цих обмежень був яскраво **расовий,** а не клясовий, хоч і вони зродились були під натиском **економічної** кризи і повоєнної скрути.

Перший рестрикційний закон ухвалено 1917 р. Він був звернений проти імігрaції з осередньої, південної і східньої Европи. Заборонено вступ до Злучених Держав „усім тим здоровим одиницям вище 16-го року життя, що не вміли читати по англійськи або по іншому". Піднесено теж поголовний податок з $4.00 на $8.00.

Другий закон ухвалено 1921 р. (Per Centum Limit Act"). Цей закон означував докладно процентово, яке число чужинців може річно, а навіть місячно імігрувати в границі Злучених Держав з кожної країни Старого Світу.

Іміграційний закон з 1924 року ще більше загострив так звану „іміграційну квоту". Він надто обмежив цю мінімальну імігрaцію лишень до членів кавказької та чорної раси.

Був це кінець масової імігрaції до Злучених Держав Америки.

IV.

Принцип „відчинених дверей" був подиктований чисто практичними мотивами. Белитенська країна, що розмірами дорівнювала Европі, була рідко заселена її потреба все свіжих робітничих рук більшала з дня на день разом з феноменальним зростом рільничої та фабричної індустрії.

Користали з цієї „гостинности" Злучених Держав усі народи світу — аж поки не наспіла пора „насичення", а там — і „пересичення". Тоді й прийшов кінець принципові „вільної" та „нічим не обмеженої" імігрції, та і наспіла хвиля іміграційних обмежень, а там і пора „зачинених дверей"...

Та всеж годиться пригадати, що перші протиіміграційні настрої у Злучених Державах прокинулися ще в половині минулого століття. Були вони звернені проти жовтих, головно китайців, які напливали до західньо-американського побережжя з Азії. З кінцем минулого століття протиіміграційні сентименти починають вибухати і на східньо-американському поборежжю — проти білих імігрантів.

Зміна в складі „нової" імігрції та поява грізного „робітничого питання" — заставили в один момент американське думаюче суспільство, а передівсім же американські власти, стежити за іміграційним питанням з бачною увагою. Скоро теж повстали іміграційно-статистичні комісії, що дали нам у руки цілу низку цінних науково-статистичних книг та брошур. В слід за ними появилося поважне число більше або менше солідних наукових розправ на ріжні іміграційні теми, що їх авторами являлись усякого роду „суспільні працівники", пастори ріжнородних американсько- церковних сект, католицькі священики, а в ряди-годи й професори деяких американських університетів та їх учні. Повстає „іміграційна література", що містить у собі чимало важного історичного, статистичного та побутового матеріялу, немаловажного і для історика української імігрції.

Вкупі з цією літературою виросла ціла низка американських добродійних інституцій для „охорони імігрантів" перед визиском та переслідуваннями несовісних спекулянтів. Імена панни Джейни Адамс та проф. Джерома Дейвиса житимуть вічно в памяти імігрантських нащадків.

Державні та добродійні чинники відносилися до наших переселенців з увагою та симпатією. Вони хоронили нас перед визиском та надужиттями людських шакалів, та ще й нині помагають усім покривдженим з найдальше посуненою чемністю та людяністю. Правда — памятаємо ще всі сумні події, що записалися в наших умах та серцях не дуже там ясними споминами, але беремо їх на рахунок воєнної та післявоєнної гістерії. Зрештою — вони не тревали довго та і соромляться їх нині самі творці цих високо-ганебних протиімігрантських погромів.

Праці R. M. Smith-a є нині перестарілі (Emigration and Immigration. New York, 1890; йогож „Assimilation of Nationalities in the United States". — Political Science Qua terly, Vol. IX, pp. 426-444, 650-67, 1894). Зате ми правильно розуміємо та оцінюємо нині гістеричну діяльність „Бостонської Ліги для Обмеження Імігрції", що її основано 1896 року. Книжку П. Ф. Голла „Про імігрцію та її вплив на Злучені Держави", видану 1906 р., рідко нині хто і читає. Забулись теж його брошури, видавані „Лігою Імігрантського Обмеження".

Високо гуманна праця благородної Джейни Адамс, що відзначалася безмежною любовою ближнього та найвищим самовідреченням, потрясла основно сумлінням практичних, але рівночасно і чутливих та благородних американців і зразуж вплинула могутньо на характер наукових і газетярських розправ, присвячених іміграційному питанню. Чимало помогли тут інтересні видання знаменитою основницею славного шікаговського Hull-House-у, під фірмою „Охоронної Ліги Імігрантів", а вкінці їїж таки „Twenty Years at Hull House" (Macmillan, 1910).

Чотири роки опісля появилася знаменита праця вченого професора Роса під характеристичним заголовком „The Old World in the New (New York, 1914). Двацять сторінок цеї книжки присвячені словянам. Знайдемо там чимало цікавого й про українців („рутеніенс").

Проф. Рос характеризує всіх словян так: „Щодо неуцтва й неграмотности, загального панування забобонів і влади духовенства, шорсткости церкви й держави, улегливости народніх мас вищим клясам, низького становища жінки, підчинення дітей родичам, грубости в поведенню й мові, низькім стані чистоти й вигоди, велика частина словянського світу остається на тім рівні, на якім предки англійців були в часах короля Генрика Восьмого" (у першій половині 16-го віку).

Одначе рівночасно з тим проф. Рос підчеркує, що словянин не боїться ніякої роботи з причини її трудности чи небезпеки. Він приймає спокійно всяке ризико праці. Через це словяни платять тяжко своєю кровю за деякі промисли. Вони не беруться купувати дрантя, бути перекупнями, не мають нюху до дрібних галапасних промислів, але беруться відважно до тяжкої і конечної роботи.

Правдивою копальнею цінних інформацій являється знаменита книга, написана вченими Jenks і Lauck, та останньо перевидана під фірмою Jenks, Lauck і Smith (The Immigration Problem, 1926). Книги вченого H. F. Fairchild теж заслугують на особливу увагу. Його Immigration (Revised Edition, New York, 1926), та прецікавий „The Melting-Pot Mistake" (Boston, 1926), це цінний вклад у новітню іміґраційну літературу.

З жалем мусимо зазначити, що йогож „Immigration Backgrounds" (New York, 1927) мусять бути основно перероблені. Поміщено там статті ріжних авторів — на жаль — не рівної вартости. Те, що п. Arthur Ruhl написав про українців у статті під заголовком „Russians and Baltic Peoples", зраджує подиву гідну ігнорацію повоєнного українського питання тут і в Европі.

Із новішої іміґрантської літератури замітні E. Abboth's Historical Aspects of the Immigration Problem (1926); E. S. Bogardus' Immigration and Race Attitudes (Boston, 1928); H. G. Dunkan's Immigration and Assimilation (Boston, 1933); L. G. Brown's Immigration. Cultural Conflicts and Social Adjustments (New York, 1933).

Окрему групу праць у справі іміґрантського питання творять наступні розвідки: F. J. Warne's The Immigrant Invasion (New York, 1913); C. A. Whipple's Immigrant Education. Americanization in Industry (New York, 1919); M. M. Davis' Immigrant Health and the Community (New York, 1921); R. E. Park's The Immigrant Press and Its Control (New York, 1922); D. Ch. Brewer's The Peril of the Republic. Immigration good and bad (New York, 1923); E. de Schveinitz Brunner, Immigrant Farmers and their children (New York, 1929).

Із літератури, присвяченої загально-словянській та українській іміґрації, згадаємо такі праці:

F. J. Warne's The Slav Invasion and the Mine Workers (1904); E. G. „Slav Emigration at its Source". — Charities, 1906 (May 5: Galicia, Austrian Poles, Ruthenians; тогож самого автора: Our Slavic Citizens (New York, 1907); також: „The Slav in America". — Charities, Dec., 1904; L. Caro, Auswanderung und Auswanderungspolitik in Oesterreich (Wien, 1909); B. O. Pehotsky's The Slavic Immigrant Woman (1925); P. R. Radislavjevich, Who Are the Slavs? (1919); „Ukrainians in America". — Literary Digest, Nov. 15, 1919; Jerome Davis' The Russians and Ruthenians in America (New York, 1922).

Із української літератури нотуємо:

Товариство „Просвіта", Київ: Українці в Америці. Написав В. Корольов. люди. Київ, 1908.

Товариство „Просвіта", Київ: Про Канаду. Яка це земля і як у ній живуть Київ, 1909.

Юліян Бачинський: Українська Імміґрація в Зединених Державах Америки. Львів, 1914.

Зенон Кузеля: *Причинки до студій над нашою еміґрацією.* — Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, Львів, 1911, т. 101, стор. 144—158, і т. 105, стор. 175—204.

Трійливим духом ворожнечі, а там і непогамованої ненависти до міліонів новоприбуваючих іміґрантів віє зо сторінок невеликого числа іміґрантських книжок та статтей. Цікаві це документи людської душі. Закінчилася ця сорок-літня негативна іміґрантська кампанія (1896—1936) рядом суворих протиіміґраційних законів. Цінними джерелами у цьому напрямі послужать інтересованим наступні солідні праці:

A. E. Cook and J. J. Hagerty, Immigration Laws of the United States Compiled and Explained. Chicago, 1929.

W. C. Van Vleck, The Administrative Control of Aliens. A Study in Administrative Law and Procedure. New York, 1932.

Знаменитим підручником є теж R. L. Garis' Immigration Restriction. A Study of the Opposition to and Regulation of Immigration into the United States. New York, 1927. Високо характеристичними, а навіть високо драматичними заввагами є такі думки, висловлені у передмові цеї цінної книжки:

„Американські Злучені Держави — нація велика з кожного погляду — є нині нашими. До кого належатимуть вони завтра?"

(„The United States of America, a nation great in all things, is our today. To whom will it belong tomorrow?"—P. VII).

Патетичним є теж признання:

„Расове упередження надто часто контролювало законодавство супроти нових переселенців".

(„Race prejudice has too often controlled legislation towards the newcomers". —P. IX).

Найсвіжіші протиіміграційні та проти-„форенерські" настрої, та спорадичні вибухи „стопроцентового" американського джінґоїзму мають очевидний характер „депресійної" гістерії.

V.

Акція викликує реакцію, переслідування родять мучеників — та оборонців. Jane Adams оснувала в Шікаґо в 1889 році Hull House, „щоб дати бідним іміґрантським дітям дрібку сонця та клаптик зеленого городу в багатолюдній індустріяльній метрополії".

Скоро дуже Hull House прославився на ввесь світ. Бідні італійські іміґранти звали його Casa di Dio („Дім Бога"), а сама її управителька діждалася почесних титулів: „America's Joan of Arc", та „America's Uncrowned Queen". Такою позістала вона до смерти (умерла 1935 р.). Вона теж була душею основаної нею „Immigrants Protective League", а брошури, видавані цею орґанізацією, як теж її власна книжка „Twenty Years at Hull House" (Macmillan, 1910) могутньо рушили людським сумлінням на всім американськім суходолі.

Скоро теж виросла і могутня „The National Liberal Immigration League". Учений та толерантний професор E. A. Ross пише про цю орґанізацію (op. cit., pp. 144—145):

„Жидівські гроші стоять за „Нешенел Либерел Іміґрейшен Ліґ" та її численними публікаціями... що їх видається за гроші Фонду барона Гірша. Література, що приносить стільки добра для всіх кляс Америки, виходить з бистрих жидівських умів. Щоб допустити своїх братів з „черти осілости", найліпші жидівські голови працюють коло того, щоб держати отвором двері Америки для всіх арійців".

Велику прислугу іміґрантам віддала орґанізація „The Foreign Language Governmental Information Bureau". Ця орґанізація видала сотні статтей на найріжнородніші теми. Користали з них сотні не-анґлійських публікацій.

Сюди треба теж причислити ряд приватних національних так званих „Іміґраційних Домів", основаних та утримуваних головно в Ню Йорку жертвами поодиноких народностей. Найкраще функціонували доми: німецькі (два), жидівський, італійський, шведський, австро-угорський та польські (два). Ми не спромоглися ніколи на власний „Іміґраційний Дім"; зате наш Український Народний Союз повнив високо ґуманітарну та пожиточну народню службу на Ellis Island.

Чимало прислужилася новим іміґрантам американська орґанізація The American Federation of Labor. Деякі з анґлійських публікацій — часописів цеї могутньої орґанізації друкували свої сторінки „по словянськи", але наше громадянство не використало як слід отсього інтересного русла для поширення здорового національного корму серед нашого робітництва.

Знаменито уладжені та щедро вивінувані американські публичні школи відіграли в життю іміґрантської молоді велитенську ролю. Алеж бо впливали вони, та ще впливають, і на самих родичів — більше ніж ми можемо це нині оцінити.

З особливим признанням належить теж піднести праці „The United States Immigration Commission". Будова цеї великої інституції скінчилася щойно 1910 року. Заслуги її біля поліпшення долі „нових" іміґрантів, а теж біля наукового розроблення іміґраційного питання з найріжнородніших кутів погляду та розуміння — є неоцінені. Вистарчить згадати, що цінна книга, написана ученими Jenks, Lauck і Smith (перше видання явилося 1911 року, останне доповнене видання 1926 р.) є майже в цілости оперта на цінних матеріялах, зібраних цею Комісією.

Під опікунчими крилами цеї орґанізації працював, і ще працює, цілий ряд знаменито вишколених учених-спеціялістів, що слідили джерела нашої „нової"

іміґрації не лишень на американськім суходолі, але теж в Европі, Азії, Африці та Австралії. Так і повстала ціла низка знаменито оброблених розправ про всі народи світу. Праці ті дуже цінні ще й тому, бо, як признають самі американські вчені, до цього часу „дискусії про цю справу були з конечности річи оперті переважно на здогади й особисті обсервації, деколи на упередження".

Із цінних праць згаданої Комісії підносимо такі:

Immigrants in Industries. Subject: Slavs in the United States. Washington, Gov. Printing Office, 1911.

Russians in the United States (also Slavs). U. S. Immigration Commission, Vol. 5. Dictionary of Races and Peoples, 61:3d., v. 9.

Slavs in the United States. U. S. Immigration Commission, 61 st. Congr., 3 Sess., Sen. Doc., v. 7.

The Immigration Situation in Canada. Presented by Mr. Dillingham. Washington, Gov. Printing Office, 1910.

U. S. Department of State. The Immigration Work of the Department of State and its Consular Officers. Washington, Gov. Printing Office, 1919.

Загально і подрібно годиться ще раз ствердити, що і державні чинники Злучених Держав і інтелігентні круги американського громадянства відносилися до „нових" іміґрантів, включно з українцями, з людяністю, увагою та симпатією. Вони розуміли гаразд, що „the Immigration Problem is one of vital interest to the American people", а навіть устами президента Рузвелта вирішили, що „іміґраційне питання" є, можливо попри консервацію природніх багатств країни, „наша найважніша проблема". Інакше й не могло бути, бо — як читаємо в одному із найбільш авторитетних творів іміґраційного питання — „від нашої політики в відношенню до іміґрантів залежить до великого ступня поступ і дальший розвій держави, економічний, політичний і суспільний".

Гострої, але на щастя коротко тревалої повоєнної протиіміґраційної гістерії 1920 року соромилися зараз таки всі розумні та чесні американці. Пише про це подрібно і гарно професор Jerome Davis у цитованій нами книжці. Тож загально годиться признати, що передові інтелігентні американці оцінювали все правильно значіння „нової" іміґрації, та старалися все і при кожній нагоді совісно і щиро помагати їм відповідно до своїх найкращих сил.

Очевидна річ, виїмки були, є і будуть, але це не змінює загального стану річей. Що більше: правдиво інтелігентні та благородні американці гляділи все на маси добрих, трудячих і ощадних переселенців як на виїмково цінний людський вклад у свій велитенський „Melting Pot". А вжеж особливо чимало надіялися вони від незрівнаного, витревалого, загартованого і безмежно працьовитого словянського елєменту. Згодом вони навіть навчилися нас шанувати, а то й любити.

З особливою увагою та симпатією віднісся інтелігентний американський загал до нас, українців, скоро ближче запізнався з чудовою і пребагатою нашою душею, т. є. з нашою своєрідною, прастарою та високо оригінальною культурою. Адже не забуваймо, що ще літ тому чотирнацять, т. є. року 1922, вся Америка почула із уст благородного Джерома Дейвиса, що „Америка потребує словян, а передовсім же потребує росіян та українців". Від того часу глядить на нас уся Америка з повагою і симпатією, а від часів Кошиця, Архипенка й інших — навіть з подивом — не лишень як на цінну робучу силу Америки, але теж як на шанованих носіїв великих культурних скарбів, які щедро збагачують загальну скарбницю великої й подиву гідної, але всетаки ще наростаючої культури американської. Доложім усіх наших сил та засобів, щоб та наша добра слава в Америці росла та більшала з року на рік чимраз то більше і більше.

А в світлі повищих завваг зрозуміємо як слід появу та значіння ось таких високо знаменних книг останньої пори, як, наприклад, книжка A. H. Eaton-a, видана під вимовним заголовком: Immigrant Gifts to America (New York, 1932).

Зміняються часи...

Епільоґ.

Учений H. P. Fairchild сказав прегарно літ тому десять (1926 року), що „Нація, неначе дерево, є живучим і животним явищем. Зріст є одним із її умовин життя, і скоро лишень вона перестає рости, виринає поважна підстава побоюватись, що нація починає нидіти та завмирати".

Яка будучність жде велику та могутню нині — нашу державу та її багатомільонову людність? Який вислід буде прецікавого функціонування велитенського американського „Melting Pot"?

Ідею про американський „мелтинґ пат" подав жидівсько-анґлійський письменник Ізраел Зенґвил, що в 1900-нім році виставив у Ню Йорку драму під таким наголовком. Мала ця драма бути вспокоєнням американців, занепокоєних думкою про будучу расу Америки. „Мелтинґ пат" це котел, у котрім виварюють залізо. Всипається до такого кітла преріжні складники, які потім під впливом великого гаряча дають із себе знаменитий металь. Америка має бути немовби таким кітлом до варення сталі. В нього має вкидатися преріжні складники, а з них при помочі тепла, себто рухливого американського життя, має витворитися знаменитий продукт, якась чудова американська нація, що має відзначатися немовби сталь між мінералами надзвичайними прикметами. Передовсім має вона відзначатися одноцілістю в усіх своїх частинах.

Професор Фейрчайлд побоюється поважно, що наш славетний „мелтинґ пат" не функціонує як слід, бо у ньому стоплюється на ніщо не що інше, а якраз „саме серце Злучених Держав", т. є. **„американська національність".**

Хід думок знам нитого вченого такий:

„Осереднім чинником сучасної організації всесвіту є **націоналізм.** Сильні, самосвідомі національности є необхідні у видатнім порядкуванню та мирнім поступі міжнародніх взаємин. Кожна добре розвинена національність є неоціненим витвором суспільної еволюції. Кожна призначена виконати свій власний причинок для майбутнього поступу. Знищення будькотрої з них було би невідшкодованою втратою для людства".

У світлі цих знаменних слів, над якими ми, українці, повинні добре призадуматися, шан. професор Фейрчайлд уявляє собі ідеал-мету Америки ось так: „Найпершим завданням Америки є розвиток правдивої демократії... Найвищою службою Америки для людства є значити шлях, виказувати можливости та провадити до остаточної мети — людського щастя. Усяка сила, що прямує до нарушення нашої здібности до проводу, є загрозою для людства та яскравим нарушенням духа лібералізму".

Такою деструктивною силою вважає шан. професор іменно „необмежену імігрaцію". На його думку, це іменно була необмежена імігрaція, що „невідпорно зїдала саме серце Злучених Держав. Це була якраз американська національність, що стоплювалась у великім „мелтинґ пат", затрачуючи всю форму та симетрію, усю красу та характер, усю благородність та ужиточність".

А коли так, то і належить усмертити цю погубну силу, думав шан. професор, — та на оправдання свого засуду смерти наводив такі слова „двох визначних чужинців": рабіна Йойли Блява та французького вченого Ґустава Лє Бон-а.

Перший з них твердив:

„Головним обовязком, що його кожний нарід винен собі та світові, є пошана власної душі, що є містичним осередком його існування".

З другогож боку французький мислитель учив так:

„Переважаючий вплив чужинців є напевно силою, що загрожує існуванню держав. Він позбавлює кожну націю її найціннішого скарбу її душі.

Перед нашими очима пересуваються неначе велитенські рухомі образки — історія старинного Вавилону, Ассирії, Єгипту, Греції, Риму — і т. д. і т. д., аж до сучасної Росії та Німеччини...

Душа народу — чужинці... Росія... Німеччина... Велика Британія... Злучені Держави Америки...

Душа народу — чужинці...

Україна — і чужинці...

— — — — — — — — — — — — — —

Ні, не хочемо входити глибше у бездонну мудрість отсеї блискучої антитези: **душа народу — чужинці...** Входити в неї — значилоб писати дві великі книги.

Обмежимося заввагою, що наші думки відносно цих фундаментальних питань виповіли ми у статті про суть „американізації" й „українізації". Поза тим ми думаємо, що питання „американської національности" є питанням — будучности.

Д-р Л. Мишуга.

МАТЕРІЯЛЬНИЙ ВКЛАД ІМІҐРАЦІЇ В РІДНИЙ КРАЙ

ВІД ДОВГИХ ЛІТ проголошує наша українська преса в Америці кожного дня збірки на допомогу ріжним цілям у старому краю. В „Свободі" заведено постійну рубрику, яка має назву „Як ми помагаємо Рідному Краєві", і вона появляється майже в кожному числі враз з виказом жертводавців. І тому ми знаємо, що, скажім, „Обєднання" зібрало досі на народні потреби в краю понад чверть міліона долярів. Знаємо теж, що от на нашу державну позичку зібрано у своїм часі коло $140,000, на Дім Українських Інвалідів коло $30,000 і т. д. Знаємо далі, що кожного місяця йдуть поважні суми на наші села на будову читалень, народніх домів і т. п. Але не знаємо, скільки грошей поодинокі громадяни вислали на допомогу своїй рідні, чи своїм знайомим, чи на такі цілі в краю, які є звязані з удержанням чи розбудовою українського маєткового стану. Про ці посилки в пресі нема нічого. І тому про них нічого не знаємо. І не будемо знати про тих, що найбільше грошей повисилали, чи забрали з собою до рідного краю, бо їх в Америці вже нема. Велика їх частина ще перед світовою війною масово вернулась до краю на свої господарства, розбудовані за привезені з Америки гроші, або принаймні віддовжені. Та не менше тяжко зібрати інформації й про тих, що живуть в Америці, а допомагають рідному краєві. Щоб одначе таки дійти до якогось хоч трохи правдоподібного висновку, ми взялися на спосіб певної провірки цеї справи. Ото вибрано кількох громадян, щодо яких були певности, що вони зрозуміють вагу цеї справи і будуть старатися совісно допомогти до її розвязки. Тим громадянам поручено зібрати в їхніх місцевостях інформації від 100 наших громадян, батьків родин, щодо їхніх грошевих посилок до краю впродовж 25 років.

З надісланих нам у цій справі звітів візьмемо під увагу два. Один з них з Ню Йорку, найбільшого осередка української іміграції в Америці, а другий з Рочестер, Ню Йорк, себто з середньої величини американського міста, в якім живе доволі значне число українців. Звіти зладили місцеві народні робітники, відомі з солідности в народній праці, а ними є Микола Близнак з Ню Йорку і Володимир Ґурянський з Рочестер. Обидва провірювали посилки поодиноких громадян, яких розпитували. Оглядали посвідки посилок, або розпитували про них у пересилкових бюрах.

Пересланий М. Близнаком виказ подає 100 осіб з повним іменням, родом заняття і ріжними поясненнями щодо поодиноких грошевих посилок. Більшість поданих ним осіб це українські бизнесмени, а меншість — ріжного роду робітники. Отже ті провірені ним 100 осіб вислали за останніх 25 років своїй родині в краю як підмогу $168,997.96, а на інші цілі (як закупно реальностей, читальні й т. п.) $63,792.80, себто разом $232,790.76.

В Рочестері провірені 100 громадян були головно робітники. Вислали вони на допомогу своїм родинам у краю в останніх 30 роках $137,016. У звіті подано, що комітети односельчан у Рочестері зібрали за той час на допомогу селам (головно з рогатинського й калуського повіту в Галичині) $28,264.02, а місцеві товариства

зібрали в тім часі на край $5,397.69. Разом від комітетів односельчан і товариств вислано до краю $33,661.71, а з допомогою родинам — $170,677.71. Ще зазначимо, що між посилками на допомогу рідні є згадані такі суми, які висилали наші робітники до краю на те, щоби посилати дітей до високих шкіл. Один з них видав, наприклад, на науку сина $4,500, другий на науку двох синів $3,000 і т. д.

Ще раз зазначуємо, що всі ті посилки провірено. Подано нам точно назву кожного села і точну суму, яку кожне село одержало.

Щож ті вислані до краю суми собою уявляють?

Отже з провірки 100 наших голов родин у Ню Йорку виходить, що вони вислали до краю родині й на інші цілі $232,790.76 за останніх 25 років. Стільки само осіб з Рочестеру вислали за 30 років $137,016. Припишім іще тим людям меншу половину жертв, що їх вислали за той час місцеві комітети односельчан і товариства, то матимемо приблизно суму $150,000, яку вислали з Рочестеру згадані 100 осіб до краю. Ось ця остання сума є такою, щодо якої можна цілком добре погодитися, що вона була вислана з Америки в часі останніх 25 до 30 років до Галичини від кожних 100 українських родин в Америці. В одній громаді буде можливо ця посилка менша, а в другій, як от виказує наведений виказ з Ню Йорку, вона буде більша. Але пересічно можна брати під увагу цілком певно $150,000, як ту суму, що її вислали до краю 100 наших родин в Америці за останніх 30 років. А коли візьмемо під увагу, що таких наших родин було тільки сто тисяч (маємо тут на увазі тільки Галичину), то вийде, що ті родини вислали до рідного краю за той час $150,000,000, себто, що висилали річно пересічно по $5,000,000.

Що так є в дійсности, це видно навіть із того, що подає про ці висилки польська енцикльопедія.* Вона стверджує, що Галичина одержує від американської іміґрації річно від 24 до 30 міліонів долярів. Отже берім, що ці посилки до Галичини виносять пересічно $25,000,000 на рік. А, як знаємо, є це посилки головно від українців, поляків і жидів. Припустім далі, що українці становлять тільки пяту частину посилаючих. Тоді вийде що українські іміґранти з Галичини висилали до краю навіть в останніх роках по $5,000,000 річно. А що в тих роках грошеві посилки до краю дуже змаліли, то є це доказом, що наші попередні обчислювання були дуже й дуже консервативні, бо ми брали цю суму як підставу до обчислень посилок і в минувшині, коли ті посилки були дуже великі.

Справу цю пробували ми ще провірити й у бюрах грошевих пересилок. Степан Ковбаснюк, власник такого бюра в Ню Йорку, є такого переконання, що можна сміло признати, беручи під увагу наші обчислення, що наша іміґрація з Галичини вислала до краю за останніх 30 років найменше чверть біліона (міліярда) долярів. Саме Бюро С. Косбаснюка вислало до Галичини від американських українців за 15 років коло $2,300,000. При провірюванню посилок виявилося, що пересічно пересилали посилаючі по $65 річно. Отже й це годиться з тим, що подано в статистиці в згаданій польській енцикльопедії. Власник Бюра С. Ковбаснюк подав далі, що теперішні посилки є дуже й дуже малі в порівнянні з тим, що висилали до краю наші іміґранти зараз по світовій війні. Він теж подав, що давніше дуже великі суми висилали українські іміґранти з Великої України, які тепер за советської влади вже майже нічого не посилають. Вони висилали більше ніж українці з Галичини, бо більше заробляли, працюючи при копанні каналів, валенні домів, будові собвеїв чи в залізних фабриках, себто при найтяжчій роботі, але й ліпше платній. А галицькі робітники працюють, наприклад у Ню Йорку, головно по ресторанах, де заробітна платня низька. А й ті, що працювали в майнах, теж не заробляли стільки, що наддніпрянці. А коли ще додамо, що (як стверджено в Бюрі С. Ковбаснюка) українські іміґранти з Закарпаття ще й тепер висилають до краю таки далі дуже поважні суми гроша, то побачимо, що матеріяльна допомога української іміґрації в Америці для Рідного Краю була і є ще далі не тільки щирою, але й великою.

* Диви: Illustrowana Encyklopedja Trzaski, Everta i Michalskiego, 1927, том IV. стор. 319.

ВАСИЛЬ ГАЛИЧ.

РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ

Українська імігpація зачала напливати до Злучених Держав у поважнішім числі десь коло 1870 р. Українські імігранти прибували з Великої України, з Закарпаття, а найбільше з Галичини. Вершком української імігpації до Злучених Держав був 1914 рік, коли то прибуло 36,527 осіб.[1] Їхали сюди молоді, здорові, сильні чоловіки, їхала молодь: хлопці й дівчата, а не бракувало й старших, що прибували з жінками і дітьми. Для орієнтації подам таблиці, взяті з виказів комісаря еміграції, які відносяться до українських імігрантів.[2]

ТАБЛИЦЯ 1.

Українські імігранти в 1910 р.

Нижче 14 літ	Від 14 до 44 літ	Від 45 літ вище	Мужчин	Жінок	РАЗОМ
1,063	25,933	911	21,198	6,709	27,907

ТАБЛИЦЯ 2.

Виказ грошей при вїзді.

	$50.00 або більше	Менше ніж $50.00	РАЗОМ	
	439	25,412	$569,776.00	

ТАБЛИЦЯ 3.

Хто заплатив за подорож?

	Сам (сама)	Родина	Хтось інший ніж сам або родина	
	23,438	4,339	130	

РОЗМІЩЕННЯ.

Почавши від 1899 р., американський уряд записував не лише те, з якого краю походили імігранти, їх вік, грошеві викази і заняття, але й до якої народности вони належали. Таблиця 4 представляє українців так, як їх записано, коли, скільки, і куди їхали, себто до якого стейту.[3]

[1] Annual Report of the Commissioner General of Immigration, Washington, D. C., Fiscal Year ending June 30, 1934, p. 38.

[2] ib., Fiscal Year June 30, 1910, pp. 20-21.

[3] Статистичні числа взяті з річних звітів генерального комісаря імігpації за роки 1899—1930.

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Ала.	Аляс.	Аріз.	Арк.	Кал.	Кол.	Конн.	Дел.
1899				3		4	70	
1900					19	25	111	3
1901	3				1		132	8
1902	2					5	195	8
1903	1			5		3	213	12
1904	6			4	10	6	255	25
1905					2	3	362	21
1906					21	1	426	68
1907	1	1			45	17	765	110
1908	2				3	44	218	48
1909	1		2		9	5	433	68
1910	9	2			3	5	824	143
1911	1	1			11	24	465	56
1912					13	6	741	74
1913	1		2		10	5	688	212
1914	1	4	4		15	9	1,079	139
1915		16			4	1	67	5
1916					3	3	15	
1917					37		14	
1918					1			
1919	1						1	
1920					2		2	
1921-30	2	2	1		191	7	121	9
Всіх по стейтах	31	26	9	12	400	173	7,498	1,009

РОКИ	Д. К.	Фла.	Джа.	Гавай	Айд.	Ілл.	Інд.	Інд. Тер.
1899						13	1	
1900	2					65	5	
1901						146	3	1
1902						111	9	
1903	2					193	25	6
1904	1				1	199	9	4
1905	1					230	22	8
1906						407	28	5
1907		3			2	607	39	40
1908					2	374	26	
1909						525	46	
1910	1					922	85	
1911					5	647	71	
1912	1	2			4	823	96	
1913	1	4			3	1,275	185	
1914	2	1			6	1,871	219	
1915					2	104	14	
1916	1	1			3	44	1	
1917		2			4	69	6	
1918	1					2		
1919								
1920						6		
1921-30	2	46	2	1	5	1,457	83	
Всіх по стейтах	21	59	2	1	36	10,085	973	64

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Аґа.	Канз.	Кн.	Ла.	Ме.	Мд.	Масс.	Міп.
1899				4			31	4
1900		31				11	125	22
1901	1	2				12	230	25
1902					4	18	176	16
1903	1			2		37	220	36
1904	3	6		1	1	56	156	40
1905	3	5	3		5	79	232	51
1906	6	4	1			104	353	53
1907	1	7		22	9	263	564	164
1908	7	38		51	9	58	342	101
1909	8	5		4	15	49	516	137
1910	7	6	1	3	21	60	660	208
1911	10	17		1	7	76	552	206
1912	20	37		1	12	59	627	298
1913	15	28	1	1	22	73	965	729
1914	20	30	3		48	178	1,336	1,009
1915		1	1		5	6	135	470
1916	5				4	1	47	297
1917	1	1			1	1	4	234
1918				1				10
1919						2		15
1920							6	36
1921-30	7	1		7	5	20	110	1,487
Всіх по стейтах	115	219	10	99	168	1,163	7,357	5,648

РОКИ	Міни.	Місс.	Мо.	Монт.	Неб.	Нев.	Н. Г.	Н. Дж.
1899	3		9	1			2	257
1900	10	1	14				10	259
1901	14		30		4		22	621
1902	17	1	39	7	1		10	746
1903	21		44	1	3		22	874
1904	20		43		1		24	1,094
1905	41	2	101				23	1,666
1906	55	1	131	2	1		44	1,692
1907	117	4	267	11	1		81	2,714
1908	127		120	1	3		40	1,182
1909	181		131	7	11		66	2,136
1910	177		207	33	12		88	3,274
1911	136	1	149	52	11		51	2,247
1912	173		195	82	16		96	2,889
1913	308	3	227	52	13		159	3,327
1914	584		367	27	22		243	4,046
1915	137	1	29	22			11	267
1916	238		1	30	4		3	
1917	154		5	14	1		2	11
1918	8		1	3				
1919	5		3	2			1	7
1920	15		1	2				9
1921-30	755	1	73	52	6	1	8	422
Всіх по стейтах	3,296	15	2,187	400	108	1	1,006	29,830

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Н. Мекс.	Н. Й.	Н. К.	Н. Дак.	О.	Окла.	Оре.	Па.
1899		339		5	27	Індіянська Територія аж до 1907 р.		608
1900		560		22	54		1	1,332
1901		967		15	132			2,854
1902		1,594		21	328			4,133
1903		1,854		1	391			5,675
1904		1,653		48	405			5,336
1905	1	2,275	1	19	522			8,510
1906		3,626		61	552		5	8,243
1907		5,090		78	671		4	11,779
1908		3,318	1	119	396	10	3	5,229
1909		4,085		96	435	4	7	6,364
1910		5,946		100	1,071	7	18	13,386
1911		4,991		66	564	8	4	6,902
1912		5,982		308	848	7	41	7,909
1913	1	7,642	2	79	1,467	22	5	12,007
1914	2	9,961		107	1,526	10	11	12,937
1915		578		61	73	3	3	784
1916		227		148	61		16	81
1917		194		128	214		6	54
1918		8		3			2	1
1919		36		1	7		5	10
1920		105		4	6		4	42
1921-30		1,183	3	89	409	13	61	1,192
Всіх по стейтах	4	62,214	7	1,579	10,169	84	196	114,179

РОКИ	Ф. Ай.	Р. Ай.	С. К.	С. Дак.	Тенн.	Текс.	Ют.	Вт.
1899		4						1
1900		9				4		6
1901		15				12		8
1902		15				1		23
1903		41				10	1	51
1904		50				16		44
1905		63		2		25		65
1906		84		2		124		51
1907		193	3	1		166		43
1908		143		11		136		22
1909		172	2	16		42		64
1910		187		2		53	1	63
1911		108		5	1	70		26
1912		247			1	38	1	46
1913		337		1	3	51		33
1914	2	329	7	1	2	63	1	42
1915		18				8		7
1916				1				
1917				1	16	1		
1918								
1919				1				
1920		2						
1921-30		25		3	1	3	2	4
Всіх по стейтах	2	2,041	12	47	24	823	6	599

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Ва.	Ваш.	В. Ва.	Віс.	Вайо.	БСІХ
1899	2		6	6		1,400
1900		18	9	3		2,832
1901	10	1	13	6		5,288
1902	14	3	28	5	3	7,533
1903	8		71	18	1	9,843
1904	2	8	42	17	6	9,592
1905	17	6	75	29	3	14,473
1906	6	4	74	20	2	16,257
1907	13	53	114	20	4	24,081
1908	3	42	75	57		12,361
1909	9	39	84	34	1	15,808
1910	10	25	166	115	6	27,907
1911	11	39	98	31	3	17,724
1912	15	14	187	56		21,965
1913	22	12	201	83	2	30,588
1914	25	60	252	121	5	36,527
1915	8	49	19	24		2,933
1916	3	60	4	9		1,365
1917	1	22		13		1,211
1918		4		4		49
1919	4	2				103
1920	5	8		2		258
1921-30	24	104	69	122	8	8,213
Всіх по стейтах	210	573	1,587	795	44	268,311

До цієї статистики треба додати, що українські імігранти часто змінялн місце побуту і переїздили в ті місця, де була нагода дістати кращу роботу. Щодо цього, найбільший рух був між Ню Йорком і тими, що жили в Пенсилвенії, та Шікаґом і Дітройтом. Багато виїжджали з міст і осідали на землю та творили сільські оселі, але цих перемін статистичні викази не подають. Та назагал українська імігрaція є розділена пропорціонально так, як виказує ця урядова статистика.

СКІЛЬКИ Є УКРАЇНЦІВ У ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Часто читаємо в українських часописах, що в Ню Йорку живе 50,000 українців, а то й більше, в Шікаґо 40,000, у Філядельфії 20,000 і т. д. Та коли поглянемо на урядовий перепис з 1930 р., то переконаємося, що лиш яка десята частина дійсного українського населення є записана під українським іменем.

Найбільше народньої свідомости виказали підчас цього перепису українці таких міст: [4]

Ню Йорк	7,220	Рачестер (Н. Й.)	1,128
Шікаґо	2,862	Джерзі Сити	1,008
Дітройт	2,726	Скрентон (Па.)	777
Клівленд	2,671	Йонґставн (О.)	673
Філядельфія	2,112	Йонкерс (Н. Й.)	638
Нюарк	1,393	Клифтон (Н. Дж.)	620
Пітсбурґ	1,233	Міннеаполіс	541
Гемтремк (Міш.)	1,223	Честер (Па.)	510
		Бостон	410

Річ ясна, що наведені числа не відповідають дійсному станові. Бо наприклад у Філядельфії є далеко більше українців у кількох наших організаціях ніж те, що виказує статистика. Знаємо, що українцям тяжко було вписати свою укра-

[4] United States Department of Commerce. Bureau of Census. Fifteenth Census of the United States, 1930. Population, Vol. II. Washington, D. C., 1933.

їнську приналежність, бо ті, що списували, не визнавалися в цій справі, а були й такі випадки, що треба було вносити протести до Вашинґтону, бо дехто свідомо не хотів вписувати українську національність, хоч того виразно домаганося. Де цього не було, головно по менших місцевостях, там перепис виглядає з українського боку далеко краще, як от в Арнолд, Ембрідж чи Олифант, в стейті Пенсилвенія. Не забуваймо теж, що й наші браття з Закарпаття теж не позаписувались українцями, а „русскими". І 240 православних парохій, що записані як „русскі" і є під владою російських єпископів, є на ділі українськими, а їх вірні — українцями.[5]

Притім треба взяти ще одну річ під увагу. До 1899 р. американські іміґраційні власти не записували, до якої народности зачисляли себе іміґранти. А до того часу вже було в Злучених Державах багато наших людей. Знаємо, що вже в 1886 р. були вони широко розкинені по стейтах: Ню Йорк, Ню Джерзі, Пенсилвенія, Месечусетс, Конетікот і далі на захід: Ілліной, Мішіґен і Міннесота.[6] Ще перед 1899 р. пробували два українські священики прослідили число українців в Америці. В 1897 році писав о. Макар, що їх є до 200,000.[7] Два роки пізніше, себто в 1899 р., після довших обрахунків о. Бончевський пристав на це саме число, яке подав о. Макар.[8] А третій, тоді священик, о. Іван Ардан, коли писав статтю до американського журналу в 1904 р., то подав число українців на 350,000 осіб.[9] Американці пішли слідами українських проводирів і подали число українців у 1900 році десь біля 500,000.[10] Всі ці цифри дуже непевні і зависокі. Щоб уявити собі, скільки могло прибути українців перед 1899 роком, треба заглянути до іміґраційних виказів та довідатися, скільки приїжджало їх рік за роком від 1899 до 1914 рр.

Юліян Бачинський, перший з українців, що взявся освовніше розсліджувати українську іміґрацію, прийшов до висновку, що в 1900 р. було в Злучених Державах 297,460 українців.[11] Заки він прийшов до цього висновку, то обрахував, скільки могло померти, і скільки повернулись до краю. Його обчислення мабуть ближчі до дійсности ніж усякі інші тодішні або давніші.

ЧИСЛО УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ В 1936 Р.

Від 1904 до 1914 року українська іміґрація до Америки росла в скорому темпі. Виняток та хвилевий застій був у 1908 р., коли воєнні хмари повисли над Австрією, що загарбала Босну і Герцеґовину. Таксамо фінансова кріза і безробіття в Америці в 1907 р. могли знеохотити людей від еміґруваня до Америки. Підчас війни іміґрація до Америки дуже підупала, а в 1918 році прибуло українців лише 49.

По війні знов оживилась еміґрація з Европи до Америки, а в тім і з України. Та ця остання доба не довго тревала. Американцям не треба було більше европейського робітника, бо і для свого не було роботи. Отже почавши від 1924 року, стали обмежувати вїзд, а в 1929 р. майже зовсім зачинили двері перед усіми. За ці останні роки прибуло лише кілька тисяч українців, але це є вже найбільше добірні репрезентанти своєї народности: письменні, національно-свідомі та більше фахові.

Щоб можна довідатися, скільки може бути українців в Америці під цю пору, треба в першу чергу брати під увагу це правдоподібне число, що прибуло перед 1899 р. Висновки Ю. Бачинського, щодо цього найбільше підхожі до дійсности, треба приняти як можливі. До тих 297,460 осіб, ним зарахованих, додаймо 268,311 осіб, себто число всіх українців, що прибули до Злучених Держав від 1898 до 1930 року, і дістанемо число 565,771.

---

[5] Диви спис парохій і батюшків у календарі „Русскій Православный Календарь на 1934 годъ", виданий галичанами. З цього спису видно, що чотири п'яті усіх „русских" церков в Америці є дійсно українські.

[6] Юліян Бачинський: „Українська Імміґрація в Зединених Державах Америки", ст. 97.

[7] „Свобода" 4 листопаду 1897.

[8] „Свобода" 15 лютого 1899.

[9] Charities, Vol. 13, 1904—05, ст. 246.

[10] **Senate Documents, 61st Cong. 3rd Sess.** 1910—1911. Vol. 9. ст. 118.

[11] Бачинський, Op. cit., ст. 111.

Нічого не знаємо про число виїзду до краю перед 1908 р., бо нема на це записок. Є записки від 1908 р. аж до 1930 р., які подають, що виїхали за ці двацять два роки 29,305 українців. Можна припускати, що за двацять літ передтим могло виїхати хоч 15,000 осіб, а це значить, що разом від 1898 року могло виїхати 44,305 осіб. Віднявши це число від загального числа іміґрації, матимемо: 521,466.

Також треба брати під розвагу смертність людей. Пересічно річно умирало вісім людей на кожних сто, а підчас епідемії інфлюенци в 1917—1918 роках умирало багато більше. Отже за ці всі роки померло щонайменше 80,000 українців. Коли відіймемо і це число від 521,466, то дістанемо число 441,466, яке уявляє собою приблизно число українських іміґрантів у Злучених Державах, хоч державна статистика за 1930 виказує лише 68,485 українців.[12]

Скількість усіх людей у Злучених Державах українського походження можна обчислити менше-більше точно тоді, коли користуємось іміґраційними виказами. З федеральних документів виходить, що велику більшість наших іміґрантів становили безженні чоловіки. Наприклад: за роки 1899—1910 прибуло до Злучених Держав 147,375 українців. З того числа 74.4% були мужеського пола, а 25.6% жіночого.[13] В інших роках приїжджало трохи більше жінок, одначе майже завжди було найменше два рази стільки українців-чоловіків, що жінок. З цього можна заключити, що родиного життя було мало. Та фактом є, що українські родини мали багато дітей. Тому можна припускати, що маємо тепер у Злучених Державах найменше 90,000 українських іміґрантських родин. Коли помножимо це число через чотири, себто через пересічне число дітей на родину, то матимемо 360,000 осіб. А скільки є осіб третього і четвертого покоління, годі вгадати. Але додаймо число дітей 360,000 до числа іміґрантів, яке виносить 441,466 осіб, то матимемо в Злучених Державах **801,466** осіб, що є з української крови. Хоч цього числа не можна точно оперти на статистиці, то всеж воно є дуже близьке до правди.

[12] United States Department of Commerce. Abstract of the Fifteenth Census of the United States, 1930, ст. 152.

[13] Senate Documents, 61st Cong., 3rd Sess., 1910—1911. Vol. 20. Distribution of Immigrants. Ст. 46—47; 51—52.

Матвій Костишин.

СТРІЛЕЦЬКИЙ ДУХ

Світить місяць і тужливо
Хилить голову за хмари,
Вітер шепче тиху пісню,
Гуторять нічні примари.

Поміж ними дух стрілецький,
Мов з розпуки, клич підносить:
„До борні! хто лиш в неволі
Хай рабське ярмо не носить!

„Поки кров жива кружляє
І здорово серце бється,
В бій за волю, кращу долю,
Хай неволя не сміється!"

Дмитро Захарчук.

ЧОМУ?

Чому сниться мені
Моє рідне село,
Як я на чужині
І давно це було?

Чому думка давить
В самотині нудній?
А серденько болить
І що хвилі в вирій

Полетілаб душа
В рідний коханий край,
Де лісова тиша,
За селом зелен гай.

Відзнаки У. Н. Союзу з ріжних часів.

VOICE OF THE YOUNGER GENERATION

BE READY!

An excerpt from the "Great Anniversary"

By IVAN FRANKO

For that greatest of all moments
Be all ready, one and all—
Any one may be the leader
When the proper time will call.
You say: "Now the wars are different";
Then with different arms prepare:
Whet your wits and steel your will!
Only fight and don't despair!
Struggle on and don't seek rest—
Better fall but don't give up.
Stand up proudly, don't give way,
Better perish than betray!
Each one think that on your shoulders
Million obligations rest
That for all these obligations
You will have to give account.
Each one think: right where I'm standing
All around, above, below—
Is now being waged the outcome
Of a battle with a foe.
Should I but give way, not face it,
Like a shadow should but sway
All the work of generations
Will be quickly swept away.
With those thoughts you should be living
And bring up your children, too!
As long as the wheat is wholesome
There'll be cakes for all of you.
"Shall we have to wait to conquer?
That's too long" . . . Then do not wait!
Learn today and by tomorrow
You will surely dominate.
'Tis no wonder that the nation
Of Ukrainians awoke.
'Tis no wonder that sparks glitter
In the eyes of our proud youth!
Soon new sabres will be flashing
In the hands that grope for truth.
Long enough does our misfortune
Leer o'er every window sill;
Let's sing out: "Ukraine's not perished,
Never perished—never will!"

Translated by
WALDIMIR SEMENYNA.

Editor's Note:—We regret, that lack of space prevented the inclusion within this Jubilee Book of the Ukrainian National Association a number of articles especially prepared for it, and our regret is made the keener by the realization that among them there were several from the younger generation. All of them, however, like those published herein, are characterized by a spirit of optimism for the future Ukrainian-American life, a spirit which has its source in the inspiring advance this group life has made in the face of seemingly insurmountable obstacles and which finds expression in the hymn of the Ukrainian National Association:

Under the stars and stripes we stand united,
Together striving for a better way...

STEPHEN SHUMEYKO

THE UKRAINIANS...

HISTORICAL TRADITION.

"Our Land, But Not Belonging To Us."

"For as Geography without History seemeth a carkasse without motion, so History without Geography wandreth as a Vagrant without a certain habitation."[1]

Particularly so, is the case with Ukraine.

Ukraine is a vast solid national territory lying in the southern part of Eastern Europe, on the threshold to Asia, between 43 degrees and 54 degrees north latitude, and between 21 degrees and 47 degrees east longitude from Greenwich.

It embraces: (1) the southern part of the European Union of Soviet Socialist Republics bordering upon the Black and Azov Seas; (2) the southeastern portion of Poland, including East Galicia, western section of Volhynia and Kholm, Pidlyashe, and Polisya; (3) east central portion of Rumania, including Bukovina and Bessarabia; and (4) the southeastern corner of Czechoslovakia. Or, to put this dry description in a poetic form, "from the foot of Tatra Mountains, from the cloud wreathed Chornohora, from the silver-rippled San, from the dark virgin forest of Bilovezha and the immense swamps of Polisya, to the delta of the Danube, to the Black Sea, to the gigantic Caucasus and the Caspian Sea, surrounded by brown fertile steppes, extends our fatherland — Ukraina."

Of Ukraine's total area, which equals over 1,000,000 square kilometers — 833,570 square kilometers are at present under the rule of the U. S. S. R.; 137,135 square kilometers are under Poland; 20,442 square kilometers under Rumania; and 12,653 square kilometers under Czechoslovakia. Fittingly has Ukraine's greatest poet, Taras Shevchenko, characterized his fatherland as — "our land, but not belonging to us."

Ukraine is decidedly East European in character, although, as the eminent Ukrainian geographer Prof. Stephen Rudnitsky points out, it occupies there a unique position, which fully warrants our conceiving of this great land as a geographical unit standing on an equal basis with other natural units.

That this does not appear to be so at first glance, is due to the general uniformity of Eastern Europe, which fact makes it impossible to apply to it as a criterion the divisions of Western and Central Europe.

The vastness of this uniform region has had a manifold effect upon the peoples occupying it. The natural urge of the early inhabitants to be constantly on the move was greatly facilitated in Eastern Europe by the freedom from the constraint of natural barriers, such as in Western Europe. This deconcentration of the population was responsible for the creation of states of large areas and scattered populations, which fact provides a striking

[1] John Smith in his "General Historie of Virginia."

contrast with the Western European states. The vastness of this territory and the deconcentration of its peoples was further responsible for their exceedingly slow growth along cultural, political and economic lines.

Naturally enough, this sluggish growth found its echo in the difficulty the Eastern European states encountered in climbing out of their political infancy stages. Furthermore, lacking consolidation and permanency of forms — which elements thrive best in the rugged multiform soil and natural barriers such as characterize Western Europe —their existence was marked by extreme fluctuations of fortune. One has to gaze upon the history of Poland, Lithuania, ancient Muscovy, recent Tsarist Russia, and the present Soviet Russia or the U. S. S. R., to see how true this is. Such has also been the sad fate of Ukraine, as exemplified by the ancient Kingdom of Kiev, the later Ukrainian Kozak State, and the brief post-war Ukrainian National Republic.

Besides these considerations, however, the prime motivating cause of the sad lot of Ukraine has been its position at the southeastern corner of Europe, on the threshold of Asia, at a point where the easiest overland route connects the two continents.

This border position of Ukraine, on the threshold of Asia, has been disadvantageous to Ukraine principally because of two reasons. First, for close to one thousand years it had been the means of access for the wild Asiatic hordes which, lured by the invitingly rich and civilized lands of Southern and Western Europe, had to first fight their way through Ukraine in order to reach their goal. As a result of this continual warfare Ukraine became so weakened that it fell prey to the imperialism of her neighbors Russia and Poland.

Secondly, this border position of Ukraine has been disadvantageous because of its distance to the cultural centers of Western Europe. Only during the period of the existence of the Byzantine Empire, particularly during the 11th century, was this position of considerable benefit, for during that time an uninterrupted stream of culture flowed into Ukraine, which fact made Ukraine one of the most cultured countries of that period.

We must bear in mind, however, that geographical influences vary with the passage of time. Gradually, man has learned to master nature, although he has not thereby dissociated himself from it and geographic influences. He simply has learned to exploit nature more successfully and in more diverse ways.

Such is the case of Ukraine. Embracing the entire northern coast of the Black Sea and the Sea of Azov, Ukraine holds fine possibilities of overseas commerce. Furthermore, the proximity of Asia is no longer dangerous, but, on the contrary, very advantageous, for Ukraine is situated on the shortest land route from Central Europe to Central Asia and India, and commands a good portion of this route. And finally, the steppe, which formerly was always a place of danger, is today one of the best grain producing regions in the entire world, besides containing vast mineral wealth and considerable possibilities for industrial expansion.

Kingdom of Kiev.

Historical evidence indicates that the earliest Ukrainian life developed well nigh simultaneously in the basins of the Dnieper and the Dniester. Yet its first national organization centered upon and radiated from Kiev, a small trading post on the Dnieper, which with the passage of time evolved

to what a contemporary German historian of that period called "the competitor of Constantinople."[2]

Although the rising importance of this flourishing trade center attracted to it many Varangian mercenaries, who served mainly as armed retainers or traders, yet, contrary to the popular notion of former times, they did not found the Kingdom of Kiev. This was done by a southern group of Eastern Slavs, particularly the Polyani, the undoubted forbears of the present-day Ukrainians.

During the 10th century this ancient Ukrainian state expanded very rapidly; subjugating the mixed tribes of the forest-clad lands to the north, from among whom are descended the modern Russians; shattering the invading Asiatic hordes that were attracted to it, as several centuries before the Teutons had been to Rome; strengthening the extensive commercial and cultural relations with the neighboring powerful and highly civilized Byzantine Empire; and seeking to establish similar relations with the distant West.

At the turn of that century, during the reign of Volodimir the Great (980-1015), the kingdom attained its greatest power, extending from the Carpathians to the Caucasus, from the Black Sea to the Volga, and thence westward to somewheres near the delta of the Neva; with Kiev rapidly attaining its apex as one of the wealthiest and most cultured cities in Europe, communicating with the West on equal terms in art, literature, and commerce. During his reign, too, Christianity was introduced into the country (988).

Volodimir's successor, Yaroslav the Wise (1019-1054), proved more than worthy of the heritage bequeathed him; strengthening and beautifying Kiev;[3] codifying the common law of the people; founding various cultural institutions; retaking all that land west of the Buh, including Galicia, which his brother, Svyatopolk, had given to Poland in an effort to gain her aid in his struggle for the throne during that brief period of turmoil following their father's death; and securing the ties with the West by all available means, including the marriage of three of his daughters to the respective rulers of Norway, Hungary, and France.[4] His whole reign can be said to have been characterized by a great advance in the material and spiritual civilization of the ancient Ukrainians.

This golden age of ancient Ukraine, however, was not fated to last long after Yaroslav's death. Internal dissension, intervention and attacks from the North by the newly-arisen Muscovite Principality, and the unceasing invasion of the Mongoloid hordes, culminating in the capture and destruction of Kiev in 1240, — these three destructive forces ushered in the decline of this first independent Ukrainian nation and brought it to an untimely end in 1340, when its remaining vestiges were incorporated into the Lithuanian-Polish state.

Internal dissension was a result mainly of two factors. The first was the bitter struggle for power within the state between the princes and the clan assembly of all freemen (viche). The second factor was the practice

---

[2] Adam of Bremen—11th century.

[3] He sponsored the building of the famous St. Sophia Church.

[4] Elizaveta became the beloved wife of the Norwegian monarch, Harald the Bold, who, before winning her hand, first had to perform great deeds of daring, and who wrote the song about her in which he grieved that the "Ukrainian girl with the golden necklace does not care for him."—Anne married King Henry I of France. The youngest daughter became the wife of the Magyar (Hungarian) king, Andre I, who for a time lived in exile in Kiev.

of succession to the throne in accordance with the principle of "seniority," which resulted in the formation of petty principalities, each one at odds with the other, and led to the recurring intervention of the neighboring states in Ukrainian affairs. Both these factors made impossible the creation of the very necessary strong central government that could successfully contend with internal problems and external dangers. It is very likely that had the latter been less acute and pressing, some form of internal stability, such as a constitutional monarchy, would have been achieved, and Ukraine would have emerged as a great European power.

With the fall of Kiev, the scene of organized Ukrainian national life shifted to Western Ukraine, to the two provinces of Galicia and Volhynia, which during the reign of the strong ruler Prince Roman had united (1200); and Halich[5] now became the new capital of Ukraine.

Western Ukraine, however, was also beset with troubles, mainly in the form of Polish and Hungarian efforts to annex it. Despite such determined efforts, it managed to keep intact its independence, especially under the rule of Danilo, his son Lev, who extended his sway over Sub-Carpathian Ukraine (Podkarpatska Rus'), and the latter's son Yuriy, under whose able rule Western Ukraine attained the peak of its power and development up to that time. It was during the latter's reign, too, that the first religious division between Eastern and Western Ukraine came into being, arising from the growing habit of the Kievan Metropolitans to spend much of their time in the Suzdal-Muscovite lands to the north in order to escape the threatening Tatar danger; with the result that Western Ukrainians petitioned the Patriarch at Constantinople and obtained their own Metropolitan in 1303.

The independence of Western Ukraine lasted not more than a century after the collapse of Eastern Ukraine. For, upon the death of Yuriy, his two sons ruled but for a short time and died leaving no male heirs to succeed them, with the result that their kingdom, through a series of unusual circumstances, fell under Lithuanian rule. This was followed by internal dissension, which was just what Poland was waiting for. In 1350 she conquered all of strife-torn Galicia and a portion of Volhynia, and imposed her despotic rule over them.

Meanwhile, large sections of the Tatar-devasted Eastern Ukraine had been gradually absorbed by Lithuania, which, further removed from the Tatar danger, had been slowly rising to power, in spite of the attacks of the Teutonic princes from the Baltic. And with the fall of the Galician-Volhynian dynasty she had managed to absorb this section too, only, as already mentioned, to lose Galicia to Poland. This absorption was quite peaceful, and encountered very little opposition among the war-ridden and strife-torn Ukrainians, especially since Lithuania ruled kindly, leaving undisturbed the old order and not introducing any new one in its stead, adopting the old Ukrainian laws and customs, and even making the Ukrainian language as her official tongue.

This system of beneficent rule by Lithuania over the Ukrainians, however, underwent radical changes when in 1370 Lithuania united with Poland, with the latter emerging out of the deal as the dominant power. Poland was now able to extend her despotic sway beyond that of Galicia, into Eastern Ukraine as well, and now the lot of the Ukrainians became very bad indeed, for Poland treated them as a conquered race and abused and oppressed them

[5] It is from this city that Halichina (Galicia being the Polish name for it, recognized by mapmakers) derived its name.

in every possible manner. Every Ukrainian was made to feel the iron hand of the aristocratic, equestrian Polish state.

In order to escape total extinction, many of the Ukrainian upper classes deserted their nationality and religion and permitted themselves to become Polonized. The burgher class, now also tyranized, yielded from its midst such deserters too. Only the peasantry, now reduced to serfdom and abused most of all, resisted Polonization, and became the bulwark of Ukrainian national identity by remaining true to the traditions of its ancestors, and by constantly rebelling against the great Polish landowners that had seized its lands and forced it to work these lands for their gain.

And yet, this Polish-dominated coalition rule over most of Ukraine was far too weak to protect it against the unceasing attacks of the wild Asiatics, which became worse when one of the major Tatar hordes settled in Crimea and accepted the rule of the Turkish Empire in return for Turkish aid in its wars.

With this aid and such a strategic base of operations, the Tatars constantly and successfully raided Ukraine, even as far west as Volhynia and Galicia, devastating the country, seizing everything of value, and also taking back with them thousands upon thousands of Ukrainian men, women and children, to be sold in the Oriental slave markets. As a result of these invasions, during the 15th and 16th centuries, almost all of Eastern Ukraine on the left bank of the Dnieper turned into a wilderness, while its southern sections became a sparely peopled borderland. And so, beset by the Tatar-Turkish onslaughts on the one side and by an avaricious Poland on the other side, Ukraine seemed to totter on the verge of extinction as a nation.

It is about this time, middle of the 15th century, that we first hear of the Kozaks — those world famous warriors who resurrected Ukraine.

The Kozaks were originally composed only of those bolder spirits who, unable to live under Polish misrule, had penetrated into the dangerous borderlands and there lived a hazardous life amidst the plenty that bountiful Nature provided for them. Gradually, as their numbers increased, they began to band together, build their wooden or reed-plaited "horodky" (fortresses), and soon were not only successfully defending themselves against the Turks and Tatars but were even raiding the latter's settlements, penetrating into Crimea.

Of necessity, these bands took on a semi-military character, which became more pronounced with their growth. The first real military organization of them, however, did not take place until about the middle of the 16th century, when under the leadership of Dmitro Vishnevetsky,[6] a goodly portion of them set up as their center a fortified encampment on the island of Khortitsya, on the lower Dnieper, below the rapids, which became the famous Zaporozhian Sitch. From here the Kozaks sallied forth on their warring expeditions against the Tatars and the Turks, either by land or water. Descending the Dnieper River and delta into the open and stormy Black Sea these warriors, about whose fighting abilities even Western Europe began to hear, raided Tatar and Turkish coastwise and even inland towns and cities; destroying many of them, gaining vast quantities of spoils, freeing thousands of Ukrainian captives; and gradually undermining the power and prestige of the powerful Turkish Empire, before whom all Europe was trembling then.

---

[6] The "Bayda" of Ukrainian Kozak songs. A man of winning personality, splendid courage, and fine organizing ability.

Such were the beginnings of the Kozaks. Originally groups of frontiersmen banding for protection they developed into one of the finest military forces the world has ever seen, one whose exploits attracted attention throughout both the Occident and the Orient.

From the very outset of their development, however, they had to contend with Poland, which, jealous and apprehensive of their rising power and spirit of independence, and embarrassed by their attacks upon the Turks and Tatars, sought by diplomatic subterfuges as well as by direct force to suppress them, easing such suppression only when she needed their invaluable aid in her numerous wars.[7] This antagonistic policy towards the Kozaks began to manifest itself with steadily growing severity when with the passage of time the character of the Kozak organization evolved from an independent body existing and fighting for its own sake into an integral part of the Ukrainian nation itself; fighting for the rights and freedom of not only itself but of all the Ukrainian people, and not only against the raids and invasions of both the Turks and Tatars but against Polish oppression as well.

To destroy this rapidly-rising danger to its sway over Ukraine, Poland began to dispatch punitive expeditions against the Kozaks. In the majority of the resulting sanguinary encounters the Poles were soundly trounced, and to their further dismay they found themselves confronted by a series of revolts among the Ukrainian population, which began towards the end of the 16th century and filled the first half of the 17th century. By drawing upon all their resources, however, they managed to quell the rising revolts and re-establish their hold over Ukraine. But this was only the lull before the storm.

The Ukrainian Kozak State.

In 1648 the Ukrainian Kozaks, aided by the entire Ukrainian people, from the Dnieper to the San, under the leadership of Hetman Bohdan Khmelnitsky, the Cromwell of Eastern Europe,[8] rose in rebellion against Poland, shattered all the Polish armies at Zhovti Vodi, Korsun, Pilyava, and Zboriw, leaving entire Poland at their mercy, or, as that romanticizer of the Poles and vilifier of the Ukrainians, the Polish writer Sienkiewicz, wrote in his "With Fire and Sword,"—"Poland lay in blood and dust at the feet of the Cossacks." Had not Khmelnitsky been lenient with the Poles at this point of his greatest power, all of Poland would have capitulated before him and the entire course of Eastern European history would have been changed. As it was, he desisted from invading Poland, and thus gave her a chance to recover.

And so — after three hundred years of bondage, Ukraine regained her independence.

---

[7] Thus in 1621 the Kozak Hetman, Sahaydachny, saved the Polish army which was surrounded by a large Turkish force near Khotin. A similar role was played by the Kozak divisions which came to the aid of Jan Sobieski, defeating the Turks near Vienna, in 1683.

[8] The Polish historian Kubala writes of this figure who was the Ukrainian Cromwell, Washington and Bolivar: "Strangers compared him with Cromwell. The comparison forces itself to the attention, especially of the age when these two men drew upon themselves the undivided interest of Europe. Both lived and died at practically the same time. Both were standing enemies of the ruling church and government of their countries and in the later years of their lives both stood at the head of an uprising that could boast of progress which could put to shame the teachings and experience of the greatest warriors and diplomats. Each created a mighty army by whose help he governed, and both died at the heights of their power, willing their position to thei children."

A letter from Cromwell to Khmelnitsky shows that the great Englishman saw in Khmelnitsky a champion of freedom.

Having achieved her independence, Ukraine was faced with the tremendous task of establishing an internal order that would repair the ravages of countless wars and invasions, exterminate the remnants of the parasitic Polish social-political order, supplant it with one benefitting the Ukrainians themselves, and set up a system of government comprehensive and able enough to direct the destinies of the newly-freed Ukrainian nation, which for three centuries had known hardly anything more than war, devastation, misrule, and oppression. Even under normal conditions this task would have been staggering, but what made it doubly so for Ukraine was that now in her newly won freedom she found herself beset not only by internal difficulties but also by a threatening ring of enemies, consisting of the aristocratic Poland smarting from her overwhelming defeat, by the perfidious Khan of Crimea showing but slight inclination to restrain the raiding and plundering habits of his subjects, and, finally, by the autocratic Muscovy in the north. Of them all, however, Poland constituted the chief threat in the eyes of the Ukrainians.

In this dilemma, Khmelnitsky decided the best course for Ukraine to follow was to be that of an alliance with some neighboring power, in order to gain the needed calm and time necessary to achieve internal organization. Accordingly, he negotiated with various countries, especially such as would be willing to render military aid to Ukraine in the event of a Polish attack. Finally he found an attentive ear in Moscow, with which Ukraine was bound by bonds of religion. The latter had long aspired to exercise some of its autocratic power over Ukraine and at the same time was jealous of Poland's rising power and fearful of the danger to itself if Poland ever proved victorious over Ukraine; so in reply to Khmelnitsky's overtures it notified him of the tsar's willingness to become his ally.

The outcome of the resulting negotiations with Muscovy was the Treaty of Pereyaslav (1654), which provided for the complete independence of Ukraine, as well as of her Kozak organization, with the tsar exercising a nominal protectorate. It was a treaty between two sovereign powers, pledging mutual aid in the event of an emergency, a treaty that marked the downfall of Poland and the emergence of the great Russian state.

From the very outset it became clear that Moscow had not the least intention of keeping its part of the bargain. Its main purpose in making the treaty was to extend its sway over Ukraine and at the same time curb Poland. Khmelnitsky, shrewd statesman that he was, quickly detected this and immediately began to plan the abrogation of the treaty; especially when he saw his suspicions borne out by overt acts on the part of Moscow, such as its garrisoning various strategic spots in Ukraine under the guise of protecting the Ukrainians from the Poles, but in reality to keep a watchful eye on both the Hetman and his Kozaks.

At this critical point in Ukrainian history, however, when his leadership and sagacity were most needed by Ukraine, Bohdan Khmelnitsky died. To quote Salvandy's description of him: — "Able, both as statesman and warrior, accorded a kingly estate by all the great powers, Bohdan continued until the end of his career to lead the life of a peasant or a common soldier. In the same room that he shared with his wife and children he received embassies from the greatest crowned heads of Europe. The sudden apoplectic stroke which carried off the veteran chief of the Kozaks removed a factor which, for ten years, had played a role in Eastern Europe which has been

compared with that of Oliver Cromwell in the West. Yet today Bohdan Khmelnitsky's name is all but forgotten in history."

Bereft of a strong hand at its helm, the newly-released Ukrainian ship of state began to flounder on the jagged rocks of Moscow's machinations to wreck it. Taking advantage of Khmelnitsky's death, of the incompetence of his successors, and of the partisan feelings running high in Ukraine, it deliberately fostered further dissension among the Ukrainians and their Kozaks, poisoned their minds against their leaders, and at every successive election of the Hetman whittled some of the Ukrainian liberties away.

At times it seemed as if the Ukrainians would be able to cast off Moscow's oppressive hand, as soon after Khmelnitsky's death a Kozak revolt against it occurred under the leadership of Hetman Vihovsky, who inflicted a crushing defeat to Moscow troops under the command of Prince Troubetskoy and completely destroyed the very flower of the Moscow cavalry. But internal strife among the Kozaks themselves soon nullified this victory, and despite subsequent revolts Moscow managed not only to recapture its previously wrested advantages but win additional ones as well.

In 1667, Moscow, tiring of its thirteen years of war with Poland and finding the whole of Ukraine too difficult to handle alone, concluded with Poland the peace Treaty of Andrusiw, whereby Ukraine was partitioned.

The "Right Bank" (west of the Dnieper), which had been dreadfully devastated and depopulated by the wars, was assigned over to Poland, and soon this section lost its Ukrainian form of government and its Kozak organization; although, in 1672, Hetman Doroshenko nearly succeeded in freeing it completely but failed because of the armed intervention of Moscow. The "Left Bank," including Kiev on the right side of the Dnieper, remained under the despotic control of Moscow. And although the latter refrained from dissolving the Kozak organization, because of its invaluable aid in time of war, yet it enrolled many of the Kozaks in its own regiments, and those who refused were sent to dig canals in the marshes near St. Petersburg (now Leningrad), where tens of thousands of them perished of the cold, pestilence, and inhuman hard work.

Despite the cruelest repressions, however, Ukrainian opposition against Moscow did not abate. There were constant uprisings. But only one such uprising came very close to success. It was led by Ivan Mazeppa, the famous Hetman, who, after rendering invaluable aid to Peter I (called the Great) in his wars, could no longer endure Moscow's oppression of his people and launched a revolt against it, with himself at the helm. The revolt never reached its full strength, however, because of his inability to gain the complete confidence of all the Ukrainian people, some of whom distrusted him because of his previous apparent friendship with Moscow. And it collapsed and became a lost cause when largely due to Mazeppa's failure to marshal all of the Kozak forces on the side of the Swedish Charles XII the decisive battle of Poltava was lost to Peter I. This battle buried all Ukrainian hopes then, and Mazeppa had to flee to Turkey with his Swedish ally, while Peter put down the Ukrainian uprising with the most frightful atrocities. And thus disappeared another great Ukrainian Hetman. Well does Cresson[9] describe him: — "to have held for an instant the balance of power in the momentous struggle which fixed the supremacy of Russia among the 'Powers of the North'; to lose by a narrowest chance to a great place in history; to be remembered only as a hero of a romantic

[9] "History of the Cossacks."

poem (Byron's Mazeppa), the central figure of a popular opera (Tschaikowsky's "Mazeppa"), — such has been the strange fate of the Cossack Hetman Mazeppa."

After Poltava there were several other abortive Kozak rebellions, until finally in 1775 the last stronghold of Ukrainian liberties, the Zaporozhian Sitch, fell into the hands of an overwhelming Russian force and was completely destroyed.

And so ended the remnants of Ukrainian independence that had flowered so promisingly a century and a quarter before, ended at a time when across the seas in a new land thirteen young colonies were embarking upon a hazardous course that was to lead to the foundation of that great United States of America — which a century and some odd years later was to provide a haven of refuge, freedom and opportunity to thousands upon thousands of the oppressed descendants of those Kozaks who had fought so valiantly for that great ideal dear to all peoples — freedom.

Having destroyed Ukrainian political independence, Moscow definitely embarked upon a course designed to make her a great European power. One of her first acts in this direction was the abandonment of the term "Muscovy," by which it had clearly been known and called up to this time, in favor of the term "Russia." This first happened when after the defeat of Mazeppa Peter I accepted the peculiar title of "Emperor and Tsar of all the Russias,"[10] thereby proclaiming himself to be the successor of the Ukrainian Kingdom of Kiev known then as Rus'. Yet it is highly significant that Peter I did not designate his newly-founded empire as "Rus'," for the simple reason that he knew quite well that it would be impossible to convince his people (the Muscovites) as well as the outside world that Muscovy is Rus', for to everybody Rus' was situated to the south of Muscovy and was identical with Ukraine. But an entirely new name — Russia (Rossia) — was quite another matter, and so "Russia" was promulgated.

This act on the part of Peter I began to have its repercussions upon the Ukrainians, who to keep their identity clear of that of the Russians began to use more often the term "Ukraina" as the name of their country. "Ukraina" first appeared in the old chronicles of Kiev of the 12th century, as a designation for the borderlands between inhabited Rus' and the uninhabited steppes. With the gradual advance of the Kozak conquest towards the south and the colonization of the steppes this term expanded concurrently. Gradually this term came into use as a synonym of the old name Rus' and subsequently displaced it entirely. Hetman Khmelnitsky himself used both terms alternatively, and all the maps of that period (French, Dutch, German, Italian) simultaneously and alternatively used "Rus'" or "Ukraina" for present day Ukraine, in clear distinction from "Moscovitia" or "Moscovia."[11] And so, when Muscovy conquered Rus' Ukraine and

---

[10] "Imperator i Tsar Vsyekh Russyei."

An interesting historical fact may be recalled in connection with the policy of Russia toward Ukraine. In 1706 Peter II offered to John Churchill, the first Duke of Marlborough, the Principality of Kiev, with the crown of Ukraine. This fact is recorded in Cambridge Modern History, vol. V, chapter 9, page 595.

[11] "In the British Museum and the Bibliothique Nationale at Paris there may be seen a series of maps showing Europe during the 14, 15, 16, and 17th centuries. On these maps Muscovy and Ukraina are shown as different countries. These differentiations disappeared at the time of Catherine II. The Russian Imperial Government began to call Muscovy, "Great Russia", and Ukraina, "Little Russia"." ("The New Map of Europe and the Ukraine," by A. Margolin, "N. Y. Times Current History," May, 1922.)

adopted its present name of Russia, the term Ukraina began to be used almost exclusively by the Ukrainians throughout Ukraine, and today it is the only name that all Ukrainians throughout the world recognize.

On this point it is well worthwhile to deviate and quote the opinion of Prince D. S. Mirsky in his history "Russia," (1931): — "The thesis of Great Russian historians has always been that the eastern Slavs formed a pre-established unity from the beginning of time. The thesis of the Ukrainian historians is that the eastern Slavs had two centers of gravity — one in the north and one in the south, and that the southern group was originally not much more closely related to the northern than it was to other groups in the Balkans or in Central Europe. The sum of evidence seems to be increasingly favourable to a view that is closer to the Ukrainian than to the Great Russian thesis."

Having subdued Ukraine and adopted its original name, Russia began an intensive campaign marked by heavy-handed oppression and cruelty to eradicate the various differences that existed between the Russians and the Ukrainians as members of two distinct nationalities. This was in line, of course, with her centralizing and levelling process to create a great Russian empire peopled by one homogeneous ethnic and lingual Russian people. And so we find Catherine II (the "Great" or the "Liberal") writing in her secret instructions to the senate president A. M. Viazemsky that it was necessary to uproot in Ukraine the "immoral idea that they (the Ukrainians) are a nation completely different from ours" and to fight "against their false and improper republican ideas."[12] A start in this direction had already been made by Russia when as early as 1680 it had prohibited the use of the Ukrainian language in any ecclesiastical literature, while in 1720 the printing of any Ukrainian publications at all was forbidden too. At every step the indigenous literature was destroyed as much as possible. The Ukrainian schools were next to feel the repression as gradually all of them were closed. In the middle of the 18th century, for example, there were in the province of Chernihiw 866 schools that had been founded during the period of Ukrainian semi-independence; 60 years later not one of them remained in existence. Next to feel this centralizing and levelling process was the Ukrainian Orthodox Church which had enjoyed a loose subordination to the Patriarch of Constantinople, and which was made subject to the Patriarch of Moscow (later to the Holy Synod) and eventually became completely Russified.

This "russification" program was carried out to the letter in every conceivable manner and with exceedingly severe harshness. Russia was determined at all costs to destroy everything pertaining to or characteristic of the Ukrainian people, to wipe out Ukraine completely as a nation. Using all possible agencies or propaganda, including her historians, she sedulously

---

[12] The republican ideals of the Ukrainians were not a hazy notion but an actuality. They took the form of a well defined political conception as expressed in the "pacts and constitution of laws and liberties" of the Ukrainian Republic proclaimed by Hetman Orlik and the elected leaders of the Zaporozhian Army, on April 5, 1710. These pacts were in direct opposition to the principles of the despotic Muscovite empire. According to this constitution Ukraine was to be a republic with an elected president (hetman), with publicly elected administrative bodies, and a parliament without whose consent neither the hetman nor his ministers could proclaim laws or tax the people. The members of this parliament swore, first of all, "allegiance to their country" and den "loyalty to the hetman." "Spirit of Ukraine," by D. Snowyd, 1935). This constitution, formulated only twenty years after the "Declaration of the Rights of Man" and 79 years before the French Revolution, was **the first Ukrainian constitution.**

fostered the impression, both in and out of her borders, that the Ukrainians (the "Little Russians" as she designated them) were but a branch of the Russian nation; and that the Ukrainian language was but a dialect of the Russian tongue; ignoring the fact that ethnically, in language, physical type, customs native architecture, folklore, psychological traits, the Ukrainians are a separate and distinct nationality.

Economically, too, the Ukrainians suffered intensely as a result of Russia's policies towards them.

And so, at every step the Ukrainians felt the heavy-handed Russian oppression, aiming at their complete denationalization and ruin. As a result, some of them, especially the higher classes who were offered various flattering inducements and the intellectuals who found advancement closed to them as Ukrainians, turned Russian, to the great benefit of Russia.[13]

Meanwhile, conditions in that part of Ukraine which had been ceded to Poland at Andrusiw were not much better, for Poland also strove to destroy the Ukrainians as a nation. From the very outset, however, it encountered very stubborn resistance, especially in the form of guerilla warfare of roving bands of embattled peasantry, the "Haydamaki."

In 1768, under the leadership of Zaliznyak and Gonta, they nearly drove the Poles out of Ukraine, only to fail at the crucial moment by a military intervention of Russia, which came to the aid of her ally in the nick of time. Through flagrant treachery the Russian troops captured the main force of the Haydamaki and quelled the revolt with the most shocking cruelty. From then on the Ukrainian resistance gradually dwindled down to practically nothing.

One thing the Ukrainian resistance did accomplish however, was the weakening of Poland, paving the way towards her dismemberment by her erstwhile ally Russia and Prussia and Austria in 1772 and 1793.

Nevertheless, the end of Ukraine as a nation seemed imminent then. All of the finer things of Ukrainian life and spirit, created and nurtured throughout centuries by valiant effort, bloodshed and sacrifices, lay strewn in the dust at Russia's and Poland's feet. The Ukrainian higher classes had become either Russianized or Polonized. Only within the peasantry, most abused and downtrodden that it was, did the flame of Ukrainian consciousness continue to flicker.

And it was indeed most fortunate for Ukraine that the blind racial instinct caused the peasantry to cling to her. For upon them rose the modern Ukrainian revival, that despite its many discouraging reverses has been steadily growing in intensity and power to this very day.

From these layers nearest the soil the Ukrainian revival gradually began to spread upwards, gaining in clearness and intensity as it took a new hold upon those intellectual classes that had previously been deserting it. Finding all progress along political lines completely blocked, this revival turned to literature and science as its expression.

The dawn of this movement can be said to have coincided wth the appearance in 1798 of Ivan Kotlyarevsky's traversty on "Aeneid," written in the popular tongue of the people — a radical departure of the prevalent custom up to then of using the stilled Church Slavonic language for literary purposes — and unmistakably containing pointed allusions towards the

[13] See "Ukraine—the School For Russia," a footnote (No. 5) in the succeeding section of this article.

oppressive conditions under which the Ukrainians were living then. Besides indicating the proper medium for Ukrainian literature to express itself, this work was also of great service in helping to awaken the dormant Ukrainian intellectual classes of that time to a realization of the plight of their country, and to the possibilities connected with its emergence to a more equitable social, political and economic status.

And so, articles characterized by liberal thought and bearing distinct trends of reaction against the existing order began to appear among the intellectuals in Ukraine, and following the example of Kotlyarevsky this reaction against the oppressive Russians and Poles at first exhibited itself in the form of satirical and humorous poems and pamphlets on political and social problems.

There also began among these awakening intellectuals a systematic effort to collect and study ancient Ukrainian folklore, the various legends and dumi (rhapsodies) of the people, which constituted the first step leading towards the revival of Ukrainian literature — the predecessor of the revival of Ukrainian nationalism. Although humble, this beginning was of great value to the Ukrainian movement in general; for by recalling to the memory of the Ukrainian people pictures of their ancient glory, which this folklore portrayed, it prevented them from losing their sense of racial distinction. Next, the Ukrainian language itself began to be analyzed in relation to the other Slavic languages, and its foreign impurities gradually weeded out. Scientific societies were founded to carry on this work, although they were usually dissolved by the authorities as soon as they began to show signs of genuine activity. And at the same time, an indigenous and modern literature began to be created, with a manner of expression all its own, a large variety of themes, based mostly on scenes and types drawn from the national life of the people, and a special way of working them out.

So tightly was this literary and scientific movement bound with the national movement of the Ukrainian nation that we find throughout its entire united course, dating up to recent times, the names of the same figures appearing in both these movements. Of them can be cited the already mentioned Ivan Kotlyarevsky (1769-1838), father of the modern Ukrainian national literature; Mikola Kostomariw (1817-1855), first ideologist of the Ukrainian national revival and a historian; Taras Shevchenko (1814-1861), Ukraine's great national poet, patriot, and martyr, "the outstanding incarnation of the national genius of the Ukrainian people . . . a man who sums up all the past of his nation and stands out like a guide to the future;[14] Markian Shashkevich (1811-1844) whose writings in the living tongue of the people brought about a national re-awakening in Western Ukraine under Austria, and who advocated closer cooperation between the sundered parts of the whole Ukraine; Maria Markovich (Marko Vovchok — 1834-1907), the Harriet Beecher Stowe of Ukraine,[15] whose unforgottable stories exposing the terrible lot of the downtrodden peasantry were translated into Russian by Turgeniev; Michael Drahomaniw (1841-1895), the energitic and prolific writer, teacher, and publicist, who is generally credited with providing the program for Ukrainian revival during the latter part of the 19th century; Lesya Kosach (Lesya Ukrainka, 1871-1913), that remarkable woman whose beautiful

[14] From Prof. C. A. Manning's (Columbia University) preface to "Taras Shevchenko, Bard of Ukraine," by Prof. Doroshenko of the University of Prague.

[15] Dr. A. P. Coleman (Columbia University): "A Brief Survey of Ukrainian Literature."

poetry and prose and a life lived in the constant shadow of death are especially inspirational and thought-provoking in quality; Ivan Franko (1856-1916), a worthy successor to Shevchenko, a man of amazing fecundity, a poet whose works, differing greatly in character from those of Shevchenko, rank among the finest in world literature, a scholar of a high degree, and a great leader among his people; and, finally, Michael Hrushevsky (1866-1934), one of the greatest historians Eastern Europe has produced, whose historical works, lauded by the American Historical Society, prove that the Ukrainian drama beginning with the Kingdom of Kiev is not but an episode in the greater drama of the Russian race, that the Ukrainians are a separate race, — a man of great scholary, literary, organizing, and political achievements, a holder of various foreign honors, and the President of the brief post-War Ukrainian National Republic.

These were some of the many individuals who, laboring in all fields of endeavor launched the modern Ukrainian movement for independence on its way, a movement that at first lagged behind the literary and scientific movement, then gradually overhauled and ran concurrently with it, and finally outstripped it to become the irresistible force that it is today.

Yet it must not be supposed that at any time this movement was able to advance even a little unimpeded, for such was not the case. In fact, it can safely be said that no national movement in world history has been subjected to such rigorous opposition as has been the Ukrainian.

In Russia, for example, although following the disastrous Crimean war the Government somewhat relaxed its relentless pressure upon the Ukrainians, yet it was only for a short while, for, preceded by a statement in 1863 by the Russian Minister of Interior that there is no Ukrainian language and never will be, a ukase was issued in 1876 banning the importation into Russia of any Ukrainian publications issued abroad, prohibiting the printing of any works in Ukrainian, and likewise prohibiting the presentation of theatrical performances of any kind, as well as the holding of lectures, in the Ukrainian language, or the publishing of music with Ukrainian words. Little wonder, therefore, that when in 1887 a Kiev philologist submitted a manuscript of a Ukrainian grammar, the censor forbade its publication because "it would be impossible to print the grammar doomed to extinction."

That it did not become extinct, however, was greatly due to the comparative freedom found in Austrian Ukraine, where the Government in pursuance of its time-worn policy of keeping the Hapsburg Empire intact by playing off one nationality against another, permitted the Ukrainians certain liberties as a device to insure loyalty, especially at such times, as in 1848, when the clamor of the Poles for their independence grew too strong. These concessions, insignificant though they were in comparison to those granted to the Poles, who were more influential within Government circles, nevertheless made Galicia a haven for Ukrainian writers and patriots from the Russian Ukraine, and Lviw the center of Ukrainian culture and agitation. It is no wonder, then, that Milukoff, leading Russian historian and liberal political figure before the War, attacked Russia's oppressive tactics over Ukraine, and bitterly complained that — "not among us but in Austria (Galicia) there has been built up a center of culture which with every year is winning more influence upon the national life of our Ukraine."

And so, despite the ban upon it in Russian Ukraine the Ukrainian language was able to develop more or less unhindered in Austrian Ukraine to the point where it became absurd even for Russia to deny its existence

and independence. In 1905, under the spell of the new liberal influences that were sweeping over Russia following the disastrous war with Japan, the Imperial Academy of Sciences at St. Petersburg confirmed the fact that the Ukrainian language is independent of the Russian. At the same time the Academy denounced the myth of the "Pan-Russian" language, of which Ukrainian had been declared a dialect. This was indeed a great shock to the Pan-Russians, and remains as such to this day. The same year the tsar promised to all subject nationalities, including the Ukrainian, greater freedom, and constitutional and governmental reforms.

As a result of these radical changes, the dormant Ukrainian cultural and political life under Russia flared into new life again. The Ukrainian political parties, which hitherto had to confine their activities to underground channels, came to the surface. The Ukrainian press, which up to that time was practically non-existent, due to the restrictions placed upon it, went into immediate operation, and despite the martial law, later proclaimed, managed even to issue by the autumn of that year 34 Ukrainian publications. The First and Second Dumas (1906-1907) contained 63 Ukrainian deputies. The autonomy of Ukraine became the slogan at the various mass meetings that occurred throughout Ukraine.

The sudden progress and demands on the part of the Ukrainians frightened not only the tsar but even the Russian liberals themselves, and beginning with 1907 the Ukrainians were practically disfranchised. Russian oppression of Ukraine again reared its familiar and ugly head, and the growing Ukrainian societies and the press were among the first to feel its vented spleen.

If Russia, however, had hoped that she would once more be able to stem and control the Ukrainian movement, she was doomed to disappointment, for like a torrent newly released it leaped forward, drawing to it new and ardent disciples, including many formerly Russianized Ukrainians who returned to their native fold.

Turning our attention back for a moment to Austrian Ukraine we find that despite the more liberal atmosphere prevailing there, which had led to the calling of that section as the "intellectual Piedmont" of the Ukrainian national movement, conditions which the Ukrainians had to endure there were not very much better than those of Russian Ukraine. They had become especially acute when in 1873 the Poles, taking advantage of the corrupt conditions of the Austrian Government, concluded a secret agreement with it, whereby in return for their promise of absolute loyalty to the Hapsburg dynasty they were given a free hand in Galicia. The resulting fresh wave of persecutions of the Ukrainians brought about bloodshed at the elections to the Diet in 1897 when the Ukrainian peasants clashed with the Polish administrative officers. Mass demonstrations of Ukrainians, especially the students, took place, demanding their economic, political and cultural rights. In 1902 a great strike of the peasants occurred, aimed at the Polish landlord, who owned more than 45% of the land and of whom the Nobel prize winner, Bjoernstjerne Bjoernson wrote that, "in their understanding, liberty means nothing but license for themselves to do what they please. Everywhere the Ukrainians were discriminated against and abused."[16]

[16] Although in 1907 the Ukrainians managed to force the passage of a bill giving them the right of suffrage, yet the Poles managed to have it amended so that the Ukrainian representation of Galicia in the Austrian Parliament was limited to only one-third of the total representation of Galicia, despite the fact that the Ukrainian population there was in a preponderant majority. As a result, one Ukrainian

It was no wonder, therefore, that the Ukrainian emigration to America and elsewhere, that had begun rather slowly in the final quarter of the 19th century, took on the aspects of a general exodus in some parts of Austrian Ukraine beginning with the turn of the 20th century and lasting up to the World War.

Such was the fate of Ukraine at the outbreak of the World War; rent asunder by Russia and Austria, her people enslaved, her natural wealth exploited, and her very existence denied by them. And yet, despite the centuries of such martyrdom, Ukraine was steadily advancing in her national development. It remained only to be seen whether she was strong enough to strike out for her liberties, or whether the time was not yet ripe for such a move.

The opening stages of the War offered the Ukrainians not the slightest opportunity in this direction. If fact, for awhile it seemed as if all the previous Ukrainian gains had been nullified, for Russian mobilization was immediately followed by an exceedingly harsh suppression of everything that pertained to Ukrainian life, not only in Russian Ukraine but also in Austrian Ukraine — which the Russians had successfully invaded; and thousands of Ukrainian patriots were exiled into the depths of Russia and Siberia. And those Ukrainians who had hoped for better treatment at the hands of Austria-Hungary, were quickly disillusioned, for the Government paid but scant attention to their hopes and aspirations and to their loyalty to it. It was considerably more concerned in keeping the Poles pacified in the face of the Russian promises to create an autonomous Poland. And the most tragic feature of it all was that since Russia and Austria were on opposite sides, Ukrainian had to fight against Ukrainian, not for their motherland, but for those two powers that were oppressing her. Nevertheless, the Ukrainians did not despair, but bided their time for the arrival of that moment when they would be able to strike for their national liberties, not as Russian or Austrian soldiers, but as Ukrainian soldiers.

The Ukrainian National Republic.

That moment came for them at last; first with the collapse of Russia in 1917, and secondly with the collapse of Austria-Hungary in 1918.

The first was ushered in by the Russian Revolution, whose eruption into a raging flame was greatly due to the uprisings of the Ukrainian peasantry and to the revolt of the Volhynian Grenadiers, a Ukrainian regiment. Quickly the Ukrainian Central Rada (Council), representing the various parties and groups of Ukraine, arose under the leadership of Prof. Hrushevsky. Negotiations followed with the Russian Provisional Government. The latter flatly refused Ukrainian demands for self-autonomy, being fearful of losing Ukraine which was indispensable to Russia not only as a granary but also as the foundation of her industrial and commercial development.[17] Finally it had to capitulate, however, grudgingly, to be sure, and only after the Central Rada declared Ukrainian autonomy. Great happiness reigned throughout Ukraine, arising from the realization that after centuries of

deputy represented 110,000 inhabitants, while each Polish deputy represented 51,000. Then too, the fact that most of the administrative offices were held by them, made it possible for the Poles not only to falsify census returns in their favor but also to perpetrate all manner of abuses, fraud, and corruption at the elections against the Ukrainians.

[17] Besides grain Ukraine furnished pre-War Russia with most of the coal and iron, nearly all of the oil, all of the salt, 80% of the beet, 70% of the tobacco, and 33% of the livestock.

bondage the people were once more their own masters. When the Bolsheviki came into power, Ukraine immediately declared herself free, leaving the door open, however, to negotiations leading towards the creation of a Russian federative state, with Ukraine an autonomous part of it. Immediately, France, England, and Japan recognized Ukraine. The Bolsheviki recognized her also, but it soon became clearly apparent that this recognition was only a subterfuge, for it was quickly followed by their invasion of Ukraine when the Central Rada refused to acknowledge the supreme authority of the Soviet. As a result, Ukraine issued her Declaration of Independence (Fourth Universale) on January 22, 1918. The following day at Brest-Litovsk the Central Powers recognized the independence of the newly-arisen Ukrainian National Republic, and several weeks later concluded with her a treaty of peace.[18]

The young republic was immediately attacked by the Bolsheviki. From all sides danger threatened; from the west by incoming disbanded Russian soldiers that looted, burned and killed; from the north by the Bolsheviki and from the center by Bolsheviki revolts, propaganda and disorders. In this acute crisis the only effective remedy would have been a strong central government and a powerful army. But both were lacking, due largely to the socialist theories which ran rampant through the majority of the Central Rada members and which opposed centralization and strong armed forces. Soon the Bolsheviki captured Kiev, and inaugurated there a reign of terror. Ukraine had to seek foreign aid. An ally was found in Germany, with whose aid the Bolsheviki were driven out of Ukraine. Germany, however, began to economically exploit Ukraine in the most outrageous fashion, and an ever-widening breach appeared between the Central Rada and the German military command. As a result the Germans overthrew the Rada as the government of Ukraine, and with the aid of some Ukrainian elements set up in its stead a military dictatorship, headed by General Skoropadsky. On December 19, 1918, Skoropadsky was overthrown by the opposition headed by a Directory representing a coalition of Ukrainian parties, with Volodimir Vinnichenko and Semen Petlura at its head. Once more the Ukrainian National Republic set out to preserve its independence.

In the meanwhile, great events were taking place in Western Ukraine. For, when during the final stages of the War the military and political might of Austria-Hungary began to totter and disintegrate, when the various subject nationalities of it began to cast off the shackles of oppression — the Western Ukrainians realized that their long awaited opportunity had arrived at last, that they must strike for their freedom.

On October 10, 1918 the Ukrainian representatives to the Austrian Parliament met in Vienna and there decided to summon a conference of delegates from all Ukrainian territories under Austria-Hungary. Such a conference convened in Lviw on October 18, and elected the Ukrainian National Rada, which was to act as the constituent assembly of Western Ukraine. The following day the National Rada resolved to establish an independent Western Ukrainian Republic. Further provisions were made in regards to the right of suffrage, protection of minorities, and representation at the Paris Peace Conference.

---

[18] Commenting on this, the "Independent" (March 2, 1918. Incorporated with Harper's Weekly) said:—"Tyranny dethrons tyranny, and Satan casts out Satan. It seems that malevolent monarchies may do more for the liberation of an oppressed people than benevolent republics have done...it is unfortunate that the People's Republic (Ukraine) is receiving recognition and aid from the Central Powers while the Allies, pledged to champion oppressed nationalities, must stand aloof and averse.

In the early morning hours of November 1st, 1918, young volunteers and Ukrainian soldiers from the Austrian army seized Lviw in the name of the Western Ukrainian Republic. This was followed by the seizure of city after city, and in a few days the Ukrainian blue and yellow banners waved through most of Galicia and other provinces of Western Ukraine.

The newly resurrected Poland attacked the young Ukrainian Republic. A Polish army was formed, and under the pretext of using it against the Bolsheviki, the Poles received supplies and military equipment from the Allies, who at that time were panic stricken at the thought that the Bolsheviki might overrun all of Europe. The Ukrainian forces, on the other hand, although of sufficient manpower, were underfed, badly clothed, poorly equipped and ill-trained. That they fought unceasingly against terrible odds is a tribute to them and their cause.

On January 22, 1919, amidst great rejoicing, representatives of the two Ukrainian Republics met in the historic St. Sophia Square in Kiev, and there proclaimed the federation of the two sundered parts of Ukraine into one Ukrainian National Republic, with the supreme power vested in the Directory headed by Petlura. It was indeed an inspiring moment. For what could be more striking and characteristic of this courageous people than this act, when, — surrounded on all sides by the Bolsheviki, the Poles, and the royalist Russian forces, all intent upon destroying this newly arisen Ukrainian state, — they made the supreme gesture of their conviction in the sanctity of their cause by uniting Greater Ukraine with Western Ukraine!

On March 19, of the same year, the Supreme Council of the Paris Peace Conference intervened by calling for an immediate suspension of hostilities between the Ukrainians and the Poles, pending settlement. The Ukrainians ceased fighting, whereupon the Poles, who had also given their pledge to stop fighting, broke it, caught the Ukrainian forces off their guard and advanced quite deep into Ukrainian territory. It was at this juncture, too, that the Poles received further assistance with the arrival of General Haller's Army, which consisted of two divisions of volunteers from America and deserters from German armies, organized and equipped by the Allies. With this aid the Poles attacked again and the Polish advance stopped after protests from Paris only after the greater part of Eastern Galicia had been occupied by Polish troops.

On June 19, the Allies at the Peace Conference, ignoring the just demands of the Ukrainians, issued the amazing authorization to the Poles to occupy all of East Galicia, modified by some vague references to ultimate self-determination. Great was the bitterness of the Ukrainians, made still greater by the fact that relying upon the promises of the Allies and the proposals for an armistice, they had, a few days previous, removed the Ukrainian troops from the Polish front and sent them to repel the Bolsheviki threatening Kiev.

The year 1919 was one of the darkest in all Ukrainian history, relieved only by the shining courage of the Ukrainian soldiery in their terrific struggle to preserve their newly-won national freedom. Entire Ukraine was the center of events which defy precedent and beggar description, a battleground of a merciless war, a war characterized by bloody raids, affrays and massacres, involving tens of thousands of men, a war of horrible persecutions wreaked upon the Ukrainian people by one enemy or the other.

From all sides a ring of predatory enemies converged upon the young Ukrainian National Republic. In the southwest Rumania was attacking the

province of Bukovina, which had previously declared its union with the Western Ukrainian Republic. In the west Poland was steadily advancing deeper into Ukrainian territory, thanks to Allied aid. From the east and south came the royalist Russian forces under Denikin and later Wrangel, also aided by the Allies. And from the north descended the Bolsheviki hordes with their frightful reign of terror.

No nation in modern history has ever been made the object of such a many-sided and overwhelming attack. And although the Ukrainians, united under Petlura, fought valiantly and were at times victorious, yet it was humanly impossible to stave off final defeat for them and their cause, especially when more than one-third of their armed forces fell before that dreaded disease typhus,[19] which raged unchecked mainly because of the lack of hospital supplies which the Allied blockade, ostensibly aimed at the Bolsheviki, refused to permit to enter into Ukraine.

It may be peculiar to some that the Allies which had pledged themselves to the highly-touted Wilsonian principle of "self-determination" should have taken such a hostile attitude towards the Ukrainian struggle for freedom and thereby greatly helped to defeat it. In this connection, it must be understood that from the very start the French policy was pro-Polish. France was for Poland "grande et forte," "tres forte." The reasons for this are obvious. France and Poland, having gained most of Germany's territory, were bound indissolubly by their common interest in upholding the new settlement. A Poland "grand et forte" might become "a new France to the east of Germany," doubling the power of France in the west. For that reason, throughout the entire negotiations, what Poland wanted, France granted. Furthermore, Poland's demands also received strong support from America, which is very difficult to reconcile with Wilson's "self-determination" principle. Finally, Italy followed France and America in giving her support to Poland. The British alone reacted unfavorably to Polish demands, predicting that the extension of Poland's boundaries at the expense of another nationality would prove in the future to be a continual source of trouble for Poland and the countries supporting her. How true was this prophecy! Herbert Adams Gibbons, the American historian, explained this Allied hostility towards Ukraine a little differently when he said: "An independent Ukraine however, does not seem to fit in with the interests of the victors in the World War, as these interests are conceived by statesmen... The misfortunes of the Ukrainians have come from the fact that the

[19] Concerning this, Henry G. Alsberg of the "Nation" (November 1, 1919) had this to say in connection with the "Situation in Ukraine":—"But worst of all is that every third person in Kamanietz has had typhus. In the other cities the situation is the same. In the army it is worse. At Vapniak I was with Petlura at a review of a frontier garrison where out of a thousand troops at least two hunderd had had typhus. Against the epidemic Petlura's government is quite powerless to make headway. The Ukrainians are condemned to death by the fact that the Entente is backing Denikin. In an interview I had with Petlura, he begged that if only for humanity's sake the Red Cross would send over a mission to fight typhus. Let me add here that right across the river in Rumania are all the medical supplies necessary, as well as plenty of food with which to feed the dying Ukrainian children. The head of the American Red Cross in Czernowitz, and also the head in Bucharest, had a first impulse to send supplies here. But two American Red Cross delegates have since come from Paris, who say that they will have to go first to the Ukraine to investigate conditions. One of them told me that the Entente had decided to back Denikin, and would do nothing for the Ukrainians in Petlura's territory. In short, far from having any mission to relieve the terrible suffering, they had been sent merely to report on how near Petlura was to breaking down."

independent existence of their nation was an obstacle to the political aims of all the rival forces contending for supremacy, and at the same time proved to be an irresistible magnet to the occult powers behind armies, which lust for oil and coal and iron and monopolies of food stuffs and raw materials."[20]

Present Status.

And so — on December 9, 1919, by virtue of the Minorities Treaty signed at Paris, the Allies handed over the Ukrainian provinces of Bukovina and Bessarabia over to Rumania, a territory of 22,000 sq. kilometers containing a compact mass of close to one and one-quarter million Ukrainians. Despite her promises to safeguard the racial, religious and linguistic rights of the Ukrainians, Rumania has been guilty of the notorious "Balkan" methods of governing them, which consists of cruel persecutions and abuses, directed towards the destruction of the Ukrainian within her borders as a separate nationality.

On September 10, 1919, by the Treaty of St. Germain, the newly created Republic of Czechoslovakia absorbed 15,000 sq. kilometers of the Ukrainian territory commonly known as Podkarpatska Rus' or Sub-Carpathian Ukraine, inhabited by 655,000 Ukrainians, as "an autonomous unit within the Czechoslovak State." Yet despite the assurance given by M. Benes in 1934 that Czechoslovakia "has never forgotten its obligations and will never forget them," these promises have not been kept thus far, and it also has been guilty of striving to denationalize the Ukrainians.

On March 15, 1923, the Conference of Ambassadors at Paris recognized the occupation of Galicia by Poland and approved the Riga treaty whereby Poland and the Soviets divided up between themselves the other parts of Western Ukraine. This decision was based upon two provisions, whereby Poland recognized that "the ethnographical conditions necessitate an autonomous regime," and guaranteed to respect the pledges she had made at the signing of the Treaty of Versailles on June 28, 1919, of preserving the national rights of the Ukrainian people within her borders. This meant that Poland received not only Eastern Galicia but Northwestern Ukraine as well, including Kholm, Pidlyashe, Polisya, and Volhynia, an area of 137,000 square kilometers, (35.3% of her entire area), inhabited by a Ukrainian population upwards of seven million.

From the very outset of her occupation of Western Ukraine Poland has been guilty of not only breaking all these pledges she made guaranteeing Ukrainian rights but also of the grossest abuses of their elementary human rights, all in an effort to Polonize the Ukrainians. Many of these abuses have reached incredible lengths. Ukrainian national, cultural, and economic progress is retarded at every step.[21]

---

[20] "Ukraine and the Balance of Power"—"Century" magazine. July, 1921.

[21] From 1920 to 1934 the number of Ukrainian schools has been reduced from 3,600 to 120; 2,974 schools have been made bi-lingual, but only a few unimportant subjects are taught in Ukrainian. Not a single Ukrainian technical school exists; and out of the 28,855,420 zlotys allocated in the 1934—35 budget for universities and colleges, only 63,490 zlotys were assigned for two Ukrainian chairs in Warsaw Universtity. Rigorous restrictions are placed upon the entry of Ukrainian students to the higher schools and universities. In 1931—32, out of 49,770 university students, there were only 2,192 Ukrainian students. The students in Warsaw Engineering College then were divided as follows:—Poles, 3,692; Jews, 468; Ukrainians, 6. (Lancelot Lawton in the London "Fortnightly Review," April, 1934). Furthermore, those Ukrainians who do manage to graduate from the higher schools,

And several times Poland's mistreatment of the Ukrainians became so harsh as to become the object of complaints before international tribunals, especially when she resorted to a reign of terror to bend the unyielding Ukrainians to her will. It is no wonder, therefore, that the London "New Statesman and Nation" (August 29, 1931) declared that: — "Among the abuses in post-war Europe the worst are the cumulative violations of the 'Minorities Treaty' by the Polish State . . . in Poland they have acquired a primary international importance . . . by reason of their barbarism and abundance." This was written at the time when the whole world recoiled in horror at the "pacification" by Polish troops of the Ukrainian population, concerning which the "Manchester Guardian" wrote then that: — "This so-called pacification has been carried out with a ferocity which can only be compared to the previous atrocities carried out in the early nineteenth century by the Bashi-Bazouks in the old Turkish territories." Thus has Poland carried out her pledges to respect Ukrainian rights, by denying to them even their elementary human rights. And to add an ironic touch to it all, on September 13, 1934, Premier Beck solmenly notified the League of Nations Assembly that she would be no longer bound by the Minorities Treaty. As if she ever had! — Very aptly has H. G. Wells described Poland when he wrote in his "The Shape of Things to Come" that: —

"The restoration of Poland — the excessive restoration of Poland — was one of the brightest ambitions of Wilson. Poland was restored. But instead of a fine-spirited and generous people emerging from those hundred and twenty years of subjugation, and justifying the sympathy and hopes of liberalism throughout the world, there appeared a narrowly patriotic government, which presently developed into an aggressive, vindicative and pitiless dictatorship, and set itself at once to the zestful persecution of the unfortunate ethnic minorities (about one third of the entire population) caught in the net of its all too ample boundaries. . . . In the treatment of the Ukrainians involved in liberation, Poland equalled any of the atrocities which had been the burden of her song during her years of martyrdom."

Let it not be supposed, however, that this mistreatment of the Ukrainians by Poland has broken their spirit. Such has not been the case, for "not even in the Emerald Isle (Ireland) does one find more formidable fighting qualities or a more passionate national sentiment" than in Ukraine.[22] Nor has it retarded their national evolution.

"Deserted in the past by rich Ukrainian landowners who became Polish aristocrats, the Ukrainian peasants, aided by their hard-working priests, themselves of peasant stock, developed capacity and talent for responsible action. Their political leaders are nearly all the sons or grandsons of peasants, many of them trained in the Universities of Prague and Vienna . . . "A visitor to Poland making a tour of some of the Ukrainian villages will be agrreably surprised at the character of the activities carried on by the peasants, which betrays not only a deep seated national con-

find all sorts of obstacles and discriminations placed in their way of entering the professions, and "find no outlet for their abilities in the state administration of Poland as long as they do not renounce their Ukrainian ideals. ("Political Quarterly (England), Oct.-Dec., 1932). Then too, to drive hostile Polish wedges into the compact Ukrainian settlements, the Polish Government resorts to artificial settlement of Ukrainian territories with Polish colonists, selling them their plots at greatly preferential rates. Various manifestations held by the Ukrainians are often banned or dispersed by Polish police. Even memorial exercises for the Ukrainian war dead are often banned.

[22] E. Alexander Powell in his book: "Thunder Over Europe."

sciousness, but a readiness and ability to work together and a sense of citizenship . . . So vigorous a resurrection, starting at zero after the devastation of the Great War, is all the more remarkable as the Ukrainians have achieved it by their own unaided efforts, without credits from the state or from Polish banks . . .

"The Ukrainians are too well consolidated to be ignored; they cannot be assimilated, they are too numerous and too determined. Oppression will serve only to drive them into illegal and violent methods of protest. Up to now the vast majority tenaciously cling to constitutional methods . . . It would be disastrous if they began to swell that band of hot-blooded young men, members of a secret military organization (U. W. O.) who are impatient of constitutional redress . . ."[23]

By the Treaty of Riga concluded between Poland and the Soviets on March 18, 1921, the latter received about 450,000 square kilometers of Ukrainian territory, containing approximately 32 million people. Two years later this territory was incorporated as an integral part of the Union of the Socialist Soviet Republics, the strong national feelings of it preventing the Bolsheviki from robbing it of its national identity.

Despite the unceasing use of terrorism as a weapon of rule, the earlier years under the Soviets were characterized by certain cultural concessions granted the Ukrainians, as a partial offset to the violent political repression and economic explotation of them. That this cultural sop to the Ukrainians failed in its purpose was evidenced by the fact that Ukrainian peasantry's opposition to the government's requisition of foodstuffs forced it to give it up and introduce for awhile the "Nep," or New Economic Policy, with its security of individual farming and freedom of private trade. With the passage of time and growth of the Soviets in power, however, even these cultural concessions began to be taken away, and the government policy aimed directly and systematically at the complete political, economical and cultural subjugation and denationalization of the Ukrainian nation. Although some Ukrainian cultural institutions were permitted to continue their existence yet they found themselves emasculated of any real progress because of their being forced to proceed only along channels of Communistic ideology. The same is true of Ukrainian writers in the Soviet Union. Those who rebelled against this policy or showed even the slightest trace of nationalist sentiment were branded as "traitors to the Russian revolution," summarily tried and executed, or sent to the notorious prison camps in the north. Concerning one such trial, the London "Saturday Review" (January 18, 1930) correctly pointed out that "the real reason for bringing a charge against Jefremov, Czechiwsky and the others is the desire to destroy the Ukrainian intelligentsia by getting rid of its chief representatives. ...The Soviet policy in Ukraine carried on since 1923 and called Ukrainianization, aimed at obtaining a hold on the national culture of Ukraine and changing it into a culture of the working classes dependent on Moscow. After five years this policy failed entirely. The Ukrainian intelligentsia themselves made use of the Ukrainianization in all branches of life for its own purposes, deepening the national culture and winning the ideological fight with the Communists by their strong resistance. Realizing its failure, Bolshevism has taken to its alternative weapons — terrorism and provocation. By this means it seeks to kill the creative efforts of Ukrainian culture and that is the real significance of the present trial."

---

[23] T. P. Conwell-Evans in the "Political Quarterly" (England) of Oct.-Dec. 1932.

Even these weapons, terrorism and provocation, failed to subdue the Ukrainian resistance, especially to the Soviet economic policy. In 1931, for example, the Soviet authorities succeeded in collecting only 53% of the grain due from Ukraine, as compared with the average 86% they managed to receive from the other parts of the Soviet Union. Such opposition was usually followed by mass reprisals on the part of the authorities, which included the forcible shifting of millions of the Ukrainian population from its native habitat in order to artificially populate the vacated area with alien peoples.

In 1932 and 1933 the Bolsheviks by their economic policy, and especially by their enforcement of rural collectivization, brought about an acute state of famine in Ukraine, which took a terrible toll conservatively estimated at 4 million lives. And although the Soviet Government was "fully aware of the famine in Ukraine and although having full and complete control of the entire food supplies within its borders, (it) nevertheless failed to take relief measures designed to check the famine or alleviate the terrible conditions arising from it, but on the contrary used the famine as a means of reducing the Ukrainian population and destroying the Ukrainian political, cultural and national rights . . ."[24]

Despite all such mass reprisals and terrorism of the authorities, the national spirit in Soviet Ukraine burns as brightly as ever, a fact which Dictator Stalin as well as some of his underlings have themselves admitted.[25] And today this spirit is one of the chief worries of the rulers in the Kremlin.

"For six hundred years . . ." writes H. Hessel Tiltman in his book on "Peasant Europe," "they (the Ukrainians) have fought to remain Ukrainian. They have preserved their own distinctive language, their own Church, their own clothes, their high state of husbandry. And, at the end of that fight of centuries as at the beginning, they face the world undaunted alike by poverty, persecution, and repression — demanding the right of 43 millions of people having a common stock and a common life to rule themselves. That demand may be resisted for a year, a generation, or a hundred generations. But at the end of that time the Ukrainian people will still be asking for their freedom. And there will be neither lasting peace nor the reign of justice in Eastern Europe until that right is granted, and the alien troops withdrawn, leaving the Ukraine to control its own destinies and enrich all the peasant lands by its example."

---

[24] An excerpt from a resolution to famine in Ukraine, submitted in the House of Representatives of the United States Congress by Mr. Hamilton Fish, Jr., which was referred to the Committee on Foreign Relations, and ordered to be printed.

[25] At the seventeenth Congress of the Communist Party held in January, 1934, Stalin declared that:

> "Only very recently in the Ukraine the deviation towards Ukrainian Nationalism did not represent the major danger; but when we ceased to fight against it and enabled it to grow to the extent that it joined up with the interventionists this deviation became the major danger."

LITERARY TRADITION.

From the time of the 11th century, when the loftiness and beauty of the Kievan culture excited considerable astonishment among the travelers, down through the centuries to the present day, the Ukrainians have always impressed foreign observers with their cultural ability, their mental alertness, the liveliness of their thought and emotional reactions, and their talents for expressing themselves.

Others observed in the Ukrainians: their strong preference for extreme individualism, freedom,[1] and equality; their initiative, industry, thrift, and cleanliness; their earnest, careful minds, capable of sustained activity; their happy nature, tempered somewhat by a melancholy begotten of oppression; and their willingness to fight and sacrifice even their lives for the sake of their convictions, as well as for their home, family and nation.

Such are the Ukrainians, as seen by numerous foreign observers, not to mention the native ones, ranging from the Greek and Arabian traders and travelers who passed through Ukraine in the earliest days of the Kievan dynasty, to the many European travelers and writers who visited Ukraine during the later stages of her national development, up to and including the modern times.[2]

Oral Literature.

A mirror of their turbulent and colorful national life, the literature of the Ukrainian people truly reflects all their trials and tribulations, as well as their thoughts, strivings, and aspirations.

Especially is this true of their oral literature, whose roots lie buried in the ancient, pre-Christian past, and which consists of a rich and varied store of myths, tales, legends, anecdotes, droll sayings, fables, riddles, incantations, and songs; all expressing the philosophical nature of the Ukrainian people.

But by far the richest, and perhaps most voluminous class of oral literature are the folk songs; songs originating and current among the common masses of the people, typifying their life, interests, sorrows and enthusiasms down through the ages; songs which are "a genuine contribution to the world's literary treasury."[3]

Of the different categories of them that exist, the oldest are the ritualistic songs. Originally, before the coming of Christianity, they were sung in honor of the various gods, and at the occasion of the periodic changes of nature; interpreting and praising the same. The "kolyadki," for example, were sung near the close of December in honor of "kolyada," which signified the rebirth of the sun's power. With the arrival of Christianity,

---

[1] Voltaire, in his "History of Charles XII of Sweden," wrote: "L'Ukraine a toujours aspire a etre libre."

[2] Among them can be mentioned Buillaume Levasseur, author of "Description de l'Ukraine" (1640), translated into English in 1704; Pierre Chevalier, who wrote "Historie de la Guerre des Cosaques" (1663), tr. into Eng. in 1672; Lean Sherrer, author of the "Annales de la Petite-Russie ou Historie des Cosaques de l'Ukraine" (1788); English travelers such as Edward Dan. Clarke and Joseph Marshall; historians such as Bernhard Connor, professor at Oxford; and diplomats such as Charles Whitworth. During the 19th century, Prosper Merimee and Alfred Rambaud for France and W. R. Morfil and George Rolleston, professor at Oxford, for England, wrote about Ukraine, to mention a few.

[3] Dr. Coleman: Brief Survey of Ukrainian Literature.

however, Christmas took the place of the "kolyada" festival and today the "kolyadki" are Christmas carols. The "kolyadniki" go from house to house singing and wishing everyone "a neat little profit and happiness galore from kolyada to kolyada." A similar evolution was undergone by the "vesnyanki" and "hayivki," pagan songs expressing the joy and gladness at the coming of spring, which in time became interwoven with the picturesque and gay Easter Holiday festivities on the village greens.

Songs revolving around family life touch upon all its phases. The typical cradle songs usually express the great love the mother bears for her child and the worry she undergoes about what fate awaits it when it grows up. Funeral songs, drawn mainly from mythological and Christian sources, are not very plentiful, but very moving in tone, usually likening the deceased to the sun or moon, and death to the setting sun behind the hills, or to a raven, witch, or even a snake. In striking contrast to the meagerness of mourning songs is the multitude of wedding songs and chants, which from the point of richness in musical style and variety reign supreme.

Lyrical songs, including those of love, are not only the most numerous of all folk songs but they are also the most beautiful, being replete with anacreontic grace, beauty of diction, pretty little comparisons and fine phrases of a true and loving heart. There is no trace of sexuality within them; for not the physical but the spiritual beauty of a woman is glorified in them. Most of them, it is worth noting, were composed by women while their men were away at wars, which may account for the strain of sadness that runs through so many of them.

The moral-religious songs or canticles are usually sung by itinerant "lyricists" to the accompaniment of the "lira" (a guitar-like instrument, producing a type of hurdy-gurdy music by the turning of a handle), and their basis lies usually in the lives of the saints, the beginning and end of the world, and in general religious and moral issues . . .

Of the historical songs the most colorful are the "dumi," which dealing mainly with the Kozak wars for freedom reflect in their inimitable clarity and poignancy of style all of the phases of that heroic age. In them we find many striking comparisons, allegories, synonyms, epitaphs, and symbolisms; in them, too, the Kozaks are knights, strongly united, highly courageous, contemptuous of death, and gloriously free and equal.

The post-Kozak period left in its wake, aside from the many "kripaki" (serf) and "haydamaki" (peasant-revolutionaries) songs, also many "chumaki" songs, the latter which were based upon the adventures, both serious and humorous, encountered by the "chumaki" — those who traveled by caravan to Crimea and the Don for salt. Among the latest in the field of Ukrainian historical folk songs are the "Sitchovi Striltsi" (Sitch Riflemen) songs, based upon the recent Ukrainian war for independence; and the emigrant songs, dealing with the plight of those who had to leave their native land in search of freedom and opportunity.

It is a striking fact that practically all these Ukrainian folk songs are distinguished by a richness of motifs, great perfection of form, depth of meaning, and a high moral tone. In most of them can be found a fantastic dreaminess, and a glorification of the loftiest feelings of the human soul. No wonder, then, that the Polish sociologist, Prof. Fr. Bujak, declared that the "folk-culture of the Ukrainian is at present richer and better crystalized, than the Polish folk-culture," and that this "superiority is manifest in the

lively folk songs, in which respect the Ukrainians are, along with the Serbs, the best endowed of the Slavic races."[4]

"History has been cruel to the Ukrainians, crushing out their ancient liberties and glories," wrote the eminent Canadian scholar and poet, Prof. Watson Kirkconnell, "but the pent-up emotions of a thousand years, the passion of freedom, the poignancy of broken hearts, the tears of joy at the beauty of spring and love and at the nightingale's voice — these have gushed forth in song that is worthy of living for ever."

... And, he might have added, a song that greatly helped to preserve the Ukrainian heritage and traditions when the Ukrainian literature had well nigh perished from the face of this earth before the bludgeonings of Russian and Polish persecution.

Written Literature.

The Ukrainian written literature has its roots in the official introduction of Christianity into Ukraine (988), although a primitive form of writing did exist before that time, such as the various commercial treaties with the Greeks.

The Ancient Period produced a literature mainly of an ecclesiastical nature, such as that of Zolotoust, Ilarion, Smolyatich, and Turiwsky; with but a scattering of works of a secular character. All of it was written in the so-called Church Slavonic. Despite this general religious nature, however, most of the works produced then had a great deal of native color in them, and with the passage of time they steadily showed the infiltration of the living tongue spoken among the people. But it was not until the beginning of the 19th century that Ukrainian literature appeared in the language spoken by the people.

Among the outstanding secular works of that ancient period can be cited the famous Nestor's Chronicles, which aside from their value as historical sources opened new vistas in Ukrainian literature by bearing within them unmistakable evidences of the growing strength of the popular tongue; the equally famous Tale of Ihor's Legion, the work of some greatly gifted but unknown bard, which by reason of its native character and sheer poetic worth constitutes Ukraine's first real contribution to world literature; and finally, the lesser known Galician-Volhynian Chronicles, written in the heroic style and with the abundance of the popular tongue elements of the preceding work.

This most auspicious start, however, was brought to a standstill by the Tatar invasions, with the result that at the time when most of Western Europe was on the threshold of a great cultural renaissance, Ukraine, its bulwark against the acute Asiatic danger, passed through a period of intense spiritual darkness. For — where war reigneth, knowledge sleepeth.

The Middle Period of Ukrainian Literature, ushered in by the introduction of the printing press, the Reformation, and the religious union of Western Ukraine with Rome (1596), was marked by the definite entrance of nationalistic trends into it. The writers were no longer mainly of foreign but native extraction, while their works began to take on more life and vigor than previously, one closer to the daily existence of the people. The popular

[4] "The Russian folk songs are smaller in number and variety, form and content. Sympathetic appreciation of nature is scant. The imagination either rises to supernatural heights or sinks to mere trifling. Criminal monstrosities and the spirit of destruction are glorified as objects of national worship. The conception of love is sensual, the jesting and ribald songs disgusting." Stephen Rudnitsky: "Ukraine, the Land and Its People."

speech, too, partly by its own vigor and partly because of the Reformation influences, steadily progressed as the literary medium of the Ukrainian people.

This renaissance centered for awhile around the Volhynian town of Ostrih, whose reigning Prince Constantine established the first Ukrainian Classical Academy and the first Church Slavonic printing shop in Ukraine. From the former emerged some of the leading literary, ecclesiastic and political figures of that day, while from the latter was produced the famous Ostrih Bible (1587) whose general excellence caused the Muscovians to reprint it (1663) for their own use.

With the death of Constantine (1608), however, Lviw in the West and Kiev in the East became the centers of this Ukrainian literary and cultural renaissance. From them, as well as from Ostrih, continued to emanate a flood of polemic writings, a result of the religious struggle then between the Catholic and Orthodox Churches, a struggle which helped to improve the moral conditions of the church and bring about the intellectual awakening of the people.

In 1619, Meletiy Smotritsky produced the best up to that time of the Church Slavonic grammars, which for over two centuries was considered as authoritative not only in Ukraine but in Muscovy as well. In 1627, Pamva Berinda, the monk-philosopher of Pecherska-Lavra Monastery, produced his "Lexicon of the Slav-Russ Language," which was often reprinted and has a historic value as the first attempt at a dictionary in the Ukrainian language.

Another outstanding personality of that period, Metropolitan Peter Mohila (1597-1647), caused Kiev to regain a great deal of its ancient glory as the cultural center of Eastern Europe, by his pedagogic, literary and other cultural activities. He also founded a Ukrainian Academy, based on western standards, whose fame as the "lawgiver of literary forms and tendencies" spread far abroad. At every step he strived to introduce Western European culture, and despite the fact that it was in a moribund state then, it helped, nevertheless, to bring new conceptions into Ukrainian culture, especially through the help of the many students that Mohila had sent abroad to study.

During this Middle Period, too, many valuable historical works were produced, even more in number than those of an ecclesiastic nature. This was a healthy sign of the growing national consciousness of the people. The two most worth mentioning here are: the "Kozak Chronicles," of which the best from the historical and literary viewpoint are by Samiylo Welichko (1728); and the "History of the Russ People" by Gregory Poletika (1725-1784), which not only was especially successful in arousing national consciousness among the Ukrainians then but also lasted in popularity well into the middle of the 19th century.

Just as the First Period of Ukrainian Literature was brought to an abrupt and untimely end because of a foreign invasion, that of the Tatars, so likewise its Middle Period was brought to a similar end, but this time by the invasion of the Muscovians (Russians), following the Treaty of Pereyaslav (1654). The Muscovian penetration ravaged the Ukrainian nation far more severely than sporadic incursions of the wild nomads, for its object was not merely to loot and burn, but to destroy the Ukrainian nation both physically and spiritually. The Ukrainian language, one of the chief pillars of the Ukrainian national consciousness, was the object of the most relentless and savage persecution by the Russian tsars, with the result that the renaissance of Ukrainian literature was nipped just as it was about

to break out into a full and beautiful flower. And it is precisely at this point that Russian culture began to receive a great impetus to its hitherto sluggish growth as a result of Ukrainian intellectuals being forced to express their native talents and heritage through Russian mediums.[5]

This whole period of darkness of Ukrainian culture and national feeling is illuminated only by the rapidly rising development of the popular literature, and by the figure of the wandering Ukrainian philosopher Gregory Skovoroda (1722-1794), whose writings though numerous are not at all as important as the example of his living; which taught courage in the face of adversity, love of freedom, simplicity, and quiet dignity. Such can be said to have been the attitude of the Ukrainian people during this period of unprecedented oppression, denationalization, and ruin.

The Modern Period or the New Renaissaince of Ukrainian Literature was suddenly launched into being with the appearance of Ivan Kotlyarevsky's travesty on "Aeneid," (1798), whose nationalistic spirit and use of the living tongue to express itself clearly pointed out the road for the Ukrainian writers to take. This entire period, with its changing aims and conceptions, can only be understood in the light of the social-political conditions throughout Ukraine then and now.

Its earliest stage was characterized by sentimental feelings for the peasantry, with such representatives of it as G. Kvitka-Osnovyanenko (1778-1843), the father of the Ukrainian novel (such as "Marusia," tr. into Fr. by P. Merimee and into Eng. by T. R. Livesay), who according to the Russian Imperial Academy, "combined the characteristic traits of the Ukrainian soul, humor, and strength of feeling"; P. Artemovsky-Hulak (1790-1866), a keen satirist of social themes; and E. Hrebinka (1818-1848), finest exponent of Ukrainian fables. This stage also produced the first Ukrainian Grammar (1818), by A. Pavlovsky, and collections of native folk songs by Tsertelev, Maksimovich, and Sreznevsky.

---

[5] "Ukraine," wrote Prof. Alexander Bruekner, the Polish scholar, in his book on the Europeanization of Russia, "was the equivalent of a school for Russia," especially after the Treaty of Pereyaslav when many Ukrainian students of the western theology, medicine, and science migrated into Moscovy, and helped to Europeanize it. Outstanding among them were such as Epyphany Slavynetzky, who translated Western European geographies, works on the anatomy and medicine; Meletiy Smotritsky, Archbishop of Polotsk and a man of wide cosmopolitanism, whose grammar, published in Kiev in 1619, was reprinted in Moscow in 1648; Innocent Gizel, whose "Synopsis" (history), published in Ukraine in the middle of the 17th century, influenced the Russian historians more than any other text up to the 18th century and was used in their schools until the 19th century, being reprinted in Moscow in 1863; and then later Metropolitan Dimitri Rostovsky, Stephen Yavorsky, and Theodore Prokopovich, the closest advisers of Peter I. Furthermore, at the convention of lawmakers called together in 1767 by Catherine II the most important delegates were the Ukrainians. During her reign, too, of the total 74 physicians in Russia 53 of them were Ukrainians. It was the Ukrainians who taught the Muscovites the linear method of musical notation, as well as the art of printing. Nearly all of the bishops were Ukrainians, as well as the seminary teachers and students. Everywhere the Ukrainian influence was felt. "Ukrainian literary men," wrote the Russian Pypin, "composed works of which no one dreamt in Moscow...they were works of grammar, dictionaries, catechisms, histories, church teachings, general polemical church literature which was equal to the literature aimed against the Orthodox Church by the Jesuits." And also, Nicholas Gogol (Hohol, in Ukrainian), unable to write in his native Ukrainian tongue, wrote in Russian and became "the creator of the Russian prose." In the field of music, Peter Tschaikowsky, Dmytro Bortnyansky, and Artemy L. Vedel, generally known as Russians, were in reality Ukrainians. In painting, Anthony Losenko, Dmytro Levitsky, Volodimir Borovikovsky, Serhiy C. Zaryanko, Ilya E. Repin, and Rufun Sudkovsky, were all natives of Ukraine.

The second stage, the so-called "Romantic," — a reaction against the former pseudo-classical and dry forms, and characterized by strong national tones, — was ushered in by Taras Shevchenko's (1814-1861) "Kobzar," which immediately raised Ukrainian poetry to a term of equality with the best of European poetry and marked Shevchenko not only as the national prophet of his people but one of the great masters of world poetry; although this fact was generally overlooked by his contemporaries, who saw in his work only a mighty protest against the intolerable social and political conditions of that day.

To raise Ukrainian prose to a similar rank was the next step, and this task was begun quite successfully by P. Kulish (1819-1895), whose clarity, originality, and breadth of vision appears to a good advantage in his works, ranging from popular stories to the historical novel "Chorna Rada." His translation of Shakespeare is unsurpassed, while those of Byron, Goethe and Schiller are commendable. And what Shevchenko did with his lyrics, Marko Vovchok (1834-1907) did with her "Popular Stories," a powerful protest against social oppression, which are characterized by purity of language, perfect technique, and deep emotion, and which led to her being called the Harriet Beecher Stowe of Ukraine.[6]

All this while, it must be borne in mind, numerous other writers were springing up and contributing their share to the new renaissance of Ukrainian literature, especially in the field of ethnographic and historical writings. Among the more outstanding of them were M. Kostomariw (1817-1865) historian and author of the "Book of Genesis of the Ukrainian People," and the guiding spirit of the Cyril-Methodius Brotherhood, which advocated democracy and certain social reforms; S. Rudansky (1834-1873), after Shevchenko one of finest poets of Dnieper Ukraine; L. Hlibiw (1827-1893), another Hrebinka; A. Svidnitsky (1834-1871), first rate novelist and poet; A. Storozhenko (1805-1847), short story writer; A. Konisky (1836-1900), a good fiction writer and poet, and one of the founders of the Shevchenko Scientific Society (whose greatest advance was made under the leadership of Michael Hrushevsky).

All these writers, however, were of the Dnieper (Greater, Eastern, Russian) Ukraine. Galicia, under Austria, was undergoing then a literary renaissance too, which had its inception with the appearance of Markian Shashkevich (1811-1844), who did for his part of the country what Kotlyarevsky had done earlier for his: use of the living tongue for literary purposes and national rebirth. Shashkevich is also remembered for his labors devoted towards bringing closer cooperation between the sundered parts of Ukraine.

A little later Bukovina (under Rumania) produced the powerful figure of Osip Fedkovich (1834-1888), a fine lyricist intensely fond of his native land, whose role in Bukovina can be regarded in the same light as Kotlyarevsky and Shashkevich. Among those who continued in his spirit were the Vorobkevich brothers.

It should be noted here, however, that by this time the Romantic stage of the new Ukrainian renaissance was giving way to a more realistic

[6] About this time there arose in Polish literature the so-called "Ukrainian School," composed of writers who, attracted by Ukrainian life and nature, wrote on Ukrainian themes. Among them were three poets; B. Zaleski, A. Malczewski (whose "Marja" was tr. into Eng. by Dr. and Mrs. Coleman) and S. Goszczynski; while the prose writers were ably represented by M. Czajkowski. Similarly in Russian literature N. Gogol (Hohol—himself a Ukrainian), M. Grabowsky, and Pushkin wrote on Ukrainian themes.

and modern school of writers. And all this while, too, as mentioned in the historical section of this article, Russia was striving with might and main to destroy not only Ukraine's literary and national renaissance but even her language itself, a persecution which culminated in the notorious ukase of 1876. Despite all such persecutions, however, the renaissance had advanced too far to be throttled now.

Denied the right to write in Ukrainian in Russian Ukraine many of its writers emigrated to Galicia under Austria and elsewhere and there continued their labors. Among them was M. Drahomaniw (1841-1895) the foremost director of the Ukrainian rebirth of his time, a great scholar and publicist.

Here in Galicia, in 1880, was born the third stage of the modern Ukrainian literature, one marked by strong Western European realistic trends, and introduced by that most prolific writer who in poetry and influence on the Ukrainian national and literary rebirth is only second to Shevchenko, — Ivan Franko (1856-1916).

Franko — a man of the most varied and remarkable talents whose poems are among the finest in world literature — is the first Ukrainian writer to have embraced, and so successfully, such a wide field of literary endeavors: epic and lyric poetry, novels, short stories, drama, translations, and science; the first to make such an intensive study of foreign literature as he did; and the first able enough to introduce into his works those basic ideals of Ukrainian nationalism and modernism for which he fought so unswervingly as an unsparing critic and leading public figure of his time. He was also the first to use city dwellers as the central characters in his stirring and beautiful lyrics, the emotional experiences of an intellectual; even though his stories of village life are among the best written in penetrativeness, style, and humor. In a word, his position in Ukrainian literature is that of modernism personified.

As a result of his influence, Ukrainian literature became invigorated and Europeanized to a very marked degree, producing such figures as; N. Kobrinska (1855-1920), capable writer and first organizer of Galician feminist movement; A. Chaikovsky (1857-1935), a writer mainly of popular historical novels; O. Makovey (1867-1925) short story writer with a fine sense of humor; V. Stefanik (1871-1936), the finest of Galician short story writers, who used the most modern of technique to describe the tragedies of village life; his contemporary, L. Martovich (1871-1916), keenly satirical in his short stories; M. Cheremshina (1870-1927), who dwells in his stories mainly on Hutzul life; M. Vorony (b. 1871) a true poet-aesthete, "art for art's sake"; V. Hnatiuk (1871-1926), leading ethnographer; B. Lepky (b. 1872) writer of novels revolving around the heroic exploits of the Kozaks, also a first-rate poet of autumnal melancholia and recollections of lost youth; A. Oles (b. 1878) foremost contemporary lyricist, who sings of the beauty of the Ukrainian nature and of the Ukrainian revival; and D. Dontsow (b. 1883), prominent contemporary publicist and theoretician of Ukrainian nationalism.

From Russian Ukraine emerged M. Kotsyubinsky[7] (1846-1913), the greatest of all Ukrainian novelists when it comes to the range of subjects treated, psychological analysis of various human types, composition and style. A similar position in lyric and dramatic poetry is occupied by Lesya

[7] "He was one of those rare people who at your first meeting with them arouse in you a bliss of spiritual contentment.. Humanity, beauty, people, Ukraine —these were the most favorite topics of Kotsyubinsky's conversations." (Maxim Gorky).

Ukrainka (1872-1913), who in a masterly and poignant style deals with such psychological questions as those of beauty, duty, and sacrifice. Another woman, and a brilliant exponent of modern trends in literature, is Olga Kobilanska (b. 1862) of Bukovinian origin, who with her impressionistic and highly idealistic treament of modern woman in her stories has won considerable fame for herself. Drahomaniw's sister, Olena Pchilka (1849-1930) is also worth mentioning here. A translator of Dante's "Divine Comedy" and a writer of works rich in content was V. Samiylenko (1864-1925). The father of the Ukrainian romance novel, I. Nechuy-Levitsky (1837-1918), found two worthy successors in the persons of P. Myrny (1849-1920) and B. Hrinchenko (1863-1910). The revolutionary period of Ukrainian literature at the turn of the century also produced in Dnieper Ukraine the figure of V. Vinnichenko (b. 1880) leading contemporary novelist, whose themes range from sex to those based on social contrasts and sharply etched characters. And finally there looms the mighty figure of Michael Hrushevsky (1866-1934), founder of the modern Ukrainian scholarship, one of Europe's outstanding historians, writer on many cultural and scientific topics, organizer and a great political figure — who died a miserable death as a result of Russian Soviet persecution.

Such, so briefly outlined, has been the development of the Ukrainian literature, along the extremely tortuous and thorny road the Ukrainian people had to travel down through the centuries of wars, calamities, and oppressions. In view of this, it is indeed quite inspiring to note how far this development has advanced.

The spirit of this literature today is that of its creators, of a people highly talented, active and strong, and yet prevented from giving full play to these qualities within them, because, as Voltaire once said, they "are still dragging the irons of subjugation."

OTHER CULTURAL TRADITIONS

(Note:—Lack of space permit only the barest mention of the following few aspects of the Ukrainian cultural traditions.)

Language.

"An Englishman who wanted to give to his fellow countrymen an idea of the beauties of the Ukrainian tongue," wrote the "Literary Digest,"[1] "once advised his readers to combine mentally classical Greek with modern Italian . . . Probably neither Greek nor modern Italian, with their softer tones, possesses the force of Ukrainian, a force derived . . . from its strange consonantal combination and an abundance of the deep sounds of "ui" and "u." It is this peculiarity which has made a modern English authoress speak of its 'haunting musicality.' One of its distinguishing features is its unparalleled aptitude for forming diminutives. They are made not only from substantives, as in other languages, but also from adjectives, adverbs, and even verbs. This gives that singular charm referred to by P. Chevalier in 1871: 'The language of Ukraine is very beautiful, abundance of diminutives and pretty fashions of elegant speech making it very delicate.' "

Music.

"The character of the Ukrainian song," wrote Mikola Hohol (Gogol), "cannot be expressed in one word . . . It is exceedingly complex. In many cases it is light, graceful, it hardly touches the ground, it seems to play

[1] Aug. 31, 1918.

and trifle with tones, while in others it assumes manly power, its tones grow strong, forceful . . . and again they become free, broad, and strive to embrace limitless stretches . . . As for the music of sorrow, it is heard nowhere so vividly as in them, the tones of it live, scorn, tear the soul."

As Prof. Koshetz (foremost choral conductor and interpreter of Ukrainian song of modern times) points out, its rhythms are immensely varied. Often the rhythmic structure is irregular, but perfect balance of phrase and section gives each song unity and clarity. It is in a capella singing that Ukraine has been most noted since the 16th century. That compositions of that time were for from four to twenty-four voices testifies to the development of this art. A special balance of the chorus was early worked out, in which the male voices outnumber the soprano and alto parts and in which the basso profundo — that characteristically Ukrainian voice so much deeper than other bassos — is used.

Ukraine's "composed" music begins historically in the 17th century with such composers and theorists as N. Diletsky, A. Mezenietz, J. Tarnopolsky, J. Zagvojsky, J. Nis, and others. In spite of foreign domination, Ukraine continued to derive its musical inspiration from its own national sources, and the famous composers M. S. Berezovsky (1745-77), D. Bortnyansky (1751-1825), A. L. Vedel (1768-1806) and P. Turchaninow (1779-1825), though they worked in Russian, actually carried on the national Ukrainian tradition in their compositions. The renaissance of Ukrainian music began with M. Lysenko (1842-1912), at first with researches in the nation's folk music, and later in the conventional branches of music, such as opera, symphony, and chamber music. In this school are the composers P. Sokalsky (1832-87), S. Artemovsky (1842-64),[2] M. Arkas, A. Koshetz, P. Demutsky, K. Stetsenko (died 1922), J. Stepovy (died 1921), N. Leontovich (died 1921), P. Senitsya, M. O. Hayvoronsky, W. Barvinsky, S. Ludkevich, P. Pecheniha-Ouhlitsky, R. Prydatkevich, B. Kudrick, and many others.

Other composers, too, have found inspiration in Ukrainian melody; Haydn, Hummel, Knorr, Mozart, Beethoven, ("pastoral" Symphony and the Quartet in F Major), Weber, Brahms, Liszt, Dvorak, Moussorgsky, Dargomyzhsky, Tschaikowsky (a Ukrainian) — all have used melodies from Ukraine. Yet Ukraine still waits for her Wagner; but in the meantime the whole world is enriched by her priceless legacy of folk song.[3]

Dance.

The reaction of the soil-tiller to the manifestations of Nature find expression in some of the oldest of Ukrainian folk dances, among them being the graceful and weaving "hayiwka" — an effort to stir the sun to greater activity. The spirit of the battle finds expression in the stirring, clashing Kozak war dance "hertz," with its squatting step. Life on the broad highway of the steppe is depicted in the whip-cracking "chumak." Merrymaking has its whirling stamping, irresistibly catching "kolomiyka." Then too, love, courtship, marriage, as well as all other emotional and physical experiences have a well carved niche in what H. Beckett of the New York Evening Post has called "the most brilliant, the most agile, the most finished and the most spirited of folk dancing."[4]

---

[2] Whose popular operetta "Zaporozhian Beyond the Danube" was best presented by M. Sadowsky (1856—1935) famous Ukrainian theatrical promoter, director, and actor.

[3] Ukrainian Choral Music, by A. Koshetz: "Ukrainian Weekly," April 12, 1935.

[4] May 9, 1932.

Costume.

"There is a great variety of traditional patterns in Ukraine, but all of them are stamped with certain basic qualities which differentiate them from those of other countries. Though decorative in appearance they are always practical and consistent with the human figure, neither following the lines of the body so closely that they obstruct the freedom of the movement nor contradicting the lines for the sake of fashion. While avoiding everything unhealthy, emphasizing modesty, and striving after economy, they strive to satisfy esthetic requirements. The Ukrainian girl places a garland of flowers upon her head, braiding them into her hair so as to lay emphasis upon her face. A secondary emphasis is laid upon her neck, shoulders, and bosom by embroideries, and this is balanced by the embroidered jacket and apron."[5]

Home Arts.

The innate sense of beauty in the Ukrainian finds expression in various forms of popular art, as in wood carving, which among the Hutzuls has been developed to unusually high artistic heights. Here two fundamental types are used: a geometric pattern with the crossing of straight and broken lines, and a natural pattern, which is modelled after parts of plants. In the embroideries, cloths and glass-beadwork, there is found such an esthetic play of colors, that even though each individual color is glaring, the whole has a very picturesque and harmonious effect.[6] But one of the finest products of Ukrainian folk-art is the "kilim," (carpet). "Some of these 'kilims'," writes Stefan Szuman, the Polish historian of this branch of home-industry, "could easily be placed on equal level with the first class gobelins and the noblest Persian carpets."

Architecture.

In the plains the Ukrainian usually builds himself a house made of clay and covered with straw, while in the mountains he builds it of wood, the latter, by reason of its form and interior, being an interesting contribution to the treasure of architecture. According to D. R. Buxton,[7] the original contribution of the Ukrainians to world architecture is their wooden church, which in its simplest form shows the development from the Ukrainian peasant cottage. Its chief characteristics are its three chambers, a special method of roofing, and, what is especially native, the arrangement of domes, ranging from the simple type with but one dome, to another having its four extra domes set on the axis of the church, to finally the rare and complex nine-dome church. Buxton also decries the suppressive influence of Russia against the free architectural development within Ukraine and elsewhere. But during the period of the Ukrainian Kievan State, Kiev had so many beautiful churches that, in the words of Leroy Beaulieu, it was "like a small replica of Byzantium itself, or a Ravenna of the North."

Fine Arts.

The oppressive policies of Russia towards Ukraine caused many Ukrainian artists to express their native talent through the medium of Russian forms. Losenko (1737-73), a Ukrainian, "must retain a place of honor in

---

[5] "Spirit of Ukraine," by D. Snowyd.

[6] "Ukraine," by S. Rudnitsky.

[7] "Russian Medieval Architecture."

the history of Russian painting," writes A. Benois.[8] "Russia may take pride in Levitsky and Borovikovsky," also Ukrainians, who depicted "with perfectly convincing vividness the courtiers of Tsarina Catherine II." Another Ukrainian was Ilya A. Repin, whom Benois calls the "biggest artist of the 'eightees'." The father of Russian "perspective painting," according to the Great Russian Encyclopaedia, was S. C. Zaryanko, also Ukrainian. Ukraine also produced the best of the sea-scape painters of Russia — R. Sudkovsky. Another such "Russian" artist, one of the leaders of modern Russia, is Vrubel. Gay, though of French origin, claimed Ukraine as his motherland. Levitan and Kuindzhi were inspired by the Ukrainian sky. Pimonenko and Vasilkivsky led in genre painting; I. Trush of Western Ukraine in landscape painting; while Kholodny and O. Novakivsky headed the school of impressionism. Then there is a host of other Ukrainians who have won recognition for striking talent in the various fields of painting.[9]

Of the Ukrainian etchers the leading figure is George Narbut (died 1920) who is known also for his great services to the development of the graphic arts in Russia. An etcher of considerable promise whose career in this field was brought to a sudden stop by Russian imprisonment, was the poet Taras Shevchenko. Among the other noteworthy figures in this field are Olena Kulchitska, V. Krichevsky, I. Mozelevsky, L. Lozovsky, M. Kirnarsky, P. Omelchenko, and P. Kovzhun, the last being especially known for his beautiful book covers and bookplates.

Although Martos and Litvinenko are well known Ukrainian sculptors, the greatest of them is Alexander Archipenko, who is considered the chief representative of the school of modernism. In plastic art, wrote Prof. B. Ternovez of Moscow, Archipenko has had the same influence as Piccaso in painting. A foremost sculptor, a painter and an etcher of considerable ability, Archipenko is also the creator of various innovations in art, such as the sculpto-painting, as well as the "Archipentura," which by means of a new pictorial method and mechanism presents concrete emotions which cannot be rendered by means of static painting. At present he conducts classes in sculpture, painting, drawing, and woodcarving in universities and art institutes on the Pacific Coast. He is a naturalized American citizen.

Religion.

As Mikola Kostomariw pointed out, the Ukrainian, being a more spiritual and mystically inclined character, is stronger in his religious feelings, and not so liable to religious indifference as the Russian. And although a great individualist, the Ukrainian is social and disciplined in his religious life, which in Eastern Ukraine assumes the form of the Orthodox Church, and in Western Ukraine — the Catholic Church of the Greek rite. At all times the Ukrainians have fought against a state-controlled church, which made it a tool of autocracy; and for that reason during periods of freedom the Ukrainian church was independent of the government. "The Ukrainian church," writes D. S. Mirsky, "likewise assumed more popular form and less authoritative forms than in Russia. Hence, on the one side, a greater intimacy in the Ukrainian's relations to his parish church, the absence of a hereditary caste of priests, and a closer contact between the clergy and people."

---

[8] "The Russian School For Painting."

[9] "Spirit of Ukraine." See also "Ukrainian General Encyclopaedia" on this as well as all other manifestations of Ukrainian national and cultural life.

IN AMERICA.[1]

The outbreak of the World War in 1914 created a whirlpool of conflicting human interests on the European continent that at once sucked in those gigantic waves of emigration that had been inundating America for well-nigh one hundred years. Just before it did, however, one of these emigratory waves cast upon the American shores close to one million Ukrainians.

Approximately 85% of them came from Western Ukraine, although the forerunners of this wave, appearing in the 60's of the last century, came from Eastern Ukraine, being the tail end of that famous "Gold Rush" which had as its objective — California. Recent researches, however, have revealed that even before this time, as early as the Colonial Period, there were already a number of Ukrainians in America, some of whom even fought in the Revolutionary War. The real Ukrainian immigration to America, nevertheless, did not begin until about 1870, and did not assume any appreciable proportions until 1899. Beginning with that year the Ukrainians began to arrive in this country in ever increasing numbers, until the war put a stop upon them.

The earliest of them settled mostly in Pennsylvania, especially in the coal and steel districts. Those who followed settled in the industrial centers of New York and New Jersey. Others went to the gold and silver mines of Montana and Colorado. Still others went to Minnesota, Nebraska, and other farming states. Today most of them occupy the Middle Atlantic and the Middle West sections of the United States.

Driven from their native land by economic, social and political oppression, they found upon their arrival here that the country was not that land of plenty the traveling agencies had pictured it to be. Furthermore, unlike the other nationalities who upon coming here found many of their countrymen occupying positions of power and influence, the Ukrainians had no one to extend to them a helping hand. Arriving here, as they did, after an exhausting trip of many days in the steerage and a nerve-racking confinement at Ellis Island, it was indeed, too, a bitter disappointment to them to find out that their eagerly-dreamed-of new home in the promised land was nothing but a bare little flat in a smelly and teeming tenement district of a large city, or a miserable little "company" home in the coal or steel district. From the break of dawn to late in the evening the Ukrainian immigrant had to toil in the factory, or deep down in the bowels of the earth, ever in danger of serious injury, or even death itself from whirling machinery or constant cave-ins. How different from the work on the farm he had been accustomed to!

Despite such hardships, however, the Ukrainian immigrant through sheer persistence gradually forged ahead.

Being of a spiritual and mystically inclined character, one of his first acts upon establishing his family on this soil was the building of a place of worship in his locality, of which the first was the Ukrainian Greek Catholic Church of Shenandoah, Pa., founded in 1886. Today, there is hardly one of the several hundred Ukrainian-American communities which does not contain at least one such church.

Arising almost concurrently with his spiritual needs was the need of providing some form of protection for his family in the event of his natural

[1] The saga of the Ukrainians in America and their youth deserves extensive treatment, yet because of lack of space the barest of bare outlines will have to suffice here. A great deal of valuable material, however, can be found in the Ukrainian section of this book.

or accidental death. As a result, on February 22, 1894, there was laid in Shamokin, Pa., the cornerstone of the present-day oldest and largest Ukrainian organization in America — the Ukrainian National Association, the fraternal order which besides providing for its present 30,000 members various forms of insurance protection, has been, at the same time, the strongest bulwark of Ukrainian-American national and cultural life and progress. Yet the torch of this life and progress has always been the Association's daily, the "Svoboda," which, founded in 1893, immediately pointed out the need of such an organization. And what it has been to the older generation of Ukrainian-Americans, today its English supplement, the "Ukrainian Weekly," is becoming to the younger generation. [2]

With the passage of time, the Ukrainian immigrant produced other forms of organized activity, including several smaller fraternal orders with their tri-weeklies, various other types of nation-wide as well as local societies, Ukrainian parochial and independent schools, national homes (community centers), choruses, communal and private business enterprises, building and loan associations, and all sorts of publications.

With this development of his group life and activities, came the improvement of his individual lot. Through hard work and thrift he began to slowly rise above his mean surroundings to a more comfortable state and often financial independence.

Having been denied by adversity the advantages of even an elementary education, he determined that his children should not be lacking in this respect, and towards that end he sacrificed a great deal of his hard-earned money in sending them through higher institutions of learning and in providing for them many other advantages as well.

As a result of such sacrifices, Ukrainian-American society, which formerly was composed of the laboring class, with but a faint sprinkling of intellectuals, is today assuming a more natural and balanced social order, one including the laboring, the artisan, the business, and lastly the professional and cultural classes. Gradually the Ukrainian-Americans are beginning to assume those positions in life which befit an inherently cultured and talented people such as theirs.

All this while, too, the Ukrainian-American people have constantly borne in mind the plight of their kinsmen in their native land struggling to free it of foreign rule and oppression. Conservative estimates indicate that to Eastern Galicia alone, from which the great majority of them come, they have sent there, since their advent in America, for the various individual needs and causes of their kinsmen there, more than $250,000,000.00. Then, too, at every possible opportunity they have publicly manifested here in America the plight of Ukraine, and at the same time popularized her name and culture.

At all times, however, they have been the best of American citizens; and the most law-abiding, as criminal records show. During the World War over 30,000 men of Ukrainian descent fought overseas with the American Expeditionary Forces. Furthermore, although during the War the Ukrainians as a class were as yet quite poor, yet they were among the heaviest buyers of the Liberty Bonds among the foreign nationality groups. [3] Since then they have steadily advanced in American citizeship, and today

[2] "Ukrainian Weekly... a newspaper which is very articulate on adjustment problems of the second generation." Mary Chase Cole, writing in the "The Womans Press," December, 1936.

[3] "Literary Digest," November, 1919.

a growing number of their children can be found occupying various responsible political and other public offices.

Although the Ukrainian-Americans have done their share in the building of America by their labors in the mines, factories, railroads, and farms — especially noticeable, however, has been their contribution to the expanding American culture, a culture which is more than anything else a combination of European traditions and American environment. In the early 1920's for example, Prof. Alexander Koshetz, regarded by many as the foremost chorus conductor in the world today, visited America with his touring and world-famous Ukrainian National Chorus, and many American critics declared it to be the finest ever heard in America.[4] Within the last few years he has repeated his triumphs with the United Ukrainian Folk Choruses of the Metropolitan Area (composed mainly of young Ukrainian-Americans, born and raised here) whose concerts in Town Hall and Carnegie Hall, leading music centers of New York City, have also won high praise.[5] Ukrainian folk dancing, too, has been presented before many American audiences by Ukrainian-American youth, delighting the spectators with its graceful weaving, colorful, and meaningful movements. The famed Broadway in New York City has also witnessed presentations in Ukrainian of Tschaikowsky's opera "Mazeppa." At the Chicago World's Fair, the Ukrainians were the only nationality not having an independent state of its own that were given the special privilege of exhibiting there, and their pavilion, by reason of its native beauty and originality, was one of the finest sights there, and together with its exhibits of Ukrainian folk art excited a great deal of American approbatory comment, both oral and printed. On exhibition there, also, were a number of works of art of that world renowned Ukrainian interpreter of modernism in sculpture and painting, Alexander Archipenko.

Wherever possible, the Ukrainian-Americans have sought to adapt some of the finer and more colorful of their old world habits and customs to their American environment. Especially do they strive to reproduce their beloved ceremonial of Christmas Eve in Ukraine. On that eve they gather around the table for the "Holy Supper," consisting of the various specially-prepared courses that ancient Ukrainian customs prescribe and their pocketbooks allow. They sing the equally ancient and the heart-warming "kolyadi." Faces glow with happiness and cheer. And as they sit there, gazing into the flickering candlelight, their memories involuntarily go back through the darkness of Time to a similar scene, many, many years ago, in far different surroundings — in Ukraine. They recall how outside their sturdy peasant hut, the moon shone, while the stars twinkled merrily in the blue dome of the sky; a soft, breathless stillness pervaded village and field, broken only by the distant singing of the approaching carolers, wending their way from home to home and announcing their arrival underneath the window with the joyous tinkling of a bell. What a glorious night that was! No wonder then, that sometimes they long so intensely for Ukraine.

---

[4] "The praise that preceded the chorus from all the musical centers of Europe seemed excessive until one heard it, until one saw Alexander Koshetz with his extraordinarily living hands mold the sounds as a sculptor molds pliant clay. Here was that noblest and austerest and most stringently moral thing in the World—perfection. The chorus is a human organ, an instrument of incomparable precision and incomparable expressiveness. It can rustle like leaves in the forest; it can be as lyrical as a lark at dawn; it can be sonorous as thunder over mountains."—"Nation," November, 1922. N. Y. City.

[5] "The New York Sun," April 8, 1935; "New York Herald-Tribune," "New York World-Telegram,"—June 1, 1936.

"In our search for immigrant gifts," writes Allen H. Eaton in his book "Immigrant Gifts to American Life," "sometimes the most interesting and colorful are found among the late arrivals. To me, one of the most picturesque of our rather recent immigrant groups is from Ukraine. Their entertainments are full of vivid action and beauty, and not the least charming thing about them is the way in which the entire family takes part . . . But fascinating as are those scenes and as impressed as one may be with the thought that their power and beauty will ultimately find their way into the stream of our culture, I did not realize until a few days ago . . ."

Their Youth.

It is exactly in this direction that the more progressive elements of the Ukrainian-American youth are striving today: to preserve and develop here on the American soil some of the finer aspects of their Ukrainian heritage, and thereby (1) make a genuine contribution to American culture, and (2) aid the Ukrainian cause, whose ultimate goal is the establishment of a free and independent state of Ukraine. As a preliminary step towards this end, they are endeavoring to obtain a better knowledge of their Ukrainian background, especially since they realize that they are but the first foliage of a branch that has been broken off the tree of Ukrainian life in the old country and transplanted here in America, and as such they have all the capabilities, talents and failings of the Ukrainian race, and only through a study of their background can they actually know themselves and find their proper niche in American society.

Along these general lines the pattern of Ukrainian-American youth organization life and activities has been laid thus far. The annual congresses, of Ukrainian-American youth representatives from all parts of the country (at their own expense), have been truly a credit to the Ukrainian-American youth movement. They have strengthened the bonds of mutual interests among the young people and at the same time helped to focus their attention upon the many problems besetting their development.

In conclusion, a revealing sidelight on the ideals of the Ukrainian-American youth, in form of the close of an address delivered by a young Ukrainian-American before a meeting of the Conference on Immigration Policy, held at the Town Hall, New York City, in the early part of 1935, is as follows:

"...We know we cannot have rights and privileges here in America without duties and responsibilities. We know that America gives us protection, education and opportunities, and that we owe in return our love, obedience, service, and loyalty. We know, too, that our principal task here in America is not the making of money but the building of America. And yet, we cannot forget that we are Americans — of Ukrainian descent. We cannot forget how for centuries our Ukrainian forefathers fought and sacrificed their lives and fortunes in the cause of an ideal dear to all nations — Freedom. From our minds the inspiring thought that there was once a Ukrainian state, self-chartered and self-ruled, can never be effaced, and the burning hope that there again will be one can never be extinguished. Knowing all this, and remembering that one of the greatest Americans, Woodrow Wilson, himself declared that each nation is entitled to self-rule and self-determination, we, the American youth of Ukrainian descent, shall strive to make ourselves worthy and useful citizens of our America and at the same time also strive to do our bit towards the realization of that centuries-old dream — the creation of a free and independent state of Ukraine."[6]

[6] Reported in "Ukrainian Weekly," June 28, 1935.

UKRAINIAN DANCERS

Drawn by MARIA NAHIRNA.

UKRAINIAN CULTURE CHANGE

(The Natural Process and Rational Techniques in Culture Change among Ukrainians in America)

By STEPHEN W. MAMCHUR, M. A.

I. DEFINITION OF RACE AND CULTURE.

1. The term "Ukrainian."

The discussion of almost anv aspect of the situation of Ukrainians ir America —if it is to contain genuine knowledge rather than an assemblage of emotional phraseology, mere hopes or platitudes — demands at least an elementally concise definition of **what "is behind" the term "Ukrainian."** Words and their combinations (the sum total — language) are largely but convenient tools which mankind has evolved to represent its conception of the sense world; any specific word recalls to our mind a whole train of associations; thus we mentally reconstruct for ourselves the object in the sense world for which the term stands. What particularistic meaning the word "Ukrainian" has to any specific individual depends on his experience. But there is a common denominator, as it were, of these subjective conceptions, and that common denominator is that the term stands for **a certain group of people** — to use layman terminology. Just what is it, then, that fundamentally distinguishes Ukrainians from non-Ukrainians?

2. The myth of racial superiority.

One does not have to be an erudite student to recall meeting, or perhaps even harboring himself, certain vague notions to the effect that some "races" or "nationalities" are "inferior," others "superior." Behind this idea usually lurks the conception that these so-called "races" or "nationalities" are differently **biologically endowed** in respect to their "intelligence" or **"mental ability,"** or, in any case, in respect to that quality — whatever it be — which is assumed to account for the patent differences in achievement which are evident between peoples. Since this conception refers to the biological constitution of peoples let us tackle the term "race" first to see whether there is any objective validity in the notion of "superior" or "inferior" races, or applying it to the Ukrainians, whether they are **racially** "inferior" or "superior."

Race, biologically, is a variety of the human species. Pure varieties can develop only in isolation. Whatever such varieties may have existed in the dim and distant past — (if there have been several varieties of the human species) — the fact of science is that man has known little isolation; he has wandered, mixed. Hence there are no races in the sense of pure biological varieties. "But the anthropologist, being a scientist has the itch to classify. He sees that men, though mixed, vary. So he rescues the term 'race' and

uses it as a pigeonhole for classification. He makes it stand for a type, to which he assigns a selected list of physical characteristics. Such a type may correspond to a once distinct but now submerged human variety. Or it may not. To a useful classificatory device it makes little difference. A type, moreover, has little actual reality. Probably not one per cent of any population conforms to a single racial type in all characteristics. Strictly speaking, therefore, ninety-nine men out of a hundred belong to no race, in either the biological or the anthropological sense. And there is no other sense." (Bulletin of the Associates in the Science of Society at Yale University, Vol. 4, No. 4, May 1935, pp. 1-2.)

In the anthropological sense of race defined above, one classification, using color or skin pigmentation, as the chief basis of distinction, groups mankind into the well-known category of "black," "yellow" and "white" races. On the basis of other anatomical characteristics — e. g. eye color, hair, texture of hair, stature, breadth of head, etc., etc. — various other classifications, types or subtypes could be worked out. But whatever the basis of racial classification no scientific evidence has been thus far adduced to lend any support whatever to the view that these "races" differ in inborn mental ability or intelligence. Whatever differences have been found as, for example, in "intelligence tests," can all be explained on the basis of cultural background, not innate biological capacity.* Hence there are no "inferior" or "superior" races — (if we insist on using the term) — on the basis of mental ability. Hence, also, Ukrainians — in whatever racial type or sub-type they fall — are neither "inferior" nor "superior," in this same sense, to any other race or sub-race.

When people use the term "superior" or "inferior" they are always having some standard or norm in mind according to which they measure others. No such standard exists in innate mental characteristics; whatever other standards are assumed implicitly or explicitly are evaluative, and there may be no particular objection to such evaluation provided the norms of value used are definitely and explicitly stated — which, except in scientific circles, is seldom done.

3. Cultural differences between groups.

We have indicated that the difference between Ukrainians and non-Ukrainians is not to be sought in mental "inferiority" or "superiority," or, incidentally, in any anatomical characteristics influencing culture significantly. Wherein, then, does the difference lie? The answer is — in **culture**, in that which is **acquired, not biologically inherited.**

To the much-abused "man on the street" the term "culture" usually connotes, if anything, refinement of education or just those qualities which raise one above "the common herd." The usage of this word in this sense has an interesting etymological history. Scientifically, it has a very different meaning; it stands for **the habitual ways of living of a group.**

---

* The most concise and clearest statement of scientific conclusions on the subject of race is to be found in: Boas, F.: "The Problem of Race," in Calverton, U. F. (ed.): The Making of Man (The Modern Library, Inc., New York, 1931), pp. 113—141. For a comprehensive treatment of the subject consult: Boas, F.: The Mind of Primitive Man; Sarth, T. R.: Race Psychology; Hankins, F. H.: The Racial Basis of Civilization; Hertz, F.: Race and Civilization; Klineberg, O.: Race Differences; Kroeber, A. L.: Anthropology, pp. 34—86; Lomie, R. H.: Culture and Ethnology, chap. 2; Radin, P.: The Racial Myth; Wallis, W. D.: "Race and Culture," Scientific Monthly, Oct. 1926, pp. 313—321.

Let us lend precision to the term. An individual faces a novel situation; novel, in that he has previously had no experience with it. He proceeds to solve it by trial-and-error. Whichever of his attempts are followed by pleasure rather than pain will tend to be repeated. Innumerable repetitions will produce a **habit** in him, a fairly settled mode, largely unconscious after a time, of dealing with, or acting in, that particular situation. Others may evolve the same habit, or may "borrow" it from him by imitation or suggestion and the like. As soon as this individual habit has become a group habit, it is popularly known as **custom, scentifically** as a **culture trait,** a **culture pattern of behavior.** The sum of all such "group habits" is the group culture. Some sociologists prefer to distinguish between those aspects of culture which possess an especial value for the group, and those which are not as highly valued. The former, for example, "Thou shalt not kill" (usually referring only to the in-group because, as we see in war, murder is "justified") they would call a **"mos"** (plural — **"mores"**); the latter, for example, lifting one's hat before a lady, a "folkway". Another general classification of the various items of culture distinguishes between so-called **"material" culture** and **"immaterial" culture,** the former being, for example, the tools and artifacts of the group, the latter the abstracted ways of behavior. But whatever devices the scientist evolves to enable him to better analyze his subject of study, the term culture stands for the different ways of living of a group — to put it very simply.

The culture of every group bears a general resemblance to the culture of every other group; there is, what is called **"a universal pattern of culture."** Everywhere we find practices in connection with food-getting activities, from the simplest collection of food, hunting or fishing, to the highly complex industrial organization of the present day. Everywhere and among all peoples there is some way of protecting, or mode of aggrandizement of, food; there is, in other words, some form of government and usually a military organization. Again, universally, the sexes cooperate in some form of marriage and the family. Everywhere, also, people have religion, some mode of adjustment to the unknown, the chance or "the luck" element in life. These examples typify the universal pattern of culture. A complete cultural study of any group would include a study of such items as the following: the geographic environment; racial characteristics; history; language and writing; the food-quest; material culture such as dwellings, architecture, furniture and utensils, tools and weapons, the textile arts, clothing, ornament and mutilation, the extractive arts, vehicles and transportation; economic organization; property; social organization; political organization; war; social routine; the arts of pleasure; science; the individual life cycle — childhood, marriage, adulthood, the cult of the dead; religion, etc. All the group patterns of behavior in connection with these items are subsumed under the term culture. Essentially, mankind everywhere has to adjust to the **same fundamental societal forces;** but different groups adjust to these in **different ways,** and these ways are determined by the **cultural history of the people,** they are to be explained on the basis of the **historical experience of the group.** Hence, Ukrainians, for example, are different from non-Ukrainians in that they possess a distinct culture. This culture is neither "inferior" nor "superior" to the culture of any other group; it is simply different, and it is different because it has had a peculiar history. Objectively, cultures may be graded as simple or complex, but beyond that there is no general objective descriptive way of evaluating them. People may say that one culture is "higher," another "lower"; when they make such a statement they have in mind some norm or standard of valuation, and this standard usually has no counterpart in reality. For example, it is a universal

characteristic of each group to regard its own culture as "superior," others as "inferior." This attitude arises largely because the ways of living which we practice — being "our" ways, we knowing no other — are of precious value to us because by them we exist. We may become habituated to other ways; and our own ways change, but change is slow, particularly in a group which is isolated from others, or which, because of an attempt to force it to change, has worked up a reaction by placing a particularly high value on its own culture.

The fact that every group **has** a culture must not be taken to imply that it alone has **produced** that culture. Inventions in culture are relatively rare; most of what every group possesses has been borrowed from some other group; at the present day this diffusion of culture from group to group proceeds so fast that the world is becoming one vast whispering-gallery, as it were. If we focus attention on the origin of the culture of any group, then, we also face the very evident fact that no culture is "pure" in the sense of being the product of but that people which lives it.

At the same time, a particular cultural group, through long, continuous and varied association of the individuals within that group, develops a so-called "group-consciousness"; a certain desire or will to live together according to its own ways as contrasted with those of others, a sentiment, based on general common interest arising partly out of the community of culture and more specifically out of a common historic experience, develops; and this usually includes the determined desire to live by a **state of its own.** Such a group is called a **nationality**; it is also correct to call any distinct cultural group as such, a nationality. However, it clarifies thinking if the term is reserved to that culture group within which the individuals feel strongly bound together by sentimental and other ties whether or not there is actually much cultural homogeneity. Popularly, nationality is often confused with the state, as for example, anyone born in the pre-war Austria-Hungary is often named as of "Austro-Hungarian nationality." This is a wrong use of the term; the state stands for a group of people inhabiting a certain territory and possessing a common government; a single state may comprise, however, several nationalities, etc.

Ukrainians, then, are a specific culture group, but are at the same time a nationality. The feeling of solidarity, of group cohesion, the existence of which is implied in the latter, does not, be it emphasized, depend wholly or invariably on a common culture, and it is that which, in the case of the Ukrainian in America survives much longer than the Ukrainian culture. We are concerned, here, however, primarily with culture change — to which we now turn.

II. THE NATURAL PROCESS OF UKRAINIAN CULTURE CHANGES IN AMERICA.

1. The immigrant situation.

We have been leading up to a consideration of what happens to the Ukrainian, in terms of his culture, in America. To reiterate, we are dealing with the **immigrant,** he being in this case, a Ukrainian who has moved to America. Let us firmly keep in mind two basic facts: (1) that he comes to America **already with a culture,** and (2) that he comes not into a vacuum but **into a different culture.** The latter is called loosely "American" culture, and we do not need to concern ourselves at present with defining what American culture is. It will suffice for our understanding of what follows if we bear in mind, first, what "culture" is, and secondly, that the people who live

here have a culture though this culture is a sort of a blend of many of the cultures which have been brought to America, in part, through the immigration of diverse culture groups.

2. "Natural" defined.

When a certain amount of heat is applied to snow it melts, or, is transformed into water. When a certain germ enters the body of a particular individual it will cause a certain disease. When two proportions of hydrogen are "combined" with one proportion of oxygen we get water. — These few examples illustrate what we mean by **natural laws.** Given certain elements or factors in a specific situation we invariably obtain a certain result or process. The above examples are taken from the **physical or the non-social world.** In the field of **societal relations,** the relations of man to man, there are natural laws as well, except that because the scientific study of society is but such a recent affair as well as because of the complexity of societal phenomena, social scientists have, as yet, discovered but few of these natural laws in the societal field, and those that have been scientifically validated are somewhat much less precisely stated than has been the case with laws in the physical world. For example, that "Population tends to increase up to the supporting power of the environment, on a given stage of the arts, and for a given standard of living" is a fundamental social law, but the precise relationship of the variables involved has not yet been possible of mathematical statement, as almost all laws in the physical world can be stated. Another social law is that "Civilization is a function of numbers in contact." And we could cite numerous others. While these descriptions of the relationship involved between various phenomena — which is all that a law is — are too general to be of very great practical utility, yet they are useful, and certainly are the pioneer efforts at the formulation of laws which we can certainly hope to arrive at in more specific terms, provided the scientific study of society is unhampered.

We have digressed to illustrate what we mean when we speak of **natural process** or **natural law.** It will be seen that it is merely a statement of what is inevitable in a certain situation; it is a description of an automatic, unplanned, unconscious, impersonal process.

3. Ukrainian culture change indicated by changes in specific and typical culture traits.

In respect to Ukrainians in America, one general fundamental law which may be formulated is this: Ukrainian culture in contact with American culture = a different culture. Or, put simply, the inevitable process which goes on in the situation of the immigrant in America is that the immigrant culture changes. (We are not unmindful, of course, of the changing American culture, too, due to contacts with immigrant culture.)

The **mere fact of change** is evident enough, but we shall emphasize it here because the arena of public discussion is filled with a lot of obscurantism on this point. Let us but barely indicate some of these changes. The immigrant is in a geographic environment somewhat different from the one he has been used to, he must adjust to the different seasonal changes; he must adjust from ways of a rural peasant village to life in the highly industrialized modern American city. He has formally accepted the protection of the American government, whether or not he becomes a citizen by naturalization; if he becomes a citizen he habituates himself to political ways undreamt of in his native land. He perhaps "improves" his Ukrainian language

if his situation in America is more conducive to literary interests than it was in the old world; at the same time part of his Ukrainian becomes a jargon of American terms; he "picks up" also, if not by formal instruction, then through his occupational contacts, at least a working vocabulary of English; he uses this perhaps only when that is the only language in which he can make himself understood, but nevertheless, his language practices change. His food practices, too, change. For some time he may retain these as a regular routine, but not for long. For one thing, he cannot obtain here the foods he used in the old world, or he may not want to; there is a general desire to conformism, and in a short while American food practices are assimilated to a large degree while the typical Ukrainian foods are reserved for festive occasions. His home, his furniture, utensils, and the like are materially very different from those in the old world. His clothing is usually the very first thing which he casts off in exchange for American clothing; the native Ukrainian costumes, as the foods, are then seen but at public concerts and such ceremonial occasions. Instead of the wagon or the feet, the immigrant uses trolleys, the suburban expresses, the motor cars, etc. He works in a novel economic organization; he is not rooted to the land, he must seek out employment, and that sort of employment which it takes a goodly while to begin to feel comfortable in. His property is of a very different kind than his old world property; instead of land it is in terms of bank deposits, real estate and the like, but he may have absolutely no property in the particular concern where his employment is the basis of his existence. The class consciousness and national discrimination of the old world are not so evident here; the Ukrainian peasant in an American democracy does not feel like a "contemptible cur" as under the system of overlordship abroad; rather, he feels more his dignity with other human beings. The family changes; very immigration itself severs certain bonds; here he may have a much smaller family than he would abroad; the roles of the husband, wife and children change under the pressure of a different economic and social organization, etc. His political life is usually to some degree still waged in the realm of old world politics but the substance of this is very different from what it would have been abroad; in any case, American political life cannot entirely escape him; there is some acquaintance with legal and social agencies built on a pattern differing basically from their old world counterparts. War has a very different meaning to him; for the most part he becomes inured to peace. His eating, sleeping, bathing, etc. routine changes, as also his habits of hospitality, salutations and etiquette. His recreational values, too, shift; different games, movies, music, dancing, drama, literature and folk lore become to some degree part of him. The culture traits surrounding childhood, including education, change most fundamentally, as well as the generally accepted practices in courtship and to some degree in marriage. So too with adult life; here different paths of social advancement are possible from those abroad; the status of women certainly is altered, as is also the treatment of the aged. The changes in religion, too, are far-reaching; these involve not only the individual's reinterpretation of old attitudes, but often organized movements which eventuate in new religious institutions.

The point we have tried to emphasize is simply that Ukrainian culture in America does not escape the elemental social process — **change.** This change means that the specifically Ukrainian culture becomes, to a degree, Americanized. To put it in one way, the Ukrainian who has lived in America for a score of years, for example, is a very different individual from what he was at the time of landing in America.

III. DEGREE OF UKRAINIAN CULTURE RETAINED, AND AMERICAN CULTURE ABSORBED.

The relevant question to ask is what **degree of Ukrainianism,** i. e. Ukrainian culture, **is maintained, despite** the changes; and, the complementary fact, what **degree of Americanism,** i. e. American culture, has the Ukrainian **absorbed,** as a result of the changes? The answer to this question must necessarily, in view of the space assigned to this article, be given in terms of certain general processes rather than in terms of details of degree, etc. of change in specific culture traits.

1. Degree of American culture absorbed, indicated by processes of change of typical categories of culture.

Firstly, certain culture traits, or, folkways and mores, will be **"lost" almost immediately** by virtues of the simple fact that the individual has been **removed from one geographic area, culture base, state,** etc. **to different counterparts of these.** Thus, the Ukrainian in America, as far as the specifically American culture is concerned, comes into a ready-made cultural organization, — the state, the political parties, the courts, the social agencies, the economic structure of the country, etc., etc. — which he accepts for the indispensable functions which these have to perform for him. In accepting these, **his behavior patterns change.**

Secondly, it is an important law of social science that **material culture changes the fastest,** and this applies, of course, to the Ukrainian in America. In housing and furnishings, in clothing, in food, in the tools which go with the economic life, we have the clearest examples of the rapidity of this change in the material culture of the Ukrainian.

Thirdly, all the culture traits which are bound up with the **economic life** — the sheer struggle for maintenance — will, together with the two categories above mentioned — change quite speedily. There can be no sentimentalizing about wishing, for example, to stick to old world garden agriculture when in the great American metropolis, this will not earn one a living.

In terms of the above three main categories of changes, then, the Ukrainian becomes "Americanized"; so much Americanism at a rather rapid rate is simply the resultant of certain impersonal factors working in a specific situation; so much "Americanism," then, is inevitable. Further, we may note the fact, that changes in any one aspect of culture effect changes in other aspects of culture, so that the preceding basic processes lay a sort of a general base for changes in those aspects of culture which do not change as rapidly because they do not relate as directly to the maintenance activities.

2. Degree of Ukrainian culture preserved, expressed in terms of mores and social organization.

We come, then, to that cultural "equipment" of the Ukrainian which is most resistant to change. (We may, by way of digression, reemphasize the fact that the processes here sketched are not, in their general aspects, peculiar to Ukrainians, but are true, in varying degrees dependent on the difference between the immigrant and American culture, of every nationality in the situation of the immigrant.) And at this point it is well to refresh our minds about some qualities of culture. Culture is, as we have said, a group affair, but it is carried by individuals in terms of their habits. Let us get a vivid picture of this. How easy is it for one born into the Catholic church, reared in its teaching, in its ritual, to join, for example, a Buddhist order? How

easy is it for one with but a primary school education to change from talking the English language, to, let us say, Hebrew, and express himself as lucidly and as he feels, if he has never even heard the latter till he has reached the age of twenty-five? How easy is it for one born to wealth to assume the life of a mendicant? These things are **not** easy; **established habits become the very core of one's existence;** they will change, **superficially** or **slowly,** but not in a **revolutionary** manner without practically killing the individual. Life, if it is to be lived at all tolerably, must be largely automatic; if we had to reflect before every act we perform every day, existence would be unendurable. And it is out of individual habits which have become accepted by the group that we have culture; hence its beneficence though also its tenacity, its resistance to change. It is, then, these culture traits to which we "cling" passionately — either because of their general function and nature or because in our historical experience they have become values or super-values to us,— which, in this case, in Ukrainians, change but slowly, very slowly. It is only through the "practice of these," through living through them, that one can satisfy his elemental, organic, and social impulses. Language, the usages and manners within the arena of the family, the practices surrounding the crises of life — as in birth, marriage, death, religion — these are a few examples of items around which culture changes very, very slowly. Then there is a stock of ceremonial and etiquette, vivid memories of childhood days, of later-life struggles against common foreign oppressors, of Ukrainian heroes. There is the Ukrainian song, the dance woven on the woof of common living, common joys and sorrows — arts which express the deepest strivings and emotions. These, as typical examples, together with a body of memories and traditions of living in a common setting — these culture traits, perhaps more aptly "mores," live on long after the immigrant has landed in America. **Their expression,** or, in other words the cultural expression of the immigrant, largely on the basis of this modicum of culture which is so deeply rooted in his being, demands some form of **organization.** And here we have the germ of the **immigrant social organization** which is the epitome of the degree of **Ukrainianism** which is inevitable.

Fair stranger to American culture, but yet as a human being which can live only according to some culture, the Ukrainian inevitably "drifts" to other Ukrainians and soon a nucleus of association forms. Out of this grows the church organization, the mutual benefit societies, the choral, dramatic, literary, recreational groups, the press, the organizations which aim at helping Ukrainians abroad, etc., etc. These organizations are as beneficial as they are inevitable; they render to the immigrant those functions which because of his divergent culture American institutions cannot render. There is so much mutual helpfulness in such a society; here the immigrant finds his recreation and amusement; here he develops his self-expression and artistic proclivities; here he learns as in a school; here, if he will, he worships God and prays. Through this social organization he helps his kin abroad, financially and otherwise; to some extent he also interprets his culture to the American; preserves some of it in his children thus lessening the gap, and hence the conflict, between the two generations; to some degree promotes the political participation of Ukrainians in American life, and finally, through these organizations, partially preserves the manifold artistic aspects of Ukrainian culture.

Now we are in a position to sum up the **degree of Ukrainianism,** or the retention of Ukrainian culture, which despite the degree of change to American culture already indicated, is inevitable. It may be summed up in the

statement that, generally speaking, the **formal group relationships which rest on primary-group** (such as the family, the neighborhood, the play-group) culture will be largely confined to Ukrainians. The immigrant's contacts with **American culture,** and the consequent changes, will be largely in the realm of the **secondary** — the "non-intimate," "touch and go" — aspects of culture. This does not mean that the social organization of the immigrant which we have noted, and in which he moves almost exclusively, is thoroughly Ukrainian; it is not, it is very truly not a **Ukrainian society** but a **Ukrainian-American** society, for it is vastly different from Ukrainian society abroad. The Ukrainian amidst American society evolves a social organization to suit the conditions **here,** not in the old world. Hence this immigrant society itself is in part a manifestation of absorption of American culture. Further, this Ukrainian-American society, whether we view it as a whole in the perspective of over fifty years' mass immigration of Ukrainians in America, or whether we see it from the point of view of any individual Ukrainian community, has **its own** process of change. This is so evident to Ukrainians that it is almost superfluous to mention it; all one has to do is to keep in mind the basic organizations existent in the early years of any Ukrainian community, and then witness those twenty years later. The trends in organization have changed; another evidence of fundamental changes in the culture underlying the organization.

IV. EFFECTIVE RATIONAL UKRAINIANIZATION AND AMERICANIZATION TECHNIQUES.

1. Range within which man can rationally effect natural processes.

The processes in the direction of American culture and away from Ukrainian culture sketched above are, to reemphasize, natural, hence impersonal or automatic, unplanned or unconscious, and hence also inevitable. They are not products of "volition" (on the part of individuals or groups), of benign kindness or perfidious intent. They are simply the resultants of a series of factors in a particular situation in the same manner, to use an analogy, as when certain proportions of hydrogen and oxygen come together the product will be water. Hence there is no sense in **complaining** about the Americanization, or the lack of it, of Ukrainians; there is about as much sense in that as sorrowing over the fact that oxygen and hydrogen produce water and not salt, or in complaining about the law of gravity. The process will continue its own good way despite our hopes or lamentations; these are about as efficacious as baying at the moon.

This is not a calm benediction for resignation to the inevitable; it is merely a statement of fact which must be recognized in any attempt at **rational** (i. e. planned, personal, conscious, deliberate) manipulation of the process. The only way that man has at his disposal in adjusting to natural forces is **knowledge, scientific knowledge.** Knowing what the **process is** in any **particular situation** he may, if he desires a **new** process, **rid** himself of the **factors** — the **situation** — entirely, and thus **eliminate** the **process.** But so long as the **factors** are **there,** the **particular process** is **inevitable.** In other words, man **cannot eliminate processes** that **are.** But he **can affect** the **specific nature of the process** by **altering, not eliminating,** the **factors or the situation.** That is rational or deliberate, conscious "manipulation of the process." To emphasize this vividly we shall use an example from the physical sciences: When water ("factors") is placed in an electrolysis machine and a certain electric

current is applied (the total situation, now) we get two proportions of hydrogen to one proportion of oxygen. This process is **unconscious, automatic, inevitable;** so long as we set water **in this situation** the **consequence sketched** will **always** materialize. In **that** situation the process **cannot be changed,** i. e. we can never get, for example, **salt,** as a product of **this** electrolysis of water. To this degree, then, rational or deliberate or conscious manipulation of the process is futile; there is no point to it — we cannot change it. But we **can** affect the **speed** or the **rate** of the process. A strong electric current will result in the decomposition of water into hydrogen and oxygen much faster than a weaker one. So, essentially, it is with social processes. In the question at hand: we have a situation fundamentally and simply this: **Ukrainian culture, through immigrants, is set in American culture. The product of this situation (apart from the effects on American culture) is change of Ukrainian culture; this, as already shown, is automatic, unconscious, unplanned, not deliberate or rational. So long as we have two cultures coming together in the situation of the immigrant, both — especially the immigrant — cultures will change. So far, rational or deliberate or conscious or planned manipulation of the process is futile; we cannot check it. But we can retard or hasten the rate of this change. Only in this sphere — can rational policy in respect to the immigrant situation have any point.**

This manipulation of the processes in the Ukrainian immigrant situation which we have sketched may have one of two **ends:** either **slowing** the process in favor of greater or longer **retention of Ukrainian culture,** or **hastening** it in favor of greater or faster **absorption of American culture.** Let us indicate briefly **the most efficacious means** of doing either — disregarding whether or not it is **desirable** — and the **consequences** of such rational policy provided it were successful.

2. Effective rational techniques of preserving Ukrainian culture.

Culture change takes place through **contacts:** a situation where contacts would be at a minimum can be found where a small group, such as for example, some primitive tribe of several hundred individuals (e. g. Tasmanians, extinct since 1876) on a small island marooned from the rest of mankind. In such a situation isolation would be complete, culture would be of the purest — in the sense of being indigenous to that group and without any foreign elements, and change would be imperceptible, almost negligible; certainly, too, such culture would be of the simplest character, the civilization of the group — to use an evaluative, not a descriptive term — very "low" indeed. It is manifest that such a situation, in any even remote degree, cannot be reconstructed among the Ukrainians or any other group in America. Such absolute isolation is, hence, impossible, and, needless to say, not even the most fanatical protagonist of culture "purity" would espouse it.

A situation where a **relative** degree of isolation is attempted and to some degree maintained is exemplified by sectarian colonies such as the Molokans in San Francisco, the Quakers of Bunker Hill, or the Doukhobours in Canada. But even in such cases — the primary fact that economically these colonies have to depend at least partially for their existence on the outer world, and secondly, the fact that their children must perforce participate in American institutions in which the parents do not absolutely have to, means that even this isolation is of a very temporary and incomplete character. These colonies are fighting against the tide, and all they can do is to delay, not prevent, being submerged in it.

In the typical situation of the Ukrainian immigrant in America the two types of isolation sketched above do not and cannot exist, and hence do not function to retard culture change.

One rational policy which is practicable would be the deliberate organized attempt to channel the satisfaction of as many as at all possible Ukrainian wants and desires in Ukrainian organizations — this over and above what is automatically and necessarily so as explained elsewhere. In other words, the advocacy and practice of as much participation of Ukrainians in Ukrainian institutions as is possible. An extreme example of that would be an organized attempt to make all purchase in none but Ukrainian stores established specifically for that purpose rather than on general individual business grounds. Another possible rational policy to effect a fair degree of isolation and hence retard culture change beyond its automatic rate is to develop an extreme, and hence misguided, conscience on the part of Ukrainians in America as to their obligations, "sacred" and otherwise, to the Ukrainians abroad suffering under foreign oppression. The theory behind such a policy is briefly this: that somehow, if the Ukrainians here remain "pure" Ukrainians, they are going to be a tremendous and indispensable asset in the struggle for independence abroad. The main technique of this propaganda is to instill in the people that so-called "nationalism" is an end in itself, that cultural purity is something to be sacredly cherished and devoutly wished for. In the practical application of this policy the vital interests of Ukrainians here, are transferred to the world beyond, that is, much of their extra-maintenance and other activity is channeled into the mirage of the struggle abroad, rather than to the vital interests — just as real — of Ukrainians here, not to mention of Americans here. That is the main consequence of this rational policy; the other is the delusion that by remaining pure Ukrainians here the lot of those abroad will be materially helped and that somehow in the distant future the Ukrainians here will share vital felicities in the "kingdom to come" beyond. The genuine fact that the real tangible help that Ukrainians here can render those abroad — if that is the desire — is by adopting those policies which will make them successful here — and this means contacts, identification of their interests with the interests of Americans, and hence culture change—is ignored.

3. Effective rational techniques of accelerating Americanization.

Now, on the subject of rational procedure to hasten the progress of culture change, of "Americanization." We shall presently scrutinize a few of the typical so-called "Americanization" programs; here we are concerned with that which would **really** be **efficacious in achieving its object.** There can be only one such policy: either an organized attempt to increase the **occupational opportunities,** the economic means of livelihood, of the immigrant; or, a societal order which would admit generally of more equitable economic opportunity. The economic factor, be it again recalled, is the entering wedge to all social change. One very potent reason why Ukrainian-American society flourishes as it does, to think only, for example, of the mutual benefit societies, is because of the perpetual economic insecurity of the immigrant — much greater than in the native because the latter does not face the difficulties of adjusting to a novel economic culture, and also because, taking native Americans as a whole, the proportion of those in the ranks of unskilled and low-paid labor is much lower than it is taking the Ukrainian immigrant as a whole, since the latter comes from a predominantly peasant society, while the former from a highly industrialized and specialized society. Such an advance in economic status of the Ukrainian would automatically distribute him, in somewhat the

same proportion, as is the case with natives, in the different economic and professional strata. His interests would, then, largely become the interests of a particular class rather than his particular culture group; interests mean contacts, contacts mean change. Such a policy would, indeed, materialize in the consequences desired if they are desired. It is of great importance, however, to know that this policy, despite all the glib talk about Americanization and despite all the concoctions presumably to effect the latter, has never been proposed seriously by anyone nor is likely to be. Bungling will continue and miracles will be fervently assuaged; wherever the consequences noted have occurred they have not been the result of rational policy.

V. APPRAISAL OF RATIONAL AMERICANIZATION AND UKRAINIANIZATION POLICIES PRACTICED OR ADVOCATED.

We are now in a position to **evaluate** in terms of the **correlation, or lack of it,** between the typical **popular policies** — (really not "policies" inasmuch as they have seldom been tried but rather are suspended in the ephemeral periphery of sense grossly called "public opinion") — and the desired ends. Put in another way, we shall discuss **the relation which actually is between purposes and consequences in what we shall term deliberate or national attempts at "Americanization" or "Ukrainianization"** which actually have been tried or at least were or have been advocated. And this subject, as the others, we are by reason of space forced to treat but in general outline.

1. Americanization "Programs".

The Ukrainian — as was usually the case with other immigrant nationalities — first came to the attention of that part of the American public known as the **"social workers."** This was natural inasmuch as the Ukrainian was generally found in that economic class which, by virtue of the condition of living imposed on it by the American economic structure coupled with its occupational background, was always facing problems which the bare income it got could not solve. The social worker came in, in periods of depression, or some personal crisis and, as much as he or she could, applied some palliative to the immediate situation. There was little philosophy behind this, except the desire to help and the realization that if at least this palliative remedy was not administered, much more acute problems would be created for American and Ukrainian-American society. There was, then, no altruism in this, except perhaps in the individual social worker. The wealthy contributors of these agencies which hired and financed the social worker were "generous" out of the realization that this generosity was a cheaper price for them to pay than to allow these problems to become aggravated. It is not until recently — when the Ukrainian has entirely abandoned the "social agency" — that the social worker had any sort of professional training to do anything more than pay the routine call to a "problem" family. The purpose, at the same time, was to help the family, to tide it over an emergency, to keep it from being entirely submerged. In this sense, the social worker was a small help in the immigrant's adjustment problem, but only a small help. The social worker understood neither scientific social practice based on scientific social theory, nor did he understand the specific problem of the immigrant. This aiding the economic status of the immigrant, insofar as that was the case, through social work, was, however, a step in the right direction, inasmuch as this was tackling the problem of culture change at the root.

An important, not intended, effect of social work was that it demonstrated to others that social work was a fairly effective mode of gaining the

immigrant's friendship and good-will. The **religious proselytizer,** then, adopted this technique of gaining converts; they were going to teach the immigrant "practical Christianity" by practicing it themselves. Most denominations found it easy to become glorified social workers in any case; having become bankrupt in their old theology and realizing that it could not be resurrected, the preachers adapted themselves to the struggle for existence by turning social workers of a sort, though still with the ostensible intent of saving souls. This coterie of well-meaning gentlemen even became convinced that a "good American" must be of their denomination, and hence to them, Americanization became synonymous with conversion to their particular creed, implicitly if not explicitly. The consequence of this policy has been a handful of "converts"; the process of conversion to the individual has usually entailed heart-aches and serious disorganization to the family.

It was the situation created by the World War which led to the first organized rational attempt at mass "Americanization." Now "Americanization" became synonymous with **naturalization.** The object of the government which sponsored this program — limited as it was, was still quite to the point and realistic. America suddenly found herself at war with European states many of whose citizens and nationals had lived here for decades but who had never changed their formal political allegiance; in their sympathies with the states which America fought, these people became an internal potential, if not actual, source of danger to, or at least weakness in, America's war efforts. It was to forestall any such possibility in the future that the American government sponsored an extensive campaign for naturalization. This did have its effects in the immigrants becoming naturalized in greater numbers, but simple minds interpreted this purely formal procedure in relation to law as the beginning and end of Americanization. Most surviving "Americanization" "programs" have this as the core, if not the whole substance, of both their purpose and their action. The immigrant, of course, with very few exceptions, has never had any objection in principle or theory or due to some vague notion of "loyalty" to becoming an American citizen by naturalization. If he did not become a citizen by law it was simply because he was unsettled as to his stay in America, or he was never faced with a situation which would impress upon him the practical advantages in becoming naturalized. As far as this culture was concerned, the mere fact of naturalization had no significant bearing on the processes involved there. All these "Americanization" programs have achieved insignificantly little either in terms of their specified purpose or in terms of consequences in the direction of culture change, despite their purpose.

2. Ukrainianization activities.

As the "Americanization programs" have been sponsored by Americans, so the "Ukrainianization" activities have been under the tutelage of Ukrainians. In the Ukrainianization sphere, however, there have been no specific programs deliberately desiring or aiming at Ukrainianization — that is, the preservation — of Ukrainian culture **as such.** What we find is a few typical activities or trends in activities designed for some quite different actual purpose, but with avowed purposes and activities involving some particularistic conception of Ukrainianism, as well as with actual consequences of their activity quite different from intent or avowed purpose.

There is, in the first place, the actual purpose of every organization — and their numbers as well as types are multiple — to enroll as large a number of Ukrainians within its fold as possible. These attempts go on largely through the medium of acrimonious debate, silent war, and recriminations in personal terms. The avowed purpose in attempting to secure a monopoly of

membership is that only those Ukrainians represented by the particular organization in question are "good Ukrainians" — "it is for their benefit that we want them." The consequences of this activity are several. Ukrainian energies are dissipated; the genuine and vital problems and difficulties which exist in relation to their American life are neglected in the pursuit of alleged organizational "ideals." The process of adjustment or living in America is thus rendered doubly difficult, instead of alleviated. Secondly, interest and activity in American society is reduced to a small degree; thus Ukrainians become largely impotent in influencing the trend of American affairs; their "politics" are the inter-organizational politics. Thirdly, as an epitome of all the preceding there invariably results a general sense of disillusionment, on the part of individuals and even organizations, about "Ukrainianism in general." When this stage is reached it indicates that the pillars beneath many, if not most of the organizations, have begun to give way, and usually a new movement arises to repeat the process.

Secondly, the immigrant generation finding it difficult to maintain the vigor, sometimes the very existence of its own organizational structure, attempts to prop up this tottering facade through the support of the American-born generation. The latter is given serious admonition on its "obligations" to Ukrainianism; and through bitter tongue or otherwise the attempt is made to marshal it into the activities of these organizations, or at least into the activities under their patronage. The statements of benefits to be accrued by the American-born generation by following the admonitions of the elders are multiple. The consequences, however, in line with the purposes are negligible. They are of another sort. First, the American-born generation instead of coming to a closer rapprochment with the older — if the latter appreciated or understood that the problems of the former are very different from its own — is further estranged from it. Conflict — much of it bound to come — is exceedingly aggravated, and this in a very real sense. The family, as a battle-ground between the old and the new cultures, comes under additional stresses. Secondly, the energy and the time consumed by the second generation in numerous Ukrainian activities, means certainly that so much less is consumed in American activities — which, rather than the former, is of importance to the second generation if it is to command a firm foothold in American life.

And finally, in the third place, there is the movement of mass presentations of various artistic aspects of Ukrainian culture before the American public; with this we include folk-song festivals, folk-dances, drama, as well as such artificial organized attempts at publicity as "Ukrainian" baseball teams, football leagues, etc. The purpuse here, if we omit from consideration that of the sponsors, is, on the part of Ukrainians to "acquaint" the American people with Ukrainian culture. Insofar as it is an aspect of Ukrainian culture that is presented, it does achieve its purpose but in a limited degree only. The people who witness these presentations know that they are performances; the American audience obtains a certain aesthetic satisfaction from them; it, therefore, does appreciate them, and, in turn, Ukrainians, but this in a superficial sense only. This has a consequence altogether unsuspected by both Ukrainians and Americans: The patronage of, or invitation by, Americans of these public presentations is a mode of recognition by the American public of the Ukrainians as a group. These activities, therefore, create in the Ukrainian a greater national self-consciousness, a greater solidarity, for it is largely through these public appearances under the auspices of the **group** that the Ukrainian individual feels he can get the recognition he desires. This then, contrary to the avowed desires of Americans, but in accord with the implicit but not suspected,

desires of Ukrainians, serves to retard culture change of Ukrainians, except as individual contacts eventuate as a consequence of acquaintance through these group presentations.

A more important consequence of an undue stress on this medium of better understanding between Americans and Ukrainians arises from the assumption, on the part of so many Ukrainians, that this is the only, or at least the most effective means of contact, and hence of better understanding, between the two. What is entirely overlooked is the importance of **primary** contacts, those contacts which arise out of **individual personal relationships** in continuous face-to-face association, as it were. It is these informal associations, rather than mass "shows" which eventuate in a knowledge and an appreciation of the Ukrainian by Americans, and vice-versa, and which therefore reduce or eradicate whatever antipathy based on strangeness there may exist between the two.

Oles

WHAT CHARM—A NATION'S RESURRECTION

What charm lies in a nation's resurrection!
A year, a day ago was heard the slave's lament;
The saints of past were silent in inaction
And woefully the aged bell the air did rent.

When all at once a wave of might swept over—
Just like a storm it gript and then embraced all life,
And lo! The bands are holding on to banners
And victory is sung where servitude was rife.

Translated by Waldimir Semenyna

PLEASE DON'T SING . . .

By Lesia Ukrainka

Please don't sing to me this song, I beg you,
Don't perturb my heart so painfully;
In my heart my sorrow sleeps so lightly
Why do wake it with this melody.

You don't know right now what I'm thinking
When I'm sitting, pallid and alone,
For it's then that down deep in my bosom
This sad song is weeping all unknown.

Translated by Waldimir Semenyna

JOSEPH D. STETKEWICZ

THE UKRAINIAN LANGUAGE

I.

Professor Hayes defines nationality as "a people who speak the same language, or closely related dialects, cherish a common tradition, and constitute, or think they constitute, a distinct cultural society."[1] That Professor Hayes places the language of a people in first place is no wonder, for it is doubtful if the culture of a nation could continue to advance without a common language.

Ukrainian is the language of 40 million people living on the land which has been the object of attack by the Khozars, Pechenegs, Torks, Polovtsi, Tatars, Poles and Russians. "Not only do the Ukrainian provinces cover an area nearly equal to that of France, Italy and England combined: not only do they contain the best part of the Black Earth Zone, the granary of Eastern Europe, most of the coal and iron, nearly all of the oil, all of the salt, 80 per cent of the beet, 70 per cent of the tobacco, one-third of the live-stock of all Russia: but they are the bone of her bone and flesh of her flesh. They are pure Slavs, pure Orthodox: until a very few years ago no one would have hesitated to add, pure Russian. Gogol and Tchaikovsky were Ukrainians: it would have astonished either of them to be told they were not Russians. And even Shevtchenko, the eponymous hero of the Nationalist Movement, or Drahomanov, its Mazzini, never advocated separation."[2]

Ukrainian is the language which has come down to us with such treasures as Nestor's Chronicle (11th century), Tale of Ihor's Legion (12th century), Chronicle of Halich (13th century), and is the language of the Kozak Chronicles (17th century), the Kozak dumi and the language of Shevchenko and Franko. "By far the most vital and important part of modern (Ukrainian) folklore is the product of the Kozak period. Its most interesting section consists of elegiac poems (dumi) about the Kozaks, their wars, and their misfortunes in Crimean and Turkish captivity. These elegies are still intoned by professional itinerant singers to the accompaniment of a sort of lute (kobza, or lyra). By their side Ukrainian folklore possesses a great wealth of lyrical songs of a very lively and spirited style in which the heroes are the Kozak and his girl. All this Kozak poetry is in rhymed verses, and rhyme (unknown to Old Russian as well as to the older Great Russian popular poetry) seems to have been adopted from the west before the spread of literary rhymed verse."[3] "The word Ukraine has become a symbol of all the enchantment which poets have found in the rolling steppe lands of the south."[4]

---

1 Hayes, C. J. H., Essays on Nationalism, p. 5.
2 Butler, Ralph, The New Eastern Europe, p. 131 (1919).
3 Mirsky, D. S., Russia, a Social History, p. 83 (1931).
4 Coleman, Arthur P., Brief Survey of Ukrainian Literature, p. 7.

The world has been convinced that Ukrainian is distinct from any other Slavic language. In many works of history the student may read that Ukrainian is the same as, or a dialect of, the Russian or the Polish language, or that the Ukrainian language had branched off from the Russian. "The cultural vocabulary of the individual (Slav) languages is entirely divergent, for it has been produced by such different influences, that though the Slavs may still pretend to a certain linguistic unity, this is purely formal and in no way cultural."[5]

If the Ukrainian language had been similar to Russian, the Ukase of Ems (1876) would not have been signed by Alexander II, "prohibiting: first, the import to Russia from abroad of books published in the "Little Russian" language; second, the publishing in Russia of any books in the Little Russian language except historical documents and belles-lettres; third, the use of the Ukrainian language on the stage."[6] Russia and Poland have made repeated attempts to destroy our language, knowing well that they could thus win half their battle of Russification or Polonization.[7]

There are still some who insist on quoting such sources as Count Valuyev, Russian Minister of the Interior in 1863, who declared that "there never has existed, there does not exist, and there never can exist, a Little Russian language and nationality."[8] Slavic philology, however, is definitely opposed to such a view, having proven conclusively, with few exceptions, that the Ukrainian language is more closely related to Serbian than to Russian or Polish, and that it is a recognized language.[9] According to Professor Smal-Stotsky, "the Ukrainian language, during many centuries, has created its own system of phonology, morphology, lexicology and syntax, and its norms show its own individual character and differentiate it as the specific work of psychophysical forces of the Ukrainian nation as compared with other Slavic languages."[10] In fact, even the Pole, Bandtke, wrote that "the Ukrainian language, whose seat is Kiev, is at least as old as Russian, and therefore it cannot possibly be a Russian dialect . . . Kiev flourished long before Moscow, and the Slavic Polyani,[11] before Rurik, spoke none but their own Slavic language."[12] The "history of Russia does not begin with the history of the Great Russians, but with the Little Russians."[13]

Among those who have given evidence of the existence of Ukrainian as a distinct language is Bantish-Kamensky, who says that "the Ukrainian language contains a great many Slavic words which cannot even be found in the present Russian language."[14] "Ukrainian has preserved the old

---

5 Mirsky, D. S., Russia, a Social History, p. 25.

6 Vernadsky, George, Political and Diplomatic History of Russia, p. 329.

7 Although understanding Ukrainian, the Poles even now deliberately ignore it, responding only when addressed in Polish. See Sheepshanks, Mary, Poland's Reign of Terror, in The Living Age; vol. 339, Feb. 1931, p. 621.

8 Order of the Minister of the Interior to the Minister of Public Instruction, No. 394, June 8/21, 1863.

9 Reader is referred to St. Petersburg Academy of Science, its famous official decision "Concerning the Removal of the Restriction of Little Russian (Ukrainian) Publications." St. Petersburg, 1905.

10 Ukrainian General Encyclopaedia, vol. 3, p. 571 (193?). (In Ukrainian).

11 The Polyani were a tribe around Kiev from which the Ukrainian nation had sprung.

12 Bandtke, G. S., Comments on the Bohemian (Czech), Polish and Present-day Russian Languages, in Messenger of Europe, no. 84, pp. 23-25, 118-124 (1815). (In Russian).

13 Levine, Isaac Don, The Resurrected Nations, p. 84.

14 Bantish-Kamensky, History of Little Russia, 4th ed., Kiev, p. 480 (1903). (In Russian).

Slavonic names of the months, while Great Russian knows only the Roman names. Ukrainian folklore preserves in its poetry and folk-ritual much that can be assigned a pre-Russian origin."[15] Sreznevsky says that "at the present time it is not necessary to prove that Ukrainian is a language and not a dialect of Russian or Polish as some have contended, and many have been convinced that the Ukrainian language is one of the richest of Slavic languages, that it does not give way to Czech in abundance of words and expressions, to Polish in picturesque description, or to Serbian in pleasantness; that although it is a language not as yet developed, it can already be compared with the refined languages as to flexibility and wealth of syntax, — a language which is poetical, musical, picturesque."[16] Rudnitsky states that "the investigations of Miklosich, Malinovsky, Dahl, Maksimovich, Potebnia, Zhitetsky, Ohonovsky, Shakhmatov, Broch, Baudouin de Courtenay, Fortunatov, Korsh, Krimsky, Satotsky, and others, have proved beyond a doubt that the Ukrainian language is not a dialect of the Russian language, but an independent language of equal rank with the Russian."[17]

Almost a century ago it was expressed that "the element of Ukrainian poetry has since been transfused into modern Polish literature, to the very great advantage of the latter. Four Polish poets of no ordinary genius have divided amongst them the spiritual domain of Ukraine: Zaleski and Olizaroski are singing her beauty and ancient freedom; Goszczynski has pictured her horrors, whilst Malczewski chose the widest field for himself — that of her sorrow."[18]

"Those only who understand the language of the people of Ukraine can appreciate the richness of its grammatical construction, and the almost countless and delicate gradations of meaning, of which the same word is made susceptible by a slight change in its termination. The sonorous strains of these songs (dumi) can perhaps best be conceived of, by imagining the ancient Greek combined with the modern Italian."[19] Of all the Slavic languages, Ukrainian is said to be the most melodious and "after the Italian language the Ukrainian is best adapted for singing."[20]

II.

The majority of our Americans of Ukrainian descent are familiar with the Ukrainian language at least to the extent of understanding the spoken word, and many make a serious effort at becoming proficient in it to the extent of writing in Ukrainian for publication. Nevertheless, one sometimes hears our youth pose such questions as, "Why should I learn the Ukrainian language? I don't need it in America, so why should I waste time in learning it?" "What's the use of learning the Ukrainian language when Ukraine isn't even recognized as a nation?" "Where can I learn the Ukrainian language and how much will it cost?" The first two queries are made without thought, for in each case the person soon comes to the realization that it is never a waste of time to learn such a cultural subject as the

[15] Mirsky, D. S., Russia, a Social History, p. 82.

[16] Sreznevsky, I., Glance at the Monuments of Ukrainian Folklore, in Scientific Reports of the University of Moscow, vol. 6, p. 134-150 (1834). (In Russian).

[17] Rudnitsky, Stephen, Ukraine, the Land and Its People, p. 168.

[18] History and Literature of the Cossacks:—Songs of the Ukraine, in American Eclectic, vol. 1, p. 350 (1841).

[19] ibid.

[20] Rudnitsky, Stephen, Ukraine, the Land and Its People, p. 172.

language of a people, especially of a people from whom he has descended. Besides, there is no cultural undertaking in the world which deserves condemnation.

It is rather unfortunate that in these times a person gifted along certain lines, such as poetry, music, etc., is sometimes forced, in order to make a living, to abandon that field in which he could work with heart and soul, forced by a social or economic system in which he finds himself to bury the inherited talent instead of allowing it to follow its natural course. Our youth is led to look upon his education primarily from the practical point of view. It is true that such a state is deplorable, for were this true throughout Ukrainian history, would we have our Shevchenko or our Franko? Would our literature, our folklore and songs be accepted throughout the world were they only the products of the utilitarian mind? Many are the treasures which have been handed down throughout the ages by means for which no compensation was demanded or expected.

Our youth, being of Ukrainian descent, have, with a knowledge of Ukrainian, the opportunity of allowing their natural and inherent talents run in a wider channel, a position envied by many who have command of but one language.

The fact that Ukraine is not recognized as a nation is no reason for saying that there is no advantage in learning the Ukrainian language since, on the one hand, such a language as Latin is taught although no Latin nation exists, and, on the other hand, such languages as White Russian, Georgian, and Armenian are among the official languages used and recognized today, whereas in neither case have these people been recognized as a separate nation. Neglecting to learn Ukrainian certainly is not going to aid in our struggle for recognition as a separate nation, a nation at present divided territorially among oppressors, though indestructibly united culturally and linguistically. In most cases the true reason for failing to learn the Ukrainian language is sheer human inertia, which is often covered by the age-old excuse of lack of time or facilities. To some of our youth, however, the advantages of knowing Ukrainian have not been made apparent, and thus we cannot say that our youth is blind to the opportunities offered them when we know they have never been shown.

The facilities for learning our language are much greater at present than at any previous time. In several American cities the Ukrainian language is taught in the high school, and Columbia University in the City of New York is the first higher academic institution in America to offer Ukrainian as a language. Besides these American institutions, Ukrainian is taught in parochial or community schools and privately. In any case, the cost of such education is only a fraction of the returns which can be realized by both the individual and the Ukrainian nation.

The Ukrainian-American who fails to profit by any opportunity of learning the Ukrainian language now, will probably regret his short-sightedness at a later date. In the case of adults it is only themselves they can blame, but in the case of our youth, the part played by the parents is of prime significance. Those whose parents have come from the other side are in the most favorable position as regards opportunities for learning the language. The youth is taught the English language in the American schools, and the home should serve as a school for the mother tongue, especially in locations where there is no parish school.

To almost all youth the process of acquiring an education seems tedious, and the government, with the cooperation of the parents, requires

the youth to attend public school. When it comes to learning the Ukrainian language outside of public school hours, the government has no hand. In this case it is the duty of the parents only, to urge the youngsters to attend the Ukrainian classes at their community school. The children cannot see the immediate benefit of all this education, but the parents should be able to understand its importance to the child in later years. In most cases, upon the youth's reaching the age of self-support, the parents are sincerely thanked and the youth begins to appreciate what the parents have done for them when the education is used to their advantage, either in making a living or in the ability to make better acquaintances.

The high school student is in a better position to decide for himself whether or not a knowledge of Ukrainian can serve him in his future years. In many instances where a foreign language is taught in a high school, the student registers for it merely because it is a requirement for entrance to a college. With such an attitude the student learns the language just well enough to get by. For one of Ukrainian descent, however, the study of the Ukrainian language, in addition to being a pleasure, leads to a better understanding of his people, as well as to an intelligent explanation to Americans of topics relating to anything Ukrainian.

There is no doubt that the college and university student is in the best position to appreciate a knowledge of Ukrainian. It is interesting to note that even among Americans there is a growing interest in Ukrainian. This is especially true in the sciences and history: in the former, because many scientific publications now appear in the Ukrainian language; in the latter, because the student of history has come to realize the importance of obtaining his information about the history of Ukraine from Ukrainian sources, sources unbiased by Russian, Polish or other national policies, sources which are the true opinions of the people in question. The Ukrainian college student is certainly better equipped to learn the Ukrainian language than the American student and has the advantage over the American in that he can apply his knowledge of the language in many more fields.

If those of our youth who hesitate to admit their Ukrainian descent for fear of having to enter into a long discussion as to the meaning and significance of the term "Ukrainian" were to become familiar with the facts of Ukrainian history and augment their arguments with a speaking knowledge of the language which is so well written of by even Russians and Poles, our cause would be greatly benefitted. Our language is a powerful weapon for him who can wield it.

In discussing the advantages of having our youth know the Ukrainian language, we cannot help but assume an optimistic attitude. The advantages are so numerous that volumes might be written describing them, and the benefits derived by the individual youth and by the Ukrainian nation as a whole must be brought before the youth.

The Ukrainian nation has produced famous literary figures of world renown, such as Shevchenko, Franko, Lesya Ukraïnka, Marko Vovchok and others. In addition to these, Ukraine has produced many more, but they are unknown to the world because their works have remained in the Ukrainian language. In America, more so than in European countries, even Shevchenko and Franko have not received their due recognition. Why? Because their works have not been translated into the English language. Those of American or English extraction who have mastered the Ukrainian

language express deep appreciation and admiration for the wealth of beauty found in the works of the great Ukrainian writers, and they try to instill a similar appreciation in others. Shevchenko and Franko are well known among the German and French people because there are many Ukrainians who have command of both Ukrainian and either German or French due, in most part, to the fact that these languages are taught in the schools of Ukraine, whereas English is just being introduced into the curricula. Thus, there are comparatively few who have at their command both the English and the Ukrainian language to produce a worthy translation. In fact, Professor Kirkconnell, writing about the Ukrainians in Canada, predicts that "unless there are continual reinforcements of new immigrant stock, it is overwhelmingly probable that Ukrainian will have ceased to be written and spoken in Canada before another fifty years have gone by."[21] Our youth in America and Canada can, however, bring about the recognition due our writers by establishing themselves in the field of Ukrainian-English translations.

Science is another important field in which a knowledge of the Ukrainian language is invaluable. Such institutions as the Ukrainian Academy of Sciences at Kiev, and the Taras Shevchenko Society of Science at Lviw are continually increasing their volumes of publications in the various branches of science. The writer has had several occasions to refer to Ukrainian chemical journals, the information published therein having proven of the greatest importance in his particular field, obtaining information which was available through no other source.

The information published in these Ukrainian technical journals is invaluable to the research worker. Many Americans simply ignore this source of information, in most cases the reason being a lack of translators. Thus, the American youth who has even a fair knowledge of the Ukrainian language can earn a tidy sum in the field of technical translations, the demand for such being rather heavy at the present time, and ever on the increase.

The various Ukrainian institutions which were so soundly established in America by our fathers, such as the Ukrainian National Association, national homes, our schools and churches, newspapers, societies, etc., must eventually pass into the hands of our present-day youth. The transition can take place only if our youth is familiar with the Ukrainian language.

Other arguments in favor of learning the Ukrainian language can be made by the reader when he attempts to answer such questions as "Can Ukrainian culture exist without the Ukrainian language?", "Is it possible to learn Ukrainian history fairly and trace the culture without a knowledge of Ukrainian?", "Can Ukraine's fight for freedom be won if our youth fails to carry on?", "Is it possible to explain everything Ukrainian without a knowledge of the language?" Many such questions might be posed before our youth and their own answers inevitably lead to the conclusion that for Ukraine to live its language must live.

Our youth is born with a love for everything Ukrainian. When challenged by an outsider they will fight, even physically, in maintaining that they are right, that Ukraine is and has all that is claimed for it. With a command of Ukrainian our youth will meet these challenges with

[21] Kirkconnell, W., Ukrainian Poetry in Canada, in Slavonic Review, vol. 43, no. 37, p. 146 (1934).

confidence, without hesitation, thus proving to the outsider that our generation is united toward the goal of a free Ukraine.

When it comes to speaking and conversing in Ukrainian, however, our youth is shy. Probably the outstanding reason for such a state is the ridicule which meets them from their elders. Such ridicule is most discouraging, and it could be reduced materially if those who ridicule were shown their own lack of familiarity with the new, reformed Ukrainian language which is being introduced and standardized throughout the world. Our youth, however, has an excellent opportunity of overcoming such ridicule by speaking Ukrainian at their local clubs and societies, thus gaining actual experience in the language.

It is only with such a spirit of determination that our youth can succeed in becoming familiar with the Ukrainian language. It is not enough to merely hear Ukrainian spoken by others. It is absolutely necessary that we join with them, that we try to explain everyday matters to our fellow youth in the Ukrainian language. The language taught in schools corrects the faults in the spoken and written language and presents rules of grammar and works of famous Ukrainian writers in the original while a speaking knowledge of Ukrainian can only be obtained by its everyday use.

The writer admits that this is merely a start in the discussion of the role the Ukrainian language will play in the future of our nation. The reader is left to continue in his own line of thought, and from time to time add new arguments. It must be remembered that a person who knows Ukrainian can also understand Russian, Polish, Czech, Serbian and some Bulgarian. Thus, many other fields of opportunity are immediately thrown open to the American youth of Ukrainian descent.

Besides the personal advantages derived, we can benefit nationally and internationally, both being important to the Ukrainian nation as a whole. There is a vital need for unity among the Ukrainians scattered throughout the world. Oppression has forced our national heroes and leaders to take refuge in foreign lands. Many of our nationals emigrated from their mother country, awaiting the time when Ukraine shall be free, to return to their native country and there find security and freedom of speech and opinion. If the Ukrainians thus scattered are allowed to forget their language, their unity is jeopardized, for what bond can be stronger than a common language? Surely our youth, not only in America, but throughout the world, fully realizes the strength of this argument. When attempting to learn the Ukrainian language our youth, in spite of hardships, must bear in mind the fact that no force in the world can destroy a nation which is strong enough to maintain its unity by a common language and culture, cultural recognition inevitably leading to political recognition. Our youth, by strengthening these ties can further not only their own personal gains but also establish themselves as representatives of the free and united Ukraine which has been and always will be the aim of all the Ukrainians scattered throughout the world and of those whose veins carry even a trace of Ukrainian blood.

THE ASSOCIATION, AS A YOUNG MEMBER SEES IT

By MARY ANN BODNAR

When we were children, we were fond of listening to stories our folks would tell us. Only we didn't hear the stories of Robinson Crusoe, Treasure Island, or Huckleberry Finn with which stories other children grew up. We heard, instead, the tales of the Kozaks of Ukraine and their fight for the freedom of the people. The most repeated story, we used to call "The Big Adventure" and that was the story of how our parents came to America. Perhaps this was the most repeated story because our parents played the leading roles in its plot. Anyway, we grew quite familiar with the way they lived in Ukraine, of the little opportunity they had for education and how they toiled as serfs. We learned of the persecution and oppression they underwent under ruling powers that governed divided Ukraine.

When rumors of a country of golden opportunity called America reached them, they decided to migrate to the United States, where they eventually found themselves stranded in industrial, manufacturing and mining cities. Being penniless they were unable to purchase land to continue in the only line of work they knew and love to do...farming. So they took jobs that were offered in the cities.

I guess most of the American born Ukrainian youth have heard the same story with variations. Although our parents and their friends would complain of the tedious and difficult work they had at the most meager of salaries, they felt better off here than they did in the old country for here they felt free. They could speak in their own language, Ukrainian, worship God in their own way, sing their native folk songs and teach their children to do likewise. And having tasted this freedom, they thought of their less fortunate brothers in the old country. How could they bring to them freedom too? Out of their musings there was expressed a need for organization to further such a purpose.

They missed too, the simple community life of their native villages. They wanted to get together with friends and talk, sing, share their joys and sorrows as they did in the old country.

Then the first of their friends died leaving their wives and children destitute. Holding hazardous positions, injuries and deaths came without warning or time to prepare. Spiritual and financial assistance became one of the outstanding needs.

News of an organization called the Ukrainian National Association which provided death and sick benefits to its members through a monthly dues system, reached their community. Through inquiry they discovered they could join and form a local branch.

Not only were our folks satisfied to receive the financial benefits of the Association, but felt strength in union and took advantage of the situation to transform their branch into a replica of their village in the old country. They pooled what money they had and built or purchased a meeting place which

they called a Ukrainian National Home. They discovered that there were many such branches scattered throughout the country and each branch had reacted in the same manner. Often the very name of the branch was taken from the village from which most of the members came, such as "Tovaristvo Zbarazhchan" (meaning the club of the fellowmen of the village of Zbarazh) or "Tovaristvo Darakhiwshchina," etc.

At first they merely gathered to pay their dues, chatter, sing a few songs, drink a few beers and go home. The newspaper "Svoboda," organ of the Association, brought to them news of America, or their home country and the activities of other Ukrainian communities in the United States. The paper provided food for discussion. We children remember the "Svoboda" quite well, for a Ukrainian school had not as yet been formed in our community and our parents would teach us to read and write using the headlines in "Svoboda" as a "Bukvar." We heard quite a bit of talk about funds for various causes in Europe and were often called on to help in their drives. As we grew, our branch grew and a school was organized, a choral group and dramatic circle were added. Our parents would receive all kinds of educational pamphlets from the Association on subjects ranging from citizenship and the English language to bringing up children, good health, etc.

As we grew older and went out to school and business, we came in contact with other peoples, who were not familiar with Ukrainian history. On questioning the older generation about Ukraine, we found to our surprise that they were unable to give anything but vague answers, for their educational opportunities did not provide them with a thorough knowledge of their background. Always, though, the "Svoboda," or the "Almanac" or some other UNA publication would be thrust into our hands which provided the information we needed. It seems that with the lack of knowledge of their background, and with the strong Russian, Polish and Muscophile influences trying to absorb them with propaganda, it should have been easy to obliterate the Ukrainian immigrant. There is no doubt in our minds though, that the Association has made our people Ukrainian-conscious by presenting to them historical facts. One of the greatest contributions to history has been made by the Association in its preservation of the Ukrainian identity in America.

On looking back at the forty years of its existence, it can be seen that this period has been an era of building, of readjustment, of education. The Association is the spine of the body of the Ukrainians here, with its branches acting as nerve centers through which the needs of the people are sensed and then provided for. It has and is playing the role of a national father, offering protection, advice, suggesting reforms, praising or rebuking its family members. It is a national mother, offering solace, sympathy, understanding to its needy. It is a national teacher providing for schools, publications, cultural development. It is a national leader, guiding the people to high ideals, pride and appreciation of their background and culture, leading them to a higher standard of living. It has become a symbol for unity and security.

And now the Association stands on the threshold of a new era and turns to its youth for plans for the future. What will we the youth do with it?

With the optimism of youth, we can see in the Association a chance to develop leadership, to expand its business and membership, even to create opportunities for employment. We see visions of Ukrainian centers in every city acting as consulates, with all the facilities that a center should have, auditorium, school, library, information bureau, counseling service. Perhaps

eventually the Association would become assimilated into American life, but it would still retain all the ideals and characteristics upon which it was founded and this would then become in the way of a Ukrainian contribution to American culture and life. The Association has always been closely related to the Ukrainian people and its life has been but the life of the Ukrainian immigrant here. What we make of our future lives will also determine the future of the Ukrainian National Association.

Our people set forth on their "big adventure" forty years ago. Now we are on the verge of our "big adventure." Let's make it a progressive and constructive one, so that we too can some day tell our children of the deeds of the second generation Ukrainians in America.

Drawing by MARIA NAHIRNA

WHY WE SHOULD BELONG TO THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

By STANLEY PATRONICK

On a pleasant, Spring evening in May, my father and I were seated in our "den." He was reading the "Svoboda" while I was absorbed in the "Ukrainian Weekly."

The silence of the room was broken by my question.

"Dad, what do you think of this for an essay contest?" I asked, passing my paper over to him.

He laid his paper aside, and read aloud from where I had indicated:

"Why we should belong to the Ukrainian National Association."

"It's a timely topic," he replied, "and since you and I are members of the Association, what do you say to a little chat on the subject?"

"Agreed," I answered.

My father folded the paper and placed it on a table. As he struck a match to light his pipe, the flame revealed his graying temples and the lines on his face.

We represented two generations. He was well in the autumnal year of life; I, in the springtime of youth.

Puffing contentedly on his pipe, Dad closed his eyes, as if to recall the memories of the past.

"It was in the year 1894, in the town of Shamokin, Pennsylvania..."

He was speaking slowly, reflectively...

"...A handful of courageous men undertook the task of organizing a benefit society which would provide for a man's family in the event of his death.

"I remember those pioneer organizers well. They were faithful, unselfish, visionary men who had the unconquerable spirit of Shevchenko.

"At times their task was disheartening and disappointing. It seemed that obstacles arose no matter which path they took.

"Ordinary men would have thrown up their hands and quit in disgust. But these were not ordinary men. They were men who had vision—vision that saw beyond the partisanships and petty quarrels which threatened Ukrainian unity.

"That they have succeeded, we know well. Thanks to their untiring work, we have the largest, finest, non-partisan Ukrainian institution in America. It has a membership of thirty thousand and possesses over four million dollars in assets.

"At first, the benefits ranged from one hundred to two hundred dollars. When the momentum of the Association's progress increased, the benefits also increased."

"Do you know what they are now?" Dad asked.

"They range from $500 to $3,000," was my reply.

"Correct," Dad said, nodding his head. "At first the immigrant's main purpose was to raise a certain sum of money and then go back to his native

country. But aided by the Association, his standard of living was raised. As a result, he abandoned his plans to return when he rose to a more comfortable position of financial independence. Instead, he sent for his family, intending to make America his permanent home. I once thought of going back, too, but I see where the Association saved me. Just think, if..." and his words trailed off into silence.

I knew what he was thinking of and I breathed a prayer of thankfulness that he had not gone back to Ukraine, now famine-stricken, to raise our family there.

A window shade stirred restlessly and my father awoke from his reverie. Picking up the "Svoboda," he continued.

"This paper was first issued in the year 1893. Its purpose was to acquaint our people with the ideals of the Ukrainian nation and also with the need of their organizing themselves here in America. And through the years, it has been more than an ordinary newspaper.

"It has aided us, the older generation, to become better acquainted with our fellow Ukrainians in America. Also, it has enabled us to understand better the culture, the laws, and the ideals of our adopted country. In this way it has made better American citizens of us.

"To those who longed for news of the old country, the "Svoboda" was the answer to many a prayer."

"It certainly awoke our people," I commented.

"Indeed it did," father enthusiastically agreed.

"Up to this time, our progress was rather sluggish. But, when the "Svoboda" was issued, it stimulated the thoughts and actions of our people. They began to feel conscious of their strength. They shook off old doubts and fears. They began to hold lectures, exhibitions, meetings and so forth. And they began to demand more literature and knowledge.

"Accordingly, the Association began to issue pamphlets and booklets dealing with a variety of topics.

"Here's one I've kept," Dad said as he passed it to me.

I glanced at the contents:

"How to Establish Libraries," "How to Organize Dramatic Circles," "Alcoholism and Children," "Shevchenko the Artist," "Plays in Ukrainian"—the subjects were many and varied.

"These pamphlets and booklets were similar to the 'calendars' which the Association issues at the end of each year. Each calendar is a sort of review of the past year's work of the Association. Also, in its contents, there is valuable information on government, health, history, science, literature, and so on.

"I've got quite a collection of these 'calendars' and they are invaluable," Dad said, pointing to a neat stack on the desk.

"Then there were books which the Association published in the Ukrainian and English languages," Dad continued. "The Association also backed many other publications financially, such as the most recent book "Spirit of Ukraine."

"Books like these were important in that they made the American people aware of the Ukrainian element in America."

"Well, Dad, judging by all these publications, the Association certainly was alert to the needs of our people," I remarked.

"It certainly was," Dad agreed. "Through these publications, and mainly the "Svoboda," the Association has done more to build and uphold our national culture, than any other single factor.

"By aiding our people to build National Homes, business corporations, schools, libraries, and building and loan associations, it has become the keystone in the building of our culture.

"As to the financial side changes and reforms have been made with the result that the Association possesses over four million dollars in assets, has paid out over three million dollars to its members and beneficiaries, and issues four different types of policies to adults, and three classes for its juveniles.

"Now I think you have a fairly good idea of what the Association has done for us, the older generation.

"Suppose you tell me what the Association has done for the Ukrainian youth," Dad asked with a smile.

"That's a rather big order," I remarked, "but I'll do my best."

From a desk drawer, I brought out a copy of "The Ukrainian Juvenile Magazine," neat in size, with attractive green covers.

"My first recollection of the work that the Association was doing for the young people was the issuing of this magazine. Since it was the first English periodical for Ukrainian children, it received a sincere and enthusiastic welcome by the young folks.

"Its contents were composed of poetry, press reports on Ukrainians, customs of Ukrainian people, history, geography, most everything that your 'calendar' contained, Dad.

"Then sections of the "Svoboda" were published in English for which the youth was grateful.

"In 1931, the Association's further interest in the youth became evident when it published in the "Svoboda" and the "Juvenile Magazine" contests dealing with scouting.

"The purpose was to find a farm upon which future scout leaders and organizers would be instructed. These, in turn, would take upon themselves the responsibility for organizing scout troops in their respective localities.

"I think that a special fund has been set aside for scouting purposes, but I am not sure.

"Then, the Association gave us a paper of our own: the "Ukrainian Weekly," which is the voice of the Ukrainian youth.

"Up to this time, it can be truthfully said, that we, the youth, had fallen into a rut of indifference and apathy.

"It was not entirely our fault. Perhaps the method of approach by the older generation was not the proper one. Whatever the cause was the "Ukrainian Weekly" remedied it.

"On its pages, the young people began an exchange of ideas and suggestions.

"Youth clubs, social and athletic, sprang into existence. Youth branches of the Ukrainian National Association began to spring over the country.

"In this way, the Ukrainian youth took a new lease on life. The "Ukrainian Weekly" made us, the youth, conscious of ourselves nationally and made us start to think and act effectively in a solid body.

"The "Ukrainian Weekly" did for us what the "Svoboda" did for you, Dad."

"Exactly, and you mustn't forget the gift which the Association offered to its Juvenile members in 1933," Dad said.

"I won't," I replied. "It was proof of the sound financial status of the Association. During the worst depression America has known, the Ukrainian National Association offered a whole year's membership absolutely free to

those who were passing from the Juvenile Department to the Adult Department.

"Still another generous gift was the offer of the new book "Spirit of Ukraine" to those young members of the Association whose ages ranged between 14 and 19 years," I concluded.

"Yes, son, the Ukrainian National Association has done much for you and me. Above all, it has made a better American of me and a better Ukrainian of you," Dad smiled. "But, their work doesn't stop here. Perhaps in the future, providing that a greater number of Ukrainians join, the Association will reach out into more activities. Maybe you have some plans as to..."

I didn't let Dad finish. Interrupting him, I began:

"I've got three plans, Dad. The first is radio broadcasts.

"You know how powerful a weapon the radio would be to fight our many enemies. It would be a vital factor in exposing falsehood, in correcting wrong impressions and misrepresentations. Then, too, our music, our literature, and our history could be brought before the people and receive a niche in the Hall of Fame.

"Nationwide athletics is the second one. Branches, aided by the Association, could sponsor various teams such as baseball, basketball, and any others for which there would be a demand.

"This would build healthy Ukrainians and promote good sportsmanship.

"The last is scouting. The scout movement is one of utmost importance to any civilized nation. Ukrainian scouting would assure a better type of citizen, and likewise, a better type of Ukrainian manhood and womanhood.

"That's not hoping for too much, is it, Dad?" I asked.

"Certainly not," was his answer. "Perhaps, some day, those things will be accomplished."

Just then the clock began to chime softly.

It was ten o'clock. Dad rose to his feet.

"It's time for me to be going to bed. How about you, son?"

"I'll sit up a while yet, Dad," I replied.

"All right. Good night."

"Good night, Dad."

A soft wind began to stir the leaves outside as I extinguished all the lights except the shaded desk lamp.

As I leaned back in the rocker a reflective mood seemed to possess my mind.

I thought of a speech I had heard at a graduation a year ago:

"You have stepped across the boundary between childhood and youth to young manhood and womanhood. Formerly, you were under the constant vigilance of your father and mother. They guarded you, kept you, and made your decisions for you with jealous care.

"But now, the matter is largely in your hands..."

Suddenly, a realization dawned upon my mind.

It was something to which I gave but little thought previously. It could apply to the majority of our youth.

Our parents cannot go on paying forever for our protection in the form of life insurance.

They cannot live forever. And who is going to carry on the work they have advanced so far? Here was a responsibility that could not be evaded.

One phrase kept turning over in my mind:

"But now, the matter is largely in your hands..."

I thought of Dad's words:

"The Ukrainian National Association has done much for you and me..."

It seemed to me that it was time that we, Ukrainian-Americans, began to show a greater appreciation of what the Association has done for us and our parents.

And, could there be a better way of showing our appreciation and gratefulness than by joining the Ukrainian National Association en masse?

That was it! By joining en mass — and immediately!

Somehow, I fancied I could see those long-since gone pioneer organizers. If they could come back to life, how pleased they would be! How they would nod their heads in approval and say:

"Our youth has awakened. We are witnessing the kindling of spirit and action among the younger generation."

The soft wind changed to a breeze. A shutter banged and started me out of my dreaminess.

As I rose to leave the room, I thought of the many youth branches being formed everywhere. I felt strangely confident.

Somehow, I had a feeling that the Ukrainian youth was not going to disappoint the faithful, pioneer organizers nor the present loyal and generous officers of the Ukrainian National Association.

Taras Shevchenko

THE TESTAMENT

Dig my grave and raise my barrow
By the Dnieper-side
In Ukraina, my own land,
A fair land and wide.
I will lie and watch the cornfields,
Listen through the years
To the river voices roaring,
Roaring in my ears.

When I hear the call
Of the racing flood,
Loud with hated blood,
I will leave them all,
Fields and hills; and force my way
Right up to the Throne
Where God sits alone;
Clasp His feet and pray . . .
But till that day
What is God to me?

Bury me, be done with me,
Rise and break your chain,
Water your new liberty
With blood for rain.
Then, in the mighty family
Of all men that are free,
Maybe sometimes, very softly
You will speak of me?

(Translated by E. L. Voynich)

Taras Shevchenko

EVENING

A little orchard by the dwelling,
The June bugs hum above its top;
Home strolling girls sing, laugh, and [hop;
The ploughmen from the fields are [coming,
While mothers wait for them to sup.

The kin are eating by the dwelling;
The evening star peeks o'er a bough;
A daughter serves with knitted brow
While how to serve the mother's [telling,
But nightingale just won't allow.

Beside the dwelling placed the mother
Her little children in their nest,
And with a dream herself is blest.
All's still.—The girls and warblers, [only,
Seem to forget it's time of rest.

Translated by Waldimir Semenyna

By JOHN ROSOLOWICZ. ("ROSOL")

ГРОМАДИ І ВІДДІЛИ*)

CONNECTICUT

ГРОМАДА: ANSONIA.

Українців 200 родин в Ансонії і 50 родин в околиці, себто в Дербі, Сімур і Шелтон. При греко-катол. церкві є 1,500 людей. Колись одна з найважніших громад серед української іміґрації в Америці. Тут жив і працював від січня 1898. р. аж до своєї смерти, 25. січня 1903 р., о. Антін Бончевський, один з найкращих наших піонірів.

Ансонія і Дербі це промислові містечка, заложені в 1642. р. під спільною назвою Бірмінґем, з якого в 1889. р. повстали два міста: Ансонія і Дербі. В Ансонії повстала перша електрична лямпа, яку зготовив Велес і Син (Wallace and Son), а в 1888. р. збудували першу в Америці електричну трамваєву дорогу між Ансонією і Дербі. Українська еміґрація до Ансонії і Дербі почалася в 1886. р. Перший приїхав Пилип Студент з повіту Горлиці; потім приїхало більше людей з Лемківщини і з Закарпаття. В 1891. році зібрались на збори під проводом Й. Вархолика і заложили братство св. Василія Великого. Але вже в 1892. р. прийшло непорозуміння на тлі релігійнім, бо одні хотіли гр.-кат. церкви, а більшість з Й. Вархоликом стали за православну церкву. Тоді менша частина, католицька, відірвалась, а більша, православна, зорґанізувала церкву і затримала це братство св. Василія Великого.

Дня 11. липня 1894. р. під проводом П. Студента зібралися 23 члени й оснували запомогове братство св. Петра і Павла, котре в своїм часі приступило до Українського Народного Союзу як відділ 10, а вже дня 30 грудня 1894. року запросили на збори пок. о. Г. Грушку в справі заложення греко-католицької церкви. В. 1895. році купили площу під будову церкви і розпочали збірку на будову, яку скінчили в 1898 році. Першим священиком був о. А. Бончевський, який заложив вечірню українську школу, в котрій сам учив, і читальню *Просвіти* для старших. Братство св. Петра і Павла це було перше братство, яке під проводом о. Бончевського розпочало українську народню і релігійну працю в Ансонії. З протоколів видно, що воно провадило боротьбу з кацапами, яких було досить у братстві. В 1902. р., 26. січня, ухвалили першу жертву в сумі $25 на студентів до краю, а 31. січня 1904. р. ухвалили виплатити з каси $10 на Народній Фонд і дальше давати по 1% на згаданий фонд, і потім знов $10 на Боєвий Фонд. Тепер це братство самостійне, має маєтку (разом з галею) вартости $30,000.

Я приїхав до Ансонії 24. грудня 1908. р. і застав вище згадане братство і товариство „Українська Запорозька Січ". Тоді кацапи вели страшну боротьбу проти назви „Україна" й „українець", і тому це товариство перенесло свій осідок до Дербі, до парохіяльної галі. Члени товариства „Запорозька Січ" скликали на неділю Зелених Свят, 1909. року, велике віче, на яке спроваджено бесідників з орґанізації „Гайдамаки". При

---

* Матеріяли до історії відділів У. Н. Союзу зібрано в цей спосіб, що розіслано до відділів відповідні квестіонарі з проханням зібрати певні дати і відомости. Уряди відділів ці матеріяли зібрали і по провіренню надіслали до поміщення в Пропамятній Книзі. Заразом оголошувано довгий час у *Свободі* ще інші квестіонарі, з якими ми зверталися до громадянства в справі збирання провірених матеріялів про українські громади в Америці, щоб тим започаткувати переведення статистики українського зорґанізованого життя в Америці. У звязку з тим розіслано тисячі листів до ріжних орґанізацій і громадян з проханням допомогти зібрати потрібні матеріяли. В розробленню надісланого матеріялу більшу частину праці виконав *д-р Семен Демидчук*. Імена тих, що помагали нам збирати матеріяли, є поміщені при згадках про громади і відділи. При кількох старших відділах нема нічого з їх історії. Це значить, що вони не надіслали відповідей на вислані їм запити. — *Редакція.*

відкриттю віча розпочали кацапи бійку. А що й українців було вже споре число, то й бійка була велика, аж кров лилася. Віче розбили і бесідників мусіли відпровадити під охороною поліції аж до Дербі на стацію. Друге подібне віче було скликане на день 25 грудня 1909 р., і таксамо закінчилось бійкою з кацапами.

Українська іміґрація із Східньої Галичини зачала приїжджати до Ансонії й околиці громадно від 1905. року, найбільше з тернопільського і збаразького повіту, але лише на зарібки, тому товариство „Запорозька Січ" не дуже добре розвивалось. В липні 1912. року вступило нас до тов. „Зап. Січ" 13 членів, які належали до орґанізації „Гайдамаки". За почином пок. О. Горбаля в березні 1913. р. ми приступили до У. Н. Союзу як відділ 67. Тепер розпочалася народня робота живіше. Якраз тоді був тут в Америці С. Демидчук, делеґат *Рідної Школи,* і товариство вибрало від себе трьох делеґатів до комітету, що був під проводом о. Даниловича в Ансонії. Тоді зібрано $650, з яких вислано $500 на *Рідну Школу* до краю. В касі лишилося $150 як початок збірки на спровадження українського хору із старого краю. Цю думку піддав о. Данилович, але вона не була поперта загалом. Тоді з тих грошей вислав о. Данилович в 1914 р. $100 на голодуючих у Галичині, а за $50 закупив козацькі костюми для 12 членів. В липні 1914. р. товариство Запорозька Січ переносить свій осідок з Дербі до Ансонії раз назавжди і від того часу воно зачало чимраз ліпше розвиватись.

Дня 21-го листопаду 1915. р. скликали ми збори до парохіяльної галі в Дербі і заложили друге товариство „Запорозька Січ", яке відразу вступило до Українського Народного Союзу як відділ 23 та розпочало свою діяльність з днем 1-го січня 1916. р. Відтепер члени цих обидвох товариств стали на народнім полі спільно працювати. Всякі підмоги рідному краєві, як інваліди, Рідна Школа, політичні вязні, а найбільше на боєвий фонд, складали від себе і давали з товариської каси, на що була ухвала: по $50 річно від. 67 в Ансонії, а по $25 річно від. 23. у Дербі. Але коли була потреба, то давали подвійно.

В 1927 р. за почином тов. Зап. Січ, від. 67 У. Н. Союзу, завязано Центральний Комітет усіх братств і товариств в Ансонії і Дербі для несення помочі потерпілим від повени гуцулам. Зібрано разом $1,100. Той самий комітет уладив 1928. р. Листопадове Свято, на котрім зібрав $635. З того вислав на будову дому інвалідів $400, а $135 на ялинку для інвалідів. Заходом цього комітету, а властиво делеґатів згаданих товариств, вибрано комітет з 5 осіб для зорґанізування стейтової політичної орґанізації на стейт Конетикот. До цього комітету ввійшли: В. Калина, О. Мерещак, В. Вавро, Т. Захарієвич і Т. Стадник. Вони своїм коштом обїхали всі міста стейту і в листопаді 1929 р. основано Українсько-Американську Стейтову Політичну Орґанізацію на стейт Конетикот. Тут знов зібрано $500 і по відтрученні розходів вислано $200 на інвалідів і $200 на боєвий фонд.

В 1933. р. заходом кількох членів від. 67 У. Н. Союзу зорґанізовано Український Національний Горожанський Клюб, при котрім засновано і Молодечий Клюб. Тепер вони разом провадять дальше національну роботу в Ансонії. Додам, що в Ансонії є ще від. 262-гий У. Н. Союзу, є Союз Українок, заснований 1932. року, який дуже гарно працював.

1917 р. побудовано нову церкву св. Петра і Павла. До неї приналежні місцевости: Дербі, Шельтон, Сімур, Орендж, Нагіток і Вотербури. Парохіяни походять з Західньої України і Закарпаття. Церква, цвинтар, галя і парохіяльний дім вартують $85,000. На цвинтарі є памятник о. Бончевського, поставлений у грудні 1903. р. Сестрицтво св. Олени числить 50 членичь і має маєтку $6,000. З бизнесменів є 4 власники торговель харчами. Учителів у „гай скуя" є 3. Учительок вселюдних шкіл 4, шпитальних доглядачок кілька. Правдива українська молодь щойно тепер доростає; найстарші щойно покінчили „гай скул", а один є в університеті. Це все гуртується при Українськім Горожанськім Клюбі. Боротьба з кацапами дальше йде. В 1933 р. ми вирізали на українськім цвинтарі на стовпі напис „Ukrainian Cemetery", та в ночі кацапи затерли назву „Ukrainian" цементом і замазали смолою. В 1933 р. зорґанізовано окремий „Лемко Союз Клюб", в котрім гуртуються лемки. — (Подав *Василь Калина,* орґанізатор 67 відділу У. Н. С. в Ансонії і 23 від. У. Н. С. в Дербі, нагороджений першою нагородою за орґанізаційну працю).

ВІДДІЛ 10 У. Н. С.: Товариство ім. А. Бончевського заложене 11 червня 1895 р. Основники: Олександер Волевський, Микола Феленчак, Дмитро Демянович. Перший уряд: Пилип Студент, предс.; Іван Венцко, секр.; Дмитро Демянович, кас. Початкових членів 13. Теперішній уряд: Никифор Смеречняк, предс.; Дмитро Сидоряк, кас.; Іван Мадзік, секр. Ювилей обходили 5 відділів разом, а то від. 10, 18, 23, 67 і 262, 20 травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 4 червня 1934 р. По службі Божій в укр. катол. церкві відправив о. О. Ротко панахиду, а пополудні був концерт у Либерті Гол. Хор під орудою Романа Гвоздевича. Вступне слово: голова комітету Іван Шуран, другу промову сказала гол. радна У. Н. С., Олена Придун. Були деклямації по українськи й анґлійськи. Співак-соліст: артист Петро Ординський з Ню Йорку, при піяні панна Юлія Баволяк. Святочну промову виголосив Микола Мурашко, а по анґлійськи Стефан Шумейко. Виступали теж танцюристи школи В. Авраменка.

ВІДДІЛ 67 У. Н. С.: Укр. тов. „Запорозька Січ" зорганізували в квітні 1907 р. з 22 членів: Василь Грибінник, Григорій Патинок, Іван Пиріг, Матвій Грибінник і Сильвестер Мартинчук. До першого уряду були вибрані: Василь Шуран, предс.; Іван Придун, кас.; Іван Бабій, секретар. До У. Н. Союзу вступило це товариство в квітні 1913. р. Допомоги виплатили $6,985.22, на народні ціли в Америці $19.50, до рідного краю $855.41 — усе з місячних вкладок та імпрез. Маєток у готівці $8,167.34, бібліотека вартости $105.50, інший маєток $125. При відділі засновано аматорський кружок, а пізніше горожанський клюб і центральний комітет. Співпраця з місцевими трьома братствами. Зібрання відбуваються в братській галі, Либерті Гох. Теперішній уряд: Трохим Стадник, предс.; Іван Шуран, кас.; Григорій Патинок, секр. Ювилейне свято було 20 травня з відділами 19, 18, 23, 67 і 262. Згадка про це при від. 10.

ВІДДІЛ 262 У. Н. С.: Товариство „Любов" заложене в грудні 1909. р. як сестрицтво св. Єлени бл. п. Олексою Горбалем з 15 членів. Він був секретарем у першому уряді. В р. 1920. відділ розбився, решта членниць переміняла назву на теперішню. На народні ціли дали $10 з імпрези, а маєток тепер виносить $12. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Анна Баволяк, предс.; Олена Придун, секр.; Стефанія Бері, кас. Ювилей обходили спільно, як згадано при відділі 10.

ГРОМАДА: **BRIDGEPORT.**

Українців 100 родин. Перші прибули в 1907. р. з Галичини. Перше товариство, *Гайдамаки*, заложено в р. 1910. Тепер є 2 відділи У. Н. С. й 1 відділ У. Р. С. В 1920. р. заложено укр. кат. церкву, при ній сестрицтво. В р. 1929. церква перейшла на православя, в р. 1935 заложено хор ім. Кошиця. До нього належить сама молода ґенерація. З бізнесів мають тут: фабрику автобусів, ґаражд, перевозове підприємство, 2 торговлі мясом і харчами. Багато людей мають свої доми.

З нагоди 25-ліття існування української громади помістила ґазета „Ди Бриджпорт Сондей Повст" дня 2. грудня 1934. р. статтю на цілу сторінку з 6 образками про історію

Товариство „Любов", відділ 262 У. Н. С., Ансонія, Конн.

Товариство ім. Івана Франка, відділ 390 У. Н. С., Бристол, Конн.

і теперішній стан української громади в Бриджпорт. Там теж згадано про початок громади **Савтпорт, яка має 30 українських родин, що перенеслися з Бриджпорт. — (Подав *Леонтій Бих).***

ВІДДІЛ 59 У. Н. С.: Товариство „Українська Січ" зорґанізував Іван Бойко з 6 членів 16 квітня 1916 р. Він був секретарем у першому уряді, предсідником Микола Ганич, а касієром Петро Лупа. Допомоги виплачено $4,500, на Сиротинець У. Н. С. $100, до старого краю $400 — все з „каси хорих" та з добровільних складок. Маєток у готівці $800, в бібліотеці $100, інвентар $100. Відділ причинився до зорґанізування аматорського хору й церкви. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Дмитро Чарнявський, предс.; Мартин Шиманський, кас.; Леонтій Бих, секр. Ювилейне свято відбулося 28 жовтня 1934.

ГРОМАДА: **BRISTOL.**

Українців 75 родин. У них є 158 дітей. Перший українець, Олекса Каламін, прибув сюди в 1894 р. з Галичини. Люди працюють у ріжних фабриках. Є одно товариство (від. У. Н. С.). Була колись читальня *Просвіти,* але розлетілася під впливом „червоних". — (Подав *Микита Савяк).*

ВІДДІЛ 390 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 8 членів 14. червня 1930. р. Орґанізували його: Іван Ковальчук і Іван Прухницький, мол. В першому уряді були: Іван Прухницький, предс.; Іван Ковальчук, секр.; Іван Буґрин, кас. Допомоги виплатили членам $81, на Український Павільон у Шікаґо дали $5, на народні ціли в рідним краю $90 — із збірок між громадянами. Маєток у готівці $168.78. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Іван Прухницький, предс.; Микола Каламін, кас.; Микита Савяк, секр.

ГРОМАДА: **DANBURY.**

ВІДДІЛ 381 У. Н. С.: Братство св. Николая мало 19 членів при закладанні 8. лютого 1914 р. Його заложив Йосиф Вовк, що став секретарем у першому уряді, а з ним належали до екзекутиви: Андрій Бойко, предс.; Іван Блават, кас. Допомоги виплачено членам $1,078, на народні ціли в Америці $32.12, до рідного краю вислано $50. Маєтку є $395.34. Зібрання відбуваються в церковній галі закарпатських українців. Теперішній уряд: Йосиф Вовк, предс.; Михайло Ґузий, кас.; Семен Сверлюк, секр.

ГРОМАДА: **DERBY.**

Українців 30 родин. Становлять одну парохію з Ансонією. Прибули сюди перед 4 роками. Походять із Бортного, повіту Горлиці, і з Ярославщини, Галичина. Пізніше прибули бойки і подоляки та закарпатські русини. Працюють на фармах, у фабриках заліза і в фабриках шовкових виробів. Є церква, школа, одно українське товариство і 1 молодечий відділ. З професіоналістів є 4 вчительки. З бизнесменів: 1 фоторґраф, 1 пекар, 1 торговля харчами, 2 гостинниці, 10 самостійних фармерів, що продають молоко, городину і дріб, один має фабрику консервованих ярин. Решта народнього життя йде разом з громадою в Ансонії. — (Подав *Іван Бінковський).*

ВІДДІЛ 23 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложили з 12 членів 21. листопаду 1915 р.: Іван Жук, Іван Мокрицький, Ілля Ґупало і Франко Співак, а першими урядниками були: Іван Мокрицький, предс.; Франко Співак, кас.; Ілля Ґупало, секр. Допомоги виплачено $3,276, на народні ціли в Америці, як: на церкву, школу, сироти, ріжні комітети та товариства видано $596.09, на старий край $243; приходи були з вкладок і імпрев. Маєток у готівці й інвестиціях $3,348.97, бібліотека 50 книжок, вартости $28. Приладдя до вистав $25, інший маєток $80. Відділ причинявся до орґанізування інших товариств. Сходиться на наради в чужій галі. Співпрацює з центральним комітетом і від. О.Д.В.У. Теперішній уряд: Теод. Захаріевич, предс.; Семен Шуран, кас.; Іван Бінковський, секр. Ювилейне свято відбуто спільно 20 травня, як це згадано при відділі 10.

ГРОМАДА: **GLASTONBURY.**

Українців 30 родин. Почали прибувати перед 28 літами з повітів: Перемишль, Тернопіль, пізніше Золочів, Броди, Зборів, Жовква, Перевоpськ і Березів у Галичині. Працюють у ріжних робітнях і на фармах. Мають свою церкву від 1926. р. й одно товариство (від. У. Н. С.) — (Подав *Семен Кунікевич).*

ВІДДІЛ 138 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя мало 15 членів при заложенні 22. січня 1914. р. Орґанізували: Андрій Рудакевич і Лука Сидорак, що ввійшли в перший уряд, а з ними були ще Григорій Явірницький і Семен Кунікевич. Допомоги побрали члени $939.19, на народні ціли в Америці пішло $100.63, на рідний край $31.16 — все те лише з членських вкладок по 50 ц. місячно. Маєток у готівці $740.66. Відділ багато причинився до зорґанізування й закупна місцевої укр. катол. церкви. Відбуває зібрання в церковній

Товариство „Українська Запорозька Січ", від. 23 У. Н. С., Дерби, Конн.

Перший ряд (зліва направо): А. Суховерх, А. Мартишко, І. Мартишко, А. Жук, Д. Винник, К. Винник, Т. Шиманська, Ф. Сінак. — Другий ряд: В. Шуран, С. Катинович, І. Шуран, І. Вінковський, Т. Захаревич, С. Шуран, В. Калина, М. Захаревич. — Третій ряд: Т. Кісик, А. Пастух, Е. Короташ, Е. Карпюк, М. Кашуба, К. Шуран, І. Козюк, М. Біцковська, Б. Мирон, Децьо, В. Прашкевич, Н. Башта, О. Башта, І. Возняк, Н. Білінський.

галі. Теперішній уряд: Лука Сидорак, предс.; Денис Качмарик, кас.; Семен Кунікевич, секр. Ювилейне свято відбулося 9. вересня 1934. р. Звіт був у *Свободі* з 24. вересня. Була панахида в укр. катол. церкві, правив і проповідував о. д-р Д. Ґулин; потім був обід у церковній галі. Промовляли: Л. Сидорак, С. Кунікевич, П. Столяр, о. Ґулин. Була збірка на народні ціли.

ГРОМАДА: **COSCOB (GREENWICH).**

Українців 26 родин. Почали прибувати перед 28 літами з повітів: Заліщики, Мелєц, Збараж у Галичині і Володимир Волинський. Працюють у фабриках вовняних виробів і в приватних домах. Є церква, школа, 2 українські товариства, 1 орґанізація молоді. З підприємств є одна крамниця з харчами в Норт Міянус, Конн. — (Подав *Омелян Житкевич).*

ВІДДІЛ 250 У. Н. С.: Братство св. Николая заложив із 14 членів Омелян Житкевич 19. березня 1921. р. Він став секретарем у першому уряді, а з ним був іще Йосиф Сленк, предс.; Василь Баштура, кас. Хорим виплатили допомоги $487, на народні ціли в Америці дали $37.50, до рідного краю вислали $75 — з місячних вкладок і імпрез. У бібліотеці є 87 книжок, вартости $57.50, приладдя до аматорських вистав вартости $27.50. Зібрання відбуваються в домі О. Житкевича. Теперішній уряд: Войтіх Каня, предс.; Василь Баштура, кас.; О. Житкевич, секр.

ГРОМАДА: **HARTFORD.**

Українців 1,300. Почали поселятися в р. 1900. Мають один відділ У. Н. С. й один відділ Провидіння, укр. катол. церкву, заложену в 1908. р. й укр. пресвитерську, при обох є школи. З бизнесів є: 4 ресторани, 3 гостинниці, 2 торговлі харчами. В школі є одна вчителька українського роду. Колись перешкаджали в роботі москвофіли і не було кому їм дати відправу, аж по заложенні від. У. Н. С. в 1910. р. — (Подав *Павло Курко).*

ВІДДІЛ 277 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя повстало з 15 членів 10. березня 1910. р. заходами Дмитра Йордана. Він став секретарем у першому уряді, а з ним був Онуфрій Курко, предс., і Стефан Зілінка, касієр. Допомоги виплачено членам $1,678.50, на народні ціли в Америці дали $145.50, на рідний край $345.25. Фонди приходили з місячних вкладок і імпрез. Маєток відділу тепер є $995.19 у готівці, а інший $40. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Михайло Курдина, предс.; Онуфрій Курко, кас.; Павло Курко, секр. Ювилей святкував відділ самий 28. жовтня 1934, а звіт був поміщений у *Свободі* з 24. листопаду 1934. Відкрив свято М. Курдина, хор укр. катол. церкви під управою дяковчителя Сташка відспівав пісні, кружок молоді відтанцював народні танці, святочний реферат сказав Дмитро Галичин. Зібрано на святі $14.30 на політичних вязнів у старому краю.

ГРОМАДА: **NEW BRITAIN.**

Украинців 2,000 душ. Почали прибувати в 1889. р. з Закарпаття, а від 1895. р. з Галичини (з Сяніччини). Працюють у фабриках залізних виробів і на фармах. Товариств є 9, три церкви (українська православна, „угро-руська" гр.-катол., москвоф. правосл.). При церквах є школи. Є укрїнська кооператива, укр. торговля взуттям і 7 крамниць з харчами. Є товариство Української Молоді, 2 хори з самої молоді і Клюб Життя. — (З інформацій, поданих *о. Й. Ялечком).*

Гром. *Михайло Тимчишин* подав такі вісти:

Перші українські імігранти прибули в 1889 р. з села Морохова, повіту Сянік, Галичина, а то: Йосиф Керелейза і Йосиф Судак. В 1904. р. почали вже будувати свою церкву разом з карпатськими русинами. Першим священиком був о. Стефанович із Закарпаття. В р. 1908. прибув перший галицький священик, о. Роман Залітач, а з ним і дяковчитель. Повстала сварня між „угорщанами" й „галичанами". Раз побилися до крови, церкву поліція замкнула і вона незабаром згоріла. Галичани почали будувати свою окрему церкву 1910. р. При цій церкві почалося народнє життя: товариства, читальня, а в 1915. р. повстав Український Народній Дім, рік пізніше зорґанізовано звідси звісну Народню Торговлю, що мала кільканацять філій, але впала і наробила багато шкоди і втрат. В 1918. р. пішло національне життя на велику скалю.

Дня 3. серпня 1919. р. заходами о. Йосифа Пелеховича і його дітей скликано тут стейтове віче, на якім говорили визначні американські бесідники, як почтмайстер Труп з Ню Гейвен, сенатор Копелмен з Гартфорд, Конн., і інші, що обстоювали слушність домагання українського народу мати свою державу. Все те враз з передруком обширних звітів з американської преси є поміщене в 98 ч. *Свободи* з 19 серпня 1919 р.

По вічу видрукувано анґлійською мовою брошуру, в якій поміщено звернений до президента Вудрова Вилсона меморіял, що в нім конвенція українців зі стейту Конетикот домагається застосування для України, а зокрема для Галичини, права самоозначення наро-

дів. Меморіял вислано теж і на мирову конференцію до Парижа та до головного отамана Симона Петлюри. Меморіял дуже обширний. На вступі сказано, що поляків у Шікаґо є в порівнянні з населенням міста процентово стільки, що є їх у Ґаличині в порівнянні з іншим населенням. І що то сказалиб американці, якби так польська меншість у Шікаґо зачала заміняти американські школи, заборонити в них учити по англійськи, якби понасаджували на почті, в суді, в адміністрації самих поляків як урядовців і т. д. А таке роблять поляки на українських землях, які загарбали.

Всі місцеві газети з 19. серпня 1919. р. помістили широкі описи української делеґації, яку приняв ґубернатор стейту Ґоком, котрому вручено цей меморіял. До нього промовив Ярослав Пелехович, студент Пенсильвенійського університету, стверджуючи на самім початку, що ніякий нарід в Америці не є так привязаний до американської свободи, як український, що від соток літ позбавлений волі. (Дивн: **New Britain Daily Herald**, August 19, 1919, і **The Hartford Daily Courant**, August 20, 1919). Пані Кармазин підкреслила, що вона наслухалася дуже багато від своєї матери, скільки то терпінь переходив український нарід під чужою владою, і благала ґубернатора в імені українського жіноцтва, щоб від себе звернувся до президента держави в справі визнання України самостійною державою.

Це віче, меморіял і делеґація були початком великої протестаційної акції американських українців. І тому вони мають особливе значіння.

В 1926. р. зложили люди $70,000, закупили цілий міський блюк землі і збудували низку мешкальних домів, 4 крамниці і 10 гаражів. Це був „Український Блюк". Все те впало разом з Народнім Домом, у часах кризи після 1930. р. з великою втратою для людей. Багато до того причинилася теж церковна боротьба. Тепер громада приходить до себе. При церкві є 4 молодечі товариства і 4 братства та церковно-народній хор. Є всіх 10 українських підприємств.

ВІДДІЛ 254 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложене 3. березня 1907. р. з 17 членів. Орґанізували: Михайло Зятик, Михайло Селеман і Василь Ковальчук. Зятик став предсідником, а Селеман орґанізатором у першім уряді. З ними був ще Андрій Ґерент касіє-

Братство св. Петра й Павла, віддія 254 У. Н. С., Ню Бритен, Конн.

ром і Данило Ґерент секретарем. Допомоги хорим членам виплатили $2,975, на народні ціли в Америці $504 (з того на Український День у часі збірки в 1917. р. $350), на рідний край $277.50. Фонди приходили із вкладок і ріжних імпрез. Маєтку є в готівці $250, а на Народнім Домі втрати $1,350. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Михайло Селеман, предс.; Матвій Мазур, кас.; Михайло Тимчишин, секр.

ГРОМАДА: **NEW HAVEN.**

Українців коло 1,000. Почали прибувати з повітів Заліщики й Тернопіль в р. 1903. Працюють по фабриках і на фармах. Українських товариств є 9; перше повстало бр. св. Михаїла в 1910. р., а при допомозі о. Олександра Павляка з Ансонії заложено українсько-катол. церкву. Працювали при тім Мих. Довгий і Мих. Струганець. При церкві є українська школа. Підприємства українські такі: 6 крамниць з харчами, 3 пекарні, одна гостинниця. З професіоналістів: один учитель в гай скул, два в народній школі. Є українська бібліотека, спортово-танкове товариство з 75 молодих членів. Громада Ню Гейвен була 20-тою з черги в часі кампанії за Позичку Національної Оборони. — (Подав *Михайло Довгий).*

ВІДДІЛ 370 У. Н. С.: Товариство Любов мало 16 членів, коли його зорґанізував 2. жовтня 1913 р. Григорій Турчиняк. Він став першим предсідником, а з ним був Михайло Довгий секретарем і Михайло Струганець касієром. Допомоги дістали члени $6,698.06, на народні ціли в Америці дали $449.75, до рідного краю $295.80. Фонди добуто з членських вкладок та імпрез. Маєтку тепер у готівці є $3,100, івентар вартує $100. Відділ причинився до повстання аматорського кружка „Бандурист" і відділів О.Д.В.У. Співпрацює з братством св. Михайла і тов. „Українська Січ". Зібрання відбуваються в церковній галі, 127 Парк Ст. В р. 1924, з нагоди 30-ліття У. Н. С., відділ 370 був признаний найбільшим у стейті. З Ню Гейвен дістали нагороди за орґанізаційну працю: Михайло Довгий дістав золотий перстень, Н. Хабінець — срібний. Теперішній уряд: Константин Марущак, предс.; Володимир Колесняк, кас.; Йосиф Децембер, секр. Ювилей обходив відділ самий дня 29. квітня 1934. р. Звіт був видрукуваний у *Свободі* з 10. травня 1934 р. В год. 3. попол. відбувся концерт, що його відкрив К. Марущак. Хор співав під управою вчит. Кисіля. Були деклямації й танці. Святочний реферат виголосив Д. Галичин, промовляли ще Олена Придун, головна радна У. Н. С., о. О. Пристай і гром. Венгринович.

ГРОМАДА: **NORWICH.**

20 українських родин. Приїхали з Ходорова, Галичина, в р. 1905., працюють у фабриці вікон, в ресторанах, а деякі мають свої фарми. Є одно товариство. З підприєм є один ресторан, одна аґенція для продажу ґрунтів, одно будівельне підприємство, одна пекарня й одна різниця. Є клюб української молоді з 15 членів. Громада дала великий концерт з виступом сотки танцюристів у червні 1935. р. — (Подав *Гарасим Дячишин).*

ГРОМАДА: **SEYMOUR.**

Українців 600 душ. Перші імігранти прибули з села Ізби, пов. Горлиці, Галичина. Заняті у фабриках залізних виробів, у фабриці вічних пер Вотермана та у фабриках шовку. Є також фармери українці. Є тут братство св. Івана Хрестителя і тов *Просвіта.* Церква автокефальна. Школа два рази на тиждень, учитель з укр. катол. церкви з Ансонії. З підприємств є 7 крамниць, один голяр. — (Подав *Йосиф Ванцяк).*

ВІДДІЛ 18 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя зорґанізоване з 8 членів 9. жовтня 1898. р. Основники: Микола Смей, Трофим Підлипчак, Олекса Смей. Перший уряд: Трофим Підлипчак, предс.; Олекса Смей, секр. На народні ціли в старім краю виплатив відділ $200, придбаних збіркою. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Евстахій Феленчак, предс.; Йосиф Ванцяк, секр. З історії: Йосиф Ґлюз як предс., і Олекса Смей як секр. оборонили відділ перед перетягненням його до Общества Русских Братств. Спільне ювилейне свято було 20 травня 1934, як згадано при від. 10.

ГРОМАДА: **SOUTHPORT.**

Українців 35 родин. Прибули перед 38 роками з села Дубно, повіту Ланьцут, Галичина. Роботу мають по багацьких домах, у фабриці виробу дроту й у фабриці ґумових виробів. Є два українські товариства, Український Народній Дім, одна гостинниця, очна торговля з харчами, одна з мясом. Є одно молодече товариство „Юкраініен Джюніор". — (Подав *Петро Дудко).*

ВІДДІЛ 84 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заложене 29. жовтня 1916. р. в 14 членів. Основники: Юрій Гоголь, М. Ґайда і Петро Гоголь. В першім уряді були: Юрій Гоголь, предс.; Микола Гайда, секр.; Михайло Ванат, кас. Допомоги виплатили $560.42, на народні ціли в Америці $128, до рідного краю $31 і то з місячних вкладок. Маєток у грошах $660.07, в інвентарі $200. Зорґанізували Український Народній Дім при Кінґс Гайвей

Товариство „Любов", відділ 370 У. Н. С., Ню Гейвен, Конн.

Вест у Савт Порт, Конн., і там відбуваються зібрання. Теперішній уряд: Дмитро Махно, предс.; Петро Дутко, секр.; Мих. Сендзік, кас. Ювилейне свято відбув відділ самий 3. листопаду 1934. р.

ГРОМАДА: **STAMFORD.**

Є 100 українських родин. Українські іміґранти почали напливати від р. 1900 з Лемківщини. В р. 1912. зорґанізовано Братство св. Михайла, а при нім читальню й аматорський гурток. В 1923. р. збудовано укр. катол. церкву. Тепер є також від. „Провидіння", Укр. Горожанський Клюб, Молодечий Клюб і дитяча школа при церкві. У День Праці 1933. р. посвячено й відкрито тут заходами укр. катол. епархії Українську Католицьку Вищу Школу. Там є 45 учнів і 4 професори українці. Українських підприємств є разом 8: 3 пекарні, 2 торговлі мясом, 2 торговлі харчами й гостинниця. — (Подав *Йосиф Тирчик).*

ВІДДІЛ 350 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорґанізоване заходами Івана Каштанюка, Павла Коста, Василя Бріяна і Йосифа Тирчика 30. грудня 1913. р. На перших зборах був присутній Михайло Угорчак, гол. рек. секретар, і тоді вибрано перший уряд в такім складі: Павло Кост, предс.; Іван Каштанюк, секр.; Василь Бреян, кас. Вписалося 18 членів. На допомогу членам виплачено $1,985.50, на народні ціли в Америці $351, до рідного краю $225. Фонди приходили з членських жертв, балів, пікніків, представлень. Маєтку в готівці є $2,158.34, інвентар вартує $130. Відділ зорґанізував і побудував церкву, а потім зорґанізував аматорський кружок і хор. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Василь Карий, предс.; Микола Когут, кас.; Йосиф Тирчик, секр. На ювилейнім святі промовляв М. Мурашко.

ГРОМАДА: **TERRYVILLE.**

В 1910 р., зорґанізовано укр. кат. церкву. Родин 110.

ГРОМАДА: **WALLINGFORD.**

ВІДДІЛ 54 У. Н. С.: Від довшого часу ходили чутки, що серед польського моря в цім містечку є теж українці. Дві родині, а то Дзюби і Холявки, таки були справді активними. З приходом Маланчуків почалось оживлення. Люди почали маніфестувати себе українцями. Діти Маланчуків виступили в гай скул з національними українськими танцями. Тим заінтересувалися шкільна влада й управа міста. Тому, як був тристалітній ювилей стейту Конетикот, місто запросило до святочних маніфестацій і українців. При допомозі наших земляків із Ню Гейвен і Мериден ми справді пописалися на виступах і дістали загальне признання в околиці. Після того повстав уже наш гурток. За стараннем гром. Маланчука скликано 14. грудня 1935. р. зібрання і заложено тов. *Січ*, як відділ 54 У. Н. С. Теперішній уряд: Михайло Дмитерко, предс.; Микола Дзюба, кас.; Антін Маланчук, секр. — (Подав *уряд відділу).*

—0—

DELAWARE

ГРОМАДА: **WILMINGTON.**

Українців 200 родин (1,000 осіб). Походять з повіту Скалат, Добромиль, Перемишль і Самбір. Почали прибувати сюди від 1896. р. Працюють у варстатах Пенсильвенійської залізниці і в залізних гутах. Українські товариства такі: 2 від. У. Н. С., 2 від. Укр. Народньої Помочі, 1 від. У. Р. С. Є 2 церкві: укр. катол. і православна. При останній є школа, Народній Дім, бібліотека, від. О.Д.В.У., дівоче тов. Доньки України, аматорський кружок і кружок танцюристів. Також є Горожанський Клюб при цій церкві. Бизнесменів є 12, найбільше торговель корінних товарів і мяса. — (За інформаціями парохіян списав *о. Іван Палій).*

ВІДДІЛ 173 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало з 8 членів 28 листопаду 1928 р. Орґанізували Микола Долеба, Корнило Стрільбицький та Стефан Фіґун. У першому уряді були: Атанас Церковнюк, предс.; Микола Долеба, кас.; Корнило Стрільбицький, секр. Допомоги дістали члени $75, маєтку є $280. Зібрання відбуваються в галі укр. кат. церкви. Теперішній уряд: Стефан Рожак, предс.; Микола Долеба, кас.; Стефан Фіґун, секр.

ВІДДІЛ 247 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложив Василь Гірник з 27 членами дня 26. квітня 1909. В першому уряді були: Йосиф Іщук, предс.; Михайло Возний, секр.; Василь Гірник, кас. Хорим виплатили $2,755, на народні ціли в Америці дали $1,445, на рідний край дали $325 — з членських вкладок, пікніків, балів. Маєтку є $2,750. Відділ зорґанізував Народній Дім, що тепер вартує $30,000; там він відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Микола Кравчишин, предс.; Іван Гичка, кас.; Петро Сас, секр.

—0—

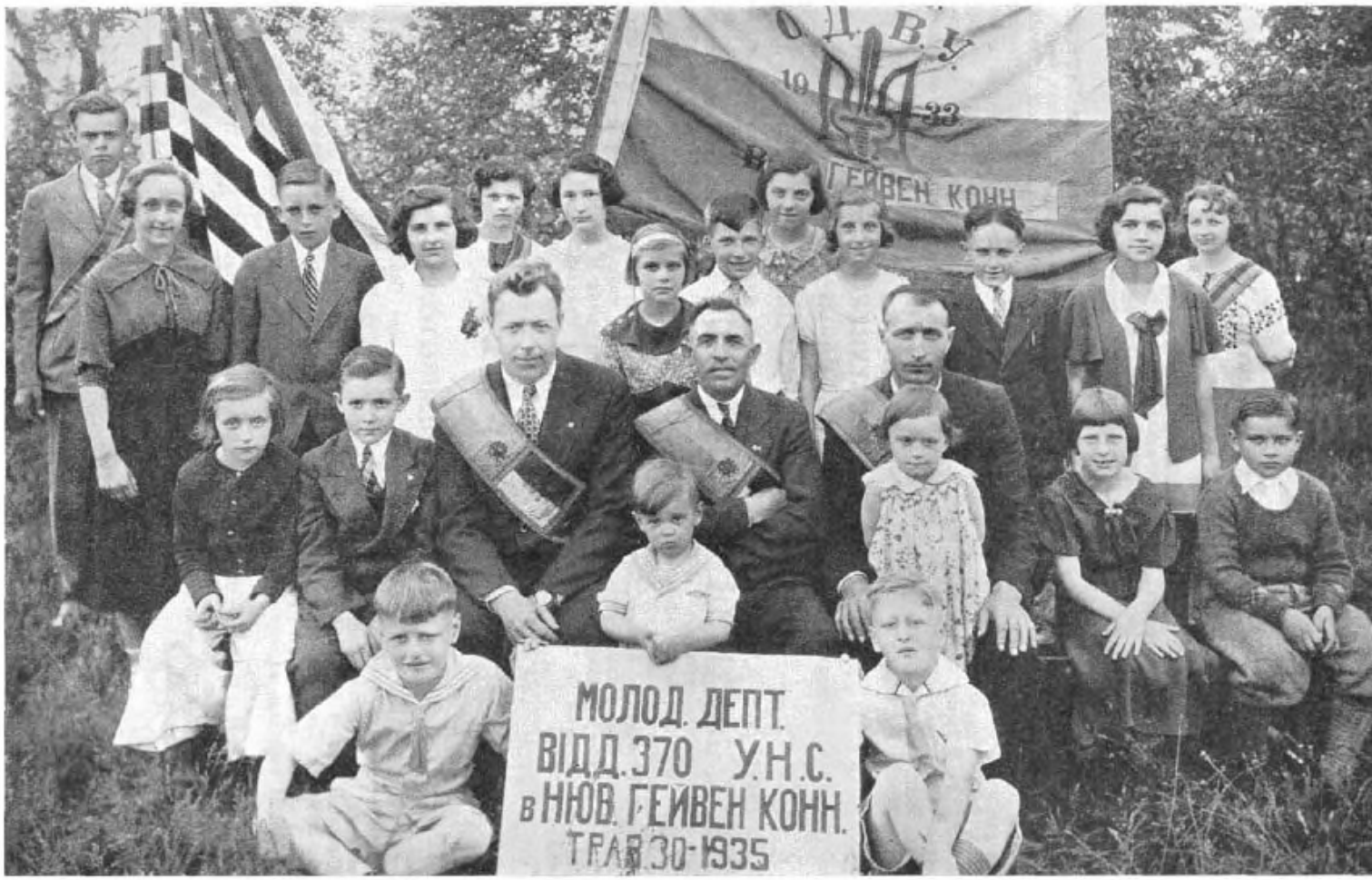

Молодечий віддів 370 У. Н. С., Ню Гейвен, Конн.

ILLINOIS

ГРОМАДА: CALUMET CITY.

Українців 9 родин. Прибули перед 24 роками з повітів: Бучач, Чортків і Сянік, Галичина. Працюють при залізниці і в фабриці хемічних виробів. Є 1 українське товариство (відділ У. Н. С.), 1 торговля харчами і 1 гостинниця. — (Подав *Теодор Дутчак*).

ВІДДІЛ 80 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка.

ГРОМАДА: CHICAGO.

Історія української громади в Шікаґо коротка і молода. Українська імігрaція осідала звичайно на сході Америки. На захід пускалися пізніше, як уже імігрант навчився більше мови і мав більше грошей на дорогу і ризико. Одні з перших наших імігрантів у Шікаґо були наші закарпатські брати, яких популярно тоді звали угорськими русинами, між якими було чимало наших лемків. Історія закарпатських українців у Шікаґо мало знана, бо вони живуть тут своїм окремим життям. На жаль, досі нема з ними ніякого контакту.

Першим галицьким українцем у Шікаґо був, кажуть, пок. д-р Володимир Сіменович, який прибув до Шікаґо 1892. року. З його споминів виходить, що в його прибуттям до Шікаґо існувала вже православна церква на вул. Медисон і Ресін. Парохом був москаль, о. Качуров. Ця церква заспокоювала духові потреби тодішніх українців із Закарпаття і Лемківщини, як також гуртувала біля себе українців наддніпрянських, яких тоді ще було в Шікаґо дуже мало. Перші імігранти українського походження по приїзді до Шікаґо осідали звичайно в промисловому районі, більше-менше в чотирокутнику, який творять вулиці Дівіжен, Ресін, Орліенс і Дванацята. Околиця ця відповідала бажанню перших українських імігрантів з двох причин. Перше, було близько до праці, а друге, мешкання в цій околиці були хоч невигідні, зате дуже дешеві, так, що можна було зложити більше гроша на дорогу і купно ґрунту в старім краю. Нині в цій околиці осталося всього кільканацять українських родин. Наш нарід у часі війни побачив, що треба відкинути думку про реемігрaцію, кидав цю брудну околицю, посувався дальше на захід, де купував свої доми або площі під будову.

За почином д-ра В. Сіменовича і його шваґра Яновича повстала в Шікаґо 1903. року перша українська зорґанізована громада. Д-р Сіменович орґанізує в Шікаґо відділ У. Н. Союзу, коло якого зачинають ґуртуватись українці з Галичини. Правда, вже 1902 року збудовано при помочі субвенції російського консуля в Шікаґо російську православну церкву на вул. Левіт і Гедон, та хоч там і до нині ґуртується у великій більшости український елемент із Закарпаття, Лемківщини і Наддніпрянщини, і хоч там можна бачити у вишиваних сорочках людей, що навіть добре по українськи говорять, то громада ця стоїть осторонь зорґанізованого українського життя в Шікаґо і долею України зовсім не інтересується. Те саме можна сказати й про другу російську православну церкву на вулиці Вуд, коло якої ґуртується нарід українського походження, але глухий на кличі Рідної Землі. Греко-католицька громада наших закарпатських братів в околиці вул. Фулертон і Кембел інтересується своїм закарпатським загумінком по свойому і до спільної всеукраїнської праці вона не відчуває причини мішатися.

Першою греко-католицькою церквою в Шікаґо є церква наших закарпатських братів на 49 вулиці і Сілі. Її засновано і посвячено 30. жовтня 1904 р.

Українські імігранти зперед 30 літ у Шікаґо вважали, що треба перше зорґанізувати свою церкву, біля якої вони могли вечорами сходитися. В тій справі відбулося в Шікаґо в Ґабрінус Гол на вул. Робі і Кортленд 3. грудня 1905. р. перше українське віче, на якому зібрано 602 доляри на будову церкви. Церкву незабаром куплено на вул. Бікердайк і Суперіор, а о. Віктор Ковалицький відправив першу Службу Божу 28. січня 1906 р. Церква на Бікердайк була першим кроком до зорґанізування української народньої громади. Дотеперішні церкви були під покровом російської ерархії, яка жила неґацією української нації, і такими вони до нині лишились. Церква на Бікердайк дала почин до української громади на північній стороні міста Шікаґо. Українських імігрантів прибувало щораз більше, так, що в роках 1908—12 церква на Бікердайк була вже замала, щоби помістити вірних. Тому за почином о. Струтинського збудовано і викінчено в 1913. р. нову українську греко-католицьку церкву на вул. Райс і Оклей. Церкву збудовано за всіми вимогами нової архітектури і техніки і вона є величавим памятником української історії міста Шікаґо. Ця церква є тепер у посіданні монашого чину оо. василіян і ґуртує біля себе значну половину українців греко-католиків.

Попри життя релігійне йшло в парі життя народне. Український (тоді ще Руський) Народний Союз знайшов у Шікаґо вдячне поле своєї діяльности. Першим шікаґовським відділом У. Н. Союзу було *Братство св. Николая*, засноване 1903 року.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 84 У. Н. С., Саутпорт, Конн.

Відповідно до того, де стояла українська церква, жили й українці. По збудуванню нової церкви на вул. Райс і Оклей прибули в ту околицю й українці. Деякі з них забрили ще дальше, аж до дільниці Генсон Парк, деякі опинилися поза мурами міста Шікаґо, в Елмвуд Парку. В містечку Сісеро мешкають теж кільканадцять українських родин.

Полудневе Шікаґо. — На полудневій стороні Шікаґа є дві українські кольонії, що утотожнюються з парохіями на Борнсайд і Савт Сайд. Є ще поправді третя мала громада, в Пулман, що має навіть свою католицьку церкву, та в українському життю вона ролі не відограє, а то тому, що задалеко віддалена і чисельно слаба.

Найменшою громадою в Шікаґо є українська кольонія в Савт Шікаґо, яка має кількох добрих народніх робітників, одначе в українському житті Шікаґа не відограє ніякої ролі. Вона ближче границь стейту Індіяна і має більший контакт з українськими громадами у Вайтінґ і Ґері, Індіяна.

Найстаршою громадою в полудневій частині Шікаґа є громада на Борнсайд, щоправда маленька, але важненька. Початки цеї громади датуються від 1908 року. Побудовано там церкву, як на малу громаду навіть дуже гарну і простору. Нових громадян не прибуває, бо українці, що мешкають у тій околиці, працюють переважно при будові залізнодорожних возів і приладдя, а цей промисл підупав значно з розвитком інших комунікаційних середників, автобусів, авт і т. і. Тому нема нових охотників, потрібних для кольонізації українського Борнсайду.

Другою доволі численною, щоправда наймолодшою, але зате добре загосподареною українською громадою є українська кольонія на Савт Сайд, що ґуртується біля церкви Пресв. Богородиці на вул. Полайна і 50-тій. Громада ця є найбагатша, бо хоч мало там бизнесменів, зате нарід не знає безробіття. Громада сусідує з найбільшими на світі різницями худоби, і більша половина українців тої околиці працювала або працює ще в згаданих різницях.

Скількість українців у Шікаґо. — Українці нараховують себе тут на 40,000 душ, та число це не є ніяк устійнене і кождий рахує по своїому. Нема ніяких даних щодо скількости українців у Шікаґо. Тяжко є перевести статистику в цьому напрямі. Бо якби почислити українців, що ґуртуються в українських запомогових орґанізаціях, церковних громадах, політичних уґрупуваннях, горожанських клюбах, тощо, то це одні і тісамі люди, що належать до ріжних орґанізацій.

Покійний д-р Вол. Сіменович, а властиво часопис „Україна", переводив такий перепис українців у Шікаґо. На підставі даних того перепису виходить, що в Шікаґо є 6,544 українські родини, а кожда з них має пересічно по 4 дітей, отже звідти цифра 26,176 українців. Той самий перепис доказує, що 57% з тих 26,176 українців не належать до ніякої української церковної чи світської орґанізації. Коли приняти, що 50% українців у Шікаґо є національно байдужні, то 57% з 26,176 є 11,456, отже якраз стільки, скільки є зорґанізованих українців при церковних і світських орґанізаціях. Значить, статистика, переведена часописом „Україною" і д-ром В. Сіменовичем, є менше-більше правильна, а коли так, то в 1930 році було в Шікаґо 26,176 українців. Очевидно, що підчас переведеного перепису українців у Шікаґо д-ром Сіменовичем не всі українці зголосилися. Є в Шікаґо ґрупа українських комуністів, закарпатських українців, малоросів, русинів; багато ще наших земляків не увільнилися зпід польської кормиги і реґулярно що неділі тупцюють до костела.

Підсекретар департаменту рільництва у Вашинґтоні, світової слави статистик Мордекай Езекел, у своїй розвідці під назвою „Статистична аналіза" твердить, що межі правдоподібности статистичних даних не є менші й не більші як 12½%. Коли приняти його твердження за вірні в нашому положенню, то на підставі статистики д-ра Сіменовича межі українського населення лежать від 22,904—29,448. Це значить, що в 1930 році могло бути в Шікаґо 29,448 українців, а не було менше як 22,904. Федеральний перепис населення з 1930. року виказує 36,000 українців і русинів у повіті Кук, до якого належить Шікаґо. Тому, що в повіті Кук нема більших українських громад крім Шікаґо, але є кілька менших то на основі статистичних калькуляцій федерального перепису і статистики д-ра Сіменовича в цифрами 29,448 і 36,000 за 50%-вою половиною на основі закону про пересічність було в Шікаґо дня 1. червня 1930. року 32,724 українці. Коли взяти природній 6% приріст населення і значну іміґрацію українців з Канади до Злучених Держав, то дістанемо цифру 42,551. Коли від тої цефри відіймемо скількість реемігрантів і померлих, то дня 1. червня 1935. року було в Шікаґо 40,849 українців.

Де українці працюють і скількість бизнесів. — Українці в Шікаґо працюють у головній своїй масі в різницях худоби, при залізничих компаніях, у відливарнях заліза, ґотелях, фабриках рільничих машин і як дозорці будинків. Багато дівчат працює при виробі радіових апаратів і в електричних фабриках.

Сказати про скількість підприємств тяжко, бо вони не всі в українських районах. За статистикою д-ра Сіменовича з 1930. р. було в Шікаґо 64 українських ґросерень (харчових торговель). Тепер їх значно менше, а зате більше „салунів", чи по нашому шинків, коршем.

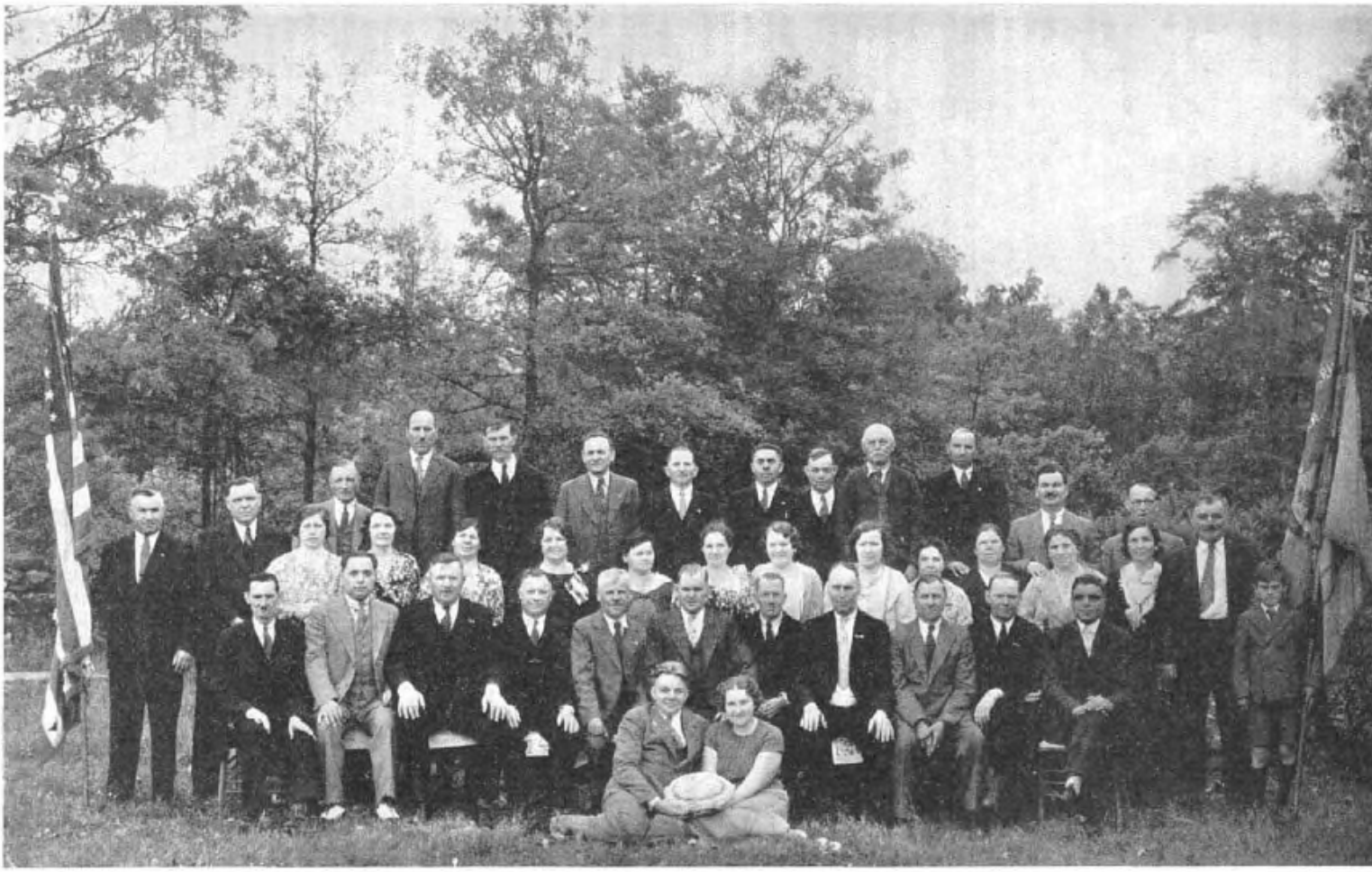

Братство св. Михаїла, відділ 350 У. Н. С., Стемфорд, Конн.

За даними, які збирав я від наших людей, українська громада в Шікаґо має: 7 лікарів, 5 дентистів, 6 адвокатів, 4 похоронників, 38 ґросерників, 3 пекарів, 46 шинків, 17 голярень, 3 салюни краси, 5 фабрик виробу і продажу мясних продуктів, 5 ресторанів, 1 аптику, 1 продавця авт, 2 квітярів, 2 торговлі залізом, 3 склади черевиків, 3 склади убрань і кілька менших заведень направи черевиків, убрання і т. п. Розуміється, що є наших бізнесменів більше, та вони між українців не показуються, чи не признаються, і нема потреби рахувати їх як наш народній доробок.

Народні доми і церкви. — В Шікаґо нема Українського Народнього Дому. Нема де відбути більших зібрань і все відбувається у наймах. Був колись Січовий Дім, малий щоправда, але був. З упадком колись могутньої Січової Орґанізації в Америці пропав і Січовий Дім у Шікаґо.

Крім церков, біля яких ґуртуються українці неясного обличчя, є в Шікаґо 3 українські католицькі церкви, а саме на вул. Оклей і Райс, на 50-тій і Полайна і в Пулман, одна автокефальна (на вул. Ірі і Деймен) та одна православна церква на Борнсайд.

Шікаґовські орґанізації. — Крім церковних громад існують іще в Шікаґо орґанізації світські, політичного і професійного або аполітичного характеру.

З політичних орґанізацій у Шікаґо є Орґанізація Державного Відродження України, Орґанізація Гетьманців Державників, Оборона України й українські комуністи, які мають великий Український Робітничий Дім, що то в ньому крім назви „український" нічого українського нема. Бо хоч є там бібліотека, писана українськими буквами, українські вистави і т. п., то вся праця цеї інтернаціональної братії не приносить Рідній Землі ніякого пожитку.

Існує в Шікаґо славний Український Хор, який мав нагоду нераз уже звеличати українське імя серед чужинців. З американсько-українських орґанізацій існує в Шікаґо централя Українських Горожанських Демократичних Клюбів, що обеднує ті клюби. Вільнодумний український нарід у Шікаґо розпорошився по великій шікаґовській рівнині і не створив ніякої громади, ані не заповнив ніякої дільниці, де міг би при голосуванні доказати свою політичну силу.

В Шікаґо є 113 товариств, за станом в 1. травня 1935 р. Нема ні одної української бібліотеки, але українську книжку можна дістати в бібліотеці міста Шікаґо і її філіях по всьому місті.

Важніші події. — Українське Шікаґо переживало світлі і сумні моменти української іміґрації в Америці, а моменти ці були однакові в Ню Йорку, в Пітсбурґу чи в Шікаґо. Але переживало українське Шікаґо один світлий важний момент в історії українсько-американської іміґрації, а ним є: *Українська Світова Вистава.*

Відбулася вона в 1933. р. Була це т. зв. *Вистава Століття Поступу,* з нагоди 100-літнього існування міста Шікаґа. Вистава тревала від 1. травня до 31. жовтня 1933. Серед державних народів, що взяли участь у тій виставі, був український нарід, зарепрезентований там „Українським Павільоном", знаним загально серед американців як „Українське Село". Павільон цей повстав зусиллям усієї української іміґрації Америки і Канади. Навіть наші імігранти з Арґентини прийшли з фінансовою допомогою, а прислали й експонати. Зі значною грошевою допомогою долучилися до цеї справи наш Батько Союз і Український Робітничий Союз.

З рідного краю прислали експонати *Рідна Школа* й *Українське Народне Мистецтво. Українська Господарська Академія в Подєбрадах,* Чехословачина, виготовила політичну і господарську мапу України та багато діяґрам і картоґрам українських земель.

Багато наших еміґрантів Америки й Канади переслали свої експонати на виставу. Були це річи, які гармонійно доповнювали старокраєвий виставовий матеріял. З наших мистців узяв участь у виставі О. Архипенко, світової слави різьбар і маляр.

Український Павільон відвідали приблизно 1,800,000 людей на загальне число 23 міліонів відвідувачів Світової Вистави. З визначних осіб Америки відвідав Український Павільон між іншими бувший президент Герберт Гувер. Такі особистости як консулі чеський, литовський і югославський були частими гостями Павільону. Зазначимо, що зі словян лише чехословаки й українці мали свої власні павільони на площі Світової Вистави. Павільон польської іміґрації збанкротував у самих початках будови, ще перед офіційним відкриттям вистави.

Провід Української Секції спочивав у руках української корпорації, на чолі якої були: д-р Мирослав Сіменович як голова, інж. Степан Куропась як секретар, Тарас Шікула як касієр і Юрій Небор як фінансовий секретар. Директором Українського Павільону був д-р Володимир Левицький, технічною референткою інж. Стефанія Чижович, а пресовим референтом О. Степанківський.

З української преси Америки попирали виставу часописи *Свобода, Народна Воля, Народне Слово й Америка.*

Без огляду на труднощі, з якими боролась Українська Секція Світової Вистави в Шікаґо, випала вона добре і встоялася до самого кінця. Вистава мала велике пропаґандне значіння, бо зазнайомила багато американців з Україною, її народом і багатствами її землі. Відчинила очі і деяких українців на те, що можна зробити зусиллям одного народу, хочби й поневоленого.

Участь українців у Світовій Виставі з 1933. року останеться світлим моментом в історії української імміґрації Америки і буде для українців заохотою до дальшої подібної праці. — (Подав *Степан Куропась*).

Український Павільон на Світовій Виставі в Шікаґо: кімната з українськими вишивками.

Український Павільон на Світовій Виставі в Шікаґо: кімната з творами Олександра Архипенка.

ВІДДІЛ 22 У. Н. С.: Товариство Доброї Волі (**Good Will Society**) повстало з 11 членів дня 27. січня 1935. р. заходами Тараса Шпікули. Члени першого уряду остаються на своїх становищах, а то: панна Марія Любас, предс.; Володимир Скоропад, фін. секр.; Іван Куньо, рек. секр.; Павло Каня, кас. Зібрання відбуваються в салі церкви св. Николая.

ВІДДІЛ 33 У. Н. С.: Сестрицтво Пресв. Богородиці зорганізували в грудні 1915. р. Стефан Коцоловський і Анна Дзюрдзевич з 12 членів. Перший уряд: Ева Грицкевич, предс.; Стефан Коцоловський, секр. Запомог виплачено $1,036, на народні цілі в Америці $50, на рідний край $25 — з місячних вкладок і імпрез. Маєток у готівці $1,000 (заморожений). Відділ причинився до зорганізування Народнього Дому. Зібрання відбуває в церковній салі. Теперішній уряд: Катерина Біньо, предс.; Каролина Подлецька, кас.; Анна Дзюрдзевич, секр.

ВІДДІЛ 106 У. Н. С.: Братство св. Николая заложене 1. червня 1906 р. Організатори: о. Микола Струтинський, д-р Володимир Сіменович. На початку було 8 членів. В першому уряді були: Матвій Шавала, предс.; Петро Гавришків, кас.; адв. Стефан Янович, секр. На допомогу членам виплатив відділ $8,470, на народні цілі в Америці (як: на книгарню $500, Національну Позичку [бонд], $100, разом $600), до рідного краю $750. Видатки покрили з каси і дрібних складок. Маєток $1,500; була бібліотека, що її віддано на парохію; шафа вартости $25. Це перший відділ У. Н. С. в Шікаго. Він заложив Горожанський Клюб і Національний Хор, а передусім першу українську парохію, що побудувала теперішню укр. катол. церкву св. Николая. Зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: Стефан Прокопів, предс.; Михайло Петрів, кас.; Іван Дацьків, секр.

ВІДДІЛ 125 У. Н. С.: Сестрицтво Пресв. Богородиці заложив з 16 членів 15. березня 1908. р. о. Микола Струтинський. У першому уряді були: Марія Руда, председиця; Катерина Вакулінська, секретарка. Допомоги дістали членині $100, на малювання вікна в церкві пішло $250, на рідний край $25 — усе із вкладок. Маєток у готівці $75, в Будівельно-Позичковім тов. $276.12. Зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: Тереса Ярема, предс.; Марія Леськів, кас.; Іванка Подола, секр.

Сестрицтво Пресв. Богородиці, відділ 125 У. Н. С., Шікаго, Ілл.

ВІДДІЛ 139 У. Н. С.: Товариство Вільна Україна заложено 21. квітня 1918. р. з 13 членів. В першім уряді були: Петро Кавацiв, предс.; Михайло Болехівський, секр.; Йосиф Ламацький, кас. Допомоги виплатив відділ $999, на народні цілі в Америці дали $200, на рідний край $400. Приходи були з членських вкладок та з імпрез. Маєток у готівці $230, інвентар вартости $70. Зібрання відбуваються в парохіяльній салі. Теперішній уряд: Іван Ларсон, предс.; Кирило Кукура, секр.; Йосиф Федасюк, кас.

ВІДДІЛ 176 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка зорганізоване з 22 членів дня 15. жовтня 1921. р. Воно повстало із злуки відділу 165 і деяких членів від. 183. Орґанізатором був Петро Бабяк. Він став першим секретарем у новому відділі. З ним були в уряді: Михайло Дороцький, предс.; Петро Демкович, кас. Допомоги виплачено членам $2,500, на народні цілі в Америці виплатили $150, до рідного краю $125 — усе з місячних вкладок, балів і добровільних жертв. Маєток в уділах $750. Відділ причинився до зорганізування Запорозької Січи. Зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: Юрій Небор, предс.; Петро Бабяк, фін. секр. і кас.; Захар Олійник, рек. секр.

ВІДДІЛ 214 У. Н. С.: Братство св. Василія Великого.

ВІДДІЛ 220 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложене з 17 членів 8. липня 1911. р. Василем Коваликом і Михайлом Біликом. Перший став председником у першому уряді, другий секретарем, а касієром з ними був Іван Сняданко. Відділ виплатив досі $3,794.80 допомоги членської, на народні цілі в Америці дав $2,027.56 (в тім є жертва на церкву Різдва Пресв. Богородиці $1,214.90, а на Сиротинець У. Н. С. $237.22). До рідного краю вислали $995. Фонди призбирали з членських вкладок, балів, пікніків і представлень. Маєток тепер є $2,144.80. Співпраця йде з О.Д.В.У. ч. 46 і з від. У. Н. С. 139 та 259. Зібрання відбуваються в галі церкви Різдва Пресв. Богородиці під ч. 4950 Савт Полайна Ст. Теперішній уряд: Василь Саґан, предс.; Петро Блідий, кас.; Григорій Гарасим, секр.

ВІДДІЛ 221 У. Н. С.: Братство св. Стефана заложене з 30 членів 25. грудня 1908. р. о. Миколою Струтинським і Михайлом Бабієм. В першому уряді були: Михайло Жидовський, предс.; Іван Мотлюк, секр.; Андрій Гащак, кас. Допомоги виплатили членам $10,286.25, на народні цілі в Америці $1,408.65, до рідного краю $1,417.15. Фонди роздобувано з членських вкладок, добровільних жертв і імпрез. Маєток відділу такий: у готівці $2,852.95, у Будівельно-Позичковому Товаристві „Дніпро" $1,148, українські бонди $250, повичка на Січовому Домі $425, разом $4,675.95, а інший маєток вартости $150. Братство зорганізувало при церкві Січовий Дім, церковну орхестру, українську школу. Співпрацює тепер з Обединанням. Зібрання відбуваються в церковній салі. За 25 літ існування відділу, від 1909—1934 р., відділ зростав ось-так: В роках 1909—1910 за секретарювання Ісидора Костюка прибуло 48 нових членів, в 1911 р. за Дмитра Кривого 23 члени, а в роках 1912—13 придбав секретар Тимко Кривовяз 72 нових членів. Іван Гапович, що був фінансовим секретарем у роках 1914—1922, придбав 144 нових членів, а в 1927. році 12 членів. Ілля Шпікула за свойого урядування в роках 1923—1935 придбав 90 членів. Яків Квагай, як секретар в 1926. р., придбав 13 членів, а Василь Лоняк у 1928. р. 33 членів. Петро Лучків за свойого урядування в роках 1929—1930 причинився до зросту відділу новими 22 членами. Від 1931. року досі фінансовим секретарем відділу є Тарас Шпікула, що за той час (до кінця 1934 року) приєднав 157 нових членів до У. Н. Союзу. Звичайна річ, що секретарям помагали председники й інші урядники відділу в приєднуванню нових членів. За працю для розвою У. Н. Союзу деякі секретарі і председники відділу були нагороджені Батьком Союзом, а саме: Іван Гайович одержав у 1914 році ланцюшок до годинника, а в 1916 році пропамятну медалю до ланцюшка за 44 і 47 нових членів. Іван Карпа в 1916 році одержав ланцюшок до годинника за 47 нових членів, разом з І. Гайовичем. Тимко Кривовяз одержав у 1914 році шпильку до краватки за 44 нових членів разом з секр. І. Гайовичем. Ілля Шпікула одержав золотий перстень у 1925 р. Тарас Шпікула одержав другу нагороду як орґанізатор нових членів у ювилейній компанії в 1934 році за 66 нових членів. Відділ як такий одержав теж другу нагороду за найбільше число нових членів у часі ювилейної кампанії. З членів, які причинилися до зросту відділу, треба ще додатково згадати покійного Войтіха Тронда, Евстахія Бабія, Івана Мотлюка та Михайла Дворніцького. Теперішній уряд: Іван Карпа, предс.; Тарас Шпікула, секр.; Дмитро Кузьма, кас.

ВІДДІЛ 252 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало дня 1. січня 1922. р. з 8 членів, що їх зорганізували члени першого уряду, а то: Микола Читвінський, предс.; Павло Хомин, секр.; Стефан Багрій, кас.; і крім них ще Михайло Польовий. Допомоги побрали хорі члени $490, на народні цілі в Америці виплачено $150, до рідного краю $75, а тепер є маєтку в готівці $500, іншого $100. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Паґас, предс.; Микола Читвінський, секр.; Кіндрат Бойчук, кас.

ВІДДІЛ 259 У. Н. С.: Братство Пресв. Богородиці мало 16 членів при оснуванню дня 13. листопаду 1909. р. Орґанізували перші урядники: Іван Лещишин, голова; Омелян Скородинський, секр.; Павло Гнатьо, кас. Допомоги дістали члени $3,408.45, на народні цілі в Америці дали $970.40, на рідний край післали $1,713.34. Фонди роздобували з членських вкладок і імпрез. Маєток тепер є $980.34. Відділ зорганізував Будівельно-Позичкове

Братство св. Стефана, відділ 221 У. Н. С., Шікаго, Ілл.

Товариство *Запорожжя,* а співпрацює з О.Д.В.У. Зібрання відбуваються в церковній салі під ч. 4950 С. Полайна Ст., бо ту церкву помагало братство закладати і дало на це $3,000. Теперішній уряд: Петро Щербатий, предс.; Теодор Пелех, кас.; Андрій Фоца, рек. секр.; Олекса Олешко, фін. секр.

ВІДДІЛ 301 У. Н. С.: Товариство ім. Дмитра Вітовського повстало з 17 членів дня 5. лютого 1911. р. заходами Ісидора Костюка. В першому уряді був Микола Моранець, предс.; Стефан Олійник, секр.; Василь Онісевич, кас. Допомоги члени побрали $3,000, на народні ціли в Америці виплатили $200, до рідного краю вислали $800. Фонди призбирано з місячних вкладок. Маєток тепер є $150. Зібрання відбуваються в салі української православної церкви. Теперішній уряд: Лука Кучер, предс.; Михайло Савчин, рек. секр.; Н. Николишин, фін. секр.; Василь Чепіль, кас. В ювилейнім році дістав як нагороду грамоту і золотий перстень член Павло Підлісний.

ВІДДІЛ 379 У. Н. С.: Братство св. Юрія заложили з 21 членів 1. січня 1914. р. Михайло Клим і Кирило Юрків. В першому уряді були: Теодор Кухар, предс.; Михайло Клим, секр.; Ілля Багрій, кас. Допомоги членам дали $400, на Український Павільон у Шікаґо на виставі дали $10, до рідного краю вислали $50. Маєток у бондах є $350, інший $50. Відділ співпрацює з бр. св. Николая і бр. св. Стефана. Зібрання відбуваються в салі церкви св. Николая. Теперішній уряд: Петро Сачавський, предс.; Михайло Семків, кас.; Василь Пишнів, секр.

ЮВИЛЕЙ У. Н. СОЮЗУ В ШІКАҐО.

40-літній ювилей У. Н. С., як описує *Свобода* з 28-го травня 1934. р., святкували спільно 13 відділів з Шікаґа і Вест Пулман 20. травня заходами комітету під проводом гол. радного Тараса Шпікули, який відкрив свято в салі школи Шопена, на розі вул. Райс і Кембел. Там у год. 3. відбувся концерт, у якому взяла участь Січова Банда під управою С. Сабора й Український Хор міста Шікаґа під управою Юрія Венецького. Був іще „Хор Козачий Молоді України" під управою С. Чуби. Головний реферат виголосив Дмитро Галичин, гол. рек. секретар. Привитав зібраних посадник міста Е. Келі, представлений адв. Романом Смуком, котрий також опісля сказав промову по анґлійськи. Були теж сольоспіви і гри на пяні. У святі взяли участь 1,500 гостей. По святі була святочна вечеря в галі під ч. 2408 Шікаґо евеню. Головою вечері був д-р Семен Кочій. Промовляли представники всіх союзових відділів і інших українських орґанізацій міста Шікаґа.

ГРОМАДА: **EAST ST. LOUIS.**

Українців 160 душ. Приїхали із Східньої Галичини в 1908. р., працюють в різницях. Є тут 2 відділи У. Н. С. Українських підприємців є 5: між ними два ресторани, 1 ґазолінова стація, 2 шевці. Є Український Народній Дім, при нім бібліотека, тов. Української Молоді, аматорський кружок. Народне життя досить рухливе. — (Подав *Дмитро Іващук).*

ВІДДІЛ 284 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" зорґанізоване з 6 членів дня 6. червня 1923. р. стараннем Івана Тимковича і Дмитра Іващука. В першому уряді були: Федь Дохват, предс.; Стефан Витвицький, секр.; Іван Венґер, кас. Відділ виплатив допомоги хорим членам $580, на народні ціли в Америці дав $135, до рідного краю вислав $30. Ці фонди призбирано з членських вкладок, балів, концертів, представлень. Маєтку має відділ готівкою $385, а бібліотеку вартости $15, крім того приладдя до аматорських вистав вартости $50. Відділ причинився до зорґанізування Українського Народнього Дому, співпрацює з від. 308, зібрання відбуває в Народнім Домі. Теперішній уряд: Дмитро Іващук, предс.; Михайло Маґац (мол.), кас.; Іван Тимкович, секр. Ювилейне свято обходили спільно від. 284 і 308.

ВІДДІЛ 308 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 16 членів дня 19. листопаду 1911. р. Орґанізували: Павло Кохманський, Дмитро Сокальський, Петро Чайковський. У першому уряді були: Василь Шалапій, предс.; Петро Чайковський, секр.; Василь Надопта, кас. Допомоги дістали хорі члени $4,000, на народні ціли в Америці пішло з братства $500, до рідного краю вислали $1,000 — усе з допомогового фонду. Маєток є $453.50. Відділ причинився до зорґанізування Народнього Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Іван Селяник, предс.; Петро Івасншин, секр.; Дмитро Сокальський, кас. Ювилейне свято було спільне з від. 284 дня 18. травня 1934. р. Була забава в Українськім Народнім Домі, в часі якої виголосив промову Дмитро Галичин, гол. рек. секр.

ГРОМАДА: **JOLIET.**

Українців 40. Решта несвідомі, жиють при чужих орґанізаціях. Мешкають тут по 35 і 45 років. Мають своє одно товариство (від. У. Н. С.), є там окрема „угро-руська" церква; один український бизнесмен. — (Подав *Іван Гуцул,* предс. 111 від.).

ВІДДІЛ 111 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка заложено у 1917. р. Зорґанізував його Андрій Махник; Іван Гуцул став секретарем, а Дмитро Домбровецький касієром. Теперішній уряд: Іван Гуцул, предс.; Ілько Горняк, секр.; Іван Федак, касієр.

Братство св. Михайла, відділ 308 У. Н. С., Іст Сейнт Луіс, Ілл.

ГРОМАДА: **PEORIA.**

Українців 7 родин і 20 неподружених. Почали поселятися перед 20 роками. Приїхали в повітів: Збараж, Теребовля, Тернопіль, у Галичині, і деякі з Волині. Мають одно товариство, працюють, де попаде, а є між ними 3 власники гостинниць і один підприємець чищення вікон. — (Подав *Андрій Бурий).*

ВІДДІЛ 190 У. Н. С.: Товариство Українських Робітників повстало з 9 членів 2. лютого 1919. р. Орґанізували Атанас і Анна Куш. У першому уряді був Василь Бігун, предс.; Атанас Куш, секр.; Луіс Палмер, кас. Допомоги виплатили членам $534, на народні ціли в Америці $37.50, до рідного краю $154 — все з каси товариства, жертв членів і з імпрез. Маєток у готівці $370.41. Зібрання відбуваються в домі членів товариства. Теперішній уряд: Тарас Данилюк, предс.; Андрій Бурий, секр.; Федор Нагач, кас.

ГРОМАДА: **PHOENIX.**

Українців 9 родин. Прибули перед 22 роками з повіту Перемишль, Галичина. Працюють у шлюсарнях. Мають одно українське товариство, одну торговлю харчами, одну торговлю вугіллям. — (Подав *Петро Вробліцький).*

ГРОМАДА: **HARVEY.**

Українців 33 родини. Почали прибувати перед 20 роками з повітів: Березів, Городенка, Калуш, Скалат, Перемишль, Сянік, Радехів, Збараж — з Галичини. Працюють у фабриках заліза й сталі. Є один відділ У. Н. С. і Горожанський Клюб. З українських підприємств є 2 торговлі мясом і харчами, 2 гостинниці, один стрижій, один склад вугілля, один сальон краси. — (Подав *Ілля Устіяновський).*

ГРОМАДА: **WEST HARVEY.**

Українців 35 родин. Походять з Галичини, осіли тут у 1915. р., працюють у фабриках сталі і відливарнях. Є один відділ У. Н. С. і Горожанський Клюб, українська школа, 5 українських бизнесів, а то: 2 торговлі з харчами, 2 гостинниці, одна торговля вугіллям. — (Подав *Ілля Устіяновський).*

ВІДДІЛ 335 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка мало 12 членів при закладанню дня 2. травня 1925. р. Орґанізатори: Михайло Гринишин, Григорій Артим, Михайло Бойко, Ілля Устіяновський. У склад першого уряду входили: Михайло Бойко, предс.; Григорій Артин, секр.; Михайло Гринишин, кас. Допомоги дістали члени $215.50. Маєтку готівкою є $235. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Микола Степанчук, предс.; Андрій Кохарський, кас.; Ілля Устіяновський, фін. секр.; Антін Бубин, рекорд. секр. Ювилей обходили з іншими відділами.

ГРОМАДА: **WEST PULLMAN.**

Українців 250. Це полуднево-західня частина міста Шікаґо. Українці осіли тут у рр. 1903—1904. Це переважно іміґранти з села Криве, пов. Камінка Струмилова (тепер Радехів), Галичина. Працюють переважно по фабриках. Є 4 українські товариства, українська катол. церква, зразкова школа. Є 8 бизнесменів українців: кравці, шевці, голярі, будівничі і „салуністи". — (Подав *Т. Менцінський).*

ВІДДІЛ 216 У. Н. С.: Сестрицтво Пресв. Богородиці мало 10 членів при заложенні дня 14. вересня 1919. р. Орґанізували Гаврило Бутовський, Олекса Шавала, Анна Олещук. У першім уряді були: Текля Янсевич, предс.; Анна Олещук, фін. секр.; Ксеня Тупиця, рек. секр.; Катерина Семчишин, кас. Членки побрали допомоги $600, на народні ціли в Америці пішло $25, до рідного краю $100 — з балів і інших імпрез. Маєток є $1,100. Відділ помагав орґанізувати кооперативу, Позичково-Будівельне Товариство *Галич.* Співпрацює з від. 243, зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: М. Карплюк, предс.; Параня Шавала, секр. фін.; Анна Гасюк, рек. секр.; Ксеня Тупиця, кас. Ювилей святкували спільно з відділами в Шікаґо.

ВІДДІЛ 243 У. Н. С.: Братство св. Михаїла повстало в 1909 р. Зібрання відбуваються в церковній салі у Вест Пулман. Теперішній уряд: Петро Костюк, предс.; Теод. Менцінський, секр.; Василь Гасюк, касієр.

ГРОМАДА: **ZEIGLER.**

ВІДДІЛ 377 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя повстало 2. січня 1928. р. з 9 членів. Його зорганізували Михайло Олексяк і Семен Гнатишак. У першому уряді був головою Іван Вавелка, касієром Юрко Ларик, а секретарем М. Олексяк. Допомоги дали членам $55, на народні ціли в Амириці $23, до рідного краю вислали $19. Маєтку є $36.23. До відділу 377 приступив відділ 166. Зібрання відбуваються в хаті М. Олексяка. Теперішній уряд: Яким Миґелич, предс.; Семен Гнатишак, кас.; М. Олексяк, секр. Ювилей святкували з відділом 179 у Ст. Луіс, Мо., 19. травня 1934. р.

INDIANA

ГРОМАДА: EAST CHICAGO.

ВІДДІЛ 68 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького.

ГРОМАДА: GARY.

Українців 50 родин. Прибували від 1911. р. одні з Шікаґо, інші з Амбрідж, Па. Працюють у фабриках сталі та при залізницях. Є два українські товариства, українська бібліотека в *Інтернешенел Інституют* і кружок українських танцюристів.

ВІДДІЛ 100 У. Н. С: Товариство ім. Т. Шевченка повстало з 12 членів 15. червня 1912. р. Орґанізували і ввійшли в перший уряд: Лесьо Гриневич, предс.; Андрій Цебак, секр.; Т. Клиса, кас. Допомоги членам виплатили $2,097, на народні ціли в Америці $133.98, на рідний край $266 — з членських вкладок, балів і представлень. Маєток у готівці є $1,069.84, прапор $75. Відділ причинився до заложення Українсько-Американського Горожанського Клюбу. З відділом 100 злучився від. 322, а потім 389. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Стефан Стечик, предс.; Гр. Лавровський, кас.; Андрій Цебак, секр.

ГРОМАДА: HAMMOND.

Українських родин 60. Це лемки, що прибули сюди з Пенсильвенії в 1901. р.; працюють у фабриці залізничих возів. Є два українські товариства, гр.-кат. церква закарпатських русинів і сім українських бизнесменів, а то: один пекар, одна торговля вугіллям, одна торговля харчами, один голяр, дві гостинниці, дві ґазолінові стації. Є одна вчителька в прилюдній школі. — (Інформації прислали: *Анна Будник, Іван Матейчук, Мих. Біндас).*

ВІДДІЛ 107 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя мало 15 членів при заложенні 1. січня 1909. р. Основники: Володислав Сімас, Михайло Ющик і Тома Дюрей. У першому уряді були: Андрій Солей, предс.; В. Сімас, секр.; Михайло Ющик, кас. Допомоги членам виплачено $1,300, на Сиротинець у Філядельфії $135, на рідний край $10 — усе з місячних вкладок до братської каси. Маєток у готівці є $280. Теперішній уряд: Данило Міщишин, предс.; Франко Папуґа, кас.; Іван Матейчук, секр.

KANSAS

ГРОМАДА: KANSAS CITY.

Українців 16 родин. Походять з повітів Радехів і Перемишляни. Прибули ще перед 28 роками. Мають одно товариство. — (Подав *Дмитро Кархут).*

ВІДДІЛ 323 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложили з 21 членів дня 26. травня 1912. р. Йосиф Гасин, Іван Литвин і Михайло Боднарчук. Гасин став предсідником у першому уряді, Михайло Боднарчук касієром, а Іван Литвин секретарем. Допомоги побрали члени $1,500.30, на народні ціли в Америці дали $169.45, до рідного краю вислали $115.45. Фонди на це придбали із складок. Маєток виносить $575. Зібрання відбуваються в чужому домі. Теперішній уряд: Василь Феден, предс.; Сидор Завадюк, кас.; Дмитро Кархут, секр. Ювилейне свято обходив відділ сам.

LOUISIANA

ГРОМАДА: NEW ORLEANS.

Українців 12. В р. 1910 приїхали 6 осіб дорослих і 6 дітей з Ню Йорку. Вони мають свої підприємства: 2 вікночисти, одна пекарня, одна аґенція реальностей. У 1934. р. приїхала була до Ню Орліенс пані М. Скубова з Ню Йорку і тутешні громадяни помогли їй уладити виставу українських виробів. — (Подав *Іван Зазуляк).*

MARYLAND

ГРОМАДА: BALTIMORE.

Українців 500 душ. Прибули з Лемківщини і зо Східньої Галичини. Працюють при залізницях та в фабриці електричних приладів. Є 3 українські товариства, одна укр. кат. церква, Український Народній Дім, українська школа, 13 бизнесменів, а то: 8 торговель харчами („гросерні"), 1 кравець, 1 швець, 1 вікночист, 1 торговля цукорками, 1 склад деревляних матеріялів. Є українська бібліотека і Український Молодечий Клюб з 20 членами при Нар. Домі. Коли збирали державну позичку (в 1918. р.), то українська громада в Балтиморі була на 4-тім місці. Дня 28. квітня 1935. р. українські діти виступили з танцями

в Білім Домі у Вашинґтоні під проводом Василя Авраменка і дістали велике признання. — (Подав *Йосиф Семенків*).

ВІДДІЛ 148 У. Н. С.: Сестрицтво Пр. Богородиці зорґанізував із 6 членичь Петро Семенків 30. квітня 1919. р. Предсідницею в першому уряді була Теодора Семенків, а з нею була Катерина Міськів касіеркою й Антоніна Семенків секретаркою. Допомоги виплатив відділ $91, на народні ціли в Америці $50, до рідного краю $55 — усе з відділової каси. Маєток у готівці є $202. Зібрання відбуваються в домі Петра Біленького. Теперішній уряд: Текля Яєчник, предс.; Катерина Міськів, кас.; Февронія Біленька, секр.

ВІДДІЛ 320 У. Н. С.: Братство Пресв. Тройці зорґанізував Микола Дурдела дня 12. травня 1912. р. з 24 членів. В першому уряді були: Йосафат Карпевич, предс.; Михайло Ключка, секр.; Микола Капустій, кас. Члени дістали допомоги $955, на народні ціли в Америці дали $105, до рідного краю вислали $12 — з балів і пікніків. Маєтку тепер є готівкою $200, на позичці у Народньому Домі у Балтиморі $200. В цьому Нар. Домі відбуваються зібрання. Співпраця йде з Українським Горожанським Клюбом. Теперішній уряд: Теодор Тарас, предс.; Михайло Криж, кас.; Григорій Іванович, секр.

ВІДДІЛ 337 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 6 членів при закладанні 8. жовтня 1926. р. Орґанізував його Петро Семенків. В першому уряді були: Текля Соколовська, предс.; Марія Буката, кас.; Анна Чорній, секр. Допомоги дістали члени $35, на народні ціли в Америці дали $42.70, до рідного краю вислали $15 — з місячних вкладок. Маєтку є $111.04. Відділ причинився до повстання Народнього Дому, а зібрання відбуває в своїм домі. Теперішній уряд: Яків Семенків, предс.; Єлисавета Підгорняк, кас.; Петро Семенків, секр.

ГРОМАДА: **CURTIS BAY.**

Українців 300 душ. Приїхали з повіту підгаєцького і бучацького в Галичині в 1890. р. Працюють при залізничих возах. Є 3 українські товариства, укр. кат. церква, кілька українських підприємств, кілька студентів і студенток у вищих школах. Була колись значна бібліотека. — (Подав *О. Шандровський*).

ВІДДІЛ 55 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорґанізував 4. серпня 1918. р. Олександер Шандровський з 6 членів і він увійшов до першого уряду. З ним був іще Яків Семенків як предс., Петро Семенків як писар. Допомоги членам виплачено $867, на народні ціли в Америці видано $49.50, до старого краю $210 — з підприємств і членських вкладок. Маєток є $75. Заходом відділу основано Український Демократичний Горожанський Клюб. Зібрання відбуваються в галі української катол. церкви. Теперішній уряд: Петро Чайковський, предс.; Станислав Демчук, скарбник; Микола Шандровський, секр. Відділ уладжував усі народні маніфестації разом з іміґрацією.

ВІДДІЛ 81 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложив Йосиф Кульчицький в липні 1903. р. з 17 членів. В першому уряді були: Микола Дурдела, предс.; Йосиф Кульчицький, секр.; Мнх. Будагазий, кас. Допомоги членам виплатив відділ $6,350.20, на рідний край $850.25 — з місячних вкладок, забав і добровільних жертв. Маєток у готівці є $980. Заложили Український Горожанський Клюб. Зібрання відбуваються в церковній салі, бо братство закладало парохію св. Петра й Павла і церкву. На неї дали більше як $1,200. Теперішній уряд: Володислав Чачка, предс.; Михайло Ястрембський, секр.; Андрій Блауцяк, кас.

ВІДДІЛ 290 У. Н. С.: Сестрицтво Непорочного Зачаття Пр. Діви Марії повстало з 20 членичь дня 13. квітня 1913. р. заходами уряду братства св. Петра й Павла, від. 81. У. Н. С. в Кортис Бей. В першому уряді були: Анна Войтович, предс.; Ядвига Буката, секр.; Марія Шандровська, кас. Допомоги дістали членици $965.50, на народні ціли в Америці дали $75, а на місцеву церкву $313. До рідного краю вислали $50. Гроші на це взяли з каси сестрицтва. Тепер є маєтку $700. Відділ співпрацює з місцевою укр. кат. церквою св. Петра й Павла і в церковній галі відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Варвара Шандровська, предс.; Анна Химяк, секр.; Анна Фаріон, кас.

MASSACHUSETTS

ГРОМАДА: **AMHERST.**

ВІДДІЛ 199 У. Н. С.: Товариство ім. Юрія Вашинґтона основане в листопаді 1935 р.

ГРОМАДА: **BOSTON.**

Українців 4,000 душ. Прибули коло 1880. р. із снятинського і зборівського повіту в Галичині. Працюють при ріжних роботах: фабриках, готелях, ресторанах та при залізниці. Є дві українські церкви: „галицька" і „буковинська", обі православні. Є школа при галицькій церкві. Підприємств у руках українців є 15: торговлі харчами, ресторани, ґазолінові станції, гостинниці („салуни"). З професіоналістів українців є 2 адвокати, 3 інжиніри, кілька студентів кінчать колеґію. Є три клюби молоді; найрухливіший при церкві.

До стейту Месечусетс почали приїздити українці десь коло 1898. року, а вже від 1905. року їхали масово, переважно з Галичини та з Наддніпрянщини. Перше зорґанізували

в Бостоні братство св. Петра і Павла і зараз пішла збірка на закупно церкви. При купні церкви прийшло до непорозуміння, бо одна половина була за записання церковного майна на єпископа, а друга на парохіян. Повстали дві фаакції: церковники і радикали-соціялісти. Церкву купили в 1914. році в осени, а коло Різдва почалася відправа у своїй церкві. Люди відітхнули і почалась робота народньо-церковна. Потім зорґанізовано тов. Запорозька Січ, якого члени були теж членами церкви та старались про розвиток громади. В часі визвольної боротьби в Европі наша громада почала збирати жертви на рідний край, брала участь в Українськім Дні, який був заряджений президентом Вудровом Вилсоном; опісля вели акцію за позичку Національної Оборони на поклик д-ра Луки Мишуги. Крім політичних справ наша церковна громада вела культурно-освітню роботу, була зорґанізована дитяча школа, читальня *Просвіти* для старших. В р. 1922. за почином автора цеї статті Бостонська Публична Бібліотека закупила кількадесять томів ріжних українських книжок. З приходом о. Й. Пелеховича пращ на церковнім і народнім полі оживилась. Скликували ріжні віча. В тім самім часі було зорґанізоване тов. Української Молоді, для допомоги українським студентам, котрі мусіли втікати з України. З нагоди приїзду до Бостону ґен. Галера ми скликали були спеціяльні збори всіх товариств для заложення протесту проти приняття ґенерала управою міста. До ширшого протестаційного комітету українці запросили жидів, білорусинів і литовців. Протест вислано на руки бостонського посадника Джеймса М. Корлія (пізнішого ґубернатора стейту). Бостонські часописи підхопили цей протест і широко писали про кривду, заподіяну українцям ляхами.

Посадник назначив день на переслухання. Від українців були присутні о. Й. Пелехович, М. Давискиба, І. Чопик, Ірина Пелехович, Ілля Шкварок, Параня Вонс, котра тоді якраз приїхала до Америки і була наочним свідком ляцьких жорстокостей. Були представники від литовців. Поляки привели собі на оборону капелянів з Галєрової армії, щоби перечити все те, що українці підносять. Саля в ратуші була заповнена цікавою публикою та представниками преси. В день, коли Галєр прибув до Бостону, посадник не запросив його до сіти гол, як звичайно буває, а зіґнорував і ґен. Едварда, що приїхав з ним. Дальше протестували ми з Бостону проти Дмовського разом з литовцями. Не оминали ми, українці, в Бостоні нагоди дати доброго поличника червоним большевикам.

В році 1926 переписали ми церкву на громаду і перемінили з католицької на православну. 1929. р. наша громада домагалася, щоби при вибиранню паперів американського горожанства нас вписували українцями. У відповідь ми дістали отсе письмо:

Office of the Director. Department of Commerce, Bureau of the Census, Washington. November 16, 1929.

Mr. Nicholas Dawyskiba, President, Ukrainian Orthodox Sacred Heart of Jesus Church, 163 Arlington St., Boston, Mass.

Dear Sir: I am glad to advise you, in reply to your recent letter, that all persons who return their mother tongue as Ukrainian at the 1930 census will be shown as Ukrainian in the report of that census.

It was at first thought that it would not be possible to include the mother tongue inquiry at the coming census because of the great difficulty in finding space on the population schedule; but we have finally worked out a solution that will enable us to include the mother tongue question, so that the Ukrainians so far as reported will be separately shown.

Very truly yours, W. M. STEUART, Director.

В 1929. р. прийшов до нас о. Й. Желехівський, що зорґанізував український хор, що взяв собі за ціль ширити славу нашої пісні. І вже 22. лютого 1930 р. цей хор дістав другу нагороду у фестивалю з іншими хорами. В 1930. р. за почином нашої громади скликали ми масове протестаційне віче проти червоних варварів з Москви. На тім вічу говорив представник міста Бостону. Ще згадаю, що деякі концерти, орґанізовані о. Желехівським, помагала уладжувати американка, любителька української пісні, пані Ловел Патнем. Наша громада брала участь у литовських імпрезах, як з нагоди приїзду проф. Біржишки та інших литовських провідників.

В році 1933. наша громада перша уладила величаву маніфестацію з протестом проти виголоджування України большевиками. Відбувся величавий похід вулицями Бостону з відповідними написами. Сотки тисяч американців приглядались тому походові. Того самого дня (в неділю, 12. листопаду) відбулося величаве віче, на котрім головним бесідником був О. Ревюк. У протесті брали співучасть околичні громади, як: Вунсакет, Тонтон, Сейлем, Менчестер. Того самого місяця делеґація, зложена з молодих, тут роджених дівчат, убраних у національний стрій, відвідала ґубернатора Йосифа Ілія і вручила йому відповідний меморіял у справі голоду в Україні, при тім коротку бесіду виголосив американець, наш щирий прихильник Едвард Соливан. Дня 17. червня 1935. р. наша громада взяла участь у величавій параді в честь американських героїв, що полягли підчас визвольної боротьби за свободу Америки.

Українсько-американське молодече товариство „Буковина", Бостон, Масс.

Зі старших членів на фотографії з лівого боку професор музики, з правого боку управитель молодечого хору. По середині сидить перший предсідник і інструктор українських танців. На долі комітет старших, що під їх доглядом молодече товариство розвивається.

Ми посилали своїх представників на ріжні американські зібрання, щоб натаврувати катів України. — (Подав *Микола Давискиба).*

—o—

Від 1930 року повстає рухливіше життя в громаді, де гарно розвивається відділ 238. У. Н. Союзу. Перший раз наш хор ім. Лисенка був запрошений міською владою на свято в честь першого президента Юрія Вашингтона в Симфоні Гол, де виступали ріжні народности. В той час першу нагороду одержали німці, а українці другу, за хор під управою автора цих рядків. В тім році мали ми нагоду познайомити чужинців з нашою культурою, з нагоди триста-літнього ювилею заснування міста Бостону. З цієї нагоди дано кількацадцять поважних виступів з хором і танцями. Участь брали теж Василь Авраменко та Василь Ємець. Також була вистава наших ручних робіт, як: вишивок та різьби Якібюка. Спеціяльна комісія признала для українців три перші нагороди: одну за виступ мішаного хору і національних танців, другу за мистецтво ручних виробів, а то вишивок і різхбарства, третю за артистичне зарядження вистави. З нагоди українських виступів бостонська преса широко розписувалась про українців та їх культуру. В тому році наша громада уладжувала масовий протест проти польської пацифікації.

Тут наведу новинку одної місцевої газети („Бостон Глоб") про протест, внесений українськими товариствами зо стейту Масачусетс на руки губернатора Ілія проти переслідування українців московськими большевиками:

The Boston Globe, Nov. 9, 1933. "A protest was made to Gov. Ely yesterday afternoon by a delegation representing the United Ukrainian Societies of Massachusets against the treatment of the Ukrainian population of Russia by the Soviet Government. The delegation sought the Governor's aid in urging the United States and Mass. to assist in relieving oppression in the Ukraine."

А ось голос тоїж газети про маніфестацію українських товариств у Бостоні:

The Boston Globe, Tuesday, June 18, 1935. "Attired in old native peasant costumes, in most cases handsomely and elaborately hand embroidered, the Ukrainian Societies of Boston marched, bearing sign, "160 Years Ago America Fought For Freedom, Ukraine Fights For Freedom Today." When the group came to the reviewing stand on High St., it stopped and faced the reviewing party" etc.

В часі повище поданих літ засновано у нас Союз Українок, Орґанізацію Державного Відродження України (О.Д.В.У.), Клюб Танцюристів то Спортове Товариство. — (Подав *Й. Желехівський).*

ВІДДІЛ 238 У. Н. С.: Дружина Князя Данила повстала з 9 членів дня 30. липня 1921. р. Орґанізували: Ілля Кошлейчук, Михайло Козулькевич, Михайло Камінський, Данило Сілінський. В першому уряді були: Лука Гриценко, Козулькевич, Камінський, Іван Купчик, Сілінський, Ілля Ставничий. Це не є бенефітовий відділ і не має братської каси. На народні цілі дав відділ $1,954 з добровільних жертв, балів, представлень і інших імпрез. Маєток виносить $50. Відділ заложив аматорський кружок, відділ Орґанізації Державного Відродження України, відділ Союзу Українок, Молодечий Клюб, а співпрацює з тов. Запорозька Січ, Український Горожанський Клюб. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Ілля Чопик, голова; Данило Сілінський, скарбник; Микола Давискиба, секретар. Ювилейне свято відбулося заходами відділів 238 і 374.

ВІДДІЛ 374 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського повстало 16 травня 1927. р. з 8 членів. Його заложили члени першого уряду: Іван Ляшкевич, предс.; Антін Гарматюк, секр.; Микола Білак, кас. На Сиротинець У. Н. С. дали $15, до рідного краю вислали $50. Маєток тепер є $45. Відділ причинився до зорганізування Нар. Дому в Матапан, Масс., і співпрацює з драматично-просвітнім товариством молоді. Зібрання відбуваються в чужім добродійнім домі. Теперішній уряд: Василь Чобан, предс.; Антін Гарматюк, секр.; Микола Білак, кас. Ювилей святкували спільно з відділом 238. У. Н. С. дня 2. червня 1934. р. Звіт був у *Свободі* з 20. червня. Був концерт у церковній галі, співав хор під управою о. Железхівського, деклямації, сольові гри. Промову виголосив на вступі М. Давискиба, а святочну о. Королишин з Провіденс, Р. Ай. Були гості з Провіденс, Сейлем, Лоренс і інших місцевостей. По концерті була спільна вечеря й забава.

Українсько-американське товариство „Буковина" засноване в березні 1932 р. Це найбільше товариство в Бостоні. Воно має свою орхестру, молодечий хор і клюб танцюристів.

ГРОМАДА: **HOLYOKE.**

Українців 40 родин. Почали прибувати від р. 1895 з Закарпаття, а потім з Галичини, з повітів Ланцут і Скалат. Працюють у папірнях, фабриках сукна і на фармах. Є три українські товариства, церква закарпатських русинів. З їх боку є один лікар, а всіх родин із Закарпаття є 65. Мають свої окремі організації, що не мають стичности з українцями. З бізнесменів: один швець. — (Подав *Дмитро Хрупалик).*

Товариство ім. Івана Франка, віддія 52 У. Н. С., Голийок, Масс.

ВІДДІЛ 52 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка зорганізував з 15 членів Михайло Беля 28. травня 1905. р. Він був у першому уряді предсідником, а з ним був іще Семен Довгань секретарем, Іван Бабак касієром. Допомог виплачено $1,600, на народні ціли в Америці $150, на рідний край $200, крім того ще на місцеві Народні Доми. Маєтку є $100. Зібрання в домі І. Вавришина. Теперішній уряд: Ілля Вавришин, предс.; Ілько Процишин, кас.; Дмитро Хрупалик, секр. Ювилейне свято У. Н. С., получене з 30-літтям існування відділу, відбулося 19. серпня 1934. Опис у *Свободі* з 28. серпня 1934 р. Свято відбулося спільно з від. 171 і 253 з Лудлов та з від. 207. Були промови Іллі Вавришина, Дмитра Галичина й Омеляна Ревюка. Потім була спільна фотографія й перекуска.

До 52 відділу прилучено в грудні 1935 р. бувший *відділ 171 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка* заложене з 32 членів 22. грудня 1918 р. Організатори Михайло Провода, Іван Дзвінник та Іван Довган стали першими урядниками. Виплачено допомоги членам $630, на народні ціли в Америці $60, на рідний край $85 — з відділової каси.

ГРОМАДА: **LUDLOW.**

Українців 45 родин. Перші іміганти прибули з повіту Стрий у 1909. р. Працюють у фабриках матерій. Є одно товариство й укр. кат. церква, 5 українських підприємств (2 молочарні, торговля харчів, торговля мясом, продаж цукорків). Молодь зорганізована в Клюбі Танцюристів, членів 48, і в клюбі *Бескет Бол*, де є 32 члени. — (Подав *М. Кульбанський*).

ВІДДІЛ 253 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 13 членів при закладанні дня 10. грудня 1923. р. в домі Стефана Наливайка. Члени першого уряду: Іван Приступа, предс.; Михайло Митоловський, секр.; Макар Пукіш, кас., і Петро Яців. В недузі дістали члени допомоги $657.88, на народні ціли до рідного краю пішло $600 — усе прибирано в добровільних датків, з пікників і балів. Маєтку має відділ $538.35. Тов-о зорганізувало парохію св. Петра й Павла і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Дамян Харко, предс.; Михайло Кульбанський, секр; Петро Павлів, кас. Ювилей обходив відділ 5. травня 1934. р., а запросив гостей з Голійок і Солджерфілд, Масс. Панахиду відправив о. Григорій Климович і сказав святочну промову, а потім відбувся в церковній галі концерт. Його відкрив гр. Іван Приступа, реферат сказав о. Климович і він також управляв хором шкільних дітей. Були деклямації по українськи й по англійськи, скрипкове соло шкільної дитини і инака народніх танців.

ГРОМАДА: **PITTSFIELD.**

Українців 48 родин. Прибули з борщівського повіту, Галичина, працюють у фабриках сукна, заліза та по фармах. Є одно товариство старших українців, українська церква, при ній була колись школа. По війні багато родин виїхали до краю. Є Клюб Української Молоді. Всіх українських дітей є 134, з них 10 покінчили „гай скул", а один коледж. Всі вміють потрохи читати по українськи. — (Подав *Олекса Яремій*).

ВІДДІЛ 150 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського заложене 1. листопаду 1908. р. з 12 членів. Основник: Дамян Мерена. Він став касієром у першому уряді, Йосиф Ткачук предсідником, а Іван Никорчук секретарем. Допомоги дістали члени $3,365, на народні ціли в рідним краю пішло $935 — усе з балів та добровільних жертв. Маєток у готівці є $1,356.58, бібліотека з 300 книжок вартує $300. Відділ причинився до зорганізування церкви і свої зібрання відбуває в церковній салі. Теперішній уряд: Михайло Соколовський, предс.; Андрій Гуска, кас.; Олекса Яремій, секр.

ГРОМАДА: **SALEM.**

ВІДДІЛ 224 (молодечий) У. Н. С.: Товариство „Просвіта" заложене в лютім 1936.

ГРОМАДА: **SOUTH DEERFIELD** І ОКОЛИЦЯ (ФАРМИ).

Українців 100 родин. Приїхали з Галичини і Наддніпрянщини, декотрі перед 45 роками. Між ними є фармери, що управляють тютюн і цибулю. Є одно товариство, українська церква з салею. Колись була при ній школа. Був теж клюб танцюристів, що дав кілька гарних виступів. — (Подав *Теодор Тимкович*).

ВІДДІЛ 207 У. Н. С.: Товариство „Галицька Січ" зорганізували з 10 членів дня 11. травня 1919. р. Теодор Тимкович, перший кас., і Микола Костюк, перший секретар. З ними був головою в першім уряді Василь Сисут. Допомоги члени дістали $200, на народні ціли в Америці і до старого краю дали по $50, а на це фонди взяли з відділової каси. Маєтку в грошах є $500, прапори вартують $125. Відділ причинився до будови церкви і відбуває зібрання в церковній салі. Це переважно фармерський відділ. Теперешній уряд: Василь Гудима, предс.; Іван Сторожук, кас.; Олекса Сельський, секр.

Товариства ім. Івана Франка, відділ 253 У. Н. С., Лудлов, Масс.

ГРОМАДА: TAUNTON.

Українців 14 родин. Перші поселилися тут в р. 1904 з повітів: Скалат, Збараж, Сянік, з Галичини. Працюють у фабриках полотна. Мають свою церкву з салею, відділ У. Н. С., між ними є два шевці й один стражій, а один продає збіжжя. Перед 1922. р. було тут до 80 українських родин, потім порозїздилися, найбільше виїхали до старого краю. — (Подав *Кароль Сідзінський*).

ВІДДІЛ 122 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка заложене з 15 членів 16. грудня 1917. р. Каролем Сідзінським. В першому уряді були: Петро Сошек, предс.; Василь Туркало, кас.; Кароль Сідзінський, секр. Допомоги виплачено $405.21, на Сиротинець в Америці $60, на рідний край $201.65. Гроші прийшли з добровільних жертв членів. Маєток у готівці $100, дім вартости $2,275, церковні річи, вартости $125, є власністю товариства. Зібрання в товариськім домі, 14 Мейпл евеню, Тонтон, Масс. Теперішній уряд: Стефан Проніцький, голова; Харитон Салата, касієр; Ілля Давидчук, секретар.

MICHIGAN

ГРОМАДА: DEARBORN.

Українців 2,000 душ. Перший приїхав перед 14 літами з Канади гром. Гнатьо, потім гр. Дацько з Масачусетс. Українці працюють у фабриках Форда. Українських бізнесменів є 15 до 20: торговлі споживчими товарами, продаж мяса, взуття, ресторани, склад вугля. З професіоналістів є один учитель у приходній школі, один дентист. Є Укр. Горож. Клюб, при нім школа, 1 відділ У. Н. С. Зрештою тутешні українці приїздять на народні свята до Дітройт. Таксамо приїздять до Дітройт наші люди з місцевостей: Гайленд Парк, Ривер Руж і інших в околиці. — (Подав *д-р А. Т. Кібзей*).

ВІДДІЛ 141 У. Н. С. повстав з 6 членів 15. червня 1934. р. Його зорганізували: Іван Братусь, член від. 175, і Микола Романів, член від. 292. Вони стали першими урядниками: Романів предс., Братусь секретарем. Маєток готівкою $2.50. Співпрацюють з Горожанським Клюбом, зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Йосиф Якима, предс.; Іван Квасницький, кас.; Іван Братусь, секр.

ГРОМАДА: DETROIT.

Українців 25.000 душ. Перший з українців прибув сюди Микола Стефанський із села Брунар, повіту Горлиці, Галичина. Він оповідає, що прибув 20-літнім хлопцем у 1882. р. до Америки, а в 1895 р. з одним німцем до Дітройт. Вони поселилися на західній стороні міста, де тоді була німецька оселя, а тепер живуть українці. Він був тоді жонатий і мав троє дітей. Працював у фабриці мідяних дротів, а потім заложив готель (коршму). Аж по 7 літах стрінув іще двох „русинів": Кміцінського і Йоша. В 1905. р. були вже 8 українських родин і з ними зорганізував Стефанський церковний комітет. Церкву при вул. Сикот і Клейтон збудували в 1907. р. Першим священником був о. Левицький. Коли прибуло більше людей, почалася боротьба, бо деякі хотіли перемінити церкву на православну. Православні москвофіли віддїлились і в 1911. р. збудували свою церкву при вул. Гілберт і Клейтон. В р. 1917. о. Мих. Ґурянський побудував нову церкву при Клипперт евені, коли пішла боротьба за власність церковного будинку при Сикот евені. Церква при Сикот евені опинилася в руках православних українців.

Цифра 25,000 українського населення не є певна. Це комбінація: В 1933. р. при виборах на посла здобув український кандидат І. Панчук 5,000 голосів, а кандидат на суддю Йосиф Чарновський 6,000 голосів. Це в 95% українські голоси. Порівнюючи статистику міста з тим числом голосуючих, нам припадає 25 до 30 тисяч населення.

Фабрик у Дітройті є 2,800, в них працюють 330,000 робітників, що заробляють річно 630 міліонів долярів. Найбільша індустрія це автомобілева, а за тим іде фармацевтична, фабрики машин, заліза і т. п. Українці працюють усюди, найбільше в автомобілевій індустрії.

Українських товариств тут 25 до 30, хоч не всі проявляють однакову діяльність. Першим українським товариством було братство св. Николая, від. У. Н. С. Тепер є 4 відділи У. Н. С., 4 У. Р. С., 3 У. Н. П., 1 відділ Провидіння, 6 політичних клюбів, 4 відділи Союзу Українок, Тов. Оборони України, Союз Гетьманців, від. О.Д.В.У., 7 хорів, 3 молодечі кружки, 3 українські часописи (тижневики), 3 групи укр. комуністів, укр. баптисти, Тов. Українських Купців і т. п.

Для всіх організацій нема одного українського дому, хіба що комуністи мають аж два. Історія українського дому в Дітройт тягнеться від 1912. р. Була тоді перша спроба поставити український дім при вул. Ліверпул. Друга спроба була в 1916. р., третю спробу робила група „Оборонців". У 1927. р. купили якусь реальність, але її забрали за довги в 1931. р. Тепер купили площу під дім У. Н. С. і заходяться біля будови.

При всіх українських церквах є парохіяльні вечірні школи.

Українських бізнесів є коло сотки: торговлі споживчих товарів, ресторани, одна гуртівня, кравецькі варстати, бюра реальностей, агенції обезпечень, агенції корабельні, склад музичних інструментів, 1 аптика, 2 фотографи.

З професіоналістів 2 адвокати, 1 дентист, 1 лікар, 1 похоронник, 3 вчителі в приходних школах, 4 інжиніри, 5 шпитальних доглядачок і ін.

Українські бібліотеки є при товариствах. Є 3 товариства української молоді: 2 при укр. кат. церкві, 1 від. У. Н. С.

1928. р. гостила тут артистка Сальомея Крушельницька, в 1933. р. відбувся величавий похід з протестом проти виголоджування України большевиками, в 1935. р. академія в честь Грушевського і відслонення в міському музею погруддя Тараса Шевченка роботи артиста Архипенка. У вересні 1935. р. відбувся в Дітройт зїзд Ліги Української Молоді з цілої Америки і зїзд українських професіоналістів.

Так зв. „угорські русини", зорганізовані окремо при 2 церквах, числять 2 до 3 тисячі душ. Мають 2 відділи „Соединенія" і кількох професіоналістів.

Православні лемки не причисляють себе до українців, мають щось 5 церков разом з іншими православними з колишньої царської Росії. Мають 4 священиків, 1 єпископа, свій „Русскій Дом" і кількох професіоналістів. — (Подав *д-р А. Т. Кібзей*).

ВІДДІЛ 75 У. Н. С.: Товариство Запорозька Січ повстало 6. серпня 1916. р. з 22 членів. Організували: Михайло Приставш, Стефан Михайлюк, Семен Савран, Василь Чмир. В першому уряді були: М. Приставш, предс.; Дмитро Собашка, кас.; Василь Чорній, секр. Допомоги виплачено $3,380, на народні цілі в Америці $465.45, на рідний край $1,262.65 — з місячних вкладок, добровільних жертв та імпрез. Маєток у готівці $896.57. Відділ причинився до зорганізування Горожанського Клюбу, співпрацював з від. 175 і 292 У. Н. С. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Стефан Михайлюк, предс.; Іван Слупецький, кас.; Василь Тарас, секр. Ювилей у Дітройті разом з від. 75, 175 і 292 дня

Дітройтські українці протестують проти виголоджування України большевиками (1933 р.). Початок походу.

Товариство ім. Івана Франка, відділ 146 У. Н. С., Дітройт, Міш.

30. травня 1934. Звіт був поміщений у *Свободі* з 11. червня 1934. Було богослуження в укр. катол. церкві, потім концерт в Українській Галі при вул. Клипперт і Едвардс. Співав хор під управою О. Штика, були деклямації. Потім був бенкет з 300 гостями під проводом Петра Пошивака. Промовляли: Петро Кізел, д-р А. Т. Кібзей, адв. Іван Панчук, д-р Цегельський і пані Михайлина Говикевичева, що була тоді в гостях, приїхавши зі Львова.

ВІДДІЛ 146 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 16 членів при заложенню 26. липня 1911. р. Орґанізували: Ілля Бойко, Семен Поторока, Онуфрій Нога. В перший уряд увійшли: Ілько Бойко, предс.; Василь Ничай, заст. предс.; Стефан Мальчик, секр.; М. Тригук, заст. секр.; Стефан Тригук, кас. Допомоги виплачено членам $2,438.50, на народні ціли в Америці дали $70, до рідного краю $903.50 — з імпрез і членських вкладок. Маєток відділу виносить $911.41. Відділ побудував Український Народній Дім при вул. Грейхінґ, Гемтремк, Міш., зібрання відбуваються тепер в Українській Школі. За організаційну працю дістав член Панько Андрушків у 1924. р. грамоту і срібний перстень. Теперішній уряд: Максим Головчак, голова; Теодор Солодкий, кас.; Панько Андрушків, секретар. Ювилейне свято було спільне відділів: 20, 94 і 146 в Гемтремк, Міш., описане при від. 20.

ВІДДІЛ 175 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало з 28 членів 14. листопаду 1907. р. заходами Андрія Вовка. Він був першим секретарем, а з ним був Дмитро Радавець предсідником. Відділ виплатив допомог членам $2,525, на народні ціли в Америці $225, до рідного краю $215 — з членських вкладок, жертв і імпрез. Маєток у готівці $1,157.56, довгу на членах $750, інвентар вартости $200. Співпраця йде з відділами 75 і 292, зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Петро Пошивак, предс.; Василь Білінський, кас.; Василь Бартош, секретар. Ювилейне свято відбулося на спілку з від. 75 і 292 в Дітройті. Звіт при від. 75.

ВІДДІЛ 292 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя повстало з 11 членів дня 13. листопаду 1910. р. стараннєм о. Михайла Лукавського, котрий був першим секретарем. З ним був Іван Салагуб першим головою, а Андрій Козицький касієром. З протоколів видно, що відділ давав на всякі народні ціли в Америці й у рідному краю, допомагав до будови Союзового Дому, причинився до заложення укр. катол. церкви, де тепер відбуває в церковній галі свої зібрання. Маєток $2,527.54. Теперішній уряд: Іван Форпсь, голова; Ілля Андрусевич, кас.; Петро Кізел, фін. секр.; Йосиф Масляк, рекорд. секр. Ювилей святкували спільно відділи 75, 175 і 292 в Дітройт. Звіт поданий при від. 75.

Товариство ім. Маркіяна Шашкевича,

ГРОМАДА: **HAMTRAMCK.**

Українців 10 до 15 тисяч. Вони прийшли з Дітройт на фарми. Найбільше з села Кобиловолоки, повіт Теребовля, Галичина, пізніше з повіту Сокаль. Коли в 1930. р. д-р Кібзей кандидував тут на на радного міста, дістав 1,400 голосів. Усіх голосуючих у Гемтремк було 12,000, а коли українських голосів була десята частина, то, пропорціонально, яких 10% усього населення далоб українцям 10 до 15 тисяч.

Першою українською організацією було тов. ім. М. Січинського в 1910. р. При ній побудували свою хату під ч. 2376 Ґрейлінґ Ст., але в 1917. р. здобули цей дім большевики. В 1928. р. відкупив від них цей дім Укр. Горожанський Клюб, тепер Укр. Демократичний Клюб. За о. Евгена Бартоша збудовано тут першу українську катол. церкву в 1912. р., а в 1916 р. Українську Хату для противаги соціялістичній роботі з дому тов. ім. Січинського. Укр. Хата належить до парохії, тут містяться всі українські товариства. В 1919. р. повстала Січ, яка переміпилася заходами д-ра О. Назарука в 1926. р. на Гетьманську Січ. Пізніше повстали тут 2 відділи У. Н. С, і 1 від. Провидіння, 1 від. Нар. Помочі, 1 від. О.Д.В.У., дальше клюби (5), хори і т. п. Разом тепер є до 20 груп і товариств.

Українці працюють переважно в фабриках автомобілів та в фабриці фарби. Багато їздять до праці в Дітройт. Українських бизнесів є коло 50, між ними пекарня, молочарня, ресторани, торговлі харчами, мясом, кравецькі робітні і т. п. З професіоналістів є 1 лікар, 1 учитель вищої школи й 3 адвокати.

Є дві школи при парохії: одну ведуть сс. василіянки, другу дяковчитель. Бібліотека при Українській Хаті.

Молодь поділена на три групи: при О.Д.В.У., при гетьманцях і при Українськім Демократичнім Клюбі.

З Гемтремку вийшла ідея будувати українські літаки. Почали гетьманці. Завдяки доброї організації українці здобули 3 важні міські та стейтові позиції. — (Подав *д-р А. Т. Кібзей*).

ВІДДІЛ 20 У. Н. С.: Товариство Згода заложене з 61 членів 21 липня 1918. р. о. Балогом з такими першими урядниками: Яків Бойко, предс.; Тимко Гуньовський, секр.; Данило Рубаха, кас. Допомоги виплачено $5,770, на допомогу студентам в Америці $450, до старого краю $3,000. Приходи були з пікніків і інших імпрез. Маєток $1,785.23, співпраця йде з парохією й національстичною організацією, зібрання відбуваються в галі української катол. парохії. Теперішній уряд: Матвій Прихідко, предс.; Микола Триш, секр.; Іван Костюк, кас. Ювилейне свято було спільне з від 94 і 146 в Гемтремк. Був концерт при участи двох хорів, а то хору „Думка" під управою п. Атаманця і хору ім. Івана Котляревського під управою А. Стисловського. Були теж деклямації. Ювилейну промову сказав

відділ 94 У. Н. С., Гемтремк, Міш.

Д. Галичин. Також промовляли: о. М. Струтинський, адв. І. Панчук, д-р А. Т. Кібзей і гол. радний У. Н. С. Бусько з Клівленду.

ВІДДІЛ 94 У. Н. С.: Товариство ім. Маркіяна Шашкевича повстало з 15 членів 31. грудня 1916. р. Орґанізували: Сильвестер Гривнак і Онуфрій Гриньовський. В перший уряд увійшли: Юрій Гулик, предс.; Петро Турянський, секр.; Олекса Купій, кас. Допомог виплачено членам $4,209.29, на народні ціли в Америці $927.89, на народні ціли в старому краю $1,768.60 — все з місцевої каси, а також члени оподаткували себе були по 25 ц. місячно. Крім того були імпрези. Маєток у готівці $2,964, приладдя для аматорських вистав вартости $25, прапори $300. При відділі зорганізовано аматорський кружок. Зібрання відбуваються в Українській Хаті, 2240 Грейлінґ евеню. За орґанізаційну працю отримали перстені: Іван Курчак, Микола Машталір, Йосиф Морозовський, Іван Чайковський. Похвальні листи дістали: Онуфрій Курочка, Олена Курочка, Іван Курчак, Володимир Крушельницький. Признання в іншій формі дістали: Михайло Кулинич, Іван Курчак, Іван Заблоцький, Михайло Шаран. Товариство само, як відділ У. Н. С., дістало $15 нагороди за орґанізування членів. Теперішній уряд: Андрій Патра, предс.; Дмитро Васько, рек. секр.; Іван Курчак, фін. секр.; Онуфрій Курочка, кас. Ювилейне свято було спільне з від. 20 і 146 в Гемтремк. Звіт поданий при від. 20.

ГРОМАДА: MUSKEGON HEIGHTS.

Українських родин 55. Прибули перед 25 роками переважно з Самбірщини, Долинщини і Перемишля. Працюють у фабриках залізних виробів і в столярських варстатах. Є тут церква й одно українське товариство. Один українець має торговлю харчами й мясом. — (Подав *Микола Ільків*).

ВІДДІЛ 131 У. Н. С.: Товариство Просвіта постало з 10 членів 20. січня 1918. р. Закладали його: Д. Дрозд, Б. Ґжим, К. Ружицький. Дрозд став у першому уряді фін. секр., Ґжим рек. секр., І. Здирка головою, В. Гульчій кас. Допомоги дістали члени $263, на народні ціли в Америці виплатили $65, в рідному краю $62 — з каси й імпрез. Приладдя до аматорських вистав варт $7.50. Відділ причинився до зорганізування церкви. Зібрання відбуваються в хаті членів. Теперішній уряд: Микола Ільків, голова; Бронислав Ґжим, секр.; Юліян Лавренчук, кас.

ГРОМАДА: SAGINAW.

Українців 18 родин. Живуть тут 12 до 15 літ. Зайшли з повітів Тернопіль, Збараж, Городенка, Турка, Рудки. Працюють у фабриці заліза. Церкву щойно закладають. Мають одно українське товариство. — (Подав *Олекса Варян*).

ВІДДІЛ 309 У. Н. С.: Товариство „Український Клюб" повстало з 7 членів дня 24. травня 1924 р. Орґанізували Іван Кінаш, Олекса Варян. Вони оба були в першому уряді, а з ними ще Григорій Федусь. Допомоги дістали члени коло $300, на народні ціли в Америці дали $15, до рідного краю $10 — з пікніків. Маєтку є $160. Зібрання відбуваються в литовській галі. Теперішній уряд: Іван Кінаш, Адольф Ярема, Олекса Варян.

MINNESOTA

ГРОМАДА: MINNEAPOLIS.

Українців 2,000. В 1905. р. прибули з Канади, а від 1910. зі східніх стейтів Злучених Держав. Є окрема громада „угро-русинів". Працюють при залізниці, в млинах, автомобілевих фабриках. Українських товариств є 13, дві церкви: автокефальна й католицька. Є Народній Дім при катол. церкві, школа при православній. З українських підприємств є 7 крамниць з харчами, 2 ресторани, 2 голярні, 1 варстат направи автомобілів, 1 швець, 1 торговець деревом, 1 пекарня, 1 „салун". Є українська бібліотека, орґанізація української молоді в 80 членами. З професіоналістів є професор аґрономії в університеті Міннесоти й 1 учитель. — (Подали *Г. Пастушенко* й *Ол. Козак*).

ВІДДІЛ 345 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького повстало 20. вересня 1925. р. з 38 членів. Його закладали: Микола Ґрубрин і Петро Андрущак. Ґрубрин став секретарем у першому уряді, а з ним був Гр. Пастушенко предс. і П. Ґайва кас. Допомоги дістали члени $2,000 і стількиж дали на народні ціли в Америці, а до рідного краю вислали $3,800 — з ріжних збірок, концертів, балів і інших імпрез. Маєтку мають $50, бібліотека вартости $100, приладдя до аматорських вистав вартує $25. Відділ заложив хор, самостійний кружок О.Д.В.У. і відділ Союзу Українок. Співпрацює з православною громадою і зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Петро Ґайва, предс.; Ґригорій Пастушенко, секр.; Йосиф Ковалів, кас. Ювилей обходив відділ самий 22-го травня 1934. р. Були ювилейні збори під проводом П. Ґайви. Святочну промову виголосив Д. Галичин.

ВІДДІЛ 385 У. Н. С.: Товариство Запорозька Січ заложене з 22 членів 18. квітня 1914. р. Організували: Н. Шипорт, О. Козак, Я. Грубрин. В першому уряді був Я. Грубрин головою, М. Процай секретарем, М. Грубрин касієром. Допомоги дістали члени $2,170, на народні ціли в Америці виплатили $473.80, до рідного краю вислали $740 — з вкладок, пікників, вечерків. Маєток у готівці $4,397.01, бібліотека має книжок вартости $90, приладдя до аматорських вистав вартує $18, інший маєток $120. Відділ причинився до зорганізування Українського Дому, Тов. Просвіта і Молодечого Клюбу. Співпрацює з укр. кат. церквою, відділом Провидіння і сестрицтвом Пр. Діви Марії, яке остаточно пристало до від. 385. Зібрання відбуваються в Українськім Домі „Просвіти". Теперішній уряд: Онуфрій Шабатура, предс.; О. Козак, секр.; Н. Дмитрук, кас. Ювилей обходив відділ самий разом з 20-літнім своїм ювилеєм в домі „Просвіти". Наперед відправлено панахиду в укр. кат. церкві, де виголосив проповідь о. М. Мартинюк. Вступне слово на святі сказав Йосиф Греськів, співав хор під управою о. Мартинюка, який виголосив також промову. Реферат сказав гром. О. Шабатура.

ГРОМАДА: **SAINT PAUL.**

6 коло 30 родин, що походять з ріжних українських земель. Велика частина українців називає себе „русскими" і належить до „русской" церкви. 6 й багато таких, що ходять до польських костелів. Бізнесменів 5. 3 професіоналістів: 1 інжинір, 2 професори, 1 хіропрактор. Від 1929 р. є тут часто виступи українських танців і українського хору. — (Подала *К. Качмарова).*

MISSOURI

ГРОМАДА: **DESLOGE.**

Українців 13 родин. Поселилися перед 28 роками. Колись було тут українців багато, тепер розїхалися. Походять з повіту Дрогобич, працюють у копальнях олова, мають свою церкву й одно українське товариство. — (Подав *Онуфрій Копач).*

ВІДДІЛ 225 У. Н. С.: Братство св. Николая мало при заложенні 3. січня 1909. р. 24 членів. Його організували: о. Д. Хомяк і Олекса Баліґроцький. Той останній став головою

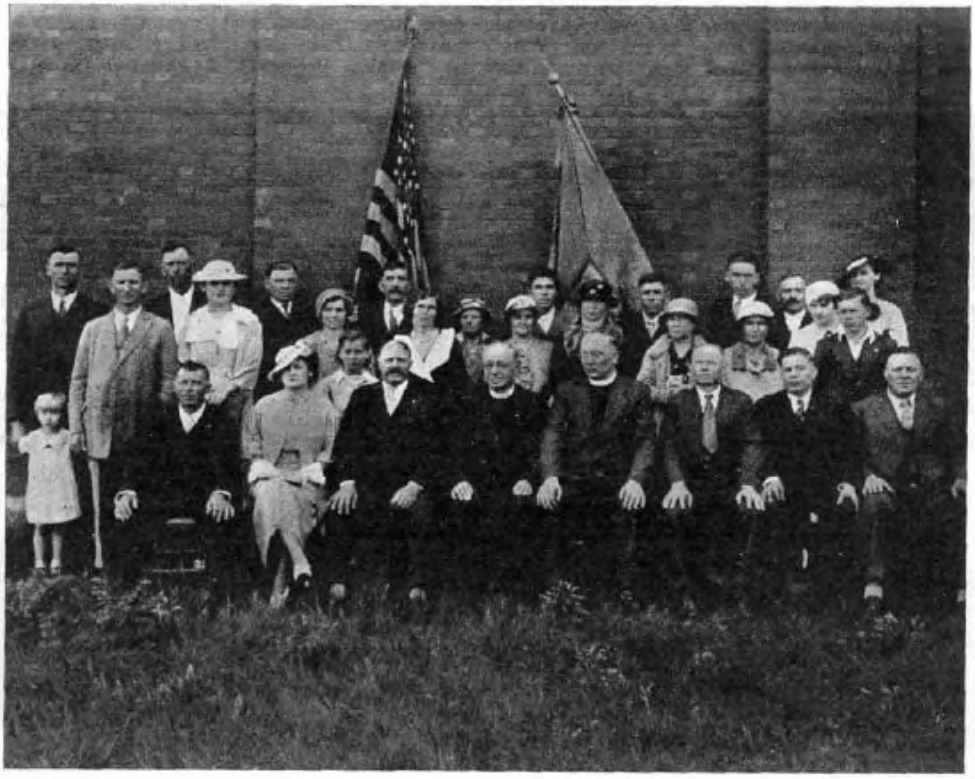

Братство св. Николая, відділ 225 У. Н. С., Делож, Мо.

в першому уряді; з ним був Павло Коваль секретарем, а Стах Пінчак касіром. Допомоги дістали члени $1,885, на народні цілі в Америці видали $55 — усе з відділової каси. Маєток виносить $360. Відділ повстав із злуки старого братства св. Петра й Павла, від. 181 У. Н. С., і бр. Благовіщення Пресв. Богородиці, від. 50 У. Н. С. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Михайло Іванко, предс.; Онуфрій Копач, секр.; Петро Міштуран, кас. Ювилей обходив відділ самий.

ГРОМАДА: SAINT LOUIS.

Українців 350 родин, разом 1,000 душ. Осіли тут іще перед 50 роками, походять у більшости з Лемківщини. Працюють при залізниці, фабриці вагонів і взуття. Є дві церкві (укр. катол. і православна), 1 вечірня школа, 7 українських товариств, між ними 1 відділ молоді. Є 1 лікар українець, підприємств 15: торговці харчами, власники гостинниць, 1 пекар, 1 агенція реальностей. — (Подав *Василь Гомдак*).

Українська громада в Сейнт Луіс це одна з найдальше положених громад на захід у Злучених Державах у стейті Мізурі. Цей стейт це частина колишньої Луізіяни, французької території, що розтягалась між рікою Місісіпі і Скалистими горами, між Канадою й Мексиканським заливом. В р. 1803. за президента Томи Джеферсона Злучені Держави купили Луізіяну за 15 міліонів долярів; це купно переведено дуже легко й щасливо, бо Наполеон потребував гроша, а, будучи занятий европейськими справами, не дуже то журився далекою Луізіяною. Злучені Держави куплену провінцію поділили на стейти Арканзо, Мізурі, Айову, Мінесоту на захід від Місісіпі, а на Норт Дакоту, Саут Дакоту, Небраску, Кензас, Оклагому, частину Монтани, Вайоминґ і Колорадо на схід від Скалистих гір. Крім того повстав іще стейт Луізіяна на захід від ріки Місісіпі з містом Ню Орліенс. Стейт Мізурі має свою назву від ріки Мізурі, що в індіянській мові значить „багниста ріка".

Найбільше місто в стейті Мізурі є Сейнт Луіс з 850,000 мешканців.

З хвилею, коли Злучені Держави закупили цей великий простір, що становить четвертину нинішньої держави, якась надзвичайна цікавість обхопила мешканців східніх стейтів. Одні для пригод, другі жадні багатства, інші, щоб стрінутися з індіянами, і взагалі, хто тільки чувся на силах, рад був дістатися поза Місісіпі. Немов вандрівка народів рушила на захід, а Сейнт Луіс був цею пристанню, куди зо всіх східніх сторін наплівала людність — одні, щоби спочити, другі поселювались на постійне. Між першими поселенцями були англійці, айриші, голяндці, а вже в 1830-тих роках рушили німці, а за ними жиди. В 50-тих роках почали напливати чехи й організуються в парохію св. Івана Непомука. В 70-тих роках при-

Братство св. Володимира, відділ

ходять поляки, орґанізуються в парохію св. Станислава Костки; нині мають 5 великих парохій. Всі ті народи не забувають і за школи і майже при всіх католицьких парохіях існують денні школи, проваджені монахинями. В 70-тих і на початку 80-тих рр. приходять мадяри і словаки, а в другій половині 80-тих рр. і наші українці з Закарпаття та Лемківщини. Всі тут сподівалися знайти ліпші умовини життя, і переважно не завелись у своїх надіях. Будова нових залізниць, фабрик, вируб лісів, відкриття нових копалень — усе те давало всім, хто лише хотів, багато роботи й доброго зарібку.

Українці в початках мало затримувались у місті, а найрадше подавалися до копалень угля в сусідні місцевості стейту Ілинойс за ріку, до Белвіл, Меривіл, Тейлер, Мт. Олів, Спрінґ, Зіґлер, Моді, Колтон, Вит, Бендл, Фейрмонт, Герін, Ґраніт Ситі, Медісон і інших. Інші наші іміґранти розплились по копальнях олова таки в стейті Мізурі, як Делож, Ст. Франсис, Бон-Тер, Ганібал, Ледвуд, Флет Рівер, Іласко, Бентон і інших. Численна українська іміґрація розсипалась по ріжних місцевостях по кілька, кільканацять, а то й кількадесять родин, і це було причиною, що тяжко приходилося їм зорґанізуватись.

Відважніші наші піоніри лишились таки в Сейнт Луіс і тут працювали або як добрі ремісники, або при залізних дорогах. Вони то, придивляючись, як інші народи зорґанізувалися, починаючи від церкви, відчули й собі потребу орґанізації. Крім того, затуживши за своєю церквою, обрядом, піснею, почали нараджуватись, як то їм зорґанізуватися в церковну громаду. „Досить блукати по чеських і польських церквах!" — кликали відважніші наші піоніри. „Нас тут в місті вже багато, а по копальнях сила силенна. Досить цеї блуканини і стиду". По довших нарадах зорґанізувались при кінці 90-тих років у церковну громаду. Найстарший документ переховується в уряді української гр.-кат. парохії; він виказує спис імен і жертв на будову церкви. Подано там: „Від початку аж до 31. грудня 1901. р." Є там 220 імен з міста і 67 з Бон-Тер та Делож, котрі зложили $1,154. Заки вдасться побудувати чи купити церкву, ухвалили приміститися в чеській церкві на богослуження. Сталого священика в початках не мали, лише принагідно котрийсь із священиків приїжджав з обслугою. Аж у 1903 р. прийшов на сталого душпастиря о. Йосиф Чаплинський. Це комірне в чехів протягнулось аж до серпня 1907 р. Тоді громада купила за $10,000 протестантську єпископальну церкву св. Івана, що була започаткована угольним каменем у 1871. р., а докінчена 1872. р. Своїй уже церкві надали імя Успення Преч. Діви Марії.

Як усюди в Америці, так і тут українці не подбали зпочатку за свою цілоденну школу, хоч мали такий гарний приклад в інших народів. Школа була би приневолювала родичів поселюватися ближче церкви і була би виховала молодь для своєї рідної церкви й українського народу.

179 У. Н. С., Сейнт Луіс, Мо.

Всі поселенці по копальнях пропали раз на все для церкви і для народу; вони збільшили число інших народів. Лише в Делож утримується ще наша парохія з 15 родинами, а в Медісон з 25 родинами. Їх обслугує священик із Ст. Луіс.

Нинішня церковна громада в Сейнт Луіс начислює 175 родин разом з Іст Сейнт Луіс, а багато з тих родин є лише номінальні члени. З молоді, особливо старшої, багато, багато пропало, а та, що є, здається, дає запоруку, що лишиться вірною своїй церкві й народові.

Попри брак цілоденної школи вибуялий український індивідуалізм поміг розбивати те, що з трудом збудовано. Дотого непригасле москвофільство у багатьох, що з ним тут приїхали, виступало при нагоді наверх, а коли ще прийшла спокуса пареславних наємників, то руйнувала основи української громади. Вислідом цього москвофільства було, що галичани греко-католики зорганізували російську православну церкву і на диво чи не найбільше там опинилось українців з Поділля.

Тому шість літ наступив новий релігійний розкол. Повстала українська православна церква. А в нас так буває, що релігійний розкол все викликує почування, які не дають нам зійтися часто й у найгарнішій народній справі.

З українських професіоналістів жие між нами одинокий д-р Микола Клим, що бере живу участь у церковнім і народнім житті української громади.

З молоді щораз більше осіб студіюють в тутешніх університетах і є надія, що ряди української інтеліґенції зростуть.

Із запомогових орґанізацій У. Н. С. має тут чисельний відділ 117. Це братство св. Володимира; відділ молодечий ч. 17, бр. св. Івана Хрестителя; а в Іст Сейнт Луіс бр. св. Михайла і тов. ім. Івана Франка. Є також відділ Провидіння, незалежне братство Пр. Діви Марії, незалежне братство св. Михайла. У. Р. Союз має відділ під назвою „Запорозька Січ". Політично українці зорганізовані в Амер. Дем. Клюбі Українських Горожан.

Під оглядом народньої праці тутешні українці на кожний поклик брали живу участь і по своїх силах причинялися з поміччю рідному краєві чи збірками, чи пропаґандою. Че-

Жіноче товариство „Любов", відділ 373 У. Н. С., Сейнт Луіс, Мо.

рез велику віддаль від головного пня української імігрaції у східніх стейтах не все мали нагоду мати між собою краєвих делєгатів тай тутешніх орґанізаторів-промовців, — а це багато помагає в піднесенню патріотизму й завзяття. Особливо додатно причинилося до життя української громади нещастя по погромі в Делож. Під напором „гужерів" у 1917. р. наші люди, заняті по копальнях олова, таки мусіли вступитись і тоді багато українців поселилися в Сейнт Луіс, а ще більше виїхали до Дітройт. З приходом деложан оживились парохія і народне життя. Це були переважно свідомі українці, до того люди молоді й завзяті козаки. Зараз таки зорґанізували славну банду, церковний хор, аматорський кружок, бібліотеку й з розмахом бралися за всяку народню чи церковну роботу. В часі війни, як усюди, так і тут уладили „Український День", відгукнулися щедро на Позичку Національної Оборони нашого уряду, а вже радості не було кінця, коли тут завитав Український Національний Хор під проводом професора Кошиця.

Є тут зорґанізована школа народніх танців. Молодь цеї школи виступає час від часу серед американців і так причинюється не лише до поширення українського імени, але й нашої культури. Крім того молодь справді полюбила українські танці і гордиться українським іменем. Молодь зорганізована в Атлєтичнім Клюбі, в Молодечім Клюбі амерекаиськo-українських католиків, в хорі, а дівчата ще в стисло релігійнім товаристві „Young Ladies Sodality". Старші парохіяни зорґанізовані в Українськім Парохіяльнім Клюбі, а жіноцтво в сестрицтві Пресв. Дівн Марії. Всі відбувають правильно сходини й загріваються взаїмно до праці церковної і народньої.

Листопадове Свято у нас вже традиційне й не можливо його вже оминути. Клюби час від часу дають представлення й інші комбіновані імпрези. — (Подав *о. Йосиф Ганяк).*

ВІДДІЛ 17 У. Н. С. зорґанізований в 6 членів 25. жовтня 1933. р. о. Йосифом Ганяком. Перший уряд: Мих. Лужецький, Йосиф Чура, Петро Ґойда, Анна Криса, Іван Тиндик, Евген Дмитрик. Запомог виплатив відділ $40, співпрацює з Американсько-Українським Молодечим Католицьким Клюбом, збирається в галі укр. кат. церкви Пр. Діви. Теперішній уряд: Мих. Ґолдак, предс.; Йосиф Чура, секр.; Мих. Лужецький, кас. Ювилейне свято відбулося разом з відділами 179 і 225.

ВІДДІЛ 179 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложене 12. квітня 1908. р. під назвою „Табор Богдана Хмельницького". Його орґанізував Михайло Петрівський. Він став предсідником у першому уряді. З ним був секретарем Василь Колодій, а касієром Стефан Опалінський. При закладанню було 18 членів. Допомоги побрали члени $8,288.77, на народні ціли в Америці виплачено $1,685.45, на народні ціли в рідному краю $10,092; відділ роздобував фонди па це з представлень, концертів, балів та з добровільних жертв. Маєток у готівці й бондах $2,548.77. Відділ причинився до заложення Українського Народнього Дому й аматорського кружка й туди передав приладдя до вистав. Крім того заходами відділу повстав хор і музична банда. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Микола Тильович, предс.; Михайло Кульчицький, кас.; Василь Ґолдак і Мих. Стеців, секретарі. Спільне ювилейне свято відбулося заходами від. 17, 179 і 373 дня 19. травня 1934. Його відкрив Н. Тильович, співав хор православної церкви під управою о. Івана Лямпарта, реферат виголосив Д. Галичин, промови виголосили: д-р М. Клим і Мих. Петрівський.

ВІДДІЛ 373 У. Н. С.: Жіноче Товариство „Любов" повстало з 8 членець, 8. травня 1927. р. Закладали його: Анна Ґромоцька, Текля Єзуско, Анна Параґак. Громоцька була першою предсідницею, Параґак секретаркою, а касієркою вибрано Параню Щупляк. Допомоги дістали членици $168.82, на народні ціли в Америці дали $498, до рідного краю вислали $85 — з місячних вкладок, кар і імпрез. Маєток виносить $291.36, зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Вікторія Лоґуш, предс.; Марія Литвицька, кас.; Анна Ґромоцька, секр. Ювилей обходили разом з відділами 17 і 179.

ГРОМАДА: **SAINT JOSEPH.**

Українців 20 родин. Приїхали з повіту Городок Ягайлонський у Галичині в 1910. р. Працюють у різницях. Є одно украиїське товариство, від. У. Н. С., укр. кат. церква, а з бизнесів одна гостинниця. Є молодечий Ст. Джозеф'с Клоб з 30 членами. В часі війни було тут 150 українців, після війни багато виїхали до дому, інші вибралися в інші місцевости. — *(Подав Стефан Юркевич).*

ВІДДІЛ 355 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 16 членів 20. квітня 1913. р. Його орґанізували: І. Кульчицький, Ю. Мізин і члени першого уряду, а то: В. Надопта, предс.; Микола Стельмах, секр.; Стефан Юркевич, кас. Допомоги виплатили членам $1,450, на народні ціли в Америці дали $175, до рідного краю вислали $150 — з членських вкладок, балів, пікніків і членських кар. Маєток у готівці є $2,500, інший маєток вартости $100. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Петро Рак, предс.; Федько Солоничний, кас.; Петро Занько, секр.

Братство Пресв. Діви Марії, віддія 178 У. Н. С., Манчестер, Н. Г.

NEW HAMPSHIRE

ГРОМАДА: MANCHESTER.

Українських родин 70. Осіли тут перед 40 роками, приїхали з Лемківщини, а перед 25 літами почали прибувати із Східньої Галичини. Працюють у фабриці полотна та в фабриці взуття. Є укр. кат. церква, 3 товариства старших українців і Українсько-Американський Молодечий Клюб, а також аматорський кружок, складений з молоді. — (Подав *Юрій Датків*).

ВІДДІЛ 178 У. Н. С.: Братство Пр. Діви Марії зорганізував Іван Гуцуляк з 17 членів 13. вересня 1908. р. Він став касієром у першому уряді, а з ним був Йосиф Марчак головою, а Микола Плечій секретарем. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Василь Петрів, предс.; Йосиф Петрик, кас.; Юрій Датків, секр. Ювилейне свято відбулося 11. листопаду 1934. р. в галі церковній. Співав хор під управою Григорія Лисюка, вступне слово сказав Юрій Датків, святочну промову — М. Мурашко.

NEW JERSEY

ГРОМАДА: BAYONNE.

Українців 160 родин. Перші українські імігранти прибули сюди в 1899. р. Теперішня громада складається з земляків із повіту Бібрка, Рогатин і Тернопіль, Галичина. Працюють у рафінеріях нафти (Стендерд, Тайд, Вестерн, Техсас, Кестор), у фабриках огрівачів, мила, масла, сірки, красок, шовку, сорочок і ін. Молодь працює по ріжних бюрах. Від 1918. р. наші громадяни почали закладати свої варстати праці, головно кушнірські спілки, що дають заняття 300 робітникам. Таких підприємств українських є 5. Крім того є 4 торговці харчами, 4 власники гостинниць, 1 годинникар, 1 будівничий. 3 товариств є 2 від. У. Н. С., 2 Провидіння, 2 У. Р. С. Народне життя розпочалося в 1905 р. зорганізуванням братства св. Михайла, від. 213. У. Н. С. В 1931. р. куплено Український Народній Дім. Потім зорганізовано відділ Союзу Українок і Тов. ім. Ольги Басарабової, а з молодечих організацій „Сошел Клоб" і „Атлетик Клоб". Є тут окрема „угро-руська" громада, яка має свою церкву, до котрої належали теж і галицькі українці. В 1918. р. закупили українці свою гр.-кат. церкву і два доми за ціну $23,000. Під церквою є сала на вистави та зібрання і тут приміщена українська школа та хор „Боян". При хорі і при школі є українські бібліотеки. Хор між іншим брав участь у великім концерті в честь Шевченка, уладженім заходами 6 хорів у Тавн Гол у Ню Йорку 7. квітня 1935. р. і в концерті в Карнегі Гол у 1936. р., що були під управою проф. Ол. Кошиця. Зрештою українська громада з Бейон усе бере участь у здвигах, що їх уладжується часто в Ню Йорку для цілої околиці. — (Подав *Василь Мельничук*).

ВІДДІЛ 213 У. Н. С.: Братство св. Михайла мало при закладанні 17 членів 15. листопаду 1908. р. Організатором був Павло Гаврилів і він був першим секретарем. З ним був у першім уряді Гринь Давидів предсідником і Гринь Возняк касієром. Допомоги членам виплачено $5,835, на народні цілі в Америці дали $650, до старого краю вислали $400. Фонди приходили з балів та інших імпрез. Маєтку грішми є $5,000, прапори вартости $325. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Юрко Бойко, предс.; Андрій Бирич, фін. секр.; Йосиф Кобрин, рек. секр.; Микита Пахолок, кас. Ювилей святкували разом з від. 281 дня 3. листопаду 1934. Опис був поміщений у *Свободі* з 13. листопаду 1934. Свято відбулося в Лейбор Лайсіюм по Службі Божій і панахиді, що її відправив о. Іван Захарко. Вступну промову сказав голова комітету Ю. Бойко, вокальні точки виконав хор „Боян" і дитячий хор „Луг" під управою В. Мельничука. Були теж деклямації. Реферат по українськи виголосив М. Мурашко, а по англійськи — місцевий лікар, д-р Міськевич, з роду литовець, і Степан Шумейко.

ВІДДІЛ 281 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заснував Лев Бачинський з 8 членів 29. квітня 1923. р. В першому уряді був Іван Лисий предсідником, Стефан Марків секретарем, Матвій Петруняк касієром. Допомоги хорим членам виплатили $264, на народні цілі в Америці видали $125, до рідного краю вислали $118. Фонди призбирали з імпрез. Відділ причинився до закупна Українського Народнього Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Іван Довгань, предс.; Лев Бачинський, секр.; Іван Кот, кас. Ювилей обходили разом відділи 213 і 281.

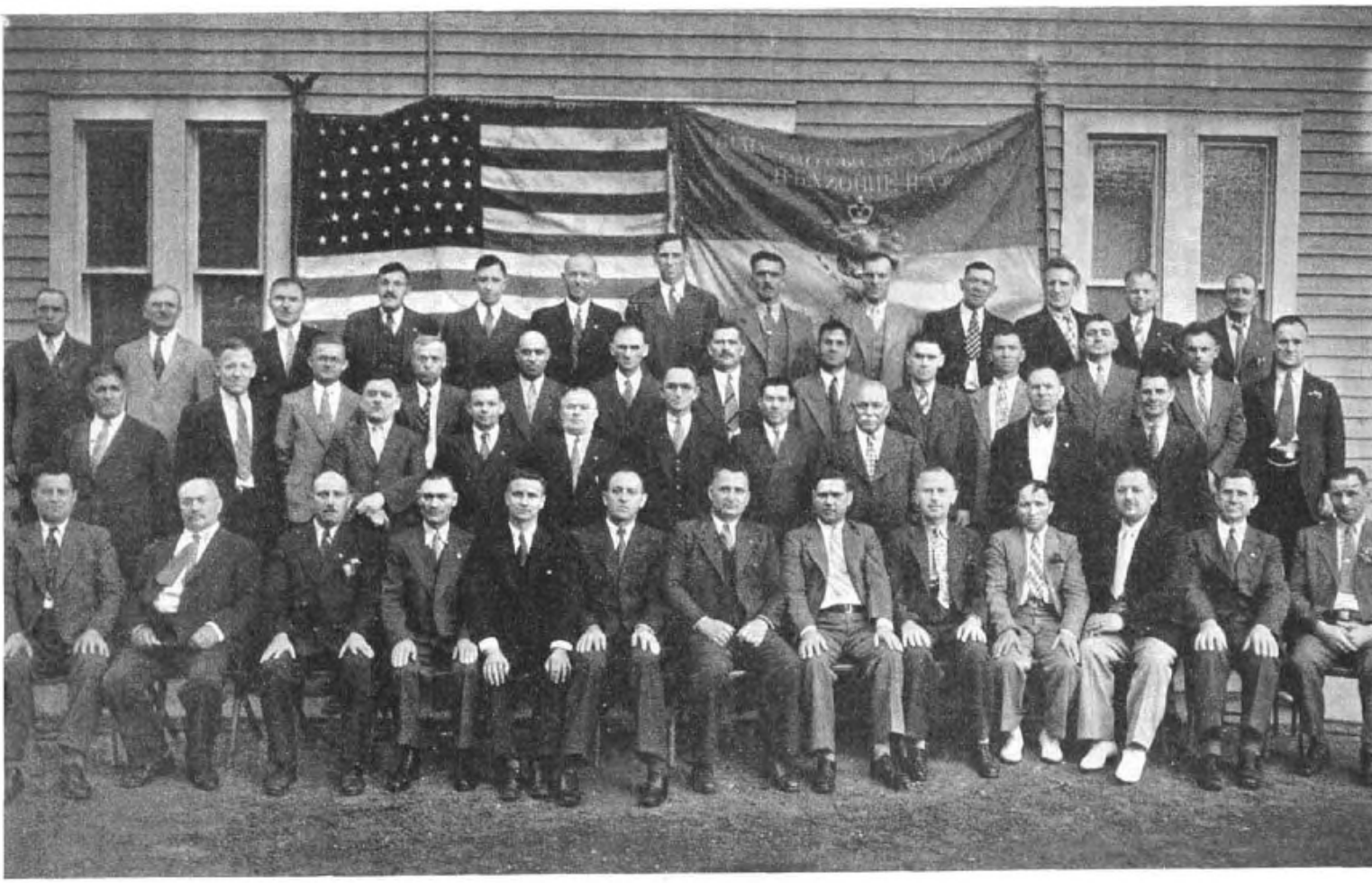

Братство св. Михайла, відділ 213 У. Н. С., Бейон, Н. Дж.

Товариство ім. Тараса Шевченка, віддія 281 У. Н. С., Бейон, Н. Дж.

ГРОМАДА: BOUND BROOK.

Українців 40 родин. Працюють у фабриці машин, деякі займаються фармерством. Більша половина має свої доми і самоходи. Бизнеси: 2 торговлі, 2 кравці, 1 будівельний підприємець. З товариств є 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., Чорноморська Січ, дитяча школа, аматорський кружок. Купили площу під будову Народнього Дому і підготовляють будову. — (Подав *Григорій Ґеба).*

ВІДДІЛ 344 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало 16. листопаду 1912. р. з 18 членів. Його заложили: Андрій Мотика й Іван Ліпкович. Ліпкович став секретарем у першому уряді, Мотика касієром, а предсідником вибрали Миколу Бучарського. Допомоги побрали члени $883.75, на народні ціли в Америці дали $25, до рідного краю вислали $55 — з членських вкладок, балів і пікніків. Маєток є $858.95, а інвентар варт $175. Зібрання відбуваються в словацькій галі. Теперішній уряд: Т. Приставш, предс.; Яків Резник, кас.; Григорій Ґеба, секр. Ювилей святкували в Менвил, Н. Дж., відділи: 349 з Менвил, 344 з Бавид Брук, 332 з Рерітен 24. листопаду 1934. р. Звіт був у *Свободі* з 27. березня 1935. Це було водночас і Листопадове Свято. Було в словацькій церкві богослуження, відправлене о. Йосифом Чаплинським з Елизабет і о. Петрашовичем з Менвил. Проповідь сказав о. Чаплинський. Після богослуження відбувся концерт. Співав хор під управою М. Ядловського з Елизабету. Промови виголосили Д. Галичин і Р. Слободян.

ГРОМАДА: BRIDGETON.

Українців 20 родин. Прибули в 1907. р. з села Чернихів, пов. Тернопіль, Галичина. Працюють при дорогах і в ліярні заліза. Є 1 українське товариство. З професіоналістів є 1 лікар і 2 вчителі у вищій школі. — (Подав *Г. Тимчій).*

ГРОМАДА: CARTERET.

Українців 2,000 душ. При українській православній парохії є 1,467, поза тим є ще большевики і такі, що ходять до „угро-руської" гр.-кат. церкви. Перші імігранти осіли в 1896. р. Прибули з повітів: Сянік, Добромиль, Золочів, Збараж, Рогатин, Підгайці й ін. Заняті у фабриках металевих виробів, дестилярнях нафти, фабриках штучного навозу, фарб, кравецьких робітнях і ін. Українські товариства: 2 від. У. Н. С., 2 від. Провидіння, 1 У. Р. С., Українсько-Американський Горожанський Клюб, Сестрицтво Покрови Божої Матери, Український Товариський Клюб (старшої молоді), Сини і Доньки України (меншого доросту), відділ скавтів, Спортовий Клюб „Йонґ Юкрейніенс" і Український хор „Боян". Українська католицька церква повстала в 1910 р. Першим священиком був о. Й. Чаплинський. Перейшла на православя в 1929. р. При ній мав резиденцію перший православний український єпископ о. д-р Йосиф Жук, що помер 23. лютого 1934. в Ст. Пітерсбурґ, у Флориді. Його поховали з тутешньої церкви на цвинтарі в Перт Амбой, Н. Дж. В Картереті відбулася перша конвенція Ліґи Українських Клюбів, зложених з молодечих орґанізацій при україн. правосл. церкві Півн. Америки, в серпні 1932. р. Тут міститься редакція й адміністрація „Українського Вістника", орґану укр. правосл. церкви. При церкві є українська школа, українська бібліотека при співацькому товаристві. З бизнесів: 7 торговель харчами, 1 ресторан, 8 гостинниць. З професіоналістів: 1 вчителька в прилюдній школі, 1 фармацевт. На уряді секретарки міста є українка й 1 член міської Ради Здоровля. В дорадчім Комітеті Негайної Допомоги є місцевий парох укр. церкви. — (Інформації зібрав *Василь Каськів,* списав *о. Іван Гундяк).*

ВІДДІЛ 209 У. Н. С.: Братство св. Михайла мало 28 членів при закладанні 24. жовтня 1908. р. Його орґанізували члени першого уряду: Йосиф Ґінда, предс.; Йосиф Пішко, кас.; Йосиф Войнаровський, секр. На допомогу членам пішло $965, гроші зібрали з членських вкладок і з імпрез. Маєтку є тепер на $400. Відділ підпомагав будову церкви й тепер відбуває зібрання в церковній галі. Збірки на народні ціли йшли через церкву. Теперішній уряд: Йосиф Ґінда, предс.; Стефан Ярощак, кас.; Іван Лукашкевич, секр. Ювилей святкували з відділом 342 дня 28. жовтня 1934. р. в німецькій галі.

ВІДДІЛ 342 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложене 29. вересня 1912. р. з 20 членів Йосифом Вадяком, Лаврентієм Угрином, Іваном Ґіндою та Іваном Марковичем. Ґінда став касієром, а Угрин секретарем у першому уряді. Михайло Черпаняк був предсідником. Допомоги дістали члени з відділу $2,483.60, на народні ціли в Америці виплатили $981, до рідного краю вислали $133.25 — з запомогового фонду та імпрез. Маєток тепер виносить $835.79, з того половина заморожена. Інвентар вартує $200. Відділ причинився до будови Народнього Дому, але він згорів. Зібрання відбуваються в церковній галі при Рузвелт евеню. Теперішній уряд: Андрій Скоципець, предс.; Йосиф Клебан, кас.; Іван Маркович, секр. Ювилей святкували з 209 відділом 28. жовтня 1934. По Службі Божій о. І. Гундяк відправив панахиду, а пополудні була святочна академія в німецькій галі. Її відкрив Андрій Скоципець, співав хор „Боян" під управою Василя Каськова. Промови сказали Йосиф Ґінда, Іван Ґінда і Михайло Дмитрів, а по анґлійськи говорив Іван Вадяк. Головний реферат мав Микола Мурашко.

Братство св. Николая, відділ 344 У. Н. С., Баунд Брук, Н. Дж.

ГРОМАДА: CLIFTON.

ВІДДІЛ 182 У. Н. С.: Товариство „Українська Січ" мало 16 членів при заложенні 4. січня 1919. р. Його основник Дмитро Лещишин був теж першим головою. Разом із ним були в першому уряді: Петро Харко, секр. фін.; Іван Роздзябек, кас. На допомогу членам виплачено $2,624, на народні ціли в Америці $568.26, до рідного краю $1,004.89 — з імпрез і членських вкладок. Маєток готівкою $3,638.04, бібліотека вартости $72.05, інший маєток $554.99. Відділ причинився до орґанізації української православної церкви й О.Д.В.У. від. 18, і з ними співпрацює та відбуває в церковній галі зібрання. Теперішній уряд: Іван Живицький, предс.; Григорій Яськів, фін. секр.; Іван Роздзябек, кас. Ювилейне свято відбулося спільними заходами відділів 42, 97 і 182 дня 6. травня 1934. Опис у *Свободі* з 10. травня 1934. р., переповіджений при від. 42 з Пасейку.

ГРОМАДА: ELIZABETH.

Українців 2,000. Свідомих півтори тисячі, а з Закарпаття ще окремо яких 500. Перші іміґранти осіли в 1895. р., походили з повітів: Сянік, Лісько, Горлиці, в Галичині. Працюють у фабриці машин Сінґера, в рафінеріях нафти, в фабриках залізних виробів, при залізниці. Українських товариств є 10, між ними 5 відділів У. Н. С., 3 від. У. Р. С., 2 від. Провидіння. Є Український Народній Дім і Український Парк. При укр.-катол. церкві є вечірня школа. Бизнесменів є 10, з того 7 мають гостинниці, 3 торговлі харчами. З професіоналістів є 1 адвокат, 1 книговодець, 1 інжинір. Є окремо три орґанізації молоді із 150 членами разом.

Гром. Василь Левчик, що зібрав дати про громаду, згадує про такі події в минувшині, котрі він сам запамятав: Він приїхав у грудні 1901. р. і тут застав 10 іміґрантів з Лемківщини. За 6 місяців заложено філію братства св. Петра й Павла з Джерзі Сіті. Тоді була українська церква лише в Джерзі Сіті на цілу околицю, парохом був о. М. Підгорецький. В жовтні 1902. р. засновано братство св. Володимира, від. 65 У. Н. С. В грудні 1903. р. на річнім мітінґу братства рішено оснувати укр. кат. церкву св. Володимира, а її збудовано аж 1906. р. за 3,000 дол. Відтоді історія церкви сплетена з історією громади до цеї міри, що коли були непорозуміння в громадському ділі, то все втягали до цього церкву, і навпаки. Непорозуміння йшли між лемками, що поселилися на горі міста, і подоляками з долу міста. Обидві ґрупи хотіли мати свої окремі церкви. Закупили навіть окрему площу на церкву, але вона пропала разом з грішми. Порадцано спір у той спосіб, що на долині міста купили Український Народній Дім у 1926. р. заходом Горожанського Клюбу, що повстав у 1925. р., за ціну $16,000, а на перерібку дали понад $3.000.

Українська громада бере участь у нюйорських здвигах, між іншим брала участь у протесті проти польської пацифікації дня 15 листопаду 1930. р. Громада дає також щедро на народні ціли.

ВІДДІЛ 3 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложене 1. серпня 1915. Основник Михайло Угорчак, гол. секретар У. Н. С. Перші урядники: Василь Мазурак, предс.; Мих. Голубець, секр.; Іван Френкевич, кас. Членів при оснуванні 11. Допомоги членам виплачено $2,246, на народні ціли в Америці $245, на старий край $94. Гроші на те приходили з імпрез. Маєток у готівці та інвестиціях $2,826.35, інший маєток $86. Відділ причинився до закупна Народнього Дому, зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Вас. Ґреґа, предс.; Вас. Тулевич, секр.; Мих. Корнас, кас. Ювилей справляв разом з іншими відділами в Елизабет, а то: 37, 65, 142, 234, і 306 з Линден. Відсвятковано 21. жовтня 1934. Програма, оголошена в *Свободі* з 19. жовтня, була така: В суботу, 20. жовтня, в церкві Служба Божа за здоровля членів. В неділю, 21. жовтня, була за померлих членів панахида, відправлена о. Й. Чаплинським. В год. 2. у Народнім Домі був спільний обід, а по обіді концерт тов. „Боян" під управою М. Ядловського. По концерті забава. На концерті промовляв Микола Мурашко.

ВІДДІЛ 37 У. Н. С.: Сестрицтво Любов заложили Софія Фуртас, Анна Горінь, Евдокія Кардаш і Евфимія Нерода з 15 членицями 31. січня 1916. р. В першому уряді були: Евфимія Нерода, предс.; Евдокія Цимбалюк, касієрка; Евдокія Кардаш, секретарка. Запомоги виплачено $899.25, на народні ціли в Америці $154.71, до старого краю $85; маєток відділу в готівці $1,348.06. Відділ причинився до зорґанізування Народнього Дому і там відбуває зібрання. Теперішній уряд: Анна Погранична, предс.; Анастасія Огар, кас.; Евдокія Кардаш, фін. секр.; Марія Кіценюк, рек. секр.

ВІДДІЛ 65 У. Н. С.: Братство св. Володимира оснували 1. жовтня 1902. з 8 членів: Андрій Явиляк, Василь Явиляк, Мих. Світич, Демко Ґоч і Мих. Пец. У першому уряді були: Андрій Явиляк, предс.; Василь Явиляк, секр.; Мих. Світич, касієр. Допомоги виплатили $11,250, на народні ціли в Америці $375, до рідного краю $598.41. Приходи на це були з членських вкладок по 50 ц. місячно і з імпрез. Маєток $5,064.61 у готівці, а інший вартости $200. Відділ причинився до закупна Українського Народнього Дому та Українського Парку. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Яків Красновський, Григорій Налепа, Василь Левчик. Братство св. Володи-

Бротство св. Володимира, відділ 65 У. Н. С., Елизабет, Н. Дж.

мира було все активне в громадській роботі. Причинилося до заложення української кат. церкви, ширило національну свідомість, вичистило громаду з москвофільства, брало передову участь у народніх маніфестаціях. Ювилей У. Н. С. відсвяткувало в злуці з від. 3, 37, 142 і 234.

ВІДДІЛ 142 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорганізував Омелян Мамчак 10. жовтня 1907. року. В першім уряді був предсідником Теодор Жилка, секретарем Семен Байтала, касієром Яцко Родзіняк. Допомоги членам виплатили $7,836, на різні цілі загальні в Америці $500, на рідний край $250. На це давало братство балі, члени платили кари, робили імпрези й пікніки. Маєтку є в готівці $3,873.26, в інвентарі $300. Відділ причинився до зорганізування Українського Народнього Дому і там відбуваються зібрання. Теперішній уряд: Яцко Лещак, предс.; Мих. Мамчак, кас.; Петро Остапчук, секр. фін.; Стефан Пограничний, секр. рек. Ювилейне свято разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 234 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" мало 33 членів при закладанню 7. березня 1909. р. Організували його члени першого уряду: Лука Генеґа, предс.; Стефан Фуртас, секр.; Олекса Генеґа, кас., а крім них був іще в першому уряді Андрій Киценюк як другий секретар. Члени дістали допомоги $9,570, на народні цілі в Америці дали $638.92, до рідного краю на народні цілі вислали $687.15. Ці гроші призбирали з член-

Український Народній Дім в Елизабеті, Н. Дж. (214-216 ул. Фултон).

ських місячних вкладок і ріжних імпрез. Маєтку тепер є $3,336.12, а інвентар вартости $473. Відділ причився до орґанізування й будови Українського Народнього Дому, 214 Фултон Ст., і там відбуває свої місячні зібрання. Співпрацює з місцевими відділами У. Н. С. В грудні 1930. р. і в січні 1931. р., в часі кампанії, приєднав 55 членів до Молодечого Департаменту. Теперішній уряд: Василь Вітушинський, предс.; Константин Пілат, секр.; Михайло Ґенеґа, кас. Ювилей обходжено спільно з відділами 3, 37, 65, 142, 234 і 306.

ГРОМАДА: **GREAT MEADOWS.**

Українців 80 родин. В 1906. р. приїхали сюди два брати, Роман і Іван Ковалик з Радехова, Галичина, і тут викорчували пригарну долину серед гір та перемінили її в плодючу землю, на котрій буйно росте городина. Потім приїхали інші іміґранти з Радехівщини та Заліщиччини. Всі займаються фармерством. Тепер є укр. кат. церква, заложена в 1923. р., відділ У. Н. С. і Демократичний Клюб. З бизнесів є одна торговля мішаних товарів, 3 гостинниці, 1 склад деревляного матеріялу й штучних навозів. Є кружок танцюючої молоді. — (З інформацій *Павла Ландяка* й *Андрія Никуна*).

ВІДДІЛ 143 У. Н. С.: Товариство „Любов" мало 10 членів, як його закладали Павло Ландяк і Клим Данилюк 27. грудня 1926. р. Вони обидва ввійшли в перший уряд, а з ними ще Онуфрій Ґудзак. Допомоги членам виплатили $156.50, на народні цілі в рідним краю дали $26.25, а свого маєтку є в готівці $500. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Клим Данилюк, предс.; Текля Гавришенко, кас.; Павло Ландяк, секр.

ГРОМАДА: **ISELIN.**

Українців 40 родин. Поселилися тут тому 10 років, переїхавши з інших громад, готовно з Ню Йорку. Походять з повітів: Перемишляни, Скалат, Мостиська, Тернопіль, Перемишль. З товариств є „Просвіта", від. 366 У. Н. С., і жіноче тов. „Єдність". З підприємств є 2 торговлі харчами, склад дерева, крамничка з цукорками, а три українці мають свої фарми. — (Подав *П. Баховський*).

ВІДДІЛ 366 У. Н. С.: Товариство „Просвіта" повстало в березні 1927. р. з 18 членів Його закладали члени першого уряду: Петро Баховський, предс.; Яків Лемчук, секр. З ними був в уряді Андрій Яворський касієром. Допомоги дістали члени $236, на народні цілі в Америці дали $15, до рідного краю вислали $36. Маєток є $650. Зібрання відбуваються в хаті Семка Седіла. Теперішній уряд: Андрій Яворський, предс.; Семко Седіло, кас.; Петро Баховський, секр.

ГРОМАДА: **JERSEY CITY.**

Українців 500 родин. Галицьких „русских" 450 родин, „русинів" із Закарпаття 150 родин.

Перший приїхав сюди Павло Філяк, родом з Лугів, повіт Горлиці, Галичина, в 1879. р. За ним прибули краяни: Вахновський, Думна, Семен Ваврин і М. Бережняк. Денис Голод, що приїхав з Лугів 1. квітня 1887. р., а тепер перебуває в Порт Джервис, застав у Джерзі Ситі 17 родин. Всі майже працювали в цукроварні, де було багато австрійських німців і радо приймали українців до роботи. Коли до Америки прибув у грудні 1884. р. перший український священик з Галичини, о. Іван Волянський, він носився з думкою осісти в Джерзі Ситі, але потім поїхав до Шенандоа. Пізніше він таки збудував у 1887. р. першу церкву у виді каплиці в Джерзі Ситі на розі вул. Генрі і Чеснот на горі міста. За два роки прибув сюди о. Ґрнгорій Ґрушка, перебудував ту каплицю на церкву в 1891. р. і посвятив її на весні 1892. р. В 1899. р. було в Джерзи Ситі вже 150 родин, 150 неподружених хлопців і мужчин, 70 дівчат і 280 дітей (145 хлопців і 135 дівчат). З отої спільної „руської, грецько-католицької" громади повстала теперішня зріжничкована українська, русска й угро-руська, що розпадається на згадані відломки і майже нічого спільного з собою не має.

Згадані ґрупи мають свої церкви. Крім того є ще церква протестантів-біблійників у винаймленім домі з 35 родинами. Українсько-католицька церква св. Петра й Павла, мурована, збудована в 1901. р. на розі вул. Ґрін і Сусекс, разом з галею була літами осередком громадського і релігійного життя для Джерзі Ситі й околичних громад, включаючи й Ню Йорк. Щойно з заложенням окремої української католицької церкви в Ню Йорку в 1905. р. тамтуди переноситься осередок релігійного й народнього життя, а Джерзі Ситі сходить до ролі передмістя Ню Йорку, хоч живе самостійним життям.

Дня 8-го жовтня 1914. р. зїхалися в готелю Ексчендж Плейс в Джерзі Ситі представники українських центральних орґанізацій для порозуміння в цілі спільної акції в часі війни і вибрали тимчасовий комітет для скликання першого українського конґресу, що відбувся в Ню Йорку в 1915. р.

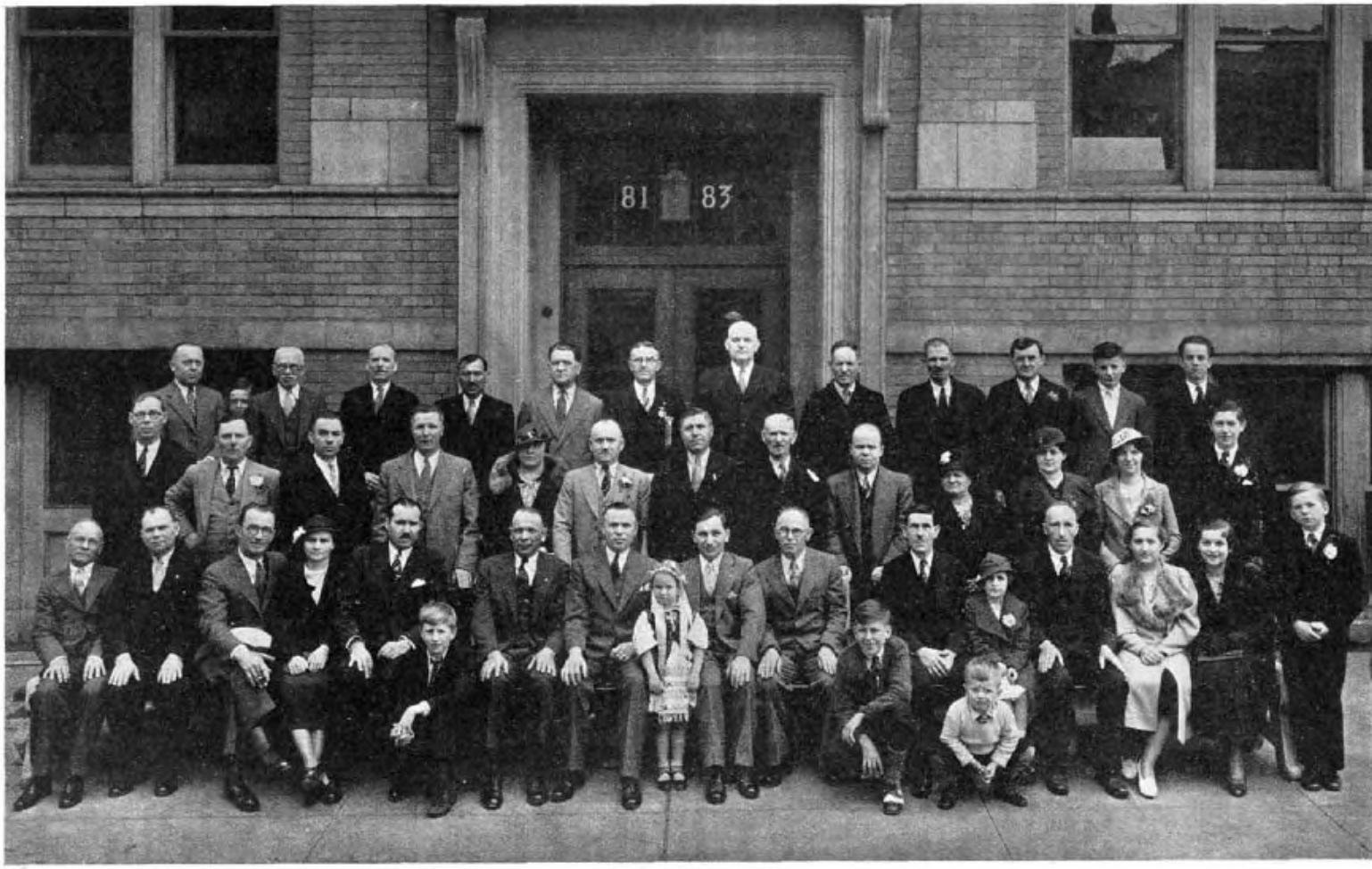

Товариство „Український Клюб Поступовий", відділ 70 У. Н. С., Джерзі Сіті, Н. Дж.

Під теперішню пору має громада Народній Дім на горі міста (недалеко одного з міських осередків „Файв Корнерс" — пять рогів, углів), а при нім народня школа з окремим кваліфікованим учителем, але під контролею церкви; друга школа є в церковній галі на долині міста. Школа в Джерзі Сіті заложена ще в 1897. р. Тоді наука відбувалася кожного дня пополудні, а в суботу цілий день. Було 70 дітей. Учив дяковчитель Антін Терещук.

Довший час містився під ч. 72 Морис Ст. на долині міста Народній Дім Українсько-Американських Горожан, але після збудування Народнього Дому на горі міста в 1933. р. це товариство перенеслося на Джанстон евеню в дільниці Лафаєт.

В Джерзі Сіті є постійний осідок Українського Народного Союзу і його орґану *Свободи* від 1911. р. Першу ґазетку, під назвою *Новий Світ,* почав видавати о. Григорій Грушка в Джерзі Сіті в 1892 р., але вона впала (вийшло лиш одно число) і по ній почав він видавати в р. 1893 (від 15. вересня) теперішню *Свободу.* Кость Кирчів, що приїхав до Америки 12. березня 1889. р. і заїхав просто до о. Грушки, каже, що черенки до видавання своєї ґазети збирав о. Грушка по нюйорських російських друкарнях. Той священик заложив у 1890. р. руську торговлю під ч. 102 Морис Стріт і передав її управу Кирчову. По якімсь часі перебрав Кирчів торговлю на себе і провадив її довгі літа як „Народню Торговлю" на розі вул. Ґрін і Сусекс, напроти церкви. Денис Голод, що в 1900. р. заложив уже свій готель (шинк) під ч. 38 Ґрін Ст., каже, що в січні 1894. р. був у домі о. Грушки, 245 Ворен Ст., і там саме відбувалася нарада над заложенням Руcько-Народного Союзу і його першої конвенції. Братство св. Петра й Павла вислало на цю конвенцію свого делеґата в особі Якова Даньковського. Він походив із Устя Руського в Галичині. Бр. св. Петра й Павла стало теж 4. відділом Союзу. Це братство злучилось опісля з бр. св. Николая. Гром. Голод подає, що сема конвенція Союзу відбулася в Джерзі Сіті і тоді вибрали предсідником о. Миколу Стефановича з Пітсбурґа. На доручення предсідника контрольна комісія в особах о. Підгорецького і Кирчова поїхала до Пенсилвенії і там відібрала книжки від урядників, що не господарили в Союзі як слід, і в 1903. р. перевезли все те до Джерзі Сіті в маленькій валізці. Було там усього 2 книжечці і кілька давніших, іще не зміняних чеків, і все те віддали молодому чоловікові, Семенові Ядловському, до його мешкання на 4. поверсі при Сусекс Стріт коло церкви, отже віддали йому під опіку цілий Руський (Український) Народний Союз.

Тепер є в Джерзі Сіті 9 відділів У. Н. С., 3 відділи Провидіння, 1 від. У. Р. С., 2 незалежні сестрицтва запомогові при церкві, 1 молодечий відділ Провидіння, 2 спортові молодечі товариства при Народнім Домі, Чорноморська Січ, пластові дружини хлопців і дівчат, хор ім. Лисенка старших членів і молодших, молодеча орхестра, Союз Українок, 2 Українські Демократичні Клюби (мужчин і жінок) і Будівельно-Позичкове Товариство.

З професіоналістів є крім персоналу при У. Н. Союзі і *Свободі* 1 адвокат, 1 урядовець при муніципалі, кілька вчительок у прилюдних школах, 1 торговельний урядовець.

2 похоронні підприємства, зпоміж 4 малярів один малює церкви, при міській службі занятих 5, з ремісників є 1 кравець, 2 столярі, 1 пломбер (монтер), 1 підприємець будівельний, 1 перевозовий, 1 аґенція реальностей, 2 аґенти від обезпечень, 1 чистильник вікон; крім того такі підприємства: ресторанів 4, пекарень 2, торговель циґарами й цукорками 3, гостинниць 7, гостинниць з торговлями харчів 2, торговель мішаних товарів 23, з них одна торгує мясом, 1 має торговлю дробом у Перт Амбою, а мешкає в Джерзі Сіті. Багато людей працює в фабриці мила Колґейта, а багато жінок чистять будинки в Ню Йорку.

(На підставі таких матеріялів: річники *Свободи* з рр. 1896—1900, метрикальних записок у парохії, споминів Костя Кирчова, вісток Дениса Голода, статистичних інформацій о. Володимира Лотовича і своїх власних переживань та споминів списав д-р *Семен Демидчук).*

ВІДДІЛ 4 У. Н. С.: Братство св. Николая. В канцелярії У. Н. Союзу є сліди, що братство існувало вже 26. жовтня 1906 р. Відділ виплатив допомоги членам від 1918 р. $1,195, на народні цілі в Америці $46, на Сиротинець У. Н. С. $65.10, на Сиротинець у Філядельфії $10, на рідний край $194.50 — усе те з братських вкладок. Маєток у готівці $309.53. Зібрання відбуваються в галі під ч. 72 Морис Ст. Теперішній уряд: Микола Пупчик, предс.; Семен Кусень, секр.; Вас. Глива, кас. Ювилей відсвяткував разом з іншими відділами. Звіт поданий при від. 170.

ВІДДІЛ 25 У. Н. С.: Товариство „Свобода" засновано 25. січня 1915 р. Перший уряд: Б. Дуткевич, предс.; С. Ядловський, кас.; О. Стеткевич, секр. До цього відділу належать члени і членині, розкинені по цілій Америці. Це такі особи, що їм з ріжних причин або невигідно або й неможливо належати до якогось місцевого відділу. Отже для них засновано окремий відділ в осідку орґанізації. Члени і членині сповняють усі свої народні повинности в тих місцевостях, де під пору проживають. Тепер є в тім відділі 32 члени і 13 членинь та 4 члени Молодечого Департаменту. Теперішній уряд: О. Ревюк, предс.; д-р Л. Мишуга, кас.; О. Стеткевич, секр.

ВІДДІЛ 70 У. Н. С.: Український Клюб Поступовий — заложений із 26 членів 22. жовтня 1902 р. Орґанізатори: Михайло Келичава, Мих. Бережняк, Мих. Каніщак, Мих. Рибка. Це був у початках „Клюб чотирьох Михайлів". Щойно 28 грудня 1919 принято теперішню

Товариство ім. Лесі Українки, від. 171 У. Н. С., Джерзі Ситі, Н. Дж.

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 270 У. Н. С., Джерзі Сіті, Н. Дж.

назву. В першім уряді були: Андрій Сандович, Михайло Келичава, Михайло Каніщак. Допомоги виплатив відділ $10,682.50, на народні ціли в Америці $351, на рідний край $646.75, — усе з членських вкладок і імпрез. Маєток у готівці $6,176.63, в бібліотеці книжок вартости $319.50, приладдя до аматорських вистав $100. Відділ причинився до повстання Народнього Дому на долині міста, співпрацював з іншими відділами У. Н. С. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Дмитро Пилевич, предс.; Іван Ґелета, секр. фін.; Волод. Кушнір, секр. рек.; Іван Білобрам, кас. Ювилейне свято разом з іншими відділами в Джерзі Сити.

ВІДДІЛ 170 У. Н. С.: Товариство „Українська Січ" мало 17 членів при закладанні 12. лютого 1912 р. Орґанізували: Стефан Милянович і Андрій Савка. Перший став предсідником, другий касієром у першому уряді; секретарем фінансовим був Андрій Шостак, а секретарем рекордовим Михайло Микитишин. Допомоги членам виплатив відділ $8,923, на народні ціли в Америці $814, на рідний край $1,310 — з членських вкладок, імпрез і добровільних жертв. Маєток $2,113 (вже в інвентарем), приладдя до вистав вартости $23. Співпрацює відділ з Українським Народнім Домом і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Павло Мелень, предс.; Осип Логин, кас.; Григорій Готра, секр.

Ювилейне свято відсвяткували відділи: 4, 54, 70, 170, 196, 257, 270, 275 і 286 разом у неділю, 30. вересня 1934, в прилюдній школі ч. 16, на розі вулиць Сусекс і Вашинґтон. Звіт оголошений в ч. 238 *Свободи* з 11. жовтня 1934. Співав хор ім. Лисенка і дитячий хор під управою Андрія Ґели, були танці дітей, квартет М. і В. Ґелів, М. Чури і Ґ. Шустикевича, сольо Петра Ординського, деклямація панни Е. Нечесної й Івана Сосульського і сольоспіви сестер Ґ. і М. Шиманських з Філядельфії. Промови виголосили: Михайло Мельниченко й М. Мурашко по українськи і Г. Євусяк по анґлійськи. По концерті була святочна вечеря в Народнім Домі при Фліт Ст.

ВІДДІЛ 171 У. Н. С.: Товариство ім. Лесі Українки — жіночий відділ У. Н. Союзу, зорганізований 26. січня 1936 р. Орґанізаторкою була Стефанія Галичин. При основанню відділу було 10 членичь. Відділ за короткий час свого існування робив кілька невеличких імпрез, у яких активну участь брала молодь, а з яких чистий дохід у сумі $48 призначено на Рідний Край. Відділ тепер числить 87 членичь, а саме 51 старших і 36 дітей. Всі членичі приєднала до відділу Стефанія Галичин. Теперішній уряд: Марія Петренко, голова; Стефанія Галичин, секретарка; Анна Жуковська, касієрка.

ВІДДІЛ 196 У. Н. С.: Товариство „Вільні козаки села Росільна" повстало з 42 членів 20. лютого 1919 р. заходами Івана Марусина, що був першим секретарем відділу. Тоді став Володимир Мартинець предсідником, а Іван Іванків касієром. Допомоги виплатили членам $1,180, на народні ціли в Америці $123, до рідного краю $900. Фонди на це придбали з добровільних жертв, коляди і інших збірок. Маєток у готівці $340, інвентар вартости $100. Зібрання відбуваються в домі Українсько-американських Горожан. Теперішній уряд: Микола Цінюрчин, предс.; Дмитро Костюк, кас.; Іван Марусин, секр. Ювилейне свято було разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 257 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла.

ВІДДІЛ 270 У. Н. С.: Братство св. Ів. Хрестителя повстало з 23 членів 14. серпня 1910 р. заходами Василя Ґіля й Івана Смеричанського, Смеричанський став предсідником, а Ґіль секретарем у першому уряді. Касієром був Іван Хоминський. Допомоги виплачено членам $6,690, на народні ціли в Америці (на будову У. Нар. Дому) дали $1,125, окремо ще податок на Нар. Дім від членів в сумі $4,345.50, а на інші ціли $500, разом $5,970.50. На допомогу в рідним краю дали $2,220. Фонди здобували з членських вкладок як народній податок кожного місяця. Маєтку в готівці є $4,515.75. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Стефан Гладкий, голова; Микола Пігура, кас.; Михайло Баран, секр. фін.; Ґриторій Шустикевич, секр. рек. Ювилей обходили відділи в Джерзі Сити разом.

ВІДДІЛ 275 У. Н. С.: Товариство „Дарахівщина" заложене з 6 членів 25. лютого 1923 р. двома першими членами першого уряду й Іваном Шельвахом. У складі першого уряду були: Іван Сосульський, Франко Сосульський, Михайло Шельвах. Допомоги дістали члени на суму $1,890, на народні ціли в Америці видали $259, до рідного краю $314 — усе з каси відділу й з імпрез. Маєток у готівці є $1,439.92. Зібрання відбуваються в галі Українсько-Американських Ситизенів. Теперішній уряд: Михайло Ґречин, предс.; Іван Сосульський, секр. фін.; Франко Жик, кас.; Михайло Мельниченко, секр. рек. Ювилейне свято обходив відділ разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 286 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложене 12. січня 1914 р. з 15 членів. Відтоді виплатило членської допомоги $1,650, на Український Народній Дім у Джерзі Сити дало $115, на інші народні ціли в Америці $40, до рідного краю вислало $1,146. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Теодор Челак, предс.; Теодор Заканич, кас.; Стефан Шимон, секр. Ювилей святковано разом з іншими відділами в Джерзі Сити.

ВІДДІЛ 287 У. Н. С.: Товариство ім. Володимира Великого основане 31. грудня 1936.

Працюючі в адміністрації й друкарні „Свободи" та в канцелярії У. Н. С.

Товариство „Дарахівщина", відділ 275 У. Н. С., Джерзі Сіті, Н. Дж.

Товариство „Запорозька Січ", відділ 347 У. Н. С., Милвил, Н. Дж.

ГРОМАДИ: LINDEN і ROSELLE.

Українців 50 родин, 280 душ. Почали прибувати від 1906 р. Працюють найбільше в Нюарку, Елизабеті та в інших подальших місцевостях. Є 2 товариства чоловічі й 1 жіноче. Українських підприємців 6: 2 торговлі мясом, 2 споживчими товарами, 1 голяр, 1 гостинниця. — (Подав *Василь Мосора).*

ВІДДІЛ 306 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка в Линден — повстало з 6 членів 11. травня 1924 р. Організували: Василь Мосора й Теодор Федуняк. У першому уряді були: Ілля Малко, предс.; Теодор Федуняк, секр.; Анна Мосора, кас. Допомоги виплатили членам $334.92, на народні цілі в Америці жертвували $35, до рідного краю $40. Маєтку є $753, інвентар вартости $200. Зібрання відбуваються в Українській Народній Галі при Розел і Генрі Ст. Теперішній уряд: Теодор Федуняк, предс.; Стефан Окрепкий, кас.; Василь Мосора, секр. Ювилей святковано разом з відділами в Елизабет 21. жовтня 1934, а звіт поданий при відділі 3.

ГРОМАДА: MANVILLE.

Українців 120 осіб. Почали прибувати від 1912 р., найбільше з Пенсильванії. Працюють у фабриках. Є 1 українське товариство. Підприємств 5: торговля з харчами, 2 гостинниці, 1 склад убрань, 1 кравець. Колись була українська школа, діти навчилися грамоти. — (Подав *Лев Мартинчук).*

ВІДДІЛ 349 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка мало 16 членів при заложенні 20. січня 1926 р. Його закладали: Ілько Шегера і Михайло Козак. Шегера став предсідником у першому уряді, секретарем Павло Кобилянський, а касієром Олекс. Лесик. Допомоги виплатили членам $930, на народні цілі в Америці дали $205.75, до рідного краю вислали $177 — з членських вкладок, балів і пікніків. Маєток у готівці є тепер $836, а інвентар вартує $340. Відділ зорганізував аматорський кружок. Зібрання відбуваються в галі Луця Набожинського. Теперішній уряд: Ілько Шегера, предс.; Дмитро Федина, кас.; Микола Лісний, секр.

Ювилей святкували 3 відділи разом, а то: 349 з Менвил, 344 з Вавид Брук і 322 з Рерітен 24. листопаду 1934. Звіт у *Свободі* з 22. березня 1935. Богослуження відправив о. Й. Чаплинський при асисті о. Петрасовича і виголосив проповідь. Потім був святочний обід, а наківець свято. Прибули Січовики з Нюарку в одностроях. Співав церковний хор з Елизабету під орудою Мих. Ядловського. Промови виголосили головні секретарі У. Н. С.: Д. Галичин і Р. Слободян.

ГРОМАДА: MAPLEWOOD.

ВІДДІЛ 272 У. Н. С.: Товариство „Згода" основане 31. грудня 1935 р.

ГРОМАДА: MILLVILLE.

Українців 100 родин. Вони поселялися тут від 1910 р. Це українська фармерська оселя. Початки були дуже трудні, але поволі люди приникли і почали навіть розбудовувати народнє життя. Заложили тоді 347 відділ У. Н. С. Але „біда не спить": коли поселенців почали страшити, що вони заплатили задорого за землю і не сплатять її навіть за чверть століття, почалося негодування на все, що українське, й відділ розбито. Аж пізніше поприходили свіжі люди з переступними листами і відділ відбудували. Серед метушні заложено відділ Провидіння, другий відділ У. Н. С. (331) і відділ У. Р. С., збудовано аж дві церкви від 1917 р., потім іще прийшли непорозуміння, до кого має церква належати. Є багато добре загосподарованих фармерів. — (Подав *Т. К.)*

Тутешні фармери походять з повітів: Бібрка, Рогатин, Борщів, Скалат, Сянік, Коломия. Молодь має аматорський кружок. З підприємств є 1 торговля харчами й мясом, 1 перевозове підприємство, 1 розвожчик хліба. Інші працюють на фармах, у фабриці бавовняних виробів і в фабриці скла.

ВІДДІЛ 331 У. Н. С.: Товариство ім. Ст. Мельничука заложили з 18 членів у травні 1925 р. Онуфрій Гнатюк і Іван Панчишин. Гнатюк став головою в першому уряді, а з ним був Франко Бучинський касієром і Антін Романюк секретарем. Допомоги членам виплатили $455, на народні цілі в Америці дали $100, до рідного краю вислали $25. Маєтку є $455. Відділ причинився до створення Українського Народнього Дому і відбуває там свої зібрання. Також зорганізував тов. „Просвіту" і Молодечий Клюб. Теперішній уряд: Онуфрій Гнатюк, предс.; Іван Романюк, кас.; Франко Бучинський, секр.

Ювилей святкували спільно відділи 307, 331, 347 і 348 дня 2. червня 1934 р. Звіт поміщений у *Свободі* з 13. червня 1934. Була панахида, яку відправив о. Гірняк, а в Укр. Нар. Домі концерт. Співав хор під управою о. Марущака. Промови: С. Чопик в імені комітету, гол. радний У. Н. С. А. Пашук, гол. радний С. Слободян, а закінчив гром. Тимчій. По концерті була вечеря.

ВІДДІЛ 347 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложили в 20 членів Василь Матолич і Василь Морозович 9. грудня 1912 р. Морозович був першим головою; з ним був касієром Стефан Демус і секретарем Панько Процишин. Допомоги дістали члени $1,105.75,

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 349 У. Н. С., Меннін, Н. Дж.

на народні цілі в Америці виплачено з товариства $385.90, до рідного краю вислали $325.05 — усе з членських вкладок і з імпрез. Маєтку тепер мають $2,010.51 у грошах, а в інших вартостях $173. Збірання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Теодор Ковальський, предс.; Стефан Патен, кас.; Григорій Тимчій, секр. Ювилей обходили в злуці з іншими відділами.

ГРОМАДА: **NEWARK.**

Коли перші українці прибули до міста Нюарку, не відомо, але в споминах о. Стефана Макара про українські кольонії в Америці в *Свободі* з 31. серпня 1899 р. зазначено, що в Нюарку у тім часі було 140 українців, а дальше, що вони не мали своєї церкви, але ходили до церкви в Джерзі Сіті.

Десь у тих часах повстало сестрицтво св. Ольги, яке було відділом „сестричного братства" в Джерзі Сіті. Аж 5. квітня 1900 р. повстало перше українське братство св. Николая. У той час деякі нюарчани вже належали до У. Н. Союзу, але вони ще не мали свого нюарського відділу.

Дня 26-го травня 1903 р. засновано теперішній найстарший відділ Українського Народного Союзу ч. 76, Братство св. Івана Хрестителя. Це братство помогло зорґанізувати першу церковну українсько-католицьку громаду в 1905 р.

Дня 3. березня 1906 р. відбулося перше українське віче в Нюарку, в справі підпирання боротьби в рідному краю. Ініціятором віча був о. М. Струтинський з Елизабет. Головою був Ф. Олійник, секретарем Ст. Сімків. Вибрано комітет з 5 людей для збірки на „Боєвий Фонд".

В *Свободі* з 14. лютого 1907 р. був поміщений поклик „До Русинів у Нюарку" від церковного комітету (Дамян Миих, Юліян Демків, Ф. Олійник, Ч. Цюприк), щоб скористати з нагоди купити будинок на українську католицьку церкву під ч. 249 Court Street за $17,500.

В *Свободі* з дня 17 квітня 1907 р. зазначено, що вже куплено нову церкву під ч. 249 Court Street. Першим священником при ній був о. І. Дорожинський.

Тої церкви вживано аж до 1927 р., коли за ініціятивою тодішнього пароха, о. Йосифа Чаплинського, куплено нову, більшу й гарнішу церкву під ч. 37 Morton Street. Бувший церковний будинок тепер уживається на концерти, віча, балі і т. п. імпрези.

Дня 19 січня 1908 р. відбулося віче в справі „знаних подій у львівськім університеті і віденськім парляменті". Галя була переповнена вічовиками і хоч у Нюарку в той час було сильне безробіття, то жертволюбні нюарські українці зложили $28.75. Віче відкрив о. А. Пеленський. Головою був С. Головчак. Заложено комітет для дальшої збірки на ті цілі.

Дня 2. листопаду 1908 р. відбувся величаво перший український баль у Нюарку.

Дня 12. серпня 1909 р. зорґанізував п. Теодосій Каськів як мужеський хор товариство співацьке „Боян" при українській католицькій церкві. Передтим існував маленький хор, який співав у церкві. В грудні 1911 р. перемінено цей мужеський хор на мішаний хор. Перший заряд його був: Т. Каськів, предсідник і диригент; С. Дзюбатий, писар; В. Кохалевич, скарбник. Відтоді аж до нинішнього часу це товариство було на чолі культурних змагань українців у Нюарку. Дано 180 аматорських вистав і 114 концертів. Внасиґнувано зо своєї каси на церкву, школу й добродійні цілі суму $5,985.35. Від його заложення до цього часу управляє ним учитель Т. Каськів.

В „День Праці" (Labor Day) 6. вересня 1910 р. відбулося віче в справі вбивства Стасюка і Коцка, студента львівського університету.

Дня 4. жовтня 1910 р. відвідав перший раз українську католицьку церкву митрополит Андрій Шептицький.

Дня 6. листопаду 1910 р. відбулося віче в справі приватної ґімназії в Збаражі. Збірка $27. Вибрано комітет до дальшої праці на ті цілі.

Дня 18. грудня 1910 р. відбулося віче в справі приїзду до Америки Ірини Січинської, сестри Мирослава.

На початку 1911 року заложено українську пресвитерську церкву заходами Івана Бодруґа, який незабаром поїхав до Канади. Ця церква є під ч. 53 Beacon Street.

В справі „Фонду ім. А. Коцка" відбулося 15-го січня 1911 р. віче при участі кількасот українців. Говорила І. Січинська. Збірка — $86.

Мабуть перший український концерт в історії Нюарку відбувся 19. березня 1911 року, коли „Боян" при співучасти кат. церковних товариств улаштував „Великі Вечерниці". Співав мужеський хор („Думи мої", „Україна", „Гуляли") і мішаний хор („Гамалія", „Заповіт" Вербицького) товариства „Боян". Дует — Т. К. і І. Бардаль. Вступне слово — о. Петро Понятишин. Відчит — Т. Каськів.

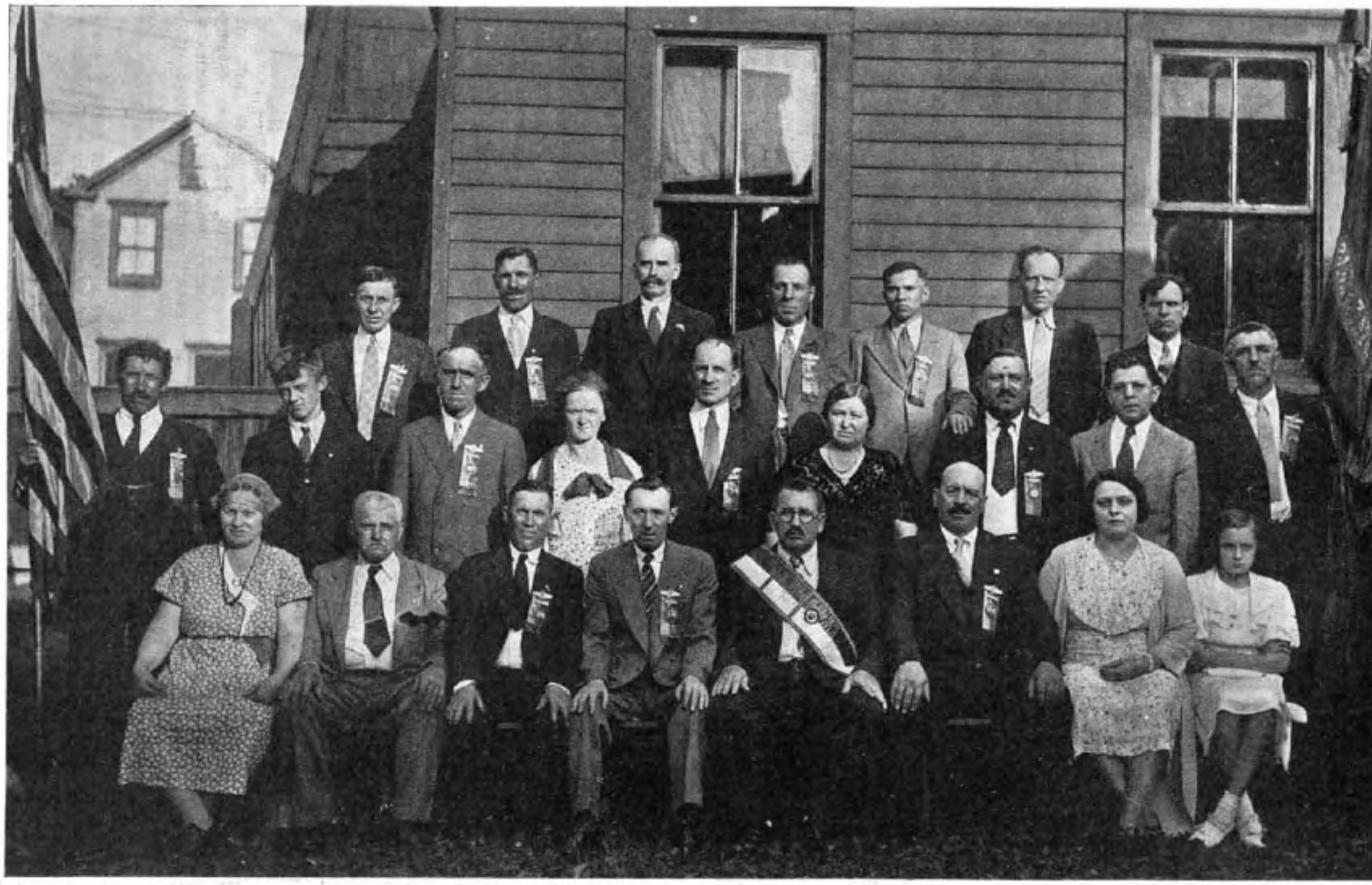

Братство св. Петра й Павла, відділ 27 У. Н. С., Нюарк, Н. Дж.

Мабуть перша українська театральна вистава відбулася 7. січня 1907 р., коли тов. „Боян" відіграло „перед масою публики" „Ніч Вифлеємську". Учасники були: Г. Дідоха, В. Паратюкевич, М. Паньківський, І. Янчишин, М. Ткач, В. Каськів, В. Цимбаліста, А. Базарніцька, І. Ткач, Г. Воскобойник, Г. Лобур, С. Дзюбатий, Я. Дячун і І. Брик. Декорації — В. Кохалевич.

Перший справді великий концерт відбувся 21. січня 1912 р., коли тов. „Боян" відсвяткувало „Маркіянове Свято". На тім концерті виступила перший раз Анна Базарніцька, яку можна вважати найкращою співачкою, що її нюарські українці видали зпоміж себе. Бесідником був А. Цурковський, тодішній редактор *Свободи*. В дописі про цей концерт (підписаний „Свій") було згадано, що: „Слідно було велике зіспівання і вишколення хору та модулювання тонів від найтонших „pp" до найгрімкіших „ff". Дальше подано, що зібрано на концерті на Рідну школу $60.

Замітною подією був „Великий Народній Вечір" 23. лютого 1913 р. На те свято загостив був новоприбулий делеґат просвітніх і господарських товариств Галичини, Семен Демидчук. Присутніх було поверх 400 душ, і зложено на Рідну Школу $350 (о. Понятишин сам дав $200). Проводив Кость Галушка.

Дня 19. жовтня 1913 р. відбулося просвітне віче, на якім говорив відпоручник „Просвітної Комісії" У. Н. Союзу, В. Книгиницький. На вічу засновано товариство „Просвіта", до якого зараз вписалося 55 членів.

В навечеря Нового Року, 1914, „Боян" продукувався публично в парку при ялинці (що її уладило місто) при великім здвизі народу.

В лютім 1914 р. І. К. Дана, голова нюарської публичної бібліотеки, видав до українців відозву, щоб випозичали українські книжки, новопридбані до бібліотеки.

Дня 23. травня 1914 р. відбулося найбільше українське народне свято до того часу, а саме: свято в честь 100 роковин народин Тараса Шевченка. Програма була розложена на дві части: похід головними вулицями Нюарку і концерт у великій салі. В поході взяли участь поверх 800 душ, а ввечір на концерт прибули близько 1,000 душ. Програму концерту виконало тов. „Боян". Грала орхестра Гуменюка. Вступне слово мав о. П. Понятишин. Відчит — Касіян Багрій. Дохід, призначений на старокраєві ціли, $70. Всі нюарські щоденники подали новинки про те свято, як теж замітки про Шевченка.

Дня 1. листопаду 1914 р. відбулося віче в справі положення українців з нагоди світової війни. На те віче явилося кількасот людей. Бесідники: о. Понятишин і В. Кузів. Зібрано на старий край $86.43. Ухвалено, між іншим, щоб скликати в Америці Український Сойм, на якім вибраноб одну „Українську Раду" на цілу Америку для несення помочи краєві.

В 1915 р. заінкорпоровано Укр. Народній Дім. Будинок куплено 1917 р. Теперішня вартість $40,000. Теперішні господарі в більшости большевики.

Українська презвитерська громада при співучасті українців з Джерзі Сити влаштувала 11. червня 1915 р. концерт в салі будинку Y. M. C. A. Про той концерт були новинки в нюарських часописах. Хор приготував Г. Романків, а дириґував ним Г. Климович.

Дня 8. липня 1915 р. відбулося жіноче віче, на якім ухвалено, щоб усі жінки почали організуватися.

В справі самостійної України відбулося 12. серпня 1915 р. віче, на котрім зібрано $265.77 (о. Понятишин дарував $200) на старий край.

Після смерти епископа Ортинського в 1916 р. в Нюарку перебував до 1924 року адміністратор укр. кат. епархії в Злучених Державах, о. Петро Понятишин, і Нюарк був столицею української дієцезії в Америці.

В честь Івана Франка відбулася 23. вересня 1916 р. велика маніфестація, що складалася з величезного походу і величавого концерту. Співав „Боян", а грала орхестра Климовича.

Дня 21. квітня 1917 року відбувся в 175 українських громадах в Америці „Український День", на котрім збиралося жертви для потерпілих українців з війни. У тій збірці нюарська громада стала на першім місці на цілу Америку, зібравши $3,630 (о. адміністратор П. Понятишин жертвував самий $500).

В „День Незалежности" (4 липня) 1918 р. нюарські українці взяли участь у прогрямі цього найбільшого американського свята, творячи одну з найбільших чужинецьких ґруп, що брали в тім святі участь. Число українців у поході було поверх 3,000 душ. Несли таблиці з написами англійською мовою, а на тих написах були висловлені домагання незалежности України. „Американці витали українців невгаваючими оплесками", писав один свідок. Нюарські щоденники писали широко про українців з нагоди цього походу.

В році 1918 засновано в Нюарку Українську Православну Церкву, яка тепер міститься під ч. 179 Court St.

В „День Праці" 1919 р. українці влаштували головними вулицями міста похід у честь посвячення другої кат. парохіяльної школи (перша — на горі міста), а потім віче протесту проти ляхів. На віче прибули поверх 1,000 осіб. Зібрано $141.39 на рідний край.

З початком 1920 р. зачалась акція збирання жертв на „Фонд Оборони України". Ця акція до травня того року принесла $664.10.

Дня 4. серпня 1920 р. відбувся історично-науковий відчит проф. Івана Боберського про „останніх сім літ на Україні", демонстрований світлянними образками.

При кінці 1920 р. засновано Українську Смичкову Орхестру в Нюарку, яка дала кілька концертів під проводом М. Едельмана.

На дохід Народнього Театру у Львові відбулося 30. січня 1921 року представлення „Наталка Полтавка". Вислано $170.35.

Проголошений посадником міста „Український День" для збірки на голодуючих у краю відбувся 12. лютого 1921 р. Найбільше причинилися до збірки діти. Діти з католицької громади зібрали пушками $227.28; з презвитерської громади коло $85, а з православної громади $76.04. Разом з Українського Дня і з інших збірок, з концерту „Боян" і т. д. було всього доходу до 16. березня 1921 р. $1,424.78.

В День Незалежности (4 липня) 1921 р. всі три українські громади взяли участь у поході і маніфестації в парку. Українських учасників було поверх 2,000. Несли таблиці з домаганнями свободи для України. Грали три українські банди, між ними і „Запорожжя". По співі „Боян" був уладжений живий образ.

В справі несення допомоги Східній Галичині відбулося 25. вересня 1921 р. віче, на якім зібрано понад $1,000. Говорили д-р Л. Цегельський і Роман Слободян.

В травні 1921 р. зачалась акція, що довела до створення „Американсько-Української Будівельної і Позичкової Спілки" (American-Ukrainian Building & Loan Association), яку заінкорпоровано в стейті Ню Джерзі 28. січня 1923 р. Ініціятиву до цеї акції дав о. П. Понятишин при помочі Т. Каськова. Звіт з 1932 року подав, що маєток спілки дійшов до $750,000. У вересні 1934 р. виплачено за 148 місячних вкладок так звані „matured shares" (чергово платні уділи) суму $126,000 своїм уділовцям і так ступнево виплачується кожного року. Депресія трохи пошкодила, але тепер спілка починає дальше рости. Збирається місячно поверх $4,000. Останнє (14) річне звідомлення виказує $552,090.79 маєтку. Головний уряд теперішній (той самий майже від першого року) є: Михайло Шумейко, предс.; Іван Настюк, заст. предс.; Іван Лисак, касієр; Володимир Сидорович, секр.

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 76 У. Н. С., Нюарк, Н. Дж.

В травні 1922 р. відбулася перед міською галею (ратушем) українська дитяча демонстрація проти польського наїзду на українську Галичину.

Дня 24. червня 1922 р. був опублікований останній спис „Позички Національної Оборони", який подав, що нюарська громада зібрала $3,335 (на 7-мім місці в Америці).

На голодуючих у Великій Україні вислано з віча, що відбулося 25. червня 1922 р., коло $200.

В літі 1922 року заложено під проводом Ю. Шустакевичевої Українське Жіноче Запомогове Товариство, яке впродовж кількох років зібрало і вислало до краю поверх $1,000.

З віча, що відбулося 17-го грудня 1922 р., в справі польського наїзду на Галичину, вислано до краю $155.90.

Існуючий у тім часі мужеський хор тов. „Будучности" вислав зо своїх концертів 1922 р. $102.50 на рідний край.

В році 1922 заложено Укр. Смичкову Орхестру під проводом Романа Кузьми.

На „Фонд Негайної Допомоги Рідному Краєві" нюарська громада зложила $679.64 (на 7-мім місці в списі громад).

Дня 25. листопаду 1923 р. відбувся великий концерт славного Українського Національного Хору під проводом Олександра Кошиця.

Перше Листопадове Свято відбулося 2. листопаду 1924 року. Співав „Боян". Зібрано на Рідну Школу $106.18.

Звіт „Українського Допомогового Комітету", виданий при кінці 1924 року, показує, що вислано до краю від початку 1923 р. коло $1,100.

Новозаснована „Жіноча Громада ім. Ольги Басарабової" заколядувала на рідний край $200 у 1925 році, і в дальших роках дальше збирала і висилала поважні суми на ріжні ціли.

В 1925 році зорганізовано Укр.-Амер. Горожанський Клюб з 150 членами. Цей клюб дав ініціятиву до влаштування 19. липня 1925 р. віча, з котрого вислано на рідний край $511.82.

В 1926 р. засновано теперішню Чорноморську Січ ім. Дмитра Вітовського, — орґанізацію, яка бере активну і похвальну участь в українськім національнім житті в Нюарку. Винаймленої салі цієї Січи (при 229 Springfield Ave.) вживають на ріжні народні імпрези.

З недостачі місця годі далі вичисляти ті ріжні події, віча, концерти, театральні вистави, які скріпляли українське життя в Нюарку й були джерелом матеріяльної і моральної помочи рідному краєві.

Кожного року тисячі долярів ішли на старокраєві ціли. Наприклад з нагоди першого приїзду (1928) до Америки делеґата Рідної Школи, Льва Ясінчука, нюарчани зложили на Рідну Школу коло $800, а з нагоди другого його приїзду (1931) поверх $700. Підчас „пацифікації" в краю відбулося масове віче заходом спеціяльно заложеного загального комітету, на котрім зібралося за кілька годин на старий край поверх $3,000. Збірку перевів Т. Каськів, а віче перепроваджував М. Шумейко. На опубліковану „Обединанням" книжку в 1931 р. про польську пацифікацію, „Polish Atrocities in Ukraine", нюарчани жертвували $300. Для потерпілих в Америці від повени офірували коло $450. Поважні суми вислано на поміч Українській Вищій Школі в Стемфорді, Конн.

Тут треба зазначити, що в усяких народніх маніфестаціях, що відбувалися в Ню Йорку, нюарчани брали завжди громадну участь.

Найбільше нюарська громада терпить через брак єдности між трьома церковними громадами. Католицька громада вирішує свою роботу через Комітет Українського Народнього Дому, а православна і призвитерська громада оперують через Українську Центральну Раду. Це останнє тіло, У. Ц. Рада, існує уже кілька літ і провадить похвальну роботу, висилаючи гроші на ріжні українські добродійні ціли.

Радісним явищем у Нюарку є підростаюча молодь, яка до української справи не байдужніє, цінить українські ідеали і починає обединуватися та творити своє власне життя. Місцеві хори при кожній парохії є зложені майже виключно з молоді, родженої тут в Америці. Існують 8 молодечих товариств, крім хорів; між ними є новозаснований молодечий відділ, ч. 240, У. Н. Союзу. В осени 1934 року молодечий „Ukrainian Social Club" улаштував виключно своїми силами Листопадове Свято, що стягнуло велику силу людей. Це була перша подія цього роду в Нюарку. За рік це товариство улаштувало своїми силами цікаву і ріжнородну програму на дохід закуплення українських книжок для Колюмбійського університету.

Значну ролю на полі культурнім між українцями й американцями грають три церковні хори.

Приблизне число українців у Нюарку є коло 7,000. Вони зорганізовані в поверх 30 орґанізаціях. Працюють майже при всіх фахах. Є навіть між ними молодий летун.

Поза Будівельну-Позичкову Спілку і корпорацію будови Народнього Дому, що є народніми підприємствами, є понад 30 приватних підприємств, по більшій часті крамниці споживчих товарів, різниці, коршми й ресторани. Є дві пральні (одна з них належить до найбільших у цілім стейті). Є дві друкарні, одно похоронне підприємство й одно корабельне бюро. Також є кілька будівничих, монтерів, вікночистів і т. д. Один має свою маленьку фабрику для виправи шкір, а другий — до вироблювання валізкових ручок. Є теж пару цвітарень і кілька аґентів з американських допомогових організацій. А з професійних сил: один лікар, два хіропрактики, один адвокат, один редактор і кілька вчительок.

(Написав на підставі річників *Свободи* й інших джерел *Степан Шумейко*).

ВІДДІЛ 14 У. Н. С.: Товариство „Чорноморська Січ".

ВІДДІЛ 27 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 55 членів 28. жовтня 1915 р. Його організували: Кирило Романишин, Стах Лавровський і Яків Ґураль. Першими урядниками були: В. Свердун, предс.; Стефан Процьків, кас.; Яків Ґураль, секр. Допомоги виплачено $12,000, на народні цілі в рідним краю $175. Дали зо збірок. Маєток у готівці $500. Зібрання відбуваються в українській школі під ч. 93 Вен Бюрен Ст. Теперішній уряд: Стах Лавровський, предс.; Василь Заяць, кас.; Яків Ґураль, секр.

Ювилейне свято заходами відділів 27, 76, 133, 152, 219, 371, 323 і 359 відбулося 11. листопаду 1934. Звіт поданий у *Свободі* з 5. січня 1935: Були заупокійні богослуження в українських церквах, а в Словацькій Галі концерт. Співав хор „Боян" під управою Теодосія Каськова. Промови виголосили: Іван Лисак, гол. радний; Роман Слободян, гол. фін. секр., а по анґлійськи Степан Шумейко, ред. „Юкраініен Віклі". Співав соліст Петро Ординський з Ню Йорку. Після концерту була святочна вечеря.

ВІДДІЛ 76 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя повстало з 13 членів 26. травня 1903 р. заходами Антона Хоми і Теодора Олійника. Олійник став головою в першім уряді, а ними був Теодор Бартко касієром, а Іван Олексович секретарем. Допомоги членам виплачено „тисячі", на народні цілі в Америці пішло $325, до рідного краю $1,150. Фонди призбирано з місячних вкладок і імпрез. Маєтку тепер $2,700, льокованих на уділах в Українськім Будівельно-Позичковім Товаристві. Братство зорганізувало першу церковну

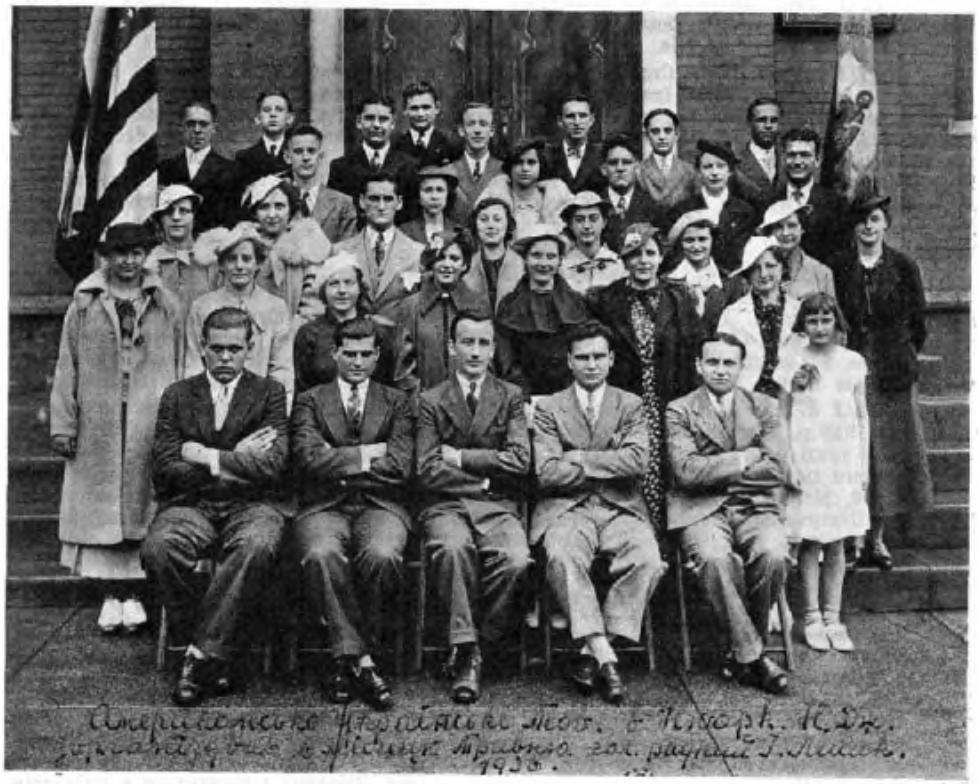

Американсько-українське Товариство, відділ 240 У. Н. С., Ньюарк, Н. Дж.

українсько-католицьку громаду в 1906 р. і досі співпрацює з церквою та відбуває зібрання в церковній галі під ч. 37 Мортон Ст. Теперішній уряд: Павло Романишин, голова; Стефан Стойко, кас.; Іван Лисак, секр. Ювилей відбувся заходами всіх Союзових відділів.

ВІДДІЛ 133 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького мало 24 членів при закладанню 12. жовтня 1908 р. Основники: Т. Каськів і А. Будник. В першому уряді були: о. С. Макар, Д. Мних, В. Паратюкевич, К. Яблонський. Запомог виплачено членам $5,036, на народні ціли в рідному краю $518. Маєток у готівці $2,000, на фонді будови Народнього Дому $200. Відділ причинився найбільше при орґанізуванні Українського Народнього Дому. Зібрання відбуває в галі церковній. Теперішній уряд: Константин Галушка, предс.; Антін Сурма, кас.; Олексій Будник, секр. Ювилей святкував відділ разом з іншими.

ВІДДІЛ 152 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна" зорґанізували з 10 членів 10. березня 1918 р.: Володимир Сидорович, Григорій Дідоха, С. Олійник, Іван Настюк, Микола Цицик. В першому уряді були: М. Цицик, предс.; Яків Чорнюк, секр.; Іван Маркевич, кас. Членських допомог виплатив відділ $862, на народні ціли в Америці видав $190, на рідний край $275 — усе з каси товариства і з добровільних жертв, а було також кілька імпрез. Маєток в інвестиціях (бондах) $865. Відділ зложив основний фонд для Українського Народнього Дому і співпрацює з комітетом будови Нар. Дому. Відбуває зібрання в галі українсько-катол. церкви під ч. 39 Мортон Ст. Іван Бакун дав ініціятиву до заложення молодечого відділу. Теперішній уряд: Теодор Гладкий, предс.; Іван Бакун, кас.; Симон Присяжний, секр. Ювилейне свято було разом з іншими відділами.

ВІДДІЛ 219 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського заложене 2. грудня 1919 р. з 6 членів. Роман Замарський, перший голова, й Іван Мудравський, перший секретар, були орґанізаторами. З ними був іще в першому уряді Григорій Стахура, кас. Допомоги виплачено членам $1,091, на народні ціли в Америці дали $179.25, до рідного краю $210 — з місячних вкладок. Маєток є $860, співпраця йде з Українською Центральною Радою, зібрання відбуваються в галі української православної громади, 179 Корт Ст. Теперішній уряд: Микола Боднар, предс.; Василь Ткач, кас.; Андрій Мудравський, фін. секр.; Іван Атаманець, рек. секр. Ювилей святковано в злуці з іншими відділами.

ВІДДІЛ 240: Американсько-українське Товариство засноване 31. травня 1936 р. Теперішній уряд: Михайло Гинда, предс.; Віктор Романишин, кас.; Антін Шумейко, секр. фін.; Павло Вовчук, секр. рек.

ВІДДІЛ 322 У. Н. С.: Сестрицтво Преч. Діви Марії повстало з 8 членець 11. грудня 1924 р. Орґанізували його: Іванна Карач, Олена Сеґіна, Марцеля Калакура. В першому уряді були: Юлія Юревич, предс.; Ол. Сеґін, кас.; Іванна Карач, секр. Допомоги дістали членици $223, на народні ціли в Америці дали $250, до рідного краю вислали $150. На це давали представлення й балі. Маєток у готівці є $300. Відділ зложив на залізний фонд для Українського Народнього Дому $200, співпрацює з товариством ім. Ольги Басарабової. Зібрання відбуваються в галі гр.-кат. церкви. Теперішній уряд: Христина Сурма, предс.; Марцеля Калакура, кас.; Іванна Карач, секр. Ювилей святкувало сестрицтво з іншими відділами У. Н. С.

ВІДДІЛ 359 У. Н. С.: Товариство ім. Марти Вашинґтон повстало 12 вересня 1926 р. з 12 членець завдяки Юлії Юревич. Вона ввійшла в перший уряд, а з нею Марія Багрій і Христина Творищук. Допомоги дістали членици $19, на народні ціли в Америці дали $25, до рідного краю $55. Співпраця йде з від. 67, 219 і товариством ім. Олени Пчілки. Зібрання відбуваються в Січовій Галі, 229 Спрінґфілд евеню. Теперішній уряд. Христина Творищук, предс.; Марія Багрій, кас.; Юлія Юревич, секр. Ювилей святковано з іншими відділами.

ВІДДІЛ 371 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" мало 16 членів при закладанні 9. жовтня 1913 р. Його орґанізували: Іван Тарнавський, Теодор Романків, Олекса Шумський. В першому уряді були: Іван Тарнавський, предс.; Теодор Романків, секр.; Стефан Семенюк, кас. Допомоги дістали члени $33.50, на народні ціли в Америці дали $76.20, до рідного краю вислали $96. Маєтку є $59. Відділ причинився до повстання Укр. Робітничого Дому, співпрацює з Центральним Комітетом. Зібрання відбуваються в галі української презвитерської церкви. Теперішній уряд: Петро Ковальчук, предс.; Олекса Шумський, секр. і кас. Ювилей обходили спільно з іншими відділами У. Н. С.

ГРОМАДА: NEW BRUNSWICK.

Українців 50 родин. Прибули сюди перед 35 роками. Походять з повітів: Збараж, Снятин, Рогатин і Скалат. Працюють у фабриках моторів і в фабриці бавовни. Церкву утримують земляки з Закарпаття. Є 2 українські товариства: 1 від. У. Н. С. й 1 від. У. Р. С. Є 2 українські крамниці харчами, 1 гостинниця. — (Подав *Микола Василюк*).

ВІДДІЛ 353 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложили з 9 членів 1. січня 1926 р. Члени першого уряду: Адам Лех, предс.; Василь Дмитрів, секр.; Володимир Прешляк, кас. Допомоги дістали члени $64, на народні ціли в Америці дали $40, до рідного краю вислали $15. Маєтку є $413.75, заморожені в банку. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Адам Лех, предс.; Микола Василюк, секр.; Володимир Прешляк, кас.

ГРОМАДА: NEW MARKET — NOVA UKRAINA.

Нова Україна заснована 1927 р. Лежить при дорозі Стелтон між громадами Ню Маркет і Ню Брансвик. Покищо є 10 домів. Головний бизнес годівля курей. Розбудовує оселю Калина Лисюк.

ГРОМАДА: OXFORD.

Українців 20 родин. Приїхали з повіту Бібрка, Перемишль, Мостиська, Збараж у Галичині. Працюють у каміньоломі, на фармах, при дорогах. Є 1 українське товариство, українська церква (винаймають льокаль) і 3 орґанізації молоді. — (Подав *А. Савран).*

ВІДДІЛ 174 У. Н. С.: Братство св. Николая мало 45 членів у часі закладання 19. грудня 1907 р. Орґанізували і стали першими урядниками: Андрій Савран, Андрій Ференчак і Іван Юшкевич. Допомоги побрали члени $1,104.50, на народні ціли в Америці виплачено $129, до рідного краю $285 — з пікніків і коляди. Маєток у готівці $45, бібліотека з 27 книжок вартости $5. Відділ співпрацює з церквою, зібрання відбуваються у своїм домі. Теперішній уряд: Яцко Марасник, предс.; Григорій Коваль, кас.; Андрій Савран, секр.

ГРОМАДА: PASSAIC

разом з громадами Clifton, Garfield, Lodi, Wallington, Rutherford, Athenia, Singac, Little Falls, Carlstadt.

Українців 2,000. Почали прибувати від 1885 р. з Закарпаття і Лемківщини, а вже в 1895 р. прибули і зо Східньої Галичини. Вони зорґанізували гр.-кат. церкву св. Михайла при 1-шій вул., потім св. Петра й Павла при 3-тій вул. Остання церква перейшла до православних москвофілів, а св. Михайла осталася в руках „угро-русинів", які становлять для себе окрему громаду. Перше українське товариство було св. Николая, зорґанізоване в 1900 р.

Тепер є три групи українців: при українсько-катол. церкві св. Николая при Вен Бюрен Ст.; при православній церкві при Говп Ст., і при Українськім Народнім Домі. До укр.-кат. церкви належить шкільний будинок з галею при Президент Ст. При кожнім осередку є українська школа, а з тим і окрема орґанізація української молоді. Бібліотека є при Укр. Народнім Домі, крім того прилюдна міська бібліотека має багато українських книжок. З підприємств є 3 пекарні, 6 власників крамниць з мясом і споживчими товарами, 1 голяр, 2 гостинниці, 1 торговля книжок і шкільного приладдя, 1 продавець вутля й дров, 1 перевізник. Зрештою, як робітники, працюють найбільше в ткацьких заводах.

Українських запомогових товариств є 7, крім згаданих установ і орґанізацій, з якими злучені братства, сестрицтва, орґанізації молоді, хори. Є теж відділ О.Д.В.У.

Першою українською церквою була церква св. Николая і при ній зосереджувалося довший час українське життя. Її збудовано в 1910 р. За о. Льва Левицького збудовано шкільний дім, в р. 1922. При парохії повстала Українська Банда в 1917 р.; вона тепер самостійна. При цій церкві є теж відділ Провидіння. Український Народній Дім повстав у 1913 р. й опинився в руках соціялістів; при нім ґуртуються відділи У. Р. С. Православна церква повстала в 1925 р. При цій церкві є відділ У. Н. Помочі. Всіх українських орґанізацій нарахувати можна 2 десятки.

Із спільної акції всіх українців замітна маніфестація в 1923 р. проти окупації Галичини Польщею, а в 1933 р. протест проти виголоджування України большевиками. — (Інформації зібрали: *Йосиф Кашалаба* і *о. С. Мусійчук).*

ВІДДІЛ 42 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало з 9 членів 2 січня 1915 р. Орґанізатори: Іван Шафран, Олекса Хованець, Дмитро Смеркло. В першому уряді був Д. Смеркло, предс.; Олекса Хованець, секр.; Іван Долинський, кас. Виплачено допомоги членам $2,868.90, на народні ціли в Америці $207.75, до краю $166. Приходи з вкладок і імпрез. Маєток у готівці $1,437.74, інший маєток вартости $500. Співпраця з церковними й просвітніми орґанізаціями, зібрання в Українськім Народнім Домі. Відділ брав участь у ріжних маніфестаціях, народніх зїздах та на відкритті Українського Народнього Дому в Елизабет. Теперішній уряд: Пилип Гулька, предс.; Петро Головчак, секр.; Володимир Лелет, кас.

Ювилей відсвятковано разом з від. 97 і 182 в неділю, 6-го травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 10. травня 1934. В православній церкві о. С. Мусійчук відправив панахиду і виголосив проповідь. В католицькій церкві відправив панахиду о. Йосиф Боярчук. Концерт в Українській Школі при Президент Ст. Програму виповнили: Хор ім. Лисенка під управою о. Мусійчука, сольо басове Михайло Швець, дует тенор Йосиф Дмуховський і баритон С. Давидович, дитячий хор православної церкви. Промовець Микола Мурашко, по англійськи С. Шумейко і від ювилейного комітету Василь Юсипчук, Українська молодеча орхестра й група танцюристів. По концерті перекуска в галі прав. церкви.

ВІДДІЛ 97 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка зорґанізували з 22 членів 15. травня 1921 р., о. Лев Левицький, Олександер Хованець, Адам Ящишак і Михайло Табачук. Три перші були в першому уряді. Допомоги виплатили $1,110, на народні цілі в Америці $35, на рідний край $120.75. Маєток у готівці $650, інший $225. Зібрання відбуваються в галі укр. прав. церкви. Теперішній уряд: Теодор Скоробогатий, предс.; Юліян Нестор, кас.; Михайло Табачук, секр. Ювилейне свято відбулося в злуці з від. 42 і 182.

ГРОМАДА: **PATERSON.**

Українців 100 родин. Почали прибувати від 1913 р. з Галичини, Закарпаття і Наддніпрянщини. Заняті у фабриках вовняних та шовкових виробів, при залізницях і чищенні вікон. Є 1 українське товариство. Молодь окремо зорґанізована в Молодечім Клюбі з 27 членів. Українських підприємств є 9, а то: 3 гостинниці, 2 торговлі мясом, 2 споживчими товарами, 1 аґенція реальностей, 1 фабрика шкірок. — (Подав *Теодор Ґайда).*

ВІДДІЛ 64 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало з 36 членів 3. липня 1916 р. Орґанізували: Василь Артус, М. Ющишин, Ґарасим Дячишин, Т. Ґайда, П. Федункевич. До першого уряду ввійшли: Г. Дячишин, предс.; Василь Ґригірчак, секр.; М. Ющишин, кас. Допомоги виплатили $2,200, на Сиротинець $75, на шпиталі в Патерсоні $125, на інші цілі в Америці $45, на рідний край $200.75 — все із вкладок і імпрез. Маєток у готівці $2,034.57, інший $94. Зорґанізовано Український Горожанський Клюб і Український Молодечий Клюб. Зібрання відбуває в чужій галі. Теперішній уряд: Іван Ґабрилович, предс.; Сергій Винярський, кас.; Антін Вакулінський, секр. фін.; Василь Матвіяс, секр. рек.

Ювилейне свято відбулося 26. травня 1934 р. Опис поміщений у *Свободі* з 16 червня 1934: Панахиду відправив о. Боярчук в укр.-кат. церкві в Пасейку, а свято відбулося в галі св. Боніфатія в Патерсоні. Програма була виконана хором з Пасейку і місцевими силами й бесідниками, а з гол. уряду промовляв ред. О. Ревюк. Була збірка на Рідну Школу.

ГРОМАДА: **PERTH AMBOY.**

Родин 460, душ 3,000. Перші приїхали земляки з Закарпаття коло 1884 р., потім з Сяніччини, Ліщини, Перемищини, Рогатинщини й інших повітів Галичини. Була „угроруська" церква, але галичани відлучились і збудували в 1908 р. українсько-католицьку церкву заходами Миколи Ваверчака й інших. Працюють у фабриках металевих виробів, дахівок, асфальту, а є також фармери.

Українських орґанізацій є з 15. Церква має школу, і такі товариства: Братство Успення Пресв. Богородиці, Сестрицтво Непор. Зачаття, Бр. Серця Христового, співацьке тов. „Боян". До церкви належить парк з салею. Разом маєток вартости $80,000, придбаний за о. Й. Чаплинського.

Найстаршим товариством є бр. св. Николая, від. У. Н. С. Загалом є 3 відділи У. Н. С., 1 від. Провидіння, Американсько-Український Демократичний Клюб з власним Народнім Домом вартости $15,000, де приміщені майже всі українські товариства і бібліотека. Є два жіночі товариства, 3 клюби молоді і кружок танцюристів.

Українських підприємств є 21, а то: 4 крамниці з харчами, 6 гостинниць, 2 голярні, 1 кравець, 1 фарбяр, 2 будівничі, 2 похоронники, 3 підприємства перевозові.

Міську роботу ріжного роду має 13 осіб. 3 професіоналістів є 1 адвокат, 3 аптикарі, 2 вчительки музики, 1 вчителька прилюдної школи. — (На підставі інформацій, присланих *о. М. Лисяком* та *Пилипом Щуцьким).*

ВІДДІЛ 104 У. Н. С.: Братство св. Николая заложене 6. грудня 1903 р. з 16 членів. Основники: Микола Ваверчак, Іван Ґаврилко, Кузьма Шкурат. В першому уряді був М. Ваверчак предс., Шкурат секр., а Василь Борсук кас. Допомоги виплачено $15,650, на народні цілі в Америці $3,600, до рідного краю $1,600 — усе з імпрез і місячних вкладок членів. Маєток у готівці $2,940.55, в інвентарі $250. Відділ причинився до купна церкви і співпрацює з церковними братствами. Зібрання відбуває в Укр. Народнім Домі. Теперішній уряд: Михайло Війтів, предс.; Іван Антопорович, кас.; Михайло Зельвак, секр. Ювилейне свято відбулося в злуці з від. 155 і 168 У. Н. С.

ВІДДІЛ 155 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало 20. березня 1907 р. з 20 членів. Орґанізували: Семен Ґавриш, Кирило Пелешак, Михайло Чумер. До першого уряду належали: Семен Вархол, предс.; Теодор Годунька, кас.; Кирило Пелешак, секр. На допомогу членам виплатили $6,800, на народні цілі в Америці $972, до рідного краю $630, усе з братської каси і ріжних імпрез. Маєток відділу в готівці $5,536.46, інший $500. Відділ причинився до зорґанізування музичної банди, Народнього Дому й аматорського кружка. Співпрацює з церковною громадою, Українським Демократичним Клюбом, із співацьким товариством і відділами У. Н. С. ч. 104 та 168. Зібрання відбуває в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Теодор Ґавриш, предс.; Василь Дригинич, кас.; Андрій Яричевський, секр. Ювилейне свято відбулося при співпраці від. 104 і 168.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 64 У. Н. С., Патерсон, Н. Дж.
Сидять у першім ряді зліва направо: 4-та особа, Василь Артус, перший орґанізатор цього відділу; 5-та Антін Вакулінський, фін. секретар; 6-та Сергій Винярський, касієр; 7-ма Іван Габрилович, предсідник; 8-ма Петро Криловський, заст. предсідника; 9-та Василь Матвіяс, секр. рекорд.

ВІДДІЛ 168 У. Н. С.: Братство св. Василія повстало з 15 членів 24. травня 1908 р. Закладали Михайло Белнів, Іван Попаца, Андрій Космина. В першому уряді був Григорій Галата головою, Іван Дзюбатий касієром, Михайло Белнів секретарем. Допомоги виплачено $5,784, на народні ціли в Америці $1,800, до рідного краю $1,300 — з місячних вкладок, імпрез, як балі й концерти. Маєток готівкою $250, в інвентарі $500. Відділ причинився до ворганізування Українського Народнього Дому, співпрацює з від. 155 У. Н. С. і Демократичним Клюбом. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Григорій Дячишин, предс.; Ілько Лабуза, кас.; Микола Пащин, секр.

Ювилейне свято обходили разом відділи 104, 155, 168 з Перт Амбой і 294 з Ровей 29. квітня 1934. По Службі Божій була панахида, а пополудні концерт. Його відкрив Андрій Яричевський, голова ювилейного комітету, промови виголосили Микола Мурашко і Роман Слободян по українськи, а Ст. Шумейко по анґлійськи. Співав хор „Боян" під управою Д. Стецика, були деклямації. Подякував Іван Ваверчак і представив найстарших членів, що дістали медалі.

ГРОМАДА: **PLAINFIELD.**

ВІДДІЛ 372 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало заходом Стефана й Михайла Дубасів з 6 членів 15. лютого 1927 р. Першим предсідником був Володимир Білоруський, секретарем Дмитро Семенюк, касієром Михайло Дубас. Допомоги виплатили членам $337.50, на народні ціли в Америці $165, до рідного краю $75. Фонди на це призбирали з імпрез. Тепер є маєтку в готівці $1,656.43 і площа вартости $450. Зібрання відбуваються в чужім домі. Теперішній уряд: Юліян Голинський, предс.; Михайло Дубас, кас.; Василь Реновець, секр.

ГРОМАДА: **RAHWAY.**

Українців 8 родин. Поселилися перед 15 роками, прибули з повітів Жовква і Рогатин. Працюють при залізниці, мають 1 товариство. Є між ними 2 гостинниці й 1 торговля харчами. — (Подав *М. Гузар).*

ВІДДІЛ 294 У. Н. С.: Українське Товариство „Згода" заложив Антін Нагребецький із 6 членів 21. жовтня 1923 р. Першими урядниками були: Микола Мосора, предс.; Адам Данилик, кас.; Антін Нагребецький, секр. Допомоги дістали хорі члени $1,021. Маєтку тепер є $638.86. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Король, предс.; Стефан Музика, кас.; Микола Гузар, секр. Ювилей відсвяткували в злуці з відділами 104, 155, 168 у Перт Амбой 29. квітня 1934 р.; згадка при від. 168.

ГРОМАДА: **RARITAN.**

Українців 100 душ. Прибули з повіту Борщів, Галичина, в 1905 р. Працюють у ліярнях заліза і хемічних фабриках. Є 2 українські товариства, українська церква, Народній Дім, українська школа, 3 підприємства, а то: торговля мясом, харчами і пекарня. Є клюб Молоді: „Юкрайніен Сошел Клоб". — (Подав *Якіб Данилюк).*

ВІДДІЛ 332 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 14 членів 1. вересня 1912 р. Орґанізували: Дмитро Лабюк, Іван Бригіда, Яків Данилюк, Тимофій Григорчук. Лабюк був першим предсідником, Григорчук першим секретарем, а першим касієром був Іван Пастернак. Члени дістали допомоги $1,096.74, на народні ціли в Америці виплатили $81 і закупили бонди за $130. Гроші прийшли з вкладок і імпрез. Тепер маєтку в готівці є $1,447.10 і бібліотека вартости $20. Відділ причинився до закупна Українського Народнього Дому і позичив на ґіпотеку $700. Там відбував тепер зібрання, а співпрацює із словянськими й українськими орґанізаціями. Теперішній уряд: Петро Обшанський, предс.; Петро Венґрин, кас.; Микола Попадюк, секр. Ювилей святкували в Менвил, Н. Дж., в злуці з відділами 344 і 349. Згадка при від. 349.

ГРОМАДА: **SOUTH PLAINFIELD.**

Українців є з дітьми 151 осіб, коло 20 з Наддніпрянщини, а решта походить із Західньої України. Є три українські підприємства: пекарня, ґросерня й інспекти. Люди працюють по ріжних фабриках. Є укр. прав. церква і відділ У. Н. Союзу. — (Подав *Калина Лисюк).*

ВІДДІЛ 312 У. Н. С.: Товариство „Просвіта" заложили з 15 членів Василь і Олекса Яреми та Семен Цап 20. липня 1924 р. В першому уряді були: Василь Ярема, предс.; Роман Ярема, кас.; Лука Базарницький, секр. Допомоги виплатили хорим членам $280, на народні ціли в Америці видали $74.25, до рідного краю вислали $220. Фонди на це призбирали із збірок, пікніків, балів, представлень, коляди. Маєтку має відділ $5,000. Мали дім, але його передали на церкву в грудні 1934 р. Зібрання відбуваються в церковній галі. Співпраця йде із Союзом Українок з Ню Йорку й тов. ім. Івана Франка в Плейнфілд. Теперішній уряд: Павло Овсяний, предс.; Михайло Полегонький, кас.; Катерина Дорош, секр.

ГРОМАДА: **TRENTON.**

Українців 350 родин, а всіх у Трентоні й околиці є 2,000 душ. Почали приїздити із Закарпаття і заложили свою церкву, при якій був дяковчителем Андрій Ґела в 1900 р. і він почав акцію за зорґанізування українців. Але це сталося по його відїзді і перше братство У. Н. С. засновано 1903 р. заходами Василя Дупчака, що прибув сюди з брідського повіту, Галичина, в 1897 р.

Наші люди працюють у фабриках заліза і в гончарні, мають 9 українських товариств, а то 2 від. У. Н. С., 2 У. Р. С., 1 від. Провидіння, 1 від. Укр. Народньої Помочі. Крім того є ще Горожанський Клюб, аматорський кружок і від. О.Д.В.У.

В березні 1919 р. повстала українська православна церква, при ній є вечірня школа у власнім домі і хор. Є теж орґанізація Української Молоді.

З українських підприємств є 5 торговель харчами, 3 гостинниці, 1 крамниця з цукорками, 1 фабрика легкопадів.

В 1915 р. перенесено до Трентону запомогову орґанізацію „Гайдамаки" разом з редакцією тижневика *Гайдамаки* з Ню Йорку. Тут приміщено друкарню, але все те розлетілося в часі інфлюенци 1918 р. Друкарня перейшла на власність Української Православної Церкви в Америці і в ній друкувався довший час часопис цеї церкви, *Дніпро*.

У прилюдній міській бібліотеці є великий український відділ. Він повстав із бібліотеки, заложеної при 245 від. У. Н. С. (тов. ім. Богдана Хмельницького). Відділ передав українську бібліотеку міській бібліотеці, а ця ще докупила свіжих книжок. — (Інформації прислали: *Павло Стадник, Іван Сабат, Василь Кушнір).*

ВІДДІЛ 116 У. Н. С.: Товариство „Вільні Козаки" зорґанізували з 16 членів 23. грудня 1922 р.: Іван Масляк, Павло Стадник і Фелікс Калужняк. У першім уряді були: Петро Беркита, Фелікс Калужняк і Лука Заблоцький. Допомоги побрали члени $595, на народні ціли в Америці виплачено $100.25, на рідний край $275. Видатки покрили з забав і пікніків. Маєтку є $150. Відділ заснував аматорський кружок, співпрацює з 149 від. „Провидіння". До від. 116 прилучилося тов. „Запорозька Січ", від. 245 У. Н. С., в 1935 р. Зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: М. Думанський, предс.; Йосиф Паславський, кас.; Павло Стадник, секретар.

Ювилейне свято обходили відділи 116 і 245 з Трентону і 362 з Брістол, Па., 27. травня 1934. Опис був у *Свободі* з 29. травня 1934 р. День перед святом була Служба Божа, а в самий день свята панахида в укр. православній церкві за померлих членів усіх відділів. Святочний концерт був в Інтернешенел Інститют. Вступне слово сказав голова святочного комітету П. Стадник, вокальну частину виповнив хор під орудою о. Л. Кушніра, головну промову виголосив Д. Галичин. Були дитячі деклямації. По концерті була вечеря в церковній галі.

ВІДДІЛ 245 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" ім. Богдана Хмельницького заложене 4. травня 1909 р. з 12 членів заходами Гната Собка, який став секретарем у першому уряді. З ним був Петро Черкас предс., Петро Бірбан кас. Допомоги виплачено членам $2,180. На народні ціли в Америці дали $75, на рідний край $360 — з вкладок і імпрез. Маєток активний $760, „заморожений" $250. Зібрання відбуваються в галі церковній. Відділ перебув кризу в 1914 р., але його вратували: Павло Стадник, Василь Кушнір і Іван Паславський у 1915 р. Теперішній уряд: Василь Кушнір, предс.; Йосиф Квасній, ф. секр.; Йосиф Сабат, кас.; Іван Сабат, рек. секр. Ювилей святкували спільно з від. 116 і 362.

ГРОМАДА: **WILLIAMSTOWN.**

Українців 40 родин. Прибули 22 роки тому. Походять з цілої Галичини. Працюють на фармах і в фабриці заліза. Є церква, 1 українське товариство. З підприємств є 1 гостинниця й 1 стація ґазоліни. — (Подав *Іван Витіш).*

ВІДДІЛ 307 У. Н. С.: Братство св. Георгія мало 7 членів при закладанні 28. травня 1924 р. Орґанізували його Іван Витязь і Василь Слободян. У склад першого уряду входили: Василь Слободян, предс.; Іван Витязь, секр.; Микола Смерецький, кас. На допомогу членам виплачено $329, на народні ціли в Америці дали $15, до рідного краю $20 — з членських вкладок і балів. Маєток тепер є $375. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Прокіп Ґулька, предс.; Іван Аркатин, кас.; Іван Витязь, секр. Ювилей обходили спільно відділи: 307, 331 і 347 в Мілвіл, Н. Дж., 7. червня 1934 р.

ГРОМАДА: **WHIPPANY.**

Українців 60 родин. Прибули з повіту Лісько, Галичина, в 1908 р. Працюють у фабриках паперу. Є 2 українські товариства, церква гр.-кат, церковна галя. З підприємств є 2 торговлі мясом, 2 споживчими товарами, 2 гостинниці. Молодь зорґанізована в Горожанському Клюбі. — (Подав *Василь Денис).*

ВІДДІЛ 172 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало при заложенні 13. січня 1927 р. 7 членів. Першими орґанізаторами були: Михайло Мороз, що став головою, і Константин Дідух, що був секретарем у першім уряді. З ними був іще Дмитро Макар касієром. Допомоги дістали члени $235, на народні ціли в Америці дали $30, до рідного краю $257 — з каси товариства. Маєтку є на $275.13. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Мороз, предс.; Василь Денис, секр.; Микола Кравчук, кас.

ГРОМАДА: **WOODBINE.**

Українців 10 родин. Прибули сюди з Філядельфії, Па. Працюють у каміноломах і в кравецьких робітнях. Є 1 українське товариство. — (Подав *Василь Гальчук).*

ВІДДІЛ 378 У. Н. С.: Братство св. Николая зорґанізоване 12. грудня 1927 р. Тепер предсідником є Олекса Барняк, секретарем Василь Гальчак, касієркою Олена Кузан.

ЗАВВАГА: На стор. 576, у громаді *Бавнд Брук,* треба додати: *ВІДДІЛ 328 У. Н. С.: Братство св. Михайла.*

—o—

NEW YORK

ГРОМАДА: **AMSTERDAM.**

Українців 60 родин в місті, поза містом 12, а всіх разом душ 210. Перший українець прибув сюди в 1895 р., а за ним інші із золочівського повіту, Галичина. Зпочатку їздили до церкви у Вотервліт, а в 1907 р. зорґанізували тут братство св. Николая, яке купило 2 будівляні парцелі під церкву і за вказівками о Омеляна Бартіша з Вотервліт розпочали будову церкви в 1911 р. Під церквою є вигідна українська галя, там приміщена школа і всі товариства, тобто: 2 відділи У. Н. С., 1 відділ У. Р. С., Сестрицтво Неп. Зачаття Пр. Діви, Українська Молодеча Ліґа (Ukrainian Junior League). Український Горожанський Клюб, зорґанізований в 1930 р., має свій власний дім. З підприємств є 1 торговля харчами і пашею, 1 торговля мішаних товарів, 1 кравець, 1 ресторан. Є 1 нотар публичний. Вищу школу покінчили 16 українських дітей, а двоє тепер у каледжі. — (Зібрав інформації *Осип Базарницький* і *Стефан Чупка).*

ВІДДІЛ 266 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 6 членів 15. лютого 1923 р., коли його закладали: Юліян Варшона, Гнат Бобак, Теодор Сюрко і Василь Михалюк. До першого уряду належали: Юліян Варшона, предс.; Микола Вільчинський, кас.; Василь Папура, секр. Допомоги дістали члени $179, на народні ціли в Америці внасиґнували $551.43, на рідний край $115 — усе з місячних вкладок і імпрез. Окремо ходили з колядою на Рідну Школу й вислали $572.62, а на інші народні ціли зібрали ще $205.01. Маєтку в готівці є $950. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Іван Макаровський, предс.; Василь Папура, кас.; Василь Михалюк, секр.

ГРОМАДА: **ASTORIA.**

Українців 200 родин. Перші прибули сюди в 1900 р. з повітів: Жидачів, Калуш, потім Станиславів, Рогатин, Стрий, Перемишляни, Ярослав, Ланцут, Сянік, з Галичини. Багато людей мають свої доми. Працюють у фабриках шовку, бляхи, у варстатах столярських, при чищенні вікон, при ґазовім заведенні і загалом при таких підприємствах, які бувають у великому місті.

З професіоналістів є тут 1 лікар, 1 адвокат і 1 музика. З підприємств: 2 декоратори, 2 квітярі, кілька гостинниць, 1 аґенція реальностей, 1 кравець.

Перше товариство заснували тут дня 5-го вересня 1915 р. заходами Андрія Мошка і Михайла Козака. Це є братство св. Николая, від. У. Н. С. При цьому відділі повстала українська школа в 1923 р., а в 1926 р. повстало перше сестрицтво „Асторійська Жіноча Громада". В 1919 р. повстав від. О.Д.В.У., а в 1933 р. заложено молодечий „Сошел Клоб", Перший політичний клюб, Український Демократичний Клюб, повстав 2. квітня 1933 р. — (При співучасті І. Сидора, П. Барнича і місцевих урядників від. 5 У. Н. С. зібрав і списав *Михайло Беля).*

ВІДДІЛ 5 У. Н. С.: Братство св. Николая заложене 2. вересня 1915 р. Основники: Андрій Мошко, Мих. Козак, Антін Климишин, Іван Сидор, Стах Кривень. Перший уряд: Емілія Івасів, предс.; Андрій Мошко, кас.; Мих. Козак, секр. Членів при заложенні було 32. Член Михайло Козак причинився багато до орґанізування членів, а крім того був теж орґанізатором відділу 349. Допомоги членам виплачено $2,087.12, на народні ціли в Америці $205.25, на рідний край $929.60 — усе з імпрез. Маєток: у готівці $2.672.24, прапори й інвентар $150. Відділ зорґанізував українську школу, відділ О.Д.В.У, Молодечий Клюб, Демократичний Горожанський Клюб, від. Жіночої Громади і з ними співпрацював. Зібрання відбуваються в галі чеського Народнього Дому. Теперішній уряд: Іван Сидор, предс.; Стах Кривень, кас.; Павло Барнич, секр.

Братство св. Николая, віддія 5 У. Н. С., Асторія, Н. Й.

Замітки: Від 1. вересня 1926 до 31. березня 1935 видано на місцеву українську школу $4,995.67. Відділ 1-ший О.Д.В.У. вислав на визвольні ціли в старому краю від 15. липня 1929 до 31. березня 1935 $1,802.99. Жіноча Громада на народні ціли в рідному краю вислала $481, а в Америці — $25.

Ювилей святковано разом з товариствами в Ню Йорку.

ГРОМАДА: AUBURN.

Українців 300 родин. Перші прибули з Лемківщини в 1894 р., пізніше з Поділля. Збудували церкву, потім повстали православні і розбили спільну парафію та збудували окрему російську православну церкву. При теперішній новій українській церкві є школа в окремім будинку із старої церкви. Є теж окремий Народній Дім, власність товариства Запорозька Січ, від. 283 У. Н. С. Крім того є ще 2 інші відділи У. Н. С., разом є 5 українських товариств. Є українська бібліотека, два відділи молодечого пласту: окремо для хлопців, окремо для дівчат. З підприємств є 7 торговель мясом та харчами, 4 ресторани, 2 гостинниці, 1 голяр. Решта працює у фабриках рільничих машин, взуття, при виробі линв і ін.

З Обурн походить змагун Стефан Галайко, що в 1932 р. брав участь у міжнародній Олімпіяді в Амстердамі, Голяндія. — (Подали *Григорій Каганяк* і *Григорій Мулик).*

ВІДДІЛ 38 У. Н. С.: Братство св. Николая зорганізував 6. травня 1900 р. Іван Курилас з 13 членів. Перший уряд: Михайло Полянський, Василь Крупа, Теодор Ротко. Допомоги виплачено $15,554, на народні ціли в Америці $1,300, до старого краю $500 — усе з місячних вкладок. Маєток представляє „гарну суму", власний дім вартости $10,000, бібліотека вартости $50, зібрання у власному домі. Теперішній уряд: Стефан Андрашко, предс.; Яким Смоляк, кас.; Андрій Бископ, секр.

Ювилейне свято з іншими відділами з Обурн відбулося 20. жовтня 1934. Звіт у *Свободі* з 26. жовтня: Концерт у Народньому Домі відкрив гр. Вільчинський, співав хор під проводом С. Яґела, історію іміґрації переповів о. С. Побуцький, святочну промову сказав Д. Галичин, а дальшу програму виповнили соля й деклямації.

ВІДДІЛ 202 У. Н. С.: Сестрицтво Пресв. Діви Марії зорґанізували: Михайлина Полянська, Данько Полянський і Стефан Мельник з 34 членець 13. вересня 1908 р. В першім уряді були: Пазя Фалат, предс.; Сузанна Турок, секр.; Ярина Шевчик, кас. Допомоги дістали членици $1,551.04, на народні ціли в Америці дали $247, до рідного краю вислали $237 — усе з відділової каси. Маєток у грошах $2,000. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Ева Стець, предс.; Вікторія Лемко, кас.; Марія Вільчинська, секр. Ювилей відсвяткували разом з відділами 38 і 283.

ВІДДІЛ 283 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 13 членів 15. серпня 1909 р. Участь в орґанізуванні товариства брали: Василь Гевський, Лесь Зобків, Михайло Грубий, Григорій Теся, Василь Било, Павло Коваль. В першому уряді були: Василь Било, кошовий; Лесь Зобків, скарбник; Павло Коваль, секретар. З товариства дістали допомоги члени на суму $7,144.94, на ріжні народні ціли в Америці виплачено $879.75, на потреби рідного краю вислано $1,084.94. На покриття цих видатків уладжувано представлення й інші імпрези. Маєток у готівці є $30,450, дім вартости $30,000, бібліотека вартости $115, приладдя до аматорських вистав вартости $105, прапори вартости $230. Зібрання відбуваються у власнім домі, 135 Вашинґтон Ст., Обурн, Н. Й. Теперішній уряд: Іван Коковський, кошовий; Григорій Орищин, скарбник; Григорій Каганяк, фін. секр.; Григорій Мулик, рекорд. секр. Ювилейне свято відбулося спільними зусиллями відділів 38, 202 і 283.

ГРОМАДА: BATH.

Українців 20 родин, 100 душ. Прибули з Пенсильвенії, Ню Йорку, Ню Джерзі, Мішіґен. Всі фармерн. Нема ніякої української орґанізації. — (Подав *Стефан Макітра,* член відділу 280).

ГРОМАДА: BINGHAMTON.

Українців 150 родин. Поселились тут перед 25 роками. Походять з повітів: Броди, Березів, Лісько й ін. Працюють понайбільше у фабриках обуви. Є школа й дитяча бібліотека. Церкву утримують земляки з Закарпаття. Українських товариств є 3 запомогові і 4 просвітні. Від 13 літ є українська дитяча школа. Окремо є товариство молоді. З професіоналістів є 1 вчителька музики. З підприємств: 2 торговлі харчами й мясом, 3 стрижії, 2 ресторани, 3 будівничі, 1 монтер, 1 пекар, 1 молочар. Є тут Український Громадський Дім, власність „Української Громади".

З *недавньої історії* замітний виступ українців у ювилею столітнього заложення міста Бінґемтону 12-го жовтня 1934 р., коли то виступили українські козаки на конях, інші відтанцювали „запорозький герць", а ще інші „гопак колом". Українська громада взяла теж участь у святочному поході дня 15-го жовтня 1934 з кінним відділом козаків та живим образом. — (Інформації прислали *Теодор Смик* і *М. Гулячок).*

Братство св. Николая, відділ 38 У. Н. С., Оборн, Н. Й.

ВІДДІЛ 21 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" зорганізоване з 23 членів 2. листопаду 1915 р. стараннням Павла Ковалюка. Перший уряд: Павло Ковалюк, предс.; Микола Пуфкий, кас.; Стефан Лех, секр. Постійним організатором від 1919 р. є Теодор Смик. Допомоги виплачено $890, на народні цілі в Америці $260, до старого краю $135 — усе з каси товариства або зі збірок від членів. Маєток $530. Відділ причинився до будови Українського Громадського Дому в Бінгемптоні, відбуває там зібрання, співпрацює з усіми українськими організаціями. Дня 15-го грудня 1935 р. відділ уладив 20-ліття свого існуванян. Теперішній уряд: Мих. Гулячок, предс.; Петро Садовець, кас.; Теодор Смик, секр.

ГРОМАДА: **BROADALBIN.**

Українців 60 родин. Почали поселятися тут як фармери перед 25 літами. Прибули з повітів: Бібрка, Збараж, Теребовля. Дехто працює в фабриці килимів. Один має склад штучних навозів. Є тут церква й 1 українське товариство. — (Подав *Евген Теплий).*

ГРОМАДА: **UNION MILLS (Broadalbin).**

Українців 300. Прибували від 1915 р. з Ню Йорку й околиці. Тут вони фармери, але працюють і по фабриках. Є 2 українські товариства, православна церква. — (Подала *Пелягія Серединська).*

ВІДДІЛ 79 У. Н. С. заложений 31. грудня 1931 з 7 членів. Закладали: Василь Теплий, Онуфрій Савицький, Евген Теплий і вони були в першому уряді екзекутивою. Допомоги виплачено членам $44, на рідний край $15 — з пікніків і балів. Маєтку є $232.99. Заложили церкву. Відділ збирається в приватнім домі. Теперішній уряд: В. Теплий, гол.; Евген Теплий, секр.; Пелягія Серединська, кас.

Сестрицтво Пресв. Діви Марії, відділ 202 У. Н. С., Оборн, Н. П.

ГРОМАДА: **BROOKLYN.**

Українців 400 родин. Початки поселення українців у Бруклині припадають на час перед 1900 роком. Подавляюча більшість еміґрантів походила з Лемківщини та Закарпаття, а незначна скількість із східніх частин Галичини. Після 1900 року зачали прибувати більшими ґуртами еміґранти переважно з повітів Жовква, Сокаль та Скалат.

Коло 1902 року почали забігати з Ню Йорку москвофільські аґенти і при їх заходах основано „Русское братство св. Арх. Михаїла", до якого попри лемків вписалися кілька східняків. Тому, що цареславні аґенти почали ширити цареславя між членами згаданого братства, то східняки — з мотивів релігійних — покидають це братство і 1905 р. основують „Греко-катол. братство Пресв. Тройці", пізніший відділ 203 У. Н. Союзу, а потім з приходом молодого свідомого національного елементу до братства 1907—8 року наступає цілковитий розрив між східняками і лемками, і кожна ґрупа йде своїми стежками. Лемки пішли отверто в цареславя та на весні 1908 р. купили церкву на розі Бедфорд і Норт 5. вулиці. Східняки, крім існуючого вже братства Пресв. Тройці, основують у червні 1908 р. тов. „Запорозька Січ", теперішній 325 відділ У. Н. Союзу, дальше товариство „Гайдамаки" і драматичний кружок та починають уживати терміну „український". Відтоді починається рухливіше народне життя української громади в Бруклині.

Перше аматорське представлення під назвою „Страйк" відбулося 1910 року власними силами. Воно викликало велике одушевлення в громаді. Перше рідношкільне віче відбулося 1912 р. На тім вічу говорив делеґат Рідної Школи з Галичини, С. Демидчук. Зложено на Рідну Школу $100, що на ті часи було досить замітною жертвою. В 1914 р. обходила громада 100-літні уродини Тараса Шевченка величавим походом вулицями міста та дуже гарним і багатим у програму концертом під орудою покійного М. Гундича, найкращого нашого дириґента в Америці в тодішніх часах.

Під теперішню пору в Бруклині нараховують коло 400 українських родин, що замешкують компактно 3 дільниці, а саме: Віліямсбурґ, Савт Бруклин і Ґрінпойнт. Найбільше число родин мешкає у дільниці Віліямсбурґ і тут знаходиться українська католицька церква, без цента довгу. Церкву заложено в 1913 р. В 1927 р. українці купили галю й назвали її Народній Дім, та через несвідомість і загумінкову „політику" стратили той дім у користь большевиків.

В цій дільниці крім церкви є такі орґанізації: Тов. ім. Богдана Хмельницького, від. 158 У. Н. Союзу; Запорозька Січ, від. 325 У. Н. С.; Бр. св. Димитрія, відділ Провидіння; Український Демократичний Клюб, Союз Українок, Хор Української Молоді, Молода Україна, дівоче сестрицтво і 43 відділ Орґанізації Державного Відродження України.

На Савт Бруклині є українсько-кат. каплиця при 18 вул. коло 4 евені та орґанізації: Бр. св. Николая, 293 від. У. Н. С.; тов. „Любов", від. У. Р. С. й Український Демократичний Клюб, у якім ґуртується також тут роджена молодь. На Ґрінпойнті є товариство „Дністер", від. 310 У. Н. С. і тов. „Українські Козаки", від. У. Р. С. Всі товариства з церковною громадою включно є зорґанізовані в „Український Центральний Комітет", який занимається уладжуванням національних обходів, концертів, віч і т. п.

Тут українці заняті переважно в цукроварнях, у фабриці шнурів, у фабриках заліза, на доках та здебільшого по ресторанах і розбиранні домів та чищенні вікон. Заробляють до 35 дол. тижнево. Інтересне, що за час 5-літньої депресії з українців майже ніхто не був на допомозі.

З професіоналістів у Бруклині маємо 2 адвокатів, 2 лікарів, 1 шпитальну доглядачку, 2 вчительки. З бизнесменів українців є 20 торговців харчами, 16 гостинниць, 8 крамниць з цукорками, 4 кравецькі склади мужеських убрань, 1 кравецький фабрикант (затруднює около 20 робітників), 2 будівляні контрактори, 1 склад вугілля і леду, 6 ресторанів і 1 мясар. Дальше маємо двох поліцаїв і 3 при вогневій сторожі.

Багато молоді ходить до середніх і вищих шкіл. Є вже кілька молодих хлопців і дівчат, що покінчили музичні студії й торговельні школи і стали потіхою своїм родичам, а гордістю громади.

Громада помагає рідним братам в Україні в їх змаганнях на полі освітно-культурнім та політичнім. — (Подав *Юліян Павчак).*

ВІДДІЛ 158 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького під опікою св. Тройці мало 21 членів у часі заложення 1. червня 1912 р. Його орґанізували: Михайло Заверуха, Ів. Каровець, Д. Тижник і Ів. Яцишин. Допомоги дістали члени $9,580, на народні ціли в Америці дали $850, до рідного краю вислали $780. Гроші прийшли з членських вкладок і всяких імпрез. Маєток у готівці $5,200. Відділ причинився до закупна Народнього Дому, що його опісля захопили большевики. Співпраця йде з тов. „Запорозька Січ" і бр. св. Димитрія. Відділ повстав із злуки з відділів 203 і 291. Зібрання відбуваються в Українськім Демократичнім Клюбі. Льокаль винаймають. Теперішній уряд: Ю. Павчак, голова; Дмитро Сенюта, секр. рек.; Михайло Баглай, секр. фін.; Іван Малик, кас.

Товариство ім. Богдана Хмельницького, під покр. Пресв. Тройці, віддія 158 У. Н. С., Брукліи, Н. Й.

Ювилейне свято разом з відділами 22, 203, 310 і 325 У. Н. С. відбулося 30. травня 1934 р. Богослуження в українсько-катол. церкві св. Духа відправив о. Антін Лотович рано, а зполудня був концерт. Його відкрив був Юл. Павчак, співав хор Української Молоді під управою Михайла Дикого, святочну промову сказав Микола Мурашко. Привіт зложив секретар Литовського Союзу в Америці, д-р М. Вішікас із Ню Йорку. Вечором була святочна вечеря в галі Ґренд Асемблі. Було півтори сотні гостей, промовляли свої й литовські промовці.

З тим відділом злучився відділ 291, себто бувше *Братство св. Николая,* яке повстало з 19 членів дня 4. листопаду 1909 р. стараннем Теодора Ґлюза і Петра Туза. Допомоги членам виплатив $711.41, на церкву в Бруклині дали $100, на Сиротинець $73, на народні ціли до рідного краю вислали $139.42. На це складали добровільні жертви й місячні вкладки. Зібрання відбувалися в домі секретаря. Останній уряд: Теодор Ґлюз, голова; В. Деак, кас. і секретар. Тому, що в братстві осталося мало членів, воно злучилося 15. лютого 1935 р. з відділом 158.

ВІДДІЛ 293 У. Н. С.: Українське Братство св. Николая повстало 16. липня 1922 р. з 6 членів заходом першого уряду, в якому були: Семен Неґрич, Григорій Чопойдало, Володимир Яськевич. Допомоги членам виплачено $1,045, на народні ціли дали $50. Гроші прийшли із збірки. Маєтку є $934, бібліотека вартости $25. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Чорнюк, предс.; Стефан Музика, кас.; Теодор Вальорний, секр. Ювилейне свято обходив відділ самий.

ВІДДІЛ 310 У. Н. С.: Товариство „Дністер" мало 8 членів, як його закладали дня 23. липня 1924 р. Володимир Яськевич, Михайло Федас і о. Володимир Лотович. В першому уряді були: Григорій Пясецький, предс.; Іван Сколоздра, кас.; Василь Сенишин, секр. Допомоги дістали хорі члени $1,403.83, на народні ціли в Америці пішло $50, до рідного краю вислали $100 — з пікніків, балів і інших імпрез. Маєток тепер виносить $531.42. Відділ зорґанізував українську дитячу школу, до котрої ходили 50 дітей два роки, і Молодечий Клюб. Зібрання відбуваються в українсько-катол. церкві св. Іллі. Теперішній уряд: Михайло Більський, предс.; Микола Долгун, кас.; Дмитро Багрій, секр. Ювилей святковано разом з іншими бруклинськими відділами.

ВІДДІЛ 325 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" зорґанізували з 18 членів 1. січня 1925 р.: Іван Кравчук, Стефан Заблоцький, Михайло Поврозник та Стефан Лис. В першому уряді були: Стефан Заблоцький, предс.; Д. Зварич, секр.; Стефан Лис, кас. Допомоги дістали члени $4,172.80, на народні ціли в Америці дали $105, до рідного краю вислали $110. Це пішло з відділової каси. Маєток готівкою виносить $900, інвентар $300. Відділ допомагав до купна Українського Народнього Дому, 101 Ґренд Ст., Бруклин, Н. Й., а співпрацює з іншими відділами У. Н. С. Тому, що Народній Дім здобули большевики, відділ відбуває свої зібрання в чужім домі. Теперішній уряд: Іван Малик, предс.; Михайло Костів, кас.; Петро Малицький, секр. Ювилей святкували концертом 30. травня 1934 р. разом з іншими відділами У. Н. С.

ГРОМАДА: **BUFFALO.**

Місто Бофало не старе. В 1932 році воно обходило сотну річницю свого існування. Завдяки свому положенню над озером Ірі воно виросло за той час на велике, 600-тисячне місто. Більша половина його мешканців це іміґранти. Між ними найсильніша ґрупа — поляки. Вони начисляють себе на близько двісті тисяч. Одною з найменших ґруп це українці. Їх не буде більше як три тисячі. Якої пів тисячі пропало між поляками. Та всежтаки та маленька ґрупа українців дістала на згаданім святкуванню 100-річчя першу нагороду за свої мальовничі народні строї.

Перші українці заїхали до Бофало в 1882 році. Це були еміґранти з Лемківщини і з Закарпатської України. Вони зорґанізувалися в братство св. Николая, відділ Соединенія. Це братство дало почин до будови греко-католицької церкви на вулиці Айдіал. У тій громаді душпастирував 1895 року три місяці бл. п. о. Микола Стефанович. По його відході до Пітсбурґа громада не могла довгий час дістати греко-католицького священика, бо було їх брак, і покликала „русского православного" священика. Той московщив людей і вони зістались „русскими" по нинішній день. Та не всі. Були й невдоволені з нової віри і народности та з тої москвофільської політики, котру ширив „Американско-Русскій Вістник". *Знайшлися чесні люди в північній части міста, званій Блек Рак, і в східній, званій Іст Бофало,* котрі хотіли лишитися вірними католицькій вірі й українській ідеї. Перші зорґанізували братство св. Івана Хрестителя 1903 р., а другі братство св. Николая, відділ 127 Українського Народного Союзу, 4-го серпня 1905 р. Першими урядниками братства св. Николая були: Микола Буката, Василь Шелест і Іван Тимкович. Ті оба братства існують до нині. Братство св. Николая переходило велику крізу в 1910 р. по конвенції Українського Народного Союзу, на котрій перейшла зміна назви на „Греко-католицький Союз". Василь Форостіль, делеґат братства, вернувшися з конвенції, хотів перевести ціле братство до заснованого тоді Руського Народного, тепер У. Робітничого Союзу. Та не вдалося йому це завдяки рішучій поставі

тодішнього касієра Дмитра Жука. Коли до того приїхав на збори Дмитро Капітула, а о. Лев Сембратович заохотив людей у церкві св. Николая, братство незвичайно зміцніло, бо з 15 членів зросло в однім місяці на 80 членів.

Бр. св. Николая не потерпіло нічого по конвенції УНС в Бофало 1914 року, коли то переведено реформу Союзу на вкладки за роками. Та в часі реформи існувало вже на Блек Рак „Тов. Заокеанська Русь", відділ УНС. Це товариство перейшло по реформі в комплєті до У.Р.С.

В тих часах повстало на Блек Рак „Тов. Сокіл", котре по нинішній день є відділом Українського Народного Союзу.

В 1912 р. повстало також два відділи орґанізації „Провидіння". На Іст Бофало: „Братство св. Константина і Єлени", а на Блек Рак: „Бр. св. Стефана", з котрого кілька літ пізніше відділилась частина членів і створила „Братство Пр. Діви Марії".

Братство св. Івана Хрестителя на Блек Рак (самостійне) і братство св. Николая (від. УНС) на Іст Бофало дали почин до зорґанізування двох парохій: на Блек Рак українсько-католицької парохії св. Івана Хрестителя, а на Іст Бофало укр.-кат. парохії св. Николая.

Перші орґанізаційні збори парохії св. Івана Хрестителя на Блек Рак відбулися в березні 1903 р. і на них вибрано головними урядниками: Івана Бурштина, Миколу Серединського і Василя Мельника. У вересні вибрано на місце Івана Бурштина Петра Ковалія.

Той уряд закупив дві парцелі при улиці Джермейн, дав завдатку 50 дол. і написав до о. Нестора Дмитрова, котрий прибув до парохії в жовтні того року, як делеґат „Церковної Ради". На мітінґу під головством о. Дмитрова ствердженo, що в касі знаходиться 590 дол., ухвалено платню священикові 50 дол. і помешкання, як теж ухвалено винайняти галю на відправи. Як перший парох приїшов у листопаді о. Василь Гривнак і він повів орґанізаційну працю, котра так подобалася всім парохіянам, що коли по шістьох місяцях приїхав „делеґат" „Церковної Ради", о. Нестор Дмитрів з Нортгемптон, щоб звільнити о. В. Гривнака з посади душпастиря, то в книзі протоколів записано дослівно так: „Руска громада в Бофало, Н. Й., виявляє сердечну подяку о. Вас. Гривнакові за їх щиру і совісну роботу, яку вони зробили для нашої парохії за шість місяців їх побуту. Ця заява має бути оголошена в *Свободі*".

Наступні два роки не було священика. Видно з протоколів, що людей було замало, щоб можна було покрити всі видатки.

Тимчасом на Іст Бофало, котре віддалене від Блек Рак 5 миль, Василь Петровай, Михайло Майкович, Микола Буката й інші зачали орґанізувати парохію св. Николая. За підмогою братства св. Николая, відділу У. Н. Союзу, побудували в 1905 р. деревляну церкву на Сентрал Евені. Їм пощастилося дістати ще того самого року о. Заклинського як душпастиря.

Наступного року йдуть переговори між парохією на Блек Рак і Іст Бофало, щоб мати одного священика до обслуги обох парохій. Переговори увінчались успіхом, бо на спільного священика приходить о. Дмитро Добротвор із Сейнт Луіс. Та угода тревала коротко, бо вже в лютім 1907 виїздить з парохії о. Добротвор, бо „Іст Бофало жадає для себе виключно душпастиря".

На Блек Рак приходить о. Іван Велигорський і за його душпастирювання побудовано нову, деревляну церкву. По нім того самого року приходить о. Володимир Стех, а згодом о. Іван Дорожинський.

На Іст Бофало дійствує о. Николай Волеńський з угорської сторони.

В осени 1907 року приїхав перший єпископ, Стефан Сотер Ортинський. Обі парохії піддаються під його власть і єпископ заводить лад. Посилає о. Льва Сембратовича з порученням погодити обі парохії й обі спільно обслугувати. Та згода треває 11 літ. В тім часі дійствують: о. Лев Сембратович, о. Іван Бернацький, о. Володимир Довгович і о. Іван Ортинський.

В 1920 р. повстав „файт". Люди взялися будувати церкву при вул. Філмор і Онайда.

На Блек Рак по розриві дійствував о. Володимир Козоріз, а за останніх 12 років о. Іван Жук. Він обложив дерево червоною цеглою так, що церква виглядає мурованою, і збудував деревляну парохіяльну галю, в якій відбувається шкільна наука і всякі парохіяльні імпрези.

Отсе історія двох парохій в одному місті. Вона не представляється рожево, особливо коли додасться, що ще один розкол приїшов у 1931 році. Одна частина українців відірвалася від церкви св. Николая і заложила собі окрему „незалежну церкву на Елк".

Незгідливість була причиною, — бодай так кажуть — що багато українців віддурались українського імени і перейшли в чужі, часом ворожі табори. „Молодь нам через це відпала", кажуть деякі. Та це не цілком правдиве, бо багато молоді лишилось і вона проявляє життя. При обох громадах є гарні хори й аматорські кружки, зложені з молоді, тут родженої. В обох громадах давали дуже багато представлень і концертів. Бували часи, що було і по 20 представлень в однім році. Участь брали не лише крайові, але і молоді українці, роджені в Америці. Доказом ідейности молоді є ріжні товариства молоді в обох громадах. І так на Блек Рак є: 1. Мячикова дружина („бейзбол тім"), котра зараховується до найкращих і найліпших у місті. 2. Товариство українських танцюристів, котре багато разів продукувалося своїми виступами між чужинцями. 3. Товариство української католицької молоді.

4. Дівочий клюб. Крім того є: „Український товариський клюб", до котрого належать молоді і старші. Він має своє приміщення в „Українськім Домі". Укр. Дім це товариство, котре має свій чартер і є власником мурованого дому.

На Ість Бофало є: 1. „Содалити", товариство молодих дівчат, дуже діяльне і числить 50 чл. 2. „Український Американський клюб молодих мужчин". Воно має в тім році свій „бескет бол тім" (дружина кошикового мяча). 3. „Укр. Скавти ч. 60". 4. „Школа українських танців" під проводом учителя Івана Гута.

А старші громадяни мають „Український Американський Горожанський Клюб", котрий за три роки свого існування виказав багато діяльности. Його заходами росте щораз більше значіння українців у політичних американських кругах. Від 10 літ існує також самостійне братство „Твердиня" для старших громадян.

Жіноцтво в Бофало має свій відділ „Союзу Українок".

Молодіж з обох парохій горнеться до вищої освіти. Майже всі хлопці й дівчата у відповіднім віці ходять до „гай скул". Яких десятеро ходять до університету. Семеро покінчили каледжі, а один, Евстахій Бурштинський, дістав докторат медицини.

Бизнесменів є 25 (пекар, кравець, швець, похоронник, 4 голярі, 3 гостинниці, 14 торговель харчами). Крім того багато аґентів і бюрових робітників.

Вкінці треба згадати про участь бофалівців у загально українських справах. Вони все живо інтересувалися ними. Згадаю лише про деякі справи. В 1911 році приїздив до Бофало д-р Семен Демидчук, як делеґат Рідної Школи. Тоді відбулося велике віче на галі Ватсон. Таксамо радо витали бофалівські громадяни Льва Ясінчука, котрий як делеґат Рідної Школи вступав двома наворотами до тутешніх громад. У 1917 році переводжено збірку на вулицях міста в часі „Українського Дня". В 1920 р. було масове віче проти большевиків і Польщі, на якім промовляв між іншими суддя Малоней, теперішній чл „Супрім Корту" в Олбані. В 1921 р. мав велике віче в справі позички для Української Народньої Республики д-р Лука Мишуга. В 1926 переводжено збірку „на потерпілих від повени". В 1930 р. відбулося велике загальне віче в справі „пацифікації", на котрім промовляли д-р Л. Цегельський і Микола Цеглинський. Останнє масове віче проти большевиків було в 1934 р. На нім промовляли д-р Л. Цегельський і Я. Чиж. Заїздив до громад також делеґат від ОУН, Омелян Грибівський.

Що року відбуваються в обох громадах „Листопадові Свята". Очевидно, що на всіх тих вічах, маніфестаціях і народніх святах переводиться поважні збірки на загально українські потреби. — (Подав *о. Е. Сидоряк).*

ІНШІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО БОФАЛО.

Число українців можна подати на 6,000 душ, але це число здогадне, бо нема центральної установи, яка обєднувалаб їх і давала спромогу дати хоч приблизні цифри. Українське населення розбите на 3 громади, скупчені біля церков.

В дільниці Ість Бофало живе 1,500 українців. Є тут українсько-католицька церква. Іміґранти почали прибувати в 1894 р. Працюють у фабриках заліза й сталі, в хемічних заводах. Товариств українських 14, між ними 3 від. У. Н. С., 2 від. У. Р. С. і 2 від. Провидіння, Горож. Клюб і „Січ". Є Український Народній Дім і 1 дім партійних соціялістів, школа при церкві, українська бібліотека. Бизнесменів звісних 7. Між ними є 4 торговлі харчами і 2 ресторани. Є 4 орґанізації молоді. — (Вісти подав *П. Володка).*

При українській православній церкві є школа, Союз Українок, гурт танцюристів, Горожанський Клюб і церковні сестрицтва.

Окремо є протестантська церква „біблійників". Бизнесмени є всілякі: „гросерні", „бучерні" „салуністи" і т. д. — (З інформацій, присланих *М. Дулнявкою).*

Окрема громада на „Блек Рак". Тут живе 900 душ. Найстарший громадянин, Михайло Котелеш, прибув сюди перед 50 роками з повіту Сянік. Анна Оліяр має 82 роки. Наші громадяни це ремісники і звичайні робітники. Товариств українських є 17, є Народній Дім, укр. катол. церква і школа. Парохія заложена в р. 1903, церква збудована перше в 1907, перебудована в 1930 р. Народній Дім збудовано в 1918 р. Його вартість $28,000. З українських безнесменів є 3 гостинниці, 3 торговлі харчами, 2 перевозові підприємства, 1 похоронник, 3 голярі, 3 шевці. Є музиканти. З професіоналістів є доктор, оглядач мяса. Бібліотека при школі. Орґанізації молоді: Хор „Боян", клюб грачів у мяч („бейзбол"), клюб вишивок, Клюб Молодечий. Одна дівчина є книговодницею в банку. — (Інформації прислали *С. Ваврів* і *І. Сидорович).*

ВІДДІЛ 127 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало 13. серпня 1905 р. З основників знаний тільки касієр, Василь Шелест. Допомоги виплачено від 1914 р. $1,969, на народні цілі в Америці $720, до рідного краю $265 — з місячних вкладок, добродійних датків і імпрез. Маєтку у готівці $1,068.19, інший $120. Співпраця йде з від. У. Р. С. і Горожанським Клюбом. Зібрання в галі церковній. Теперішній уряд: Евген Тимкович, предс.; Ілько Кіналь, кас.; Павло Володка, секр.

ВІДДІЛ 299 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 8 членів 15. грудня 1923 р. Орґанізували його перші урядники: М. Пришлівський, предс.; Ю. Гура, кас.; Іван Сидорович, орґанізатор. З ними був П. Заремба секретарем. Допомоги дістали члени $233.40, на народні цілі в Америці виплатили $97.68, до рідного краю вислали $715.40. Фонди прийшли з представлень, пікніків, коляди, членських вкладок. Маєтку є $247.95. Співпраця йде з від. 127. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Теперішній уряд: Е. Коваль, предс.; І. Самуляк, кас.; І. Сидорович, секр.

ВІДДІЛ 304 У. Н. С.: Товариство „Український Сокіл" повстало в 1924 р. з 13 членів стараннням А. Попелюка, котрий став предсідником у першім уряді. З ним був Андронік Мигаль касієром і Д. Грицай секретарем. Допомоги виплачено членам $1,929.75, на народні цілі в Америці дали $209, до рідного краю вислали на народні цілі $117.13 — з вкладок і імпрез. Маєтку є $1,500. Відділ помагав орґанізувати церкву й Народній Дім. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Ілля Вах, предс.; Д. Мидзак, кас.; С. Варрів, секр. фін.; Ів. Швець, секр. рекорд.

ГРОМАДА: **COHOES.**

Українців 600. Перші прибули з Лемківщини в 1885 р. Працюють у фабриках ткацьких і виробі рур. Є 7 товариств, укр. катол. церква, школа. Є дім Українського Горожанського Клюбу. Підприємств 11: в того 5 мясарів і торговців харчами, 2 пекарні, 2 шевці, 2 гостинниці. Бібліотека в Горожанськім Клюбі. — (Подав *Теодор Малїловка*).

ВІДДІЛ 57 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла зорґанізували Дамян Мерена й Лука Ядлош з 12 членів 1. жовтня 1896 р. В першім уряді були вони обидва, а також Дмитро Бобак, С. Палка, Андрій Глушко й Еміль Михаляк. Допомоги виплачено $3,466, для Сиротинця У. Н. С. $168.80, до Філядельфії $45, на рідний край $150 — усе з вкладок та забав. Маєток у готівці $2,000, позичка на Народній Дім $2,500, позичка на церкву $1,600. Відділ причинився до заложення Українського Горожанського Клюбу. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Іван Коба, предс.; Григорій Недільський, секр.; Іван Даямба, кас.; Іван Столяр, секр. рекорд. Ювилейне свято відбулося 15 липня 1934 р. в домі Горожанського Клюбу. Його відкрив голова комітету Т. Малїловка, промову виголосив по українськи й по анґлійськи ред. С. Шумейко.

ГРОМАДА: **DURHAMVILLE.**

Українців 20 родин. Перші прибули в 1920 р. і почали осідати на фармах. Мають 1 українське товариство. Молодь зорґанізована в У. Н. С. Є тут 1 вчителька українського роду. — (Подав *Теодор Харитон*).

ВІДДІЛ 188 У. Н. С.: Товариство „Рільких" повстало 30. жовтня 1920 р. з 6 членів. Орґанізували його: Яків Цмайло Кульчицький і Теодор Харитон. У першому уряді були: Цмайло Кульчицький, предс.; Іван Бандрівський, кас.; Роман Гайовий, секр. З каси дали на Сиротинець У. Н. С. $30 з пікніку, що був уладжений на ту ціль. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Яків Цмайло Кульчицький, предс.; Пилип Крохмалюк, кас.; Теодор Харитон, секр. Ювилейне свято відсвяткували відділи 121 (з Ром, Н. И.) і 188 у Ром 17. червня 1934 р. Святочну промову сказав гром. Д. Галичин. Були українські танці, а потім спільний обід і забава.

ГРОМАДА: **ELMIRA.**

Українців 700. Прибували з Галичини від 1887 р. Працюють у фабриках заліза та на залізницях. Є 4 товариства, укр. катол. церква, посвячена 1. грудня 1895 р., парохіяльна школа, 2 Українські Доми. Бізнесів: 2 ґазолінові станції, 3 пекарні, 5 торговель харчами, 12 ресторанів і гостинниць. Молодь має клюб і аматорський кружок. Є окрема „русска православна" церква, що гуртує 25 родин галицьких українців. — (Подали *Дамян Чучман* і *Г. Левуш*).

ВІДДІЛ 271 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало 25. лютого 1923 р. завдяки Петрові Ващишинові, котрий став секретарем у першому уряді. З ним був іще Теодор Ванько головою, а Семен Жельманович касієром. Товариство виплатило $493.11 запомоги хорим членам, на народні цілі в Америці дали $102, до старого краю $102.48 — з місячних членських вкладок, з представлень і забав. Маєток у готівці є $488,91, на ґіповеці $200, інший $16. Відділ орґанізував Народній Дім і Молодечий Клюб. Співпрацює в Народнім Домом, з відділом Укр. Робітничого Союзу і Провидіння. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Володимир Шабатура, предс.; Олекса Витязь, кас.; Дамян Чучман, секр. У відділі є членом Олекса Курила, заслужений здавна при орґанізуванні відділів і членів У. Н. С., делеґат на конвенції і т. п.

Братство св. Петра й Павла, відділ 57 У. Н. С., Когоз, Н. Й.

ГРОМАДА: ELMONT і FRANKLIN SQUARE.

Українців 14 родин і 30 дітей. Переселялися з Ню Йорку від 1909 р. Походять переважно з повітів Бережани й Зборів, Галичина. З українських підприємств є 1 монтер, 1 коваль, 1 торговля харчами, 1 стрижій. Громадянське життя злучене з Бруклином та Ню Йорком. — (Подав *Петро Матіїв*).

ГРОМАДА: FAR ROCKAWAY.

Українців 10 родин. Замешкали тут від 30 літ. Походять з повіту Рогатин, Галичина. Мають братство св. Йосифа, від. 261 У. Н. С. — (Подав *Василь Дмитрів*).

ВІДДІЛ 261 У. Н. С.: Братство св. Йосифа.

ГРОМАДА: FULTON.

Українців 44 родини й 14 неподружених. Прибули в 1909 р. з повітів Рава Руська і Станиславів. Працюють у ткацьких фабриках, в папірнях і чоколядовнях. Є 3 товариства, Український Народній Дім, при нім школа і бібліотека. Підприємства: 1 торговля харчами, 1 з мясом, 1 бюро корабельних карт і нотар. При Нар. Домі є дитяча секція. Є Горожанський Клюб. — (Подав *М. Бунда*).

ВІДДІЛ 263 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 7 членів 11. лютого 1911 р. заходами Якова Миськова і Михайла Бунди. Бунда став предсідником у першому уряді, Миськів секретарем, а Володимира Зарічного вибрано касієром. Допомоги дістали члени $950, на народні цілі в Америці виплатили $175, до рідного краю вислали $450 — з добровільних жертв і імпреа. Маєтку є $900. Відділ причинився до будови Українського Народнього Дому, з ним співпрацює, але зібрання хвилево відбуває в приватнім домі. Теперішній уряд: Іван Каменюк, предс.; Дмитро Бажалук, секр.; Стефан Кум, кас.

ГРОМАДА: HASTINGS ON HUDSON.

Українців 45 родин. Прибули перед 25 роками, походять з повітів: Сянік, Лісько, Коросно, Львів, Бібрка, Золочів, Рава Руська. Працюють у фабриках дроту, цегли, автомобілів і при будові доріг. Належать до церкви в Йонкерс, часом мають свою школу, яка приміщена в домі товариськім, власність тов. ім. Т. Шевченка, від. У. Н. С. Українських підприємств є 6, між ними 3 торговлі харчами, 1 ресторан, 2 торговлі біллям і черевиками. — (Подав *Андрій Вовк*).

ВІДДІЛ 6 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка засноване 25. червня 1915 р. заходами Михайла Федева. Перший уряд: Мих. Федів, голова; Стефан Мурайка, кас.; Стефан Коник, секр. Членів при заложенні було 15. Допомоги членам виплачено $800, на народні цілі в Америці $245, на рідний край $135 — усе з каси товариства. Маєток $6,000, є свій власний дім, бібліотека вартости $230, 2 прапори вартости $700. Співпраця з бр. св. Івана Хрестителя й тов. Подільська Січ в Йонкерс, Н. Й. Зібрання у власному домі під ч. 410 Warburton Ave., Hastings on Hudson, N. Y. Теперішній уряд: Стефан Мурайка, гол.; Мих. Мигаль, кас.; Андрій Вовк, секр. Ювилей святковано разом із від. 8 та 12 в Йонкерс.

ГРОМАДА: HEMPSTEAD.

ВІДДІЛ 327 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" зорганізував з 9 членів Іван Гречин 18. грудня 1924 р. В першому уряді були: Данило Гімбаль, Ілько Сеник, Іван Гречин. Допомоги дістали члени $596, на народні цілі в Америці дали $118, до рідного краю вислали $324. На це приходили фонди з членських вкладок і імпрез. Маєтку є $1,400. Відділ збудував церкву св. Михайла, але її втратив і тепер працює самий. Теперішній уряд: Іван Душенчук, Михайло Кирич, Іван Гречин, Іван Грибик. Ювилей обходив відділ сам 27. травня 1934 р. В програму входили: спів хору місцевої церкви під управою о. П. Дмитрика, реферат по українськи д-р Л. Мишуги, по англійськи Гр. Євусяка з Джерзі Сіті.

ГРОМАДА: HERKIMER.

Українців 150. Від 1900 р. приїздили з повітів: Лісько, Добромиль, Бучач, Гусятин, Рогатин, Турка, Бібрка. Працюють у фабриках бюрової обстанови та в фабриках бавовняних. Товариства: 1 від. У. Н. С., 2 від. У. Р. С., Горожанський Клюб, Сестринство при церкві. Церква православна. Її збудовано в 1911 р. Є Український Народній Дім від 1934 р. При Нар. Домі є школа, бібліотека, читальня, співацький кружок, аматорський кружок, орґанізації молоді, школа танцюристів, клюб дівчат, клюб хлопців (оба окремо із своїми кімнатами). З професій: 1 учитель в прилюдній школі. З бизнесів: 2 торговлі харчами, 3 гостинниці, 1 швець, 1 торговля тютюном. Багато молоді ходить до високих шкіл („гай скул"). — (Зібрав *Іван Луцишин*).

ВІДДІЛ 192 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 24 членів 12. серпня 1910 р. Орґанізували Володимир Береза й Іван Німий. Перший став предсідником, другий секретарем у першому уряді. Касієром з ними був Стефан Гузар. Допомоги виплатили членам $80, на народні цілі в Америці дали $25, до старого краю $26.25 — зо складок і з каси

Товариство „Запорозька Січ", відділ 192 У. Н. С., Геркімер, Н. Й.

відділу. Маєток $100. Відділ причинився до заложення Народнього Дому і там відбував свої зібрання. Теперішній уряд: Микола Сичик, предс.; Василь Гудзій, кас.; Михайло Сторожинський, секр. Ювилейне свято відбулося 26. серпня 1934 р. Звіт у *Свободі* з 15 вересня. Запрошено відділи з Литл Фолз, Ютика, Ром, Геркімер і литовське товариство. Панахиду відправив о. Коміль і він виголосив вступне слово на концерті після відкриття Миколою Сичиком. Співав хор під пров. о. Ялечка, а головну промову виголосив Дмитро Галичин. По англійськи до молоді промовляв Михайло Дановяк, в імені управи міста зложив привіт п. Арлінтон. Молодь відтанцювала народні танці. На місці приєднано 13 нових членів до УНС.

ГРОМАДА: **HUDSON.**

Українців у місцевості й околиці 200 родин. Почали прибувати від 1909 р., коли фабрика цементу в Нортгемтон, Пенсилвенія, прислала сюди фахових українців пошукувати цементу. Тепер багато працює в цементовнях, залізних фабриках, фабриці сірників, сорочок. У цілій околиці є багато фармерів. З товариств є 1 від. У. Н. С., 1 У. Р. С., 1 Провидіння. Окремо большевицький орден. Є товариство спортове з молоді („бейзбол тім"). Є укр.-катол. церква, при ній школа, орґанізація молоді. Багато молоді ходить до високих шкіл, а є такі, що покінчили каледжі в Ню Йорку та Сиракюз. У шпиталях є 2 українки доглядачками. З бизнесів: 1 торговля харчами, 1 гостинниця, 1 кравець, 1 вікночист, 1 будівничий. — (Інформації списали: *Ілько Лисогір* і *Теодор Озимчук*).

ВІДДІЛ 273 У. Н. С.: Братство св. Йосафата повстало з 9 членів 15. вересня 1915 р. Орґанізували: Тома Пиндус і Михайло Угорчак. У першому уряді став головою Йосафат Райтаровський, секретарем Михайло Гриб. Допомоги дістали члени $2,306, на народні цілі в Америці виплачено $365, до рідного краю $75 — усе те зложили члени. Маєтку в готівці є $1,800, прапори вартости $250. Теперішній уряд: Стах Козуб, предс.; Іван Райтаровський, кас.; Ілько Обшанський, секретар. Найбільше потрудився Павло Маріяк, бо приєднав 126 членів. Відділ обходив ювилейне свято самий.

ГРОМАДА: **JAMAICA.**

Українців 25 родин. Походять з повітів Рогатин, Тернопіль, Бібрка з Галичини. Почали осідатись перед 30 літами. Є тут братство У. Н. С. і від. Союзу Українок. З бизнесів є 1 ресторан. — (Подав *Матвій Костишин*).

ВІДДІЛ 160 У. Н. С.: Братство св. Юрія мало 23 членів у часі заложення 18. травня 1907 р. Орґанізували й першими урядниками були: Яків Притика і Стефан Вергун. Допомоги виплатили членам $3,146.05, на народні цілі в старому краю $654.79 — з ріжних імпрез і збірок. Маєток $2,493.36. Зібрання в приватнім домі. Найбільше заслуженим орґанізатором у відділі є Матвій Костишин. Теперішній уряд: Яків Притика, предс.; Теодор Білоус, кас.; Матвій Костишин, секр.

ГРОМАДА: **LACKAWANNA.**

Українців 70 душ. Прибули перед 35 літами з Тернополя, Дрогобича і від Самбора. Заняті у фабриці сталі і на залізницях. Є 3 товариства, церква св. Духа, парафіяльна школа, багато молоді ходить до університету, є 1 вчителька в прилюдній школі, є орґанізація молоді. З бизнесів є 4 торговлі харчами, 3 цукорками, 1 гостинниця. Лакавана була фармерською оселею і перед 25 літами називалася Вест Сенека. — (Подав *Онуфрій Стецьків*).

ВІДДІЛ 149 У. Н. С.: Братство Пресв. Богородиці заложене з 8 членів 15. лютого 1907 р., розвязане в 1910 р., а наново зорганізоване 1. лютого 1911 р. При поновній орґанізації потрудились: Теодор Петришин, Онуфрій Стецьків, Михайло Бойко. Вони були вибрані до уряду. Допомоги виплачено $726.50, на народні цілі в Америці виасиґновано $110. На допомогу були членські вкладки, на народні цілі збирали при нагоді. Відділ причинився до зорганізування гр.-кат. парафії св. Духа. Співпрацює з відділами У. Р. С. В р. 1912 злучений з відділом 137. Зібрання відбуваються в домі секретаря. Гр. Онуфрій Стецьків дістав аж 6 ріжних признань за орґанізування членів у часі існування відділу. Теперішній уряд: Михайло Бойко, предс.; Іван Цвайко, кас.; Онуфрій Стецьків, секр.

ГРОМАДА: **LANCASTER.**

Українців 50 родин. Походять з Лемківщини. Працювали на залізницях, тепер перенесли направу льокомотив до Олбані, Н. Й., то й деякі туди перенеслись. Осталі працюють у ліярнях заліза, міди і сталі, у склярні, а дівчата в фабриці шовку. З українських товариств є від 1905 р. відділ У. Н. С. і 1 від. У. Р. С. Від 1913 р. є укр-катол. парохія, а в 1918 р. збудовано церкву з галею. Була школа. Тепер є клюб танцюристів. З бизнесів: 1 гостинниця, 1 торговля харчами. Є кілька студентів в університеті в Сиракюз. — (Подали *Василь Максимик* з Олбані і *Микола Трояновський* з Ленкестер).

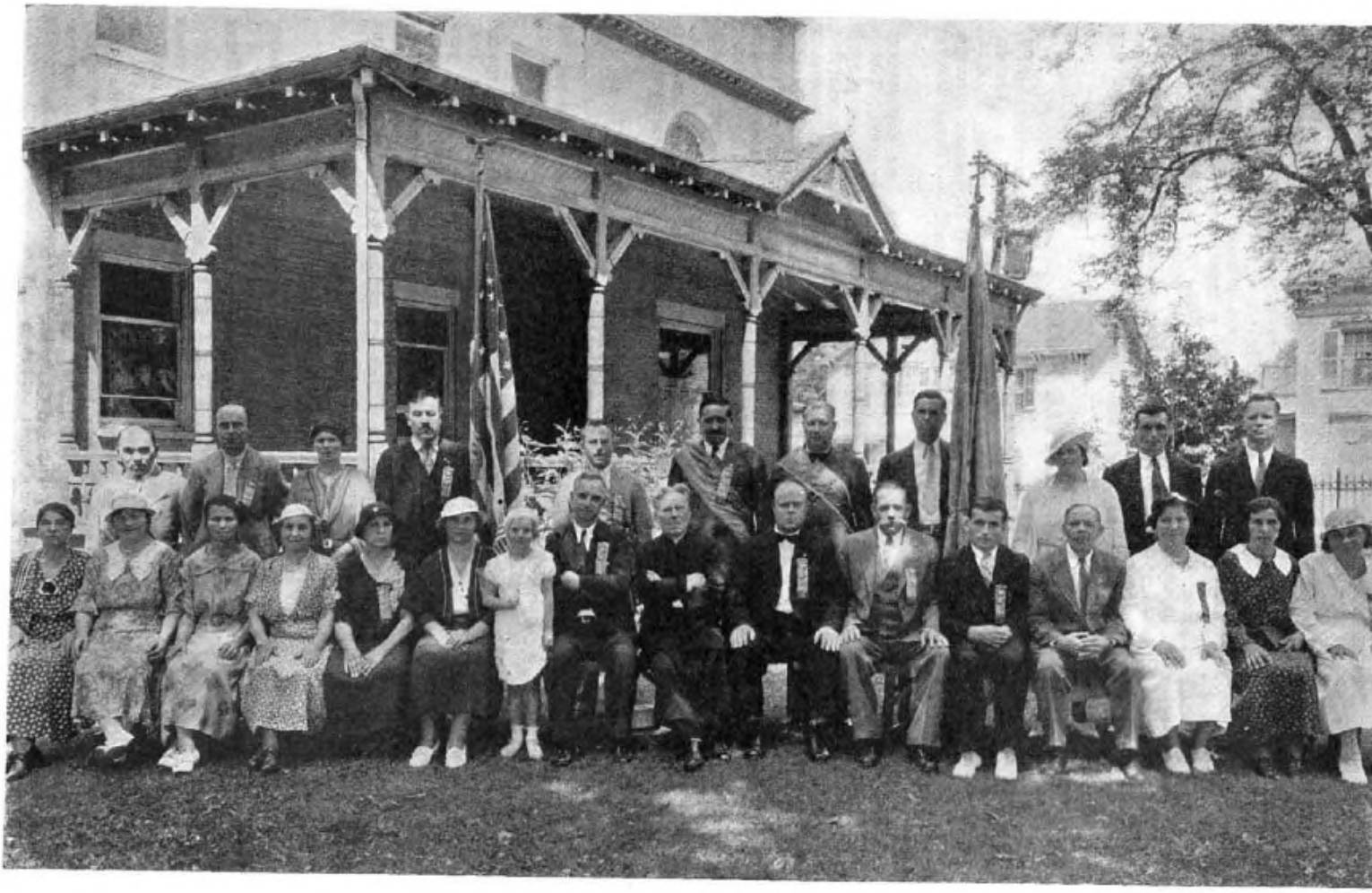

Братство св. Йосафата, відділ 273 У. Н. С., Гудсон, Н. Й.

ВІДДІЛ 87 У. Н. С.: Братство св. Василія заложене 5 березня 1905 р. з 12 членів. Орґанізував Семен Максимик. У першім уряді були: Дмитро Сухина, предс.; Василь Москаль, кас.; Семен Максимик, секр. Допомоги виплатили $3,250, на народні ціли в Америці $845, на рідний край $1,675 — доходи з місячних вкладок, імпрез і забав. Маєток у ґотівці $2,085.84. Відділ орґанізував кооперативу, аматорський кружок і музику. Співпрацює з бр. Лицарі св. Георґія, від. 22 У. Р. С. Зібрання відбуваються в парохіяльній галі при церкві св. Василія, яку відділ заснував. Теперішній уряд: Теодор Кінь, предс.; Іван Окаль, кас.; Микола Трояновський, секр. Ювилейне свято відбулося 9. ґрудня 1934 р. в парохіяльній галі. Його відкрив предс. М. Студений, вручив дарунок орґанізаторові Семенові Максимикові, а той розповів, як повстав відділ в Ленкестер. Співав хор під орудою Петра Сандівського, історію У. Н. С. переповів Н. Трояновський, по анґлійськи промовляв студ. Мирослав Кінь. Був виступ молодих танцюристів.

ГРОМАДА: LITTLE FALLS.

Українців 40 родин з 262 членами. Від 1904 р. прибували з чортківського повіту (село Половець), турчанського, рогатинського, бережанського, підгаєцького в Галичині. Робота для них є у фабриках бавовняних, обуви і біциклів. Є 2 товариства: від. У. Н. С. й 1 У. Р. С. Є церква і Народній Дім з галею, вечірня дитяча школа. Є українська орхестра, Молодечий Клюб, при нім школа танців. З бизнесів: 1 мясар і 2 шевці. — (Подав *Микола Паламар).*

ВІДДІЛ 330 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" зорґанізував Іван Корчинський з 20 членів 11. серпня 1912 р. В першому уряді були: Франко Скибінський, предс.; Теодор Боднар, кас.; Микола Смеречинський, секр. Допомоги виплачено членам $2,436, на народні ціли в Америці дали $453, до рідного краю вислали $110. Фонди призбирали з місячних вкладок, балів і пікніків. Маєток виносить тепер $841.66. Відділ причинився до повстання Українського Народнього Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Михайло Русин, предс.; Михайло Басій, кас.; Микола Паламар, секр. Ювилейне свято обходили 2. вересня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 10. вересня. Прибули місцеві члени і також з Геркімер (від. 192), Ром (від. 121), Ютика (від. 58). В церкві правили Службу Божу оо. Кошіль і Ялечко, проповідував о. Кошіль. В год. 2 попол. був обід і концерт. Брали участь посадник міста д-р А. Б. Сентри, повітовий суддя Френк Сел і предс. У. Н. С. Микола Мурашко. Вони виголосили святочні промови. По анґлійськи до молоді говорив Мих. Дановяк. Співав хор під управою Юрія Іськова, грав на скрипці абсольвент консерваторії М. Суханчик, на піяні Стефанія Ялечко.

ГРОМАДА: MANCHESTER.

Українців 30 родин. Почали прибувати від 1891 р. з Галичини. Працюють при направі залізничих возів. Є тут 2 українські товариства: 1 від. У. Н. С. і від. Провидіння. — (Подав *Володимир Дембровнч).*

ВІДДІЛ 340 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" з 10 членів заложили 4. травня 1925 р. Володимир Дембровнч і Йван Кучечка. Кучечка став першим предсідником, Дембровнч першим касієром, а з ними був Прокіп Свірнюк секретарем. Допомоги членам дали $50, на Сиротинець в Америці $13, до рідного краю вислали $10. Маєтку є $400. Співпраця йшла з від. 283 в Обурн, Н. Й. Зібрання відбуваються в домі Дембровича. Теперішній уряд: Лев Процько, предс.; Володимир Дембровнч, секр.; Петро Олійник, кас.; Ювилей обходили в злуці з від. 283 в Обурн, Н. Й., 20. жовтня 1934 р. Звіт був поданий у *Свободі* з 26. жовтня 1934 р. Згадка про це при від. 38.

ГРОМАДА: NIAGARA FALLS.

Українців 50 родин. Перші прибули перед 25 роками з повітів Гусятин, Перемишляни, Збараж, Тернопіль у Галичині. Працюють у фабриках хемічних виробів. Є церква й 1 товариство (від. У. Н. С.). Є 1 лікар, 1 готельник, 1 підприємство чищення вікон. — (Подав *Іван Борак).*

ВІДДІЛ 351 У. Н. С.: Братство Покрови Пресв. Богородиці повстало з 18 членів в 1913 р. заходами Василя Сидоровича. Він став предсідником у першому уряді. З ним був Іван Галькович секретарем і Іван Стецяк касієром. Допомоги дістали члени $1,190, на народні ціли в Америці видали $265, до рідного краю вислали $85 — з пікніків, балів, місячних вкладок і добровільних жертв. Маєток відділу виносить $565. Заходами відділу зорґанізовано українсько-католицьку церкву Преч. Діви Марії і в церковній галі відбуваються вібрання. Теперішній уряд: Іван Галькович, предс.; Михайло Ґупайло, кас.; Іван Борак, секр.

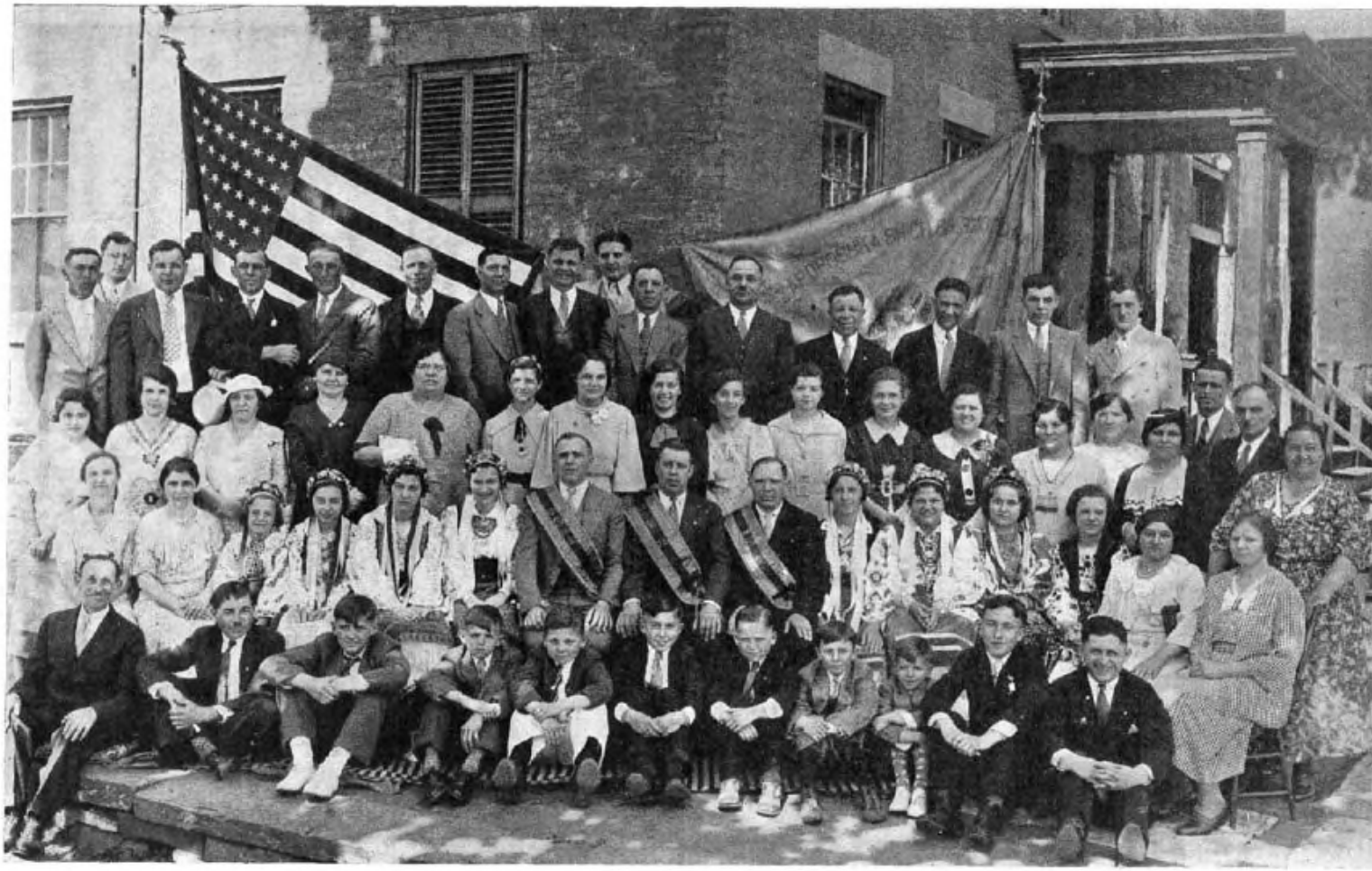

Товариство „Запорозька Січ", відділ 330 У. Н. С., *Литл Фолс, Н. Й.*

ГРОМАДА: **NEW YORK.**

(Подав *д-р Семен Демидчук*).

Українців: здогадне консервативне число 15,000 родин. Гуртуються: при українській католицькій церкві св. Юрія 1,000 родин, при українській православній церкві св. Володимира 225 родин, при ріжних протестантських громадах 100 родин.

Товариств є коло 50, у тім 11 відділів Українського Народного Союзу, 6 відділів Українського Робітничого Союзу, 2 від. Народньої Помочі, 1 відділ Провидіння. Є централі Орґанізації Державного Відродження України і Союзу Українок Америки. В Українськім Народнім Домі під ч. 217 Ist 6-та вулиця приміщена централя українських національних товариств міста Ню Йорку під назвою Центральний Комітет, централя О.Д.В.У., Союз Українок Америки, Чорноморська Січ і 16 товариств. між ними найбільший відділ У. Н. С., товариство „Дністер".

Окремі льокалі мають: Український Демократичний Клюб (заснований у 1924 р.), Національний Український Республиканський Клюб, Союз Гетьманців Державників, молодече товариство Амерюкс Клоб, молодече тов. Просвіта, Українське Товариство „Тризуб"; понадто існують ще два молодечі клюби. Окремі централі становлять церкви для церковних товариств і хорів. Біля них є теж народні школи для науки української мови, а крім того є окрема вечірня укр. нар. школа для дітей і окрема школа на горі міста.

Фаховинх робітничих орґанізацій („юній"), в яких переважають українці, є кілька, а одна з них, юнія вікночистів, приміщена в Українськім Народнім Домі.

Люди заняті при найріжнородніших підприємствах, багато є дозорцями домів, багато вікночистів, ремісників, малярів, столярів, розвалювачів домів, у службі по ресторанах, а жінки працюють при чищенні бюрових будинків ночами і т. п.

Бизнесменів коло 1,000. З них яких 300 власників торговель мішаних товарів („ґросерників"). Є окреме товариство „ґросерників" українців. Також коло 300 власників ресторанів, місць для перекуски („лонч рум") і власників гостинниць. Є поважне мясарське підприємство з філіями, похоронне і т. і.

Друкарень українських 3, книгарень 3, при книгарнях базарі з ріжними українськими новостями і радіо-апаратами.

Адвокатів-українців 7, один із них, Степан Ярема, є послом до стейтової легіслятури в Олбані. Лікарів 4, один хіропрактор, значне число вчителів, а головно вчительок у народніх і вищих школах. Студенти університету мають своє Українське Університетське Товариство, а є ще окремо український кружок при соціольоґічнім товаристві університету Ню Йорк. В університеті Колюмбія є виклади української мови. Лектор Осип Стеткевич. У цьому університеті є в бібліотеці значне число українських книжок, а поважний є український відділ при словянській секції Прилюдної Бібліотеки міста Ню Йорку. Таксамо є українські відділи при філіях цієї бібліотеки.

Є теж артистично-балетні студії і студія українських малярів. Є теж тижневик *Націоналіст*.

Тут не зараховані орґанізації большевицького напрямку, які мають свою централю і дім.

МИНУВШИНА УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ В НЮ ЙОРКУ.

Місто Ню Йорк це брама Америки. Тому через неї переїздили майже всі українські іміґранти, а українська нюйорська громада безупинно зміняла своє обличчя. Довший час не можна було заложити ніякого українського гуртка, а коли остаточно дещо й повстало, не мало виглядів трівкости. Одиниці змінялися як у калейдоскопі, а внаслідок цього напрямок праці переходив незрозумілі для посторонніх скоки.

Життя наших еміґрантів примістилося в початках при колишній спільній центральній орґанізації „Соединеніе Русских Греко-Кафтолических Братств", яке видавало ґазету *Американско-Русскій Вістник* від 1892-го року в Маганой Сіті, але перенесло його до Ню Йорку в 1896 р. рішенням конвенції Соединенія в Ню Йорку 26—28 травня 1896 р. В конвенції брали участь передові українські патріоти того часу, між ін. о. М. Стефанович. *Вістник* виходив у Ню Йорку до січня 1901-го року, а його контролювали і редаґували українці із Закарпаття („угро-русини"). Ні *Вістник*, ні „Соединеніе" не мали поважнішого впливу на життя українців у Ню Йорку і мало хто з сучасного покоління знає про їх існування в Ню Йорку.

ОРҐАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ.

Докладніше подамо початкові завязки, а пізніші побіжно, бо на подрібне представлення всього требаб цілої книги.

У *Свободі* з 24-го листопаду 1898 р. є згадка про „дівоче братство св. Ольги", „котре повстало перед 3 місяцями" (отже у вересні) за старанням Івана Париляка.

26-го січня 1899 р. приступило до Українського Народного Союзу братство св. Николая з Ню Йорку. Про нього ніхто з нюйорчан тепер нічого не знає.

Братство Покрови Пресв. Богородиці, відділ 351 У. Н. С., Найегера Фолс, Н. П.

У *Свободі* з 31-го серпня 1899 р. сказано, що в горішній стороні міста мешкає до 10 українських родин, до 20 неподружених хлопців і во 200 дівчат, що працюють у фабриці цигареток. Всіх українських дівчат у Ню Йорку коло 300.

Заходами о. М. Підгорецького і дяковчителя Ол. Зволинського з Джерзі Сіті засновано 9-го вересня 1901 р. тов. „Зоря".

Під днем 16-го квітня 1903 р. згадано, що сестрицтво св. Ольги має 2 відділи в Ню Йорку.

18-го квітня 1904 р. заложено братство св. Андрея.

На прапорі бр. св. Володимира є напис, що воно повстало 18-го квітня 1904.

У жовтні 1905 р. повстала „Народня Самопоміч", щоб нести поміч робітникам у часі страйків. Перші урядники: С. Чарнецький, О. Косовий, С. Калакука, В. Сарич.

Дня 10-го серпня 1907-го р. заложено гімнастичне тов. „Гайдамаки" в „Томпкінс Сквер Гол" під ч. 134 Ist 7-ма вулиця. Перші організатори: М. Угорчак, М. Хандога, Іван Драган. Воно пізніше почало видавати свій тижневик та стало осередком соціялістичного руху і всіх соціялістичних видавництв. Коли поросло в силу, перемінилося на бенефітову організацію. Закінчило життя в Трентоні.

В листопаді 1907 р. дописувач *Свободи* з Ню Йорку нараховує 9 товариств у Ню Йорку: Володимира, Андрея, Тисьменниця, Запорозька Січ, Н. Й. Боян, Гайдамаки, Драм. Кружок ім. Котляревського, Клюб українських соціял-демократів.

„Є теж 2-тижневе немовлятко" Народня Взаїмна Поміч (асекураційне). Окремо згадано тов. Подільська Січ, а ще окреме місце займає Сестрицтво св. Ольги. В газеті заповіджено: „Перший український пікнік у Ню Йорку відбудеться в Вестчестер Парку у Бронксі заходами злучених товариств: Володимира, Зорі, Андрея, Запорозької Січи, Тисьмениці".

13. лютого 1908 р. мітинґ усіх нюйорських товариств і братств у галі Драм. Кружка ім. Котляревського для заснування іміграційного дому. Присутні були 14 товариств і установ.

9-го лютого 1908 р. заложено тов. Просвіта, 4-го червня 1908 Кружок Українських Академіків.

29. травня 1911 р. розпочинається акція за заложненя Українського Народнього Дому. Заложено Центральний Комітет для будови. Предс. Я. Корнат, секр. В. Вінтоняк, кас. В. Чосник. Дня 9-го липня 1911 р. було віче в цій справі. Найкраще говорив про це Омелько Січовик, родом з Києва.

7-го березня 1912 р. засновано читальню ім. Т. Шевченка в церковній галі під ч. 22 Ist 7-ма вул. Її веде Володимир Книгиницький.

У вересні 1913 р. повстало запомогове товариство „Українська Громада" із своїм органом *Пролом*. Організатори Гнат Кисіль, Андронік Бучак.

В серпні 1914 р. засновано політичне тов. „Українська Рада" як централю всіх українських товариств міста Ню Йорку. Члени товариств складають по 5 ц. місячно на Воєвий Фонд для Рідного Краю.

Дня 30-го червня 1915 р. купили і дали завдаток на два доми, 217-219 Ist 6-та вулиця, щоб їх перебудувати на Народній Дім. Товариства складають позички. Зорганізовано Українську Народню Громаду як правне товариство для будови і правного власника Народнього Дому.

Дня 11-го листопаду 1916 р. скликано до Ню Йорку перший Січовий Зїзд і заложено „Січову Організацію Українців у Злучених Державах". Старшина: М. Рибак, отаман; В. Сербай, кошовий; П. Задорецький, осаул; писарі: Л. Стахурський, В. Коваль.

Дня 17-го жовтня 1917 р. посвячено Український Народній Дім у Ню Йорку. Туди перенесено осередок усього народнього життя. Тут відбуваються майже всі головні імпрези від 1918 року.

Дня 21-го квітня 1917-го року збірки на воєнні сироти по місті з нагоди Українського Дня, проголошеного през. Вилсоном.

У липні 1918 р. заложено гімнастичну січ ім. Богдана Хмельницького як відділ 1. загально-американської Січової Організації. Почали видавати газету „Січові Вісти" і заложили Січовий Базар під ч. 34 Ist 7-ма вулиця.

У грудні 1921 р. повстала Українська Жіноча Громада. М. Скубова, предс.

19-го січня 1922 р. повстала „Ліга Горожан і Ветеранів" під проводом д-ра С. Демидчука і головством Стефана Дембицького. Вона організувала ріжні маніфестації і походи.

31-го травня 1924 повстав „Союз Українських Народніх Товариств міста Ню Йорку" для згуртування українців у цілість.

У січні 1925 р. розлом у Січовій Організації, заложення окремої Чорноморської Січи ім. Богдана Хмельницького 19-го квітня 1925 р.

1926-го р. заложено Союз Українок Америки.

23-го жовтня 1926 р. злука товариств „Вільні Козаки міста Львова" і „Вільність в Америці" у тов. „Дністер".

20-го грудня 1928-го року перейшов Український Народній Дім на власність Української Розбудовної Спілки.

27-го грудня 1930 р. зійшлися представники 14 українських товариств для зорґанізування Центрального Комітету Українських Національних Товариств міста Ню Йорку.

Неділя, 28-го червня 1931 р., 1-ший зїзд Орґанізації Державного Відродження України в Народнім Домі в прияві Омеляна Грибівського і зорґанізування централі О.Д.В.У.

РОЗВИТОК РЕЛІҐІЙНОГО ЖИТТЯ.

Перші нюйорські українці ходили до церкви св. Петра й Павла в Джерзі Сити.

Були спроби в травні 1896-го року купити свою церкву в Ню Йорку, але скінчилося на тому, що о. Е. Волкай, гр.-катол. священик із Закарпаття, почав правити перші богослуження в лат. церкві св. Бриґіди під ч. 640 Ist 6-та вул.

Аж 13-го липня 1905 р. купили громадяни церкву під ч. 322 Ist 20-та вул. Церкву посвятив ірляндський архиєпископ Кусак 20-го серпня 1905. Потім відбувся в Кафе Булевард святочний обід, на якому був прияв ний ґен. вікарій ірляндської єпархії М. Лявель, адв. Андрій Шіпман, комітет і 8 укр. катол. священиків. Першим парохом став о. Йосиф Чаплинський.

27-го серпня 1907 р. прибув до Америки, витаний у нюйорській церкві св. Юрія, перший українсько-катол. єпископ Стефан Сотер Ортинський. З цієї нагоди відбулася в готелі Нетерленд святочна вечеря при співучасти 120 осіб, духовенства і світських, галичан і закарпатців. Наступного дня, в свято Успення Преч. Діви, відправив єпископ Службу Божу, а ввечір був у його честь в Арлінґтон Гол при площі Ст. Маркс концерт. Дириґував Мирон Гундич.

У днях 15—17 жовтня 1907 р. в Арлінґтон Гол відбулася конвенція гр.-катол. духовенства при співучасти 76 священиків. Проводив новий єпископ.

17—18 жовтня 1907 р. відбувся в тійсамій галі зїзд делеґатів гр.-катол. парохій. Ухвалювано переписувати церкви на українського єпископа, якщо вони були записані на ірляндських єпископів. В інших випадках „хай нарід рішає". Заложено Шкільний Фонд для видавання шкільних книжок.

6-го лютого 1908 р. обняв парохію о. Микола Підгорецький.

25. серпня 1910 р. прибув до Америки, витаний у нюйорській церкві, митрополит Андрій Шептицький зо Львова. Замешкав у готелі Ст. Реджіс, бенкет відбувся в готелі Бокінґем.

22-го жовтня 1911 р. перенесено богослуження до нового церковного будинку під ч. 28 Ist 7-ма вулиця серед великої паради. Відбувся похід вулицями із старої церкви до нової.

18. квітня 1912 р. в Кафе Булевард відбулося свято в честь Андрія Шіпмана, що помагав основувати церкву і переклав Службу Божу з церковно-словянської мови на англійську, видаючи її окремою книжечкою.

12—22. квітня 1913 р. добродійна католицька вистава в касарні при 62 вул. й Коломбія евеня. У ній взяли участь українці-католики з церковним та народнім мистецтвом.

13. грудня 1921 р. витання митрополита А. Шептицького бенкетом у готелі Пенсилвенія.

В травні 1925 р. відійшов з парохії о. Підгорецький, а на його місце прийшли о. Петро Понятишин і о. О. Павляк.

15. серпня 1925 р. прибув до Ню Йорку другий український гр.-катол. єпископ, Константин Богачевський, а з ним окремий єпископ для закарпатських русинів, Василь Такач. Їх витали в церкві св. Юрія, потім відбулася вечеря в готелі Пенсилвенія.

12. липня 1926 р. відкрито першу українську православну церкву св. Володимира в Ню Йорку.

Дня 1-го травня 1929 р. відбувся собор Укр. Православної Церквн під проводом архиєп. І. Теодоровича.

17. травня 1931 р. свято 25-ліття української катол. церкви св. Юрія. Приявний єп. Константин Богачевський.

20. березня 1932 р. ювилейне свято в честь митрополита А. Шептицького з нагоди 70-ліття його народин.

25. вересня 1932 р. висвячено о. д-ра Йосифа Жука першим українським православним єпископом.

ШКОЛА Й НАУКА.

У *Свободі* з 26. січня 1899 р. записано, що „на фонд шкільний української молоді в Америці зложили українці міста Ню Йорку $2.85". Тоді йшли збірки на Українську Бурсу в Йонкерсі. А в *Свободі* з 19. серпня 1900 р. записано, що „чесний Іван Паризяк вібрав кількоро українських дітей, щоб їх учити читати й писати по українськи". В *Свободі* з 20. червня 1903 р. записано, що „українська школа в Ню Йорку має 16 дітей".

24. січня 1907 р. повстала в Ню Йорку перша Шкільна Рада. Дня 27. червня 1909 р. було відкриття читальні й школи у винайменій на 1 рік галі під ч. 500 Ist 73-та вул.

8. лютого 1918 р. повстала Українська Шкільна Секція при Народнім Домі. Дня 14. серпня 1924 р. окрема Шкільна Рада для орґанізації загальної української школи. Школа мала 4 філії і нараховувала коло 600 учнів.

Зрештою існували українські школи від початку заснування української церкви. Курси української мови в Колюмбійськім університеті повстали у вересні 1935 р.

Від січня 1922 р. відбувалися в Народнім Домі виклади заходом Українського Людового Університету. Лєктори: д-р С. Демидчук, д-р Л. Цегельський, о. О. Павляк, Омелян Ревюк і ін.

18-го березня 1922 р. в Лейбор Темпл при 14 вул. була лєкція сен. А. Д. Марґоліна на тему „Україна і політика Антанти".

4. грудня 1927 р. лєкції Миколи Григорієва з Праги.

Багато лєкцій у тому часі давав Мирослав Січинський.

24. грудня 1932 р. відчит посла до анґлійського парляменту, Рейні Смита, про положення на Україні.

В 1934 р. читав лєкції сен. Марґолін в Нюйорськім університеті в Ню Йорку.

МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ, ТЕАТР, МУЗИКА, ВЕЧЕРНИЦІ.

20-го лютого 1900 р. відбулося перше театральне представлення „Сатана в бочці".

26. травня 1900 р. представлення „Знімчений Юрко".

2-го лютого 1901 р. вистава драми „Капраль Тимко".

7-го травня 1903 р. „свячене" в галі під ч. 1339 евеню А. Був о. Підгорецький із Джерзі Сити, пописувалася молоденька школа з Ню Йорку.

30. липня 1904 р. був вечерок з відчитом бр. св. Володимира.

6. липня 1905 р. заложено співацьке товариство „Американський Боян".

17. лютого 1907 р. „Руський Нюйорський Боян" дав перший концерт у Менґеттен Лайсіюм. Співав хор мішаний і хор мужеський, промову виголосив о. Й. Чаплинський. По концерті була комедія в 1 дії: „Не жартуй з серцем".

2-го березня 1907 р. представлення „Американський шляхтич".

18. травня 1907 р. „Запорозька Січ" дала в Менґеттен Лайсіюм пєсу „Гей на Івана, гей на купала", „Комедію з російсько-японської війни" і „Заздрість".

15. грудня 1907 р. Драматичний Кружок ім. Котляревського відограв „Наталку Полтавку" в Прогрес Касіно Гол".

7-го січня 1908 р. Н. Й. Боян і „Тисьменниця" виставили „Вифлеємську Ніч" у салі під костелом між 21—22 вул. і 2-гою евенею.

4. червня 1908 р. концерт в 47-літні роковини Тараса Шевченка в Менґеттен Лайсіюм заходами драм. тов. ім. Котляревського. Дириґент М. Гундич, музика Г. Е. Смоленського.

29. липня 1908 р. в „Прогрес Ассемблі" вечерниці в честь Івана Франка заходами тов. „Подільська Січ".

2. травня 1909 р. вечерниці в память Драгоманова в Прогресс Касіно.

17. листопаду 1909 р. повстав „Руcько-Народній Театр".

10. січня 1910 р. вистава „Запорожець за Дунаєм" в Сокол Гол, 525 Іст 72. вул.

4. червня 1910 р. тов. „Запорозька Січ" відограло в Арлінґтон Гол „Нещасне кохання". Хором управляв Д. В. Стисловський, музикою Смоленський, режисером був В. Малевич.

21. березня 1911 р. у Вебстер Гол великі вечерниці в честь Шевченка. Відчит по українськи мав о. О. Павляк, по анґлійськи адв. А. Шіпман, хором дириґував А. Гела.

11. травня 1911 р. „Н. Й. Боян" виставив „Наталку Полтавку" в Арлінґтон Гол. Режисер А. Шостак, дириґент Осип Стеткевич, орхестра Павла Келичави, характеризатор Мих. Угорчак.

1. червня 1911 р. заходами „Запорозької Січи" вистава „Чорноморців". Режисер В. Білинський, дириґент О. Стеткевич, орхестра Г. Е. Смоленського.

30. червня 1911 р. заложено Український Хор при церкві св. Юрія. Голова Василь Лазута, секр. Остап Крук, кас. Йосиф Мулярчук.

30. листопаду 1911 р. в церковній галі св. Юрія відбувся концерт для вшанування століття народин Маркіяна Шашкевича. Хором управляв М. Климко.

7. січня 1912 р. виставлено „Вифлеємську Ніч" у церковній галі.

10. серпня 1912 р. тов. „Запорожжя за морем" виставило „Жидівку вихрестку".

26. листопаду 1912 р. поминальний концерт у честь М. Лисенка в Арлінґтон Гол заходами тов. ім. Лисенка, при співучасти Українського Хору. Промова о. М. Підгорецького й В. Книгиницького, дириґент М. Климко.

2. серпня 1913 р. концерт з нагоди 40-ліття Івана Франка. Відбувся в Арлінґтон Гол.

17. лютого 1914 р. комітет Рідної Школи і злучених товариств виставив в Арлінґтон Гол драму „Січинський-Потоцький". Режисер Стефан Склепкович.

28. травня 1914 р. величавий похід, зааранжований усіми українськими товариствами для звеличання 100-ліття народин Тараса Шевченка. Із Томкінс Сквер вийшов похід, везли портрет Шевченка, роздавали брошури про Шевченка з програмою свята й статтей по англійськи про Шевченка, написаною Антоном Цурковським. Ввечір концерт у честь Шевченка в Вебстер Гол. Дали злучені хори: Української Бесіди (диригент М. Корикора) й Український Хор (дир. М. Климко).

18. червня 1914 р. аматорський кружок Української Бесіди виставив в Арлінґтон Гол „Запорожця за Дунаєм". Диригент хору М. Гундич, орхестри Г. Е. Смоленський.

21. червня 1914 р. оголосив „Український Народній Театр" у церковній галі репертуар; на початок: „Нещасне кохання" й „Украдене щастя".

19. січня 1915 р. концерт Адама Дідура, баса Метрополитен Опери, в Карнеґі Гол при співучасти Українського Хору під управою Мирона Гундича.

29. жовтня 1915 р. концерт у честь Івана Мазепи в Купер Юніон Гол перед Українським Соймом. Програму виконав Український Хор.

Від 29. жовтня до 12. листопаду 1921 р. вистава національних груп під назвою „Америка'с Мейкінґ", у касарні при 34. вул. і Лексінґтон евеню. Українці мали свій відділ народнього мистецтва. Роздано багато аґітаційної літератури англійською мовою.

4-го грудня 1921 р. новозорганізоване товариство „Української Молоді" уладило концерт в честь І. Франка. Дохід на утримання студентів на еміґрації в Европі. Ними займалося тов. „Української Молоді": Богдан Каштанюк, Гр. Герман, Волод. Ярема, Юрій Андрейко, Ольга Кирчів, В. Мартинюк і інші.

5. серпня 1922 р. зорганізовано корпорацію „Український Театр" при Народнім Домі. Довший час постійно грала трупа Медова.

2. жовтня 1922 р. перший на американській землі концерт Національного Хору Олександра Кошиця в Карнеґі Гол. Хор спроваджений Максом Рабіновом.

5. листопаду 1922 р. збірка на Рідну Школу під кличем „День житного колоска", а ввечір перше Листопадове Свято в Народнім Домі заходами Ліґи Горожан. Відограно „Великі Роковини" Івана Франка.

4. листопаду 1923 р. посвячення січового прапору і перший концерт на Листопадове Свято. Співав муж. хор ім. Б. Лепкого під управою Василя Савицького.

У вересні 1924 р. повстала Українська Музична Консерваторія під ч. 30 Іст 7-ма вул. Провадили: Роман Придаткевич і Михайло Гайворонський та вчителі: М. Стембер, Оксана Назаревич, Рудковський, Лілі Попер, Григорій Павловський.

16. травня 1926 р. святковано 10-ті роковини смерти Івана Франка в Нар. Домі.

В 1927—28 р. зорганізовано Український Театр під управою Марії Машир. Брали участь М. Швець, М. Карлаш і інші.

4. лютого 1928 р. концерт Сальомеї Крушельницької в Мекка Темпл.

18. жовтня 1929 р. перший балетний виступ Василя Авраменка в театрі Касіно Стар.

27. квітня 1930 р. концерт скрипака Р. Придаткевича в Тавн Гол.

30. жовтня 1930 р. концерт бандуриста Ємця.

У квітні 1931 р. участь Укр. Жіночої Громади (п. М. Скубова) у виставі „Про Америка" в Ґренд Сентрал Пелес.

25. квітня 1931 р. український балет Василя Авраменка в Метрополитен Опера Гавз. Виступ хору під управою Ю. Кириченка. Соля: Петра Ординського, Марії Гребенецької.

14. листопаду 1931 р. концерт Українського Трія в Тавн Гол: Роман Придаткевич, скрипак; Марія Гребенецька, сопран; Ольга Ткачук, фортепян.

8. травня 1932 р. 200-ліття народин Вашинґтона, в Карнеґі Гол. Виступ Олександра Кошиця з Українським Хором і Василя Авраменка з балетом.

2. листопаду 1932 р. в Народнім Домі мистецька вистава: образи М. Панчака, гуцульська різьба В. Якібюка і збірка різьби П. Мартинюка.

20. листопаду 1932 р. вистава зразків українського народнього мистецтва, привезених на виставу в Шікаґо Стефанією Чижович зі Львова.

18. грудня 1932 р. концерт-свято в честь Михайла Гайворонського, в Нар. Домі.

26. квітня 1933 р. вистава опери Чайковського „Мазепа" в Мекка Темпл заходами Д. Чутра. Лібрето переклав д-р Цегельський. Диригент: Павло Печеніга Углицький.

28. квітня 1933 р. вистава українського народнього мистецтва в Театрі Раксі заходами Марії Скубової.

3. лютого 1934 р. військовий фестивал Січи з Нешенел Ґард.

18. березня 1934 р. 6 злучених хорів з околиці Ню Йорку (Нюарк, Джерзі Сіті, Йонкерс, Перт Амбой, Елізабет, Бейон) уладили концерт в честь Гайворонського в Вашинґтон Ірвинґ Гай Скул. Диригент М. Гайворонський.

Від 22. березня 1934 р. низка концертів у Студіо Клоб заходами „Френдс оф Юкраінієн Мюзик" під проводом Р. Придаткевича.

В лютім 1935 р. привезла Сестра Северина ЧСВВ зо Львова велику колекцію українських народніх костюмів. Вони були виставлені в Ґренд Сентрел Пелес, в Колюмбійському університеті, в університеті Ню Йорку і т. п. Був теж у Нар. Домі відчит Сестри Северини про народне мистецтво.

17. березня 1935 р. з нагоди століття народин Федьковича був концерт у Нар. Домі.

17. квітня 1935 р. концерт у честь Шевченка в Тавн Гол заходами 6 злучених хорів під управою Ол. Кошиця. Говорив між іншими проф. Колюмбійського університету К. О. Маннінґ.

Ріжні ювилеї, як: тов. Зоря, бр. св. Володимира, св. Андрея, тов. Просвіта й ін. обходять менше або більше величавими концертами в Народнім Домі. Таксамо бувають святами в честь Шевченка, Листопадовими, в честь Басарабової, борців за волю України і т. п. Виступає Український Хор під управою Т. Онуфрика й хор ОДВУ під управою Ю. Кириченка.

Це подані лише характеристичні мистецькі виступи, щоб указати на їх ріжнородність. Для вичислення всього треба довшої студії й окремої книжки.

Останній великий скомбінований виступ мистецький і політичний був 1. вересня 1935 р. в Карнеґі Гол як Маніфестація Української Державности з нагоди зїзду О.Д.В.У. Співав хор під управою Ю. Кириченка, а промови виголосили між ін. ген. Микола Капустянський, Волод. Душник і ред. Ом. Ревюк.

31. травня 1936 р. був у Карнеґі Гол „Концерт української церковної музики", на якім виступили 8 злучених хорів під управою Ол. Кошиця.

ПОЛІТИКА, МАНІФЕСТАЦІЇ, ЗІБРАННЯ, ЗДВИГИ, ГОСТІ.

26. листопаду 1903 р. віче в Ню Йорку.

11. березня 1905 р. „Перше руське робітниче віче" в Прогрес Асемблі, 28-30 евеню А скликали тов. Зоря, Запорозька Січ. Комітет: П. Ярема, М. Тарнавський. Референти: А. Корпан, Теод. Гузіль. Поляк Францішек Пшестшельський побажав, „щоб українці зєднались і збудували український Народній Дім". Про це пише Павло Зятик у *Свободі* з 16-го березня 1905 року.

4. червня 1905 р. перше українське віче жінок, скликане до Чеської Будови. Було 150 людей, переважно мужчин, прибули і представники російських орґанізацій. Ініціяторкою віча була панна А. Курила, предс. пані Е. Струтинська з Олифанту, секр. Б. Стеткевичева й О. Константкевичівна. Рішено уложити статут української жіночої орґанізації, ухвалено заложити дім для українських дівчат у Ню Йорку (про це реферував А. Хромовський). На вічу вибрано комітет акції.

19. квітня 1906 р. віче в салі „Гармонія", 46 евеню А, уладжене „Комітетом пятьох". Відкрив о. Й. Чаплинський, головою був Юл. Козакевич, секр. П. Зятик і Гр. Стоякевич, промовляли Сава Чернецький, Теодор Довгань, о. М. Струтинський. Збирали жертви на Боєвий Фонд у Галичині, закінчили віче піснями „Ще не вмерла" і „Не пора".

12. січня 1908 р. віче в справі подій у львівському університеті (голодівка українських студентів). Ухвалили домагання заложення українського університету у Львові. Зібрали $82.75 на допомогу студентам. Реферував о. Стефан Макар з Ансонії.

4. липня 1908 р. віче в Менгеттен Лайсіюм, скликане тов. „Гайдамаки". Домагались поділу Галичини, протестували проти засуду Мирослава Січинського.

31. травня 1909 р. величавий демонстраційний похід, уладжений усіми українськими нюйорськими товариствами перед австрійським консулятом з жаданням звільнення Січинського з вязниці. Було 10,000 людей. Австрійський консуль Нубер не приняв депутації. Заговорили всі нюйорські щоденники. Були фотоґрафії з походу. Після демонстрації було віче в салі під ч. 46 евеню А. Петицію з тисячами підписів вислано до кабінетової канцелярії у Відні.

4. серпня 1910 р. заложили українці в Ню Йорку Боєвий Фонд по смерти студ. Адама Коцка у львівському університеті. Комітет: Григ. Кунашевський, голова; Петро Ярема кас.; Яків Корнат, секр.

14. січня 1911 р. в Менгеттен Лайсіюм віче при співучасті Ірини Січинської, гості в Галичини, що приїхала через Канаду. Збірка на фонд ім. Адама Коцка.

24. березня 1912 р. українське жіноче віче. Реферували: пані А. Луців, М. Хандога і Іван Бородайкевич, голова „Гайдамаків".

23—24 вересня 1911 р. друга конвенція „Гайдамаків", що перемінилася в квітні 1910 р. на допомогову орґанізацію поступову.

25. серпня 1912 р. всенародне віче з нагоди 40-літнього ювилею Івана Франка.

16. лютого 1913 р. в Арлінґтон Гол великі народні збори. Промовляв Семен Демидчук, делеґат Рідної Школи з Галичини.

15. травня 1913 р. 200 людей прощали С. Демидчука вечерою в Стайвесант Касіно.

26. липня 1913 р. 10-літній ювилей бр. св. Володимира. Похід з галі 134 Іст 7-ма вул. до Бетовен Гол, 210 Іст 5. вул. Там був вечерок муз. тов. ім. Лисенка під управою П. Гуменюка.

1. вересня 1913 р. 10-ліття тов. Запорозька Січ в Менґеттен Лайсіюм. Виступ хору М. Корикори, М. Климка і драм.-співацького тов. „Боян" під пров. О. Стеткевича.

22. березня 1914 р. створено Комітет Допомоги Голодуючим у Галичині, на вічу в Арлінґтон Гол.

9. травня 1914 р. 10-літній ювилей бр. св. Андрея. По Службі Божій у церкві на 7-мій вул. похід вулицями до Чеської Будови. Вечором концерт.

5. липня 1914 р. невдале віче кацапського діяча з Галичини, Онуфрія Ґецева, в Чеській Соколовні. Скоїлася сутичка між українцями й москвофілами, поліція розігнала віче. Українці співали „О, честь вам, кацапські лайдаки".

28. липня 1914 р. вислали нюйорські товариства привіт на здвиг „Сокола" у Львові. Підписали 25 товариств.

22. серпня 1914 р. всеукраїнське віче, скликане „Українською Радою" в Арлінґтон Гол. Присутніх 2,000 людей. Зібрано $71.18 на Боєвий Фонд.

18. вересня 1915 р. велике віче в Купер Юніон Гол для протесту проти увязнення проф. Мих. Ґрушевського російським урядом і проти переслідування національних меншин. Перша прилюдна поява на вічу Мирослава Січинського, що прибув до Америки після вибуху війни як представник Союзу Визволення України. Промовляв теж д-р С. Демидчук, що прибув до Америки з вибухом війни як представник Української Ради з Відня.

В листопаді 1915 р. пороблено приготування до процесу проти депортування Січинського з Америки.

Елінор Рузвелт, жінка президента Злуч. Держав, між українськими жінками в Ню Йорку.

30. і 31. жовтня 1915 р. „Український Сойм в Америці", скликаний до салі Купер Юніон. Перед Соймом похід вулицями Ню Йорку, а в перший день Сойму ввечір концерт у честь Івана Мазепи, диригент М. Гундич. Предсідником Сойму був д-р Володимир Сіменович з Шікаго. Другий день Сойму був присвячений справам орґанізаційним і тоді названо осередню політичну орґанізацію українців „Федерація Українців у Злучених Державах".

10. жовтня 1916 р. Українська Рада для поборювання Федерації.

4. липня 1918 р. маніфестація льояльности Америці. Похід українців вулицями міста разом з іншими ґрупами.

5. жовтня 1918 р. похід вулицями міста в маніфестації за Позичку Свободи.

17. січня 1919 р. всенародній зїзд украиїців у Нар. Домі для заложення „Українського Народнього Комітету". Голова о. Петро Понятишин, секретар Вол. Лотоцький, кас. о. М. Підгорецький. Комітет купив незабаром дім під ч. 30 Іст 7-ма вул. і поширив свою діяльність на цілу Америку. Вислав теж д-ра Білика як делеґата на мирову конференцію до Парижа. Заложив Інформаційно-пресове Бюро під управою Милтона Д. Райта. Зібрав 100,000-ний фонд для визвольної праці.

5. липня 1919 р. протестаційне віче у Вебстер Гол проти наїзду ґен. Галера на Галичину.

16—17 вересня 1919 р. зїзд у готелі Пенсилвенія представників орґанізацій латишів, естонців, литовців, українців. Заложили спільну Лїґу тих народностей для визвольної акції.

28. квітня 1920 р. міжпартійний зїзд українців, скликаний д-ром Л. Цегельським, що прибув до Америки від уряду д-ра Евгена Петрушевича.

29. квітня 1920 р. надзвичайний Народній Зїзд, скликаний Народнім Комітетом до ґотелю Пенсилвенія. Був присутній посол Української Народньої Республики Юліян Бачинський з Вашинґтону.

21. червня 1920 р. в переїзді в Канаду прибув проф. Іван Боберський з викладами про воєнні події.

9. січня 1922 р. комітет Лїґи Горожан вислав молодь для пікетування Білого Дому у Вашинґтоні з протестом проти військової окупації Галичини.

12. лютого 1922 р. віче за позичку Національної Оборони. Промовляв д-р Л. Мишуга, представник Зах. Української Народньої Республики.

22. лютого 1922 р. протестаційний похід перед польський консулят у Ню Йорку і віче в Купер Юніон Гол. Промовляв конґресмен Фіорельо Ля Ґвардія.

8. квітня 1922 р. похід української дітвори до посадника Гайлена і вручення петиції за українських дітей у Галичині.

27. травня 1922 р. великий похід вулицями міста Ню Йорку з протестом проти військової окупації Галичини Польщею. Взяли участь 20,000 людей з нюйорського ключа. Образки з походу помістили ґазети в ріжних містах Америки. 20 священиків виступили в поході на переді. Несено півтори сотні таблиць. Протестаційне віче відбулося в Медисон Сквер Гарден. Промовляли: Милтон Райт, Степан Дембицький, О. Ревюк, о. Лев Левицький, д-р Л. Мишуга, Ганс Ріґ, д-р Л. Цегельський.

В липні 1922 р. створено Комітет Допомоги Голодним у Великій Україні.

29. жовтня 1923 р. віче в Народнім Домі в нагоди приїзду д-ра О. Назарука з уряду д-ра Петрушевича.

9. грудня 1924 р. віче з протестом проти приняття містом ґен. Галера.

14. грудня 1924 р. віче в справі збірок на ювилейний дар львівській Просвіті.

1925 р. заложено Союз Українок Америки при співучасти Ганни Келлер-Чикаленко з Европи. Юлія Ярема, голова.

В квітні 1928 р. в Купер Юніон Гол віче для оборони Атаманчука й Вербицького, засуджених на смерть у Галичині.

26. серпня 1928 р. прибув делеґат Рідної Школи, Лев Ясінчук, вперше в Амернку. Віче для допомоги Рідній Школі в Нар. Домі 7. жовтня 1928 р.

В липні 1929 р. полк. Евген Коновалець у Ню Йорку на зібранні.

29. жовтня 1929 р. бенкет для привитання сенаторки Кисілевської.

1. травня 1930 р. участь українців у протибольшевицькій маніфестації Ветеранів Чужинних Воєн на Юніон Сквер.

2. листопаду 1930 р. віче в Купер Юніон Гол з протестом проти насильств у Галичині.

15. листопаду 1930 р. протестаційний похід проти польської пацифікації серед зливного дощу, закінчений великим вічем у Сентрал Опера Гавз при 67 вул. Ґазети нараховували 15,000 учасників походу.

В січні 1932 р. ювилей Рідної Школи.

22. травня 1932 р. віче для допомоги голодному українському селу на Гуцульщині.

26. червня 1932 р. зїзд ОДВУ в Нар. Домі в присутності Сушка-Мельничука.

29. січня 1933 р. в Купер Юніон Гол віче з протестом проти положення в Галичині з нагоди вістки про повішення Біласа й Данилишина в львівських Бриґідках. Було кілька тисяч учасників. Бесідники: суддя Оберваґер, адвокат М. Пізнак, д-р Л. Мишуга, О. Ревюк, Д. Галичин, а від литовців о. Дж. Балкунас.

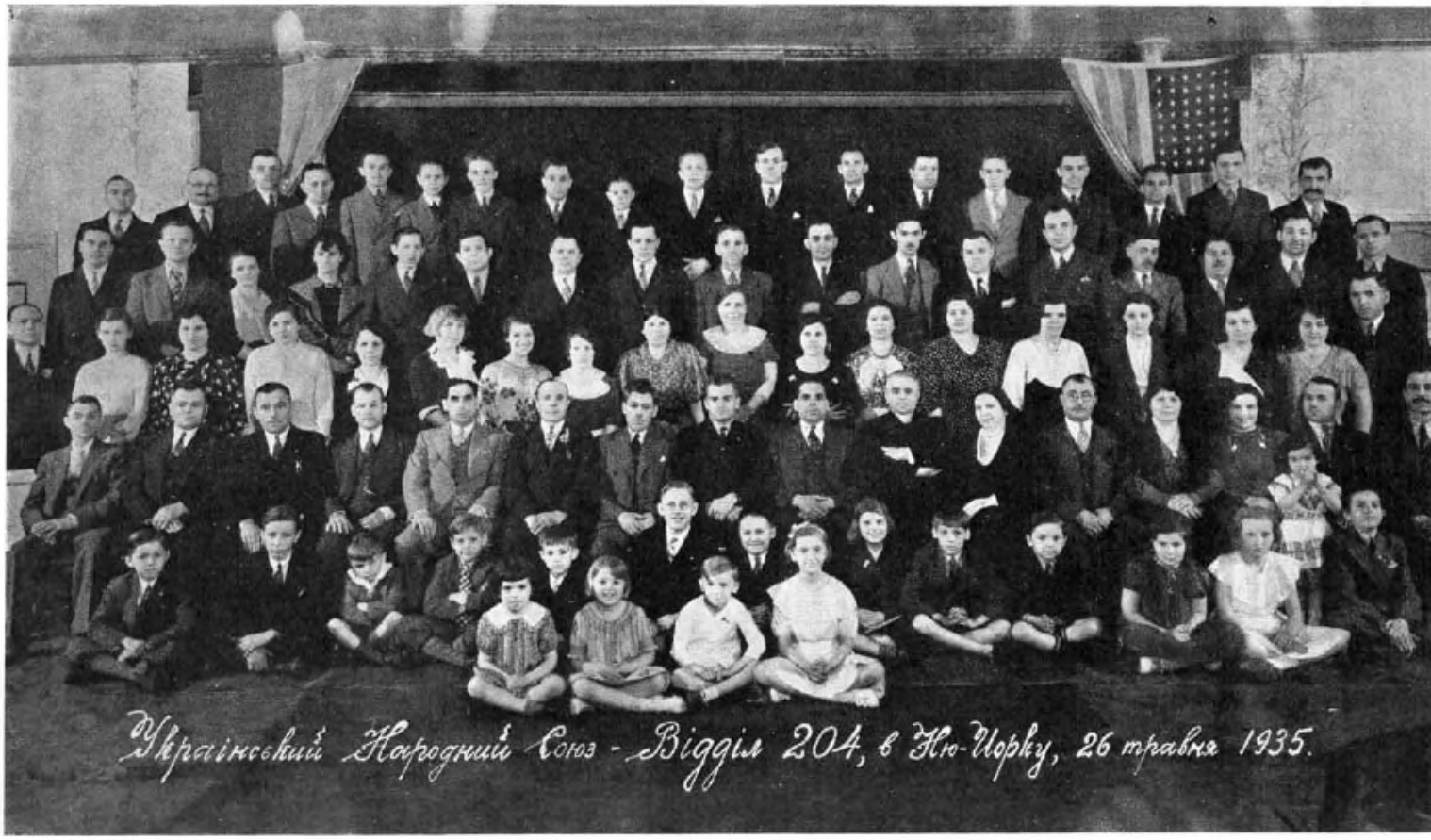

Український Народний Союз, відділ 204 У. Н. С., Ню Йорк, Н. Й.

18. листопаду 1933 р. похід з протестом проти виголоджування України Совєтами. Напади большевиків. Похід покінчився вічем у Сентрал Опера Гавз. У поході взяло участь коло 8 тисяч осіб. На вічу промовляли: редактор о. Джан Ла Фардж, Д. Галичин, М. Пізнак, д-р Л. Мишуга, О. Ревюк і інші.

22. лютого 1934 р. 40-літній ювилей У. Н. Союзових товариств у Вебстер Гол.

9. червня 1935 р. перше українське летунське свято в Belvedere Park.

1. вересня 1935 р. державницька маніфестація в Карнегі Гол. Було коло 2,500 учасників і делегатів з ріжних міст Злучених Держав і Канади. Бесідниками були: ґенерал М. Капустянський, Д. Галичин, М. Пізнак, д-р І. Гуляй і інші.

4. листопаду 1935 р. вибрали адв. Стефана Ярему послом до легіслятури в Олбані.

23. лютого 1936 р. віче з протестом проти знущань Польщі в Купер Юніон Гол.

ВИДАВНИЦТВА, ҐАЗЕТИ, ЗАМІТНІШІ ПОДІЇ, ПІДПРИЄМСТВА І Т. І.

1896 р. виходив у Ню Йорку орґан „Соединенія Греко-Кафтолическихъ Русскихъ Братствъ", тобто *Американско-Русскій Вѣстникъ*, під ч. 76 евеню Б, на розі 5-тої вул. Там було приміщення Соединенія.

І. Смит (Жінчак) з Мейфілд, Пенсилвенія, відкупив від церкви в Шенандоа друкарню, котра була куплена за церковні ґроші о. І. Волянським і в котрій о. К. Андрухович друкував „Руске Слово". Цю друкарню перенесено до Соединенія в Ню Йорку.

1897 р. вийшла фонетикою брошура „Західна Канада".

1899 р. видав Омелян Прозора свою книжку „Притча Самарянина".

В 1-шім ч. німецької ґазети *Зонтаґсблят дер Н. Й. Фольксцайтунґ* з р. 1900 появився німецький переклад оповідання В. Стефаника „Лист" („Айн Бріф").

Літерарі Дайджест Но. 14. з р. 1901 помістив статтю про русинів і написав що „це славний нарід".

У вересні 1901 р. видав Микола Провора свою поему „Мудрий монах і цар Микола П."

У червні 1901 р. заложив Василь Сарич свою друкарню під ч. 517 Іст 13-та вулиця. Він учився друкарства в друкарні о. Івана Волянського в Шенандоа.

У серпні 1904 р. почав Юліян Бачинський, що приїхав в краю, збирати вісти про еміґрацію.

У серпні 1904 р. отворив банковий дім для пересилки гроша під ч. 339 Іст 20-та вул. Ардаліон Хромовський. У листопаді ц. р. продавав паперці „Зоря" з Галичини С. Шаранович, 507 Іст 13. вул. У жовтні 1906 р. Хромовський почав видавати ґазету *Робітник*.

20. грудня 1906 р. з ч. 49. ґазета *Свобода* перенеслася із Скрентону до Ню Йорку.

З днем 1. лютого 1907 р. отворено при *Свободі* Банк Руских Еміґрантів („Рутеніян Іміґрейшен Банк Гавз"). Дирекція: І. Ардан, А. Савка, С. Ядловський. 10% призначено на Руський Еміґраційний Дім. 18. квітня отворено філію цього банку під ч. 181 Іст 3-та вул.

1. січня 1908 р. почали виходити *Гайдамаки*, 10. жовтня 1908 р. *Американський Голос*. Цей останній як орґан запомогової орґанізації „Взаїмна Народна Поміч".

При тов. „Ст. Рафаел Іммігрейшен Сосаєті" під ч. 339 Іст 20. вул. (коло церкви св. Юрія) заложено вільне бюро праці. Провадив Михайло Шапкович.

Від січня 1909 р. місячник *Гайдамаки* перемінився на тижневик.

4. березня 1908 р. вийшло перше число гумористичного часопису *Шершень* з друкарні *Свободи*. Він перенісся до Скрентону 4. листопаду 1909 р.

В березні 1909 р. появилося третє число католицького місячника *Душпастир* з друкарні *Свободи*. Того самого місяця почав виходити в Ню Йорку *Хлопський Параґраф*, а в квітні тогож року *Мета*, орґан поступових українців.

19. грудня 1909 р. розпочався процес у кримінальнім суді проти видавців *Свободи* Антона Цурковського і Константина Кирчова за образу православного російського монаха Арсенія. Суд увільнив обох.

19. травня 1910 р. отворив підприємство „руський погребник" Петро Ярема.

1. квітня 1911 р. *Свобода* перенеслася до Джерзі Сіті.

1915 р. *Крищен Ґералд* дав $10,000 на українських збігців у Відні заходами Укр. Нар. Ради й д-ра С. Демидчука.

В 1919 р. видавала „Федерація Українців у Злучених Державаж" в друкарні під ч. 19 Іст 7-ма вул. соціялістичний щоденник *Українська Ґазета* під редакцією Мирослава Січинського.

Від 13. липня 1918 р. 3 роки виходив тижневик під редакцією Миколи Д. Величка *Січові Вісти* під ч. 217 Іст 6-та вул.

Український Народній Комітет видавав свої бюлетини як *Вістник Бюра Народнього Комітету,* а анґлійською мовою вийшов журнал *Україна* після заключення миру в Бересті Литовськім. Крім того вийшла в анґлійськім перекладі „Україна" д-ра Степана Рудницького в 1918 і "Ukraine on the Road to Freedom" у 1919 р. Народній Комітет видавав теж принагідні летючки, меморіяли й брошури, як "The Case of New Republics Estonia, Latvia, Lithuania, Ukraine". Редаґували Милтон Райт і В. Лотоцький.

Від жовтня один рік видавав Січовий Базар під ч. 34 Іст 7-ма вул. бизнесовий місячник *Базар* під редакцією Мирона Сурмача. В ньому оголошувалася пересилкова спілка "Amerus Trading Corporation", "American Ukrainian Exchange", що його перебрав Народній Комітет і примістив під ч. 30 Іст 7-ма вул., теж Українська Експортова Компанія, 318 Бродвей, та інші українські підприємства того часу. „Січовий Базар" перейшов на якийсь час на власність *Українського Слова* з Берліну (його заступниками були Крига і Базяк), а опісля перебрав Сурмач як Базар Сурми.

В 1920 р. виходив сатиричний тижневик *Іскра,* видавав В. Пуйда, а в 1921 р. *Лис Микита* як анонімний двотижневик.

У часі діяльности Ліґи Горожан виходив *Український Ню Йорський Вістник* як неперіодичне видання, а тоді теж появилися брошури анґлійською мовою, як "A Plea for the Right to Live" і "For Whose Pleasure Shall they Die?", звернені проти Польщі.

2. грудня 1927 р. заложено Союз українських торговців і підприємців.

У 1927 і 1928 р. видавав д-р Л. Цегельський тижневик *Український Вістник,* а в 1931 р. видав д-р С. Демидчук кілька чисел *Канчука.*

Анґлійською мовою виходив у 1930 р. *Несторіян* під редакцією Юрія Андрейка. У 1931 р. кілька чисел *Юкраінієн Рівю* під редакцією С. Я. Волеса, зоходами Іванни Скубівни.

Від березня 1934 р. виходить двотижневик *Вістник О.Д.В.У,* перемінений на *Націоналіст,* двома мовами: українською й анґлійською, як орґан Орґанізованого Українського Націоналізму в Америці, під редакцією м-ра Володимира Душника.

* * *

Матеріяли до огляду зібрав автор із річників *Свободи* від 1897 до 1914 р., решту із своїх записок і архіву. Помогли в датах: Василь Вінтоняк, колишній завідатель *Гайдамаків* і інших видавництв, Мирон Сурмач, Василь Пуйда.

———o———

ЮВИЛЕЙНЕ СВЯТО всіх нюйорських відділів Українського Народного Союзу відбулося в день народин Вашинґтона, 22-го лютого 1934 р., у Вебтсер Гол при Іст 11-тій вулиці. Крім нюйорських товариств прибули на нього ще й головні урядники У. Н. С., що відбували тоді річне засідання У. Н. С. в Джерзі Ситі. Звіт зо свята був поданий у *Свободі* з 24. лютого: На сцені виднів відлиг ювилейної таблиці артиста Ол. Архипенка. Учасників було на галі понад 2,000. Співав мішаний Український Хор під управою Т. Онуфрика. Хор убраний у народні строї. Відкрив свято гол. радний Ілля Гузар. Солісти: Марія Гребенецька (сопран), Петро Ординський (баритон) і Роман Придаткевич (скрипка). Реферати: Микола Мурашко і д-р Лука Мишуга по українськи, а по анґлійськи бувший конґресмен Charles F. X. O'Brien з Джерзі Ситі. Деклямацію „Гимн У. Н. С." по анґлійськи сказала Оленка Никифорчин. Орхестра М. Гайворонського під його управою і танцюристи із школи Василя Авраменка. Українське Тріо: Придаткевич (скрипка), Гребенецька (сопран), пані М. Енґел (пяно) доповнили програму.

Після концерту була святочна вечеря в салі Українського Народнього Дому при 6-тій вулиці. Головою був Д. Галичин. Було кільканацять промов.

ВІДДІЛ 46 У. Н. С.: Товариство „Воля" зорганізоване 12 лютого 1916 р. з 16 членів. В першому уряді були Юліян Кузів, предс.; Степан Матчак, секр.; Михайло Турянський, кас. На допомогу членам виплачено $595, на народні ціли в Америці $130, на рідний край $100 — усе з членських вкладок. Маєток $300. Зібрання в Українській Галі. Теперішній уряд: Григорій Безрукий, Степан Матчак, Олекса Головчак.

ВІДДІЛ 66 У. Н. С.: Братство св. Андрея заложили з 12 членів 14 квітня 1904 р.: Іван Париляк, Іван Лазорчик, Данило Павлик, Григорій Пиртко, Павло Зятик. В першому уряді були: Іван Париляк, Іван Лазорчик, Данило Павлик, Андрій Павлик. На допомогу членам виплатили $8,816.55, на народні ціли в старім краю $1,331.85. Розходи покрито з членських вкладок та ріжних імпрез. Маєток у готівці $6,916.14, в бібліотеці 84 книжки, вартости $200, інший маєток $300. Братство причинилося до орґанізації церкви й Народнього Дому, співпрацює з Центральним Комітетом у Ню Йорку, а зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Іван Чачуна, предс.; Дмитро Курник, кас.; Лев Фединяк, секр.

ВІДДІЛ 69 У. Н. С.: Товариство „Зоря", переше братство У. Н. С. в Ню Йорку, повстало 9. вересня 1901 р. з 15 членів при 108 Лудлов Ст. Його орґанізували: о. М. Підгорецький, Андрій Корпан, Антін Кашинський, Михайло Тарнавський. У першім уряді були: Андрій Корпан, предс.; Іван Молчко, секр.; Петро Ярема, кас. Допомоги виплачено $3,073.40, на народні ціли в Америці $473.50, до рідного краю $817.32 — усе з членських вкладок, імпрез, коляди і принагідних збірок. Маєтку у готівці $1,500, інвентар $500. Зібрання в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Йосиф Забавчук, предс.; Евген Парницький, фін. секр.; Михайло Ликтей, рек. секр.; Стефан Назаревич, кас. До цього відділу прилучився відділ 233 У. Н. С., себто Українське товариство „Богородчани", заложене 12. червня 1910 р. з 65 членів. Його закладали перші урядники: Дмитро Квасняк, Дмитро Концур, Іван Ґаврилко, а з ними ще Йосиф Крицун. Допомоги членам виплатили $955, на народні ціли в Америці дали $600, на рідний край $800.

ВІДДІЛ 117 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложене 20. травня 1903 р. з 16 членів. Основники: Іван Ганачівський, Микола Кароль, Фелікс Дашкевич. У першім уряді були: Павло Білянський (потім Петро Прийма), предс.; Іван Білобрам, секр.; Фелікс Дашкевич, кас. Допомоги дістали члени понад $15,000, на народні ціли в Америці і в рідному краю виплачено $1,874.90, а загалом обороту було $60,754.80 за 30 літ. Маєток у готівці $1,800. Відділ помагав орґанізувати українсько-католицьку церкву св. Юра і дав на неї в 1905 р. $25 дол., причинився до заложення аматорського кружка, співпрацює з Центральним Комітетом у Ню Йорку, зібрання відбуває в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Тимко Ніньовський, предс.; Григорій Стефанишин, кас.; Семен Кучма, секр. Постійно від заложення ошікується товариством Іван Ганачівський.

ВІДДІЛ 130 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало 26. січня 1918 р. Орґанізували: Іван Солтис, котрий став першим предсідником; Михайло Марків, перший рек. секр.; Йосиф Нижникевич, перший фін. секр. В першім уряді був іще Юрій Гайовий, кас. При закладанні було 67 членів. Допомоги членам виплачено $8,397.50, посмертного по покійних членах $3,350, на народні ціли в Америці: на Народній Дім у Ню Йорку $1,964.36, на інші $765; на рідний край $1,165.58. Приходили на це гроші з братської каси й добровільних жертв поміж членами на зборах. Маєток відділу $5,673.83. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Член Микола Дзюма був колись орґанізатором відділу 14 в Нюарку, за що дістав признання. Теперішній уряд: Іван Солтис, предс.; Микола Марків, фін. секр.; Микола Підгайний, кас.; Антін Карпович, секр. рек.

ВІДДІЛ 184 У. Н. С.: Товариство „Верховинці" мало 6 членів при заложенню 1. січня 1919 р. Орґанізатор: Василь Ґаджук. Він став першим секретарем, а з ним був Іван Марфей предсідником і Танасій Реґуш касієром. На народні ціли в рідному краю виплатили $200 з добровільних датків від членів. Маєток $400. Теперішній уряд: Нестор Федорук, предс.; Танасій Реґуш, кас.; Василь Ґаджук, секр.

ВІДДІЛ 194 У. Н. С.: Товариство „Свобода" заложене 14. лютого 1919 р. з 12 членів. Орґанізували: Микола Лесюк, Михайло Демянчук, Стефан Ґнатишин і Петро Задорецький. У першому уряді ті самі, що тепер. На допомогу виплачено членам $979, на народні ціли в Америці $15, на рідний край $150, — усе з балів і інших імпрез. Маєток у банку $159. Зібрання відбуваються, де попаде. Теперішній уряд: Василь Романюк, предс.; Михайло Демянчук, кас.; Микола Лесюк, секр.

ВІДДІЛ 204 У. Н. С. заложений 1. серпня 1925 р. Миколою Воробцем, Петром Задорецьким і Миколою Близнаком. У першому уряді став М. Воробець предсідником, М. Близнак секретарем, Михайло Вівчар касієром. Членів було 25. На народні ціли в Америці виплатили $216.30, до рідного краю $388.36. Маєтоку в грошах є $300. Співпраця йде зі всіми відділами У. Н. С. і з Центральним Комітетом Українських Орґанізацій міста Ню Йорку. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Заслужені члени: М. Близнак, М. Воробець, Василь Дроботій, Петро Сокальчук, Іван Чорній. Теперішній уряд: Петро Сокальчук, предс.; Микола Близнак, секр.; Іван Крочак, кас. В ювилейному році придбано 37 нових членів.

ВІДДІЛ 215 У. Н. С.: Товариство „Поміч у чужині" зорґанізоване 10. травня 1910 р. з 13 членів Христофом Коридовичем. Він став першим предсідником, Семен Кучма секретарем, Онуфрій Кучма касієром. Допомоги побрали члени $1,333.17. На народні ціли в Америці пішло $15, до рідного краю $10 — з членських вкладок і балів. Маєток є $355.53. Зібрання відбуваються в приватнім домі одного з членів. Теперішній уряд: Лука Дзядикевич, предс.; Михайло Козачик, кас.; Іван Жарковський, секр.

ВІДДІЛ 298 У. Н. С.: Товариство „Любов" заложили з 10 членів дня 17. грудня 1923 р. Василь Морозович, Д. Федиш та І. Гринькевич. У першому уряді був Михайло Федосик предсідником, Д. Федиш касієром, І. Гринькевич секретарем. Відділ виплатив допомоги хорим членам $500, а маєтку має $200. Зібрання відбуваються в галі укр. кат. церкви. Теперішній уряд: О. Савицький, предс.; Йосиф Сидор, секр.; Василь Швед, кас.

Українське Запомогове Товариство „Дністер", відділ 361 У. Н. С., Нью Йорк, Н. Й.

ВІДДІЛ 361 У. Н. С.: Товариство „Дністер" повстало зо злуки двох товариств, а це: „Вільні Козаки міста Львова", від. 143 У. Н. С., і „Вільність в Америці", від. 172 У. Н. С., завдяки акції Союзу Українських Товариств міста Ню Йорку, котрого головою був у 1926 р. Михайло Никифорчин, а агітацію вів Іван Добрянський. Підготовні збори скликав Ілля Гузар, як голова спільного комітету. Перші загальні збори нового товариства скликано 21. грудня 1926 р., а основними зборами вважається день 23. жовтня, коли то вибрано перший уряд тов. „Дністер" у такому складі: Ілля Гузар, предс.; М. Литвинишин, рек. секр.; М. Никифорчин, фін. секр.; касієр Михайло Боднар. Членів Союзових прийшло з товариства „Вільні Козаки" 101, а з тов. „Вільність в Америці" 47, разом Союзових членів було при закладанні тов. „Дністер" 148. Допомог виплачено хорим членам в рр. 1927—1935 (до квітня) в сумі $17,594, а посмертного виплачено $3,494. Крім того виплачено надзвичайної допомоги потребуючим членам $389.75, а нагороди для лікаря, що обслугує хорих членів, $3,362.46. На загальні українські цілі в Америці виплачено $1,433.50, а крім того розпродано білєтів на ріжні загально народні імпрези поміж членів Товариства на суму $493.50. Окремо на Сиротинець У. Н. С. виплачено $351. Товариство дбало про постійну допомогу рідному краєві і переводило на ту ціль коляду, збірки та давало надзвичайні дари з каси „Дністра", і те, що перейшло через книжки „Дністра", дало суму $4,558.19 на народні цілі в рідному краю. Для призбирання фондів на потреби Товариства уладжується найріжнородніші імпрези, як прогулки, балі, маївки, театральні вистави. З них прийшло $17,594. Всіх видатків товариства було $105,438.72. Маєток з кінцем березня 1935 р. виносив: готівкою $3,652.36, в акціях $2,170, на позичках (інвестиціях) $4,626.93, бібліотека й інвентар $1,500, разом увесь маєток $11,949.97.

Співпрацює „Дністер" з усіми національними й церковними товариствами та організаціями в Ню Йорку, бере участь у всіх народніх імпрезах, так, що історія нюйоркської громади в часі існування Т-ва тісно злучена з діяльністю „Дністра". Особливо опікувалося Товариство українською народньою школою і підтримує Український Народній Дім, що є власністю корпорації Українська Розбудовна Спілка (Ukrainian Development Corp.) і в цій спілці „Дністер" має уділів на $1,830, а з тим і 183 голоси при голосуванню на вибір уряду Народнього Дому. В цім домі відбуває „Дністер" свої зібрання. Адреса: 217-219 East 6th St. „Дністер" належить теж до Центрального Комітету Українських Національних Товариств міста Ню Йорк.

До Товариства „Дністер" приступило в 1933 р. тов. „Жеребецька Любов", від. 144 У. Н. С.

Теперішній уряд: Ілля Гузар, голова; Дмитро Костишин, рек. секр.; Михайло Боднар, фін. секр.; Андрій Свитак, касієр.

ГРОМАДА: **OLEAN.**

Українців 25 родин і 7 неподружених, разом з дітьми 130. Прибули в рр. 1905—1910 із рогатинського повіту в Галичині і з Волині. Робили по гарбарнях. В околиці є фармери. Є 1 українське товариство, Народній Дім, а в ньому бібліотека. З підприємств є: 1 голярня, 1 пекарня, 1 ресторан, 3 торговлі харчами й мясом. Давніше було 60—70 родин, але через безробіття виїхали. — (Подав *Іван Скробач).*

ВІДДІЛ 363 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 27 членів 10. серпня 1913 р. Організаторами були: Гаврило Підскальний, секретар і Дмитро Мішанець, предсідник у першім уряді. З ними був касієром Іван Підскальний. Члени дістали допомоги $1,912.50, на народні цілі в Америці виплатили $142.75, до рідного краю вислали $637.57. Фонди приходили з місячних вкладок, добровільних жертв і ріжних імпреа. Маєток тепер є: в готівці $403, дім вартости $8,000, в бібліотеці 250 книжок вартости $80, обстанова дому $250. Відділ відбуває зібрання у своїм домі. Теперішній уряд: Дмитро Мішанець. предс.; Іван Скробач, секр.; Михайло Луцишин, кас.

ГРОМАДА: **PEEKSKILL.**

Українців 30 родин. Походять з повіту Горлиці, Галичина, але є й із Закарпаття. Приїхали перед 33 роками. Громада почала організуватися в 1904 р. і 30. травня 1905 р. посвятив нашу церкву о. Павло Тимкевич з Йонкерс, Н. Й. Тепер церква в руках закарпатських українців. При ній є школа. Є 1 українське товариство й 1 професіоналіст. Люди працюють у фабриці дріжджів Фляйшмана і в фабриці капелюхів. — (Подав *Андрій Астряб).*

ВІДДІЛ 195 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 15 членів 1. вересня 1908 р. Основували його: Андрій Астряб, С. Бобаля, С. Тижбір, А. Бігуняк. Вони також стали першими урядниками відділу. Члени дістали допомоги $600, на народні цілі в Америці дали $300, на рідний край $245. Гроші прийшли з місячних вкладок, балів і пікніків. Маєток у готівці $6,004, в бондах $100. Зібрання відбуваються в галі українсько-католицької церкви, на котру дали з відділу $235. Теперішній уряд: Антін Астряб, Василь Бурбель, Андрій Бігуняк.

Братство св. Михайла, відділ 198 У. Н. С., Порт Джервіс, Н. Й.

ГРОМАДА: **PORT JERVIS.**

Українців у місцевості й околиці 200. Прибували від 1901 р. з повітів: Збараж, Рудки, Рава Руська. Працюють при залізниці та мають фарми. Є 3 українські товариства (2 від. У. Н. С., 1 від. Провидіння), є православна церква. З підприємств є 2 гостинниці, 3 торговлі харчами, 1 пральня. — (Відомости подали: *В. Погорівка* й *о. Д. Микитяк).*

ВІДДІЛ 88 У. Н. С.: Товариство „Нова Зоря" повстало 23. грудня 1934 р. Основник о. Д. Микитяк. В першому уряді тісамі члени, що й тепер: Марія Кнайзік, Елсі Кузня, Ольга Шеґда. Членів 11. Збираються в церковній галі.

ВІДДІЛ 198 У. Н. С.: Братство св. Михайла засноване з 31 членів 7. вересня 1908 р. старанням о. Олександра Улицького й Григорія Ґумовського. Ґумовський став першим предсідником відділу, а з ним був Тимон Левуш касієром і Михайло Косоноцький секретарем. Допомоги виплатили членам $1,290.22, на народні ціли в Америці $10, на рідний край $10 — з членських вкладок та пікніків. Маєтку тепер $499.51. Зібрання відбуваються в галі пожежної сторожі в Порт Джервис. Теперішній уряд: Олекса Сидор, голова; Григорій Лисяк, кас.; Василь Погорівка, секр.

ГРОМАДА: **PRATTSBURG.**

Українців кільканацять родин в околиці. Займаються фармерством. — (Повідомила *Катерина Брезінська).*

ГРОМАДА: **RICHMOND HILL (South).**

Українців 10 родин. Прибули в 1920 р. Заняті в робітнях кравецьких і споживчих підприємствах. Належать до нюйорських товариств, мають 2 професіоналістів, українські книжки є в прилюдній бібліотеці. — (Подав читач *Свободи).*

ГРОМАДА: **RIVERHEAD.**

Українців 60 родин, переважно фармери. Перед 50 літами почали прибувати до місцевости Матиток, в околиці Ривергед, але громадянська робота почалась тут від 1907 р. В 1912 р. заложено братство св. Івана Хрестителя і при його помочі почали орґанізувати укр. катол. парохію, але церкву збудовано аж у 1924 р. — (Подав *Микола Худяк).*

ВІДДІЛ 256 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложене з 22 членів 14. квітня 1914 р. Іваном Мазовським. Він став головою в першому уряді, а з ним були Микола Худяк і Лука Тимчишин. Допомоги дістали хорі члени $263.33, на народні ціли в Америці виплачено $125.40, до рідного краю $258.70. Ці гроші прийшли з членських вкладок і імпрез. Маєтку є $231.75. Відділ причинився до заложення хору. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Роман Демчук, Микола Худяк, Теодор Навроцький. Ювилей святкував відділ 16. грудня 1934 р. Була церковна відправа, молебень і панахида, потім концерт, приготований дяковчителем Ґуралем. Промову по українськи сказав Д. Галичин, а по анґлійськи школяр і школярка.

ГРОМАДА: **ROCHESTER.**

Українців 3,000. Перший прибув у 1900 р. Стах Макогін з Пукова, пов. Рогатин, Галичина, за ним прибували інші — найбільше рогатинців. Працюють як машиністи, кравці, при фабриках залізних виробів, оптичних та фотоґрафічних в „Істман-Кодак Воркс", як вікночисти, пекарі, бюрові робітники (особливо молодь). Українських товариств разом 16: відділів У. Н. С. 6, У. Р. С. 2, Провидіння 1, освітніх 2, допомогових 3, жіночих 2. Є українська-католицька церква, при ній галя, читальня і бібліотека. Українські школи 2: при парохії і при тов. „Вільні козаки". З бизнесів: торговель з мясом і харчами 7, пекарня 1, аґенцій реальностями 3, аґенція обезпечень від огню 1, торговля бляватними товарами 1, кравецька фабрика 1, ресторанів-готельників 8, підприємств чищення вікон 6, ґазолінова стація 1, аґенція чищення убрань 1. З професіоналістів 1 лікар, 1 вчителька, 2 шпитальні доглядачки, 1 публичний нотар. Бібліотека є при читальні ім. Франка й освітній кружок при тов. „Вільні Козаки", 2 спортові товариства молоді й українська банда (орхестра). В минувшині відбулися 2 величаві маніфестації: в 1918 р. проти мілітарної окупації Галичини Польщею, в 1933 р. проти виголоджування України Москвою, два спільні підприємства (концерти) У. Н. С. — (Зібрав і списав *Володимир Ґурянський).*

Гром. *Андрій Іванів* доповнив ці вісти про орґанізацію молоді і додав такі вісти про історію громади: З Обурн прибув 15-го листопаду 1908 р. о. Володимир Петрівський і заложив братство св. Йосафата. Заходом цього братства повстала українсько-католицька церква в 1911 р., а тоді почалося тут ширше народне життя.

Братство св. Йосафата, відділ 217 У. Н. С., Рочестер, Н. Й.

ВІДДІЛ 36 У. Н. С.: Сестрицтво Різдва Пресв. Богородиці зорганізували 23. січня 1916 р. з 28 членами Василь Пакула й Василь Луцишин. Склад першого уряду: Ева Попівна, предс.; Ева Мурашко, секр.; Олена Скробач, кас. Допомоги хорим членкам виплачено $2,875, на народні цілі в Америці $2,000, на рідний край $265 — із вкладок і імпрез. Маєток у готівці $1,100, інший маєток вартости $100, зібрання відбуваються в церковній галі, 303 Гудсон Ст. Теперішній уряд: Олена Скробач, предс.; Анастасія Грицак, кас.; Марія Ходак, секр.

ВІДДІЛ 217 У. Н. С.: Братство св. Йосафата заложене з 16 членів 15. листопаду 1908 р. Для зорганізування працювали: Василь Луцишин, що став першим касієром, Іван Швець, перший предсідник, Іван Васкевич, перший секретар, а крім того Іван Гранковський. Допомоги членам виплачено за ввесь час $18,228.85, на народні цілі в Америці $3,512.10, на цілі в старому краю $3,326.70. Фонди здобувано з місячних членських вкладок і імпрез. Маєток відділу є $4,862.16. Відділ зорганізував українсько-католицьку церкву св. Йосафата і в церковній галі відбуває свої місячні збори. За почином бр. св. Йосафата повстали в Рочестер всі інші українські організації. Теперішній уряд: Василь Гречук, предс.; Андрій Іванів, секр.; Кузьма Гунька, касієр.

Ювилей святкували спільно відділи 36, 217, 269, 289, 316 і 367 концертом у суботу, 12. травня 1934 р. в Лейбор Лайсіюм. Вступне слово сказав Василь Гречук, церковний хор „Боян" під управою гр. Дмитрова і хор тов. „Вільні Козаки" виповнили хорові точки, а сольові: К. Гнаткова, А. Сушко, Іван Клодзінський. Смичкова орхестра під управою гр. Шеремети відограла низку мельодій, а двоє дітей відтанцювали народні танці. Святочну промову по українськи й по англійськи сказав Микола Мурашко. Ввесь концерт приготовив комітет з відділів У. Н. С. в такому складі: В. Гречук, В. Ґурянський і А. Лесько та по двох делегатів з кожного відділу.

ВІДДІЛ 226 У. Н. С.: Молодече Товариство ім. св. Йосафата основане 31. березня 1936 р.

ВІДДІЛ 269 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка заложене з 22 членів 25. лютого 1923 р. Орґанізували його: Стефан Соколовський, Йосиф Бамборовський, Василь Швець. У першому уряді став предсідником Соколовський, секретарем Василь Кик, касієром Іван Нарівний. Члени дістали допомоги $753, на народні цілі в Америці (на провадження української школи при відділі) дали $2,880, на рідний край $25. Фонди придбирали з добровільних жертв і імпрез. Маєток у готівці виносить $380, площа під будову дому вартости $900. Зібрання відбуваються в галі Д. Рудого. Теперішній уряд: Теодор Ципура, предс.; Василь Швець, секр.; Стефан Соколовський, кас.

ВІДДІЛ 316 У. Н. С.: Товариство „Вільні Козаки" повстало з 15 членів 8. серпня 1909 р. старанням Івана Паснака. Він увійшов у склад першого уряду, а з ним були ще Іван Іваськевич і Василь Кучмій. Допомог членам виплатили разом $8,145.69, а на народні цілі разом в Америці і до рідного краю дали $1,376.44. Фонди придбали з представлень, концертів, балів, пікніків, базарів і добровільних датків від членів. Маєток тепер є готівкою $13,155.63, дві парцелі вартости $15,000, бібліотека має 178 книжок вартости $50, приладдя до аматорських вистав вартости $25, інший маєток вартує $980, разом увесь маєток 29,210.63, а довгу на домі (табулярного) має $2,900. Відділ зорганізував власний хор під проводом гр. М. Юркова, аматорський кружок під проводом Д. Братуся. Співпраци йде з відділами У. Н. С.: 36, 217, 269, 289, 367. Зібрання відбуваються в своїм домі під ч. 102 Джойнер Стріт. Теперішній уряд: Микола Кучмій, предс.; Михайло Друмак, кас.; Володимир Ґурянський, секр. Є окремий уряд для управи домом.

ВІДДІЛ 367 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 36 членів 30. жовтня 1913 р. Орґанізували його: Антін Мельник, Василь Дуда, Антін Тимків, Дмитро Захарків, Дмитро Антонів. У першому уряді були: Дмитро Захарків, предс.; Василь Дуда, кас.; Антін Тимків, секр. Допомоги побрали члени $8,200.45, на народні цілі в Америці виплатили $452.24, до рідного краю $379.55 — з імпрез та добровільних жертв. Маєтку тепер є в готівці $3,700, іншого $250. Відділ причинився до будови Українського Робітничого Дому, але зібрання відбуваються в парохіяльній галі. Теперішній уряд: Михайло Микитинський, предс.; Михайло Антонів, секр.; Павло Лиско, кас.

ГРОМАДА: **ROME.**

Українців 300. Прибули з повітів: Борщів, Рогатин, Збараж, Товмач, Синік, Калуш, Підгайці, Бучач. Працюють у заводах мідяних та в фабриках дроту, а молодь є писарями по бюрах. Українських товариств є 3 (1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., 1 Н. П.). Церкву укр. катол. побудовано в 1918 р., тепер при ній православний священик. В 1932 р. збудовано Народній Дім. Бизнеси: 5 торговель харчами, 1 склад взуття, 2 голярні. — (Подав *Олекса Гадз*).

Товариство „Вільні Козаки", відділ 316 У. Н. С., Рочестер, Н. Й.

ВІДДІЛ 121 У. Н. С.: Братство св. Михайла засноване з 10 членів 11. листопаду 1917 р. Орґанізували: Іван Гуцуляк і Василь Чуйко; вони були в першому уряді — перший головою, другий касієром, а з ними був іще Василь Бойко секретарем. Члени дістали допомоги $1,047, на народні ціли в Америці (церкву й Сиротинець) $94, до рідного краю $250 — усе з імпрез і місячних вкладок. Маєток у готівці $200, бібліотека вартости $10, інший маєток $238. Відділ причинився до повстання Народнього Дому й церкви, співпрацює з відділами У. Р. С. і Нар. Помочи. Зібрання в Народнім Домі. Теперішній уряд: Олекса Слободян, предс.; Іван Лаврук, кас ; Олекса Ґадз, секр.

Ювилейне свято відбуто разом з відділом 188 в Доргемвіл дня 17. червня 1934. В церкві в Ром було богослуження, правив і проповідував о. Йосиф Ялечко. Концерт був у год. 2 в Народнім Домі. Свято відкрив голова комітету Олекса Ґадз, співав хор під управою Н. Рибака, святочний реферат виголосив Д. Ґаличин. Був виступ танцюристів місцевого кружка. По концерті була спільна вечеря.

ГРОМАДА: **SPRING VALLEY.**

Українців 50 родин. Перших 5 чи 6 родин прибули з Закарпаття в рр. 1895—1896. В р. 1899 почали прибувати галичани. В 1911 р. збудували церкву. В 1912 р. повстало тов. „Просвіта", від. У. Н. С. Це товариство має свій будинок з галею вартости $6,000. Українці працюють у робітнях жіночих убрань, у ткацьких заводах, при виробі люльок і т. і. З бизнесів є: 3 торговлі харчами й мясом, 1 аґенція обезпечень і нотаріят. З професіоналістів: 1 учитель в каледжу, 1 будівляний інжинір, 2 шпитальні доглядачки, 1 докінчує медицину, 1 кінчить аптикарську школу. — (Подав *К. Ільків).*

ВІДДІЛ 16 У. Н. С.: Товариство „Просвіта" зорґанізоване 22. вересня 1911 р. Основники: Йосиф і Володимир Цаповські. Обидва були також у першім уряді, Йосиф як предс., Володимир як секр. Крім того був іще П. Магомета. Членів на початку було 18. Запомог виплачено $697.68, на народні ціли в Америці $72, до старого краю $183.35 — з вкладок від членів і імпрез. Маєток: готівка й інвестиції $1,800, дім вартости $6,000, бібліотека має 287 книжок вартости $53, костюми й декорації до вистав $118. Товариство зорґанізувало жіноче сестрицтво й Український Горожанський Клюб. Зібрання відбуває у власному домі. Теперішній уряд: Ілярій Сивенький, предс.; Іван Кріль, кас.; Константин Ільків, секр. Ювилейне свято було 30. грудня 1934 р. Був хор під управою Андрія Двораківського, деклямації дітей. Промовляв ред. Степан Шумейко по українськи й по анґлійськи.

ГРОМАДА: **STAPLETON.**

Українців 300 осіб. Прибули перед 35 літами з Рогатинщини. Стейплтон лежить на острові Стетен, який є дільницею Великого Ню Йорку. Тут є Український Народній Дім, а при ньому ґуртуються 1 відділ У. Н. С., 1 від. Провидіння, Українсько-Американський Демократичний Клюб з повіту Річмонд, Українська Банда, що бере участь у нюйорських маніфестаціях, 2 дружини ґри в мяча (baseball teams). Одна з них: Light Junior League Ukrainian A. C. здобула срібну нагороду в змаганнях. Є тут Товариський Клюб і 12-та сотня Чорноморської Січи. З бизнесів є 3 торговлі харчами, 1 торговля шкільним приладдям, 1 годинникар, 2 гостинниці, 1 кравець для футер, 4 машиністи. Решта людей працює у папірні, фарбовні, цинковні й т. і. У промислових підприємствах працює 65 родин; вони майже всі мають власні доми. Їх вартість нараховують на пів міліона дол. — (Списав *Теодор Соколовський).*

ВІДДІЛ 211 У. Н. С. заложений о. М. Підгорецьким 25. вересня 1908 р. з 14 членами. У склад першого уряду ввійшли: Яків Дяк, предс.; Марко Каралюс, кас.; Василь Лазар, секр. Допомоги дістали члени $3,053, на народні ціли в Америці пішло $124, до рідного краю $191.75 — усе з братської каси. Маєтку є $550. Відділ причинився до будови Українського Народнього Дому в Стейплтоні. Відбуває там свої зібрання, а співпрацює з відділом 25 Провидіння. Теперішній уряд: В. Наконечний, предс.; Теодор Іваницький, кас.; Теодор Соколовський, секретар.

ГРОМАДА: **SAINT JOHNSVILLE.**

Українців 10 родин. Прибули перед 30 літами з Галичини, з повітів Лісько і Турка. Працюють у фабриках взуття й шовкових виробів, а є й фармери. Є 1 українське товариство (від. У. Р. С.), 1 торговля споживчих товарів, мала бібліотека. — (Подав *Михайло Рапач).*

ГРОМАДА: **SYRACUSE.**

Українців 350 родин, а 1,900 душ. Це число подав о. Е. Сидоряк, але воно не повне, бо обіймає лише тих, що зорґанізовані при укр. катол. церкві. Тут є ще українці в російській православній церкві й окремо люди з Закарпаття. Кажуть, що всіх українців є 4,000 голов. З Команчі, пов. Сянік, Галичина, приїхав у 1887 р. до Плимут, Па., а звідти до

Братство св. Михайла, віддія 121 У. Н. С., Ром, Н. Й.

Молодечний відділ 121 У. Н. С., Ром, Н. Й.

Сиракюз у 1890 р. Павло Команицький і тут застав уже 3 галицькі родини. Вони були з повіту Лісько. Перші іміграти розповідають дива про те, як їх тут висмівали й гонили. Спали у товарових залізничих возах. Ходили на купно гуртом, для самооборони. Коли пішли до суду проти напасників, справи ніколи не виграли. Дехто ходив пішки до Обурн і там дістав роботу. Тепер ті люди мають тут свої доми і добре загосподаровані.

Українці працюють при залізницях, у фабриках машин до писання Л. С. Смита, в фабриці електричних приладів, відливарні сталі, фабриці взуття. Молодь занята в бюрах, торговлях, ресторанах, готелях.

З українських товариств є 3 відділи У. Н. С., 1 від. Провидіння, від. О.Д.В.У., Горожанський Демократичний Клюб (від 1925 р.).

Укр. катол. парохія зорганізована в р. 1903, церква мурована, збудована в 1913 р. за о. О. Пристая, в російській православній церкві 70 відсотків це наші люди.

Є Укр. Народній Дім, збудований спільно з закарпатцями в 1929 р., закуплений українцями на ліцитації в 1933 р. за $19,500. Українська школа є при церкві.

Бизнесів є кілька, це переважно дрібні торговлі і гостинниці. Є 1 асекураційна аґенція, 2 аґенції реальностей. Професіоналісти: 3 адвокати, 1 інжинір, 3 вчителі з краю, 2 вчительки з тут родженої ґенерації. Є 2 професійні музики.

Орґанізації молоді: Спортове товариство гри в „бейзбол" старших, а окремо молодших, скавт хлопячий і дівочий. Дівоча орґанізація Укр. Молоді, тов. Червоного Хреста. Тут є сотка молоді, що покінчила вищу школу („гай скул"). — (Інформації зібрав і списав *Роман Т. Пристай).*

ВІДДІЛ 39 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 13 членів 10. червня 1900 р. Про це подбали: Пилип Кудлик, Григорій Гнатко й Андрій Варіян. В першому уряді були: Осип Курила, предс. і кас.; Андрій Варіян, секр. Допомоги виплатили $4,050, на церкву $660, на народні ціли в Америці $92, до рідного краю $130. Все те покрито з місячних вкладок, балів та інших забав. Маєток відділу в готівці $135, на позичці $750, два прапори вартости $150. Відділ причинився до зорганізування Українського Народнього Дому, співпрацював з від. 282 і 317. Зібрання в церковній галі. Теперішній уряд: Антін Гайдук, голова; Андрій Кудлик, кас.; Дмитро Оринич, секр.

Ювилейне свято відбули з відділами 282 і 317 у грудні 1934 р., але було передтим в неділю, 4. листопаду, свято в нагоди 35-ліття самого братства св. Петра й Павла. По Службі Божій у церкві відбувся парастас, увечір в Народнім Домі була святочна вечеря. Були визначні американські гості, промовляв стейтовий сенатор Фірон.

ВІДДІЛ 282 У. Н. С.: Товариство „Січ" зорганізував Пилип Парибус 3. липня 1910 р. з 24 членів. В першому уряді були: Микита Попик, предс.; Микола Крук, секр.; Петро Тиктор, кас. Допомоги хорим членам виплатили $5,598.90, на народні й просвітні ціли в Америці видано $537.18, до рідного краю вислали $1,256. Фонди призбирували з місячних датків по 50 ц. від членів, з концертів, представлень, балів, пікніків, вечерків і інших імпрез. Маєток у готівці виносить $12,000, дім вартости $10,000, бібліотека має 350 книжок вартости $100, інвентар вартости $300. Відділ причинився до закупна будинку Українського Народнього Дому, до зорганізування Українського Горожанського Клюбу і відділу О.Д.В.У. і співпрацює з тими орґанізаціями та з церквою. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. 15-літній ювилей товариства обходили 7. вересня 1925 р. Теперішній уряд: Іван Пігуляк, предс.; Іван Лесюк, секр. фін.; Гавриїл Туркевич, секр. рекорд.; Петро Танасишин, кас.

Ювилей обходили спільно відділи 39, 282 і 317 У. Н. С. 25. грудня 1934 р. Була Служба Божа рано в церкві та парастас, зараз потім спільний обід. Його відкрив Іван Пігуляк, другу промову сказав о. Михайло Кузів, співав хор під управою Й. Заяця, а потім наступив реферат Миколи Мурашка; закінчив Мих. Дидик.

ВІДДІЛ 317 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 32 членів 17. грудня 1912 р. Орґанізували: Денис Матвіїв, Теодор Ковальчук, Н. Бутницький. В першому уряді були: Денис Матвіїв, предс.; Войтко Беднар, секр.; Андрій Шмокалюк, кас. Допомоги виплачено членам $2,729.30, на народні ціли в Америці дали $355.50, до рідного краю вислали $514.17. Фонди призбирали з балів, пікніків і членських вкладок. Готівкою мають тепер $1,555.39, інший маєток виносить $100. Відділ помагав орґанізувати Народній Дім, братство св. Петра й Павла, від. 39 У. Н. С., та Українську Січ, від. 282. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Гавриїл Моздір, предс.; Михайло Дидик, секр.; Іван Кіщак, кас.

Товариство „Просвіта", відділ 16 У. Н. С., Сиринь Валей, Н. Й.

Братство св. Петра й Павла, відділ 39 У. Н. С., Сиракюз, Н. Й.

ГРОМАДА: **TROY.**

Українців 150 родин. Неподружених мужчин і жінок 30, дітей вище 16 літ 226, нижче 16 літ 162, нижче 8 літ 65. Багато українців поселилися в Трою тому 50 літ. Більшість їх походить з повітів: Горлиці, Сянік, Лісько, Тернопіль, із Східньої Галичини. Мужчини працюють у залізних фабриках, а жінки в фабриці сорочок і ковнірців.

Орґанізації такі: українська православна церква, братство св. Николая, товариство ім. Тараса Шевченка, сестрицтво св. Ольги, Союз Українок, Молодечий Клюб св. Николая, Клюб Молоді понижче 16 літ, хор, Клюб Танцюристів, школа, Горожанський Клюб, від. У. Р. С. Цього року зачинається будова Українського Народнього Дому.

Бизнеси такі: дві крамниці сухих і масних товарів, один ресторан, чотири гостинниці, получені з ресторанами, три доставці молока, один доставець городовини, десять фармерів.

Бібліотека є в Українськім Горожанськім Клюбі.

Початок заснування парохії в 1898 році. Перший душпастир: о. Нестор Дмитрів. Йому завдячує громада свій розвій орґанізаційний. — (Зібрав і подав *Павло Бойко).*

ВІДДІЛ 191 У. Н. С.: Братство св. Николая зорґанізували з 15 членів Тома Пиндус і Григорій Джинджиристий в серпні 1908 р. В першому уряді був предсідником Тома Пиндус, секретарем і касієром Йосиф Панц. Допомоги дістали члени $3,150, на народні ціли в Америці виплатили $120, до рідного краю $850. Гроші прийшли з членських вкладок і імпрез. Маєток $5,324.87, з того в готівці $3,959.87, позичка на парцелі $500, позичка на будову дому $800, позичка на будову церкви $65; все те зараховано в загальній сумі маєтку. Відділ причинився до будови Народнього Дому, а співпрацює з від. 13 і 57. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Олекса Заяць, предс.; Олекса Бомба, кас.; Григорій Джинджиристий, секр. Член Панько Джинджиристий дістав срібний перстень за орґанізування членів.

Ювилейне свято відбулося 27. травня 1934 р. Панахиду по Службі Божій відправив о. К. Курило і сказав коротку проповідь, опісля пішли люди на ювилейний пікнік на фармі Ковальчука. Там у галі промовляли Григорій Джинджиристий, Олекса Заяць, гром. Урбан з Вотервліт і Федір Маліґловка з Когоз. По відспіванню патріотичних пісень засіли члени до спільної перекуски. З пікніку прийшло до братської каси $158.95.

ГРОМАДА: **IRONDEQUOIT.**

ВІДДІЛ 289 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало з 13 членів 10. вересня 1923 р. Орґанізували: Андрій Гусар і Михайло Архетко. В першому уряді були: Гусар, Архетко і Теодор Задорожний. Допомоги дали членам $824, на народні ціли в Америці $40, до рідного краю вислали $25. На це зложились члени. Маєток у готівці є $305, площа вартує $300. Зібрання відбуваються в украиїській галі. Теперішній уряд: Дмитро Коритко, Василь Гусар і Микола Головка. Ювилей святкували 7 відділів спільно.

ГРОМАДА: **UTICA.**

Українців 49 родин у місті. Почали прибувати від 1910 р. з повітів: Бережани, Бібрка, Тернопіль, Теребовля, Дрогобич, Перемишль і ін. Працюють у відливарнях заліза і фабриках бавовняних виробів. Мають українську православну церкву і дитячу школу. Є такі товариства: тов. св. Петра й Павла (від. 58 У. Н. С.), сестрицтво Пресв. Богородиці, Читальня „Просвіти", дівоче товариство „Молоді Українські Націоналістки", Чорноморська Січ (сотня 17). Є теж церковний хор і Гурток Танцюристів. З підприємств є 4 торговлі харчами, 2 стрижії, 1 гостинниця, 2 перевозові підприємства, 2 сальони краси. В місті є 1 наш листонош. — (Подав *Мартин Романів).*

ВІДДІЛ 58 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла зорґанізували з 6 членів Лука Гарматюк і Василь Лисогір 16. травня 1916 р. До першого уряду ввійшли вони обидва й Мих. Коченаш. Допомоги виплачено $1,182, на Сиротинець $37, на рідний край $10 — все з членських вкладок та імпрез. Маєток у готівці $700, бібліотека $10, інше $200. Зібрання в галі церковній. Теперішній уряд: Теодор Ремізовський, Лука Гарматюк, Мартин Романів.

Ювилейне свято відбулося 16. вересня, описане в *Свободі* з 20. вересня 1934 р. Панахиду в укр. православній церкві відправили оо. Ялечко, Кошіль і Журавецький. По богослуженні в церковній галі був обід. Промовляли: заст. окружного прокуратора Кертис Айлон та суддя Джан Т. Боклі. Потім був концерт. Хор під управою о. Ялечка, промова по українськи О. Ревюка, по анґлійськи М. Давоняка. Були деклямації, сольоспіви, привіти. В імені конґресмена Сисона говорив міський адв. Матвій Оґоновський.

Товариство „Українська Січ", відділ 282 У. Н. С., Сиракюз, Н. Й.

ГРОМАДА: **WATERVLIET.**

Українців 250 родин. Прибували з повіту Сянік та Горлиці, Галичина, від 1886 р. Працюють у залізних гутах, фабриках сорочок, при залізниці, пекарнях, у фабриці паперу. Українських товариств є 10. Церква укр. катол. і рос. православна, при катол. церкві є школа, ведена сс. василіянками. Є Дім Українського Горожанського Клюбу. З підприємств є 5 гостинниць, 6 крамниць харчами. Є кілька фармерів. З професіоналістів є 2 інжиніри, 1 вчителька, 1 шпитальна доглядачка, а багато молоді у вищих школах. Молодь має дружину до гри в мяча („бейзбол тім") і Спортовий Клюб. — (Подав *Василь Футилуйчук*).

ВІДДІЛ 13 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького заложене 1. липня 1897 р. заходом о. Нестора Дмитрова. Він був також у першому уряді. Відділ був спочатку в Трой, Н. Й., і мав назву бр. св. Николая. Назву змінено в 1929 р. Заслуженим членом в організуванні є М. Мадараш. Теперішній уряд: Петро Ковальчик, предс.; Василь Галайко, кас.; Мих. Мадараш, секр.

ГРОМАДА: **WESTBURY.**

Українців 100 родин. Наші українські робітники заїхали до Вестбері за працею на фарми тому 35 літ. Перші тут заїхали з Галичини з Великих Гнилиць, а дальше з ріжних сіл. В 1923 р. засновано тут товариство ім. Т. Шевченка, від. 267 У. Н. С. В цім відділі є 12 родин з Вестбері, 9 родин з Гіксвіл, 2 родині з Розлина і 2 родині з Гемпстед. Закуплено землю під Народній Дім і під церкву. Бизнеси: 1 крамниця блаватних товарів, 1 мисарня і харчі і 2 з харчами, 2 гараджі.

Три милі від Вестбері є містечко Гіксвіл, що числить до 75 родин і має Робітничий Дім. Там українськими народніми справами не займаються, а тільки большевицькою пропаґандою. — (Подав *Теодор Аґрест*).

ВІДДІЛ 267 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заложене з 15 членів 28. лютого 1923 р. Організували члени першого уряду: Теодор Аґрест, предс.; Олекса Гладкий, кас.; Михайло Скасків, секр. Допомоги виплачено членам $523, на народні цілі в Америці $5, до рідного краю вислали $45 — з місячних вкладок і імпрез. Маєток у готівці є $663.60, на уділах $835. Відділ помагав організувати Народній Дім. Зібрання відбуває по домах своїх членів. Теперішній уряд: Дмитро Кишенюк, предс.; Теодор Аґрест, фінанс. секр.; Тимко Яріш, кас.; Олекса Гладкий, рек. секр.

Ювилейне свято відбулося 18. листопаду 1934 р. Був це концерт і баль в галі Дель Санта. Була панахида в церкві на Іст Гемпстед, її правив о. Л. Качор. Концерт відбувся пополудні. Відкрив його Т. Аґрест, банда з Вестбері Гай Скул грала американські мельодії, деклямували українські діти, промовляв о. Качор, співав українські пісні хор з Іст Гемпстед. Святочну промову виголосив ред. Омелян Ревюк. Пописувалися також діти народніми танцями. При кінці посадник міста зложив привіт, за ним шкільні директори, очевидно по англійськи.

Товариство „Запорозька Січ", відділ 317 У. Н. С., Сиракюз, Н. Й.

Братство св. Николая, віддія 191 У. Н. С., Трой, Н. Й.

ГРОМАДА: **WESTCHESTER.**

Українців 18 родин. Перші поселилися перед 30 літами, друга група перед 15 літами. Прийшли з повітів Бібрка і Чортків, Галичина. Є одно українське товариство. Тут фабрик нема, люди працюють ріжно, бо це під боком Ню Йорку. Українських бизнесменів усякого роду є 4. — (Подав *Теодор Давидів*).

ВІДДІЛ 210 У. Н. С.: Товариство „Згода" мало при закладанні 20 членів 24. квітня 1910 р. Організували Михайло Угорчак, гол. секр., і місцеві громадяни: Антін Струк, перший предсідник, і Григорій Стонкевич, перший секретар. Допомоги виплатили членам $557, на загальні цілі в Америці дали $67, до краю вислали $365. Збирали фонди з вкладок і імпрез. Маєтку мають $50 у готівці і $50 у бондах. Відділ помагав організувати братства церковні, співпрацював з тов. ім. Франка і тов. Зоря. Зібрання відбуваються у своїм власнім домі. Теперішній уряд: Гнат Романів, предс.; Володимир Баковський, кас.; Теодор Давидів, секр. Ювилейне свято відбулось.

ГРОМАДА: **WHITESTONE.**

ВІДДІЛ 129 У. Н. С.: Товариство „Просвіта" повстало 30. січня 1918 р. Орґанізував Михайло Гарасимів. Він став першим касієром, а з ним були в уряді: Мих. Дзярський, предс.; Мих. Баран, секр. Всіх членів при заложенню було 10. Відділ виплатив $536 допомоги членам, $25 на народні цілі в Америці, $50 до рідного краю, призбираних від членів товариства. Маєток у готівці $500, зібрання відбуваються в домах членів. Теперішній уряд: Іван Трач, предс.; Мих. Дзярський, секр.; Антін Кавка, кас. Ювилейне свято з балем відбулося 12. травня 1934 р.

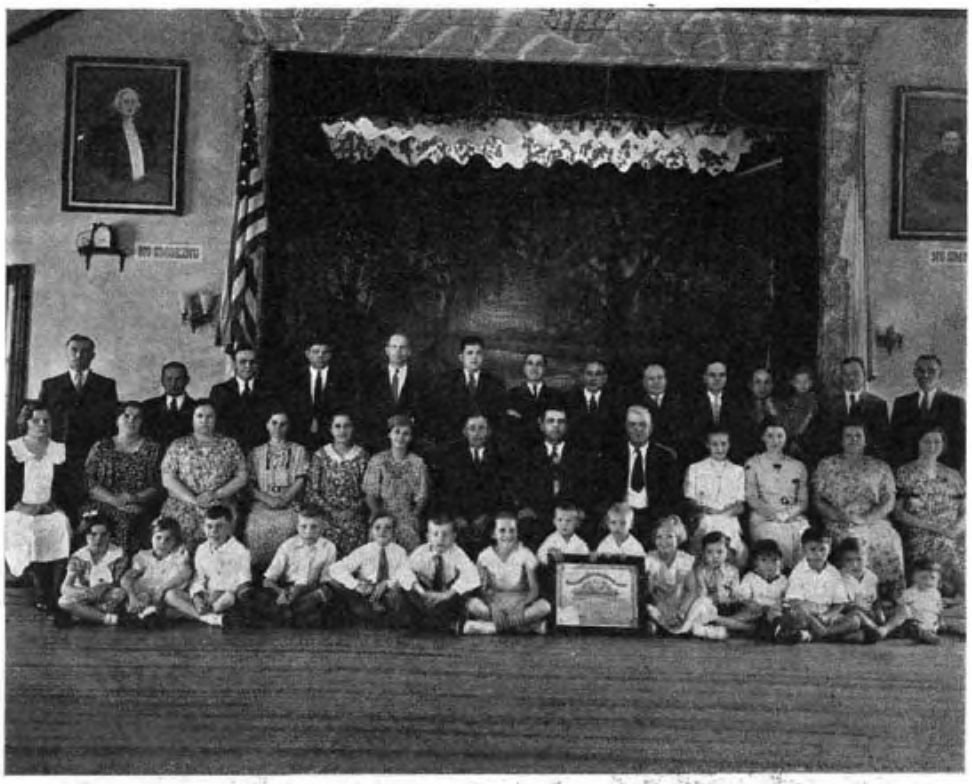

Товариство ім. Богдана Хмельницького, відділ 13 У. Н. С., Вотервліт, Н. Й.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 267 У. Н. С., Вестбурі, Н. Й.

ГРОМАДИ: **WOODHAVEN & OZONE PARK.**

Українців 50 родин. Найдавніші вісти, що їх можна зібрати, є з року 1903. Першим імігрантом був Войтко Концур. До нього то почали заїздити імігранти з Галичини, найбільше з повіту теребовельського і рогатинського. В цій місцевості в той час було найбільше французів і німців. Зчасом почали поселятися словянські народи і нині німців і французів майже нема. Рух український почав проявлятися від 1913 року, коли засновано відділ 200 У. Н. С. В часі війни українці почали думати серіозно, що війна може змінити карту Европи, тому взялися до праці, а в часі повстання Української Держави доказали своєю піддержкою матеріяльною і моральною, що й вони є за державу. Орґанізація „Українські Козаки" числить поверх 30 членів і членець. Майже всі вони є членами У. Н. С. Майже всі місцеві українці стоять в орґанізаціях: Тов. „Вільна Україна", від. 200 У. Н. С.; Українсько-Американський Горожанський Клюб; „Українські Козаки" (молодь); Союз Українок; відділ Провидіння.

Майже всі українські родини, крім трьох, мають свої доми, а декотрі по кілька. Працюють понайбільшій части по фабриках. З професіоналістів є: 1 учитель музики, 1 вчителька в публичній школі, 1 електротехнік, 4 малярі. З бизнесів: 3 торговлі харчами, 2 українські гостинниці, 1 власник радіової станції Short Wave transmitter Station W2HLO. Відповідно до потреб старому краєві засновувано комітети: поміч Рідної Школи, Інвалідів, читалень у Рогатинщині і Теребовельщині, Просвіти, повенян, голодуючих, визвольної боротьби, помочи студентам і ін., що вислали до краю приблизно три тисячі долярів. Хоч як депресія відбилася на нашій громаді, то тут нема ні одної фамілії, щоб одержувала поміч міську чи державну. — (Подав *Володимир Цісик* з Ричмонд Гнл).

ВІДДІЛ 200 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна" повстало з 25 членів як братство св. Йосифа 10. травня 1913 р. Назву змінено 10. лютого 1918 р. Орґанізував Тимко Кузенка, перший секретар, і Михайло Великанович, перший предсідник відділу. З ними був іще Іван Ґеба касієром. Допомоги дістали члени 2,858.50, на народні ціли в Америці видали $247.22, до рідного краю вислали $666.74 — з місячних вкладок і імпрез. Маєток у готівці $2,069.39. До цього відділу прилучено відділ 391. Зібрання відбуваються в Горожанськім Клюбі. Теперішній уряд: Микита Савка, предс.; Петро Господарець, секр.; Яків Жатковський, кас.

ГРОМАДА: **YONKERS.**

Українців (галицьких і „угорських") 800 родин. Працюють у фабриках капелюхів і килимів та в ріжних підприємствах у місті. В більшості це лемки, які тут започаткували церковне життя ще в 1892 р. Вони збудували церкву св. Николая при вулиці Аш.

Першим душпастирем був о. Евген Сатала, по нім прийшов у 1895 р. о. О. Яцкович, а третій з черги був о. В. Волошин. У тім часі число парохіян доходило до 800 душ. На той час рахували всіх греко-католиків у стейті Ню Йорк на 10 тисяч душ, а церков було всього-на-всього три: перша в Бруклині, розуміється угро-руська, друга в Йонкерс, а третя в Бофало. На вугольному камені церкви св. Николая в Йонкерс уміщено напис: „G. C. S. H. (Greek Catholic Slavish Hungarian) St. Nicholas Church, 1892" — так обясняє автор книжки „History of Yonkers"; а на церкві причіплено таблицю з написом: „Philip O'Reily, Nas Pohrebnik ot Svateho Mikolaja Czirkvi".

Братство св. Михаїла, незалежне. Це було перше запомогове братство галицьких українців в Йонкерс, яке до нині існує незалежно, з маєтком понад 20,000 долярів. Його початок рахують на рік 1894.

Українська греко-кат. церква св. Михаїла. Перші наші еміґранти в Йонкерсі належали до церкви угро-руської св. Николая на Ash Street. Та згодом повстала ворожнеча між угорськими руснаками й галицькими лемками через дурниці. Братство св. Михаїла хотіло в день свого патрона, на св. Михаїла, виступити в церкві зі світлом і відзнаками, та комітет церковний, зложений з угорських русинів, оперся цьому і не хотів позволити на те. Це до живого обурило братчиків і вони стали думати про будову своєї церкви. В 1898 р. прийшло до формального розділу. Галицькі українці постановили зорганізувати свою власну парохію, а до переведення цієї справи взялося братство св. Михаїла й доконало свого. В 1899 р. відбулося посвячення вугольного каменя під нову церкву, а першим парохом був о. Павло Тимкевич. Це був один з тих свідомих, гарячих українських патріотів-священиків, яких тутешні мадярони й москвофіли згірдливо називали „попики-радикали".

Руська Народна Спілка в Йонкерс. Той самий о. Тимкевич дав почин до заложення спілки для закупна домів на приміщення українських бизнесів в роді „Народньої Торговлі" в старім краю й для достарчення нашим людям, що мешкали в Йонкерс, дешевих і здорових помешкань. Він взявся до діла енергійно і в 1901 р. спілка ввійшла в життя під назвою: „Руська Народна Спілка в Йонкерс", яка до нині існує під назвою „Руські доми". Закуплено за $18,500 триповерховий дім, де уміщено компанійну крамницю з харчами, черевиками,

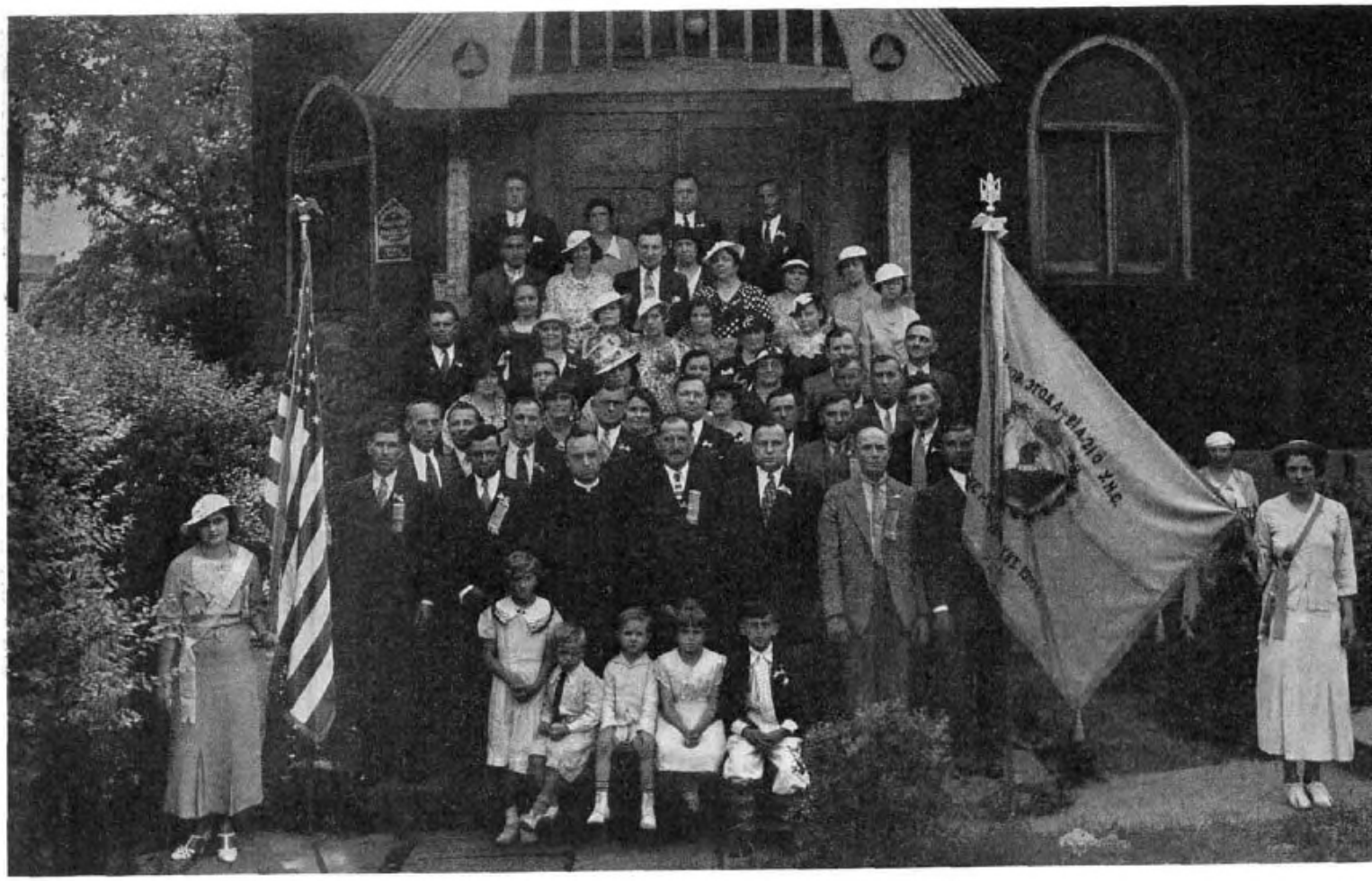

Товариство „Згода", відділ 210 У. Н. С., Вестчестер, Н. Й.

Товариство „Вільна Україна", відділ 200 У. Н. С., Озон Парк, Н. Й.

одінням і т. п. та винаймлено всі мешкання по дешевій ціні українським родинам. За пару літ добудовано і докуплено ще три одноповерхові каменици побіч першої, котрими до нині завідують наші люди, уділовці.

„Руська Бурса в Йонкерс". (Про цю Бурсу диви ст. 135 і 331).

Є тут іще незалежне братство св. Івана Хрестителя, яке має 100 членів, і готівки до 15 тисяч, сестрицтво св. Анни й сестрицтво Преч. Діви Марії. Є також відділ Провидіння; клюб молоді, „Ukrainian Junior League", який можна би причислити до атлетичних орґанізацій; він має понад 60 членів; два українські Горожанські Клюби; хор „Боян" і „Союз Українок". Школа є вечірня, парохіяльна, яка міститься в церковній галі.

З професіоналістів є один лікар українець. Бизнесменів є понад 30, з того половина ґросерників, а решта салуністи. Похоронників наших є два. — (Зібрав і списав *о. Максим Кінаш).*

ВІДДІЛ 8 У. Н. С.: Товариство „Подільська Січ". Перший орґанізаційний мітинґ відбувся 17. вересня 1916 р. в домі Івана Петриченка. На тім мітинґу ухвалено назву товариства й вибрано уряд. На початку вписалося 12 членів. Першим предсідником став Іван Петриченко, секретарем Микола Турчин, а касієром Микола Чолій. Члени „Подільської Січи" виявилися свідомими українцями й добрими патріотами, бо де йшло про народню справу, вони не жалували жертв. Уділено запомогу письменникові Богданові Лепкому, на річнім мітинґу 1924 р. ухвалено одноголосно, що кожний член має зложити місячно 25 ц. податку на допомогу Україні. Допомоги хорим членам винлатили $3,800, на народні цілі в Америці дали $325, а до старого краю вислали $295. Всього маєтку є в товаристві $6,758. Зібрання відбуваються в салі Укр. Горожанського Клюбу. В 1930 р. рішено вислати протест проти „пацифікації" в Галичині і т. д., а все те завдяки рухливому і свідомому Вас. Мандзієві. Дня 8. грудня 1932 р. скликано спепіяльний мітинґ у справі участи в похороні місцевого пароха і головного радного У. Н. Союзу, о. В. Сполітакевича. Рішено, щоб замісць вінка на похорон вислати на вбогих до старого краю 10 дол., а рано всі члени мають явитися під церквою з відзнаками і в поході йти коло домовини покійника. Під цю пору предсідником є Микола Мазур, секретарем Василь Мандзій, а касієром Григорій Скробач.

ВІДДІЛ 12 У. Н. С.: Братство св. Андрея засновано за почином Семена Сосенка, Стефана Радка і Семена Фецка в 1895 р. На початок вписалося 15 членів. Першим предсідником був Трембач.

Ювилейне свято відділу 6 (з Гейстинґс, Н. Й.), 8 і 12 У. Н. С. відбулося 30. вересня 1934 р. Опис у *Свободі* з 15. жовтня 1934 р.: В церкві по обох Службах Божих панахиду відправив о. М. Кінаш, а концерт відбувся в церковній галі. Співав хор „Боян" під управою М. Фатюка, деклямував А. Вовк, сольоспіви: А. Дучинська (сопран), П. Яцко (тенор), при піяні панна Р. Вандзіляк. Промови: святочну Д. Галичин, кінцеву о. М. Кінаш.

NORTH DAKOTA

ГРОМАДА: МАХ і околиця.

Залізна Дорога „Су", що веде на захід із села Києва до Мекс і покриває до сорок миль дороги, майже на цілу цю віддаль іде через українські фарми. Всі українці, що там поселилися, це еміґранти з таращанського повіту з Київщини у Великій Україні. Це сектанти-євангелики. Прибули вони на дакотські степи найбільше в перших роках теперішнього століття.

Попри стацію Конґсберґ живе шість українських фармерів (два Кривецькі, Мастюк, Баштовий, Мовчан і Дінґа). Кілька миль дальше є село Русо. Там є наших 22 родини по фармах і мають свою церкву суботників і баптистів. Вони мають більші господарства і несогірше живуть.

Село Бенедікт, дальше на захід від Русо, майже такої величини як Русо, але чепурніше виглядом. Поміж нашими людьми живуть норвежці, а подекуди німці. За винятком двох родин всі інші наші (разом 21 родин) живуть на фармах. У самім селі Бенедікті найбільший купець і громадянин це українець Харченко. Він має велику залізну крамницю. Поруч залізного товару і рільничих знарядів провадить інтерес реальности, асекурацію і визичає гроші. Коло крамниці Харченка є маленький „пул рум" — галя українця Олекси Козленка. Всі інші наші люди живуть поза селом. Церкви своєї не мають, а доїжджають найбільше до Русо. Ця невеличка громада видала шість учительських сил і одного технічного знавця.

Село Мекс і околичні фарми це одна з найбільших українських кольоній у Злучених Державах. У самім селі мешкають 36 українських родин і кілька неподружених. Поза селом, головно на північ, майже вся околиця українська. Після основних дослідів вдалося, при помочі інтеліґентних громадян, списати імена 109 українських родин. Отже в Мекс і околиці є 145 родин і кілька неподружених. Попри стейтову дорогу „83" кілька миль на почтових скринках видніє імя Кабанюк (кілька родин), опісля Поліщук, Легкодух, Бондаренко, Ткаченко, Онисенко, Карпенко й інші.

Всі ці люди, як і в інших селах у сусідстві, походять із таращанського повіту з Київщини. Це євангелики, котрі втекли з рідного краю, щоб уникнути переслідування від православних. Всі вони письменні і тверезі (в Мексі та в інших селах трохи інакше). По українськи дуже добре говорять, навіть молодь. Їхня мова така чиста, як її привезли з Києва. Значить, не створили жаргону, як це буває з нашими людьми по містах. Вони мають дві церкві, баптиську й суботницьку, одначе релігійної ворожнечі там мало. Вони не мають платних проповідників.

Кілька одиниць займаються торговлею. На перше місце треба поставити найвизначнішого місцевого купця, гром. Олексу Букового. Він доставляє овочі гуртом по всіх селах і містах до харчових крамниць на віддаль 70 миль довкруги Мексу. Є це не лише заможний чоловік, але дуже порядний. Хоч має більше майно, він свою народню мову високо цінить і її вживає, де лише є нагода. Його всі поважають — свої і чужі. Всі його діти професіоналісти: син інжиніром у Ню Йорку чи в Пітсбурґу, дочки вчительками в Дакоті. Крім гром. Букового є й інші, що ведуть торговлю, іменно ґазолінові стації, торговлю мясом, електричну крамницю й шевську робітню.

Біля Мексу нема таких великих багачів фармерів, як по декотрих інших селах, але й там, заки прийшла депресія, люди добре малися. Майже всі мають свою власну землю. Багато з них не мають довгу, а ще мають трохи готівки. Фарми там, як і всюди в Норт Дакоті, досить обширні. Пересічний наш рільник має до 320 акрів; є кількадесять таких, що мають по 640 акрів, себто по одній квадратовій милі, а є й такі, що мають лише 160 акрів. Коло хати є багато курей, індиків і качок. На фармах стада худоби і по 15 коней. Кожний фармер має своє пасовисько для худоби. Що другий рільник має на рілі став, у котрім гніздиться болотна птиця і дикі качки.

Люди живуть у згоді по дакотських фармах, бо один від другого на милю-дві. Кожний має своє поле обгороджене колючим дротом. Земля дуже плодовита. Сіють пшеницю рік за роком на тім самім полі, а часом на весні, як фармер має багато праці, то сіє пшеницю на неораним полі, на стерні, лише її заволочить. І так оплатиться, як не прийде посуха, язва ґоферів (хаврашків), або саранча. Крім пшениці садять трохи кукурудзи, сіють лен, ячмінь, овес, денеде жито та управляють городину. Але головним дорібком є пшениця. Повітря дуже пригоже для наших людей. Вони, хоч цілий день трудяться, здорові і добре виглядають. Декотрі доживають значної старости. Наприклад у 1934 р. померла в Бюті 100-літня старушка Палагія Тимошенко. Є там до десять людей, що мають понад 90 літ, а таких, що живуть 70 до 80 літ, є кількадесять і вони не виглядають на свої літа.

Мекські українці можуть похвалитися культурними здобутками, котрих може не має ніяке українське село в світі. За трицять літ свого існування зробили вони значний поступ. Є там одиниці, що природньо вживають слова „Україна" й „українець". Декотрі мають „Кобзаря" і по кілька книжок, а все Біблію (по російськи), а гром. Андрій Дубовий, мабуть найбільше знаний наш фармер у Дакоті, має приватну бібліотеку, котрої позавидував би неодин редактор або священик. Ця українська кольонія видала з 40 учителів. З цього числа тепер 25 учать в Норт Дакоті і в інших стейтах, інші (дівчата) повиходили замуж. Таксамо видали кількох інжинірів, техніків і залізничників. Коли візьмемо під увагу, що всі ці люди були прості селяни з Київщини, то можемо гордитися їх поступом перед американцями. Їхні діти добре поводяться. Це теж на нашу славу. Кілька хлопців і дівчат учаться в учительських семинаріях і в університетах. Один юнак, Джеймс Загарій, набрав світової слави в контестах дрібненького писання та виграв багато нагород, вартости кількадесять тисяч долярів. Він учиться інжинірії в університеті в Міші ґен.* Шкода тільки, що тамошні наші люди позволяють звати себе росіянами (Russian) і своєї молоді не повчили інакше. От вам приклад: Найґеніяльніший молодець-студент Яків (James)

---

* Один витинок з часопису про п. Загарія пише, що він виграв понад $8,000 за дрібне письмо в контестах. Він покинув і куріння циґареток та присвятив увесь час на контест. Він вправлявся місяцями, потім вибився на перше місце в Америці. Першу нагороду виграв у 1928 р., коли мав зломану ногу і мусів сидіти вдома цілу зиму. Він дістав перше місце між 35,000 контестів. Це заохотило його до інших контестів, у котрих виходив горою. Його найбільша нагорода була $3,000. У 1932 р. він написав букву „о" 383,378 разів на паперці 4.36 (sq. in.) квадратових цалів. Він каже, що може написати Лінколнову ґетисбурську промову 28 разів на дво-центовім почтовім значку. (James Zaharee, до автора, 13 грудня 1933).

Загарій усе думав, що він росіянин і за такого себе подавав тоді, як припадково автор стрінув його в готелю і повчив у кількох мінутах, бо мудрому багато говорити не треба, одначе треба було доказати фактами з мапи.

Тому, що нортдакотські українці не мають взаємин з українським американським світом і не читають українських часописів, вони не могли знати про український світ, ані ніхто про них багато не знав. В 1933 р. автор оцих рядків провів літо між ними і поруч своїх дослідів освідомлював нарід, головно молодь, про Україну. Всюди приймали автора радо, хоч часом декотрі говорили поза плечі: „А хто він такий", „а хто йому платить за це", „а може він царський шпиг", „а він може з Австрії, бо в нас нема вчених, а він все знає" і т. д. Одиноке джерело їх народньої свідомости це листи з України. Ці листи за останніх кілька літ, хоч розпучливі, то повчаючі. Можна і тамтих людей освідомити національно, і то скоро, лише треба до них тактовно приступати. В 1934 р. гром. Авраменко давав тамтуди виступи танців: декого зацікавив, декого погіршив.

Поза Мексом далі на захід є ще наші люди по фармах, розкинені по широкім просторі біля сіл: Доґлес, Райдер і Мекоті. Є їх 34 родини, а може й більше. Вони походять майже всі із звинигородського або таращанського повіту з Київщини. В самім місті Мекоті є українець, гром. Завальний, що управляє залізничою стацією. Інший наш чоловік, на імя Ойриш, торгує старими річами. Третій, поступовий купець п. Книрша, має склад угля, палива і т. д. Цей останній громадянин є досить поступовий. Його жінка прибула з України по війні і їх хата повна українських вишивок власної роботи. Тому, що там нема ніякої української церкви, то наші люди ходять до американських. На фармах є три українки, панни Костенко. В місті одна стеноґрафістка, дочка п. Книрші. Деб наші люди не заїхали, всюди виказали жадобу дати своїм дітям добру освіту. — (Подав *Василь Галич).*

ГРОМАДА: **MINOT.**

Українців 27 родин і кілька неподружених. Приїхали сюди в часі світової війни й по ній. Походять із околичних фарм. Працюють при залізниці, по торговлях, є знаменитий столяр між ними і т. і. З підприємств є одна торговля харчами, один швець, один власник ресторану. З професіоналістів є одна вчителька, один капітан при летунстві в американській армії. Орґанізації національної ні церковної нема. — (Подав *Василь Галич).*

ГРОМАДИ: **BELFIELD**

і Gorham, Billings Co.; Wilton, McLean County.

Разом українців у тих місцевостях вище 200 родин. Найстарші прибули сюди перед 40 літами із села Боришківці, Білівці, Трубчин, Окіп, Панівці з повіту Борщів. Це рільники-фармери, копальники у Віттен і МкЛіи. Зимою та на весні працюють при дорогах. Нема ніякого запомогового українського товариства, церков є аж 5, між ними 3 українсько-католицькі і 2 православні. Є парохіяльна школа літньою порою. Є одна гостинниця. З професіоналістів є кілька вчительок у публичних школах. Українська бібліотека є в Горґам. Там теж є молодече товариство „Молода Україна" з кількадесятьох членів.

Церковний розкол шкодить народньому життю. Весною буває школа танців. Переважно всі грамотні, читають книжки, говорять українською мовою з акцентом велико-українським з домішкою російських слів. — (Подав *о. Володимир Титар).*

ОНІО

ГРОМАДА: **AKRON.**

Українців 800 душ. Земляки із Самбірщини, Галичина, прибули сюди в 1900—1911 р. з Пенсилвенії. Українських товариств є 7, а то 2 від. У. Н. С., 1 від. Провидіння, 1 від. У. Р. С., 1 від. О.Д.В.У., Укр. Жіночий Клюб. Молодь зорґанізована в Молодечім Відділі У. Н. С. і в гуртку танцюристів (70 дітей). Є українська катол. церква. Українських бізнесів є 14, а то: 7 торговель з харчами, 1 з цукорками, 1 пиварня, 3 голярі, 1 годинникар, 1 продавець авт. З професіоналістів є 1 вчителька в прилюдній школі, а друга працює в Інтернешенел Інститют. — (Інформації подав *Олекса Зепко).*

ВІДДІЛ 180 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало заходами відділу 295 з Акрон. При закладанні в лютому 1935 р. було 8 членів. Теперішній уряд: Франко Зепко, предс.; Анна Мончак, фін. секр.; Михайло Кухар, рек. секр.; Йосиф Судомир, кас. Маєток $8. Зібрання відбуваються в церковній галі.

Братство Сошествія св. Духа, відділ 295 У. Н. С., Акрон, Огайо.

ВІДДІЛ 295 У. Н. С.: Братство Сошествія св. Духа зорґанізував Роман Гайовий з 13 членів 13. березня 1912 р. В першому уряді були: Евстахій Перуцький, предс.; Тома Перуцький, кас.; Роман Гайовий, секр. Допомоги дістали члени $4,340.50, на місцеву церкву дав відділ $373, а на позамісцеві народні ціли $313.25, до рідного краю на народні ціли післали $243. Фонди призбирали з балів, пікніків і представлень. Маєтку в готівці є $2,432.74, а крім того інший маєток вартує $200. Відділ причинився до зорганізування української катол. церкви, співпрацює з нею і з від. 68 Провидіння, а зібрання відбуває в парохіяльній галі. Член Роман Гайовий дістав признання і срібний перстень за орґанізаційну працю. Теперішній уряд: Ілля Гурин, предс.; Олекса Цепко, кас.; Павло Славич, секр.

Ювилей обходив відділ самий 6. травня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 26. травня 1934 р. Була панахида в церкві, вечором концерт у німецькій галі „Лідертафель". Вступне слово мав О. Зепко, з американців говорили: суддя Дін Ф. Мей, повітовий табулярний урядник (рекордер) В. Крегер і посолка до стейтової легіслятури, пані В. М. О'Ніл. З українців говорили: адв. О. Малицький (по анґлійськи), пані Марія Розоміло, Мнкола Бусько і Т. Грицей — усі з Клівленду. Програму концертову виповнили: Смичкова орхестра під управою Н. Козопаса, ґрупа танцюристів з народніми танцями, дута орхестра Йосифа Сироїда, кілька деклямацій і скрипкових та вокальних соль. По концерті була вечеря, а по вечері танці.

ГРОМАДА: **CAMPBELL.**

ВІДДІЛ 119 У. Н .С.: Сестрицтво Пресв. Діви Марії.

ВІДДІЛ 218 У. Н. С.: Товариство „Сокіл" мало 18 членів при заложенню 15. травня 1910 р. Для заложення трудились о. В. Зацерковний, Еміль Омелян і Семен Пущак. В першім уряді були: Йосиф Сокіл, Йосиф Ярош, Семен Пущак, Ілля Вітик, Амвросій Гоїк, Стефан Пироговський, Іван Тхурик, Роман Гіль, Василь Омелян. Допомоги дістали члени $7,477, на народні ціли в Америці виплатили $150, до рідного краю $300 — з місячних вкладок, забав і вистав; на народні ціли з коляди і забав. Маєток відділу тепер $673.42 у готівці, на домі має морґедж (гіпотечну позичку) понад $2,000, приладдя до аматорських вистав вартости $85, інший маєток вартости $150. Товариство побудувало Народній Дім і там відбуває свої зібрання. Крім цього в 1935 р. відділ зорґанізував українську школу. Впродовж 25 літ займається всіми народніми справами. Теперішній уряд: Микола Корецький, предс.; Стефан Стахура, кас.; Михайло Ткачишин, секретар. Член Дмитро Стецьків дістав грамоту і нагороду за орґанізаційну працю у відділі. Ювилей обходили пять відділів У. Н. С. разом у Йонґставн, Огайо, 13. травня 1934 р. — (Подав *Михайло Ткачишин).*

ГРОМАДА: **CANTON.**

Українців 20 родин. Прибули перед 15 літами з повіту Лісько, Галичина, працюють у фабриках залізних виробів. Є відділ У. Н. С. — (Подала *Катерина Дрозда).*

ВІДДІЛ 115 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка зорґанізував з 10 членів 28. липня 1917 р. Михайло Скубяк. Він став касієром у першому уряді, з ним був Михайло Іваницький секретарем і М. Пацків предсідником. Допомоги побрали члени $82, маєтку має $150. Збирається в домі секретаря. Теперішній уряд: Антін Бандрівський, предс.; Антін Клюс, кас.; Катерина Дрозда, секретарка.

ГРОМАДА: **CLEVELAND.**

Українців 12,000 душ. Перші імігранти були: Стефан Палівода, Павло Волянський, Антін Горунь — усі з Галичини. Прибули перед 40 літами. Працюють у фабриках сталі. Товариств є коло 25, є 3 церкви (католицька, автокефальна і православна), а ще окремо „угро-руські" церкви з громадами. Є Український Народній Дім від 1919 р. й У. Робітничий Дім, 2 вечірні школи при церквах і 1 окрема на Іст Сайд. Є тепер славний Український Хор. Є яких 200 українських бізнесменів, між іншими: Український Банк, 3 українські пекарні, що розвозять хліб по цілому місті, 2 великі торговлі залізом і багато менших торговель, головно з мясом, з харчами, ресторани, гостинниці, крамниці з цукорками, з квітами, голярні. Крім того є 2 будівельні підприємці, 1 фабрика виробів соди й ін. З професіоналістів є 2 лікарі, 3 адвокати, 1 учитель, 1 інжинір, 1 артист, а інші ще докінчують науку. Молодечих орґанізацій є 5. В міських бібліотеках є українські відділи.

Першим українським товариством було братство св. Петра й Павла, від. 102 У. Н. С., Заложене в 1902 р. при угро-руській церкві на Сковил евеню. Укр. церкву св. Петра й Павла заложено в 1910 р. і відтоді почали орґанізуватись ріжні товариства. Всі товариства згуртовані в комітет: „Українські Злучені Товариства". В 1934 р. почалася розбудова Українського Парку на ґрунтах, закуплених Ракефелером. До Культурного Городу вже придбано статую Тараса Шевченка. — (Подали *Микола Бусько й Омар Е. Малицький).*

Братство св. Петра і Павла, відділ 102 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

ВІДДІЛ 15 У. Н. С.: Молодечий Відділ ч. 15 заложений 13 листопаду 1933 р. Орґанізували: Микола Бусько й Омар Малицький. Перший уряд: Амвросій Паливода, предс.; Ольга Білоус, кас.; Стефан Герман, секр. Перших членів 13, маєток $17.45, 4 книжки в бібліотеці $8. Відділ співпрацює з Комітетом Злучених Товариств, дає членів до Українського Нац. Хору, збирається в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Стах Дольний, предс.; Стефан Герман секр.; Емілія Федірко, кас.

ВІДДІЛ 102 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложете з 8 членів у 1902 р. Перший уряд займали перші орґанізатори: Михайло Чегін, предс.; Семен Брунарський, секр.; Іван Гудак, кас. Допомоги виплатив відділ $10,056, на народні ціли в Америці $935, на рідний край $650. Фонди на це приходили з членських вкладок до братства. Маєток у готівці $4,064.80, інвентар $164.25. Братство причинилось до будови української катол. церкви при Вест 7 вул. й Каледж Ст. Відбуває зібрання в церковній галі. Теперішній уряд: Юрій Гірняк, предс.; Дмитро Дорош, кас.; Микола Бусько, секр.

ВІДДІЛ 112 У. Н. С.: Сестрицтво Непорочного Зачаття Преч. Діви Марії мало 9 членичь при заложенні 2. травня 1910 р. Їх орґанізували: Марія Горонь, К. Лозинська, Марія Ольшаницька. Перша з них була предсідницею, друга секретаркою в першому уряді. З ними була Павлина Волянська касієркою. Допомоги виплатило сестрицтво $700, на народні ціли в Америці $200, на рідний край $400. Гроші приходили з імпрез. Маєток у готівці $200, інший $175. Відділ причинився до орґанізування Народнього Дому. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Марія О. Розоміло, предс.; Катерина Ґабрівська, секр.; Параня Ріяунь, кас.

ВІДДІЛ 251 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложене з 33 членів 12. червня 1909 р. Орґанізували: Михайло Лазука, Микола Страп, Йосиф Цьобан, Михайло Пелех. До першого уряду ввійшли: Іван Сенчина, предс.; Михайло Андрусечко, секр.; Андрій Турчик, кас. Допомоги дістали члени $1,260.50, на народні ціли в Америці пішло $465, на рідний край $250. Фонди приходили з вкладок і імпрез. Маєтку у відділі грішми є $618.17, іншого $50. Зібрання відбуваються в парохіяльній школі, 2274 Вест 7. вул. Теперішній уряд: Василь Козир, предс.; Іван Жолобчук, кас.; Микола Страп, секр.

ВІДДІЛ 260 У. Н. С.: Товариство „Просвіта" повстало 7. жовтня 1929 р. Його орґанізували: Евфрозина Свідрик, Катерина Милянич, Марія Базар. Милянич стала головою в першому уряді, Розалія Кокоць була касієркою, а Розалія Бандура секретаркою. На народні ціли в Америці дали $15, на рідний край $20 — з членських вкладок. Маєтку тепер $85. Зібрання відбуваються в школі при українсько-катол. церкві. Теперішній уряд: Анна Задвоцька, предс.; Анна Пацула, кас.; Розалія Кокоць, секр.

ВІДДІЛ 291 У. Н. С.: Українське Культурне Товариство ім. Тараса Шевченка основане 31. грудня 1936 р.

ВІДДІЛ 334 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 10 членів 18. жовтня 1925 р. Орґанізували його: Василь Репужинський і Микола Задерецький. Першим головою був Задерецький, фін. секретарем Михайло Дмитрів, касієром Микола Гомзяк, рек. секр. М. Ковтолюк. Допомоги дістали члени $1,875.36, на народні ціли в Америці дали $10 — з членських вкладок. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Микола Задерецький, предс.; Ст. Морозович, фін. секр.; Дмитро Гавриляк, кас.; Осип Запоточний, рек. секр.

ВІДДІЛ 336 У. Н. С.: Товариство „Сокіл" повстало 24. жовтня 1912 р. з 25 членів. Його орґанізували: Іван Клим і Василь Волянський. Волянський став першим головою, а з ним були в першім уряді: Юрій Коцішевський, скарбник; Микола Марад, писар. Допомоги виплатили членам $3,535, на народні ціли в Америці дали $500, до рідного краю вислали $725. Фонди прийшли від членів і з імпрез. Маєток у готівці $1,445.29. Відділ зорґанізував аматорський кружок, музику і мужеський хор. Співпраця йде з відділами У. Н. С., У. Р. С. і Провидіння та з церквами. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Григорій Кісіль, голова; Григорій Степанек, писар.; Михайло Савчак, скарбник.

ВІДДІЛ 341 У. Н. С. заложений під іменем *братство св. Николая* 4. листопаду 1912 р. з 20 членів. Орґанізували: Михайло Лазука, Григорій Волянський і Йван Галущак. Перший був предс., другий секр., а третій кас. у першому уряді. Допомоги дістали члени $1,214.47, на гуманітарні ціли в Америці дали $25, а на народні $30, до рідного краю вислали $35. Фонди призбирали з імпрез і членських вкладок. Маєтку є $1,308.81. Відділ поміг закупити Український Народній Дім, співпрацює з відділами У. Н. С., У. Р. С. і Провидіння. В році 1933 злучився цей відділ з відділом 393. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Петро Волянський, предс.; Стефан Гр. Паливода, секр.; Василь Яцишин, кас.

Сестрицтво Неп. Зач. Пресв. Діви Марії, віддіх 112 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

Товариство „Запорозька Січ", відділ 251 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

ВІДДІЛ 358 У. Н. С.: Товариство „Згода" повстало в грудні 1926 р. заходами Катерини Ділай і Бронислави Гречковської з 11 члениць. В склад першого уряду ввійшли: Софія Михно, Катерина Ділай і Анна Карась. Допомоги дістали членині $250, на народні ціли в Америці дали $50, до рідного краю $150. Маєтку є тепер $400. Зібрання відбуваються в Народнім Домі, до котрого будови відділ причинився. Теперішній уряд: Анна Гавриляк, Стефанія Паливода, Варвара Скоратко.

ВІДДІЛ 364 У. Н. С.: Братство св. Василія мало 26 членів при закладанні 26. вересня 1913 р. Його організував Стефан Чорній, що прийшов з 99 відділу. В першому уряді були: Іван Сенюта, предс.; Василь Ковальський, секр.; Микола Шийка, кас. Допомоги дістали члени $3,283, на народні ціли в Америці виплатили $619.72, до рідного краю вислали $604.82. Фонди призбирано з імпрез, коляди і збірок. Маєток виносить тепер $1,966.67. Відділ помагав організувати Народній Дім, Аматорський Кружок і Молодечий відділ ч. 15. Співпрацює із Злученими Українськими Організаціями Клівленду. Зібрання відбувають у церковній галі при 2280 Вест 7-мій вул. Теперішній уряд: Андрій Барбер, предс.; Василь Савка, кас.; Іван Сподар, секр.

Ювилейне свято святкували разом 10 відділів: 12, 102, 112, 251, 260, 334, 336, 341, 358 і 364 дня 27. травня 1934 р. Звіт у *Свободі* з 5. липня 1934 р. Розпочалося в церквах панахидою. В катол. церкві відправив панахиду і сказав проповідь о. Василь Мереньків, в православній о. Д. Запаринюк. По цій церемонії зійшлися всі відділи в Українськім Народнім Домі при Вест 14 вул., де свято відкрив Микола Бусько, гол. радний У. Н. С. і голова комітету. Хор відспівав гими, а потім пісні. Головний реферат виголосив адв. О. Малицький, гол. контр. У. Н. С., потім Марія Розоміло, заст. гол. предс. У. Н. С. Двом найстаршим членам передали китиці з квітів, а то: Петрові Ковалеві й Миколі Качмарчинові, і наймолодшому членові від. 336. По співах відбулася спільна вечеря, потім забава з танцями.

Товариство „Просвіта", відділ 260 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

Товариство „Сокія", віддія 336 У. Н. С., Кліваленд, Огайо.

ГРОМАДА: **LAKEWOOD.**

ВІДДІЛ 108 У. Н. С.: Братство Сошествія св. Духа мало 15 членів при заложенню 16. червня 1917 р. Основник: Василь Горечко. У першому уряді були: Теодор Грущак, предс.; Ілько Солій, фін. секр.; Григорій Онисик, кас.; Д. Потожний, рек. секр. Допомоги з відділу дістали члени $786.30, на народні цілі в Америці дали $445.67, до рідного краю $25. Заробляли на пікніках, балях та забавах. Маєток у готівці $118.40, у бондах $25, два прапори $96. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Т. Грущак, предс.; М. Мельничин, фін. секр.; Андрій Шалайко, кас.; Дмитро Потожний, рек. секр.

ГРОМАДА: **LORAIN.**

Українців є 100 родин. Прибували від 1905 р. з повіту Сянік, потім із нов. Самбір, Галичина. Працюють переважно в фабриках заліза й сталі. Є 4 товариства, 2 церкви (катол. і правосл.), окремо гуртуються замляки з Закарпаття і мають свою церкву. Бизнесів є 3: торгують мясом і харчами. Є багато молоді в вищих школах. — (Подав *М. Ґалянка).*

ВІДДІЛ 50 У. Н. С.: Тов. „Український Народній Союз" заложене 19. листопаду 1905 р. з 15 членів. Їх орґанізували: Олексій Русинко, Іван Возняк і Андрій Онисько, що були членами першого уряду. З ними був в уряді ще Михайло Ґалянка. Допомоги виплачено $680, дали $300 на будову церкви, до рідного краю вислали $50 — усе з місячних вкладок і імпрез. Маєток $300, братські прилади $50. Відділ зорґанізував парохію. Відділ повстав з двох попередніх відділів, а то 34 і 128. Зібрання відбуваються в церковній галі при Іст 33 вул. і Ґров евеню. Теперішній уряд: Захарій Долик, Микола Волошанський, Михайл Шемичик.

Ювилейне свято відбулося 18. листопаду 1934 р. По Службі Божій була панахида, що її відправив о. Іван Петриканин. Пополудні був концерт, співав хор під управою гр. Сорочинського. Говорив голова комітету Мих. Ґалянка, потім Омер Малицький, Марія Розоміло і Микола Бусько з Клівленду. По концерті була вечеря з промовами.

ГРОМАДА: **ROSSFORD.**

Українців 50 родин. Історія громади починається від 1900 року. Тоді прибули перші українські поселенці з села Боська, повіту Сянік, Галичина. Пізніше прибули одиниці з золочівського та стрийського повіту і кілька з закарпатської України. З усіх священиків найдіяльніший був о. Юрій Крупа. За нього повстав у 1924 р. Український Народній Дім і парохіяльний дім. Коли його не стало, громада підупала. Тоді було понад 100 родин, а потім зачали виїздити до краю, або в інші місцевости на заробки.

Тут є церква, гарний Народній Дім, у ньому міститься Український Горожанський Клюб, братство св. Михайла, від. 235 У. Н. С., а також молодечий відділ.

Люди працюють у фабриках скла. Є тут 2 українські підприємства: 1 торговля харчами, получена з рестораном, 1 торговля мішаних товарів. — (Подав *Лев Бобак).*

ВІДДІЛ 71 У. Н. С.: Товариство „Українська Єдність" заложене з 14 членів 30. квітня 1934 р. Орґанізував Микола Проч. Перші урядники, що працюють дотепер: Микола Бобак, предс.; Соня Бобак, секр.; Антоніна Їш, кас. Відділ причинився до зорґанізування ґімнастичного клюбу. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Цей відділ повстав саме в часі ювилейного свята, уладженого відділом 235.

ВІДДІЛ 235 У. Н. С.: Братство св. Михайла заложене 21. лютого 1909 р. з 19 членів. Орґанізували члени першого уряду: Михайло Денько, предс.; Гнат Кушнір, кас.; Яків Миськів, секр. Члени дістали допомоги $2,456.50, на народні цілі в Америці виплатили $608.25, до рідного краю вислали $613,65. Фонди призбирали з балів, пікніків і добровільних жертв. Маєтку в грошах є $452.45, в інвентарі $180. Відділ причинився до орґанізації Народнього Дому, церкви, клюбу танцюристів, Молодечого відділу У. Н. С., співпрацює з парохією св. Михайла, Українсько-Американським Горожанським Клюбом і від. 167 У. Н. С. в Толідо, О. Зібрання відбуьають в українській парохіяльній галі, що є під зарядом Укр. Амер. Горож. Клюбу. Тому, що відділ був першою орґанізацією місцевих українців, мусів провадити піонірську роботу. Теперішній уряд: Михайло Федів, предс.; Степан Барна, кас.; Микола Проць, секр.

Ювилей святкували 18. березня разом з від. 167 з Толідо. Опис був у *Свободі* з 14. квітня 1934 р. Свято відкрив Лев Бобак, співав церковний хор під управою гр. Проця, були сольові продукції. Промовляли: адв. О. Малицький і Т. Грицей з Клівленду й о. А. Уляницький. Після концерту була панахида в церкві, а по панахиді спільна вечеря.

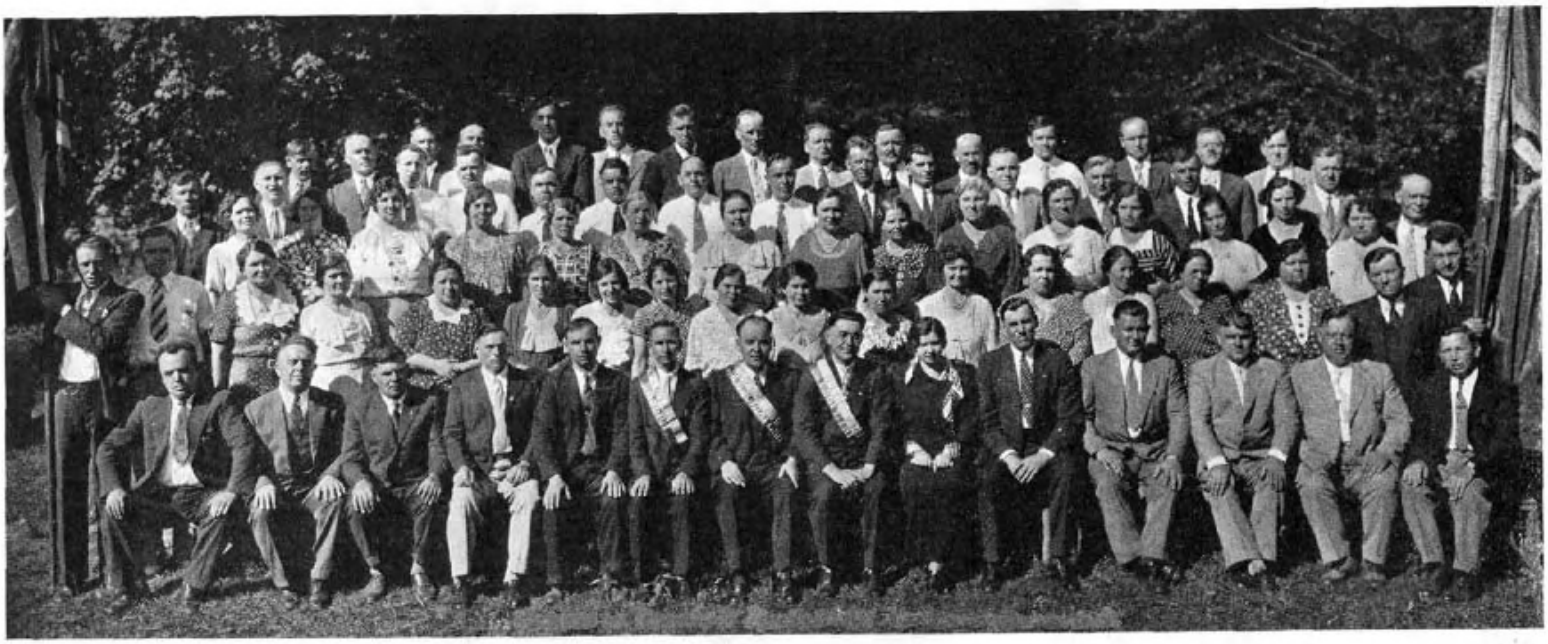

Братство св. Василія Великого, відділ 364 У. Н. С., Кліфленд, Огайо.

Молодечий відділ 364 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

ГРОМАДА: **TOLEDO.**

Українців до 100 родин, а 350 душ. Почали осідати від 1900 р. Походять з повіту Зборів, Галичина. Працюють у фабриці автомобілів. Є 2 відділи У. Н. С., з того від. ім. Т. Шевченка гуртує молодь. В нім є український хор, орхестра і гурток танцюристів. Підприємств українських є 8, а то: 4 торговлі харчами, 1 пекар, 1 годинникар, 2 шевці. До церкви їздять до Росфорд. — (Подали: *Іван Кульматицький* і *Петро Юркевич).*

ВІДДІЛ 165 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка як молодечий відділ при братстві св. Николая повстало з 13 членів 3. грудня 1934 р. Орґанізували: Марія Корнова, Євдокія Блясецька, Стефан Гавриляк, Петро Юркевич, Юрій Ліщук. У першому уряді були: Михайло Ковалисько, предс.; Олена Мадераш, фін. секр.; Михайло Білан, кас. На народні ціли до рідного краю вислано $5, маєток виносить $80. Відділ підпирає хор та дитячу орхестру і провадить загалом народню працю, уладжуючи концерти й інші свята. Зібрання відбуваються в Інтернаціональнім Інституті. Теперішній уряд: Мих. Ковалисько, предс.; Марія Корнова, фін. секр.; Олена Мадераш, рек. секр. Михайло Білан, кас.

Ювилейне свято відбулося заходами від. 167 спільно 21. жовтня 1934 р., описане в *Свободі* з 3. листопаду 1934 р. Програма була складена з 29 точок. Прибули українці з Росфорд, разом було 500 гостей. Відкрив свято предс. 167 від. Павло Зінкевич, історію передав секр. А. Корнова, святочну промову виголосив адв. О. Малицький з Клівленду, а по англійськи говорили: заступник посадника з Толідо, п. Гувер, і член торговельної палати, Юстон. Вокальні точки виконав місцевий хор під управою п. Ткаченка і хор з Росфорд під управою п. Н. Проця. Був також виступ з українськими народніми танками.

ВІДДІЛ 167 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало з 12 членів в листопаді 1918 р. Його орґанізував Вартоломей Онисько при помочі Н. Білецького і Г. Миськова. До першого уряду ввійшли: Г. Миськів, голова; Григорій Рудий, секр.; Йосиф Чайковський, кас. Допомоги виплачено $288.46, на народні ціли в Америці $77, на рідний край $132.75 — з місячних вкладок, балів, пікніків, представлень і т. п. Маєток у готівці $1,388.81, інвентар $25. Відділ підтримував школу танців. Зібрання відбуваються в Юніон Гол. Як секретар при орґанізації заслужився Іван Кульматицький в 1928—1931 р. Теперішній уряд: Микола Білецький, предс.; Іван Кульматицький, секр. фін.; Дмитро Медецький, кас.; Григорій Миськів, секр. рек.

ГРОМАДА: **YORKVILLE.**

Українців 30 родин. Прибули з пов. Перемишляни, Галичина. Працюють у копальнях. Є 3 українські товариства, одно з тут родженої молоді. Є два вчителі в прилюдних школах. — (Подав *Петро Головід).*

ВІДДІЛ 77 У. Н. С.: Товариство ім. І. Франка заложене 3. серпня 1903 р. з 12 членів. Орґанізували: Іван Сташко, Іван Стахняк, Іван Гіжовський. У першому уряді Сташко став головою, Гіжовський кас., а секретарем був Михайло Когут. Допомоги членам виплачено $4,118, на народні ціли в Америці від 1920 р. (до 1920 р. нема записок) $45, на рідний край у тім самім часі $134.40. Все те з членських вкладок і збірок. Зібрання відбуваються в хаті члена Михайла Йогана. Теперішній уряд: Микола Зарічний, предс.; Петро Головід, секр.; Стефан Яремцьо, кас.

Ювилейне свято разом з відділом 56 і 212 у Вілінґ, Вест Вірджінія, 11. серпня, описане в *Свободі* з 22 серпня 1934 р. Згадка про нього при відділі 56.

ГРОМАДА: **YOUNGSTOWN.**

Українців коло 1,000 родин. Перший наш поселенець був тут у 1885 р. Це Ст. Мотько з села Лупків, повіту Лісько, Галичина, а другий Іван Тхурик. За ними прибули інші з повіту Лісько, опісля з повітів Сянік, Самбір, Рава Руська, Добромиль, Тернопіль, Скалат. Працюють переважно у фабриках заліза.

Властивий наплив наших еміґрантів розпочався в 1900 р. Першу церкву заложили наші земляки з Закарпаття. Перше українське товариство повстало на зазив Івана Сушереби на весілю Івана Ксенича 29-го липня 1906 р. Це було бр. св. Михайла, від. 140 У. Н. С. Заходами 16 родин повстала українська католицька парохія в 1909 р. за порадою о. М. Стефановича з Пітсбурґа. Помагав словацький священик о. Ф. Зламаль. У грудні 1909 р. приїшов на пароха о. Василь Зацерковний, який вибудував величаву церкву Пресв. Тройці при Вест Раєн Ст. і галю напроти неї. Тепер ця галя належить до запомогової орґанізації У. Н. Помочі. В 1925 р. повстала українська автокефальна церква при Россел Ст. Є теж гуртки протестантів.

При церквах є вечірні школи. З товариств є: 3 відділи У. Н. С., 3 від. У. Р. С., 5 від. У. Н. П., 1 від. Провидіння, 1 від. ОДВУ і 3 горожанські клюби. При церквах є молодечі клюби. З професіоналістів є 1 лікар, 1 адвокат, 5 учительок, 2 доглядачки хорих, 1 дентист, 1 проф. ґімнастики. Є з 15 студентів по каледжах.

З підприємств є 8 гостинниць з пивом, 3 власники торговель з харчами, 1 ювелір. — (Списав *Іван Павловський).*

Товариство ім. Тараса Шевченка, *молодечий відділ* 165 У. Н. С., Толідо, Огайо.

Братство св. Николая, відділ 167 У. Н. С., Толідо, Огайо.

ВІДДІЛ 140 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 25 членів в 1906 р. Перші урядники: Кіндрат Шелевач, предс.; Іван Шушереба, секр. Допомоги дістали члени $1,850, на народні цілі дали так: на церкву $250, на бонд Нац. Оборони $125. Це взяли з каси відділу. Маєток у готівці $635. Зібрання відбуваються в домі Української Народньої Помочі. Відділ 140 злучений з відділом 17, Запорозька Січ. Теперішній Уряд: Стефан Рогон, предс.; Михайло Когут, кас.; Василь Терлецький, секр.

Ювилейне свято разом з відділами 218 (з Кембел, О.) і 230 та 274 відбулося 13. травня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 22. червня 1934 р. Була панахида в укр. катол. і правосл. церкві. *Після панахиди о. І. Забава сказав відповідну проповідь. Ювилейний концерт в домі* У. Н. Помочі відкрив П. Білик, співав хор „Боян" під управою Л. Кухтина. Були привіти від організацій з Йонґставн. Святочну промову по українськи виголосив Микола Мурашко, а по англійськи адв. О. Малицький з Клівленду. Потім були деклямації і ще промова д-ра М. Тимочка та подяка секретаря комітету Д. Стецькова. По концерті була спільна перекуска.

ВІДДІЛ 230 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя повстало з 35 членів 4. лютого 1912 р. Організували Микола Павлишин і ті, що стали першими рядниками, а це: Дмитро Ткачик, предс.; Іван Федаш, секр.; Ілля Сухий, кас. Допомоги за ввесь час виплатив відділ членам $5,893.75, на народні цілі в Америці пішло $534.50, на рідний край $280. Дохід був з місячних вкладок і імпрез. Маєток у готівці тепер $2,500, інвентар вартости $300. Зібрання відбуваються в чужій галі. Признання і срібний перстень за *організаційну працю дістав* Іван Гармич, *член і* касієр відділу. *Теперішній уряд:* Іван Бриць, предс.; Ілля Сухий, секр.; Іван Гармич, кас.

ВІДДІЛ 274 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла зорганізував Микола Цицик із 44 членів 27. лютого 1910 р. Він був председником у першому уряді, з ним був ще Петро Гергіль секретарем і Василь Волощак касієром. З допомогової ділянки треба згадати, що відділ сномагав 7 літ одного члена умово хорого і його троє дітей та платив за нього вкладку до головної каси. На народні цілі в Америці виплатив $188, на рідний край $110. Фонди приходили з балів і пікніків. Маєтку в готівці є $675. Відділ причинився до організування української православної автокефальної церкви, з нею співпрацює і зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Яків Петрич, предс.; Луць Максимич, кас.; Теодор Сенедяк, секр.

ГРОМАДА: **ZANESVILLE.**

Українців 11 родин. Перші прибули перед 25 роками. Походять з повітів: Перемишляни, Рогатин, Бережани, Станиславів. Працюють у фабриці бляхи. Мають одно українське товариство. — (Подав *Василь Корда).*

ВІДДІЛ 279 У. Н. С.: Братство св. Йосафата заложене 31. травня 1923 р. з 12 членів Михайлом Карпчуком і Василем Кордою. Перший був председником у першому уряді, другий секретарем, а з ними в уряді був іще Семен Красій касієром. Допомоги дістали члени $58, маєтку є $44, зібрання відбуваються в домі секретаря. Теперішній уряд: Френк Джансон, голова; Василь Корда, секр.; Панас Морозовський, кас. Братство обходило ювилей само.

OREGON

ГРОМАДА: **PORTLAND.**

Українців 15 родин, неподружених 20. Прибули в 1895 р. з Лемківщини. Працюють при залізниці, в лісах і тартаках. Є 1 українське товариство, 1 адвокат. Окремо живуть земляки з Великої України. — (Подав *Г. Пелех).*

ВІДДІЛ 92 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка зорганізував Гавриїло Пелех із 7 членів 5. листопаду 1916 р. Він був першим секретарем, а з ним був Михайло Ферлей предс., Семен Богачек касієром. Допомоги виплачено $960.50, на народні цілі в Америці $333.09, до рідного краю $826.69. Доходи з добровільних датків і з балю. Маєток у готівці $672, інший $15. Зібрання відбуваються в приватному домі. Теперішній уряд: Олександер Федюк, предс.; Константин Топорович, кас.; Гавриїло Пелех, секр. Ювилейне свято було.

Братство св. Петра і Павла, відділ 274 У. Н. С., Йонґставн, Огайо.

PENNSYLVANIA

ГРОМАДА: ALDEN STATION.

Є зорганізована укр. кат. парохія.

ГРОМАДА: ALLENTOWN.

Українців 300 родин, 1,500 голов.

Місто Алентавн, розбудоване серед фарм, було колись містечком фармерським. І тепер, коли місто числить 95,000 мешканців, подобає більше на фармерське, як на індустріяльне.

Сім миль поза Алентавном відкрито камінь, пригожий на цемент. Повстали цементові млини у Нортгемптон, Каплей, Іджіпт, Ормрод, Фоґелсвіл, Назарет і т. д. Перші українські імігранти прибули до цих місцевостей з околиць твердого вугля із Скулкіл кавнті в році 1890, а походили вони з Угорщини з земплинської і шариської столиці (повіту) і з Галичини з сяніцького і ліського повіту. Згодом зачали приїжджати тут імігранти впрост із старого краю. Хлопці лишалися на роботі у цементовнях, а дівчата, котрі не повіддавалися, шукали роботи в Алентавні по цигаровнях і наймалися на службу по приватних домах.

В році 1899 побудовано українську греко-католицьку церкву в Нортгемптон і заложено братство, котре приступило до У. Н. Союзу як відділ 33. Членами братства і парохії були також закарпатські українці з Алентавн, котрі робили при залізниці.

Галицькі імігранти мужчини поселилися в Алентавні в році 1903; вони походили з повітів Сянік, Лісько і Добромиль, робили при залізниці. В році 1907 появилося в *Свободі* оголошення, що „Американ Стіл & Вайер Ко.", фабрика дроту, потребує робітників. На цей поклик прибули до Алентавну імігранти з повітів Тернопіль, Скалат, Збараж і Броди. Відтоді починається тут орґанізаційне українське життя.

В році 1908 засновано 147 відділ У. Н. С. В році 1909 зорганізовано парохію з галичан і закарпатців. Богослуження відправляв о. Дорожинський у німецькім костелі. Церкву побудовано в році 1910. Але не було згоди між галичанами і закарпатцями в новій парохії через ріжницю напівів церковних і наресті імігранти з Галичини купили собі церкву від протестантів, запросили на пароха о. Нестора Дмитрова в 1912 р. і при його помочі українська кольонія в Алентавні виробилася на свідому і патріотичну громаду. Дальшу працю в громаді повів о. Михайло Кузів. Підчас його побуту заложено товариство „Січ", спілкову крамницю, банду. Всі ті інституції пізніше повпадали.

Найбільше імігрантів зо Східньої Галичини прибуло в роках 1912—1914, особливо дівчат, котрі знайшли тут роботу в цигаровнях і в текстильних фабриках. Нову величаву церкву побудовано за о. Антона Лотовича, в 1916 році. Дівчат-парохіянок було тоді 500 душ, котрі добре заробляли і щедро жертвували на будову церкви. Будинок старої церкви перебудовано в році 1926 на Народній Дім, у котрім міститься школа, Клюб Горожан і саля на представлення.

Приблизне число українців, що живуть під цю пору в Алентавні, нараховують у самім місті на 235 фамілій, або 1,200 душ, а розкинених по фармах є 45 фамілій, що беруть участь у громадському житті. Не числю тут закарпатських українців, бо вони живуть окремим життям.

Державний перепис населення в році 1930 виказує, що за українців записалися в Алентавні 397 осіб, а за рутенців 8 осіб. Це ті люди, котрі родилися в старім краю. Діти українські і всіх інших імігрантів, уроджені в Америці, записано за американців. З цього виходить, що майже всі українські імігранти подали точно свою народність.

Наші імігранти в Алентавн походять з ріжних повітів у Галичині і деякі з Волині.

Мужчини працюють у сталевих фабриках, в дротівні, у фабриці троків, у мотузовні (джют-мил), у шовковнях, цигаровнях і на залізній дорозі. Жінки працюють у цигаровнях, у фабриках білля і сорочок, у шовковнях, панчоховнях і в багатьох інших малих фабриках, яких тут є поважне число. Молодь працює також по ресторанах, бюрах і торговлях.

Українські товариства є такі: 2 відділи У. Н. С., 1 відділ Провидіння, 1 відділ У. Р. С., Українсько-Американський Горожанський Клюб, Союз Українок, відділ ОДВУ, Сестрицтво Серця Христового, Хор ім. Лисенка й Аматорський Кружок, Український Молодечий Клюб Спортовий, котрий грає „бейз-бол", „фут-бол" і взагалі занимається спортовими змаганнями. Члени мають одностроі на зразок українського війська, з написом Ukrainian.

У укр. прав. церква; маєтку церковного коло 100 тисяч.

Школа вечірня від год. 4 до 6. Дітей шкільних 120. Науку релігії вчить два рази на тиждень кожночасний священик. Українського письма й історії учить чотири рази на тиждень кожночасний дяковчитель.

Братство св. Михаїла, відділ 147 У. Н. С., Алентавн, Па.

Українські бизнеси: Підприємців споживчих товарів 8, власник пекарні 1, власників готелів 3, циґари, цукорки і содові напитки 6 крамниць, фабрика содових напитків 1, доставець молока 1, доставець ярини і овочів 1, склад білизни й обуття 1, склад обуття 1, голярів 5, шевців 3, кравців 3, підприємців перевозових 6, ґуртовні доставці пива 2.

Професіоналісти: 1 лікар, 2 доглядачки хорих („норски"), 2 вчительки.

Є українська орхестра.

Замітні події: Кожного року громада влаштовує в березні концерт у честь Тараса Шевченка і в листопаді „Листопадове Свято". Сестрицтва влаштовують кожного року концерт з відчитом в честь Ольги Басарабової.

Громада відзначається пожертвами на старий край і стоїть завсіди в перших рядах. В році 1919 в жертвах на оборону рідного краю перше місце занимав Ню Йорк, а друге Алентавн. Деякі товариства і поодинокі громадяни удержували українських студентів на вищих студіях у Чехословаччині. Молоде покоління є свідоме свого українського походження. — (Подав *Василь Гришко).*

ВІДДІЛ 147 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 9 членів 30. листопаду 1906 р. Вони прийшли з переступними листами з бувшого відділу 33 з Нортгемптону, Па. В першому уряді був Петро Вахна предсідником і Дмитро Климань секретарем. Допомоги дістали члени $8,395, на народні ціли в Америці, як: на сиротинці, церкви, маніфестації виплатили $508.17, на рідний край $218.34. Гроші призбирано з місячних вкладок, з пікніків, балів і представлень. Маєток відділу в готівці $1,425.42. Відділ причинився до зорґанізування української парохії. Зібрання відбуваються в Українській Галі під ч. 803 Норт Фронт Ст. Співпраця йде з від. 151 У. Н. С. і з відділом „Провидіння". Теперішній уряд: Василь Ракочий, предс.; Павло Лаґоцький, фін. секр.; Антін Максимяк, кас.

Ювилейне свято, спільне з від. 151, відбулося на „Лейбор Дей" дня 3-го вересня 1934. Опис у *Свободі* з 17. вересня 1934. Рано Службу Божу в церкві і панахиду відправив о. Дмитро Сенета, пополудні зібрання в Українській Галі. Предс. 147 відділу, Микола Антонюк, відкрив наради; місцевий хор відспівав гимни, а потім інші пісні. Святочний реферат виголосив Д. Ґаличин, промову сказав о. д-р В. Клодницький, другу гром. Василь Гришко. По промовах була збірка на визвольну боротьбу, а потім вечеря. Були гості з Бетлегем і Нортгемптон, Па.

ВІДДІЛ 151 У. Н. С.: Сестрицтво Преч. Діви Марії засноване з 30 членець 24. лютого 1907 р. Основники: о. Нестор Дмитрів, Мартин Оляник і Юрій Луців. У першому уряді були: Ева Заморська, предс.; Паранька Трач, секр.; Марія Осейчук, кас. Допомоги дістали членці $1,211, на народні ціли в Америці дали $35, на рідний край $172 — усе з членської каси, з балів і інших підприємств. Маєток у готівці $1,348.48. Співпрацюють із Союзом Українок Америки, зібрання відбуваються в українській парохіяльній галі. Відділ 151 зорганізував дитячий відділ у 1927 р. Теперішній уряд: Ева Біленька, предс.; Анна Пипюк, секр.; Катерина Шабат, кас.

ГРОМАДА: **ALIQUIPPA.**

Українців 80 родин. Походять з повіту Самбір, Коросно і Львів, Галичина. Працюють у фабриках сталі. Є церква, школа, 4 українські товариства, молодечий відділ пластунів. З професіоналістів є 1 учитель, а 1 студіює права. З підприємств є 1 торговля мясом і харчами, 1 торговля харчами, 1 крамничка з цукорками, 1 гостинниця. — (Подав *А. Ревть).*

ВІДДІЛ 120 У. Н. С.: Братство св. Николая заложене 18. вересня 1917 р. з 20 членів. Основники: Юліян Монастирський і Микола Делинко. Вони оба були в першім уряді, а з ними також Теодор Яницький. Члени дістали допомоги $2,837, на народні ціли в Америці виплатили $175 (на церкву в Аліквіші $150, на страйкуючих майнерів $25), до рідного краю $315. Маєток у готівці $800, будівляна парцеля $2,100, 2 прапори $225. Зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Антін Корнецький, Олекса Ревть, Микола Делинко. Ювилейне свято відбулося в Пітсбурґу разом з іншими відділами У. Н. С., а то: 24, 53, 96, 118, 120, 132 і 396 дня 3. червня 1934 р. Опис був у *Свободі.*

ГРОМАДА: **ALTOONA.**

Українців 32 родини. Працюють при залізничих варстатах Пенсилвенійської компанії, деякі на фармах. Почали прибувати від 1906 р. і заложили від. 145 У. Н. С. Цей відділ постарався в 1920 р. про закупно українсько-катол. церкви і потім її відповідно вивінував та відбудував. Тепер мають іще будинок на передмістю, де приміщений клюб. Є 2 торговлі харчами і 1 інструктор фізичного виховання в місцевій вищій школі. — (Подав *Остап Патроник).*

Молодечий відділ У. Н. Союзу ч. 147, Алентавн, Па.

ВІДДІЛ 145 У. Н. С.: Братство Непор. Зачаття Преч. Богородиці мало 61 членів, як його закладали 1. грудня 1906 р. о. М. Підгорецький, Іван Артимович, Григорій Сеньків, Павло Патроник, Антін Лаврук, Гнат Олексин. Артимович і Сеньків були в першому уряді, а з ними ще Михайло Робак. Допомоги дістали члени $1,620, на народні ціли в Америці пішло $259, до рідного краю $375 — з каси і з імпрез. Маєтку тепер у готівці $573.75, зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Антін Лаврук, предс.; Гнат Олексин, секр.; Григорій Сеньків, кас. Ювилейне свято відбулося 10. листопаду 1934 р. Опис у *Свободі* з 11. грудня 1934. Панахиду в українській катол. церкві відправив о. С. Маланяк. Потім був концерт у галі церковній. Говорили: Антін Лаврук, Григор. Сеньків, о. Маланяк, Петро Гарбінський. По анґлійськи Софія Дмитришак. Співала Марія Кость з Реймі, деклямували діти. Заслужився при орґанізуванні членів: Григорій Сеньків.

ГРОМАДА: **AMBRIDGE.**

Українців 635 родин, осіб 3,100. До 1903 р. самого Ембриджу ще не було. В тому році збудовано тут велику фабрику American Bridge Company, кругом котрої повстало місто. Тогож року почали осідати тут і українці, котрих число дуже скоро зросло. Походять вони у великій більшості з Галичини, з повітів: Сянік, Ліcько, Турка, Самбір, Добромиль та з Закарпаття із столиць Шариш і Земплин.

З малими винятками всі старші й молодші заробляють на життя працею в сімох місцевих фабриках-сталівнях. Мале число є занятих по торговлях. Правильно яких 30 до 40 дівчат мають роботу в приватних домах у сусідньому міліонерському містечку Севиклі. Велике число є без роботи вже по кілька літ.

Ріжних товариств і орґанізацій є тут багато, а то братства: а) св. Петра й Павла, від. 276 У. Н. Союзу; б) св. Василія, від. 161 У. Н. С.; в) св. Михаїла, від. 121 Провидіння; г) св. Петра й Павла, від. 83 Провидіння; ґ) два відділи У. Р. Союзу, 5 і 135; д) також два відділи Укр. Народ. Помочи; е) по одному відділові Соединенія, Собранія й Общества Русских Братств.

В 1907 р. всі українці з Ґаличини й Закарпаття разом оснували одну греко-католицьку церковну громаду, св. Петра й Павла, і зараз закупили церкву на розі 6-тої улиці і Мелровз евені. Числить тепер 235 родин і 50 неподружених членів. До парохії належать галичани, закарпатських русинів 20 родин і одна родина з Буковини.

Вартість церкви, парохіяльного дому й цвинтаря є понад $50,000. Церковний хор має 50 членів. Церковна школа в Ембрідж і Ліцдейл разом має 146 дітей.

Перші відділилися від цеї спільної церкви зараз таки на початку москвофіли (галигани й закарпатці) й оснували російську православну церкву св. Духа на розі 2-гої вулиці і Мейплвуд евені. Мають коло 150 родин.

Другі відділилися закарпатські русини в 1922 р. й заклали собі другу греко-кат. церкву св. Івана Хрестителя на 5-тій улиці між евенями Дос і Пайн. Мають коло 150 родин. Не мають тепер ані сталого душпастиря, ані дяковчителя.

Третя ґрупа, що віднала від первісної греко-кат. церкви в 1925 р., заложила нову православну українську церкву св. Володимира на розі 9-тої вулиці і Мелровз евені. Належать там яких 100 родин.

Доки українці були зєднані, то мали свій Народній Дім при 8-мій улиці, але як розділилися, втратили його.

Тепер має від. 276 У. Н. Союзу свій власний дім з малою салею і клюбом. Також від. 5 У. Р. С. є власником дому з галею і клюбом. Москвофіли мають свій „Народний Дом", а відділ Соединенія свій „Сокільський Дім". І від. 161 У. Н. С. винаймає собі окремий дім з салею і клюбом.

Спільної школи нема, але є школи при поодиноких церквах.

Бизнесмени: 1 ґуртівня пива й соди, торговель мішаних товарів 10, власників ресторанів 4, будівничий 1, фарбар 1, доставців угля й леду 2, доставець нагробників і памятників 1, електричних механіків 2, власників ґазолінової стації 2, мировий суддя і публичний нотар 1, публичний нотар 1, заступник міського секретаря 1, інжинір-металюрґіст 1, учителів вищих шкіл 2, учителів вселюдних шкіл 3, секретарок при Junior і Senior High School 3, крім того касієрка в великім підприємстві і 2 шпитальні доглядачки.

Орґанізації молодіжи: Український Атлетичний Клюб і Товариство українських абсольвентів і абсольвенток вищих шкіл (Association of Ukrainian Alumni and Alumnae), 60 членів.

Горожанські Клюби: 1. George Washington Ukrainian Citizens' Club, 255 членів. 2. Ukrainian-American Citizens' Club, яких 50 членів. 3. Ukrainian Republican Citizens' Club, яких 50 членів. 4. Закарпатські русини зорґанізовані в „American-Russian Citizens' Club", біля 100 членів. Всі ці клюби, крім републиканського, належать до найсильнішої політичної орґанізації в Ембридж, The Citizens' Federation, котрої головою за останніх три роки є п. Стефан Ткач (закарпатський українець).

Братство св. Николая, відділ 120 У. Н. С., Аквіпа, Па.

Замітні події: 1. Першою організацією українців був відділ 110 У. Н. Союзу в Ліндейл і від. 47 У. Н. Союзу в Ембридж, котрі були заложені ще перед оснуванням церкви; 2. закладини укр. греко-кат. церкви св. Петра й Павла в році 1907; 3. настановлення першого душпастиря тої церкви о. Мирона Даниловича в р. 1908; 4. оснування Українського Народнього Дому 1908 р., котрий пізніше перейшов у польські руки; 5. збудування великої мурованої гр.-кат. церкви в році 1918 під проводом бл. п. Петра Саварського, коли ще всі українці й угорщани були разом; 6. участь в позичці Національної Оборони 1923 і 24 р.; 7. в листопаді 1933 р. велике віче, що ухвалило й заслало до президента Ф. Д. Рузвелта протест проти признання советської Росії Америкою; 8. велике віче всіх українців, що з успіхом запротестувало офіційне привитання генерала Галєра в Ембридж; 9. великий концерт у найбільшій салі в Ембридж (Джуніор Гайскул Одіторіюм) для вшанування 50-ліття існування української греко-кат. Церкви тут в Америці, 40-ліття існування У. Н. Союзу й 20-ліття існування Провидіння; 10. у вересні 1934 р. відбувся перший Український День в Ембридж, що стягнув поверх 5,000 народу і дав $200 на допомогу Лемківщині, що того року потерпіла від повені.

Дещо більше про українську громаду в Ембридж можна довідатися з книжечки „Памятка 25-літньої річниці церкви св. Ап. Петра й Павла в Ембридж, Па." — (Зібрав і подав *Михайло Радьо*, член від. 161 У. Н. Союзу).

ВІДДІЛ 34 У. Н. С.: Товариство св. Николая основане в жовтні 1936.

ВІДДІЛ 161 У. Н. С.: Братство св. Василія повстало з 13 членів 22. вересня 1918 р. Основник: Антін Підуфалий. Він став секретарем у першому уряді, а з ним Іван Касич головою, Гнат Бирцій касієром. Допомоги членам виплачено $798, на народні цілі в Америці $124, до рідного краю 840 — з членських вкладок, балів, пікніків та інших доходів. Маєток у готівці $653, інший $800. Співпрацює відділ з українською гр.-катол. церквою й відділами Провидіння 83 і 121. Зібрання відбувалися перше в церковній салі, тепер у власній салі, винаймуваній під ч. 600 Гленвуд евеню. Теперішній уряд: Андрій Стефанович, предс.; Василь Ясиницький, кас.; Антін Підуфалий, секр.

Ювилейне свято У. Н. С., Провидіння і парохії відбулося разом 27. травня 1934 р. в Джуніор Гай Скул. Голова спільного комітету, о. д-р М. Коначук, відкрив концерт промовою, потім пішла вокальна частина програми під управою С. Ягелла, школи танців і орхестри з катол. університету в Питсбургу. Ролю господаря свята сповняв Іван Підуфалий по українськи й по англійськи. Про У. Н. С. говорили о. Коначук і М. Родьо, про Провидіння А. Цурковський, святочну промову виголосив по англійськи асемблимен з гарисбурського сойму, Евген Кануто.

ВІДДІЛ 276 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало з 38 членів 30. травня 1910 р. Організували: Теодор Судія, Василь Лазар і Лазар Череп. Судія був председником у першому ряді, Лазар секретарем, а з ними ще Іван Кунчак касієром. Допомоги дістали члени $7,507,50, на народні цілі в Америці виплатили коло $1,500, до рідного краю $150. Фонди приходили з вкладок і імпрез. Маєток у готівці є $755, дім вартости $8,858.52, інший $500. В 1918 р. члени з відділу 47 перейшли до від. 276. Зібрання відбуваються у власнім домі. Член Михайло Фук за свою організаційну працю дістав ріжні нагороди, як: грамоту, 2 срібні і 2 золоті дармовизни й 1 золотий перстень. Теперішній уряд: Теодор Кульчицький, предс.; Іван Поваковський, секр.; Василь Петрушак, кас. Ювилей обходив відділ самий.

ГРОМАДИ: **ARNOLD і NEW KENSINGTON.**

Українців 250 родин, 400 душ. Прибули в 1903 р. з Ярославщини в Галичині. Працюють у копальнях угля і в фабриці виробів алюмінієвих. Є 5 українських товариств, укр. катол. і прав. церква, величавий Український Народній Дім, школи при церквах, 8 підприємств українських (1 мясарня, 1 овочарня, 1 склад обстанови, 1 склад заліза, 4 гостинниці). Є бібліотека при Народнім Домі, 2 відділи молоді: спортова дружина і від. О.Д.В.У. З професіоналістів є: учителька, інжинір, аптикар. При помочі політичної організації дістали українці при управі міста 2 шкільних радних, одного асесора, одного члена міської ради. — (Прислали інформації *Петро Зілінський і Петро Лобур).*

ВІДДІЛ 296 У. Н. С.: Братство св. Михайла закладали Ілля Лобур, Василь Лобур, Кароль Музика, Семен Лебідь і Теодор Калиновський з 19 членів 21. серпня 1910 р. В першому уряді був Василь Калиновський головою, Теодор Калиновський кас. і Семен Лебідь секр. Допомоги членам виплатили з каси $3,662.26, на народні цілі в Америці дали $85, до рідного краю на народні цілі вислали $75 — з братської каси. Маєток у готівці і на позичках є $850.60, зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Григорій Волошинович був секретарем від 1916 до 1924 і зорганізував коло 100 членів. Дістав ріжні признання й нагороди. Теперішній уряд: Василь Калиновський, предс.; Михайло Земледух, секр і кас.

Братство Неп. Зач. Пресв. Богородиці, віддія 145 У. Н. С., Алтуна, Па., заложене 1. грудня 1906 р.

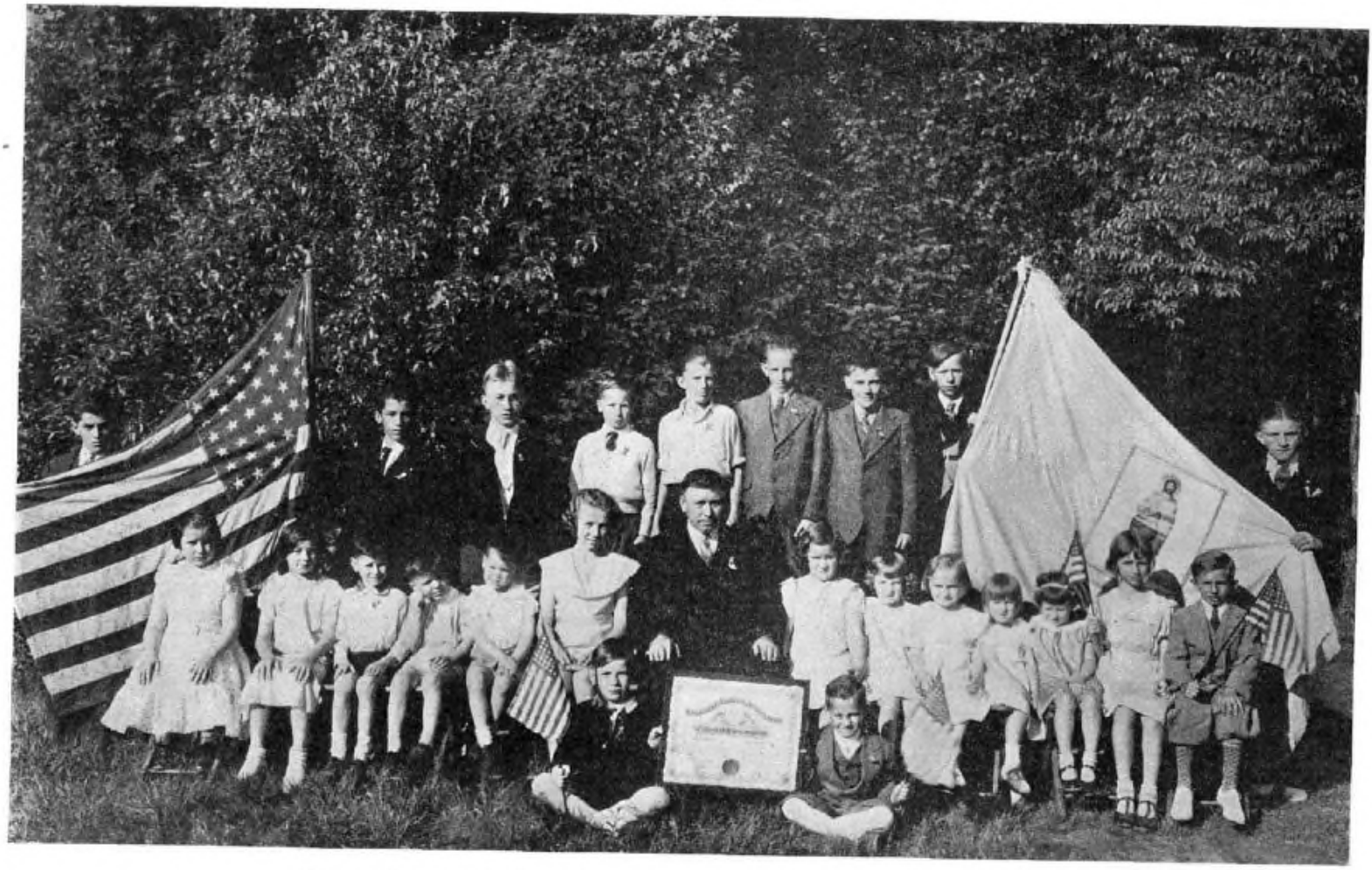

Молодечий відділ 145 У. Н. С., Алтуна, Па., зорганізований 15. жовтня 1921 р.

Ювилей святкував відділ 14. жовтня 1934 р. Панахиди відправили: о. С. Кнап в укр. катол. церкві, а о. Коцан у прав. церкві. Концерт у Народнім Домі був пополудні. Вступне слово сказав Д. Любінецький, дальше говорили о. Кнап і інж. В. Малєвич. Були сольові точки на скрипці, на гітарі, дует на піяні, деклямації і танці гуртка під проводом І. Заблоцького. Вокальну частину виповнив хор з Форд Сити. По концерті була вечеря.

ГРОМАДА: **AVOCA.**

Українців 7 родин, 41 душ. Прибули з села Костаревець, повіту Сянік, Галичина. Працюють у копальнях твердого вугля. Є 1 українське товариство. — (Подав *Микола Колодій).*

ВІДДІЛ 326 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя зорганізували з 18 членів 14. липня 1912 р. Стефан Сеньків та Іван Пашкевич, що були першими урядниками, а з ними був іще Онуфрій Лесик. Відтоді виплатили допомоги членам $3,098, на гальні цілі в Америці дали $410, до рідного краю вислали $455. Фонди приходили з членських оплат і з забав. Маєток готівкою виносить $375, інший $30. Зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Йосиф Ласковський, предс.; Михайло Ґошковський, кас.; Микола Колодій, секр. На ювилей ходили до Вилкс Бери.

ГРОМАДА: **BARNESBORO.**

Українців 105 родин. Почали осідати тут від 1895 р., походять з повітів Лісько й Новий Санч, Галичина. Працюють у копальнях мягкого вугля, мають свою церкву і 3 товариства. Досі з молоді 1 став учителем у прилюдній школі.

Окремо живе тут 125 родин із Закарпаття, мають свою церкву і свої товариства. — (Подав *Нестор Ревак).*

ВІДДІЛ 249 У. Н. С.: Сестрицтво Благовіщення Пресв. Діви Марії.

ВІДДІЛ 297 У. Н. С.: Братство св. Стефана заложив о. Іван Волощук 31-го грудня 1923 р. з 11 членів. У першому уряді були: Іван Чорний, предс.; Тома Войтович, кас.; Нестор Ревак, секр. Членам виплатили допомоги $120, а маєтку є $60. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Гнат Шелестяк, предс.; Михайло Дзюба, кас.; Нестор Ревак, секр.

ГРОМАДА: **BATH.**

Українців 20 родин. Походять з Галичини, працюють у цементовні, мають свою церкву та школу й 1 українське товариство. Є 1 гостинниця. — (Подав *Томко Гурин).*

ВІДДІЛ 95 У. Н. С.: Братство св. Димитрія заложене з 15 членів 30. лютого 1914 р. Орґанізували: Микола Ґіль, Юрко Борута, Тимко Гурин і вони були в першому уряді. Допомоги виплачено $1,500, на народні цілі в рідному краю $100 — усе з братської каси. Зібрання відбуваються в хаті Тимка Гурина. Теперішній уряд: Василь Мич, Юрко Борута, Тимко Гурин, Ювилейне свято відбув відділ самий.

ГРОМАДА: **BELLEFONTE.**

Українців 12 родин. Перші прибули перед 30 роками. Походять з повітів Товмач і Сянік. Працюють у коміньоломі. Мають 1 товариство. — (Подав *Іван Прашкевич).*

ВІДДІЛ 244 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложене з 29 членів 22. квітня 1909 р. При допомозі гр. Йосифа Ялечка орґанізували члени першого уряду: Петро Кушвара, предс.; Тимко Прашкевич, секр.; а крім того був іще в першім уряді Дмитро Гриньо касієром. Допомоги виплачено членам $975, на народні цілі в Америці $180, до рідного краю $100 — з братської каси. Теперішній уряд: Михайло Боровський, предс.; Іван Прашкевич, секр.; Михайло Прашкевич, кас.

ГРОМАДА: **BENTLEYVILLE.**

Українців 25 родин. Перші приїхали перед 40 роками. Походять з повітів: Сянік, Новий Санч, Рудки, Самбір, Камінка Струмилова, Жовква. Працюють у копальнях угля. Мають 3 товариства. Давніше було тут багато українців, але розійшлися по цілій Америці. — (Подав *Михайло Твардонь).*

ВІДДІЛ 109 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорґанізували 1. квітня 1904 р. ще на Елзворт, що тепер називається Коксбурґ, Па., Петро Ґалайда, мол., і Теодор Копильчак з 16 членів. Його перенесено до Бентлівіл, Па., 1. квітня 1907 р. Допомоги дістали члени $6,000, на народні цілі в Америці пішло $150, до рідного краю $250. Ґроші прийшли з вкладок, балів, пікніків. Маєток у готівці $315.88, інвентар $275. Співпрацює з від. 338 у Монесен, Па., зібрання відбуваються в домі секретаря. Теперішній уряд: Іван Александер, предс.; Михайло Віхол, кас.; Мих. Твардонь, секр. Ювилей святкували з від. 338 у Монесен, Па., 15. липня 1934 р.

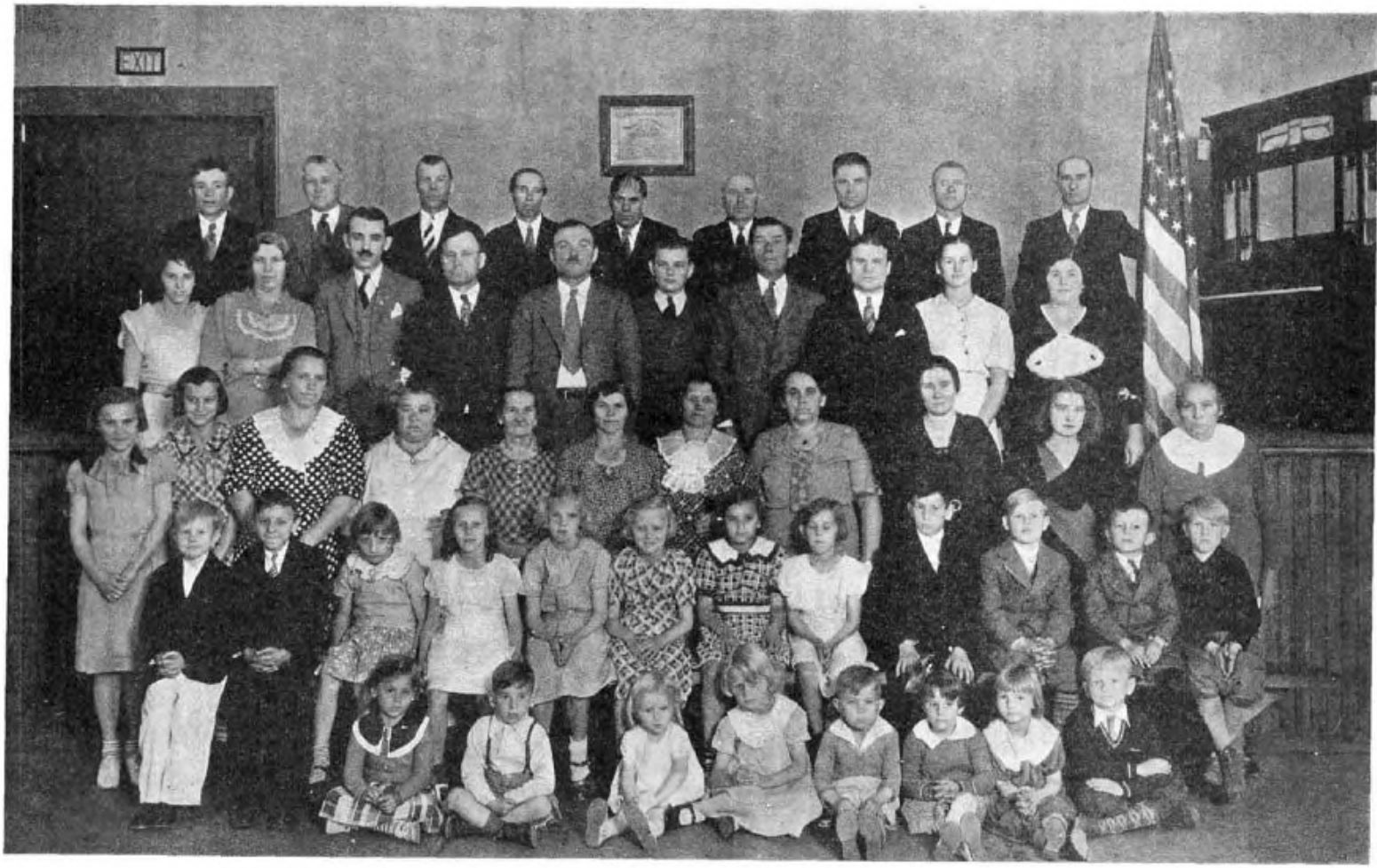

Братство св. Андрея, відділ 30 У. Н. С., Бресло, Ія.

ГРОМАДА: **BERWICK.**

Родин коло 100. Укр. кат. парохія зорганізована 1907 р.

ВІДДІЛ 164 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського повстало з 10 членів 22. вересня 1918 р. Організували: Микола Піціль, пізніший перший секретар, і Михайло Шкабарський, перший касієр. Першим предсідником став Іван Малецький. Допомоги виплачено членам $1,300.90, на рідний край $50 — з братської каси. Маєток $70. Зібрання відбуваються в галі церковній, 706 Варрен Ст. Теперішній уряд: Іван Мельник, предс.; Василь Ґелетій, кас.; Петро Ґелетій, секр.

Ювилей спільно з сестрицтвом, від. 333 У. Н. С., відсвяткували 25. березня 1934. Звіт поданий у *Свободі* з 31. березня 1934 р. Пополудні відправив о. Я. Скроцький панахиду в укр. катол. церкві, а потім була спільна вечеря й концерт у церковній галі. Хором дириґував о. Скроцький, який сказав теж промову. Було багато дитячих деклямацій і дитячі вправи. Головний реферат сказав Д. Галичин. Потім ішли сольові партії і попис мандолінової орхестри.

ВІДДІЛ 333 У. Н. С.: Сестрицтво св. Анни заложила Роза Боберська з 32 членець 25. квітня 1925 р. Вона була в першому уряді, а з нею ще були: Катерина Стеліґа й Софія Ґелетій. На Сиротинець У. Н. С. дали з каси $25. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Софія Ґелетій, Роза Боберська. Ювилейне свято було спільне з відділом 164.

ГРОМАДА: **BETHLEHEM.**

Украиніців 150 родин. Працюють переважно в фабриці заліза. Мають церкву, школу, галю і 4 товариства. Є 2 вчителі в прилюдній школі, 4 торговлі харчами, 4 гостинниці, 1 крамниця з радіо-апаратами, 1 підприємство чищення вікон, 1 швець.

Перші українські еміґранти прибули з повітів Тернопіль і Жовква в 1902 р.; по війні почали прибувати з повітів: Рогатин, Бібрка, Турка й ін. В 1910 р. заложено від. 288 У. Н. С., в 1914 р. парафію св. Йосафата, в 1915 р. відділ Провидіння, в 1917 р. куплено церкву, в 1918 р. куплено дім, що має назву „Українська Парафіяльна Галя", де містяться всі українські товариства і вечірня школа. В 1929 р. заложено від. 47 У. Н. С., а в 1934 р. Українсько-Американський Демократичний Клюб. — (Подав *Іван Малицький).*

ВІДДІЛ 47 У. Н. С.: Сестрицтво ім. Ольги Басараб повстало з 6 членець 25. січня 1919 р. заходом Парані Паращак. Вона була першою секретаркою, а з нею були ще в уряді: Анастасія Паламар, кас.; Марія Заблоцька, предс. Допомоги виплатив відділ $179.30, на народні ціли в Америці $11.25, на рідний край $130. Приходи були з членських вкладок, коляди і представлень. Маєток у готівці $337.53, з того заморожених $192.66. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Софія Чайка, предс.; Параня Могильська, кас.; Параня Паращак, секр.

ВІДДІЛ 288 У. Н. С.: Братство св. Димитрія мало 12 членів при закладанні 10. жовтня 1910 р. Його орґанізували ті, що ввійшли в перший уряд, а то: Дмитро Підгайний, предс.; Тома Крокош, кас.; Микола Підгайний, секр. Досі дістали члени допомоги $5,203.59, на народні ціли в Америці пішло $206.17, до рідного краю $172. Фонди призбирано з імпрез і добровільних датків. Тепер маєтку є готівкою $850, а інвентар варт $325. Співпрацює відділ з Українським Запомоговим Комітетом у Бетлегем. Зібрання відбуваються в українській галі. Теперішній уряд: Теодор Данилюк, предс.; Михайло Брус, кас.; Іван Малицький, секр.

ГРОМАДА: **BRESLAU.**

Українців 350. Прибули в 1886 р. з Галичини. Працюють у копальнях твердого вугля, у фабриках заліза й торговлях. Мають 2 товариства, укр.-катол. церкву, при ній школу і дім під назвою „Українсько-католицький Клюб в Бресло". Молодь зорганізована окремо, має 30 членів. Бизнесів є зо 20: торговлі залізом, хатною обстановою, біллям, взуттям, убранням, харчами, мясом і гостинниці. З професіоналістів є кілька вчителів. — (Подав *Михайло Филипс).*

ВІДДІЛ 30 У. Н. С.: Братство св. Андрея з 80 членами заложили в листопаді 1899 р. Тома Сваст, Іван Митник, Панько Леньо, Андрій Филип. Перший уряд: Петро Гриценко, предс.; Мих. Бек, секр.; Антін Скрабала, кас. Допомоги виплачено $1,400, на рідний край $15. Зібрання відбуваються в Українській Галі. При орґанізації заслужені члени: Андрій Филип, Микола Возовчак і Михайло Филипс. Теперішній уряд: Стефан Касперевич, предс.; Мих. Филипс, секр.; Павло Бешада, кас. Ювилейне свято разом з від. 29, 48, 99, 169, 223, 278 і 319 відбулося в парку Сан Сусі 12. серпня 1934 р. Опис у *Свободі* в дописі з Вилкс Бери 20. серпня 1934 р. Про це згадано при від. 99.

ГРОМАДА: **BRISTOL.**

Украиніців 25 родин. Прибули з Філядельфії в 1920 р., потім з Честер, Па. Працюють у фабриках і мають свої фарми. Є 1 товариство. — (Подав *Іван Сидорський).*

ВІДДІЛ 362 У. Н. С.: Товариство „Просвіта" повстало з 19 членів дня 9. січня 1927 р. Його орґанізували: Михайло Лешак, Петро Закутинський, Микола Васюрка й Іван

Товариство „Просвіта", відділ 362 У. Н. С., Брістол, Па.

Сидорський. Закутинський був предсідником у першому уряді, Васюра секретарем, а касієром був вибраний Василь Антіш. Допомоги дістали члени $545, на народні ціли до старого краю вислали $20. Маєток у готівці є $669.67. Зібрання відбуваються в домі Івана Петті. Теперішній уряд: Йосиф Осередчук, предс.; Іван Сидорський, секр.; Семен Ляхевич, кас. Ювилейне свято було в Трентоні 27. жовтня 1934 р. разом з від. 45 і 116.

ГРОМАДА: **BRIDGEPORT.**

Українців 80 родин. Прибули перед 30 роками з Остапя, пов. Скалат, Галичина. Працюють у вовнярні, папірні і фабриці заліза. Є 1 товариство, 1 торговля харчами, українсько-катол. церква і Молодечий Клюб. — (Подав *Йосиф Муц).*

ВІДДІЛ 383 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложене у вересні 1928 р. з 25 повнолітніх членів. Його орґанізували члени першого уряду: Прокіп Вовк, предс.; Кіндрат Білик, кас.; Йосиф Муц, секр. Допомоги виплатили членам $421, а крім цього до У. Н. Союзу $50.75 за членів, що опісля виступили з У. Н. С. До рідного краю вислали на народні ціли $25 — з місячних вкладок і імпрез.

У квітні 1933 р. злучилося з тим відділом бр. св. Михаїла, від. 15 У. Н. С., основане 15. листопаду 1914 р. Найбільше потрудився коло його зорґанізування Г. Стельмах. Допомоги членам виплачено $1,303.50, на народні ціли в Америці $203.50, до старого краю $50, за членів, що покинули У. Н. С., $75 — з місячних вкладок і імпрез. Братство дало до 383 від. У. Н. С. 16 членів дорослих і 10 дітей та готівки $429.98. — Теперішній маєток обох злучених відділів $790.34. Відділ співпрацює з парохією, а зібрання відбуває в парохіяльній галі. Теперішній уряд: Іван Ґрудзінський, предс.; Гнат Шпбал, кас.; Йосиф Муц, секр.

ГРОМАДА: **BUTLER.**

Українців 1,000. Прибули в 1902 році з Лемківщини, Галичина. Працюють в майнах і сталівнях. Є 10 товариств, українська православна й українська католицька церква. Є українська школа при укр. православній церкві. Підприємств є 10 (торговлі харчами, гостинниці, пекарні, аґенції обезпечень). З професіоналістів є вчительки, а також почтмайстер українець. Є клюб молоді при українській правосл. церкві. — (Подав *о. Лука Качор).*

ГРОМАДА: **CANONSBURG.**

Українців 10 родин. Походять з повітів Лісько й Сянік, Галичина, працюють у фабриках бляхи і мостів. Є тут 2 товариства. — (Подав *Андрій Дунда).*

ГРОМАДА: **CARNEGIE.**

Українців 350 родин. Походять з повітів: Сянік, Лісько, Перемишль, Горлиці в Галичині, працюють у фабриках сталевих виробів. Є тут церква і парафіяльна школа. З українських товариств є 3 відділи У. Н. С., 1 від. У. Н. П., Горожанський Клюб і одно молодече товариство. З професіоналістів є 2 лікарі, а з бизнесів 3 торговлі харчами й 2 гостинниці. Це одна з найстарших українських громад у Пітсбурщині. Церкву збудовано ще в 1906 р. — (Подав *Андрій Крупа).*

ВІДДІЛ 134 У. Н. С.: Сестрицтво св. Анни повстало з 16 членичь 24. лютого 1918 р. Основник: Тома Мазурок. Анна Мазурок була першою предсідницею в уряді, Ева Скавронська секретаркою, Марія Копко касіеркою. Допомоги виплачено $1,495, на народні ціли в Америці $113, на рідний край $50.93 — усе з відділової каси. Маєток у готівці $525.25, на позичці $300. Зібрання відбуваються в Українській Галі під ч. 220 Джейн Ст. Теперішній уряд: Анна Головата, предс.; Анна Залозецька, секр.; Марія Копко, кас.

Ювилейне свято відбули разом з іншими відділами 7. жовтня 1934. Опис був у *Свободі* з 20. жовтня 1934 р. В суботу була Служба Божа, в неділю парастас, а вечором концерт в Українській Галі. Вступне слово сказав Йосиф Сус, дириґував хором „Боян" Й. Буката, і також він промовляв, були дуети, деклямації, виступи танкові і реферат інж. Володимира Малевича з Пітсбурґа, а о. Кучер візвав до збірки на народні ціли. Потім була вистава драми А. Рибакової п. н. *Сироти,* почім ще промовив Іван Хома.

ВІДДІЛ 136 У. Н. С.: Товариство „Січ" повстало з 16 членів у вересні 1905 р. Орґанізував Володимир Каськів. В першому уряді був Гнат Пенґрен предсідником, Андрій Брандибура секретарем, Яким Гойсан касіером. Члени дістали допомоги $4,418, на народні ціли в Америці пішло $614.50, на рідний край $282.82. На це дещо призбирано, а решта прийшла з місячних вкладок. Маєток у готівці $2,796.26, інвентар $120.35. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Йосиф Сус, предс.; Іван Білевич, кас.; Андрій Крупа, секр.

ВІДДІЛ 264 У. Н. С.: Українське Товариство „Тризуб" основане 31. грудня 1936.

ВІДДІЛ 384 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка заложене з 16 членів 22. березня 1914 р. Його орґанізували: Карпо Дячун, Михайло Чемний і Стефан Левчук. В першому

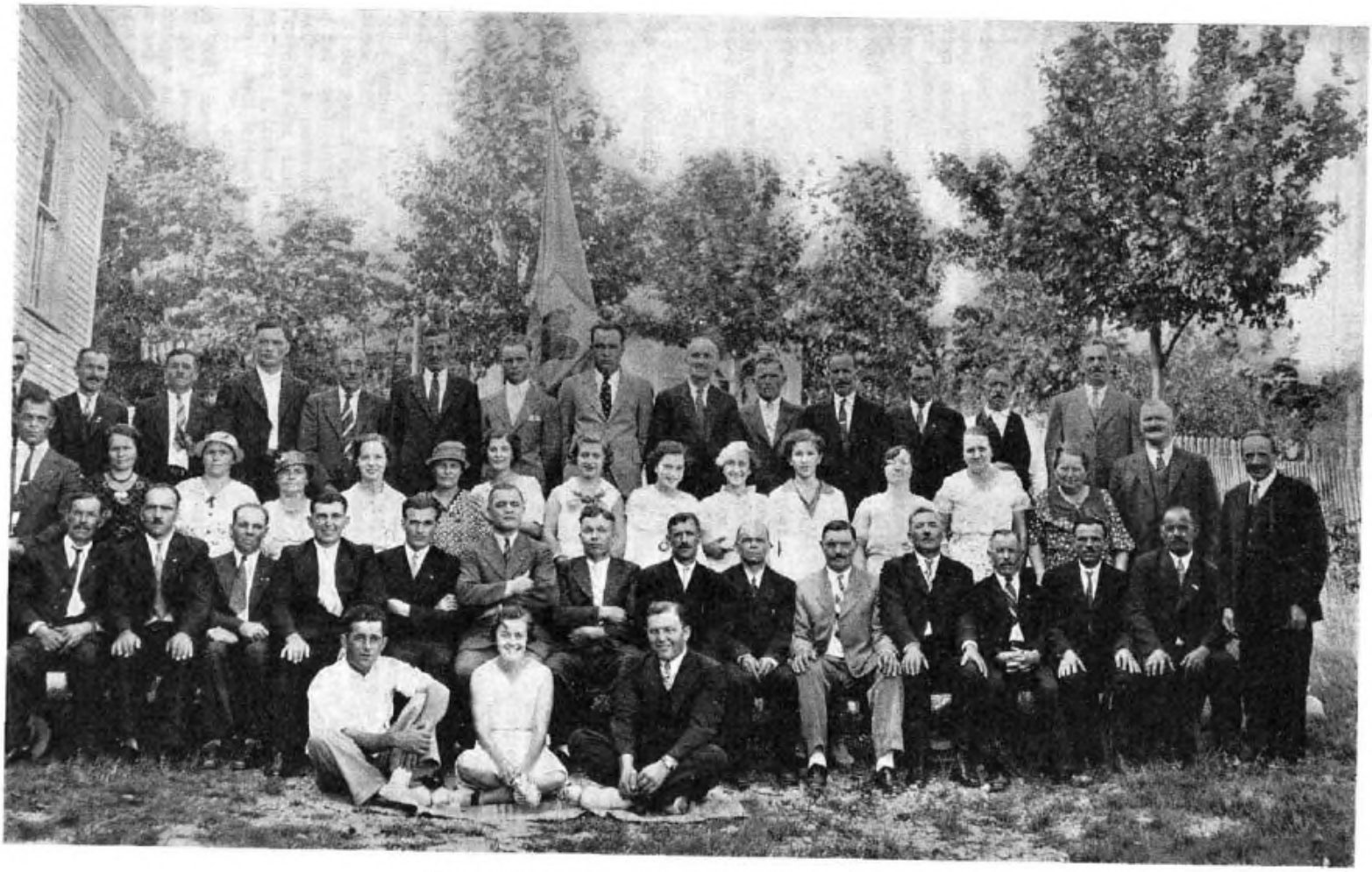

Братство св. Михаїла, відділ 90 У. Н. С., Сентралія, Па.

уряді був головою Мих. Чемний, касієром Карпо Дячун, секретарем Григорій Василишин. Допомоги дістали члени $3,705, на рідне село дали жертви $195, а на інші народні цілі в рідному краю $75 — з пікників і балів. Зібрання відбуваються в парафіяльній галі при Джан Ст. Теперішній уряд: Іван Хома, предс.; Іван Головатий, кас.; Назарко Починок, секр.

ГРОМАДА: **CENTRALIA.**

Українців 800. Прибували від 1884 р. з Галичини. Заняті в копальних твердого вугля, дівчата — у фабриках сорочок. Товариств є 5, є укр. катол. церква, при ній вечірня школа, молодече укр. катол. товариство. З бізнесів є 5 торговель і гостинниць. Один адвокат звідси осів у Філядельфії. Громада перебула багато клопотів з москвофілами, заки стала українською. — (Подав *Іван Чепа, мол.*).

ВІДДІЛ 90 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 12 членів 6. вересня 1903 р. Орґанізатори й перші урядники: Антін Волос, Дмитро Зановяк. Допомоги членам виплачено $8,945, на народні цілі в Америці $200, на рідний край $1,800 — усе з добровільних датків від членів. Маєток $235. Відділ зорганізував кооперативу. Зібрання відбуваються в галі укр. катол. церкви. Член Іван Чепа (*мол.*) є секретарем 17 літ і найбільше заслужений в орґанізуванні. За свою працю дістав грамоту, медаляк, шпильку до краватки й інші нагороди. Теперішній уряд: Захар Волчанський, предс.; Іван Чепа, кас.; Іван Чепа (мол.), секр. Ювилейне свято відбулося 16. липня 1934 р.

ВІДДІЛ 189 У. Н. С.: Сестрицтво Пр. Діви Марії заложила 15. січня 1919 р. Калина Грабарович. Вона стала першою секретаркою, а з нею були в першому уряді: Марія Ковбан, предс.; Марія Вархоляк, кас. На народні цілі в Америці виплачено з каси $25, до рідного краю вислано $100. Маєток у банку $500. Зібрання відбуваються у своїм власнім домі. Теперішній уряд: Марія Ковбан, предс.; Агафія Бажан, кас.; Калина Грабарович, секр. Ювилейне свято відсвятковано разом з від. 90.

Молодечий відділ 90 У. Н. С., Сентралія, Па.
На правому боці сидить Захар Волчанський, предс.; на лівому — Іван Чепа, мол., секретар.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 156 У. Н. С., Честер, Па.

ГРОМАДА: **CHESTER.**

Українців 550. Прибули сюди перед 35 роками. Працюють у фабриках заліза і шовкових виробів. Товариств є 6, церкви 2 (катол. і правосл.), Народній Дім, українська школа, бібліотека, 2 окремі орґанізації молоді при обох церквах. З підприємств є: торговель мясом 11, гостинниць 5, голярів 5, кравців 3, кушнірів 3, пекар 1, аґенція реальностей 1, будівничий 1. — (Подав *Іван Минальцевич).*

ВІДДІЛ 156 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка мало 17 членів при закладанні 9. червня 1918 р. Орґанізатори: Закорчений Павло, що став першим головою, й Микола Іщук, що став першим секретарем. З ними був скарбником Василь Яцик. Допомоги членам виплатили $1,386.50, на народні цілі в Америці $125, на рідний край $325 — з балів, пікніків і представлень. Маєток у готівці $450, площа вартости $2,400, приладдя до аматорських вистав $50. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Микола Муляр, Василь Новак, Олександер Коваль.

Ювилейне свято відбулося заходами відділів 156, 237 і 388 дня 25. грудня 1934. Службу Божу за померлих відправив о. О. Мицак, пополудні було свято в галі. Його відкрив Петро Сорока, предс. комітету, і запросив до слова посадника Вілієма Варда, який щирим словом заговорив про вартість українців як громадян. Ювилейну промову виголосив Д. Галичин, по анґлійськи говорив Петро Броницький, а по нім по українськи Стефан Слободян з Філядельфії. Хор відспівав пісні під управою о. Мицака. Він був також господарем при вечері, яка наступила по концертовій частині. Її зладили членині Союзу Українок Америки.

ВІДДІЛ 222 У. Н. С.: Товариство Українсько-Американської Молоді основане 22. грудня 1936.

ВІДДІЛ 237 У. Н. С.: Братство Сошествія св. Духа заложене з 15 членів 23. лютого 1909 р. В першому уряді були: Іван Наконечний, предс.; Григорій Мельник, секр.; Іван Звіжанський, кас. Члени дістали допомоги $6,250, на народні цілі в Америці виплатили $1,150, на рідний край $350. Маєтку є $750. Відділ причинився до зорґанізування Українського Народнього Дому і там відбуває свої місячні зібрання, а співпрацює з відділом 388. Братство св. Духа є найстаршим товариством українським у Честер і тому давало почин до всякої праці народньої. Теперішній уряд: Ілько Вовк, предс.; Григорій Забитко, кас.; Григорій Стецiв, секр.

ВІДДІЛ 352 У. Н. С.: Братство св. Михаїла заложив у грудні 1926 р. Теодор Левчишин з 9 членів. В першому уряді були: Андрій Кінка, предс.; Евген Рогач, секр.; Іван Дмитрус, кас. Запомоги членам дали $342, а на народні цілі в Америці виплатили $30. Маєток є $64. Зібрання відбуваються у церковній галі. Теперішній уряд: Григорій Бандрівський, предс.; Михайло Гавриляк, кас.; Теодор Левчишин, секр. Ювилей обходили 4. листопаду 1934 р. На зібранню промовляв Антін Пашук з Філядельфії, а потім була спільна вечеря.

ВІДДІЛ 388 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложене в травні 1914 р. Закладали його М. Дмитриків і Гнат Бандрівський. У першому уряді були: Василь Волошанський, предс.; Михайло Дмитриків, секр.; Стефан Болеховський, кас. Допомоги виплатив відділ $3,000, на народні цілі в Америці дав $500, до рідного краю вислав $220 — з каси товариства і з ріжних імпрез. Маєток у бондах є $450. Відділ помагав будувати Народній Дім і співпрацює з Січчю ім. Петра Сагайдачного. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Іван Михальцевич, предс.; Петро Огар, секр. Володимир Дольський, кас. Ювилей святкували в злуці з двома іншими відділами (156 і 237).

ГРОМАДА: **CLIFTON HEIGHTS.**

Укр. кат. парохія зорґанізована в 1911 р. Родин коло 30.

ГРОМАДА: **COALDALE.**

Українців 35 родин. Прибули з повіту Перемишляни, Галичина, в 1910 р. Працюють у копальнях твердого вугля, мають одно братство, ходять до „карпатсько-руської" церкви, мають одну гостинницю („салун"). — (Подав *Роман Тенетило).*

ВІДДІЛ 201 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 16 членів 17. липня 1921 р. Їх орґанізували касієр першого уряду, Михайло Микитишин, і предсідник Микола Баюк. У першім уряді був також Стефан Підкорчений секретарем. Виплачено допомоги членам $875.92, на народні цілі в Америці $26, на рідний край $18.75 — усе з фонду бенефітового. Зібрання відбуваються в галі парафіяльній. Теперішній уряд: Роман Тенетило, предс.; Іван Телещук, кас.; Григорій Борецький, секр.

ГРОМАДА: **COATESVILLE.**

Українців 200 родин. Перші прибули сюди перед 30 роками. Походять з повітів: Скалат, Самбір, Стрий, Дрогобич. Працюють у сталівнях. Є церква, парохіяльна школа, 5 товариств. З підприємств є 1 швець, 1 кравець, 2 гостинниці, 1 торговля харчами, 1 крамничка з цукорками. — (Подав *Йосиф Урбан).*

ВІДДІЛ 248 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького зорганізували Григорій Мокрій і Василь Воловник 2. травня 1909 р. з 21 членів, і обидва ввійшли до першого уряду. З ними був ще в уряді Іван Лукасевич. Допомоги хорим виплатили $2,888.75, на народні цілі в Америці $365, на рідний край дали $295 — усе з місячних вкладок і імпрез. Маєток під пору виказує $307.79. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Григорій Задорожний, предс.; Стефан Прийма, кас.; Йосиф Урбан, секр.

ГРОМАДА: **DERRY.**

Українців 336. Прибули в 1901 р. з Галичини. Працюють при залізницях і в копальнях. Є 2 товариства, церква, Народній Дім, школа. Молодь при відділах У. Н. С. — (Подав *Василь Годчак).*

ВІДДІЛ 113 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя зорганізоване з 14 членів 14. травня 1903 р. Основники й перші урядники: Стефан Королевят, предс.; Микола Хохла, секр.; а в уряді був ще Микола Куземчак касієром. Допомоги виплачено $650, на рідний край $150. Маєток у готівці $160, власна галя вартости $3,000. З відділом 113 злучилося братство св. Василія. Збираються в Українській Галі. Теперішній уряд: Нестор Курчак, предс.; Андрій Куземчак, кас.; Василь Годчак, секр. Ювилейне свято відбув відділ самий.

ВІДДІЛ 303 У. Н. С.: Сестрицтво Преч. Діви Марії повстало з 14 членичь 29. лютого 1924 р. заходами Катерини Бич. Вона стала секретаркою в першому уряді, а з нею була Марія Королевят предсідницею й Анна Грицковян касієркою. Допомоги членицям в плачено $250, на Сиротинець в Америці $40, до рідного краю на народні цілі $60. Маєтку є $65. Зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Розалія Сабик, предс.; Анна О. Куземчак, кас.; Анна Р. Куземчак, секр. Ювилей святкував відділ самий.

ГРОМАДА: **DONORA.**

ВІДДІЛ 232 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало 10. листопаду 1921 р. з 25 членів. Його орґанізували перші урядники відділу: Йосиф Вацлавський, предс.; Іван Пандрак, секр.; Йосиф Більо, кас. Члени дістали допомоги $300, до краю на народні цілі вислали $200, маєтку є $300. Зібрання відбуваються в литовській галі. Теперішній уряд: Іван Піхота, Стефан Сенко, Михайло Рішка.

ГРОМАДА: **EASTON.**

Українців 300. Перші іміґранти прибули 2. липня 1906 р. з повіту Старий Самбір, Галичина. Інші прийшли сюди в 1911 і 1912 р. Працюють у фабриках залізних та шовкових виробів. Є 3 товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., 1 від. Провидіння. Є мурована укр. катол. церква, вечірня школа, 2 клюби (молодечий і старших), в клюбі є бібліотека. З бизнесів є: тороговель мішаних товарів 6, гостинниця 1, пральня 1, ресторан 1, склад хатньої обстанови 1, гарбарня 1. — (Подав *Микола Підгайний).*

ВІДДІЛ 137 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького оснували з 17 членів 16. березня 1913 р. Мирон Загоруйко, Віктор Мегаль і Василь Гуда. Загоруйко був першим предсідником, Мегаль секретарем, а Володимир Литвин касієром. Допомоги побрали члени $3,578, на народні цілі в Америці видали $160, до рідного краю $175, а то з 50-центових місячних вкладок. Маєток тепер є $494. Відділ причинився до зорганізування читальні „Просвіти", зібрання відбуває в церковній галі. Грамоту відзначення дістав Степан Терлецький. Теперішній уряд: Мирон Загоруйко, предс.; Михайло Колодруб, секр.; Іван Терлецький, кас.

ГРОМАДА: **EDWARDSVILLE.**

Укр. кат. церква зорганізована в 1910 р. Родин коло 50.

ГРОМАДА: **EMERALD.**

Українців 15 родин. Прибули з повіту Ліско, Галичина, від 1895 р. Працюють у копальні дахівок. Є 1 товариство. Давніше було більше людей, але в часі безробіття багато повиїздили. — (Подав *Павло Крепич).*

ВІДДІЛ 205 У. Н. С.: Братство св. Михайла заложили Яків Грабар, Павло Сулик і Іван Левандовський із 45 членів 25. жовтня 1908 р. Вони ввійшли в перший уряд, а з ними ще Михайло Тимошик. Допомоги члени дістали $1,540, маєток у готівці виносить $50. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Даньо Федор, Іван Левандовський, Павло Крепич.

ГРОМАДА: **ERIE.**

Українців 20 родин. Перші поселилися тому 30 літ. Походять з повітів Золочів і Рогатин. Працюють у фабриках машин та паперу. Є 1 товариство, а з підприємств є 1 торговля харчами, 1 голяр. — (Подав *Іван Паробій).*

ВІДДІЛ 40 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 15 членів 16. січня 1916 р. Орґанізував Микола Гаврилів і він був також у першому уряді, а з ним іще

Товариство ім. Богдана Хмельницького, відділ 137 У. Н. С., Вест Істон, Па.

Трофим Марків та Михайло Максимович. Допомоги виплатив відділ членам $167.60, на народні цілі в Америці $134.20, на рідний край $15 — усе з запомогової каси. Зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Андрій Макаровський, Іван Ліхач, Іван Паробій. Ювилейне свято відбув відділ самий.

ГРОМАДА: ETNA.

Українців 15 родин. Перші поселилися тут 30 літ тому. Походять з повітів: Мостиська, Жовква, Сянік. Працюють у фабриці фарб і цинку. Мають 1 українське товариство. — (Подав *Григорій Тимус).*

ВІДДІЛ 89 У. Н. С.: Братство св. Михайла заложене з 10 членів 12. листопаду 1916. Основники й перший уряд: Григорій Ромасік, Василь Павлюк, Григорій Тимус. На допомогу виплачено $470, на Сиротинець $10. Зібрання в чужім домі. Теперішній уряд: Василь Павлюк, предс.; Стефан Ванат, кас.; Григорій Тимус, секр.

ГРОМАДА: EXPORT.

ВІДДІЛ 101 У. Н. С.: Братство св. Василія заложили з 15 членів 28. січня 1917 р. Франко Звір і Савка Мацевко. Перший був касієром у першому уряді, другий головою, а з ними був Олекса Миґо секретарем. Допомоги виплатили $1,500.22. „Не мож знайти, скільки виплачено на народні цілі, бо книги згоріли". Маєток виносить $130. Зібрання відбуваються в чужім домі. Теперішній уряд: Андрій Кріванич, предс.; Іван Зігер, кас.; Петро Славник, секр.

ГРОМАДА: FARREL.

ВІДДІЛ 285 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложене 8. липня 1923 р. з 13 членів. Їх орґанізував Петро Гучко, який став першим предсідником, а з ним були у першому уряді Павло Коник касієром і Микола Забух секретарем. Допомоги дало братство членам $695. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Микола Найдущак, предс.; Софія Кульчицька, кас.; Іван Гладьо, секр.

ГРОМАДА: FORBES ROAD.

Українців 16 родин. Прибули сюди перед 20—30 роками з Буковини. Працюють у копальнях вугля. Мають 1 товариство. — (Подав *Карло Бордник).*

ВІДДІЛ 32 У. Н. С.: Товариство „Єдність" зорґанізували 15. січня 1917 р. Василь Вординюк і Іван Ашинбринич з 21 членів і вони були в першому уряді. Крім них був іще Юрій Довганюк. Допомоги виплачено $1,785, на Сиротинець в Америці $12, на рідний край $10, маєток у готівці $163. Теперішній уряд: Василь Бордник, Іван Ашинбринич, Юрій Вирскук, Володимир Омахіль.

ГРОМАДА: FORD CITY.

Українців 600 душ. Почали прибувати від 1887 р. із Східньої Галичини, працюють у склярнях. Українські товариства: 1 від. У. Н. С., 2 У. Н. П., 1 Провидіння, 1 Соединенія. Є укр. церква, школа, Укр. Народній Дім (вартости $15,000), при нім українська бібліотека. З бизнесів є: 3 гостинниці, 2 торговлі мішаних товарів, 2 шевці, 1 склад пива. З професіоналістів: 1 урядник у банку, 1 адвокатка, 1 шпитальна доглядачка, 2 студіюють музику. Є 3 орґанізації молоді. — (Зібрали і списали: *Михайло Личак, Дмитро Буряк, С. Баль).*

ВІДДІЛ 63 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" мало 38 членів при заложенні 21. вересня 1902 р. Його орґанізували: Михайло Бек, Семен Баль, Андрій Бобак, Кирило Голізна, Михайло Гоменда. Три перші з них увійшли до першого уряду. Допомоги виплачено досі $4,000, на народні цілі в Америці пішло $2,000, до рідного краю $600. Давали з відділової каси і спеціяльних імпрез. Бібліотека має 80 книжок вартости $50. Відділ причинився до будови церкви та Народнього Дому, котрий є начеб власністю відділу, бо дійсним членом Народнього Дому може бути лише член відділу 63 УНС. Співпраця йде з церковною громадою, аматорським кружком, горожанським клюбом. Відділ 187 злучився з від. 63 і тепер відбувають зібрання як один відділ в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Стефан Шанайда, предс.; Мих. Личак, секр.; Мих. Барна, кас.

Ювилейне свято відбулося 29. липня 1934. Опис був у *Свободі* з 8. серпня 1934 р. Свято відкрив гр. Л. Колодійчук, танці виконали учні школи під управою Івана Заблоцького, головну промову виголосив інж. В. Малєвич з Пітсбурґа. Промовляли теж Мих. Гнатів, Мих. Личак і американець з Кітаннінґ, А. Е. Ґолден.

ГРОМАДА: FRACKVILLE.

Українців 110 родин і 10 неподружених. Найстарший українець прибув сюди в 1906 р. Працюють у копальнях угля. Є 4 товариства: 2 від. У. Н. С., 1 від. У. Н. П., Український Політичний Клюб. Є українсько-катол. церква, при ній школа. Молодь зорґанізована в співацькім кружку. Українських бизнесів 4. — (Подав *Василь Залібайло).*

ВІДДІЛ 242 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла зорґанізоване 22. лютого 1921 р. з 14 членів. Орґанізували: Іван Криба, Петро Хорват і Андрій Пука. В першому

Товариство „Запорозька Січ", відділ 63 У. Н. С., Форд Сити, Па.

уряді були: Гнат Ільків, предс.; Ілля Горбай, секр.; Григорій Стапай, кас. Допомоги дістали члени $1,899, на народні цілі в Америці виплатили $106, на рідний край вислали $25. Гроші дістали з місячних вкладок і з імпрез. Маєтку є $250. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Іван Гришко, предс.; Андрій Пука, секр.; Андрій Коропчак, кас. Ювилей у спілці з іншими відділами відсвятковано в Шенандоа 4. липня 1934. Звіт у *Свободі* з 11. липня 1934 р.

ВІДДІЛ 382 У. Н. С.: Братство Успення Пресв. Богородиці зорганізоване з 9 членів 20. січня 1928 р. Іваном Крибою. В першому уряді були: Катерина Мацей, предс.; Марія Брянка, кас.; *Анна Загібайло, секретарка. До рідного краю вислали* $10. Маєтку мають $50. Зібрання відбувають в українській церковній галі. Теперішній уряд: Текля Кроляк, предс.; Катерина Гарбіст, кас.; Анна Загібайло, секр. Ювилей обходили спільно відділи з околиці Шенандоа, Па.

ГРОМАДА: **GLEN LYON.**

Українців 75 родин. Почали приїздити перед 42 роками з повітів: Новий Санч, Горлиці, Ясло, Кросно і Сянік у Галичині, і з Закарпаття. Працюють у копальнях вугля. Є тут церква, при ній школа, 3 товариства. З професіоналістів є 1 учитель, з бизнесів 2 торговлі харчами, 1 гостинниця. — (Подав *Олекса Фринцко*).

ВІДДІЛ 154 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка мало 15 членів при заложенню 25. листопаду 1918 р. Орґанізатори: Олекса Фринцко, Іван Музика. Вони були в

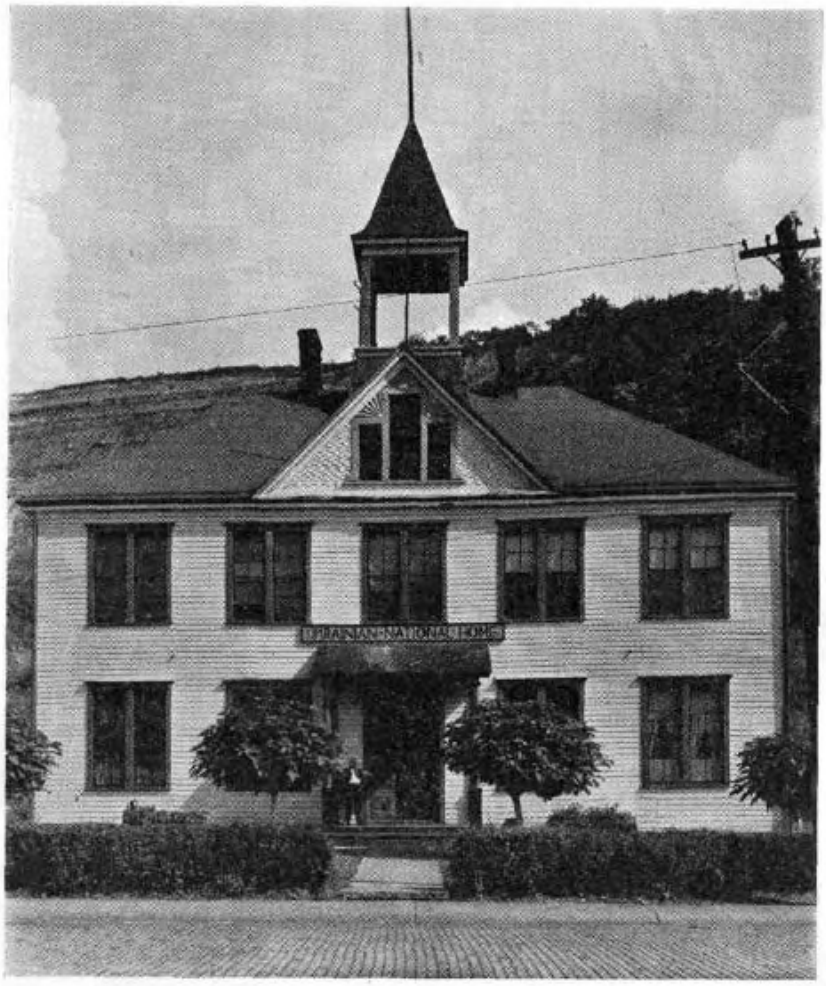

Дім товариства „Запорозька Січ", відділ 63 У. Н. С., Форд Сіті, Па.

першому уряді, а з ними Микола Долинський. Допомоги дістали члени $287, на Сиротинець дали жертву $16. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Андрій Білиця, предс.; Теодор Фуджак, кас.; Олекса Фринцко, секр.

ГРОМАДА: **HANOVER (Rhone).**

Українців 230 родин з кількох місцевостей в околиці Ганновер, як: Корн Крест (22 родини), Вайрон і Аскам (25 родин), Нантикок (7 родин). Орґанізація розпочалася в 1909 р. Тоді було 60 галицьких і 14 закарпатських родин. Закупили спільно землю на цвинтар за $600. Передтим наші іміґранти належали до парохії в Алден, Па. В 1912 р. побудували церкву. Упродовж трох років закуплено дальші дві будівляні парцелі і побудовано парохіяльний дім за $12,000. Опісля що року щось докуповували і тепер маєток парохіяльний варт $50,000. Переважне число українців походить з повітів: Сянік, Ясло, Коросно, деякі з Закарпаття. Майже всі працюють у копальнях твердого вугля. Дівчата працюють у фабриках цигар і шовкових виробів.

Товариства є такі: від. 29 У. Н. С., від. У. Р. С., Згоди Братств, Провидіння, Соединенія й Общества Р. Б. Молодечі: церковний хор і клюб У. С. М. З підприємств є: 3 торговлі харчами, 3 гостинниці, 1 крамничка з цукорками, 5 стриків, а з професіоналістів є 4 вчительські сили у вселюдних школах. Два студенти в університетах, двоє в учительській колеґії. Є 2 шпитальні доглядачки. Українська школа в парохіяльній галі. Від 1935 р. всю працю віддано молодій ґенерації і вона заходиться будувати дім для приміщення школи. В парохіяльнім уряді є спеціяльний знавець мови, щоби перекладати все по англійськи. — (*Подав громадянин з Вилкс Бери на основі інформацій від місцевих старших громадян*).

ГРОМАДА: **HAZLETON.**

Українців 160 родин. Прибували від 1885 р. з Лемківщини, працюють у копальнях твердого вугля, мають 4 допомогові орґанізації: по 1 від. У. Н. С., У. Р. С., Провидіння й У. Н. П. Є укр. катол. церква. З бизнесів: 1 торговля і 2 готинниці. — (Подав *Стефан Глинянський*).

ВІДДІЛ 85 У. Н. С.: Братство св. Михайла заложене в жовтні 1903 р. Основники: Михайло Мардиняк, Федор Поливка, Андрій Пелехач і Адам Романчак. Перші три були в першому уряді. На початку було членів 26. Допомоги членам виплатили $3,865, на просвітні й добродійні цілі в Америці дали $350, а на місцеву українську гр.-катол. церкву $1,250, на рідний край $200. Доходи з членських вкладок і ріжних імпрез. Бр. св. Николая, від. 349 з Еклей, Па., злучилося з від. 85 у 1918 р. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Володимир Шипула, предс.; Онуфрій Костюк, секр.; Мих. Поливка, кас.

В часі першої реформи відділ числив 206 членів дорослих і 230 дітей. По реформі через ворожу аґітацію з відділу повстало 5 інших відділів інших орґанізацій, а осталося тільки 6 членів. Теперішній секретар урядує вже 22 роки без перерви. Побіч нього витримали на становищах Онуфрій та Іван Шараварко.

Ювилейне свято святкували разом з від. 7 і 186 в МкАду 27. травня 1934. Опис у *Свободі* з 8. червня 1934. Зміст допису поданий при відділі 7.

ВІДДІЛ 314 У. Н. С.: Братство св. Духа.

ГРОМАДА: **HOMER.**

Українців коло 20 родин. Прибували від 1912 року з повітів: Товмач, Перемишль, Сянік. Працюють у копальнях угля. Мають свою церкву. Є 2 українські товариства. — (Подав *П. Оленчук*).

ВІДДІЛ 19 У. Н. С.: Братство Вознесення Ісуса Христа зорганізоване з 11 членів 15. квітня 1911 р. Ґригорієм Торбяком. В першому уряді були: Ґригорій Торбяк, Семен Пастернак, Йосиф Лівицький. На народні цілі в Америці виплачено $50. Теперішній уряд: Володимир Заболотовський, Петро Яворський, Прокіп Калинчук.

ГРОМАДА: **HOUTZDALE.**

ВІДДІЛ 258 У. Н. С.: Братство св. Михайла основане 31. жовтня 1936.

ГРОМАДА: **ISELIN.**

Українців 15 родин. Перед війною було більше, потім порозїздилися. В 1925 р. була тут українська школа. Є 1 товариство (відділ У. Н. С.). — (Подав *Микола Воловецький*).

ВІДДІЛ 400 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла мало 22 членів при закладанні 19. липня 1914 р. Орґанізували його: Дмитро Кархут, Михайло Пахолок, Василь Чорнобіль. У першому уряді були: Дмитро Кархут, пердс.; Йосиф Луків, секр. фін.; Михайло Пахолок, секр. рек.; Василь Чорнобіль, кас. Допомоги членам виплатили $3,979, на народні цілі в Америці дали $239.75, до рідного краю вислали $337.35 — з місячних вкладок і пікників. Зібрання відбуваються у Франка Хоронжія. Теперішній уряд: Дмитро Сус, предс.; Микола Воловецький, секр. і кас.

ГРОМАДА: **JEANETTE.**

Укр. кат. парохія зорґанізована в 1910 р. Родин коло 100.

ГРОМАДА: **JOHNSTOWN.**

Українців 1,500. Прибули 45 літ тому з Закарпаття і ліського повіту в Галичині. Працюють у фабриках заліза і копальнях. Є 7 товариств, 2 церкви: католицька і православна, парафіяльна галя, вечірня школа, 4 бизнеси (гостинниця, торговля залізом, торговля мішаних товарів, 1 торговля і гостинниця). Молодь має товариство „Бандурист". — (Подали окремо: *Яким Яцинич, А. Годчак).*

ВІДДІЛ 11 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорґанізоване у вересні 1933 р. Основники: о. Микола Волощук, Мих. Макар, Дмитро Козьоринський. Перший уряд: М. Макар, предс.; Д. Козьоринський, секр.; Андрій Дида, кас. Початкових членів 14. Маєток: $75, в бібліотеці 100 книжок вартости $75, приладдя до театральних вистав вартости $20, інший маєток вартости $50. Відділ співпрацює з українсько- катол. парохією св. Михайла й місцевим відділом Провидіння. Збирається в церковній галі. Теперішній уряд: Мих. Макар, предс.; Андрій Дида, кас.; о. М. Волощук, секр. Ювилейне свято відбуто спільно з парохією.

ВІДДІЛ 300 У. Н. С. повстав з 35 членів 1. березня 1911 р. Орґанізували його: о. В. Гривнак, Андрій Годчак, Йосиф Ялечко. В першому уряді були: Михайло Стельмах, предс.; Йосиф Борсук, кас.; Василь Махник, секр. За 25 літ виплатив відділ поверх $8,000 допомоги хорим членам, на Спротинець У. Н. С. дав $29, до рідного краю вислав $45 — з місячних вкладок, балів, пікніків і спеціяльних збірок. Маєток у готівці є $157.76, інвентар вартости $300. Відділ зорґанізував кооперативну крамницю в 1919 р., але вона розпалася. Співпраця йде з від. Провидіння. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Теперішній уряд: Михайло Ґубернович, предс.; Теодор Кавчак, скарбник; Андрій Годчак, фін. секр.

ГРОМАДА: **JESSUP.**

ВІДДІЛ 311 У. Н. С.: Братство св. Володимира мало 7 членів при закладанні 15. вересня 1924 р. Його орґанізував секретар у першім уряді, Стефан Федірко. З ним були в уряді: Стефан Баріщак, предс.; Микола Федірко, кас. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Михайло Нагірний, предс.; Лешко Несторяк, кас.; Микола Федірко, секретар.

ГРОМАДА: **KEISER (Marion Heights).**

Укр. кат. парохія зорґанізована в 1911 р. Родин 150.

ГРОМАДА: **KIMBERTON.**

Українців 32. Прибули в р. 1900 з Тернополя. Живуть на фармах, ходять до церкви у Фініксвил, Па. Між ними є 1 молочар, що розвозить молоко. — (Подав *Івна Гайґель*).

ГРОМАДА: **LATROBE.**

Українців 140 родин. Прибули перед 45 роками з повіту Лісько, Галичина. Працюють у фабриках сталі. Є церква і вечірня школа. Є 2 товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Н. П. Є молодече церковне товариство. Є 1 лікар. — (Подав *Антін Скубяк).*

ВІДДІЛ 61 У. Н. С.: Братство Успення Пресв. Богородиці зорґанізували 17. червня 1916 р. з 16 членів Теодор Королевят та Гнат Панчик. Вонн ввійшли до першого уряду, а з ними ще Михайло Спйох. Допомоги виплатили $813, на народні цілн в Америці $65, до старого краю $25 — усе з відділової касн. Відділ має бібліотеку вартости $6 і 2 прапори за $240. Зібрання відбуваються у власнім домі. Теперішній уряд: Антін Скубяк, предс. і секретар, Йосиф Ярчак, кас.

ГРОМАДА: **LEECHBURG.**

Украніських родин 30. Прибули перед 25 літами. Походять з повітів: Лісько, Товмач, Львів. Працюють у фабриці сталі. Тут є тов. ім. Тараса Шевченка, від. 360 У. Н. С. Воно заложене 30. вересня 1926 р. Тепер головою є Дмитро Гриньо, секретарем Дмитро Марчук. Зібрання відбуваються в домі секретаря.

ГРОМАДА: **LINFIELD.**

Українців 75. Прибули в 1919 р. з Самбора. Живуть на фармах і працюють у фабриках заліза. — (Подав *Іван Гайґель*).

ГРОМАДА: **LYNDORA.**

ВІДДІЛ 329 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна" заложили 31. січня 1925 р. з 9 членів Микола Бурка, Григорій Климович, Олекса Кравець. У першому уряді були: Гр. Климович, предс.; Олекса Кравець, секр.; Микола Бурка, кас. При відділі повстав аматорський кружок. Зібрання відбуваються у власнім домі. Теперішній уряд: Василь Белей, предс.; Микола Бурка, секр.; Микола Хай, кас.

ГРОМАДА: **LUNDYS LANE.**

ВІДДІЛ 60 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" зорґанізували 10. лютого 1922 р. Михайло Олійник і Франко Марціновський із 6 членів. Перший став секретарем, другий предсідником на початку, а касієром вибрано Миколу Сисака. Перші два є й дальше в уряді, а касієром тепер Микола Кулик. Зібрання відбуваються в домі М. Олійника.

ГРОМАДА: **MAHANOY CITY.**

Українців 75 родин, душ 400. Перші іміґранти прибули сюди в 1890 р. з повітів Горлиці, Сянік і Лісько, опісля з повіту Заліщики. Ця місцевість має гарно розвинений відділ 305 Українського Народного Союзу, „Запорозька Січ", також братство св. Николая, що належить до У. Р. Союзу (відділ 303), сестрицтво св. Анни (церковне) і Горожанський Клюб. Є українська церква св. Николая, школа при церкві. Українські бизнеси такі: 1 склад головний пива і чотири гостинниці, 2 аптикарі. Українська бібліотека є при Клюбі. Є Український Молодечий Клюб, що належить до Ліґи Українських Клюбів, членів коло 50. — (Подав *о. В. Махник).*

ВІДДІЛ 305 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 16 членів у квітні 1924 р. Орґанізували: Ів. Годованець, Д. Гайдамака, Матій Осадчук. У першому уряді були: Дмитро Гайдамака, предс.; Микола Батіг, кас.; Іван Годованець, секр. Допомоги дістали члени $500, на народні ціли в Америці пішло $85, до рідного краю $400. На це віддали дохід з імпрез, віч, балів і представлень. Маєток у готівці є $125. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Микола Непийвода, предс.; Дмитро Гайдамака, кас.; Іван Годованець, секр. Ювилей святкували з іншими відділами в Шенандоа, Па.

ГРОМАДА: **MAHANOY PLANE.**

Українців 300 родин. Це одна з найстарших українських громад у Злучених Державах. Тут колись були початки українського життя разом з громадою Шенандоа. Люди поселилися ще перед 48 роками. Походять з повітів: Сянік, Новий Санч, Лісько, Ярослав, Перемишль, Самбір, Калуш Стрий, Коломия, Скалат, Тернопіль у Галичині. А з Закарпаття є з повітів шариського і земплинського. Люди працюють у копальнях угля. Мають свою церкву і парафіяльну школу. Це одна з найстарших шкіл серед нашої іміґрації. Тут заложено першу українську школу шиття і крою. Українських товариств є 6 і жіноче сестрицтво, а молодь належить до Горожанського Клюбу. Є 7 гостинниць і 4 торговлі харчами. — (Подав *Михайло Кофлюк* з Коннертон, Па.).

ВІДДІЛ 28 У. Н. С.: Братство св. Димитрія заложив з 20 членів Іван Криба 2. січня 1915 р. і він сам став секретарем у першім уряді. Крім нього був іще Йосиф Конотопський предсідником, Григорій Ґоґар касієром. Запомог виплачено $50, зібрання відбуваються в церковній галі в Мейзвил. Теперішній уряд: Марко Шеременда, предс.; Мих. Кофлюк, секр.; Ілько Чуба, кас. Ювиейне свято уладжували 6 відділів разом у Шенандоа, Па.

ВІДДІЛ 365 У. Н. С. Братство св. Анни оснували з 43 членів в 1915 р. члени першого уряду: Андрій Романюк, Семко Конотопський, Тимко Цибринський. Допомоги дістали члени поверх $3,000, на народні ціли в Америці жертвували $50, до рідного краю вислали $250 — з місячних членських вкладок. Маєтку є $200. До відділу 365 прилучився в 1931 р. відділ 71. Теперішній уряд: Іван Кашицький, предс.; Іван Криба, кас.; Михайло Руднянин, секр. Ювилей святкували в Шенандоа, Па., від. 9, 28, 31, 97, 242, 382, 305, 365 дня 4. липня 1934 р.

ГРОМАДА: **MAIZEVILLE.**

Укр. кат. парохія зорґанізована в 1907 р. Родин 250.

ГРОМАДА: **MAYFIELD.**

ВІДДІЛ 185 У. Н. С.: Братство св. Василія повстало з 8 членів заходами Антона Проданина, Павла Шведа і Дмитра Шведа 15. січня 1919 р. До першого уряду ввійшли: Антін Проданин, Павло Швед і Михайло Наугольник. Допомоги дістали члени $2,622, на народні ціли в Америці дали $40, на рідний край $50 — все зложили члени. Маєток у готівці $500, зібрання в галі парафіяльній. Теперішній уряд: Константин Дорош, предс.; Олекса Наконечний, секр.; Микита Кицера, кас. Ювилей відбули спільно з від. 86 в Олифанті 21. квітня 1934 р.

ГРОМАДА: **McADOO.**

Українців є тут тепер 100 родин, а 600 душ.

Перший з українців побудувався в теперішнім МекАду А. Сквір 1890 р., а в 1891 р. вже побудувався другий українець, Д. Баволяк.

В 1890 р. говорено про будову нової української катол. церкви. Це діло здійснилось 1891 р.

Першим парохом був о. Андрухович. Це була перша чужинецька церква в околиці на пять американських миль. Того самого року на цій землі поставлено парохіяльний дім за суму 2,688 долярів.

В початках між українцями галицькими й угорськими не було жадної ріжниці. До церкви в той час навіть словаки і поляки учащали. Словак Йосиф Геренда був церковником (паламарем). Між галицькими русинами було більше закорінене москвофільство і без такого москвофільства не обійшлось і в МекАду. Це було причиною ріжних громадських непорозумінь і процесів.

По відкликанню галицькою церковною властю о. Андруховича до старого краю в 1893 р. майже один рік заступав його угорський священик о. Гулович з Фріленд. Аж 1894 р. обняв парохію о. Н. Молчанин, угорський священик. Він був в МекАду аж до 1898 р. В 1897 р. церковними кураторами були два галицькі неграмотні лемки, а один угорський лемко знав трохи словацьке письмо й він був парохіяльним секретарем. Одного разу 1897 р. згадані куратори зійшлись до парохіяльного дому робити парохіяльні рахунки.

Секретар робив ці рахунки і наставляв багато „зер" коло чисел. о. Молчанин побачив це і сказав: „Ой, ой, пане секретарю, де ви підете з тим рахунком? Та ви вже тепер маєте міліони у вашім рахунку, а деж гроші знайдете?" Це образило секретаря, а притім і його товаришів-кураторів.

Галицькі куратори були москвофільського духа. Вийшовши з парохіяльного дому, зайшли до москвофільського салуну і там обрадили: „Геть з попом мадяроном, ми достанемо чисто рускога попа!" На другий день всі три куратори поїхали до Вілкс Бери, Па., до протоєрея Товта, „православного", просити, щоб дав їм „рускога", значить православного попа. О. протоєрей приобіцяв дати, але аж в той час, коли парохіяльний мітінґ переведе таку ухвалу, що дійсно хоче такого священика. О. протоєрей написав інструкції, як мається скликати і як мається перевести парохіяльний мітінґ і передав усе те вище згаданим кураторам.

Біда була в тім, що о. протоєрей згадані інструкції нанисав по руськи, а в МекАду в той час крім о. Молчанина і Д. Капітули не знав ніхто руського письма читати. Куратори з письмом до о. Молчанина не підуть. З тим письмом ходили по словаках, одначе не було такого, щоби письмо прочитав, аж один словак, іменем Галушка, каже: „То тільки Д. Капітула може прочитати, треба його покликати". І так покликано Д. Капітулу, котрий прочитав письмо і справа стала публичною.

Коли угорські русини довідалися про це, то свого парохіяльного секретаря мало не вкаменували за це, що їздив до о. протоєрея. Той секретар довший час не міг показатись між своїх людей. Таксамо і два галицькі лемки, котрі їздили до о. протоєрея, уникали сходин з людьми.

Угорські русини в той час зачали обвинувачувати галичан, що вони хотять передати церкву москалям. Угорські русини розпочали процес проти галицьких русинів, закидуючи їм, що вони хотять передати церкву російській православній місії. Згаданий процес тягнувся три роки і коштував обі сторони понад $3,000. Галичанам закиду не доказано і процес галицькі русини виграли.

І українську кат. церкву в МекАду заінкорпоровано чартером на галичан 26. січня 1897 року.

В 1900 р. чотири галицькі лемки і три „угорські" лемки збудували в МекАду малесеньку деревляну російсько-православну церкву, на котру гроші дав один з галицьких лемків. По якімсь часі він відійшов від згаданої церкви і жадав звернення своїх грошей, отже згадану церкву виставив на ліцитацію. Однак осталі люди цьому лемкові гроші звернули і церкву затримали.

Вертаючись до української катол. церкви, пригадую, що її побудовано в 1891 р. Ця церква стояла до 1907 р. В тім році стару церкву перетягнено на ново куплену парцелю, а на старім місці побудовано велику, так звану „брік-вінер", нову церкву.

Коли редактор „Американско-Русского Вістника", Жаткович, почав нападати на єпископа Ортинського, називаючи його і галицьких людей радикалами і т. д., він тим підбурив угорських русинів проти галицьких і проти єпископа. В той час угорські русини в МекАду почали присвоювати собі українську катол. церкву в МекАду. Щоб тому запобігти, був тільки один спосіб: треба записати церкву на єпископа (під його опіку). І так парохіяльний уряд 1909 р. записав церкву на єпископа Ортинського. По записанню церкви угорські русини прислали ультимат, у котрім зажадали ось що: Коли хочете, щоб ми не покинули парохії, то мусите зробити це: церкву маєте відібрати від єпископа Ортинського назад, в церковнім контракті мають бути записані як тростіси пять угорських людей, яких ми подамо, а з вас, то є з галичан, має бути в акті табулярнім записаних як тростіси двох людей, котрих ви собі хочете. Уряд парохіяльний того ультимату не приняв і угорські русини 1909 р. відлучились від галичан і збудували собі свою церкву.

Коли в 1927 р. почалася церковна боротьба в Америці, українська катол. громада в МекАду постановила відібрати церкву від єпископа, щоби парохія сама завідувала своїм нерухомим маєтком. В січні 1927 р. єпископ Богачевський передав церкву назад громаді,

Братство Сошествія св. Духа, відділ 7 У. Н. С., МекАду, Па.

і громадський уряд сам завідує нерухомим маєтком парохії, а щодо релігійних справ, то парохія повинується власти єпископа. При парохії майже від перших початків провадиться дяковчителями парохіяльна дитяча вечірня школа. При церкві є хоральний аматорський кружок під назвою Український Клюб у МекАду.

Перше українське місцеве запомогове товариство було братство св. Володимира, що тепер називається братство Сошествія св. Духа. Галицькі лемки зорганізували місцеве запомогове братство Покров Богородиці, котре зараз вписалося до У. Н. Союзу.

Перші українські бізнесмени в МекАду були: Д. Баволяк отворив „ґросери стор" 1893 р., другий, Андрій Галаган, отворив салун в 1895 р., третій А. Янкович отворив готелевий бізнес 1898 р., четвертий Д. Капітула розпочав готелевий бізнес, при тім уряд нотаря, висилку грошей до старого краю і продаж шіфкарт. Тепер є 12 бізнесменів українців в МекАду, котрі провадять „бучерні" і „ґросерні" і „салуни". Є один „ґараджмен".

З професіональних українців в МекАду є два адвокати, один учитель „гай скул" і три вчительки в публичній уселюдній школі.

Шістьдесять девять українців в МекАду і Келайрес мають свої власні доми.

Політично українці в МекАду стояли добре і ще стоять. Почта в МекАду, Па., була в українських руках 25 літ. Д. Капітула вже в 1897 р. був „спешел поліс". Той сам у 1904 і 1905 р. був міським касієром, в 1915 і 1916 р. був предсідником ради містечка МекАду, директором поліції за останніх 15 літ, в публичній школі в шкільних директоріях головував українець від 1921 до 1929 р., тепер над міськими радними є головою українець. Один українець робить в повітовім суді. Начальник відділу охорони публичного порядку є тепер українець, поліцаєм є українець і міська статистика в українських руках уже від 1919 року.

Тепер у МекАду є 3 місцеві запомогові українські братства й 1 сестрицтво.

Одно братство, Сошествія св. Духа, належить до У. Н. Союзу як від. 7, сестрицтво належить до У. Н. Союзу як від. 186, друге братство належить до „Провидіння", третє братство належить до Народньої Помочи. — (Подав *Дмитро Капітула).*

ВІДДІЛ 7 У. Н. С.: Братство Сошествія св. Духа повстало з трьох по черзі орґанізованих братств, а то: братства св. Володимира, колишнього 4 від. У. Н. С., заложеного як самостійне в 1887 в Гоні Брук. Воно перенеслося в 1891 р. до Плезент Гил, що тепер має назву МекАду. Це братство вступило в 1892 р. до Першої Катол. Словацької Єдноти і аж у червні 1895 р. вступило до У. Н. С. Коли в 1898 р. перейшло до Соєдиненія, то галицькі лемки з нього виступили і зорганізувались у братство Покрова Пр. Богородиці як від. 7 У. Н. С. Після бофаловської конвенції в 1914 р. виступило з У. Н. С. і вступило до американської орґанізації, але частина лемків знов окремо зорганізувалась у братство Сошествія св. Духа в березні 1915 р. як від. 7 У. Н. С. У всіх тих братствах основником був Дмитро Капітула, своєчасний предсідник У. Н. С., а в теперішнім братстві основниками побіч нього були: І. Когут, С. Макітра й А. Пастух. В першім братстві, в часі приступлення до Союзу, було 50 членів, в другім 40, в третім 15. Першими урядниками в теперішнім братстві були: І. Когут, предс.; Л. Лоза, кас.; С. Макітра, фін. секр.; П. Пухер, рек. секр. Всі три братства виплатили бенефіту членам $9,761, на народні цілі оба останні $1,758.59. Дохід був з членських вкладок до братства. Маєток у готівці й бондах $1,856.23. Від. 7 зорганізував співацький та аматорський кружок. В 1915 р. розвязано від. 271 в Тресков, Па., а його 4 члени, прапор і каса ($50) прилучились до від. 7. Мітінґи відбуває відділ в галі українсько-католицької церкви в МекАду.

Ювилей відбув відділ 7 разом з від. 186 з МекАду і від. 85 з Гейзелтону 27. травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 8. червня 193 р. В Стренд Тіейтр в МекАду був концерт. Співав хор церковний під управою гр. Лабойка, була збірна дитяча деклямація. Відкрив свято О. Шараварко, вступну промову виголосив Д. Капітула, святочну промову Роман Слободян, по анґлійськи говорив адв. Адам Баволяк. Святочна вечеря була в церковній галі під проводом о. Волод. Довговича. Промови, співи, музичні продукції. Говорив між іншими О. Шаршонь з Шамокін.

ВІДДІЛ 186 У. Н. С.: Сестрицтво св. Ольги.

ГРОМАДА: McKEESPORT.

Українців 180 родин. Деякі перебувають тут уже 50 років. Приїхали з Галичини. Працюють у фабриках заліза. Є церква і школа. З товариств є 6 мужеських і 2 сестрицтва. З професіоналістів є 4 вчителі й 1 інжинір. З підприємств 2 торговлі мясом, 2 торговлі харчами, 1 торговля дробом, 1 делікатессен. — (Подав *Дмитро Сова*).

ВІДДІЛ 132 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложене 10. грудня 1905 р. Основники: о. Стефан Макар, Теодосій Каськів. В першому уряді були: Петро Сова, предс.; Теодосій Каськів, секр.; Матвій Фринцко, кас. Дотепер виплачено допомог членам $1,765, на народні цілі в Америці $410, на рідний край $503.50. Маєток у готівці $300. Зібрання відбуваються в галі під церквою. Теперішній уряд: Григорій Куницький, голова; Дмитро Сова, секр.; Василь Кочкодан, кас. Ювилейне свято було разом з іншими відділами в Пітсбурґу 3. червня 1934 р.

ГРОМАДА: McKEES ROCKS.

Українців 3,000 душ. Почали прибувати від 1898 р. з повітів Грибів та Горлиці на Лемківщині. Працюють у фабриках заліза. Українських товариств є 12: 2 від. У. Н. С., 4 від. У. Р. С., 5 від. У. Н. П., 1 від. Провидіння. Українська гр.-кат. церква повстала в 1906 р. При ній є 530 родин. При „угро-руській" гр.-катол. церкві є 300 родин, при москвофільській православній 45 родин. Школа є при українській церкві. Є Український Народній Дім і бібліотека. Молодь зорганізована у відділі Ліги Української Молоді Північної Америки, у молодечім від. У. Н. С., в орхестрі, в двох церковних хорах, в гурті танцюристів. З підприємств є: 2 торговлі харчами й мясом, 3 голярні, 4 готельники. Професіоналісти такі: 1 адвокат, 1 учитель у вищій школі, 1 аптикар, 1 похоронник. — (Подав *Андрій Гальчак).*

ВІДДІЛ 91 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало 19. листопаду 1910 р. з 16 членів заходами Андрія Гальчака. В першому уряді були: Василь Шпук, предс.; Григорій Шабатура, секр.; Андрій Гальчак, кас. Допомоги виплачено членам $6,315.75, на народні цілі в Америці, як: на Сиротинець, на демонстрації, на український павільон у Шікаго $918.45, до рідного краю $514.60 — з членських вкладок, вигравки й балів. Маєтку $2,800, інвентар $200. Відділ причинився до організації Українського Народнього Дому в Мікіз Ракс і там відбуває свої зібрання. Дня 27 грудня 1931 р. злучилися два відділи У. Н. С., а то: 258 і 91. Теперішній уряд: Андрій Гальчак, предс.; Павло Панчак, кас.; Василь Рудавський, секр.

Ювилейне свято відбулося 30. вересня 1934 р. Допис у *Свободі* з 10 жовтня 1934 р. В церкві була панахида, відправлена о. Д. Кульматицьким, потім концерт у Нар. Домі. Відкрив свято А. Гальчак, співав хор під управою Вол. Шостачка, були деклямації, танці, а святочну промову сказав д-р Л. Мишуга. Крім нього говорили ще: В. Рудавський, інж. Вол. Малєвич, о. Кульматицький. Вечором прибуло до клюбу коло сотки молоді разом із студентами пітсбурського університету та з предсідником клюбу, д-ром С. Куликом. Реферував д-р Л. Мишуга, а по рефераті й дискусії заложено відділ молоді У. Н. С.

ВІДДІЛ 166 У. Н. С.: Українська Молодь зорганізована з 10 членів 15. жовтня 1934 р. Організували: о. Денис Кульматицький, що став першим головою, і Петро Деркач, що став секретарем. З ними ввійшов до уряду Іван Саляк як касієр. Маєтку є $25, зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Макар, предс.; Петро Деркач, секр.; Данило Андрійчин, кас.

ГРОМАДА: MIDDLEPORT.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1912 р. Родин коло 30.

ГРОМАДА: MINERSVILLE.

Українців коло 325 родин. Українська імігрaція до Майнерсвіл зачалась у 80-тих роках минулого століття. Імігранти прибували головно з сяніцького і ліського повіту, в меншій скількості з Закарпаття.

Організоване громадське життя зачалося будовою греко-католицької церкви в 1896 році спільними силами галичан і „угорщан". Ця перша невелика деревляна церква з мурованою під нею галею вживається по нинішній день греко-католиками галицького походження.

Від спільної церковної громади відлучилися перші русофіли (галицькі й угорські, тих останніх мало) і зорганізували з кількома родинами з Росії православну церковну громаду в 1908—1910 р. В 1912 р. угорські русини греко-католики побудували свою велику мурована церкву. В 1915 р. прийшло до розлому між греко-католиками галицького походження: частина покинула стару церкву і побудувала нову. 4 роки мали греко-католики галичани дві церкви і двох священиків. Коли в 1919 р. нова церква згоріла, частина її членів вернулася до старої, друга частина побудувала в 1920 році нову церкву, цим разом автокефальну.

Тепер належать до: 1) галицької греко-кат. церкви 232 родини; 2) угро-руської греко-кат. коло 200 родин; 3) автокефальної коло 80 родин; 4) православної коло 50 родин. Кілька (8 чи 10) большевицьких родин не належать до ніяких з вичислених організацій.

Крім церковних організацій є запомогові (найсильніша „Соединеніе", потім У. Н. Союз і „Провидіння", вкінці „Общество Русских Братств" і У. Р. Союз), один політичний спільний для всіх South Side Citizen Club (понад 300 членів); хори при церквах. Католицькі церкви ведуть вечірні школи.

Старі звади і ненависти зачинають потрохи забуватися. Загал молоді притримується церковних організацій своїх батьків, навіть у подружжях з людьми іншого обряду або віри.

Працю дають українцям копальні твердого вугля. Дівчата й жінки працюють у фабриці білля. Одиниці заняті як помічні сили в торговлі або в платній домашній роботі.

Професіоналісти: священики, 1 лікар, 1 вчителька народньої школи, 2 шпитальні доглядачки, 1 детектив.

Бизнеси: 1 заведення похоронне, 2 ґараджі, 5 крамниць, 16 гостинниць, 2 ґазолінові стації. — (Подав *о. Лев Чапельський).*

ВІДДІЛ 78 У. Н. С.: Братство св. Николая.

ВІДДІЛ 265 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького мало 11 членів при закладанню 18. березня 1923 р. Закладали його Теодор Пташинський і Олекса Самець. Самець став першим головою, а Марія Пташинська секретаркою. Касієром вибрано Івана Гузелу. Допомоги дістали члени в часі недуг $620, на допомогу народній справі в Америці дали $40.50 — з членських вкладок. Мастку є $100. Зібрання відбуваються в хаті секретаря. Теперішній уряд: Іван Мацюжак, предс.; Іван Гузела, кас.; Йосиф Коцюбка, секр.

ГРОМАДА: **MONESSEN.**

Українців 600. Прибули з Лемківщини перед 40 роками. Працюють у фабриках дроту, мають 4 товариства, величаву українську церкву, школу, Народній Дім, а притім 2 горожанські клюби, клюб молоді старшої і шкільної дітвори. З бизнесів є 4 торговлі мішаними товарами, 1 торговля залізом, 2 з цукорками. З професіоналістів є 1 аптикар, 1 лікар. Громада мала колись 3 великі доми, а в них великі кооперативні торговлі, в однім з них величаву салю. Все те було вартости $83,000. Потім побудували велику мурована церкву вартости $85,000, за запорукою кількох громадян своїми домами. Все впало в рр. 1922—1926, громадяни потратили свої особисті маєтки через поруку і прийшла цілковита зневіра. Аж у 1933 р. відкупили назад стрaчену церкву і тепер розбудовуються наново. — (Подали *о. Г. Пипюк* і *Ф. Янковський).*

ВІДДІЛ 128 У. Н. С.: Молодечий відділ оснований 31. травня 1934.

ВІДДІЛ 338 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало 10. листопаду 1912 р. з 32 членів. Його зорґанізував Франко Янковський, який став секретарем у першому уряді. З ним був Олекса Сушко касієром, а М. Малиняк предсідником. Досі виплатили допомоги хорим членам $3,635, на народні ціли в Америці дали $764.50, до рідного краю вислали $250. Мастку є готівкою $635, бібліотека має 35 книжок вартости $20. Заморожених грошей є $1,065.40. Відділ організував українську православну церкву св. Николая, а зібрання відбуваються в Українськім Політичнім Клюбі. Заходами відділу заложено Молодечий відділ У. Н. С. ч. 128 в р. 1934. Теперішній уряд: Михайло Саляк, предс.; Микола Хомош, кас.; Франко Янковський, секр.

Ювилей святкували разом з від. 109, 232 і 255. Звіт був у *Свободі* ч. 172 з 25. липня 1934 р. В місцевій церкві був молебень і посвячення прапора від. 338. Проповідь сказав о. Г. Пипюк. В салі відкрив свято Ф. Янковський, співав хор під управою о. Пипюка. Реферати виголосили: інж. В. Малевич з Пітсбурґа і Д. Галичин. Були теж деклямації. По концерті була перекуска з промовами.

ГРОМАДА: **MOSCOW.**

Укр. кат. церква зорґанізована в 1924 р. Радин 10.

ГРОМАДА: **MOUNT CARMEL.**

Українців 208 родин, 1,700 душ. Перший прибув у 1881 р. Асафат Хорощак з села Боґуша, повіт Грибів, Галичина. Потім приїздили інші лемки і закарпатські русини. Були з повітів: Горлиці, Грибів, Сянік, Ясло, Перемишлъ, а потім із Збаража і інших східніх повітів. Працюють у копальнях угля, у фабриці цпґар, сорочок, шовку. Роджена в Америці молодь занята в торговлях, у бюрах ріжних підприємств та в міських урядах.

Є тут українська-катол. церква у візантійському стилі, з галею і парохіяльним домом, вартости $90,000. Є теж вечірня українська школа при парафії, крім того школа танців, хор старших і хор молодечий. Відділи допомогових орґанізацій такі: У. Н. Союзу і молодечий відділ У. Р. С., Провидіння й У. Н. П., дальше сестрицтво Пр. Богородиці і св. Варвари та Український Клюб.

З підприємств такі: 3 торговлі споживчих товарів, 2 механіки, 1 чистильник вікон, 1 кравець, 6 гостинниць, 1 будівничий, 1 завідувач компанійної торговлі залізом.

Тут почтар українець.

З професіоналістів: Лікар 1, аптикар 1, учительських сил у прилюдних школах 4, хеміків з університетськими студіями 2, а ще 2 студіюють в університеті. Шпитальних доглядачок 5, студентів з покінченою вищою школою („гай скул") 6, багато дітей є в „гай скул".

Українська громада в Мавнт Кармел може повеличатися тим, що тут був осідок ґазети *Свобода* від 2. липня 1896 р., коли то її перенесено сюди із Шамокіну. Перший український календар виданий у 1897 р. в Мт. Кармел. — (Подав *Іван Заблоцький).*

ВІДДІЛ 2 У. Н. С.: Братство св. Димитрія заложене 1895 р. Основники: о. Стефан Макар, Мих. Галькович, Дмитро Коропчак. Перші урядники: М. Галькович, Д. Коропчак, Іван Воргач. На визвольні українські ціли дали $215. Маєток у готівці $100. Зібрання в галі церковній при Вест евеню й Біч Ст. Теперішній уряд: Григорій Дзвінка, предс.; Стефан Воргач, секр.; Орест Стухляк, кас. Ювилейне свято відбули з іншими відділами.

ГРОМАДА: **NANTICOKE.**

Українців 100 родин. Почали прибувати з Лемківщини від 1880 р. Працюють у копальнях твердого вугля. Є українська православна церква, парохіяльна школа, 4 товариства, молодечий клюб „Вікторі". З професіоналістів є 2 вчителі, з бізнесів 3 ресторани, 1 торговля харчами, 2 стрижії, 1 похоронник. — (Подав *Іван Вельош*).

ВІДДІЛ 29 У. Н. С. (у Ганновер): *Братство Преображения Господнього* зорганізував в 1899 р. Микола Галайда з 8 членів і він самий був першим урядником, а з ним були ще: Тимко Гулик, Андрій Грозьо й Василь Федак. Допомоги виплатили за останніх 12 літ $3,203, на народні цілі в Америці $119, на церковні $225, на старий край $35, все зібране з членських вкладок і братських забав. Маєток у готівці $155, приладдя до вистав у парохії, відділ має американський прапор. Зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Василь Блюй, предс.; Евстахій Яхван, кас.; Іван Малищак, секр.

Ювилей святкували з від. 30, 48, 99, 222, 278 і 319 в парку Сан Сусі для цілої околиці Вилкс Бери 12. серпня 1934 р. Видано спеціяльну пропамятну програму в формі книжечки. Опис є в *Свободі*, про що є згадка при від. 99.

ВІДДІЛ 319 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна" зорганізував із 7 членів Данило Стецик 22. *жовтня* 1924 р. В першому уряді були: Теодор Бабак, предс.; Михайло Проняк, секр.; Іван Вельош, кас. Допомоги дістали члени $247, на народні цілі в Америці дали $40, до рідного краю вислали $10. Маєтку тепер є $256. Співпраця йде з О.Д.В.У. ч. 7. Зібрання відбуваються в галі парафіяльній. Теперішній уряд: Теодор Бабак, предс.; Василь Стефунько, секр.; Іван Вельош, кас. Ювилей святковано спільно у Вилкс Бери, Па.

ГРОМАДА: **NANTY GLO.**

Українців коло 90 родин. Вони *поселилися* ще перед 40 роками. Найбільше число з Лемківщини і з повітів Сянік, Рудки, Старий Самбір, Перемишль. Заняті всі в копальнях твердого вугля. Є 3 відділи У. Р. Союзу і 2 відділи У. Н. Помочі. Є також українська православна церква. Є церковна галя, школа при церкві. Є українські бізнеси, а то: 2 торговлі харчами, 1 ресторан і 1 швець. Молодь зорганізовано при церкві. — (Подав *о. С. Гривнак*).

ГРОМАДА: **NESQUEHONING.**

Українців 17 родин, 11 неподружених. Поселялись від 1910 р. Походять з повітів: Турка, Калуш, Самбір, Рогатин у Галичині. Працюють у копальні твердого вугля. Є 1 українське товариство для старших і молоді. Тут є дві церкви: гр.-катол. і рос. православна. — (Подав *Юрій Литвинець*).

ВІДДІЛ 231 У. Н. С.: Братство св. Михайла мало 9 членів при заложенню 28. *листопаду* 1920 р. Його орґанізував перший уряд: Юрко Литвинець, предс.; Роман Чолій, секр.; Михайло Кобінець, кас.; Микола Коваль, опікун хорих. Крім того були діяльні при закладанню Н. Яворський, Іван Козицький, Василь Стромила. Допомоги виплатили членам $970, на Сиротинець в Америці дали $10, на повені у Галичині $135. Тепер є маєтку $20. Відділ причинився до заложення Українського Народнього Дому під ч. 57 Іст Сентер Ст., і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Василь Косминa, предс.; Юрко Литвинець, секр.; Станислав Павлюкович, кас.

ГРОМАДА: **NEW ALEXANDRIA.**

Укр. кат. парохія зорганізована в 1906 р. Родин 35.

ВІДДІЛ 82 У. Н. С.: Братство св. Петра і Павла.

ГРОМАДА: **NEW CASTLE.**

ВІДДІЛ 74 У. Н. С.: Товариство ім. І. Франка.

ГРОМАДА: **NORTHAMPTON.**

Українців 2,900 — разом з меншими місцевостями, що причисляють себе до цієї громади, як: Ормрод, Каплей, Катасаква, Гокендаква, Іджіпт, Сіментон. Прибули в р. 1895 з повіту Сянік, Галичина. Працюють у цементовнях, у фабриках сорочок і ін. В околиці є теж фармери. Є 6 запомогових організацій, 2 церковні. Є українсько-католицька і православна церква, а при них окремі школи. Організацій молоді 2: спортова і Молодечий Клюб. Підприємств 15; торговлі харчами, мясом, ґаражі, виріб соди, достава пива, похоронник і гостинниці. З професіоналістів 1 лікар. — (Подав *Лука Демчук*).

ВІДДІЛ 44 У. Н. С.: Українські Січові Стрільці зорганізував Стефан Кудрик 13. лютого 1916 р. з 20 членів. В першому уряді були: Григорій Яремко, предс.; Стефан Кудрик, секр.; Микола Кравчишин, кас. Допомоги виплачено $1,869.60, на народні цілі в Америці $146.75, на інші цілі $323.39, на народні цілі в старому краю $153.75 — з фонду допомогового й добровільних жертв. Маєток у готівці $1,413.74, співпраця з церковними грома-

Товариство „Українські Січові Стрільці", відділ 44 У. Н. С., Нортгемптон, Па.

дами, зібрання в українській церковній галі. Нагороджені за працю орґанізаційну члени: бл. п. Стефан Кудрик, Лука Демчук, Андрій Чепеляк. Теперішній уряд: Василь Шишка, предс.; А. Бодник, кас.; Лука Демчук, секр.

Пояснення до фотографії (ст. 708):

Перший ряд (зліва направо) сидять діти: Е. Демчук, Єлисавета Потіха, Н. Н., Н. Н.

Другий ряд: А. Мазепа, Н. Задубера, Л. Демчук (секр.), о. д-р В. Клодницький, В. Шишка (предс.;, А. Бодник (кас.), М. Загоруйко, Ю. Задубера, К. Боднарчук, С. Лещак.

Третій ряд: Ф. Мазепа, А. Дацюк, П. Демчик, І. Демчик, С. Любянецький, Г. Загоруйко, І. Задубера, Т. Шишка, С. Вітушинський.

Четвертий ряд: Я. Демчук, М. Задубера, В. Загоруйко, М. Назар, А. Загоруйко, К. Чепеляк, І. Чепеляк, М. Чепеляк, А. Чепеляк.

ВІДДІЛ 318 У. Н. С.: Сестрицтво св. Ольги зорганізував 1. квітня 1912 р. дяковчитель Григорій Михаліцький з 28 члениць. В першому уряді були: Пазя Рочняк, предс.; Юстина Чепеляк, кас.; Ксеня Деревляна, секр. Допомоги виплачено членицям $1,499.25, на народні ціли в Америці видали $116.75, до рідного краю $20 — з членських вкладок і імпрез. Маєтку мають $935.97. Зібрання відбуває відділ у галі церкви св. Івана Хрестителя. Нагороду за працю орґанізаційну дістала Теодора Демчук. Теперішній уряд: Анна Куштай, предс.; Петро Маслюк, кас.; Василь Саюк, секр.

ГРОМАДА: **NORTHUMBERLAND.**

Українців в місцевості й околиці 62 старші і 124 молодші, разом 186. Прибули перед 28 літами. Є 1 товариство (від. У. Н. С.). — (Подав *А. Возний*).

ВІДДІЛ 357 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 18 членів 11. травня 1913 р. заходами Андрія Возного. Він став головою в першому уряді, а з ним був Яків Сокальчук касієром, Теодор Пантелей секретарем. Допомоги дістали члени $1,566.50, на народні ціли в Америці дали $100, до рідного краю вислали $1,350 — з членських вкладок, з коляди і з приватних збірок. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Олекса Клапко, предс.; Гнат Твердий, кас.; Андрій Возний, секр.

Сестрицтво св. Ольги, відділ 318 У. Н. С., Нортгемптон, Па.

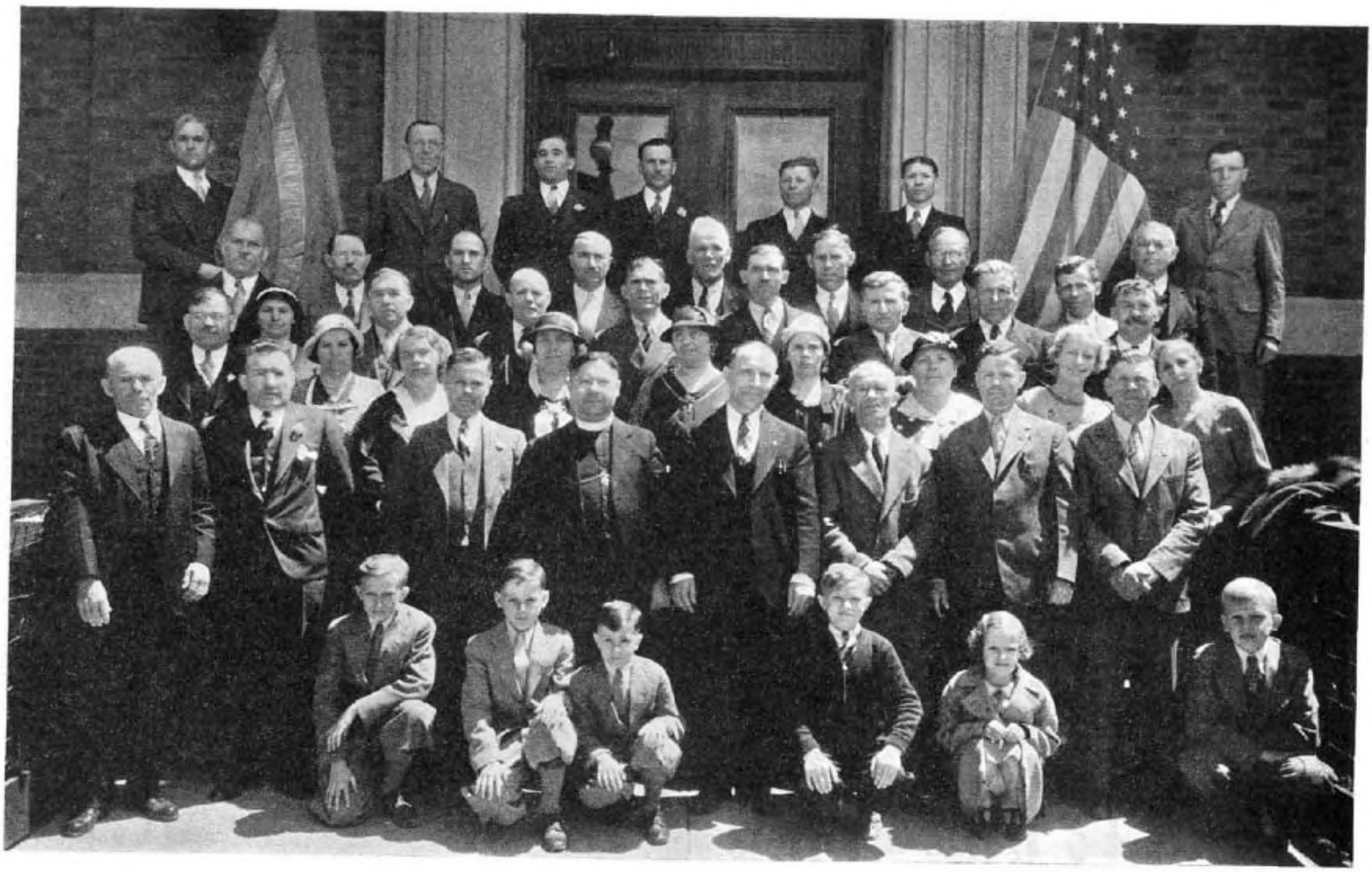

Братство св. Кирила й Методія, відділ 86 У. Н. С., Олифант, Па.

ГРОМАДА: **OLYPHANT.**

В парохії 800 родин. Подаю тільки українське населення, котре гуртується при нашій парохії, не включаючи так званих „русских". Наше містечко має поверх 12,000 населення. Зпоміж усіх народностей українці найчисленніші. Працюють у копальнях і шовкових фабриках. З нашої громади перейшли на сусідні фарми коло 40 родин в часі останнього *двацять-ліття. Вони зачисляються до неї.*

Перші записки кажуть, що в Олифанті було стоваришення під назвою „Читальня" і „Кружок Молодих Еміґрантів" з року 1885. З того власне кружка повстали братство св. Івана Хрестителя і парохія св. Кирила й Методія 1888 р. З перших членів іще жиють і беруть участь у громадськім житті: Ю. Хиляк, Данило Кисільовський, Й. Осеняк. Від року 1894 історія більше вірна, бо *Свобода* нотувала всі важніші справи, які відбувалися в Олифанті.

Наш лемко-іміґрант з 80 і 90 років минулого століття був дуже підприємчивий щодо бизнесу. Кооперативна торговля, заложена о. І. Волянським, розвивалася гарно, та, на жаль, не довго. Приватні бизнеси повстають коло 1890 року. Перші бизнесмени: Хиляк, Осеняк, Ґамбаль, С. Митренко, М. Турок.

Парохія гр.-кат. обряду числить — як сказано вище — поверх 800 родин. До вечірної школи ходять 300 дітей. Шкільний будинок має шість просторих кімнат, модерно уладжених, так, що їх публична шкільна рада винаймає на денні кляси. Крім кляс є велика саля з 1,000 сидженнями, і друга саля на ріжного роду забави. Крім дяковчителя заняті 5 учительських сил. Наука дає добрі успіхи, молоде покоління чується українським, знає свою історію, як на наші обставини, вдоволяючо. З нашої школи вийшли тут роджені професіоналісти і до нині чуються нашими дітьми: 1 суддя, 4 правники, 4 священики, 5 черниць, 10 учителів і вчительок, багато шпитальних доглядачок. Понад 100 молоді покінчили вищу школу. 12 друкарів, 2 годинникарі, 1 торговля меблями й залізом, 2 декоратори, 2 будівничі, 5 голярів, 4 ильомбери, 6 торговель мішаних товарів, 2 ресторани, 14 гостинниць, 2 похоронні заведення, 2 елєктричні механіки, 2 варстати до направи авт, 3 банковці, 8 асекураційних аґенцій. Книговодців не знаю числа.

Політичне життя в Олифанті датується від 1900 року. Були вибрані до ріжних урядів міста: радний Бекеч 1903, шкільний директор Ю. Хиляк 1904, радний Ковтко 1905, радний Хомин 1913, Сайкевич 1915, Мізік 1923. Хиляк борджес (посадник) 1925, радний Ковальчик 1925, Митренко шкільний директор 1927, радний Пушкаш 1930, шкільний директор Гундич 1930, радний Н. Хиляк 1931, Єх 1931, Савчак 1934, міський контрольор Хомин 1934, асесор Гриненко 1934, в уряді здоровля А. Тарас 1934. Під цю пору маємо трьох поліцаїв і ріжні менші позиції, як члени виборчих комісій, сторожі пожарні, тощо.

Запомогові орґанізаїці: 1 відділ У. Н. Союзу, коло 130 членів; 3 відділи У. Р. С., коло 140 членів; 1 від. Провидіння, 80 членів; 1 Народньої Помочі, 40 членів; 8 відділів Згоди Братств, 800 членів; 3 від. Соєдиненія, коло 200 членів.

Члени всіх орґанізацій жиють згідно з собою, одначе є мало активности.

Слід зазначити, що місцева орґанізація „Згода Братств" посідає власний дім вартости сто тисяч долярів. В тім домі гуртується громадське життя політичне і просвітне. При кінці хочу зазначити, що в нас також є політична орґанізація: Український Поступовий Клюб. Завдяки його активности неодну політичну справу ми виграли на користь нашого народу і здобули неодну належну позицію. Клюб існує 10 років.

В *Олифанті виходила* ґазета *Свобода* від 1900 до 1905 року. — (Подав *Демко Хомин,* міський контрольор).

ВІДДІЛ 86 У. Н. С.: Братство св. Кирила й Методія заложене в травні 1915 р. Передтим було бр. Пресв. Богородиці відділом 86, але в часі реформи члени розбіглись, а осталося лиш пару членів. До них пристали члени з переступними листами з бр. св. Івана Хрестителя, від. 3, разом було всіх 6 і вони змінили назву на бр. св. Кирила й Методія. Основником цього братства треба вважати А. Тараса, котрий притримав тих 6 членів з обох відділів. У першому уряді був головою Демко Хомин, секретарем Андрій Тарас. Допомоги виплачено членам $3,164, на Сиротинець У. Н. С. $102.35, на світову виставу в Шікаго $10, на рідний край $50 — з членських вкладок і добровільних датків. Маєток у готівці, заморожений, $1,200. За працю дістав нагороду (перстень) бувший фін. секретар Михайло Пащук. Йому помагали: Кирило Клипач, Григорій Сайкевич, Павло Саламаха. Зібрання відбуваються в школі при церкві св. Кирила й Методія. Теперішній уряд: Гр. Костик, голова; П. Саламаха, фін. секр.; Т. Мороз, кас.

Ювилейне свято з від. 185 було 21. квітня 1934 р. Опис був у *Свободі* з 8. травня 1934 р. До святочної вечері засіло з 300 осіб. Відкрив свято Гр. Костик, співав хор під управою Якова Гайдука. Демко Хомин переповів перші початки У. Н. С., бо в Олифанті є 5 членів, що належать до Союзу від самого початку (1894 р.): Семен Митренко, Стефан Кузьмяк, Данило Кисільовський, Клим Джула, Данило Шпінька. По промовах І. Турка й П. Саламахи виголосили святочні промови М. Мурашко й Д. Галичин. Споминки зперед 40 літ переповів Іван Ардан, колишній редактор *Свободи.* Свято закрив о. М. Ґурянський.

ГРОМАДА: **ORMROD.**

Українців 80 родин. Перші прибули сюди перед 40 роками. Походять з повітів Сянік, Добромиль, Бібрка. Працюють у фабриках цементу і в млинах. Церква в Нортгемптон, школа парафіяльна. 6 тут 2 від. У. Н. С., 1 від. Провидіння, а для молоді Американсько-Український Клюб. З бізнесів є 2 торговлі харчами й 1 гостинниця. — (Подав *Дмитро Бала).*

ВІДДІЛ 124 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало з 38 членів 17. вересня 1905 р. Основник: Іван Онушко, що був першим головою в уряді, з ним разом були: Іван Оротила, кас.; Стефан Греса, секр. Допомоги виплачено членам $2,159.88, на народні цілі в Америці пішло $375, до рідного краю $225 — з місячних вкладок від членів. Маєток у готівці $824.26, зібрання в галі церковній. Теперішній уряд: Теодор Білоус, преде.; Василь Карабан, кас.; Дмитро Бала, секр.

ГРОМАДА: **PALMERTON.**

Українців 100 родин, 300 душ. Перші прибули в 1908 р. з повітів: Турка, Перемишляни, Радехів, Самбір, Ліcько, Сянік, Скалат. Працюють у фабриці виробу цинку переважно як палячі. 6 3 товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., 1 від. Провидіння. 6 укр.-катол. мурована церква, Народній Дім, школа при церкві, 7 бізнесменів (2 торговлі мясом, 3 харчами, 2 гостинниці). Більшість наших громадян мають свої доми. — (Інформації прислали *Михайло Куба і Гнат Климишин).*

ВІДДІЛ 369 У. Н. С.: Братство св. Николая мало 37 членів, коли його закладали 27. вересня 1913 р. Яків Грабар, Григорій Максимців і Семен Деркач. В першому уряді були: Семен Зварич, Григорій Максимців, Іван Лисогір, Я. Круль. Допомоги дістали члени $3,460.96, на народні цілі в Америці виплатили $200, до рідного краю вислали $150 — з балів, представлень, колади і зі своєї каси. Маєток у готівці тепер $1,000, інвентар $50. Зібрання відбуваються в галі церковній. При організації заслужились: Михайло Куба, Яків Грабар, Семен Деркач, Стефан Дмитик, Гнат Климишин (дістав перстень). Теперішній уряд: Ілько Березяк, голова; Михайло Куба, секр.; Михайло Польський, кас.

Братство св. Николая, відділ 369 У. Н. С., Палмертон. Па.

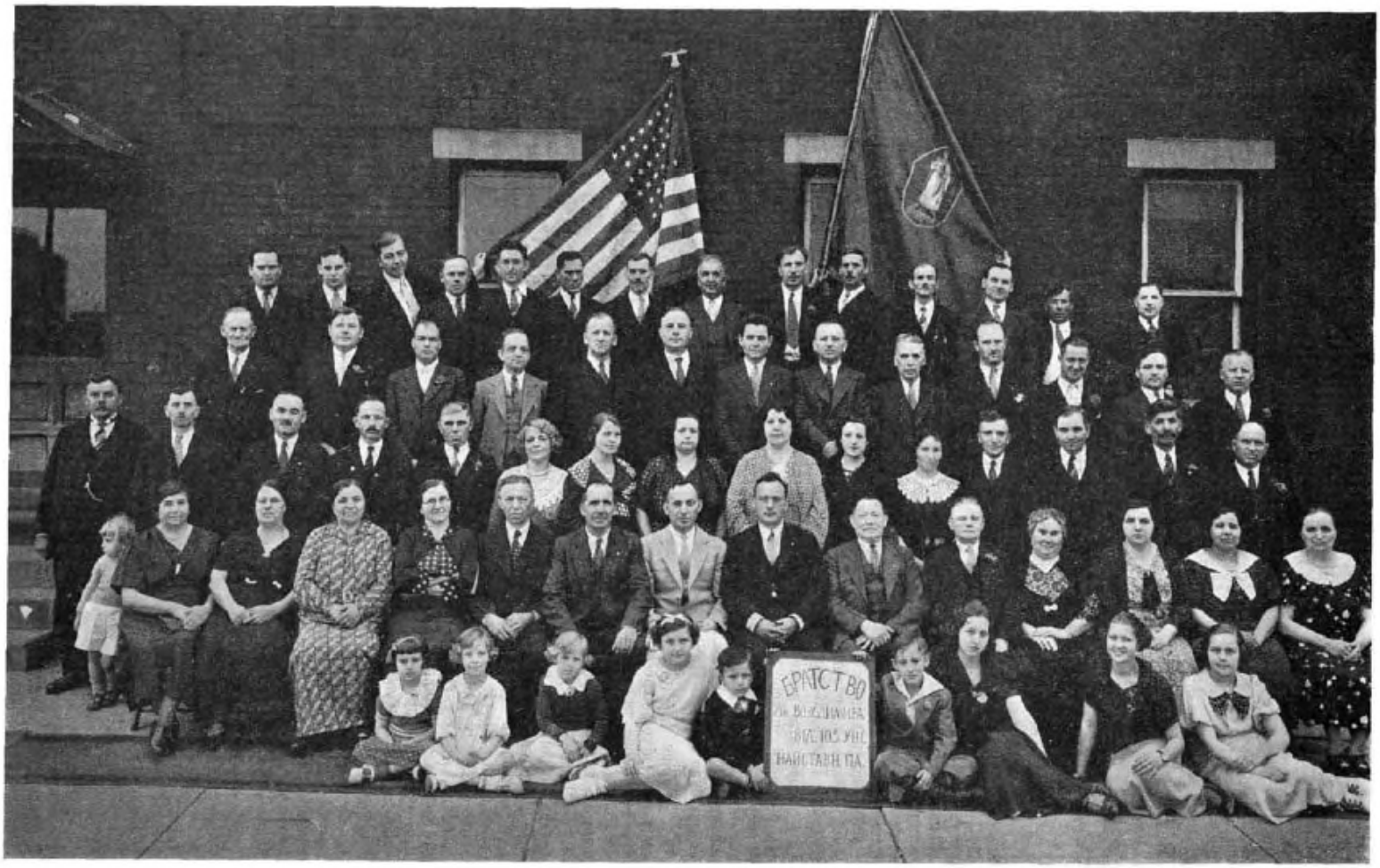

Братство св. Володимира, відділ 105 У. Н. С., Найставн, Па.

ГРОМАДА: **PARKER FORD.**

Українців 23. Прибули з Галичини в 1919 р. Займаються господарством на фармах. — (Подав *Іван Гайдель*).

ГРОМАДА: **PHILADELPHIA.**

(Подав *д-р Павло Дубас*).

Українців: 5,000 родин у місті й повіті.

I.

ПЕРШІ ІМІҐРАНТИ І ПОЧАТКИ ОРҐАНІЗАЦІЙНОГО ЖИТТЯ.

(Зі споминів *Миколи Росоловича*).

Я приїхав з Копичинець (Галичина) до Філядельфії в 1902 році як 18-літній хлопець. Замешкав у поляків в польській дільниці, але як рухливий почав зараз шукати своїх людей. Була тяжка справа, бо ніхто про „русинів" нічого не знав. Після довгих пошукувань удалось мені довідатися, що десь там на Point Breeze в південно-західній дільниці Філядельфії є якась греко-католицька церква. У неділю з великим трудом і блуканиною я її відшукав. Була це маленька церковця, а парохіяни угро-русини і лемки, кацапи й мадярони. Священик, о. Грабар, говорив більше по мадярськи як по руськи взагалі ця перша моя візита в церкві мене тільки розчарувала, бо не задоволила мене в моїм пошукуванню своїх. Під церквою зазнався з кількома людьми, які пізніше відограли велику ролю в орґанізуванню українців. Ними були: бл. п. Кречковський, бл. п. Мусяла, Михайло Поляк, Кохан і інші.

Коли між нами завязалась тісна дружба, ми почали застановлятись над справами, які обходили більше наш нарід, ніж нас самих. Ми почали вишукувати мешкання наших людей і з задоволенням ствердили, що наші люди, головно виселенці з Грималова і Скалата, розмістились в околиці 23-тої вулиці і Callowhill, а приходці з перемиського повіту в околиці Найставн. І так поволі витворилась маленька ґрупка людей, щирих до праці, з якою можна було приступити до творення орґанізацій.

Перше всього не подобалась нам кацапська церква в Point Breeze. Скоро купили ми пару свічок, хрест, кадило, фелон і т. п. і зорґанізували русску православну церкву, яку тимчасово примістили на галі в околиці 23-тої вул. і Callowhill. Тепер та галя здемольована. Священик був з Великої України. Та церква довго не встоялась, але дала початок до боротьби з кацапством.

Наші люди працювали в фабриці льокомотив Болдвіна, цукроварнях, при вигадовуванні кораблів в місцевім порті, в сталевих фабриках, а дівчата як домашні помічниці. По цілоденній тяжкій праці сходились енергійніші одиниці в приватних помешканнях і обговорювали методи боротьби з москвофільством та провадили дискусії над створенням орґанізацій. Підчас таких дискусій виринула ідея зорґанізувати відділ Українського Народного Союзу (тоді Руського Н. С.). І так в році 1905-тім зорґанізовано товариство „Любов", 45 від. У. Н. С. При товаристві „Любов" основано читальню „Просвіти", яку тимчасово приміщено в домі при 2-гій і South St., в кімнаті п. Демкова на 3-тім поверсі. При читальні зорґанізовано хор під управою п. Кречковського, уладжувано концерти, просвітні і політичні дискусії, так, що ціла праця набирала вже тоді досить поважного характеру. Другим з черги відділом У. Н. С. було братство св. Володимира, основане в р. 1907.

В р. 1907 приїхав до Філядельфії на постійний осідок бл. п. єпископ Сотер Ортинський і додав своїми орґанізаційними здібностями і невичерпаною енергією нашій праці великого імпульсу. При його помочі основано в р. 1909 Товариство Русько-Американських Горожан, яке нині є найбогатшим і найбільше впливовим українським товариством у Філядельфії. Це товариство є власником Української Галі на 1,000 місць.

Єпископ Ортинський зараз по своїм приїзді до Філядельфії скликав Шкільний Зїзд і відтоді почалася також праця над піднесенням грамотности старших і дітей. Від того часу українські товариства росли як гриби по дощі. Під цю пору в Філядельфії є такі організації: відділів Українського Народного Союзу 11; відділів Провидіння 11 (є тут теж осідок головного уряду); відділів Українського Робітничого Союзу 4; відділів Народньої Помочі 1; Стрілецький Гурток ч. 1; Товариство ветеранів американської армії; відділ „Оборони України"; відділ О.Д.В.У.; відділ Союзу Гетьманців-Державників; Січова Сотня ім. Дм. Вітовського; Злучені Укр. Амер. Орґанізації м. Філядельфії.

Народні Доми: Товариство Українсько-Американських Горожан при 847 N. Franklin St.; Українська Галя, 849 N. Franklin St.; Українська Громада в Найставн (S. E. cor. Roman and Clarissa Sts.); Українська Громада при 23-тій і Бравн ул.; Українська Громада при 3322 Lawrence St.; Український Горожанський Клюб у Френкфорді.

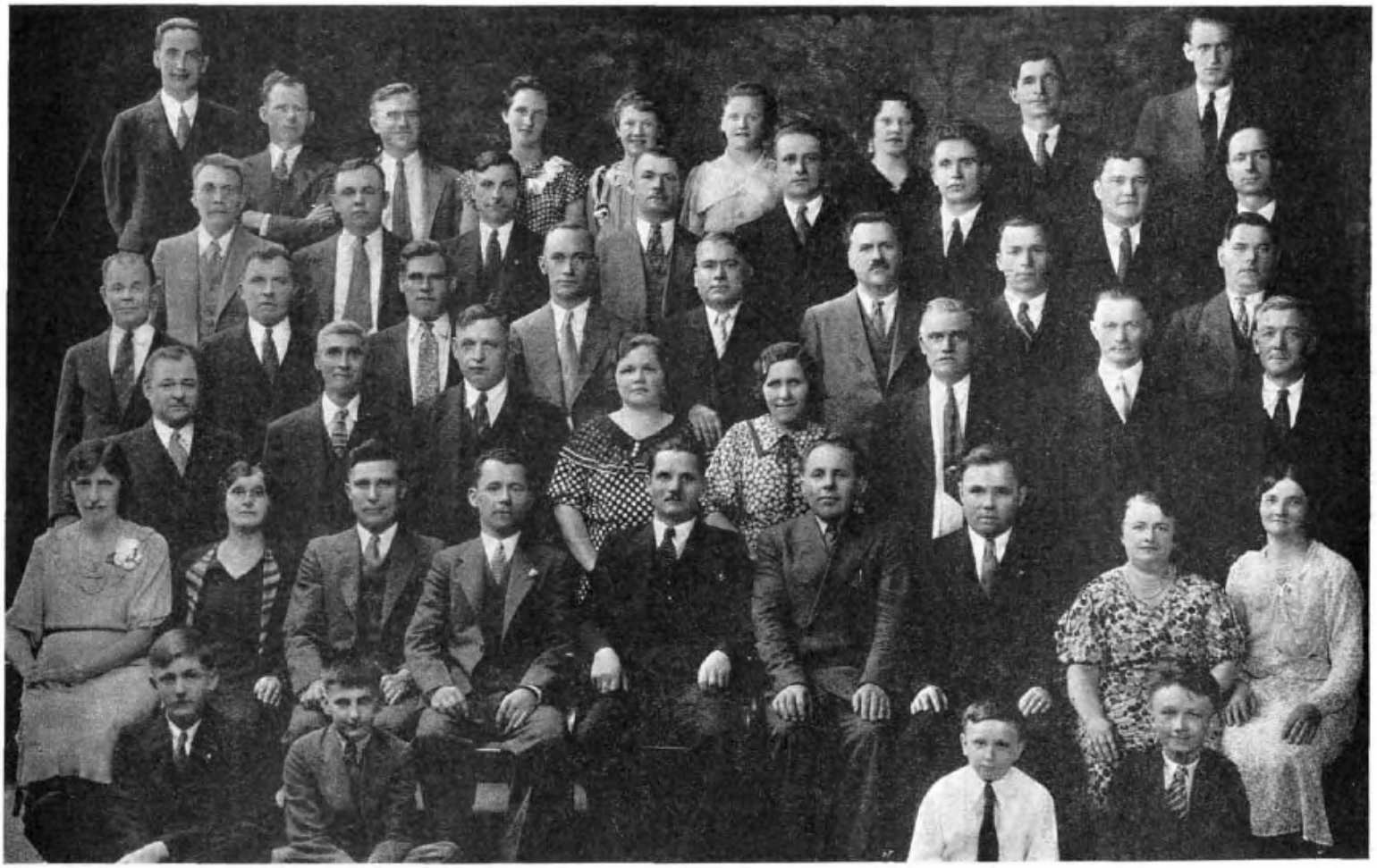

Товариство „Єдність", відділ 163 У. Н. С., Філядельфія, Па.

Школи Цілоденна Вища Школа для дівчат під зарядом сс. василіянок в Факс Чейс; цілоденна парохіяльна школа під зарядом сс. василіянок при 7-мій і Периш ул.; вечірня школа при українській автокеальній церкві; вечірня школа при Народнім Домі (23 і Бравн) під зарядом сс. василіянок; вечірня школа при Народнім Домі в Найставн; вечірня школа при Укр. Гор. Клюбі в Френкфорді; вечірня школа при українській католицькій церкві в Френкфорді; вечірня школа при Нар. Домі при Lawrence St.; вечірня школа під зарядом сс. василіянок у Вест Філядельфії.

Бібліотеки: Читальня при Товаристві Укр.-Амер. Горожан при ул. Френклин; читальня при Горожанськім Клюбі в Френкфорді; читальня при Народнім Домі при Lawrence St; читальня при Народнім Домі (23 і Бравн).

Фінансові інституції: Українське Будівниче і Позичкове Товариство; Кооперативне Будівниче і Позичкове Товариство.

Орґанізації молоді: Taras Shewchenko Dramatic Circle (23rd and Brown); Ukrainian-American Youth League; Ukrainian Girls' Club in Nicetown; „Young Ukraine" Catholic Club; Young Ukrainian Nationlists; Дівочий Пласт, Хлопячий Пласт.

Спортові орґанізації: St. Josaphat's Ukrainian Athletic Club of Frankford; Ukrainian Athletic Club (23rd and Brown); Ukrainian-American Soccer Club; Ukrainian Athletic Association of Nicetown; Ukrainian Girls' Athletic Club.

Танці: Клюб Танцюристів Школи Василя Авраменка; Школа Модерних Танців Дмитра Чутра.

Церкви: Українська католицька катедральна церква Неп. Зач. Пр. Д. Марії; українська автокефальна православна церква св. Володимира Великого; українська католицька церква в Френкфорді.

Осідок церковних дієцезій: Дієцезія Укр. Католицької Церкви — єпископ д-р Константин Богачевський, 815 N. Franklin St.; Дієцезія Укр. Автокефальної Церкви — архиєпископ Іван Теодорович, 1127 W. Wingohocking St.

Сестри чину св. Василія Великого: Осідок сестер чину св. Василія Великого, 832 N. 7th St.; сиротинець під зарядом сс. василіянок; Матерній Дім сс. василіянок у Факс Чейс.

Друкарні: Друкарня „Америки"; друкарня „Дніпра"; друкарня Сиротинця сс. василіянок.

Часописи і журнали: „Америка", орґан Провидіння, три рази на тиждень; „Дніпро", орґан Укр. Автокефальної Прав. Церкви, два рази на місяць; „Місіонар", раз на місяць.

Хори: Хор ім. О. Кошиця при прав. церкві, хор ім. М. Лисенка при кат. церкві, хор при кат. церкві в Френкфорді.

Жіночі організації: Товариство Укр.-Амер. Горожанок (Союз Українок, від. ч. 40); „Дочки України" (Союз Українок, від. ч. 42); товариство ім. Ольги Басарабової; Жіноча Громада в Найставн; сестрицтво Неп. Зач. Пр. Д. Марії; сестрицтво Серця Ісусового; сестрицтво св. Ольги.

Професії і звання: 2 лікарі, 1 дентист, 2 правники, 4 вчительки і вчителі, 1 аптикар, 1 оптометрист, 1 банковець, 6 малярів і рисівників, 5 шпитальних доглядачок, 2 вчителі й одна вчителька музики.

Бизнеси: Першу крамницю в Філядельфії відкрив Іван Борисевич в 1909 р. Це був перший український бизнес (delicatessen store при 822 N. Franklin St.). Під цю пору українці занимаються найріжнороднішими бизнесами. І так приблизно: делікатесен 5, торговлі напитками і ресторани 45, цигара 10, направа взуття 15, стрижії 15, дамські капелюхи 3, кравці 5, аґенції реальностей 5, мясарі 10, папірники 10, малярі домів 5, будівничі 5, футра 5, цвіти 1, музика 1, похоронник 1, пекарні 5, сальони краси 3, годинникарі 2, строєння фортепяна 1, чищення вікон 25, торговлі харчами (гросерні) 15.

Найзамітніші події: 1905. оснування Товариства „Любов", 45 від. У. Н. С. — Читальня „Просвіти". 1907. приїзд єпископа Ортинського; 1909. оснування Товариства Укр.- Амер. Горожан; 1912. оснування „Провидіння"; 1922. протибольшевицький похід вулицями міста і віче в Broad Street Theatre (15,000 учасників походу); 1922. концерт Національного Хору під управою О. Кошиця в Academy of Music; 1922. відкриття Української Галі; 1930. протипольський похід вулицями міста і віче в Metropolitan Opera House (20,000 учасників походу); 1932. свято в честь Вашинґтона в Academy of Music: танцюристи під управою В. Авраменка, хор під управою О. Кошиця; 1933. опера „Мазепа" в Academy of Music — під дириґентурою Павла Углицького, виставлена Укр. Арт. Театром під управою Д. Чутра.

II.

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА НА 23-тій і БРАВН (ФІЛЯДЕЛЬФІЯ, ПА.)

(Написав *Михайло Туркот*).

Зачартерована: Ukrainian League of Phila., Inc., зорґанізована в 1916 році за почином товариства „Мир", від. 324 У. Н. Союзу. В орґанізуванні брали найбільше участь: Мих. Коцюк, о. Мих. Ґурянський, Мих. Вишиванюк, Петро Антонович, Дмитро Люба, Гр. Ґонта, Р. Слободян, Н. Самбір, Гр. Григорчук і багато інших.

Тоді наше політичне життя було розділене на дві части: на „федераційників", тобто тих, що належали до „Федерації Українців", і „народовців", тих, що належали до „Народньої Ради". Одначе була завзята праця на користь загальної справи.

З арендованого льокалю тов. „Мир" Громада перенеслася до свого дому в 1917 чи 1918 році. В тім домі була саля на збори, вечірня дитяча школа і клюб, котрий був збудований у сутеринах. Дім був під ч. 2317 Fairmount Ave. і коштував до 9,000 долярів

Громада зростала і почалося робити тісно, тож у 1925 р. Громада закупила будинок за $26,500, перебудувала на школу, клюб, салю на збори і мешкання для господаря, галю на імпрези і дві крамниці на фронті будинку. Коштує все $43,000.

За політикою є „націоналісти" й „оборонці", але в Громаді через це (хоч часами є непорозуміння) незгоди нема.

В домі Громади приміщені: тов. „Мир", від. 324 У. Н. С.; тов. „Згода", від. 250 У. Р. С.; Аматорський кружок ім. Т. Шевченка; Мячева дружина (Baseball Team) і Besketball Team під назвою: Ukrainian Athletic Association; Жіноче товариство ім. Ольги Басарабової. Перші два тов. запомогові, другі громадські.

Дільниця числить до 300 родин. Громада має 150 членів. Дільницю замешкують переважно імігранти із скалатського і коломийського повіту. Майже всі живуть з праці рук. Є багато машиністів, котрі тепер без праці. Є багато робітників коло вікон і багато пекарів. Громадяни наших, що є в бизнесах, є небагато в дільниці: є 2 торговці споживчими товарами, 1 дрібними, 2 напитками, 1 реальностями.

З професіоналістів є 1 адвокат і 1 advertizement artist, один кравець, один голяр.

В громаді є мала бібліотека. В школі в 1934—5 було 80 дітей, учили сестри з укр. кат. сиротиниця. Зазначити треба, що може чи не всі наші громадяни мають свої домы, без ріжниці, чи вже виплачені чи ні. Депресія далася в знаки і нам, а це відбивається і на громадському житті. Загальний маєток Громади і всіх товариств, що у ній льокуються, є до $50,000. З товариств, котрі найбільше пособили Громаді матеріяльно, а тимсамим і морально, є тов. „Мир", від. 324 У. Н. С., про котре є окрема записка.

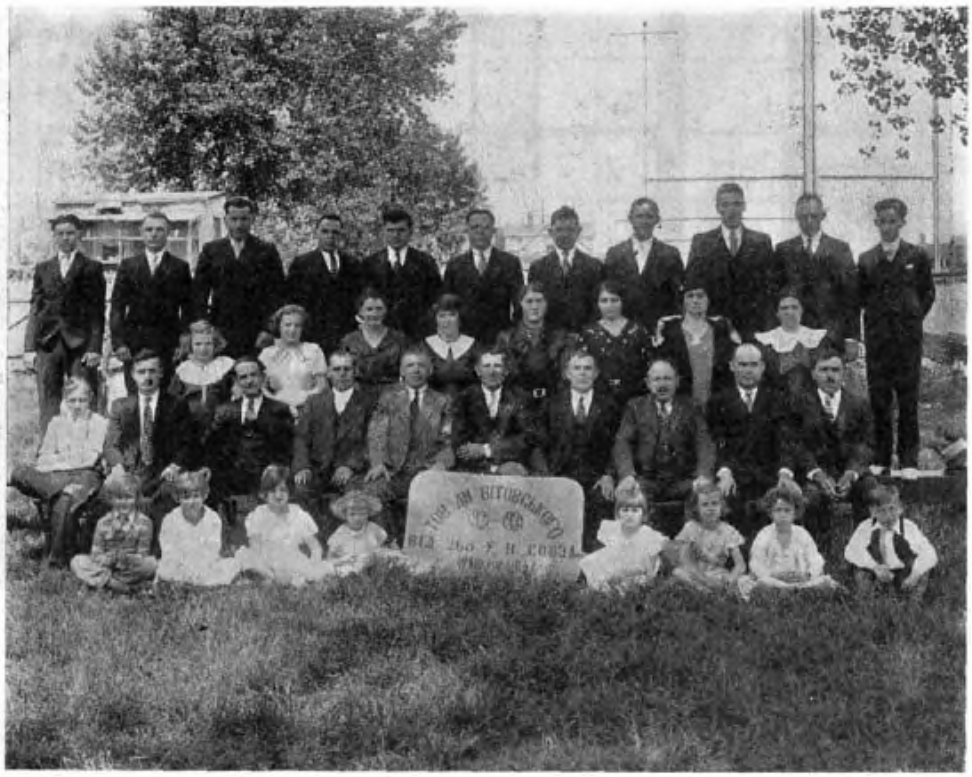

Товариство ім. Дмитра Вітовського, відділ 268 У. Н. С., Френкфорд, Па.

III.

ГРОМАДА НА ПЕРЕДМІСТЮ NICETOWN.

(Подав *Григорій Шаґала*).

Минуло коло 30 років, як я приїхав до Злучених Держав, до міста Філядельфії, до околиці Найставн. Перший стрічний українець був Михайло Поляк. Хоч було тут більше українців, одначе вони до свого не признавались, майже всі говорили по польськи, на товариських сходинах вживали польської мови, а за те поляки називали їх „порожодне русінкі".

Ще в краю я бачив, як наші українці поборювали москвофільство, а на чужині попали ми в товариство поляків. Щоб від них відділитись, я при помочі свого товариша Івана Петрика почав гуртувати наших людей у запомогове товариство, братство св. Володимира, і діставати свій часопис *Свободу*. Тоді наші імігранти, бачучи, що є де зійтись і почути свою рідну мову, зачали розказувати про не одні одним і тим чином ми зорганізували товариство, котре вписалось до Руського (тепер Українського) Народного Союзу. На початках було нам дуже тяжко, тому, що не мали відповідних людей на уряд. Ми запросили кількох людей із середини міста і вони давали відчити на ріжні освідомлюючі теми. Зпочатку ми сходились в приватнім домі, пізніше до чужих галь, котрі треба було оплачувати добровільними датками. Зчасом обставини змінились, наша імігрція зачала оставатись тут, в Америці, на довше і наше товариство задумало купити свій дім (Народній), де ми могли би мати сходини та рідну школу для наших дітей. І справді в нас тепер є свій дім, де відбувається наука дітей, сходини ріжних товариств та віча, і де міститься вся громада з Найставн. Наше братство має 150 членів в У. Н. Союзі і воно в історії нашої дільниці записане золотими літерами. За 28 літ існування наш 105 відділ У. Н. С. мав трьох членів головними урядниками У. Н. Союзу, а то: бувший головний контрольор Микола Росолович, теперішній голов. фін. секр. і касієр Роман Слободян і голов. радний Стефан Слободян.

Я можу бути нині гордий з мого труду, бо хоч уже на старші літа не можу так багато працювати для орґанізації, як це було давніше, то зате мої діти беруть чинну участь у тім самім братстві. Нині вже до помочі стало нам наше жіноцтво і молодь.

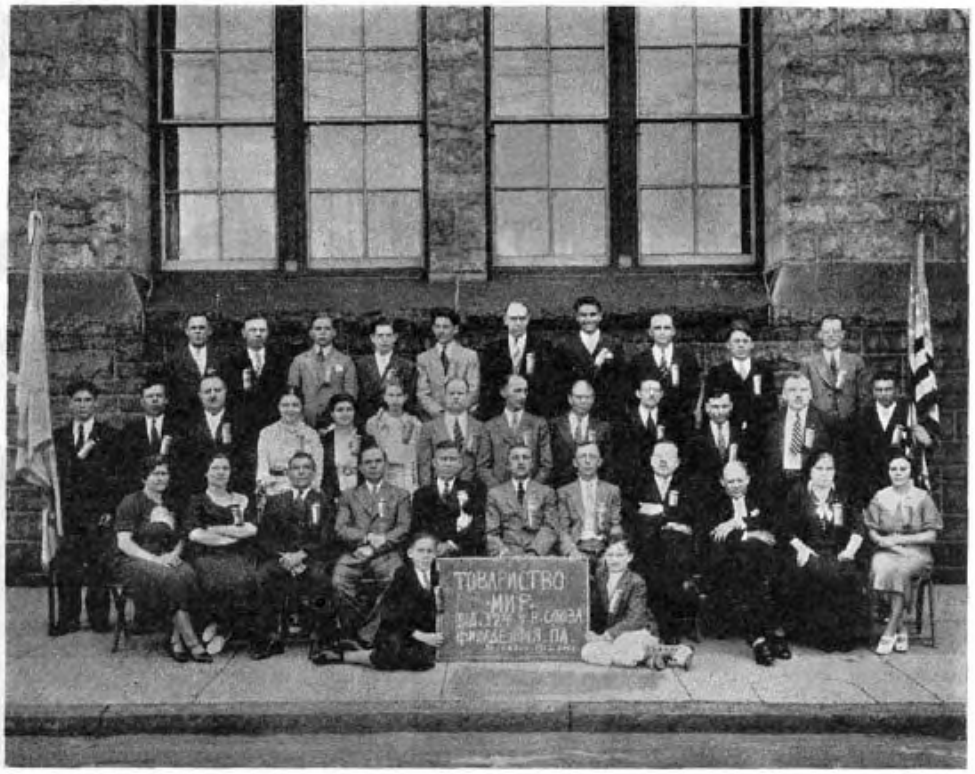

Товариство „Мир", відділ 324 У. Н. С., Філядельфія, Па.

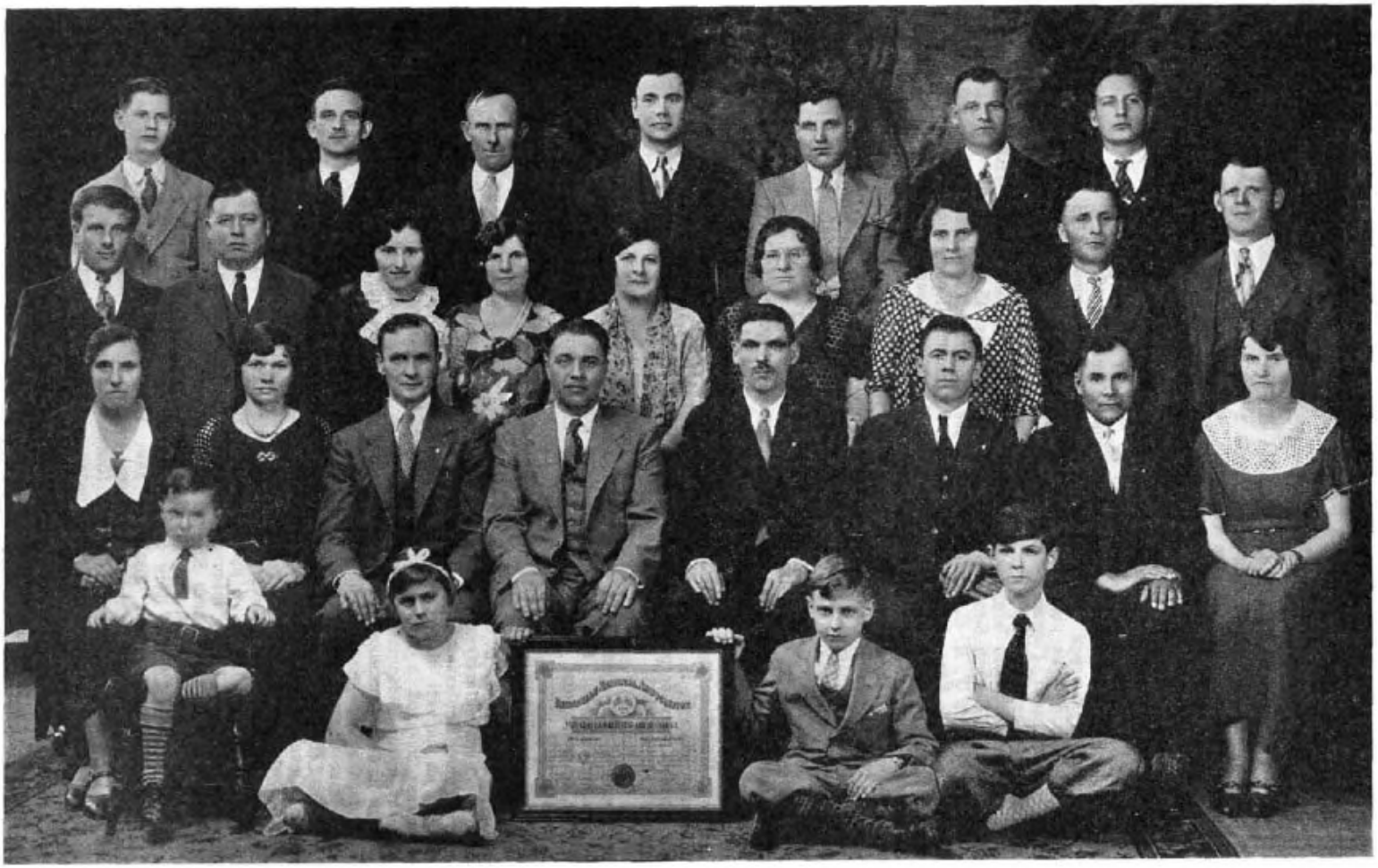

Товариство ім. Дмитра Вітовського, відділ 375 У. Н. С., Філядельфія, Па.

IV.

ГРОМАДА FRANKFORD, НА ПЕРЕДМІСТІЮ ФІЛЯДЕЛЬФІЇ.

Українців 450. Прибували від р. 1902 з повіту Бережани в Галичині. Працюють у фабриці чоколяди, в гарбарні та в Філядельфії. Є 2 допомогові товариства (1 від. У. Н. С. і 1 від. Провидіння), укр. катол. церква, Горожанський Клюб, 2 школи — одна при церкві у власнім будинку й одна при Народнім Домі (Клюбі), бібліотека. Молодь зорганізована в „бейбол клоб", має 30 членів, а з бізнесів є фабрика солодкої води, 2 гостинниці, 2 крамниці з цукорками і цигаретками. — (Подав *Петро Омелян*).

ВІДДІЛ 35 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заложили в січні 1916 р. з 28 членів Іван і Михайло Пеленський. Перший з них був головою в першім уряді, другий секретарем, а касієром був Василь Лис. Допомоги виплачено $448, на народні цілі в Америці пішло $40, на рідний край $55. Зібрання відбуваються в галі Товариства Українсько-Американських Горожан. Теперішній уряд: Іван Пеленський, предс.; Іван Цегелик, кас.; Андрій Завуляк, секр.

Ювилейне свято відбулося разом з іншими відділами з Філядельфії 27. травня; описане було в *Свободі* 6-го червня 1934. Згадка при від. 45.

ВІДДІЛ 45 У. Н. С.: Товариство „Любов" повстало 13. грудня 1903 р. з 13 членів. Орґанізували: Т. Кохан, Мих. Поляк, Микола Росоловнч. Перший уряд: А. К. Онишкевич, предс.; Теодор Кохан, секр.; Андрій Вислоцький, кас. Допомог виплачено членам $10,765, на народні цілі в Америці $675, на рідний край $565 — з членських вкладок, з балів, представлень і т. п. Маєток у готівці $3,669.01, в бібліотеці 105 книжок вартости $35, інвентар $75. Відділ причинився до заложення Горожанського Клюбу, що тепер є окремим товариством. Співпрацює з усіми іншими товариствами. Зібрання відбуває в галі Клюбу Українсько-Американських Горожан. Теперішній уряд: Василь Стрийковський, предс.; Микола Ю. сеник, секр.; Антін Гарасим, кас.

Ювилей У. Н. С. відділ обходив разом з усіми відділами У. Н. С. в Філядельфії 27. травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 29. травня 1934 р. По богослуженнях у церквах був концерт у Галі Горожан. Програму виповнив міш. хор під управою М. Корикори й орхестра П. Келичави. Промови: М. Мурашко, Стефан Слободян, А. Пашук, по англійськи Чарлз Дейвис в імені посадника Г. Мура, та Н. Гарасим. Представлено найстарших філядельфійських членів У. Н. С.: М. Росоловича й І. Борисевича та наймолодшу членицю — Лишко. На бенкеті тостмайстром був д-р Володимир Галан. Свій 30-літній ювилей товариство обходило 29. квітня 1934 р.

ВІДДІЛ 62 У. Н. С.: Український Народний Союз, Вест Філядельфія, зорганізували з 31 членів 17. червня 1916 р. Петро Кокодинський, Стефан Гвіздь, Юрій Бліхар, Кароль Кропивницький. Всі крім Бліхара ввійшли в перший уряд. Допомоги членам виплатили $1,844.73, на народні цілі в Америці $92, до старого краю $105. Маєток у готівці $302.72, в українських бондах $50, прапори $157. Відділ злучився з від. 324 дня 24. квітня 1932 р. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Теодор Яців, предс.; Семен Староста, кас.; Мих. Черкас, секр.

ВІДДІЛ 83 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 22 членів 15. жовтня 1916 р. Його орґанізували члени першого уряду: Роман Караїм, предс.; Олекса Бабяк, кас. і Роман Карбівник, секр. З ними був іще Петро Закутинський. Допомоги дістали члени $2,000, на народні цілі в Америці виплатили $460, до рідного краю вислали $390 — з членських вкладок, з імпрез, а частину зо збірки. Маєтку є $1,740.50. Про ширшу громадську працю говориться в історії громади, бо в усіх справах відділ 83 був усе діяльний. Деколи йшов за закликами центральних орґанізацій, а деколи давав початок. Зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Михайло Головатий, предс.; Павло Бабяк, кас.; Ілько Савчин, секр.

ВІДДІЛ 105 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложене 21. липня 1907 р. з 14 членів. Основники: Іван Петрик, Григорій Шаґала, Василь Матолич, Михайло Курилик і Павло Кознарський. У першому уряді були: Михайло Поляк, предс.; Василь Матолич, секр.; Григорій Шаґала, кас. Допомоги виплачено $4,840.68, на народні цілі в Америці $788, до рідного краю $1,200.90 — з представлень, балів, пікніків і концертів. Маєток відділу виносить у готівці $3,171.08, інвентар окремо $200. Відділ дав почин за спонукою колишнього гол. контр. У. Н. С., Миколи Росоловича, теперішнього гол. фін. секр. Романа Слободяна і гол. рад. Стефана Слободяна до заложення Української Громади в Найставн, що має свій дім вартости $20,000. Крім того відділ 105 дав почин до зорганізування великого Молодечого Департаменту при відділі. В домі Української Громади відбуваються зібрання відділу. Теперішній уряд: Стефан Слободян, голова; Стефан Борис, секр.; Стефан Крайник, касієр. Почесні члени відділу: Григорій Шаґала і Павло Кознарський.

Ювилейне свято відбув відділ разом з філядельфійськими відділами 27. травня і окремо ще ювилейне свято свого існування в Найставн 4. листопаду 1934 р. На свято прибув Роман Слободян з гол. уряду з рефератом, а промовляли ще: Стефан Слободян, гол. радний У. Н. С., і Гр. Шаґала, а по англійськи Іван Пташинський. Співав хор школи під управою Т. Свистуна і грала українська банда.

ВІДДІЛ 163 У. Н. С.: Товариство „Єдність" мало 14 членів при заложенні 18. липня 1918 р. Основники: Стефан Гвіздь, що став першим фін. секр., і Микола Волос, що став першим рекордовим секр. Першим предсідником був Іван Гарпуль, а касієром Теодор Сорока. Допомоги виплатив відділ $4,280, на народні ціли в Америці $144, до рідного краю $166 — з влаштовуваних відділом імпрез. Маєток у готівці $1,500. При відділі існував аматорський гурток у 1918—1922 р. Співпраця йде з відділами У. Н. С. Зібрання відбуваються в Українській Галі під ч. 847 Н. Френклин Ст. Деколи є лекції на наукові теми. Член Павло Прешляк заслужений орґанізатор в околиці Пітсбурґа в 1902 р. Теперішній уряд: Петро Мельник, предс.; Мих. Сосновський, кас.; Стефан Гвіздь, секр.

ВІДДІЛ 239 У. Н. С.: Братство св. Юрія заложене в 1908 р. з 85 членів заходами І. Хмелика, І. Сороки, Г. Пискора і членів першого уряду, що в ньому були: С. Вільчинський, предс.; Василь Матолич, секр.; М. Шкодовський, кас. Допомоги виплачено членам $8,000, на народні ціли в Америці $1,200, до рідного краю $1,000. Фонди призбирано з членських вкладок, балів, концертів, вистав. Маєток є $2,634.41. Відділ причинився до орґанізації Горожанського Клюбу, а співпрацює із злученими орґанізаціями міста Філядельфії. Зібрання відбуваються в домі Горожанського Клюбу. Теперішній уряд: Семен Рудакевич, предс.; д-р Володимир Ґалан, секр.; Андрій Соха, кас.

ВІДДІЛ 268 У. Н. С.: Товариство ім. Дмитра Вітовського заложене 25. лютого 1923 р. (на Френкфорді) з 26 членів. У першому уряді були: Михайло Стоколоса, предс.; Тимко Погорілий, секр.; Іван Дулеба, кас. Допомоги дістали члени $890, на народні ціли в Америці виплатили $55, а теперішній маєток виносить $200. Співпраця йде з народніми орґанізаціями міста Філядельфії. Місячні зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі (Клюбі). Теперішній уряд: Матвій Шанайда, предс.; Гаврило Михалюк, кас.; Петро Омелян, секретар.

ВІДДІЛ 324 У. Н. С.: Товариство „Мир" заложили 16. червня 1912 р. з 27 членів: Микола Филипчук, Стефан Штогрин, Роман Караїм і Михайло Коцюк. У першому уряді були: Іван Филипчук, предс.; Михайло Коцюк, секр.; Юрій Прокопчук, кас. Допомоги виплатили членам $1,634.50, на дім Української Громади $873.99, на народні ціли в Америці виплатили $200.74, до рідного краю вислали $187. Фонди призбирували з місячних вкладок і імпрез. Маєток виносить тепер $1,703.63, а окремо бібліотека має вартість $25. Відділ причинився до створення Української Громади і до закупна дому для неї при 2309 Фейрмонт Евеню та до закупна сусіднього дому на розі 23 і Бравн Ст. і там відбував свої зібрання. Теперішній уряд: Дмитро Люба, предс.; Петро Максимович, кас.; Михайло Туркот, секр.

Пояснення до фотографії (ст. 718):

Хлопці, що тримають таблицю (зліва направо): Ів. Матлюк, Ів. Бурак.

Перший ряд (сидять): Е. Матлюк, Ю. Бурак, Анд. Яськів, Гр. Григорчук, Мих. Туркот (секр.), Дм. Люба (предс.), П. Максимович (кас.), Мих. Коцюк, П. Зубик, М. Люба, П. Подоляк.

Другий ряд: Й. Филипс, Мих. Ґелета, П. Солтанюк, О. Матлюк, М. Рожак, М. Пришляк, Н. Бурак, Мих. Гливяк, П. Філь, Мих. Пришляк, А Кураш, Ів. Слободян, Й. Пришляк.

Третій ряд: А. Слободзян, Т. Филипс, Гр. Грнгорчук, Вол. Бурак, Вол. Бандуровський, Вас. Павлівський, Вол. Пришляк, Ів. Подоляк, Ю. Матлюк, Ів. Лукащук.

ВІДДІЛ 339 У. Н. С.: Братство св. Василія повстало з 25 членів 1. січня 1913 р. Орґанізували його: Іван Сорока (син Максима), Т. Грицей і Іван Жмутин. У першому уряді були: Т. Грицей, предс.; Іван Сорока, кас.; Іван Жмутин, секр. Допомоги дістали члени $6,230, на народні ціли в Америці виплатили $200, до рідного краю вислали $316 — з імпрез, балів і з членських вкладок. Маєтку в готівці є $30, на позичках у членів $572.65, інвентар вартости $350. Відділ причинився до оснування Українських Домів при Норт Френклин ул., на північній стороні і на полудневій стороні та до заложення української православної церкви при вулиці Берк. Співпраця йде з місцевими відділами У. Н. С. Зібрання відбуваються в Українській Громаді на Норті. Теперішній уряд: Іван Сорока (Максима), предс.; Іван Жмутин, кас.; Олекса Будай, секр.

ВІДДІЛ 375 У. Н. С.: Товариство ім. Дмитра Вітовського повстало в червні 1927 р. з 12 членів. Його орґанізували: Стефан Крутий, Іван Найда, Михайло Бойко. Найда став предс., Бойко секр. у першому уряді; касієркою вибрано Теклю Паращук. Допомоги членам виплатили $450, на народні ціли в Америці та в рідним краю дали $78. Зібрання відбуваються в домі Українсько-Американських Горожан. Відділ співпрацює із Злученими Українськими Орґанізаціями міста Філядельфії. Теперішній уряд: Василь Бідей, предс.; Василь Василюк, кас.; Яків Лежняк, секр.

ГРОМАДА: **PHOENIXVILLE.**

Українців 100 родин. Перші приїхали в 1902 р. з львівського й бобрецького повіту в Галичині. Мають укр.-катол. церкву, 1 товариство, 5 бізнесів (3 торговлі мішаних товарів і 2 гостинниці), 1 лікаря. Зрештою люди заняті при будові мостів і в фабриці заліза. На другій стороні залізничого шляху є місцевість Монтклейр, де є угро-руська громада, куди належали колись всі українці. Тепер вони розділені. — (Подав *Михайло Куриляк).*

ВІДДІЛ 321 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложили з 17 членів 20. вересня 1914 р. Іван Федак, Микола Лісовський, Мартин Воробець. У першому уряді були: Іван Гозіяш, Іван Федак, Микола Фляґа. Допомоги члени дістали $2,055.30, на народні цілі в Америці виплатили $375.25, до рідного краю вислали $160. Фонди роздобували з місячних вкладок і імпрез. Маєтку є $1,600. Відділ помагав орґанізувати українську церкву. Зібрання відбуваються в галі церковній. Грамоту за орґанізаційну працю дістав Федор Цюх. Теперішній уряд: Михайло Куриляк, Микола Ступницький, Федор Цюх. Ювилей відсвяткував відділ самий).

ГРОМАДА: **PITTSBURGH.**

(Пише *інж. Володимир Малевич).*

Українців 1,000 родин, 5,000 душ. Перші почали приїздити русини з Закарпаття перед 60 роками, а українці-лемки 5 літ пізніше; за ними щойно прийшли українці-подоляки, перед около 50 роками.

Першим українським імігрантом в Пітсбурґу був бл. п. Андрій Андрейчин,[1] з села Усть Руське, повіт Горлиці. Він приїхав до Пітсбурґа з двома парубками із свойого повіту в році 1880. Дістав горожанські папери в році 1895. В тім самім часі приїхав Юліян Вахновський,[2] а за ним його брат Леон Вахновський.[3] Коли в році 1887 приїхала жінка Андрейчина, Анна,[4] що після смерти першого чоловіка вийшла за Гальчака, то вже тут

[1] Помер 1901 р. [2] Помер. [3] Найстаршний член Союзу в Пітсбурґу, стоїть від 1894 року. [4] Члениця Союзу від 1903 р.

Українська Галя і Дім Товариства Українсько-Американських Горожан, 847-9 N. Franklin St., Філядельфія, Па.

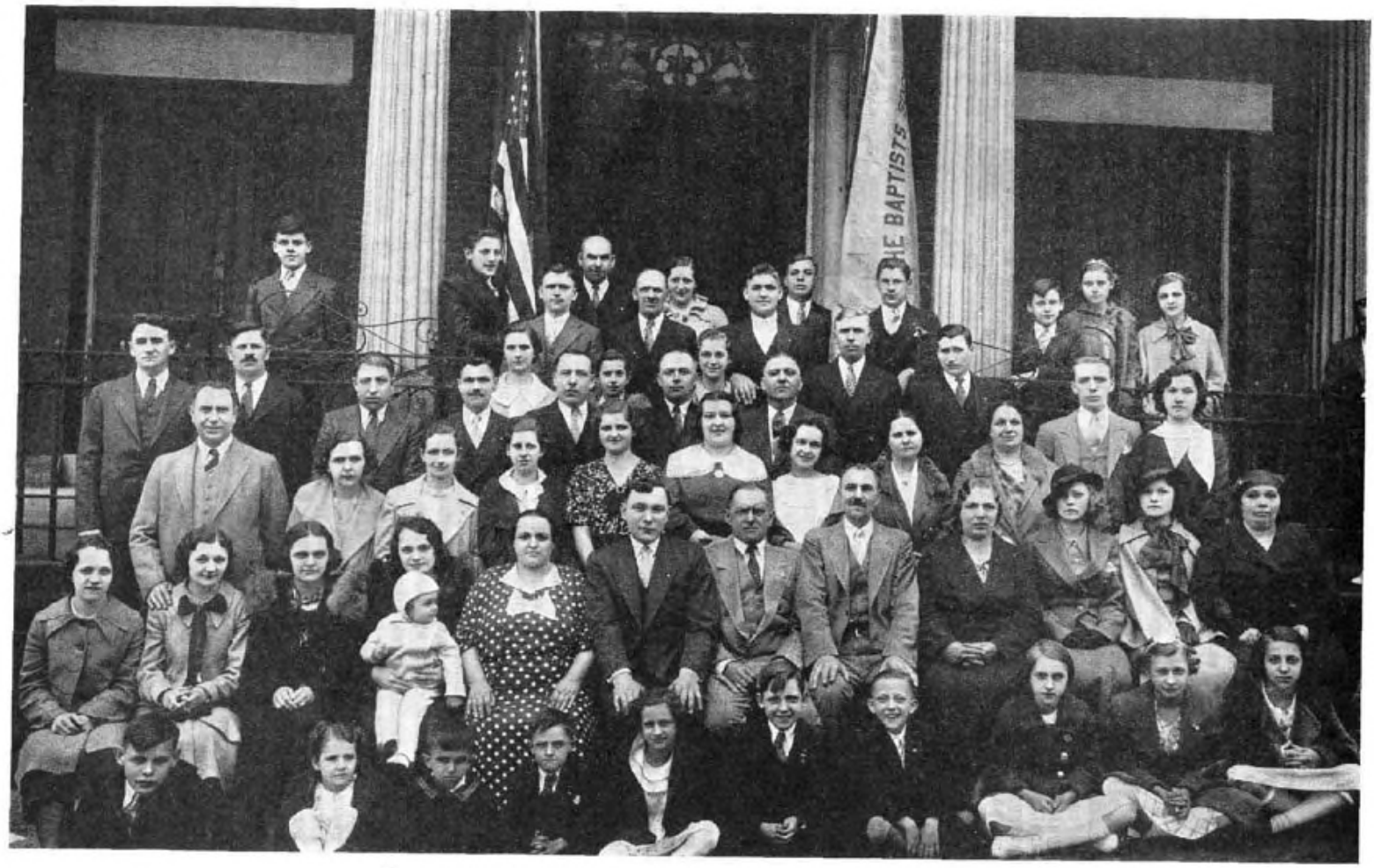

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 96 У. Н. С., Пітебург, Па.

жили чотири українські родини та коло двацять парубків. Перша дитина українських імігрантів у Пітсбурґу, Марія Андрейчин, уродилась у 1888 р. В тих часах приїхало багато імігрантів із сіл Ганчова, Лисова та Климківка, горлицького повіту. В році 1890 було вже тут 25 родин та коло 100 парубків. Люди вели спокійне життя. Не розумілись багато на політиці, тож і не мали ріжниць із закарпатськими українцями. Працювали в фабриках, де виробляють залізні рури та нюти і дротяні вироби. Заробіток тодішнього робітника був 13½ цента на годину, але і життєві потреби були пропорціонально дешевші.

Свої релігійні потреби залагоджували в польськім костелі на Савт Сайді. Польська імігрція і польський священик, пок. кс. Міськевич, були з Познаньщини, тож не знали і не відчували ненависти галицьких поляків до українців. Навязались між ними, як між словянами, досить сердечні взаємини. Ми нині прямо дивуємось, що тодішні імігранти не спольонізувались. Але треба тямити, що це були лемки![5] На великі церковні празники приїздив до них пок. о. Т. Обушкевич, котрий тоді був на парохії в Шенандоа.[6] На такий приїзд священика скликувались українці не лише з Пітсбурґа, але і з цілої околиці 25 миль навкруги. Польський ксьондз, Міськевич, на початку відступив їм свою канцелярію на відправу богослуження, опісля парохіяльну школу, а в р. 1889 на Великдень позволив правити в костелі. Пані Анна Гальчак оповідав, що коли рознеслось милозвучне „Христос воскресе", то люди почали плакати з радости, що по довгих літах святкують Воскресення у справдішнім храмі Божім, а поляки, не знаючи причини, дуже дивувалися, що це за звичай в „русьнякуф", що на Великдень замісць веселитися, плачуть. По Службі Божій завязався комітет до будови своєї церкви та збирання жертв на ту ціль. Живучий досі Леон Вахновський твердить, що якийсь Филип Крайняк дав першу жертву на будову церкви в сумі $50. В році 1890 приїхав до Пітсбурґа як перший парох „угорський" священик о. Гавриїл Вислоцький. З польським священиком не дуже годився, тож за кілька місяців виїхав. По нім приїхав о. Амвросій Полянський. За його почином приступлено до активного оснування церкви. Відкуплено від протестантів стару деревляну галю на 7-мій улиці і Карсон за суму $11,500. На першу рату зложили, опріч поменших жертв, Андрій Андрейчин суму $1,200, Филимон Гуритяк суму $800 і два закарпатські українці по $500. Тоді наші імігранти не дуже радо повіряли свої гроші банкам, тому зібрану суму грошей вложено до приватного банку пані Анни Гальчак, це є під подушку. І спить Анна на церковних грошах та сниться їй, що напали на неї опришки. Налякана збудилася, наробила крику, збудився муж і ті парубки, що в них мешкали („бордери"), та так пересиділи до рана, стережучи грошей, доки не прийшли куратори церковні, щоб забрати гроші та занести на першу рату.

Церква була зачартерована 5. жовтня 1891 року під назвою „Руська гр.-кат. громада під возванням св. Йоана Хрестителя в Пітсбурґу на С. С." Є це материя церква на західню Пенсилвенію. З неї оснувалися всі околичні церкви, як: Карнеґі, Мекіз Ракс, Мекіспорт, Амбрідж, Монесен, Ню Кенсінтон, Форт Сити і Норт Сайд Пітсбурґ.

о. Полянський працював тут як парох до 1895 року. Тоді приїхав з краю бл. п. о. Микола Стефанович,[7] котрий працював тут шіснацять літ. За його часів почалась боротьба з кацапством. Російська православна місія вислала своїх аґентів між галицьких і закарпатських українців, щоби під покришкою православя ширити російський імперіялізм. Почались непорозуміння між закарпатськими й галицькими парохіянами. Дяк Шелявський з іншими симпатиками арештували о. Стефановича на саме Благовіщення в р. 1901. По судових процесах остаточно закарпатські українці відлучились та оснували свою церкву. Тільки завдяки сильному характерові о. Стефановича церква не пішла у ворожі руки.

По нинішній день старші люди найкраще споминають бл. п. о. Стефановича. Він був невтомним діячем на ниві церковній і щирим працівником на народнім полі. Його то заходами основано майже всі околичні церкви. За його господарювання збудовано мурована церкву і простору галю церковну. Він також потрудився при закупні площі на гр.-кат. цвинтар. Був кілька літ головним урядником У. Н. Союзу. Його заходами також основано від. 96 У. Н. С. та всякі співацькі й драматичні кружки. По його смерти українці збудували йому прегарний памятник на гр.-кат. цвинтарі. Щоби вшанувати його память живим памятником, пітсбурщани оснували під його іменем стипендійний фонд у „Рідній Школі".

Таксамо о. Евстахія Сидоряка завсіди пітсбурщани споминають теплим словом. За його побуту не було ще розбиття, тож уся ка народня праця велася з добрим успіхом. Тоді вдавалися всякі протестаційні демонстрації, пікетування, міжнародні базарі та збірки на народні ціли. З причини лихого здоровля змушений був полишити пітсбурську парохію.

Парохія св. Івана Хрестителя має понад 400 родин, велику мурованну церкву, просторий дім парохіяльний і галю, котрої тепер уживають на школу, а також просторий цвинтар. Майно парохії виносить коло $225,000.

---

[5] Одначе кілька родин остались назавсіди при польськім костелі, а то родина Моняків і Шандровських, котрі змінили назвище на Сендерс.

[6] Коло 200 миль від Пітсбурґа.

[7] Уроджений 21. травня 1870 року, помер 11. січня 1911 року.

Товариство „Рогатинщина", відділ 396 У. Н. С., Пітсбург, Па.

В р. 1895 започатковано при церкві школу для дітей. Першим учителем був Василь Бубняк. За спогадами пані Анни Андрейчин-Гальчак, було тоді восьмеро школярів. Ходили вони днями до американської публичної школи, а вечорами вчилися при церкві української мови. З тої першої школи, котра була під надзором о. Стефановича, вийшло чимале число свідомих людей, котрі і до нині добре володіють українським словом. В такий спосіб школа велася довгі роки, число дітей почало зростати так, що в р. 1922, за часів учителя Стефана Яґела, було понад 200 дітей. Одному учителеві тяжко, або й неможливо наглянути 200 дітей, та ше й за час двох годин вечором навчити їх дещо. Тому така школа почала минатися зо своїм завданням. Коли прийшов теперішній парох, о. Кіндій, покликав чотири сестри василіянки та в р. 1933 започаткував цілоденну українську школу. Тепер є коло 20 дітей у цілоденній школі та коло 170, котрі ходять до вечірньої школи на старий лад.

Друга українська гр.-кат. парохія св. Юрія існує на Норт Сайді, вулиця Дор. Основана в р. 1919 заходами Миколи Набережнього, Петра Крайняка і бл. п. Івана Колодія. Першим парохом був бл. п. о. Євсрський, звісний патріот. Ця парохія має коло 175 родин і коло $50,000 вартости парохіяльного майна. Школу ведеться на старий лад, це є дві години вечорами. Тепер учащає до школи 108 дітей. Від чотирнацятьох літ учителює там п. Іван Корбецький, бувший булавний У.С.С. Вишколив він прекрасний хор з 50 співаків.

В році 1926 основано при 16-тій вулиці на Савт Сайді українську автокефальну церкву св. Володимира. Оснуванням занялись п.п. Іван Галевич, Григорій Шабатура, Василь Котула й інші. Першим священиком був о. Кашуба.

Опріч тих трьох українських церков є в Пітсбурґу на Савт Сайді при вул. 6-тій і Карсон також украніська презвитеріянська церква. Фундаторкою цієї церкви є пані Вілйем Мекелвей. При тій церкві існує велика недільна школа дітей усіх націй, котрим викладають науку релігії англійською мовою. В тій школі є 80 українських дітей.

В році 1915 основано в Пітсбурґу на Савт Сайді Український Народній Дім. При оснуванню найбільше потрудились п.п. Іван Ганяк, Павло Шшікула і Михайло Усик. Перша жертва в сумі $50 вплинула із розгривки українського гербу, вишитого панею Марією Малевич. В році 1919 відкуплено на вулиці 11-тій і Бінґем галю за суму $11,000. На початку та одинока чисто народня інституція дуже гарно розвивалась. Одначе з часом, через внутрішню незгоду, прийшов застій у її розвою. В році 1931, коли головував п. Григорій Шабатура, за ухвалою членів продано цей дім жінці голови, пані Анні Шабатура, а за готівку, отриману з продажу, відкуплено від автокефальної церкви її галю на цілі Народнього Дому. Одначе тут цей дім почав шілковито падати. Тоді автокефальна громада перебрала цей дім на свою власність.

В році 1920 основано також Народній Дім в Пітсбурґу на Норт Сайді, але ця іституція також упала по пятьох роках існування. Тепер Пітсбурґ не має ні одного Народнього Дому.

Пітсбурська громада завсіди брала чинну участь у народнім, політичнім і просвітнім життю. Від давніх часів уладжувано збірки та заряджувано коляду на Рідну Школу, інвалідів і інші потреби. По смерти бл. п. о. Стефановича, в році 1911, скликано всенароднє віче і на нім принято резолюцію, котрою установлено живий памятник великому народньому діячеві, о. Стефановичеві, в формі фонду його імени. Фонд цей призначений був на удержання українських середніх шкіл у Галичині. Тодішнім комітетом цього фонду були: о. Данилович, п. А. Бучак і п. Д. Порада. Порада зложив першу жертву в сумі $50. В тому році зібрано $1,200 та вислано суму 6,000 австрійських корон Краєвому Союзові Кредитовому у Львові (тепер „Центробанк") до заряду Педаґоґічного Товариства. Через війну вартість цього фонду впала до суми 1,555 злотих польських. Якийсь час жертви ще складано на цей фонд, але підчас війни збирання припинилось. В році 1935 у комітеті цього фонду були п.п. Порада, Іван Ганяк і Д. Василик. В тім році скликано останні збори, фонд зліквідовано та вислано через „Обєднання" до Рідної Школи, яко наступниці Педаґоґічного Товариства, останню суму $630.

В році 1915 р. пітсбурщани скликали всенароднє віче в справі окупації Галичини московським військом. 3,000 українців взяли участь у тім вічу. Головним бесідником був д-р Демидчук. В році 1922 було знову велике віче, на котрім українці з Пітсбурщини протестували проти насильної окупації польськими військами земель Західньої України. 4,000 людей взяли участь у тім вічу. Головним бесідником був д-р Лонгин Цегельський. В тім самім році відбулися також демонстрації під польським консулятом. Пять жінок і трьох мужчин, ветеранів американської армії, арештовано. Коли в 1923 р. Рада Амбасадорів віддала Західню Україну полякам, українці Пітсбурґа й околиці знов запротестували великим походом, резолюціями і телеґрамами до Вашинґтону і Ліґи Націй у Женеві. 6,000 людей було в поході. Найбільшу демонстрацію влаштували українці в 1931 р. як протест проти пацифікації поляками населення Східньої Галичини. 8,000 людей взяли участь у тій демонстрації. Головним бесідником на вічу був делеґат Омелян Грибівський, а також говорив по анґлійськи п. Джеймс Дейвіс, теперішній сенатор і бувший секретар праці в кабінеті президента Гувера. Уладженням демонстрації занявся місцевий гурт бувших Українських Січових Стрільців. У тім поході не взяли участи члени парохії св. Івана Хрестителя на Савт

Сайді. Це перший раз в історії пітсбурської іміґрації найстарша громада не взяла участи в народнім ділі. В квітні 1917 р. був проголошений президентом Вілсоном Український День в цілій Америці. Отже і пітсбурщани не остались позаду. В суботу, 21. квітня, коло сорок жінок і дівчат в українських строях розставились по головних улицях міста, щоб зібрати грошеві жертви від американців на потерпілих від війни братів у старім краю. Зібрано коло $2,400. З початком 1919 року вислано ті гроші до голови Центральної Ради в Києві, проф. Грушевського. Гроші післано на руки американського амбасадора Дейвіда Ровлянда Френсиса в Петрограді, з припорученням передати їх проф. Грушевському в Києві. Якраз тоді шаліла большевицька революція. Амбасадор Френсис був змушений новим режімом опустити Росію. Він виїхав до Японії, а гроші завернулись до Америки та пішли до каси Американського Червоного Хреста.

В році 1928, коли переїздив через Америку полковник Коновалець, він відвідав також Пітсбурґ. Дав гарний виклад у Народнім Домі та під його впливом основано товариство під назвою „Ліґа Визволення України". Ціллю товариства є підпомагати визвольну акцію України. В члени цього товариства ввійшли не лише пітсбурські, але й околичні громадяни. На початку це товариство було досить активне, але коли в році 1931 прийшла економічна криза, до того „заморожено" йому коло $400 в банку, жертвенність і активність його членів припинилась.

В Пітсбурґу існують чотири відділи У. Н. Союзу, в котрих є разом 350 членів; три відділи У. Р. Союзу, в котрих є разом коло 150 членів; три відділи „Провидіння" із 250 членами та девять відділів Народньої Помочі із 320 членами. Разом є коло 1,070 людей, зорґанізованих в українських братствах і товариствах. Українська Народня Поміч має свій головний осідок у Пітсбурґу під ч. 527 Друга Евеня, де виходить тижневик „Народнє Слово".

Позатим існує орґанізація Української Робітничої Партії. Початки цієї орґанізації виводяться з давньої Української Радикальної Партії. Коло року 1910 засновано при гр.-кат. церкві на Савт Сайді просвітню читальню ім. Маркіяна Шашкевича. Членами цеї читальні були кілька іміґрантів радикальних поглядів. В році 1913 зайшли непорозуміння з тодішнім парохом, о. Курилом, і читальня вичеслася з церковної галі до приватної галі пок. Ґута-Кульчицького. З часом консервативні члени почали виступати, а натомісць почало прибувати більше членів із соціялістичними поглядами. В роках 1917—1920 малий був її розвій, доперва в р. 1922 зросла вона в силу та стала важнішим чинником в житті пітсбурських українців. В тім році члени і симпатики цеї партії зорґанізованою акцією розбили всенародне протестаційне віче. З цієї нагоди англійські часописи писали таке: „Українці зійшлись на нараду, щоб рішити, де мають належати: чи під Польщу чи під Москву, а що не могли погодитися, вчинився такий заколот, що поліція змушена була розвязати їх віче". Під цю пору „робітнича" орґанізація є дуже активна. Члени її збираються часто на популярні і просвітні виклади, на котрих реферують місцеві або переїжджаючі лектори. Від часу до часу влаштовують представлення, пікніки й інші імпрези. Між ними є відділ робітничого ордену, котрий має коло 20 членів. Кілька одиниць цеї партії належать до міжнародньої комуністичної партії. Поза тим є кількадесять активних членів.

В році 1920 оснувалось маленьке жіноче товариство — тепер „Союз Українок". Оснуванням занялись пані Сидорякова, Малевичева і Хандогова. Бере воно завсіди участь у всіх місцевих міжнародніх базарах, де представляє українське мистецтво. Занимається також збірками на Рідну Школу й інвалідів. В роках 1920—1928 ані одної коляди та писанки не занедбало це товариство. Разом вислано понад $800. Тепер предсідницею його є пані Марія Малевич, а секретаркою панна Стефа Вишатицька.

В році 1930 заходом жіночого товариства основано Клюб Університетських Студентів. Членами цього Клюбу є українські студенти двох місцевих університетів і місцевої техніки, а також укінчені професіоналісти. Першим предсідником був Адам Баволяк (тепер адвокат в Олифанті), касієром Стефан Малевич, секретарем Лестер Мельничук. Сходини його відбуваються в льокалю Інтернаціонального Інституту. В тім році Клюб мав 50 членів, між ними 15 укінчених університетників. Цього року предсідницею є панна Наталія Монастирська, вчителька з Аліквіпи, секретарем студент унів. Михайло Савицький з Мекіз Ракс, а дорадником д-р Степан Кулик, лікар з Карнеґі.

Пітсбурські українці мають також Ліґу Горожан, яку оснували в р. 1932. При виборах міських, повітових, стейтових і федеральних бере вона чинну участь.

Придніпрянських українців мабуть є чимале число в Пітсбурґу. Статистика цензусу з р. 1930 виказує, що в Пітсбурґу живе 13,650 людей, уроджених в Росії. Між ними напевно буде бодай одна четвертина наддніпрянців. Одначе вони ніколи не беруть чинної участи в житті української іміґрації.

Є між українцями Пітсбурґа досить гарно розвинена торговля. Вже в році 1893 п. Степан Пужак заложив на Каботвей Савт Сайді торговлю харчами („ґросерню"). Був це перший бизнес, ведений українцем. В році 1903, заходами о. Стефановича, основано кооперативну крамницю. За якийсь час перейшла вона в приватні руки пок. Ґута-Куль-

чицького. Нині є велике число українських бізнесменів, як „гросериків", різників, пекарів, кравців, власників ресторанів і інших. Декотрі мають дуже гарні і добре ведені підприємства.

Позатим існують два позичково-будівельні товариства. Перше „Українське позичково-будівельне товариство" (Ukrainian Building and Loan Association) основано в р. 1921 заходами Івана Ганяка, Павла Шпікули, Василя Котули і Григорія Шабатури. В році 1934 було в нім $78,000 пайкового майна. Друге подібне підприємство зоветься „Злучене українське позичково-будівельне товариство" (United Ukrainian Building and Loan Association). Оснував його в році 1925 Іван Ганяк. Пайкового майна має воно на суму $60,000.

Українці живуть переважно з праці рук. Велике число їх працює в фабриках, де виробляють сталь, залізні рури, шруби, ванни. Чимало їх працює при залізницях, де чистять залізничі вози. Частина їх занята по ресторанах і готелях як кухарі, портієри і т. і., а також чимале число, переважно жінок, заняте є ночами при чищенні бюрових будинків. Заробітки наших людей є найнижчі, бо вони споняють найтяжчу і найнижчу працю. Професіоналістів є лише кілька: один адвокат, що практикує на власну руку, два інжиніри, котрі працюють для корпорацій. Позатим є кілька вчителів і вчительок, але вони не є заняті в Пітсбурґу, лише в околичних місцевостях.

Докладне число українців, що живуть у Пітсбурґу, не є знане. Можна взяти під увагу ось таку статистику: Парохія св. Івана Хрестителя на Савт Сайді має 400 родин; парохія св. Юрія на Норт Сайді 175 родин; парохія св. Володимира на Савт Сайді 100 родин; протестантська громада 70 родин; коли додамо членів і симпатиків „робітничої партії" 255 родин, — то вийде загальне число 1,000 родин. Кожна родина має пересічно пять осіб, тож без перебільшення можу сказати, що в Пітсбурґу живе 5,000 українців. Тут не вчисляється закарпатських українців. На околицю Пітсбурґа, себто метрополітан дістрікт, звичайно начисляють коло 25,000 українців.

Із тих 5,000 людей, що живуть у Пітсбурґу, лиш одна пята частина, це є 1,000 людей, стоїть у своїх запомогових товариствах. В приближенні одна третя, або 330 із них посідають свої доми. Коли би почислити пересічну вартість кожного дому на суму $5,000, то загальне майно українців в Пітсбурґу виглядалоб ось так: реальність $1,650,000; меблі $250,000; бизнеси $100,000; майно парохії св. Івана Хрестителя $225,000; майно парохії св. Юрія $50,000; майно парохії св. Володимира $45,000; українські Позичково-Будівельні Товариства $140,000 — разом $2,460,000.

Отсе коротка історія української іміґрації в Пітсбурґу. Давнішу історію українців зібрано від старших іміґрантів, як пані Анни Андрейчин-Гальчак, Леона Вахновського; сучасну списано з переживання й обсервації.

ВІДДІЛ 53 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка, колишнє братство св. Николая, засноване десь коло 1888 р. Його орґанізували о. Іван Волянський, о. Теофан Обушкевич, а вкінці о. Микола Стефанович. Про початок відділу не можна довідатися з книжок, бо їх спалили. Воно зачартероване в стейті 1892 р. Відділ причинився до будови Народнього Дому, збирається в галі української православної церкви. В р. 1890 воно зорґанізувало укр. катол. парохію св. Івана Хрестителя при 7 вул. на Савт Сайді. Теперішній уряд: Роман Барановський, предс.; Павло Шпікула, секр. Михайло Усик, кас.

Ювилейне свято відбулося з Союзовими відділами 24, 96, 118, 120, 132 і 396 дня 3. червня 1934 р. Опис у *Свободі* в новинках з 5. червня 1934. По панахиді в укр. катол. церкві був концерт у литовській галі. Співав хор з Норт Сайду під управою вчит. Корбецького і хор з Ембридж під управою С. Яґела. Було сто співаків. Свято відкрив інж. Волод. Малевич, вступну промову сказав о. І. Теодорович, святочну Роман Слободян. Скрипкове сольо відограв студ. Я. Яґело, деклямацію виголосив Мих. Білий. На святочній вечері господарем був о. Козоріз.

ВІДДІЛ 96 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложене з 38 членів 28. жовтня 1904 р. Орґанізували й стали першими урядниками: о. М. Стефанович, предс.; Ісидор Костюк, секр. До уряду ввійшов також Іван Піхота як касієр. Допомоги членам виплатив відділ $6,944, на народні ціли в Америці $184.88, на рідний край $250 — усе з балів та пікніків. Маєток у готівці $800. Відділ співпрацює з церквою св. Івана Хрестителя і збирається в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Войтович, предс.; Дмитро Василик, секр. і кас. 30-літній ювилей свого існування обходило братство 28. жовтня 1934 р. Заслужений член — Ісидор Костюк.

ВІДДІЛ 118 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького заложене на Норт Сайді заходами В. Онишкова і С. Маційовського в 1919 р. Допомоги хорим членам виплачено $795, на народні ціли дали $647, а маєтку тепер $150. Теперішній уряд: М. Мощак, предс.; М. Сарахман, секр.; С. Пайпиш, кас.

ВІДДІЛ 396 У. Н. С.: Товариство „Рогатинщина" заложене з 26 членів 6. червня 1914 р. Закладав Григорій Варунок. У першому уряді були: Марко Фадунок, предс.; Михайло Кримський, кас.; Петро Бекіш, секр. Допомоги дістали члени $1,548, на народні ціли в Америці виплатили $150, до рідного краю вислали $480 — з балів і членських вкладок. Маєток тепер $1,768. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Теодор Куруна, предс.; Андрій Федьків, кас.; Петро Бекіш, секр.

Братство св. Григорія, відділ 24 У. Н. С., Ранкін, Па.

ГРОМАДА: **PLYMOUTH.**

Укр. кат. парохія зорганізована в 1898 р. Родин 300.

ГРОМАДА: **PLAINS.**

Українців 200 родин. Поселилися перед 40 роками. Походять з повітів Сянік і Лісько. Працюють у копальнях угля. Є школа й читальня „Просвіти", церква спільна у Вилкс Бери. Є 3 українські товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., Горожанський Клюб. Є 1 лікар, 1 адвокат, 1 учитель у прилюдній школі. При міській управі займають українці такі становища: 1 збирає податки, 1 асесор, 1 заступник начальника поліції. З підприємств є 1 похоронник, 2 крамничники з цукорками, 1 маляр і декоратор, 1 будівничий, 1 кімната для білярдів. — (Подали: *Михайло Негребецький, Йосиф Кривий, Іван Шипула).*

ГРОМАДА: **QUAKERTOWN.**

Українців 60. Це фармери. Приїхали в 1914 р. з Галичини. — (Подав *Іван Гайгель).*

ГРОМАДА: **RAMEY.**

В самій місцевості Реймі живе 4 українські родини. Зате в околиці є кілька малих громад, які разом можуть бути зараховані до місцевости Реймі, бо це колишній осередок. Тут осіли люди перед 45 літами, приїхали з повіту Лісько, Галичина. Є значне число закарпатських русинів та словаків, що разом збираються в гр.-катол. церкві, яка обеднує коло 160 родин. Це одна з найстарших наших церков, але при ній народнього життя нема. Люди працюють у копальнях мягкого вугля і на фармах.

Українських товариств, які мають свій осідок у Реймі, а членство в околиці, є 3, а саме: 1 від. У. Н. С., 1 від. Провидіння й 1 від. У. Н. П. Окремо є ще відділ У. Н. С. в Смок Рон, де є 35 українських родин, а від. У. Н. П. в Смит Мил, де є 57 українських родин і українська православна церква. Народнього життя нема через замотані віроісповідні відносини. — (Подав *Микита Джмелик).*

ВІДДІЛ 227 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложив Микита Джмелик з 12 членів 15. травня 1920 р. Він став секретарем у першому уряді, а з ним був Лука Решетар головою і Станько Бережанський касієром. Допомоги виплатив відділ членам $760, на народні цілі в Америці $28, до рідного краю $45.50. Маєтку в готівці є $37.79, інвентар $12. Теперішній уряд: Микола Медвідь, голова; Луць Хома, скарбник; Микита Джмелик, писар.

ГРОМАДА: **RANKIN.**

Українців 42 родини, душ 200. Осіли в 1897 р. Прибули з містечка Єзуполь, повіт Станиславів, Галичина. Заняті при фабриках залізних виробів. З товариств є від. У. Н. С., У. Н. П., О. Д. В. У., Український Горожанський Клюб. Є українська школа, 2 бизнеси (ресторан і крамничка з цукорками). Громада все діяльна, хоч мала. Заходами Червоного Хреста при 18 Сотні О. Ч. Січи імени Василя Біласа повстав Український Народній Дім. — (Подав *Антін Кушнір).*

ВІДДІЛ 24 У. Н. С.: Братство св. Григорія заложили з 12 членів 30. грудня 1916 р. Василь Мацькевич і Йосиф Боришкевич, а першими урядниками були: Василь Мацькевич, предс.; Йосиф Боришкевич, секр.; Микола Озарчук, кас. Допомоги виплачено $3,765, на народні цілі в Америці $150, до старого краю $125 — з балів та представлень. Маєток у готівці $214, інший $350. Зібрання відбуваються в приватній галі Федора Семка. Теперішній уряд: Стефан Козловський, предс.; Федір Семко, писар; Олекса Глова, кас. Ювилей У. Н. С. святкували разом з відділами в Пітсбургу.

ГРОМАДА: **READING.**

Укр. кат. парохія зорганізована в 1909 р. Родин 50.

ГРОМАДА: **REVLOC.**

Укр. кат. парохія зорганізована в 1926 р. Родин 20.

ГРОМАДА: **SAINT CLAIR.**

Українців 200 родин. Прибули перед 40 літами з Галичини. Працюють у копальнях твердово вугля. Мають 6 товариств, 2 українсько-катол. церкви, 2 парохіяльні школи і 15 українських бизнесів (гостинниці, торговлі харчами й мясом). З професіоналістів є 3 вчителі. — (Подав *Кирило Феценко).*

ВІДДІЛ 9 У. Н. С.: Братство Пр. Богородиці заложене 20. вересня 1895 р. Основникп й перші урядники: Григорій Полянський, Теодор Хиляк, Андрій Гербот. Членів на початку було 12. Допомог виплачено до $5,000, на народні цілі в Америці пішло $200 — з місячних вкладок братства. Маєток до $2,000. По реформі в 1915 р. почато розбивати

відділ. З 146 дорослих осталося в У. Н. С. 5, а з 122 дітей — 12. Братство зорґанізувало церковну парафію, зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Василь Боднар, Михайло Панчишин, Микола Саляк. Ювилейне свято було з іншими відділами в Шенандоа.

ВІДДІЛ 31 У. Н. С.: Братство св. Кирила й Методія заложене заходами Кирила Феценка в р. 1922 як від. 228. Але в р. 1931 його розділено і половина членів перейшла до від. 9, а друга половина дістала число 31.

ВІДДІЛ 228 У. Н. С.: Сестрицтво св. Анни.

ГРОМАДА: **SAYRE.**

Українців 132 родини. Зайшли перед 40 роками. Походять з повітів: Сянік, Горлиці, Лісько, Турка, в Галичині. Працюють у варстатах залізниці Лігай Велі і в фабриці шовкових виробів. Є церква, школа, 6 українських товариств, 2 орґанізації молоді. З професіоналістів є 1 механік-інжинір. З підприємств є 1 крамниця з харчами, 3 гостинниці. — (Подав *Михайло Ковалевич*).

ВІДДІЛ 236 У. Н. С.: Товариство „Вільні Козаки" повстало з 15 членів 22. грудня 1920 р. Орґанізували його члени першого уряду: Тит Шкирпан, голова; Андрій Багнюк. секр., а з ними ще й Ілля Обух. В уряді був ще Семен Прислопський, кас. Члени дістали допомоги $969, на народні цілі в Америці виплатили $125, на рідний край $20. Фонди діставали з місячних вкладок. Маєтку мають вартости $847.50. Зібрання відбуваються в парафіяльній школі. Теперішній уряд: Тит Шкирпан, предс.; Теодор Баль, кас.; Михайло Ковалевич, секр.

ГРОМАДА: **SCRANTON.**

Українських родин у Скрентоні: при українсько-католицькій церкві св. Володимира 316, душ 1,612; при незалежній церкві св. Михайла 167 родин, 837 душ; ніде не приналежних до церкви 29 родин, 113 голов. З Закарпаття приблизно 650 родин.

Майже всі вони працюють у копальнях твердого вугля, невеликий відсоток при залізницях, при електровні, у фабриці шовкових виробів.

Почали осідати в Скрентоні коло 1900 р. Перший був Тимко Шеремета із Східньої Галичини, а Григорій Роздільський із Лемківщини. Тоді Скрентон був ще малим містом. в 1906 р. прибув сюди з Джерзі Сити Степан Калакука, як делеґат на конвенцію У. Н. С., що почалась тут 1. липня. Він залишився у Скрентоні і розпочав народню працю. Перша гр.-катол. церква, тобто Успення Пр. Богородиці, повстала тут із „угрорусинів" при Линден Ст. у полудневій частині міста, а потім вона роздвоїлась і повстала окрема церква з галичан, св. Івана Хрестителя при 4-тій вулиці. Тут заложено перше братство українське, а то відділ 229 У. Н. С. З цього відділу повстав теж від. 123 У. Н. С.

Перше театральне представлення відбулося 20. січня 1906 р. в Мюзик Гол. Була це драма „Хто винен?" Аматорами цеї першої вистави були: Олекса Мондляк, Тимко Шеремета, Дмитро Попіль, Іван Кирилюк, Танька Баковська, Марія Кира й інші. В 1907 р. знову прийшло непорозуміння між галицькими і закарпатськими імігрантами і галичани заснували теперішню церкву св. Володимира при 7-мій вулиці. Тут купили галю, перемінену на церкву. Дня 21. липня 1907 р. прибув до Скрентону єп. Сотер Ортинський, витаний величаво на стації і супроводжений походом з бандою до церкви. На другий день, у неділю, було величаве богослуження. Того самого року уладжено тут величаве ювилейне свято в честь Маркіяна Шашкевича. Перший Український День у Скрентоні був в 1918 р. В р. 1927 зорґанізовано клюб гри в мяча („бейзбол"). Тоді основано Український Горожанський Клюб, що тепер нараховує понад сотню членів. В 1928 р. основано православну церкву св. Михайла.

В 1930 р. повстав Український Громадський Хор, що дав кілька гарних концертів у Скрентоні й околиці. В 1932 р. збудовано величаву церкву св. Володимира.

В Скрентоні існують всякі братства і товариства, чоловічі, жіночі і молодечі клюби, навіть із шкільних дітей. Є дві школи при церквах. Є відділи У. Н. С. й У. Р. С.

З історії української іміграції Скрентон знаний з того, що тут виходила ґазета *Свобода,* заки перенеслася до Ню Йорку. Тоді повстала тут перша українська книгарня („Руська книгарня", що перетревала аж до світової війни). Була якийсь час і ризниця, було видавництво книжечок та пересилкове бюро при адміністрації *Свободи.* В 1909 р. перенісся сюди гумористичний двотижневик „Шершень", який став опісля орґаном теперішнього Українського Робітничого Союзу, заки ще повстала *Народна Воля.*

Давніше Скрентон був осередком українського громадянського і національного життя. Тепер тут головна кватира Українського Робітничого Союзу зо своїм домом та друкарнею *Народної Волі.*

У Скрентоні осів перший український лікар, д-р Микола Ардан, в травні 1904 р. З професіоналістів, крім редакційного та адміністраційного персоналу У. Р. С., є 2 адвокати, 5 лікарів, 3 інжиніри, 5 учительських сил. Крім того на студіях є: 2 богослови в Римі, 2 медики в Філядельфії, 1 на дентистиці, 1 на техніці в Шікаґо, 1 покінчив академію у Вест Пойнт і є ляйтнантом при американській армії.

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 126 У. Н. С., Сликвіх, Па.

З підприємств є 2 українські похоронники, більше як 20 торговель мясом і харчами, і 10 гостинниць. — (Інформації подав *Степан Калакука,* доповнив статистику *Михайло Камінський,* інші історичні вісти призбирано в редакції *Свободи).*

ВІДДІЛ 123 У. Н. С.: Братство Успення Пресв. Богородиці повстало з 18 членів 19. серпня 1905 р. Орґанізували: Григорій Мрикало, перший предс., та Йосиф Запоточний, перший секр. З ними був у першому уряді ще Максим Глух як касієр. Допомоги члени дістали $2,786, на народні ціли в Америці виплачено $96, до рідного краю $72 — з добровільних складок членів. Маєток у готівці $250. Зібрання в галі церковній св. Михайла. Теперішній уряд: Микола Піціль, предс.; Михайло Волощук, кас.; Григорій Мрикало, секр.

Ювилейне свято разом з іншими відділами відбулося 5. серпня 1934. Опис у *Свободі* з 7. серпня (в новинках). Рано були богослуження в українських церквах (катол. і православній), пополудні, в год. 2, святочний обід у Волдорф Парку при участі 1,000 осіб. Відкрив свято предс. комітету Мих. Камінський, тостмайстром був д-р Михайло Стець, а промовляли колишні діячі в У. Н. С.: Степан Калакука, Іван Ардан, Володимир Крайківський. Святочну промову виголосив Роман Слободян. Співав хор укр катол. церкви під управою Івана Шведа. Заложено молодечий від. У. Н. С., ч. 144.

ВІДДІЛ 144 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького заложив з 9 членів Михайло Федицький 1. серпня 1934 р. В першому уряді були: Володимир Ковалів, предс.; Стефан Шиманський, секр.; Марія Соняк, кас.; Зібрання відбуваються в церковній галі, 430 N. 7-ма евеня. Теперішній уряд: Станислав Боболя, предс.; Олена Федицька, секр.; Марія Панько, кас.

ВІДДІЛ 159 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 13 членів 25. вересня 1918 р. Орґанізував М. Камінський, що став першим головою. З ним були в уряді І. Хороший, кас.; І. Ремез, секр. Допомоги членам виплатили $693, на народні ціли в рідним краю $25. Маєток у готівці $165. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Н. Масляк, предс.; С. Петрівський, кас.; М. Камінський, секр. Ювилейне свято обходили з від. 123, 229 і 280.

ВІДДІЛЛ 162 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало з 7 членів 25. листопаду 1914 р. Орґанізували Іван Васильків, що став першим предсідником, Андрій Ковальчик, перший касієр, Іван Ткач, перший секретар, і Микола Піціль. Допомоги виплачено до $600, на народні ціли в Америці $50, на рідний край $50 — із складок своїх членів. Співпрацює відділ з іншими Союзовими відділами, зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Евтій Марченко, предс.; Андрій Ковальчук, кас.; Михайло Ґнатів, секр.

ВІДДІЛ 208 У. Н. С.: Братство Пресвятої Евхаристії повстало з 25 членів заходами Якова Стадніра 15. червня 1919 р. Він був членом першого уряду, а з ним були ще: Микола й Андрій Машталяр. Допомоги членам виплатили $300, а маєтку має відділ $100. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Дмитро Копчак і Яків Стаднір.

ВІДДІЛ 229 У. Н. С.: Братство св. Василія Великого заложене з 86 членів 17. грудня 1909 р. Закладали: Михайло Югас, Василь Гайдич. Югас став предсідником у першому уряді, Іван Зубаль секретарем, а Ґаврило Дзюбро касієром. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Дутчак, Микита Кузьмин, Петро Притула. Ювилей обходив відділ разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 280 У. Н. С. заложив Василь Захарчук з 23 членів 30. квітня 1923 р. В першому уряді був предсідником С. Бучинський, касієром К. Волощук, секретарем В. Захарчук. Допомоги членам виплатили $2,469, на народні ціли в Америці $191, до рідного краю $50. Фонди приходили з місячних вкладок, жертв і імпрез. Маєток у готівці є $477.77, заморожених у банку $200. позички $80, на членах $60. До відділу 280 прилучилися відділ 176 (Вільна Україна) і 280 (тов. Над Збручем). Зібрання відбуваються в Українським Горожанським Клюбі. Теперішній уряд: О. Запоточний, предс.; С. Петращук, кас.; Р. Рубльовський, секр. Ювилейне свято відбулося спільними заходами всіх відділів У. Н. С. в Скрентоні.

ГРОМАДА: **SHARON.**

ВІДДІЛ 386 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна".

ГРОМАДА: **SIMPSON.**

Українців 40 родин. Прибули сюди перед 50 роками з повітів: Збараж, Коломия, Тернопіль, Перемишль. Працюють у копальнях угля, при дорогах і на фармах. Є тут церква, школа, 1 від. У. Н. С. і 2 від. У. Р. С. Молодь зорганізована в скавтовій дружині. З професіоналістів 3 вчителі в прилюдних школах і 1 дентист. З бизнесів 4 готинниці і 2 торговлі харчами. — (Подав *В. Лагода).*

ВІДДІЛ 43 У. Н. С.: Братство св. Василія Великого.

ГРОМАДА: **SLICKVILLE.**

Є 58 українських родин, що походять з Галичини. Працюють у майнах. Є один відділ У. Н. С. Є два склепи і 3 салуни. Є церква. Молоді є до 150, але не зорґанізована. — (Подав *Іван Кузьмин).*

ВІДДІЛ 126 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя мало 14 членів при заложенню 25. травня 1921 р. Його орґанізували: Микола Кіч, Іван Федоронько, Теодор Керницький, Іван Кузьмин. У першому уряді були: Іван Федоронько, предс.; Теодор Сенедяк, секр.; Теодор Керницький, кас. На допомогу виплачено $3,000, на народні ціли в Америці $200, на рідний край $150 — з місячних вкладок до товариства. Маєток у готівці $250, інвентар $100. Відділ причинився до будови церкви в 1924 р. і відбуває зібрання в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Пендришак, предс.; Григорій Дидів, секр і кас.

ГРОМАДА: **SMOKE RUN.**

ВІДДІЛ 135 У. Н. С.: Братство св. Георґія мало 13 членів при закладанні 12. березня 1906 р. Основник Антін Клим зорганізував 176 членів до двох літ. Він був секретарем у першому уряді, а з ним був Андрій Годчак предс.; Юрій Лучка кас. Допомоги виплачено членам $635, на народні ціли в Америці пішло понад $165, на рідний край $150 — все те з запомогового фонду, що на нього члени складають по 50 ц. місячно. Відділ має на свою власність Братську Галю вартости $1,000 й інвентар $200. Співпрацює з відділами Провидіння, Соєдинєнія, У. Р. С., Народньої Помочі. Зібрання відбуваються в Братській Галі у Смок Рон. Після бофаловської конвенції лишилось у відділ 6 членів. Теперішній уряд: Павло Цапар, предс.; Йосиф Фонданич, кас.; Антін Клим, секр. Ювилейне свято відбулось.

ГРОМАДА: **SHAMOKIN.**

Родин 306, осіб 2,187. Перші еміґранти прибули в 1882 році, переважно з Західньої Галичини, з повітів: грибівського, новосанчівського, горлицького, сяніцького, а також з повітів земплинського і шариського на Закарпатті.

Працюють: старші переважно в майнах, а молодь за службовців по склепах чи бюрах, у фабриках шовку, сорочок і т. п.

Товариство Українських Братств має членів 150, а маєток виносить $25,000. Найстарше братство: св. Кирила і Методія має членів 63, маєток $4,000. Братство св. Михаїла має членів 74, маєток $5,400. Сестрицтво св. Анни має члениць 220, маєток $7,073. Братство св. Петра й Павла, членів 150, маєток $2,800; Сестрицтво Пр. Богородиці (Брейда), чл. 150, маєток $3,000; Братство св. Андрея, членів 150, маєток $1,500; Братство св. Володимира Вел., членів 45; Апостольство Молитви, членів 64.

Церква: гр.-катол. *Преображення Господнього. Парохіяни: галичани і з Закарпаття.* Вартість церкви, цвинтаря і парохіяльних будинків (3 доми) $250,000. Церковний хор „Бандурист" має членів 50, а молодечий хор 35. Українська банда й орхестра при церкві (парохіяльна). Членів 55. Народній Дім є при Товаристві Українських Братств. Школа парохіяльна вечірня. Дітей 250. Шкільний парохіяльний фонд при церкві Преображення виносить $1,076.15.

Бізнеси: Ґросерників 18. Власників готелів (салупів) 18. Будівничі (контрактори) 4. Фарбярі 3. Голярі (барбери) 3. Сальони краси 6. Адвокати 2. Лікарі 5. Аптикарі 3. Декоратори 2. Чищення чобіт 1. Техніки (інжиніри) 2. Учителі вищих шкіл (гай скулс) 9. Учителі вселюдних шкіл (ґрейд скулс) 5. Вчителька музики 1. Шпитальні доглядачки (норзки) 5.

Бібліотека є при Товаристві Українських Братств, дар бл. п. о. Івана Константкевича. Книжок 345.

Орґанізація молодіжи „Амер. Асосіейшен", членів 75, дівчат-членяць 35. Ситизенський клюб.

Замітні події: Кожного року громада дає в березні концерт у честь Шевченка. В 1934 р. відсвятковано 50-літній ювилей заложення громади. Також у 1934 році відсвяткувано 40-літній ювилей У. Н. Союзу.

Тут виходила *Свобода,* перенесена з Джерзі Сити 18. липня 1895 р.

Тутешні громадяни заснували були в жовтні 1905 р. „Українську Колеґію". Ціль того товариства була: виховувати українсько-американську молодь в українськім народнім дусі на пожиточних горожан нашої прибраної вітчини в Амернці. До цієї Колеґії вчащали старші українські діти в понеділок, середу і пятницю від години 6 до 8 ввечір і вчилися там: релиґії, української мови (читання, писання і граматики), української літератури, історії й ґеоґрафії та співу нотного і церковного. Ця інституція мала свою власну смичкову орхестру (понад 30 дітей), яка давала концерти і приграваля що тижня (крім зими) до танців у своїм власнім парку, де був збудований відповідний павільон. Згадана Колеґія почала була теж видавати свій власний тижневик (на 8 сторін) п. з. „Зірниця". Вийшли лише 4 числа (1-ше 9, останнє 30 червня 1906 р.). Всю ту роботу (побіч дяковчительської) провадив тодішній шамокінський учитель Осип Стеткевич.

Зібрано на Позичку Національної Оборони кругло $1,000. Окремо вислано на ріжні ціли, як повеняни, Рідна Школа, інваліди і т. п. $900.

У банковій інституції „Піпелс Трост Ко." директорами є в більшости українці (7). Урядовців у тім банку є українців 2. Почтмайстри 1 на „Ексцелзіор", а 1 в Рото (Брейда). Похоронник 1. — (Зібрали і подали: *Олексій Шаршонь,* головний радний У. Н. Союзу; *Олександер Дроздяк,* дяковчитель).

ВІДДІЛ 1 У. Н. С.: Братство св. Андрея. Першим відділом і основником У. Н. Союзу (22. лютого 1894 р.) було *братство св. Кирила і Методія,* заложене в 1887 р. Коли в шамокінській громаді повстали згодом інші братства і товариства, то члени У. Н. Союзу, що були в тих братствах і товариствах, умовилися полагоджувати всі Союзові справи на окремих зборах (кожної четвертої неділі в місяці). Такий окремий Союзовий відділ назвали „Місцевий Руський Народний Союз" (М. Р. Н. С.). Це сталось у вересні 1901 року. Пізніше дали цьому відділові назву: Братство св. Андрея. Теперішній уряд: Василь Курилів, предс.; Пилип Кулянда, кас.; Н. Габура, секр.

Ювилей У. Н. С. обходив відділ разом з парохією 22. квітня 1934 р. Звіт був оголошений в *Свободі* з 30. квітня 1934. Перебіг свята: Рано відправив в укр. кат. церкві Службу Божу і сказав проповідь о. М. Олексів, після того була панахида за померлих членів; концерт у церковній галі. Хорові точки виконав мішаний і дитячий хор під управою О. Дроздяка. Вступну промову із споминами про початки братства св. Кирила і Методія та Союзу виголосив гол. радний О. Шаршонь, а святочні промови: Микола Мурашко (про перебіг праці У. Н. С.) та Дмитро Галичин (про розвиток ідей У. Н. С.). По концерті був у Клюбовій Галі святочний обід при участі 300 осіб. Промовляли свої й замісцеві бесідники. Господарем вечері був Т. Воргач.

ГРОМАДА: **SHENANDOAH.**

Українців 50 родин. Це найстарша українська громада, в якій перший український священик, о. Іван Волянський, оснував першу українсько-католицьку церкву св. Михайла в 1884 р. Має величаву деревляну церкву, перший український цвинтар, де ховали небіжчиків-українців з цілої Америки і де збудовано каплицю першому померлому українському священикові, о. Зенонові Ляховичеві в 1885 р. Тут виходила перша українська ґазета *Америка* в 1887 р. *Русске Слово* в 1891 р.

Громада добре загосподарована. Її більшість це земляки з Закарпаття, що ще вважають себе „русскими". Вони мають у посіданні ввесь церковний масток і наш довголітній доробок. З підприємств є 3 гостинниці, 1 торговля харчами. Є лиш 1 відділ У. Н. С. — (Подав *Іван Чорний).*

ВІДДІЛ 98 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложене 22. грудня 1899 р. з 12 членів. Основники: Іван Чорний, Сулима, Онисик. В першому уряді були: Демчко, Дудич, Йосиф Коваль. Відділ виплатив допомоги членам понад $3,000, на народні ціли в Америці $200, на рідний край $600 — все з членських вкладок та з балів. Маєтку має $300, зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Микола Максимчук, Танас Гевчук, Іван Чорний.

Ювилейне свято разом з відділами 9, 28, 31, 98, 242, 305, 365, 382 відбулося 4. липня 1934 р., описане в *Свободі* з 11. липня 1934. Була Служба Божа в першій гр.-катол. українській церкві в Америці, що стоїть у Шенандоа; правив о. Іван Ортинський, проповідь виголосив о. Василь Гривнак із Сентралії, Па. Саме свято відбулося в парохіяльній галі, де колись була перша наша церква в Америці. Відкрив його Микола Максимчук, співав хор під управою Лаврова. Промови виголосили: Дмитро Капітула з МекАду і М. Мурашко по українськи, а Григорій Євусяк по анґлійськи. Вечором у готелі Ферґусон відбулася вечеря для 300 осіб. Тостмайстром був І. Шквір, промову по анґлійськи сказав суддя Дж. Ґенґлоф (G. E. Gangloff) та адв. Дж. Ґеллер, а також Анна Боївка, І. Лійч та Г. Савуляк, крім попередньо згаданих.

ГРОМАДА: **SYKESVILLE.**

Українців 7 родин. Приїхали деякі перед 32 роками з повітів: Ясло, Чесанів, Підгайці з Галичини. Працюють у копальнях угля. Є церква й 1 від. У. Н. С. 1 вчителька українського роду вчить у прилюдній школі, крім цього є 4 студенти та студентки в ріжних каледжах. Є 1 торговля мішаних товарів. Колись тут було зо 150 українських родин, але як їм діти підросли, а копальні вугля вичерпуються, мусіли розїхатися, щоб знайти заняття для родини. До церкви в Сайксвил приналежні ще українці із сусідніх громад: Солдір, Па. (2 родини), Дубойс, Па. (21 родин). Є окрема церква закарпатських русинів. — (Подав *Михайло Люлька).*

ВІДДІЛ 401 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало в серпні 1914 р. заходами Михайла Люльки з 15 членів. В першому уряді були: Володимир Крушельницький, предс.; Михайло Люлька, секр.; Лев Кок, кас. Допомоги виплатили членам $800, на

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 223 У. Н. С., Вилкс Бери, Па.

Петро Ковальчак. Допомоги хорим членам виплатили близько $3,000, на народні цілі в Америці $200, на рідний край понад $100 — усе з місячних вкладок, імпрез і збірок. В готівці є маєток $900. Зібрання відбуваються в домі члена. Теперішній уряд: Юрко Кисилиця, предс.; Василь Шищук, секр.; Стефан Кушкевич, кас. Ювилей обходили разом з відділом з Монесен 15. липня 1934. Згадка при відділі 338.

ГРОМАДА: **WILKES BARRE.**

Українців 700 родин. Походять з повітів: Сянік, Коросно, Тернопіль. Почали прибувати від 1896 р. Заняті в копальнях твердого вугля. З допомогових товариств є 4 від. У. Н. С., 5 від. У. Р. С., 4 Провидіння. Є українсько-катол. церква, при ній школа, окремо кооператива із своїм домом і дім від. 79 Провидіння. З професіоналістів є 2 лікарі, 3 вчителі, 1 адвокат. При кооперативі є бібліотека. З бізнесів є 7 гостинниць, 8 торговель харчами. Осередком громади є церква, до котрої належать іще сусідні громади: Плейнс, Парсонс, Ашлей, Гудсон. — (Подав *Іван Мельник).*

ВІДДІЛ 48 У. Н. С.: Братство св. Андрея засноване 25. січня 1916 р. з 60 членів. Організатори були: Данило Цеплий, Михайло Негребецький, Йосиф Катулька. В першім уряді були тісамі: Цеплий як предс., Катулька як секр., Негребецький як кас. Допомоги виплатив відділ $2,200, на народні цілі в Америці $176 — усе з місячних вкладок від членів і вільних складок. Маєток відділу в готівці $98, бібліотека має 207 книжок вартости $325, інвентар вартости $71.50. Відділ зорганізував українську школу, співпрацює з від. 30, 99 та 223 У. Н. С. Зібрання відбуваються в хаті Мих. Негребецького в Плейнс, Па. Теперішній уряд: Йосиф Мнцьо, предс.; Мих. Негребецький, кас.; Йосиф Кривий, секр. Ювилейне свято обходили з іншими відділами у Вилкс Бери. Згадка про це свято є при відділі 99.

ВІДДІЛ 99 У. Н. С.: Братство св. Николая заложив Михайло Годованський з 8 членів 18. червня 1905 р. В першому уряді були: Микита Ковалишин, предс.; Стефан Лукач, кас.; Михайло Годованський, секр. Допомоги виплачено $7,740.50, на народні цілі в Америці $720, на рідний край $685.25 — усе з місячних вкладок, забав і імпрез. Маєток у готівці та уділах $848.99, в інвентарі $160. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Трохим Шпур, предс.; Микола Лаврик, кас.; Петро Герман, секр. Відділ організував іще 223 відділ У. Н. С., а потім обидва зорганізували укр. кат. парохію. Антін Петришин одержав організаторську нагороду.

Ювилейне свято відсвяткували спільно відділи: 29, 30, 48, 99, 169, 223, 278 і 319 з Вайоминґ Веллі, в повіті Лузерн, у парку Сан Сусі в неділю, 12. серпня 1934 р. Опис у *Свободі* з 20. серпня 1934 р. Службу Божу рано відправили оо. Мирон Стернюк з Плимут, Волод. Обушкевич з Ганновер і Ярослав Скроцький з Бервик. Злучені хори з 100 осіб з Ганновер—Глен Лайон і Плимут співали під орудою М. Сокільського і Н. Демкова. Проповідь виголосив о. Стернюк. По обіді був концерт, відкритий головою комітету, В. Крайківським. Вступне слово сказав Д. Капітула, по анґлійськи промову виголосив посадник міста Чарлз Ловленд, а святочну промову Д. Галичин. Крім цього до молоді говорив по анґлійськи адв. А. І. Завойський.

ВІДДІЛ 157 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 7 членів 16. вересня 1934 р. заходами Петра Германа. Це молодечий відділ, складений з тут родженої молоді. В уряд увійшли: Петро Вонк, предс.; Іван Зварич. секр.; Ілько Зварич, кас. Маєток $15. Зібрання відбувають у галі української кооперативи.

ВІДДІЛ 223 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложене 26. грудня 1908 р. з 34 членів. Найбільше потрудився при закладанню Антін Шкробяк. У склад першого уряду ввійшли: Павло Кондрацький, предс.; Стефан Запоточний, секр.; Іван Завольський, кас. Допомоги дістали члени $5,632, на народні цілі в Америці виплатили $394, до рідного краю $460. Гроші взяли з братської каси і з імпрез. Маєток тепер у грошах $551.22. Відділ причинився до зорганізування укр.-катол. церкви св. Петра й Павла й української кооперативи, а співпрацює з від. 99 У. Н. С. Зібрання відбуваються в парафіяльній галі. Теперішній уряд: Іван Барнас, предс.; Іван Мельник, секр.; Лука Худоба, кас.

ВІДДІЛ 278 У. Н. С.: Братство св. Василія Великого.

ГРОМАДА: **YATESBORO.**

Українців 27 родин. Деякі живуть тут по 30 літ. Походять з повітів Лісько і Добромиль, Галичина. Працюють у копальні вугля. До церкви належать у Форд Сіті, в школі учить священик. Тут є по 1 від. У. Н. С., У. Р. С., У. Н. П. — (Подав *Іван Іваник).*

ВІДДІЛ 51 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорганізував Василь Шевчик 23. жовтня 1901 р. і він став першим секретарем. З ним були в першім уряді: Мих. Бодак, предс.; Олекса Бодак, кас. На допомогу виплатив відділ $1,678, на рідний край $94. Зібрання відбуваються в домі компанійнім. Теперішній уряд: Роман Батицький, предс.; Іван Іваник, секр.; Микола Бобик, кас.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 42 У. Н. С., Пасейк, Н. Дж.

RHODE ISLAND

ГРОМАДА: CENTRAL FALLS і PAWTUCKET.

Українців 75 родин. Перші прибули перед 30 роками. Походять з повітів Бібрка і Яворів. Працюють переважно у фабриках шовкових виробів. Мають 1 від. У. Н. С. й 1 від. О.Д.В.У. Є теж Український Молодечий Клюб. Є дві торговлі мясом і харчами, 1 гостинниця і кілька підприємств для чищення вікон. — (Подав *П. Беньковський).*

ВІДДІЛ 93 У. Н. С. (в Сентрал Фолс) Товариство ім. Івана Франка заложене з 13 членів 27. листопаду 1916 р. Основники: Володимир Рекрут, Григорій Якимець. У першому уряді були: Олекса Паньків, предс.; Петро Тітик, кас.; Іван Походжай, секр. Допомоги виплатили $1,219.34, на народні ціли в Америці $137.71, до рідного краю $216.45 — усе з вкладок, представлень, балів і добровільних датків. Маєток у грошах $2,944.27, в бібліотеці $50, сцена й убрання $250, прапори й обстанова $500. Зорганізували мандолінову орхестру, Молодечий Клюб, Горожанський Клюб. Зібрання у винайменій галі. Теперішній уряд: Іван Клименчук, предс.; Петро Тітик, кас.; Пилип Беньковський, секр.

ГРОМАДА: CROMPTON.

Українців 23 родини, 104 особи. Прибували від 1905 р. з повітів Броди, Збараж, Бережани, Радехів. Працюють переважно по ткацьких заводах і краминцях. Мають такі українські товариства: Запорозька Січ (від. 246 У. Н. С.), Молода Україна (від. 222 У. Р. С.), читальню „Просвіти". Горожанський Клюб, гурток танцюристів, Молодечий Клюб. Школа буває часом вечорами. Є 6 студентів у каледжі і 2 в університеті. З підприємств: 1 родинна кооператива з харчами і мясом, 1 торговля мясом, 2 торговлі харчами, 1 власник таксівок, 1 ґарадж і направа авт, 1 продавець авт. — (Подав *Василь Сподарик).*

ВІДДІЛ 246 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" заложене 9. квітня 1909 р. з 15 членів стараннем Михайла Андриця, Григорія Болюха, Івана Кравчука, М. Мартинцева, Гр. Якимця. В першому уряді були: Павло Ковалюк, предс.; Данило Какалюк, секр.; Стефан Пригарський, кас. Допомоги виплатили членам $2,036, на народні ціли в Америці дали $357, до рідного краю $165.40 — з імпрез. Маєток у готівці $625.05, інший $224.19, бібліотека вартости $165, віддана до місцевої читальні „Просвіти". Відділ заложив аматорський кружок, читальню „Просвіти", причинився до заложення громадської кооперативи. Зібрання відбуваються в льокалю читальні „Просвіти". Відділ мав назву Братство св. Стефана аж до 1914 р. Заслужений для від. Arthur James. Його заходами відділ дістав обстанову і приміщення в Crompton Co. Теперішній уряд: Григорій Притула, предс.; Петро Коць, кас.; Василь Сподарик, секр.

ГРОМАДА: MANVILLE.

ВІДДІЛ 181 У. Н. С.: Товариство ім. М. Драгоманова мало 7 членів, коли його закладали 5. січня 1909 р. В перший уряд увійшли: Микола Шевчук, предс.; Мартин Галас, кас.; Стефан Шевчук, секр. Допомоги виплачено членам $3,500, на народні ціли в Америці і в рідним краю по $500 — все з товариської каси й імпрез. Маєток у банку $2,000, бібліотека вартости $100. Відділ причинився до заложення Народнього Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Петро Борозний, предс.; Микола Шевчук, кас.; Павло Гречух і Петро Черкас, секретарі.

Ювилей святкували разом з відділом 177 дня 20. травня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 28. травня 1934 р. Була панахида в православній церкві, правив о. Е. Королишин, а потім зібрання в Народнім Домі. Промову виголосив Роман Слободян, а по англійськи Стефан Рекрут. Співав хор під управою о. Королишина, були деклямації й сольоспіви.

ГРОМАДА: PROVIDENCE.

Українців 153 родини. Місто Правиденс ділиться на 4 части: Савт, Іст, Вест і Норт. Уже в 1900 р. почали наші земляки сюди прибувати. Прийшли з повітів: Гусятин, Тернопіль, Бережани, Рогатин, Скалат. Під проводом свідомих одиниць зорганізовано на Норті тов. ім. князя Данила. В р. 1907 прибули нові українські сили, а то два брати: Омелян та Іван Рекрут, що орґанізували життя на Савті, тобто: тов. ім. Шевченка і читальню „Просвіти". Тут призбирано гарну українську бібліотеку, яку опісля передано до міської прилюдної бібліотеки. В 1919 р. зорганізовано від. 177 У. Н. С., в р. 1921 повстала українська школа, сестрицтво „Любов", і тоді приступлено до будови церкви. При тій православній церкві розвинулося нове життя. Почалися маніфестації і протестаційні віча. Найліпше цвите тепер народне життя на Савті. В р. 1932 представник У. В. О., Омелян Грибівський, зорганізував від. 17 О. Д. В. У. Тут є багато родин, що мають свої доми, авта, два мають свої торговлі харчами. Три є будівничими, 5 підприємців чищення вікон, 1 доставець паперу до фабрик, 1 автомобілевий бизнес. З професіоналістів є 1 аптикар, 1 урядовець (шериф). — Подав *В. Р.).*

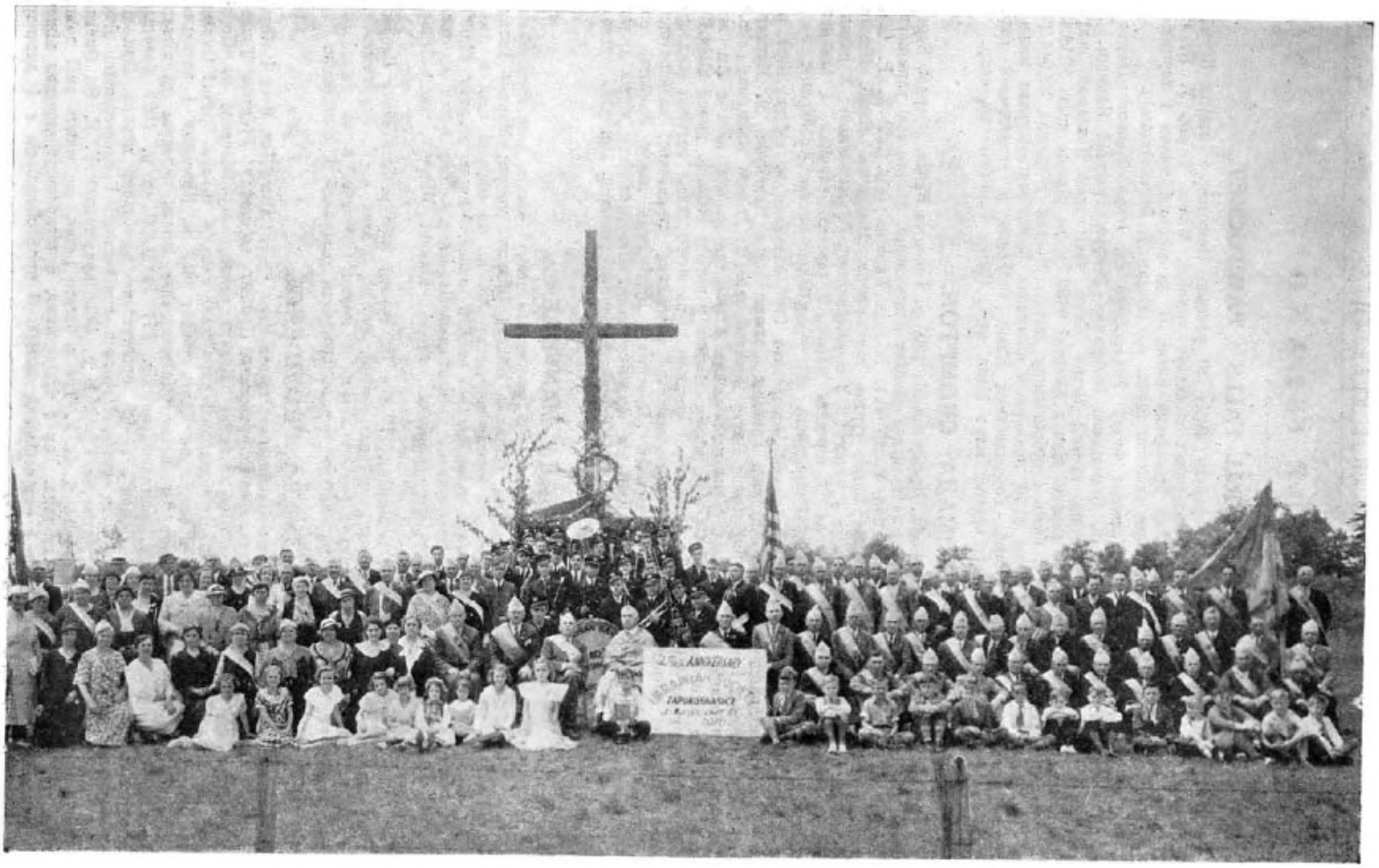

Товариство „Запорозька Січ", відділ 206 У. Н. С., Вунсакет, Р. Ай.

ВІДДІЛ 73 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заложене 17. травня 1903 р. з 9 членів. Орґанізували: о. Антін Бончевський, Іван Преґон, Микола Мохнацький. В першому уряді були: Іван Преґон, иМкола Мохнацький, Михайло Андриць. Допомоги виплачено $3,892, на ріжні ціли в Америці $760, на рідний край $1,670. Гроші походили з місячних вкладок, імпрез і добровільних жертв. Маєток у готівці $1,562. Власними силами відограв відділ кількадесять представлень. В році 1922 прилучився відділ 241 і тепер як один відділ відбувають разом зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Роман Рутила, предс.; Дмитро Лободяк, секр.; Григорій Болюх, кас.

ВІДДІЛ 177 У. Н. С.: Сестрицтво „Любов" зорґанізував з 8 членів Омелян Рекрут 22. липня 1919 р. Це перший молодечий відділ у стейтах Нової Анґлії. В перший уряд увійшли: Ксеня Рекрут, предс.; Марія Пшоновська, секр.; Тетяна Миськів, кас. Допомоги дістали члени $375.35, на народні ціли в Америці виплачено $137.16, на рідний край $228.42 — гроші прийшли з імпрез, як: концерти, представлення, балі і т. п. Маєток у готівці $375.90, приладдя до аматорських вистав вартости $67.12, решта маєтку вложена на будову української православної церкви, яка є власністю відділу. Відділ причинився до зорґанізування співацького товариства при церкві. Зібрання відбуваються в церковній галі під ч. 45 Пілґрім Ст. Теперішній уряд: Франко Лучка, предс.; Олена Онисько, кас.; Стефан Рекрут, секр. Ювилейне свято відбулося при співпраці від. 181 з Менвіл, Р. Ай., 20 травня 1934 р. Звіт поміщено у *Свободі* з 28. травня 1934 р. Згадка про це при від. 181.

ГРОМАДА: **WOONSOCKET.**

Українців 400 родин, 1,500 душ. Почали прибувати коло 1905 р. з повітів Скалат і Гусятин з Галичини. Працюють у фабриках сукна, шовкових матерій, у фарбярнях; молодші в торговлях. Українських ріжнородних орґанізацій є зо 25, оживляє їх Українська Банда із 40 членів, переважно студентів вищих шкіл. Потім хор „Бояна" і кружок танцюристів. Решта це церковні й запомогові товариства. Є Сестрицтво Пресв. Д. Марії і Союз Українок. З молодечих товариств існують: Дочки Американської України, Клюб Українсько-Американських Дівчат, Клюб Українсько-Американських Хлощів, спортові товариства.

Є дві парохії: українська православна, нараховує до 300 родин, і українська католицька має до 100 родин. Обі імени св. Михайла. В церковних салях містяться дитячі школи.

Є 7 салунів (коршем). Є також спілка з трьох, що має ресторан і пекарню в головнім центрі міста. Є ще друга спілка, що має пекарню. Є парня (лазня), 2 стрижії, 3 торговлі харчами, 1 кравець, 1 швець, 2 будівничі. Нотар публичний має теж аґенцію реальностей. Є 1 учитель в гай скул, 1 міський урядовець, 4 шпитальні доглядачки. Велнка скількість молоді вчиться по каледжах. Бібліотека є при від. 206 У. Н. С. і при православній парохії. — (Зібрав і списав *Михайло Скибінський).*

ВІДДІЛ 206 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ" повстало з 27 членів 9. квітня 1910 р. Його орґанізували: Михайло Чагарин, Андрій Швець, Онуфрій Червінський, Йосиф Бардичевський. Швець став першим головою, Василь Турецький касієром, Теодор Маґаляс секретарем. Відділ видав на запомогу членам $9,867.63, на народні ціли в Америці $471.08, до рідного краю $1,000. Фонди приходили з місячних вкладок, балів, пікніків, представлень. Маєток у грошах $12,281.52, у бібліотеці 784 книжки вартости $350, приладдя до аматорських вистав вартости $120, книжки до вистав $50, інструменти й ноти музичної банди вартостн $1,000. Відділ причинився до зорґанізування хору, аматорського кружка, банди, Горожанського Клюбу, Клюбу Танцюрнстів. За час свого існування відділ брав участь у громадянській роботі, орґанізував маніфестації американські й українські, дістав у конкурсі раз срібну чашу, другий раз дипльому. Відділ співпрацює з тов. ім. І. Франка й Сестрицтвом Преч. Діви Марії та з від. Союзу Українок. Зібрання відбуваються в церконій галі. Теперішній уряд: Михайло Чагарин, предс.; Іван Затонський, кас.; Микола Вецал, фін. секр.; Іван Паньків, рек. секр.

Ювилей обходили спільно відділи 206 і 241 (тов. ім. Франка) 12. листопаду 1934 р. Опис був поміщений у *Свободі* ч. 285 з 6. грудня 1934 р. Рано було богослуження в православній церкві, правив о. Володимир Каськів. Вечором був концерт у церковній галі. Співав хор „Боян" під управою о. Каськова. Відкрив свято Василь Бурак. Говорив Мнхайло Чагарин по українськи і Стефан Бардачевський по анґлійськи. З неукраїнських гостей промовляли: посадник міста Felix A. Toupin, референтка для американізації стейту Ровд Айленд Mrs. Althea M. Jencks та шкільний директор James F. Rocket. Святочну промову по українськи сказав Д. Галичин. Звіт з діяльности склали секретарі відділів У. Н. С. Михайло Яцишин і Йосиф Галонпка. Після концерту була спільна вечеря.

ВІДДІЛ 241 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка заложене 4. січня 1923 р. з 10 членів громадянами, що ввійшли в перший уряд. Ними були: Андрій Сусла, предс.; Михайло Камфонік, кас.; Микола Лотоцький, секр. Члени дістали допомоги $650, на народні ціли в Америці дали $135 (для Української Банди $110, на всесвітню виставу в Шікаґо $25), до рідного краю $65. Фонди прийшли з членських вкладок і імпрез. Маєток відділу

Товариство ім. Івана Франка, відділ 241 У. Н. С., Вунсакет, Р. Ай.

виносить $1,866.04 готівкою і $150 в інвентарі. Відділ працює постійно для орґанізації свіжих товариств, які є на часі, напр. Народнього Дому, тов. Боян, О.Д.В.У і ін. Він злучився з відділом 337 У. Н. С. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Теперішній уряд: Петро Романович, предс.; Василь Линка, кас.; Михайло Скибінський, секр. фін.; Йосиф Ґалоньшка, секр. рекорд. Ювилей святкували спільно з відділом 206.

Пояснення до фотографії (ст. 744):

На фотографії є (в дитячому ряді, зліва направо): Мирослава Скибінська, Стефан Ґалоньшка і Марія Ґалоньшка. З дорослих у тому самому порядку: Параня Ґалоньшка, Варвара Познанська, Марія Балюк, Марія Скибінська, Петро Романович (председник), Анна Камфонік, Михаліна Стрик, Франка Романович, Параня Подорожна, Кароліна Фірман, Петро Стрик (хорунжий), Михайло Камфонік, Михайло Заяць, Йосиф Ґалоньшка (секр. рекордовий), Михайло Скибінський (секр. фінансовий), Василь Линка (касієр), Іван Познанський, Демко Добривода, Іван Камфонік (хорунжий), Корнило Фірман, Павло Кічак (доглядач хорих), Данило Лукеник (контрольор), Микола Гричух, Войтко Барилюк, Григорій Стрик (доглядач хорих), Пилип Фостяк.

TEXAS

ГРОМАДА: BREMOND.

Є коло 150 українських родин. Багато українців ходять до польського костела і читають польські ґазети. Про положення українців в Україні знають дуже мало. Прибули коло 1907 р. з повітів: чортківського, тернопільського й бучацького — (Подав *А. М. Галущинський*).

ГРОМАДА: FORTH WORTH.

Є коло 60 українських родин, але тільки одна цікавиться українським життям і посилає жертви на Рідний Край. — (Подав *А. М. Галущинський*).

ГРОМАДА: HOUSTON.

Є коло 20 українських родин. Деякі передплачують *Свободу*. — (Подав *А. М. Галущинський*).

WEST VIRGINIA

ГРОМАДА: TAMS.

Українців 4 родини. Прибули перед 25 роками з повітів Сянік і Станиславів, Ґаличина. Працюють при добуванні вуґля. Є 1 українське товариство (від. У. Н. С.). — (Подав *Іван Магун*).

ВІДДІЛ 26 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка зорганізували з 16 членів 30. *жовтня* 1915 р. Йосиф Равлюк і Василь Мацкевич. Вони оба були в першому уряді. Допомог виплачено членам $500, на народні цілі в Америці (Сиротинець У. Н. С.) $75, на рідний край $25. Маєтку є $100. Зібрання відбуваються в домі Василя Піпи. Теперішній уряд: Григорій Маґус, предс.; Василь Піпа, писар.

ГРОМАДА: WHEELING.

Українців 250 душ. Прибули в 1895 р. із Пискорович і Дишкова, повіту Ярослав. Працюють у фабриках заліза й копальнях. Є 2 братства й 1 сестринство. Є 1 українсько-**катол.** церква на цілий стейт Вест Вірджінія. При церкві є вечірня школа. Бизнесів є 5 (3 торговлі харчами й 2 гостинниці). Є 1 лікар. Українська приватна бібліотека. З молодечих орґанізацій є Клюб О.Д.В.У., кружок танцюристів і товариство співацьке. Орґанізація українців зачалася тут щойно 1911 р. Наперед повстав відділ У. Н. С., а потім парохія. — (Подав *Стефан Грушкевич*).

ВІДДІЛ 56 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя зорґанізували з 50 членів Іван Когут і Стефан Грушкевич 11. травня 1911 р. В першім уряді були: Мих. Пуцило, предс.; Стефан Дикий, секр.; Пилип Хрушняк, кас. Допомоги виплачено $2,200, на народні цілі в Америці $50, до рідного краю $200 — з місячних вкладок і з імпрез. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Ковальчик, предс.; Мих. Дуткевич, кас.; Мих. Медвідь, секр.

Ювилейне свято разом з відділами 56, 77 і 212 було 11. серпня 1934 р. Опис у *Свободі* з 22. серпня 1934 р. Відділ 77 з Йорквіл приїхав удекорованим трамваєвим возом до Вілінґ. Тут була Служба Божа і панахида в церкві. Правив о. Н. Романюк. Пополудні був концерт в українській галі. Прибув посадник міста й інші американські гості. Місцевий хор під управою вчит. Грушкевича. Промовляли: голова комітету Мих. Дуткевич, інж. В. Малєвич з Пітсбурґа, лікар д-р Ґайдош, Н. Зарічний. По англійськи: С. Л. Спіллерс, канд. на стейтового сенатора, і Мр. Бирфорд з Йорквіл. Виступали танцюристи й орхестра Петра Кабали. Були деклямації.

ВІДДІЛ 212 У. Н. С.: Сестрицтво Неустаючої Помочі Пречистої Діви Марії повстало з 12 членичь 30. серпня 1919 р. Його організували Тереса Міналка й Анна Канюк. В першому уряді були: Анна Шелева, предс.; Тереса Міналка, секр.; Анна Канюк, касієрка. Допомоги членицям виплатили $350, на народні ціли в Америці пішло $100, до рідного краю $60 — усе з членських вкладок. Маєтку є $805. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Агафія Солецька, предс.; Марія Вітенко, кас.; Катерина Бліш, секр. Ювилей святкували спільно відділи 56, 77 і 212.

WISCONSIN

ГРОМАДА: LUBLIN.

ВІДДІЛ 376 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заложено 15. грудня 1927 р. з 8 членів заходами Стефана Макари. Предсідником став Микола Ґвязда, секретарем Григорій Пірус, касієром Михайло Пірус. На народні ціли в Америці дали $5. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Проць Савка, предс.; Іван Фіґура, секр.; Данило Троць, кас.

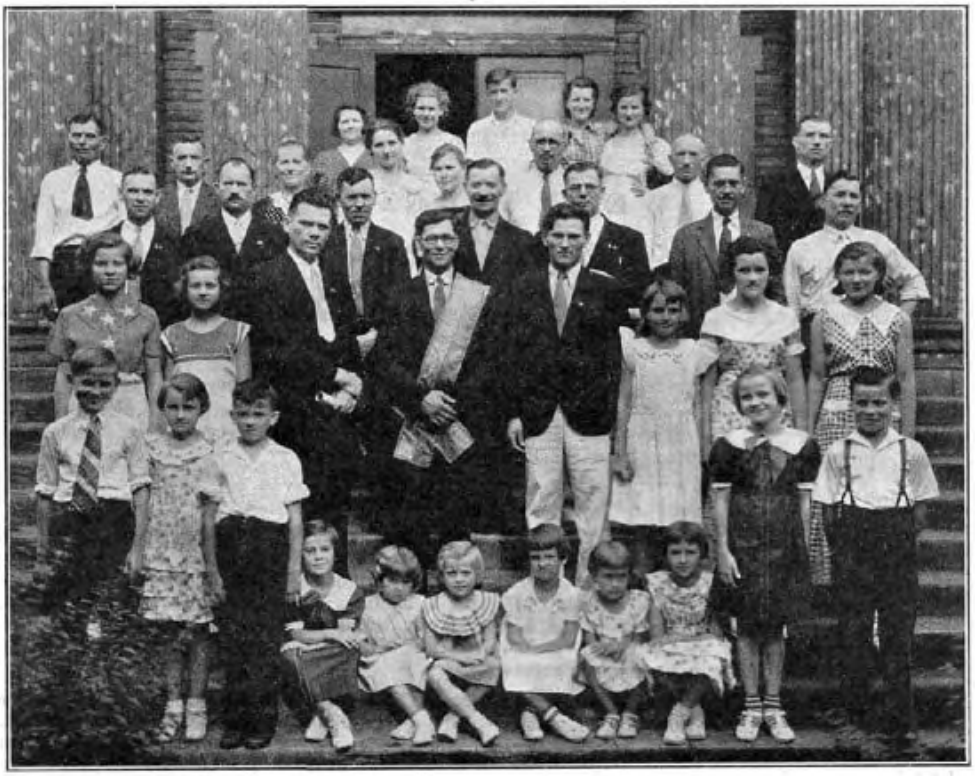

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 56 У. Н. С., Вілінґ, В. Ва.

ГРОМАДА: **MILWAUKEE.**

Українців 2,000. Осіли в рр. 1914—1917. Прибули з Пенсилвенії з околиць твердого вугля. Працюють у фабриках заліза. Мають 2 товариства: 1 від. У. Н. С. й 1 від. У. Н. П. Є церква й бібліотека. 3 бизнесів є 2 торговлі харчами, 2 гостинниці, 1 підприємець будівельний, 1 кравець. Громада по більшій части розбита, бо майже всі українці з Великої України зайшли між русских большевиків, а галичани спорять між собою за церкву. — (Подав *Микола Кудринський*).

ВІДДІЛ 103 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка заложено з 23 членів 2. лютого 1917 р. Орґанізатори: Павло Маґеровський, що став предсідником у першім уряді, і Іван Березовець, що взяв на себе секретарство. Касієром був Стефан Ковтун. Помагали при орґанізуванню Володимир Худик і Н. Брендзей. Допомоги виплачено $2,116.50, а на народні ціли дали такі жертви: на Сиротинець $10, на Український Павільон у Шікаго $10, Авраменкові $50, на церкву $205. Фонди на це приходили з членських вкладок і з імпрез. Маєток у готівці $873.10, в бібліотеці 36 книжок вартости $18, костюми вартости $100. Відділ орґанізував хор та аматорський кружок, співпрацює з парохією і з тов. „Вільна Україна" з Народньої Помочі. Зібрання відбуваються в церковній галі під ч. 1231 В. Скот Ст. Дня 22. грудня 1928 злучився відділи 103 і 47 заходами А. Кудринського й І. Березовця. Теперішній уряд: Т. Танін, предс.; А. Гатала, кас.; М. Кудринський, секр.

Ювилей обходив відділ самий 19. травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 13. червня 1934 р. Марійка Барсук відограла гимн У. Н. С., потім промовляв предс. відділу Т. Барсук, а по анґлійськи студ. В. Танін. Було кілька деклямацій. По вокальнім святі була перекуска в церковній салі. Дня 27. травня 1934 р. відбулися ювилейні збори при участи Д. Галичина.

ГРОМАДА: **THORP.**

Українців 17 родин. Прибули перед 22 роками. З повіту Жовква є 12 родин, з повіту Калуш 3. Працюють на фармах. Мають церкву від 1921 р., Народній Дім від 1926 р. Є одно українське товариство. З підприємств є один студняр, що машиною бє криниці. — (Подав *Іван Фігура*).

ГРОМАДА: **WEST ALLIS.**

Українців 17 родин. Перші українські іміґранти приїхали до Вест Алліс з інших стейтів у роках 1915—1920. Всі мають свої власні домн.

Походять з Галичини, одна родина з Київщини, дві родині з Закарпаття. Шість родин і їх діти належать до 103-го відділу У. Н. С., а других шість родин і їх діти належать до У. Н. П. Українська дітвора ходить до американських шкіл, середніх і вищих. З молоді більше число знає по українськи читати. Є ще більше українських родин у Вест Алліс, але не дають себе пізнати, що вони українці.

Їх праця така: 2 працюють у фабриці, де відливають залізо, 1 маляр декорує доми, 2 працюють у фабриці машин, 7 родин це звичайні робітники.

Українських товариств нема. Ті українці, що живуть у Вест Алліс, належать до відділів у Мілвокі, Віс. Вчить дітей української мови священик мілвоцької громади. — (Подав *Т. Барсук*).

WYOMING

ГРОМАДА: **SUBLET.**

Українців 20 родин. Походять із Закарпаття, Галичини й Наддніпрянщини. Працюють у копальні вугля. — (Подав *Михайло Павлишин*).

ГРОМАДА: **FRONTIER.**

ВІДДІЛ 392 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла орґанізоване в Сублет, Вайомінґ, 23. травня 1914 р. з 18 членів. Орґанізували члени першого уряду: Михайло Павлишин, предс.; Карло Бродзінський, секр.; Василь Купер, кас. Допомоги виплатили членам $455.76. Маєтку є тепер $295.75 у готівці, а іншого $20. Зібрання відбуваються в хаті Василя Купера. Теперішній уряд: Михайло Павлишин, предс.; Василь Купер, секр.

Всіх українців тут є 26 родин. Працюють у копальнях. Походять з Закарпаття, Галичини і Великої України. Є 1 гостинниця, 2 вчительки.

CANADA

ГРОМАДА: **TORONTO, ONT.**

(Пише *Михайло Подлужевич*).

Петрові Франчукові треба завдячити зібрання дат і статистики. Першим українцем, що прибув у р. 1901 до Торонта, є Дмитро Яворський з містечка Обертин, Галичина. Другим є Н. Н. Остапович із повіту Заліщики, а з ним ще два інші. Ті перші піонірн

зорґанізували в 1910 р. перше українське реліґійно-допомогове товариство св. Михайла і від нього повстала українська катол. парохія, яку орґанізував о. Лев Сембратович з Бофало в р. 1911. Першу нашу церкву побудовано при вул. Френклин в 1914 р. і поставлено парохіяльний дім.

За старанням о. Н. Бали повстала ще друга парохія з церквою Преч. Діви Неустаючої Помочі в середині міста при Бетгорст Ст. у 1927 р. Одна частина з товариства, заложеного в 1910 р., купила свій Український Народній Дім, званий „Піпл'с Говм" при вул. Ліппінкорт. Найбільше потрудився при цім Василь Буртник. Друга частина того товариств відлучилась і купила свій власний дім під назвою Український Робітничий Дім при Бетгорст Ст.

Найбільше украніців гуртується при українських катол. церквах.

Згадане перше товариство, заложене в 1910 р., зміняло свою назву і подобу. В 1912 воно назвалося тов. ім. Шевченка, пізніше розбилося на кілька товариств, що ріжняться політикою, а також уводять спори реліґійні, соціялістичні, комуністичні.

Точні дані про місцеві бизнеси й орґанізації та про професіоналістів знаходяться в Адресарі, виданім спеціяльно для тої ціли.

ВІДДІЛ 49 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорґанізували 23. січня 1916 р. з 16 членів о. Йосиф Боярчук і Михайло Подлужевич. У першому уряді були: Павло Баран, предс.; Василь Буртник, кас.; Михайло Подлужевич, секр. М. Подлужевич має заслуги як орґанізатор і дістав золоту відзнаку за працю. Допомог виплатив відділ на суму $207.50, на ріжні ціли народні $25 — усе з членських вкладок. Маєток у готівці $108.47, в бібліотеці книжок вартости $27.85, 2 образи $10. Відділ причинився до зорґанізування читальні „Просвіти", співпрацює з греко-катол. церквою, зібрання відбуває в галі церковній. Члени спішать усе на допомогу рідній справі, але цього не записано. Теперішній уряд: Михайло Дзюрман, предс.; Дмитро Пуколь, кас.; Микола Юречків, секр.

У. Н. СОЮЗ: ЧЛЕНСТВО Й МАЄТОК.

З кінцем першого, себто 1894 року, існування У. Н. Союзу його маєток виносив							$	220.35
По 10 роках, з кінцем	1903 р.,	було	3,796	членів,	а маєтку			15,129.85
По 20 „	„	1913 „	„	19,110	„	„		191,877.24
По 30 „	„	1923 „	„	22,423	„	„		1,222,523.37
По 40 „	„	1933 „	„	30,314	„	„		3,472,671.23
По 43 „	„	1936 „	„	30,335	„	„		4,489,305.96
Маєток книгарні і друкарні „Свободи"								49,537.37
Загальний маєток У. Н. Союзу і „Свободи" з кінцем 1936 року виносив								$4,538,843.33

* * *

У. Н. Союз виплатив по кінець 1936 р. посмертних запомог на суму $3,940,074.94, а калікам і невилікувально хорим членам $298,864.06, себто разом $4,238,939.00.

* * *

У. Н. Союз мав з кінцем 1936 року 385 відділів, розміщених у 21 стейтах, з 30,335 членів.

ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ

(Арабське число показує сторону. Н по числі значить: і наступна сторона. НН значить і наступні сторони. Ст.=стаття. П.=поезія. Порт.=портрет. Іл.=ілюстрація).

авіятика й явіяція, 113, 565.
Авраменко Василь, 358 Н, 371, 627.
Америка, 12 НН, 104 НН, 117 Н, 131 Н, 181 Н, 412 НН, 440 НН.
Америка (укр. часопис, Шенандоа, 1887), 36, 344.
американізація, 23, 104—132, 314, 320, 349, 412—419, 441, 448, 504—512.
Андрейко Дмитро, 46, 137, 138, 139, 218, 224, 334, 335, 336, 337, 434. Порт. 393.
Андрухович Кость, 34, 36, 37, 39, 42, 280.
Ардан Іван, 45, 60, 127, 212, 213, 214, 216, 276, 290, 313, 352, 421. Порт. 127.
Архипенко Олександер, 354, 371, 492, 495, 545, 562. Іл. 355, 357, 546.
Бачинський Юліян, 38, 39, 41, 45, 344, 381 Н, 445, 456.
Бервінчак Микола, 355, 356.
Беля Михайло, 130, 349.
бизнесові підприємства 114, 280, 360—364. (Див.: поодинокі громади).
бібліотеки, 26, 136, 137, 140, 142.
Близнак Микола, 449.
Богачевський Константин, 161 Н.
Боднар Марійка, 46, Ст. 520—522.
Бончевський Антін, 45, 54, 136, 167, 214, 276, 313, 330, 421. Порт. 119.
Бразилія, 34, 54, 55, 56, 77, 409.
Будзиновський Вячеслав, 46, 82.
Буковина, 30, 53, 71 Н.
Бурси, 89, 90, 135, 330, 331.
Велика Україна, 91 НН.
Версайська конференція, 295—297, 476 Н.
Верховський Гліб, 354.
видавництва, 135—142, 222, 352.
Видавництво ім. А. Бончевського, 136.
Виввольна Боротьба, 190, 229, 230.
Вилсон Вудров, 15, 17.
вистава світова в Шікаґо, 354, 371, 358 Н, Іл. 546.
вистави театральні, 426—430.
відзнаки У. Н. Союзу, Іл. 458.
війна балканська, 88; горожанська в Америці, 15 Н; світова, 103, 224, 311, 312, 318, 424, 493 Н.
Військова Орґанізація, 322.
Вільна Україна, 96.
віча, 11, 127, 135, 167.
Волянський Іван, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 279 Н, 344, 383. Порт. 35.
Гайворонський Михайло, 145, 371, 424, 425; Ст. 431—439.
Галич Василь, 351. Ст. 451—457.
Галичин Дмитро, 1, 228, 229. Ст. 178—191. Порт. 433.
Галичина, 30, 48, 53, 76—91, 296, 298, 299, 352.
Гвоздик Евген, 219, 308, 334, 335.
Герус, Л., 45, 99.
Гехтер Н., „Радянин", 46.
гимн, український національний, 172, 311; американських українців, 177, 381—382; У. Н. Союзу, 192.
Гладкий Степан, 46, 226.
Голод Денис, спомин 255—259.
Головна Українська Рада, 316, 317.
Головний Український Народній Комітет, 333.
Гончаренко Агапій, 28, 29.
Горішний Микола, 346. П. 286.
горожанство, 70, 109—112.
Грановський Олександер, 139, 346, 351.
Грицай Остап, 4, 5, 46, 411. Ст. 391—395.
Грицей Теодор, 224, 226. Порт. 395.
Гришко Василь, 214, 215, 217, 218, 220, 225, 343, 353. Порт. 261.
Грушевський Михайло, 71, 176, 370, 474.
Грушка Григорій, 34, 36, 38, 42, 44, 45, 66, 148, 151, 195, 197, 211, 212, 257 Н, 258 Н, 344, 345, 347, 348. Порт. 41. Іл. 43.
Ґамбаль Марія, 352.
Ґела Андрій, 45, 218, 333, 334, 336, 422—425. Порт. 215.
Ґлова Іван, 64, 134, 219, 335. Порт. 85.
Далекий Схід, 20.
Данильченко Микола, Ст. 360—364.
Демидчук Семен, 46, 219, 382, 372, 378. Порт. 319.
демократія, 17, 187, 210, 251, 311, 313, 318, 320, 321, 419, 448.
держава, національна, ідея й боротьба за неї, 293 НН, 310 Н.
державна контроля запомогових орґанізацій, 185, 221.
дипльоматичне представництво Західньо-Української республики, 142, 297, 320.
Дім У. Н. Союзу, 219, 227. Іл., 191.
Дмитрів Нестор, 30, 38, 39, 40, 45, 57, 60, 63, 134, 135, 136, 193, 204, 212, 213, 214, 216, 268, 276, 290, 313, 343, 348 Н, 344, 349, 351. Порт. 86.
Донцов Дмитро, 46.
допомоги, виплачені У. Н. Союзом, 245.
Дорошенко Дмитро, 45, 93, 352. Ст., 389—390.
драматична література, 350.
друкарня *Свободи,* 217.
друкарі й друкарні, 44, 46, 277.
духовенство, 18, 31, 32, 35, 36, 38, 39, 40, 48, 65, 69, 73, 141, 148—161, 172, 174, 201, 202, 203, 276 Н, 289 НН, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 330, 333, 421 Н. Див: поодинокі дячі).
Духовна Рада, 157, 290, 314.
дяки й дяковчителі, 328, 329, 421 НН, 422.
еміґрація, 77, 399 Н; в українськім письменстві, 408—412; українська, 401, 402; опіка над еміґрацією, 403.
жінки, проблема, 125 Н, 200; на імміґрації, 266, 267, 301, 384 НН; в У. Н. Союзі, 212, 213, 222, 223, 248, 299.
Жіноча Громада (в Ню Йорку), 373.
Жіноча Доля, 384, 386, 388.
Жук Йосиф, 159.

Загальна Українська Рада в Відні, 317.
Закарпаття, 30, 31, 48, 53, 72—76, 133, 148, 152, 172, 194; іміграція, 281, 304, 450.
Заклинський Ростислав, 46.
запомогові орґанізації, 130, 178—191, 195, 196.
Захарчук Дмитро, 346, 354. П. 254, 286, 457.
Західньо-Українська Республика, 297 Н.
Зелена Україна, 70.
злука українських запомогових орґанізацій, 206, 224, 315.
Іваницький Володимир, 138, 430.
іміграційний дім, 151 Н, 134, 199.
іміграція, 23, 104 Н, 109 Н, 301 Н, 412 НН, 440 НН, 498 НН; українська, 8, 9, 22, 26, 27, 449, 451, 493 НН, 498 НН; стара й нова, 440—448.
іміграційні закони й обмеження, 118, 442 НН.
індіяни, 15; Індіянська Територія, Оклагома, 67, 452.
інтеліґенція, 30, 48, 73, 93, 123, 174, 309, 327 Н, 331 (Див.: духовенство).
ірляндці („айриші"), 38, 89, 124 Н, 135, 155, 164, 273, 290, 304, 313.
історичні традиції українців, 460 НН.
Італія й італійці, 402 НН.
календарі, 135, 193, 213, 225.
Канада, 57—60, 117, 217, 346, 445, 519.
капітал і капіталізм, 163, 167.
Капітула Дмитро, 212, 213, 218, 229, 221, 223, 229, 301, 313, 701—704. Спомини 260—269. Порт. 169, 435.
Каськів Теодосій, 333, 340, 341. Ст. 420—430.
Каштанюк Іван, 224, 226, 227. Порт. 373.
Кедровський Володимир, 46, 339, 340, 378, 430.
Кисілевська Олена (Ольга Галичанка), 137. Ст. 382—388. Порт. 335.
Кирчів Константин, 153, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 223, 290. Порт. 153.
Кіпаш Максим, 351.
Клодницький Володимир, 46, 226, 227. Порт. 419.
книжки, 11, 133.
Ковбаснюк Степан, 450.
Колесса Олександер (Олекса Ходовицький), 408. П. 398.
Колюмбійський університет, 342, 516.
кольонізація, 117, 199, 362, 363.
Комишевацький Семен, 428.
комунізм і комуністи, 168, 170, 297, 305, 319 Н, 377.
конвенції У. Н. Союзу, 2, 133, 139, 193, 209—230, 333, 422.
Константкевич Іван, 45, 64, 65, 195, 196, 211, 212, 213, 216, 258, 259, 274, 290, 326, 335, 420. Порт. 56.
концерти, 11, 172, 420 НН, 438 НН.
кооперація, 37, 198, 363 (див.: запомогові орґанізації).
Королів В., 42, 100, 445.
Костишин Матвій, 208, 346 Н. П. 380, 411, 457.
Кошиць Олександер, 358, 424.
культура, 252 Н, 499 Н; українська, 460 НН; переміни в культурі, 498—512.
Курманович Віктор, Ст. 396—397.
Кучмак Іван, 356.
Лайвсей Флоренс Рендел, 352, 486.
Левицький Володимир, 46, 425.
Левицький Лев, 217, 218, 299. Порт. 165.
Левчик Василь, 221, 223, 224, 226. Порт. 275.
лемки й Лемківщина, 30, 48, 278, 289, 304.
Ленкий Богдан, 46. П. 324.
Литва й литовці, 66, 68, 89, 122 Н.
Ліга Ветеранів, 321.
Ліга Горожан, 321.
література, 343—353, 408—412, 482—489.
Лозинський Михайло, 45, 46, 76 Н.
Лотоцький Антін, 46.
Лотоцький Володимир Б., 46, 137. Порт. 285.
Лотоцький Лев, 140.
Ляхович Евген, 46. Ст. 250—254.
льояльність, 131.
мадяри, мадярони й мадярофіли, 38, 39, 65, 66, 73, 74, 75, 76, 89, 148, 152, 196, 199, 306, 314.
маєток У. Н. Союзу, 207, 212—217, 219, 221—223, 225, 227, 228.
майнери, 18, 19, 34, 162, 166, 265 Н.
Макар Степан, 33, 40, 45, 63, 113, 133, 136, 152, 213, 214, 216, 217, 330, 332, 344, 348, 350, 351, 421. Порт. 95, 145.
Макогон Іван, 30.
Макогон Яків, 386.
Маланчук Катерина, 346.
Малевич Володимир, 1, 229, 427, 428. Порт. 429.
Малицький Омар Е., 228, 229. Порт. 435.
малярство, 354 НН.
Мамчур Степан В., Ст. 498—512.
матеріяльний вклад іміґрації в Рідний Край, 449—450.
Милянович Степан, 220, 223, 224. Порт. 379.
мистецтво, 353—359, 491 Н, 511.
Мирош М., 355, 356.
Мишуга Лука, 1, 3, 46, 297, 298, 371. Ст. 1—3, 6—176, 193—207, 449—450. Порт. 443.
мілітарна сила, 318, 320.
мова, англійська, 3, 105, 106, 416 Н; українська, 3, 304, 489, 513—519.
молодь, 3, 7, 105, 113, 138, 140, 141, 142, 144—147, 176, 433, 520, 521, 523—527; в У. Н. Союзі, 213, 215, 218, 219, 222, 224, 225, 227, 228; Молодечий Департамент, 205.
москалі й москвофіли, 38, 39, 47, 73, 76, 98, 154 Н, 172, 194, 199, 200, 201, 215, 277, 304, 305, 306, 307, 314, 422. 514.
моральний вклад У. Н. Союзу, 250—254.
музеї, 26, 137; Музей Визвольної Боротьби в Празі, 322; Національний, у Львові, 374 Н.
музика, 133, 253, 431—439, 489 Н; музичні видавництва, 434.
Мурашко Микола, 1, 46, 224, 227, 229. Ст. 209—230. Порт. 427.
Мусійчук Степан, 10, 192, 346, 350. П. 240, 382.
Нагірна Марія, 355. Іл. 497, 522.
назва, національна, 48, 49, 172, 295, 304, 307, 308, 370; У. Н. Союзу, 193, 200, 201, 202, 203, 214, 218, 220.

„Народия Торговля", 37.
народні доми, 134, 151, 362; у Ню Йорку, 430.
наука, 25, 351, 352.
націоналізм, 33, 48 НН, 250 Н, 288 НН, 321.
неграмотність, 9, 25, 277, 331, 332.
Новак Аполінарій, 349.
обдовження грамот („ліни"), 221.
обезечення, життеве, 183, 194, 210.
Обєднання Українських Орґанізацій в Америці, 143, 147, 225, 226, 230, 299, 308. 320—322, 338, 339, 340, 341, 352, 371 НН. 449.
Оборона України, 322.
обряд, 155, 199,
Ольшаницька Марія, 224, 226, 227, 229. Порт. 429.
Онацький Евген, 46, Ст. 399—407.
оповідання, в українськім письменстві в Америці, 347.
Орґанізація господарських сил в Америці. 360—364.
Орґанізація Державного Відродження України, 322.
Орґанізація Українських Націоналістів, 322.
Ортинський Сотер, 141, 158, 159, 201, 202 203, 218, 291, 292, 316, 317, 333, 334. 335, 337, 422. Порт. 189.
орхестри („банди"), 133, 329, 437.
оцінка грамот У. Н. Союзу, 221, 225.
Павлик Михайло, 29, 34, 45, 72, 135.
Павчак Юліян, 137, 138, 220, 221, 224. Порт. 425.
Паливода Амвросій, 355, 386.
Патроник Остап, 523.
„пацифікація" Галичини, 143, 322, 352, 370. 375.
перекладна література, 350.
Петлюра Симон, 223, 475.
Петрівський Михайло, 350.
Пирч Денис, 45, 211, 213, 214, 215, 334. Порт. 95. Спомини 278—286.
Підгорецький Микола, 45, 215, 313. Спомини 276—277. Порт. 143.
пісня, 133, 137, 253, 420 Н.
Позичка Національної Оборони Галичини, 224, 225, 298, 320.
позичково-будівельні товариства, 138.
політичний світогляд української іміґрації. 300—323.
Польща й поляки, 31, 32, 47, 48, 65, 66, 68 77, 79, 85 Н, 118, 120, 122, 201, 272. 273, 294, 304, 305, 307.
Полянський Амвросій, 195, 196, 212, 258, 259, 326.
Понятишин Петро, 117, 141, 155, 159, 216, 217, 218, 308, 335, 336. Ст. 287—299. Порт. 179.
„попики-радикали", 188, 284.
посметрне, 211, 212, 213, 214, 216, 219, 220, 225, 235—245.
правопис, 76, 201, 217, 218, 306 Н, 333.
православна церква, російська, 98, 107, 154 Н, 172, 201, 298 Н, 305; українська, 159.
Придаткевич Роман, 435 Н, 490.
прогибіція, 348, 361.
Просвіта (у Львові), 48, 193, 374.
Просвітна Комісія У. Н. Союзу, 91, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 219, 220, 337, 383.
Рада Амбасадорів, у Парижі, 298 Н, 321.
революція, 82; американська, 87, 165; німецька, 87; польська, 31, 32; російська, 93 НН, 312 Н; українська, 83, 143, 175.
Ревюк Омелян, 1, 2, 46, 224, 225, 226, 255, 351, 352. Стат. 300—323, 343—359. Порт. 442.
Редакційна Комісія У. Н. Союзу, 1, 224, 225.
релігія, 492; релігійні переконання членів У. Н. Союзу, 220; терпимість, 154, 220, 441.
Рибак Анастасія, 346, 350.
Рим, 39, 40, 160, 286, 313, 317; римо-католицизм, 201.
„Рідна Школа", 88, 89, 190, 219, 220, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 321.
різьба, 354 Н; Іл. 355, 357, 546.
робітничі орґанізації, 11, 18, 161 Н; справи, 11, 18, 161—170, 189, 198, 281, 309, 310, 319, 444.
розмет, 205, 217, 220.
розміщення укр. іміґрації в Зл. Державах, 451 НН.
Росія, 26, 28, 40, 47, 52, 78, 81, 89, 91—104, 118, 312.
Росолович Іван, 46. Іл. 528.
Росолович Микола, 223, 355, 356. Порт. 351.
Руська Народна Рада 292, 316, 318.
Савка Андрій, 220, 221, 223, 224, 277. Порт. 331.
Самчук Улас, 46.
Сарабун Марія, 346.
Свобода, 1—3, 6—9, 12, 27, 28, 32—34, 36—40, 42—45, 47, 176, 191, 195, 197 НН, 277, 326—333, 335—338, 340, 343, 344, 347, 348, 389 Н, 392, 393, 396, 420 НН, 456; власники, 45; 20-літня річниця, 42 Н; друкарня й друкарі, 46, 190; ідеольоґічні основи, 45, 47; маєток, 46, 221; назва, 283 Н; напрям, 45; осідок, 45; переломові хвилі, 46; початок, 6, 47 НН, 257 Н, 283 Н; редакційні робітники, 45, 46, 212, 257 Н; словацька, 63; анґлійський додаток (див.: Ukrainian Juvenile Magazine, Ukrainian weekly); У. Н. Союз і *Свобода*, 45, 46, 211, 214, 217, 220; як часто виходила, 45; Іл. 50.
Северина, С.Ч.С.В.В., Ст. 408—411.
Сембратович Сильвестер, 34, 39, 78, 276.
Семенина Володимир, 46, 459.
сестри Василіянки, 342, 357.
Сілецький Йосиф, 46.
Сіменович Володимир, 36, 38, 113, 137, 196, 211, 220, 280, 283, 420 Н. Порт. 37.
Січи (в Америці), 91, 130.
Січинський Мирослав, 85, 86, 219, 317, 352, 382.
Січова Орґанізація в Америці, 321, 545.
Січові Стрільці, Українські, 130, 312.
Слободян Роман, 1, 223, 224, 226, 227, 228. Ст. 231—249. Порт. 432.
словаки й словакофіли, 31, 39, 47, 48, 63, 118, 219, 267, 304.
словяни, 118 Н, 444 Н.

смертельність, закон і табельки, 183 Н, 212, 220.
соціялізм і соціялісти, 167, 168, 201.
Союз Визволення України, 370.
Союз Гетьманців Державників, 322.
Союз Українок, 375, 386, 387.
Сполітакевич Володимир, 137, 141, 142. Порт. 347.
спомини старих іміґрантів, 255—286.
Стеткевич Осип, 2, 45, 46, 217, 218, 220, 221, 223, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 422. Ст. 325—342. Порт. 269.
Стеткевич Осип Д., ст. 513—519.
Стефанович Микола, 45, 122, 202, 213, 215, 216, 217, 284, 372. Порт. 111.
стрій, національний, 253, 491.
Стрілецька Громада, 376.
страйки, 11, 20, 21, 22, 86, 164—167, 218, 311.
Струтинська Емілія, 137, 220.
Струтинський Микола, 46, 140, 143, 216, 224, 339, 349, 350. Порт. 387.
Сушко Олександер, 8, 351. Ст. 412—419, 440—448.
Талпаш Теодосій, 211, 212, 220, 280 Н. Спомин, 270—275. Порт. 54.
танці, 196, 253, 358—359, 490. Іл. 359, 497.
табельки смертности, 183, 184, 188, 220, 222.
театр і театральні вистави, 11, 138, 140, 329.
Тимкевич Павло, 45, 63, 135, 216, 290, 313, 330, 331, 345, 352.
Товариство греко-католицьких священиків ім. св. Кирила й Методія, 313.
Товариство українських (руских) церковних громад у Злучених Державах і Канаді, 157, 290, 314.
Товариство Опіки над Молоддю, 375.
Товариство Вакаційних Осель, 375.
Товариство Допомоги Вдів і Сиріт, 375.
Товариство Приятелів Української Музики, 435 Н, 439.
торговля, 168, 280, 361 Н.
Трильовський Кирило, 46.
Турчинський Петро, 346. П. 439.
Углицький Павло Печеніга, 371, 436.
Угорчак Михайло, 220, 221, 223, 226. Порт. 273.
ужиткове мистецтво, 357 Н.
Українська Бесіда (в Ню Йорку), 424, 430.
Українська Громада, 316.
Українська дипльоматична місія уряду У. Н. Р., 142.
Українська Народня Рада (в Америці), 139, 221, 222, 316.
Українське Товариство Допомоги Інвалідам, 373, 374.
Українське Університетське Товариство, 352.
Український Горожанський Комітет у Львові, 223, 372 Н.
Український День в Америці, 220, 295, 299, 318, 370.
Український Людовий Університет, 321.
Український Музей у Львові, 224, 295.
Український Народній Комітет, 142, 223, 294 НН, 318 НН, 352, 370.
Український Народний Союз, 1, 2, 3, 172, 176, 188 НН, 192, 193—207, 326, 334, 336, 338, 341, 349, 351, 353, 369, 370, 383, 384, 392, 396, 420; відділи, 529—748; відзнаки, Іл. 458; оснування й початки, 6 Н, 188 НН, 258 Н, 267 Н, 382; 10-літній ювилей існування, 216; 20-літній ювилей існування, 220; запомоги, див. конвенції; конвенції, 2, 209—230; Просвітна Комісія, 91, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 219, 220, 337, 383; річні наради головних урядників, 2, 212; 40-літній ювилей, 1, 2, 3, 4 Н, 308, 357; Іл. 357; уряди й урядники, 209—230; церква й У. Н. Союз, 148—161, 286—299; члени, число, розміщення, 231—249, 748; див. ще: гимн У. Н. Союзу, дім У. Н. Союзу, календарі У. Н. Союзу, молодь в У. Н. Союзі, моральний вклад, майно У. Н. Союзу, *Свобода*, смертність, назва У. Н. Союзу.
Український Національний Хор, 358, 423, 324, 432 Н.
учителі, 328, 421 НН.
фармерство, 115, 116, 117, 362.
Феденко Панас, 46.
Федерація Українців, 222, 317 НН, 352, 371.
фонд, адміністраційний, 220; Боєвий, 83 Н; Визволення України, 222; запомоговий, 217, 220; народній, 217, 220; резервовий, 217, 219, 220; Січових Стрільців, 220; шкільний, 219; ім. Мирослава Січинського 220; ім. Олени Січинської, 87; о. Миколи Стефановича, 220.
Франко Іван, 75, 85, 89, 160, 218, 276, 307, 343 Н, 351, 409. П. 459.
хори, 37, 133, 329, 420 Н.
Цвітка, 139.
Цегельський Лонгин, 297.
церкви, 23, 26—34, 35, 133, 148—161, 287—299, 302, 303, 305, 309, 325; укр. грекокат., 287—299; церковна музика, 434; церковне малярство, 354, 375.
Цурковський Антін, 45, 46, 218, 289, 335, 351, 427. Порт. 175.
Чернецький Сава, 9, 45, 345. П. 249, 254.
Чупка Юліян, 12, 30, 45, 63, 68, 80, 135, 136, 162, 345, 348, 351.
Шараварко Онуфрій, 219, 223, 226, 227. Порт. 403.
Шаршонь Олексій, 214, 215, 216, 217, 219, 221, 220, 420, 421. Порт. 103, 436.
Шевченко Тарас, 29, 48, 87, 132, 140, 160, 161, 172, 173, 220, 355, 527.
Шептицький Андрій, 374 Н.
школи й шкільництво, 25, 94, 134, 135, 136, 137. 141, 142, 284, 325—342; шкільні приміщення, 328; підручники, 328, 329; Шкільна Комісія, 157; Шкільний Фонд, 135, 136, 330.
Штогрин Дмитро, 346.
Шумейко Степан, 2, 46. Ст. 460—496. Порт. 439.
Щурат Василь, 177, 411. Ст. 381 Н.
Юкрейніен Віклі, 7, 46, 146, 147, 176, 229, 341.
Юкрейніен Джувенія Магазин, 144, 145, 146, 341.
Ядловський Семен, 202, 203, 215—221, 223, 224, 226, 227, 293—295, 335. Порт. 361.
Ясінчук Лев, 46, 227, 373. Ст. 365—380.